6/7906

TÖRTÉNELMI TÁR.

542/4
rozós
2 do

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

KÖZVETITÉSE MELLETT.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

1882-diki ÉVFOLYAM.

BUDAPEST, 1882.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

KNOLL KÁROLY AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

KÖNYVTÁRA

M. N. MUZEUM
Levéltári Osztálya
Cs. Sándor Imre
gyüjteménye
1934. év 40. szám.

Budapest 1882. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

TARTALOM.

Lap.

Bocskay István politikai levelezése. Közli: **Szabó** Károly . 1. 209
Bethlen Gábor és a porta. II. közl. **Szilágyi** Sándor-tól . . . 34
Tomori Pál kiadatlan levelei. Közli: **Fraknói** Vilmos 78
Frater György. Befejező közl. **Károlyi** Á.-tól 96
Bethlen Gábor levelei feleségéhez Károlyi Zsuzsánnához. Közli: dr. **Gergely** Sámuel 124
Pázmány, Lippay és Eszterházy levelezése I. Rákóczy Györgygyel. II. és III. közl. **Beke** Antal-tól 134. 279
Regesták a külföldi levéltárakból. Közli: dr. **Marczaly** Henrik 149. 348
Oklevelek Bethlen G. és Gusztáv A. történetéhez. Közli: **Szilágyi** Sándor 235
I. Rákóczy György sajátkezű levelei Mednyánszky Jónáshoz. Közli: b. **Mednyánszky** Dénes 326
Rozsnyai Dávid egy ismeretlen követjelentése. Közli: **Lénárt** J. 332
Bánffi László jegyzetei. Közli: **Koncz** József 342
Adatok magyar tudósok és írók életéhez: Közli: **Concilia** Emil 360
Szirmay Endrének önéletrajza. Közli: **Némethy** Lajos . . . 401
Gróf Illésházy levelezése Thurzó Gy.-vel. Közli: **Zsilinszky** M. 419
Adalék »Bethlen Gábor és a posta« című közleményhez. Első közl. dr. **Gergely** Sámuel-től 434
Tholdalagi Mihály 1619-iki követjárás. Közli: **Szilágyi** S. . . 470
Egy arany gyűrű-per a XVII-ik századból. Közli: **Szilágyi** S. 476
Gyulai Ferencz 1685-iki követsége Carafához. Közli: **Szilágyi** S. 482
Adalék a közoktatásügy történetéhez. Közli: **Mikulik** József . 492
Egy érdekes emlékkönyv a XVII-ik századból. Közli: **Pettkó** B. 499
Egy bűnper II. József korában. Közli: **Abaffy** Lajos 507
Kemény János és a krimiai rabok levelei. Közli: **Szilágyi** S. . 593
Okmánytár a Fuggerek magyarországi nagykereskedése és rézvállalatának történetéhez. I. közl. **Wenzel** Gusztáv-tól . . 622
Illésházy István hűtlenségi pörére vonatkozó okiratok. I. közl. **Károlyi** Árpád-tól 672
Levelek Erdély történetéhez. Első közl. **Szádeczky** Lajos-tól . 697

Művelődéstörténeti adatok.

Parafernum. Közli: **Szádeczky** Lajos 177
Szilágy-Somlyó várának leltára. Közli: **Thaly** Kálmán . . . 178
XVII. századbeli szakácskönyv. III. és IV. közl. 188. 380
Villongások elintézése a kassai polgárság és vitézlő rend között. Közli: **Thaly** Kálmán 368

Lap.

Dersi István drágamű edényei. Közli: b. **Mednyánszky** Dénes . 373
I. Rákóczy Ferencz fejedelem utasitása sáros-pataki várnagyai számára. Közli: **Thaly** Kálmán 374
A kolozsvári magyar polgárság összeirása 1453-ból. I—II. közl. **Szabó** Károly-tól 525. 729
Máriássy Anna végrendelete. Közli: **R.** 542
Révay Istvánnak és Ferencznek Budavár alatt 1541-ben jul. 16-án kelt végrendelete 550
Bornemisza Anna hozománya. Közli: **Pettkó** Béla 551
Mednyánszky J. nászvendégei. Közli: b. **Mednyánszky** Dénes 552
A hazai képzőművészet, műipar, nemzeti viselet, fegyvergyártás és háztartás történetéhez II. Rákóczy Ferencz udvarában s korában. I—II. közl. **Thaly** Kálmán-tól 555. 745
Kassa város székesegyházának kincsei 1516-ból és 1552-ből. Közli: **Pettkó** Béla 717

Vegyes közlések.

Függelék Tomori P. leveleihez. (Hasonmással.) K.: **Fraknói** V. 201
A XV. sz. cseh rablók két levele Bártfa városához. Közli: **Szádeczky** Lajos (Hasonmással.) 202
A kismartoni városi levéltár némely érdekes okmányai. Közli: **Stessel** József 204
A Bártfa-Makoviczai Serédi-emlék építéséről. Közli: **Rhódi** A. 206
—Bethlen Gábor sajátkezű följegyzése. Közli: **Szabó** Károly . . 207
Egy török levél. Közli: **Kiszelák** Sándor 207
Magyar levelek a bártfai levéltárból. Közli: **Szádeczky** Lajos . 388
A »Syntagma« irói tiszteletdija. Közli: **Koncz** József 394
I. Rákóczy György konyhai rendtartása. Közli: **Koncz** József . 395
Edicta militaria. Közli: **Herfurt** József 396
A rozsnyai bányászat a XVII. sz. közepén. Közli: **Divald** J. . 399
Magyar egyességlevél 1558-ból. Közli: dr. **Lipp** Vilmos . . . 557
Két utasítás János Zsigmond korából 581
Egykorú adat Istvánffy történetiró halálához 582
Adalék a hazai iskolázás történetéhez. Közli: —r. 583
Bethlen Gábor házának emléke. Közli: **Szabó** Károly . . . 585
Az eperjesi ötvösczéh történetéhez. Közli: —r. 586
Két szendrői levél a lovasok hópénzéről. Közli: **Reizner** J. . . 586
Bethlen Miklós egy kiadatlan levele. Közli: **Móricz** Gyula . . 589
Bél Mátyás életéhez 589
Henckel János levelezéséből. Közli: **Szilágyi** Sándor 769
Adalék a lőcsei városi »akadémia« történetéhez. Közli: **Károlyi** Á. 772
Egy török határigazítási engedély. Közli: **Varázséji** Gusztáv . 773
Kerechényi András végrendelete. Közli: **Kosuthány** Ignácz . . 773
Rozsnyai Dávid, az utolsó török deák életéhez. Közli: **Koncz** J. 775

Egregie domine frater in christo mihi honorandissime, post singularem salutem
literas vestras d. accepi, in quibus meis felicis successibus congratulari
se scribit. Ego quidem grates haud parvas. Commoditas tamen et
successus felix alios gerunt milites et viros agiles, meum orare deum
est tamen. Laudetur altissimus in omnibus hijs que bene successere.
Et item quia in prebendis meis privatus sum bonum quarum plures
servabam militan. Itaque deinceps viribus meis proprijs et hos
fovere et servare nequeo. Nam uti percepi etiam preteriti felices
successus non omnibus placuerunt, Ceterum promontorium de
Zalonkemen pochijuta vocatum ad quod ferhathbassa exire tendebat
in presencia servitoris d. vestre dei adiutorio ipsum prevenien vindemianig
ubi hodie octavus expiravit dies quo stetimus in exercitu circiter
quattuor milibus hominum precibus meis ex diversis locis ordinatis.
Puto enim ut si curam adhiberent d. vestre, quoad voluntatem dei
possent sese ab hostibus custodire. Preterea pro equo ubi vestra d.
mihi scribit, credat eadem preter sex equos plures me non habere.
quibus assidue summe indigeo et hi tempore quo huc descendi bude
sunt mihi dati, ex Lucratis autem nullum habeo quem eidem digne mittere
censeam. Alij vero qui habent bonos auro reputant rosetta quod etiam
duplo non venderent precio. Sciat vestra d. Rex. nec dominus vel etiam
alijs fratribus ullum mittere potui. Quia inter servitores meos qui fuerunt
illi omnes regie et regimali maiestatibus missi sunt, ex quo
servitores dominorum ad diversas partes hinc et hanc occultam affugere
fecerunt, prout fratri d. vestre. Vestre sigismundus orros Lacius eidem
poterit intimare, eandem feliciter valere exopto. ex Zalonkemen dominica post
Sancte Crucis anno 1523

Fr. Paulus de Thomor or Ajmor R. obs
Ecclesiarum colocen et Bachien archiepus etc.

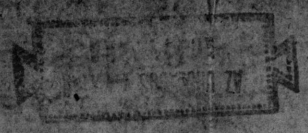

Vij zly a nespravedlivij lude bardiowcij viste naszijch bratow dalij zveszatij
ludij dobrich, a nevinnich, iako mordere necnotlijvij, ktorij anij vam
ani zadnomu nicz nebili vinni a pretos gesli nam priatelom a
rodovi ich za nich nepolozili czeteri sta zolotich vezolore do
troch nedeli vklastore vmogili v cracova, alebo v cartusov
vlechniczi, tedi na vaszijch hordlech, ij na vaszijm ymaniu, ij na vaszich
~~podmiczich, bud dulcho bud chatko~~, tak to se mstiti budemij pocud
naszeho rodu stava, tot list pijsan shor dzen svateo iacuba

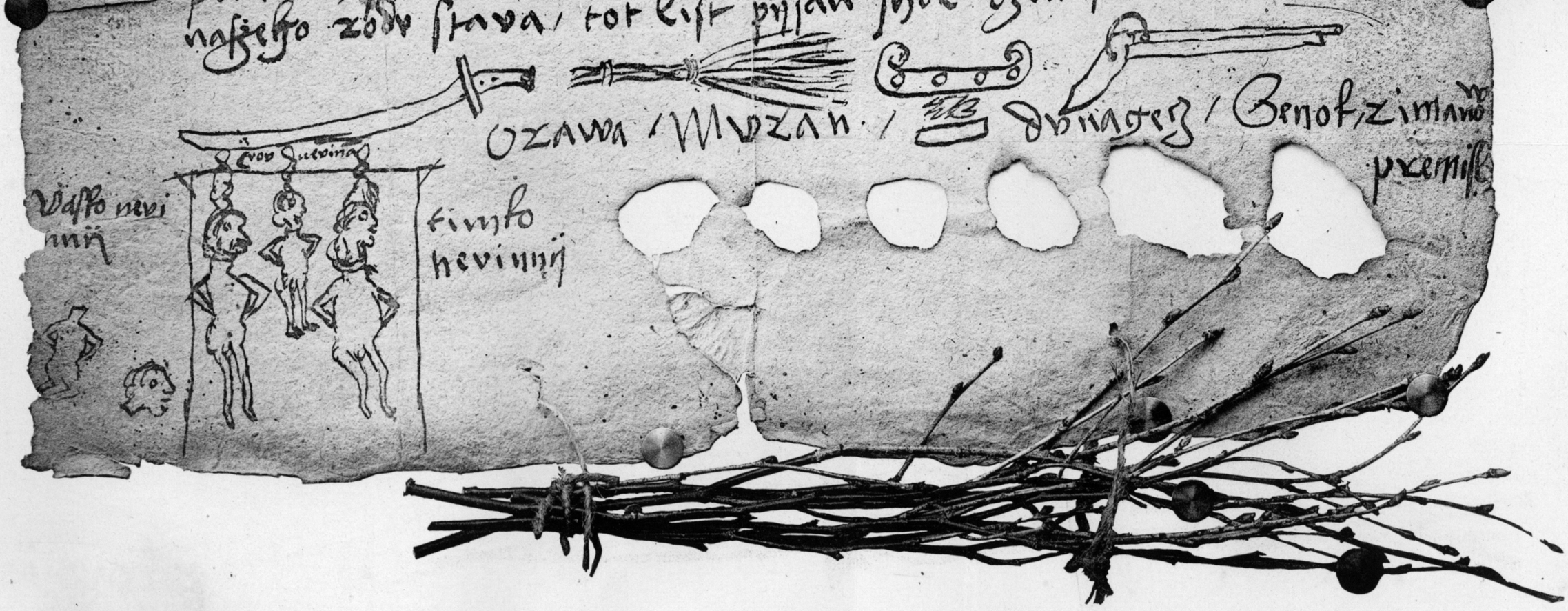

5/1906

M. N. MUZEUM
Levéltári Osztálya
Cs. Sándor Imre
gyüjteménye
1934. év 40. szám.

BOCSKAI ISTVÁN POLITIKAI LEVELEZÉSE.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Az Erdélyi Muzeum »Cancellaria Transylvanica« című XVII. századi codexében, — melyből e folyóirat közelebbi köteteiben a Báthori Gábor és Bethlen Gábor korára vonatkozó leveleket közöltem, — Bocskai István levelezéséből (1605. oct. 26—1606. nov. 29.) 77 darab levél van lemásolva. Ezek közül tizet Bethlen Farkas a maga munkájába fölvett s utána Katona István is közölt; egyet pedig kiadva találtam Stoboeus levelei közt *(Georgii Stoboei Epistolae ad diversos. Viennae. 1758.)* A már közlöttek közül kettőt újra kiadandónak tartottam, minthogy az egyik utóirata nélkül, a másik zavarosan volt közzétéve. E levelek kiegészítő adatokat szolgáltatnak a bécsi békealkudozások folyamáról, a korponai és kassai országgyűlések tárgyalásairól más forrásokból nyert ismereteinkhez, egy két levél hazai belviszonyainkra is vonatkozik; a levelezés legértékesebb része azonban az, mely világot vet Bocskainak a lengyel királyi udvarhoz való viszonyára, s azon igen bizodalmas összeköttetésre, melyben ő Lengyelország akkori legtekintélyesebb egyházi és világi főuraival állott.

I.

Bocskai István III. Zsigmond lengyel királynak. Kelt a lénártfalvi táborból 1605. oct. 26.

Ad Sacram Regiam Maiestatem Poloniae.

Non fuisse Sacram Regiam Maiestatem Vestram mei adeo immemorem confido, quin, uti antea promiserat, pro sedandis hisce patriae nostrae tumultibus, apud Sacram Caesaream Maiestatem utilem suam operam interpositurum, in emolumentum communis boni hactenus aliquid effecerit. Sed cum diebus praeteritis certis et ineuitabilibus de causis paululum ex his partibus in Transsyluaniam secesseram, multum est ex quo nil lite-

rarum, neque legationis, ex quibus quantum ea in re apud Suam Maiestatem Caesaream vel laborauerit, vel profecerit, intelligere potuissem, a Sacra Maiestate Vestra Regia acceperim. Aueo autem uehementer, eoque affectu, quo cunctis mortalibus almae pacis desiderium natura est insitum, cognoscere, si aliquid pro voto nostro S. Maiestas Vestra Regia hac in causa tentauerit, vel saltem aliquem Suae Maiestatis Caesareae animum erga nos senserit, recognoscens quam diligentissime, suoque sapienti iudicio perpendens, me quidem ab effusione christiani sanguinis esse alienissimum, susceptum tamen semel orthodoxae religionis patriaeque libertatis patrocinium temere, ac nisi in pristinum restituta fuerit statum, nequaquam depositurum. Porro non inficior alia etiam via me per literas de pacis conditionibus sollicitatum fuisse, sed ea ibi consilia sequi animaduerto, vt solam Sacram Maiestatem Vestram Regiam agnosco, quae in negotio tanti momenti non solum nobis et patriae nostrae, verum vniuersae etiam Christianitati vtilem et fructuosam suam operam declarare possit. Quod etiam atque etiam ab eadem expeto, ne in re tam ardua tamque necessaria suum studium abnegare velit. Faciet hoc officio rem tanto tamque Christiani Rege dignissimam, mihi autem et toti genti Hungaricae perpetuis gratitudinis officijs recompensandam. Seruet Deus Sacr. R. Maiestatem V. feliciter et florenter diutissime regnantem. Datum ex castris nostris ad possessionem Lenardffalua positis, die 26. Octobris, Anno 1605.

II.

Bocskai István a lengyel királynak. Korpona, 1605. nov. 24.

Literas Maiestatis Vestrae Regiae die 22. proxime praeteriti mensis Octobris Cassouiae ad me datas accepi, audiuique legatum Mai. V. Regiae Magnificum Kazanouskium Capitaneum Kokenhausensem Aulicum M. Vestrae Regiae, ea quae in commissis habuit fideliter referentem. Quod igitur M. V. Regia benigne significat, se pro sijncero suo erga me et gentem Hungaricam affectu in turbulento hoc Regni Hungariae statu per literas ad Sacram Maiestatem Caesaream scriptas petijsse, ut Sua Maiestas motus istos pacificis consilijs componi sineret, verum Suam Maiestatem Caesaream respondisse, Serenissimum Dominum Matthiam Archiducem Austriae iam in eo negotio versari, eiusque exitum expectari, paratam tamen esse M. Vestram Regiam, si negotium per Suam Serenitatem finiri non posset, denuo partes suas apud Sacr. Mai. Caesaream interponere, agnoscimus ex his omnibus singularem M. V. Regiae animi benigni erga me et nationem meam propensionem; pro qua quantas maximas possumus Maiestati Vestrae Regiae agimus gratias, daturi sedulo operam, ut hoc tam praecla-

rum studium omni officiorum genere eidem per omnem occasionem reseruiamus. Coelare autem M. Vestram Regiam non possumus, quod praedictae Suae Serenitatis Domini Archiducis Matthiae legatus Sigismundus Forgacz ante triduum huc aduenit, responsum a Sua Maiestate Caesarea satis graue ac onerosum, et ab expectatione nostra plane alienum afferens, de quo posthac Maiestatem Vestram Regiam pluribus ac planius docebimus. Cum igitur dubiosum sit, an negotium hoc pacificationis medio Seren. Domini Archiducis Matthiae ad optatum finem perduci posset, M. Vestram R. obnixe oramus, vt eo casu. pro singulari sua pietate proque uicinitatis mutuo iure, ac foedere veteri, suam operam apud M. Caesaream denuo interponere efficereque sua intercessione velit, ut praelibata Maiestas Sua Caesarea iustis nostris desiderijs benignum suum assensum praebere et motus hos pacifice componi permittere dignetur. In quo Maiestas V. R. praestabit opus in primis Deo gratum, sua persona Regia dignum et laudabile. De reliquis, quae oretenus honorificentissimus M. V. Regiae legatus retulit, benignam nos im omnibus praebentes aurem, quantum quidem in tanta Reipublicae nostrae commotione licuit, intercessione M. V. Regiae dignam dedimus resolutionem. Seruet Deus Maiestatem V. R. diu saluam atque incolumen. Datum ex libera Ciuitate nostra Corponensi die 24. Nouembris, Anno Domini 1605.

III.

Bocskai István a Rudolf császár által a törökkel kötendő béke ügyében Komáromba küldött biztosoknak. Korpona, 1605. nov. 26.

Illustrissimi domini amici nobis obseruandissimi. Salutem et officiosam nostri commendationem.

Intelleximus Illustrissimas Dominationes Vestras a Sua Maiestate Caesarea eo nomine Comarominum esse ablegatas, ut ad partem per Aly Passam pacem cum Imperatore Turcarum exclusis nostris et Hungaris concludant. Ex altera autem parte per Magnificum Sigismundum Forgach Serenissimus Archidux Matthias nobiscum agit, ut medio nostri potissimum de pace Turcica transigatur; ad quae peragenda etiam ultro me Suae Serenitati obtuleram. Et haud dubie longe melioribus modis mutuis auxilijs et communicatis consilijs pax conluderetur. Quae quoniam non ad priuatam saltem Hungariae Regni salutem et conseruationem, sed ad commune Reipublicae Christianae bonum et emolumentum spectat, propterea tractatio quoque ipsius non priuatis tantum per Ill. Dominationes Vestras, sed unacum ijsdem nostris quoque unanimibus uotis et consilijs esset definienda. Quapropter Ill. D. Vestras amice rogamus, velint haud grauatim nos de his facere certiores, et vt Sua Maiestas Caesarea velit hac in rea mea opaer

uti, nec me, iuxta propositionem Suae Maiestatis per Magnificum Sigismundum Forgacz factam, pace excludat. Quas in reliquum bene valere optamus. Datum Corponae, die vigesima sexta mensis Novembris A. 1605.

P. S. Scripsimus peculiares literas ad Serenissimum Principem D. Matthiam Archiducem Austriae, cum praesentibus ad Ill. D. Vestras transmissas, quas ut Suae Serenitati quam citissime, rursumque, si quod responsum ad eas Sua Maiestas rescripserit, vicissim nobis transmittere dignentur, et causae magnitudo postulat, et nos ab eisdem vehementer petimus.

Czím: Illustrissimis ac Magnificis dominis Ernesto à Molard Inferioris Austriae Locumtenenti, et Joanni à Molard Capitaneo Comaromiensi, ac Adolfo Libero Baroni ab Altan Sacr. Caes. Regiaeque Maiestatis Consiliarijs et Commissarijs etc. Amicis nobis obseruandissimis.

Az utóirat nélkül közli *Bethlen Farkas, Hist. VI. köt. 352. l.* s utána *Katona, Hist. Crit. XXVIII. köt. 432. l.*

IV.

Bocskai István Mátyás főherczeghez. Korpona, 1605. nov. 26.

Serenissime Princeps et domine domine obseruandissime.

Quod Serenitas Vestra in negotio hoc conficiendae pacis apud suam Maiestatem Caesaream tam diligenter ac sedulo suam operam interponere dignata est, pro eo tam pio studio ego natioque Hungarica summas Ser. Vestrae agimus gratias, omnibus modis conaturi, ut hoc beneficium quibuscumque poterimus gratitudinis officijs reseruiamus. Quoniam autem negotium hoc medio Magnifici D. Francisci Forgacz nudis hactenus scriptis actisatum lento admodum gradu procedere animaduertimus, propterea ut Serenitas Vestra clarius intelligat publicam pacem nobis cordi esse, visum est consultius Statibus Regni et mihi, peculiares in ea re legatos, Spectabilem nimirum et Magnificum D. Stephanum Illieshazij, intimum nostrum Consiliarium, et Generosum Petrum Horuat Mladasauit ad Serenitatem Vestram ablegare. Cum igitur ad eam rem rite peragendam sufficienti saluo conductu memoratis nostris legatis opus sit, Serenitatem Vestram obnixe oro, dignetur quam primum literas salui passus necessarias, in quibus non modo de tuta ipsorum illac profectione, sed etiam de libero illinc, quandocunque voluerint, discessu et reditu caueatur, sub fide sua confici curare, atque ad manus nostras ocyus transmittere; quibus mediantibus ijdem legati nostri hoc iter rite suscipere, tuto peragere, secure ibi morari, et quando ijsdem lubitum fuerit, vel sine responso, vnacum sibi adiunctis discedere et redire possint. Datum ex libera Ciuitate nostra Carponensi die 26. Nouembris 1605.

Czím. Serenissimo Principi ac domino domino Matthiae Dei gratia Archiduci Austriae, Duci Burgundiae, Comiti Tyrolis etc. Domino obseruandssimo.

V.

Bocskai István Constantia austriai főherczegnőnek, a lengyel király jegyesének. Korpona 1605. nov. 26.

Serenissima Regina Domina Domina observandissima seruitiorum meorum paratissimam oblationem.

Beneficiorum, quae ab inclyta Serenitatis Vestrae familia in me multifariam collata sunt, non immemor, singulari gratitudinis officio erga celeberrimam eius prosapiam me obligatum esse lubens agnosco. Ex qua cum Serenitatem Vestram non esse postremam sciam, gratulor summopere eandem in vicinum nobis et amplissimum Poloniae regnum in tantam Regiam dignitatem saluam et incolumem appulisse, Deum omnipotentem ardentibus orans votis, vt hoc sanctissimi thori iugalis gaudium eisdem in aenum perennet, benedictione sanctorum exornet, ac in emolumentum totius Reipublicae Christianae, ac felicem inclytae familiae suae propagationem, Regni Poloniae vicinorumque Regnorum conservationem, diutissime et florentissime conseruet. Porro cum sciam Serenitatem Vestram vicinum hocce Regnum suum nunc primum appulisse, humanitatis suasit officium, vt aliquod saltem grati hospitalisque animi testimonium erga eandem demonstrem. Misi igitur per praesentium exhibitorem Egregium Nicolaum Zagyvai, Curiae nostrae Cassoviensis Provisorem, aliquot vasa generosioris vini. Honorifice rogamus Serenitatem Vestram, ut animum potius meum, qui se augustissimae familiae suae beneficiorum generibus obstrictum esse fatetur, quam munus hoc leuidense gratitudinem gratam seu debitam prae se ferre reputet. Cui de caetero quoque quandocumque de Serenitate Vestra bene merendi sese obtulerit occasio, mea promptissima defero officia. Deus conseruet Serenitatem Vestram quam diutissime saluam et incolumem. Datum ex libera Ciuitate nostra Carponensi die 26. Mensis Novembris 1605.

VI.

Bocskai István Mátyás főherczeghez. Korpona, 1605. dec. 3.

Serenissime Princeps Domine Domine observandissime. Servitiorum meorum paratissimam oblationem.

Accepi benignas Serenitatis Vestrae literas et simul gratiosum eiusdem responsum, ad postulationes Ordinum ac statuum et meas, medio Magnifici Domini Sigismundi Forgacz intellexi.

Proposita sunt ea omnia Dominis Regnicolis in praesenti generali conuentu hic Carponae congregatis; ad quae ijdem domini Regnicolae suas demissas postulationes peculiari scripto comprehensas memorato Domino Sigismundo Forgach exhibuerunt, Serenitati Vestrae per eundem praesentandas, quas Ser. Vestra benigne cognoscere et vlteriori sua gratia promovere dignetur. Ad reliqua quod attinet, ea ex spectabili et Magnifico Domino Stephano Illieshazy intimo et Generoso Petro Mladosauith Consiliarijs meis, quos propediem, cum primum literas salui conductus antehac petitas accepero, ad Serenitatem Vestram expediam, gratiose intelliget. Visum est etiam Regnicolis, ut Magnificus Stephanus Illeshazy sociusque ipsi adiunctus non aliter eant Viennam, quam si Serenitas Vestra certos prius obsides Tyrnauiam miserit; quod ut Ser. Vestra haud grauatim praestare dignetur, rogamus. In reliquo eandem diutissime ac felicissime valere desiderans. Datum in Ciuitate nostra Carponensi, die 3. Mensis Decembris Anno Domini 1605.

VII.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Korpona, 1606. dec. 7.

Benignas literas Serenitatis Vestrae secunda die praesentis Mensis Decembris datas, vnacum literis salui conductus ad personas Spect. ac Magnifici Domini Stephani Illieshazi et Egregij Petri Mlodosuit sonantibus vnacum transmissis, accepi. Quod Ser. Vestra gratiose me hortatur, ut memoratos Commissarios quamprimum et sine vlteriori mora ad Ser. Vestram ablegem, id lubens facturus sum, expediamque quanto citius memoratum Dominum Illieshazium vnacum Commissario suo, qui arrepto itinere recta Tyrnauiam versus contendent. Quibus si Serenitas V. alias literas salui conductus iuxta formulam per Magnificum D. Sigismundum Forgacz transmissam expeditas obuiam miserit, rem gratissimam et ad promouendum negotium maxime vtilem faciet. Cum hijs literas Ser. Vestrae Magnifico D. Sigismundo Forgacz inscriptas, siquidem ille hinc dudum discesserat, remisi. Eandem Ser. Vestram in reliquo diutissime et felicissime valere desideraus. Datum Ex Ciuitate nostra Carponensi die 7. Mensis Decembris Anno Domini 1605.

Vestra et de inclijta eiusdem familia mihi semper pollicitus sum, sartam tectamque retinere, et in posterum quoque me suo fauore complecti dignetur. Deus conseruet Ser. Vestram diutissime saluam atque incolumem. Datum in Libera Ciuitate nostra Cassouiensi 2. Januarij Anno 1606.

XIII.

Bocskai István a császár tanácsosainak. Kassa, 1606. jan. 4.

Spectabiles ac Magnifici Domini, Amici nobis honorandi. Salutem et officiosam nostri commendationem.

Cum alijs in rebus aequitatis conseruatio inter homines est laudabilis, tum vero maxime in huiuscemodi induciarum pactis, quae multarum gentium et populorum uel pacem uel calamitatem concernunt, summopere est necessaria. Quam dum ex partibus Sacr. Caes. Maiastatis pro ea, qua inter nos conuenimus, integritate expectamus, querelae ad nos sunt allatae de uiolatis ab exercitu Suae Maiestatis inducijs, quod milites eiusdem non tantum excursiones clandestinas et velitationes contra nostrates tentarent, verum etiam Castellum Janoshaza nuncupatum in partibus ultra Danubianis iusto cum exercitu adorti per deditionem cepissent, nostros que praesidiarios in verba Maiestatis S. iurare cogentes tandem contra datam fidem rursum omnibus bonis spoliassent. Qua de re Spectabiles ac Magnificas Dominationes Vestras, quibus post Suam Maiestatem talium casuum prima cura incumbit, mature praemonendos duximus, ut si praesentem tractatum in optatum finem perducere velint, iura induciarum, quibus inter nos conuenimus, sarta tectaque diligentissime conseruare, ac occupata ablataque bona restituere procurent; in posterum autem, ne tale quid uicissim committatur, seuerissime suos prohibere non negligant. Ea re fidej et synceritati, quibus inter nos conuenimus, plenarie satis facient. Et cum his easdem bene valere cupimus. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 4. Januarij Anno 1606.

XIV.

Bocskai István a lengyel királynak. Kassa, 1606. jan. 5.

Sacra Regia Maiestas et Domine domine obseruandissime. Seruitiorum meorum paratissimam oblationem.

Promiseram nuper Sacrae Maiestati Vestrae Regiae per Magnificum Kazanouczkium legatum eiusdem, Reuerendissimum Dominum Georgium Zalatthnaij Episcopum Quinqueecclesiensem et alios duos Pastores Canonicos in gratiam Maiestatis V. Regiae ex ea, in qua hactenus fuerant, detentione liberatos haud

grauatim ad eandem transmissurum. Cuius quidem promissionis optime memor, ab eo statim tempore emancipatos, eo quo decuit loco eos habui. Nunc autem ab Ill. ac Reu. Domino Vice Cancellario nomine Maiestatis Vestrae Regiae ea de re commonefactus, haud grauatim eosdem ad Maiestatem Vestram Regiam transmisi, serio ac sollicite de tuto pacificoque eorum itinere prospiciens, neque me continens, quin Reuerendissimum iam dictum Dominum Episcopum, senem grauissimum, Maiestati Vestrae Regiae beneuole commendarem, qui omni tempore ita se in nostra Republica gesserit, ut nec mihi nec ex Regnicolis alicui dignam conquerendi de se occasionem dederit, et eam, quam pro ratione temporis honestam pati debuit detentionem, non tam pro culpa, quam pro tutanda potius ipsius vita, quae, ut in tanto tumultu solet, uerendum erat ne maius periculum incurreret, passus est. Itaque quicquid pietatis et munificentiae Maiestas V. Regia erga eundem praestiterit, Deum altissimum habebit eius locupletissimum remuneratorem. Seruet Deus Maiestatem Vestram Regiam foeliciter et diutissime regnantem. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die quinta Januarij Anno Domini 1606.

XV.

Bocskai István Pstrokonsky Mátyás prsemisli püspöknek, Lengyelország alcancellárjának. Kassa, 1606. jan. 5.

Illustrissime ac Reuerendissime domine, amice mihi obseruandissime. Post salutem et amicitiae commendationem, fausta et foelicia quaeque eidem in nouo hoc anno precor.

Promissionis meae ad Sacram Regiam Maiestatem per Magnificum Kazanowsky legatum eiusdem nuperrime factae, de eliberandis et transmittendis duobus Pastoribus Canonicis et Episcopo Quinqueecclesiensi, haud immemor, eos iam ab eo statim tempore emancipatos, eo quo decuit loco habui; nunc autem per familiarem Illustrissimae ac Reu. Dominationis Vestrae oportune transmisi, cauentes eisdem sollicite de securo et pacifico ex finibus nostris egressu. Cum quibus eandem peramanter rogo, ut me meaque omnia sibi habens quam commendatissima, multa libertate mea in quibusuis opera uti non recuset, studiose me in omnibus eidem deuinctissimum semper expertura. Deus conseruet Ill. ac Reu. Dominationem Vestram saluam et incolumem. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 5. Januarij, Anno Domini 1606.

Czím: Illustrissimo ac Reuerendissimo Domino Mathiae Pstrokonskij Episcopo Praemisliensi et Vice Cancellario Regni Poloniae etc. Domino amico et vicino obseruandissimo.

VIII.

Bocskai István parancsa a Mátyás főherczeg által a bécsi alkudozások megnyilta előtt Nagy-Szombatba küldendő kezesek bántatlan bejövetele, ott tartózkodása és visszamenetele iránt (Korpona 1605. dec. havában.)

Stephanus Dei gratia *stb.* Vniuersis *stb.* Venturi in Hungariam T. et T., in libera Ciuitate nostra T. [1]) tam diu loco obsidis moraturi, donec legati nostri T. intimus et Generosus T. de T. Consiliarij nostri,[2]) Viennam ad Serenissimum Principem D. Mathiam Archiducem Austriae in certis tractatibus publicam Regni Hungariae conservationem spectantibus destinati, iter illud tam eundo et Viennae, quousque rei necessitas postulauerit, morando, quam illinc vicissim in Hungariam et supradictam Ciuitatem Tyrnauiam libere conuertendo confecerint. Quibus ob id de saluo conductu et tuta ac secura ibidem vsque legatorum nostrorum mansione, ac tandem libero discessu et reditu, in verbo nostro principali prouidere volentes, ideo vobis vestrumque singulis harum serie committimus et mandamus firmiter, vt dum et quandocumque memorati T. ad fines Hungariae vestrasque terras, tenuta, dominia, aut alia qualiacunque ditionis nostra loca peruenerint, eosdem vnacum rebus, iumentis et servitoribus suis Tyrnauiam vsque libere, pacifice, sineque ullo impedimento venire, ibidemque vsque donec supradicti legati nostri eodem Vienna salui atque incolumes reuersi fuerint, subsistere ac morari, et tandem penes alias literas salui passus per supradictum legatum nostrum expediendas eosdem Tyrnauia discedere, atque ad suos libere ac pacifice sineque omni impedimento vnacum rebus iumentis et seruitoribus ire ac redire permittatis et per vestros mitti faciatis.

IX.

Bocskai István a törökkel kötendő béke ügyében Komáromba küldött császári biztosoknak. Korpona, 1605. dec. 15.

Ad Spectabiles ac Magnificos Dominos Ernestum a Molard et Joannem a Molard ac Adolfum L. B. ab Althan.

Spectabiles ac Magnifici Domini amici honorandi. Salutem et officij nostri commendationem.

Accepimus literas Dominationum Vestrarum Spectabilium ac Magnificarum die 11. Decembris Comaromi datas, audiui quoque hominem earundem cum dictis literis ad me missum.

---

[1]) Tyrnauia.

[2]) Stephanus Illicshazy et Petrus Mladasouith.

Quod igitur D. Vestrae Spect. ac Magn. significant, se coepisse cum Illustrissimis Alij Passa et Halil Effendy, Potentissimi Imperatoris Turcarum Commissarijs, de foedere tractare, et spem bonam affulgere negotij ad optatum finem perducendi, modo nos quoque Commissarios nostros, qui tractationi, intersint, quanto citius mittamus, significamus Spect. ac Magn. Dom. Vestris, nos Commissarios nostros, Spect. ac Magn. Dominum Stephanum Illieshazij de Illieshaza ac Egrigium Petrum Mladosuit, ad Serenissimum D. Matthiam Archiducem iam ablegasse, cum certa instructione negotium id apud Suam Serenitatem tractandi. Cum igitur dubium non sit, quin quoque Spect. ac Magn. Dominationum Vestrarum commissionis authoritas a Sua Serenitate dependeat, uisum est nobis non esse necessarium, ut alios in eodem negotio ad Spect. ac. Magn. Dom. Vestras expediamus; ne id duplici uia, duplicique in loco, eodemque tempore tractetur. Quod si quae negotia alia ardua sint nobiscum conferenda, poterunt ea si non literis tamen fideli alicui homini nobis perferenda tuto committere.

Quod autem Spect. ac Magn. Dom. Vestrae cupiunt, ut eo casu, si ob breuitatem temporis nemo a nobis mitti posset, literas daremus, in quibus appareret, nos cum Sacr. Caes. Regiaque Maiestate tractasse atque conclusisse, facere id quoque non possumus: cum nihil dum plane conclusum sit, appareantque etiamnum in eo negotio difficultates. Persuademus igitur nobis, easdem nobis vitio non daturas, quod earundem uoluntati morem gerere non possumus. In reliquo Spect. ac Magn. Dom. Vestras foeliciter et diutissime valere cupio. Datum Carponae die 15. Decembris Anno Domini 1605.

X.

Bocskai István a lengyel királynak. Kassa, 1605. dec. 30.

Sacra Regia Maiestas et Domine Domine obseruandissime. Seruitiorum meorum paratissimam oblationem.

Ex publica congregatione Statuum et Ordinum Regni Hungariae Carponae nuperrime habita meo ac omnium Ordinum nomine datis ad Sacr. Maiestatem Vestram literis intelliget, quo in cardine et cursu tractationem istam pacis, vniuersae Christianitati salutarem, cum Sacr. Caes. Maiestate instituerimus. Sed accidit interea in fine fere comitiorum, quod celandum Maiestatem Vestram Regiam integrum esse non duxi, quod Spect. ac Magnifici Ernestus et Joannes à Molart et Adolphus ab Althan, Sacr. Caes. Maiestatis Commissarij, Praga cum plena authoritate expediti, Comaromium peruenerint, atque inde cum credentionalibus literis Magnificum quendam Caesarem Gallum ad Illustrissimum Alÿ Passam Budensem, qui nunc pro tractatu isto cum altero Halil

Effendÿ finali cum instructione a Supremo Vezerio Budae relicti sunt, miserint; qui absque literis salui conductus Budam de repenti superueniens, qualem cum dicto Alÿ Passa tractatum, replicationes, et responsa ultro citroque habuerit, ex ore eiusdem internuncij celeri calamo ipsemet Alÿ Passa manu propria excipiens, illud ipsum scriptum Turcicum, quod varie tumultuarieque, vti celeritas permisit, conscripserat, ad me transmittens, fideliter ex lingua Turcica in Latinum translatum, omne hisce ad Maiestatem Vestram Regiam misi. Facile ex eo intellectura, qua nos fiducia et securitate pacem indubiam ab illis sperare queamus, cum vna via Serenissimus Princeps et D. Matthias Archidux Austriae etc. in emolumentum communis boni sijncere se nobiscum tractare prae se ferat, ex alia vero parte memorati Commissarij quam fucate et quibus cum praetextibus extremum genti nostrae excidium clandestinis artibus et technis machinentur, et moliantur, non verentes etiam Maiestatem Vestram Regiam et amplissimam Rempublicam Polonicam, pro abrogatione foederis Turcici, qua easdem non obscure legatus insinuauit, in odium Turcarum inducere. Vnde tamen cum Gallus ille internuncius re infecta discedere (Deo ita Turcarum corda regente) coactus sit, quibus vicissim verborum formis de finali pacificatione a me literas testimoniales ipsi Commissarij petiuerint, paria earundem ac rursum responsionem meam ad illas, quo luculentius omnia Maiestas Vestra Regia intelligat, haud grauate transmisi; non desinens eandem iterum rogare, ut pro sua singulari erga Rempublicam Christianam affectione et cura melius isthaec Sacr. Maiestati Caesareae intimare, ac salubriori iudicio examinanda proponere non grauetur, quod si pax et publica tranquillitas Suae Maiestatis Caes. cordi est, ne eam cum eiusmodi Commissariorum machinationibus euertere, latioremque ad publicas calamitates uiam aperire permittat. Praestabit hoc officio Maiestas Vestra Regia rem tanto tamque pio Rege dignam, toti orbi Christiano salutarem, mihi uero cum gente Hungarica, pro ratione antiqui foederis, tam gratam quam quod gratissimam. Seruet Deus Sacr. Maiestatem V. Regiam foeliciter ac florenter diutissime regnantem. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 30. Mensis Decembris Anno Domini 1605.

XI.

Bocskai István a lengyel főuraknak. Kassa, 1605. dec. 31.

Ad Serenissimos Principes.

Serenissime Princeps et Domine *stb.*

Ex publica congregatione Statuum et Ordinum *stb. (Szóról szóra mint a föntebbi szám alatt).* Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi vltima die Mensis Decembris Anno 1605.

XII.

Bocskai István a lengyel királynénak. Kassa, 1606. jan. 2.

Serenissima Princeps, Domina Domina mihi obseruandissima. Salutem et seruitij mei commendationem. Precor Serenitati Vestrae in hoc nouo anno fausta quaeque et foelicia.

Literas Serenitatis Vestrae Craccouiae 19. die praeteriti Mensis Decembris ad me datas reuerenter accepi. Quod igitur Ser. V. de intestinis istis Christianorum simultatibus, prouinciarum deuastationibus, ac multorum Christianorum in miserendam Turcarum captiuitatem abductionibus cum dolore memorat, sane mihi quoque magno ea res dolori est. Verum eius culpa nec mihi nec genti meae ulla merito ascribi potest, qui nullam calamitatibus illis, vti proximis etiam literis Serenitati V. exposui, causam dedimus. Ad iniurias bellicas per Gregorium Nemethy ditioni Ser. Vestrae illatas quod attinet, de quibus, num meo iussu vel secus factae sint, quaerit, illae haud me auctore contigerunt, qui eo tempore, vt Serenitati quoque V. constare potest, ex Hungaria abfui. Nota est Turcarum et Tartarorum insolentia, quae praedarum auida, oblata occasione plus aequo inualescit, neque cohiberi potest. Accedunt quoque iniuriae a parte ditionum S. Maiestatis Caes. illatae, quae barbaris ad incursiones et depraedationes causam dederunt. Quemadmodum igitur ea praeter uoluntatem meam contigerunt, ita dolorem ingentem mihi attulerunt. Quod autem Ser. Vestra operam suam in componendis his turbis Christianorum offert, agnosco hac quoque in parte singularem Ser. Vestrae in me, nationemque meam, quin imo erga totam Christianitatem pium animum, eandem Ser. V. obnixe rogans, ut rem tantam sibi commendatam habere, eamque pro sua parte gratiose promouere dignetur. Quod vero conditiones pacis Ser. V. sibi communicari petit, eas etiam antehac Ser. Principi D. Matthiae Archiduci Austriae primum per legatum Suae Serenitatis Magnificum D. Stephanum Illieshazÿ et Egregium Petrum Mladoswit transmisi, satis copiose conscriptas, quas ex Sua Ser. intelligere S. V. poterit. Quod denique Ser. V. colloquium meum se expetere significat, gratum mihi est, et sane nil antiquius esset, quam si cum Ser. V. coram sermones habere liceret, quod ad communem Christianorum salutem multum profuturum scirem: sed quia eae sunt horum temporum iniuriae, ut ob eas id nullo modo fieri posse existimem, obsequenter itaque eandem oro, ut si quae eiusmodi sunt, quae mecum conferre uoluerit, dignetur gratiose literis propria sua manu exaratis committere; quas tabellarius meus praesentium exhibitor fideliter ad me perferet. Denique etiam atque etiam oro Ser. Vestram, vt pristinam suam beneuolentiam, quam de Serenitate

XVI.

Bocskai István Caprioni jogtudor és orvosnak. Kassa, 1606. jan. 31.

Excellentissime et Magnifice Domine amice mihi honorandissime. Salutem et syncerae affectionis amorem.

Cum in alijs humanae vitae conditionibus amicitiam uix ullis naturae opibus aequiparandam censuerim, tum vero in principatu plurimum posse et valere tritum illud Sapientis testimonio est: Non tesauri sed amici sunt Praesidia Regni. Quam dum sedulo acquirendam undique et contrahendam mea mihi praesens persuadeat conditio, multo magis ultro nec aliunde oblatam non tantum toto ostio admittendam, sed ambabus, quod aiunt, manibus amplectentes summo loco habendam colendamque ducimus. Itaque cum nuper, fatemur praeter omnem scitum et commissionem nostram, bonam de nostra erga se benevolentiae persuasionem Excellentissima Dominatio Vestra accepisset, motaque ex eo ultro statim pleno cum affectu amicitiam suam nobis obtulisset, non negamus eam partim pro ratione temporis ex conditione internuncij non eo, quo debuissemus, gradu primo tempore recepisse, neque ad eas literas Exc. Do. Vestrae responsum hactenus datum esse. Quod vitio nobis verti nequaquam ab eadem velimus, cum insperato et praeter omnem expectationem nostram id omne contigerit. Sed cum certiore quodam rumore intelligamus, tam altas iam in pectore Exc. Do. Vestrae radices semel illa leuiter inserta amorisque erga me affectio egerit, vt propediem maturos verae amicitiae fructus de se polliceatur: non possum etiam ego eam non toto pectore et reuerentia amplecti; rogans summopere, vt si spem de se firmiorem nobis facere uelit, in testimonium primae illius declaratae beneuolentiae literis duobus tribusue verbis exaratas, animi beneuoli et amici pignus, nobis mittere non grauetur, vt in posterum, prout syncerioris et tutioris amicitiae cursus feret, nostra semper et in omnibus beneuolentia et amore vtatur, meque eo loco, quo sibi addictissimum quemque habitura est, semper habeat. Cum hisque eandem peroptime valere cupimus. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die vltima Mensis Januarij Anno Domini 1606.

Czim: Excellentissimo ac Magnifico Domino N. et N. Caprioni, Vtriusque Juris et Medicinae Doctori etc. Amico nobis honorandissimo.

XVII.

Bocskai István Zebrzidovsky Miklós krakkói palatinusnak. Kassa, 1606. febr. 7.

Illustrissime Domine amice mihi obseruande. Salutem et seruitiorum meorum paratissimam oblationem.

Binas simul et semel ab Ill. Dominatione Vestra accepi

literas, quarum in prioribus Juuenem Sigismundum Jordan in numerum aulicorum meorum recipiendum commendat, in alteris vero, ut fidem ijs, quae per Ladislaum Benthe familiarem suum mihi nunciauerit, adhiberem, petit. Quantum ergo ad commendationem adolescentis attinet, velim, sibi Ill. Do. V. persuadeat eam tantum apud me habere ponderis, quod haud scio, an alterius cuiusque aequiualeat; daturus sedulo operam, ut in instituendo eo, ne modo suis rebus ipse etiam deesse reperiatur, spei et expectationi Ill. Do. Vestrae satisfaciam, efficiamque, ut intelligat commendationem eiusdem plurimum apud me valuisse. Ladislaum quoque Benthe nomine Ill. Do. Vestrae res haud exigui momenti referentem libenter audiui. Intelligo ex illis synceram Ill. Do. Vestrae erga me gentemque meam non solum affectionem, sed animum ad emolumentum rerum mearum beneuole intentum; quae mihi tanto debent esse gratiora, quod nullis id meis meritis, ab initio progressuum meorum, hunc eundem tam diligenter de me genteque Hungarica studiosum Ill. Do. Vestrae animum expertus sim. De quibus per peculiarem internuncium breui luculentius cum Ill. Do. Vestra acturus. Interim velim sibi persuadeat, hanc tam liberalem et amplissimam eiusdem erga me nationemque meam beneuolentiam apud me in summa existimatione haberi, neque reperiri quemquam alium, cui fidentius quam mihi de rebus quibuscunque maximis pariter ac minimis quicquam committere possit. Caeterum cum nunc per hunc eundem familiarem suum a me petiuerit, ut eidem quantum vellet vinorum emendi licentiam his in locis concederem, eam non tantum perlibenter concessi, verum etiam absque ulla tricesimae solutione, quantumcumque coemerit, educendum permisi. Ex meis vero generosioribus quatuor uasa grato animo eidem dono misi, in testimonium saltem, me cum maioribus etiam semper Ill. Do. Vestrae gratificaturum. Cum hisque in posterum utrisque, ut aiunt, oculis ad nutum tam clarissimae ipsius amicitiae intentus, obsequiosam in omnibus operam, sedulitatem et diligentiam eidem ex animo spondeo et offero. Atque eandem ad vota feliciter valere desidero. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 7. Februarij Anno 1606.

Czím: Illustissimo Domino Nicolao Zebrzydowski à Zebrzydouice, Palatino et Generali Craccouiensi, necnon Suiatinensi etc. Capitaneo, Amico mihi obseruando.

XVIII.

Bocskai István Mnisek György sandomiri palatinusnak. Kassa, 1606. febr. 8.

Illustrissime Domine Amice obseruandissime. Salutem et seruitiorum meorum commendationem.

Gradarium ab Illustrissima Dominatione Vestra per Egregium Andream Nagÿ familiarem suum missum vnacum literis eiusdem peramanter accepi; gratum id mihi munus est, cum ob equi praestantiam, tum et praecipue ob singularem et beneuolum Ill. D. Vestrae erga me animum; cuius ab initio benignitate et ingenua liberalitate praeuentus haud obscure colligo, imo certe mihi persuadeo, eum in maioribus etiam erga me semper fore propensissimum. Vbi autem de fodinarum Ill. D. Vestrae concessarum prouentibus, fisco regio cedentibus, eidem relaxandis, ijsque in restaurationem earum conuertendis, Ill. Do. Vestra me beneuole requirit, huic Ill. Do. Vestrae petitioni libenter annuo, prouentuumque omnium de memoratis fodinis in fiscum nostrum prouenire debentium immunitatem vita eius durante grato animo concessi. Et quia de exemptione quoque vineae alicuius praestantis in Hungaria sibi permittenda Ill. D. Vestrae animum intellexi, eidem libenter gratificari cupiens, vineam quandam eximiam et praestantem in promontorio possessionis Varka sitam, centum quandoque (si quidem bene culta fuerit) vasorum vini feracem, liberam et ab omni censuum ac decimarum solutione exemptam, vnacum domo in dicta possessione Varka existentem, bono iure ad nos deuolutam, Ill. Do. Vestrae iure perpetuo donaui, literasque donationales superinde editas eidem cum praesentibus transmisi. Addidi etiam pro Ill. Do. Vestrae potu quatuor vini generosi vasa, duo ex illis rubrum reliqua album colorem referentia; ex quibus quandocumque pro voto suo biberit, (quod salubriter semper fieri cupio), subeat velim grata recordatio animi mei, in longe maioribus semper et omni occasione eidem cum amore gratificandi promptitudo et diligentia. Cum quibus Ill. D. Vestram diuinae tutelae ac protectioni commendans, foelicem Moschouitici huius itineris euentum cum omnibus suis charissimis largiri precor. Datum in libera Ciuitate Cassouiensi die 8. Februarij 1606.

Czím: Illustrissimo ac Magnifico Domino Georgio Mnÿsck de Magna Conczycha, Palatino Sondameriensi, Leopoliensi Zamboriensique Capitaneo etc. Amico mihi grate honorando.

XIX.

Bocskai István ugyanannak. Kassa, 1606. febr. 9.

Illustrissime Domine Amice mihi obseruandissime. Salutem et seruitij commendationem.

Eam Illustrissimae Dominationis Vestrae beneuolentiam et synceram erga me gentemque meam affectionem, quam ab initio progressuum meorum ingenue prae se tulisse visa est, grato animo recolens, uix ad manus foelix occasio aliqua ferebatur, qua erga eandem studiosae gratitudinis et ad omnia officia prompti animi testimonium darem. Mitto igitur per ostensorem praesentium Egregium Joannem Bornemizza Aulae nostrae familiarem, in qualemcumque meae erga eandem propensitatis testificationem, equum ex generosioribus unum glauco album flauo colore mediotenus tinctum, quem ut aequi bonique consulat, atque non tam munus hoc leuidense, quam animum ad grandiora quaeque paratissimum spectet et speculetur, amanter ab eadem peto. Scripsi etiam ad Serenissimum Dominum Magnificum Ducem Moschouiae literas in quibus Suae Maiestati de recuperato tam foeliciter imperio syncere gratulor, vitam longam et beatam precor, simulque nos causamque nostram Suae Maiestati commendo. Addidi etiam in rationem Suae Maiestatis alterum equum generosum ex meis primarium, subrufi seu castanei coloris, quem Suae Maiestati pro hac vice in testimonium grati et obsequiosi animi mitto, Ill. Do. Vestram petens summopere, ut eas literas vnacum equo non modo Suae Maiestati meo nomine praesentare, sed et penes easdem meam gentisque Hungaricae causam apud eandem quo meliore poterit modo promouere uelit. His Ill. Do. Vestram bene ualere desidero. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 9. Mensis Februarij Anno 1606.

Czím: mint a föntebbi levélen.

XX.

Bocskai István ugyanannak. Kassa, 1606. febr. 10.

Illustrissime Domine Amice obseruandissime. Salutem et seruitiorum meorum commendationem.

De ea, quae inter Spectabilem ac Magnificum Dominum Sigismundum Rakoczi intimum Consiliarium Regnique nostri Transsyluaniae Gubernatorem etc. et Magnificum Dominum Chyernentczkium inter certa controuersia bono modo sedanda tollendaque quas ad me Ill. Do. Vestra Polonico idiomate dedit literas, luculenter intellexi, et gaudeo, quod eandem cum ex hisce

tum alijs etiam in rebus non saltem pacis amantem, sed etiam conciliatricem esse intelligam. Itaque partim pro ea, qua in reconciliandis inimicis animis vti debemus, humanitate, partim uero et praecipue, cum animaduertam authoritatem Ill. D. Vestrae hac in causa intercedere, vt istae inimicitiae non solum ab eorum penitus tollantur praecordijs, verum etiam in redintegrationem prioris amoris et officiosae benevolentiae redundent, abest quidem modo ab his partibus Dom. Sigismundus Rakoczÿ Gubernatorem agens in Transsyluania, nacta tamen occasione nihil, quod hac in rei mei muneris et officij fuerit, praetermittam. Cum hisque eandem peroptime valere cupio. Datum Cassouiae 10. Februarij Anno Domini 1606.

Czím: mint föntebb.

XXI.

Bocskai István Pstrokonsky Mátyás lengyelországi alcancellárnak. Kassa, 1606. febr. 11.

Illustrissime ac Reuerendissime Domine, Amice obseruandissime. Salutem et obsequiorum commendationem.

Ductus ea fiducia, qua Sacra Regia Poloniae Maiestas non solum in sedandis componendisque inter Sacram Caesaream Maiestatem et nationem Hungaricam hisce tumultibus, sed etiam in promouendis rebus nostris utilem suam operam interpositurum promiserat, fretus etiam ea amplissimi Senatus, quam erga rempublicam nostram prae se fert, beneuolentia, scripsi tam ad Suam Maiestatem Regiam quam ad amplissimum Senatum literas de rebus pro tempore arduis et maxime necesarijs, Ill. ac Reu. Do. Vestram obnixe et peramanter rogans, ut easdem tam Suae Maiestati Regiae quam amplissimo Senatui, quantocyus fieri poterit, non tantum meo nomine praesentare, sed suas partes apud utrosque diligenter interponere, quo causam hanc nostram tam iustissimam sibi habeant quam commendatissimam, non dedignetur. Qua re et toti Christianitati utiliter inseruire poterit, me vero omnibus gratitudinis officijs sibi reddet quam deuinctissimum. His Ill. D. Vestram peroptime valere cupio. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 11. Februarij Anno 1606.

Czím: Illustrissimo Matthiae Pstrokonski Viceccancellario.

XXII.

Bocskai István a lengyel királynak. Kassa, 1606. febr. 11.

Sacra Regia Maiestas et Domine Domine obseruandissime. Seruitiorum meorum promptam paratamque commendationem.

Non minus pie quam utiliter et ad emolumentum totius

Christianitatis in sedandis hisce bellicis motibus, qui anno elapso inter Sacram Caes. Maiestatem et Rempublicam Hungaricam intercessere, sedulam et diligentem suam operam interpositurum Sacra Maiestas Vestra sponte sua mihi et Reipublicae Hungaricae obtulerat. Cuius ego, ut par est, authoritati plurimum tribuens, atque alijs pijs honestisque ductus respectibus, ne uidelicet vel proterui, vel in effusione Christiani sanguinis ob regnandi duntaxat libidinem delectantis animi a vicinis gentibus et regnis iudicarer, multa in gerendo ulteriusque promouendo isto bello occasione postposita, numerosiorem longe, quam pro hostis apparatu, et ad omnem fortunae aleam instructissimum exercitum, non sine ingenti miserae plebis iniuria in proprijs confinibus ad hyberna locaui, neque extra fines patriae, quod perfacillimum erat, aestum et qualemcunque belli molem transtuli, satius arbitratus animo demisso gratiam et clementiam Suae Maiestatis Caesareae promereri, per iustosque tractatus conditiones legum auitarum libertatem certa cum assecuratione recuperare, meae etiam sortis condigna ratione habita, eo, qui par esset, in nostra Republica a Sua Maiestate honore contentari, quam sperata cum omni certitudine victoria ulterius in viscere Christianitatis tanti belli incendium fouere. Quem in finem ad aliquod tempus inducias cum Sua Maiestate Caesarea pactus, Viennam cum iustis et tollerabilibus postulatis ad Serenissimum Dominum Matthiam Archiducem etc. legatos ex proceribus Hungariae primarios transmittendo, sex iam fere septimanae sunt elapsae, ex quo praeter varias longasque procrastinationes animaduertere possumus nihil, nisi diem ex die duci, disputationibus nudorum verborum tempus trahi, resolutionem finalem, quae clara et categorica esse deberet, varijs ambagibus inuolui, assecurationem, que caput est rei, eiusque modum aliquem et formam alto tegi silentio, vel ne extremo quidem digito attingi.

Cum interim de instituenda nova legatione Turcica partim ab ipso Imperatore partim a Supremo eius Vezerio indesinenter solliciter, ut de futura sequentis anni rerum moderatione, belline an pacis ea esse debeat, in tempore reddantur certiores, nunc autem praecipue, cum Vezerius ab Imperatore consultandi gratia vocatus meos internuncios secum una deducere flagitat, meminisse autem peroptime licet, vere etiam proxime praeterito varijs me in expediendis ad Turcarum Imperatorem legatis dilationibus vsum, nudam occasionem hoc incendium sopiendi, et meliori modo, si ijs quos Sua Maiestas Caesarea rebus Hungaricis praefecerat, placuisset, terminandi praefuisse; qua neglecta, et certa ad Turcam de foedere ineundo legatione peracta, volantem sagittam retrahere integrum amplius non fuit. Ita etiam nunc tempus et occasio iam iam contrahitur, nisi mature Sua Maiestas de finali mentis suae resolutione me certificauerit, legationemque eo, quo ipsa neces-

sitas coegerit, modo ad Imperatorem Turcarum instituerim. Nequaquam mihi rebusque meis tam iniuriosus esse possum, ut meum et Reipublicae, cui ego vitam et omnia debeo, emolumentum promouere negligam, eiusque securam tranquillitatem acquirere praetermittam.

Itaque almam mihi pacem et hactenus, nunc autem praesertim cordi esse, Suaeque Maiestatis Caesareae gratiam omnibus votis, ea qua par est demissione, expetere per praesentes testificor; summopere Maiestatem Vestram Regiam, pro ea, qua erga vicinum Regnum Hungariae ducitur, sincera affectione orans, ut hanc nostram causam sibi habeat commendatissimam, quod eam Sac. Caes. Maiestati diligentius intimare non negligat, ut ultimam resolutionem (qua tam ego quam gens Hungarica ita sit contenta, ne aut impossibilia, aut, quod minus conueniens mihi ipsisque fuerit. Sua Maiestas Caesarea imponere videatur), a Sua Maiestate Caes. quantocyus legatis meis dari toto studio contendat. Etenim, nisi mature hac de re consultum fuerit, verendum est, ne frustra tunc, cum tempus effluxerit, in arena, quod dicitur, consilium capiatur. Quod si Maiestas Vestra Regia in optatum finem perduxerit, Deo in primis erit gratum, publicae tranquillitati consultum, suisque ab initio mihi et Reipublicae Hungaricae promissis satisfactum, ac ob id omni obsequiorum genere perpetuo a nobis reseruiendum. Cum quibus eandem ad vota feliciter et florenter valere regnareque desidero. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die vndecima Mensis Februarij Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Sexto.

Kiadva *Wolf. Bethlen Hist. VI. köt. 384—386. l.* s utána közli *Katona Hist. Crit. XXVIII. köt. 489—492. l.* — Mindkét közlésben előfordúl az a lényeges tévedés, hogy ezen levélnek a török követségre vonatkozó mondatai helyett azok a mondatok vannak adva, melyek Bocskainak ugyanezen nap a lengyel senatushoz írt levelében olvashatók.

XXIII.

Bocskai István a lengyel országnagyoknak. Kassa, 1606. febr. 11.

Longum esset Amplissimi Senatores causas recensere, quae me gentemque Hungaricam potissimum impulerint contra Sacratissimam Maiestatem Caesaream haec tam infesta arma anno superiore assumere. Sed si quis pro legum patriarum libertate, vitaeque non tantum propriae verum etiam vniuersae gentis suae conseruatione, pro aris et focis iusta arma capere censetur, ea nos omnia, et quidem extrema necessitate adactos, contra infensissimos Suae Maiestatis Caes. exercitus armarunt. Post praeclaras autem aliquot ab eisdem reportatas victorias quidnam obsti-

terit, cur ad solitam Suae Maiestatis Caes. gratiam non confugerim; aliorum exemplis deterritus, ne temere in suspicionem apud eum, quem in auxilium adsciueram, Turcam vocarer, feci, optime memor, quantum diuis quondam Joanni primo et secundo Regibus, Bathoreis omnibus, sed Sigismundo et Andreae Cardinali peculiariter, alijsque nonnullis, partim delatione clandestina cum occasio tulit apud Turcas, partim vero varijs tractationum machinationibus nocuerunt, tamquam ictus piscator omnes technarum voragines cautissime et toto studio vitare volui. Victus autem tandem legationibus Serenissimi Domini Matthiae Archiducis Austriae, et admonitus etiam a Sacra Regia Poloniae Suetiaeque Maiestate, domino mihi obseruandissimo, maxime autem ne abuti duntaxat effusione Christiani sanguinis ob regnandi libidinem viderer, maiorem quam quoad apparatum hostium, et ad omnem belli euentum expeditissimum exercitum cum optima belligerandi occasione nil hostile tentare permisi, sed ad hijberna intra limites patriae non sine ingenti miserae plebis ruina collocaui, ostendens manifeste, et toti orbi Christiano testatum faciens, saltem modo legum patriarum immunitas in integrum restituatur, et meae etiam conditionis, pro ea, quam erga me gens Hungarica communibus suffragijs semel declarauit, beneuolentia, condigna ratio habeatur, nil hostile a me praeter iustam rationem suscipi. Qua de re ad certum tempus inducias cum Sua Maiestate Caesarea pactus, legatos ex proceribus Hungariae primarios ad Serenissimum D. Matthiam Archiducem Viennam misi cum iustis et tollerabilibus postulatis, qui sex fere septimanas ibi moram trahentes, praeter inanes procrastinationes et dilationes habere possunt nihil. Consiliarij siquidem Suae Serenitatis diem tantum ex die ducunt, varijs responsis et replicationibus tempus terunt, resolutionem finalem, quae categorica esse deberet, ambagibus inuoluunt, assecurationem, quae caput est rei, ne digito quidem attingunt; quod fortasse eo consilio protrahendum in longum existimant, quod moles Hungaricarum virium interea, vel a semet ipsa consumpta, vel aliqua occasione dissoluta, eneruetur. Quod si ita est, nae illos vehementer falli animadauerto, quin auguror, quod unde ipsi Hungaricarum virium dissolutionem authumant, inde maius periculum vicinis hostibus impendere et originem trahere. Nonne siquidem tanta tam ex nobilitaris quam plebeae conditionis hominibus concitata multitudo, ubi propria consumere viderit, ad aliena et hostilia statim animum oculosque conuertet, et uelut examen erumpere contendet? Cuius exitus etsi terribilis, ita tamen fatali necessitate ferente, Deo soli notum est, quem tandem finem sortietur. Longe igitur mea quidem sententia esset consultius, si alio magis salutari remedio huic rei quontocius occurrere studerent, ut quod hodie nullo labore in optatum finem perducere

possent, ne ansam ulterius serpendi crescendique praeberent, quod postea longo tempore plurimis sudoribus et multo etiam sanguine vix in ordinem redigetur.

Addo etiam, quod singulis fere diebus pro legatione Turcica tam ab ipso Imperatore quam etiam a supremo eius Vezerio sollicitor, quam ubi certa cum instructione ablegauero, nequaquam id aut reuocare postea aut aliter instituere licebit. Vsus sum hactenus varijs in ea differenda procrastinationibus, sicuti etiam vere praeterito multam occasionem ijs praebens, qui tunc rebus Hungaricis pro ratione Suae Maiestatis praeerant, ut hoc incendium via magis compendiosa praeuenirent. Haud secus etiam nunc ex animo vellem, si clementem et gratiosam mentis Suae Maiestatis Caes. resolutionem in tempore intelligere possem, ne cum eiusmodi consilij tempus exierit, vix ullum salutare adhiberi queat remedium. Ego uero quod ab initio vniuersae Christianitatis pacem et tranquillitatem, nunc autem maximopere, cupiam, omnibusque uotis Sacratissimae Maiestatis Caesareae gratiam expetam, cum alijs rebus tum etiam praesentibus meis literis testificor. Vobis ergo, amplissimi ordines, prima ac potissima cura incumbere videtur, ut tam pro uicinitatis antiquique foederis Reipublicae Hungaricae cum praestantissima et nobilissima gente Polonica initi ratione, quam etiam pro communi vniuersae Christianitatis emolumento, suam hac in re operam diligenter interponatis, facta sedula partim apud Sacram Regiam Maiestatem intercessione, quo hanc nostram causam apud Sacr. Maiestatem Caes. promouendi bonoque fine terminandi habeat sibi quam commendatissimam, partim etiam per literas apud ipsam Maiestatem Caesaream, uti posthabitis istis temporum procrastinationibus quantocius mentem suam legatis meis ad iusta quaeque postulata nostra clementer resoluere dignetur, et quidem eo modo, quo tam ego quam gens Hungarica contenti reddamur, neque ad impossibilia, quibus stare nemo poterit, cogamur. Idque ut haud grauatim praestent, peramanter et obnixe ab eisdem peto. Alioquin, nisi tempestiue mentem et gratiosam Suae Maiestatis resolutionem intelligere potero, praetermittere nequaquam possum, quin de pacifico tranquilloque nationis meae statu quemcumque modum magis salutarem inuenero, in tempore prouideam. Rem autem tanti momenti si in optatum finem Vestrae Amplitudines perduxerint, Deo in primis erit gratum, vniuersae Christianitati vtile, mihi vero omnibus gratitudinis officijs recompensandum. Conseruet Deus Illustrissimas ac Reuerendissimas Dominationes Vestras diutissime saluas et incolumes. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi, die 11. Februarij Anno D. 1606. [1])

[1]) Emliti e levelet *Bethlen Farkas, Hist. VI. köt. 387. l.* Bocskai-

Czim: Illustrissimis ac Reuerendissimis Dominis Sacrae Regiae Poloniae Suetiacque supremis continuisque a latere Consiliarijs et amplissimis Senatoribus etc. Amicis mihi obseruandis.

XXIV.

Bocskai István egy lengyel főurhoz. Kassa, 1606. mart. 4.

Stephanus Dei gratia Hungariae etc.

Excellentissime ac Magnifice Domine amice mihi honorandissime.

Tam singularem Exc. Dominationis Vestrae erga me non dico affectionem sed uehementem animi sui ardorem non possum multis modis non amplecti; si quidem dum prima quasi amicitiae fundamenta cum Exc. Do. Vestra primis meis literis iacio, spem et expectationem meam longe superans comperio ex hisce secundis ipsius literis, studio et diligentia de me rebusque meis bene merendi nil eidem esse antiquius. Proinde iners aliquis et alienus ab officijs gratitudinis viderer, nisi tam syncera ipsius erga me beneuolentia mihi esset ualde gratissima. Sed egregie sane et in loco Exc. Do. Vestra admonet, quo me cordate, ut in tanto tamque arduo negotio conuenit, decenterque geram. Et quia ab ineunte aetate eam semper consuetudinem secutus sum, ut sanioribus beneuolorum consilijs non tantum locum dare, sed morem etiam gerere paratus fuerim, aequum est multo magis in re tanti momenti et existimationi meae et bonorum omnium iudicio respondere. Multae porro et graues causae obstiterunt, quo minus hoc tempore, uti se obtulerat, Exc. Dominationem Vestram ad me euocarem, sed oblatum tamen ad promouendum hoc negotium tam diligens ipsius studium est mihi acceptissimum, manebitque alta mente repostum. Causa autem ipsa imo pectori infixa nequaquam a me obliuioni tradi potest; penes quam ita me meaque illi commendata esse cupio, ut animum tam beneuolum syncere mihi semper conseruari maxime desiderem. Cum quibus Eandem peroptime valere cupio. Datum Cassouiae die 4. Mensis Martij Anno Domini 1606.

---

nak a lengyel királyhoz irt s általa közlött levele után e szavakkal: »Scribit et ad Inclitam remp. Polonicam in eundem fere sensum.« — Ezen levélnek a török szultánhoz küldendő követségre vonatkozó helyét Bethlen Farkas s utána Katona István hibásan igtatta be Bocskainak a lengyel királyhoz intézett levelébe, kihagyva onnan azt, a mit Bocskai ez ügyben valósággal a lengyel királynak irt.

XXV.

Bocskai István Stadniczky Szaniszlónak. Kassa, 1606. mart. 15.

Illustris ac Magnifice Domine Amice mihi obseruandissime. Salutem et officiorum beneuolam commendationem.

Quas ad Spectabilem et Magnificum D. Michaelem Kathai Cancellarium et Consiliarium nostrum Vestra Illustris ac Magnifica Dominatio dedit literas, eas mihi etiam ostendit; ex quibus cum singulare eiusdem erga me vitaeque meae conseruationem studium animaduertam, non possum eidem post Deum (cui omnia tribuo) maximas non agere gratias. Facile equidem mihi persuadeo, imo ab initio multa experientia edoctus, a clandestinis Germanicae nationis machinationibus sollicite mihi cauendum duco, cuius eam consuetudinem esse noui, ut quae aperto Marte pro uoto in finem ducere nequeat, non uereatur mille dolis et fraudibus rem attentare, et aeque Superos atque Acheronta mouere. Sed ego in causa tam iusta diuinae me solum protectioni commendaui, qui ex immensa sua misericordia non solum me uitamque meam ab eorum technis hactenus protexit, verum contra omnium hominum spem talem rebus meis progressum dedit, ut portas inimicorum meorum possidere concesserit; ac in futurum etiam contra omnes dolosas eorum machinationes me protecturum et defensurum spem et fidem maximam in eadem habeo. Verum enimuero (uti praemisi) pro tanta erga me Ill. Do. Vestrae beneuolentia eam meae gratitudinis et officiorum quorumcumque promptitudinem in omne aeuum offero et spondeo, ut quibuscumque in rebus ea uti velit, sentiat eam toto studio sibi addictissimam. Caeterum ex signis, quae de homine in literis recensita sunt et perscripta, sedulo eum omnino obseruari curabimus; verum si is pro sua astutia, uti par est credere, aliquomodo sese ad tempus occultare valeat, rem mihi gratissimam et omnibus, quibus potero, studijs reseruiendam faciet, si ex fidissimis suis aliquem, cui is subordinatus nequam homo optime sit notus, ad me et hanc ciuitatem transmittet, et occulte, ita ut nemini ea res neque tunc neque in posterum alteri innotescat, praeter eundem, cui semel aperuit, nostrum Cancellarium, (qui fideliter curam ipsius geret), nobis illum aliquo modo deteget. Quod si praestiterit, tam erga eum Ill. Do. Vestrae, qui fidelem hac in re mihi operam nauauerit, seruitorem, quam et Ill. Do. Vestram summum semper gratitudinis officium ostendere studebimus (sed praecipue erga primum rei auctorem), ut maiora quaeque sibi polliceri de nobis commoda liceat. Cum his eandem diuinae tutelae singulariter commendans optimam ad vota valetudinem lar-

giri precor. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 15. Martij 1606.

Czím: Illustri ac Magnifico Domino Stanislao Stadniczkij de Grabania, Libero Baroni in Lanchut et Szmigrod, Capitaneo Zyghuliensi etc. Domino amico obseruandissimo.

XXVI.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. mart. 26.

Serenissime Princeps et Domine Domine obseruandissime. Salutem et seruitiorum meorum commendationem.

Quibus modis et conditionibus pacis ineundae ratio inter Serenitatem Vestram meosque legatos conclusa sit, partim ex ipso scripto, sigillo ambarum partium et subscriptione firmato, partim ex relatione internunciorum meorum luculenter intellexi; quae vt meo ac Dominorum Baronum Nobiliumque consensu et approbatione roborentur, per literas legatumque suum Egregium D. Johannem Lippai Serenitas Vestra a me postulat. Constat autem Ser. Vestrae Spect. et Magnificum Dominum Stephanum Illijeshazi et Egregium Petrum Horuath Mladasouitth non tantum meo sed publico Regnicolarum nomine et consensu ex congregatione Carponensi in negotio pacificationis ad Ser. Vestram ablegatos fuisse, in qua tractatione varijs articulis etiam Transsyluani inclusiue comprehenduntur. Et quia res ipsa et aequitatis ratio postulare uideatur, vt Serenitatis Vestrae nomine et authoritate Sacr. Caes. Maiestatis cum ablegatis meis inita et conclusa resolutio non mihi tantum, sed vniuersum ijs, a quibus missi fuerunt, referatur, ad Dominicam Jubilate proxime affuturam conuentum ipsis Cassouiam indixi, in quo aderunt etiam Transsyluani, siquidem etiam res ipsorum agitur, propter quos potissimum, quamuis maxime voluissem, terminus congregationis anticipari non potuit. Cuius quidem temporis moram cum in breuius contrahere nequiuerim, Ser. Vestram qua par est demissione rogo, ut eam patienter expectare, ac tum demum liberrimas omnium voces et sententias intelligere non dedignetur; vt ea quoque ratione omnium ordinum expectationi satisfiat. Ad me vero quod attinet, ut illis Transsyluaniae partiumque Regni Hungariae adnexis terminis, quos antea legitimi eiusdem prouinciae Principes possederunt, contentus sim: iam antea Ser. Vestrae significaui, Regnum illud partesque ei subiectas ex immani et inaudita Georgij Bastae crudelitate in eam desolationem extremamque vastitatem esse redactas, ut nedum in defensionem et conseruationem confiniorum, sed nec sustentationem sui ipsius, nisi aliunde ab exteris regnis adiuuentur, sufficiant. Quapropter ut condigne

Ser. Vestra hac in re mecum agere velit, neque in tantas redigere angustias contendat, etiam atque etiam ab eadem peto. Pacta vero interim induciarum, quo haec ulterius tentari valeant, usque terminum per legatos conclusum sarta tectaque manere volo, et ex meis partibus itidem obseruari curabo. De reliquis Ser. Vestrae per Egregium D. Johannem Lippai verbis respondi. Cum hisque eandem diuinae benedictioni ex animo commendo. Cassouiae die 26. Martij Anno 1606.

XXVII.

Bocskai István Zebrzidovsky Miklós krakkai palatinusnak. Kassa, 1606. mart. 29.

Generali et Capitaneo Cracouiensi.

Quotiescumque siue de priuatis proprijsque negotijs siue ad communem publicamque utilitatem pertinentibus per literas vel internuncios Ill. Do. Vestra me concernit, toties fidem, beneuolentiam amicitiamque meam arctiori vinculo sibi esse deuinctam certius mihi persuadeo. Itaque qua de re nuper me Ill. Do. Vestra per legatum rogauerat, tam patentes erga vniuersitatem Hungarorum, quam etiam missiles ad eorum Capitaneos, nobis multis rationibus deuinctum, cum hisce transmisi, persuasissimum habens, eas tam pro nostra suique existimatione bona fide fore occultas, et non nisi suo tempore, cum usus et necessitas postulauerit, in publicum euulgandas. Qua in re synceritati etiam Ill. Do. Vestrae me committens, velim sibi constanter persuadere, operam, studium, beneuolentiamque meam uiuifico quodam animi studio ita esse in omnes occasiones erga eandam intentissimam, ut ex officijs iusti fidelisque amici nil in me ullo unquam tempore desiderari patiar. Et cum his eandem diuinae tutelae ac benedictioni ex animo commendo. Datum Cassouiae die 29. Martij Anno 1606.

XXVIII.

Bocskai István a Tokaj várából kivonult német őrségnek. (Kassa, 1606. martius vége felé.)

Stephamus Dei gratia *stb.* Magnifici, Generosi, Egregij ac strenui, syncere nobis dilecti. Salutem et beneuolentiae nostrae commendationem. Ex literis vestris luculenter ac copiose intelleximus dubiosam adhuc et nimis vacillantem animi vestri fiduciam de securo vestro ex Hungariae finibus transitu; cui cum Principalis nostra dignitas et a Deo concessa authoritas semel se obstrinxit, sat tuta, sat firma esse debet. Eas siquidem tractatus conditiones, quibus inter nos conuenimus, sancte et inuiolabiliter

obseruari sedulo ac sollicite prospeximus, neque alia in praesentiarum maior nobis cura incumbit, quam ut in omnibus punctis, clausulis et articulis sartae tectae permaneant, illaeseque in effectum perducantur. Nec est, vt alio quoque vestrae cogitationes sint intentae, et vel a Turcis vel alterius cuiusuis nationis hominibus metus aut periculum intra ambitum ditionum nostrarum vobis immineat. Nos eorum omnium, qui sub nostris auspicijs militant, habenas in manibus tenemus; summam ab omnibus securitatem vniuersis et singulis vobis polliciti sumus. Saltem benigne interim adhortamur, et ab arce iam tandem secundum conuentiones vestro exercitu amoto ad oppidum vsque Tarchal egrediamini, ibique causa recreationis, si necesse fuerit, aliquot diebus moram trahentes, postea versus Cassouiam, cum ea, quam vobis adiunximus, comitiua iter aggressi, certiorem nos de vestra appropinquatione reddatis; vt si annumerosiorem pro vestra haesitatione ad iter longius comitiuam iungere volueritis, in tempore et opportune eam dare et prouidere valeamus. Persuasissimum habeatis, vos non solum secure et pacifice extra fines Regni nostri educendos, verum omni fauore, humanitate et Christiano affectu vbique a nostratibus excipiendos fore. Cum his easdem bene valere cupientes. Datum.[1]) .....

XXIX.

Bocskai István Rhédey Ferenczet hadi érdemeiért az ország főurai közzé emeli.
Kassa, 1606. maj. 1.

Nos Stephanus *stb.* Memoriae commendamus tenore praesentium significantes vniuersis quibus expedit, quod cum diuina aeque ac humana suadente iustitia nulla vnquam virtutis actio et operatio iusto suo praemio fraudari debeat; ea autem secundum diuisa hominum studia cum sit varia et multiplex, ita etiam praesertim in aula Principum alia atque alia ex diuersis officiorum praestitorum generibus sibi accipit remunerationum praemia. Et si autem labores et sudores cum fructu et vtilitate Principibus ac Reipublicae praestiti multis auro vel ingenti pecunia, alijs arcium, castrorum, multarumque possessionum dominio recompensari soleant: solius tamen excellentis virtutis ea natura est, vt cum satis laudari nequeat, laudem tamen et honorem omnibus gazis et possessionibus praeferat, suique tantum contentationem in summis et solis laudibus habeat. Illustres olim in Graecorum ac Romanorum aliarumque nationum optime constituta politia

[1]) Tokaj várát a német őrség martius 22-én adta föl Bocskainak. Ezen levél a föladás után, hozzávetőleg martius utolsó napjai körül, kelhetett.

Heroes et Reges, cum sibi terras atque maria, ferocissimas gentes et nationes, armis aut virtute subiecerint, ingentes emensi labores et innumerabilibus vndique diuitijs completi, non dubitarunt vel insanis sumptibus pyramides, obeliscos, statuas, aliaque rerum praeclare gestarum trophaea erigere, sat copiosum laborum fructum arbitrantes, si ad posteros duobus tribusue uerbis titulos suos aut facta designata transmittere, nominisque famam, siue aeternae immortalitati, siue ad aliquod saltem tempus duraturae celebritati commendare possent. Hinc apud Romanos insignibus aliquem donari, laureatum siue coronatum, ouantem vel triumphantem, spatio aliquot horarum vrbem ingredi pluris aestimabatur, quam ipsa victoria multo sudore et sanguine parta; non aliam ob causam, quam quod illa huius laudem et supremum quendam honorem referentia literis ad omnem posteritatem procul dubio cum prolixa nominis et famae per ora auresque hominum celebritate erant transmittenda. Porro cum nostrae etiam gentis Hungaricae ab initio ea conditio fuerit, vt ab intimis Scythiae penetralibus egressi armis terram istam sibi iureque belli usurparint, ac inter tot tamque ferocissimas bellicosissimasque nationes firmas pro tot annis retroactis sedes sibi fixerint et armis defenderint: optimo maiorum nostrorum more ac consuetudine, imo ipsa necessitate ita ferente, constitutum est, vt inter caeteras excellentes virtutum operationes primus ac praecipuus militari fortitudini et strenuitati honos est habitus. In quo quicumque praeclaram animi praestantiam et generositatem prae se tulerit, tam in aulis Regum, quam in campestribus atque intimis rerum administrationibus, ad omnes officiorum, ordinum et statuum, gradus, honores, titulos et dignitates aditus illis pro suis meritis patuit. Itaque cum praeclaram fidem, industriam et alijs incomparabilem fortitudinem singularem Magnifici Domini Francisci Redeij Exercituum nostrorum in Inferiori Hungaria Generalis Campiductoris in hoc munere diligentiae et fidelitati ipsius concredito contra hostes patriae publicos et infensissimos Romanorum Imperatoris exercitus comperti fuissemus; siquidem cum illos vitae nostrae apertas tendere insidias, libertatem orthodoxae religionis solitam tollere, alias nobilitatis et Regni Hungariae immunitates ac priuilegia violenter infrigere cerneremus, fatali quadam necessitate compulsi, et a Deo optimo maximo praeter omnem expectationem nostram commode adiuti, finibus Regni Hungariae communi gentis nostrae voto ac proposito expellendos statuissemus: post varios fortunae casus et bellorum conflictus, tandem nacta occasione praefatum Franciscum Redeij cum parua militum manu, socijsque ipsi adiunctis, in inferiorem Hungariam ablegauissemus, mirifico quodam Dei beneficio factum est, ut maximo omnium fauore complexus, tantus ad eum vndique militum concursus fuerit,

vt breuissimo temporis spatio iusto conflato exercitu, aliquot arcibus castellisque in nostram potestatem redactis, cum funesto tandem Georgij Bastae exercitu, tunc ex Superiore Hungaria per alios milites nostros expulso, versus Polonium cum ingenti terrae deuastatione tendente, aliquot proelia felicibus auspicijs tentauerit, postea vero praesidium Ersekvÿuariense obsidens, in omnibus suae industriae commissis ita se gessisse perhibetur, vt nihil ex officio ducis optimi strenuique militis in se desiderari passus sit. Quae nos omnia grato in primis animo ac fauorabili diligentia considerantes, et perpendentes, vt ex propensitate fauoris et clementiae nostrae erga eundem declaranda nil quicquam praetermittamus, praeter ea bona possessionaria, quibus eum antea donatum benigne auximus et locupletauimus, ad augmentandam posterisque commendandam virtutis ipsius splendorem, honore et titulo Magnificentiae pro status et conditionis eiusdem modulo pronominandum, exornandum et intitulandum, eundemque e statu et conditione nobilium, in qua natus est et hactenus extitit, eximendum, ac in coetum et numerum verorum Regni nostri Hungariae et Transsyluaniae Procerum et Magnatum numerandum, aggregandum, cooptandum et ascribendum duximus; prout numeramus, aggregamus, cooptamus et ascribimus. Decernentes expresse, vt a modo deinceps praefatus Franciscus Redeÿ, ipsiusque haeredes et posteritates vniuersi, pro veris et indubitatis Magnatibus habeantur et reputentur, omnibusque et singulis ijs honoribus, gratijs, priuilegijs, indultis, libertatibus, titulis, iuribus, praerogatiuis et immunitatibus, quibus caeteri veri et nati Magnates seu Magnifici Domini antelatorum Regnorum Hungariae et Transsyluaniae, partiumque ei subiectarum, quomodocumque de iure et consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere possint et valeant. Quocirca vobis vniuersis et singulis ordinibus, fidelibus syncere nobis dilectis, praesentium notitiam habituris, committitus et mandamus firmiter, vt acceptis praesentibus vos quoque memoratum Franciscum Redeÿ, eiusque haeredes et posteritates vniuersos, pro veris et indubitatis praescriptorum Regnorum Hungariae Transsyluaniaeque et partium ei subiectarum Dominis Magnatibus agnoscere, tenere et reputare, eidemque debitum honorem exhibere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. In cuius rei memoriam praesentes literas nostras Sigilli nostri pendentis et authentici munimine roboratas praenotato Francisco Redeÿ ipsiusque haeredibus et posteritatibus vniuersis gratiose dandas duximus atque concedendas. Datum Cassouiae 1. Maij Anno 1606.

XXX.

Bocskai István a Rudolf császár által a törökökkel kötendő ügyében kiküldött biztosoknak. Kassa, 1606. maj. 4.

Ad Commissarios Caesareae Maiestatis Comarominum.

Cum antea per Serenissimum Principem et. D. Matthiam Archiducem, tum vero nuperrime per Illustrem D. Aly Passam Budensem certiores sumus redditi Vestras Spect. ac Magnifi. Dominationes ex commissione Sacratissimae Caes. Maiestatis Comaromium vel paulo inferius ad locum aliquem competentem pro tractando cum Turcis aeque ac nobiscum pacis et concordiae negotio breui appulsuras; vbi iuxta conuentionem inter nos factam ex tribus simul partibus certos legatos et Commissarios adesse oportere, quo res tanti momenti communibus votis ac meliore occasione tractari queat. Ex nostra igitur ac Reipublicae Hungaricae partibus misimus praesentium exhibitores Magnificum D. Michaelem Czobor de Czobor Zent-Mihally, Johannem Barczay de Nagy Barcza et Petrum Horuat Mladesouit Consiliarios nostros, quorum ut verbis fidem indubiam adhibere, ac in praedicta pacis tractatione locum, vocem et authoritatem illis condignam praebere, eosque pro veris et a nobis ordinatis legatis et Commissarijs recipere tenereque velint, ab eisdem beneuole postulamus ac requirimus. Cum his Spect. ac Magn. Do. Vestras bene ualere cupientes. Cassouiae die 4. Maij 1606.

XXXI.

Bocskai István Zebrzidovszky Miklós krakkói palatinusnak. Kassa, 1606. máj. 9.

Ad Illustrissimum Dominum Palatinum Cracouiensem.

Illustrissime Domine amice mihi semper obseruandissime. Salutem et beneuolam seruitiorum commendationem.

Cum amicitia semel cum Ill. Dom. Vestra inita, quam omni tempore reuerenter ob oculos habeo, tum vero affectio illa singularis, qua pro sua erga me meisque rebus propensione eidem plurimum debeo, moment, ut ad omnes Ill. Do. Vestrae actiones intentus, foelicissimos earum progressus et euentus exoptem; imo, si occasio postulauerit, pro modulo rerum nostrarum iuuem. Itaque cum praesentium ostensorem Magnificum D. Casparem Horuath, Sacrae Regiae Poloniae Suetiaeque Maiestatis Aulicorum et praetorianorum peditum Capitaneum, tam ad suum officium quam Illustrissimam etiam Dominationem Vestram reuerti sciam, intermittere non potui, quin felici Ill. Do. Vestrae in Vrbem reditui

hisce congratuler, et optatum rerum suarum progressum a Deo ex animo deprecarer, in testimonium videlicet grati et ad omnia officiorum genera animi paratissimi. Quae pro omnibus occasionibus perquam diligentissime eidem commendans, velim, vt in syncero amore meo et beneuolentia singulari tota mente conquiescat, ijsque, in quibus opus fuerit, confidenter utatur. Cum hijs Ill. Do. Vestram peroptime valere desiderans. Datum Cassouiae die 9. Maij 1606.

XXXII.

A kassai országgyűlés felhatalmazása az egyezkedés végett Bécsbe küldött Illésházy István részére. Kassa, 1606. maj. 9.

Nos Proceres et Magnates, Barones, Spectabiles, Magnifici, Generosi ac Nobiles, Comites, Vice Comites, Iudices Nobilium; legati et internuncij Comitatum liberarumque Ciuitatum, caeterique Status et Ordines Regni Hungariae, in generalibus Comitijs Cassouiae congregati et existentes, notum facimus per praesentes, quod cum annis superioribus a Dominis Praefectis, Capitaneis, alijsque officialibus Sac. Caes. Regiaeque Maiestatis in antiquis nostris legibus et praerogatiuis nobilitaribus multis modis offensi, imo, quod grauius molestiusque fuit, in receptae et consuetae Euangelicae Orthodoxaeque religionis libertate graues passi persequutiones et offensas, post multas quaerelas et supplicationes non exauditi, ac tandem post publicas etiam regni protestationes nullo modo adiuti, ex parua scintilla primum deinde occasione se commodo offerente, contra infensos Suae Maiestatis Caes. Regiaeque exercitus arma defensiua pro uindicanda religionis legumque libertate coacte et necessario sumpserimus; deinde vero post varias militum excursiones proeliorumque et bellorum diuersos euentus a Ser. Principe et Domino Matthia Dei gratia Austriae Archiduce etc., gratiam et clementiam de restituenda religionis et legum nostrarum immunitate Suae Maiestatis Caes. nobis offerente, paterne admoniti, paci et tranquillitati tam nostrae quam vicinorum regnorum atque vniuersae Christianitatis, cui iam a multis annis pro muro stetimus, consulentes, illico infesta arma deponere ac in gremium gratiae et clementiae Suae Maiestatis nos inclinare et offerre parati fuimus. Cum autem afflictissima haec patria nostra, hac uice continuis quatuor decem annis bellorum sedes habita, tot ferocissimarum nationum tantorumque potentissimorum in terris duorum Imperatorum exercituum rapinis, praedae, caedibus et vastationibus fuerit exposita, ac proinde in extremam iam et vltimam vastitatem redacta: vt aliquam ex tantis calamitatibus respirationem modumque conseruationis inueniret, placuit, ut simul et semel

cum Turcis etiam, quos non negamus in hac extrema nostra necessitate auxilium praebuisse, pax et conseruatio toti orbi Christiano salutaris statueretur. Pactis igitur inter nos inducijs, conditiones et articuli reconciliationis istius, varijs modis hactenus discussi et examinati; in postremaque resolutione praefati Ser. Domini Principis et Archiducis etc. cum maximae difficultates appareant, non potuimus ad eadem uicissim non replicare. Quod ut facilius in optatum finem perducatur, nos omnes vnanimi voto et consensu ad plenum confisi de industria, integritate, et singulari erga patriam amore Spect. ac Magn. Domini Stephani Illieshazy de Illieshaza, intimi Serenissimi Principis Consiliarij, Supremique inferioris Hungariae in partibus cis et ultra Danubianis Gubernatoris, et Comitis Comitatuum Lypto et Trynchyn etc. domini et amici nobis obseruandissimi, eidem igitur plenariam et sufficientem potestatem, facultatem et authoritatem dandam duximus et attribuendam, cum praeallegato Ser. Principe et Archiduce nostro omnium et singulorum nomine conueniendi, ac rebus in quibus a nobis informationem habet, tractandi, disponendi, et ad ultimum concludendi, ac alia omnia et singula faciendi, quae ad hoc negotium pacificationis opportuna et necessaria videbuntur, sub illis pactis, modis, conditionibus, quae ad firmitatem bonae et syncerae pacis et concordiae nobiscum et cum Turcarum Imperatore ineundae pertinebunt: prout damus et attribuimus plenam et omnimodam facultatem per praesentes; promittentes bona fide nos ea omnia, quae praefatus D. Stephanus Illieshazy cum dicto Ser. Principe et Archiduce in praemissis rebus fecerit, disposuerit, ordinauerit et concluserit, acceptaturos, approbaturos et grata habituros, firme et inuiolabiliter obseruaturos. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Cassouiae Nona Maij Anno 1606.

XXXIII.

Bocskai István felhatalmazása Illésházi István részére. Kassa, 1606. maj. 12.

Stephanus Dei gratia stb. Notum facimus per praesentes quibus expedit vniuersis, quod quamquam nos annis superioribus, certis et ineuitabilibus de causis, in primis autem pro uitae meae conseruatione, quam immerito et praeter omnem uiam iuris persequebantur, deinde ex communibus Regnicolarum suffragijs pro uindicanda legum patriarum religionisque multis et intollerabilibus modis labefactata libertate et praerogatiua, contra infensissimos Maiestatis Caesarcae exercitus insurrectionem fecerimus necessariam, armaque defensiua sumserimus; ad benignam nihilominus

Ill. Principis et D. Matthiae Dei gratia Archiducis Austriae etc., gratiam uidelicet et clementiam Sacr. Caes. Regiaeque Maiestatis nobis offerentis, requisitionem et admonitionem, cum ab ineunte aetate pacis magis semper et concordiae quam dissidij autores esse uoluimus, bonumque reipublicae Christianae iuuare et pro modulo nostro promouere nunquam praetermisimus: idcirco admonitioni Suae Serenitatis illico obtemperantes, arma infesta deponere, et in gremium gratiae et clementiae Sacr. Caes. R. que Maiestatis certis sub conditionibus nos inclinare et offerre parati fuimus, atque pactis inter nos inducijs, cum articuli et conditiones pacificationis diuersis et uarijs modis hactenus ultro citroque sint agitatae et disputatae, tandem ut ad optatum finem perducerentur, et non solum uicinis prouincijs sed toti orbi Christiano pax certa et tranquillitas, tam inter duos potentissimos Imperatores prout etiam inter nos constitueretur, confisi ad plenum et integrum de fide atque fidelitate, rerumque gerendarum praepollenti et sufficienti peritia Spect. et Magnifici Domine Stephani Illieshazi de Illieshaza Consiliarij nostri et in partibus Hungariae cis et ultra Danubianis Supremi Gubernatoris, Comitisque Comitatuum Liptho et Thrinchiniensis, eo etiam nomine, quod negotium hoc reconciliationis antea etiam industria et diligentia ipsius commissum magis quam alteri cuipiam cognitum sit, eidem plenum mandatum et omnimodam facultatem dedimus, et damus per praesentes, cum praedicto Ill. Principe Archiduce, ex Sacr. Maiestate Caes. Regiaque similiter plenariam et sufficientem facultatem et potestatem plenumque mandatum, ut intelligimus, habente, nostro nomine conueniendi, ac in rebus, in quibus a nobis informationem habet, tractandi, disponendi, et ad ultimum concludendi, ac alia omnia, quae citra pacificationis negotium necessaria et oportuna videbuntur, faciendi, quae nos ipsi faceremus, si huiusmodi rebus et tractatibus personaliter interessemus; etiam si talia forent, quae mandatum exigerent magis speciale, sub illis pactis, modis, conditionibus et securitatibus, quae ad firmitatem bonae et syncerae pacis concordiaeque tam inter nos quam Turcarum Imperatorem pertinere videbuntur; promittentes bona fide et in verbo nostro principali, omnia illa quae praefatus Sp. et Magn. D. Stephanus Illieshazi cum dicto Ser. Archiduce rebus in praemissis fecerit, disposuerit, et ordinauerit atque concluserit, ea nos omnia firma, rata et grata habituros, acceptaturos, et confirmaturos, ac firme et inuiolabiliter tam nos ipsos obseruaturos, quam per alios obseruari facturos. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in libera Ciuitate uostra Cassouiensi die 12. Maij Anno 1606.

XXXIV.

Bocsaki István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. maj. 12.

Serenissime Princeps Domine domine obseruandissime. Seruitiorum meorum paratissimam oblationem.

Literas Ser. Vestrae ad me Vienna 30. Aprilis datas ea qua decuit reuerentia 9. die Mensis vertentis Maij Cassouiae accepi. Spero Ser. Vestram sapienti suo iudicio moram hanc et dilationem confirmationis articulorum per ablegatos non tantum meos sed et Dominorum Regnicolarum in negotio pacificationis Viennae tractatorum non mihi, sed potius tempori et negotij huius grauitati, benigne attributurum: quando quidem ego sine praescitu tam D. Regnicolarum mihi adhaerentium, quam Transsyluanorum, transactionem illam ut non debui ita nec potui approbare, vel reprobare. Nunc autem et Dominorum Hungarorum et Transsyluanorum nuncij ac Status vna existentes, omnibus mature ruminatis et in medium consultis, proprios suos legatos ad Ser. Vestram missuri sunt, ex quibus omnia ea, quae ad pacificationis promotionem et synceram conseruationem attinent, fusius Ser. Vestra cognoscet; quae tandem Ser. Vestra benigne promouere dignetur, summopere rogo. Intellexi etiam ea, quae de personae meae contentatione Ser. Vestra benigne scribit, daturum se nimirum operam, ut difficultates in capitulatione reseruatae ad suum finem condigne maturentur. Quae ne ad futuram Dominorum Regnicolarum congregationem ob incertum illius terminum et euentum prologentur, sed quantocyus gratiosa atque clemens Caesareae Maiestatis meis de rebus resolutio labore et diligentia Ser. Vestrae mihi aperiatur, etiam atque etiam obsecro. Equidem omni contentione diligenter adnitar, ut hanc Ser. Vestre erga me beneuolentiam promereri ac debita promptitudine reseruire possim. Caeterum praesidia Suae caes. Maiestatis et Ciuitas Eperies a meis militibus nulla ratione coaretantur, neque commeatuum inuectio prohibetur; sed si quae exinde querelae praesidiarijs Suae Maiestatis in medium afferuntur, eae potius huius temporis et annonae difficultati, et graui passim omnibus locis vastitati, ac per hoc rerum omnium penuriae, veniunt ascribendae. Tractatus quoque Turcicus a me non impeditur, quin potius qua potest ratione et diligentia promouetur, ideoque iam ad eum componendum Commissarios naeos Budam, communi cum D. Regnicolis assensu et voluntate expediui. De reliquo Ser. Vestram optime valere ex animo desidero. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 12. Maij Anno Domini 1606.

Közli: Szabó Károly.

BETHLEN GÁBOR ÉS A PORTA.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

XXVIII.

1621. oct. 8.

Spectabilis ac mag^ce^ domine etc. Servitiorum etc.

Noha az mely levelet Balassi uram ő kglme urunknak ő felségének írt, abból minden itt való híreket és állapatokat megérthet Nagod, mindazáltal Nagodnak tartozó kötelességem szerént én is nem akarám elmulatni, hogy Nagodnak azon dolgokról ne írnék. Ide 29. Septembris érköztünk; Caesar Gál az Ferdinánd követe azon nap lött szemben császárral; 29. magával ment be, az kikre kapfányokat adtanak. Annakelőtte úgy hallom, száz talléra járt az főkövetnek napjában élés pénze; ennek most négyezer oszporánál többet nem adnak. Az mint én értettem, sok adománynyal és igérettel forgódik az fényes porta körűl. Molard, mikor kiment, semmi levelet nem vitt császártól oda haza, mert Ferdinándot nem írták Magyar és Csehország királyának, hanem csak német királynak. Abban innen Konstanczinápolyból kiindúlván Kucsuk czeczmezeo nevű faluban (egy mélyföld ide) lött hire benne. Először egy főszolgáját küldötte be hogy meg emendálják, annakutánna maga jött vissza, de ugyan nem emendálták, azt mondotta az vezér, hogy ő nem hazud, mert jól tudja és esztendeinél több, hogy az Csehkirályságot más birja. Az magyar korona is más ember kezében vagyon s hogy hogy írná, mégis Magyarországnak, és Csehországnak királyának; amaz is megharaguván, itt hagyta az leveleket.

Az flandriai követ beszélette tegnap az tephtedár házánál, én is ott voltam, Toldalagi uramnak, hogy az hispániai király huszezer gyalogot, négyezer fegyverest, negyven álgyút és nyolczszáz szekeret küldött Spinulával Ferdinánd segétségére, hogy az cseh palatinusságát invadálja, ha lehet. Ez ellen viszont az flandriaiak 20 ezer gyalogot, négyszáz lovast, tizenegy száz szekeret és hatvan álgyút küldöttek Mauritiussal; oly közel járnak, azt mondja, egyik

az másikhoz, hogy az hol Spinula hál, Mauritius oda megyen megint másnap hálni; csak egy napi járó földön vadnak egymástól. De ezeket Nagtok jobban értheti.

Micsoda állapatok forogjanak Moldovában, arról is, tudom, bizonyosban informálják Nagtokat. Itt az portán az elmúlt napokban nagy híre futamodott vala, hogy Zkender passa egyik táborát, mely Szuczovánál volt Gratianussal együtt, megverte az lengyeleknek; az öröm mondóra, ott valánk mi is az passa kapuján, kapftánt is adának; de igen megszűnék, nem fog igaz lenni. Az vezérrel 4. Octobris voltunk szemben; én is ott voltam, mikor az adó felől szólla is igen serio Balassi uram, de egyáltaljában az fővezér ugyancsak megmondá, hogy annak megmarasztásában most semmi mód nincsen; ezután valónak megszerzése felől igen ajánlá magát; urunkat ő felségét atyafiának fogadá, úgy, hogy ha ő nagyobb, ő felsége legyen öcscse, ha pedig ő felsége nagyobb, legyen bátyja neki. Az követ urakat jó szívvel várják, de mi nem tudjuk, hol vadnak; még Demién Ferencz sem érkezék be. Holnap megyen egy csausz császár parancsolatjával eleikben, ki az útban gazdálkodik nekiek. Az több dolgokat az ő felségének irott levélből megérti Nagod. Datum Constantinopoli, die 8. Octobris, 1621.

Spectabilis ac mag^{cae} dnis v^{rae}

seruus obsequentissimus
Nicolaus Sambokrethy mp.

Külczím: Spectabili ac mag^{co} dno Simoni Pechy de Szent-Erzsébeth etc.

(Zsámbokréthy pecsétével ellátott ered. a gyfejérvári kápt. ltár r. a. részében.)

XXIX.

1624. maj. 25.

1. Az hadak felől még is az kajmekám ő naga újobban parancsoljon, hogy sietséggel menjenek az budai passa ő naga mellé.

2. Az hadak minthogy kiváltképpen azért mennek fel, hogy htls császárunk részére s mind az mi kgls urunk részére az hadaknak most, ottfenn való lételiben örökös állandó békességet csináljanak, az budai passa ő naga az mi kgls urunkkal együtt, kivántatik azért, hogy az passa az mi kgls urunkkal mindenben egyet értsen; ő felsége értelme nélkűl az békességet meg ne kösse, sőt ha kivántatik, egy bizonyos helyen ő felségével szemben legyen, és együtt végezzenek mindent, hogy annyival inkább az német ravaszúl ne csinálhassa az békeséget. Erről azt kivánjuk, hogy ilyen parancsolatot adjon htls császár mi kezünkben, kit az mi urunk-

nak vigyünk; mást csmét írva vigyenek az budai passának ő nagának.

3. Mivel az német követnek is ott fenn kell lenni ebben az tractában, itt ne tartsák, hanem mi előttünk bocsássák ki, ne irogathasson több hamis híreket innét az urának.

4. Ha penig az békesség véghez semmiképen nem mehetne, hanem haddal akarná megkezdeni az német az mi kgls urunkat az országát, azt is megparancsolja hatalmas császár az budai passának, hogy ő naga akkor is egyet értsen az mi kgls urunkkal, és az hol az szükség kivánja, az mi kgls urunkkal együtt isten akaratjából ellene álljon az német hadainak, hogy az mely részét Magyarországnak most az mi kgls urunk birja, azt vissza ne vehesse, és utczát magoknak htls császár ellen való hadakozásra annak visszavételével ne csináljanak, mert valameddig azok htls császár hűségében az mi kgls urunk kezénél lesznek, addig soha derék hadat htls császár ellen az német nem indíthat; mert abból az országokból, mikor az német alájőne, az mi urunk hadai Bécs felé mehetnek; és így annak megtartásában htls császár java leszen, ha penig vissza veszik, kára leszen.

5. Mivelhogy enni hadakozásában az mi kgls urunknak sok számtalan költsége, pinze ment el, azon instál mi általunk ő felsége, hogy htls császár, mivel most két esztendei adaját kérik Erdélynek, az egyiket kglsen engedje meg, az másikat ő felsége mindjárt megküldi, mihelt mi kimegyünk. Csakhogy mivel az arany s ezüst pénz ott még inkább megszükült, erdéli apró pínzűl vétesse el itt az portán ő hatmga olyan pinzűl, az ki Budán, Egren, Kanisán, Temesvárott, Bosznában s Velenczében is elkel; olyan pínzűl ő felsége ezután az adót minden esztendőben az szokott ajándékkal együtt megküldi ide htls császár kapujára, csakhogy adjon hatalmas császár mostan minekünk levelet erről, hogy beveszik, mert ugyan inkább akarja ő felsége is adaját megadni, és országába nyugodni, mivel immár törődött ember is, hogysem mint hadat viselni, vagy hadakozni.

Hátán: Paria scripti ad summum vezerium et kajmekam dati 25. et 27. Maji. Emendandum.

(Minuta a gyfvári kápt. ltár r. a. acták.)

XXX.

1624. jun. 2.

Anno 1624. Die 2. Junii. Az urunk ő felsége mostan küldött levele mellett ezekről az dologról kell megtalálni az fővezért ő ngát.

1. Noha az német ide bebocsátott követe által (az mint nyilván értjük) erősen ajánlja barátságát az fényes portához és az békességnek megtartására igíri magát, de más felől az mi kglms urunkat ő felségét sok számtalan igíretivel azon kéri, hogy békéljék meg vele, és együtt ő vele most mindjárt támadjon ellene htlms császárnak. Az igíretek penig ezek: 1. hogy Magyarországot az Fátráig ő flgének adja, Moldovát, Havasalföldit ippen, sőt arról az lengyel királytól is levelet szerez, hogy ő felségének engedje, az pápától királykoronát szerez, az leányát ő felségének adja, azzal együtt egész Siléziát, azon kivűl minden hadait melléje és néki adja és elegendő pénzt. Valamit megvehet hatalmas császár birodalmába mind ő felségéé legyen, sőt abban meg is oltalmazza és koronás királylyá teszi pápával, hispániai királylyal és több keresztyén királyokkal együtt, kiktől ezekre mind hütlevelet igír, hogy szerez. De ő felsége semmiképpen sem most, sem ezután, soha valamig él, reá nem ment, nem is megyen.

2. Azután azt kivánta, hogy ha ő flge arra nem megyen, békéljék meg csak maga és országa képében, úgy hogy abban az békességben ne legyen semmi emlékezet htlmas császár részéről. Most immár ebben vagyon az békességnek tractája.

Ez igy lévén, mi általunk ő flge azt kérdi, hogy ez szerint megbékéljék-e az némettel, vagy ne? Mert ha megbékéllik igy, abból az jöhet ki, hogy ezután valamikor az német htlms császár ellen fegyvert kezd fogni, akkor aztán ő flge htlms császárnak nem szolgálhat, sem segíthet semmiben.

Ha penig azt kivánja az vezér ő nga, hogy külön meg ne bikiljik ő flge, a minthogy eddig azt nem cselekedte, most is nem cselekedi: csakhogy azt kivánja, hogy htlms császár nevével arról most mi általunk athname levelet küldjön ő nga az vezér, hogy ő flge nélkül külön htlms császár is meg nem bíkíllik, sőt ha semmiképen az bíkessig vígben nem mehetne, az budai pasa ő nga mellett elegedendő had lévén, ő flgit személye szerint az pasa megsegítse. Ha penig kivántatik ő flge is az mi kglmes urunk az budai passát személye szerint minden hadaival megsegiti. Ezt penig az hadat nem azért kivánja ő flge, hogy az német országit akarná foglalni s új hadat inditana, hanem azért hogyha az német vagy htlms császár országát, vagy az ő felségeét bántaná és háborgatná, tehát azoktól oltalmazhassa magát és országát, erről az budai vezérre is most mindjárt ilyen parancsolat menjen. Mind ezekre nézve kivántatik, hogy az budai passa mellé elegedendő had menjen mindjárt sietséggel, kiknek ott létiben az békessíget csinálhassák meg htlms császár hasznára.

3. Az adó dolgából minthogy mind ezelőtt való esztendendőkben szűntelen az mi kglms urunknak sok számú hadainak kellett fenn lenni, kiváltképpen htlmas császár javára és szolgá-

latjára ő flgének is maga oltalmazására, mostan is hasonlóképpen, mert csak német gyalogot is ötezert fogadott, annak felette draconeseket ezerkétszázat, kikre minden holnapban 65 ezer magyar frt megyen, magyar hadain kivül, meggondolhatja ő nga, mennyi költsége menjen ki ő flgének htlms császárhoz való hűsége mellett, mert ha az német ingerlésének és kivánságának ő flge engedni akarna, azoktól az költségektől megmenthetné magát. Könyörgünk azért ő ngának, hogy ilyen bizonyos okokért ezt az két adót engedje meg.

Ennekutánna penig ő flge minden esztendőnkint az régi szokás szerint beküldi, csak hogy az mint ezelőtt is megmondottuk, olyanféle pinzzel vegyik be, az minő Nándor-Fejérváratt, Budán és az végekben el szokott kelni, kiről mostan ő nga adasson levelet minekünk.

Vígezetre ő ngát azon kérjük, hogy az leveleket elkészittetvén, minket ne kísleljen, hanem jó válaszszal bocsásson el az mi kglms urunkhoz, holott ezek az dolgok késedelmet nem szenvednek.

Kivül: Diei 2. Junii. Postulatum.

(Egykorú példány a gyula-fehérvári káptalanban rendezés alatti actak.)

XXXI.

1624. jun. 2.

A fővezér ő nga levelének formája.

Hogy hatalmas császárunk hűsége mellől az békességnek szine alatt minemű igíretekkel akarták az németek elszakasztani Felségedet itt való követinek utánok küldött leveléből felségednek és ő magoktól is az követektől bőségesen megértettük.

Az mint másodszor kivánják azt, hogy felséged velek megbékéljék maga részéről, és htlms császárunkat abból kirekeszsze azt is tudjuk. Azért kérdeti Flgd mitőlünk követi által azt is, hogy ha az szerint véllek megbékéljek-e vagy ne, ki ha úgy lenne azután mikor kelletnék ő ellenek htlms császárunknak Felséged nem szolgálhatna.

Ezek után kivánja Flgd, hogy ha mi azt nem akarjuk, hogy külön csak maga részéről Felséged az némettel bíkíljék arról mi is athname levelet küldjünk Flgednek htlms császárunk nevével, hogy az budai passa is ő nga Flgedet az némettel való bíkessígből ki nem rekeszti, hanem az békessíget Flgeddel együtt csinálja meg, mind htlms császárunk ríszíre mind Flgd ríszire.

Hogy ha penig az bíkessíg semmiképpen vígben nem mehetne, és német hadai felségedre vagy országira indúlna, akkor felsígedet idein maga személye szerént az budai pasa ő nga min-

den hadaival megsegétse; hasonlóképpen ha htlms császárunk országi ellen indúlna az német, úgy Flgd is személye szerint az budai pasát megsegíti azt igíri.

Mi az németek dolgait tudjuk, hogy mindenkor olyan volt, de az isten mikor htlms császárunk őseit az mi hütünk mellett feltámasztotta, akkor ezek az sok országok kiket htlms császárunk bír mostan, mind az németeké és több királoké voltanak, de most htlms császárunké istennek hálá. Flgd htlmas császárunkhoz való hűségét tartsa meg az isten ezután is htlms császárunk szerencséjére, nekünk is Flgednek is jó leszen s az ellenséget megszégyeniti.

Mi is lovas hadat két-három annyit, mint tavaly volt, azok mellé tizezer puskást, tatárt az mennyi kelletik, rendeltünk az budai pasa mellé Flged segítségére, kik eddig úgy hiszszük, hogy Pestnél lesznek, az tatárok Akirmánnál készen vadnak, azok ha kelletik tiz-tizenöt napra felérkeznek.

Az békességet htlms császárunk az budai passára ő ngára és felségedre úgy bizta, hogy együtt csinálja meg Flgeddel mind htlms császárunk részére és mind az Flged részére, az külömben soha nem is lészen, kiről im athname levelet is küldtünk htlms császárunk nevével Flgednek. És úgy hogy ha az békesség ugyan végbe nem menne semmiképpen meg nem lehetne, azt is megparancsolta htlms császárunk, hogy maga személyében minden hadaival együtt az budai pasa Flgd mellett legyen; hasonlóképpen Flgedtől is azt kivánjuk.

Az mi az erdélyi adó dolgát illeti az 1032. és 1033. mostani jelen való esztendőre való hátra vagyon annak is egyikét htlms császárunk hadi költségére Felségednek engedte, az másikát hogy gonosz akaróinak az Felséged ellen való szólásra abból is ok ne adassék, Flgd is ide htlms császárunk kapujára küldje meg, míg az ország lecsendesedik és az pínz is helyre áll, bátor magyar pínzűl küldje meg, ki Budán Fejérváratt és az több végekben el szokott kelni és elkél.

Egyébb több dolgokról az Felséged követjétől szóval izentünk.

Kivül: Ad postulatum diei 2. Junii resolutionis paria.

(Egykorú hivatalos fordítás a gyula-fehérvári káptalanban rendezés alatti acták.)

XXXII.

1624. jun. 18.

A° 1624. die Junii 18. apud Kaymekam.

1. Nem tagadhatjuk nagos uram nagy busulásunkat, holott az vezér ő naga az mely athnamet hatalmas császár nevével ira-

tott az mi kgls urunknak, azt kezünkben adván, szóval minden kívánságunkra jó válaszszal bocsátá; de mivel ennekelőtte szokás volt mindenkor, hogy az levélnek vagy pariáját adták, vagy az követek előtt htls császár levelit megolvasták, hogy tudhassa az követ, micsoda válaszszal tér az urához. Mostan nagos uram sem pariát nem vehettünk, noha eléggé kértük, sem az levelet el nem olvasták; félünk attól, hogy az mi beszédünk ő felsége az mi kgls urunk előtt ne külömbözzen az levéltől, és hogy ő felsége is valami gonosz itiletben ne kezdjen lenni, mi is gyalázatot valljunk. Ezt penig erről is gondoljuk, hogy midőn az vezér ő naga az leveleket kezünkbe adta volna, és szóval minden jóval elbocsátott volna, jötünkben utánnunk külde Bekir Czelebi, és az vezér levelét visszakéreti vala, hogy egy szükséges dolgot elfelejtett bele írni; erre képest félünk azon, hogy az athnaméban is fogyatkozás lehetett, és nem az mi kívánságunk szerint iratott, az mint magunk írva adtuk volt az vezér ő naga parancsolatja szerént.

Nagodat kérjük, hogy az levélnek vagy az pariáját felkerestetvén adja kezünkben, vagy az htls császár levelét olvastassa el előttünk, tudhassuk, mivel megyünk az mi kgls urunkhoz, ne valljunk gyalázatot.

2. Az adó dolgából is kivántuk vala ő nagától, hogy külön levelet irasson, hogy egyiket ő hatalmassága megengedte hadi költségére ő felségének, az másikat penig ő felsége most az mi haza menetelünk után megküldi ide htls császárunk kapujára olyan pénzűl, az mineműt magyar pínz Budán, Fejérváratt és az több végekben el szokott kelni. Erről való levelet is külön kivántunk volt ő nagától az vezértől az végre, hogy midőn az adót ő felsége beküldi, erről való levél legyen az követ kezénél. Azért most is ezt kívánjuk Nagodtól.

Erről is nem kevés gondolkodásunk vagyon, hogy valakik ez múlt hadakozásban az mi kgls urunk mellett igazán szolgálták htls császárt, azokat mind mazullá tötték, és az ő felsége törekedésire semmi tekintet nem lőn, hanem valakiket az német commendált, azok mind jó állapatban vadnak, ebből is ő felsége mit gondolhat kedvetlenségnél egyebet.

Végezetre, hogy mindezekre Nagod jó és kedves választ adván, leveleket ez szerint elkészíttetvén Nagodat kérjük, hogy ne tartóztasson, hanem bocsásson jó válaszszal az mi kgls urunkhoz, mert tudjuk, hogy az mi megtérésünket ő fölsége felette nehezen várja, és az szükség is azt kivánja. — Az német követet penig előttünk bocsássa ki Nagod, menjen dolgára.

Az ílís felől és hogy ezután helyre állassák, az görögök dolga eligazitása.

(Minuta a gyfvári kápt. ltár r. a. acták.)

XXXIII.

1624. jun. 18.

Az erdéli követek levele Nagodhoz.

Az mi kgls urunkat ő felségét sok szántalan igiretivel, kiket az fűvezérnek ő nagának megjelentettünk, az német király eddig mind azon igyekezett, hogy hatalmas császárunk hűsége mellől elvonja, de azt ő felsége soha nem cselekedte, ezután is az mig él nem cselekedi.

Mikor azt meglátta az német, hogy arra nem veheti ő felségét, most utóljára azon igyekezik, és törekedik, hogy, hogy békéljék meg vélle csak maga kezére? és abból az békességből htls császárunkat és az egész muzurmány nemzetséget rekeszsze ki; de azt is ő felsége htls császárunk fényes portája híre nékül nem akarta megcselekedni. Azért hogyha ő felsége úgy békéllenék meg, azt az békességet erős hütlevéllel kellene megbizonyítani, hogy egyik fél is az másik ellen fegyvert nem fog, hadat nem csinál; és azután, ha az német hatalmas császárunk ellen hadat inditana, akkor osztán az mi urunk htls császárunknak nem szolgálhatna, mert immár hütlevelet adott volt az németeknek, hogy ellenek hadat nem csinál.

Ehezképest mostan ő felsége azt kérdette az fűvezértől ő nagától, ha megbékéljék-e úgy, vagy ne? kire ő naga olyan választ ada, hogy htls császárunkhoz az mint eddig hűségét megtartotta, ezután is megtartsa, külön meg ne békéljék. Azután ő felsége mi általunk azt kivánta az mi urunk, hogy az vezér ő naga htls császárunk szavával irasson egy athname levelet olyan formán, hogy az budai passa ő naga is az mi urunkat és azokat az magyarokat, kik most az mi urunkkal egyetértenek, és igaz hivei htls császárunknak, az békességből ki nem rekeszti, külön békességet nem csinál; sőt ha az német hadat csinálna ő felsége ellen és azok ellen az magyarok ellen, az budai passa ő naga személye szerént mellette levő hatalmas császárunk hadaival ő felségét és azokat az magyarokot megsegiti. Kire hasonlóképest igiri ő felsége is az mi urunk magát, hogy személye szerint az budai passát megsegiti, ha kévántatik. Azt azért kévánta ő felsége az mi urunk, hogy azokat az magyarokat az német el ne altathassa és el ne vonhassa htls császárunk hűsége mellől azzal, hogy őket hatalmas császár az németeknek engedte.

Isten sokáig éltesse hatalmas császárunkat és az vezért ő nagát, az mi urunknak igen szép levelet iratott hatalmas császárunk nevével, azt bele iratta, hogy az budai passával mind békesség dolgából, harcz dolgából egyetértsen: de azt nem irták bele, hogy az békességből ki nem rekeszti őket; azt sem, hogy ha

kivántatik, személye szerint megsegiti ő felségét az budai passa ő naga, kiért az vezérre ő nagára, isten oltalmazzon, hogy mi panaszlanánk, mert előttünk megkérdé az réz effendit, ha úgy irták-e az levelet; amaz is azt mondá, hogy teljességesen úgy az mi kévánságunk szerént irták.

Azért miérthogy az levélbe nincsenek ezek úgy irva, ő felségének is az mi urunknak kára leszen, mivel bizonyos hitelt adni azoknak az magyaroknak és országnak, ki miatt, ha az német maga mellé vonsza őket és ellenségivé teszi hatalmas császárunknak. Most azért akarjuk megjelenteni Nagodnak és Nagod által hatalmas császárunknak, hogy akkor osztán az mi urunk bűnös ne legyen, az vétket ő felségétől ne tudják, azért mondjuk meg idején. Az némettől miért kellene valakinek tartani, mikor azok az országok htls császárunk hivei lennének az mi urunkkal együtt. Immár egynehány esztendeje, hogy az mi urunk az német király kapuja előtt vív és harczol, országát birja, hátra még nem tudták verni; de ha azoknak szablyájokat mostan htls császárunk portája az németek oldalára köti, azután az vétket mi tőlünk ne tudják. Bezzeg az üdvezült szultán Ahmet Chan idejébe az magyarokat könnyen az németnek ilyen kicsin dologgal nem engedték volna. Az mi urunk ő felsége, mi is ő felsége után hatalmas császárunknak igaz hivei vagyunk; ezeket azért jelentjük meg, mert ha azok nem volnánk, könnyebben elhallgatnók.

(A Tholdalaghi kezével irt minuta a gy.-fvári kápt. ltár r. a. acták.)

XXXIV.

1627. aug. 12.

Tekéntetes és méltóságos vezér etc. Isten Nagodnak etc.

Nagod becsületes levelével Ibrahim csausz mi hozzánk ez mult vasárnap estve felé érkezvén, reggel vele mindjárást szemben löttünk, és az leveleket szorgalmatoson megolvasván, magától is az oda fel való állapatról értekeztünk. Eddig hogy Nagodnak választ nem irhattunk, oka mostani beteges állapatunk, sőt ágyban fekvésünk, hétfőtől fogva igen rosz egészségünk kezdett lenni.

Az mostani békességnek tractájára két részről való szemben lételnek hírét, hogy Nagod az fényes portára mind hatalmas császárnak és az uraknak értésekre adta volt, igen jól cselekedte, és hogy azon igen örvendeztenek mindnyájan, sőt azok is, kik ekkediglen szájokat Nagod ellen feltátván, hideg beszédeket hintettenek, mostan szájokat azok is befogták, azon mi is örvendezünk, kévánjuk istentől, hogy ennekutána is Nagodnak minden gonosz akarói magokat megismervén, Nagodhoz való igaz szere-

tetre visszatérjenek. Az több dolgok között ez egyen nem kevéssé csodálkozunk, tudniillik, hogy az fényes portán anni eszes urak közűl senki meg nem gondolja, mely nehéz legyen az némettel békességet végezni, kiváltképen oly állapatjában, mikor ő neki is istentől valami kevés szerencséje engedtetik. Sokszor mondtuk, izentük, irtuk a fényes portán levő vezéreknek, hogy ha a némettel tisztességes békességet akarnak csinálni, akkor és addig kezdjék s végezzék azt el, az mig az németnek is szarva meg nem nevekedik. De mi hatalmas császárnak sem méltóságára, sem hasznára oly hasznos dolgot nem irhattunk, sem izenhettünk, az melynek hitelt adtak volna; sőt egynéhány aranyért levelünket mindjárást az németnek kezében küldték, melyből a német az fényes porta ellen nem keveset tanult, a mint erre im elég világos példa és bizonyság a mostani leveleknek pariájok ide küldése, kiket a palatinus küldött Nagodnak, melyeket ha Nagod megforditatott és megolvasta, bölcsen megitílheti, hogy hatalmas császárnak nem gyalázatjára, sem kárára való tanácsadások voltak azokban az mi irásinkban, hanem mindennek igen nagy hasznára, javára. De mégis hitök és kötelességek ellen egy nehány oszporáért kiadták a vezérek, mely cselekedetekért az isten sem tartotta életben, hanem egymásután mind elvötte őket; de minekünk is elég tanuságot hagytanak immár eleitől fogván efféle cselekedetekkel, és bizonnyal elhigyje Nagod, hogyha Nagodhoz való igaz atyafiszeretetünktől nem viseltetnénk, igen tapogatva lépnénk mi is a tanácsadásokra. De bizván Nagodnak hatalmas császárhoz való igazságában és mihozzánk való hűséges szeretetiben, bizvást irunk Nagodnak, remélvén azt, hogy az Nagod ládájából leveleink másua nem mennek és napfényt nem fognak látni.

Nagodnak az szolnoki Ali béktől küldött irások által minden dolgot értésére adtunk oly igazsággal, a mint elménkben és szivünkben ezekről az mostani dolgokról gondolkodni leghasznosban tudtunk, azokról többet irnunk nem látjuk szükségesnek, csak kévántatik ez egy dolog hozzá, hogy tudják eleiben adni azokat az okokat a palatinusnak jó módjával, és abban viselje Nagod magát keményen.

Az minemő ijesztő hireket Nagodnál levő emberének mostanában küldött volt, azokon csak egy cseppnire is Nagod meg ne mozduljon, és semmit azoktól ne féljen, mert bizonyos ez és igen igaz, hogy az római császár török császárral való hadakozását nem kezdheti könnyen el, nincsen is abban módja, ha meg még enni hada volna is, a menni vagyon, hogy császár országára bocsássa, az egy okra nézve, tudniillik, mert tudja azt jól az római császár tanácsa, hogy a ki török császárral akar hadakozást inditani, nem két, három, négy s öt eszdendeig kell annak az hadakat tartani, hanem sok időkig. Mivelhogy pediglen arra való

kéncse császárnak nincsen sok gyűlések, követség jártatások és sok tracták által kellének még ezeket előbb végben vinni. Elsőbben hogy mindennemű ellenségivel először hogy megbékélhetnék, mert háta megé ellenséget soha nem hagy az német, hogyha ilyen hatalmas császárt akarna magának ellenségivé csinálni. Másodszor kéncset kell először szerzeni, mert az hadakozást török ellen annélkűl véghez nem viszi, s azt peniglen maga országaiból soha meg nem szerezheti, hanem az több keresztyén fejedelmektől kell megnyerni. De azoknak is fejenként ezekben az hadakozásokban részek levén, pénzből igen megfogyatkoztak és ilyen nagy fejedelemmel való hadakozásra, mint htls császár, ha akarnák is, pénznek nem könynyen tehetnék szerit. Harmadszor, a török császár ellen, a ki hadat akar inditani, oly generalist avagy zerdárt kell először keresni, a ki elégséges legyen olyan htls fejedelemmel való hadakozásra; olyan pedig mostan római császár háta megett senki nincsen, mi tudnánk, ha volna. Egy szó, csak gondolkodni sem szükség arról, hogy az német ez esztendőben htls császár ellen hadat inditana, hanemha csak mireánk jőne. Az palatinus az hireket magok szokásokra és természetekre nézve jól csinálja, mert ha olyan könnyen megijeszthetné Nagodat is, a mint ők elgondolták, úgy minden dolgokat az magok kévánsága szerént könnyen el is végezhetnék. De mi most is ehez egyebet nem mondunk, az mit ezelőtt is megirtunk Nagodnak, hogy tudniillik az elébbeni okokkal kell megpróbálni, ha az két kiváltképpen való kévánságokat elhagyathatni-e vélek, vagy nem; a mellől Nagod maga fejétől semmiképpen el ne lépjék és kedvek szerént való választ ne adjon, hanem igen keményen tartsa magát azok ellen, jó választ ne adjon; mert lám az mi levelünk azt bizonyitja Vácznak odaadása felől, hogy az immár annak előtte meg volt igirve az országtól, csak ne hertelenkedett volna az akkori vezér a megvételével, várta volna az követektől való bemutattatását htls császárnak.

Az követség küldése felől is elegendő válaszok vagyon, mely két kévánságot véllek ha elhagyathatni, az több dolgokon könynyebben által mehet Nagod isten akaratjából. Ha pedig semmiképpen kévánságok mellől el nem akarnak lépni, annak utánna Nagod htls császárnak és az vezér uraknak is adjon mindeneket értésekre, és a mit onnét parancsolnak, ahoz tarthatja Nagod magát, ne vethessen a fényes porta semmiből Nagodra, hogy valamit maga fejétől cselekedett volna. Ez az ő két kévánságok pedig egyik sem oly, hogy ezek miatt az békesség tavalyi felbomlásának okát Nagodra vethetnék méltán, mert az gyarmati tractában egyikről sem lött semmi végezés külömben, hanem csakhogy mind az két császár követet küldjön egymáshoz, s azok által tractáltassék Vácznak dolga. Ennél nagyobb bolondságot soha az török nemzet magával nem cselekedhetett, mint azok az urak,

a kik akkor azt végezték. Ez volt az oka, hogy mi tele torokkal kiáltottuk, hogy az a végezés nem békesség, mert abban egy punctni jót semmit hatalmas császár részére nem végeztek volt; mely hogy igaz lött legyen, im az mostani két kévánsággal megbizonyosodik. Ez az oka annak is, a hol a palatinus Nagod irására felel császár nevével, hogy új békességnek tractája ha kezdetnék, azt itili római császár, hogy mind az két részről méltóságok ellen volna. Nem az az oka az új békesség csinálás nem akarásának, hanem az, hogy mindjárást markokban szakadna minden okadások, a melyekkel a követnek Bécsben elsőbben való menetelit, Vácznak visszaadását és a több dolgokat kévánják, és mindjárást római császár magát hagyná bünösnek az békesség felbontásában, ha az új békességnek tractájára reá menne. Ezaránt is, hogy méltatlan kévánságok legyen, világosan megtetszik, mert hogy mind az két császár részéről az békesség felomlott, az oly igaz, mint az fényes napot az égen mikor látjuk. Először pedig, hogy az római császár részéről bomlott legyen fel az frigy, azt sokképpen megbizonyithatja Nagod az alaj béktől küldött irásokból. Az harmadik punctra való feleletit az mi illeti palatinusnak, tudniillik, hogy hatalmas császár részéről való commissarius uraktól esett az vétek az ő felkelésekkel, immár azt is tudja Nagod, igaz-e, nem-e? Holott htls császár méltósága ellen való gyalázatos szókat hallani, és azokat elhallgatni ezeknek is halálos vétek lött volna, ha ott ültek volna, és afféle szókat tovább hallgattak volna.

Az negyedik punctra való feleletit, minthogy az ő maga emberitől izent szókra mutatja, azokra Nagod is eddig megfelelhetett neki ugyanazon ember által. Mert bizonyára lehetetlenek azok az kévánságok, kikre Nagod is nem mehet semmiképpen htls császár akaratja ellen. Az ötödik punctra való feleletit az mi illeti, arra, minthogy senki nem kénszeritheti, hogy akaratja ellen való commissariusokat rendeljen, ám akárki által tractálja, csak isten adja jó végét.

Az mi pedig mégis az maga embere után irásban küldött punctokat illeti, tudniillik, hogy nem volna-e jobb visszahivatni az commissariusokat, és félben hagyni az tractát, minthogy az török commissariusok adtak okot reá. Második, mivel az vezér bizonyos számu hadat gyűjtött és gyűjt most is Budához, hogy ha azt az Slesiában dolog nélkül való hadat mind beszállitsa-e az országban, vagy csak valami bizonyos részét. Harmadik a hol azt irja, hogy parancsolta neki császár, hogy mindjárást az vármegyéket mindenfelől összvegyüjtse és közikben szálljon maga személyében, Komáromhoz menjen. Ezek és az több hírek mind csak arra valók volnának, hogyha Nagodat is megijesztetnék, és kévánságok szerént való békességet csinálhatnának Nagod által is htls császárral, mint Gyarmathnál az megholt vezér által. Ha pedig

Komáromhoz szállittaná az vármegyéket, azt bár ne bánná, mert úgy a vármegyék akaratja ellen is mind palatinusnak mind császárnak, az békességet elvégeznék.

Az mi a dániai királynak császárhoz küldött postáját az békességnek tractája felől illeti, afelől Nagodnak semmi bizonyost irni nem tudunk, mert sok ideje, hogy csak tőle egy levelet sem vöttönk; oka nem egyéb, hanem az utak hogy nem bátorságosak. De ha szintén békességet kezd tractálni is német császárval, nem kell csodálni, mivelhogy hatalmas császártól és mitőlünk is elhagyaték, a kit mi régen megjövendöltünk vala Nagodnak, hogy ha jól akar reá emlékezni.

Az mi az Slésiában való kevés hadnak állapatját illeti, azt Nagodnak bizonyoson igy irhatjuk, hogy gyülekeztek volt ismét azok öszve az Mansfeld hadai félék közel tizezeren, kiknek semmi porok, golyóbisok nem levén, minthogy az utakat mindenfelől elfogták volt, s a dániai királytól sem jöhetett segitség hozzájok, azokat az helyeket, kikben beszállottak volt, nem tarthatták, hanem megadták az ellenségnek úgy, hogy magokat szabadosan elbocsássák, mely meg is lött. De hogy szemben való harczok lött volna, nem volt semmi, hanem az helyeket megadván, magok elmentek békével; némely része pedig ugyanott az császár hada mellé állottak; de az dániai királnak nagy hadát lenni értjük bizonyoson. Hogy pedig az bányavárosok felé közelgetnének az német császár hadai, abban semmi még eddig nem volt.

Végezetre az mi ott benn levő kapitihajánk Borsos Thamás az minemű levelet minekünk irt, abban a levélben többi között ir az vezérnek az keresztyén fejedelmek követeinek tött válaszadása felől, melyet hogy Nagod bizonyosan értsen, igen szükségesnek itiljük, mert minekünk igen csodásnak tetszik az nagos vezér válaszadása, holott magunknak az vezér arról semmit nem iratott, sem pedig Nagod nekünk iratott levelében semmi emlékezetet nem teszen. Az kipitihajának arról az dologról való irását im külön papirosra iratván Nagodnak küldöttük, Nagod megfordittatván és megolvasván, iratott-e az vezér Nagodnak, avagy htls császár nevével parancsolt-e valamit azok felől a dolgok felől, Nagod minekünk hogy késedelem nélkül értésünkre adja és tudósitson, szeretettel kérjük, mint ebből mind magának htls császárnak, mind az egész ottmánli nemzetnek igen rút, gyalázatos híre-neve következik az egész keresztyén világban. Rút dolog is leszen és igen illetlen, hogyha az keresztyén fejedelmeknek htls császár nevével biztatást adott és ad az nagos vezér, ebből tudniillik, hogy ő nálok nélkül hatalmas császár semmiképpen meg nem békellik az némettel; más felől pedig Nagodnak semmit affelől nem ír, sőt inkább azt parancsolja, hogy sietséggel, valamint s valahogy, de az békességet vigye végben Nagod.

Az mi az magunk személyét illeti, magunk is igen szükségesnek látjuk, ha Nagodhoz közeljebb lehetnénk, sőt ha minden nap mostani időben egymással beszélhetnénk is, annál jobb volna, mert csak egy óráig is néha hasznos dolgot végezhetnénk egymással, hogy sem mint sok irások által is. És noha igen rosz egészségünk fordula, mindazáltal csak várjuk Nagodhoz bocsátott emberünket Házi Jánost vissza hozzánk, akarván érteni, az két nehéz kévánságokra micsoda választ fog Nagodnak adni palatinus. és ha el nem áll azok mellől, nem késünk semmit, hanem ha isten életünket megtartja, mindezen beteges állapattal is kimegyünk Váradhoz, s valamiben az mi szolgáltatunk kévántatik, abban htls császár meg nem fogyatkozik.

Az Mehemet effendi hozta két kaftánját el nem küldhettük, mert mind az két generalis immárom akkor megholtak volt és nem találtunk senkit oly postát, a ki az más világra felvegye az utat utánok. Házi Jánost, hogy Nagod ne késlelje, hanem mihelt palatinustól válasz jő, mindjárást hozzánk vissza bocsássa, szeretettel kévánjuk, tudjuk mi is magunkat mihez tartani. És ha ugyan kévántatik kimenetelünk, Nagod ő tőle is mind megirja s mind megizenje, mert az mi részünkről nem akarunk semmiben fogyatkozást tenni. Ezek után Nagodnak etc. Irattuk az mi fehérvári városunkban 12. napján Kisasszony havának, 1627. esztendőben.

Nagodnak igaz jó akaró atyafia.

Kivül: Sunt praesentatae 17. Aug. Budae, 1627. per Paulum Teoreok.

Külczím: Az hatalmas győzhetetlen császár kedves, becsületes hivének etc. Murtezu passának etc.

(Másolata a gyfvári kápt. ltár r. a. részében.)

XXXV.

1627. sept. 14.

Generose fidelis dilecte. Octava praesentis írt leveledet ma 14. reggel 7 óra után vöttük, lassan járt az posta. Megolvasván úgy búsúlunk azolta, hogy azt sem tudjuk, mint vagyunk bele; és hogy Erdélnek s annak fejedelmének egyik hatalmas császártól se legyen semmi bántása, az német részről immár megigírtetett volt condicionaliter, de az vezér úgy nem adeptálta, hanem csak római császártól és hadaitól ne bántassék, úgy kévánja beiratni; ha úgy nem lehet, kihagyják etc. Mi dolog ez, és mi okból nem akarja ezt, nemhogy az ország nem indulna meg ezen, de magunknak is nagy scrupulust szerzett elménkben, mert ha szabad-

ságában az országot az porta eleitől fogva való hitlevelében specificált condicioi szerént illesen megakarja tartani, miért kell abban ellent tartani, ha úgy beirathatjátok, hogy egyik császártól se bántassék, mert hiszen eddig is nem az török császártól, hanem az némettől bántatott mindenkor Erdél, és soha nem kéván Erdél németet uralni, csak az portától tartassék meg az ő régi szabadságiban. Annakokáért ím irtunk az vezérnek felőle, és az ratiókat, melyekkel állatjuk és tanácsúl adjuk hasznos voltát, és az frigy levélben nála beiratását Erdélnek, ex partibus megolvashatod. Azon ratiókkal állasd és azon légy előtte, ne fogadja ebből senki tanácsát, hanem irassa be; úgy is, amint onnét megigirték, ha különben nem lehet, mert hatalmas császárnak ebből nem kára, hanem kibeszélhetetlen sok haszna leszen, holott eddig szultán Szulimántól fogva soha Erdélt frigy levélben nem irathatta egy vezér is, hanem az német minden occasióval rajta kapdosott, egy nehányszor magáévá tötte; először is szultán Szulimán idejében, annakutánna Zsigmond idejében, és akkor Zsigmond által az német Esztergomot, Fileket, Szécsént, Nógrádot, Váczot, Palánkot, Gyarmatot, Kékkőt, Dévént, Hajnácskőt, Somoskeőt, Bujákot, Fejérvárat, Beszprémet, Palotát és több sok kastélyokat elveve; sok helyeken az császár hadát megveré. Zsigmond Lippát 13 palánkkal megvevé, Szinán passát Havaselföldében igen megveré, Girgiót, Bazillát, Izmilt s több várakot megvőnek. Harmadszor Erdélt az németnek Zsigmond ezelőtt 23 esztendővel hogy ugyan többire erővel adá, szegény uradat itt Váradgyánál megvereté véllek, micsoda kára és nyomorúsága kezdett vala lenni császár itt künn való országinak a miatt; ha az vezér nem tudja, hivassa az budai, esztergomi, pesti, hatvani, egri, szolnoki, gyulai, tömösvári öreg embereket, kérdezze meg tőlök, meg tudják mondani, holott csak kapujokon sem jöhetnek vala immár bátorsággal ki, és az köles kenyérben sem ehetnek vala eleget. Az Dunán innet való némely végvárban levő vitézlő népnek Havaselföldét, Moldovát, Erdélt úgy magáévá tötte vala az német, hogy császárnak és az portai vezéreknek az három országból egy pénz jövedelmek nem vala, hanem sok busulással való gondjok, fáradságok, kéncseknek elköltése és hadoknak ide ki való fárasztások annira, hogy az fővezér jancsár aga, urumelli beglerbék, és az főkincstartó Ekmekcsi Ogli Landorfejérváratt kényszerittetnek vala télben is lakni az portai fizetett néppel. Talán azt akarja, hogy megint arra az állapatra jusson az porta, és Erdél maga szabad akaratjából adja magát az német hűsége alá, kitől isten oltalmazzon, mert ha az lenne, bizony különben nitná fel az német szemeit, és másképpen fogna az hadakozáshoz; ez nem különben leszen, azt mondd az vezérnek, mintha maga adná Erdélt az németnek, holott im az német beiratná reménség kivűl való igazsággal, és ő naga nem akarja, kit soha

(a mint irám) semmi üdőbeli vezérek végben nem vihettenek; méltán is kévánja az német azt, hogyha ő az maga jussa szerént nem fogja Erdélt háborgatni, hatalmas császár részéről is ne háborgattassék, bántassék, régi szabadságiban megtartassék. Csudáljuk, hogy magad is ily könnyen láttatol ellépni mellőle, hiszem ez egyetlen egy dologért küldtünk főképpen oda; micsoda haszonnal, avagy örömmel tudsz onnét hazádban jöni, ha ebben ily vétkesen kezdesz forgolódni? Azon légy jó hivünk, hogy mind az két császár részéről beirattassék az mi hazánk, egyiktől se offendáltassék, hanem szabadságiban megtartassék mostani és jövendő igaz törvén szerént való fejedelmivel együtt. Megmondhatod az vezérnek, ha ebben ellenkezik, maga ad okot az erdéli rendeknek császártól való elszakadásra, mert nem kicsin szeget üt fejekben ezzel, hogy egyik császár részéről articulus irattassék, másikéról emlékezet se legyen. Az jövendő mondás nem mi hatalmunkban vagyon, s bátor ne legyen igaz erről való opiniónk, de bizony rövid nap meghallják hirét és meg fogják erejét érzeni, hogy Erdélt az frigylevélből kíhagyták, és azzal magok adták az németnek, melyet csak ez includált irásból is megérthetsz; és elhihetik, hogy noha az német békességet concludál, de más felől külömb szándékkal volna, csak vonhatná az maga részére azokat, az kiket kévánna; ím nem ok nélkül hagyják Vácz felől való traktájokat in suspenso s több punctot is, magad sem vagy hal in parte Kendi Sándor, úgy látjuk mi. Ezt az irást csak megolvasdd előtte az vezérnek, és az reiss effendivel valóban megtolmácsoltasd neki, hogy megérthesse, micsodák és hova nézzenek ezek az szók; tudod magad talám, hogy ez az palatinusnál volt, az érseknél, császárnál in Julio mense kétszer volt titok colloquiumban, nem magától irogatja ezeket. Mely igaz hírek legyen pedig az két urnak arestálások felől az császár commissariussinak, ebből az irásból eszedben veheted; tegnap is asztalunknál volt ebéden Kornis uram, Pap mezőben vagyon. Azon légy uram, hogy az innét küldött forma avagy értelem szerént irassd be, ha szintén azon szókkal nem lehet is, csak legyen az rés meg.

Az mufti beküldését javalljuk mi is, de hogy társot rendeljen melléje az vezér annak gyalázatjára, nem tetszik. Költséget neki és levelet küldeni el nem mulatjuk ezen héten, ez leveleinket sietséggel akaránk elől elküldeni az szükségért.

Hogy magaddal együtt az kihaját az vezér hozzánk küldje és az reiss effendit, igen kévántatik; el ne mulasdd sollicitálni szerető hívünk, igazodhatnék el az számtalan veszekedés az végbeliek között. Az effendinek, mint tudod, embernek kévántatik itt lenni azokban az dolgokban, az kihaja ahoz nem sokat ért.

Lovak vételére is együtt azon emberünket bocsátjuk, kitől az muftinak költséget küldünk. Ha az vezér lovakot küld, instálj

azon az effendi és kihaja által, küldjön jó lovakat, mi is lám a miben tudunk, örömest kedveskedünk.

Az vezérrel való szembelételért, hogy kimennénk kevesed magunkkal, arról az vezér semmit nekünk nem iratott, ha kévánja és requirál felőle, noha számtalan dolgunk vagyon, de kedvét abból sem szegjük, csak érthessük; de talám jobb aránt lenne, hogy magad az követivel előbb bejőnél, és ha ugyan kévánni fogja, az módjáról tractálnánk, végeznénk az szembelételnek és helyéről, mi mindjárt elmegyünk; bizonyos dolog, valóban kévántatnék egy nagy dologról vélle tractálni, magok javát concernáló dolog. Az alaj béknek árszát im megsubscribáltuk, pecsételtettük. Jahya pasa felől is irattunk. Juszuf agát együtt az alaj békkel elől hogy beküldje, instálj az vezérnél mi nevünkkel is, mert ide nem érkezhetik az követ indulására; 24. Septembris elindúl Mikó uram. Irattunk ő mellette is az vezérnek az Jahya pasa felől írt levélben. Az dániai király megveretésében semmi igaz nincsen.

Az csavargókat, hogy valóban ügyekezzenek megkapdosni, minden kapitánoknak életek vesztése alatt parancsoltunk, megmondhatod az vezérnek.

Bene valeat. Albae 14. Septembris hora quinta post meridiem, 1627.

Gabriel mp.

Kívül Tholdalagi kezével: Sunt exhibitae 19. die Sept. Budae per Stephanum Gyulai 1627.

(Bethlen által írt eredetije Gy.-Fejérváron.)

XXXVI.

1627. sept. 14.

Ex minuta suae Serenitatis literarum ad vezerium Budensem, Alba Julia, 14. Sept. 1627. datarum.

Erdély felől való végezést is az ő részekről mint akarnák, és Nagod mint kévánta, Nagod irásából értjük. Arról nekünk Toldalaghi azt írta, hogy az német commissariusok arra mentenek, Erdélt úgy írják be, hogy egyik hatalmas császártól se bántassék, se Erdélnek fejedelmi, melyet Nagod nem hagyott helyben, hanem azt kévánta, hogy úgy írják csak be, hogy Erdélnek és fejedelmének az római császártól és annak hadaitól semmi bántása ne legyen. Mely dolgon igen sokat csodálkozunk, és magunkban okát fel nem találjuk, miért kellett olyan formán való beiratását Nagodnak kévánni, holott Nagod jól tudja, hogy Erdélt az német soha az frigy levelekben eddig beirni nem engedte, melylyel mindenkor azt akarta mutatni és bizonyítani, hogy Erdélhez neki nagy igazsága vagyon, és valamikor módja lehet benne, töröknek bírni nem

engedi. Nyolczvan esztendők forgásától fogva szultán Szulimán császár, és utánna szultán Szelim és nem régen szultán Ahmet sok ezer népeket, sok kéncseket fogyatták el azért, hogy Erdélt magok hűsége alatt megtarthassák, ótalmazhassák. Ellenben az német öt, hat anni népet, és sok ezer lótereh kéncsét vesztette el Erdélyért a végre, hogy maga birodalmába ejthesse, kit egynehánszor végben vitt, és ezelőtt 23 esztendővel úgy magáévá tötte vala az német Erdélt, hogy senki nem reméllette többé az németnek belőle való kimenését. Hanem az nagy isten az ő hatalmas isteni erejét akarván az gyengék által megmutatni az hatalmasok ellen, minket 23 esztendős ifjacskát rendele eszközűl, Erdélnek német keze alól való megszabaditására. Azolta hatalmas császár hűsége alatt tartatik; és im mostan mindeneknek reménségek kivől történt volna ez, hogy Erdély felől végezés irattassék az két császár frigy levelében, melyet Nagod valaki tanácsából ellenez; bizony szókra írjuk, hatalmas császárunknak nem igaz híve, akárki legyen. Annakokáért mi Nagodat nagy szeretettel kérjük, ne bontsa el az németnek csak ennire való ellenmondását is Erdély felől, hadd írják úgy az frigylevélben, az mint magokat immár igirték, ha különben nem akarják is, mert hiszem mi tudjuk, hogy eddig is Erdélnek nem hatalmas császártól volt bántása, hanem mindenkor az némettől; ne tegyen Nagod oly nagy kárt hatalmas császárnak az mi reménységünk kivűl is; mert ha mostan az frigylevélben nem iratik, bizonyos legyen Nagod benne, igen hamar németé leszen Erdély. Emlékezzék meg erről az irásunkról Nagod, és ha igaz nem leszen, ha akkor élünk, minket öljetek meg először is; ha pedig meghalunk, csontainkat is bátor kihányassátok koporsónkból. Mostan ezzel az cselekedettel idegeníti el Nagod az ország népét hatalmas császár hűségétől, és az némethez való hajlásra ad okot nekik, mert szívökben elhiszik, hogy valami más akaratja vagyon Erdély felől az portának, mivel nem engedte meg hatalmas császár részéről azt iratni, hogy bántása innet se legyen. Az németnek is annál nagyobb okot és alkalmatosságot ad Erdélyen való kapdosásra. Nem kell Nagodnak abban ellenkezni, bátor úgy írják be, csak írják, hiszem jobb hatalmas császár hűsége alatt maradni Erdélnek, hogysem Erdélyért az két császárnak hadat indítani. Mely dolgot azért kelle Nagodnak ily bő szókkal megírnunk, hogy mi reánk semmiből se az fényes porta, se Nagod ne vethessen, mert tudjuk, hogy az portán is az dolog kérdésben fordúl, és az ország panaszt kész tétetni felőle etc.

(Egykorú másolata a gyfejérvári kápt. ltár r. a. részében.)

XXXVII.

1627. oct. vége.

. . . . . .

. . . . . .

ezzel fogja bizonyitani, és nem kelletik az portának miatta búsúlni s hűségében maraszthatja az porta az országot mind addig, valamíg szabadságiban onnét meg nem háboríttatik, hiszem ha nem akarja Erdélt az porta bántani, a mint eddig sem bántotta, nem kell bánni, hogy in genere irassék be egyik császártól való meg nem bántatása, holott nem az török császártól volt eddig bántódása, hanem az némettől. Ha pedig így beiratni nem engedik, az ország abból hitében nem kicsin kétséget vehet, azt praetendálván avagy inkább causálván, ha bántani nem akarna az porta minket, ezt nem ellenzené, de vagyon valami veszedelmünkre való elvégezett titkos szándékja, s ez az oka, hogy ebben ellenkezett etc. és így onnét való elidegenedésre veszen alkalmatosságot (kit isten ne adjon), ha az német ellenségképpen indúl az országra, nem veti koczkára az szerencse kereke alá magát, hanem melléje áll, mely ha egyszer történnék, bizonyosan el kell hinni az portának, hogy nem könnyen veszi ki az országot német kezéből, mert megtanúlta immár, mint kellene megtartani az országot, ha egyszer kezében vehetné, az ország főnépei közűl sem ellenkeznék senki vélle és a portára nem futna, hanem mellettek maradna. Az elidegenedés ezt az kárt szerezheti az be nem iratás miatt, ezeket ad extremum tartván ha kévántatik cum solenni protestatione először az divánban, azután a mufti előtt mondja meg Kgd és be is irassa sziczyllatban s levelet vegyen az protestatio felől, ebből nem kedvezkezni sem Murtezának sem senkinek.

Ezekután érkezett ujobban egy levele az palatinusnak Haller Györgyhöz, melyben ír neki még is mifelőlünk választételünket kévánván és sollicitálván az előbbeni propositumira, melyet hogy ily szorgalmatosan urgeál, okait magunkban az miket feltaláltunk, mostan bizonyosodtunk meg felőlök, hogy nem azok lehetnek okai hanem imilyen. Az spaniol és német tanácsi sokat consultálkodván az török ellen, mint kellene ez mostani occasióval élni; hogy római császár neve alatt lehessen expeditiójok, abban semmi módot nem látnak, mivel immár békességet concludáltak, noha előre is elég rést hagytak felbontására, hanem találták ezt az mediumot, hogy az hispaniai király neve alatt conscribáltassanak egész Német, Olaszországban és Galliában az hadak, császár is ez kész hadakat tettesse, mintha abdancoltatta *(így)* volna, és kötelezzék őket az spaniol királynak; az pápa bocsásson egy bullát ki, in genere mely sonáljon minden catholicus fejedelmekre s nominanter csá-

szárra is, imponálja nekik sub anatemate, hogy az spaniol királyt jó intentumában senki meg ne gátolja, hanem liber transitust engedjenek fejenként az fejedelmek hadainak országokon és így salva conscientia császár veszteg ülhet, arra rendelt officialissi által titkon procuráltathatja ezt az derekas expeditiót az hispanus neve alatt, ex edicto summi pontificis. Az lengyel respublicával is tractálják az mostani gyűlésekben az suecussal való megbékélést, és hogy olyhoz expediálják, azok is primo quoque vere minden hadokat, kik által az tatárnak transitusát prohibeálhassák. Az egész hadaknak török ellen való peritus generalist magok között nem találnak, az az oka, hogy minket az palatinus sollicitált eddig is és most is, nem magától, hanem császártól; ezeket sub rosa mostan izente meg nekünk magunk secretariusától. Hiszem rettenetes mélységes tanács és stratagema ez, melyet ha végbenvihetnek, leszen gondja a portának, mit kelljen azért cselekedni; mi noha fogadtuk, hogy ezután titkot a portára nem izenünk, mindazáltal nem javalhattuk eltitkolni ez egyet, mivel summum et ultimum inevitabile periculum láttatik nobis omnibus immineálni ebből, hogyha intentumok progressust vehet magában. Annak okáért Kgd Bartos urammal conferálván ez dologról, keressen módot benne, miképpen legnagyobb titokban jelenthesse meg ezt az vezérnek úgy, hogy az német meg ne tudhassa, kötelezze meg azokat, az kikkel közleni kelletik ez nagy veszedelmekre való, titkos practikának detegálását, magát is az vezért, valóban legyen titkok is magok javára.

Ezt mi nem azért jelentjük meg nekik, hogy azzal hadra incitálnánk, absit, hanem azért, hogy tudjanak magokra idején gondot viselni s az következhetendő veszedelmet birodalmokról elforditani, mely az mi opiniónk szerént külömben nem lehet, hanem hogy az persával megbékéljenek, avagy ha biznak hadoknak erejekben és az szerencsében, ne halogassák reá való érkezéseket; ha megverhetik, verjék hamar meg (mely igen bizontalan és az szerencsének forgandó állhatatlanságában vetni s helyhezhetni reménységét akármely hatalmas fejedelemnek is, igen nagy bolondság, de jobb volna az certa pax a sperata victoriánál; mert mihelt az persával való accordoját az portának az német bizonyosan meghallaná, bizonyosak vagyunk abban is, ez az nagy intum és praeparatio azontól füstben menne; de mostan az persával való veszekedését a portának mivel jól tudják s az tavali nagy infortunium[1]) nálok constál, az persa az spaniollal tractál, segíti igen munitiókkal, az mint nem régen is sok puskát és egyéb munitiókat küldött neki; biztatják igen az persát, ez az oka mostani ügyekezeteknek. Másik, hogy enni hadat le nem szállithatnak hertelen, mert nem

[1]) Érti az 1626 iki bagdádi szerencsétlen expeditiót.

fizethetnék harmadára is meg nekik, mivel adósok, magok országokban utolsó romlások nélkül nem tarthatják őket immár fenn.

P. Scripta. Az secretumot, hogy nagyobb titokban, de cum majori authoritate jelenthetné meg Kgd, nekünk az tetszenék, hogy az vezér vagy fő mufti által jelentené meg császárnak, oly titkos, nagy dolgot akarna megjelenteni, mely császár birodalmának veszedelmében és megmaradásában is jár, ha idején gondot viselnek reá, ha elmulatják, veszedelme, romlása következhetik birodalma nagy részének; de különben hogy meg ne jelentse Kgd, hanem magának császárnak az kajmecham és főmufti praesentiájokban, meg vagyon tőlünk parancsolva ez egy okért, hogy az dolog inkább titokban maradhasson; úgy ne járjunk ezzel is, mint az több dolgokkal. Kévánni kell az vezértől, császárnak jelentse meg és kérjen privata audientiát az vezér császártól Kgdnek egyik kertében, avagy a hol akarja, a hol csak az vezér és mufti s az kiket császár ottben hagyna, lennének; efféle privata audientiánk nekünk is volt s több követeknek is, nem ujság; melyet ha obtineálhatsz uram, praeparáld úgy magadat, hogy gyalázatot ne vallj, csenálj és szerezz authoritást oratiódnak s hitelt, tudjuk, talám nem leszen károddal. Ha pedig nem obtineálhatod, te se detegáld semmiképpen más által. Az praeambulumot ezen elkezdheti Kgd:

Az én kgls uram ő hatalmasságának igaz híve, az mint hogy eddig tökéletes igazsággal viselte magát ő hatalmassága idvezült elcihez, úgy ő hatalmasságához is eddig azon igazsággal viselte és akarja ezután is magát viselni, valamig ő hatalmasságának maga fején jó akaratját ismerheti, melyet akarván ezzel is megbizonyítani, hogy mindenfelé bizonyos hiveit jártatta és sok fáradtsággal költésével az ellenségnek igyekezett minden gonosz szándékának végére menni, és valamit érthetett, el nem titkolta, hanem ő hatlmga tanácsi és vezérinek megjelentette. Mostan is azon formán vigyázott és noha az békességet az német tractálta, mindazáltal oly mesterséges álnok practikát forraltak magokban ő hatlmga ellen, kihez hasonlót soha eddig az uram nem látott, históriákban sem olvasott, melyet az isten magok fejekre fordítson, és végben vinni ne engedjen. Mely practikájokat különben talán nem is tudhatott volna meg az én uram, mert ezt magok közül is igen kevesen értik, hanem kényszeríttetett az német császár az ország palatinussa által az én uramot arról megtalálni, mivel magok között arra az szükségre elégséges embert nem találnak, örömest kévánnák az én uramnak véllek való egyező értelmét, és az dolgot hogy magára venné s maga viselne gondot annak végbenvitelére. De az én uram ő hatlmgának igaz híve, az olyan dolgot csak elméjében sem akarván venni, ezzel bizonyitotta meg, hogy ő hatlmgának magának akarta értésére adni.

Szükségesnek itili az én uram, hogy ő hatlmga bölcsi, tanácsi

és vezérei által, a mely is az ellenség titkos gonosz practikájának végben nem vihetése felől viseljen gondot, az én uram valamire elégséges, az míg isten élteti, ő halgának igazsággal akar szolgálni ezután is. Hogy pedig az ő halga méltóságos fülei sok szómmal meg ne bántódjanak, irásban parancsolta az én uram ő halgának beadnom; ebből az irásból ő hatlmga kglsen megértheti az dolgot.

Ezeket elvégezvén, indúlj az vezérhez és add kezében az vezérnek az teszkerét magad pecsétivel spaniolviaszszal obsignálván telhisz formában egy darab patyalatban az ő módjok szerént, azelőtt kezében adván az vezérnek az telhiszt jőjj ki előle.

Az hírt avagy intentumot az én levelemből Kgd szedje ki, és igen jó értelemmel először minutálja meg Zeoldfikárral irassa le, csenálja telhiszben. Az budai vezér tanácsából is irattunk egy levelet, melyet mi is telhiszben takartattunk. Az budai muftival tanácskozván az beadása felől, oly módot szerezzetek benne, hogy maga kezében jusson császárnak etc.

Elől csonka eredetije Bethlen Gábor saját kezével Gyulafejérvártt Ötvös Ágoston gyüjteményében a Batthyányi könyvtárban. (Eredeti oklevelek), XXII—XXIII. Irva Mikó Ferenczuek 1627-ben portai fökövetnek.

XXXVIII.

1628. apr. 4.

Alázatos szolgálatomat irom Nagodnak stb.

Nagod nekem küldött két levelét megadá Nagod jámbor szolgája, Zilágy János uram, melyeket becsülettel vévén, kedvesen láttam, és az mi dolgok felől Nagod parancsol, és tudósít, mind értem; írja Nagod valami két szablyának megvételében segítséggel lennék, az Nagod parancsolatja szerint eleget fáradtunk benne, vettünk is kettőt, egyikét 55 talléron, az másikát másfél százan, bizony igen erőködtünk, hogy jobbakat vehettünk volna az Nagod parancsolatja szerint, de nem találhatánk jobbat, Zöldfikár agánál vagyon egy, tiszta arany az hivelye, merőn boritott köves tisztességes volna, hatszáz aranynál alább nem adá, azt meg nem vehettük, ezek is tisztességes kardok. Adja isten, Nagod az kinek akar vele kedveskedni, annak előtte legyen tekintetben. Vegye kedvesen. Irja Nagod az én onnatfelűl hozott németimet ő felségének micsoda igaz ratiókból kellett felszabadítani, az isten szent házáért se keresztyénnek, se pogánnak olyan igazságot ne adjon, hiszem ez világon tudatlanabb ember én nálamnál nem lött volna, ha anni költségemmel úgy hoztam volna alá, hogy jobbágyúl magokat nem kötötték volna, hiszem azok kerített városban laktak, nem

erővel, hanem végezés szerint jöttek el velem, még azt mondottam nekik, ti most csak megéheztetek és azért jöttök el, de most szabadosok vagytok, jól meggondoljátok, mert én úgy viszlek el, hogy nekem jobbágyim legyetek, minden héten két-két nap szolgáljatok, volt háromszáz nemes ember, az kik előtt igy beszéllettem velek. Azután az biróhoz küldtem és megtudattam, ha szabados emberek-e magokkal, és elmehetnek-e az hova akarnak. A biró azt izente, elmehetnek, mert ott is ehel halnak meg; osztán 10 nemes emberek előtt erősen megeskettem őket és azután szekeret, ökröt vöttem alájok, ruhát, élést szerzettem, az útra költséget adtam nekik. Nekem bizony sok pínzemben töltek, az én igazságom csak el vagyon temetve, lássa meg isten, ha igazság-e vagy nem. Itt erősen készülnek az hadra. Gurcsij Memhet pasa, az ki Mauriham volt azelőtt, Huzarep pasa negyedik vezér, az leszen az had előtt fővezér, csak hogy most igen titokban vagyon, csak azt hirdetik Diarbekerséget adtak neki, mivel az hadak derakason Tokatban és Tokat tartományban teleltek; hogyha meghallanák, hogy itt fővezért töttek, az előbbi vezért mind oda hadnák és ide jönnének, innét számtalan kincscsel kellene felkölteniek őket, azért ez igen titkon vagyon nállok. De mihelt oda érkezik, ez leszen az egész hadak előtt fővezér Huzarep pasa. 22 örög hosszú álgyút öntetett császár, az kivel lőjjék Szdrommot, mivel minden lövő szerszámi császárnak oda Szdromban rekedtek, az kikkel kazulok ellen hadakozott, két három holnap után tudom hírt hallunk felőlök, de most sem Abaza pasa felől, sem az perzsák felől semmit bizonyost Nagodnak írni nem tudok, ezek immár innét minden órában indulnak, mivel immár ordit jártak császár és vezér előtt. Az úristen Nagodat sokáig éltetvén, tartsa nagy jó egísségben minden kedvesivel. Datum ex Konstantinápoly, die 4. Aprilis Anno 1628.

P. S. Most az Szt.-György napi gyűlésen könyörögjön Nagod ő felségének, kedves fogadása s igíreti szerint, válaszszon mást helyemben, mert látja isten, semmi egészségem nincs. Juszuf aga informátiója által, istennek hála, jobb kedve kezde lenni az vezérnek ő felgéhez, csak isten hozza be Juszuf agát és Tholdalagi uramat s ő felsége is ily keményen irásiban ne viselné magát, minden jóra vihetjük itt az dolgot.

Nagodnak jóakaró szegín szolgája, mindenkor
jó szível szolgál Nagodnak Balás deák.

P. S. Tatár hám és Sahin giráj követe ma 4. Aprilis expediáltatott császártól Tatár országban, császár csauszsza ismét expediáltatott Cantamer pasához, hogy veszteg legyen és haddal ne ellenkezzenek Sahin girájval. Egyéb semmi bizonyos új dolog most nincs, az kiről Nagodat tudósíthatnám. Én felőlem Nagod ne feletkezzék, istenért kérem Nagodat, lám maga igíreti ő felségének esztendőre kiszabadít.

Külczím: Illustrissimo D^no^ D^no^ Stephano Bethlen stb.

Bethlen István által feljegyezve: Accepi Albae 27. Aprilis 1628. a Balasio Harasztosi ex Constantinopoli.

(Eredeti a nemz. muz. kézirattárában.)

XXXIX.

1628. oct. 14.

Alázatos szolgálatomat írom Felségednek, sat.

Felségednek kelleték értésére adnom 10. Octobris érkezék Huzerep pasának levele fő kapucziája által, melyben bizonyoson írja, Szdrommót Abaza hitre megadta, 19. napig levén alatta, 7 nap lőtte és immár mind hadával együtt, Abazaja az vezérrel, mindjárást indultak Babilónia alá, de ezt bizonyosan higyje Felséged Szdrom császár számára vagyon. Nagy vidámságok, örvendezések vagyon az török nemzetnek rajta, szívek is igen megnővén, megújúlt, nem sokat gondolnak véle az német követ akár fő uton, akár ne, az mint az vezér szovaiból eszemben veszem, evvel az mostani szerencséjekkel csak úgy jártak, mintha minden dolgokat elvégezték volna; császár az vezért szép nyuszttal béllett kaftánnal megajándékozá ez öröm mondásáért. Egy vajda támadott volt Havaselföldében, Mihádia felől, melynek gyülevész hadacskáját megverték, magát is elfogták, de soha végére nem meheték, ki lött légyen. Ha Iván vajda törtínik lenni, s onnat Felségedtől jött, mivel Felséged azelőtt írta vala, beküldi, bizony nem szintén jól talált esni, ha ő lészen főfájást szerez. Ezek az havaseli vajda tihái azt mondják, hogy Mihály vajda fiának mondja magát, de én Mihály vajdának több fiát nem tudom Petraskónál, vélekedem, ki lehetne, adja isten Iván vajda ne legyen, egyéb újságot Felségednek nem írhatok; az tűz igen hatalmaskodik Konstantinápolyban, immár 14 úttal gyuladott neki, holott együtt, hol másutt. 26. Septembris az mi szomszédságunkban is Balatban néki gyulada szintén az kőfal mellett, igen hamar néki terjedvén, azt tudjuk, az egész völgy elég, 160 háznál két, három óra alatt több ége meg. Egy feredő ház és az mecset vövé el erejét az tüznek, mert bizony az erdélyi ház is elég vala. Az úristen tartá meg mind az házat, magamat. Mert az jancsárság ezer háznál többet vert fel az egisz völgyön, rám is rám jöttek vala, egy csorbacsia veré el rólunk. Mind magam és kevés egyet-másom oda leszen vala, mert ez az ház csak olyan, mintha pusztán volna, semminek nem jó az kerítése, csak belépnek rajta, ilyen állapatban elég veszedelmes ház tája; csak egy sidó vallott százezer tallér ára kárt az jancsárság miatt, szörnyű nagy sirást, rivást, fosztást cselekedtek,

semmi ellenség nem ért volna velek, bizony lator, átkozott szabados nemzetségek. Szulimán passának adták az szilisztrei pasaságot, Felségednek jóakarója. Az vezér egynehányszor kérdette, ha Felségedtől valami hírem nem jött az német követ felől ez előtt. Az követet beküldeni Felséged ne halogassa az adóval együtt, kedveket kell keresni, előbbi gonosz akaratjok talpra ne álljon. Murteza passának Felséged minden dolgokban hitelt ne adjon, csak közönséges dolgát közölje Felséged vele. Nem szintén jól irt levele jött volt ide Felséged felől, de voltaképen végére nem mehetek, mert nincs ki által, az kitől azért értettem, az Felségednek jóakarója, nem is kell szavában kételkedni; illendő ajándékot rendeljen Felséged az kapitány passának, mivel most azon igen áll az dolog. Az mufti tökéletes ember, Felségednek jóakarója, ugyan bizonyoson irhatom Felségednek, hogy nem adományért való jó akarattal vagyon, hanem igaz tökéletes ember, az miből meg találtam ám Felséged nevével bizony dolog, az mint magát igírte, tapasztalhatóképpen úgy lött, valamint igírte magát. Afyz Memhet passa is jóakaratját mutatta, de kevés dolog áll szintén mostanában rajta; ez rézmánynak Felséged az minémű állapatot rendelt volt, hogy éléshordó legyen, abban hogy meg változtassuk, módunk nem lőn, mert bizony ez csak egy pínz ára élést is ki nem hozhatna, az mi kevés élést adnak is, sok utánnok való járással lészen meg, csak Isten tudja, mennit fárad ez az ősz csausz, az (m)ég (v)alami kicsin élést hozhat is. Isten Felségedet, sokáig (n)agy jó egészségben éltesse és tartsa boldogúl minden (jó)akaró kedvesével. Datum ex Konstantinápoly, 14. Octobris. Anno 1628.

Felségednek

szegíny alázatos híve
Balás deák mp.

Kívül Tholdalagi kezével: Hogy kegyelmes uram értvén az Balás deák uram irását, inkább hasznosbban tudjak Felségednek szolgálni, azért nitottam meg az levelet, Felséged kegyelmesen megbocsássa, isten bevivén, ezekre gondot viselek, de az Murtéza pasa felől nem kell hitelt adni, nekem úgy tetszék, hanem mások akarják itiletem szerént réá kenni az magok cselekedetit. Isten egészségemet adván, azt is s mind az Szombathelyi dolgát expiscálom én jobban. Adja Isten Fölségedet kegyelmes uram lássam jó egészségben. Ex 31. Octobris 1628.

S. C. V.

Servitor perpetuus
fidelis humilimus
Michael Tholdalagi.

Külczím: Serenissimo Principo ac D^no^ D^no^ Gabrieli Bethlen stb.

(Eredeti a nemz. muz. kézirattárában.)

XL.

1629. jul.

Éltem fogytáig való alázatos és hivséges szolgálatomat ajánlom felségednek, mint kegyelmes uramnak és természet szerént való fejedelmemnek. Az úristen felségedet *stb.*

Akarám Felségedet, kegyelmes uram, mostani állapatom miben legyen, tudósitanom. Én, kegyelmes uram, 21. Junii indulhaték ki Konstantinápolyból, mely ennyi ott való mulatásomnak nem én vagyok oka, az melyet felséged ez után is megérthet. Ide Bukarestre 3. Juli jutottam, igen sok eső talált az utamban. Felséged számára, kegyelmes uram, hat lovat viszek; eddig hála istennek, még semmi oly nyavalyájok nem volt, sem ennyi útban egyik is nem sántúlt, csakhogy igen megtörődtenek, mert három éjjel nem volt istállójok, az eső kin verte — — - - — felséges uram ugyan az nemes lovak féle — — — — — lovak, egyik Abara passa lovaféle, az másik — — — — — Bajaran passa lovaféle gyermekló, most — — — — — csakhogy Mizirből [1]) nem régen hozták, az ló igen — — — — — Az nagy árvizek miatt utamot felséges uram az — — — vár felé fordétom, ha isten engedi, szombaton hálni — — — — megyek, vasárnap Prázsmárra ott vagy két nap meg — — — — onnat — — — — — — onnat Botfalvára, onnat — — — vényben, felséged kegyelmes dispositiójától várok — — — — — — — — ra vigyem onnat és ha magam elhagyjam-e őket. Kérem felségedet, jámbor postája által engemet tudósitson. Hírek felől én felségednek semmit nem irok — — — uram és Zülfikár aga uramék levelekből felséged mindeneket megérthet. Mostan érkezék Bartholoméának ide egy embere, az ki azt mondja nagy bizonynyal, hogy — — — — — — úgy mint az Raduly vajda fiának megadták az moldavai vajdaságot és immár kezet is csókolt. Mind ezek után.... *stb.* Irtam Bukarestben.... Julii Anni 1629.

Felségednek alázatos és hív szolgája
S..... Sigmond mp.

(Eredetije a gy.-fejérvári káptalani levéltárban.)

XLI.

1629 jul. 28.

Életem fogytáig való alázatos és hűséges szolgálatomat etc. Az úristen napjait Felségednek etc.

Akarám Felségedet rövid irásom által mostani állapatom felől tudósitanom. Én kgls uram az mely franczuz Felségedtől ide

[1]) Egyiptomból.

jöve, hozzája által mentem vala, mivel immár utra akarnak menni az muszka követekkel együtt. Az fővebbikkel sokat beszélvén, az Felséged Erdélyben hozzá megmutatott böcsülettel való jó akaratját, mind ide az portára való commendálását igen nagy becsülettel köszöni, igíré arra magát, mig isten élteti, az Felséged hozzája megmutatott kgls jó akaratjáról nem akar elfeletkezni; igyekezik szolgálni az minemű dologból idejött volt az Felséged kgls jó akaratja és tetszése szerint, sőt maga is irt levelet, melyet Juzog aga uramtól az kajmekám ő naga követitől Felségednek küldött. Mivel kgls uram azok az franczusok az hollandus orator házánál vagyon (*igy*), azzal az oratorral is sokáig beszélgettem; Felségednek igaz jó akarattal és szolgálattal ajánlá magát. Az minemű hirei legyenek Olaszország felől, noha én nekem is beszélé, az menniben betegséges állapatja engedé, kérém azon, hogy Felségednek minden ott való dolgokat megirasson, és Juzog aga uramtól Felségednek küldjön. Minden bizonynyal fogadá, hogy mindeneket irása által értésire ad Felségednek.

Azt is irhatom Felségednek, hogy az német követ 24 Julii lőn szemmel császárral, és köntösit megcsókolta; az csauszin kül tizenkilenczed magával kaftánozták vala meg. Az muszka követek is immár hajót fogadtak, bele is szállottak; eddig is kgls uram elindultak volna, de kétképpen való szél tartóztatja őket: egyik az természet szerint való szél, az ki az Fekete tengerről fú, másik az, hogy az mint irtam vala felségednek, hogy el fogtak volna menni az kozákok az Fekete tengerről, csak félen állották volt most valami gyálják alig szaladtak ide tőlök, annira uralkodnak.

Hogy Felségedet kgls uram ezzel bántom, arról Felséged kglsen megbocsásson, mert az mit itt az hírek folnak, az szerént irhatok Felségednek. Itt igen nagy hire vagyon, hogy Felséged igen nagy nehéz betegségben volna, noha Juzog aga basa leveleivel és egyéb izenetekkel is megyen Felségedhez, az bizony dolog, hogy az Felséged állapatját akarja az basa vele bizonyosan megláttatni. Akarám Felségednek kgls uram értésire adnom, itt az gazdálkodás annira vagyon, hogy mind az magam pénzin élek; énnekem, mitől fogva itt lakom, az kenyér pénznél egyebet nem adtak, azt is még Mikes uram itt létiben elfogák, attól fogva nem adtak, két-három hétbe adnak valami rosz, kevés riskását, vajat; ez az gazdálkodások. Ha most igy vagyon kgls uram, jövendőben nem tudom, mint leszen; félő, hogy jobban nem leszen. Johokot olyakot adnak, hogy sem el nem adhatom, sem meg nem ehetem, csak úgy halnak meg. Ehez képest meggondolhatja Felséged, mennit kell költenem; az fa, széna oly drága, csak arra is kgls uram sok pénzem megyen.

Kovács Pétertől küldött vala Felséged három dutka heján

száz 40 forintot; Felségednek mint kgls uramnak igaz hűséggel ügyekezem megszolgálni. Felségednek még is könyörgök mint kgls uramnak, még se feletkezzék el rólam jó akaró, alázatos szegény hüviről, hogy az Felséged fejedelemségiben ne jussak oly állapatra, hogy mástól kérjek; tudhatja Felséged azt kgls uram, hogy én hazámban jobbágytalan szegény legény voltam, vagyok is, én teljességgel csak az Felséged kgls jó akaratjában vetettem minden reménységemet. Valamint Felséged velem cselekeszik, az úristen Felségedet sok jó szerencsés hosszú boldog élettel jó egészségben áldja és tartsa meg szegény országunk jó szerencséjére. Datum Konstantinapoly, die 28. mensis Julii, 1629.

Felségednek alázatos szegény hiv szolgája életiig kész minden üdőben szolgálni

Donát János m. p.

P. S. Lengyelországból jöve kgls uram egy barátom, az ki ott volt az lengyel királynál, mikor Felséged számára doctorért mentek volt; azt mondja, hogy három holnapig való békességek volt, lengyel királynak svécziai királylyal, de az király az nagyobbik fiával igen nagy hadakat inditottak az svécziai király ellen; ide Podolia felé is nagy kozák tábort mond; az hatmánt is mondja, hogy alájött nagy haddal, az ki Hutimál az táborba volt császár ellen.

Külczim: Serenissimi principi ac dno dno Gabrieli Bethlen etc.

(Ered. a gy.-fehérvári kápt. ltár r. a. részében.)

XLII.

1629. sept. 4. és nov. 16.

»Instructio pro gen. Georgio Apaffi de Apanagyfalva« stb. portai követutasításból:

a 25 első pont megjelent a Török-magyarkori Állam-okmánytár II. kötetében (127—137. l.)

26. Hogyha extra ordinarie ezenközben oly dolgok occurrálnának, melyek felől kiváltképpen való instructiót neki nem adhattunk, azokban az maga okossága szerint, az mit hűsége és jó ítéleti dictál, azt kövesse az mit illendőbbnek[1]) és hasznosabbnak ítélhet lenni, úgy, hogy mindenekből magunknak és hazánknak kárát eltávoztathassa.

27. Ha pedig találkoznának oly dolgok, melyekről bennünket tudósítani kévántatnék, azt el ne mulassa, hanem azon legyen, hogy annak idején nekünk mindeneket levele által is értésünkre adhasson.

---

[1]) Eddig van meg.

28. Elvégezvén reá bízott dolgainkat, és mostani commissióját, athnamét, adórúl való quietantiát és egyéb szükséges leveleket is, melyek kévántatnak, kezéhez vévén, ottbenn héjában való és haszontalan mulatságot eltávoztatván, mindenekrűl bizonyos válaszszal hozzánk visszajőni siessen, ezelőtt való kapikihánkat pedig, Donát Jánost, magával visszahozza.

29. Ezeken kivűl is mindenekből magát úgy viselje, hogy nekünk tartozó hűségének és hazájához való kötelességének fogyatkozás nélkűl megfelelhessen, maga böcsületinek is eleget tegyen, melyért nekünk is minden üdőbeli kegyelmességünket magához várhassa. Cui de caetero gratiose propensi menemus.

Datum Albae Juliae die quarta mensis Septembris A° dni 1629.

Gabriel.

(L. S.) Stephanus Kovacsoczy cancellarius.

Egykorú másolata a m.-v.-helyi gróf Teleki ltban 3655. sz.

XLIII.

1629. nov. 16.

Catharina dei gratia nata Marchionissa Brandenburgica, sacri romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Ungariae domina, Siculorum comitissa, ac Borussiae, Juliae Cliviae Montium etc. Ducissa etc.

Generose, fidelis, dilecte; salutem et gratiam.

Akartuk volna tiszta szűbeli buzgósággal, ha az úristen más örvendetesebb alkalmatossággal engedte volna Hűségednek írhatnunk, — de így lévén ű szent felségének igaz mindenható ítéletibűl elvégezett szent akaratja, nem tehetünk róla, békeségestűréssel, és háladó szívvel kell szenyvednünk, és ű szent felségétűl vennünk: keserves szívünk fájdalmával kelleték azért Hűségedet informálnunk, hogy az mindenható isten az mi szerelmes urunkat az fges Gabriel fejedelmet, Hűségednek kegyelmes urát az tegnapi napon délkori tizenegy órakor tájban ez keserves életből szép csendes halál által magához kiszólítá, mely keserves esetünkkel mikép kelljen már, sőt kellett változni állapatunknak, Hűségednél nyilván vagyon. Noha annak okáért mi is az mi szerelmes urunk után hozzánk is Hűségednek igaz hűségében, igazságában megnyugodtunk, akaránk mindazáltal serio megintenünk Hűségedet, kegyelmesen parancsolván, hogy ez keserves változáshoz képest mostan előtte álló követségét viselje úgy, az mint nekünk tartozó hűsége és hazájához, nemzetéhez való kötelessége szerint legjobban és hasznosabban tudhatja.

Noha pedig magunk is megirattuk ez dolgot az nagyságos kajmechám vezérnek, de főkövet volta Hűségednek úgy kévánván, maga által akartuk értésére lenni, neki szóló levelünket is azért Hűséged kezében küldvén, maga kérjen audientiat ű ngától és az dolgot neki proponálván, levelünket adja meg illendő böcsülettel és mentűl szorgalmatosban s jobban tudhatja, adja eleiben és mutogassa meg neki, hogy az miképpen ez mi Erdélyi országunk eleitűl fogva hatalmas császárokkal való frigyében tökéletesen megmaradott és nekünk is Hűségteknek országúl szabados választásából való állapatunknak megerősítésére ű hatalmassága immár ezelőtt botját, zászlóját nékünk megküldötte, mi is azon szerint országunkkal egyetemben az ő hatalmassága igaz hűségében minden fogyatkozás nélkűl meg akarunk maradni és minden háborgatóink, ellenségink ellen, ha kik lennének, az ű hatalmassága oltalmához isten után és köntöséhez ragaszkodni. Annak okáért ő ngát igen kérje és instáljon Hűséged nála nevünkkel, hogy ez mi ő hatalmasságához országostúl való igaz hűségünket és az mi szerelmes urunknak is nagy hűséggel való sok szolgálatját s dícsíretes jó emlékezetit méltóképpen szeme előtt viselvén, hozzánk és országunkhoz minden igaz jóakaratot viseljen és parancsoljon ide ki az velünk szomszéd tisztviselő uraknak s törököknek, nevezet szerint az budai ngos vezérnek, hogy velünk egyértelemben és szorgalmatos vigyázásban lévén, ha honnan, kiváltképpen pedig az német részről, mi háborgatóink találkoznának, azok ellen országunk népével egyetemben legyenek minden kévánt oltalommal és segítséggel ez ő hatalmassága frigyes országának, kit mi is országostúl ű hatalmasságának igaz hűséggel szolgálhassunk meg. Ezek mellett Hűséged követségérűl adatott instructiója szerint mentűl hamarább lehető jó alkalmatossággal ajándékinkat, adónkat praesentálván, legyen mindenekre és mindenféle szorgalmatos vigyázásban, értekezésben és ha honnan mi gonosz akaratot vagy ártalmas igyekezetet venne magunk és országunk ellen eszében, minden teljes tehetségével igyekezzék eleit venni és az olyan gonoszokat eltávoztatni. És igy mentűl jobban és dicséretesben tudhatja, igyekezvén követségét jó végben vinni és az dolgokra kévánt válaszokat venni, az mennyiben az üdő és az dolgok engedik, ne késsék hozzánk megjőni. És ezalatt igen gyakorlatossággal minket minden dolgokrúl, állapatokrúl voltaképpen tudósítani semmiképpen el ne mulassa. Secus non facturus; cui de caetero gratiose propensae manemus.

Datum in civitate nostra Alba Julia 16. novembris A° Dni 1629.

Catharina mp.

Külczím: Generoso Georgio Apaffi de Apa Nagyfalva, comiti comitatus de Küküllö ac ad fulgidam (!) potentissimi imperatoris ottomani pro tempore praecipuo ablegato nostro etc. fideli nobis syncere grato.

Egykorú másolata a marosvásárhelyi gróf Teleki ltban. 3655. sz.

XLIV.

1629. dec. 12.

Ill^rmo Sig^re Sig^re oss^mo.

Dalle mani del Ill^ro Sig^re Joanni Hazi de Varad, ho ricevuto la sua onoranda lettera del 27. Novembre, quale mi diede la lugubre nova della morte del Serenissimo Principe, che mi fu di gran dolore: Ma essendo che la morte non sparagnia nissuno, conviene Somettersi alla volonta di Sua Divina Maj^ta et hora la consolazione che resta, sara che la sua bona Memoria permanera in la Serenissima Principessa, quale con molta mia alegrezza intesi che prosperamente Sia venuta, in quell' Prencipato, con tutto l'aplauso, et sommo desiderio di quel stato, alla cui Serenita bramo ogni felice successo. Quello che posso dire VS Illma è, che l'Altezza della Serenissima Prencipesa, ha di gia aquistato gran merito, et opinione, in questa Porta; non solo app^o il Gra. Sign. ma con tutti li suoi principal ministri con infinita laude delle sue virtu, sicome effettualmente essa altezza vedera dalla gran dimonstratione: fatta con questo Messagiero, a cio expressamente mandatoli; con dirli di piu che l'affettione et prontezza del Sig^e Caimmecam verso essa altezza è, tanto quanto desiderar si possa; del che VS. Ill^me mi fauorira assicurare di parte mia la Sua Altezza, con ogni affetto et devotione; al seruitio della quale sempre usaro tutta mia industria lo che se sara ance ben accetto app^o il Re mio signore; et similmente non posso ma nararli ance, la molta confidenzza che costoro hanno nella persona di VS. Illma et poiche la sie compiaciuta darmi l'occasione di conoscerla et il mezzo della sua nobil et amorevol lettera; vengo a desiderarla della continuatione, con uoler farmi intendere soessamente in tutto quello che la potro servire, nel che mi trovara sempre prontissimo. Et cosi, augurandole del n^ro Sig^re ogni honore et felicita resto.

In Constantinapoli li 12. Dicembre 1629. still^o anglo.

D. V. S. Illma

affermissimo servitore.
Pr. Wychy.

Külczím: A. Illmo Sig^re Sig^re oss^mo il s^e Conte Stephano Bethlen governatore di Transilvania.

(Eredetije a nemz. múz.-ban.)

XLV.

1629. dec. 14.

Generose, prudens ac circumspecte, Domine, Vicine observandissime.

Servitiorum meorum paratissimam semper commendationem. Isten Kegyelmedet kévánsága szerént való sok jókkal, jó egészséggel áldja meg. Az mi kegyelmes asszonyunk ő felsége engedelméből egy kevésség jüttem ki ide gerendi házunkhoz, mivel pedig ez két három nap alatt reménlem, hogy római császártól, ő felségétől csak posta képen fog érkezni egy főkövet, német, kiről Kegyelmedet ott előtömben (?) nem certificálhattam, mivel étszakának idején volt, szükség hogy Kegyelmeteknek vigyázása lévén reá, illendő böcsülettel tractálja és Fejérvárra is értésekre adja érkezését, császár ő felsége maga mondá, hogy unum ex cubiculariis nostris mittimus, az mint pedig érsek uramtól és palatinus uramtól értettem, az cardinal de Tristeinek öcscse lészen, ki nem alacson rendű ember, de akárki legyen az, elég, hogy császár cubiculáriusi nagy és nem gyermek emberek, minthogy pedig ő felsége és gubernator uram annak gondviselését énnekem parancsolták, itthon való mulatásom is csak addig lehet, ez okon Kegyelmedet kérem felette igen, certificáljon egy czédulája által engem is ide Gerendre, tudjam alkalmaztatni magamat, ne essék valami fogyatkozás, Kegyelmed is énnekem parancsoljon, az mire elégséges leszek, jó szível szolgálok. Tartsa meg isten Kegyelmedet jó egészségben. Ex Gerend 14. die Decembris. Anno 1629.

G. D. V.

servitor paratissimus
J. Kemény. m. p.

Külczim: Generoso Prudenti ac Circumspecto, Domino Judici Primario Civitatis Kolosvar. Domino Vicino mihi observandissimo.

(A nemz. muzeum kézirattárából.)

XLVI.

1629. dec. 23.

Illustrissime ac Excellentissime Domine.

Superioribus his diebus illustri, magnaminoque Transylvaniae oratore proficiscente, meis serenissimam principem epistolis, quantum de jactura, quam felicis memoriae serenissimi Transylvaniae principis obitu fecerat, doloris hauseram certiorem feci. Nunc pro meo officio, amplissimas Vestrae Excellentiae gratias, ob suas humanitatis plenas, quinto Kalendas Novembris datas, quibus illam, qua me serenissimus princeps complecteba-

tur benevolentiam, in illustrissimam Vestrae Excellentiae personam transfusam esse demonstrat, referendas existimavi hacque ei, in quibuslibet, quae occurrent negotiis, officia mea pro sua voluntate non abesse, fidem faciam, speroque generosum dominum Hazi, cui pro meis viribus in hac excelsa porta opitulabor, quae modo polliceor confirmaturum: reque ipsa magis declarabo ubi postulabit me semper esse

Datum Perae 23. Decembris 1629.

Vestrae Excellentiae Illustrissimae

Humillimum Servum
Comitem de Césy.

Külczím: Illustrissimo et Excellentissimo Domino Domino Comiti Stephano Bethlem Gubernatori Generali Transylvaniae etc.

(Eredetie a nemz. muz. kézirattárából.)

XLVII.

1629. dec. 23.

Illustrissime Domine Comes et gubernator Domine observandissime.

Litteris meis, quas per magnificum D. legatum Georgium Apaffi ad Illustritatem Vestram misi, satis superque testatus sum maximum dolorem, quem ex morte serenissimi principis gloriosae et nunquam satis laudatae memoriae percepi, et quanto studio, cura et diligentia serenissimae dominae principis et regni Transsylvaniae negotia, quae apud excelsam portam in praesenta rerum statu et maestissima mutatione hac tractanda erant promovi. De quibus nunc denuo mentionem facere superfluum foret. Saltem paucis verbis Illustritati Vestrae significandum duxi, cursorem inde missum ante triduum huc advenisse et iterum dimissum esse, litteras tamen serenissimae dominae principis et Illustritatis Vestrae per illum ad me missas hactenus a continuo oratore detentas fuisse, quas, cum per alios de illis certior factus essem, hac ipsa hora, qua illustrissimi domini cahimachami capetsy bassi Achmad Aga iter ingreditur, ab eodem per interpretem meum auferri curavi. Nihilominus, cum dictus D. cahimachamus omnia negotia mecum communicaverit, nihil a me neglectum vel intromissum fuit, quod ad honorem, decus, atque dignitatem funeris serenissimi principis pertinere putabam. Et in posterum quoque serenissima domina princeps et Illustritas Vestra omnia sibi de me promittere poterunt, quae a fidelissima Reipubl. nostrae ministro, et tam singulari affectu erga serenissimum defunctum heroem, atque totum Transsylvaniae regnum devincto expectari aut desiderari debent. Tempus non permittit, ut plura his addam, quam ut sigillatim omnia studia atque officia mea offeram.

Illustritati Vestrae ceu a Deo Optimo Max. felicem omnium rerum successum exanimo precor. Datum Constantin. 23. die Decembris 1629.

Illustritatis Vestrae

observandissimus et servire paratissimus
Cornelius Haga Legat. Belg.

Külczím: Illustrissimo Domino ac Comiti Domino Stephano Betlem Regni Transylvaniae gubernatori, Domino observandissimo.

(Eredetije a nemz. muz. kézirattárából.)

XLVIII.

1629. dec. 3.

Tekéntetes és nagos úr az hatalmas császárunk hűségében. Az úristentől etc.

Nagodat kelleték levelem által megtalálnom és ez meghitt jámbor embörönkkel Ibrahim agával illen dologból. Ő felségének istenben elnyugvását adák értésünkre, az melyet hall(ván, az ő) hatalmassága híveivel nagy szomoruságonk volt, mit tehetönk, isten dolga, isten adta, ismét elvitte. Nagod legyen egészségben; az ő hatalmassága szárnya alatt sok fejedelmek az haláltól megváltoztanak volna, de az lehetetlen; az istennek csak hálaadással tartozonk, mindeneknek meg kell azt kóstolni. Ő felségének szerelmes atyafia vezér ő naga, valamiképpen ez ideig Erdély országát oltalmazta, most az dolog így levén, két annál is jobban akarja őrizni, oltalmazni minden ellenségitől. Minekönk jó akaródnak vezér ő naga az ő hatalmas parancsolatját köldé, és az mellett kezeirását, hogy minden késödelöm néköl az ő hatalmassága hiveivel Gyulára mennék, és ha Erdél országának oly ellensége támadna, az ki az országnak romlására és Nagod ellen törekednéjek, az országnak értésére adván, velek egyetértvén, ellenségitök ellen állanánk, mig fejönk fennáll. Vezér ő naga azt is irja levelében, Moharem passát, az mi jóakaró atyánkfiát oda bocsátotta; az országnak tanácsával egyetértvén, parancsoljon Nagod minekönk, Gyulán legyen-é azvagy Lippán mulatásonk, valamiben Nagod az országgal együtt hagy, ahhoz tartjok magunkat, ellenségidnek ellenségi, barátidnak baráti vagyonk. Ez meghitt emberönkvel is parancsoljon Nagod. Ezt is kévánjok Nagodtól, mind az országtól, mindenfelé parancsolat lenne, sok áros emberink vannak az végekben, bántások és háborgatások ne lenne, valamint ezelőtt volt, ezután is úgy legyen; fejemig felelök, innet senkinek háborúsága és kára nem leszen. Isten tartsa és éltesse Nagodat. Iratott Tömösvárban 3. die Decembr. anno 1629.

Nagodnak jóakarója

Az hatalmas császárnak most Tömösvári beglerbégje és helytartója Ibrahim passa.

Külczím: Az tekéntetes és nagos úrnak, Erdélországának gubernatorjának Bethlen Istvánnak adassék, most Erdél országának gondviselőjének, nekünk jó akaró szomszéd urunknak.

(Eredetije a nemz. muzeum kézirattárában.)

LXIX.

1629. dec. 9.

Szolgálatomat ajánlom Nagodnak, mint uramnak. Isten ő felsége Nagodat sat.

Az posta meghozá az Nagod levelét 2. Decembris, az melyből értém meg az mi kegyelmes urunknak halálát, melyet mi felette és szomorúképen hallánk. Én pedig nyavalyás fejem, ki csak mostan kezdém el az én kegyelmes uramnak jó akaratjából szegény hazámnak és nemzetemnek szolgálatom, mely szerencsatlanul *(így)* járék. Hogy ezbeli reám bizott kicsin szolgálatomat nem mutathattam meg éltében az én kegyelmes uramnak, maradván ez irásom most ezbe. Az mikor nekem Nagod parancsolt, értém, az melyekre igen szorgalmatoson gondom lévén, az kajmekánnak minden mostani állapotokra való dolgokat eleiben adtam és megmutogattam és vele megértettem és ide való hűségünknek tartása felől is assecuráltam. Magát minden jóval igéré és reánk való szorgalmatos vigyázását ajánlá császár nevével is. És postákat készitvén, német császárnak megírák, ha mi oly szándéka lett volna is, értvén az mi kegyelmes urunknak halálát, Erdélyen kapdoztatni akarna, azt hátra hagyja, mert hatalmas császár azt oltalma alá vevén, oltalmazni akarja, budai vezérnek is parancsolatot küldenek; ha mi oly hirtelen állapat magával mit hozna és onnat Erdélyből valamikről megtalálnak, ezen belől semmit sem várván, kész legyen az szolgálatra Erdély országa mellett, az szerént parancsolván tatár hánnak is. Immár az levelek készülvén, kezemhez vevén, indulok és mentől jobban lehet, sietek. Kévánom istentől Nagodat találhassam egésségben és békességes állapatban. Ex Konstantinápoly 9. die Decembris 1629.

Nagodnak jó akaró

alázatos szolgája
Apaffi György mp.

P. S. Mind Zeldficárnak, Juszuf agának megmondtam az Nagod jó akaratját és nekem való irását is azbélit megmutogatám, jó szivel szolgálnak és hasznoson, még eddig Juszuf aga maga is még vissza jő velem. Nem csak az mostani állapatra képest választották pedig őtet, hanem még eznek előtte is őtet rendelte vala vezér kijönni, igy inkább mostan nem változtatják meg.

Hír itt ilyen forog vala, az budai vezérséget másnak adták volna, de ez állapatot megértvén, úgymint az mi kegyelmes urunk halálát, az vezért kértem ezbeli szándékját hatalmas császár változtassa meg, mert így szegény hazánknak ha ellensége lészen, megfogyatkozunk dolgunkba. Igy fogadá, tisztiben megmarad, ez okra nézve is minden kétség nélkül elhigyjük.

Az bejövő postának utjában lova elholt és azért nyavalyás járt oly későn. Nagod ezbeli irásomat szeme elé vévén, legyen nyavalyásnak valami jó akarattal egy nehány forintig, hogy ő is lehessen elégségesebb az szolgálatra ezbeli tisztiben.

Külczím: Illustrissimo Comiti D^no^ D^no^ Stephano Bethlen de Iktár stb. Domino mihi gratiosissimo.

(Eredeti a nem. muz. kézirattárában.)

L.

1629. dec. 7.

Tekéntetes és Nagos úr, sat.

Az váradi kapitány öcsénk levelével együtt ő felségéhez az fejedelem asszonyhoz és Nagodhoz bebocsátott hűünk Moharím passa levele ezen órában érkezék, noha immár azulta, miolta az Nagtok keserves és szomorkodásunkra levelei hozzánk érkeztek, két izbeli leveleink bocsáttottók oda be Nagotokhoz, de az Nagtokhoz való szeretetünk arra viszen, szüntelen vigyázással és gondviseléssel legyünk. Ezen alkalmatossággal is nem akaránk elmulatni, minden idevaló állapatokrúl most mit értünk, köz hirrel akaránk megjelentenünk. Első jó akaratunkat és minden igyekezetünket, ha isten eddig megegyezteté Moharim passa hűünket Nagoddal, mindeneket tüle meg fogott érteni; kérjük is pedig Nagtokat, mindenbűl valamit az mi részünkrűl beszél, szavainak helt adjon Nagtok, mert mi őtet úgy bocsátók oda be, mint tulajdon szemünket, fülünket és Nagtoknak régi igen igaz jó akaróját, és azt valakik tanácsából el ne higyje Nagtok, hogy most gonoszsággal igyekező ellenségetek nem volna, és ahoz képest sem emberünknek, úgymint Moharim passának tanácsa, és ott mulatása nem szükséges volna, mert bizony miultától fogva, noha azelőtt is az fölső párt barátotok nem volt, de miulta ez nehéz betegségbe juta, ki az mi igaz atyánkfiának végét is éré, az fölső pártnak sokképen való jelekből értettük igyekezeteket, melyekrűl bizonyságok lehetnek ennekelőtte gyakran ő felségének, az istenben elnyugodott atyánkfiának írt leveleink, melyeket most is ott az tárházban megtalálhatna Nagod.

Az portának is az ő felsége egyező akaratjából mindenkor ő hatalmának értésére adtunk, arra nézve egy darab hadat vigyázni

mellettünk hagyata ő hatalma. Mi úgy gondoljok, ha az ellenségnek gonosz igyekezetét el akarja távoztatni Nagotok, az Erdély ország birodalomában levő hadakon küűl valami két esztendeig tízezer válogatott jó hadainak mindenkor fönn köll lenni; Moharim passával is egyetértvén Nagtok, valamint minket vele együtt tudósétani fogtok, minden tehetségünkkel fejünk fönn állásáig tökéletesen igyekezünk előmenni benne.

Hogy Moharim passát tőlünk elbocsáttottók, az mely követi az hatalmas császárunknak Bécsből alá jüttek, értettük tűlök, az mivelhogy volt köztök oly emberink, kétfelé vigyáztak, német császár Hamonay fiát válosztotta volna az erdéli fejedelemségre, Balogh István is tatai kapitány, mely vala az portára előljáró követ, mivel pénzes ember, egyik generalisa ő volna. Azt is értettük, palatinus is az végekbe és Horvátországban mindenüvé meghagyta, készűljenek és ujonaid való fizetésre, szabad nyereségre kiáltatnája az hadat; immár mi azt nem tudjuk, mivel mi más nemzet vagyunk, bizonyoson hozák-é az híreket, de mi, mivel az istenben elnyugodott jó emlékezetű atyánkfia elméjéhez szoktunk, mikor valamit hallottunk, mindjárást tudására adtok, és ő felsége az hű és igaz kémektűl tárházát nem kémélette, annak erejével ha azt kérdettök volna, ma mi dologban volt foglalatos német császár, reá mindjárt megtudott volna felelni. Bizony igen előttö viselte, mely Nagtoknak is méltó, amaz bölcs Arestoteles mondásit, ő felsége; éjjel nappal fáradott fejedelemségétűl fogván, országa abba nyugodott, és mikor hallotta az ellenségnek reá, azvagy az hatalmas császárnak országára igyekezetit, nem várta, országa határába lépjék, mindenkor az ellenségnek országában eleikbe ment; méltó Nagtoknak is nyomdokát követni, nemcsak úgy, hogy magatok hazájára lenne serény vigyázástok, de az hatalmas császárunk birodalmára való igyekezetben is hasonlatosan és mindenekben idején megtudósétó legyen Nagod; mivel értettük azt is, az fölső párt újobban titkon az hajdóság közibe bocsátottak volna, el nem akartok mulatni, mindenképpen jövendő történhetendő dolgokrúl gondolhatván, az hadak szergalmaztatásáért mind az portára és mindenfelé elbocsátunk; Gyulán, Tömösvárban hadunk vagyon, és többen is lesznek, meg vagyon nekik parancsolva, az mely órában Moharim passával az Nagtok levele hozzájok fogna menni, innejd semmit ne várjanak, oda menjenek, az hova szükség kívánni fogja. Mehemet passát is egynihány száz jó koplijással Döbröczönhöz bocsátottók azért, mivel tudjuk, az is az megholt szerelmes atyánkfiának csirágja és még maradékjának is jót kiván, újobban attúl is szép arany czimerrel iratott oktató leveleinket és kaftánokat, posztót, köpönyeget, csizmát küldöttünk az hajdóság közé. Igen kivántatik azért az mi tetszésünkbűl Nagtok is valahány ezer tallérát meg ne kémélje az hajdóság közűl, és ha az

közöttök levő kapitányoknak valamelyikétűl jószágát valami okból szegény fejedelem atyánkfia elvette volna, mind az olyanoknak vissza igyekezzék adatni Nagod, és újonajd az gonosz akarókat is közöttök, ha kik volnának, jó akarótokól igyekezzetek tenni az mostani ödőben.

Mi ennekelőttö Horvát Lázártúl is izentünk vala az mi szerelmes atyánkfiának, az mint az fölső pártnak igyekezetét és szándékát értettük, kit ez napokra fönntartott, mivel az fővezérrel az hadnak dereka oda által vagyon. Az ellenségnek derekas voltára idején gondolkodnojék, mivel bizony az mi tárházunk is vékony; valami harmincz azvagy negyven ezer forémtot küldjön mellénk, kivel ha kivántatnék, mindjárt kész hadat csinálhatnánk; mivel mi tudtok, az az igen nehéz vízi betegségből ember meg nem szokott gyógyúlni, az mostani szükségre vigyázni igyekeztünk; most is azért Moharim passa hünktől bűven izentünk ezen dolog felől. Az tárházat, melyet ez napokra gyöjtött volt szegény jó akaró atyánkfia, meg ne kémélje se ő felsége az fejedelem ángyunk asszony, se Nagod, valami negyven ezer tallért küldjetek ide mellénk, ha kivántatik, mindjárt ebből jó hadat csinálhatonk. Ha pedig mind ezek nem fognának szükségesek lenni, és azonképpen Tömösváratt, Gyulán, Döbröczönben levő hadaink is ott mulatni, írja meg Nagod, mi ahoz tartjok magunkat; de azután, ha hertelen minket valami hadért fogna erőltetni Nagtok, mi akkor hertelen az irott képekkel az ellenség eleibe nem állhatunk. Az Nagod levele és akaratja mostan valamint mihozzánk fog mindezekre válaszúl jűni, az mikor minket meg fognának róla kérdeni, aval adhatunk számot és magunkat menthetjük római császár ő felsége előtt, és mind az egész német tanács urak, Magyarország palatinusa előtt, az mint mi leveleinkkel protistáltunk, az mely formán az levelek irattanak, melyeket elküldöttünk, még válaszi meg nem érkeztenek, az levelek egy formán vannak, és az pariát Nagodhoz küldöttük, megolvasván értheti Nagod. Az portárúl is még meg nem érkeze válaszunk, mivel ideje is el nem múlt; Nagod is szüntelen szergalmazza idején minden szükséges dolgokból az portát, mert elhigyje Nagod, késő akkor hertelen az gond, mikor körmünkre fog égni. Az német követ, melyet fölbocsátánk, utából az minemű levelet írt nekünk, oda küldöttük, lássa mit ért az diadalmon is Nagod. Mindenekrűl választ várok Nagodtúl. Isten tartsa etc. Iratott Budán, die 7. Decembr. anno nostris 1039. (1629.)

Nagodnak igaz jó akaró atyafia

vezér Murteza passa.

P. S. Igen szükség és méltó, az fejedelem asszony atyafiaival úgymint az Isvécziai királylyal és az oda föl való országokban az minemű atyafiai vannak, kik az hatalmas császárunknak jóakaró

baráti, vélek mostani igyében árva voltában értekezzék úgy, hogy ha az szükség kívánja, tűlök is jó reménségben lehessen.

Kivül a korm. kezével: Accepi Albae 16. Dec. 1629.

Külczím: Az hatalmas és győzhetetlen császárunknak igaz jóakaró hivének etc. gróf Bethlen Istvánnak etc.

(Eredetije a nemz. muz. kézirattárában.)

LI.

1629. dec. 15.

Tekintetes Nagos uram, Nagodnak stb.

Becsületes Nagos uram, Nagodnál immár nilván vagyon, hogy császár uronk parancsolatjából vezér uronk ő naga minket ide küldött Erdélyországnak és ez darab földnek békességes megmaradására való szolgálatra, az mibe szolgálatunk kévántatnék. Tudja azt Nagod, hogy Budáról vezér urunk híre néköl csak öt török is ki nem jöhet, ő naga minket küldött vala ide, hogy gróf urammal is ő nagával szembe legyönk. Mellém adta vala Musztafa béket és ő nagának főkapoczia basáját Halil agát, Budáról, Egről fő öreg embereket, hogy egy akaratból az hatalmas császárnak és Erdélyországnak minden javára, hasznára törekedjönk. Gróf uram ő naga mindjárást választ adott, hogy mindjárást hátra térjönk: de azzal a válaszszal nem térhettönk vissza: ő nagától szinte derekas válaszadást nem remélhettünk volna. Vezér urunk ő naga levelét az felséges fejedelem asszonyunknak és Nagodnak elküldöttük, ő felségétől és Nagodtúl választ vártunk. Nagodnak levele érkezék Horvát István által, mely levelében mit irjon Nagod, mindeneket megértettönk. Nagod irja levelében, hogy az békességnek bontója vagyok. Isten oltalmazzon, hogy az két hatalmas császár között lött frigynek bontója lennék, nem is leszek. Csakhogy az vezér uronk ő naga Erdélyhez való hűségét mutatván, hamarsággal minket ide küldött, az mire kelletönk, szolgálatra. Ha jövetelönknek most ideje nem volt volna is, külömb válaszszal is vissza mehettönk volna. Nagodnak ilyen haragjában való esésünket nem reméllettük volna, nagos vezér urunk és mi fejenként azt reméllettök, hogy Nagotoknak hűségünket mutathassuk. Nem tudtuk, hogy Nagotoknak ellene vagyon. Nagod levelében tekintvén, mi innen hátra térönk, haza indultunk. Isten éltesse Nagodat. Musztafa bék és Halil aga Nagodnak szolgálatjokat ajánlják. Ex Debreczen. die 15. Decembris anno 1629.

Nagodnak szeretettel szolgál

Mehemet passa az hatalmas császár urunknak fő beller-bégje.

Külczim: Az tekintetes nagos ur Bethlen Istvánnak, Hunyad és Máramaros vármegyéknek főispánjának, Erdélyországnak gubernatorának és helytartójának, nekem kedves jó akaró ngs uramnak.

(Eredetie a nem. muz. kézirattárában.)

LII.

1629. dec. 19.

Tekéntetes és Nagos úr, nekünk jóakaró meghitt atyánkfia, minden jó igyekezettel való magunk (aján)lása után kivánunk istentűl hosszú életet ... hatalmas császár ..... (emlék)ezetib(en) ..... (feje)delem a(sszony) ..... (l)evelét, és ..... leveléve(l) ..... meg fo..... (köv)-etétől értet-(tük) ..... (tehet)ségünkkel azon igyekeztünk tiszta szűből, hogy az istenben elnyugodott jó emlékezetű szegény fejedelem atyánkfiának az minemű megváltozhatatlan atyafiusággal tökéletesen viseltettünk volt, ezután is mindenkoron, még maradékihoz, árváihoz is az hatalmas császárunk után fönntartsuk.

Elsőben emlékeztetjük arra Nagodat, mivel az mint most is fia váradi kapitány irása szerént irja Nagod, az felső pártrúl, főképpen palatinus részérűl az hajdúság között minemű praktikás levelei, kit mi is értettünk, járnak, kit elhittünk, mert az jó emlékezetű szegény fejedelem atyánkfia noha még élt, de ő nálok mindenképpen el volt, azt hivén, hogy ebből az betegségből, ki véget is ére, meg nem gyógyúl, ezen praktikában még akkor is nemde nem munkálkodtak-é; melyhez képest az ő fölsége bölcs elmélkedése szerént Keresztesi Páltúl és Horvát Lázártúl, azonkűűl annakutánna is egynihány izben irt levélben minket mire intett Nagod, hogy mihet ha isten akaratjából kimulnék ő felsége, abban eljárjunk, kit el is nem mulatunk mindeu jó igyekezetünkből, az mint ennekelőtte is megirtok vala Nagodnak. Római császárhoz és az utána való tanácsurakhoz, azonképpen palatinus barátunkhoz fölköldöttünk, az minemű értelemmel nekik írtunk, annak az parjából, melyet odaküldöttünk, megértheté (Nagod). Moharim passa hüvünket is noha akkori .....tetek vol..... ndék ..... pedig .....dokot .... taion az ..... bizonynyal is ..... (e)llenségnek .....kallasokat nézvén, ha mi ..... az tömösvári passa készenlételét és az hatalmas császárunk birodalmából addig ki ne induljon, mig Nagodtúl és Moharim passától nekiek levél nem jün, megparancsoltók, s vigyáztatni igyekeztünk, hogy az ellenségnek is ha mi akaratja volna, ne lássa, mi is készületlen vagyunk. Mi úgy itéljük, okos ember is megitélheti, ezek alkalmatlanúl mitűlünk nem történt(ek) és mivel Moharim passa is megmondotta, ez haddal minden ekképpen való igyekezetünket

nem lett volna olyan egy ifjucskának, mint az váradi kapitány, ki még ez ilyen dologhoz nem tud, az jó emlékezetű bátyjának szárnyon röpült levelein megindúlni Nagodnak, és ilyen jó akarótoknak, ki bizony az hatalmas császárunk után több ilyen nincsen, minekünk ilyen világoson való hideg szókot irnia, hol azt érteni rajta, hogy azok az hadak Jenőre igyekeznének, kit soha isten ne adja, hogy meg is gondoljunk, hol pedig azok az hadak német császár hadait reátok és reánk kész akartván alá hozzák, és oka leszünk az két hatalmas császár között elvégezett békességet felbontani; bizonyára azért mi az szegény fejedelem atyánkfiának sokszor beszéltük leveleink által valamidőn német császár az oda föl való ellenségivel dolgát jó végben végezheti, azután semmivel nem gondol, vagy Erdérre *(így)* vagy mi reánk fordétja hadait. Igy levén azért ... hirdetik, hogy min..... oda föl ....ka le..... (Moh)ari pas..... az várad(i) ..... (D)öbröczön ..... (Pa)paz Ogli ..... és me.....be mennénk. Az h(atalmas császár tekin)tetiért, ha mi az ő ha(talmassága ad)ó fizető paraszt jobbágyának birodalmában parancsoltunk volna is, és nemcsak az birák, de ha azon ifju váradi kapitány barátunk személye szerént hatalmas császárunknak egy passájának eleibe jütt volna is, úgy tetszik, megérdemelték volna, és annak semmi böcsülete alább nem lett volna, noha akkor Moharim passát hertelen köllött bebocsátanunk, és akkor ugyan mit 12 napig titkon is tartottak, szegény fejedelem atyánkfia halálát, ez helbeli főrenden valóknak is meg nem jelentették, Papaz Ogli Mehmet passát, hogy Döbröczönbe küldjük, meg nem irtok volt Nagodnak, valami kevés fogyatkozás lett benne, de azután mikor divánunkba gyöjtöttök az itt való régi főembereket, az hírek is az ellenség praktikálásából jüttek, az Nagoddal való végezésünket is fön tartották; az itt való tanácsbúl is előnkbe úgy adatott, mivel ennekelőtte Bocskay fejedelem halála idején Ali passa, ki akkor mostani mi székünkben ült, Nagy Andráshoz és az egész hajdúsághoz valami tíz-tizenkét ezer tallért és ajándékot, a mellett afféle oktató leveleket beküldött; mivel az mostani állapot is nem láttatnijek külömben, méltó mi is beküldjünk, mivel valami 800 ezer tallérval és kaftánokkal ezért bocsátottók volt Debröczönbe, és meghagytok, írtunk is az vá(radi kapitánnak) ..... leveleinket az f..... illeti ....tani ..... képpen ..... (hatalmas cs)ászárunk..... betege ..... volna .... (sen)kitűl semmit ..... (vi)ssza takarodjék, mert .....császárral úgy vagyon ő felsége szegény fejedelem atyánkfia halála után római császárhoz hallgassanak, és külömb-külömb hideg, ő hozzá nem illendő szókat írt, a mint mostan is nem úgy levő dolgokról informálta Nagodat. Mely cselekedetit noha mi

szomorú szűvvel szenvedtünk, tulajdonétottuk az ő ifjuságának; de most mivel látjok az Nagod irását, kit az informáltatásából elhitt és minekünk írja, nem tagadhatjok ezt, annál is nehezebben szenvedjük, és most láttatik, az minemű tökéletes jó akaratot az mi szüvünkben az szegény megholt atyánkfia plantált, Nagtok ki igyekezik gyomlálni. Az egy nehány száz embert, kire gyanakodott méltatlan Nagtok, kit mi meg is nem tudtuk volna gondolni, mindjárt mindeneket parancsoltunk, kiki hazájába menjen, és ennekutánna tanoljunk, ne hertelenkedjünk, jó akaróinknak kedveskedni. Ha mikor egy valami szükséges dologról Nagodnak postája fog jünni, nagy mély elmélkedéssel szükség mindenről gondolkodnunk és ő hatalmasságának elsőbben tudására adnunk az után az ő hatalmassága parancsolatjához m(agunkot) alkalmaztatjok. In.....nd ez .....nára .....k do.. ..... kérj.....vel szóló .....ian úgy h..... ..... fösvénys(ég) ..... Nagod, mert az ellenség ... . köll érteni. Az szegény fejedelem atyánkfia nem várta ágyában az ellenséget, mikor értette, eleibe igyekezett menni, mely cselekedetivel, az mivel az hatalmas császárunk birodalmát oltalmazta mind halála óráig, istent imádván érette, méltó jó néven vennünk mind az erdélyiekkel. Azért Nagod is ha nyomdokit fogja követni, minden cselekedetivel az ő felsége csinált jó akaró barátokat is megtartjátok, mindenektől még az ellenségtűl is jó gubernatornak neveztetik méltán Nagod. Isten tartsa meg és látogassa minden jovaival Nagodat; mindazonáltal noha ezek így történtenek, mi az Nagtok igaz jó akarói igyekezünk mind végig, míg élünk lenni, kit ha isten enged, meg is fog bennünk tapasztalni. Iratott Budán, die 19. Decembr. estve anno nostris 1039. (1629.)

Nagodnak igen jó akaró igaz atyafia

vezér Murteza passa.

Kűlczím: A hatalmas és győzhetetlen császárnak jóakarójának, az tettes és nagos gróf Bethlen Istvánnak, Erdélyország gubernatorának, nekünk jó akaró atyánkfiának.

Kivűl a kormányzó kezével: (Accep)i Albae (Juliae 2)6 Dec. 1629.

(Eredetije szétszakadozva a nemz. muzeum kézirattárában.)

XLIII.

1629. decz. 19.

Alázatos szolgálatomat ajánlom. Nagodnak etc.

Az Nagod méltóságos levelét, mely költ Fehérváratt 27. die Nov., itt Konstantinápolyba megadták 18. die Dec., melyet alázatosan vevén és olvasván, megértettem mindazokat, az melyekről Nagod ir és parancsol énnekem. Én mindjárt felköltem és Zeold-

fikár agához mentem, noha estve volt, és mindenekről beszélgettem vele és másnap jó reggel az császár divánjában mentünk, és onnét az kajmekám házához és ott az asszonyunk ő felsége és Nagod leveleit megadtuk, melyet kedvesen vött ő naga. Az mely dolgok felől Nagod ir, tudniillik az istenben elnyugott kgls urunknak hideg teteminek eltemetése felől, ugymint ad 25. diem Januarii futuri anni, hogy az vezértől ő nagától egy tekéletes főembert kérnők, hogy küldenének; annak okáért Zeoldfikár agával az kajmekám ő nagához mentünk, és mindeneket jó módjával renddel proponáltunk ő nagának eleiben, bizonyos ratióit adván, miért kellessék ennek igy lenni, melyet ő naga is helyesnek itélt és acceptált, noha bizonyára ő nagysága egy elsőre difficultált, hogy újabban kaftánokkal, bottal és karddal más követet küldjenek, holott immár azelőtt egy héttel Apaffy uramval együtt Juszuf agát expediálta volt: de mégis ő az nagának az dolgot declarálván és intimálván, örömest arra vövé magát ő naga, hogy mindjárást az császárral szemben leszen és ő hatalmasságának értésire adja és azon leszen, hogy mind az bot, szablya és az uraknak való kaftánok meglegyenek.

Az mi az hatalmas császárnak és az fényes portának az mi kgls asszonyunk ő felségihez, Nagodhoz és az országhoz vagyon, az levelekből is Nagod megértheti; de én is irhatom Nagodnak bizonyosan, hogy mindenképpen az előbbi jó akaratját és egyszer megmutatott kglsségit meg nem másolja, sőt inkább azt meg akarja confirmálni. Most is az mi sollicitálásunkra budai vezérnek, bosznai, tömösvári és egri passáknak erős parancsolatokat küldöttek kapugziáktól, hogy Erdélre igen vigyázzanak, annakfelette az római császárnak ő felséginek, az lengyel királynak is irtanak, hogy az békességhez tartsák magokat és Erdélnek békét hagyjanak, mert egyátaljában meg akarják oltalmazni; az tatár chánnak is poroncsoltak, hogy ő is oly készen legyen, hogyha kévántatik, Erdély segétségire reá érkezzék; az oláh vajdáknak is az szerént poroncsoltak. Az országnak szóló leveleket penig úgy irják, az mint Nagod Zöldfikár agának megirta, és ha kezemben adják, megfordítom és pariaját includálom.

Az fényes porta az én vékony itíletem és látásom szerént még eddig úgy viselte magát mind aszszonyunk ő felségihez, mind az országhoz, hogy egyátaljában Erdélt idegen kézre nem bocsátják cum suis pertinentiis; az hét vármegyék felől is palatinus uramnak irtanak, hogy vesztegségbe legyen; de mind ezek felett Homonnay János felől és Báthory András felől csengedez valami hitván hir, hogy Báthory Andrást az lengyenek és Homonnay Jánost az nímetek akarnák promoveálni; nem szintén bizonyos, de mégis Nagod azokra igen reá vigyáztassan mind posták s mind kémek által. Ezt én értettem az hollandus orator szájából, és az

mit Nagod azokban eszibe vehet, jó idejin certificáljon Nagod engemet felőle, hogy az dolgot praeveniálhassuk.

Zeoldfikár aga felől Nagodnak azt irhatom, noha azelőtt egy nehány kapitihaják az üdvezült kgls urunk előtt sokat vádolták, de nem volt úgy, de az mint én eszemben vöttem és el is hittem, igaz szolgája az mi szegény hazánknak; az mit neki ad Nagod, haszontalan helyre nem adja, ezután is igaz szolgálatját igíri az országnak. Az száz aranyát is megadám és kedvesen vötte ő felségitől.

Az mely főember penig oda megyen, Nagod Juszuf agával egyűvé szállitsa, ha Juszuf aga nem bánja; az kerevetet penig jó bővön csináltassa Nagod és szőnyegekkel bevonassa, böcsülettel is lássák és tartsák. Innet az portáról 22. die Dec. megindúl és oda siet; magunk is sollicitáljuk ő nagát felőle. Ha azért ad 25. Januarii az üdőnek rövidsége és az útnak gonosz volta miatt oda nem érkezhetnék, egy nehány napig Nagod differáltassa az temetést, de itílném, hogy isten kegyelmességiből rá érkezik.

Az keresztyén oratoroknak szóló leveleket is megadtam, azok is az előbbi jó akaratjokat mindenekben ajánlják. Az uristen tartsa meg Nagodat jó egészségben. Datum Constantinopoli, 19. die Decembris, anno 1629.

P. S. Az élés dolgáról is Nagod el ne feletkezzék, mert itt igen szűkön gazdálkodnak; én, látja isten, minden nap az magam onnét hazúl hozott pénzemen élek, megfogyatkoztam, hanem Nagod ő felségitől, aszszonyunktól szerezzen költséget és küldje be. Az tanuló ifju legénnek Damokos Mihálnak is Nagod küldjön költséget; minthogy penig az erdélyi ház csausz és jancsár nélkül nem lehet, azok is fizetést kévánnak, arról is Nagod provideáljon kglsen. Itt az keresztyén oratoroknak kinek két, három és négy tolmácsa is vagyon, mindenik tolmácsi, én orator levén, külömb állapottal vannak, az oratorok magok úri módra; én nálamnál vékonyabb és szegénb állapatú orator nincsen. Kevés belső ember barátkozik velem. Nagod bölcs itileti, mit kellessék cselekedni.

Nagodnak

alázatos szolgája
Házy János m. p.

Külczim: Illustrissimo comiti dno dno Stephano Bethlen de Iktar, comitatuum Huniadiensis et Maramarosiensis supremo comiti, Serenissimae dnae principissae intimo consiliario, necnon regni Transiae gubernatori etc. dno mihi semper gratiosissimo.

Kívül a kormányzó kezével: Accepi Albae, 10. Jan. 1630. a Joanne Házy.

(Eredetije a nemz. muzeum kéziratárában.)

Közli: Szilágyi Sándor.

TOMORI PÁL KIADATLAN LEVELEI.

I.

1508. október 20.

Szeben sz. k. város tanácsának.

Prudentes et circumspecti domini viri honorandi. Non est opus prolongare sermones. Bene sciunt dominaciones vestre, quod dominus solucionem debitorum meorum prestolatur. Jam aliquocies pecii a dominacionibus vestris, et hucusque hunc diem, hoc est adventum Oratorum suorum, eedem expectare fecerunt, ipsique domini oratores vestri, ut audiui, advenerunt. Rogo idcirco dominaciones vestras, tamquam dominos meos, quatenus ipsam summam velint remittere, quia nunquam ita necessaria michi fuerat, quemadmodum nunc. Certi sint dominaciones vestre, quod ipsomodo eisdem regraciabor, quod alio tempore, si plures istis dedisset. (?) Quia si significare possem, habeo tam specialem confidenciam in vestris dominacionibus, quod eciam mutuo usque tempus daretis. Ceterum huic homini nostro ita credatis, tamquam michi. Ex Castro Fogaras feria sexta proxima post festum beati Luce Ewangeliste Anno 1508.

Paulus de Thomor.
Castellanus castri fogaras.

Kívül: Prudentibus ac Circumspectis dominis Magistro ciuium Iudicibus et Iuratis Ciuibus Ciuitatis Cibiniensis dominis meis honorandis.

(A gyűrűpecsétben álló alak, jobbjában hosszú lándzsával, úgy látszik camaea. — Eredetije Szeben sz. k. város levéltárában.)

II.

1512. márczius 3.

Szeben sz. k. város tanácsának.

Prudentes et Circumspecti domini et amici honorandi. Deputaui erga vestras dominaciones hunc Andream Kálnay, hominem meum fidelem, presencium videlicet ostensorem, medio

cuius eisdem nonulla nomine meo referenda intimaui. Quamobrem dominaciones vestras rogo attentissime, quatenus dictis et relatibus eiusdem hominis mei, tanquam fidedigni, fidem prestare indubiam, eundemque optata cum relacione ad me remittere velint. Quas omnes fauste prospereque et feliciter valere cupio per tempora longa. Ex Castro Fogaras, feria quarta proxima ante dominicam Reminiscere. Anno etc. 1512.

Paulus de Tomor
Castellanus Castri Fogaras etc.

Kivül: Prudentibus et Circumspectis dominis Magistro Ciuium Iudicibus Iuratisque Consulibus et Senioribus Ciuitatis Cibiniensis etc. dominis et amicis honorandis.

(A pecsét lemállott. — Eredetije Szeben sz. k. város levéltárában.)

III.

1514. február 1-én.

Szeben sz. k. város tanácsának.

Nobiles Prudentesque domini et amici nobis honorandi. Quia Serenissimus dominus noster Rex etc. huic Nobili Melchiori Lwkam Ciui Budensi, pro suis pecuniis ad facta sue Maiestatis mutuatis, Nobis de presenti subsidio vestro duo milia florenorum dare deputauit, quos quidem duo milia florenos Nos apud vestras dominaciones eidem deputauimus; rogamus vestras dominaciones, tamquam dominos, requirimusque per presentes, quatenus eidem domino Melchiori de dicto subsidio, e medio vestri leuando, vel homini ipsius, presencium ostensori, huiusmodi duo milia florenos reddere et restituere velitis et debeatis, presentes pro vestra retineatis expedicione. Requirimus insuper vestras dominaciones, quatenus ne velint ipsum istic procrastinare, qui iam multos labores pro ipsa pecunia fecit, et longe multum adhuc sua Maiestas eidem obligatur; sed quantocius ipsum, intuitu mei, expeditum reddere. Ex castro Fogaras, in vigilia festi purificacionis virginis gloriose Anno 1514.

Paulus de Tomor Castellanus castri
Fogaras, exactorque pecuniarum presentis
subsidii Saxonici Regie Maiestatis
propria manu.

Kivül: Prudentibus et Nobilibus dominis Magistro ciuium, Iudicibusque et Iuratis ciuibus ac Consilio Ciuitatis Cibiniensis etc. dominis et amicis honorandis.

(A pecsét ki nem vehető. — Eredetije Szeben sz. k. város levéltárában.)

IV.

1515. április 30.

Eperjes sz. k. város tanácsának.

Prudentes ac Circumspecti domini et amici honorandi. Salutem. Pridem dominaciones vestre Nobilem Andream literatum de Corona Tricesimatorem Regium in Teatro Ciuitatis vestre decolare *(sic)* fecistis. Hic maximus tumultus insurrexit inter fratres illius, quem dominaciones vestre sine ordine juris interemissent. Imposuit Regnum hoc humeris meis, ut ego faciam rescire negocium, qualiter ille interemptus est, et eciam fui coactus illic mittere hunc Nobilem Stephanum Fanchaly fratrem et hominem nostrum, cui in hac re tamquam michi dominaciones vestre credere velint, qui eciam adduxit literas dominorum Brassouiensium dominacionibus vestris. Nullomodo possum laudare rem, qualiter hic famatur. Bene constat dominacionibus vestris, quod sum vicinus vester. Vellem vobis plus boni quam mali. Sed nil boni sencio pro futuro vobis, pro morte illius hominis. Nam pociores Ciuitatis Brassouiensis et terre Barcza fuerunt fratres illius, et inter Siculos habet tales fratres, quorum mores non omnino diligo. Optant rescire, qualiter condempnatus est, per hunc hominem meum. Item eciam dicunt, quod omnes res illius in predam conuertissetis. Consulo dominacionibus vestris, ut itinera vestra caute continuetis, usque aliquod tempus; quia dubito, ut rem hanc, sine auxilio aliquorum dominorum debito modo (?) complanere *(sic)*, absque morte alicuius vestrum valeatis; quia sunt circa decem persone ex Siculia pociores, quibus affinitate junctus fuit ille Andreas literatus. Item eciam fuit acolitus. Intelligo, si res non complanabitur, tam jure mediante, quam extra jus volunt cum dominacionibus vestris procedere. Ibique in vicinitate vestra nullum ad hoc meliorem scio, quam Nicolaum Tharczay, qui tam in Curia Regia, quam in isto Regno huic rei facilius obuiare valeat, quia honor illius non parue importancie sit ubique. Consulo igitur, ut dominaciones vestre fratres illius pro minimo inimico non estiment. Preterea ex quo ego fui coactus ad vos mittere hominem meum, cum literis Brassouiensium, tamquam homo communis, velint illis relacionem facere, medio huius hominis nostri.

Item, si quas res et bona ibi habet vel habuit, dominaciones vestre assignent ad manus ciuium Ciuitatis Cassouiensis, tamquam ad manus fideles, ne et illas super vos requirant, presente homine nostro, si eisdem videbitur. Et quo consulcius dominacionibus vestris videbitur, ita agant. Quia non tantummodo pro ipsis fratribus condam Andree literati misi [istic hunc hominem nostrum, sed plus pro dominacionibus vestris, quia ego nil boni senciebam in

rebus ipsis velle incipere. Pro eo, si qua voluntas dominacionum vestrarum erit, michi tam rescribere et intimare poterunt per hunc hominem. Cetera latori presencium credere velitis. Ex Castro Fogaras in profesto Beatorum Philipi et Jacobi apostolorum 1515.

Paulus Thomory Castellanus
Castrorum Munkach et Fogaras propria manu.

Kivül: Prudentibus ac Circumspectis Judici Juratisque Ciuibus et Consilio Ciuitatis Eperyes, dominis et amicis honorandis.

(Erededije Eperjes sz. k. város levéltárában.)

V.

1515. junius 12.

Eperjes sz. k. város tanácsának.

Prudentes ac Circumspecti domiui et vicini nobis honorandi. Salutem fraternalem. Literas dominacionum vestrarum, unacum aliis literis dominorum Stephani a Rozgon, Nicolai Thaarczay ac Nobilium Comitatus de Saros, per hunc amicum nostrum et conciuem vestrum, latorem presencium, accepi cum honore, in quibus omnibus istis clare comperiuntur (?) illum condam Andream dominaciones vestre iuste et legitime morte condempnasse. Nunc illas literas supradictas, illuc unde michi causa ista commendata erat transmisi; quia, ut in prioribus literis meis, eisdem missis, puto dominaciones vestras intellexisse, ut inquisicio istius cause erat michi imposita, quasi coacte, per maiores Regni, ubi fratres illius decolati conquerebantur. Ex alia autem parte, quas domini Cassouienses huc direxerunt, in multis rigmis (?) discordant litere illorum eum literis vestrarum dominacionum. Igitur sciant dominaciones vestre, ulterius michi in hac causa non sit necessitas procedendi; quia id que *(sic)* michi impositum fuit, ea resciui, tam ex literis dominacionum vestrarum, domini Stephani Rozgony, domini Tharczay et Comitatus de Saros, item et de literis Cassouiensium, quas in specie eisdem transmisi, ex quibus eligant quicquid volunt.

Item, dominaciones vestre ne ad hunc latorem vestrum egre ferant, quod solus Brassouiam non intrauit ad Consulatum, quia ego illum non permisi. Timui, ne per Siculos scandalisaretur. Ibi igitur literas dominacionum vestrarum, per proprium hominem meum specialem, immiseram; per quem dominacionibus vestris literatorie fecerunt relacionem. Licet michi de Consulatu eciam micia verba intimarant, sed heri frater carnalis cum aliis ceteris fratribus illius decolati, circa equites XXXII. venerant erga nos; voluerunt, ut facietenus loquantur cum nuncio domi-

nacionum vestrarum. Ego illis intimaui, quod in nomine domini loquantur, sed ego eciam volo presens esse, et aliquod verbum scandalosum contra nunccium vel Consulatum vestrum coram me non loquantur, quia illis nollem parcere. Illi reintimauerunt, quod omnia, cum honore loquerentur. Breuiter fuerunt facietenus personaliter coram nunccio vestro, et pecierunt me, coram homine vestro, ne ulterius in hac causa procedam et fatigas imponam, quia qualiter condempnassent fratrem eorum, eadem via vellent procedere cum vestris dominacionibus. Quid igitur ego illis tunc respondi, poterit nunccius dominacionum vestrarum refferre. Nam dixi illis, quod ciues de Eperyes eundem Deum et Regem habent, sicuti ipsi. Comiseram et huic vestro nunccio, ut audaciter iura vestra proponat; quia scio et sciui mores Siculorum, ut nec Deum, nec hominem timent. Ibi multa verba fuerunt, et sic ad hospicium redierunt.

Noluerunt eciam res illius interfecti assignari ad aliquorum manus, asserentes, quod res haberent satis, sed pro fratre non habent alium; nam aliter vellent vindicare res et mortem fratris ipsorum.

Item, intellexi domini et amici, quod nil boni possim inter vos facere. Inuitaui omnes illos ad castrum. Multa ibi declaraui illis, quod non deberent agere contra justiciam, quia esset magna distancia Eperyes ad Siculiam; et eciam ne videar et ego, quod alicuius momenti non sim inter vos. Breuiter, ad hoc omnes illos coegi, et promissiones michi fecerunt, ut usque festum Beati Michaelis Archangeli, nullus tandem possit dicere, quod sicatorie vellent procedere; sed qualitercumque possunt, si eciam usque decem annos procederent, sed mortem fratris eorum vindicare vellent.

Nam prorogacionem propterea feci cum ipsis fieri, ut mercancias dominaciones vestre possint secure ferre, tam Waradinum, quam Budam; promiserunt michi firme obseruari; tum ex eo, tum quod interim potestis extrahere aliquas literas Regie Maiestatis, precipientes illis, sub nota perpetue infidelitatis, ne vos injuste in rebus aut in persona extra judicium impedire presumpmant, alioquin dominus Wayuoda Transsiluanus talium res et bona faciat occupari Regie Maiestati. Quia sciant dominaciones vestre, quod sine periculo alicuius vestrum ista causa non sedabitur, nisi aliter rem pacificabitis.

Interim, si ego possum illos reflectere, sciatis quod non secus facio, tamquam si negocia propria essent. Nam cicius Saxones possem reflecti; sed illi Siculi estimant, quem interfecerunt, ut ille in alio mundo seruitor suus efficietur. Nam secreto dicendo, sunt inter illos tales, eciam si frater illi non esset, duobus — non timerent animam suam, sed hominem interficerent. (?)

Omnino igitur dominaciones vestre, usque illud festum Beati Michaelis ineant, meo judicio, cum ipsis ad composicionem, medio proborum hominum; quia pro verecundia eciam genelogia aliquid attemptat facere pro morte fratris ipsorum.

Item, hoc consulte fecistis, quod miseratis literas Comitatus de Saros; quia Vicewayuode et Nobiles multum credunt talibus literis. Igitur quicquid facere vultis in rebus premissis, per iter agentes, in una litera vestra me certum reddere potestis; et sciatis, quod quicquid pro vobis facere potero, non desinam. Omnino cogatis vos ad aliquam solucionem illius *anime* (?) decolati, forsitan possumus mitigare illos; sed, nouit Deus, nil ab ipsis intellexi aliquid optare in hunc diem.

Ultimo, habeo et ego fratres in vicinatu dominacionum vestrarum, Emericum et Franciscum de Kellemes. Rogo, sint illis boni vicini, intuitu amicicie mee, quia sunt michi fratres propinqui. Alia is vester conciuis dicet, cui credere licet. Ex castro Fogaras, feria tercia proxima intra octauas Sacratissimi Corporis Christi, anno eiusdem 1515.

Paulus Thomory Comes et
Castellanus Castrorum Mwnkach et
Fogaras propria manu.

Item sciant dominaciones vestre, quod cum Judice Brassouiensi Joanne Benkner sum tali amicicia junctus, ut hactenus non multa verba mea postposuit; sed igitur loquatur et illi litera Regia ante omnes.

(Eredetije, melyről a boriték hiányzik, Eperjes sz. k. város levéltárában.)

VI.

1515. szeptember 5.

Szeben sz. k. város tanácsának.

Prudentes et Egregii domini nobis honorandissimi. Post salutem. Erga vestras dominationes hos Laurencium fratrem et Johannem Regy, seruitores meos, pro restanciis illarum pecuniarum, quas Regia Maiestas manibus domini nostri dare, presente domino Michaele notario vestro, commisit, ut ex suis literis clarius comperietis. Quare rogamus dominaciones vestras, quatenus omnes illas restancias manibus prefatorum ostensorum dare et conferre debeatis. Et presentes pro expeditione reseruare poteritis, si erit necessarium. Verbis quoque horum latorum presencium, tanquam nostris fidem indubiam adhibere velitis, tanquam nostris. (*sic*) Datum Thorde feria quarta proxima ante festum Natiuitatis Beatissime Virginis Marie Anno 1515.

Paulus Thomory Castellanus
castrorum Munkach et Fogaras propria manu.

Kívül: Egregiis et Prudentibus dominis Magistro ciuium, Iudicibus et Iuratis ciuibus Ciuitatis Cibiniensis, dominis nobis honorandis.

(A pecsét ki nem vehető. — Eredetije Szeben sz. k. város levéltárában.)

VII.

1515. november 18.

Eperjes sz. k. város tanácsának.

Prudentes ac Nobiles domini et amici honorandisssimi. Post salutem. Accepi literas dominacionum vestrarum, cum literis Serenissimi nostri Regis, fratribus et amicis illius interempti sonantibus, et profecto bene et consulte fecerunt, ut has literas ad me direxerunt; intuituque dominacionum vestrarum, ego illas ad locum necessarium transmittam. Scio quod dominus Johannes Benkner et alii sui ciuitatenses mandato regio obtemperant. Sed, domini mei timeo a Siculis ribaldis vos, qui nec deum, nec homines timent, ymmo nec justum, nec injustum. Verum inpresenciarum, tempore exitus mei, nil mali sensi, quia illos relinqui in exercitu domini Wayuode. Attamen alii fratres, quas literas michi miserant super promissione mea, ut usque festum Beati Michaelis Archangeli promiseram dominacionibus vestris, ut nullum ex vobis, nec verbis, nec minis afficient, illas ego dudum, per vestrum Baccalarium ad Cracouiam transeuntem, transmisi dominacionibus vestris. Ex quibus intelligere potuerunt totam malam mentem ipsorum; et bonum est illas vobis conseruare; quia nullomodo vobis illas misissent; sed in tenore sum petitus, ut vobis dirigam. Tamen qui obiit mortuus est. Caueant tantummodo igitur dominaciones vestre se a nimia noticia fratrum illius. Quia, quantum inspicere mentem illorum possum, mors illius sine aliquali discrimine non praeteribit; saltem si maiores terrebunt illos. Ex quo sua Maiestas, sub amissione rerum, illis precepit, et ego quantum possum, videbunt dominaciones vestre, ut taliter illis scribam, et in mentem redigam, ut extra judicium dominaciones vestras non requirant; sed inter tanta mala et tot fatigas, vellem, ut hanc curam deponeretis, et disposicioni aliquorum amicorum daretis. Quia carissimi domini; tot sunt cure michi nunc nouiter, in negociis Camerarum Transsiluanarum imposite, ut vix ulterius in istis procedere possum. Nichilominus nunc sum in itinere versus Budam, et usque festum Beati Nicolai Episcopi ero ibi. Siquid consulitur in rebus facere interim, per illos qui ad illas nundinas descendunt, reddatis certum, et intuitu dominacionum vestrarum, dum in negociis Regie Maiestatis non occupabor, animo libenti laborabo. Sed bonum fuisset, ut in literis Regie Maiestatis inscriptus fuisset Egregius dominus Johannes Lwlay Comes Camere Cibiniensis, quia et ille jam in illam incidit

genelogiam, qui nunc ad officium Thesaurariatus secreto scribendo est vocatus, sed michi dixit, ut nullo assumpmeret, quia medio mei Regia Maiestas illum nunc vocauit Budam. Si igitur illi illud onus imponitur, extunc rogo, ut si antea intencionem concordandi non habuistis, eciam concordetus, ea racione, ut plures habeatis amicos quam inimicos. Valere dominaciones vestras opto. Ex Welezd die dominico proximo ante festum Beate Elysabeth vidue, anno 1515.

Paulus Thomory Comes
et Castellanus manu propria.

Kivül: Prudentibus ac Nobilibus Iudici et Juratis Ciuibus Civitatis Eperyes dominis et amicis honorandis.

(Eredetije, gyürüpecséttel, Eperjes sz. k. város levéltárában.)

VIII.

1518. augusztus 17.

Szeben sz. k. város tanácsának.

Egregii domini honorandi, post salutem. Dominis Camerariis salium Transsiluanicarum articulos, quos in Conuentu Tholnensi Regnicole concluserant, quibus vero Regia Maiestas et domini Prelati ac Barones in consilio assensum prebuerunt, et eciam totum negocium huius Regni consistit, scripseramus. Quos articulos pronunc eciam vestris dominacionibus Egregiis transmisimus. Ex quibus vestre dominaciones Egregie negocia Regni omnino intelligent. Quoniam ad festum Beati Michaelis Archangeli Regia Maiestas, domini Prelati, Barones et Nobiles omnes Bachiam conuenient. Sed tamen interim timendum est de Jaycza.

Item, ad Summum Pontificem ac consimiliter ad Cesaream Maiestatem elegerunt dominum Stephanum Werbewcy, Paulum Horwath Charlawisth dictum, et Johannem Thornally, de quarto ignoratur.

Item, ad Regem vero Polonie elegerunt Paulum Arthandy et Michaelem Kenderessy. Alia non sunt, que digna essent ad scribendum. Ceterum vestre dominaciones Egregie valeant feliciter. Datum Bude, feria tercia proxima post festum Ascensionis Beatissime Marie Virginis Anno domini 1518.

Paulus de Thomor Castellanus
Castrorum Munkach et Fogaras.

Kivül: Ad manus Egregiorum dominorum Johanni Lwlay et Pauli Horvath ad Cibinium dentur.

(A pecsét ki nem vehető. — Eredetije Szeben sz. k. város levéltárában.)

IX.

1519. april 11.

Szeben sz. k. város tanácsának.

Prudentes ac Circumspecti domini nobis honorandi, post salutem. Ea que vestre dominaciones scribant ex parte metarum possessionis Syberk cum castellanis meis, si in eadem intencione sint, qualiter cum dominis Magistro ciuium et domini Judici *(sic)* in Kyrcz fui locutus, sciant vestre dominaciones, quod una cum ipsis in illa causa sic locutus sum, quod causa ista prorogetur ad ulteriorem terminum, inter utrasque partes pro reuisione, statu in eodem, in quo causa vertitur ad eundem terminum, quem ego similiter cum vestris dominacionibus unanimiter prefixeramus ; ita ut ante duos menses, quando utraque pars ad suam causam stare voluerit, in scitum alterius partis dare debeat, ut competencius valeant causis ipsorum inuigilare. Interim autem terras illas, qualiter unaquaque pars ante litis ingressum gubernauit et rexit, illo modo utantur. Tamen ego castellanos meos ad hoc, si possum, conducam, ut breui perpetuam pacem cum illis seruabo *(sic)*. Quoniam sciant dominaciones vestre, quod voluntas domini mei est, ut de castro suo nulla aliqualis occupacio terris Regie Maiestatis fiat, et nec fiet tempore mei. Dominaciones vestre eciam eosdem ciues petant, si terra ipsorum eisdem necessaria erit, cum convencione vel aliquali notacione, ut unus alteri occupacionem futuram non pretendant, velint eciam cum bona vicinitate adesse. De equis in byrsagium datis tam repente non possum, dominacionibus vestris respondere ; tamen cum tempore dabo operam, ut non paciantur multa dampna. Ex Castro Fogaras feria secunda post Judica 1519.

Paulus de Thomor
Castellanus castri Fogaras.

Prudentibus ac Cirumspectis dominis Magistro Ciuium Judicibus et Juratis Ciuibus Ciuitatis Cibiniensis etc. dominis nobis honorandis dentur.

(A pecsét lemállott. — Eredetije Szeben sz. k. város levéltárában.)

X.

1525. október elején.

Bakics Pálnak.

Magnifice Domine et fili in Christo carissime. Post salutem et fraternalem amorem. Venerunt salui seruitores vestri ad nos, ex quibus duos misimus ad regiam Maiestatem, quia tales perso-

nás non sumus ausi hic retinere, sine scitu regio. Putamus, quod sua Maiestas prouidebit illos cum expensis. Quid autem nobis scribitis de nouitatibus Imbreym bassa, nos aliter intellexeramus; sed credimus literis Vestre Magnificencie, plus aliis. Sed ducimur admiratione magna tam de repentino exitu vestro, quia Serenissimus Dominus noster Rex voluit, ut Vestra Magnifica Dominatio esset et seruiret sibi in illo regno, quousque cum aliis fratribus et principibus deliberabit, quid cum Cesare Turcorum agat. Hactenus laborauit sua Maiestas, ut pacificando inuictissimum Imperatorem cum Regibus Francie, Portugalie et Anglie; que omnia ad vota cesserunt. Itaque quousque vester homo non redibit a sua Maiestate, nullomodo vos moueatis. Misimus enim cum hominibus nostris duos ex vestris, ut sua Maiestas det locum vobis; quia que sua Maiestas in literis, quas habetis, vobis promisit, non sperauit tam cito exitum vestrum; igitur nullum locum vobis assignauit hucusque; sed speramus, quod infra XV. dies habebimus responsum. Si agitur pro vita vestra, veniatis; sua Maiestas quod vobis promisit, non dubito quin adimplebit. Sed si pro vita et rebus vestris non agitur per Turcos, expectetis a sua Maiestate et de vobis; quia ibi plus poteritis seruire christianitati quam hic; quia scitis, quod ego nullum jobagionem possum vobis conferre; sum barath, et bona sunt Ecclesiarum. De bonis condam Ducis scio deputabit Regia Maiestas aliquid vobis; sed de jure cesserunt Domino Vajvode Transiluano. Sed libere vellem, ut secreto diceretis mihi, quanto essetis hic contenti ad tempus; quia nollem, quod ad nihilum exiretis, et vos et posteri vestri Regiam Maiestatem et me perpetuo anatematisaretis. Cetera hii Myla et Rozthadyn vobis dicent.

(Ezen levelet Tomory Pál, 1525. október 12-én, Szalkai érseknek és Bornemissza Jánosnak irt leveléhez mellékelte. Mint ezen levélnek melléklete másolatban, Burgio pápai nuntius által, 1525. október 28-án Rómába küldetett. Az egykorú másolat ily czimet visel: Litere Colocensis ad Paulum qui ex Turcia huc transfugere vult. — A vatikáni titkos levéltárban. Literae diversorum ad Clementem Papam VII. Volumen II. 66 és köv. lev.)

XI.

1525. oktober 12.

Szalkai László érseknek és Bornemissza Jánosnak.

Reuerendissime et Magnifici Domini viri in Christo michi gratiosissimi, post seruitium et mei ipsius commendationem. Thomas w. qualiter expeditus sit de hiis nil ad presens, sed superuenerunt mihi due litere a domino paulo Bakyth Wayuode, quas

in specie Regie Maiestati transmisi, interpretationem autem ad alias reclusi literas, quas Vestris Dominationibus transmisi. Exierunt quinque sui seruitores bone condicionis, cum omnibus rebus et uxoribus, medio quorum mihi seruiuit intus. Isti non intelligunt voluntatem Pauli, nisi unus, quem rursus immisi; ut intellexi. Stephanus Wrathkoluyth etiam fuit cum ipso. De Wrathkoluyth tenet secreto, quod ipse habet hic domum. Jam intellexerunt omnio, quod isti fuerunt fideles huc; est mirabilis Paulus, petit a me vadum; dicit seruitor suus Rozthadyn, quod omnia argenteria sua et res speciales collocauit ad alpes, quas tres curris vix portare possunt. Is si exibit, est maior persona quam condam Helmostwyth fuit, vel Domini Jazith nunc forent. Agant pro Deo Dominaciones Vestre apud suam Maiestatem, ut det illis locum, quo descendant, quia tota Turcia tremescet, si homo ille exibit. Nunquam ego credidissem, quod ille exeat, quia habet circa quinquaginta possessiones et terram suam vocatam Bakythfelde. Ego si haberem, omnia cum illo participarem. Videtur defecisse in hominibus pars inferior, nullum habet principem, nisi tres viduas. Practica istius non erit parua, quia prout sentio a longe, per hunc Johannem tricesimatorem Regie Maiestatis, intimaui Vestris Dominacionibus aliqua ex parte sui.

Balibegh secreto mihi intimauit, non per nuncios suos, qui erant beslic Cesaris, sed qui equum mihi presentatum tenebat, per illum mihi multa nunciauit; et dicit, si poterit a Cesare habere occasionem, quod omnino vult mecum loqui quatuor vel quinque verba ante mortem. Dicit quod solus queram viam, et omnia ita faciet, si a Cesare poterit habere libertatem, quia modo Cesar iussit mihi mittere istud munus, et quod habeat mecum amicitiam, interim quousque gentes huc mittet vel solus veniet. Igitur supplico Vestris Dominacionibus disponant cum Domino Thesaurario aliqua dona, ad rationem seruitiorum meorum, ut mittam rursus illi, et que erunt illi intimanda Vestre Dominaciones significent. Quales autem literas Paulo scripsi, pariam inclusi. Si igitur aduenerit, pro Deo altissimo, detur sibi locus aptus. Forsitan Deus talia efficiet per tales, quod tam cito non peribit istud regnum temporibus nostris. Alia predictus Joannes Dominacionibus vestris referet, cui credere licet. Istos seruitores ipsius videant Vestre Dominaciones gratiose; si conuenit, quod Regia Maiestas tangat manus illis, et dent illis pannum et aliquas tepen (?), de quibus hic possent participare cum aliis, et valeant condescendere cum uxoribus, quia grauissime torquentur in victualibus ubique, in tali caristia; istos non teneant superius, sed quanto citius una cum Joanne expediant, oro et supplico Vestris Dominacionibus.

Supplico, ut que sunt promissa mihi soluenda ad festum beati nicolai soluerent. Hoc tempore, quia confederati sunt hic,

tam huzarones et pedites, ut castrum relinquent in vacuum, si preterita eisdem non soluero, cum duobus prauis *(sic)* denariis.

Comitatus Walko cepit a me licentiam, ut Regia Maiestas illis concessit gentes seruare, ubi soli volunt. His auditis, Comitatus eciam Tolnensis gentes transierunt domum, et iam ceteri eciam soluentur. Si bene actum est, nescio.

Timeo in omnibus maius malum quam bonum. Amplius Dominaciones Vestras Altissimus semper felicissime ad vota conseruet. Ex castro Waradini Petri feria quinta proxima ante diem beati Calixti pape anno Domini 1525.

Non possum adducere abbatem Pechwaradensem huc, ut gentes mittet. Dominus Episcopus Quinqueeclesiensis misit centum armiferos. Rogo Vestra Rma Dominacio velit operam dare, ut Comitatus Tholnensis transeat ad Jayzam, ex quo abhinc recesserunt, quam omnibus dederunt malum signum gentes ipsorum; utitur Pechwaradiensis Abbas etiam, uti intelligo, illorum consilio.

Item gentes Domini Episcopi Waciensis adhuc ego non vidi, et neque gentes comitatus Neugradiensis. Maxima querimonia est, quod unus seruit et alter non seruit. Nescio quis inuenit modum ita tacendi (?), et neque Domini Bathorienses habent gentes, bene sciunt Vestre Dominaciones Reuerendissime Magnificus Laurentius Banffy est Dominus abundans, et habet jobagiones plusquam duo millia; inseruit in medium Comitatus de Walko et totus Comitatus tenet equites XVI husarones *(sic)* Rogo igitur Vestra Rma Dominacio velit sibi literas mittere, ut gentes suas mittat ad nos, et quod non conuenit ipsum in medum Comitatus gentes seruare; quia ad minus semper poterit XL-ta equites dare. Habet hic etiam quinque castra, puta Zara, Zenthmiklos, Zlakocz, Chirua et domos, qui Comitatus Bacsiensis bonam partem solum aquirit thesauros. Dum autem in consilio erat, promittebet equos CC dare et modo nullum tenet.

(Egykorú másolata, mely ily czímet visel: Litere Colocensis ad Dominum Strigoniensem et Bornemissam, con le di 28. d'Ottobre. — Burgio pápai nuntius által 1525. október 28-án Rómába küldetett. — A vatikáni titkos levéltárban.)

XII.

1526. május elején.

II. Lajos királynak.

Sacra Regia Maiestas. Dum cum peditibus Sanctissimi huc attigissem, ante duas horas, obuiauit mihi unus adolescens, cum literis Domini Pauli Bakyth et Thomae Poduynnyay, sub castro

Domini Michaelis Keserew Walkowar; interim autem retinui adolescentem, quousque castrum Zatha attigissem, ubi ex fortuna accidit Dominum Bakyth istic venisse, qui rursus post scripta sua, hominem habuit e Turcia, ab eodem homine, qui quidem Maiestati vestre Sacratissime literas miserat sibi *(sic)* tali modo:

»Charissime frater, rogo te ut ad me pro hac causa non immittas de caetero; quia quiquid vere sciui, omnia rescripsi Regiae Maiestati et Colocensi, neque aliter credatis esse factum, nisi in festo Georgii Martyris Cesar se mouit contra Ungariam personaliter, et eidem dicit, quod omnia ligna pontium et attinentie sunt preparete in Henderaul et Alba; nisi conclauari indigent.«

Serenissime Princeps, terra ista territa est in tantum, quod si quanto citius gentibus non succurreretur, non est qui hic perseuerare audeat. Bene scit Vestra Maiestas S. quantis gentibus descendi, et dicunt hic qui mecum sunt, quod non debuissem descendere cum tanta paucitate gentium, quia inimico Maiestatis Vestre tantum animum augmento.

Preterea gratiosissime Domine, Paulus Bakyth supplicat pro uno loco, consorti sue, filiis et aliis suis domesticis secum eductis, ut ad partes superiores mittere possit; ut solus magis et solertius valeat continuis hic esse in seruitiis Vestre Maiestatis; quia si pre manibus haberet castrum per Maiestatem Vestram S. sibi datum, non illo confideret consortem suam, ex quo est in confinibus. Pro quo et ego supplico Vestre Maiestati, ut detur locus oportunus sibi pro contorali; ex hoc enim maxima fidelitas in eo cernitur, ut hic optat; quia consors sua est similiter de bona familia in regno bosnie.

Maiestas Vestra cito remittat Michaelem Rwoytt, quia socium suum interfecerunt rustici, et timeo qualiter omnes Turciam aufugent, si cito non rediret.

Maiestas Vestra S. regnum suum nullomodo diuidere permittat, nisi festum Penthecostes expectent insimul, cum eisdem prouideat et gentibus omnia confinia, quia prout intelligimus, sine dubio Maiestas Vestra habebit Cesarem in suo regno.

Item Nasadistas crastino die attacabo (?), si leuare possum; sed nazados de Sclauonia et saykas per Dominum Strigoniensem preparatos festinanter remittat.

Item gratiosissime Princeps, indigeo plumbo et pulueribus, quia certum est, Cesar missit parare et portare secum cementum, ut re habita, Petro Waradinum illico fortificet. Necesse erit ut solus in illo permaneam. Maiestas Vestra S. mittat Capitaneum, quem missurus est, quia tempus est.

Item excellentissime Princeps, Maiestas Vestra ab eo tempore Paulum Bakyth nullomodo prouidit, ut eguit, ipse explora-

tiones non poterit facere in propriis expensis; quia si Dominus Baro non prouidisset, nescio qualiter hactenus stetisset.

Item Maiestas Vestra S. respondeat Domino Bakyth ad petita, quia homo est multum desperatus, ex quo nullum apparatum videt Maiestatis Vestre contra Cesarem; dicit enim, quod tantummodo tot homines videt, quantum sunt deputati pro camellis Cesaris, quando ibit ad talem expeditionem etiam libenter videret; ipse enim dicit, quod secus non erit nisi Cesar veniet. Maiestas Vestra S. curet, ut inexpeditum se non reperiat. Scio, quod multi dicunt, quod est fama monachalis, que scribo; sed ego vera scribo, que ab amicis audio, et in scriptis video. Tempus est, si Maiestas Vestra se precinget. Altissimus tandem conseruet.

(Egykorú másolata, melynek élén áll: Litere Colocensis ad Regem Ungarie con le di IX. Maggio Burgio 1526. május 9-iki jelentéséhez mellékelve, a vatikáni levéltárban.)

XIII.

1526. julius elején.

II. Lajos királynak.

Domine gratiosissime. Si vis naualis sub isto castro prohiberi non poterit, que sine gentibus fieri nequit, ignoro quomodo Vestra Maiestas S. et penes Drauum castrametari poterit. Ego, ut promisi, gentes leuare non possum, et hii qui penes Danubium fuerunt rustici, omnes jam aufugerunt, visa gentum paucitate et Dominorum absentia. Jam modo nos sumus infra Fwthak, cum gentibus nostris solumodo; in Fwthak autem gentes Dominorum Strigoniensis et Quinqueeclesiensis. Et ex castro eduxi duodecim ingenia campestralia, cum omnibus attinentiis et equis; sunt illa in platea, cum centum peditibus saltem; sed nullus est qui veniat; nisi aliunde audio dicere *had wzzon az barath*. Ceteri pedites etiam ad castrum sunt pauci. Ego hec scripsi Maiestati Vestrae S. dubito, quin Maiestatem Vestram S. cum tot litteris aggrauabo, de quo peto veniam. Jam a recessu Domini Zerethey in tali aduentu Cesaris non merui informationem, nec literas Maiestatis Vestrae habere, quid simus facturi. Forsitan adhuc credit illis Maiestas Vestra, qui ad caput se obligarunt quod Cesar non veniet, et ita effeminaliter amittere Regnum suum, videat Maiestas Vestra S. Sed si Maiestes Vestra semper longo consilio vult uti, et prius omnes causas litigantium determinare, ego non laudo, nec pro parte Vestrae Maiestatis, nec pro defensione regni sui. Terra est commota et fugit cum fletu et ululatu, non habet protectorem; ut cum pace dicam, non habemus regem, nisi Cesarem, quem Deus dimergat in profundum. Vel si Maiestas Vestra et Domini

Consiliarii Vestrae Maiestatis S. expectant Cesarem ad vallem Rayazo, extunc informet me, quod christianos pauperes propellam ante illos, ne sic inutiliter ad prophana condonemus eosdem. Non dubito, quod propter talia scripta et verba mea esurient hic milites Vestrae Maiestatis S., quibus si cita prouisio non erit, nescio quid erit in negocio. Tempus est, quicquid Maiestas Vestra fecerit, et ubi vult Cesarem expectare, tractet de loco et modo et ordine, et significet nobis. Quia sciat Vestra Maiestas S., quod pontem non pro foro faciendo preparari fecit. Si autem Domini aut assessores cum Maiestate Vestra constituti nolunt ad hec consulere, videant illi, quid illis erit per quos regnum amittitur, qui in persona totius regni penes Maiestatem Vestram S. deputati sunt.

Cesar exiuit in festo Beati Georgii Martyris de Constantinopoli, contra Maiestatem Vestram; quasi omni ebdomada scripsi literas Vestrae Maiestati; adhuc autem Maiestas Vestra et Domini neque babata equorum confecerunt.

Supplico Maiestati Vestrae, Dominum Paulum Bakyth remittat cum optata relatione, quia si etiam non mereretur, hoc tempore tali persone Maiestas Vestra S. debet sibi aliquid hereditati conferre. Nam non dubito quod Rasciani, qualiter in Turcia nunc oppressi sunt, si quid boni vident, hic soli Cesarem ad manus dabunt.

Supplico et quod Maiestas Vestra mittat pecunias huc gentibus mecum existentibus. Supplico pro Nazadistis et capitaneo, quibus Maiestas Vestra S. nullomodo carere potest. Efficiat pro Deo Maiestas Vestra alibi florenos termille et mittat saykas et nazados. Possumus infra ebdomadam inuenire mille nazadistas ultra istos.

Dignetur Maiestas Vestra petere Magnificum Dominum Baronem Apostolicum, ut illis quingentis peditibus, qui in Castro Waradini Petri sunt, mitteret rursus stipendium, quia terminus solutionis explebitur in festo Marie Magdalene, et si ante duas ebdomadas non intellexerint pecunias hic esse, omnes aufugient de castro, quia satis magnis exhortationibus ad castra eos induxi.

(Egykorú másolata, *melynek élén áll:* Copia literarum Colocensis con le di VII. luglio — Burgio július 8-iki jelentésének melléklete — a vatikáni levéltárban.)

XIV.

1526. julius 5.

II. Lajos királynak.

Serenissime Princeps et Domine Domine in Christo mihi semper gratiosissime. Post fidelium meorum seruitiorum et orationum in Domino deuotarum humillimam exhibitionem. Nunquam

pro certo verba mea in tantum apud Vestram Maiestatem incredibilia fuisse sum arbitratus, sicut nunc ab homine Vestrae Maiestatis, Vestrae Maiestati per banum suum de Jaycza fuisse intimatum. Cesarem Turcorum, si id honeste fieri posset, cupere reuerti. A principio et ego Vestrae Maiestati vera que intelligere potui significaui; non enim oblitus eram aliquando Vestram Maiestatem meum gratiosissimum Dominum fuisse, cum quo nunquam iocari ausus sum, nec volui; sed ea semper que ad regni eiusdem defensionem percipere potui, fideliter Vestrae Maiestati dies noctes intimare studui. Tamen hoc tempore pernicioso Vestra Maiestas et me penitus oblita, talium forsitan consilio, qui Cesarem reuerti velle et Zawum transfretare non audere dixerunt, ad plenum deseruit. Cum tamen nudius tercius verus explorator rediit, et die hodierna, sicuti antehac quottidie, fideles Maiestatis Vestrae seruitores de vado Zawii, ubi pons paratus est, reuenerunt et dixerunt, quod plura quam tria millia tentoriorum iam in ista parte Zawii in Sirimio fixa sunt, prout estimare potuerunt. Jacent autem gentes Turcarum ex oposito Saraspathaka in longitudine Echege et ciuitate Zemplyn; ex alia autem parte ulteriori planiciem et siluas dicunt totaliter tentoriis et fixas esse et repletas, si est aliquis fidelium eiusdem Vestrae Maiestatis, qui loci illius memor existat, et adhuc domum Balybegi, quam fecerat illic extra ciuitatem; dicunt passim tot tentoria magna et parua Janicharorum in magno terre spatio haberi, ut de recenti ab hominibus qui illa a longe conspicerent, apparerent oves esse innumerabiles; nondum tamen ingenia ipsius Cesaris traiecta sunt, sed modo transuadant cum illis fluuium Mwra. Jam igitur videat sola Maiestas Vestra, si quid huic regno suo poterit succurrere, et si cogitat hoc regnum suum esse; nam Cesar operatur pro eo satis feruenti cura, qui castra sua condescendere fecit in loco qui nominatur Wrachar, expectans saltem ingenia, et Baryan quod habebit concedere feria secunda ventura, et Deo immolationes facere, cum thauris, camelis et ouibus; principatui sui exercitus est commissum esse immolationibus. *(sic)*

Scripsit autem Maiestas Vestra in fine literarum suarum, ut vada ipsa ita bene custodire deberem, ne hostis Zawm ad has partes transire posset. Quod profecto, omnium testimonio, poterat fieri, si illi Domini per Maiestatem Vestram huc deputati, non per cancros gradiebantur descendendo, et eos Maiestas Vestra S. ad alia loca non revocabat. Commisit enim Maiestas Vestra Domino Episcopo Quinqueeclesiensi, ut saltem ad Eseek conueniant erga Dominum Palatinum. Comitatus autem Chongradiensis et etiam de Bodrog, cuius et jurisdictio prius huc pertinebat, Maiestas Vestra, una cum quinta parte rusticorum ipsorum, vocauit ex hinc; alios ad se, alios aliis deputauit. Modo autem hic in

Serimio nemo est, preter gentes Cesaris Turcorum, et hos paucos famelicos seruitores Maiestatis Vestrae, quibus eadem soluit. Igitur non solummodo per Zawum, verum eciam per Danubium cogimur inimicos transmittere, velle et nolle. Non enim habeo cum quibus resistere. Jussit autem mihi Maiestas Vestra extra hoc castrum fieri. Itaque Maiestas Vestra iam assignet et mihi locum, ad quem Dominorum me conferre debeam, cum istis paucis.

Peditibus etiam Vestrae Maiestatis in hoc castro existentibus, mensis expirabit; statim quidem timeo pro certo ne omnes aufigient, et hoc castrum vacuum deserant. Nam est testis mihi solus Deus, quod ego non habeam quid illis conferam. Argenterias autem Ecclesiarum ad hec Maiestas Vestra mihi non prebeat, quia non audeo recipere; tam ex consciencia, tam quia mihi pro nunc ad hoc negocium nihil prodesset, quia hic nec cusores monetarum, nec cui impignorarem, habentur.

Pauci eciam Nazadiste Maiestatis Vestrae, iam sunt multi dies, quod continue iacent per Nazados; sed non habent quid manducent, et nisi Maiestas Vestra per ebdomadam eos pecuniis prouiderit, verum est quod omnes anfugient; nec poterunt famem hic sufferre. Quo facto et vis naualis Turcorum, sine prohibitione omni, libere poterit ascendere. Quod enim Maiestas Vestra nuper per me eis miserat, ad debita statim coacti sunt persoluere. Constat enim Maiestati Vestrae, quod nec antiqua ipsorum seruitia sunt persoluta. Modo autem non possunt iam expectare, sicuti alio tempore. Nam alias eos partim ad labores emisimus, metere vel ligonizare, et sic victum sibi ipsis aquisierunt; sed nunc stare non possunt, quia deberent continue super ligna adesse, et si etiam aliquatenus liberi forent, nunc in Sirimio nemo facit ligonizare; nam jam pastores sunt ad vineas impositi incogniti; si igitur sex aut septem diebus Maiestas Vestra ipsis pecuniam non miserit, certe omnes aufugient.

Tota etiam rascianitas hinc de portu abiit, ad aliam partem Morosii, quia Maiestas Vestra non curauit quando scribebam; quod si Maiestas Vestra in tempore gentes huc demittere dignaretur, vel viginti mille homines possemus hic in portu gratis conservare, ex colonis; sed jam quando non habuerunt in quo sperarent, omnes abierunt.

Non habeo cui suplicarem, et quem peterem, ut huc veniat, quia Maiestas Vestra totum regnum suum vocat ad Tholna et ad Ezeek; poterant et ex isto vado transire ad Ezeek, et vadum hic cohibere cum ingeniis, immo et castra liberare, vel tantummodo illis succurrere. Sed in toto hic gentes non habemus armigeros, preter Domini Strigoniensis centum huzarones, eiusdem Domini Reuerendissimi Strigoniensis equi centum, Domini Quinqueeclesiensis octuaginta septem. Abbas Saxardiensis solus est hic, cum quinqua-

ginta armigeris et aliis quinquaginta hominibus. Item Dominus Raskay et Valentinus Thewrewk, qui Valentinus Thewrewk esurit, sicut mei, vel nazadiste, si Vestra Maiestas S. non prouiderit. Habent et ceteri tanta boni sicuti Dominus Valentinus Thewrewk, et tamen sine prouisione Maiestatis Vestrae non sunt.

Jam bene considerare poterit Vestra Maiestas S. exploratores suos ex omni parte regni sui, qui vera dixerunt. Ego ita intellexi, ut Cesar nec comburere, nec rusticos captiuare facit, et indempniter ubique procedit in regno Maiestatis Vestrae S.

Nunc ordinauit currus termille, pro ingeniis, pro lignis et tabellis, que dudum fecit fieri hic et in longitudine Danubii, pro pontibus et pro cemento.

Item leuauit summatim pertinencias propinquiores, et omnes habent ligones atque securim. Intellexi, quod interea non adducit vires nauales, nisi prius istud castrum, ut promisit, accipiet; quod ipse paruipendit, et pro jentaculo nominauit. Sed si Maiestas Vestra vellet, sperarem ego in Domino Deo, quod et prandium et cenam sub eo consumere posset. Tamen si Maiestas Vestra non curauerit, erit possibile forsan, ut sit illi pro jentaculo tantummodo. Reliquum est, ut Maiestatem Vestram altissimus Deus ad vota conseruet feliciter. Ex Castro Waradinensi feria quinta proxima post festum Visitacionis Marie anno 1526.

Eiusdem Vestre graciosissime Dominacionis

fideliis ipsius Capellanus
Colocensis.

(Egykorú másolata a vatikáni titkos levéltárban.)

Közli: Fraknói Vilmos.

FRÁTER GYÖRGY
LEVELEZÉSE ÉS EGYÉBB ŐT ILLETŐ IRATOK.

BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Pótlék.

Fráter György levelezését e »Pótlék«-kal befejezem. A benne foglalt darabokra oly időben akadtam, mikor már lehetetlen volt azokat illető helyeikre beosztanom. Szolgáljon ez mentségemül.

Van azonban egy más körülmény is, mely miatt a magyar történetkedvelő közönségtől bocsánatot kell kérnem. S ez az, hogy (mint az egyes közlemények címe mutatja) én nemcsak Fráter György levelezése, hanem egyébb őt illető okiratok közlését is igértem, de szavamat be nem váltottam. Azt hivém a publicatio megindításakor, hogy lehetőleg szoros határokat vonhatok azon iratok kiválasztásánál, melyek a barát életére s működésére vonatkoznak. Számításom rosz volt. Rosz pedig azért, mert az ő működése s ennek megértése olyannyira összefügg Magyarország és Erdély 1535—1551. évi történetével, hogy az őt illető iratok egyszersmind az egykorú magyar történet okirattárát képeznék. Már pedig ily nagy tömeget e folyóirat nem ölelhet föl. Ezért maradtam csupán az ő levelezése mellett.

A mi már most ezt illeti: nem dicsekedhetem azzal, hogy frappans, föltünő dolgokkal gazdagítám történetünket. Erre nem is számítottam. De azt jogosan hihetem, hogy ha egykor valaki revisio alá veszi Horváth M. munkáját Fráter György életéről s az azóta nyert adatok alapján (nem úgy, mint legújabban Utiešenović teszi) megírja a nagy státusférfiú életrajzát: az általam

közölt levelekből számtalan érdekes vonást fog nyerni s eleddig ismeretlen körülmények megvilágítását eszközölheti. Nem egy adatot fog találni, mely a barát jellemzését, gondolkodásmódja, esze, fortélya ismeretét megkönnyíti s egész tömegét a részleteknek, melyek akkori történetünk közelebbi megértésére irányadók. Ez utóbbi tekintetben kül. a Buda elestét következő évekre s az 1550—51-diki alkudozásokra legyen szabad utalnom. Én magam egyébiránt föntartom magamnak, hogy más helyen adandó alkalommal számot adjak e levelezés tartalmáról.

Pár szót még az editionál követett módszerről. Arra irányúlt igyekezetem, hogy az egyes darabok egyöntetű rationalis reproductiója által megkönnyítsem az okiratokat használók szemének az olvasást, elméjének a megértést. Ezt részint az eredetiekben fölötte hiányos interpunctiónak a helyes értelemhez való alkalmazása, részint az eredetiek orthographiájának megváltoztatása által gondoltam elérni. Nem veszt ugyan egy irat sem a maga történeti becséből, ha betűhiven másolva közöljük is. De az eredetit majmolni csak azért, hogy az egyes levélirók különczségének emléket állítsunk: épen nem szükség s nem is észszerű. A külföldön az ilyen kiadások (tudományos társulatoknál) — meghaladott álláspont. Én is az új irányhoz alkalmazkodtam hát s a (v helyett) u-k, (ii helyett) y-k és ij-k, (ae helyett) e-k s aztán a sok helyén nem lévő, a szó közepén is fölmeredő, csak a harmoniát zavaró nagy betűk s egyéb efféle dolgok használatától elállva, azokat a sutba dobtam. S azt hiszem, nem ártana másoknak is, itt e folyóiratban is, s másutt is úgy cselekedni. Ha mi hibát az irányban mindamellett elkövettem s így nem voltam volna következetes (pedig bizony — errare humanum — ez itt-ott nagy ritkán megesett s csak későn vettem észre) szíves elnézést kérek: a régi íráshoz szokott szem akaratlanúl is disharmoniába jő a szem gazdájának szándékával.

Végűl meg kell említnem, hogy nehány darabja e harmadfélszáz levélnek már mások által közölve volt. Ezeket hogy én is közöltem, annak a régi publicatio hibás, vagy töredékes volta az oka.

CCXXII.

1539. mart. 26. — Buda.

Frater György gr. Salm Miklósnak a János királynál folyó tanácskozásokról (bizonyosan a n.-váradi béke kihirdetése ügyében) ir s megküld egy, Slavonia pusztulását tudató levelet.

Magnifice domine . . . *stb.* Quod nuncius D^nis V. mag^cae tam diu hic remoratus sit, partim nostra valetudo, qua laborabamus, partim vero rei ipsius magnitudo erat in causa. Cum enim res ista adeo sit ardua, M^tas domini nostri clementissimi ferme quotidie in consilio de oportuna relatione facienda fuit occupata; optaretque namque eius M^tas de illa re talem facere resolutionem, de qua M^tas serenissimi regis Romanorum etc. foret contenta. Quapropter cum certi quidquam deliberatum sit nondum, nihil adhuc possumus ad D^nem V. mag^cam scibere. Cum primum autem de ea decernetur et de homine illuc mittendo — quis enim sit futurus, minus constat, — certiores erimus; curabimus D^ni V. mag^cae significare. Ille autem qui mittetur, tantae erit et dignitatis et autoritatis, qui ad tractandas huiusmodi res et dignus et ut speramus, idonuus erit. Interim D^tio V. mag^ca nos et amicitiam nostram velit commendatissimam habere. *stb.* Datum Budae 26. martii anno domini MDXXXIX.

D^tio V. mag^ca velit nostra obsequia servitia M^ti regiae commendare et eius M^tis gratiam nobis conciliare. Et quantum virium nostrarum tenuitas patietur, illius M^ti inservire studebimus. Existimamus enim ut illius M^tas nihil tale a nobis in exhibendis servitiis exigit, quod in honoris nostri detrimentum vergat; proinde illius M^tis gratiae D^tio V. mag^ca tanto nos diligentius commendare dignabitur.

Novi aliud inpraesentiarum apud nos praeter Sclavoniae depopulationem ferme nihil est; quam tametsi non dubitemus D^ni V. mag^cae compertum fore; nihilominus exemplum litterarum quas quidam servitor noster, qui forte fortuna per id temporis pro quibusdam nostris negociis per nos missus in Sclavoniam descenderat, rescripsit, ad D^nem V. mag^cam dare voluimus. Ille autem Kapuchy bassa qui de obsidione novi castelli illa narravit, nobis bene notus est et ille nos novit sub eaque securitate haec narravit.

Dominationis Vestrae magnificae

deditissimus

Frater Georgius electus Varadiensis
serenissimi regis Hungariae thesaurarius.

A tergo. Mag^co domino Nicolao comiti a Salm et Neuburg ad Oenum serenissimi regis Romanorum etc. supremo camerario . . . *stb.*

—

Tenor autem litterarum de quibus in praeinsertis fit mentio, est talis:

(Követk. a melléklet: 1539. márcz. 18. — Pécsváradja. Horváth János Frater Györgynek slavoniai hirekről.)

Rev^me^ domine . . . *stb.* Nova alia seu famam D^ni^ V. ver^mae^ non possum scribere, nisi iam quasi tota Sclavonia est depopulata; quia die dominico Oculi et feria secunda et tertia sequenti magnam Turci fecerunt depopulationem penes Chazina, qui Turci fuerunt de Nándoralba; dicunt plusquam sex millia hominum accepisse et dicunt fuisse Turcas Albenses VI millia, Bosnanienses autem mille fuisse aiunt. Postea martholoczok *(sic)* iam sunt in montibus Kemlick et etiam in circuitu Warasdii Hentytz. Una quaque hora ducunt homines miseros; etiam ulterius dicunt multos homines captivos per frigorem hunc periisse et obiisse in hoc extremo exercitu. Venerant quidam Turci feria quinta iam praeterita ad castrum Szentgyorgyvar a quibus sciscitari et quaesivi Murath vaivodam et narraverat unus ex ipsis, ipsum reliquisse in Dalmatia et ita dixerunt quod nunciavisset ei beglerbeg ut expectet eum in illis partibus. Dicunt ipsum beglerbeg cum potestate caesaris per planiciem terrae proficisci. Deinde dicunt Haradyn bassa per mare ad illas partes venire, quos dicunt obsidere velle castrum Wiwar alio nomine Novo Castello dictum, quod est citra mare. Deus altissimus . . . *stb.* Ex Pechivaradya feria tertia ante dominica Judica, anno 1539.

Vestrae rev^mae^ Dominationis

servitor
Joannes Horvath
Castellanus castri Pechwaradiensis.

A tergo. Rev^mo^ domini Fratri Georgio . . . *stb.*

(Egykorú másolat.)

CCXXIII.

1539. apr. 25.

Gr. Salm Miklós Fr. Györgynek a n.-váradi béke kihirdetésére vonatkozó tárgyalások mihamarabb való megkezdése ügyében s hogy Ferdinándnak tetszenék, ha János király Fr. Györgyöt küldené hozzá követül.

Reverendissime in Christo patre, domine observandissime.... *stb.* Notum facio D^ni^ V. rev^mae^ quod post meum reditum sacrae regiae M^ti^ Romanorum *stb.* responsum quod a serenissimo principe et domino domino Joanne rege Hungariae etc. accepi, videlicet quod M^tas^ sua regia quamprimum rev. dominus archiepiscopus Colocensis ad M^tem^ suam reversus esset, aliquem fidum et

secretum nuncium seu oratorem ad dominum et regem meum clementissimum mittere vellet, exposui et declaravi. Quam quidem relationem M^tas^ sua cum aliquo gravamine intellexit. Quia per istam dilationem et prolongationem utriusque M^tis^ regnis et dominiis necnon communi christianitati multa et varia incommoda atque pericula evenire possunt, prout D^ni^ V. rev^mae^ causas et rationes oretenus satis abunde recensui et notificavi. Cum autem praefatus dominus archiepiscopus iam nunc ad M^tem^ illam advenerit, petit maiorem in modum rex meus clementissimus, ut D^tio^ V. rev^ma^ tantum curare et efficere velit apud regem suum, ut M^tas^ sua regia sine omni ulteriori more suum oratorem ad M^tem^ regis mei expedire velit, et quod talis confidens persona sit, cum qua rex meus omnia in secreto et confidenter et clare atque sincere et aperte loqui et agere possit. Quoniam ex istiusmodi confidenti colloquio et tractatione ambarum M^tum^ regnis et provinciis simul et toti christianitati multae bonae utilitates et emolumenta sequi et emanare poterunt. Si vero persona talis futura esset, cum qua dominus et rex meus clementissimus non auderet clare et confidenter de rebus communem salutem concernentibus agere et tractare: timendum esset quod eiusmodi legatio parum fructus secum afferret. Quare ut praelibata regis mei M^tas^ tanto melius et commodius in aliis arduis et maximis rebus et negociis, quae non solum propria, verum etiam communem utriusque M^tis^ regnorum et universae reipublicae [christianae] salutem conservationemque tangunt, consilia et rationes suas dirigere possit: hortatur D^nem^ V. rev^mam^ etiam atque etiam ut per latorem praesentium meum servitorem certo renunciare velit, quamcito nuncius iste a rege suo expedietur et in quot diebus huc perveniet et quaenam persona futura sit? Nam in eo faciet D^tio^ V. rev^ma^ regi meo rem gratiosissimam . . . *stb.* Datum.

Post scripta. Notificavi etiam serenissimo regi meo, qualiter D^tio^ V. rev^ma^ sese multifariam et cum ingenti studio erga M^tem^ suam obtulerit et praecipue quod ipsamet D^tio^ V. rev^ma^ cuperet et vellet personaliter ad M^tem^ suam regiam venire et esse legatus iste a rege suo mittendus. Illud certe M^tas^ sua cum singulari gratia audivit et suscepit et vult talem D^nis^ V. rev^mae^ officiorum oblationem peculiari benignitate recognoscere et hortatur proinde D^nem^ V. rev^mam^ affectuose quod rem istam ita velit ordinare et disponere ut ipsamet pro oratore ad M^tem^ suam mittatur. Et si hoc fit, profecto multum ambarum M^tum^ regnis et communi christianitati proderit et non parva commoda et beneficia inde emanare poterunt et praecipue D^ni^ V. rev^mae^ in petitionibus suis, quas eadem D^tio^ V. a me coram percepit atque aliis multum conferet et utile erit. Quocirca ego ipse D^nem^ V. rev^mam^ vehementer rogo, quod omnibus modis velit venire, quo in adventu suo videre et cognos-

cere possit, quod ego sibi in omnibus veritatem dixi. Super quo haec ad partem eidem D^ni V. rev^mae scribenda putavi, sicuti D^tio V. rev^ma causam eius rei per se bene considerare potest. Datum ut supra.

Rev^me domine. Scripsi haec rev^mae D^ni V. etsi inepte mea manu, ut cum posthac ad rev^mam D^nem V. meae pervenerint litterae, hanc meam esse agnoscat. Sique scirem a rev^ma D^ne V. has meas litteras intellectas, quando daretur occasio, saepius rev^mae D^ni V. manu mea scriberem.

Az irat élén: 25. aprilis 1539. — Hátirat: Exemplum litterarum comitis Nicolai a Salm ad Fratrem Georgium.

(Egykorú másolat.)

CCXXIV.

1542. junius 22. — Konstantinápoly.

Szolimán szultán Fr. Györgynek. Biztatja, hogy miután Péter moldvai vajda jelentése szerint 30 ezer német készül Fogaras ellen, ő maga a szultán fog roppant erővel segélyére sietni a barátnak.

Ego magnus et invictissimus dominus amyr sultan Solimanus dei benignitate Natuliae, Carmaniae, Rumaniae, Graeciae, Epiri, Achaiae, Arabiae, aliarumque multarum terrarum orientalium et occidentalium, caesarum caesar et dominus dominorum. Reverendissimo ac generoso domino Fratri Georgio qui est inter dominos Hungariae praecipuus dominus, simul cum ceteris dominis salutem. Dum istae litterae nostrae ad te pervenient, notum sit tibi quod Petrus vaivoda Moldaviensis scripserat nobis in litteris suis quod triginta millia Germanorum veniunt ad Fogaras. Regnum istud nostrum est, nam illud nostro gladio cepimus, tu quoque nobis fidele mancipium es; misimus igitur ad te nostrum mancipium Junuz chaws; proinde quamprimum ipse ad te venit, surda aure ne praetereas, sed unacum ceteris dominis, qui te audiunt, omnibus bellicis apparatibus contra inimicos statim paratus esse debeas, non tantum castrum Fogaras, verum etiam alias arces et terram defendite et conservate adversus hostes; regnum enim meum est; concordes sitis et unanimes, ne vobis inimici nocere possint. Nos autem commisimus Transalpinensi et Moldaviensi vaivodis ut si aliqui hostes adversus vos venient, illi vobis auxilio esse debeant; de hac re litteras ad illos misimus. Unanimes igitur sitis et hostes pro nihilo ne reputate, sed diligenter curate, ne inimici ipsi in regno isto aliquod dedecus faciant; semper autem versus Budam auribus et oculis attendite et quaecunque negotia nostram felicem portam concernentia intelligetis, Bali bassae Budensi significate; quoniam nos omnia negocia illic existentia illi commisimus; auxi-

lio etiam ipsi esse debeatis, secus ne feceritis. Nos quoque deo maximo iuvante cum tam ingenti expeditione parati sumus, quam coelum et terra vix sustinebit, beglerbegum Romaniae Ahmat bassam cum ceteris zanchahis praemisimus, bassa etiam Natoliensis cum aliis zanchahis transmaritimis paratus est omnibus apparatibus bellicis; cum illis nos quoque, deo volente, statim movebimus, in hoc nihil diffidite et quamcunque famam de inimicis intelligetis, semper ad nostram felicem portam citissime mittere debeatis dictoque nostro audientes sitis. Datum Constantinopoli vigesima secunda mensis junii.

(Egykorú, Fráter György által beküldött fordítás.)

CCXXV.

1542. julius 5. — Konstantinápoly.

Szolimán szultán újból értesíti Fr. Györgyöt készületeiről s tudatja egyszersmind, hogy Péter moldvai vajdától nincs mit tartania a barátnak.

Ego magnus et potentissimus dominus amyr zultan Solimanus *stb.* Reverendo et generoso domino Fratri Georgio.

Dum hae nostrae litterae ad te pervenient, notum sit tibi quod misimus ad te mancipium nostrum Murath chaws et scias quod regnum istud nos gladio nostro cepimus et nostrum est sicut reliqua quoque regna nostra, coloni regni istius sunt nostri, velut aliorum quoque regnorum nostrorum tributarii: tu autem es nostrum iustum ac fidele mancipium. Mandamus tibi ut nullius hominis verba admittas neque audias, hoc etiam diligenter cures ut colonis regni istius nullum dampnum nullumque impedimentum facere permittas, ut omnes, vita nostra comite, sint quieti et liberi. Nos autem deo iuvante statuimus magnam expeditionem bellicam proculdubio facere, iamque beglerbegum nostrum Rumaniae praemisimus illique mandavimus ut nos expectet in Sirimio, similiter et beglerbego Natoliae commisimus ut cum gentibus Natoliae veniat, post quos etiam nos cum ianizeris et aliis gentibus portae nostrae maximo apparatu ad partes istas ibimus; sive aestas, sive hiems fuerit, nihil morabimur; tu quoque cum omnibus gentibus quae sub tua manu sunt, sis promptus bono apparatu et tandem ita, prout nos mandabimus, facias.

Conquestus es praeterea de Petro vaivoda Moldaviensi. Nos illi significavimus, ut quamdiu vos et incolae regni istius portae nostrae iuste et sincero corde servieritis, de illa parte vobis nihil curandum est. Ceterum ex parte Germanorum ubi congregantur, quidve facere conantur, nobis subito certam famam significes. Datum Constantinopoli quinto die mensis iulii.

(Egykorú, Frater Gy. által beküldött fordítás).

CCXXVI.

1542. augusztus 7. — Kolosvár.

Fráter György Ferdinándnak. Tudósítja, hogy összes hírei szerint a szultán nem fog az idén hadjáratot inditani Magyarország ellen; ajánlja a hűséget esküdni akaró havaseli vajdát, a kivel összeköttetése van, mig a moldvaiban nem bizhatik.

Sacra regia Maiestas . . . *stb.* Prius quoque scripseram M^ti^ V. quod ego omnem famam ita, prout mihi adfertur, M^ti^ V. significabo. Nunc igitur vaivoda Transalpinensis mihi nunciavit quod caesar Turcarum anno praesenti procul dubio non exibit. Commiserat enim illi caesar ut pro ducendis ingeniis sexingentos equos ordinare et dare deberet; nunc rursus commisit ei ut equos ipsos ordinet quidem sed eos ne intromittat, nisi ut illos hieme futura bene tractet; hoc enim anno ipsi non erit opus illis sed sequenti anno. A Muratbeg quoque sanchago de Posega venit unus homo ad me, qui et nunc apud me est, per quem et ille mihi nunciavit caesarem hoc anno non posse exire. Meus autem homo quem ad portam caesaris miseram, rediit vigesima septima die mensis julii; ille quoque nullum vidit apparatum, sed tantummodo iussu caesaris ubique proclamatum est ut omnes sint parati et iuxta mandatum caesaris se moveant. Ego nihilominus litterarum caesaris exemplum, quas mihi scripsit, M^ti^ V. misi.[1]) Relinquo prudentiae et consilio M^tis^ V. ut iudicet M^tas^ V. quid et ipse scribit, quid et fama adfertur. Optarem enim ex animo omnia vera M^ti^ V. scribere. Ego iam saepius per nuncios meos vaivodam Transalpinensem sollicitavi, ut M^tem^ V. per nuncios suos requireret, ad quod se ipsum paratum obtulit; dixitque quod homines suos mittet ad me, ut ego illos ad M^tem^ V. dirigam; quotidie expecto eos; quamprimum venerint, subito eos ad M^tem^ V. mittere curabo. Cum altero quoque illo Moldaviensi vaivoda practicam inceperam; sed cum adeo sit inconstans, non possum illi credere, neque rem tuto cum eo communicare; timeo enim ut si illi rem detegero, ne me statim prodat et regnum hoc perdat. Habeo et nunc homines in porta caesaris; quicquid attulerint, subito M^ti^ V. significabo. Deus M^tem^ V. conservet . . . *stb.* Datum ex Colosvár septima die mensis augusti anno domini 1542.

Eiusdem Maiestatis Vestrae

fidelis
Frater Georgius.

---

[1]) E levelek datuma (1542) jun. 22. és jul. 5. Lásd ott.

Külön papirszeleten: Cum vaivoda Transalpinensi mutuam intelligentiam habeo: ad Moldaviensem tamen confidere non audeo; propterea duos servitores vaivodae Transalpinensis nunc una cum homine ad M^tem^ V. misi; optat a M^te^ V. litteras, quales felicis memoriae praedecessores M^tis^ V. reges Hungariae vaivodis Transalpinensibus conferre soliti fuere. Praeterea optat ut M^tas^ V. hominem suum ad eum expediat, qui M^ti^ V. praestandum iuramentum auscultet, ac litteras, quas ipse vaivoda in testimonium suae fidelitatis daturus est, acceptas ad M^tem^ V. perferat. Hunc tamen hominem suum M^tas^ V. quam occultissime inmittat et hos bona relatione, ne istic diutius immorentur, quamprimum expedire dignetur.

Külczím: Sacrae regiae Maiestati . . . *stb.*

(Eredeti egészen titkos irással.)

CCXXVII.

1542. augustus 31. — Nagy-Várad.

Fráter György Ferdinándnak. A szultán ez idén nem fog személyesen résztvenni a hadjáratban a havaseli vajdától nyert értesülések szerint; a mely vajda különben a keresztyénséggel tart, csak biztos tudomást óhajt a készületek felől.

Serenissime princeps . . . *stb.* Postquam hominem meum ad M^tem^ V. expedivissem, rediit interim specialis homo meus a vaivoda Transalpinensi: is mihi pro certo nunciat caesarum Turcarum hoc anno in persona non exiturum; nam universis suis quos antea ad expeditionem venire iusserat, denunciavit ne se hoc anno praepararent; verum ut ad annum sequentem universi in promptu forent. edixit; imo ipsi Transalpinensi et Moldaviensi in hanc formam mandavit, ut etiamsi in una domo decem homines existerent, singuli eorum parati forent, constituitque equos vere ineunti ad pascua prope Nandoralbam emitti; animo enim deliberato statuit anno futuro negocia sua ad finem deducere et christianos, quod deus avertat, opprimere. Nunc in subsidium Budae beglerbegum citra partes maritimas cum sexaginta millibus hominum deputavit. Aliam generalem expeditionem hoc anno advenire non intelligimus; nisi quod Turcae particulatim Budam ascendunt. Ulterius idem vaivoda mihi nunciavit et me rogatum habuit ut ego imprimis M^tem^ V., deinde ceteros christianos principes requirerem M^tis^ que V. et aliorum animos plane cognoscerem deque omnibus eundem certificare curarem. Se quidem quicquid virium efficere posset, paratum offert adeo ut etiam puerum levare non recuset, dummodo ob quem respectum istud faciendum sit, intelligeret. Illius enim animus, ut mihi nunciatur, in hoc mutat: si, inquit,

Turca vires christianos repulerit, num et alioquin nos ut mancipia simus, ego et gens mea internecione peribimus; postquam enim vos Hungari per caesarem opressi estis, nos veluti mancipia habemur et nunc tam intolerabili censu premimur ut ipsos boyerones, ex quo a misera plebe, quicquid habebat, extorsi, taxare iam cogor.

Haec inpraesentiarum significanda occurrerant, quicquid et imposterum novi afferitur, nam et ad portam duos habeo nuncios, ita ut allatum fuerit, M^ti V. pure significare curabo. Ceterum M^tas V. dignetur hominem meum quamprimum remittere; vereor enim magnopere, ne in Transsylvania res novae moveantur. Deus optimus . . . *stb.* Datum Varadini ultima die mensis augusti, anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo.

Eiusdem Maiestatis Vestrae serenissimae

fidelis

Frater Georgius episcopus Varadiensis.

Külczim: Serenissimo principi et domino Ferdinando . . . . *stb.*

(Ered. titkos irással.)

CCXXVIII.

1542. sept. 5. — Nagyvárad.

Frater György Ferdinándnak. Új értesülés szerint a szultán maga is részt-vesz a magyar hadjáratban. Az oláh vajdának adandó válasz felől informácziót sürget.

Serenissime princeps . . . *stb.*

Quoniam penultimo die mensis augusti vaivoda Transalpinensis per specialem hominem meum nunciavit mihi, caesarem Turcarum hoc anno in persona non exire, ita pure ut erat mihi nunciatum, M^ti V. subinde significare curaveram. Hodie rursum ab eodem vaivoda Transalpinensi certus nuntius per postam supervenit, per quem nunciat caesarem procul dubio in persona emovisse et ab subsidium Budae venire; nam onerarios equos quingentos quos pro vehendis oneribus ianÿcherorum ad festum sancti Georgii sequentis anni huic vaivodae ordinandos edixerat, inferri demandavit iamque abducti sunt. M^tas itaque V. ita semel accommodare et res suas disponere dignetur, sicut caesarem Turcarum advenire certo scit. Veniet autem, ut mihi intelligi datur, exercitu numerosissimo, ita ut quicquid virium facere poterit, secum educet. Equidem sicut et antea testatus sum, quicquid intellexero novi, eo modo ut ad me offertur, M^ti V. ad intellectum dare curabo; nunc rursum ad portam caesaris ad beglerbegum et ad vaivodam Transalpinensem certos ac fidos homines meos misi, ideo saltem ut M^ti V. rem certam certumque ac constantam rumorem scribere

et significare valeam; qui ubi primum reverterntur, quicquid tandam afferent, e vestigio M^ti V. ad scitum dabo. Deus optimus . . . *stb.* Datum Varadini, quinta die mensis septembris, anno domini 1542.

Eiusdem Maiestatis Vestrae serenissimae
fidelis
Frater Georgius episcopus Varadiensis.

Külön papirszeleten: Quemadmodum et antea M^ti V. supplicavi, dignetur M^tas V. me informare, vaivodae Transalpinensi quidnam respondere debeam; nam ille ob intuitum passionis Christi me rogat ut ei significem, cui rei se accommodare et conservare debeat. Siquidem ille paratus esset ad quaevis, dummodo cuius respectu, quid agendum foret, intelligeret. Ipsa temporis ratio admonet ut M^tas V. si quid agere vult, mature prospiciat. Caesar enim Turcarum iam ut scripsi emovit et infra mensem facile potest Budam pervenire. Hodie a iudice Szegediensi litterae ad me venerunt, ex quibus exemplum litterarum beglerbegi transcriptum M^ti V. misi.

Külczím: Serenissimo principi . . . . Ferdinando . . . . *stb.*

Ered. titkos irással.

Melléklet.

Ahmet beglerbég föntemlített levele a szegedi bíróhoz.

Nos Ahmath passa beglerbeck. Iudici ac iuratis civitatis Zegediensis favorem. Nos sub nomine caesaris potentissimi ex Syrmio vobis hoc scribimus ut nos sumus nunc hic in Syrmio ex voluntate invictissimi caesaris et post nos statim et caes. M^tas veniet. Itaque mandamus vobis ut gentibus nostris ad Petri Varadinum victualia omnis generis ducere debeatis, quia et ibi pontem facere volumus et istic Danubium traiicere. Si vero aliud feceritis, credatis quod cum capitibus vestris liberi in hac terra non eritis. Ex Syrmio etc.

CCXXIX.

1542. sept. 22. — Brassó.

A brassói tanács Fr. Györgynek Radul havaseli vajda kénytelen hadi készületei, a brassaiakhoz tett fölszólítása, továbbá Brassónak a Radulhoz küldött követsége, végre Péter moldvai vajda készülődése felől.

Reverendissime domine, domine gratiosissime... *stb.* Noverit V. rev^ma D^tio magnificum dominum Radul vaivodam Transalpinensem XII. die huius mensis septembris suum celerem nuncium ad nos misisse nobisque per eundem nunciasse, quomodo imperator

unum W°. (?) chaws ad se misisset ut citissime cum omnibus suis gentibus insurgere seque Budam versus movere proficiscique debeat. Similique modo idem imperator Turcarum alterum chaws in Moldaviam misisset ut et Petrus vaivoda cum omnibus suis viribus eodem, hoc est Budam ire debeat. Optavitque a nobis idem Radul vaivoda ut liberam viam iuxta castrum Therch huc in terram Barcza exeundi sibi daremus. Ad quod respondimus: id suae magnificae D^ni bene constare, quod dum anno proximo superiori sua magnifica D^tio cum Petro vaivoda Moldaviensi et Kwchy Ballybek in has partes Transsylvanas venisset, regnum hoc Transsylvanum divisum fuisset; iam vero omnes tres nationes huius regni in omnibus rebus sese univissent, haberetque hoc regnum iam unum gubernatorem, qui omnem curam tam regni huius, quam etiam filii serenissimi quondam Joannis regis etc. gereret. Et proindo non consulimus (inquam) tuo domino ut in Transsylvaniam veniat; quod si vero venire voluerit, extunc dices ei tuo domino quod canes et cornices in ipsis sat vorare habebunt. Viam autem liberam tuo domino dare huc exeundi non est in nostra potestate. Hoc responso dimisimus eum nuncium a nobis. Moxque eodem die unum e fratribus nostris iuratis in legatione ad suam magnificam D^nem misimus ut suae magnificae D^nis nunciata clarius experiri possemus, certosque rumores V. gratios^mae D^ni nunciaremus.

Noster itaque frater iuratus XX. die huius mensis septembris ex Transalpina ad nos reversus sibi suis oculis visa nobis referre curavit, quae nos etiam V. rev^mae D^ni veraciter scribere possumus. Nempe Turcam imminere cervici ipsius Radul vaivodae ipsumque in tantum adegisse, ut iam unacum suis gentibus in profectione sit ad Russawa vadens, Zewryn versus tendente, invitus tamen admodum hoc facit. Nunciavit praeterea nobis, nos per amorem dei rogans, ut V. gratios^mae D^ni nunciaremus ut eadem vigilantem curam gereret, certissimum enim esset quod si hoc anno praesente Turcae libere grassandi locus daretur et christiani principes regni Hungariae curam adversus Turcas defendendi non forent suscepturi, extunc nec ipse Radul vaivoda nec etiam ullus christianus amplius foret mansurus tam in Transalpina quam et Transsylvania ac etiam Hungaria. Qui Radul vaivoda dum haec verba fratri nostro iniungeret nobis referenda, lachrymae in oculis eius obortae promanarunt, nosque iterum atque iterum per fratrem nostrum ob amorem dei rogando, ut si quis status felix esset christianitatis aut si aliunde ullam spem bonam haberemus, ne omitteremus id suae magnificae D^ni nunciare, vellet enim se a profectione illa in bellum retrahere.

Haec sunt, gratios^me domine, quae nunc habuimus ex Transalpina V. rev^mae D^ni scribere; quodsi aliqua alia obvenerint,

ea quoque scribere curabimus. In Moldavia iam iterum habemus nostrum hominem, qui si quid cognitu dignum attulerit, per nos non omittetur significandum. Hac dominica proxima ante festum beati Matthei apostoli et evangelistae secundum commissa V. rev^mae D^nis Joannis Thot (*sic, pro:* Joannem) cum litteris per Franciscum Kys adductis ad portam imperatoris expedivi, cui dedi in expensas flor. XXXII. Cetera omnia dicet Petrus Therek noster homo, cui V. gratios^ma D^tio fidem indubiam praestare dignetur. Quem deus . . . *stb.* Ex Brassovia XXII. die mensis septembris, anno domini 1542.

Eidem Vestrae rev^mae Dominationi

inservire paratissimi
iudex et iurati cives civitatis
Brassoviensis.

Külön papirszeleteken:

a) Imperatoris Turcarum adventus Adrianopolim in dies expectatur, undiquaque milites cogentur ac versus Albam Nandor praemittentur.

b) Postquam has litteras consignassemus, amicus quidam noster exemplum litterarum Petri vaivodae Moldaviensis ad nos misit, quod descriptum ad V. rev^mam D^nem mittendum censui ut ex eo res moldavicas cognoscere valeat.

Külczím: Reverendissimo domino . . . Georgio ecclesiae Waradiensis episcopo . . . *stb.*

(Eredeti.)

Melléklet: Péter moldvai vajda levele a háromszékiekhez. Szucsava 1542. sept. 17.

Nos Petrus dei gratia vaivoda, dominus et haeres verus terrae Moldaviae etc. Significamus praesentibus universis et singulis quorum interest. Egregiis nobilibus trium sedium Siculorum videlicet Sepsy, Orbay et Kyzdy et ceteris omnibus eorum assessoribus salutem et omne bonum. Deinde rogamus et adhortamus, quamprimum hos litteras nostras intellexeritis ut omnes insurgere, viamque nobis dirigere et praeparare usque ad medietatem Oythoz, maioresque lapides et truncos ex itinere eiicere debeatis secus nullatenus praesumentes facturi *(sic)*. Insuper iumenta vestra abscondere ad montana silva *(sic)* faciatis; vobis autem nulla sit cura de aliquo periculo neque de liberis vestris, sedete per loca vestra securi et tuti in pace; defendere vos volumus tanquam vicinos dilectos. In cuius vigore et testimonio duximus subimprimere sigillum nostrum. Datum Soschaviae die dominico citissime ante festum divi Matthei apostoli, anno domini 1542.

(Egyk. más.)

CCXXX.

1542. sept. 30. — Nagy-Várad.

Frater György Ferdinándnak. Buda elfoglalása óta az volt egyedüli törekvése, hogy Erdély az anyaországtól el ne szakadjon; de mert az erdélyiek állhatatlanok, viselje Ferdinand szem előtt azt, hogy Erdély azé, a ki előbb rátesz kezét, — s a törökkel szemben cselekedjék e szerint.

Serenissime princeps . . . *stb.*

Scripseram M^ti V. me ad beglerbegum hominem misisse; is hodie rediit et eum ipsum ad M^tem V. misi, a quo M^tas V. omnia quae vidit et audivit, ipsamet cognoscere poterit. Imperatorem Turcarum magno cum apparatu exiturum et is refert atque etiam aliunde intelligo. In eius porta ego duos habeo homines et hodie tertium expedivi; unde si quid certius cognovero M^ti V. illico significare non negligam. Interim M^tas V. ex suo prudentissimo consilio rebus suis prospicere dignetur; praestat enim M^tem V. per imperatorem Turcarum paratum quam imparatum inveniri. Beglerbeeg nunciat ut mox apparatis viribus harum partium obviam ipsi in castra condescendam coniunctisque viribus in subsidium Budae ascendamus; in eandem sententiam et caesar Turcarum mihi scripsit, quarum litterarum exemplum M^tas V. cum praesentibus[1]) accipiet. Iam nunc ego apparatum facio et sub praetextu [mandati] caesaris in castra descendam. Summa et praecipua mihi cura de parte Transsylvaniae instat; cum enim et antea, sicut M^tas V. compertum habet, neque M^ti V. neque defunctae M^ti domino meo clementissimo fuerint fideles, nunc praesertim per hanc licentiae occasionem ad quaevis facinora proniores sunt; considerata ergo eorum inconstantia, M^tas V. rebus Transsylvanicis mature providere dignetur; vereor enim magnopero ut qui prior Transsylvaniam attigerit, illius erit. Equidem ab eo toto tempore posteaquam ex captivitate caesaris Turcarum dei auxilio liberatus sum, veritus sum semper, omnique adhibita industria in hoc incubui, ne a regno hoc Transsylvania seiungeretur, ideoque totam illam apud caesarem dissimulationem egi ut eam in officio conservare possem. Quamobrem M^tas V. dignetur illi in tempore ita prospicere, ne a M^te V. et regno hoc alienetur. Ceterum ob amorem dei supplico, ut ea quae ego M^ti V. per Georgium Horvath nunctiavi, ea clementia acceptare dignetur sicut ex animo syncero profecta sunt. Nam ego ad omnia, quaecunque M^tas V. iusserit, observantissimus esse volo; sed ego iam nunc opinor, non defore mihi aemulos, qui me et causam meam apud M^tem V. transversum agere nitantur, praesertim interea donec M^tis V. erga

[1]) Hiányzik, hacsak nem a julius 5-iki levele a szultánnak.

me clementiam non animadvertent; quemadmodum et apud felicis memoriae M^tem^ domini mei clementissimi mihi aemulabantur. Sed tamen ego non mei causa in tantum sicut pro M^tis^ V. excusatione optarem, ne quid alienationis in me a parte M^tis^ V. contingeret; deo enim clementer favente, M^tas^ V. ipsa re experietur, me M^tis^ V. ita obsequuturam, sicut decit probum servum domino suo intervire et sicut M^tas^ V. iusserit, in omnibus dei auxilio ita procedere studebo. Ulterius supplico, dignetur M^tas^ V. Georgium Horvath remittere ut quid mihi sit faciendum, intelligam. Precor deum . . . *stb.* Datum Varadini ultima die mensis septembris, anno domini 1542.

Eiusdem Maiestatis Vestrae ser^mae^

fidelis
Frater Georgius episcopus
Varadiensis.

Külön papirszeleten: Conscriptis iam litteris, rediit et is homo meus, quem paucis ante diebus sub praetextu emendorum equorum Budam immiseram, qui et Budae et in Pesth libere deambulavit omniaque vidit ac perlustravit; eum itaque ad M^tem^ V. misi, a quo, ut singula sint, ipsamet intelligat.

Külczím: Serenissimo principi . . . Ferdinando . . . *stb.*

(Ered. titk. irással egészen.)

CCXXXI.

(1547—1548.)

A porta parancsa Fráter Györgyhöz bizonyos havaseli bojárok kiadatása ügyében.

Reverende Frater Georgi. Cum mandatum excelsae curiae nostrae tibi perveniet, notum sit qualiter prius quoque (?) ex causa auffugientis boieronis regis Transalpinae, ut praedictus *(sic)* ubique invenire poteris, intercipere et iterum ad curiam M^ti^ nostrae mittere debeas, tibi cum chiaus nostro, nomine Alichaus, mandatum commisimus: iam quoque iterum regni Transalpinensi *(sic)* vaivoda ad curiam nostram felicissimam significavit ut nunc quoque aliquos boiarones cum multa bona ad partes tuas ut aufugerent et in praedicto regno magna damna adhiberant *(sic)* ac antea iste tegredatur *(? sic)* et malefactor Barbol, qualis antea cum fratre suo ad partes tuas aufugit, praedictus ad te cum magna praesentia pervenit, tu quoque sibi ad habitandum unum castellum dedisti; quod multum nobis displicuit, tum intelleximus te illos sub tua iurisdictione accepisse. Quare cum praesentibus praeceptis nostris ad te mittimus istum Durmis Chelchi et tibi firmiter ite-

rum atque iterum committimus, ut in continenti et festinanter nulla interposita mora ut invenire debeas aut invenire facias, si diligis capitum *(sic)* tuum, adtamen praedictos latrones sibi ipsis cum adunatis capere faciatis, simul cum rebus depraedatis, ad nos cum bona custode *(sic)* cum Durmis Chelebi transmittere debeas, iussimus et si casus contigerit ut praedictum non possis vivum mittere, tunc eius caput ad nos remittas, praecipiendo tibi quod exequi debeas, praestando integram fidem et obedientiam praecepto nostro tibi misso, cum signo solito nostrae excelsae curiae more apposito. Et si praedictum invenire et capere non feceris, postea nulla excusatio praevalet et postea cave, ne punitio illius veniat in te, sicut scias.

(Egykorú forditás.)

CCXXXII.

1548. március körül.

Mahumed dragoman Rustán basa megbizásából Fráter Györgynek bizonyos havaseli bojár ügyében.

Reverende domine. Ex Andrea vestro accepi litteras emanatas ad excelsam curiam maximo imperatori nostro *(sic)* et eas eodem tabellario in Asia *(sic)* contuli ad excelsam curiam imperatoris festinanter ingrediens *(sic)* ad bellum contra regem Persiarum, et ut in eis continebatur, supremo consiliario [1]) omnia exprimi, et omnibus auditis et intellectis in summum gudium *(sic)* se contulit pro retentio illius Barboli, adeo quod non ignarus tanti vestri servitii, pollicitus est notificare velle ad caesaream M^tem^ maximi sultani Sulemani et agere ut, sua M^tas^ recentem memoriam tenebit et beneficium erga vos remunerationis non deficiet, ut ea semper meruit. Praeterea idem supremus consiliarius mihi allocutus est haec vel similia verba: Quare reverendus Frater Georgius non misit mihi aliquod subsidium pro isto bello? et ego tali suo quaesito quid responsurus essem? nescius tacui. Dominus bassa nunc missurus est Cheivanum secretarium imperatoris nostri ad vos cum litteris caesareae M^tis^ in quibus satis gratuitus videtur de optimo officio et diligentia habita per vos circa apprehensionem factam Barbuli latronis et malefactoris et significamus maximam consolationem assumsisse supremus bassa noster *(sic)*, deditque redditum seu tumarum ipsi pro parte remunerationis diligentiae et virtutis suae habitae in praedicto negotio tuo. Si decetero falcones missurus es, dominus bassa mihi

[1]) Rustan basa, a kinek megbizàsából irta e levelet Mahumet dragomán.

exposuit ut Reverentia Vestra mittat per praedictum Chievanum, vobis et bassae pegratum.

Reverentiae Vestrae amicus
Mahumet drágoman

(Malvezzi cs. residens által 1548. apr. 4-kén beküldött fordítás titk. irással.)

CCXXXIII.

1548. jul. 22. — Kolosmonostor.

Frater György Ibrahim basának a váradi kereskedők lefoglalt árui ügyében.

Illustrissime domine stb.

Ego hactenus quoque vi quodammodo mercatores coëgi, ut per ditionem potentissimi caesaris ambularent ut utilitas quae ex mercibus mercatorum in solutione tricesimarum fieri solet potentissimo potius caesari quam aliis cederet. Nuper vero cum mercatores Varadienses et alii qui prope Varadinum sunt fideles potentissimi imperatoris ex Germania cum rebus eorum descenderint, per praedones qui in arcibus Ferdinandi regis sunt, multi ex illis occisi sunt, rebusque eorum spoliati, multorumque ibi tum et parentes et fratres perierunt; res igitur mercatorum, quaea praedonibus remanserunt, primum Albam Regalem deinde Budam nuper tantum sunt delatae, pro quorum restitutione cum passae Budensi et thefterdario thesaurario potentissimi caesaris scripsissem, responderunt res illas sine scitu ill^{mae} D^{nis} V. se reddere non posse. Ne igitur fideles potentissimi caesaris supra mortem rebus quoque eorum privarentur, D^{nem} V. ill^{mam} rego diligenter, velit mandare per suas litteras passae Budensi et thefterdario ut res mercatorum Varadiensium et aliorum fidelium potentissimi caesaris restituere debeant; quoniam si non restituerint credat D^{tio} V. ill^{ma} quod potentissimus imperator unico tantum anno in suis proventibus in triplo plus damni accipiet, quam res istae mercatorum essent; quia nemo deinceps per terram potentissimi imperatoris iter faciet; qui nunc quoque mihi maledicunt, quod ego eos illuc ire coëgissem. Misi autem una cum mercatoribus hominem meum hunc Joannem Fekete ad D^{nem} V. ill^{mam} ipsis mercatoribus supplicatum. Respiciat igitur rogo D^{nem} V. ill^{mam} istos miseros benignis oculis eorumque calamitatibus subveniat, ne tot labores et expensas cum magno rerum suarum damno frustra fecisse videantur. *stb.* Datum ex Monostor 22. iulii 1548.

Deditissimus
Frater Georgius episcopus Varadiensis *stb.*

(Ferdinand residense Malvezzi által beküldött fordítás.)

CCXXXIV.

1548. octob. 17. — Nagy-Várad.

Fráter György a nagyvezérnek az adó beküldése, Izabellának Lengyelországba készülődése s német- és magyarországi hírek felől.

Illustrissime domine. *stb.*

Cum iam oratores nostros una cum censu potentissimi imperatoris dimiserim timeamque malos homines qui ultra Danubium sunt, neque vaivodae Transalpinae possem confidere, D^nem^ V. ill^mam^ rogo vehementer, velit unum chausum suum obviam oratoribus nostris in Transsylvaniam mittere, qui una cum ipsis oratoribus meis sit. Scripseram autem prius quoque D^ni^ V. ill^mae^ de negocio ser^mae^ reginae, quod mortuo rege Poloniae vocata erat a regina matre sua ut iam mortuo patre et matris et trium sororum suarum quae adhuc innuptae sunt, curam deinceps ageret; tamen regina sine scitu potentissimi caesaris ire non vult, nec ego eam sine voluntate invictissimi imperatoris abire paterer. Regina igitur nunc manet quieta, nec usque discedere vult priusquam voluntatem imperatoris potentissimi intellexerit. De qua re cum prius quoque D^ni^ V. illustrissimae scripsissem, arbitror illas quoque litteras D^ni^ V. ill^mae^ redditas esse. Novi nunc nihil est. Carolus rex Hispaniarum in Germania est; bellum nullum auditur; Ferdinandus vero in Hungaria congregationen habebit, quid tamen illic concludetur, adhuc incertum est. Regina et regis filius sani sunt et nos quoque post beneficium dei sub protectione potentissimi caesaris tuti sumus nullumque habemus impedimentum. Deus. *stb.* Datum Varadini die decima septima octobris 1548.

Dominationis Vestrae ill^mae^

deditissimus

Frater Georgius episcopus Varadienis.

(Malvezzi, Ferdinánd residense által beküldött fordítás titk. irással.)

CCXXXV.

1548. október 24. — Konstantinápoly.

Szolimán szultán Fr. Györgynek megparancsolja, hogy a fogoly Majláth Istrán magyarországi birtokait senki se merészelje háborgatni s azok jövedelmét Majláthné s gyermekei békében élvezhessék.

Episcope Frater Georgi in Christi fide et tanquam pastor et christianorum gubernator. *stb.* Quamprimum perceptum *(sic)* meum cum signo opposito ad te perveniet, ita scias ut quidam primarius comes Hungariae nomine Mailath existens detentus in carceribus nostris in Constantinopoli istic ad curiam nostram misit; et ita no-

tum habuimus ut in partibus illis ipse Mailathus habet duas villas nominatas Cheche et Ida alias emptas suis propriis pecuniis per dictum Mailathum ex quibus adhuc ex introitu earum villarum nutrit filios suos parvulos simul cum matre et servis suis et hinc victum et vestitum excipit ipsis. Iccirco intelleximus noviter sicut homines tui et inter alios quidam Emericus Barbetochy (?) Hungarus adversatur et molestiam praestat in ipsis villis dicti Maylathi. Itaque credimus, et si sic est, tibi, [com]mittimus et mandamus, iussimus et ordinamus quatenus dictas villas neque homines illius Mailathi molestare non debeas neque aliis permittas, donec et quousque fuerit meum futurum adventum *(sic)* ex bello et praecipimus ut omnia ita existant in pristinum ut antea fuit. Insuper tibi committimus, quamprimum praeceptum meum ad tuas manus perveniet ut permittas illos filios dicti Mailathi et homines suos quiete et pacifice vivere, agere et iubere, disponere de dictis villis ut res suas sicut antea disposuerat et ipsis nihil te impedias et si quis mali voluerit molestare in si *(sic)* vel talibus, non permittas aliquid nocivi agere contra ordinem nostri praecepti. Et deo permittente quamprimum fuerit adventum *(sic)* nostrum ad Constantinopolim, tunc videbimus super dictas villas quid agendum, si erit aliquid negocium seu impedimentum legitimum et tunc nisi iubebo et committam, ita facies. Etiam committimus, quamprimum acceperis praeceptum meum lectum et intellectum, postea restitues in manibus hominis dicti Mailathi et indubiam fidem praestabis praecepto meo cum signo nostro in principio apposito. Datum in Constantinopoli die vigesimo quarto mensis octobris 1548.

(Malvezzi, Ferdinánd residense által beküldött fordítás, titkos jegyekkel.)

CCXXXVI.

1548. novemb. 22. — Nagy-Várad.

Frater György a nagyvezérnek az adót beküldi s egyszersmind parancsot kér küldeni a budai basához s az oláh vajdákhoz hogy szükség esetén segélyére legyenek.

Illustrissime ac magnifice domine . . . *stb.*

Tributum potentissimae caes M^tis^ decem millia ducatorum una cum muneribus per istos homines nostros Joannem Galesanum et Andream Barchai intromisimus. Expectabamus hominem D^nis^ V. ill^mae^ pro quo intramiseramus; sed diutius expectare non sumus ausi ne tributi intramissio tardaretur; credimus tamen nostros homines illi, quem D^tio^ V. ill^ma^ misit, obviare; D^nem^ V. ill^mam^ rogamus, velit de censu isto intromisso nostris hominibus litteras quietantiae dare et ad nos mittere. Novi hic nihil habemus. Ex voluntate dei et regina et eius ill^mus^ filius et

reliqui domini barones regni huius recte valent et in gratia ac clementia potentissimi caesaris quietam vitam ducunt. Cum tamen de futuris eventibus non simus certi, D^nem^ V. ill^mam^ rogamus, velit domino magnifico Cazun pastae Budensi et dominis vaivodis Moldaviae et Transalpinensi mandare ut quando necessitas postulat et litteris D^nis^ V. ill^mae^ per nos requisiti fuerint, omni subsidio nobis adesse teneantur; litteras autem istas D^tio^ V. ill^ma^ velit ad me mittere ut apud nos in promptu habemus, quibus illos perquirere possimus, si aliqua perturbatio nostri contigerit. Eandem felicissime valere . . . *stb.* Ex [Alba] Julia die 22. novembris 1648.

Eiusdem Vestra ill^mae^ [Dominationis]

servitor

Frater Georgius episcopus Varadiensis.

(Malvezzi Ferdinánd portai residense által beküldött másolat.)

CCXXXVII.

1549. január 21. — Konstantinápoly.

Hieronymus Camellus de Lesina ferenczrendi szerzetes Fr. Györgynek Rusztán basa titkos szándékairól Fr. Gy. ellen s Majláth István kiszabaditása érdekében.

Salus et protectio a deo patre et domino nostro, Jesu Christo sit Dominationi Tuae rev^mae^ amen.

Quum sit D^tio^ Tua rev^ma^ maxima benignitate et humanitate praedicta, certus sum quod inperfectionem et barbariem sermonis mei non aspiciet, sed tantum devotam affectionem, singularem reverentiam et sinceritatem animi mei erga ipsam habitam considerabit. Id quod nunc D^ni^ Tuae rev^mae^ scribere decerno, non longa, sed maximae considerationis est causa. Multis rationibus coactus ad D^nem^ Tuam rev^mam^ quae nunc scribo, venire, ut oretenus enarrare possem, optabam. Fideliter et cordialiter serviendo, cui me determino, nullus labor, nulla incommoditas me terret. Negotium pertractandum, ita arduum et terribile esse iudicabam, quod nec litteris nec nunciis esset committendum. Antequam tale negotium D^ni^ Tuae rev^mae^ exposuissem, eam iuramento obligare volebam, ut eum *(sic)* in secreto corpis sui retinere vellet, quia nusquam tuta fides: in consiliis, in colloquiis, in omnibus fere actionibus vestris quicquid dicitur, statuitur aut ordinatur, cito advolat inimicos vestros. His rationibus animum meum moventibus, personaliter ad D^nem^ Tuam rev^mam^ venire decreveram; sed ab oratoribus suis quasi impeditus postposui; ad propositionem meam veniendi non expeditum nec liberum responsum dedere; timemus — dixerunt — ne aliquid circumventionis et periculi [ob] tuam societatem nobis contingat; cui

obiectioni et timori fa[cile erat prae?]-stare remedium: favore Gallorum et Venetorum semper a bas[sis] possum litteras habere, testimonium perhibentes, me esse liberum et in via a nullo impediendum. Visa ego ipsorum occulta renitentia et considerata malevolorum hominum nequitia, qui possent pernitiem machinari mihi ob meum a vobis recessum et iterum Constantinopolim accessum: statui scribere.

Ex litteris meis, ex informatione Georgii nuncii, oratorum praesentium et ex longa servitute aliorum nostrorum Dalmatarum illi regno exhibita potest D^tio^ Tua rev^ma^ scrutari me non esse virum mendacem nec deceptorem nec aurum sitientem; si lucrum aut praemia diligerem, digne nunc aliquod magnum beneficium aut magnum pondus auri a Tua D^ne^ rev^ma^ requirerem. Haec mea merces, hoc meum praemium erit: mittantur ad me litterae patentes declarantes, me esse acceptum et ascriptum in numerum et catalogum servorum regis et regni etiam aliquid subsidii vitae, ut si contingeret novam familiam venire, possim vobis sine provisione monasterii servire. Post hoc a secretariis a nunciis nihil veritatis sine muneribus extorqueri potest. Consideranti mihi ob rationes antelatas pronunc ad vos nullum accessum esse et commotionem moram trahentem periculum et iacturam maximam ferre, in corde ascendit omnifariam scribere.

Et scribenda volo esse in confessione dicta. Confiteor ergo deo patri et omnibus sanctis et tibi rev^mo^ domino per deum vivum et per omnes dolores et passiones Christi Jesu adiurato, ut tantum, ea quae dicturus sum, sint tibi soli nota. Quum essem pluries post discessum Georgii vestri[1]) nuncius et interpres inter Janus begum summum regis[2]) interpretem et inter Maylatum, quia linguam italicam optime scio, qua ipse Janus bey pollet, cui sunt promissa dua millia ducatorum ut sit mediator inter Maylatum et Rustan basam, cui promissa sunt decem millia ducatorum, si liberaverit Maylatum; audivi auribus propriis quod Rustan basa illis diebus quibus erat in castra iturus, dixerit: quando revertemur domum, tale negocium expediam et non oportebit quod ego eum ex parte reginae aut monaci a rege requiram et in gratiam petam; quia rex nimio odio eos prosequitur; et deus scit quum revertemur quid est acturus contra eos; ideo oportebit alio medio uti ad eum liberandum. Et sic de ordine Rustan basae ex parte regis Galliarum procurabitur Maylati libertas. Post hoc ex magnis ipsorum sermonibus extraxi quod obnixe conabuntur omni arte, omni diligentia omnibusque blanditiis aut vi uti, D^nem^ Tuam rev^mam^ Constantinopolim ducere ut facilius est si — — — —

[1]) Ez talán Boynichich Horváth György.

[2]) Itt a szultán értendő a »rex« alatt.

Transsylvaniam possint facere et eam obtinere. Imagino f[ortasse?] Mirce voivodam proditorem et Judam vestrae personae fieri; in istis colloquiis palliatis verbis de Mirce voivoda fiebat commemoratio; itaque ego malam opinionem de ipso contraxerim.

Zelus fidei christianae, benevolentia et servitus erga D^nem^ Tuam rev^mam^ a me habita una cum spiritu sancto hoc citius quam potui me detegere et manifestare impellerunt *(sic)*. Jam Turcarum fidem et promissiones in tuitione Budae et in aliis negotiis vestris experti estis; quid moramini, gladium gutturi appositum ut infingatur? Deus ob infinitam suam misericordiam et gratiam concedit vobis tempus providendi aptandique res vestras et dedit modum se liberandi a ventura ira; miraculose propter vestram conservationem eum in castris detinet. Judicio meo bonum esset caute, prudenter et secrete agere ut rex noster etsi puer sit, imperatori Carolo in affinitate coniungatur et ut imperator sit ei pater, tutor et protector et disponat de ipso et de regno ut libuerit; spiritus sanctus mihi suggerit, hanc viam esse tutiorem omnibus aliis ad conservandum omnia, et suggerit quod Carolus maximus ea quae promittet, non faciet irrita. Cum rege Galliarum ista non sunt tractanda, quia nimium amicavit canem istum et est longe distans, nec volens posset opem ferre. Noli, mi domine colendissime, amplius Turcarum iniquam fidem et mendacia verba aspicere, nec securim ad radicem positam ut incidat expectare; tibi et gregi commisso provide. Lupus rapax fungitur suo officio et habita commoditate non vult nisi perdere.

Haec omnia sub sigillo confessionis volo me dixisse; si modum excesserim aut aliqua praesumptione in istius ultimis verbis usus fuerim, ob amorem Jesu Christi peto veniam; quia zelus fidei et conservationis vestrae talia fecerunt proponere. Servitutem immo vitam meam pluries oblatam et nunc D^ni^ Tuae rev^mae^ offero; hic, si lubet, ut cepi, serviam; si persona mea in aliis negociis vult uti, quam citius ad vos veniam, quicquid statuerit et ordinaverit, exequar. Reliqua rerum novarum quae scribenda erant, oratoribus et litteris fratris Augustini commisi. Toto corde et animi affectu expecto vestras litteras, in quibus quicquid mihi scriptum fuerit, grato animo excipiam et obtemperare studebo. Valeat . . . *stb.* Galatae ex coenobio divi Francisci die vigesima prima ianuarii MDXLVIIII.

Dominationis Tuae rev^mae^

servus

Hieronymus Camellus de Lesina

Külczim: Reverendissimo in Christo patri et domino domino Georgio Varasdini *(sic)* episcopo . . . *stb.* Per solum dominum legantur.

(Eredeti.)

CCXXXVIII.

1549. máj. 25. — Róma.

Farnese Sándor bibornok Fr. Györgynek. Hogy levelét a tavaly ő szentségével tárgyalt ügyekben megkapta s mindenkor segélyére fog lenni a barátnak.

Reverende domine tamquam frater. Cum in dies a rev^da^ D^ne^ V. responsum eorum expectarem, quae frater Augustinus superiori anno cum sanct^mo^ domimo nostro tractaverat, reddidit mihi tandem rev^dus^ pater s. Dominici provincialis exemplum litterarum tuarum, ex quibus facile perspexi non modo singularem tuam erga apostolicam sedem observantiam et in tuenda vera religione constantiam, verum etiam eximiam quandam in me voluntatem et benevolentiam. Quorum alterum huiusmodi est ut nihil dubitem ab ipso beat^mo^ domino nostro illustri aliquando gratia exceptum iri: alterum confido, ut V. D^tio^ mihi gratissimum evenisse quovis tempore intelligat. In utroque certe constantissime perseveraturam summa ipsius virtus et gravitas facit ut et ipse pro certo habere et aliis affirmare nihil omnino verear. Haec erant quae ad epistolam rev^dae^ D^nis^ V. haberem. Reliquum est ut tibi persuadeat, me eius memoriam apud sanct^mum^ dominum nostrum conservare rebusque D^nis^ V. rev^dae^ nullo officii genere defuturum. Quae feliciter valeat Romae die XXXV. maii MDXLVIIII.

Uti frater
A. cardinalis de Farnesio.

Külczím: Illustrissimo et reverendo domino Fratri Georgio, episcopo Varadiensi . . . . *stb.*

(Ered.)

CCXXXIX.

1551. április hó. — (Segesvár).[1]

Frater György Rusztán basa előtt hosszasan mentegeti magát Izabella s pártfelei vádjai ellen s a basát a portához való hűségéről biztosítja.

Potenti praedeviti et fortunato domino passae. Egeni servitoris sui propositum est, dominum meum gratiosum mihi iratum esse, cum tamen causam intelligere nequeam. Deus qui-

[1]) Theiner Vet. Mon. Slav. Merid. II. 25. közli Fr. Gy. egy levelét a szultánhoz, mely a jelen levéllel mutatis mutandis megegyez és megjegyzi: Rustán és Haydar basáknak Fr. Gy. hasonló levelet irt Theiner e levelet októberi datum alatt adja. Tekintve azonban, hogy az országgyülés, melyről a levél emlékezik, a márcz. 15-iki enyedi volt (L. Szilágyi Erd. Orsz. gy. Eml. I. 274) s hogy a basa megerősíttetése kormányzói

dem novit quod omni tempore summum studium adhibuerim, ne domino meo gratioso in minimo etiam irascendi causam praeberem; nec existimaveram me aliquam indignationem commeruisse, non possum etiam defectionis alicuius mihi conscius esse, quod propterea Magnificentia Vestrae iram et indignationem commeruisse debeam. Praeterea Excellentia Vestra cognitum habet tum vitam tum actiones meas, quod pauper ego potentissimo imperatori et Exc^{tiae} V. fideliter inserviverim, sicut etiam deinceps, donec in humanis ero, non aliter quam candide inserviturus sum. Exc^{tia} V. de me nihil comperiet praeter fidem et sinceritatem; nisi quantum me adversarii mei delaturi et accusaturi sunt; sed miror quod potentissimus imperator istis adversariis meis aures praebuerit et audientiam adhibuerit, ac inde mihi tantopere indignari ceperit. Sciatis igitur, animae meae in hac vita nihil acerbius accidisse. Cum autem nunc intelligam quod potentissimus dominus ex speciali gratia me derelinquere nolit, sed mihi totum regnum Transsylvaniae comitti mandavit adeoque filio regis me tutorem dederit, opto etiam quod deus omnipotens ditissimo et potentissimo sultano suam magnitudinem et potentiam augeat; nam hac re refocillavit animum meum et ego statui ei quamdiu vixero fideliter servire. Ac moriar nisi compertum fuerit, quod adversarii mei iniuste me accusaverint et delationes eorum falsae deprehensae fuerint. Porro nisi potentissimus dominus me sub alas protectionis suae recepisset, dudum nihil amplius fuissem. Quocirca rogo felicem et gratiosum dominum meum ut iram quam in me [con]-ceperat, deponere velit et mei in bonam partem apud potentissimum dominum memor esse testimoniumque perhibere fidei ac probitati meae, velitque mihi pauperi gratiam et misericordiam ostendere.

Deinde iamprimum etiam intellexi, quod regina me denuo per interpretem Mahmut detulerit, quod in congregatione non comparuerim et me ipsi anteposuerim puerumque vi eripere voluerim. Fortunatus dominus nolit hisce verbis fidem adhibere, quia iuxta antiquam consuetudinem mihi ex officio meo convenit conventum agere; quamprimum vero comperi mandatum potentissimi domini per Aly chiausium in hoc regnum missum fuisse, ego quoque statim illuc perrexi et conventui antedicto interfui. Ibi regina evocatis ad insurgendum Saxonibus voluit me neci dare; postquam autem hoc pessimum ipsius institutum ei non suc-

---

hivatalában az aprilis 10-diki segesvári gyűlés folyamában történt, mikor e czélból egy csauz járt nála (L. Szilágyi Erd. O. gy. Eml. I. 276) s hogy a jelen levélben Fr. Gy. e megerösíttetést köszöni meg: bizonyos, hogy úgy a jelen levél, mint a Theiner által októberi datummal közlött, nem október, hanem aprilis havából való.

cedere voluit, ira commota discessit. Postea autem ego servitor vester cum consensu regnicolarum collegi tributum, quod citra moram per oratores regni certo ad potentissimam portam transmittetur. Ad haec ego in antedicto conventu contra eandem reginam nihil prorsus egi, cuius causa illa irasci debeat. Praeterea adfuit quoque interpres Mahmut, quem si Exc^tia V. interrogare voluerit, scio quod veritatem indicaturus est et timebit aliter dicere; sin vero non fuerit in veritate deprehensus: supplico potentissimo domino quod alium iustum et probum servitorem suum, qui neque muneribus neque favore corrumpatur, [mittat] ut omnia recte investiget vitamque et actiones meas inspiciat, quo omnia significare queat. Nam si inventum fuerit verum esse de quo adversarii mei me accusaverunt, puniar; sin autem per summam prudentiam vestram intellexeritis me culpae expertem esse, tum potentissimus dominus et Exc^tia V. amplius adversariis meis fidem non adhibeant. Propterea criminantur et dicunt me factum esse Germanum quia fidelius servio quam ipsi et vellent etiam me ab officio, in quo potentissimo domino fidelissime servio, deponi. Verum ego beneficiorum potentissimi domini ac Exc^tiae V. non obliviscar, et quandiu vixero, potentissimo domino et Exc^tiae V. fidelis ero et serviam.

Porro miror chiausium Ali quod unum vel alterum diem me exspectare noluit ut saltem congredi atque colloqui potuissemus, quia multa habui ipsi dicenda ut Exc^tiae V. referet; credideram eum integriorem, sed iam aliter invenitur.

Si vultis aliquid novi intelligere de istis quae hic dicuntur, nunc nihil aliud quod scribam habeo, quam quod domini confiniorum dicunt potentissimum dominum certissime sub Viennam venturum, quam ob causam Germani in magnum metum inciderunt et communiunt arces in confiniis existentes tam gentibus quam bombardis, ut se in illis defendere queant.

Praeterea rogo Exc^tiam V. velit mihi a potentissimo domino litteras mandati impetrare, quando homines meos in quapiam causa vel negocio aliquo regni ad vos mittere voluero, ut sine impedimento ultro citroque proficisci queant. Quod autem hactenus neminem ad vos miserim, in causa est quia ipsi timuerant sese non tuto proficisci posse. Postremo promptus sum ad mandata Magnitudinis Vestrae

pauper et egenus frater.

Hátirat: Traductio litterarum Fratris Georgii ad Rustanum passam.

(Egykorú fordítás.)

CCXL.

1551. máj. 2. — Dátos.

Fráter György a kir. biztosokat sietésre szólítja föl s hogy spanyol hadinépet hozni el ne feledjék.

Spectabiles et magnifici domini . . . *stb.* Ea ipsa hora, qua litterae D^num^ V. spect^lium^ et mag^carum^ mihi redditae sunt, versus Thordam me movi. Itaque D^nes^ V. mag^cas^ rogo ut statim et quamprimum una cum toto exercitu veniant; Hispanos ne omittant, obsecro. Ego vero ne hic quidem diutius esse possum propter mutationem omnium rerum, quae procul dubio futura esset, si diu in uno loco consisterem. Comitiae vero cum ad feriam sextam post festum ascensionis domini ad Wasaarhely indictae sint, eo iterum mihi hinc redire necesse erit. Moram tamen, obsecro, nullam iam faciant, si rebus ceptis optimum exitum esse voluerint. D^nes^ V. spect^les^ et mag^cas^ bene valere opto. Ex possessione Dathos secundo dio mensis maii anno domini 1551.

Earundem D^num^ V. spect^lium^ et mag^carum^

deditissimus

Fr. Georgius episcopus Varadiensis,
thesaurarius et locum tenens.

Külczím: Spectabilibus et magnificis dominis Thomae de Nádasd, Sigismundo ab Herberstein et Andreae de Báthor . . . *stb.*

(Eredeti.)

CCXLI.

1551. máj. 24.

Ismeretlennek magyar nyelvü lerele Fráter Györgyhöz, mely tudatja, hogy Izabella intést vett Bebek Ferencztől, hogy ne higyjen a tárgyalásokat vezető kir. biztos Nádasdynak.

Reverendissime domine, domine mihi semper gratiosissime *stb.* Kegyelmednek ezt bizonnyal írhatom, hogy Bebék most ide alá egy úrnak igen titkon megizente, hogy királyné asszonnak addig megmondja mig Nádasdy oda érkezik, hogy királyné asszony szembe ne legyen Nádasdyval, mert ő bizonnyal érti az kevetséget, melylyel király Nádasdyt oda bocsátta; mert az kevetség az hogy mindent igérnek királyné asszonnak és az fiának is Nádasdy által, de neki ne higyjen; mert az élő istenre esküdt Bebék, hogy nyomorultabb asszonyállat nem leszen ő nálánál és az ő fiánál is, úgymond; jóllehet még az király leányával is kénálják az gyermeket, de ne higyjen semmiképpen Nádasdynak. Azért ha királyné asszony valami módon szemben nem akar Nádasdy urammal lenni,

ez az oka; mert immár ezt megvitték királyné asszonnak. Ezt akarám, hogy értse kegyelmed. Az úristen tartsa meg kegyelmedet minden jó szerencsével. Szentháromság vasárnapján költ 1551.

Ezt az irta, ki kegyelmed javát
és előmentét kévánja.

Külczím: Ad manus reverendissimi domini Fratris Georgii fideliter praesententur.

(Eredeti.)

CCXLII.

1551. junius (?). — Konstantinápoly.

A szultán Fr. Györgyöt a Petrovich jelentése szerint Erdélybe érkezett királyi (ferdinandi) hadi nép kiverésére szólítja föl.

Columnae christianitatis, Fratri Georgio, monacho. Ad nostram portam excelsam Petrowytch M^ti^ nostrae excelsae suas litteras misit, quod gentes regis Ferdinandi ad occupandum et accipiendum regnum Transsylvaniense venire vellent perscripsit. Quicquid autem scripsit et nunciavit, omnia M^tas^ nostra cognovit et accepit. Quoniam autem M^tas^ nostra potentissima regnum istud ex nostra bonitate ac clementia filio olim regis Joannis dedimus et concessimus, te quoque locumtenentem eius constituimus et ipse etiam Petrowytch nobis est fidelis subditus begus; quemadmodum autem reliqui domini *(sic)* regnicolae ditionis M^tis^ nostrae sunt nostri tributarii, ita etiam regnicolae regni istius Transsylvaniensis sunt tributarii ditionis nostrae et coloni eiusdem universi. Quod autem ex parte Ferdinandi, quod gentes eius regnum intrare idque accipere et occupare vellent, nunquam M^tas^ nostra id illis facere concedit. Quoniam si quid ipsi contra semel initum foedus facere tentaverint, quo regno aut terrae huic aliqua damna inferre vellent, illis omnibus M^tas^ nostra et eis consentientibus, deo volente, de suis actio[nibus] satisfaciet facillime. Tibi igitur mandamus, ut quam fidelitatem hactenus ad nostram portam excelsam habuisti, cum Petro Petrowytch et dominis regnicolis eiusdem regni una sententia et voluntate gentibus ipsis regis Ferdinandi regno in ipso neque villas neque possessiones seu civitates aut arces aliquas occupare concedatis. Si autem secus facere vellent, tu cum omnibus tuis gentibus contra eos bellum moveas, illisque repugnabis, regnum autem ab eis conserves ac custodias. apud enim portam nostram excelsam gentes M^tis^ nostrae potentissimae sunt paratae; domini autem dominiorum Romaniae beglerbeg Mehmet passa cum omnibus gentibus et exercitibus ac dominis regni eiusdem Romaniae in Sophia nunc parati sese multum congregant et contra arma hostium arma beneparata et

curam dare propediem ad vos venient. Unde etiam vaivodae Bogdan mandavimus ut sese paratum tenere [debeat]; qui autem antea erat vaivoda Moldaviensis apud portam nostram excelsam sibi baptismam [1]) accepit, qui Zanzakbeg de Zylyztre deputatus est Mehmetque appellatus, cui ad fines Moldaviae gentes secum congregare et regni eiusdem princeps fieri mandavimus, sibi et vaivodae Transalpinensi commisimus, qui iam paratus est. Tu autem gentibus regis Ferdinandi, Germanis nullis in rebus obedias, sed illis obstabis; si autem illis obstare non poteris, ad nostram portam excelsam citissime statim perscribes et nunciabis. Datum Constantinopoli.

Hátirat (valamelyik cancelláriai titkár kezétől): Litterae principis Turcarum in Transsylvaniam missae, mense Julio 1551. ad M^tem^ regiam inde transmissae.

(Egykorú fordítás.)

Közli: Károlyi Árpád.

---

[1]) Értsd: törökké lett.

BETHLEN GÁBOR LEVELEI
FELESÉGÉHEZ KÁROLYI ZSUZSÁNNAHOZ.

Bethlen Gábornak alább közlendő levelei rendkivül érdekes adalékot nyújtanak a fejedelem politikai s családi életéhez, kiegészítik azon leveleket, melyeket Milecz a »Győri Tört. és Régészeti« füzetekben, (III. k. 195. s köv. ll.) s Szabó Károly a »Tört. Tár.« 1879-ik évf. 201. s köv. ll. közzé tettek. Politikai s történelmi tekintetben egyiránt fontosak azok, s a fejedelem életének egyik, épen legfontosabb szakából származnak.

I. 1621. april 29. [1])

Szerelmes szívem, az úristen minden jókkal megáldjon.

Leveledet itt az losonczi mezőn adák meg édes szívem, melyből hogy betegeskedésedet értem, minden búsúlásimnál bizony feljebb bánom, de az úristen akaratja ellen nem tehetek, ha lehetne, egy részét magamra venném nyavalyádnak. Én is az sok hegyek közül immár ide Losonczra érkeztem, Filektől egy kicsiny mély földön vagyok; holnap meglátogatom őket derekasou, noha mind ma s tegnap eléggé jargaltanak alatta, de igen bevonták orrokat, nem jőnek ki. Reménleném azért, talám meg fognak hasonlani, mert felette igen nagy zajgással való visszavonás volt tegnap is köztök, nagy sopánkodás. Azon leszek minden úton, miképpen szegény Rédei uram testét onnét kivehessem; szolgáit nem szánhatom, mert azok vesztették. Nagy csötörtökön késő estve egy paraszt embert levéllel küldött volt Filekből Zólyomban Györki Benedek nevű fő emberhez az veji Bata Pál, ki az filekiek árultatását megirta az ibának. Az paraszt embert levelestől eleiben vitték, szegénnek Divín alatt megolvasván az levelét, azontól szolgáit előhivatta és az dolgot megjelentvén nekik, vissza akart térni; de amazok nem akartanak, hanem neki biztatták, hogy

[1]) V. ö. Bethlen Gábor Pol. Lev. 291.

elmehet, elviszik ők, mellette mind készek meghalni, csak fizetéseket megadja nekik, mert különben el nem mennek. Hogy sanczoltatták az árulók nyavalyást. Tisztességesen öltöztették fel, bársony dolmánban, mentében koporsóban tötték s úgy tartják. Turzó Szaniszló uram magától küldött vala levelet Filekben, kérette a testet, kire oly választ adtanak, hogy ha minden rabokat elbocsátok, készek ők is kiadni; de talám különben beszéllenek harmadnap alatt. Bornemisza Jánosék ma Rima-Szombatban fogtak jőni, holnap által jőnek Osgyánnál, velünk megegygyöznek. Magam semmit sem akarok késni édes szívem, mert ha lehetne, szárnyon repülnék hozzád; hanem itt az hadakat megmustrálom és a kiknek lehet, fizetek és három nap alatt meglátom, mit tehetek azoknak, és ha meg nem hajthatom szép szóval, azon leszek, az várasit megégettessem; valami népet hagyok alatta s magam elmegyek.

Hétfőn reggel, isten velem leszen, megindulok Filek alól, ha előbb nem lehet is, szerdán avagy csötörtökön Kassára megyek. Az koronát elhoztam, Alagit, Rákóczit rendeltem melléje, de az én gyalogim vannak körülötte s magammal együtt járnak. Szmeskál uramat sem hagyám Beszterczén, jóllehet velem nem indulhata. de 300 lovast rendeltem melléje, és ma indult el. Reméllem ha ma ide nem érkezik is, Divín alá eljő és reggel 8 órakor itt lehet. Az úristen én édes szívem tartson meg jó egészségben. Irtam Losonczon ma csütörtökön délután egy órakor. 1621.

G. igaz szerelmesed m. p.

Posont még tegnapig senki sem bántotta, nem igen örömöst jöhetnek Magyarországban az német hadak, még mind quartirokban voltanak eddig, nem igen kezdenek a határokon jőni, maga én sem felettébb futok; ma 13 napja, hogy Szombatból megindultam.

Külczim: Serenissimae Principissae Dominae Susannae Dei gratia Reginae Hungariae et Transylvaniae Principissae ac Siculorum Comitissae etc. consorti nostrae charissimae.

II. 1621. junius 2.

Szerelmes szívem, áldjon meg az úristen.

Akarom tudtodra adnom édes szívem, hogy én az nagy istennek szent segitségével tegnap Rima-Szombathoz szállottam, de az felfuvalkodott ellenség Fileknél nem mervén megvárni, ugyan tegnap hajnalban megindultanak, szekereket elhagyván, rettenetes félelemmel eszeveszettűl és rend nélkűl mentenek, úgy hogy még tegnap délelőtt és utánna az fenyvesen által mentenek Divínnél, jött 200 el ide közzűlök. Egri Istvánt utánnok bocsátottam valami 12 száz lóval, ma az utóljját megérvén, Bosnyákot

az Generálist, Ecsedi Benedeket elevenen fogták el, 67 elevent hoztak ma be a táborra. Egri István az éjjel által megyen utánnok és derekasan meg fogja őket próbálni, ha módja lehet benne. Filekben Herencséni 160 gyaloggal, 50 avagy 60 lovassal ha maradt, a mint mondják, mivel oly hírtelen futamodtanak meg, az filekiek is megijedvén, mind kifutottak belőle, reménleném az úristen kezünkben adja. Az jagerdorfi fejedelem bizonyoson együtt vagyon az én hadammal immár. Trencsén vármegyét viszszahódoltattuk. Reggel kezdenek az Filek lövéséhez. Ezeket akarám édes szívem megirnom.

Az úristen éltessen jó egészségben. Filek alatt való táborunkban. 2. Junii. 1621.

Gábriel igaz szerelmesed.

23. Junii. Forgács Miklós indult volt ezered magával ezeknek segitségére, kit az mi Újvár körül való hadaink megértvén, reá válogattanak és úgy megverték, hogy magát is gyalog ugratták az Nyitrában, alig szaladott el, kevés mehetett el hadában is, Verebélynél verték meg, Komjátig űzték vissza. Az úristentől minden jót reméllünk. Reménség felett való hadunk vagyon, könnyen lehet mellettem mostan 14 ezer ember, Újvár alatt 6 ezer, Abafival 23 száz. Ez mind magyar. Gubernatornak küldtem levelet, sietséggel küld meg édes szívem. András Gerébnek hirét sem hallhatom. Lovászmesterim és egyéb szolgáim is mind oda bé vesztenek, indittasd meg őket kérlek szívem, siessenek utánam jőni.

Magad felől irass édes szívem, mint vagy, és Bámfinénak lett-e törvénye, s az boszorkányok mit mondanak. Bánfinét ha meg sentenciázta a törvény, öljék meg. Miczikére s minden egyetmássára, köntösire viselj szorgalmatos gondot, semmije el ne veszszen.

Külczím: mint az I. számu levelen.

III. 1621. junius 24.

Szerelmes szívem, az úristen áldjon meg minden jókkal.

Édes szívem, Csomaközi levelét hozák, melyet ím neked küldtem. Bánfinét megfogatta, az ördöngösökben is ötöt, az mestert is, ki vélle való latorkodását nem is tagadja. Megirtam mindjárt, hogy törvényt láttasson reá, és ha megsententiázta a törvény, megölesse, én tőllem abból ne várjon, az bűnösöket megégessék. Akarám csak ezt értésedre adnom. Az oda hátra pusztító hadakat űzzék utánnunk édes szívem, ne csavarogjanak és irass parancsolatot mindenik vármegyére, hogy valahol afféle hadgyűjtő hadnagyok vármegyékben csavarognak, tovább őket egy napig se szenvedjék, hanem reájok támadjanak és öljék, foszszák, fogják s

várakban vigyék őket, ha vármegyékből ki nem akarnak menni; hanem minden hadnagyot igazítsanak utánunk. Bosnyákkal ezen a héten szenben fogok lenni. Tartson meg édes szívem az úristen. Ex Castris ad Szikszó positis, die 24. Junii. 1621.

G. igaz szerelmesed.

Az németeket, kik Lőcsén voltak, az kamarás urak siettessék édes szívem. Berzeviczi az rezet ha el tokmálhatta, az árát küldjék utánnam, ti is édes szívem az lovak árát. Kedden is talám Rima Szombatnál érnek engemet, mivel az erdélyi hadak kedden ha Szombathoz érnek.

Külczim: mint az I. számu levelen.

IV. 1621. jul. 26.

Post scripta: Édes szívem, Bucsai az harcz alatt adá meg leveledet, kit az estve mind azon fáradtan is elolvasván, az Bámfinéra való vallásokat is meg olvasván, iszonyodom bele: Károlinak, Kornisnak kezekben adtam, hogy elolvassák, mivel ők többekkel együtt igen törekedtenek mellette ez előtt. De semmi jó választ nekik nem adtam, halasztottam arra, hogy az vallatásokból az törvény meg mutatja, bűnös-e, nem-e. Ha bűnös nem leszen és ellenünk veszedelmedre nem igyekezett, gyermekét el nem rekkentette, csak az kurvaságért meg nem öletem, más poenitentiát adok s rendelek. Immár el fognak állani érette való törekedésért ezek is, azért valaminemű bűntetést az törvény neki talál, azzal öljék meg; irasd meg az ispánoknak, nem rendelek az ördög gyilkos kurvának semmi halált én. De az boszorkányoknak öletésével főképpen annak az Pálné nem tudom kicsodáné, a ki fő eszköz volt benne, ne siessenek édes szívem, hanem ijeszszék és azonban biztassák az kegyelemmel is őket, csak gyógyoljanak meg az istentől elszakadtak, talám valahogy meggyógyíthatnak édes szívem. Ha pedig egyik sem gyógyíthat avagy ugyan nem akarnak, égessék meg őket, rettenes kénokkal kénozzák meg először, de ha meg tud valamelyik gyógyítani, én lehetetlennek mondom, hogy meg nem gyógyít, csak lássa a kurva, és kezdje érezni az rettenetes kénzásokat, halálnál nehezebb dolgot, mert az hamar elmúlik, de az kénzások által sokáig nyomorgathatják őket s nem kell egy hétig is megölni őket, hanem minden nap kénozzák szörnyen. Ha pedig azok sem gyógyíthatnak meg édes szívem, tudakozzál mindenütt valami fő orvosok felől, kik talám isten után használni fognak, mert doctorok, borbélyok nem reménlem én hogy használhassanak afféle bűvölés ellen. Mindazáltal a míg találsz, addig az doctortól rendeltetett orvossággal élj édes aszszonkám. Oltalmazzon az úristen attól, indiai kakas orra formáján való hús ne nőjön az orrodon. Nekem pedig gyakorta irass édes

szívem magad egéssége és minden állapatok felől; azt is megírasd, kik vagynak veled magyarországi fő emberek s aszszonyok, lovasod mennyi, gyalogod mennyi s megruházzuk őket. Zász(lót) az gyalognak nagyot csináltass, tíz szél tafotából legyen az szélessége, az hossza hét sing. Melyik házunkat mi állapatban találod, megírd mindenünnét. Az Vinczi tiszttartó igen lágy, jámbor ember, csak, ha találnának, jó volna mást rendelni. Gáspárt pedig hínák haza, ne kergetnék csak az caniscodásért, mert számadatlan és búdosásában semmi hasznunk, hanem kárunk. Az új keresztyének az vinczi istállókat kérik, hogy házakat csinálnának belőlle, míg magoknak csinálhatnának, kiket engedj oda édes szívem, regeszszék által, az mint ők akarják, hiszem ismét istállók lesznek belőle, lakjanak benne szegények addig, míg magoknak csinálhatnak házakat. Jövendő télen, ha ki azt éri, az udvarbíró hordasson elegedendő fát, mindenfélét nekik és csináltasson házakat, úgy a mint ők kivánják. Valami borjús teheneket, ökröket és disznókat kérnek, adass azokat is nekik, lám elég vagyon. Szerezz sok pénzt édes szívem és hozz, mert arra volna nagyobb szükségem. Körmöcz-Bányáról hozának 30 ezer frtot igen jókor, mert szinte bele fogyok vala. Áldjon meg az úristen édes szívem. Minapi Tokajból írt leveledre még választ nem irhattam, de el nem felejtem. Kiket kellene átok alatt is melletted való gondviselésre rendelnem, édes szívem, örömest akarnám magadtól is értenem; de talán isten nem juttatja arra az dolgot és még ez egyszer haza mehetek. Mindazáltal el nem mulatom (az) ebbeli gondviselést is, csak irass az személyek fel(ől).

Külczim: mint az I. sz. a.[1])

V. 1621. aug. 22.

Szerelmes én édes szívem; stb.

Mivel leveledet egynél többet nem láttam édes szívem az olta, hogy Váradról elindultál, nagy örömmel vettem ma délután 3 óra tájban egyszersmind kettőt az vak postától el, melynek egyikét Hunyadról, másikat Vinczről irták, és azután im ez órában hozá egy székely nemes ember is, Jankó Boldizsár nevű avagy kicsoda, egy leveledet; melyeket megolvasván, felette megörvendeztete édes szívem egy czikkelye irásodnak, a hol iratod, hogy egy jobbágy asszony fejét kötötte arra, hogy meggyógyít. Az német herczeg, Turzó Imre, Kornis Zsigmond lévén sátoromban, szintén, hogy hozák leveleidet, előttök olvastam meg, kin ők is örültenek; de én az úristennek csak abbeli reménségért is szívem-

[1]) Valószinűleg az 1621. jul. 26-án kelt levél utóirata. L. »Tört. Tár.« 1879. évf. 212. l.

ben hálát adtam és kérem ő felségét, hogy abbeli reménségünket adja beteljesedni. Az úristenért kérlek édes szívem, hogy ügyekezzél rajta valóban magad is s légy szófogadó abból, talám ő felsége könyörül rajtunk. Azt az kurvát pedig hogy megbüntessék Gubernator uramék, eszten ez nap is irtam neki maga postájától küldött levelemben, mely akkori írásomat nem bánnám, ha megolvastatnád vele magad előtt, ne hadd magad is könnyen, vitessék bé és lássanak törvényt reá; kezest nem talál az undok. Azt irja Csómaközi nekem, az öcscse kezes lenne úgy, hogy Lengyelországban küldené és soha ide ne jőne; de ne adja isten, hogy éljen. Magam felől irhatom édes szívem, hogy én eddig isten kegyelméből türhető egészséggel birok, kin magam is és egyebek is csudálkoznak sok gondaimra, fáradságimra, nyughatatlanságimra, búsúlásimra és az sok betegekre nézve, mert felette sok beteg vagyon köztünk Zólyomi, Székel Mózes, Huszár István igen betegek, körülöttem valók közűl lehet az magyarok között három ezer beteg, inkább mind vérhasban, de mégis istennek hálá nem igen halnak. Ide az pozsoni mezőre az mult kedden szállottunk, még derekason meg nem szállhattuk, jóllehet negyednaptól fogva az váras bástyáiból való lövéseket kezdtük elvitetni, igen mesterségesen csinálják az sánczokat, főmester emberünk vagyon egy falábu német főember, ki az sánczokat csináltatja; kedden kezdhetünk derekason az lőtetéséhez, ha isten engedi, akkor 14 álgyuval lőtetjük egy rendben és 24 óra alatt meg akarjuk ostromoltatni, úgy akarnak az lőtetéssel bánni. Bizonyoson nem mehetünk végére, mennyi az gyalog benne, de az bizonyos, hogy 20 zászló alja német vagyon benn az várban várasban; mit ad isten, meglátjuk. Az német tábor pedig, az ki benne megmaradt, eddig mintegy 8 ezer itt az orrunk előtt az városon alól szintén ellenben vagyon az Duna között egy sánczban. Ő is, mi is mindennap igen lőtetjük egymás táborát álgyukból; az gyalogink az Duna partra mennek, napestig egymásra szórják az golyóbist; tőből kilátjuk egy más táborát jóllehet talám isten nekünk ebből is jobb szerencsét szolgáltat, mert Abafi Miklós ez órában indul két ezer lóval által reájok, kiket igen szépen hátul vehet, minden élését elfoghatja az szárazról és ha mód leszen benne, meg is próbálja az táborát. Az Dunán pedig sok mesterséggel, fáradsággal hat szép sajkának töttem szerét, azon mindeniken két-két taraczk és ötven-ötven puskás naszádos legények. Ez éjjel indítom fel őket és ha lehet, az váras mellett fel mennek Posonon feljül Dévénen alól, kik ha békével fel mennek, az Dunát is el fogom az ellenségtől, semmi élése Bécs felől sem jöhet s által az Dunán is az én csatáim mehetnek s jöhetnek. Immár az német tábor mellett nagy mesterséggel felhoztam őket, noha az Duna parton vadnak. Battjáni mellett is vagyon tizezer emberünk, igen szép török vagyon vele három ezerig való. Mancz-

feldtől ma jövének posták és levelek, igen bizonyos dolog, hogy háromszor volt viadalja az bavariai herczeggel, mindenszer neki adta isten az győzedelmet és háromszor igen derekas szemben való viadaljok volt azon a pénteken, a melyre viradó szombaton nekünk is Ujvárnál császár hadával harczunk volt. Szerencsésen járt igen, veszett el 3 ezer embere az harcz helyén az bavarusnak az nap, az főgeneralisát és öt kapitányát elevenen fogták el, 3 főkapitánt vágtak le. Vagyon bizonyoson 20 ezer embere Manczfeldnek, onnét segítsége császárnak nem jöhet. Fridericus király bizonyoson az maga országában immár ben vagyon.

Prágára akarnak jőni, kiben két ezer embere fizetett császárnak nincsen. Ha Posont isten kézben adná, mi is Prágára akarunk menni, ha meg nem békélhetnénk. De talám isten megadja azt is immár. Cardinál Dettristyeint, ki császárnak közel való atyjafia, rendelte az tractatusra; mit ad isten belőle, meglátjuk. Nagy kedvét értem császárnak az békességhez, mivel Belgiumban mind vizen, földön az hadakozás elkezdetett, tiz millió aranyat is elnyertek az amsterdami városbeliek hajói, kiből egy millió aranyat adtak Mauricius herczegnek ajándékon, ezt szemével látta az morvai generális Serotin uram, ott volt Sz.-Iván havában az királnál, ki akkor az bátyjánál Mauriciusnál volt. Ő itt vagyon mostan én nálam s ő beszéli. Az dániai király is bizonyoson által jött az tengeren és az moguntinus elector püspök országát s a többit akarja elvenni. Ezek miatt nem adhat immár segítséget császárnak az hispanus; igen is ifjú ez az új király, 17 esztendős, az vén kegyetlen spanyol király meghalt. Az török császár Lengyelország ellen való indulatján is igen megrémültenek ezek az pápista fejedelmek, kit nem segíthetnek miattunk. Túl az svécziai ifjú király is ellene támadott, az muszkák is nagy haddal indultanak Litvaország ellen. Mind az három felé hadoknak kelletik lenni, Magyarország és Slézia felől is vigyázniok kell; igen megtébolyodtanak. Úsz István most jöve meg Krakkóból, én küldtem vala be, ő beszéli ezeket az lengyel állapat felől, az királyjokra igen haragosznak az urak. Az fő generális is Kotkeniczi halálos beteg lévén, nincsen, ki hadokat igazgassa, az király fia ment alá az táborban, valamint fogja az császárral való harczait igazgatni. Ide ilyen állapatok vadnak édes szívem, az országok pusztulnak igen és az kenyér szűk köztünk, kenyér evő lélek vagyon az posoni mezőn táborunkban 40 ezer. Az ellenség táborában is lehet 16 ezer lélek. Mert számtalan az haszontalan ember köztök, csak kurvát 6 ezeret mondanak köztök. Itt is az mi német táborunkban lehet másfél ezerig, az sánczban szintén úgy járnak be az urokhoz, ételt visznek, mint az vitézlő nép, kin én igen csudálkozom, mert az vármegyék s Préposti Károly meg sem merték nézni Posont eddig. Én sem járok most az sánczok-

ban, mert igen puskáznak belől. Én minden erőmmel azon vagyok, hogy ha az úristentől engedtetve leszen, az békességet véghez vihessem, de ha isten nem akarja, akármint igyekezzűnk is mi rajta, az tőlünk nem lehet. Az Pécsi kőmivesi felől iratsz édes szívem, hogy egy szász faluban bocsátanánk őket; de az ne legyen, hanem Vinczen telepítsd meg mindenféle míves emberit, nem csak kőmíveseket, hanem valamennyin vadnak, adass házhelyeket, puszta szőlőket nekik, adjanak szabadságot nekik levéllel, hogy semmi paraszti szolgálattal ne tartozzanak szolgálni, valamíg élnek, hanem csak mesterségekkel, és az se szintén ingyen, hanem felényit fizessenek nekik, a mikor míveltetnek vélek, mint az idegeneknek szoktak fizetni, és ételt, italt adjanak ilyenkor. Ott jó helyen lesznek mind szászság nemesség közte, és járhatnak dolgozni, a mikor mi mívünk rajtok nem leszen. Az új keresztyéneket Bélditől vitesd haza édes szívem, és telepítsék meg őket, csináljanak műszereket magoknak. Fejős tehenet 10, ökröt 12, egy néhány disznót adass nekik. Gáspár deák előjött és igen forgolódik Nemes Tamás mellett, sok hasznát veszszük. Az hunyadi udvarbiróságra Vas Benedek, ha akarna, rest lopó nem volna, elégséges lehetne; de ha úgy tetszik neked édes szívem, én nem bánom, csakhogy valóban félelme legyen, jó instructiot adjanak neki, azt a rendelést semmi állapatban meg ne bontsa, valamiben Bálint deák állatta az vár állapatját, bár ne tegyen hozzá, csak el ne hagyjon benne, és kövesse mindenben azt az szép rendtartást mind építésből, majorságból, jószág szolgáltatásából, az mint Bálint deák rendelte.

És ha Váradra ki akarod vinni Bálint deákot magaddal együtt, vidd ki édes szívem s magad állasd az tisztben, s minthogy az ott való állapat nagyobb, külömb, több gonddal jár az hunyadinál, nyakasb emberek is vannak ott, főképen az főporkoláb, Csomaközi által igen megintesd s Rédei Pál avagy Kákoni uram által mind az porkolábot s egyéb ottvaló tisztviselőket, ezzel úgy ne bánjanak m(int) az többivel, mert ez ahoz nem szokott, csak érthesse először kin(ek) mivel tartozik, ez el nem lopja, hanem ha leszen honnét, meg (is?) adja kinek-kinek az övét. Az míg Váradon mulatsz, magad (is) oktasd és oltalmazzad szegény kis emberkét. Bethlen Istóknak hozass édes szívem Lándor Fejérvárról igen szép veres skárlátot 8 singet, melyből csináljanak neki egy szép hosszú ujjú galléros felső ruhát s egy csonka ujjú mentét. Mindenik olyan forma legyen, az minemű formán az én köntösim vadnak csinálva, ahoz szabják mindenik mentét az formájára nézve. Az felső ruhára szép két pár szövés gombot varjanak, az csonka ujjú mentére ugyan Fejérvárról hozhatnak szép forma keskeny száras szövés gombokat 18. Mindeniket nesttel bélleljék meg neki. Két dolmánnak való atlaczot is hozzanak neki, egyik sárga, másik

zöld legyen, nyolcz-nyolcz singet hozzanak és igen szép fosztyánokat csináljanak neki télre, zubbont is viseltessenek dolmánja alatt vele. Egy tanuló mentét is csináljanak neki valami zöld skárlátból, mállal avagy háttal bélleljék meg. Jakab deáknál afféle zöld skárlát elég vagyon. Hogy az száz lovasból megfogyatkoztál édes szívem, bizony igen bánom, vétkem nincsen benne, mert Kákoni, Kún László uramék biztatának igen bizonyoson, hogy tiz nap alatt megszerezhetik, Rédei Pál is biztata s az ő szavoknak engedék; de ha tudtam volna, hogy csak abban az kicsin dologból is gondviselésekben megfogyatkozzam, arra is magam viseltem volna gondot. Kún Lászlóra ugyan méltán is haraghatom, mert négy vagy öt főembereket nyere meg az hon való maradásra a végre, hogy azok szépen mindeniknek superlátos szekere leszen, és mindenütt veled já(r)janak. Bizony szégyenlem, hogy igy meg tréfált. Nyárinak (is) megmostam az fejét, de neki vétke nincsen benne, ő megirt(a) volt, hogy elmenjen veled felesége, de az anyja fogta el nem bocsátani. Legyen azon gubernator uram, hogy fogadjon valami igen emberséges embereket, ha csak száz lovas lehet is. Én bizony minden rendbeli hadnak négy-négy forintot adok, meg sem emliti senki az ötöt.

Deregnyőt édes szívem igaz, hogy elfoglaltattam volt. de az ország reám esett és az árváknak vissza kérték, mivel Horváth Gáspárnak ahoz semmi jussa nincsen, csak tutor benne, sőt az aszszonnak is Liptóban való jószágát megadtam, mivel nem az uráé, hanem sajátja volt az feleségének; ha miben módom volna, örömöst kedveskedném ő kegyelmeknek. Mindszent nevű falut a jászai jószágból Szmeskál uram táplálására rendeltem és kezében vagyon régen. Tasnádról vitt el magával Veselényi Pál 200 forintot édes szívem, mely pénzt kévánta érteni tőlem, hová tegye, ki kezében adja. Ím megirattam neki, hogy te kezedben küldje, melyet költs magad szükségére, ha kelletik, noha tudom, mostan elég pénzt adnak jószágod jövedelmiből, de talám az is elfér a többi közzé a kevés. Az 4 inget és 4 lábravalót noha nem láttam édes szívem, mert én kezemben eddig nem hozták, de igen kedvesen vettem tőled ebbeli reám való gondviselésedet. Ne adja isten, hogy az táborban elviseljem őket, ha meghozzák is; nem tudom, kitől küldted ide, mert semmit nem irattál felőle, ha Barcsaitól, ő még el nem érkezett. Gubernatorunkat én nevemmel köszöntsed édes szívem. Nem írhattam neki sok dolgaim miatt, hanem ezen irásomból minden idevaló mostani állapotunkat megértheti ő kegyelme. Ím szintén mostan hozának 12 német rabot az táborból, száznál többet vágtanak le. Abafi is elmene szép seregekkel, magyar kopjással, hajdúval, német fegyveresekkel, dragonokkal, kik lóháton járnak és igen hosszú puskát viselnek, szép török sereggel. Kévánnék gyakran érteni az török császár álla-

patja felől, megindula-e és mely aránt vagyon a dologban. O kegyelme tudósitson gyakorta mindenekről. Toldalagi elmenett-e Erdélyből, tudósits arról is, magad felől pedig nekem (gy)akorta irass édes szívem, és ha Váradra ki jősz, gyakrabban veheted levelemet; de én inkább javallanám, Kassára hogy jőnél, semmi félelem bizony nincsen affelől, a mikor akarod, eljöhetsz, de legyen az magad akaratja. Milotai és Keserű uramékat köszöntsed, engemet valóban pap nélkül hagyának, az Szepsinél egyéb velem nincsen, Gyöngyösit nem érdemlém az úrtól, hogy kiküldje. Ezután kurvafi tanittasson senkinek papot. Itt az táborban azért vagyon tíz prédikátor és mindennap 28 helyen megütik a dobot prédikátióra és könyörgésre. Tartson meg az úristen szerelmes atyámfia jó egészségben. Irtam a posoni mezőben 22. Aug. 1621.

G. igaz szerelmesed m. p.

Külczim: mint az I. sz. a.

VI. 1621. oct.

Post scripta. Immár az levelemet megírtam vala ez előtt 4 órával, érkezének Bécsből az császár követei, azért immár az tractálás bizonyosan elkezdetik Rauenspurgban; mire adja isten, azt ő felsége tudja; ez jövő kedden együtt kelletik mind az két félnek lenni. Ez órában érkezék Tököli Istvántól is levelem Késmárkról, mivel őtet rendeltük követségben lengyel királhoz. Bizonyosnak irja ő is, hogy az lengyeleknek nagy részét igen megverték, rettenetes réműlés és futás vagyon Krakkó taján is. Irja, hogy az lengyel király is kiszáll táborban, az gyűlés 13 nap tartott csak Varsován, de az míg az Podoljában megyen, addig el fog válni a dolog. Ezeket akarám értésedre adnom, édes szívem. Ezen czédulámat az öcsémnek megmutathatod, ha veled nem volna, párját megküldheted. Elég szegén vigyázásban vannak az tisztviselők, hogy ilyen nagy dolgot is későn hallnak meg; ma tized napja, hogy Ballingh először ezt a hirt nekem meg irta, de az öcsém a görögök és hazug oláhok hirét hiszi csak el, nem küld az táborban, noha könnyen megtehetné; Ballingh egy szegény legény, mégis a táborban küldi szintén az lengyelek közé emberit.

Az eredeti levelek után

közli: Dr. Gergely Sámuel.

PÁZMÁNY, LIPPAY ÉS ESZTERHÁZY

LEVELEZÉSE

I. RÁKÓCZY GYÖRGYGYEL.

— A gyula-fehérvári káptalani levéltárból. —

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

XXVI.

1636. jul. 27.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustr. princeps, dne amice plurimum observandissime.

Ugy adák értésemre (kit maga is jelent Kld az nemes vármegyéknek irt levelében,) hogy bizonyos számu hadat szállitott volna ki az Ér mellé, szintén Magyarország határában, és hogy némelyek közülök már is kapdosást tettek volna az ő flge ditiójában, ki honnét legyen, és mért, nem érthetjük, mert Husztnak megszállására sok az a níp és távól is vagyon attól, s a szerint sok Bethlen Péter uram szolgái ellen is, ki mind is alig vagyon két század magával, s azok is magával együtt mind erős hittel köteles szolgálni ő flgének; magának pedig Ecsednek megvételére kevés és kicsin az az erő, s annyival inkább az török ellen elégtelen, ha ellenségének vagy gonosz akarójának tartja Kld őket, az mint ő fgének császár urunknak is ezt intimálta, s resistentiát is azoknak nem Szakhmár felől kellenék tenni, az hova az Kd hadai láttatnak nyomakodni, és az mint zakmári kapitány uram írja, csak két mélyföldnyire is lévén már oda, hanem más felé. Hol penig csak Bethlen Péter uramra akar Kld vigyázni, hogy valami hostilitást ne cselekedhessék Kld ellen, ahoz sem kell had; engedni kell az ő flge klmes parancsolatjának, kiben

serio imponálva vagyon neki, hogy semmit affélét ne attentáljon, ki ellen ha különbet cselekednék, vagyon ő flgének az mi klgmes urunknak abban is módja, hogy az Klmed költsége és hadainak fáradsága nélkül is büntetés alá vétethetik s nagy könnyű móddal penig, és mások megbántása nélkül. De talán vindictát keres Klmed Bethlen Péter uram ellen az nem régen Huszt alatt szolgálni általó, vagy mint lött cselekedetiért, de requisitiója levén az aránt is Kldnek ő flgénél, császár urunknál, vagyon úgy tudjuk, arról is resolutiója Kldnek ő flgétől, s leszen illendő satisfactiója is Kldnek, de azzal az móddal és hertelenséggel nem lehet, az mind Kld kévánja, mert nekünk törvényünk vagyon, és constitutióink és ez mellett nemes szabadságunk is mind ennyi megerőtlenedett állapotunkban is fenn vagyon; és senkit az király ad simplicem delationem, inaudita, et incognita causa, non citatum non convictum megnem szokott büntetni, s nem is büntet ő flge; várni kell azért Kldnek attól ezaránt is, és egy kis patientiával kell lenni az közjóért, hogy mindenestűl le ne tapodtassék az mi szép szabadságunk és törvényünk. Megtapasztalja Kld, oly animadversióba vétetik Bethlen Péter uram, ha az közönséges jó bíkesség ellen cselekedett, az ki az békesség ellen cselekedőknek nagy példája leszen, melyet maga is ő flge klmesen declárált Kldnek, s méltó egyébképen is az ő felsége klmes resolutiójához alkalmaztatni Kldnek magát.

Hol penig különbet cselekednék Kld, kit nem reméllek, s egy személy ellen való boszúállásért ez mostani sok háborúi után való szegény hazánk kevés csendességét megháborítani kivánná egész nemzetünk veszedelmes kárával, fenyegetődzést Kldnek semmit sem adok, de mind birodalmára, s mind hiveire vagyon gondviselése ő flgének, nagy sokat szorgalmatoskodván eddig is abban arra rendelt szolgáival együtt, hogy csendességben tarthassa ez szegény hazát, azon végre nem kevés kglmességét mutatván Kldhez is, kit megbántani, noha illetlen minden igaz magyarnak, s de kiváltképpen Kldnek, ki diplomájával is kötelezte ezenre magát erre tekintvén, ha mi tőlünk is in casu tali mi ellenkezést látna Kld, avagy oltalmunkra felveendő készületet, kérem Kldet, idegenűl ne vegye, másra se magyarázza, hanem mindenestűl magunk oltalminak, kire az természet is törvényt mond, egyébaránt noha talám Kld másképpen gyanakodik, de minden alkalmatossággal, kiváltképpen szegény hazánk és nemzetünk közjavában szolgálnom és kedveskednem is kivánok Kldnek, és szolgálok is; s arra igérem és kötelezem is magam Kldnek, s azaránt is, hogy határunkon kivűl mi csak egy lépést sem akarunk tenni, azont várván Kldtől is, hogy minket az mostani kicsin csendességünkben se háborítson meg, satisfactiója lehetvén egyébiránt is Kldnek praetensióirúl, kire ám klmesen ajánlotta is ő flge magát.

Kldtől ezekre bizonyos választ is várok. Tartsa meg isten jó egészségben Kldet. Datum in Lakompach, die 27. Julii 1636.

Illustriss. Dnis Vestrae

servitor et amicus paratissimus
Comes N. Eszterházy.

(Batthyányi könyvtár. N^5 IV. 4. n^0 49.)

E levélre l. a fejedelmi válasz fogalmazványa egy töredékét, u. o. N^0 53.

XXVII.

1636. sept. 28.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime et reverendissime domine amice et vicine nobis observandissime.

Megirtuk vala Kegyelmednek Fejérvárról indulásunkat; isten kegyelmességéből immár ide Thordához szállottunk; az ország hadai igen jó készülettel táborunkba gyülekeztek, innét az hova a szükség kévánja, az fele indulhatunk. Irhatjuk Kegyelmednek azt is, hogy Klobusitzki ifiu legény szolgánk Ratisbonából császártól ő felségétől megérkezett. Isten ő felségének adjon sok jókat, szolgánkat kegyelmes válaszszal bocsátotta ő felsége. Kegyelmedtől is háladóképen vesszük ő felsége előtt dolgainkban való törekedését, és hogy az imperiumi hirekkel részeltetett, igen kedvesen vettük Kegyelmedtül. Áldja meg az úristen az közönséges jó békeséget az keresztyénség közében. Az úristen megtartván bennünket az ő felsége hozzánk megmutatott kegyelmességéhez, teljes életünkben háladóképen igyekezünk megszolgálni, hogy még posteritásinknak is arra jó példa legyen. Még akkor ő felsége nem értette volt az budai vezérnek Bethlen István urammal együtt táborban szállásokat; ő felsége akkor úgy gondolkodott volt, hogy immár ez idén semmit ellenünk a török nem indit, de a Bethlen István uram és egyebek biztatása, az mint látjuk, meggyőzte az törököt, úgy is gondolkodhatunk, hogy abból is szivet vehet az török, hogy Bethlen Pétert senki az ő felsége tisztviselői közül nem reprimálja. Császár ő felsége parancsol, hogy Bethlen Péternek hadat ne engedjenek gyüjteni az török közzé, apjához leveleit s emberét ne jártassa; szolgáinknak Huszt alatt elpredált javait megadassa, de eddég még mind contrariomot cselekedett Bethlen Péter, sőt többet, nagyobbakat. Az múlt napokban egy hadnagyunkat egy nehány lovasinkkal el hitegette, s Kálmándi Istvánt régi szolgájokat több csavargokkal együtt mintegy más fél száz lovast az apjához az töröktábor-

ban küldötte az ő felsége ditiójából Szolnok vármegyére, s Barcsay Sándornak Huszt alá minemű leveleket irt Bethlen Péter in specie küldtük el, hogy láthassa Kegyelmed s ő felségének is ezen ifiu legén szolgánk elében terjeszthesse. Ugy tetszik, ha reá inquisitio nem lészen is, ezek is eléggé megnehezitenék törvén szerént is, meglátja Kegyelmed is, hogy nekünk az ő felsége ditiojából nagy ellenségünk vagyon; arra is mint szintén az apjára s az törökre úgy kelletik vigyáznunk; ha az ő felsége tisztviselői nem compescálják és hogy igazán megirjuk Kegyelmednek, az ő felsége tisztviselőik késedelmes gondviselésétől igen tartunk, talán csak izét sem fogjuk érezhetni miattok az ő felsége kegyelmes resolutioinak. Ha Kld ő flge előtt instálna azon, hogy ő flge találna valami jobb módot kegyelmes resolutioinak effectualásában resolutiójának effectualásában, az bizony igen szükséges volna; mi is ő felségének megköszönvén mostani kegyelmes resolutióit is, annak effectualásáról ujolag requiráljuk ő felségét. Egy nehány nappal ezelőtt is irtunk Kegyelmednek, hogy immár szinte most vagyon ideje az ő felsége kegyelmes oblátioinak beteljesítésének, az mit ő felsége rendelt, késedelem nélkül méltóztassék praestaltatni. Palatinus uram irt volt két rendbeli levelet is, választ irtunk ő kegyelmének, melynek mássát Kegyelmednek is megküldöttük. Elvárjuk az ő kegyelme választételét, várván mindenekben, a hol kévántatik, az Kegyelmed megigért keresztyéni jó indulatját s jó akaratját. — Tartsa meg isten Kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum in castris nostris ad oppidum Torda positis, die 28. Septembris, anno domini 1636.

Eminentissimae ac rsmae Dnis Vestrae amicus et vicinus benevolus.

Hátirat: 1636. 28. Septembris ex castris ad Thorda, ad Cardin. Strigoniensem D. Andreae Klobusiczki datarum par emendatum.

XXVIII.

1636. oct. 15.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustrissime princeps domine amice observandissime.

Az Kld levelét, melyet Tordárul 18. Septembris irt ő felségéhez császár urunkhoz menő postája által, el vöttem Kldnek, melyben noha bő irásra láttatik okot adni Kgld nekem, mindazáltal mostani dolgaiban azzal nem terhelem Kldet. Hanem az mi az török állapotját illeti, szándékokat a körül álló dolgokból régen eszembe vöttem, noha az alatt hallom, hogy jó szót is adtak Kldnek,

de gonosz intentiojokat ugyan le nem tötték, azért az mint im most cselekedettel is megmutatták, kire adott-e okot Kld avagy nem, maga tudhatja Klmed jobban, én nem itélem, elég ha rut most ez a dolog és félelmetes, de oltalmazzon isten bennünket, hogy ennél is rutabb és veszedelmesebb ne kezdjen lenni.

Bethlen István uram ő klme állapotját az mi nézi, sem tudtam, sem javallottam az pogányok köziben való menetelét ő klmének s azt annyival inkább nem közlötte ő klme velem, hogy pogányok kardjával övedzék, s úgy megyen maga hazájára és nemzetére, kit az mint veszedelmesnek tartok, úgy javallásomat sem adtam, sem adhatom most is azon cselekedeteknek, s ha tehetnék az ilyen indulatokrúl, vérem kiontásával ma tennék. De az maga Kld biztatási is tőnek minket restté, ugyanazokra nézve nem engedének nekem is az ő idejében praeparatiokat tönnünk, az mikor még ezelőtt hat héttel vigyázó tábort csinálok vala én Buda felé, az ki úgy hiszem consideratiot adott volna az budai vezérnek, mint induljon ki Budáról és mint vigye el vele az végbelieket is, de az Kld maga biztatási miatt nem engedteték meg.

Bethlen Péter uram dolgát is az mi illeti, abban is úgy tetszék Kldnek, hogy én patrocinalok neki, az kivel vádoltattam is, melyet eszembe vévén, nem kivántam azután semmi dolgát ő klmének értenem, s két s három levelére sem adtam választ, s nem tudom azt is micsoda parancsolatokat extrahált ő felségétől is ellene Kld, és mint s kikre is kivánta iratni azokat, kik azt vélem mindazonáltal, hogy külömbet az ő felsége kegyelmes parancsolatjánál nem cselekesznek, és az hol animadversiot érdemel Bethlen Péter uram, el nem fogják ő kglmének mulatni.

Értem hozzám való suspicioit is Klmednek, melyet jelente, hogy az hajduknak irt levelemből is méltán veheti, de bizonyosan csalatkozik Kld azaránt is, mert az mit én az hajdúság köziben irtam, azt az én kegyelmes uram parancsolatjából cselekedtem, s azért kivánta az ő megmaradások is és az mi közönséges jónk is, tartván attul, hogy arra lévén indulatja az töröknek valamint idő nap előtt bele ne kapjanak, és magoknak utolsó veszedelmet, s nekünk is but ne szerezzenek. Nem is hajdunak való Erdélynek oltalma az török ellen, az ki dolgot adált az római császároknak is, s azt kivántam tölők, hogy addig veszteségben legyenek, és senkivel semmi szövetséget ne is tegyenek se penig az töröknek offensát, valamig ő felségétől az mi kegyelmes urunktól derekas declaratiot nem vesznek. Ha ez gonosz, igaz én cselekedetem; de bár ehez alkalmaztatták volna most is magokat, s vártak volna ő felségétől.

Az békességnek tractájához félvén s praevideálván ezekben az kikben vagyunk és ezekből, az mik következhetnek, szivem szerint fogtam vala és nem kicsiny jómnak s nyereségemnek tar-

tottam volna, ha isten azt adja vala, hogy végben vihettem volna, de az Kegyelmed gyanusági fogának attól is el. Melyekből igen nagy érdemetlen voltomra panaszokat is formált ellenem ő felségénél császár urunknál, kivánván azt is ő ffgétől, hogy az én Budára való küldetésimtől és irásimtól el fogjon ő felsége. Mely Kld kivánságit intimálván ő ffge nekem is, az Kld jó itéleti rajta, mint bocsátkozhassam tovább én valami tractában, noha, ha mód volna benne, s véghez vihetem, látom micsoda sequelái lesznek ezeknek, bizony bő vérem kiontásával is véghez vinném; de messze ment az dolog, s rövid az idő, isten jó volta csak az, az ki ezeket immár jó rendben veheti.

Csernel György uram által én Kldnek szivemet nyitottam meg, de idegenül vötte azt is Kld, noha édes atyámnak s magam fiának sem tudtam volna igazabb tanácsot annál adni, mert az cessióról én különben nem szólottam, hanem ha külső derekas segítségben megfogyatkoznék Kld, az török penig nagy erővel menne Kldre, az kivel nem birhatna, jobb életének s javainak megtartásával consulálni az provinciának, hogy sem erőtlen fegyverrel resistálni s annak meggyőzettetni, s az által mind magát, mind Erdély országát, s az szerint minket is valami alkalmatlan veszedelemben hozni. Ha ez is gonosz tanács, forduljon orczámra ez is, ottan mondjuk eszesnek azt, és jó akarójának Kgldnek, az ki praecipitatiot consulált és consulál most is Kegyelmednek. Egyébiránt ha miben módja vagyon Kegyelmednek, ne adja isten, hogy csak számat is megnyissam arra, hogy Kegyelmed mindent meg ne cselekedjék mind maga, mind az erdélyi provincia óltalmára, az mit maga s mások kára és veszedelme nélkül megcselekedhetnék.

Akarám Kldnek azt is megirnom, hogy látván ez változásokat ő ffge, s tartván, hogy maga ditiójában is ne penetráljanak holmi alkalmatlanságok, Sléziában szállított valami bizonyos számu hadat, s megparancsolta kegyelmesen az nemes vármegyéknek is, hogy magok oltalmára felüljenek az országban, s ha mit tovább parancsol ő felsége ezen dologban, készséggel kivánok megfelelnem annak is, de ő ffge kegyelmes akaratja s nyilván való parancsolatja ellen, tudom tudja Kld, mi semmit nem művelheténk ez aránt, sok és nagy deliberatiók kellvén ahoz, az ki az törökkel való frigynek rupturáját fel kivánja venni. Egyébiránt én az miben tudok, mást itélvén is Kld, mind szegény hazánkra s mind megkevesedett nemzetünkre nézve készséggel kivánok szolgálnom Kldnek. Tartsa meg isten jó egészségben Kldet.

Posonii, 15. Octobr. 1636.

Illustrissimae D. Vrae

servitor et amicus paratissimus
comes N. Eszterházy.

XXIX.

1636. oct. 26.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustrissime princeps dne amice observandissime.

Valahány nappal ezelőtt két rendbeli levelemet is küldvén Kegyelmednek, most sem akarok hosszú lenni írásommal, hanem értvén az Kld Cardinál uramnak írt leveléből, hogy isten az török ellen valami particularis győzedelmet adott Kldnek, örömmel értettem, de azon inkább örülnék, s hasznosbnak is tartanám mind magára nézvén Kegyelmedre, s mind egész nemzetünkre tekintvén, ha ezután békességre vihetné Kld az törököt, egyébiránt félelmes igen, hogy szomoruságot ne szerezzen ez mostani öröm nemzetestől mindnyájunknak, mivel jacta est alea, s ezt már secundálni kell Kldnek, kiben magunk ereje és fegyvere mennyire mehessen elő (magános gondviselése alatt lévén istennek az hadverés) nem tudom, de az ellenségnek nagy voltára nézve gondolkodván az elmultakról, és azokból jövendőlvén vagy itélvén a jövendőket is, akarnám igen, ha ez az nagy ellenség ellen nagyobb erő volna Kegyelmed kezében, és azt az nagy fejedelmek is gyámolítanák erejökkel. Ha mód van azért benne, mégis ad pacatiora media menjen Kld, mert az szükségnek szolgálni eszesnek való. Hol penig ez a mostani török erő oly, a kinek magától is resistentiát adhat Kld, s ez által időt és tanácsot nyerhet tovább való dolgainak igazitására, jó securitással való resolutiót hogy ne vegyen Kld, nem mondom. Azonban az insurrectiókat mi is itt minden felé publicáltuk, és az mit közönséges hazánk javára megcselekedheténk, az ő ffge klgyelmes rendelésére s parancsolatja szerint azt el nem mulatjuk. Tartsa meg isten jó egészségben Kegyelmedet.

Posonii, die 26. Octobr. 1636.

Illmae D. Vrae

servitor et amicus addictissimus
comes N. Eszterházy.

XXX.

1636. oct. 26.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustrissime princeps, domine observandissime.

Tegnap bővebben irván Kldnek, érkezék azonban Bogádi András uram Ratisbonából, kivel nem keveset beszélvén, úgy hiszem azokról el nem mulatja tudósitani Kegyelmedet. Most igen rövideden, de jó igazsággal csak azt akarom Kldnek megírnom, hogy az török indulatját én igen veszedelmes dolognak tartom,

mert noha késő az idő, mindazonáltal az mint csak szinte tegnap is nekem tótországi bán uram írja, az tenger mellől is, bosnyákok is mind takarodik az vezére után most is az török, s a szerint visz ki tartományából is, ki gonosz jel; igen méltó azért, hogy jobban megértse Kld az tatárok dolgát is, s az szerint az selisztriai és inzörmelyi bellis bég hadait is, mert mind ezek csak Bethlen uram kedvéért hihető is hogy össze nem gyűlnek. Im mi is itt rözgölődünk az mint lehet, de későnek késik, megcselekeszszük mindazáltal az mi lehetséges leszen. Noha ha maga Kld is és mások is nem impediáltak volna, ezelőtt hat héttel már én mezőben lettem volna, kivel úgy hiszem az mint élek, fészkében tartottuk volna az törököt; de ez elmúlt idő lévén, vissza nem vonhatjuk. Hanem kérem szeretettel Kldet, ezekben úgy alkalmaztassa dolgait, hogy se magának, se a szegény magyar nemzetnek vele utolsó veszedelmet ne causáljon, melyet nem az Kld eddig való gyanúsága szerint írok, hanem féltem igen Erdélylyel együtt azt az mi szegény hazánkot is.

Tartsa meg isten Kldet jó egészségben. Raptim 26. Octobr. 1636. Posonii.

Illustrissimae D. Vrae

servitor et amicus paratissimus
comes Nicol. Eszterházy.

XXXI.

1636. dec. 26.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustrissime princeps, domine et amice observandissime.

Noha három rendbeli levelemre nem vettem választ Kldtől, mindazáltal úgy kivánván szegény hazánk és nemzetünk közjava, magam részéről így sem akarok megfogyatkoznom magam kötelességemet, s im az Klmed jámbor fő ember szolgája Réz András uram menvén be Klmedhez, akarom ez kis írásommal meglátogatnom Klmedet, és ugyan ő kegyelme által valahány szóval is, izenni Kegyelmednek, kérvén szeretettel Kegyelmedet, minden én felőlem való hallomástól ne hagyja magát megkötni, mert noha néha kemények elein az én beszédim, de hamisság benne nincs, és nézik az közjót inkább mint mást, melyet meg fog tapasztalni Kgld ha nem most is, ezután. Isten az ő jóvoltából könyörüljön rajtunk, és adjon jó egészséget nemzetünk közében, s tartsa meg Kegyelmedet is. Pozsonyban, Szent-János napján 1636.

Illmae D. Vrae

servitor et amicus paratissimus
comes N. Eszterházi de Galantha.

XXXII.

1637. april. 4.

Eszterházy Rákóczinak.

Illustrissimi princeps, dne amice observand^me^.

Az havasalföldi vajda ő klme szolgája im vissza megyen urához tőlünk messze vannak, de egy jó értelemből és resolutióból volna mód a segedelemben, hanem egyébképen is distractiójával avagy diversiójával az töröknek, csak vehessék fel resolutiójokat.

Az Kld törökkel való dolgában is nem kicsinyen vagyunk szorgalmatosak, az ki elégíti ellenkezését jó szóval, azt mívelik ők egyéb dolgokban is, hogy az alkalmatosság után bizonyosban járhassanak; igen szükséges azért, hogy Kld császár urunkat ne csak levelei, de maga bizonyos követje által is mennél hamarább tudósitsa az egész mostani portai követ dolgairól, hogy így tudhassuk aszerint azokban, az kire érkezünk; szolgálnunk mind az közjónak, s mind Kldnek.

Az tatár cham hogy erőt vet Cantamiron, mind az Kld Cardinál uramnak írt leveléből, mind másunnat értettük, nem kicsin akadékjára van az töröknek, s istennek csodálatos gondviseléséből is vannak ezek, abban köllene azért az havasalföldi vajdával igen titkon fáradni Kldnek is, hogy ez indulatját fenn tartaná az császár csak ez nyáron, mely őszre generális békességet ad itten is az keresztyén fejedelmek közt, kiben nagy reménységünk is vagyon.

Isten szegény Cardinal uramat kiszólítván ez világból, kérem Kgldet, tartson jó confidentiát én velem is, kivetvén minden idegen elmélkedést szivéből, holott házamban, s bőrömben jár nekem is az dolog, s másoknál kötelesebb lévén az közjóhoz, és hazánk s nemzetünk megmaradásához, talán egyébaránt is méltán kivánhatom ezekben való Kld correspondentiáját. Igy leszen az dolog alkalmatosb az Kld szolgálatjára is, és az közjóra is, kiért én nem csak fáradságot kész vagyok viselnem, de ha kivántatik kiadom készséggel életemet is érette, ha pedig mi diffidentia volna még elméjében Kldnek, nyissa meg azt is kérem, s különben tapasztalja, Kd meglátja. Isten Kdt tartsa mg, Raptim 4. aprilis 1637. Posonii.

Ilustr. D. Vrae

servitor et amicus addictissimus
comes N. Eszterházy.

A sajátkeze irása. (Battthyányi könyvtár N^5^ IV. 4. n^0^ 109.)

XXXIII.

1637. maj. 22.

Rákóczy Lippaynak.

Cancellarius uramnak 22. May. 1637.

Ultima Aprilis becsülettel írt levelét Kldnek Alexandros jámbor szolgánk ezen hónak 16-ik napján küldé meg mind az ő ffge kegyelmes resolutiójával, melyet mi ő ffgétől igen alázatosan vöttünk, s Kldtől is azt az jó indulatot, kivel magát ajánlja és igéri, s azokat kiket Alexandros által izent s megjelentett. Jóakaróinknak számát is hogy Kld többítette, s az idegeneket is jóakaratra bírta, felette igen kedvesen, s oly becsülettel vöttük, hogy mi azért Kldnek háládatlan jóakarói akármi üdőben is nem akarunk lenni. Mivel azért szándékunk ez, az úristen csendesítvén ez mostani állapotokat, emberünk által is kelleték esmég ő felségét találnunk, míg most Kldet bő irásunk olvasásával is nem fárasztjuk, s mivel ez levelünket is nem magunk embere fogja Kldnek praesentálni, kit fog-e Kld elvenni, felette szeretettel kérjük, tudósítson róla. Bizony dolog, nekünk az szegény Cardinál uram halála sok okokra nézve igen nehezen s bánatosan esik, s majd reméltelenül is. Mi igazsággal írjuk Kldnek, úgy meg valánk nyugodva az ő klme jó akaratjában, s hazájának s nemzetinek szeretetiben, s az ő ffge klmes parancsolatinak effectuálásában, hogy ha mások is ezt viselték volna szemek előtt, talám a szegény hazának s nekünk is nem munkáltak volna ellenséges képpen jövendő romlására. Eleget akarván azért tennünk az ő ffge klmes parancsolatjának is, mind az Kld kivánságának, követni akarjuk Kldel is az jó confidentiát, kiről ezután magunk emberétől bővebben izenünk és mások is ezen dologról mint sollicitáltanak. Kldnek írt confidentia magam levelét is akarnánk mutatni, s ugyan akkor mindenről bővebben izenni Kldnek, az új titulusban is szerencséltetvén Kldet becsülettel. Homonnai urammal örömest tartanánk jó correspondentiát, de ottan a részről gyakorlatossággal ottan-ottan megbántódtunk. Mi az úristen áldásából mostan tűrhető állapottal vagyunk, követink még az portára vadnak, várjuk nem sokára őket haza, mivel már az porta kivánsága szerint az tavali adót is beindítottuk, noha vele igazság szerint nem tartoztunk, úgy reméljük eztennapra [1]) befognak érkezni vele az portára. [2])

(A fejedelem eredeti fogalmazványa.)

---

[1]) Azaz »mához egy hétre.«

[2]) Lippay azon levele, melyre itt Rákóczy felelt, közzé van téve Szilágyi S »Rákóczy és Pázmány« Pest, 1870. 240. lapján XXIV. szám alatt.

XXXIV.

1637. jul. 16.

Lippay Rákóczynak.

Excellentissime princeps, domine domine colendissime.

Az Ngod 23. Maji nekem írt levelét szintén egy holnapra 23. Junii adta meg Prágában az havasalföldi vajda embere, melyben hozzám jelentett Ngod kiváltképpen való jóakaratját meg igyekezem minden tehetséggel szolgálni; reméllem is hogy ebben az végezett confidentiában Ngod az én vékony szolgálatomon avagy legalább jó akaratomon meg fog nyugodni, inkább hogy semmint valakinek másnak kinált kedveskedésén. Ngodat azon kérem, mindenekről írjon gyakorta és confidenter; még énnekem semmi derék állapotrúl nem írt Ngod, ha jól említem Jakusics uram levelét hozák most, a kiből érték némely dolgokat, az melyeket Ngod jelentett ő kegyelmének, kinek alkalmatosabb véghezvitelére im az clavist is megküldöttem Ngodnak. Volnának alkalmas dolgaim nekem is, melyeket örömest közlenék Ngoddal, de ezúttal még nem lehet, elvevén az clavist Ngod, akkor talán írhatok. Annyival jobban ha bizott emberét kaphatom Ngodnak. Az mely resolutiókat Ngodnak Réz András uram által küldött ő felsége, noha a nélkül is maga Ferenczfy uram keze irása, azon leszek, hogy kévánsága szerént decretumban küldhessem Ngodnak más bátorságosabb alkalmatossággal.

Ngod az törökre vigyázzon és ébren legyen, mert nincsen szintén securitássa Ngodnak; szóval két ízben is izentem immár Ngdnak, most is repetálom, hogy nem mind igazak Ngodnak, az kik forgatják ott benn dolgait Ngodnak.

Homonnai uramnak az minap is írtam, most is írok, hagyjon békét nem tudom micsoda superflua solicitudóval való scrupulusinak, bocsássa által békével az Ngod embereit, ugy van értésemre, hogy két ezerig mentenek immár. Réz András uram is két regementumról emlékezett. Irjon Ngod felőle ha többet, és menynyit kivánna még általvinni, nem tudjuk mire vélni, hogy azoknak is három százát elbocsátotta Ngd, az kik bementenek.

Az itt fenn való állapotokról, hála istennek, minden jót írhatok Ngdnak; az svecusok hada Torgaviától futva szaladott az szándékkal, hogy a tenger mellett való erősségekben szorúl, onnét vízi erővel is segíti magát, az életet sem foghatják el, mint Torgaviánál. De különben esett az dolog, mert azok is az ő felsége hadai, a kik Silézia táján voltanak, eleibe jöttenek, és az több hadaknak is nagy része megelőzte, az tenger felé való passusit elfogták, és úgy meg szoritották, hogy más hova nem sza-

ladhat, hanem ha Lengyelországban, ha meg vív, úgy is elvesz, mert közbenvették. és bizonyosan vagyon három annyi erő rajta. Egyébiránt is az könnyű had, az ki több öt ezernél, éjjel-nappal rajta vagyon, vesztegeti, immár öt ágyúját nyerték volt el tűle, minden órában várjuk az többit is, és nem kételkedünk benne, hogy végét érjük immár az egyik ellenségünknek, hanem ha az jó isten, az ki magának tartotta az hadak verését, másképpen rendeli.

15. Julii egy fiú magzattal látogatta meg az úristen ő felsége házát, kit ma Philippus Augustusnak kereszteltetett.

Az havasalföldi vajda emlegeti Ngoddal való bizonyos jó correspondentiáit, ki miben álljon, conjecturával alkalmassan érthetem, ha Ngodnak bízott embere jön fel, kérem Ngodat adja világosban értésemre, mert kévántatik, avagy bár az cziffrák által jelentse meg, ha elbírják.

Veszprémi püspök uram ő kegyelme leveléből értem némely embereknek szándékát, kiket jól cselekszi Ngod, hogy fontban nem veszen. Voltanak holmi panaszok az Ngod embereire is, hogy Szunyogh uram hadaiban megbontogattak, kiváltképpen pedig, hogy Ngod az maga ditiójában igen nagy poena alatt megtiltotta, hogy senki az ő felsége zászlója alá ne irassa magát, kit noha némelyek exaggeratióval öregbíttettek, én mindazáltal az Ngod állapotjának mostani bátortalanságával mentettem ő felsége előtt.

Ngod securitásnak azt se tulajdonítsa az bűntetéstől, ha kik azok közűl az németek közűl, az kik tavaly esztendőben az törökkel czimboráltak, Szunyogh uram hadaihoz ragadtanak etc. Többet most nem írok Ngodnak, hanem kérem, hogy mihent elveszi levelemet írjon Ngod, és tudósítson derekasan az török és maga állapotjáról. Ezeknek utánna ajánlom Ngodnak szolgálatomat. Tartsa és éltesse az úristen Ngodat sok esztendeig jó egésségben. Viennae die 16. Julii 1637.

Excellentiae Vrae

servitor obligatissimus
Georgius Lippay
eppus Agriensis.

Hátirat: Excellentissimo ac illrmo principi ac dno dno Georgio Rákóczi Transsylvaniae principi, partium regni Hungar. dno et Siculorum comiti etc. dno colendissimo.

Rákóczi sajátkezű jegyzete: 21. Augusti anno 1637. délután 2 órakor vezér szolgája.

Clavis, mint e levél mellékl ete.

1.	2.	3.	4.	5.
A	Kaimekam	R	Konstántinápoly	
L	Fővezér	Y.	Persa	
E	Cantamir	Z	Török császár hada	
P	Tatár cham	X	Duna	
B	Lengyel király	Aa	Magyarország	
M	Erdély	Bb	Császár ő felsége követe	
F	Tatárok	Cc	Erdélyi követ a portán	
K	Várad	Dd	Székely Mózes	
C	Jenő	Ee	Hadak	
N	Kassai generalis	Ff	Kassa	
I	Palatinus	Gg	Szakmár	
G	Császár ő felsége	Hh	Székelység	
D	Török császár	Ii	Szászság	
O	Hajduság	Kk	Bethlen István	
H	Moldvai vajda	Ll	Bethlen Péter	
Q	Erdély fejedelme	Mm	Toldalagi	
U	Budai passa	Nn	Sülficár	
S	Havasalfölde	Oo	Drinápoly	
T.	Lengyelek	Pp	Laskay	

6.

Nihil significantes notae quae intermiscentur:
l. m. n. o. q. r. t. u. x. y.

XXXV.

1637. jul. 31.

Lippay Rákóczynak.

Excellentissime et illustrissime princeps domine dne colendissime.

Ngodnak az minapiban derék dolgokról írtam az havasali vajda emberétől és clavist is küldöttem. Elkésett nyilván valahol, mert eddig válaszomnak kellett volna jűni Ngodtúl. Az svecziai hadat, melynek előttök járó generálisok Panier volt, istennek hála megverték, éppen minden gyalogját vagy levágták, vagy megfogták. Ágyúit, lövő szerszámait elnyerték, az lovasában is sokat vágván le, ő maga Panier egy passust találván, az Odera vize mellett elszaladott mintegy négyezer lovassal, és az tenger mellett való erős városokban vette magát, ha lehetne még vízen valami segítsége. De nem látok módot abba is. Mi nehezteljük azt is, hogy maga Panier annyi csoport lóval elszaladhatott, reméljük, hogy isten az többit is megszégyeníti; utánna vannak az ő felsége hadai és naponként nevelkednek. Nyolcz ezer embernél több veszett el ezen a víváson Paniernek.

Nyavalyás Rákóczi Pálné asszonyomat az úristen ez világból hosszú nyavalyája után kiszólitotta die 25. Julii vízi és száraz betegségben halt meg itt Bécsben. Az leányát még éltében az apáczák köziben adta volt nevelni; emberkort érvén szabad leszen magával, kijöni vagy ottbenn maradni. Az tutorságot és az árváknak jószágostúl gondjok viselését kiváltképen kegyelmes gratiából maga vette fel ő felsége császár urunk. Az asszony testamentumot tett, és még éltében kérte ugyan ezen kegyelmességre ő felségét. [1])

Az török indulatja felől hoztanak ez napokban egynehány rendbeli híreket; kévánta volna ő felsége ha Ngod is írt volna mindazokról, mind pedig az maga állapotjáról énnekem legalább.

Bethlen Péter itt volt udvarnál, de nem lett kedve szerint való válasza, minden dolga fenn vagyon; bizonyos legyen benne Ngod, és ha ki különbet mondana, el ne higyje. Nagodnak írnék örömest dolgokat, ha az clavist elvette volna Ngd. Reméllem, hogy kevés nap alatt jobb módom leszen az irásban.

---

[1]) *Rákóczi saját jegyzete a levél szélén:* Szép törvény, az verus successor injuriájával, s ország szabadságának s törvénynek sérelmével király tutorkodgyék, dotalista testamentumoskodjék.

Ezeknek utánna ajánlom Ngodnak szolgálatomat. Tartsa és éltesse isten Ngodat sok esztendeig jó egészségben. Viennae die 31. Julii 1637.

Excellentissimae Celsitud. Vrae

servitor obligatissimus
Georgius Lippay
eppus Agriensis.

P. S. Ő felsége gyűlést hirdetett ad diem 21. Septembr. Pozsonyban, kiről ezután bővebben.

Közli: Beke Antal.

REGESTÁK
A KÜLFÖLDI LEVÉLTÁRAKBÓL.

II. Rákóczi Ferencz kora. I. Porosz alkudozások s jelentések.

Bécs, 1701. apr. 23. II. Rákóczi Ferencz neje I. Fridrik porosz királyhoz.

Kéri közbenjárását a császárnál, hogy férjét szabadon bocsássák. Életével jót áll ártatlanságáról.

Miskolcz, 1704. febr. 2. Rákóczi követét, Rádai Pált ajánlja a királynak.

Danczig, 1704. apr. 24. Rádai Pál és Okoliczany Mihály Wartenberg gróf porosz minisztertől útilevelet kérnek.

Berlin, 1704. maj. 3. A király megparancsolja a danczigi megbizottnak az útilevelek kiadását és az egész ügy titokban tartását.

Berlin, 1704. máj. Des Ungarischen Stände Ablegaten Rada Proposition.

»Sciat orbis Christianus praetitulatum Dominum Principalem nostrum una cum gente tota, nihil sanctius habere, quam ut Regnum sibi restitutum tam Portae Ottomanicae quam et Potentiae Austriacae sit obstaculum.« A magyarok előbb is ellenállottak a töröknek maguk, épen úgy a németeknek.

A mostani zavarok közt, melyek az egyensulyt mindenesetre ledöntik, szükséges ezen kettős zabola felújítása. A vallásszabadságot is csak ez biztosítja.

»Impertienda regno huic Majestatis Vestrae protectio, quantum ad imperturbabilem regni Prussiae possessionem contra adversarios manutenendam sit, vicina Hungariae arma futuros hostes remoratura, ac facili sive per Poloniam sive Silesiam aditus si ineundi suo tempore foederis tempestive auxiliatura facile edocent.«

Mily nagy dicsőség egy nemzetnek visszaadni szabadságát, mint a hollandok Portugalnak, mint most XII. Károly Lengyelországnak! Soha sem volt jobb alkalom erre. Ezért kérjük:

1. Noha Felséged a császár szövetségese, ne ítélje el szabadságharczunkat és ne segítse ellenünk a császárt.

2. Minthogy Magyarország békét akar még a császárral, »*dignetur* Mtas Vestra eam *occasione* pacificationis cum aliis principibus in se assumere garantiam ut« törvényszegés esetében »Gentem hanc sub suam protectionem sumere, opportunumque eodem contra domum Austriacam succursum suppeditare velit.

3. »Quod si vero divina providentia Hungarico regimine aliud statuerit, patrocinantem suam gratiam in eo quoque Mtas Vra declarare dignetur, ne quando liberas regum electiones a primo Hungarici regiminis tempore illibate vigentes expresse vel occulte impendat. Quinimo si post legitimationem novi regiminis denuo domus Austriaca in regnum praetensionem formaverit, de regno hoc in casu necessitatis protegendo Mtas Vra proclivitatem clementer resolvere cordi sibi sumat.

4. Ha a jelen fegyverszünet után Austria *török segélylyel* megtámadna, jöjjön Felséged segélyünkre.

5. A garantiát az angol koronától és Hollandtól is megnyerni segítsen Felséged.

Paulus de Rada praetitulati dni
Principis, Inclytorum Regni
Hungariae Statuum et Ordinum
Legatus.

1704. A magyar protestánsok kérvénye a porosz királyhoz.

Hogy az üldözésektől (12. pont) megmenekülhessünk, Rákóczi fegyvert fogott, kivüle Felségedbe bízunk, kérjük:

1. Ha Felséged és a többi protestáns uralkodó közt van, vagy lesz liga, vétesse be oda a magyar protestáns rendeket is.

2. Minthogy van remény, hogy a jelen felkelésnek szerencsés béke vet véget, ez esetben járjon közbe Felséged a császárnál érettünk. Ha a szerződést az udvar megszegné, igérje támogatását.

Varsó, 1704. jul. 11. Rádai Pál Jablonszkyhoz.

A portától hir jött, hogy a császárhoz, Velenczéhez és hozzánk követet küld és nekünk segitséget igér, Rákóczi ezért nagy zavarban van. El kell háritani azt a gyanút, mintha a törökkel egyetértenénk. Csak a külföldi garantia biztosíthat.

1704. jul. 30. P. Fr. Fuchs porosz miniszter levele Ilyen miniszterhez.

Tegnapelőtt Jablonsky nálam volt és elhozta a 2 itt volt magyar varsói levelét. Leirta tartalmát, melyet a királylyal kell közölni. »Ich muss bekennen, dass dieser Leuthe Unglück nicht zu ergründen ist. Ob nuhn Ihre Kgl. Mt. diesen Brief an den Kays. Hoff durch Ihren Residenten wollen Kommuniciren und dabei

wohlmeinend anrathen lassen, dass man diese Leuthe nicht zu gäntzlicher desperation bringen möchte, solches wird zu überlegen sein«. Az is, Jablonsky feleljen-e és mit?

Berlin, 1704. jul. 30. Ilgen Fuchsnak.

A király elfogadja véleményét, meg fogja parancsolni bécsi követének, hogy az angol, svéd, dán és hollandi követekkel együtt járjon közbe. Fél ő felsége, hogy a törökök és a magyarok közt már meg van az alku kötve, Jablonsky irja, hogy a magyarok semmiesetre ne szerződjenek a törökkel, mert ez végveszélyt hozna reájuk s bénítaná az evang. hatalmak működését a császárnál.

Berlin, 1704. aug. 9. Jablonsky D. E. Ilgenhez.

Fuchs néhány nappal halála előtt meghagyta, hogy Excellentiádnak a magyarok leveléből megirjam azon passust, mely reményt fejez ki békére. Igy szól »nulla tamen consequente opinione, quasi omnes iucundae cum domo Austriaca pacificationis spes adempta sit, quae si pessundatae regni libertatis restitutionem ac necessariam exterorum principum garantiam admiserit, Gentem nostram nunquam ab ea alienam habebit.« Rendelete szerint irtam a követeknek.

Berlin, 1704. aug. 22. Jablonsky Rádaihoz (más. sajátk.)

Mindig siratom állapototokat. »Eo enim cardine res volvuntur, ut nobis in imperio non possit bene esse, nisi vobis male sit: neque pro conservatione nostri quicquam tentare queamus, quod non idem ruinam vobis ministetur.« Ti a francziába és bajorba biztok mi reánk, vallásunkra is vészt hoz: »Imperator triumphat, et de Hungaria actum est.« Most a hochstädti csata után ellenetek fordul a császár. Egy reménytek van: tűrhető béke a császárral. A török sem igen segithet. A követek segélyével (a svéd még nem tett semmit,) elfogadható feltételeket nyerhettek.

P. S. Nemcsak a magam, hanem ő felsége s a miniszterek véleményét fejeztem ki.

Gyöngyös, 1704. aug. 28. Rákóczy Ferencz a porosz királyhoz.

Az erdélyi rendek jul. 6-án fejedelmükké választottak. Mindig szolgálatjára leszek a porosz koronának.

A török szövetséget ajánlott. Miután azonban értesültem, hogy Malbourg (sic) herczeg nem segíti a császárt ellenünk, visszautasitottam és csak pénzért fogadtam néhány zsoldost.

Érsekujvár, 1704. nov. 15. Rákóczi a porosz királyhoz.

A selmeczi gyűlésen minden őszinteségünk mellett csalatkoztunk a béke reményében. Ha a külhatalmak nem járnak közbe, csak uj hadjárat marad hátra.

Ajánlja Felséged a császárnak mediátióját és garantiáját Angolországgal s Hollanddal együtt, kérem továbbá, Felséged és az angol királynő ne küldjék hadaikat Olaszországba, mert ez által a császár könnyebben fordulhat ellenünk.

Vág melletti tábor 1705. jan. 6. Rádai P. Jablonskihoz. (ch.)

A császáriak bizonyára nagyobbitják nagyszombati vereségünket. Leírom híven a csatát. Heistert 2-szer visszavertük a Morvánál. Végre átkelt rosz időben és Jaal monostoron át, Szt.-György és Modor bíróit megbüntetve, Lipótvár felmentésére indult. A mieink, kétszer annyian, a nagyszombati síkon megtámadták nagy tűzzel és sajnálták a fejedelem távollétét a győzelemtől. Már az ellenséges gyalogság felbomlott, hirmondója sem marad, midőn Sarody kapitány 5 német zászlóaljjal elpártol, mi sorainkat megzavarta. Az ellenség beszögezett ostromágyúinkat elvette. Az ellenség 2000-et, mi 500-at vesztettünk. Ocskay azonkivül este még 160 vasast vágott le. Az eperjesi fogoly őrség szabadulni akart. Zintzendorff egri parancsnok, feladván a várat, a budai kapitánynak megirta őrizete számát, hogy felszabadithassa. Erdélyben jól megy ügyünk. Nagy-Enyed szerencsésen megmenekült Rabutin dühétől.

Irja meg Európa helyzetét.

Berlin, 1705. márc. 13. Jablonszky Rádaihoz. (más. ch.)

Mindkét levelét, a királynak szólót is, megkaptam. A király az olasz hadsereget illetőleg már 2 hónap előtt határozott. A mediatiot illetőleg a király nem akarja azt felájanlani. »Vestrum proinde partium fuerit, Mtem Caes.-am, etiam (si opus fuerit) in subsidium adscitis Angliae Belgii legatis, eo permovere, ut mediationem Prussicam admittere velit, quam sibi oblatam. Sm. Rex alacri pectore est suscepturus.« A svéd mediatio sem a császárnak, sem a tengeri hatalmaknak nem kedves és nektek sem sokat használ.

Mondják, a békét a magyarok hiusitották meg, a praeliminariákban kérve Erdély örökös fejedelemségét és az örökösödés megszünését. Mindenesetre az angol és hollandi követek a császár igazságtalan követelését vissza fogják utasítani.

Azt hiszik, a jelen háború legfölebb még egy évig tart.

Eger, 1705. mart. 14. Ráday Jablonskyhoz. (más. ch.)

A békealku meggyőzhetett őszinteségünkről és a császár céléről. Az angol és hollandi követek is bizonyíthatják. Nagy szerencsétlenségünk, hogy Európa minket hisz igazságtalanoknak, pedig csak Eperjes megújitása ellen fogtunk fegyvert. Nem is bízunk Franciaországban, mihelyt a császár őszinte, meglesz a

béke. — Csak volna sok oly csatánk, mint a nagyszombati, melynél csak ágyúinkat sajnáljuk. Károlyi ujra elfoglalta a dunántúli kerületet.

Lőcse, 1705 jun. 5. Rádai Jablonskyhoz. (más. ch.)

A magyarok nem önként mondtak le az öröködésről, a császár azt mondta »cso pan prosi, to se dac musi«. A rendeket vérpad ijesztette. Beküldöm a fejedelem követelését garantiáért. Nem marad más hátra, mint felterjesztés József királyhoz és a mediatorokhoz, kik közül a porosz királyba nagyon bízunk. A béke könnyű, ha a király jól bánik velünk, különben elveszthetni a királyságot. Határoz majd a juliusi rákosi gyűlés.

Berlin, 1705. jun. 18. Jablonsky Ilgenhez.

Szombaton felelni akarok és utasitást kérek. Én úgy értesültem, hogy a magyar rendeknek választaniok kellett az öröksödés elfogadása, vagy országukkal, mint hóditott tartománynyal, bánás közt. Rádai magyarázata nem kielégitő. — »Unter dessen erfreuet mich, dass das Werk der Hung. Mediation und Guarantie so zu gehen begient, wie es unserem Hof zum Wohlgefallen und Gloire gereichen mag.«

Ex Transilvania 1705. okt. 15. (megérkezett nov. 22.) *Rádai Jablonskynak* (ch.)

»Principem summas agere gratias regi, quod rerum Hungaricarum quandoque meminisse dignetur«. Ügyünk jól áll, a confoederatio nyilvános ülésben lett elhatározva, mi a keresztény fejedelmek segélyét könnyíti. Az evengelikus ügy állásával meg lehetünk elégedve. A császáriak puszta vidékeken át ide törnek 2 helyet felmenteni, de elfoglaltuk a hágókat. Bárcsak Ravenstein és Sunderland követek végeznének valamit a mieinkkel.

(Nov. 23. Jablonsky megküldi Ilgennek).

Kassai tábor, 1706. okt. 15. Rádai Jablonskynak. (ch.)

Mióta a szászok Krakót elfoglalták, a levelezés nem biztos, ezért késtem. Biztos reményben voltunk, hogy Magyarország követelései törvénynyé válnak és a császár azokat elfogadja, de mihelyt a végszükségben levő várakat élelmezhette, a fegyverszünetet megtagadta. A külhatalmak látták őszinteségünket. — Bízunk fegyverünkben. A fegyverszünet alatt emelt lineákat bevettük és lerontottuk és Esztergom megadta magát. A császár Rabutin 16000 emberébe bízik, ki Erdélyből kivonulva, Kassát hiába ostromolta. Stahrenberg Guido Duna melléki táborunkat elfoglalta, és az őrséget, hit ellen, levágatta. A további isten kezében van.

Bécs, 1707. jan. 1. Du Hamel Bruyninx Rákócziné́hoz. (más.)

Dec. 16-iki levelére még nem felelhetett. A mit Duri mondott a császár nyilatkozatáról Fenséged felől, fecsegés. Ha Fenséged nem, szolgái fordultak a svéd udvarhoz. A császár nem engedi, hogy Fenséged Németországba menjen, hanem hogy férjéhez induljon, de ne érintse Morvaországot. A császár nem engedheti meg magyar jószága adómentességét. Férje irt, hogy szerezzek passust valakinek, ki pénzt hoz Fens.-nek.

(A herczegnő panaszkodó levele, datum nélkül).

Datum nélkül. Rákócziné Du Hamelnek.

Nagy fájdalommal hallottam szobaleányomtól, hogy elvették tőle Exc.-d levelét hozzám. Duri azt mondta neki, hogy a császár szavai szerint igen rossz bánásmódot érdemlek, mert a svéd királynak irtam ő felsége érdeke ellen. Ez egészen találmány. Morvaországon félek átutazni haza, mert a nép gyűlöli a magyarokat. A kapitány itt elfogatott.

1706. dec. 20. Rozsnyó. Rákóczi az egyesült tartományokhoz. (más.)

Köszönjük fáradozásukat. Tudják követük által, hogy csak a ministerium akadályozta a béke létrejövését. Ha a háború az általános béke alkudozásáig eltartana, kérjük, emlékezzenek meg róluuk. Reménylem e kérelem teljesitését.

(1707. febr. 22. A hollandi követ ezt beküldé; fontos, mert a ministeriumot még jobban feltüzeli Rákóczi ellen).

Datum nélkül (érkezett 1707. jun. 5.) Rákócziné a királyhoz). Nagyon sajnálja, hogy el kell mennie országaiból anélkül, hogy tiszteletét tehette volna. (Felelet jun. 7. szerencsés utat).

Köröm 1707. jun. 28. Rákóczy köszöni a porosz királynak neje jó fogadtatását államaiban.

1707. nov. 12. (Varsó?) *Hartha Jablonskyhoz.* (más.)

Az ez évi hadjárat nem lesz döntő, »quod enim de Moscovitica delegatione per ultimas litteras attigeram, brevibus informo: eam fuisse czarij ac confederatae reipublicae Poloniae erga personam principis, benignam propensionem ac sincerum affectum ut missis legationibus, post *promulgatum interregnum ad capessendam coronam invitaverint*, et eum a tam vicinis et potentibus amicis regum hoc exercitu suo ambientibus facta oblatio' respici nequierit, eo fine legationem suam ad praememoratos potentatus expediendum duxit« hogy, Lengyelországban helyre álljon a béke.

Eger, 1708. aug. 23. Hartai Pál Jablonskyhoz.

A bécsiek bizonyára nagyobbították trencséni vereségünket. A fejedelem leesése lováról zavart okozott, gyalogságunk veresége szenvedett, de lovasságunk megvan és egyebütt jó a siker. Dunántúl bevették a nezsideri tábort és Bécsig pusztították, 8 ágyút is nyertek. A fejedelem köszöni szivességét, melyet a Danzigba küldött levelekből látott. A fejedelem új békeszerződésre gondol, melyet az európai hatalmak mind közvetítenének. Reméli, ez a jövő békénél meglehet. Elhatározta, hogy követet küld a királyhoz és a hamburgi congressushoz. Addig is őszinteségünket adja elő a királynak. Az evang. egyháznak is nagy szolgálatot tesz.

N.-Károly, 1708. okt. 18. Rákóczy Jablonskynak.

Köszönöm eddig tett szolgálatait. Most Dobozit küldöm, kit támogasson. Katholikus létemre sem helyeslem a római szék túlhatalmát, mely hazám romlását okozta. Főczélom a vallásokat kiegyenliteni. Tudom, mennyit árt, hogy azt hiszik, XIV. Lajos kedveért ragadtam fegyvert. Az itt kötött béke őt engedésre kényszerítené. A szövetségesek kényszerítsék a császárt legalább néhány évi fegyverszünetre Magyarországban. Magunk is megállhatunk a török ellen.

Extractus ex Instructione a Seren. Trans. Principe Rakoczi Anno 1708. mense Octobri ad negotiandum apud alliatas potentias data.

5. pont. Erdély teljes szabadsága a közbenjáró hatalmak garantiája alatt szükséges Magyarországra nézve.

6. pont. Ki kell mutatni, hogy Erdély a rend ellenére, csel által jött Ausztria birtokába.

7. Ki kell mutatni Erdély szabadságának hasznát egész Európára nézve.

Instructionis a dicto Ser. Principe Anno 1709. mense octobr. datae Extractus.

3. Noscentes czari Moscoviae summam erga regem Borussiae amicitiam, nulli dubitamus nos favente sua Majestate per eum negotia nostra incaminare posse. Emlékeztetni kell a királyt Jablonsky által beterjesztett tervünkre, melyet a czár szivesen fogad és melyért Bécsben közben is járt.

4. A császár lemondását Magyarországról el lehet érni, ha seregeit Sléziába teszi téli szállásra.

5. A porosz király könnyen nyerheti el a császári koronát, mert az ausztriai házat csak örökös tartományai tartják fenn. A magyarok mindenben segítenék.

Károly, 1708. okt. 18. *Rákóczi* Jablonskit bízza meg a porosz királynál.

Jan. 1709. Berlin. Pro memoria, Des Fürsten Rákóczy propositionen.

Magyarországot szabad, evang. választó királysággá kell tenni, mely Porosz- és Svédországgal örök szövetségben legyen. Ez helyre állítaná az egyensúlyt, melyet Ausztria megingat. Ez akkor volt, midőn Olaszországban és Németalföldön kész volt a háború. Most békét akar ily pontokra:

1. Külföldi mediatio.
2. Garantia (angol, holland, ha lehet, porosz is.)
3. Az alaptörvények lehető fenntartása.
4. Erdélynek fejedelme maradjon, bár tán a magyar király hűbérese.
5. Az evang. vallás teljes biztosítása. A fejedelem kéri Felséged közbenjárását Angliánál és Hollandnál is.

Königsberg, 1709. mart. 12. St. Julien Ilgenhez. (ch.)

A fejedelemnő ma elutazik, nem szivesen. Tudja, hogy Rákóczy Belszkinénél volt és feltékeny reá most és nem egészen ok nélkül. »Je ne scais pas même, si les armes du Roy de Svéde viennent a avoir du dessus, si on ne penseroit pas a Rákoczy, pour le faire Roy de Pologne, je scais bien, que l'on en a parlé et que l'on ne perd pas tout a fait cette pensée de veue.« A lassú utazás miatt csak husvét körül érünk Magyarországba, Bialából ismét irok. »Je n'ai pas encore fait des grand progrés a l'Egard des sentimens de la religion sur l'esprit de la Princesse.« Egy franczia tábornok van vele, Fierville, igen derék ember. Szerinte Rákóczy nem szereti Desailleurst és Bonacot, kik gyámságban tartják.

(1709. apr. 4. Rákóczy Jablonskinak újra ajánlja Clementet és terveit.) (Fegyverszünet feltételei 12 pont.)

Lublin, 1709. maj. 5. St.-Julien Ilgenhez. (ch.)

Vártam levelemmel míg Magyarországba érünk, de látván, hogy a fejedelemnő késik és tán soha sem megy oda, nem kések tovább. Sem Rákóczi, sem neje nem igen örvendenek a viszontlátásnak és nem siettetik »constamment il y a de la brouillerie entre eux et Elle n'est que trop connue.« Szóval elmondom majd. Magam akartam menni Magyarországba, a herczegnő nem bocsátott, de irta férjének, hogy nála vagyok és kivánatára elmegyek. »A l'Egard de la confession de la Princesse elle n'avance ni ne recule, ce n'est pas, qu'elle ne soit parfaittement bien instruite de la religion Reformée, et quelle n'en soit même bien persuadée.« Be is látja a pápista vallás hibáit, de isten tudja, mikor mond le róluk, úgy látszik, nagy sokára. Várom Excellentiád és *ö felsége* parancsait.

Magyarországban rosszul megy a dolog. Desailleurs Bonaccal találkozott Leopolban. Rákóczi szánalomra méltó, rosszul szolgálják, nincs követe Angliában és Hollandban, a franczia meg nem használ, mert a franczia király nem foglalhatja őt be a békébe. Igaz, Jablonsky érdekében működik, de az nem elég.

Rákóczit ugyan szeretik Lengyelországban »ou la liberté, ou plutot la licence est la grande idole des peuples.« Tetszik, hogy Rákóczi 8 éve koczkáztatja már magát érte. »Il a parmi les generaux, les prelats et la Haute Noblesse bien des créatures, et si les affairs de Stanislaus changeroent en pir, je croirois, qu'il auroit bonne part a la nouvelle Election.« Chinasky tábornok neje nem ment hiába Hágába, tudja mindenki, mily jó barátságban van Rákóczival és galanteriája híresebb, mint férje vitézsége.

Köln, 1709. máj. 18. A király megengedi Grätz orvosnak, hogy Rákóczinéhoz utazzék.

Munkács, 1709. ápr. 25. Hartai Petersohnnak (Berlinbe.)

Özv. Aspremont Juliánna Berlinben szeretne tartózkodni. Eszközölje ezt ki a királynál. A háborúban jó sikert várunk.

Lublin, 1709. jun. 3. St.-Julien Ilgennek.

A fejedelemnő nem megy Magyarországba. Eziránt positiv parancsot kapott férjétől. Igy vége van utazásomnak. A megtérés nem halad tovább, oka van tovább katholikusnak maradni.

(1709. jun. 25. Ilgen visszahivja.)

Szerencs, 1709. jul. 9. Rákóczi Ilgennek.

Köszönöm jóakaratát. St. Julient nagyon megkedveltem. Hágába akar menni követemül. Ha ő felsége ezt nem engedheti, engedje legalább, hogy a többi prot. követet felvilágositsa.

Patak, 1709. jul. 31. (megérk. aug. 25.) *De Rosenau Jablonskynak.* (más.)

A fejedelem a szövetségesek kivánságára ma Lamberghez és Bruyninxhez levelet küldött a békealku megkezdéseért. Tudassa ezt a királylyal és az angol és hollandi követeknek, hogy Marlboroughnak irják meg.

(1709. aug. 10.) Ilgen még egyszer a király nevében visszahívja St. Julient.

Huszt, 1709. okt. 8. Megbízó levél Klement J. részére (átadatott febr. 7. 1710.)

(Az 1710. alkudozás.)

Beadatott Berlinben 1709. nov. 23-án. Ad Sacram Borussiae Regiam Majestatem Dominum Dnum Clementissimum Humillimum Memoriale Statuum Transylvaniae Evangelicorum Ablegati.

Az erdélyi evangelikus egyház könyörögve borúl Felséged lábai elé. Előadom az okokat, mik erre kényszerítik.

Erdély sokáig szabad fejedelemség volt és azt a vesztfáliai békében egész Európa elismerte.

Végre 1686-ban a római császárhoz állott kölcsönös védelem végett. Akkor és ujra 1691-ben biztosítva maradt a polgári és vallás szabadság.

De mindebből nem teljesült semmi. A szabad választás jogát felforgatták, a jogos fejedelmet előzték, roppant adóval terhelték a tartományt, melyet nagy számú katonaság kinzott vérig. De csak az evangelikus vallás sérelmeiről akarok megemlékezni. Könnyű belátni, mily gyászszá változott egykori virulása.

Kolozsvárott a katholikusok, törvény ellenére, közadó utján emeltek templomot, a költséget minden jog ellen a szász evang. papoktól szedték be »cathedratitio« név alatt, melyhez nem sokára akadémia is járult. Az óvári templomból kizavarták a jogos református birtokosokat.

A jezsuiták a fehérvári református collegium nagy részét katonai hatalommal elfoglalták a maguk iskolája részére.

Maros-Vásárhelytt is megtelepedtek, sőt Nagy-Szebenben, hol nincs egyetlen katholikus sem, állandó lakást szereztek és visszautasitva a nekik ajánlott elhagyott templomot, az evangelikus piaczi templomot akarták elfoglalni, mit csak a háború kiütése akadályozott meg. Iskolát azonban mégis rendeztek, rácz és más idegen gyermekeket fogadva be.

Illyés Endrét a törvény és a rendek ellenmondása daczára katholikus püspökké tették.

A katholikusok eleinte egyenlőséget, majd túlnyomóságot követeltek a hivatalokban, noha alig teszik a többi valláshitűek 10-ed részét. Az előkelő család közt igen kevés tartozik hozzájuk és ezért alacsony rendűeket emeltek bárőságra, kiket csak pápista vallásuk ajánl. Ezekre ruházták a hivatalokat, elvetve vallásuk miatt a hazafiakat.

»Tantus erat promovendae religionis papistae ardor, ut quisquis eam amplectendam sibi auctumaret, quamvis alias sacrilegus, homicida, adulter esset, asylum sibi inveniret, delinquentes carceribus exempti, debitores exonerati debitis sunt. In summa omnia prorsus flagitia amplissimo pontificiae religionis pallio ad impunitatem velabantur, probroso juris et justiciae vilipendio«.

A reformatus nemesek árváit erőszakkal jezsuita nevelésbe adták.

A körmenetekkel találkozókat veréssel, néha karddal kényszerítették térdre borulásra.

Az oláhokat s a többi görög vallásuakat »nec natione, nec religione inter indigenas receptis, sed pro commodo ad beneplacitum regnicolarum tolerato« a földesurak nagy sérelmével pápista hitre térítik akaratuk ellenére, papjaikat erővel, vagy jó szóval,

részükre nyerik, kiket vladikának nevezett fejükkel együtt, kit a járatlan nép kedvezéséből érseknek czimeznek, kivettek a reformatus püspök hatósága alól, hova törvény szerint tartoznak. Az érsek tanácsosa jezsuita. Mindezt azért teszik, hogy híveik számának gyarapítása és azoknak mindenüvé terjedése által az 1615. és 1630. törvényeket ferdítve, elfoglalhassák templomokat és iskoláikat.

De az egész nyomort, mely a lakosokat a vészes háborúra serkentette, leirni lehetetlen.

Ezért fordulnak küldőim Felséged pártfogásához, hogy, *miután nem az ő hibájuk által lett megtörve a béke,* méltóztassék hathatós befolyása által őket egyházi és politikai jogaikban visszahelyeztetni.

Hasson oda Felséged, hogy a legközelebbi békealkudozásoknál az erdélyi evang. egyház állapota is jőjjön szóba s abban követei is vehessenek részt. »Dignum sane erit decantata tota Europa regia Vrae Majestatis pietate opus, cujus cum perpetuae gratitudinis signo magnitudinem cathedrae ecclesiarum Transylvanicarum depraedicabunt, annales posteris referent, originalisque lingua Hungarica in puriore doctrina liberatorem suum venerata, assiduis precibus per caelestes quosvis favores recompensandam efflagitabit.«

(Aláirva.)

Statuum Principatus Transylvaniae
Helvetico et Augustano Evangelicorum ablegatus.
Stephanus Dobozi.

Mellékelve van még több törvényczikk, melyre a szöveg hivatkozik.

Copie de la reponse de Mr. Bruyninx ecrit au Prince daté a Wiene le 11. 7-bre 1709. (más.)

Lamberg néhány nap mulva már beszélt a császárral a levélről. A császár azt mondta, hogy Fenséged soká váratott az új propositiókkal. Lamberg maga nem írhat feleletet. Ő felsége csak általánosan mondta, hogy legjobban ő szeretné a békét. Nehéz lesz útlevelet szerezni ide követének, küldje Fenséged propositióit hozzám, felelek rólok, hogy a császárhoz jönnek.

Munkács 1709. nov. 2. Rákóczi Clementhez. (más.)

Beküldi a leveleket, hogy a szövetségesek itélhessenek a császár békeszeretete felől.

1709. nov. 2. Munkács Rákóczi Bruyninxhez (más.)

Propositiók:

1. O felsége úgy esküdjék, mint Lipót.
2. A szécsényi vallásegyességet erősítse meg.
3. Általános amnistia.
4. Ne legyen soha despoticus uralom.
5. »Jus armorum abrogatum — existat«. Javaiban senkit ne bántsanak.
6. Mindenről szabad országgyülés intézkedjék. Ezt a czár mediátiója által remélem elérni.

Copie de la lettre du Prince écrit au Duc de Marleborong, datee a Hust le 20. octobr. 1709. (más.)

Irtam Lambergnek eredmény nélkül. A császári udvar kiirtani akarja a nemzetet. »La Proscription, qu'elle a fait publier, vous faira connaitre la manière avec laquelle ils ont commencé depuis traitter mes Officiers Prisoniers et les garnisons qui se sont rendues a Discretion contre la teneur du Cartel establie par la mediation de la Reine et L. H. P.« Olyan a helyzetünk Austriával szembe, mint előbb Hollandé volt. A szövetséges sereg diadalai büszkévé teszik a császárt.

Igy csak a török segély marad hátra. Segítsenek a szövetségesek.

Homonna, 1709. dec. 28. Rákóczi Clementhez.

A császári udvar nem hajt semmi kérvényre, sem mediatióra, ha a szövetségesek nem fognak keményebb eszközökhöz. Konstantinápolyban elhatározták az orosz háborút. Segíteni akar, ha Budát, Egert s még néhány várat átadunk. Ha a szövetségesek késnek, kénytelenek leszünk reá állani.

Copia litterarum a Dno Brenner in Aulam Saxonicam exscriptarum 7-ma Jan. 1710. Warsaviae.

A császáriakat lengyelek is segítették Lőcse ostromában, ezért a fejedelem Potoczkytól nem tagadhatta meg az átkelést. Katonái úgy sem harczolnak többé ő felsége, vagy a czár ellen. Kérem Excellentiádat, használja befolyását, hogy a király bocsássa meg ezt.

1710. febr. 10. jött. Einige Propositionen des Fürsten Rákóczi.

1. A fejedelem a szövetséges királyok kívánságára levelet ír Lamberghez és Bruyninxhez, ezeket rosszúl fogadták.
2. A czár, Felséged szövetségese és barátunk, most nagyon hatalmas. Ujítsa meg Bécsben mediatióját és Sziléziába küldje seregeit télre. Ezért a nemzet Felségedet császárságra segítené.

3. Ha Felséged ezt nem tartja kivihetőnek, »so inhaeriren Sr. Dchl. Ihren vorm Jahre genachten Friedens Vorschlägen, auch um etwa aller befürchteten Schwierigkeit, so viel vollkommen zu heben, *werden sie selbst auff dem Fürstenthum Siebenbürgen nicht bestehen, sondern in ein Aequivalent zu consentiren sich entschliessen.*«

4. Minthogy Hollandba és szükség esetén Angolországba is utazom, ajánlja Felséged a mediatiót Marlborough herczegnek.

5. Ha semmi mediatiót nem lehet remélni, »so werden S. Dchl. *aus keiner andern Ursach, als aus Zwang gemüssigt werden die Türkische Protection anzunehmen.*« Ez is nehéz iga, de a nemzet meggyőződése szerint a könnyebbik. A török hajlandó, csak néhány várat kér. 6. A czár és a lengyel király amint halljuk rosz néven veszik, hogy Potoczki kiovi palatinust befogadta a fejedelem. Tüntettesse fel ezt Felséged igaz színben.

1710. febr. 22. Colln a. d. S. Utasítás Spanheim és Schmettau követek részére.

Tudjátok, már mennyire szeretnénk a magyar malcontenseken segíteni, hogy jó, állandó békét nyerjenek. »Dieses wünschen wir jetzt um so mehr, weil die Verbitterung des Kays. Hofs gegen die Ungarn je länger je mehr über Handt nimbt«. Igy félő, hogy a felkelés szerencsétlen véget ér és különösen, hogy az evangelicusokat elnyomják. Meglehet az is, hogy a nemzet a török karjai közé veti magát.

Hiszszük, ha Angolország és Holland szilárdúl akarják, rábírhatják a császárt oly békére, melyben a magyarok is megnyugodhatnak. Ez iránt működjetek »dass obgedachte beyde Puissancen dem Kayser die Mediation antragen und denselben zu einer billigmässigen Pacification mit dem Fürsten Rákóczi und der Ungarischen Nation disponiren helffen.« Mindennek a franczia béke előtt kell megtörténnie, később tán kivihetetlen.

P. S. Rákóczi egy emberét Hágába és Londonba küldi, ezt támogassák.

(Aláirva.)

Ilgen.

London, 1710. febr. 24. mart. 4. Spanheim relatiója.

Már azelőtt is Felséged parancsait követve, többször felszólaltam a magyarok ügyében, Boyle jól fogadta azokat, noha a császárt kikémlik itt nagyon. Hales (egy derék nemes) ajánlkozott innen oda menni, de nem segítik eléggé minden igéret daczára. Az új sikerek még jobban keményitik a császár szivét. Mindent megteszek a praelatusok segélyével, hogy az itteni udvar és Holland kilépjen nagy reservájából.

Landsberg, 1710. máj. 10. *Ilgen Rákóczit* biztosítja szolgálatkészségéről (min).

London, 1710. máj. 23./jun. 3. Spanheim jelentése.

Berenstorff, a magyar protenstánsok követe, ide érkezett. Ügyében beszéltem a kincstárnokkal, Boyleval és a londoni püspökkel. A ministerek és a praelatusok, különösen az elyi püspök, érdeklődnek a magyarok iránt. Boyle a királynőnek átadta Berenstorff memorialeját. *Ce qui en revenoit, que la Reine estoit disposé et preste de s' offrir pour la Mediation et en faire les Instances a Vienne, moyennant, que les Etats Generaux s'y joignent aussy; et surquoy on doneroit des ordres a Mylord Townshend.* Miután a követ mondta, hogy Felséged is ajánlotta mediatióját, Boyle kétségbe vonta, hogy a császár azt elfogadja. Mondtam Boylenak, hogy a királynő és Holland kezdjék, aztán hozzá járulunk.

London, 1710. jun. 9./20. Spanheim jelentése.

Újra beszéltem a kincstárnokkal a magyar ügyben. »Sur quoy il m'assura de nouveau des sinceres intentions de la Reine, — mais comme elle aprenoit a regret, que les Estats n'y seroient nullement disposés.» Berensdorfot a minisztertanács elé hivták, »On luy avoit donné a entendre que malgré les offices et remonstances passés envers les Estats de la part de la Reine, il refusoient de se charger de cette Mediation, dans la crean'ce, qu'lle ne seroit point acceptee par la Cour Imp.« Menjen vissza mindjárt Hollandba más elhatározást kelteni. Itt akar maradni, ír a pensionariusnak. A miniszterek jó szerével le akarták beszélni, ne vegyen audientiát a királynénál, mi a császárt megsértheti. Rákóczi előbbi követe se nyert kihallgatást. Kért, legyek segélyére.

Copie de la lettre du député Berensdorff au Conseiller Pensionnaire. London 6/17 juin. 1710.

Wellern által Excellentiádtól nemrég azon választ nyertem, hogy Holland ajánlja mediatióját a császárnál és be akarja fogadni a békébe a magyarokat és mindjárt akart is Bruyninxnek írni. Miután a királynő és tanácsa is el van arra határozva, újittassa meg Excellentiád a resolutiót.

»Horreo proloqui, insidiorum jesuitarum prudentiam, ex attritione virium per longius bellum Gallicum evangelicarum potentiarum magnam delectationem pro sua spe, Evangelio perniciosa, haurire et ideo hoc et Hungaricum alere.«

Copie de la Mémoire du méme Député adressé a sa Majésté la Rein et delivré a Boyle.

A protestáns kérdést hangsulyozza.

Brevissima informatio de statu Transylvaniae.

Békét és biztosságot létre lehet hozni:

1. Ha a mediatió a császár és a magyarok közt eredményre vinne.

2. Ha Erdély a béke helyreállitásakor abban »cum Hungaria confoederata vigorose includatur.«

Charlottenburg 1710. jul. 1. Utasitás Spanheim részére.

A mennyire lehet, fogja pártját a magyar követnek, de úgy, hogy a császári követek ne vegyék észre.

Szerencs, 1710. jul. 9. Rákóczi levele a porosz királyhoz. Nincs semmi lényeges tartalma.

Copie de lettre du Prince Rákóczy eccrit aux Etats Generaux des Provinces Unies. (1710. aug. 30. Szerencsen.)

Klement, a levél vivője, bőven le fogja irni, hogyan bánik velünk a győzelmetek által dölyfös császár. Csak II. Fülöp bánásmódja irányotokban hasonlít ehhez. »Messieurs l'opinion que nous avons de votre Justice est fonde sur les assurence si qu'il vous a plû de me donne de nous vouloir aidera pouvoir obtenir une paix Juste et equitable«.

Ugyanazon datum. Ugyanaz az angol királynőnek.

Extractus Instructionis a Ser. Principe Rákóczi — Klement data in Arce Ungkvar 1710. okt. 28.

1. A szövetségesek ujra igérték, hogy a békébe foglalnak, ha török segélytől tartózkodunk. Biztam az angol királynő ily feleletébe, melyet Körtvélyessinek adott.

2. Ezek után szeretnők már a tényeket.

3. Ezalatt a szerencse mindinkább elfordult tőlünk.

4. A mi őszinteségünk bizonyos, Ausztriára hárul az egész felelősség.

5. A politikai okokat igy a lelkiismeret is támogatja.

6. A czár különösen fontos, mert ha melletünk van is, nem kelti a szövetségesek gyanúját.

8. A porosz udvarnál nem kell titkolni helyzetünket. »Protectio personae nostrae et assecuratio securitatis sine ulla consideratione quaerendae sunt, hinc enim vel optime illucescet a quo, quid nobis futuris quoque temporibus sperandum superest.«

10. Mindenről tudósitson engem és a czárhoz készülő Bercsényit.

(Berlin, 1711. febr. 4. Klement ezt beküldi Ilgennek).

Project eingereicht Jan. 1711. von Klement

Az evangelikus követ Angliában és Hollandban más pontokat állitott fel, de a magyarok csak ezen feltételeket fogadhatják el.

1. Teljes amnestia.
2. Ezt a mediatió biztosítsa.
3. Constitutió fenntartása.
4. Vagy a szécsényi, vagy az 1647-iki valláspontok elfogadása.
5. A confiscatiók visszavonása.
6. A hivatalokat belföldiek kapják valláskülönbség nélkül.
7. Az országgyűlés intézze el a gravamináket, Erdélyt is befoglalva.

Rákóczit illetőleg határozzanak a külhatalmak.

Extractus litterarum domini praelati de Brenner. Königsberg jan. 19. 1711.

»Multae res, quae quidem haerent, tandem alacrius urgendae sunt, vel *pereundum* est, aut *quasi* pereundum sub *Turcico jugo*.« Én magam részéről minden más sorsot az utóbbinak elé teszek. Bercsényi nem sokára Rigába ér. »Princeps est ad confinia Turcarum, expectans, quid ad preces nostras christiani facturi sint. — Ita facile erit principi rebus apud christianos desperatis per illa media subvenire, quae motus ipsi et antiquissima Turcarum ratio, status certo certius pollicentur non quidem tanquam salutare remedium.«

1710. aug. 30. Szerencs. Creditia *Clement* részére.

Copia literarum ad abbatem de Brenner per Klement Berolino, 1711. jan. 27.

A fejedelem terve, a török segélyben bizni, ellenkezik utasitásommal. Nekem azt mondta, csak a szövetségesektől vár valamit és végső esetben Poroszországba menekül. Pedig sohasem volt több reményem, mint most. Raby Mylord (angol követ Berlinben) nagyon buzgó. Ő felsége is szivesen fogadta propositiómat. Remélhető tehát, hogy a bécsi udvar engedni fog. Az angol királynő e tekintetben szigorú utasitást adott követeinek s tán Peterborough lord is ez irányban fog működni. Még egy ideig itt maradok. »Quia vero suspicio de acceptando a principe Turcarum auxilio benevolentiam et sinceritatem alliatorum erga nos diminuere posset, a Rdissima Dominatione Vestra enixissime peto, dignetur me hoc in passu genuine informare, utrum in epistola sua Turcarum auxilium argumentum solum ad urgendas alliatus potentias adductum sit, vel an id ipsum rei veritate se ita habeat«. Nagyon fontos megnyugtatni a szövetségeseket.

Köln, 1711. febr. 7. Utasítás Metternich grófhoz. (más. ch.)

Ő felsége hallotta, hogy valószinűleg 8—900 magyar menekült család Poroszországba akar menni. Fél, hogy bajba keveredik általuk a császárral, de mégis keresztény szeretetből nem fogja őket elutasíthatni.

Bécs, 1711. febr. 21. Bartholdy jelentése.

Konstantinápolyból hír jött, hogy Rákóczi ott segélyt sürgetett. Az oka az lehet, hogy ő, Bercsényi és Károlyi az udvar részéről nem várnak amnistiát és így jobb feltételeket akarnak nyerni. Angolország és Holland sürgetése és a császár győzelmei folytán mindkét párt most komolyan alkudozik. Pálffi gróf a fődologban már megegyezett Rákóczival és Károlyival. Locher, ki itt nagyon szükséges, azért ment Magyarországba, tán Eugén is oda megy.

Extract aus dem Bericht des kayserl. Residenten in Constantinopel 22. Jan. 1711.

A törökök roppant sereget gyűjtenek Drinápolynál. »Indessen will verlauten, alsswan der Rákóczi durch seinen Agenten sich möglichst bearbeite die Protection auch durch viel Geld Promessen zu erhalten, jedoch will die Pforte dermahlen und bey gegenwärtiger Conjunctur sich in nichts einlassen«.

Königsberg, 1711. febr. 18. Brenner egy porosz miniszterhez. (ch.)

Itt nagyon fontos dologról hallottam. Két tiszt, Troske és Mosel jár itt, kinek rendelete van engemet mindenütt megtámadni. Maguk tudatták velem, megvetve megbizatásukat. Mondtam nekik, hogy előbb veszprémi kanonok és hantai apát voltam, míg Herberstein gróf azt híresztelte felőlem, hogy nem vagyok magyar, hanem szökevény osztrák. Egy levélben Troskehoz Bercsényi felől kérdezősködik és ajánlja irataim lefoglalását. Fedezze ezt mind fel ő felségének.

Extrait d'une Conclusion laquelle se trouve dans une des Instructions — du Prince Rákóczi. 1711.

Minthogy nem kételkedem abban, hogy a porosz király jogosnak tartja kivánságomat, meg kell kérdezni, mit tanácsol nekem végső esetben, »pour mettre ma miserable et infortuné vié a l'abri des Persecutions d'une Prince inritee et il demandera la Permission que je me Puisse retirer dans ses estast,« ha lehetetlen hazámban maradnom, társaimmal együtt. Mindenesetre ő felsége utasitása szerint fogok eljárni, kit urává teszek sorsomnak.

Berlin, 1711. febr. 21. Assecuratio pro principe Rákóczi et aliis nationibus Hungariae in Prussiam et recipere volentibus. (min. és eredeti.)

Klement követe által Rákóczi ő fensége felhítt, hogy szerencsétlenség esetén híveivel együtt birodalmunkba vonulhasson.

Mi kegyelmünknél és a magyar nemzet és az evangélicusok iránti előszeretetünknél fogva hajoltunk ezen kérésre és életüket és vagyonukat birodalmunkban biztosítjuk és mi és utódaink jóakarattal leszünk irántuk.

Zuverlässige Lista derjenigen, die Sich in Ihr. Kön. Mt. von Preussen souveraine Estats aus Ungaren reteriren wollen, wie es 1710. october resolwirt war.

Rákóczi és neje.
Bercsényi, neje és családja.
Forgách gróf és családja. (kath.)
Eszterházi Antal, Dániel és István grófok családostól. (kath.)
Csáky Mihály és István és Barkóczi grófok; »in gleichen«
Gr. *Károlyi* István.
Gróf Mikes családostúl.
Gr. Teleki testvérek családostúl. (protest.)
Gr. Kemény testvérek családostúl. (prot.)
Bethlen grófok. (prot.)
Gróf Pettó és gr. Barcsai, amaz kath. ez prot.
Pécsi grófok. (prot.)

Barones.

Petróczi. (prot.)
Hellenbach kamara gróf. (prot.)
Klobusiczky senátor családostul (kathol.)
Perényi bárók, részben családosak, részben nem (kathol.)
B. Bethlen Elek (prot.)
B. Forgács (kath.)
B. Gyulafi, erdélyi testőrezredes (prot.)
B. Haller, Károlyi leendő veje (kath.)
B. Zay ezredes és testvérje, apród (prot.)
Két B. Andrássi tábornok (kath.)
B. Torozkai (prot.)
B. Palocsai (kath.)
Révay bárók részben (prot.), részben (kath.)
Szunyog és Beréni bárók (kath.)
Wécsei és Jósika bárók, (kath.) és (prot.)
Maytényi báró főadjutans.

Főpapok.

Kassai — gróf Petes.
Szepesi — Brenner apát.
A fejedelemnél gr. Hiri, gr. Zichy és Fray apát.

Nemesek.

Vay Ádám és családja (prot.)
Ottlik György és családja (prot.)
Radvány János és családja (prot.)
Gerhard György és családja (prot.)
Rádai Pál cancellariarum Director (prot.)
Sós István (prot.)
Sreter. brigadéros családostúl.

Rédei, Radis, Bezzegh, Buy, Ebeczky, Roth, Zvipacher, Langenthal, Lanz, Mikes, Jlyosvai, Osztroluczki, Benyiczki, Szentiványi — családostúl mind (prot.)

Szirmai, Gyürki, Izdenczi, Darvai, Bulyoski, Darvas, Bossányi, Engelmeyer, Prileczki, Balogh, Gosztoni, Okolicsányi, Bácsmegyei, Riviere, Polereczki, Gyulai, Boronkai, Berzeviczy, Tornalyai, Dezsőffy, Komáromi, Trentschini, Pápai, Horváth, Kisfaludi, Csajághi, Hangossy, Géczi, Szemere, Galambos, Pongrácz, Váradi, mind (prot.)

Lapsánszky senator (kath.)
Török István udvari marsall.
Nedeczki Sándor udvarmester.

Kálmáncsay, Huszár, Súgó, Baranyai, Komlóssi, Kálnássi, Dobai, Malonyai, Dragolya, Molnár, Marás, Korponyai, Milko, Lónyai, Berthóti, Kerczel, Nagy-Mihályi, Fogarassi, Körössi, Nagyszögi, Rétei, Nagy János, Keczer, Dawid, Zsibrik, Kimisa, Káldi, Szalai, Koncsai, Hartel, Pelta, Isold, Nyárai kathólikus urak.

»Diese sind mir bewust und bekant seyen ander viele zu geschweigen.

Berlin, 1711. mart. 12. *Jablonsky* átveszi a királyi rendeletet *Rákóczi befogadásáról.*

Berlin, 1711. márc. 31. Klement levele L. Peterboroughhoz. (Bécsben) (más.)

Raby Lord távollétében bátor vagyok felvilágosítani a magyar ügyekről. Irtam a fejedelemnek, hogy Lordságodtól minden jót várhat. Ugy látszik, az udvar most békét akar mediatió és garantia nélkül. Leírom a protenstáns egyház történetét hazámban, kimutatni, hogy így örökös zavar lesz. A fejedelem és a rendek csak a Bécsbe küldött feltételekbe egyezhetnek, hacsak a császár

nem engedi őket befoglalni az általános békébe. Kész lemondani Erdélyről, de valami elégtételt kiván.

P. S. Épen most hallom, hogy Rákóczi Lengyelországban van, mert el akarták fogni. A bécsi udvar kijátsza *Anglia és Holland közbenjárását.*

Berlin, apr. 1. 1711. Klement kérvénye a királyhoz.

Az osztrák miniszterium Rákóczi elől el akarja vágni a lengyel utat. Ezért a fejedelem Lengyelországba átment, de folytatja az alkudozást.

Minthogy a lengyel háború folytán valószinűen nem sokára Poroszországba jő, rendelje el Felséged, hogyan fogadják őt s udvarát. Védelemre is lesz tán szükség, mutatja ez, hogyan akartak bánni Brennerrel Felséged birodalmában.

Oranienburg, 1711. apr. 11. Királyi parancs a holsteini herczeghez (porosz kormányzó.)

Brenner apát Poroszországban van és nemsokára tán több magyar jő is ide. Ezeket minden támadás ellen megvédni szilárd akaratunk.

Copie d'une lettre ecrit de Javorov le 12. mai 1711. par le Prince Rákóczi Au Comte de Pálffy traduit de l'Hongrois.

Sokszor tanusítottam a béke iránti vágyamat Kérésem, a terminus meghosszabbításaért, bizonyítja. Vajai találkozásunktól békét vártam, nem elitélésemet, minden arra mutat, hogy az igéretekben sem lehet bíznom. Különben is a császár halála mindent megsemmisített. Nem akarok új zavart támasztani, remélem, az új király megtartja az alkotmányt. Ezért Eszterházi Antalt is utasítottam, kerüljön minden összeütközést. Remélem azt is, hogy a szövetségesek és a czár mediatiója sikeres lesz.

Königsberg, 1711. máj. 26. Brenner Clementhez.

Extrait d'une lettre ecrit de Jaroslaw le 6. may. 1711. tradit de l'Hongrois.

Tudja az okát, Rákóczi miért nem ment Debreczenbe, hisz maga megirta. Nem lehetett bízni az igéretekben. Marczius 28-án Rádayt elküldték igazolásunkra, utasítása az volt: ő fensége nem adhatja át a szövetség várait, sem tulajdon javait; hogy nem adják vissza fiait, az nagyon gyanús, hogy a konfiskált birtokokat restituálni kell. A protestánsok nem lehetnek el vallásszabadság nélkül. A császár halála előtt elfogadta az utolsó pontokat, emlékezve tán arra, mit atyja Leopold ajánlott neki. Ennek következtében Kassa megadta magát apr. 27-én és Károlyi, kinek sokat igértek, megesküdött. A fejedelem tulajdon legénysége őrzi Munkácsot,

Ungvárt, Husztot, Kővárt és Ecsedet: »Je ne scay Monsseur, ce que vous direz de la resolution que nous avons prise de nous fier a ces promesses, mais enfin, si par les offices des H. Alliez et les impressions que peuvent faire les sentiments de deux Empereurs mouraus, on nous tien paroles, nous vivrons eu sureté«. Míg a fejedelem biztos helyen van, lesz asylumunk. Ha az udvar nem tartja igéreteit, találunk pártfogót.

Az alkudozások rövid elbeszélése.

Bécs, 1711. május 27. Metternich jelentése.

»Ihre Mayt. die Regentin hat die Ungrische Sache in der grossen Conferenz abgethan, die Malcontenten die sich submittiret, völlig begnadiget, und ihnen mehr bevilliget, als ihnen versprochen worden, welches E. Kön. Mt. ich berichten soll«.

Zalusa, 1711. máj. 28. Rákóczi Pálfyhoz. (magyarból.)

Nagy fájdalommal hallom, hogy Munkács ostrom alatt van; mi ellentmond a törvénynek és a nemzetnek tett igéretének. Ne ontson ártatlan vért.

Copie des Points proposés au Gen. Palffy par la Guarnison de Munkatch.

1. Tudni akarjuk, kinek adjuk a várt át, mert nincs törvényes kormány.
2. Károly nincs koronázva.
3. A spanyol király (Károly) nem ellensége Rákóczinak.
4. Várjon Pálffi, míg a király törvényes lesz.
5. Addig mindenki ellen védjük magunkat.
6. Ha nem támadnak meg, békében maradunk.

Bécsből, 1711. jun. 3.

Az udvari tanács az ápr. 29-iki szerződést néhány változással elfogadta. Az udvari hadi tanács tudatta az ügyet a magyar és erdélyi kanczelláriával és a főurakkal »um sie nicht vor den Kopf zu stossen«. Ezeket erősítve elküldték Károlyinak és Pálffinak. Nagyon siettek, mert a rendek már követséget küldtek. Baj lesz még, »da die getrewen Ungarischen Stände meinen, das Werck gehört vor die Diaet«. A protestánsokat, az ország $^6/_7$ részét nem elégítheti ki a 3. pont. Az itt tett változás sem tetszik, különösen azon kihagyás, hogy az eperjesi theatrum ujitásának gondolata is sérti ő felségét. Az eskü óta is többen mentek Rákóczihoz. Pálfi parancsot vett szigorúan bánni az esküszegőkkel, Rákóczi a czárral 1000 embere átvétele miatt alkudozott, előbb 10000-et ígért, de a czár nem merte őket a svédek ellen használni. Nem hiszik, hogy Rákóczi valaha »sich zum Ziel legen werde«.

Bécs, 1711. jun. 10. Mörlin jelentése.

A császárné az erősített feltételeket már mindenfelé elküldette. Az erdélyi evangel. rendek meg lehetnek elégedve, ha megtartják e pontokat.

Wien, 1711. jun. 10.

»Mongatsch halten die Österreichischen bloguirt und es wird dieser Orth sich vielleicht nicht so bald ergeben, alss man gemeinet wiewol es zu dem Hauptwerk nichts thut, ausserdem man auf seiner Huth sein muss, und denen entwichenen Häubtern der Malcontenten nicht trauen darf«.

Gedáni, (Danzig) 1711. nov. 25. Rákóczi Jablonszkinak.

Tudja meg, a király mit hisz még részünkre elérhetni és hogy tudakolja ki a császár akaratát irántam. Sok okom van becsületes békekötésre.

Berlin, 1712. márt. 8. Jablonsky Rádaihoz (sajátk. copia).

Lintelo báró hollandi követ nagyon sajnálja Fenségedet és hogy nem tehetett érte semmit, hogy a rendek jóakarók voltak, annak daczára, hogy Fenséged által évekkel hosszabbodott a franczia háború. Végre mondá »Aula Viennensis persuadi noluit, cogi non potuit«. Azt hiszi, legjobb Fenségedre nézve, ha elfogadja a szatmári békét, mindadig, míg a császár bajban van. A szégyen az elhagyókra hárulna. Különben is az ausztriai ház kihaltával őt választanák királyul. Fontos javai és fiai visszaszerzése; kérdeztem, akar-e eziránt irni a rendeknek. Azt felelte, jobb, ha ezt Fenséged követe teszi.

1711. junius Projet de la Paix.

A császárnak szükséges:

1. Hogy minden magyar vár kezében legyen.
2. Hogy ne legyen az országban ellensége.
3. Hogy szeressék.

Ez elérhető:

1. Ha a császár elfogadja Anglia, Poroszország és Holland mediatióját. A név nem tesz a dologhoz.
2. A magyarok a császárt és férfi örököseit elismerik királyukul.
3. Átalános amnistia által, minden megszoritás nélkül.
4. A fegyverjog mindenkorra eltörültessék.
5. Ha a szécsényi conventió nem fogadható el, máskint kell biztosítani a protestánsokat.
6. Az 1686-iki szerződés Erdélylyel újíttassék meg.

1711. jun. 20. Metternich relatiója.

Rákóczi írt ide, hogy a kormányzó császárné amnistiája nem biztosítja eléggé, »sobald er aber den Pardon unter des Königes zu Spanien Hand und Siegel angefertigt sehn würde, wolte er sich sofort submittiren.«

1711. aug. 8. Utasitás a londoni és hágai követek részére.

Legyenek mindenben Rákóczi követének pártfogói, de úgy, hogy a császáriak ne tudják meg.

1711. sept. 23. Mörlin jelentése.

A Rákóczit elhagyó három magyar ide jött, de nem fedezik fel titkait. Nedeczky a császárnénak audientiában felfedezné a muszka alkudozásokat. Ma lesz az audientia. Az udvar nem egyhamar fogja feledni, mit tett a czár.

Bécs, 1711. oct. 10. Mörlin jelentése.

Azt hiszik itt, hogy a czár utazása Berlinbe Rákóczit is oda vonja. Remélik, Felséged nem fogadja be a lázadót, ki most is franczia kézben van. A császár tán pártolná Rákóczit, de tán belátja, hogy ez csak kárára lehet. A czárnak mondatja az udvar, Rákóczit ne vigye magával Karlsbadba, mert elfogatják.

Köln, 1711. oct. 20. Utasitás Mörlin részére.

Mondja Bécsben, hogy semmi viszonyban sem állunk Rákóczival.

Bécs, 1711. nov. 4. Mörlin jelentése.

Azon udvari hadi tanácsos, kivel közöltem Felséged nyilatkozatát Rákóczit illetőleg, ma titokban mondta, »dass man nunmehro eine beglaubigte Abschrift von dem zwischen Ihre Czar. Mt. und dem Rákóczi errichteten dem Haus Oesterreich höchst verfänglichen Tractat erhalten«. A pontokat még nem mondhatja. Mindenesetre nagy lesz a harag a czár ellen.

Köln, 1711. nov. 14. Utasitás Mörlin részére.

Szerezze meg a czár és Rákóczi közt kötött szerződés másolatát.

Bécs, 1711. nov. 25. Mörlin jelentése.

A szerződés másolatát sehogy se lehet megszerezni, nem bizalmatlanságból Felséged iránt. Ma megmutatta. »Der delicateste Punct ist dieser, dass das Fürstenthum Siebenbürgen, — dem Fürsten Rákóczi hat zu Theil werden sollen«. Igy most

nagyon örűlnek itt, hogy mind a muszka, mind a svéd le van győzve. Mindenesetre Felségedet segíteni fogja a bécsi udvar, akármely pártot fogja.

Utrecht, 1712. máj. 8. Dönhoff, Metternich és Biberstein jelentése.

Nem kételkedünk, hogy Felséged akarata szerint járunk el, ha a hollandi és angol követekkel együtt a Berndorff által ajánlott pontot a magyar protestánsok javára, a békeokmányba felvétetni igyekszünk.

Hága, 1712. mart. 10. Birendorff a porosz királyhoz.

Most helyreáll a béke Európaszerte. Felséged akadályozta meg, hogy a magyar evang. rendek török hatalom alá kerüljenek. Szerezzen most nekik tartós békét az által, hogy vallásszabadságukat segíti követei által beczikkelyeztetni. Igy szóljon: »Universi evangelici, liberi religionis suae exercitii securitatem; in Hungaria iuxta transactionem Szecseniensem, cum statibus catholicis amicabilem, absque omni restrictione: In Transylvania vero, iuxta aprobatas constitutiones diplomate regio confirmatas, absque ulla immutatione, in perpetuum habeant. Nec amplius, unquam sub quocunque id fieri posset praetextu, a quopiam turbentur aut impediantur. Imo si quid hactenus a dictarum transactionis et constitutionum sensu, via facti, vel aliter qualicunque recessum vel immutatum fuisset, id absque dilatione, bona fide redintegretur«.

(Aláirva.)

Statuum Evangelicorum Regni
Hungariae et Transylvaniae
Deputatus
Johannes de Birendorff.

Potsdam, 1712. máj. 17. Utasítás a követek részére Utrechtben.

»Es wird uns eine sonderbare Consolation undt Vergnügen sein, wen bey den gegenwärtigen Friedenstractaten zu mantenirung der Evangelischen Religion in Ungarn, und Siebenbürgen etwas gedeyliches ausgerichtet werden kan«. A többi protestáns követtel együtt működjenek közre a pont elfogadására. Tudassák ezt Birendorffal is.

Pozsony, 1712. jan. 15. Bartholdi relatiója.

A császárnak gratuláltam magyar királylyá koronázásához. Nagyon jó kedvében volt és ezért mindjárt felszólaltam az ágostai vallásu magyarok érdekében is, mire az országgyűlési követek nagyon kértek és mely érdekben a hollandi és dán követek is nyilatkoztak. A császár már előbb igazságot igért, de még sem

lehet remélni, hogy szegény emberek mindenben ki legyenek elégítve. A magyar kath. főpapok és mágnások úgy beszélnek az országgyűlésen, mintha a protest. vallások megtűrése tisztán a királytól függene.

Okolicsányi, a protest. rendek meghatalmazottja a császárnak audientiában mondta, hogy béke csak akkor lesz, ha az evangelikusok ki lesznek elégítve »welches Ihro Mayt. mit sonderlicher Aufmerksamkeit angehört«. Tegnap adták be a rendek hosszú vita után utolsó nyilatkozatukat a kormány, hadügy, pénzügy és igazságszolgáltatás ügyében.

Bécs, 1712. jun. 18. Bartholdy jelentése.

Az a hir volt, hogy kióvi katonák a magyar határon portyáznak. Kiderült, hogy csak kis csapat. Rákóczi uj irása jogairól Erdélyre, melyeket a jelen országgyűlésnél fenn akar tartani, a minisztereket boszantja, mert Magyarországban még sok ember van, ki zavart támaszt, ha politikai és vallási tekintetben nem elégítik ki az országot.

A császár a m. protestánsok kivánságait Wratislaw gróf itélete alá adta, kiben a magyar urak bíznak, de ki sok időt kért, pedig Pozsonyban sietnek. Kétséges, ő felsége Pozsonyban vagy Bécsben ad-e végleges feleletet.

(Melléklet, a pozsonyi evang. rendek kivánságai.)

Utrecht, 1712. jun. 7. Klement Ilgenhez.

Excellenciádat eddigi érdeklődései után ügyünk iránt bátor vagyok kérni, járuljon hozzá, hogy a király rendelje meg utrechti meghatalmazottjainak: »de concourir avec les Puissances qui s'interesseront pour le Retablissement S. A. S. quand une fois sa Cause sera mis sur le Tapis«.

»L'Anglettere et la Hollande y sont toute disposes et il se trouvera une Puissance qui proposera la Cause de S. A. S. pour donner occassion aux autres de s'y joindre«, Jablonszky megmond majd mindent.

»Cette concurrence meme fournira le moyen a Sa Majesté de faire proposer pour le Transylvanie quelque Equivalent ou des Expedients pour la Paix que S. A. S. ne manquera pas d'accepter ne faisant cette demande que pour se faire offrir quelque chose de raisonnable et donner occasion a la Cour de Wienne en facilitant l'accommodement d'une affaire aussi delicate.

Charlottenburg, 1712. jun. 25. Utasitás az utrechti követek részére.

Mondják Klementnek, hogy ura jobban tett volna, ha ő felsége tanácsát követve kibékül, midőn még jó feltételeket kaphatott volna, de hogy ő felsége még most is akar sorsán javítani. Eziránt

értekezzenek az angol és hollandi követekkel. A császár ne tudjon meg semmit.

Mennél kevesebb remény van, hogy otthon eleget tesznek a magyar protestánsoknak, annál kivánatosabb, hogy Utrechtben biztosítsák sorsukat.

Bécs, 1712. jul. 9. Bartholdy jelentése.

A magyar protestánsok legjobb reménynyel kecsegtetik magukat, noha ellenségeik mindent mozgásba hoznak az ágostaiak szabad vallásgyakorlata ellen, »weil Ihro Mt. denen Deputirten von den Clero selbst gesaget, dass sie sich verbunden erachteten dasjenige zu erfüllen, was sie den unkatholischen Ungarn ingesagt — auch ihre Rechte und Freiheiten zu halten obligirt wären, A császár békében akarja az országot.

Utrecht, 1712. jun. 24. Dönhoff Metternich és Bieberstein relatiója.

Tegnapelőtt a bristoli püspöknél értekeztünk a magyar és sléziai protenstánsok ügyéről. Azt határozták csak, hogy valamit irjanak és azt Zintzendorf grófnak adják, »per modum intercessoris, weil man vermeinet hat das man wenigstens davon anfangen müste«.

(Hátirat Achenbach ministertől: »Das ist ein kläglich Beneficium, worauff Leyder! wenig zu hoffen sein mögte«.)

Charlottenburg, 1612. jul. 9. Utasitás Utrechbe.

Az intercessio nem fog használni semmit. Ha akarnak tenni valamit a protestánsok javára »so müste solches Billig bey dem Neuen engagement welches der Kayser mit dem Staat jetzo vermuthlich nehmen wird, geschehen, dergestalt dass der Staat, seine dem Kayser aufs Neue versprechende Assistenz an die Gewissensfreyheit der Evang. Ungarn und Schlesier knüpfe«.

Bécs, 1712. jul. 20. Bartholdi relatiója.

A protestánsok nincsenek megelégedve a császár végleges resolutiójával, jobbat vártak. Az igért commissiótól nem sokat remélnek. A jezsuiták nagyon haragszanak, hogy eltiltották nekik jelen lenni a rendek gyülésén.

Extrait De la Conference entre les Protestans tenue a Utrecht du 10. Aout 1712. dans la maison de l'Evéque de Bristol.

Rechtern gr. távollétében nem határozhattunk. Birndorff nagyon eladósodott, segélyezését a fejedelemnek ajánlják.

Charlottenburg, 1712. sept. 10. Utasitás Bartholdi részére.

Jó lesz közbenjárni a szász bibornoknál (esztergomi érsek) a magyar protestánsokért.

Utrecht, 1712. nov. 4. Dönhoff, Metternich és Bieberstein jelentése.

A konferencziában beszéltünk a magyar protestáns ügyről. Birndorff javaslatát nem lehetett elfogadni. Metternichre bizták javitását. Birndorff igen szegény, segítni kellene.

Utrecht, 1712. dec. 9. Dönhoff és Metternich jelentése.

Dec. 1-én megállapítottuk a Zintzendorff grófnak átadandó emlékiratot a magyar protestúnsok érdekében. Mihelyt idejő, átadjuk.

Utrecht, 1713. jan. 10. Dönhoff és Metternich jelentése.

Tegnap a bristoli püspök, Rechtern gr., Metternich és Buys átadták a magyar emlékiratot Zintzendorffnak, ki szívesen fogadta, de mindjárt az angol katholikusokat emlegette. Ez nem helyes, mert 10-szer annyi a protestáns Erdélyben és 5-ször Magyarországban, mint a katholikus.

Bécs, 1713. febr. 25. Bartholdi és Micrander jelentése.

A vicekanczellárral beszéltem a protestáns ügyben. Szerinte Magyarországnak a békében semmi köze. Erélyes választételre Felséged feleletét várom, úgyszintén a többi protest. hatalom követei kormányaiktól.

Junius 4. 1712. Bartholdy bécsi követ relatiója Fridrik porosz királyhoz.

»Seynd Ihro Kayserl. Mayt. Theils auf unablässiges anhalten der Ungarischen Stände, theils auch aus einem eigenen sonderbahren Trieb der Ungarn Liebe und Devotion desto mehr zu gewinnen, zu Pressburg allwo Ihrer Frau Mutter Maytt. Sie Gestern zum zweitenmahl besuchet noch immer geblieben, indem Sie beschlossen, aldar sich so lange aufzuhalten, bis Sie, wo sich nicht erhebliche Hindernüsse ereigneten eine Resolution auf die von den Ungarischen sogenannten grosse und kleine Landtafel zuzammen zu tragende Beschwehrungspuncte in Ecclesiasticis und Politicis wirklich gefasset«.

Tegnap végezték el a követek a gravameneket, miken éjjelnappal dolgoztak. A felelet még nincs megállapítva.

»Ihre Kays. Maytt. accommodiren sich nicht nur äuserlich denen Ungarn, wie sie denn beständig Ungarisch gekleidet seynd auf allerhand arth, sondern distinguiren auch dieselbe dergestalt,

dass es scheinet, Sie werden bey dieser Nation, welche eine unglaubliche Veneration blicken läst und sich der Worte gebrauchet: Olim habuimus reges pueros, nunc verum imperatorem patrem mehr alss einer von Ihren Vohrfahren aussrichten, folglich das Kriegswesen wielleicht nicht ohne ombrage der Türken auf einen guhten Fuss setzen, und sich sehr formidabel machen.« Kivánatos volna a vallás ügyét, melyben a katholikus papsággal és mágnásokkal sok a baj, különösen a jus dominorum terrestrium dolgában, (noha a császár nem igen hallgat a jezsuitákra) az ágostai vallásnak vigasztalására intézni el. A hollandi követ sokat tesz értük, sőt a dán is. De úgy látszik, nem lesz mindennek eredménye. Jó volna tán, ha Felséged, a császárnak koronázásához szerencsét kivánva, valamikép ajánlaná kegyelmébe hitsorsosaink vallásszabadságát.

Közli: Dr. Marczali Henrik.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

Parafernum.

Egy veres bársony szoknya, aranyas perém rajta.

Egy veres bársony kis suba nesttel béllett, aranyas perém rajta.

Egy kék atlacz szoknya, — aranyas perém rajta.

Egy kék atlacz kis suba, nesttel béllett, aranyas perém rajta.

Egy veres kamoka szoknya, aranyas perém rajta.

Egy veres kamoka kis suba, hölgy mállal béllett, aranyas prém rajta.

Egy istamét szoknya, bársony perém rajta.

Egy zöld dupla tafota kis suba, róka mállal béllett, bárson prém rajta.

Egy zöld dupla tafota öreg suba, mállal béllett, bárson prém rajta.

Két párta öv, aranyas, az egyik bogláros.

Négy arany gyűrő, — az egyikben egy öreg saphyr.

Egy arany láncz, kiben vagyon százegy arany, — azon vagyon egy veres kő aranyban foglalván rubint.

Huszonöt abrosz sahos.

Két főre való kezkenő.

Huszonöt kendő kezkenő sahos, rojtos és reczés; varrott is vagyon köztök.

Huszonöt lepedő, 2 gyolcs lepedő, — varrott kettő, reczés kettő.

Tizenkét ingváll, vékony gyolcs varrott, ki aranynyal, ki simmal.

Tiz előkötő, vékony gyolcs, ki aranynyal, ki reczével varrott.

Egy aranyas főkötő.

Két selyem főkötő viselt, az rózsája aranyas.

Két gyöngyös párta, egyik arany, bogláros.

Négy arczatakaró, aranynyal varrottak.

Egy veres bársony süveg.

Négy öreg derekal, hat vánkos, varrott az héjja.
Két öreg paplan.
Egy aranyas kupa egybenjáró, hét gíra ezüst vagyon benne.
Summa florenorum hungarorum 500. Futura Deus providebit.
Anno 1607. die 7. mensis octobris.
(p. h.) Kellemessy Mihály.

Eredetije, kis gyűrű pecséttel a Bánó család osztropataki ltárában.

Közli: Szádeczky Lajos.

Szilágy-Somlyó várának leltára.

— 1668. —

Inventarium Arcis Somlyó, per nos Stephanum Almási et Joannem Mogyorósi, Illustrissimi Transylvaniae Principis Cancellariae majoris scribas et juratos notarios, in hoc Anno praesenti 1668. die 18. Aprilis e manu Generosi *Francisci Olosz* ejusdem Arcis et praesidii Capitanei Supremi, in manus Generosi *Gregorii Bethlen* de Keresd extradatum et assignatum.

Az város kívűl való épűletek.

Az vár kapujához ragasztva, az kapun kívűl két felől a vár hidja mellett vagyon két strázsa-sáncz, mind felállogatott öreg fákból álló. Ennek vagyon egy paraszt-ajtaja, temérdek deszkából való. Az vár kőfala mellett kívűl köröskörnyűl mind meghegyzett temérdek gömbölyeg felállogatott öreg fákból csinált sáncz, melynek vagyon négy bástyája. Ez az sáncz belől az fák mellett köröskörnyűl mind meg vagyon töltve földdel, olyan formában, hogy az vár fala és az sáncz között köröskörnyűl eljárhatni. Erre az sánczra az várnak felvonó kapujáról két kis ajtó nyílik két felől, temérdek tölgyfa-deszkából vagyon csinálva, vas-sarkas, pántos, reteszes, reteszfős mindazkettő. Gömbölyeg fából csinált csapóajtók ezen az sánczon köröskörnyűl vagyon hét.

Az vár.

Az várnak az külső kapuja két felé nyíló, nagy, öreg, bérlett; fejes vasszegekkel vagyon megverve három renddel; temérdek vassarkai, pántjai hat van; nagy öreg retesz, reteszfő rajta, ennek öreg lakatja. Vagyon az kapun kis ajtó, ez is bérlett, vassarkai, pántjai, rudas zárja, reteszfejével, — ennek is lakatja vagyon. Mindgyárt az kapun belől, az vár hidja előtt vagyon egy erős, töltött, háromszegeletű sáncz, két renddel az töltése feljűl apró kasok

vadnak rajta; az kason kívül köröskörnyül hegyes karókból csinált *lator-kert,* (pallisade?) ennek a belső része mind felállogatott boronafákkal megerősítve. Egy garádics megyen fel az sánczra. Az sáncznak kívül való szegeletin vagyon egy kis vigyázó filegoria. Az sánczon vagyon három vasköpüs lánczfa. Vagyon ugyanebben az sánczban egy sövényből csinált strázsaház, az háznak ajtaja félszer-deszkából csinált parasztajtó; padok vannak az házban köröskörnyül. Ugyanebben az sánczban két temérdek deszkából csinált ülőszékek is vannak.

Vár hidja.

Az kapura menő vár hidja erős fákkal vagyon igen jól megpadolva, az föld színitől fogva két felől az hid mellett sasfákban bocsátott szép faragott boronákkal vagyon felróva; az boronák mellett esmét erős kötések vannak; mind az hidon alól s mind az hidon feljül az boronákon által lövő-lyukak vannak. Az boronáknak az legfelső részén faragott folyó-gerenda vagyon az sasfák végiben bocsátva, mely gerenda lator-kert formára sürü hegyes karókkal vagyon megrakva. Ezen az hidon két felől az boronázat mellett köröskörnyül ülőszékek.

Második kapu.

Ez erős felvonó kapu; ezen vagyon két hosszú láncz, karika az végében mindkettőnek; vagyon az kapun két retesz, ennek reteszfeje s lakatja mindkettőnek. Ezen az kapun egy kis ajtó, reteszsze s reteszfeje s lakatja, két hosszú vaspántja, sarkaival. Az nagy kapu mellett egy keskeny felvonó-palló, azon is nagy hosszú láncz. Az lánczoknak vassal borított csigája kettő, abban vasrudak. Az kapu között két felől az fal mellett fegyvertartó fogasok, ezeken vagyon tizennyolcz vasköpüs lánczfa.

Az kapu között, bemenőleg jobb kéz felől, vagyon egy ház, mely porkoláb-ház. Ennek az háznak ajtaja félszer-deszkából való, vassarkai, pántjai. Egy kályhás sütő-kemencze az házban. Padlása hasogatott fákból való, tölgyfa-gerendácskái.

Bal kéz felől is vagyon egy ház, mely strázsaház. Ezen is az ajtó félszer, vassarkai, pántjai vannak. Az házban kályhás béfütő kemencze, fekvő szélyes padolás, mellyen az németek (zsoldos gyalogok) feküsznek. Az háznak padlása ollyan, mint az másiknak. Azon kapu felett való házaknak ajtai vassarkas, pántos; hasonló padlása s gerendái, mint az alsóknak, sövény-kemenczéje, fedele sás.

Külső vár, az felvonó kapun belől.

Itt bémenőleg az vár fala mellett jobb kéz felől vannak apró, sövényből csinált kamarák, tapasztosok, kéményesek, kikben németek laknak. Ezeknek az fedelei mind deszkások.

1. Kamara, ennek két paraszt-ajtaja, pitvarával; kályhás kemencze benne.

2. Kamara, ennek is paraszt-ajtaja az pitvarárúl, olyan.

3. Kamara, ennek is hasonló ajtaja; kemenczéje sövény.

4. Kamara, ennek is pitvarával hasonló ajtaja s kemenczéje.

5. Kamara, ennek ajtaja paraszt, kemenczéje kályhás.

6. Kamara, ennek is pitvarával három paraszt-ajtai, kemenczéje kályhás, kürtője cserép.

7. Kamara, ezen is paraszt-ajtó, kályhás kemencze benne; asztal asztallábával benne jó vagyon, pad is kettő.

8. Kamara, ennek is paraszt-ajtaja, padlása, kemenczéje sövény, fedele sás.

Konyha.

Az konyhának jó kőkéménye; vagyon rajta egy szélyes parasztajtó, töltése kin főznek, jó asztalok, padok vadnak benne.

9. Kamara, ennek ajtaja paraszt, padlása sövény, kemenczéje kályhás, az ajtónak vassarkai, pántjai.

Első szegeletbástya, napnyúgotra, Karaszna felől.

Ennek az bástyának alsó részén pincze van, az pincze torkának ajtaján vassarkak, pántok; az pincze torkában két pad. Ugyanebben az pinczetorokban vagyon egy sövénytapaszos kamara, ennek ajtaja vassarkas, pántos, az pincze ajtaja is vassarkas, pántos; abból az pinczéből megyen ki az bástya alól az sánczba egy al-ajtó, ennek ajtaja az kőfalon kettős, temérdek deszkából való, vassarkas, pántosok, retesz, reteszfő s lakat vagyon mindkettőn; belől az ajtó előtt felállogatott fákból egy kis sáncz vagyon. Ebben az pinczében földhordó tarboncza vagyon mintegy százhúszig való; padlása, gerendái jók, az gerendája alatt faoszlopok állanak. Ennek az bástyának contignatiója az aljától fogva az tetejéig három; az közepső részében egy házacska jól meg van építve, ezen félszerajtó, vassarkas, pántos, vaskilincs fordítójával s folyó vas-zárocskája. Van benne kívül fűtő jó kályhás kemencze, asztal asztallábával jó, két ágy, egyik hárs-ágy s másik paraszt; szék mint hat, két ablaka lantornás, az egyiknek kinyíló két fiókja, azokon apró vassarkak, pántok, s szorító fordító vas. Az háznak gerendái, padlási jók. Egy deszkából csinált tálas forma pohárszék is van benne; holmi paraszt-fogasok három. Az ház deszkával van befedve; az több házak ezen az bástyán gerendások ugyan, de puszták, holmi épületre való deszkák vannak az gerendákra rakva. Ennek az bástyának az szegeletin van egy vigyázó filegoria.

10. Kamara, ennek kályhás kemenczéje, paraszt-ajtaja, deszkával héjazva. Az bástya mellett az várnak az fala letört volt: ez

meg vagyon öszveeresztett s öszvefoglalt erős boronákkal csinálva két részben, s földdel erőssen meg vagyon töltve. Ezen is egy vigyázó filegoria.

Szintén az bástya előtt vagyon egy jó kút, jó deszkázott fedél alatt; vonó kereke, hosszú láncza, vasas vedre igen jók, s feljűl fedele vagyon rajta, egerfából van felróva szépen; tizenöt öl az mélysége. Az kút mellett mindgyárt vagyon a dél felől való soron boronafából való felrótt három igen jó alkalmatossággal csinált, belől tapaszos istállók, azokban jászlok jók, pányvás kötélre való jó tizenkét vas forgó, karikák is vannak benne. Ezeknek ajtaja három, erős deszkákból valók, padlása s gerendái jók, fedele sás; ötven ló eltérhet benne. Az istálló mellett egy felől csatorna vagyon ki az kőfal alatt, az hol az víz s egyéb mosadék kifoly.

11. Kamara, ennek félszer-, paraszt-ajtaja, vas retesz, reteszfő rajta; az háznak padlása s kemenczéje sövény.

Második konyha.

Ennek is ajtaja paraszt, retesz, reteszfő rajta; kőből rakott jó kemenczéje az konyhának, holmi padok, székek is jók vannak benne; töltése is jó.

12. Kamara, ennek ajtaja félszer, vassarkas, pántos, vaskilincs, fordító vas rajta; kemenczéje kályhás, padlása s gerendái még lehetnek. Ágy benne kettő, padok is vannak benne; fedele sás. Ez mellett vagyon egy nagy kazal tűzre való fa.

13. Kamara, ennek kemenczéje s padlása sövény, ajtaja paraszt, retesz, reteszfő rajta; fedele sás.

Második szegeletbástya, délre, az Karaszna felől.

Ebben az bástyában derék épületek nincsenek, hanem körüskörnyűl állások vannak benne, folyosók, s feljűl az falnak az tetején apró kasok sűrűn vannak; garádics megyen fel az falra s az bástyának az szegeletiben egy vigyázó filegoria van. Az bástyának fedele feljűl nincsen, hanem van benne egy strázsaház, ennek két paraszt-ajtaja; padlása, kemenczéje sövény, fedele sás. Azonkívűl is van benne egy szín, kiben lovak állanak.

14. Kamara. Ennek két ajtaja, mindenik paraszt. Ennek padlása deszka, fedele sás. Ettől az kamarától fogva az szőlőhegy felől való szegeletbástyáig apró, lónak való istállók vannak az fal mellett, egymásután tizennyolcz, = nro 18. Ezek közűl némelyiknek ajtaja deszka, némelyik sövényből csinált; mindenik deszkával van béfedve. Az istállók sövényből fontak, tapaszosok.

Harmadik szegeletbástya, az szőlőhegy felől.

Ebben az bástyában van egy strázsaház, ennek ajtaja paraszt, padlása deszka, fedele sás; ezen kívűl egy más ház, — ez is majd

hasonló az másikhoz, fedele deszka. Vannak környül holmi lónak való helyek is. Ennek az bástyának második contignatiójáról megyen fel egy jó fa-garádics az felső folyosóra; köröskörnyül jó tágas folyosója van; ennek is az szegeletiben egy vigyázó filegória, ebben egy lánczfa, vasköpüs. Ettől az bástyától fogva, az kőfal mellett katonák (lovasok) házai, sövényből csináltak, aprók, tapaszosok, tizenkettő van. Ezeknek ajtai parasztok, némelyikén retesz, reteszfő is van. Ezek mind deszkákkal vadnak béfedve, kemenczéi sövényből valók, az legszélsőben vagyon paraszt kályhás kemencze.

Negyedik szegeletbástya, napnyúgotra, az szőlőhegy felől.

Ebben az bástyában vagyon egy sövényházacska, ennek ajtaja paraszt, kályhás kemenczéje; azonkívül lónak való helyek. Megyen az felső folyosóra egy garádics, mely éppen mind gerendás, pallásos. Egyik szegeletiben az bástyának vigyázó filegória s egy lánczfa benne. Az bástya s kapu között való kőházakban vannak alúl feljűl való kamarák, kik sövényből csináltattak, tapaszosok, ajtai parasztok, az nagy palota ajtaja vasas, pántos; gerendái, fedele sás; mind alól s mind feljűl paraszt kályhás kemenczék vannak bennek, és holmi székek is.

Az várnak kőfalán belől, az lövő-lyukakon alól köröskörnyűl elő mindenütt folyosók vannak, s garádicsok mennek fel az folyosóra egynehány helyeken.

Ugyan az külső várban, bemenőleg balkéz felől az belső vár fala mellett lévő kamarák:

15. Kamara, az belső vár kapuja mellett; ennek ajtaja félszer, paraszt kályhás kemenczéje, padlása deszkás, padok vannak benne s egy asztalocska is.

16. Kamara, ennek pitvarával ajtaja félszer vagyon kettő, kemenczéje paraszt, kályhás.

17. Kamara, ennek ajtaja félszer, mint az más, fedele mindeniknek sás. Ezentúl van egy jó rakás fa.

18. Egy kőház, mely az belső várhoz vagyon ragasztva; ennek ajtaja félszer, vassarkas, pántos, vaskilincse, vasfordítója; kemencze benne kályhás, asztal, asztalláb, pad kettő, karszék kettő, egy pohárszék; az kemencze tetejin három sing vas; egy paraszt ágy, két fogas; csak paraszt gerendái, padlása jó. Ez mellett az ház mellett garádics megyen fel az belső várra, az alsó garádicsa megyen egy filegoriára, mely mindenestől fogva új és jó fedeles, deszkával; azon filegoriából az felső garádics megyen fel egy folyosóra, mely vagyon ezen háznak oldalában; az is új, jó. Az garádics alatt vagyon három kád, az vár szükségére való, egy bikfából csinált paraszt pad is.

19. Kamara, pitvarával; ennek vagyon két félszer-ajtaja, kemenczéje kályhás, fedele szalma, padlása sövény.

20. Kamara, ennek is ajtaja hasonló, mint az másiknak, kemenczéje s padlása sövény, fedele sás.

21. Az belső vár oldalában egy kőház; ennek ajtaja félszer, vasretesz, reteszfő rajta; vagyon benne egy sütő kemencze.

22. Kamara, ennek is ajtaja félszer; kemenczéje s padlása sövény, fedele sás.

23. Kamarának ajtai pitvarostól kettő, mindenik félszer, paraszt kemenczéje s padlása sövény, fedele sás.

24. Kamara, ennek is hasonló ajtaja, kemenczéje, padlása s fedele is, mint az másiknak.

Katonák istállói egy végben sövényből csináltak, tapaszosok; egy végben vagyon hét, ezeknek négyén deszkából csinált paraszt ajtók vannak, az többi penig sövényből font ajtók.

Az vár környűl hordók, kikben vizet tartnak, vagyon négy.

25. Kamara, ennek is pitvarával együtt van két ajtaja, mindenik paraszt, kemenczéje sövény, padlása s fedele deszka.

26. Kamara, ajtaja félszer, kemenczéje, padlása és fedele, mint az másiknak.

Az külső várban vannak épületre való fák, annakfelette épületre való deszkák, mintegy másfélszázig valók.

Belső vár.

Ennek kapuja puszta, gerendája s padlása jó.

Belső vár udvara.

Az alsó tömlöcz ajtaján van vas sark, pánt, retesz, reteszfő s lakat. Az felső tömlöcz ajtaján is hasonlóképpen, lévén holmi tizenegy bokor rab lábára való vas is azon tömlöczhez.

Az tömlöcztartó-háznak az ajtaja paraszt, vassark, pánt, retesz, reteszfő rajta; padlása deszka s fedele is az; pad benne kettő.

27. Kamara, ennek is ajtaja félszer, padlása hasogatott fákból való, kemenczéje sövény, asztal s asztalláb benne, pad kettő, ágy is kettő.

28. Kamarának ajtaja, kemenczéje s padlása, mint az másiknak. Ez mellett egy sövényből font istálló, sással fedett.

29. Kamara, ennek egy félszer ajtaja; kemenczéje sövény, padlása deszka, fedele sás.

30. Kamara, ennek ajtaja félszer, paraszt, padlása deszka, kemenczéje sövény, fedele sás.

31. Kamara, ennek is ajtaja félszer, padlása deszka, kemenczéje sövény; polcz, fogas van benne, fedele sás. Valami lónak való helyek is vannak sövényből fontak.

32. Kamara, ennek az ajtaja paraszt, deszkás padlása, fedele sás.

33. Kamara, pitvarával két paraszt ajtaja, padlása deszkás, fedele sás.

34. Kamarának ajtaja, padlása, fedele ollyan, mint az másnak. Ebben padok vannak nro 2.

35. Kamara, ennek is ajtaja paraszt, padlása sövény, s fedele sás.

36. Kamara is ollyan, mint az más. Ugyanez mellett lónak való hely kettő; ezeknek is ajtaji parasztok, fedele sás.

37. Kamara, ennek is ajtaja félszer, kemenczéje sövény, padlása holmi gömbölyeg fák és fedele sás.

38. Kamara, ennek paraszt ajtaja, padlása sövény s kemenczéje, fedele sás.

39. Kamarának is ajtaja, padlása, kemenczéje ollyan, mint az másnak.

40. Kamara, ez is mindenekben hasonló az felsőhöz.

41. Kamara, ez is szintén olyan. Vagyon egy sövényből csinált, lónak való hely is ez mellett az kamara mellett.

42. Kamara; ennek is csak úgy van dolga, mint az többinek; egy lónak való istálló van mellette, sással fedett, ajtaja sövény.

43. Kamara
44. Kamara
45. Kamara

} Ezeknek egy-egy ajtaji, parasztok, fedele sás, padlása deszka, kemenczéje sövény.

Az belső vár udvarán viztartó hordó vagyon három. Egy nagy hosszú lajtorja is, hatvan lépésű van.

Az belső várban az alsó házak és pinczék.

1. Élésház. Ennek ajtaja jó, eres ajtó, vassarkai, pántjai, retesz, reteszfő rajta, lakatja is vagyon, ablakában is erős fakeresztek rostély formára; padlása, gerendája jó; pad négy vagyon benne.

2. Élésház. Ennek is mint az másnak ajtaja temérdek deszka, retesz, reteszfő s lakat rajta; gerendája, padlása jók.

Boltos pincze.

Ennek garádicsai fából valók, az ajtaja vastag deszkából való, vassark, pánt, retesz, reteszfő s lakat rajta, bolthajtásos; két östömpölyt vetettek az bolt alá. Aszkok is jók vannak benne; korcsolya három.

Czipós pincze.

Ennek az ajtaja paraszt, retesz, reteszfő s lakat rajta, két káposztás kád benne; rekeszsze kettő.

3. Élésház. Ennek is ajtaja temérdek deszkából való, retesz, reteszfő s lakat rajta; padlási, gerendáji újjak, jók vannak; itt kasok kikben gabonát tartnak, nro 5. Az egyik kasban van búza mintegy 12 véka; az másikban is van búza metr. nro 82. Egy hordó s egy kád is vagyon; mérő véka kettő.

4. Élésház. Ebben gabonatartó kas vagyon, hatszáznyolcz véka búza bennek. Ennek az háznak ajtaján van egy tolyó zár, lakatjával együtt. Gerendái öregek, három; új padlása. Ugyanitt három hordó s kád liszttel tele vannak; vagyon benne metr. nro 78. Két hosszú dagasztó-tekenő. Más egy kis kádacskában borsó 5 véka, szilva mintegy tíz véka. Egy kis kas babbal tele; egy nagy hosszú lajtorja. — Ebből az házból megyen egy kis ajtó az dél felől való belső vár bástyája alá; ajtaja jó vassarkas, pántos, retesz, reteszfő s lakat rajta. Padlása, gerendái vannak újjak. Egynéhány számú új fazakak is vannak benne. Egy sötét, titkos tömlöcz, erős farostélyja az ablakának, mely az harmadik élésház mellett vagyon. Vagyon itt só is nro 5. Köteleknek való kender egy mázsa.

Az szőlőhegy felől való bástyája az belső várnak.

Ennek az alsó részén ajtaja jó, vassarkas, pántos, reteszfő s lakat rajta. Az felső részére azon bástyának megyen fel egy jó fagarádics, karfás; ennek odafel állása és könyöklő fája; azon belől ház, ennek két ajtaja, vassarkasok, pántosok, egyikén retesz, reteszfő; kemenczéje jó, kályhás; gerendája, padlása, szarvazása jó, sással födve. Fenn az padláson lövő-lyukai vannak. Ágy kettő benne; az ablaki is meglehetnek; szék négy.

Czejtház.

Ennek az ajtaja előtt egy kis palánk, fedeles; ennek ajtócskája temérdek deszka; retesz, reteszfő s lakat rajta. Ennek belső ajtaja is jó vassarkas, pántos, retesz, reteszfő s lakat rajta. Vagyon benne lánczfa huszonnégy, vasasok s mind újjak. Földfazék, tüzes-szerszámnak való, teli porral vagyon százötven, = nro 150.

Rézgránátok, apróbbak s nagyobbak vannak hetvenen, mind készen. Puskaporral hat tonna teli, s két láda ismét muskotély-golyóbissal teli. Kanót három mázsa. Karabély-golyóbis, töltésre való, kétszáz. Egy fontos álgyúgolyóbis tizennégy. Öreg kötelek; újjak, álgyúhoz valók négy. Borvető kötelek is négy, kettei jók, egyikén vaskapcsok, kettei alábbvaló. Istrángok három középszerű, furuk is három, lámpás három. Öreg kapu sarkára való két vaspánt. Öreg s apróbb fejszék hat, ásó tizenöt, kétféle kapa hat, hányó lapátok tizenöt; öreg facsiga kettő, vasrudak benne.

Egy öreg vasas veder. Deszkákból csinált állás avagy pad, mellyen az por, golyóbis és tüzes szerszám áll; két rendben kötelek és kanót is azon áll.

Az belső vár kapúja felett s mellette lévő házakra megyen fel egy nagy karfás garádics, kinek fenn állása, könyöklő fája vagyon. Erről az garádicsról bémenvén, vagyon az kapu felett közelebb egy ház, kinek ajtaja jó vassarkas, pántos, retesz fejével; jó gerendáji, padlási; karszék benne egy, pad kettő. Ennek tornáczából az kapu felett való felső házra mégyen egy karfás grádics, ennek is állása, könyöklő fája; fenn az ház oldalában az ajtó előtt folyosó, annak az fedele deszka.

Az felső háznak ajtaja paraszt; sütő-kemencze benne, asztal, asztalláb, egyes szék egy, karszék is egy, pad is egy; padlása, gerendái jók; deszkával vagyon héjazva. Négy paraszt-fogas és egy nagy pohárszék-forma tálas is van az házban.

Az belső vár udvaráról megyen más garádics bémenőleg jobbkéz felől az palotákra, egy jó garádics, kinek is állása, könyöklő fáji vannak. Azon paloták oldalában vagyon ragasztva egy tágas tornácz, kinek az alja meg vagyon temérdek deszkákkal padolva, kötéseken áll, gerendái jók vannak; héjazatja mind az garádicsnak s mind az tornácznak deszkából való.

Ebből az tornáczból mégyen az palotákra egy ajtó, kinek az ajtaja jó nyárfa-deszkából való; onnan más házra menő ajtót deszkával csináltanak be, ebben van egy más jó ajtó, kin retesz vagyon; ablakán ablakfa s azon lantorna. Vagyon egy kémény alatt benne egy töltött új tűzhely; padlási, gerendáji jók, újjak.

2. Felső palota. Ennek ajtaja jó vassarkas, pántos, vas reteszfeje. Kemencze benne kályhás; asztal asztallábával; ablakfája jó lantornás. Ágy három van benne, pad 1. Faragott nyárfa-deszkákkal (ajtó az rekeszen kettő lévén) ez az ház által van rekesztve s ajtaja mindenik vassarkas, pántos, egyik reteszes, reteszfős, lakat rajta, padlása deszkás; azon részében egy pad vagyon. Ennek az palotának is padlása, gerendáji mind jók. Ebből az palotából mennek egy kamaraszékre, ennek is ajtaja jó vassarkas, pántos, reteszes, reteszfejes; az kamaraszéknek fedele deszka.

3. Palota, mely ajtónállók háza, ennek ajtaja jó vassarkas, pántos; vagyon benne négy pad; padlása, gerendáji jók s újak, mint az többinek. Innen nyílik egy ajtó egy tornáczra, mely paloták oldalához ragadott kőháznak tornácza; ezen két ajtó, vassarkas, pántos, egyiknek reteszsze, reteszfeje. Ebből az tornáczból az kőházra egy ajtó nyílik, az ajtó jó vassarkas, pántos, retesz, reteszfejes; ennek az kemenczéje kályhás, kívül fűtő, karszék négy vagyon benne, asztal asztallábbal egy, ágy három; három ablakjai rámástól, lantornák rajta; mindenik ablaknak az alsó része két felé nyiló, apró vassarkak, pántok rajta, szorító vasával. Ennek

padlása, gerendái vannak, héjazatja ennek deszkás; két paraszt-fogas is vagyon benne s mindenik új.

4. Ebédlő palota. Ennek ajtaja, jó vassarkai, pántjai, kívül fűtő kályhás kemenczéje, hosszú asztal, asztalláb, renovált gyentáros pohárszék, karszék hat, kar nélkül való szék kettő. Vagyon itt egy más kis asztalocska is; paraszt új fogas öt vagyon benne, padlása, gerendái újjak, jók, ablaka egy, azon ablakráma jó s lantornás.

Erről az palotáról nyílik egy ajtó az belső vár Karaszna felől való szegelet-bástyájára, ennek ajtaja új, jó, tisztességes bérlett ajtó, vassarkas, pántos, vaskelincse, fordítójával, zárja jó, kulcsával; maga az ház bolthajtásos, mellyet is renováltanak az hol romladozott volt, megvakolták, meszelték; téglával van pádimentomozva, ablaka kettő, azon övegablakok ónban foglalva, mind újjak, két felé nyíló nagy fiókjai; ezeken apró vassarkok, pántok; szorító vasai, rámái újjak. Szék három van benne, asztal asztallábval egy és egy nyoszolya; fogasok újjak, nro 7; tálas forma pohárszékecske egy. Ebből megyen egy árnyékszékre egy ajtó, mely is jó, vassarkai, pántjai, retesz, reteszfő rajta; ennek héjazatja deszkás.

5. Ezen ebédlő palotából nyílik egy ajtó más házacskára, kinek ajtaja jó, bérlett, vassarkai, pántjai. Ebben az házban kályhás kemencze, három sing vas van az tetején; mint ezen, úgy az több alsó, felső paloták kemenczéjén is mindenikén három-három sing vas vagyon. Egy hárságy benne, asztal, asztallábával. Ennek is gerendái, padlása új; három ablakocskái, mindenik két felé nyiló, vassarkasok, pántosok, szorító avagy foglaló vasa mindeniknek. Pad vagyon benne egy, fogas kettő.

Az legfelső contignatióra, az Vas-házak félire megyen fel egyik palotából egy jó új garádics, kinek is középben állása, könyöklő fája s karfája vagyon; fenn az házak héja jól meg vagyon tapasztva, szaruláin egy-egy kötés vagyon s sással vagyon megfedve. — Innen az házak héjáról mégyen járóhely az belső vár Karaszna felől való kerek bástyájának tetejére, melynek tetején feljűl köröskörnyűl filegóriás tornácz vagyon; az kinéző avagy könyeklő helye két részben vagyon szép módjával, s jól meg vagyon deszkákkal három részben padolva; erős, mesterséges kötésekből áll, tornyoson vagyon szépen csinálva, s szintén az tetejében egy vigyázó helyecske, az hol szüntelen egy német áll; egy jó rézdob vagyon benne, mely az ott való szükségre való. Héjazása ezen tornyos filegoriának tölgyfából csinált, temérdek s veres festékkel megfestett zsindelyből áll. Az dob mely az torony tetejében vagyon, az katona-seregé. (Katona-sereg = *huszárszázad.*)

Erre az toronyra szolgál egy új kőkémény, mellyet nem is régen csináltak, s az bástyában való házból szolgál ki.

Ezenkivül vannak az váron kivül való épületek, kertek, sánczok, az vitézek rétei körül való munkák, melyeket rend szerint itt meg nem irtunk. — Datum Anno die et loco supranotatis.

Iidem qui supra:
Stephanus Almási et Joannes Mogyorósi m. p.

Cancellariae majoris Illustrissimi Principis Transylvaniae scribae et jurati notarii, e Curia ejusdem ad praemissa peragenda speciali exmissi.

P. H. P. H.

(*Eredeti,* ívrétben írt és összevarrt három és fél íven. Piros spanyolviaszba nyomott czímeres gyürüpecsétekkel, a genuai eredetü s Apaffy által Erdélyben 1680-ban honfiusított *Bialis* (Olasz) család levéltárában Székely-Udvarhelyen.)

Közli: Thaly Kálmán.

XVII. századbeli szakács-könyv.

HARMADIK KÖZLEMÉNY.

Tálba tejes ételket. A tálba, vagy tésztába, vagy pinnátába egy kevés vajjal főzd meg, vagy inkább süsd meg. Mikor feladod, megtrágyázhatod apró tengeri szölővel, nádmézzel, fahéjjal, a nélkül is jó.

Rántottát tálba főzni. Melegíts vajat egy tálba, törj annyi tikmonyat bele, a mennyit akarsz, tedd tálastól a szénre, fedd be más tállal, vagy fedővel, főzd meg benne és add fel mind tálastól, hintsd meg sóval, gyömbérrel, vagy trágyázd meg fahéjjal, nádmézzel.

Korpaczibrét mint kelljen csinálni. Végy egy darab kovászt, tiszta meleg vizet, morsold bele, azután habarj korpát bele, a mennyi elég, tartsd meleg helyen, hogy érjék meg. Mikor főzni akarsz benne, szürd által a szitán, a higját forraszd fel, sót bele, ha akarsz, tehetsz reszelt tormát is bele, köleskását is főzhetsz benne keveset.

Borsó lev. Főzd meg a borsót és a szitán verd által, sállyát, petreselyem gyükeret, főzd meg jól benne, borsot, sáfránt, vajat bele gyömbérrel együtt.

Más módon. Hadd egészen a borsot, petreselyem gyükeret, sállyát benne, pergelj egy kis lisztet is bele vajba, vagy olajba, borsot, gyömbért és jó leszen.

Kendermag sufa. A magot mosd meg tiszta vizbe jól, törd meg mosárba, szürd által a szitán, ereszd fel tiszta vizzel és kenyérbéllel, hogy sürübb legyen.

Vess egy veres hagyma föt is bele az íziért, eczetet, sót, a mennyi elég. Némelyek megfőzik úgy annyira, hogy megesirázzék, és azután törik meg.

Pergelt lev. Forralj egy fazékba tiszta vizet és pergelj lisztet vajba annyit, a mennyi elég, ereszd fel a vizzel, vess kömény magot bele, eczetet, borsot, gyömbért, sáfrányt, a mennyi elég. Eczet nélkül is jó.

Másféle lev. Szelj kenyeret egy tálba, forró vizzel öntsd agyon, legyen só, kömény benne, azután forró vajjal trágyázd meg.

Más módon. Szelj kenyeret egy vas fazékba, forralj vizet, sót, vajat, köményt bele, öntsd agyon véle a kenyeret, és zuppon leszen.

Túrós étek tejfellel. Végy túrót, reszeld meg, ha kemény tejfellel és egy nehány tikmonynyal keverd meg, kaprot is metélj bele, ha vagyon, egy fő veres hagymát, egészen főzd meg az vizbe és ereszd fel véle, mikor feladod, metélj szép vékonyon kenyeret alája.

Túrós étek. Tejfel nélkül vajjal és tikmonynyal.

Hal ikra lev. Forraszd fel a ponty ikrát tiszta vizbe és sovába szűrd le a levet, vágd igen apróra, tedd fel viszontag tiszta vízzel, főzd meg jól, pergelj lisztet bele hagymával apróra metélttel, borsot, sáfrányt, gyömbért.

Szilvából leves étek. Végy szilvát, főzd meg, hánd ki a magvát, vágd apróra, azután rántsd meg vajba és forró vizzel ereszd fel, apró malosa szőlőt, mandolát bele, borsot, sáfrányt, gyömbért, székfüvet, a mennyi elég.

Túrós étek paraszt módon. Szelj kenyeret egy tálba, úgy mint rendet, azt hintsd meg túróval, vagy metélj sajtot reá, azon feljül megint kenyeret, viszontag sajtot, vagy túrót feljül, ugy annyira, még a tál megtelik, azután forró sós vizzel öntsd agyon és meleg vajjal főzd meg, fedd be más tállal egy ideig.

Topinka. Cseh leves kenyér. Szelj vékonyon pirítani való kenyeret, pirítsd meg, ragd egy pinnátába, tölts meleg tejet reá, hogy eligya, azután rántsd meg vajba egy nehány tikmonynyal együtt.

Más módon. A pirított kenyeret rakd egy pinnátába, tölts forró tejet vajjal együtt reá, de ne sokat, csak hogy megázzék benne.

Serből levet. Végy egynehány tikmonyat, verd egy fazékba, habard meg jól, borsot, gyömbért, sáfrányt bele, és a forró serrel ereszd fel, vajat bele, ha savanyó, eresz egy kis vizet bele.

Más módon seres szerdek. Forrald fel a sert, hogyha igen savanyó, tölts vizet hozzá, tégy annyi tejfelt benne, a mennyi szükség, borsot, sáfrányt, gyömbért, fahéjat a mennyi elég. Boros szerdek azonképpen, vizzel elegejteni a bort, mint a seres szerdeket.

Serből lev. Forrazd fel a sert, vess egy kevés köményt bele, és reszelt kenyeret annyit, a mennyi elég, habarj bele borsot, sáfrányt, ha akarsz, gyömbért, vajat.

Bor lev azonképpen, de nem leszen szükség a köménymag bele, hanem ahelyet mézet vagy nádmézet, egy kis vajat.

Lengyel közelce. (?) Bor lev, lengyel módon. Végy több bort hogy sem vizet, és abba cipó bélt, almát, mézet, főzd meg együtt, aztán verd

által a szitán, hogy süren legyen, s azután mézet bele, tengeri szőlőt s malosa szőlőt, borsot, sáfrányt, gyömbért bele.

Ikrából lev. Az pontynak az ikráját főzd meg sóba, szürd el a levet, vágd igen apróra, azután tedd annyi meleg vizbe, a mennyi levet akarsz csinálni, ránts veres hagymát bele, borsot, sáfrányt, gyömbért, sót a mennyi elég.

Lencse lev. Végy szép lencsét mosd meg két vagy három versbe igen jól, tödd fel benne egy fazékba, a mennyit akarsz, főzd jól meg bő levbe, pergelj veres hagymát aprón metéltet bele és egy kis lisztet, borsot, sáfrányt, gyömbért, majoránnát, vagy sállyát dörgölj bele az íziért.

Malosa lev, bőjt napon. Végy tiszta bort, forrald meg mézzel, vess malosa szőlőt bele, apró tengeri szőlőt, vajat vagy olajt, borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsendió virágot.

Leves kenyér. Egy tálba szelj kenyeret vékonyon, és add fel, feljül megtrágyázhatod nádmézzel, fahéjjal. Hogy ha akarsz egy sült halat reá tenni, jól fog hozzá illeni.

Sajt levet. Reszeld meg a sajtot és habard forró vizbe, sót, egy veres hagyma főt bele az íziért, vajat, a mennyi elég, add fel szelet kenyérrel.

Olajos leves kenyér. Végy bort vizzel elegy, főzd meg jól, apró tengeri szőlőt bele, malosán szőlővel, faolajt a mennyi elég, borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsendió virágot. Egy tálba metélj szeletenként kenyeret, add fel a levet.

Más olajos lev. Végy tiszta vizet, főzd meg, hadd forrjon egy veres hagyma fővel, azután veres hagymát metélj apróra, rántsd meg faolajba, avagy igen új fris lenmagolajba, amint Erdélyben szoktak élni, és igen jó, mikor uj. Az metélt kenyeret öntsd agyon az vizzel, azután az olajos hagymával és jó leszen.

Tikmonyból egynehányféle étek.

1. Tikmonyat hajába adni, egösséges, vagy főve lágyan, vagy meleg parásába sütni.

2. Tikmonyat röstölébe. Végy egy röstölőt, vagy lábost, tégy vajat beléje, melegitsd meg, azután verj egynehány tikmonyat egy tálba egészen, sózd meg, metélj egy kis petreselyem levelet is beléje, tedd a vajba, rántsd meg higan, gyömbérrel hintsd meg.

3. Olasz rántott. Forralj vizet egy serpenyébe és törj annyi tikmonyat bele, a mennyit akarsz, főzd meg higan, azután rakd a tálba, hintsd meg gyömbérrel, nádmézzel, fahéjjal, sóval, tengeri szőlőt is hinthetsz reá.

4. Torta tikmonyból. Végy tejet, a mennyit akarsz, és verj tikmonyat bőven bele, habard jól meg, sózd meg, és a pinnátába melegits vajat, tölts bele: némelyek kenyérbélt is morsolnak bele, és jól meghabarják a tejbe tikmonynyal, befedni, alája tüzet és feljül, hogy szépen

megsüljön. Mikor feladod, megtrágyázhatod nádmézzel, fahéjjal, vagy csak gyömbérrel.

5. Rántott tikmony higan. A tikmonyat törd egy tálba, habard jól meg sóval, és meleg vajba rántsd meg szép hígan, borsot, gyömbért bele. Némelyek veres hagymát aprón metéltet a vajba először megrántják, és a tikmonnyal együtt megfőzik.

6. Más módon rántott. A törött tikmonyba metélj petreselyem levelet sálljával, és habard jól meg, csinálj pogácsát, szép keményen trágyázd meg, mikor feladod, gyömbérrel, vagy nádmézzel, fahéjjal.

7. Eöregen főtt tikmonyból saláta. Hámozd meg a főtt tikmonyat, metéld négy részre, eczetet, sót, petreselyem levelet, borsot reá hinteni, hidegen jó.

8. Sült tikmony alá lev. Főzd meg a tikmonyat keményen, és vond vékony fa nyársocskára, a röstelyőn piritsd meg. És ilyen levet alája. Verj egynehány tikmonyat egy fazékba, borsot, sáfrányt, gyömbért, fahéjjat, nádmézet, vagy szép mézet, habard jól meg, és forró borral erezd fel, untalan habarván, forrazd ujonnan fel, azután a sült tikmonyat hánd bele.

9. Olasz rántott. Törj tikmonyat egy fazékba, sót bele, habard meg, egy serpenyőbe melegits vajat, hogy ű meleg legyen, töltsd ki mind a vajat a serpenyőből, és a meleg serpenyőbe tölts egy kevés tikmonyat, mennyi ellepje a fenekét igen vékonyon, azután hintsd meg apró tengeri szőlővel, és hömpölygesd öszve, rakd egy tálba, mással fedd be, a többivel azonképpen trágyázd meg gyömbérrel, vagy nádmézzel, fahéjjal, és jó leszen. Efféle rántott és más féle rántott pogácsa alá lev, mind illik, malosa lev alája.

10. Tölt tikmony. A tikmonyat likaszd két felől meg, fúdd ki a székit a fejérével, rántsd meg vajba, azután vágd meg petreselyem levéllel, hagymával együtt, tengeri szőlőt, borsot, gyömbért, verj egy nyers tikmonyat közibe és elegitsd jól el, azután töltsd a tikmony hajába és másodszor rántsd meg vajba, avagy fa nyársocskára vond és süsd meg. Csinálj egy édes levecskét alája, vagy bor sufát: vagy bort, eczetet, mézet forralj fel, borsot, sáfrányt, gyömbért, apró tengeri szőlőt.

11. Tikmonyat egészen rántva. Egy serpenyőbe melegits vajat, a tikmonyat lyukaszd meg két felől, és fudd a vajba egy részét a tikmonynak, azután a többit mingyárt vesd mind hajastól a vajba, kettőt, hármat, a mennyi akarsz, és rántsd meg.

12. Rántott tikmonyhez lev. Végy bort, vizet, mézet, piritott kenyérbélt és forrald fel, azután verd által a szitán. Almát, sült körtvélt lapossan metéltet, malosa szőlőt, tengeri szőlőt, borsot, sáfrányt, fahéjjat bele, sót a mennyi elég.

13. Tikmonyból tortát tálba főzni. Végy tejet, tikmonyat a mennyi elég, nádmézet, habard jól meg, rósa vizet is tölts bele, ha vagyon, sót és egy tálba főzd meg egy kis irós vajjal, vagy köz vajjal, fedővel befedvén és feljül eleven szenet reá tévén, apró tengeri szőlőt hintsd meg. A

rántottat metéld szép vékonyon, rakd a tálba és feljül megmondott lével öntsd agyon.

14. Olasz lével kappant igy fézhetsz. A kappant egészlen meg kell sütni, de mikor az nyársba akarnád vonni, fenyő magot szalonával egybe törni és az kappant vele tölteni, hogy jó szagot adjon neki: és mikor megsül, csinálj levet neki ezképpen. Tiszta borba koczka aprits czipót és ez kenyeret vajba tévén, kömönyen megrántsd és azután az tiszta borba kell önteni, a hol az tiszta bor vagyon, és az kertvélt avagy almát aprón vágd, és tedd azt is a borba, és béven méz legyen bele és fenyő magot törvén, vess bele, hogy szürke legyen az leve és jó illatot adjon, tengeri szőlőt és malosa szőlőt bőven vess bele, bors, sáfránt, gyömbér béven. Ennek utána ismég szeld czipót és ránts meg vajba, és mikor az tálba teszed, az rántott czipót felől reá rakd és megöntsed az lével, nádmézet, gyömbért együtt kell csinálni, és felül hinteni vele.

Gyümölcses levet igy fézhetsz. Fejér kenyeret borba, eczetbe fel kell tenni, hadd forrjon erőssen, és azután almát kell hozzá aprítani és az kertvélt kereknek kell bele vetni és tengeri szőlőt, malosa szőlőt, mandolát, mézet, borsot, sáfránt, gyömbért beléje.

Az halakról.

1. Nyers csukát sóba főzni. Metéld fel a csukát, mint annak a módja, és mosd meg tiszta vizbe egy nehányszor, azután melegits erős eczetet s a csukát öntsd agyon vélle, hogy szép kék legyen, azután forrasz vizet sóval egy vas fazékba, s hánd bele, főzd meg jól, mikor feladod, meghintsed petreselyem levéllel. — Tormával eczettel az csuka igen jó.

2. Apró csukát sóba főzni, azután a levet leszürni, irós vajat, vagy sós vajat belevetni, borsot, gyömbért, egy kevés bort.

3. Luter lev. Spékkelt csukát hús evő nap. Végy szalonnát, metéld koczka módon, pergeld meg, eczetet, borsot, gyömbért bele. — Más módon. Metélj kenyeret koczka módon és vajba rántsd meg, eczetet, borsot, gyömbért bele. A halat azelőtt sóba megfőzni és a tálba rakni, a lével agyon önteni.

4. Csukát eczettel, hagymát pergelni, belője béven borsot, gyömbért, sáfránt, a mennyi elég.

5. Csukát bors-porral. Minek utána megfőzted sóba a halat, szürd el a levet, végy eczetet borsold meg, kevés vajat, vagy irós vajat bele, forraszd meg és tölts reá a tálba.

6. Sült csukát német módon. Hámozd meg a halat, ha öreg, hasits ketté, sózd meg és hadd álljon a sovába egy ideig. Azután süsd meg rostélyon felébe, darabold és hánd forró vajba, rántsd meg jól, azután melegíts egy tálat meg, az meleg tálat kend meg egy fokhagymával, azután rakd bele a halat, és forró eczettel, borssal, gyömbérrel öntsd agyon, fedd be más tállal, meglátod mily jó ízü leszen.

7. Törött lével. A csukát tisztitsd meg, darabold el, sózd be, hadd álljon egy vagy két óráig benne, azután mosd ki meleg vizbe. Főzz tiszta vizbe petreselyem gyükeret, veres hagymát, kenyérbélt jól meg, verd által a szitán, a halat főzd meg a törött lébe, borsot, sáfrányt, gyömbért bele.

8. Lengyel lével. Veres hagymát, kenyérbélt, de keveset, ha vagyon, savanyó almát, jobb a nélkül, metélj meg, az tiszta vizbe főzd meg, azután verd által a szitán. A halat a mint feljül megmondám, a sóból mosd ki meleg vizbe, főzd meg egy vas fazékba a lében, szép sürün, jobb bor nélkül, tégy mézet, vagy nádmézet bele, borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsen dió virágot etc.

Más módon. Főzd meg a veres hagymát tiszta vízzel, kenyérrel, verd által a szitán, ereszd fel a hallal, és főzd meg jól, mézet, vagy nádmézet, eczetet bele, borsot, sáfrányt, gyömbért, a mennyi elég, szerecsendió virágot.

Fejér lengyel lével halat fézhetni. Czipót, veres hagymát tégy fel tiszta vízben az tüzhez, mikor megfő, szürd szita által és mikor megszüröd, mosd ki az halat vízbe és az megfőzött levet tölts az halra, tölts eczetet is bele és egy kis bort is, veres hagymát aprón vágd és egy serpenyőbe töltsed olajt reá, keményen rántsd meg, osztán tölts az halra, hadd forr is, vess bele kevés sót, gyömbért, három, avagy négy felé vágd egy leëmonyat, tedd bele, azután borsold meg.

9. Éles lével. Almát, hagymát vágj apróra, főzd meg jól tiszta vízbe, azután bort, eczetet eressz bele, a mennyi elég. Azután a halat szépen felmetéltet a sóból mosd ki meleg vízbe, és ereszd fel a lével, főzd jól meg, mézet ha akarsz beletenni, meg lehet, borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsendió virágot etc.

Ez féle éles lével mindenféle halat fézhetsz.

Hideg étket azonképen fézhetsz.

10. Tiszta borssal. Petreselyem gyükeret, veres hagymát főzd meg tiszta vízbe, azután a halat mosd ki a sovából, főzd meg együtt, eleven borsot, gyömbért, vajat bele egy keveset. — Ha sós csukát ezekkel a levekkel akarsz főzni, meg lehet, de meg kelletik az előtt forrasztani tiszta vízbe, minek előtte a levet hozzá töltik.

11. Csukát hidegen, pontyot. Hagymát főzd meg jól tiszta vízbe szürd le a levét és a halat főzd meg benne jól, borsot, sáfrányt bele, eczetet, a mennyi elég, nádmézet, vagy tisztított mézet, rakd ki a halat egy tálba, tölts reá a levet, és hideg helyen hadd alugyék meg, igen meg kell főni.

12. Egy leves csukát, pontyot. Hagymát főzz jól meg tiszta vízbe és a levet szürd le, s a halat főzd meg benne, eczetet tölts bele, a mennyi elég, hadd forrjon jól meg együtt, rakd a tálba mind levestől, tödd hideggé, a szárnyát emelgesd fel.

13. Csukát stokfis módon. Főzd meg sóba, eczetbe, vízbe a halat, azután szaggasd el, vagy darabold el, mint a stokfist szokták, és szedd

ki a szálkáját, tégy irós vajat, kevés bort, gyömbért bele, főzd meg benne másodszor.

Más módon. Főzd meg sóba a halat, szaggasd el egymástól, és a szálkáját hánd ki, tégy sós irósvajat bele, rántsd meg egy kevésség benne, tölts a tálba azután és jó erős mustárral öntsd agyon és fedd más tállal be, próbáld meg, mert igen jó étek.

14. Száraz csukát. Tormával, bors-porral, éles lével, tiszta borssal, nyers petreselyem levéllel meghinteni és eczettel, mind jó.

15. Csukát sülve. Édes levet alája, úgy mint borból, eczetből, mézből megforrasztani, borsot, sáfrányt, gyömbért bele.

Pisztrángot. Sóba, eczetbe főzni. Éles lével. Tiszta borssal, irós vajjal.

Sült csukát bors porral. 42.

Csukát káposzta lével. Veres hagymát pergelni bele, eczetet, borsot, sáfrányt, gyömbért.

1. Nyers pontyot. Tiszta borssal jó. Lásd, mint a csukát, 44.

Más módon. Tisztítsd meg a pontyot, metéld fel, sózd be és hadd álljon egy, vagy két óráig benne, azután mosd ki a sóból, petreselyem gyükeret főzd meg tiszta vízbe és a halat ereszd fel véle, bort bele, a mennyi elég, főzd jól meg, pergelj egy kevés lisztet vajba bele, borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsendió virágot, ha vagyon, vagy irós vajat a pergelés helyett.

2. Pontyot fekete lével. Ha eleven az hal, vakard meg szépen, vedd vérit, mint annak a módja, vesd eczetbe, úgymint a fejét kettéhasítani és a farkán feljűl a husosát a kés hegygyel által verni, hadd álljon egy ideig benne. Azután metéld fel, és hánd ugyanazon eczetbe, a vérit mosd le jól beléje, végy veres hagymát, pirított kenyeret, főzd meg a véres eczetbe vízzel együtt, a mennyi elég. Verd által a szitán, a halat rakd egy vas fazékba, és a levet töltsd reá, főzd meg jól benne, borsot, gyömbért, székfüvet bőven bele, eressz egy igen kicsinsáfrányt is beléje az iziért.

Fekete lével más módon. Vedd vérit a halnak, amint megmondám, vízzel, egy kevés borral ereszd fel a halat, főzd meg jól benne, azután végy almát, hagymát, vágd igen apróra, rántsd meg a vajba, és téd bele mézet, a mennyi elég, borsot, gyömbért, székfüvet jó béven, a sovát te reád hagyom. — A hal, ha nem volna nyers, vagy eleven, négy szilvát verd által a szitán, de azelőtt meg kell főzni. Fekete mézes pogácsával is meg lehet, a mint Németországba szokták csinálni. Dió béllel is Magyarországba szokták csinálni a fekete levet. Némelyek szoktak élni a bozzának megért magval, csinált liktarommal is.

3. Pontyot eczettel, hagymával, vajba egy kevés lisztet beléje rántani, borsot, sáfrányt, gyömbért.

4. Töltött sült pontyot. Végy egy pontyot, a kinek ikrája vagyon, hámozd meg, vedd ki az ikráját a belével együtt, főzd meg sóba, azután vágd apróra petreselyem levéllel, veres hagymával, sállyával, majoránnával együtt, borsot, sáfrányt, gyömbért bőven bele, vajat, a mennyi elég,

tengeri szőlőt is, töltsd meg ezzel a halat és süsd meg a rostélyon, untalan eczettel, vajjal, egy kis borssal melegen öntözd.

5. Sült ponty alá adhatsz diósását, bors- port, székfü- és levet, malosa levet etc. vide fol. 38.

6. Tiszta borssal pontyot. Ránts hagymát bővön vajba, aprón vágottat, és a hal mikor félfővésbe vagyon, töltsd reá, hadd főjjön együtt a hallal és a vajat mindenkor, vagy untalan, egy kalánnal a forrására hányjad, borsot, gyömbért bele. — Száraz pontyot ugyanezekkel a levekkel megfőzhetni.

Éles lével is jó. fol. 43.

7. Ponty ikrát főzni. Főzd meg vízbe és sóba az ikrát, azután vágd igen apróra, almát, hagymát külön rántsd meg vajba és egy kevés borral, eczettel ereszd fel, mézet, borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsen dió virágot etc.

Másutt más módon. fol. 49., 38., 50.

1. Kárászt leves kenyérrel. Metélj veres hagymát apróra, rántsd meg olajba és az halat főzd meg sóba, a kenyeret metéld szeletenként a tálba, forró sós vízzel öntsd agyon, veres hagymát tölts reá, a halat feljül reá és borítsd be más tállal.

2. Kárászt tiszta borssal.

3. Kárászt eczettel, hagymával, kevés lisztet bele pergelni hagymával együtt, borsot, sáfrányt, gyömbért bele.

4. Kárászt savanyón, bort, petreselyem gyökeret bele és tégy kevés lisztet bele, pergelni borsot, sáfrányt, gyömbért, a mennyi elég.

Kárászt rántani jó.

Kárászt kuldús lével. Végy jó káposzta levet, vizet bele, a mennyi elég, hagymát pergelj olajba, vagy vajba, tedd bele, sózd meg jól, borsot, sáfrányt, gyömbért bőven bele.

1. Vizát főzni éles lével. fol. 43.

2. Pirított vizának lev. Végy kenyérbélt és pirítsd meg, hánd borba, vízbe, főzd meg és verd által a szitán, sült körtvélt, nyers almát metélj szép vékonyon, apró tengeri szőlőt, malosa szőlőt, mandolát, mézet, borsot, sáfrányt, gyömbért bővön bele.

3. Vizát tiszta borssal jó.

4. Vizát tiszta sóba eczetbe főzni, hidegen, vagy melegen feladni, eczettel, petreselyem levéllel.

Luther lével vagy koczka rántott metélt pergelt kenyérrel, gyömbéres lével, diósását, mind jó.

Sült viza alá lev. 66.

1. Süllőt sóba főzni jó.

2. Süllőt éles lével. 43.

3. Süllőt egy lével. 44.

Harcsát éles lével. fol. 43.

Harcsa farkat sütve. Diósását alája, vagy bors-port, gyömbéres levet, vagy édes levet, amint a harcsa alá.

Menyhalat éles lével, tiszta borssal, sóba, eczetbe. Murona.

Lepényhal, sütve jó és egy levecske alája.

Viza ikrát mint kelljen főzni, ha nyers, eczetbe, sóba igen jó, petreselyem levelet reá főzni.

Sós ikrát mint kelljen megkészíteni. Mossák meg egy nehányszor meleg vízbe, törjék meg egy kalánnal, petreselyem levelet, gyükeret főzzön jól meg és az ikrát azzal a lével főzze egy óráig, a hagymát rántsd meg vajba és úgy tedd bele, vigyázz reá, hogy a fazékhoz ne ragadjon, a kalánnal gyakorta kell keverni, borsot, gyömbért bele.

Kövi halat sóba főzni. Végy eczetet, melegitsd meg, öntsd agyon véle, azután egy kevés vízbe, sóba, eczettel együtt főzd meg, és add fel csak úgy szárazon, petreselyem levelet reá. Ha akarsz levecskét alája, végy irós vajat, bort, borsot, petreselyem levelet, apróra metéld, forraszd fel benne és jó leszen, ha penig irós vajad nincsen, végy köz vajat, vagy olajt.

Egyébféle apró halat sóba főzni és vajba rántani jó, ugymint kárászt, fejér halat etc.

Csíkot tormával, sóba először főzni.

Csíkot koldús lével. fol. 48.

Csíkot zsák vászonnal fol. 24.

Harcsát sóba főzni tormával, Lutter lével, pergelt kenyérrel, vajba eczetet, borsot, gyömbért bele.

Csíkot eczettel, hagymával, lisztet vajba belepergelni, borsot, sáfrányt, gyömbért bele bőven.

Csíkot káposzta levbe főzni és tormát reá. Fekete lével, mint a pontyot fol. 46.

Csíkot tiszta borssal fol. 44.

Kecsegét éles lével fol. 43. Tiszta borssal fol. 44.

Kecsegét sóba főve, irós vajjal, borsot, kevés bort etc.

Márnát éles lével, tiszta borssal és sóba jó, vajból vagy olajból, levecskét alája, vagy bors port.

Menyhalat éles lével, tiszta borssal, eczetbe, sóba főzve jó. Irós vajjal, borssal, petreselyem levéllel is jó. Törött lével is, lengyel lével.

Ikrát főzd meg egészen eczetbe, sóba és vizbe, szürd el a levet, tedd a tálba, meleg irós vajat, vagy olajt, avagy sós vajat tölts reá, borssal, gyömbérrel hintsd meg.

Habarnicát mint kelljen megkészíteni. Csinálj erős lugot, szürd le a szép tisztáját és áztasd be a habarnicát egy éjjel és egy nap, ha szükség, tovább is, legalább három napig lugba, azután mosd ki a lugból egynehánszor, tedd tiszta vizbe, hadd álljon abban is egy ideig, hogy szép lágy legyen, a rostélyon süsd meg, untalan vajjal öntözzed, borssal, vagy olajjal, borsot hinteni reá bőven, és jó leszen. Szükség megverni, mint a Stokfist.

Plataiszt azonképen kell beáztatni.

Stokfist is, de azelőtt jól meg kell verni sulyokkal.

Stokfist tejfellel. Főzd meg a halat egy kevésség, vedd ki, szürd el levét, szedd meg szép darabonként, a szálkáit hánd ki és rakd egy vasfazékba, tölts tejfelt reá, pergelj vajba kevés veres hagymát beléje, borsot, sáfrányt, gyömbért bele.

Más módon. Minek utána megszelted leszen, pergelj veres hagymát bőven vajba és kenyeret koczka módon metélt tedd bele, borsot, gyömbért bőven bele és a stokfist rántsd meg együtt.

Más módon. Főzd meg szépen és szedd meg, rakd tiszta meleg vízbe, azután melegits irós vajat és a stokfist rakd a tálba, a meleg vajjal öntsd agyon, mustárt feljül reá, fedd be egy tállal.

Más módon. Mikor a stokfist megtisztitották, a meleg vízből rakják a tálba és meleg vízzel öntsék agyon, borsot reá, petreselyem levelet is metélj, és hintsd reá.

Csikot fekete lével. Először nyakazd meg a csikot és az fejét eczetben hánjad, az derekát penig hideg vízben és azután vedd ki az epéjét, az derekát kedig hideg vízben hánjad, az fejét az eczettel és az derekát az hideg vizzel öszve kell szürni és bort is kell hozzá telteni, eczetet is tebbet kell hozzá telteni és kenyeret bele és fel kell tenni az tüz tetejére, hogy forrjon, de az csik feje is benne legyen, osztán szürd meg szitán által, ugy, hogy sürő legyen, de addig, míg az levet csinálod, az dereka az csiknak sóban legyen és egy kis eczetet is kell hozzá telteni, hogy kék legyen, veres hagymát aprón kell vágni, olajban, vagy vajban meg kell rántani és azután ez levére telteni, ennek utána az derekát az eczetből és sóból hideg vizben ki kell mosni és azután az megcsinált levet az derekára az csiknak és tedd az tüzhez, hadd fejjen, bors, székfüvet, gyömbért, mézet tégy hozzá.

1. Platayszt, tiszta borssal, jó, ha savanyón akarod, bort bele.

2. Platayszt, Luter lével. Vágj reszelt kenyeret, hintsd reá és forró vajjal öntsd agyon.

Rákot főzni. A rákot mosd igen jól meg tiszta vízbe, azután hánd egy vas fazékba, vagy föld fazékba, tiszta hideg vizet reá, a mennyi elég, sót bőven, főzd meg jól, minek utána megfőtt, szürd el a levet és tölts egy kevés bort, borsot és vajat bele, rázd jól meg, fedd be, tedd megint meleg parásra, hadd álljon jó melegen. Mikor fel akarod adni, megint rázd meg a lévben és a tálba hints feljül reá petreselyem levelet.

1. Rántott rák, töltött rák.

Főzd meg a rákot és a húsosát tisztítsd meg és vágd meg petreselyem levéllel, majorannával, veres hagymát, kenyérbélt is bele, borsot, sáfrányt, gyömbért és egy tikmonnyal, vagy kettővel jól öszve keverni. Azután a rák haját megtölteni vele és megnyilt felét tikmonyos híg tésztába mártani és megrántani.

2. Más módon. A húsosát szépen megszedni és tisztítani és tikmonyos tésztába mártani és megrántani és megtrágyázni borssal, fahéjjal, nádmézzel.

3. Más módon. A húsosát megszedni és egy lábosban rakni, irós vajat bele, vagy szép köz vajat, petreselyem levelet bele metélni, borsot, gyömbért, szerecsendió virágot és egy kis bort, abba jól megfözni.

Csigát fözni. Fözd meg jól a csigát tiszta vízbe és szedjék ki a hajából és a mi elvető, vessék el. A többit sóba mossák igen jól meg két izben is, megint forasszák fel tiszta vízbe és hogy ha ki akarja csak a rostélyon megpirítani, rakja megint az önnön hajába és tegyen mindenikbe olajt, irós vajat borssal, petreselyem levelet apróra metélt. Holott lévbe akarja, rakja egy vas fazékba, bort, irós vajat, vagy olajt, borsot, gyömbért, szerecsendió virágot bele és fözzék jól meg.

Szinult rákot igy fézhetsz. Elöszer az rákot meg kell forrasztani és azután az tüztül ki kell venni és az húsát az héjából ki kell tisztítani és az ráknak minden héját az mosárba tenni és keményen törni és fejér czipót szelni és megpirítani, az eczetet is vetni és az rák héjához tölteni és az rák héjával ismég törni és azután az szita által kell szürni és ennek utána az ráknak az húsához kell tölteni az levet és jól fözni, bors, sáfrán, gyömbér kell hozzá és az eczet annyi, a mennyi elég leszen.

Sült halat kezegét ha sütek. Végy eczetet, tedd az tüzhez, vesd borsot bele, petresiliom gyükeret, egy kis mézet, egy kis olajt, az halat tedd az tálba, öntsd meg az lével.

Riskását, böjt napon, lengyel módon. Fözd meg a riskását tiszta vízbe, hogy szép lágy legyen, azután szürd le a levet és rántsd meg valamennyire vajba, sót, meleg mézet bele, vagy nádmézet és mikor feladod, trágyázd meg fahéjjal, nádmézzel.

Halat egy lével, vagy hideggé tenni. A halnak a haját szép tisztán mosd meg és tiszta vízbe fözd erösen két, vagy másfél óráig, az halat külön fözd meg sóba, tiszta vízbe, szedd ki a sós léből és rakd egy tálba, azután a más levet szürd által, bort, vagy eczetet, a mennyi elégséges, tölts bele és fözd azzal jól meg, azután tölts a halra és meglátod, hogy szépen megaluszik, ha nádmézet akarsz beléje tenni és sáfrányt, szabad légy véle.

Rántott riskását mint kelljen csinálni. A riskását fözd meg tejbe jó keményen, nádmézet beléje, ha akarsz, vagy tiszta vízbe fözd meg, a mint akarod. Azután töltsd ki egy táblára, hadd hüljön meg, azután metéld szép falatokra és hintsd meg liszttel, hánd forró vajba, hadd rántódjék meg, azután rakd egy tálba, trágyázd meg nádmézzel és fahéjjal.

Zömörchök kenyérből. Végy szép kenyérbélt, morsold, avagy reszeld apróra, egy néhány tikmonyat bele, borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsendió virágot, a mennyi elég, keverd jól egybe és csinálj golyóbisokat szokás szerént, hánd jó kappan, avagy tehen hús lébe, fözd meg, betegeknek igen jó gyenge eledel.

Tésztából egynehányféle étek.

1. Knecdel. Zömörcsök, végy szép lisztet egy tálba, törj egy nehány tikmonyat bele, kenyérbélt bövön, petreselyem levelet s veres hagy-

mát apróra vágottat, borsot, gyömbért, a mennyi elég, meleg vajat, keverd meg jól egy fakalánnal, majoránna is jó bele, sót, a mennyi elég, szaggasd apró golyóbisokra és főzd meg forró vízben, a leve ne legyen igen sok, ha szükség, borsot, gyömbért bele. Hús-evő nap tehen lében, kappan lében.

2. Zömörcsök más módon. Hús-evő nap, végy borjú húst, vagy másféle gyermekded húst, vágd igen apróra vörös hagymával, petreselyem levéllel, borsot, gyömbért, sót keverj bele. Azután csinálj tésztát tikmonynyal, vagy tiszta vizzel, sóval, teritsd szép vékonyon el és metéld négyszegüre, hogy egy köz dióni húst beletakarhass és takard bele a húst, hánd forró tehenhús levébe, főzd meg jól, borsot, gyömbért, petreselyem gyükeret bele.

3. Más módon. Végy spinátat, főzd meg, szürd el a levet, vágd igen apróra, vajat, borsot, gyömbért, apró tengeri szőlőt bele, azután tésztába takarjad, főzd meg tiszta vízbe és mikor fel akarod adni, szedd ki a meleg vizből és rakd a tálba és forró vajjal vajazd meg. Némelyek reszelt sajtot hintnek reá, vagy reszelt kenyérbélt.

4. Más módon. Strukkel, a mint Kranyeczországba szokták hínni. Végy sajtot, reszeld meg, törj egy néhány tikmonyat bele, petreselyem levelet, kapor levelet, tárkont, majoránnát, sót, borsot, gyömbért, vajat, ezeket jól összekeverni, azután a tésztát teritsd el szép vékonyon és a sajtot tölts reá és az minemő nagy a tészta, mind elszélesits rajta szép vékonyon és végtére hömpelygesd öszve gömbölyegen és azután metéld két, vagy három ujjni temérdekségre, ezt hánd forró vizbe és főzd jól meg és mikor fel akarod adni, rakd a tálba, hintsd meg reszelt sajttal, vagy kenyérrel és azután forró vajat tölts reá.

Tésztából csinált metélt. Végy egynehány tikmonyat, keves vizet, sót, vagy csak tiszta vizet, gyúrj tésztát, terítsd el igen vékonyon és metéld igen vékonyon, főzd meg tiszta vízbe bőjt napon, ha csak ugy akarod feladni, szürd le a levet s tedd a tálba, kenyérbéllel, vagy sajttal hintsd meg és tölts forró vajat reá és jó leszen.

Más módon. A metéltet megfőzni tiszta vízbe, sóba, azután a levet leszürni és forró vajba tölteni s megrántani gyengén benne, sajtot reá hinteni, mikor fel adják. A megrántó edény pinnáta legyen, hogy az fedéllel befedhessék és felül eleven szenet tehessenek.

Fánkot csinálni. Végy szép igen lisztlángot, törj egynehány tikmonyat bele, bort, de keveset, vagy vizet, sót, a mennyi elég, meleg helyen csinálj középszerü kemény tésztát, jól meg kell gyurni, mennél tovább gyúrják, annál jobb, azután a terité fával teritsd el vékonyon, metéld el, a mint akarod és forró vajba rántsd meg, nádmézet reá.

Alma tortát. Ugyanezen tésztából meg lehet és egyébféle tortát, a minémüt akarsz. Az alma tortát peniglen én néha igy csináltam. Az almát meghámoztam és szép vékonyon metéltem vajba és egy kevés borba megfőztem igen jól, nádmézet, vagy szép tiszta mézet töttem bele, apró tengeri szőlőt, öreg malosa szőlőt, borsot, sáfrányt, gyömbért, fahéjat,

azzal jól elkevertem, eztet a tésztába raktam az ő módja szerént és pinnátába, vagy kemenczébe megsütöttem.

Szilvából ostya béles. A szilvát megfőzni és a magvát kihánni, apróra vágni, borsot, gyömbért, székfüvet, vajat, nádmézet bele, azután két ostya kezzé szép laposan terjeszteni, és hogy ki ne foljon, egy híg tésztába tikmonynyal habartba környül mártani s vajba megrántani, azután egy tálba rakni, nádmézzel meghinteni.

Mandola torta. Végy mandolát, törd meg jól, nádmézet és nehány tikmonyat bele rósa vizet, és egy kevés szép lisztet keverj beléje, keverd jól meg, igen híg, vagy kemény ne legyen, hanem csak középszerü, tésztából csinálj hozzávaló illendő edént és tedd bele, vagy csak tölts formába — a formát belől megkenvén egy kevés irós vajjal, hogy hozzá ne ragadjon, és süssék meg kemenczébe, vagy pinnátába, mikor feladod, nádmézezd meg, mint annak a módja.

Tolyó fánk. Végy szép lisztet, törj egynehány tikmonyat bele, forró, tejet, vajat, vagy forró tehen hús kövér levét, annyit, a mennyi elég, törd erősen meg, jó sürü legyen, úgy annyira azért, hogy a tolyó fán által tolyhassák és forró vajba told által és rántsd meg, rakd a tálba és nádmézzel hintsd jól meg.

Marczapánt a ki akar csinálni. Végy édes mandolát, hajald meg szépen, a mint annak a módja, félfontot, törd meg igen jól egy kő mosárba, vagy réz mosárban, tiszta nádmézet felfősztöt, apróra töröttet, rósa vizet, a mennyi elég, keverd jól öszve és terítsd el szép vékonyon, mint annak a módja, ostyára, és ha formáid vadnak, nyomd reá, süsd meg szép gyengén és még mikor meleg, kend meg feljül egy tollal híg nádmézzel, azután megaranyazhatni, a mint akarják.

Pástétomba vad hús. Végy rozs lisztet, csinálj igen kemény tésztát, tiszta vizzel jól meggyúrd, azután a vad húst, ha temérdek, a rostélyon pirítsd jól meg, a késsel egy nehány helyett a husosát által verheted. Azután spékeld meg az ő módja szerént szép szalonnával, sózd meg és mikor a tésztába akarod tenni, tégy sállya levelet közibe, borsold bővön meg, gyömbért és székfüvet, a mennyi elég, tégy bele és csináld be a tésztába, a mint annak a módja.

VEGYES KÖZLÉSEK.

FÜGGELÉK
Tomori Pál leveleihez.

(Hasonmással.)

Tomori levelei már ki voltak szedve, midőn ezen levele kezünkbe került. Adjuk mint pótlékot.

1523. september 20.

Tomori Pál levele Derencsényi Jánoshoz.

Egregie domine frater in christo mihi honorandissime, post singularem salutem. Literas vestre dominationis accepi, in quibus meis felicis successibus congratulari se scribit. Agoque eidem grates haud paruas. Commoditas tamen et successus felix alios concernunt, milites et viros agiles; meum orare deum est tantummodo. Laudetur altissimus in omnibus hiis, que bene successere. Et item quia in prebendis meis priuatus sum, ratione quarum plures seruabam militantes; itaque deinceps viribus meis propriis et hos fouere et seruare nequeo. Nam, uti percepi, eciam preteriti felices successus non omnibus placuerunt. Ceterum promontorium de Zalonkemen pochynta vocatum, ad quod Ferhath bassa exire tendebat, in presencia seruitoris dominacionis vestre, dei adiutorio ipsum preueniendo, vindemiauimus. Ubi hodie octauus expirauit dies, quod stetimus in exercitu, circiter quattuor milibus hominum, precibus meis, ex diuersis locis ordinatis. Puto enim, ut si curam adhiberent dominaciones vestre, quoad voluntatem dei, possent sese ab hostibus custodire. Preterea, pro equo ubi vestra dominacio mihi scribit, credat eadem, preter sex equos plures me non habere, quibus assidue summe indigeo, et hi, tempore quo huc descendi, Bude sunt mihi dati; ex lucratis autem nullum habeo, quem eidem digne mittendum censeam; alii vero, qui habent bonos, auro reputant eos, ita quod eciam dupplo non venderent precio. Sciat vestra dominacio, quod nec dominis, vel aliis

fratribus ullum mittere potui; quia inter seruitores meos qui fuerunt, illi omnes Regie et Reginali Maiestatibus missi sunt; ex quo seruitores dominorum ad diuersas partes, hinc et hanc occultando, affugere fecerunt, prout frater dominacionis vestre, videlicet Sigismundus orros laeuis eidem poterit intimare. Eandem feliciter valere exopto. Ex Zalonkemen Dominica post sancte Crucis anno 1523.

Frater Paulus de Thomor ordinis minorum regularis obseruancie, Ecclesiarum colocensis et Bachiensis Archiepiscopus etc.

Kivül: Egregio dominio Johanni Derencheny Comiti Comitatus Borsodiensis domini et fratri in christo mihi honorando.

(Az egész Tomori irása. A gyürüpecsét pajzsában ágaskodó szarvas látszik. A pajzs fölött az érseki kereszt és a püspöki infula. — A Gyurikovics Mátyás-féle gyüjteményben, Fraknói Vilmos birtokában, kinek szivességéből közöljük ezen rendkivül érdekes levélnek Divald Károly által készített facsimiléjét.)

A XV. SZ. CSEH RABLÓK KÉT LEVELE BÁRTFA VÁROSÁHOZ.

A XV. sz. közepén sokáig egyik legégetőbb belügyi kérdés volt a Felső-Magyarországon befészkelődött cseh kelyhesek ügye. Az Erzsébet özvegy királynő s csecsemő fia László védelmére bejött cseh zsoldosok tényleg rabló csapatok voltak, s számuk a tótság közül, sőt lengyel földről is sok zavarosban halászni óhajtó gyülevész néppel szaporodott. A csehországi husszita harczok a mily edzett katonákat nevelt belőlük, ép oly kegyetlenek, veréngzők voltak a békés lakosokkal szemben is. Giskra Jánosban hirneves jeles vezérük volt, a ki Hunyadi Jánossal is szembe mert szállani; mig utoljára is Mátyásnak nem annyira *meg*adták, mint *el*adták magokat. Főfészkök a bányavárosok, még inkább pedig Szepes és Sáros vármegye volt. Bártfa vidéke, a lengyel határ közelségéért is, egyik legbántatlanabb tanyájuk vala. Az alább közölt két levél ezektől a cseh rablóktól származik. — Axamit Péter (a ki a német fenyegető levelet intézi Bártfa városához a miért Wysacki és Petrziken társait felakasztották), egyik leghirhedtebb alvezére Giskrának, 1458-ban esett el a Sárospatak mellett vívott harczban hatszázad magával, Rozgonyival szemben. A másik, tót levélnek facsimiléjét is adjuk.

Mindkét levél kelet nélküli, valószinüleg a 1450-es évekből való. — Az eredetiek a bártfai levéltárban vannak. —

I.

A cseh rablók levele Bártfa városához.

(Hasonmással.)

Dy zly a nespravedlivy lude bardiowcy, viste naszych bratow daly zveszaty ludy dobrich a nevinnich, ako mordere necnostlÿvy, ktory any vam ani zadnomu nicz nebili vinni, a pretos gesli nam priatelom a rodowich za nich nepolozite czeteri sta zolotich ve zolote do troch nedeli v klastore umogili u cracova, alebo u cartusov v lechniczi, tedi na vaszych hordlech, y na vaszym ywaniu y na vaszich podanych bud duluho bud cratko tak to se mstiti budemy pocud naszeho rodu stava, tot list pysan shor dzen svateho iacuba.

(Következnek a Divald Károly müintézetében készített igen sikerült facsimilén látható rajzok és jelvények,)

Magyarul: Ti gonosz, igaztalan bártfai nép, a miért társainkat, a jó és ártatlan embereket felakasztattátok, ártatlanúl legyilkoltattátok, a kik sem nektek, sem másnak nem vétettek: ha le nem tesztek nekünk társaiknak és vérüknek érettük 400 arany forintot három hét alatt a krakóhegyi kolostorba, vagy Lechniczére a karthausiaknál, előbb-utóbb úgy állunk boszút csapataitokon, foglyaitokon s alattvalóitokon, mint a mi vérünkkel történt. E levél iratott a *hegyben* Szt. Jakab napján.

II.

Axamit Péter fenyegető levele Bártfa városához.

Ich peter Axamyt von Kossaw, den geswornen Burgern und der ganczen Gemeynde der Stadt Barthffal, entsage Ich uff ewer helse und gut mit allerley weyze Ich kan oder mag, wenn und Ich in der newe erfaren hab, das Ir mir meynen Brüder on alle schult gehangen habt, mit namen Wyssaczky, und Petrziken, und wisset wyssende dass Ich sy an euch rechen wil, und an allen dy euch anwenden, mit allerley weys und Ich kan, und furpas Ich Peter Axamyt, gepewt euch Inwonern in der fforstat zu Barthffal, das Ir mir holden sullet, und anders nichten thuen, bey ewern helsen und verprünst ewer furstat. *Geben under eynem grünen thannen, bey eynem külen bach, in eynem tyffen thale.*

Közli: Szádeczky Lajos.

A KISMARTONI VÁROSI LEVÉLTÁR NÉMELY ÉRDEKES OKMÁNYAI.

A »Sopron« című vidéki lap hasábjain a napokban Kismarton történetének vázlatos ismertetését közölvén, e munkámban a város szabadságait magában foglaló forrásból meritett adatokat is használtam. E forrás a város régibb szabadságait az alább elősorolt időrendben, hiteles átiratban tartalmazza, és pedig ugy mint azok a II. Mátyás-féle 1611. évi átirás és megerősités szerint II. Ferdinánd részéről 1621. évi aug. 2-án átirattak.

Két irányban birnak nézetem szerint fontossággal az érdekelt okmányok: először a városhatóságok szervezetének történetéhez adalékot nyujtanak; másodszor pedig a családtörténet kiegészitését is előmozditják, a mennyiben ez adatok alapján különösen a Kanizsaiak családfája körüli némely tévedéseket és hézagokat kijavítani, illetőleg pótolni lehet. Kár, hogy az okmányok utolsó lapjain, hihetőleg az 1678-i tűz alkalmával, midőn a városház is leégett, egyes szavak egészen elpusztulának; de a könyv bársony bekötése keveset, az aláírás pedig semmit sem szenvedett, csak a függő pecsét hiányzik róla. Ezen levéltári okmányok tárgyát rövid foglalatban ime itt közlöm:

1. Kanizsai István zágrábi püspök és testvérének Jánosnak fiai: Miklós, János, Lőrincz és István, mint földesurak 1373-ban saját hűpolgáraiknak (zu dem wenigen Mertestorff = Kismarton) különféle szabadságokat adományoznak. Ez okmány Kanizsai János eszterg. érsek (és »Bischof zu Erla und der Wert.), Miklós szarvkői gróf, soproni és vasi főispán, úgyszintén István gróf, testvérek részéről 1388. évben megerősittetett.

2. Spitzer Pál pozsonyi városbiró 1394-ben kelt német elismervényében tanusítja, hogy a kismartoni polgároknak ugyanazon jogokat és kiváltságokat engedi a borbevitelre nézve, mint a minőket a soproniaknak adott.

3. Nagy Lajos 1372-ben Szarvkő várához tartozó népeknek és jobbágyoknak, hasonlóan mint a soproniaknak, saját boraik kivitelére nézve Morva-, Cseh- és Lengyelországba szabadalmat adományozván, azt Miklós tárnokmester, János eszterg. érsek és István ajtónálló, testvérek, kérésére 1395-ben Zsigmond kir. megerősiti. (Latin.)

4. Ugyanazon ügyben kelt fentebbi szabadalom 1396-ban is megerősitést nyer Zsigmond részéről. (Latin.)

5. Ugyanazon polgároknak 1397-ben Zsigmond k. a kereskedés szabad gyakorolhatása tekintetéből az egész országra nézve véd-levelet ád. (Latin.)

6. Borbála királyné 1414-ben a »régi és szabadalmas« Kismarton városa polgárait a királynéi vámok és adózási helyeknél minden díj alól fölmenti. (Latin.)

7. Kanizsai János és László grófok, Szarvkő urai (Harthenstein = Hornstein) mindkettő soproni főispán 1428-ban megerősítik az 1373-i szabadságlevelet. Az okmány német és kelt »zu dem wenigen Mertenstorff, anders genannt Eisenstatt.«

8. Zsigmond k. a város polgárait régibb kir. levél alapján a vám és harminczad alól fölmentvén, a díjszedőket ez irányban utasítja. A latin okmány kelte: Posony, 1428.

9. Albert kir. 1438-ban Kanizsai Miklós fiának Jánosnak fia Imre, azután Kanizsai István fiának Lászlónak fiai László és János részére, a különféle királyi szabadságlevelekre támaszkodva, 1421. évben nyert ujabb szabadalom, és az 1433. évben kelt országbirói végzés szellemében, megerősíti a kismártoni és sárvári városi polgároknak azon kiváltságát, miszerint a soproni harminczadnál díjat nem tartoznak fizetni. (Latin)

10. Ugyanaz 1438-ban Kanizsai László özvegye és fiai, továbbá Kanizsai János fia Imre panaszára meghagyja, hogy a harminczadosok a kismartoni polgárokat Sopronon át dijmentesen bocsássák. (Latin)

11. Albert osztr. hg 1447-ben a szarvkői grófok részéről a városnak adott valamennyi szabadalmakat, és a kismartoni uradalomhoz tartozó falvak jogait és kötelezettségeit föntartani ohajtván, mindezeket megerősiti. (Német)

12. Frigyes r. császár 1453-ban a városnak, és a kismartoni uradalom falvainak szabadságait, melyeket a néhai szarvkői grófok és Albrecht hg adományoztak, megerősíti. (Német.)

13. A 12 számuval egyenlő.

14. Mátyás kir. a had által kimerült Kismarton lakosait a kir. adó fizetése alól bizonyos időre 1488. évben fölmenti. (Latin)

15. Ugyanaz azokat további intézkedésig a harminczad és vám (vagy Aufslag) alól is fölmenti. A latin irat kelte: Bécs 1488.

16. Zápolya István »ewiger Grave zu Zips, Herr zu der Eisenstatt« 1590-ben kelt német okirattal megerősíti a város minden eddigi szabadságait.

17. Miksa r. kir. 1493-ben hasonlóan a város és az uradalom falvainak adott eddigi szabadságokat megerősíti. (Német).

18. Miksa vál. róm. császár 1508-ban kelt iratából kitünik, hogy Nagymarton községe 500 frt birságban marasztaltatott el, mert a kismartoniak borát erőhatalommal elfoglalák a nagymartoniak. (Német.)

19. Ferdinánd oszt. főherczeg 1523-ban a város és uradalomhoz tartozók szabadságait megerősiti. (Német.)

20. Ugyanannak 1556-ben kelt hasonló megerősítése. (Német)

21. Miksa kir. 1597-ben engedélyt ad arra, hogy Fraknó és Kismarton birtokaikon termelt boraikat Magyarország területén szabadon szállithassák és árulhassák. (Latin.)

22. Rudolf kir. 1589 nov. 25-én átirja Miksa királynak 1562. évben kelt azon védlevelét, mely szerint a kismartoniak az uradalom visszaváltására 4000 frtot ajánlván föl, a király biztositá őket arról, hogy jövőre a kamaránál fogja a várost megtartani és kellő védelemben részesíteni. (Német)

Közli: Stessel József.

A BÁRTFA-MAKOVICZAI SERÉDI EMLÉK ÉPITÉSÉRŐL.

Bártfa és Makovicza között áll egy szép emlék: Serédi Gáspáré. A monda költői szinnel vette körül a hatalmas Serédi-család ez ága utolsó férfi alakjának kimultát, mintha szive szakadt volna meg, midőn a Rákóczianknak eladta ősi birtokát: Makoviczát. Az emlék áll, hogy mit jelképez, csak a monda szól róla, természetesen nem történetet beszélve, csak is költői mesét. Az alább közölt levél annyit tanusít, hogy ez ágon az utolsó Serédinek emeltette neje az emléket és pedig 1566-ban, azon a helyen hol életét vesztette.

Prudentibus et circumspectis dnis judici ceterisque juratis civibus civitatis Barthphae dnis ac vicinis mihi observandissimis.

Prudentes ac circumspecti dni amici ac vicini mihi observandi Salutem ac servicii mei comendationem. Comissum erat mihi a dno Meray, et a domina nostra graciosissima, ut pro memoria unum Imaginem in eodem loco ubi die memorie dominus graciosissimus vitam amisit, (igy).

Ad ea autem nos conveneramus cum magistro lapicida, et aliquam summam pro labore solvimus. Nunc autem intelleximus, ut V^rae^ Dominationes, egre ferunt, ut sine scitu V^rarum^ D^num^ de fodina V. D. lapides ad eam laborem duci fecissemus. Ego autem ignotus fui, ut prius V. D. de fodina lapidem debuissem inquiri; propterea V. D. rogo, ut mihi ignoscant et deinceps quoque permittant, ut jam ceptam laborem magister lapicida perficiat. Credo V. D. id non gravari, sed potius omni auxilio esse, quod ego V. D. multo majoribus restituam. Cum hiis V. D. felicissime valere opto. Datum in Makovicza 28. maii 1566.

Paulus Akay
praefectus etc.

Közli: Rhódi Alajos.

BETHLEN GÁBOR SAJÁTKEZŰ FÖLJEGYZÉSE.

Gabriel Bethlen de Iktar.

Illustrissimi Principis Regni Transsyluaniae Consiliarius, ac Supremus Capitaneus Aulicorum Militum, Comitatusque Huniadiensis Comess. etc.

Actum in Arce nostra Deua die 6. Mensis Julij. Anni Salutis 1608.

Septima die Mensis Julij indultam el Déuai házamtól Constanczinápol felé.

Seregeknek ura Szent Istene áldd meg utamat, tedd szerencsássá, hogy minden én utaimban és követségemnek minden idejében forgólódhassam és szolgálhassak az te isteni nagy nevednek tisztességére, hazámnak megmaradására, az én uramnak böcsületinek öregbülésére, magamnak tisztességemre.

Ortelius Abrahám Antwerpben 1592. 2-rét nyomtatott Theatrum Orbis Terrarum czimű munkájába, Ortelius képének hátlapjára beirva, az *erd. Muzeum könyvtárában.*

Ezen könyv az erd. Muzeumba a gr. Csáky György nagy-almási könyvtárával jutott.

Közli: SZABÓ KÁROLY.

EGY TÖRÖK LEVÉL.

Alföldi városaink, melyek majdnem védtelenül voltak a török-tatár pusztitásoknak kitéve, nem igen bővelkednek régi okmányokban. Ha mégis itt-ott akad az enyészettől megmentve egy-kettő, méltó, hogy hazai történelmünk érdekében az továbbra is megóvassék. E czélból közlöm a hajdúmegyei *Náduduar* község levéltárában található egy török levél régi magyar fordítását:

»Az hatalmas és győzhetetlen tündöklő és fényesködő császárunknak Eger vég-várában lévő déványából kiadott hites uraknak levele az Nád-Udvariaknak, melyet, hogy adózhassanak, magyarra fordítottunk.

Tekintetes és nagos szolnaki sánczoltságnak törvéntevő kadiája, és mellette ugyanazon Szolnak várának gondviselő emengei, mind fejenként adjuk értésére és tudására, az kiknek illik. Hogy az egri dévánból kiadatott pecsétes levelet látván, a szolnaki sánczoltsághoz kapcsoltatott nád-udvari hatalmas császárunk jószága és városa, mely hatalmas császárunk városában lakó s igaz adófizető jobbágyak jüvének hozzánk az egri dévánban. Alázatos suplicatiójokat adák be az egri dévánban, mely suplicatiójokban adák értésünkre, hogy ennekelőtte az hatalmas császárunk hadaitul, de leginkább az alá- s feljáró kóbolló katonák kártételek miatt elpusztultanak volt, mostan ujobban haza szállottanak régi lakó-

helyekben. Ezen esztendőnek utánna adtunk és engedtünk nekik ilyenformán levelünket. Hogy adjanak szolnaki emegs uraknak számszerént minden esztendőben 200, azaz kétszáz forintokat, 40 iczcze vajakat, egy fejős tehenet és egy vágó tehenet, tiz kaszás embereket, az melyeket az nád-udvariak maguk is felfogadtanak és vállaltanak, hogy minden esztendőnként megadnák azon Szolnak várához minden esztendőre 30 szál palánk fákat és tiz gyalog embereket — — csinálására adnak, így lévén az dolog, mi is megengedtük nekik, hogy felül való megirás szerént adózzanak és helyeket szállják meg, továb rajtok semmit ne vehessenek, valamig jobban meg nem épülnek, adtunk ennek bizonságára ezen hites, déványunkból költ pöcsétes levelünket kezekben. Kivánjuk azért tületek ezt, hagyjuk és parancsoljuk is, semmivel megirt summán felyül ne háborgassatok s másokkal is ne háborgattassatok — sőt oltalmazzatok, az kik penig ez ellen bántanak, vagy háborgatnak, ellene álljatok, ha azzal is nem gondolna valaki, tudtunkra adjátok nekünk az dévánban, mert ezent megirt nád-udvariakat, 4 négy egész esztendeig ezen beirt adóban megtartjuk, sőt mindenek ellen oltalmazzuk, feljebb őket nem terhelvén semmivel. Adtuk az egri déványunkból ez pecsétes levelünket kezekben, ugy hogy minden ember hitelt adjon beszédeknek. Költ sz. Iván havának 16. napján, 1673. esztendőben.

Eger várában lévő dévánból kiadatott levélnek párja.«

Közli: Kiszelák Sándor.

8/1926

BOCSKAI ISTVÁN POLITIKAI LEVELEZÉSE.

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

XXXV.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. máj. 15.

Serenissime Princeps *stb.*

Superioribus nostris literis Ser. Vestram certiorem feci, me tractatum Turcicum nulla ex parte impedire aut remorare voluisse, quin imo Commissarios meos Budam communi cum Dominis Regnicolis assensu et voluntate expediuisse, eosque iam et illic esse, ita ut in pacis compositione a nostris partibus prorsus nil deesse possit ac desiderari. Quod vero articulorum per legatos non tantum meos sed et D. Regnicolarum Viennae tractatorum confirmatio hucusque dilata fuerit, id equidem per me non stetit, quando quidem sine praescitu tam Dominorum Hungarorum quam Transsyluanorum transactionem illam ut non debui ita nec potui approbare vel improbare. Nunc denique absolutis hisce Comitijs certos suos nuncios ad Ser. Vestram missuri sunt, ex quibus de his omnibus fusius. Serenitatis Vestrae omnia et singula hactenus ad me et Regnicolas missa mihi reddita sunt, quae deinceps ego D. Regnicolis fideliter exhibui. De caetero Ser. Vestram feliciter valere cupiens. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi 15. Maij Anno 1606.

XXXVI.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. máj. 16.

Ad Matthiam Archiducem etc.

Jam antea aliquoties Serenitati Vestrae significaui tractationes illas per meos et Dominorum Regnicolarum legatos Viennae cum Ser. Vestra alijsque Sacratissimae Caes. Regiaeque Maiestatis Consiliarijs de negotio reconciliationis emanatas et ad me transmissas mearum partium non fuisse, sine praescitu et assensu eorundem Regnicolarum, cum quibus ea legatio commu-

nis fuit, approbare vel reprobare; si quidem in illis non tantum mea sed ut plurimum res ipsorum agitur. Facta igitur in hac Ciuitate publica omnium Statuum et Ordinum congregatione, resolutiones Ser. Vestrae quam diligentissime singillatim ruminarunt, in medium consuluerunt, sed neque ipsi eas confirmare potuerunt, neque mihi ut confirmarem permiserunt, propter interuenientes difficultates, quas Ser. Vestra fusius ab ipso Domino legato cognoscet. Caeterum ut intelligat, tam pro nostro quam vicinorum Regnorum totiusque Christianitatis commodo et permansione pacem et concordiam salutarem nobis maxime cordi esse, ne res tanti momenti varijs replicationibus in longius protrahatur, cum et Turca iam cum suo apparatu prae foribus sit, et induciarum terminus imminet, neccessarium esse duximus praesentium exhibitorem Spect. ac Magn. Dominum Stephanum Illieshazi de eadem Illieshaza Consiliarium nostrum ac inferioris Hungariae in partibus cis et ultra Danubianis Gubernatorem, Comitemque Comitatuum Lipto et Trinchin, sufficienti cum instructione ad Ser. Vestram ablegare. Cuius verbis non solum ut fidem indubiam Ser. Vestra adhibeat, sed negotium hoc pacificationis, pro innata Sua benignitate et erga nationem Hungaricam paterna affectione, apud Sacr. Caes. Regiamque Maiestatem toto studio promouere et in optatum finem perducere dignetur, obnixe nimis ab eadem peto. Factura rem in primis Deo gratam, toti orbi Christiano salutarem, ad immortalem nominis sui gloriam maxime conducentem, mihi vero cum tota gente Hungarica omni cum demissione reseruiendam. Quae penes me meaque omnia Ser. Vestrae quam obsequentissime commendans, eandem felicissime et ad vota valere ex animo cupio. Datum Cassouiae 16. Maij Anno Domini 1606.

XXXVII.

A kassai országgyűlés Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. máj. 16.

Matthiae Archiduci, nomine Dominorum Regnicolarum.

Spectabilis ac Magnificus Dominus Stephanus Illieshazi de eadem Illieshaza et Egregius Petrus Mladesouith, Serenissimi Principis Consiliarij, a nobis Carpona ad Ser. Vestram cum iustis et aequis postulationibus nostris missi, resolutionem eiusdem super illis factam in publico hoc nostro conuentu exhibuerunt. Quam nos condigna cum reuerentia recipientes, singillatim articulos omnes, praesentibus etiam Regni Transsyluaniae legatis, quem diligentissime considerauimus, quos quidem propter arduas grauasque difficultates Ser. Vestrae a Domino legato nostro explicandas approbare in vniuersum nequaquam potuimus. Freti tamen gratiae et benignitatis eiusdem erga nos paterna propen-

sione, quam semper studiose prae se ferre visa est, ut ostenderemus hanc reconciliationem, nobis et uicinis prouincijs totique Christianitati salutarem, maxime nobis cordi esse, cum et Turcarum vires appropinquare, et terminum induciarum imminere sciamus, quo commodius et citius tanti momenti negotium in optatum finem perduceretur, praesentium exhibitorem dictum Dominum Stephanum Illieshazium sufficienti cum instructione ad Vestram Serenitatem expediuimus. Cuius verbis non solum ut fidem indubiam Ser. Vestra adhibeat, sed pro innata sua clementia et singulari erga Regnum Hungariae affectione negotium hoc pacificationis, uti caepit, apud Sacr. Caes. Regiamque Maiestatem toto studio iuuare, promouere et in optatum finem perducere dignetur, Ser. Vestrae demisse supplicamus. Factura rem tanto tamque Christiano Principe dignam, nobis et orbi Christiano salutarem, et aeterna in omnem posteritatem nominis sui gloria celebrandam, a nobis uero deuotis et humilimis seruitijs perpetuo promerendam. Cum his Ser. Vestram a Deo optimo maximo felicissime conservari cupimus. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 16. Maij Anno 1606.

XXXVIII.

Bocskai István gr. Trautsohn császári tanácsosnak. Kassa, 1606. máj. 16.

Stephanus Dei gratia etc.

Illustrissime ac Magnifice Domine, Amice mihi obseruandissime. Salutem et beneuolam officiorum commendationem.

Posteaquam tractationes illae, quas mei et Dominorum Regnicolarum legati Vienna a Serenissimo Principe et Domino Matthia Archiduce Austriae etc. retulerant, propter varias et multiplices in illis interuenientes difficultates in publico eorundem conuentu confirmari non potuerunt, ne tantum tamque salutare nostris et uicinis prouincijs atque vniuersae etiam Christianitati negotium vel interturbaretur, vel in longius tot replicationibus protraheretur, necessarium esse duximus Spect. ac Magn. Dominum Stephanum Illieshazi de eadem Illieshaza, intimum Consiliarium nostrum, ac in partibus inferioris Hungariae cis et ultra Danubianis Gubernatorem, Comitemque Comitatuum Lipto et Trinchin etc. iterum ad Suam Serenitatem sufficienti cum instructione transmittere, ut qui nimirum causam hanc reconciliationis magis quam alius quispiam sibi cognitum habeat. Intermittere igitur non potui, quin hasce ad Ill. ac Magn. Dominationem Vestram darem, rogans summopere, ut verbis dicti legati nostri non solum plenariam fidem adhibeat, verum negotium hoc pacificationis et mei ipsius, tam apud Sacr. Caes. Regiamque Maiestatem, quam etiam Ser. Principem et Dominum Archiducem,

consilio et authoritate sua, quibus apud utrumque plurimum valere mihi persuasissimum habeo, iuuare et promouere toto studio contendat. Ea re officium et veteri nostrae amicitiae dignum, et toti Christianitati utile, a me vero omnibus gratitudinis officijs recompensandum praestabit. Cum quibus eandem perbelle et foeliciter valere cupio. Datum Cassouiae die 16. May Anno Domini 1606.

Czím: Illustrissimo Domino Comiti Paulo Sixto Trautsoni, Comiti in Falkenstein, Libero Baroni in Sprechenstein et Schrouenstein, Marschal haereditario Comitatus Tyrolensis, Sacr. Caes. Regiaeque Maiestatis Consiliario etc. Amico veteri mihi obseruandissimo. [1])

XXXIX.

Bocskai István Zebrzidovsky Miklós krakkai palatinusnak. Kassa, 1606. máj. 17.

Ad Ill. D. Nicolaum Zebrzydousky Palatinum et Generalem Cracouiensem.

Illustrissime domine Amice mihi obseruandissime. Salutem et beneuolam officiorum commendationem.

Syncerioribus constantis amicitiae officijs ita me ab ineunte aetate fuisse delectatum, ut non facile a quoquam me superari passus sim, vel ab alijs similia in me expertis Ill. Do. Vestra intelligere poterit, vel ipsa experientia de die in diem luculenter edocebit. Itaque ex literis eiusdem tam promptam animi sui pro colenda hac mecum mutua amicitia propensionem ac diligentiam intelligens, sponte et sat bene (ut opinor) currendo longe alacrior redditus sum, uti spei et expectationi eiusdem, quantum in me est, plenarie satis facerem. Quod et ipso opere, quod nunc a me fieri postulauit, praestito, et verbis internuncij, quae nostro nomine eidem referenda concredidi, haud obscure animaduertet. Daturus operam, ut in posterum etiam eum me semper erga Ill. Do. Vestram exhibeam, de quo summa quaeque sibi polliceri audeat. Quam perbelle ac feliciter valere ex animo cupio. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 17. Maij Anno 1606.

XL.

Bocskai István Stadniczky Szaniszlónak. Kassa, 1606. máj. 19.

Illustrissime Domine Amice mihi obseruandissime. Salutem et beneuolam officiorum commendationem.

Ut homini post salutem animae nil vita ipsa carius, ita

---

[1]) Codexünkben e levél után ezen jegyzet áll: In haec ipsa verba alteras literas Octauio Cauriani scripsit Sua Serenitas sub hoc titulo:

Illustrissimo ac Magnifico Domino Octauio Cauriani, Serenissimi Archiducis officij Supremi Curiae Magistri Locumtenenti, necnon Consiliario et Stabuli Magistro, Amico mihi obseruandissimo.

mihi amicitia Ill. Do. Vestrae erga me non tantum prompta sed deuotissima nil antiquius, nil certe gratius esse debet. Cui, ut ex literis eiusdem animaduerto, non solum conseruationis illius singularis cura incumbit, sed deuotas etiam ad Deum preces fundere non negligit. Ingratus profecto et omni notandus carbone esset is, cui tam diligens verae amicitiae studium sponte prompteque oblatum summopere non probaretur. Ego vero cum ab ineunte aetate ita sim a natura constitutus, ut in officijs gratitudinis a nemine me superari patiar, velim sibi Ill. Do. Vestra persuadeat, hoc tam praeclarum eiusdem erga me vitamque meam studium eo loco apud me haberi, ut si qua occasio promerendi aut gratificandi mihi offerretur, ne horulam quidem unicam praetermitterem, quin eximium quodque gratitudinis specimen luculenter erga eandem declararem. Itaque quod insidiatorem illum, tam Varsauiae, quam postea et nunc etiam sedulo atrociterque persequitur, facit priori, quod praestare caepit, oficio condignum. Et si cum in hoc tum alijs in negotijs tam diligenter mihi rebusque meis praecaeare perrexerit, sciat me perpetuo obsequijs Ill. Do. Vestrae fore deuinctissimum. Cui prosperam valetudinem et benedictionem largissimam a Deo ex animo precor. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 19. Maij Anno 1606.

Czím: Illustrissimo Domino Stanislao Stadniczky *stb.*

XLI.

Bocskai István Dobromilsky Herbult Jánosnak. Kassa, 1606. máj. 24.

Arctiorum longe inter Hungaricam et amplissimam gentem Polonicam tam publice quam priuatim intercessisse necessitudinem, quam ut hic paucis referri debeat, toti orbi Christiano notum est; publice siquidem tot reges mutuo et ab inuicem electos, tot hostes tam Polonorum quam Hungarorum coniunctis vtrinque viribus fusos fugatosque fuisse, omnis hominum recolit memoria, et vniuersae testantur historiae. Credere autem par est, imo rerum administrandarum ratio postulat, ut quorum coniunctio publice vtilis et salutaris, ad priuatos etiam et singulares, occasione ita ferente, commodum eiusdem exundaret. Pergratum igitur et iucundum mihi accidit maiores Ill. Do. Vestrae aeque opibus ac honoribus, quibus tota posteritas et Ill. Do. Vestra fruuntur, a Regibus olim Hungariae auctos et locupletatos fuisse, et priuatim etiam per Illustrissimum Dominum Cancellarium quandam affinitatem mecum intercedere; ita ut iustum condignumque existimem, vtroque nomine tam mihi quam toti Reipublicae Hungaricae iustis gratitudinis officijs Vestram Ill. Dominationem esse deuinctissimam, a quo non tantum boni amici et vicini sed grata accepta referentis officia sperare queamus. Porro Spectabilis ac

Magnificus D. Valentinus Drugeth de Homonna Consiliarius et Exercituum nostrorum Generalis Capitaneus singularem erga me Ill. Do. Vestrae affectionem, partim verbis antea, nunc autem per literas, luculenter exposuit, atque hunc tabellarium eiusdem Egregium Fridericum Jaroslaum in conspectum nostrum transmitti curauit; ex quo omnia, quae fidei illius mihi referenda crediderat, intelligens, rursum per eundem verbis beneuole respondi, persuasum habens relationem eiusdem condignum apud Ill. D. Vestram locum habituram. Cum quibus eandem perbelle ac feliciter valere desidero. Cassouiae 24. Maij 1606.

Czím: Illustrissimo Domino Johanni F. Herbult Dobromilsky de Julztyn, Mosciscensi, Wisnensi Praefecto, affini obseruandissimo.

XLII.

Bocskai István Stadniczky Szaniszlónak. Kassa, 1606. máj. 27.

Illustrissime domine amice mihi obseruandissime Salutem et beneuolam officiorum commendationem.

Famulum Ill. ac Magn. Do. Vestrae Egregium Tobiam Albinentzky, legationem eiusdem et singularem erga me honorificamque affectionem prolixe referentem, benignis auribus exaudiui. Equidem tam mirificum amoris eiusdem incrementum, nullis id meis meritis exigentibus, toto pectore non amplecti non possum. Cui vtrum plus verbis quam opere respondere ego etiam in animum sumserim, oretenus huic ipsi tabellario coram Ill. ac Magnifica D. Vestra referendum concredidi; cuius relationi condignam ab Ill. ac Magn. Do. Vestra fidem adhiberi persuasissimum habeo. Cum quibus amori et synceritati me meaque omnia, haud aliter ac fratri germano, aut si qua alia arctior inter homines coniunctio et fiducia esse poterit, diligentissime commendans, prospera ac felicia quaeque a Deo ex animo precor. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 27. Maij 1606.

Czím: Illustrissimo Domino Stanislao Sztadniczky *stb.*

XLIII.

Bocskai István Zebrzidovsky Miklós krakkai palatinusnak. Kassa, 1606. máj. 27.

Ad Illustrissimum dominum Palatinum et Generalem Cracouiensem.

Cum intelligam ad publica Regni Comitia Lybloum ad 4. diem mensis proxime venturi indicta Ill. Do. Vestram iter instituisse, antequam se viae commiteret, volui per exhibitorem praesentium fidelem syncere nobis dilectum Magnificum Johannem

Deseőffÿ Arcis nostrae Tokaÿensis supremum Capitaneum Ill. Do. Vestram non minus beneuole quam amice et fraterne conuenire. Cui pro occasione temporis certa quaedam Ill. Do. Vestrae referenda concredidi, obnixe eandem rogans, ut non minus fidem indubiam verbis illius adhibere, quam me meaque omnia nunc si vnquam alias singulari beneuolentiae symbolo prosequi et amplecti velit, et prae caeteris omnibus commendatissimum habeat; qua re me sibi perpetuo syncere amicitiae obsequijs strictissime deuinciet. Quam peroptime et florenter viuere valereque desidero. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi (die 27. Maij 1606.) [1]

XLIV.

Bocskay István Volsky Miklós lengyelországi marsalnak. Kassa, 1606. jun. 7.

Cum ex literis Illustritatis Vestrae ad simplicem duntaxat requisitionem meam tam prompte in sedanda controuersia subditorum tam suorum quam Generosi Marci Horuath operam suam locasse intelligam, eandem profecto non minus aequitatis quam pacis bonaeque vicinitatis amantem studosiumque agnosco, maximeque eius sententiam approbo, quo causa haec in suspenso eo usque maneat, donec per certos Commissarios vtrinque delegatos bono fine terminetur; interim vero ut ablatam Marcus Horuath auenam, pro se suisque subditis, si uoluerit, recipiat, iam illi per literas insinuauimus. Ad restitutionem debitorum quod attinet, ex ipsis syngraphijs manifestum est, ea non liquida et immediata, sed a Germanis creditoribus ad Ill. Vestram esse translata, qui ea, quae in potestate non habuerunt, haud grauatim eidem obtulerunt, inscripseruntque. Et quamquam iuris ordine processerit, quia tamen publico Regnicolarum decreto cautum est, vt eiusmodi exterorum negociatorum, ditiones S. Caes. Maiestatis inhabitantium, credita in praesentem necessitatem mutui nomine (si ita sors tulerit) exigerentur et conuerterentur: sciat Ill. Vestra, ob urgentem et in dies prementem necessitatem haec, quae petit, debita non ita pridem a debitoribus suis exacta et in vsum militum esse conuersa. Neque autem istam Camerae nostrae interdictionem et publicam Regni constitutionem, quae tamen Polonos nobis amicissimos nulla ex parte attingunt, praeter rationem factam esse cogitet: sed cum intellexissemus Hungarorum negociatorum, imo Magnatum etiam et Procerum omnium vniuersa credita, aut ad fideles manus tradita bona, iure hostilitatis a Sacr. Caes. Maiestate in suis ditionibus proscripta et occupata esse, exemplo illius prouocati, et etiam uti diximus necessitate coacti, in hijs etiam partibus similem peragere proscriptionem et confi-

[1] Az év és nap más kézzel oldalt jegyezve.

scationem censuimus. Haec autem, quae Illustritas V. petit, debita, cum antequam ex hijsce syngraphis de translatione eorum certiores redderemur, pro creditis Germanorum, quorum erant, ex regni statuto in usum militum exacta et erogata sint, et alias etiam ab ijs, qui ius ea transferendi in alium non habuerint, acceperit: modum nullum video, quo in restitutione eorum contra regni statuta Illustritati Vestrae morem gerere valeam, ueritus etiam, ne hoc admisso alia hijs similia plura propediem exoriantur; alioquin animo perlibenti hac in re eidem gratificaturus; persuasum interim habens, occasiones quam plurimas suum cum illis creditoribus Germanis tractatum bono modo terminandi Ill. Vestrae non defuturas, in quarum adminiculum syngraphas vicissim remittere non negleximus. Quod autem in refusionem istorum debitorum cuprum a me, quo officinam suam indigere asserit, ex fodina Nouizoliensi postulat, idque praestare dictis de causis nequeam, pro qualicunque officij mei erga Ill. Vestram declaratione, viginti pondo rudis aeris ex eadem fodina dono eidem offero, quod ut aequi bonique consulat ex animo velim. Habebit Praefectus fodinae in mandatis, ut quandocumque per famulum aut literas ea de re requisitus erit, memoratum pondus aeris in manus requirentis fideliter et absque omni defectu assignet. Maioribus etiam, si usus postulauerit, et officia mea grata esse ipsi sensero, in dies libenter gratificemur. Cum quibus eandem perbelle ac florenter valere desidero. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 7. Junij 1606.

Czím: Illustri ac Magnifico Domino Nicolao Volski de Podchaiche Curiae Regni Poloniae Marschalko, Krzepiciensi, Rabstynensi atque Insulavislauiensi Capitaneo etc.

XLV.

Bocskai István Zebrzidovsky Miklós krakkai palatinusnak. Kassa, 1606. jun. 8.

Ad Illustrissimum Dominum Palatinum et Generalem Cracouiensem.

Illustrissime Domine amice mihi obseruandissime. Salutem et studiosam officiorum meorum commendationem.

Res arduae interuenere, quas pro ea fiducia, quae nostrae amicitiae conuenit, in tempore Ill. Do. Vestrae significandas duxi. Misi itaque praesentium exhibitorem Egregium Nicolaum Zagiuaÿ, Curiae nostra Cassouiensis Praefectum, cui ea oretenus referenda concredidi, summopere rogans, ut verbis eius et fidem indubiam adhibere, et quod e re vicinorum istorum Regnorum maxime iudicauerit, protinus in medium consulere non dedignetur. Erit

id et Ill. Do. Vestrae, pro eo, quo erga patriam gentemque Polonicam amore ducitur, conueniens, nobis autem omnibus securum et salutare. Petiuerat etiam nuper a me per internuncium suum Illustrissimus ac Magnificus Dominus Stanislaus Ztadniczkÿ Comes in Szmigrod Comitatus Lanczutt, Capitaneus Zyguuliensis, amicus mihi obseruandissimus, qui in praesenti Reipublicae Polonicae discrimine praesto essent, ducentos equites et totidem pedites, quos haud grauatim, uti antea promiseram, cum certo eorum Capitaneo Generoso Johanne Kouach iam expediui, ea potissimum ratione ductus, quod se in tuenda Reipublicae authoritate alijsque rebus omnibus cum Ill. Do. Vestra maximum habere censensum asseruerit. Ideo serio illis iniunctum est, vt in omnibus non modo ipsi D. Ztaniczkio, sed Ill. Dominationis Vestrae dicto sint audientes, quod quidem facturos esse non difflido. Noua si quae ex partibus Imperij Caesareamque apparatu Ill. Do. Vestra habuerit, (habere autem certissima quaequae haud dubito), velim mecum communicet; factura rem gratam et nostra necessitudine dignissimam. Cum quibus eandem optime valere felicibusque vti successibus a Deo ex animo precor. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi (die 8. Junij A. 1606). [1])

XLVI.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. jun. 16.

Ad Serenissimum Matthiam Archiducem Austriae.

Pacis negotium, quod urgemus, ab initio nos summo candore summaque synceritate tractasse, et ipsa postulatorum aequitas, et quod nunc ultimo Spect. ac Magn. D. Stephanum Illieshazi intimum nostrum Consiliarium, in praesenti reconciliatione legatum destinatum, cum plena authoritate et potentia ad Ser. Vestram expedire non dubitauerimus, luculenter testantur. Siquidem nec ego alieni quicquam a mea sorte petiui, neque D. Regnicolae praeter iura et immunitates antiquas restitui postularunt; solers item legati hac in re studium nulli maximopere probari non potuerit. Pax autem ipsa cum ob extremam Hungariae vastitatem nulli hominum magis quam nobis optabilis esse debeat, mirum Ser. Vestrae fortasse uidebitur, quid causae interuenerit, quod nos tractatui tam salutari per cursorem nostrum obuiandum esse duxerimus. Eam certe non parui esse momenti, sapienti suo iudicio facile coniectabit. Itaque vbi ego rem tantam huic negotio interuenisse animaduerti, raptim cursim Dominis Proceribus et Regni Magnatibus, Comitatuum, liberarum Ciuitatum, aliorumque ordinum hominibus conuocatis, pro salute et emolumento com-

[1]) A nap és év más kézzel oldalt jegyezve.

muni in medium consulere curaui, eorumque deliberationem legato nostro D. Illieshazio per Magnificum Johannem Desőffy Arcis nostrae Tokayensis supremum Capitaneum quantocius intimandam concredidi. Cui ut securior aditus et rursum, quandocunque voluerit, reditus pateat, literas salui conductus, verbo Ser. Vestrae principali munitas, hisce ab eadem petendas duxi, quas pro breuitate temporis obnixe rogo Tyrnauiam vsque obuiam citissime mittere Ser. Vestra non grauetur. Hic ubi cum legato commissa suae fidei negotia peregerit, ad nos reuertetur, et tractatus pacis eo, quo conuenit, modo iterum continuabitur. Cum his Ser. Vestram ad vota feliciter valere desidarans. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 16. Mensis Junij, Anno Domini 1606.

XLVII.

Bocskai István gr. Trautsohn császári tanácsosnak. Kassa, 1606. jun. 16.

Ad Illustrissimum Comitem Paulum Sixtum a Trautsohn.

Res admodum nobis inopinata superuenerat, ob quam pacis tractationem aliquamdiu suspendere coacti eramus.. Eius rei causas per exhibitorem praesentium Magnificum Johannem Desőffy Arcis nostrae Thocaiensis supremum Capitaneum Domino legato nostro explicandas duximus, uiamque, qua in posterum procedat, demostrauimus. Per eundem Ill. ac Magn. Dominationi Vestrae quaedam oretenus referenda commisimus, quibus certissimam ab eadem fidem adhiberi summopere contendimus; freti maxime ea fiducia, haec nostra denunciata eo animo accepturum, quo decet non solum profundi iudicij Senatorem, sed ab intimis Sacr. Caes. Maiestatis consilijs, summa semper laude et experientia versatum, mihique ab ineunte aetate amicissimum. Nec ulla me subire potest cogitatio, hac spe et expectatione mea in fide eiusdem et propensitate erga me ullo unquam tempore frustraturum. Cuius amicitiae me diligentissime commendans, eandem diutissime valere ex animo cupio. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi....
.....[1])

XLVIII.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa (1606. jun. 20 körül).

Ad Serenissimum Matthiam Archiducem Austriae.

De prorogando ulterius induciarum termino literas Ser. Vestrae 13. currentis mensis Viennae ad me datas 20. eiusdem

[1]) Codexünkben oldalt más kézzel keletül 1606. jun. 9. van jegyezve, kétségtelenül hibásan. Valószinü, hogy ezen levél Bocskainak Mátyás főherczeghez jun. 16-dikán intézett levelével egy időben kelt.

accepi. Ea de re a nostro legato D. Illeshazio, quid cum Ser. Vestra instituerit aut concluserit, nil prorsus, quod Ser. Vestra haud obscure insinuare videtur, et summopere erat necessarium, literas accepimus. Cum vero praeter scitum et consensum Allij Passae Budensis certi aliquid hac in causa, tamquam cum ipso communi, constituere in mea potestate situm non sit, ideo quid animi aut inten ionis is habeat, consultum illico certum cursorem ad eum expediuimus. Interim Ser. Vestram obnixissime, ea qua par est demissione, rogo, ut pro innata sua erga vniuersam Christianitatem vicinasque prouincias pietate et benignitate, negotium tanti momenti tamque salutare omnibus neruis in optatum perducere finem quantocyus maturare non dedignetur. Quod e re omnium nostrum et Augustalis nominis sui sempiternae laudi futurum est. Benignum et optatum a Ser. Vestra per legatum nostrum responsum expectantes. Cum hisque eam perbelle feliciterque valere ex animo cupio. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi.....[1])

XLIX.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. jul. 5.

Ex literis Ser. Vestrae 24. Junij ad me datis intelligo, propositiones illas meo Statuumque et Ordinum nomine per internuncios nostros exhibitas, ex plenipotentia nomine Sac. Maiestatis Caesareae Ser. Vestrae concessa, pro eo fauore beneuolentiaque, qua semper erga hoc afflictum Hungariae Regnum fuit affecta, proque bono publico totius Christianitatis, per eandem approbatas et ratificatas esse. Verum animaduerto, dum haec a Ser. Vestra scripta sunt, nouas illas difficultates, quae huic negotio reconciliationis insperato superuenerunt, et pro quibus a continuatione tractatus legatum etiam nostrum aliquantulum inhibueramus, per Magnificum D. Johannem Deseőffy hactenus, uti credimus, iam ipsi propositas Ser. Vestrae nondum ostensas fuisse. Quibus uisis intellectisque, cum priores propositiones et iuxta Instructio etiam D. Commissario data nonnulla ex parte a nobis reformari debuerint; ita etiam Articuli, si qui forte interea temporis praemature, neglecta inhibitione nostra, conclusi fuerint, suam uti par est reformationem a Ser. Vestra benigne sortiantur, aequo iure rogamus. Interim postulare Ser. Vestram, quo maiore commoditate inchoatae pacis continuatio in optatum

[1]) Codexünkben a kelet oldalt más kézzel 1606. jun. 10-re van jegyezve, kétségtelenül hibásan; mert Bocskai ezen válasza, melyet Mátyás főherczegnek junius 20-dikán vett levelére adott, csak junius 20-dikán vagy a következő napokban kelhetett.

finem perduci queat, uideo, ut exercitus Turcicus, ferendo nobis auxilio destinatus a me rotardetur, neue in Hungariam deducatur, quin imo, qui hic in finibus esset etiam, ne miserae plebi damno sit, procul amoueatur. Ego vero quemadmodum nil antiquius ab initio duxi, quam ut summo studio summoque amore conseruationem et emolumentum totius Christianitatis pro meo virili promouerem, ita etiam nunc uisis hisce Ser. Vestrae literis non mediocri afficior laetitia, ubi intelligam Ser. Vestram ita bene inclinatam et affectam esse ad determinationem inchoatae pacis. Cui tam optato tamque salutari publico bono ne quoquomodo contrauenire videar, interea temporum, donec finalis resolutio Suae Maiestatis Caes. et etiam Ser. Vestrae ad manus meas peruenerit, ei rei me accommodabo, quicquid ad publicam permansionem et conseruationem spectare cognouero. Quod vero cupit Ser. Vestra, quo Vezerium et Passam Budensem de pacis cum ipsis ineundae ratione requiram, in eo libenter operam meam, sicuti ante etiam promisi, offero; saltem eandem obnixe rogo, ut eam, quae inter nos prius absolui debet, tractationem, ne ulterius pro temporis breuitate prolonget aut retardet. Verendum enim est, quod si occasio paciscendi cum Turca, cuius iam vires praeforibus stare videntur, manibus meis eripiatur, difficulter et cum ingenti Christianitatis damno resarciri iterum et non aliter poterit; cui ut augustalis ipsius benignitas in tempore obuenire dignetur, summopere conuenit. Cum hijs Ser. Vestram feliciter valere ex animo cupientes. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi 5. Julij Anno Domini 1606.

L.

Bocskai István Zebrzidovsky Miklós krakkai palatinusnak. Kassa, 1606 julius 6.

Ad Illustrissimum Dominum Palatinum et Generalem Cracouiensem.

Illustrissime Domine Amice mihi obseruandissime. Salutem et promptissimam officiorum meorum oblationem.

Reuersus ad me, quem nuper ad Ill. Do. Vestram miseram, internuncius meus ea omnia, quae fidei illius oretenus mihi referenda crediderat, luculenter vti par est explicuit; agnoscoque ex illis de me et gente mea Hungarica, haud secus ac de amplissima florentissimaque gente sua Polonica Ill. D. Vestrae promptius et ardentius expectatione mea bene merendi studium. Pro quo, et si vix cogitare poteram, amori et beneuolentiae, quibus hactenus eandem amplectabar, ulterius aliquid adijci posse, virtutem tamen ipsius heroicam constantiamque singularem, nec non sapiens in conseruatione patriae consilium admiratus, quando de praeclaris

quibusuis ipsius intentionibus et consilijs certior sum redditus, et animum propinquius ex illis speculatus, tanto arctiore amore et studio factus sum erga eandem deuinctissimus. Itaque ut uno verbo ad omnia Ill. Do. Vestrae denunciata respondeam, perspectis diligenter tam salutaribus ipsius monitis, omnium actionum, intentionum et consiliorum meorum principem eandem constituere non dubito, ducemque, quicquid suaserit, libenter sequar. Quid enim salutarius eodem discrimine periclitantibus esse potest, quam ut coniunctis viribus qualemcunque fortunae aleam subeant? quae si aduersa euenerit, societas tamen periculi eam reddet leuiorem, si prospera, laetiorem; omnes autem coniunctas quantumuis exiguas et inermes difficilius tamen frangi certum est. Eo igitur, uti hactenus etiam feci, pedibus in hanc sententiam, in eaque constanter perseuero, ut amplissimam Rempublicam Polonicam antiquo foedere et uicinitatis iure nobis arctissime coniunctam omni tempore, praesertim vero in praesenti eius discrimine, quantumcumque viribus ei auxilio valuero, toto studio adiuuem, neque quicquam in me ex boni vicini constantisque amici officio desiderari patiar. Caeterum intelligo incerto rumore passim inter homines spargi, tractationem pacis nobis cum Ser. D. Matthia Archiduce initam finaliter esse determinatam, et reconciliationem inter nos in optatum finem esse perductam. Velim igitur ex me rei veritatem Ill. Do. Vestra accipiat: ad ea nostra postulata, quae in priore instructione legato commiseramus, ipsum D. Archiducem libenter condescendisse, ijsque absque omni tergiuersatione annuisse. Sed cum interim fucatam hanc ipsorum tractationem esse ex eo animaduerterimus, quod contra priora pacta pacem cum Turca exclusis nobis inire contenderint, et confinia patriae nostrae, modo voti compotes reddantur, ipsis promiserint, uindictamque quoquomodo temporis in successu de nobis sumendam innisi sint: illico nos ab eo tractatu legatum nostrum inhibuimus, et instructionem ita reformatam esse voluimus, ut palam illi denunciauerimus, nullam omnino ditionum earum et regni partem, quam nunc iure armorum in potestate habemus, manibus nostris extorqueri passuros. Interim vero instructissimos Regnorum Hungariae Transsyluaniaeque exercitus in armis conseruamus, similiter Tartarorum phalangem ad ostia Tÿbisci castra metatam, nemini nisi meo parentem imperio, prae manibus habemus, quae ad nutum solum modo nostrum intenta, quicquid iusserimus, praestare erit paratissima. Turcis denique ipsis tam praesidiarijs in confinibus, quam ad generalem expeditionem destinatis, nihil seuerius in mandatis ab Imperatore ipsorum datum est, quam ut in omnibus dicto nostro sint audientes. Pacem igitur ex his omnibus vel bellum potius sperare liceat, sapienti suo iudicio Ill. Do. Vestra facile coniectabit. Vnum

addo idque certe affirmo, me in omnibus consilia et suasionem Ill. D. Vestrae fideliter sequuturum, et amplissimae Reipublicae Polonicae toto studio et viribus esse foreque amicissimum. Et cum his eandem felicissime denique valere ex animo cupio. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 6. Junij Anno 1606.

LI.

Bocskai István ugyanannak. Kassa 1606. jul. 6.

Ad Ill. D. Palatinum et Generalem Cracouiensem.

Illustrissime Domine *stb.* Cum nullam omnino occasionem de rebus meis Ill. D. Vestram certificandi praetermittere statuerim, alteris in literis, quas unacum hisce accipiet, quo in cardine res nostrae versentur, fusius eidem perscripsi. Tertias praeterea literas dudum a nobis ad Ill. Do. Vestrae directas, nescimus quam ob causam eidem nondum praesentatas cum hisce similiter ad eandem misi. Cum quibus nonnulla seruitori etiam ipsius, praesentium videlicet ostensori, referenda concredidi, nil dubitans, verbis illius apud Ill. Do. Vestram ‚locum competentem non defuturum. Praeterea duo millia aureorum, sicuti postulauerat in rationem filij Ill. Do. Vestrae charissimi, Parisium per certum fidelemque hominem, qui proculdubio vita sua comite ad manus illius ea omnia administrabit, perferenda curaui. In maioribus etiam promptissima quaeque officia mea eidem perlibenter commendans. Foeliciter cum suis omnibus valere desidero. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 6. Junij Anno 1606.

LII.

Bocskai István Volsky Miklós lengyelországi marsalnak. Krakkó, 1606. jul. 26.

Ad Supremum Regiae Maiestatis Poloniae Marschalcum.

Illustris ac Magnifice Domine mihi obseruandissime. Salutem et officiorum meorum beneuolam commendationem.

Certo mihi persuadens, amicitiam Illustritatis Vestrae mecum initam non otiosam sed officiosam esse, hijsce eandem confidenter requirendam duxi. Duo iam menses interciderunt, ex quo in grauem adeoque difficilem morbum inciderim, ut in principio de extremo etiam vitae termino periclitatus sim. Dei tamen beneficio conseruatus, ac deinde medicorum etiam opera, quos pro tempore a latere habeo, varie curatus, nunc peius nunc melius me sentiens, optatam et integram sanitatem amissumque corporis robur nondum adipisci potui; cum alioquin et ob Regnorum disturbia medicorum copia destituor, qui collatis consilijs certiorem in valetudine restituenda curam adhiberent. Misi igitur praesentium allatores

Reuerendum D. Georgium Czegledÿ Aulicum nostrum Concionatorem ac Generosum Georgium Zabo fideles nostros Cracouiam, pro adducendo Doctore Medico Hebraeo, cuius nomen et scientia in ea facultate longa apud nos laude celebratur, Ill. Vestram peramanter totoque studio rogans, ut pro sua authoritate det operam, et si necesse fuerit, aqud Sacram Regiam Maiestatem etiam instet, ut Medicus ille Hebraeus ad me hucusque Cassouiam egrediatur et fidelem in curanda infirmitate mea operam adhibeat. Is et laboris praestitaeque medicationis mercedem liberaliter a nobis accipiet, et Vestra Illustritas pro hoc officij genere multa me sibi gratitudine deuinctum reddet. Cui optatam prosperrimamque valetudinem ex animo precor. Datum in libera Ciuitate Cassouiensi die 26. Mensis Julij Anno Domini 1606.

LIII.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. aug. 15.

Ad Serenissimum Archiducem Matthiam.

Serenissime Princeps *stb.* Binas Ser. Vestrae literas accepi, quarum priores prima, postremae vero (per cursorem Ser. Vestrae Egregium Lucam Pfeffer allatae) octaua die praesentis mensis editae sunt. Ad eas igitur quod tardius rescribo, causa est, quod Dominorum Consiliariorum, quibuscum negotia illa communicanda erant, conuentus, et simul etiam reditus legati Spect. et Magn. Stephani Illieshazÿ, qui aduersa valetudine impeditus tardius aduenerat, expectandus fuit. Aduersa quoque valetudo mea non nihil obstitit. Itaque ut eam moram Ser. Vestra aequo animo ferre et excusatam habere dignetur, rogo. Quod igitur in prioribus literis Ser. Vestra significat, Sacr. Caes. Maiestatem confirmationem suam super articulis istis proxime conclusis et subscriptis ad praefixum diem 15. Augusti istuc certo transmissuram esse, ac benigne monet, ut nos quoque ex parte nostra legatos nostros cum plenipotentia et sufficientibus mandatis eo mitteremus, causas tarditatis, et quo minus legati nostri ad praescriptum diem comparere queant, ex praemissis Ser. Vestra intellexit. Iam vero in eo sumus, ut legatos nostros ad tractationem illam destinatos statim et quamprimum expediamus, qui non multo post ibi comparebunt. Quod vero Ser. Vestra in ijsdem literis benigne monet, ut quam studiose incumberem, quatenus una etiam pax cum Turcis in effectum deducatur, laboraui in eo hactenus diligentissime, et nunc quoque pro mea in Rempublicam Christianam charitate idem facio, omnem adhibens operam, ut memorata alma pax cum Turcis bonum progressum habeat. In quem finem legatum primarium D. Magnificum Paulum Niarÿ, adiuncto eidem Magnifico D. Michaele

Czobor, ad Vezerium tractandae pacis causa destinaui, qui iam in procinctu sunt, et cras vel ad summum postridie, volente Deo itineri se accingunt, per quos id negotium quam diligentissime potero, urgebo, daboque operam, ut impetratis ulterioribus inducijs interea Vezerius cum exercitu se contineat, et tractationis exitum quiete ac pacifice expectet. Quod ad alteras et posteriores Ser. Vestrae literas attinet, in quibus significat Turcas apud Ser. Vestram instantissime ursisse noui conuentus celebrationem, meque hortatur, ut apud Turcas instem, quo reiectis nouis petitionibus aequas conditiones non aspernentur, et induciae quoque, cum earum terminus mox elabatur, ulterius prorogentur, neque Vezerius cum exercitu ulterius progrediatur: intellexit iam benigne Ser. Vestra ex praemissis, praefatos legatos in eum finem ad Vezerium a nobis mitti, ut haec et alia ad istud negotium pertinentia quam diligentissime tractent, efficiantque, ut negotium exoptatae pacis debitum finem sortiatur. Conseruet Deus Ser. Vestram quam diutissime saluam et in columem. Datum Cassouia ex libera Ciuitate nostra 15. die Mensis Augusti Anno Domini 1606.

LIV.

Bocskai István ugyanannak. Kassa, 1606. sept. 1.

Ad Serenissimum Archiducem Matthiam.

Serenissime Princeps *stb.* Literas Ser. Vestrae Viennae 16. Augusti emanatas 31. eiusdem mensis cursor Ser. Vestrae mihi reddidit, tardius longe, quam pro temporis aut itineris ratione debuisset; vnde factum est, ut quae in illis Ser. Vestra a me requirit, iam dudum ad ea factis et re ipsa ita responderim, ut quicquid in tam sancto et salutari negotio requiratur, luculenter ea omnia opere ipso praestiterim. Nam et Spect. ac Magn. Stephanum Illieshazium cum alijs sibi adiunctis Regni Hungariae Proceribus et internuncijs sufficienti cum informatione ad Ser. Vestram ablegaui, et alia via vicissim Spect. ac Magn. Paulum Niary de Bedegh ad Illustrissimum Zerdarium tali cum instructione expediui, ut et exercitum ipsius intra limites confiniorum retardet, contineatque, et ad pacis conclusionem certos commissarios ad diem locumque communi voto praefigendum praeparet, ac cum plena authoritate in tempore transmittat. Quibus ita a me pactis, superest, ut Ser. Vestra, quae iam curae ipsius in hoc negotio incumbunt, non minore quam me hortatur alacritate et diligentia in optatum finem quanto ocijus promouere dignetur. Nec est, quod tertia isthaec a nobis facta replicatio vel tantillum tractatum nostrum retardet; cum in rebus nil plane mutauerimus, verba saltem quaedam ad assecurationem antiquae libertatis Re-

gni Hungariae facientia planius et explicatius apponenda curauimus, quibus omnem ambiguitatem et fomenta ac semina contrauersiarum in futurum etiam tollere voluimus; quo magis syncera, fida ac in omne aeuum duratura pax inter gentem Hungaricam ac Sac. Caes. Regiamque Maiestatem pro voto omnium nostrum concluderetur. Quae tam Suam Maiestatem Caes. Regiamque clementer confirmaturam, quam Vestram etiam Serenitatem haud grauatim admissuram certo persuasum habemus. De quaerelis militum Muraniensium nouerit Ser. Vestra, ipsos etiam non semel atque iterum pagos et agros circumiacentes varijs excursionibus et depraedationibus vexasse, eosque pro communi quiete, ut intra limites se contineant, coarctatos esse: verum ut et illi et alij similibus in angustijs constituti citius liberentur, et relaxentur, pacis, in qua stamus, conclusio omnino maturanda est: postea omnia salua, sancta et quieta futura. Seruet Deus Ser. Vestram diutissime saluam et incolumem. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 1. Septembris Anno Domini 1606.

LV.

Bocskai István Zolkievsky Szaniszló lembergi várnagynak, a lengyel hadak fővezérének. Kassa, 1606. sept. 9.

Illustrissime domine, amice nobis obseruandissime. Salutem et officiorum nostrorum paratam commendationem.

Quod me per literas Ill. Do. Vestra de conseruatione antiquorum foederum et pactorum, inter amplissima florentissimaque Poloniae et Hungariae regna a multis iam annis sancte et inuiolabiliter cultorum, tam beneuole admonet, agnosco eandem non solum pacis mutuaeque concordiae esse cupidissimum, sed pro officij sui ratione optimum patriaeque suae amantissimum ciuem. In his vero disturbiorum temporibus pro consueta ea libertate et praerogatiua, quam Regnum Hungariae ab initio haud secus ac Regnum Poloniae habuit, ut pro arbitrio rei militaris studio accensis integrum fuerit omnibus et semper extra fines patriae stipendia merendi gratia egredi, auditis illis simultatibus et differentijs, quae nuperrime inter Sac. Regiam Maiestatem et Rempublicam Polonicam in illis partibus sunt exortae, quod plerique ex nostratibus cum signis cateruatim, aut pauciores singillatim, fines Poloniae ingressi, alij Sacrae Regiae Maiestati, nonnulli Reipublicae causa stipendij nomina dederint, nil ea re contra bonam vicinitatem antiquaque foedera esse commissum, vel inde apparet, quod utrique parti aequaliter adhaeserint, et ab initio usitatum fuerit ex Polonia etiam contra hostes patriae nostrae studiosos quosque militiae, certa pactione conductos, aduolare; nec ideo pro aliquibus damnulis illatis, sine quibus vix aliquis ductari potest exercitus, pro

hostibus illico habitos esse, aut iuste de violatis foederibus conquestum fuisse. Optime autem Ill. Do. Vestra auguratur, non defuisse ex illis plerosque, qui me inscio, imo postquam a Sacra Regia Maiestate semel monitus fui, contra seueram interdictionem meam fines Poloniae esse ingressos, et quamprimum etiam, quantum in me erit, reuocandos. Vt autem tale quippiam a me admitteretur, quod bonam vicinitatem, pactaque sacrosancta vel tantillum laederet, eam mentem nunquam habui; cum potius nil magis in votis habeam, quam ut aliqua occasio mihi de tam florentissima et vicina Republica bene merendi offerretur, nil praetermissurus, quin me illi amicissimum optimumque vicinum toto studio declarem. Cum quibus me synceritati et amicitiae Ill. Do. Vestrae commendans, eandem perbelle ac florenter valere desidero. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 9. Mensis Septembris Anno Domini 1606.

Czím: Illustrissimo domino Stanislao Zolkiewsky, Castellano Leopoliensi, exercituum Regni Poloniae Campiductori, necnon Rohatiensi, Kamionacensi, Kalussiensi etc. Capitaneo, etc.

LVI.

Bocskai István Zebrzidovsky Miklós krakkai palatinusnak, és Stadniczky Szaniszlónak. Kassa, 1606. sept. 11.

Ad Illustrissimum Palatinum Crackouiensem et Stanislaum Staniczki.

Illustrissime Domine, Amice mihi obseruandissime. Salutem et officiorum meorum paratissimam commendationem.

Quod tam constanter summoque cum amore amicitiam semel mecum initam Ill. Do. Vestram colere ab internuncio meo intelligam, gratulor summopere, me in tam amplissimo et uicino Regno Poloniae non solum mihi ipsi sed toti genti Hungaricae tam utilem et ad omnes occasiones studio bene merendi paratissimum socium et amicum inuenisse. Itaque quod ex me de pacis cum Maiestate Caesarea ineundae ratione interrogat, ea pro qua ipsi deuinctus sum synceritate significo, nondum quidem esse conclusam, sed adhuc difficultatibus quibusquam in praesenti replicatione remoratam; de quibus tamen spem non dubiam habemus, ut breui optato fine concludatur. Quum autem rei tam salutaris terminandae euentum qualemcunque expectantes, tam exercitus Turcarum quam etiam Caesareae Maiestatis et nostri, iusto cum apparatu, ne quisque rebus suis deesse reperiatur, regnum Hungariae ingressi, non sine ingenti miserae plebis damno in armis stent et praestolentur: toto studio et viribus ad eam quanto ocijs conciliandam sumus intentissimi; cum alias et proprij corporis uires ex morbo tam diuturno admodum debilitatas (ut ut in dies Dei

benignitate me melius sentiam) nequaquam sufficere adhuc arbitror, ut nouis aliquibus, praesertim tam arduis, me immisceam. Nihilominus tamen praeter eos, quos prae manibus et ad latus habeo, regni Hungariae exercitus, vires etiam Transsyluanicae sedibus suis excitae ad Tibiscum fere appropinquant, ulla occasione defuturus, si qua in re mihi publicum Reipublicae Polonicae emolumentum iuuandum fuerit. Alioquin meos omnes pacifice intra limites Hungariae ita detineam, ut in alieno solo, quod contra ius bonae vicinitatis esset, nequaquam committatur. Interim de statu amplissimae Reipublicae et voluntate Ill. Do. Vestrae informari libentissime cupio. Eamque perbelle valere et felicibus uti successibus ex animo desidero. Datum in libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 11. Mensis Septembris Anno Domini 1606.

LVII.

Bocskai István parancsa az erdélyi jesuitáknak. Kassa, 1606. sept. 22.

Jesuitis Transyluanicis.

Stephanus etc. Reuerendi et honorabiles nobis dilecti. Salutem et fauorem nostrum.

Significandum Vobis per praesentes duximus, certas quasdam et occultas machinationes, quibus publicam patriae quietem haud mediocriter turbare niteremini, manibus vestris esse deprehensas, propter quas verendum est, ne ob vehementem Regnicolarum, quos vestra inquietudine ab initio multoties vobis infensissimos reddidistis, indignationem, etiam nobis inscijs et inuitis, certa clades vos maneat. Volentes benigne vitae ac permansioni vestrae consulere, ne forte perniciei, si contigerit, causa minus iusta a Christianis Principibus nobis inueretur, Deuotiones Vestras serio praemonendas esse volumus, ut spatio quindecim dierum, ab exhibitione praesentium computando, vniuersos et singulos vestrae sectae ordinisque Jesuitici socios, publice vel priuatim eam professionem tenentes, siue sub priuatis siue publicis patronis constituti fuerint, vndecumque intra ambitum Regni nostri Transsyluaniae existentes, signanter autem Alba Julia, Oppido Uduarhelj, et Castello Gerend, alijsque locis omnibus, ad illud, quo nunc degitis, claustrum de Colosmonostra Beatae Mariae Virginis, publico edicto conueniatis, et ut intra limites eiusdem se pacifice contineant, nomine nostro omnibus iniungatis, scientes, si qui eo se ex mandato nostro contulerint, secure resolutionem nostram et Dominorum Regnicolarum de conditione vestra expectaturos; alijs vero id praestare negligentibus, si quid sinistri post praefixum terminum euenerit, immunes nos et innoxios ab eorum molestatione, damnificatione et sanguine futuros. Post praescriptum autem diem quindecimum et congregationem sociorum vestrorum procu-

ratam vos ambo Johannes Argente et Georgius Kaldy ad nos huc Cassouiam conferetis; quod ut securius faciatis, literas nostras salui conductus cum praesentibus accipietis, ac de tuta comitiua per Dominum Gubernatorem sedulo vobis vbique prouidebitur. Coram, ubi aduenerit is, certius de vestra conditione statuentes et consulentes. Secus sub praemissa cautela nullo modo facturi. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 22. Mensis Septembris Anno 1606.

LVIII.

Bocskai István a váradi várban lévő német őrségnek. Kassa, 1606. oct. 4.

Militibus et Capitaneis Varadiensibus.

Spectabiles ac Magnifici grate nobis dilecti. Salutem et fauorem nostrum.

Literas per manus internunciorum uestrorum binis uicibus ternas accepimus, primo ambas simul et semel, singillatim utriusque vestrum nomine exaratas, postea unicas amborum nomine datas. In prioribus ubi vestrorum legatorum alteri facultatem eundi Viennam cum certa legatione ad Serenissimum Principem et D. Matthiam Archiducem Austriae etc. a nobis petiuistis, id quidem multis et arduis de causis permittere nequaquam potuimus, neque etiam in posterum ullo modo permittetur. Commissarios etiam Caesareos vel. Ser. Archiducis, apud quos vestro omnium militum nomine legati solemnem facere potuissent protestationem de ineuitabili dedendae arcis necessitate, praesentes habuimus nullos, haud grauatim id concessuri, si aliquos habuissemus. Vestram autem tam constantem in retinenda arce pertinaciam, integro iam biennio multo cum sanguine fameque intollerabili fortiter administratam, vobis tacentibus tota Hungaria, imo rei veritas, non sine insigni militari disciplinae laude satis superque testatur. Sin autem, vt innuitis per legatos, extrema vos necessitas de deditione arcis tractatum aliquem nobis instituere cogit, praeter Magnificum Dionisium Banffy, fratrem syncere nobis dilectum, nunc obsidionis illius praefectum destinatum, Generosum Johannem Imreffy Consiliarium nostrum speciali mandato ex curia nostra unacum legatis vestris expediuimus. Quod si syncera vobis tractatio cordi est, mentem vestram aperire tuto poteritis, benigne monentes, quod, si aliquos ex vestratibus ad nos mittere volueritis, plenariam et finalem illis de deditione arcis concludendi facultatem non denegetis, et iustis solummodo postulatis ad nos transmittatis. Alioquin, si propter varias procrastinationes et postulata minus iusta aliqua vos tandem et vestrae fidei creditum exercitum (cui nos pro Christiana pietate nostra bene propensi sumus) periclitatio maneret, nos in causa non fore hisce in

tempore significamus. Et cum his eosdem bene valere cupimus. Datum Cassouiae 4. Octobris Anno 1606.

LIX.

Bocskai István Mátyás főherczegnek, Kassa, 1606. oct. 7.

Ad Serenissimum Matthiam Archiducem Austriae.

Quamquam ex legatis meis eum, qui me de reconciliationis negotio certiorem plane modis omnibus reddere potuisset, reducem nondum acceperim, tamen, cum ex literis Ser. Vestrae Vienna septima die mensis Semptembris ad me datis intelligam, id pro uoto Commissariorum nostrorum esse conclusum: Deo optimo maximo in primis gratias quas possum ago maximas pro tam praeclaro erga me gentemque Hungaricam studio et affectione paterna, Ser. autem Vestrae omni officiorum genere me deuinctissimum offero, fusius huic rei congratulaturum, et gratias qua par est demissione acturum, ubi luculentius pro voto nostro transacta omnia intellexero. Quantum vero ad tractationem Turcicam attinet, ubi in ea promouenda operam meam Ser. Vestra requirit, optandum equidem erat, ne ea ob praeproperam quorundam hominum festinationem et inquietudinem in illas, quibus nunc haerent, conditiones fuisset inducta, quo longe utiliorem operam meam declarare potuissem; verum cum is error iam fere est inemendabilis, totis nihilominus viribus in id incumbam, vt ea a me non solum promoueatur, verum cum fructu et vtilitate publica in optatum finem etiam perducatur. Me vero erga Sacratissimam Caes. Regiamque Maiestatem, Dominum et Dominum Clementissimum, totamque Christianitatem ita semper gerere contendam, ut ab officio Principis Christiani, quantum publica patriae gentisque Hungaricae salus permiserit, ne latum quidem vnguem recedam; inter inclytum autem Regnum Hungariae et prouinciam Transsyluanicam partesque mihi concessas ut firma semper concordia et vnio maneat inuiolabilis, toto studio efficiam, quod alias luculentius Ser. Vestra intelliget. Reliqua nomine Suae Maiestatis Caes. Regiaeque per Ser. Vestram a me postulata ubi ex legatis intellexero, ei me in omnibus accommodare studebo; quod et Suae Maiestati Caes. Regiaeque necnon etiam Ser. Vestrae gratum acceptumque, et e re totius Christianitatis omniumque nostrum animaduertero. Seruet Deus Ser. Vestram diutissime saluam. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 7. Mensis Octobris Anno 1606.

LX.

Bocskai István ugyanannak. Kassa, 1606. oct. 9.

Serenissime Princeps et domine domine mihi obseruandissime. Seruitiorum meorum studiosam oblationem.

Priores alteras meas iam obsignari curaueram, et cursor, qui eas perferret, in procinctu stabat itineris, cum Generosus D. Georgius Hoffmann Consiliarius noster et ex legatis ad Ser. Vestram expeditis unus, cum Caesareo diplomate alijsque literis pacis conclusionem testantibus aduenit. Quibus perlectis et diligenter lustratis, difficultates quasdam et sensus ambigui verba in diplomate reperi, quorum pro vberiore declaratione exemplar eiusdem emendatum Ser. Vestrae transmisi, nil aliud intendens, quam vt in illis Hungariae partibus, quae nunc denuo prouinciae Transsyluaniae adiectae sunt, plenum ius fisci in me haeredesque et posteritates meas masculini sexus vniuersas, vigore transactionis iam translatum et concessum, expressius et clarioribus verbis ita transfundatur, ut iure moreque absoluti Principis, haud secus ac in alijs ditionibus mihi subiectis, plenariam in perpetuum dandi, donandi et disponendi facultatem habeam, neque latens ius Coronae successorium meae dispositioni ullo unquam tempore praeiudicare valeat. Quod equidem semel iam totaliter et integre in me posterosque meos transfusum esse iure perennali, non nego: verum ne ansa futurae alicuius controuersiae in verbis latere possit, clarius et expressius ita explicari aequo iure postulo; de quibus fusius ex legatis meis Ser. Vestra informabitur. Saltem eandem obnixe et diligenter rogo, ut pro sua innata benignitate et studio, quo pacem hanc in optatum finem perducere contendit, partes suas apud Sacr. Caes. Regiamque Maiestatem, quo haec quantocys pro voto meo reformentur, interponere non dedignetur. Denique haud minore etiam studio eandem pro eliberatione Nobilis Johannis Bocatij Ciuis Cassouiensis requiro, quem sub pactis iam inducijs legatione haud noxia, sed ad communem potius Christianitatis concordiam perutili, ad Serenissimos Dominos Imperij Principes expediueram, eumque contra induciarum pacta et ius gentium Pragae in dira captiuitate iam diu detineri intelligo. Serenitatem Vestram summopere peto, seria intercessione apud Sacr. Caes. Regiamque Maiestatem det operam, ut is tandem ex captiuitate liberatus reditum ad suos pacificum habere queat, quod et Christiano Principe suaque pietate dignum, mihi vero gratum maxime erit. Seruet Deus Ser. Vestram diutissime saluam et incolumem. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 9. Octobris Anno 1606.

LXI.

Bocskai István Stadniczky Szaniszlónak. Kassa, 1606. oct. 16.

Stanislao Stadniczki.

Illustrissime Domine *stb.* Ea, quae per internuncium pro statu moderno Reipublicae Polonicae Ill. Do. Vestra mihi significauit, attentis auribus audiui; in quem cardinem res se tandem mutauerit, ignarus, meliora et certiora in dies expecto. Nihilominus ad postulata Ill. Do. Vestrae ratione temporis amice iterum respondi; de quibus ab ipso internuncio fideliter omnia referente sufficienter informabitur. Me et Ill. Do. Vestra et amplissima Respublica in quouis discrimine ab officio boni vicini et amici non discedentem comperiet. Quas ex animo belle florenterque valere desidero. Cassouiae 16. Octobris 1606.

LXII.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. nov. 5.

Ad Serenissimum Archiducem Austriae.

Inter alias tractatus conditiones, quibus cum Sacr. Caes. Regiaeque Maiestatis militibus fame intolerabili extremaque necessitate adactis de deditione arcis Varadiensis conueniendum nobis fuit, etiam captiuorum Turcicorum ad manus illorum repertorum ratio peculiaris habenda fuit; in qua partim ob foederum pactorumque cum illis initorum conseruationem, partim vero ob vitandam suspicionem, si Turcam aliquem manu hostili ex regno educi permitterem, summam pro eliberandis illis cautionem adhibere debui. Fateor ingenue Magnificum D. Cyprianum a Concziu loci illius Capitaneum instantissime et toto studio apud me ursisse, ut saltem vnicum Serenitati Vestrae captiuum illi secum abducere licuisset, sed ob causas praescriptas, publici videlicet commodi causa, vel periculi, si concessissem, facere nequaquam potui, alioquin in maioribus etiam Ser. Vestrae libentissime morem gessurus. Et si quid ex hac re displicentiae Ser. Vestra assumpserit, dicto D. Cypriano nequaquam, sed neque meo arbitrio adscribat, verum publico pro ratione temporis gentis nostrae emolumento tribuat et condonet, obsecro. Quam perbelle et feliciter valere ex animo cupio. Datum ex libera Ciuitate nostra Cassouiensi die 5. Nouembris 1606.

LXIII.

Bocskai István a váradi várban lévő német őrségnek. Kassa, 1606. nov. 7.

Vniuersitati militum Germanorum in Arce Varadiensi constitutorum.

Stephanus Dei gratia *stb.* Spectabiles, Magnifici, Generosi,

Egregij, Nobiles et Strenui, grate nobis dilecti. Salutem et omnem beneuolentiam. Literas, quas pro testimonio datae a vobis legatis vestris plenipotentiae ad nos dedistis, benigne accepimus, et articulis atque postulatis vestris ultro citroque diligenter examinatis et perpensis, in quam tandem super illis vnionem et concordiam deuenerimus, partim ab ipsis legatis, partim vero ex resolutione nostra, quam in scriptis exhibuimus, luculenter intelligere potestis. Hortantes vos beneuole, ut tam plenipotentiae, penes quam nobiscum Domini legati concluserunt, semel ipsis datae bene memores, quam etiam debitum honorem legum ac consuetudinum militaris disciplinae ob oculos habentes, cum plena fiducia rem inceptam optato etiam fine terminare non dubitetis, persuasum habentes, ea, quae hac in re nostrarum erunt partium, diligenter omnia exequutioni esse foreque demandanda. Cum quibus benignam erga vos propensitatem nostram cum amore commendantes, optime vos omnes et singulos valere cupimus. Datum Cassouiae die 7. Nouembris Anno 1606.

LXIV.

Bocskai István Pezzen Jánosnak, bizonyos császári hadak kapitányának. Kassa, 1606. nov. 7.

Stephanus Dei gratia *stb.* Spectabilis ac Magnifice domine grate nobis dilecte. Salutem et beneuolentiam.

Inter alias tractatus conditiones, quibus de dedenda arce Waradiensi nomine vniuersitatis militum Magnificus Cyprianus a Concin cum reliquis socijs nobiscum egit, quid fuerit vestrum etiam postulatum, et praeterea priuatis in literis quid a nobis petiuerit, luculenter intelleximus. Equidem res aliena multis modis a proposito videbatur, vestra negotia priuatim nobiscum iam dudum transacta et conclusa huic tractatui penitus immiscere: vt tamen animaduerteretis cum homine placabili nec maleuolo vobis rem esse, quantum de iure nostro cesserimus, et quibus sub conditionibus ad vestra transcenderimus postulata, partim ex ipsis legatis, partim etiam nostris Commissarijs, certiores fieri potestis. Admonentes beneuole, vt proram et puppim totius istius tragoediae ob oculos habentes, eos quos maxime conuenit vos in omnibus praebeatis. Quod si feceritis, nos alioquin etiam ad eam rem procliues mutuae beneuolentiae commonefacietis. Ensem per Commissarios nostros, uti postulasti, remisimus. Calcaria adhuc quaeruntur remissura, si reperta fuerint. Cum quibus erga eandem bene propensi manentes, optime valere desideramus. Datum Cassouiae 7. Nouembris Anno 1606.

Czím: Spectabili ac Magnifico Johanni Baptistae à Peczen, certorum exercituum Sacr. Caes. Regiaeque Maiestatis Belliductori et Capitaneo.

LXV.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. nov. 28.

Serenissime Princeps et Domine D. mihi obseruandissime. Seruitiorum meorum paratissimam oblationem.

Ex legatis nostris, quos ad promouendam pacificationem Turcicam expediueram, duos, Spectabilem ac Magnificum Paulum Nyari et Generosum Georgium Hoffman Consiliarios, reduces accipiens, intellexi, qualiter salutare almae pacis negotium Dei benignitate ad optatum finem perductum sit. Deus optimus maximus faxit, ut id imprimis ad immortalem nominis sui gloriam et regni huius totiusque Reipublicae Christianae emolumentum cedat. Retulerunt etiam, post conclusionem pacis se a Commissarijs Suae Maiestatis Caes. Regiaeque de resignatione arcium, quas ego adhuc in potestate mea habeo, iuxta transactionem Viennae factam esse commonefactos, atque ita inter ipsos conuenisse, ut post quindecim dierum spatium, facto principio in partibus ultra Danubianis, resignatio ipsa postea iusto ordine et modo continuetur. Quorum ego promissis, sicuti alijs omnibus cum Sua Maiestate Caes. Regiaque initis et pactis conditionibus, satisfacere volens, secundum eum, quem nunc Regnum Hungariae habet statum, in eum finem certos Magnates delegi, ultra quidem Danubium Spect. ac Magnificum Thomam de Nadasd ac Generosum Christophorum Hagymasi, cis vero Danubium vsque ad Fatram Spect. ac Magnificos Stephanum de Illieshaza, Franciscum Magochy, Christophorum Thurzo et Franciscum Redei; tractum vero istum ad Tibiscum vsque ipsemet per manus Suae Maiestatis Caes. Regiaeque Commissarijs in tempore resignare paratus sum. Requiritur itaque, vt Ser. etiam Vestra in his locis omnibus totidem Commissarios ex parte Suae Maiestatis Caes. Regiaeque, natiuos Hungaros et Magnates patricios, denominare dignetur, qui pari consensu cum nostratibus ad futuram vsque generalem Diaetam et electionem Palatini arces omnes manibus ipsorum a me resignatas accipiant teneantque. Interim reuocare in memoriam Ser. Vestra dignabitur, quae ex parte Maiestatis Caes. Regiaeque hoc in negotio incumbunt exequenda, vt diplomatis reformatio, ac oppidorum Tarczal et Keresztur redemptio; ne propterea finalis omnium resignatio remoretur, aut in longius protrahatur, in tempore debito terminanda et exequenda non praetermittat. Deus Ser. Vestram saluam et incolumen conseruet diutissime. Datum Cassouiae die 28. Nouembris 1606.

LXVI.

Bocskai István Mátyás főherczegnek. Kassa, 1606. nov. 29.

Serenissime Princeps stb. In calce literarum, quas proxime ad Ser. Vestram dederam, pro Johanne Bocatio Ciue Cassouiensi non minus diligenter quam obnixe intercesseram, digneretur Ser. Vestra partes suas apud Sacr. Caes. Regiamque Maiestatem interponere, ut is pristinae libertati restitutus pacificum ad suos reditum habere posset. Responsum ea de re hactenus accepi nullum, quamuis testatus tunc etiam fueram, sicuti nunc quoque testor, eum nulla aliqua noxia legatione, sed potius toti Reipublicae Christianae perutili ad Serenissimos Imperij Principes a me expeditum fuisse, et quidem sub pactis iam cum Sua Maiestate Caes. Regiaque inducijs, atque ipsum immerito ac contra ius gentium a Sua Maiestate tam dira horrendaque in captiuitate detineri. Nunc autem concluso iam ac in optatum finem perducto almae pacis negotio, etiamsi is vel in hac ipsa legatione, aut facto alio aliquo, contra suam Maiestatam C. R. iniuriosus extitisset, ex pactis inter nos conditionibus omnino id condonandum foret; ne scrupulus aliquis aut conquerendi in animis hominum occasio ulterius superesset. Quocirca cum maxime mei intersit pro restitutione illius omnem adhibere diligentiam, in re tam iusta et Christiano Principe dignissima Serenitatem Vestram singulari studio et obseruantia requiro, atque omne pondus intercessionis meae, quantum apud eandem valeat, in hoc constituo, ut non solum pro summa apud Sacr. Caes. R. Maiestatem eiusdem obseruantia et dilectione, verum ratione plenipotentiae eidem in pacificationis negotio attributae, instare efficereque dignetur, vt ex captiuitate dimissus Bocatius, cum sufficienti eiusdem saluo conductu, saluus et incolumis ad suos redire valeat. Id quanto celerius factum fuerit, tanto gratius erit, meque ea re Serenitas Vestra reddet sibi in maioribus longe deuinctiorem. Seruet Deus Ser. Vestram diutissime saluam et incolumem. Datum Cassouiae 29. Nouembris Anno 1606.

Közli: Szabó Károly.

OKLEVELEK
BETHLEN GÁBOR ÉS GUSZTÁV ADOLF
ÖSSZEKÖTTETÉSEINEK TÖRTÉNETÉHEZ.

(A stockholmi kir. svéd államlevéltárban és upsalai egyetemi könyvtárban levő eredeti s egykorú példányokról.)

Az alább következő okiratokat a m. tud. Akadémia Történelmi bizottságának felhívására, Károlyi Árpád szíves közvetítésére, báró Taube Bernhard svéd történettudós volt szíves lemásoltatni. Mennél kevesebb az, mit a harmincz éves háború két kiváló alakjának: Bethlen Gábornak és Gusztáv Adolfnak összeköttetéseiről tudunk — pedig a lehető legtermészetesb föltevés, hogy nekik, mint sógoroknak, összeköttetésben kellett lenni — annál inkább szívesen vehetünk minden olyan közleményt, mely történetírásunknak ezen érezhető hézagához nyújt adalékot.

Mint tudva van, Gusztáv Adolf a 30 éves háború 11 első évében Lengyelországgal volt háborúba keveredve: de épen azon évben, melyben a harcztért Erdélyhez közelebb tette, jött ennek fejedelmével sógorsági összeköttetésbe. Most már módjában állott Bethlennek szolgálatokat tenni neki — s valóban tette is. És épen ennek volt következménye, hogy 1629-ben már fenforgott a terv, hogy közös támadást intézzenek a császár ellen. Strassburg követségének ez volt a feladata — s e feladatról itt nyert bővebb értesítést az olvasó. De Strassburg emlékiratából még egyebet is megtudunk: azt, hogy Bethlen emlékiratot készített, s hogy Strassburg ennek alapján megírta Bethlen életét. Ez utóbbinak egy töredéke e közlemény végéhez van csatolva. Bizonynyal nagy nyeremény volna irodalmunkra nézve, ha mindkét munka felta-

láltatnék: mi hogy megtörténjék, a Történelmi Bizottság mindent el fog követni.

I.

1626. jul. 14.

Resolutio Sacrae Regiae M^tis^ Sueciae ad eam propositionum suarum declarationem, quam ser^mus^ Transylvaniae princeps, internuntio S. R. M^tis^ die $^{13}/_{23}$ Maÿ ex Alba Julia ad S. M^tem^ R^m^ referendam dederat, data in castris ad Di^r^ scaviam $^{14}/_{24}$ Julÿ 1626.

Ea quae ad propositas à S. R. M^te^ Sueciae restituendae rei communis rationes, Ser^mus^ Princeps Transylvaniae per internuntium S. R. M^tis^ responderat, ad quatuor praecipue capita referri posse videntur. Inprimis enim existimat iter per Borussiam S. R. M^ti^ minime convenire, tum quod eo pacto Remp. Polonam offenderet, quae hostis suus non est, sed solus rex, tum quod et potentia Reip. Polonae et locorum difficultates majores ipsi obiicerentur, quam ut illic cito penetrare posset, cum tamen celeritate maxime opus esse videatur. Deinde obstare etiam sibi ipsi, tam vetera Hungaricae et Polonicae Rerump. pacta, quam proprii regni exitium, ob inferendae confiniis vastitatis et mutuorum commerciorum periculum, quo minus suas cum S. R. M^te^ vires in Polonia jungere possit.

Tertio igitur commodissimum et sibi et S. R. M^ti^ Sueciae et causae communi fore S^tas^ sua arbitratur, ut iter per Poloniam iuxta Oderam recta in Silesiam susciperetur, idque ob quatuordecim, ad quae brevitatis causa, nos remittimus, a se allatas praegnantissimas rationes.

Quo posito itinere, tandem super perscriptas a S. R. M^te^ conditiones, se paratam cum S. R. M^te^ pro restitutione collapsae rei communis, mutuum foedus sancire.

Ut igitur ad singula universim et candide, mens S. R. M^tis^ explicetur, gratum S. R. M^ti^ Sueciae inprimis erat intelligere, eam heroicae resolutionis firmitudinem constantiae pectoris suae Ser^tis^ insidere, ut quemadmodum hactenus semper et consilio et exemplo nimis excrescentem ambitiosae dominationis tyrannidem, quantum circumstantiae tulerant, remota est, ita etiamnum tantum abest, ut aliquid de eodem affectu remiserit, ut etiam majori virium contentione, eandem superbiam reprimere et prohibere decreverit. De quo praeclarae destinationis suo scopo, pro mutua necessitudine ex propinquo affinitatis vinculo, non potest S. R. M. quin non solum suae Ser^ti^ sed etiam sibi ipsi ceu de communi decore participanti, magnopere gratuletur. Et certe si adhuc

voto res expediri posset, optaret sua R. M. tantam sibi rebus adhuc integris, intercessisse cum ser^te^ sua amicitiam et communicandi occasionem, quanta nunc est, et quantum in se ejus desiderium fuerat: nulla dubitaret, quin jandudum et saluti publicae et mutuae utriusque suae R. M^tis^ et S. Ser^tis^ communiumque amicorum securitati rectius prospectum esset. Verum cum in eam temporum infelicitatem fatorum cursus inciderit: quod voto non potest, consiliis saltem corrigendum est, utut enim odiosa adversae partis dominandi libido magna sumserit incrementa, non tamen omnis spes sublata est, praecipue magnanimis pectoribus, eam saltem intra modestiae terminos coercendi, si per temporum ignaviam adhuc fieri posset, ut oppressi Evangelicorum animi mutuo foedere coalescerent.

Itaque quod rem ipsam attinet: si R. S. M^tas^ vel persuadere sibi saltem potuisset, hanc expeditionem Borussicam, Ser^ti^ Suae incommodiorem videri, vel alia portuum commoditas in Germania a confoederatis S. R. M^ti^ proposita fuisset, suspendisset ejus eventum ad consilia aptiora. Sed cum omnes Germaniae portus et provinciae cum exercitu S. R. M^tis^ trajiciendae, essent suorum amicorum quos invitos vel tantillum laedere relligio est: et nuncius dilectionis suae in medio mari primum S. R. M^tem^ conveniret, non erat ut tunc propositum suum mutaret, praecipue cum non posset commode finitimis subvenire, nisi prius vel per tranquillitatis media composito vel simul comprehenso proprio bello, quod jam diu sibi cum rege es rep^a^ Polonorum intercedit. Quia certe non est audienda ea Polonorum vafricies, qua callidae distinctionis dolo, Rep^a^ a rege separata, sinceris animis imponunt, quasi non Reip^ae^ sed soli regi nobiscum controversia intercederet. Resp^a^ enim est, quae ante viginti septem annos, prima exercitum per mare in viscerum regni Sueciae occupationem traduxit, Resp^a^ est, quae ex publicis regni comitiis, fere annuatim, ad omnes orbis potestates, rebellionis, perjurii, perduellionis, violatae fidei, laesae M^tis^ sacrilegae vocis mendacia a tanto tempore gentem Suecicam insimularet. Resp^a^ est, quae regem suum, viris, armis, commeatu, pecunia, classe per tot jam annos, contra suam M^tem^ regiam armarat ut caetera taceuntur, quae nobis non cum rege, sed cum regno Poloniae de Livonia intercedunt disputationes, ut ex tanta offensionum congerie, vel unica saltem justa esse possit legitimi belli causa.

Bellum igitur est S. R. M^ti^ et quidem legitimum bellum, non tantum cum rege, sed et Rep^a^ a quibus hactenus per varias rationes pacem anxie quaesiverat. Instituit inprimis et quidem saepe amicos tractatus, at hostes semper illusoriis procrastinationibus, captandae temporum occasioni, eam tantum circumduxerant. Tandem erepta Livonia et Semi Gallia, occupatis praecipuis

munímentis Churlandiae et Lithuaniae asperioribus mediis conata est iis pacem extorquere. Tantum vero abest, ut vel rex vel Resp[a] ad justam pacem flecti poterant, ut etiam infensius multo quam ante hac unquam bellum adversus S. R. M[tem] comitiali consensu hac hyeme decreverint, et id ab aliquot jam annis unice agitaverint, quomodo parata in his portubus Borussiae classe, in Sueciam trajicerent, statumque regni S. R. M[ti] acrius turbarent. Necessitas igitur se suaque contra regem et Remp. tuendi, et statum proprium priusquam vicinum firmandi, expressit S. R. M[ti] praesens consilium occludendi quantum in se est, hos portus Borussiae, usque dum mutata sententia vel animum ad justam tranquillitatem converterent, vel si bellum omnino praeferrent solita bellorum incommoda tanto acerbius sentirent. Deo autem conatus suos prosequente et Portu Billaviensi et praecipuis hujus Ducatus munimentis, Brunsberga, Elbinga, et Mariaeburgo feliciter potita est. Et in eo jam est, ut imperio in flumine Vistula firmato, fundamenta jecerit ulterius prosequendae saepe dictae suae intentionis. Neque id admodum difficile factu videri debet. Nam occupato hoc flumine praecluso etiam portu Dantiscono et omni Balthici maris aditu prohibito ipse jam nervus rei gerendae Polonis incisus est. Largimur equidem alias, eos multum valere celeritate equitatus, nec contemuendas habere copias pedestres, sed omnes ipsa tamen confusione impotentes, ut certe si Ser[ti] Suae tam commodum accideret, quam causam et occasionem habet, equitatum Hungaricum, cum legionum Suecicarum veteranis conjungendi ad Vistulam, minime dubitandum sit quin res magna tam in Polonia, pro sua Ser[te], quam in Germania promutua et proprii et opressorum status securitate praestari possit. Causas habet S. Ser[tas] justas, violatae ante biennium legationis ad nos suae nefas, et injurio criminationis acervos, non tantum a rege Poloniae sed et a praecipuis Reip. proceribus ad exteros principes per literas et legatos, in S[m] Ser[tem] congestos, quibus S. Ser[tem] Turcicae libidinis mancipium, et omnium malorum ipsis a Turcis et Tartaris illatorum autorem impudenti calumnia adpellant, quae cuncta omnis juris permissu legitimae sunt causae, ut S. Ser[tas] severam de autoribus vindictam sumat. Caeterorum, Reip. Procerum animos Ser[tas] sua jam victos, sibique devinctos habet, qui omnes regem serio invalidum detestantur, novum exorientis imperii solem, ad primos motus adoraturi.

Sique vero potentia S. R. M[ti] et Ser[ti] Suae objciatur ejus in contrarium diversio, a Moscho, Tartaro et Turca facili pervasione impetrabitur, quemadmodum allatae a S. Ser[te] rationes uberius ex fundamento demonstrant, Nec deerit S. R. M[ti] et S. Ser[ti] communis eorum affinis Ser[mus] Elector Brandeburgicus qui votis suspiciosis se in pristinam libertatem, contra insolitam

recens extortae obligationis tyrannidem, et intentandae servitutis minas hanc asserendi occasionem exoptat.

Ut omnino et pro tertio statuendum sit, quod, cum hic jam sit sua R. M^tas nec id modo mutare possit cum etiam brevissimus huc sit e Suecia trajectus, cum facilis sit per literas et nuncios cum Germanis pincipibus communicatio, cum nullius amici, principis aut urbis territorio noceat, cum Evangelicae religionis consortes hic a tergo relinquat, cum provincia haec hostilis et amicorum ditionibus fertilior et alendo exercitui apertior sit, cum per Pomeraniam tantum causae communi, hic etiam propriae atque ita una opera duplici intentioni simul satisfacere possit, cum hoc flumine et hac provincia occupata, simul etiam per Oderam transire possit. Cum hic non minus principale pontificiae Ligae membrum aeque affligetur, ac vel Austriacus vel Hispanus in Germania. Cum hic latera domus Austriacae denudentur Polonusque a mittendis Caesari auxiliis avocetur. Cum in quam omnes reliquae Ser^tis Suae rationes pro Odera et Pomerania allatae aeque per Vistulam ac Borussiam, imo rebus R. M^tis Suae, ita, uti nunc sunt, comparatis, multo melius, commodius, facilius, justiusque in effectum deduci posse arbitretur: non potest S. R. M^tas non solicite S. Ser^ti suadere, ut pro communi bono, pro mutui status securitate, pro communis affinis libertate, pro divina tot tyrannice oppressorum restitutione, pro aeternis famae monumentis et trophaeis, pro perpetua nominis gloria et honore, hic cum S. R. M^te suas vires jungere velit, ut ita et sede et mole belli a communibus amicis e Germania in Poloniam translatis, hinc postea commodius in ordinem redacta Polonia, recta in Silesiam et haereditarias Imperatoris provincias, conjunctis viribus et communicatis consiliis, cum certa spe destinati scopi obtinendi simul transire possint, Atque hae sunt rationes cur S. R. M^tas omnino sperat Ser^tem suam sibi in Polonia ad Vistulam cum exercitu obviam futuram. Quod si tamen id consilii praeter opinionem S. Ser^ti minus placeret, atque in propria persona cum copiis per Poloniam progredi sibi incommodum putaret, eo casu S. R. M^tas peramice a S. Ser^te contendit ut S. Ser^tis conniventia, quinque vel sex millium equitatus Hungaricus, per limites Silesiae et Marchiae Brandeburgensis huc ad S. R. M^tem proprie Suae R^ae M^tis eoque honesto salario alendos, mittatur, pro facilitando S. R. M^tis in Silesiam conatu.

Sive autem hoc sive illo se modo declaraverit S. Ser^tas tandem S. R. M^t.s spondet et promittit, reciprocum amorem ex parte Sua inter S. R. M^tem et Suam Ser^tem perpetuum fore, deinde consilia se semper cum sua Ser^te super causa communi junctura, et quid e re usuque visum fuerit, non nisi communicatis votis statuturam. Ac denique inplicitam semel ei bello communi

consilio suscepto, se inde non discessuram, aut cum hoste pacturam, acturamve, nisi consentiente sua Ser^te simulque comprehensa.

Tandem S. R. M^tas maximas etiam gratias agit S. Ser^ti pro magno amicitiae officio sibi in diversione sui hostis per Tartarum promisso, simulque peramice rogat, ut id porro non solum in Tartaro, sed etiam caeteris quos optime novit ei rei idoneos esse, urgendo continuare pergat, S. R. M^tas pro isthoc officio, ut et communicato tam candido consilio S. Ser^ti vicissim omnia propinquae affinitatis studia peramice defert, quovis loco ac tempore paratissima. Atque hisce eam cum dilectissima thori consorte, totaque familia principali, divini Numinis protectioni cum voto perpetuae felicitatis, ex animo vere candido et sincero peramice commendat.

II.

1627. sept.

Serenissime Rex, Domine Affinis noster observandissime.

Quas ad nos Regia Serenitas Vestra de iis rebus, quibus antea, per internuncium nostrum Dreilingium responderat, per proprium cursorem suum dandas voluit, eas cum receperimus, contentaque earum recte intellexerimus: gratissimum Nobis accidit, quod incolumitatis eius statum certius per hunc cognovimus; et quoniam pro eo, quo erga Regiam Serenitatem Vestram ducimur, singulari studio et benevolentia, diuturnam prosperi ejus status incolumitatem summo desiderio exoptamus: ita de ea certiores etiam saepius reddi enixe expetimus. Quod autem ad illa attinet, de quibus Regia Serenitas vestra nos per literas edocendos voluit; cum ea per internuncium eundem nostrum (qui licet interceptus cum literis fuerit, tamen instanti apud caesaream maiestatem requisitione nostra, libertati paulo post restitutus ad nos redierat) omnia iam antea cumulate intellexerimus: ut pluribus de ijs nunc agamus, necessarium esse haud equidem arbitramur. Illud tamen unum dissimulare nequaquam possumus: nos hoc etiam tempore iisdem consiliis, quae antea Regiae Serenitati vestrae explicauda volueramus, certissimis rationibus inniti; cum longe commodius et communi rei utilius putassemus, ne adeo apertum et anceps contra Rempublicam Polonam bellum gerendum susciperet; cum illud longissimi temporis difficultates, aliaque incommoda secum necessario allaturum esset. Quod quia ex parte iam eventus ipse verissima comprobavit, facile secum ulteriora etiam rerum momenta Regia Serenitas Vestra considerare poterit. Cum enim paulo aute nos maxime arduum difficileque bellum suscipiendum duxissemus, et promissis auxilijs

sumptibusque in medio rerum gerendarum cursu destituti, pacem cum Caesarea Maiestate concludere coacti fuerimus. Imperator quoque Ottomannus causis belli Babylonici inductus, pacem amplecti, e re sua utilius esse putavit: cuius tractatus cum ab initio veris ad haec usque tempora durasset, tandem hisce diebus finis ei impositus, negotiumque foederis, ad viginti annos, inter Imperatorem Ottomannum et Caesaream Maiestatem conclusi, perfectum est: ita, ut hinc iam undique Maiestas Caesarea securo rerum suarum statu fruatur, omnesque belli vires ad Imperij negotia componenda converterit. Haec habuimus, quae hoc tempore Regiae Serenitati vestrae significanda vellemus. Cui cum omnis amoris, studij, propensissimique affectus officia syncerissima voluntate delata esse cupiamus, de cetero eandem cum omni serenissima sua familia diutissime incolumem vivere secundissimoque rerum suarum statu perfrui exoptamus. Datum in Civitate nostra Alba Julia die Septembris Anno 1627.

Regiae Serenitatis vestrae

Gabriel. Affinis studiosissimus seruireque paratissimus

Külczím: Serenissimo Principi Domino Gustauo Adolpho Dei gratia, Suecorum, Gotthorum et Wandalorum Regi, Magno Principi Finlandiae, Duci Thiestae et Carelae, Domino Ingermanniae etc. Domino affini nostro observandissimo.

Kivül: Copia af Bethlen Gabors breef til H. K. Mtt.

III.

1628 jul. 26.

Magnifice D^ne^.

Quae rationes potissimum moverint S. R. M^tcn^ Dnum meum clementissimum ut consilium cesserit cudendae monetae cupreae, atque hujus beneficio cupri pretium augendi; eas puto te et a me audivisse et firma tenere memoria. Quod si serenissimus princeps Transÿlvaniae eas adprobaret, suoque statui et regno utiles et conformes judicaret, ut sua quoque consilia ad eundem scopum putaret dirigenda, non est dubitandum, quin S. R. M^tis^ serenissimique principis consilium atque intentio mutuis adjumentis firmari, atquae ad propositum finem deduci possint. Habent hi duo principes maximam cupri partem totius Europae in sua potestate, ac si conspirent et consiliis se mutuo juvent, possunt id orbi obtrudere sub quo pretio placuerit. Nec est quisquam regum aut principum qui id impedire queat. At si hoc fuerit obtentum, cedet cupro argentum Indicum, quo uno nunc Hispanus orbi

dominatur; aut si id nequeat, cuprum certe cum argento de dominatu certabit; habens eundem effectum in solvendis militum stipendiis; commerciis exercendis, et cupiditatibus mortalium moderandis. Idque Hispanus probe intellexit, cum deficiente argento suis necessitatibus advectitio cupro, et ejus precio in immensum et supra modum aucto subveniret. Quid igitur obstat, quo minus S. R. M^tas^ et serenissimus princeps consilium Hispanicum amplectantur, ac domi propriae tributis a natura opibus et commoditatibus fruantur, suasque necessitates sublevent? Certe hoc consilium si recte fuerit ponderatum, et mature executioni datum, non modo regna Sueciae ac Transÿlvaniae immensis augebit opibus, sed nec parum subtrahet utriusque hostibus. S. quidem R. M^tas^ et jamdudum cepit agitare hoc consilium, ac respondit utcunque hactenus eventus; nec agitare desistet donec sortiatur, divina accedente bonitate, eventum, non obstante plurimorum invidiâ, qui olim ex cupro Suecico sua consueverunt facere commoda; verum si princeps Transÿlvaniae ad eundem scopum collimet, maxima impedimenta sublata sunt, nec erit quisquam, qui magnum aliquod obstaculum injicere queat. Tuum erit haec recordari suo loco, et quid animi consiliique hoc in negotio habeat serenissimus princeps, ad S. R. M^tem^ perscribere. Interim est quod expectes a S. R. M^te^ ipsa, prima occasione, uberiora mandata. Ego saltem admonere te brevibus notis volui eorum, quae inter nos mutuis sermonibus fuere acta, videlicet, ut princeps Transÿlvaniae et monetam e cupro suo cuderet, ac quo pretium augeatur ut de eo cum S. R. M^te^ dno meo comunicaret. Quo casu non est dubitandum, quin sicuti hi duo principes soli habent cuprum Europae in sua potestate, ita quoque habituri sint ejus pretium; atque sicuti Hispanus orbi per argentum, ita hi per cuprum sint dominaturi. Vale. Dabantur Elbingae in puncto discessus mei die 26. Julii Anno 1628.

Magnificentiae Tuae

amicus
Axelius Oxenstierna m. p.

Jegyzet: Valószínűleg Strassburg Pálnak az erdélyi követnek írva.

IV.

1628. sept. 16.

Meinen gnedigen grusz zu voren edler liber Gettrewer ich habe sein Schreiben mit sondere Freiden enttfangen und wie wol ich mich der groszen Gnade unwirdich achtte so mir S. K. W. hir mit thun, so vorsicher ich eich doch dass es an ein solchen Ohrtt angewentt ist, da es E. K. W. zum hochen Lobe und Preis

geweicht, ich auch Zeitt meines lebens solchen zu vorschulden vilieg bin gegen Ewer Perschon wiliegkeit thu ich mich auch gnedigh bedancken und sol eich solches in alen gnaden wider geniesen und vergelden lassen und wi hoch mich dieses Eweres keniges genade erfreiwitt so hoch bekimrett und betribett mich das ich sehe das min leiblich Bruder so nachlessig in mei Zustantt ist, ich hofe aber S. L. wirtt ein gutt Eizembel von Ewer Konig nemen; den Comisarie hatt mein Herr schon vorordnet und ich erwartt Ewer Perschon mitt grossen verlangen; befe eich Gottes Schuz und bleibe E. gnedig Firstin und Frauw

Catharina mp.

Sackmar den 16. September 1628.

A Monsieur Pauli de Strasburg a Casa.

V.

a)

1629. j a n. 29.

Illustris Generose et Magf^{ce} D^{ne} Cancellarie D^{ne} Gratiosiss^{me}. Sereniss^{mus} Transsylvaniae princeps, d^{nus} meus clementiss^{mus} me cum litteris sereniss^{ae} principis, conjugis dilectiss^{mae} ad sereniss^{m} electorem Brandenburgicum ablegavit. Inter alia, curam gynecaei et ministerii sereniss^{ae} principis, reparandi et augendi, mihi injunctam et demandatam voluit. Longius in itinere detentus, et Warsaviae propter arreptam inanem suspitionem; tardius quam putavi huc appuli. Tandem de mea proficiscentis incolumitate solliciti ut pericula forsan proposita tuto evaderem, iterque demandatum absque ullo dispendio vitae cum primis, conficerem: Warsaviae mihi Cossacus adjunctus est, qui huc deductum, me integrum reducat. Hoc tantum beneficii, quod mihi tanto in adjungendo comite praestitum; pro singulari gratia mihi exhibita, deputo: ejusque Cossaci ministerio, quam primum potero, iter meum repetam. Sane mihi injunctum est a sereniss^{mis} meis principibus tempore et occasione illud ferente et indulgente, ut sub Sereniss^{mi} V^{rae} Illustris et Magnf^{ae} Dom^{is} regis absentia, V^{ram} Illust^{m} et Magf^{m} Do^{m} compellem consalutem; deque variis cum V^{ra} Illust^{i} et Megf^{ca} Do^{e} statum feliciss^{m} sereniss^{morum} meorum principum concernentibus colloquar: quod modo variis de rebus expeditum dare nequeo. Causas praecipuas me dehortantes, et praepedientes V^{ra} Illust^{s} et Magf^{ca} Do^{o} exactissime assequetur. Metuo enim non parum mihi, hinc per Poloniam domum transituro, ne decessus meus ad V^{ram} Illust^{m} et Magf^{m} Do^{m} in intinere o ccultatus, et in reditu instituendo

palam patefactus, praesentaneum et indeclinabile mihi periculum accedat. Quo sane non carerem, si mandati terminis insistens, V^ram^ Illust^m^ et Magf^m^ Do^m^ inviserem sollicitius inquisitum fuit in me Warsaviae; an etiam commissione apud Sereniss^m^ Electorem exposita et peracta, ulterius proficiscendi mandatum haberem. Quo recusato, supradictus Cossacus mihi itineris dux associatus est. Me proinde V^ra^ Illust^s^ et Magf^ca^ D^o^ perpendens propositi periculi in reditu subeundi gravitatem, et inevitabilem praesentiam, me dico de intermisso mandato, se accedendi excusatum habebit et pro sua prudentissima discretione commoditatem obsidebit, fido et sincero id clanculum, nullo nec sentiente, nec opinante nec cognoscenti, loquendi et concredendi; qua mihi in comissis datum nomine sereniss^i^ mei principis, V^rae^ Illust^i^ et Magf^cae^ Do^i^ significandum subordinatus quidam tanquam peregrinus, inque hac aula ignotus, de quodam in aula sereniss^i^ mei principis vivente amico inquiret, apud quem sub praesentatione vestrarum literarum animum meum expectorare possum. Tutius V^ra^ Illust^s^ et Magf^ca^ D^o^ quempiam ad me amandabit; quam istac ego concedam. Responsum sua pro laudatiss^a^ prudentia, maturabit cautum, ut unacum literis V^rae^ Illust^s^ et Magf^cae^ Do^nis^ salvus, periculique vacuus et securus ad sereniss^m^ meum principem pervenire possim. Equi mei longo itinere ita confecti et ad maciem redacti sunt. ut vix repetendo et reassumendo itinere pares. Humiliter V^ram^ Illustr^m^ et Mgf^m^ Do^m^ est quod exorem, ut mihi idoneo equo, ad iter tantum faciendum apto, clementer prospiciat. Quam beneficentiam non tantum apud sereniss^os^ meos principes maximopere depraedicabo, sed et omni officiorum gratie data occasione ipsemet demerebor. His V^ram^ Illustr^m^ et Magf^cam^ Do^m^ felicissime valere jubeo, meque cum omnibus meis studiis V^rae^ Ill^ti^ et Magf^ae^ Do^i^ humiliter ad quaevis officia et servitia paratissimum, recommendo.

Regiomonti 29 januar 1629.

V^rae^ Illust^s^ et Magf^cae^ Do^is^

Fidelis amicus et servus
Martinus Boncidai

Hátirat: Illustri et Magnif^co^ D^no^ D^no^ Axelio Oxenstiernae, Baroni in Chymito et Fidoen; Regni Suecici Senatori et Cancellario; Equiti Aurato et Iudici provinciali Nortlandiae et Lapponum: Partium Suecicarum in Borussia Generali Gubernatori: D^no^ meo gratiosissimo.

(Propria manu Cancellarii:)

Boncidai Legati Transylvanici praesent: Elbingea die 22. jan. Anno 1629.

b)

1629. febr. 3.

Magnifice et Generose Domine, amice observandissime.

Redditae mihi heri sunt literae Mag^ae Do^nis V^rae diutius in itinere detentae, quam ratio discessus vestri postulet, aut ipse volui; ideoque si tardius respondeam, excusari officiose peto, Adventus M^cae Do^nis V^rae in has oras, communi fama mihi ante cognitus, gratissimus accidit, quod sperarem mihi facultatem fore cum eadem congrediendi, ac de rebus, tam S. R. M^tis do^ni mei clem^mi quam ser^morum principum Transylvaniae communicandi, inprimis autem lubenti intellexi animo M^cae Do^ni V^rae in mandatis datum a ser^nis Principibus suis in absentia S^ae R^ae M^tis do^ni mei mecum de rebus ser^tum ipsarum colloquendi. At eam esse temporum locorumque iniquitatem, ut id tuto ac sine manifesto discrimine suo M^ca Do^tio V^rae praestare nequeat novi ac facile dijudico. Video enim transeundam esse Poloniam, atque illic facta, itineraque vestra observatum iri, quoque majus et arctius vinculum S. R^am M^tem do^num meum et ser^mos principes conjungit eo actiones M^cae D^nis V^rae hisce in locis suspectiores Polono fore; ideoque cum animadvertam me hac occasione frustratum iri, consilium D^nis V^rae de mittendo aliquo homine fido per quem mandata et statum serenissimorum principum Transylvaniae cognoscere possem, non potui non avide arripere. Ablegavi igitur latorem harum Johannem Nicodemi, spectatae probitatis, fidei et industriae, nulli quod sciam, in aula electorali notum, cui M^a Do^o V^a quae mecum communicanda habet, tuto committere poterit. Ego illi injunxi, ut secreto ageret, arreptoque praetextu alio occasionem quaereret, cum M^a D^o V^a privatim colloquendi, ac simul affectum meum in servitia ser^morum principum contestandi; rogo igitur M^cam D^nem V^am amice, ut cum illo confidenter agat, et quicquid ad S. R. M^tem d^num meum deferri velit, aut utriusque principis nostri interesse putet, ut dicto Nicodemi mecum communicandum concredat. De equo idoneo faciendo itineri prospicerem M^cae D^ni V^rae promptissimo animo, si rescivissem ante, qualem ipsa instituto suo aptum judicare. Vereor enim, si quem misero firmiorem nervis ac corpore graviorem, ut possit expediti itineris difficultates sustinere, aut si misero leviorem, ut sit ferendo; volui igitur incertus utrum gratius sit, mittere equum, qui mediocrium sit virium, quique molestias itineris videatur mihi ferre posse. At si indignus sit, qui M^cae D^i V^ae offeratur, peto me excusari, nec id quicquid est vitii mihi adscribi, cum nihil sit in potestate mea, quo non sim promptissimo, si sciam M^cae D^ni V^ae gratificaturus, ac honoris loco habitu-

rus, si testari queam summam meam ad servitia ser^morum^ principum Transylvaniae promptitudinem, atque in eos, qui statibus ipsorum addicti sunt, animi adfectum et inclinationem. Si quae praeterea M^cae^ D^ni^ V^rae^ grata officia praestare potero, in iis sentiet me semper paratissimum. De coetero eam divina protectioni et ad reditum prosperum commendo. Dabam Elbingae die 24. Januari (új szerént febr. 3.) A^no^ 1629.

M^cae^ D^is^ V^rae^

Axelius Oxenstierna

Ad Martinum Buncida Legatum Principis Transylvaniae.

Hátirat: Credentiales datae Johanni Nicodemi, cum iret Regiomontum ad legatum Bethlemicum.

(Fogalmazvány.)

c)

1629. febr. 7.

Memorial, vthöfner the Ährendhen, Som ähre Johanni Nicodemj förtrodde att i Königsbergh förrätta.

1. Skall han sä tidigt skee kan, medh all fliit sij till att komma till Königsbergh, Och thet säkert, och oförmerkt.

2. Tyt kommandes, skall han sökie hemlighen tillfälle att komma medh then Siebenbürgische gesandten till taals; antem undher praetext att frägha efter nâghon sijn kiendhe wän i Siebenbürgische hoffwedt, eller Nâghon annan, och iw alltidh undwikendhes, att kan icke afmerckies motte wara Swensch, myckit mindre medh Canzleren kiendt, heller af honom wara vthschichatt.

3. När han får Sendebudhen till taals, skall han helltsa honom på Canzlerens wägner, och tesmoignere pî behörligit Sätt, hurw kiär haus ankomst i tesse Quarteeren hafuer waret, och huru gierna Canzleren medh honom hadhe kommet till talls Ithem huru gierna han hafuer förstädt Gesanten hafue befallningh af Princen till att communicere medh Canzleren, Deremoot huru ondt honom giör, att ten occasionem iniquitate temporum et locorum skulle förtagas.

4. Nu sedhan ingen annan lägenheet kundhe finnas, hafuer Canzleren sendt honom Johannem Nicodemi till Gesandten, pä hans förslagh, att förnimma the ährendher Som han medh Cantzleren hadhe att Communicere, Säsom och förfahra Princens och Princessius i Siebenbürgen stat.

5. Der nu Gesandten Sädant Johanni wille communicere, will han thet troolighen och flite lighen referere igen. Och skall tär på Öfuerantwardha gesanten Canzlerens breef.

6. Huadh nu Gesandten refererer, thet skall han allt fliteligen obseruere hwadh heller thet ähre publica Som angåå thet gemeene wäsendhet, eller Konigl. May.-ttz stat; heller thett ähre priuata. Princens egett och haus Gemåhls stat angåendhe, och weete Sådhant att notere och referere.

7. Enkannerlighen skall han förfahra in quo statu res Turcicae medh Persianerne stå; Item in quo statu res Tartaricae the ähre, och om Zanbequyr Giray Som Turken i Sommars insatte, ähr blifuin besittiandhe i Tartarien; eller om Schahin Giray som bleef fördrefuen, och togh till Saporowfski Kossackerne sjn tillflychtt? Ithem huru sakerne stå emellan Turcken och Pålandh? Och hwadh then chiausen Som war i åhr i Pålandh hadhe thär han för wärf? Huadh Muscoviterner Sendhebuds werff till Turcken hafuer waret i tenne Sommar?

8. Så skall han enkannerlighen förfahra, hwadh förståndh ähr nu emellan Princen i Siebenbürghen och Konunghen i Pålandh? medh huillke af Pollnische Staterne han ha fuer correspondentz? Ithem, hwadh consilia nu i Pålandh agiteres? Hwadh wärf Keÿsarens Gesandter till Warschaw hafuer hafft?

9. Huru och nu allt tillstår emellan Keÿsaren och Princen af Siebenbürghen? Ithem, emellan Keysaren och Turcken? Och om inghen säkerheet ähr om fredhen heller Stilleståndhet?

10. Sedhan skall Johannes Nicodemi flitigt förfahra, hwadh tiendher Som i Königsbergh wanka ifrån een ort och annan, eenkannerlighen uthur Pålandh och ifrån Riksdaghen, hwadh tär för consilia agiteres? hwadh för motus animorum thär ähre in pacem aut bellum contra nos? Ithem hwadh på landhdaghen i Königzbergh blifuer förhandlatt? Och huru tär allt drifues?

11. Sedhan skall han och undher ett annat skeen praesentere Gesandten ten hesten på Canzlerens wägner, medh sådant excus, att effter Canzleren förnam honom hafua een häst på reesan af nödhen, hafuer han weelet schicka honom een häst som han förmodde att kunne uthstä travailler; men elliest thär han wüste honom wara tiänt medh een annan Som bätter och tienligere till hoffleffwerne wore, heller och af annan taille, skulle han gierna hafua sökt honom een uth, Sådan som han i arméen hadhe kunnet waret tilfaågz. Och effter förrättadhe ährendher, och Begiären att Gesandten wille salutere Princen och Princessinnen medh Canzlerens redhebogne tiänst önske honom lycka på reesan, och begifua sigh straxt tillbakas igen.

Actum Elbingh, ten 28 Januarii, (új szerént febr. 7.) Anno 1629.

Axell Oxenstierna.
(L. S.)

Hátirat: Memoriae Gifuitt Johanni Nicodemi tå han reeste till Königzbergh att optagha den Commission Som Bethlehem Gabors Gesandter Martinus Bonciday hadhe till hans Nådhe Cantzleren.

Ezen okirat magyar fordítását Győri Vilmos úr szivességéből adjuk:

Memoriale azon ügyekről, melyekkel Nicodemi János megbízatott, hogy Königsbergben tárgyaljа.

1. Oly korán, a mint csak lehet, a leggyorsabban menjen Königsbergbe, még pedig bizonyosan s észrevétlenül.

2. Ha megérkezik, törekedjék titkosan összejöhetni az erdélyi követtel beszélgetésre, azon szín alatt, mintha kérdezősködnék valamely ismerős barátjáról az erdélyi udvarnál, vagy más valami egyébről és mindig kitérőleg, hogy ne vegyék észre, hogy ő svéd, annál kevésbbé, hogy a cancellár ismerőse, vagy pedig hogy épen általa küldetett.

3. Ha a küldöttel érintkezhetik, üdvözölje őt a cancellár nevében és tanusítsa kellő módon, milyen szivesen látott és óhajtott volna az, hogy ő ezen hadiszállásra jöjjön, és hogy a cancellár milyen óhajtva szeretne vele érintkezni, item mily szivesen értesültek arról, hogy a követnek parancsolata van a fejedelemtől, hogy a cancellárral értekezzék s ép ennél fogva mily rosszúl esik neki, hogy ez alkalom iniquitate temporum et locorum elodáztatni kénytelen.

4. Minthogy pedig semmi alkalmat nem lehetett találni, a cancellár őt Nicodem Jánost küldötte a követhez az ő ajánlatára, hogy értesüljön azon utasításokról, melyeket neki a cancellárral közölni kell, és a tárgyalásokat az erdélyi fejedelem és fejedelem-asszony nevében folytatni.

5. Ha már most a követ Jánossal ezeket közölni hajlandó: ez mind ezt híven és gyorsan referálja viszont, és erre nyújtsa át a cancellár levelét.

6. A mit pedig a követ referál, azt ő szorgalmasan observálja, azokat, a melyek inkább közdolgok u. m. a melyek a közállapotokra tartoznak v. király ő fge ügyeire, úgyszintén a melyek privát dolgok, melyek a fejedelemnek s hitvesének ügyeire tartoznak; mindezeket jegyezze meg magának s referáljon.

7. Ugyan ez alkalommal értesüljön arról, hogyan állanak a török dolgok, item quo statu res Tartaricae vannak, és vajjon Zambequir Giráj, kit a múlt nyáron a török beküldött, birtokában maradt-e Tatárországnak, úgy szintén Sahin Girájról is, a kit elűztek s a ki a Saporovszki kozákokhoz menekült; Item, hogyan állanak a dolgok Török- és Lengyelország közt? És mi teendője volt azon csausznak, a kit tavaly Lengyelországba küldöttek; mi volt a moszkovita követeknek feladata a töröknél a múlt nyáron?

8. Értesüljön hasonlóképen arról is, milyen viszonyban áll most az erdélyi fejedelem a lengyel királylyal, a lengyel statusok melyikével

áll most correspondentiában, item, hogy Lengyelországban most minő consiliákat tárgyalnak, milyen küldetése volt a császár követének Varsóban?

9. Hogy áll most minden a császár és az erdélyi fejedelem, item a császár s a török között; lehet-e tudni valami bizonyosat a béke, vagy a fegyverszünet felől?

10. Ezután szorgalmasan tapogassa ki Nicodemi János, hogy mi hirek járnak Königsbergben helyről-helyre, úgyszintén Lengyelországból s az országgyülésről, milyen consiliák agitáltatnak ott, milyen a motus animorum, in pacem aut bellum contra nos? item, hogy Königsbergben az országgyülésen mi tárgyaltatott, s mi minden történik ott?

11. Ezután más ürügy alatt presentálja a követnek a lovat a cancellár nevében, azzal a mentegetőzéssel, hogy a cancellár értesülvén arról, hogy neki szüksége volna egy utazó lóra, akart neki küldeni egy olyan lovat, mely az úti fáradalmakat ki tudja állani; de ha arról értesülne, hogy egy másik, a mely jobb és az udvari életre alkalmasabb, vagy más testállásu volna, s úgy neki kedvesebb, ki fogna kerestetni számára egy olyant, a milyen csak található az ármádiában. S ha elvégezte megbizatását, kérje meg a követet, legyen szabad a cancellár nevében a fejdelmet s fejedelemnét üdvözölnie s kivánjon neki szerencsés utat, azután rögtön haladéktalanúl térjen vissza.

Actum Albing jan. 28-án 1829.

Axell Oxenstierna m. p.

(P. H.)

Hátirat: Memoriale Nicodemi Jánosnak, a midőn Königsbergbe utazott átvenni azon commissiót, melyet Bethlehem Gábor küldötte Bonczíday Márton hozott a cancellár ő kmének.

d)

1629. febr. 14.

Illustrissime Domine Cancellarie, Domine Clemens!

Quae Ill^tas^ V^ra^ cum legato Transylvanico, magnifico d^no^ Martino Boncidai, mihi clementer injunxit peragenda negotia, ea optarem expectationi ac spei Ill^tis^ V^rae^ meae autem voluntati et diligentiae congruenter esse peracta. Nunc vero partim errore partim ipsiusmet legati factum est qualitate, ut quam spem injecerant haud expectatae literae, ea praesens legati conspectus nos fere destituerit. Error is fuit, quod a legato scriptae putarentur, qui cum nec scribere latine, nec fari satis possit, eam curam in medicum electoralem Othonem Bötkerum, cui se totum, traditis a Strasburgio literis intectum esse voluit, subdito tantum nomine suo, reiecerat. Conjecit ergo is in chartam semiintellecta, et talia quae majorem a se spem generare apta erant quam quibus legatus par foret. Nec enim ejus erat ingenii, quod mihi visus sum animadvertere, ut cautissimus alioquin Bethlen ei magna commit-

teret, aut ejus animi, ut non potius lucelli causa, quam quae sciret, mihi patifacere in animo haberet, isthic peractis reliquis suis negocijs, haereret. Referam tamen submisse qualia fuerint, quae post tridui molestam negotiationem ab illo elicere potui. Eodem quo Regiomontum appuli die, qui fuit 28 Jan. redditis de manu in manum Ill^{ti} V^{rae} literis, nemine praeter dictum Othonem praesente, qui tamen mox secesserat audientiam impetravi. Ubi postquam nomine Ill^{tatis} V^{rae} felicem in hasce oras adventum ei gratulatus fuissem, monstrabam nihil optatius Ill^{ti} V^{rae} contingere potuisse, quam si praesens praesenti S^{ae} R^{ae} M^{tis} Sueciae, erga serenissimos Transylvaniae principes adfectum et animi summam inclinationem suam quoque observantiam contestari, et vicissim Suarum Seren^{tum} statum florentem ab ipso ediscere, praeterea de rebus maximi momenti S^{am} R^{am} M^{tem} d^{num} nostrum clementissimum et serenissimum Bethlen concernentibus cum Sua Mag^{ca} Do^{ne} coram agere posset. Verum animadversa locorum ac temporum iniquitate, quod id sine praesentissimo S^{ae} M^{cae} Do^{nis} per Poloniam redituraе, periculo confieri non posset, dolere oppido Ill^{tem} V^{ram}. Nunc autem postquam nulla alia, nisi per internuncium, tuta congrediundi ratio supereset jussu Ill^{tis} V^{rae}, et ex consilio S^{ae} M^{cae} Do^{nis} adesse me ut perciperem quae nomine serenissimi sui principis communicanda haberet, ut ea Ill^{ti} V^{rae} quanta fieri posset, fide ac diligentia referrem Responsi loco tuli, gratissimum sibi esse, quod missus forem ad cognoscendum id quod vellet aperire; id autem unico verbo aliud nihil esse, quam quod serenissimi Bethlemi adfectum erga S^{am} Re^{am} M^{tem} Sueciae testificaretur, et quod cor. S^{ae} Ser^{tis} Sac^{ae} Reg^{ae} M^{ti} allatum veniret. Ego qui hoc in morem curialium ac civiliter tantum dici existimabam, caetera cognoscendi cupidus, vicissim studium et inclinatam animi voluntatem S^{ae} R^{ae} M^{tis}, erga ser^{mum} Transylvaniae principem, uti par erat, depraedicabam, tum propter affinitatem ac conjunctionem summam, tum etiam propter reliquam amicitiam, quae intuitu ac contemtatione summarum serenissimi Bethlemi virtutum, altas in pectore S^{ae} R^{ae} M^{tis} egerat radices. Caeterum adfectum et amorem utriusque mutuum tam esse notum, ut jam non amplius fas esset illum in disceptationem vocari. Quod si vero praeterea nonnulla particularia ipsi essent commissa, libenter quoque me ea percepturum. Ibi tum offenso vultu, annon satis est, inquit, quod vobis cor mei principis offero, si ipsummet principem adferre potuissem, fecissem, et cum dicto quaesivit, an praeterea ipsum aliquid vellem? Respondi me huc vocatum debere expectare, num ille plura haberet, quae diceret. Tamen ne uterque frustra esset, ille quod vocasset, Ill^{as} V^{ra} quod me mittendo vocanti obtemperasset, velle me (nisi ipsi aliter videretur) ab ipso exquirere statum

serenissimorum Principum Transylvaniae. Existimabam enim paulatim placatiorem me habiturum, ubi cognito quid offendisset, moribus morosi me adplicuissem. Nec enim noveram, id quod postea comperi, offensum fuisse quod loco aurei torquis, pretiosius donum, equum cujus pretium ac virtutes dijudicare non sciverat, homini ad sordes usque avaro, attulissem. Respondit, etsi praeter spem meam, sibi hoc non displicere. Tum de statu Principum suorum pauca ac pervulgata elocutus, dixit se missum ad electorem, ut gynecaeum serenissimae Principis Transylvaniae comparatis virginibus ac mundo muliebri, restauraret. Ego de moribus ac ritu gentis nonnulla inquirens (ubi disertum offendi) relabebar ad statum causae communis, quem cum non intelligere videretur, rerum Turcicarum, Tartaricarum, ac Moschoviticarum, generalem injicio, mentionem, esse res Christianorum, ac praesertim Evangelicorum adeo afflictas, ut non dispicerem qua ratione iis succurri posset, nisi ac opem Paganorum, quod esset malorum malum, sed tamen necessarium remedium, confugiendum foret. Ille veluti parum sollicitus de rebus christianorum, laudibus vehebat ser^mi^ Bethlemi potentiam, quod et esset amicus summus ac filius Imperatoris Maximi Turcarum, et vel nutu solo 100,000 equites suos educere posset, quorum auxilio quamvis ingruentem externam vim facile esset propulsaturus. Annuebam Suae Ser^tis^ magnam esse potentiam, prudentiam quoque et caeteras S^ae^ Ser^tis^ virtutes mihi haud esse incognitas; sed tamen non fore ex dignitate aut utilitate Christiani nominis, si separatas a rebus Christianorum adflictis, rationes habeat tam potens ac praesertim evangelicus princeps. Praeterea aliquomodo cognitum mihi esse aegerrime ferre S^am^ Ser^tem^ quod potentia Austriacae Domus caeteros Europae principes adeo premat, idque Pauli Strasburgii literis, quas ipsemet attulisset, uti etiam multa alia quae S^am^ M^cam^ Do^nem^ latere non possunt, haud obscure significari, quocirca non dubitare me quin aliquid hujusce rei in mandatis habeat, mirari vero cur illa sibi ipsi velit reservata. Tum vero paulum exporrectiori fronte, non inficiabatur sereniss^um^ Transylvaniae principem aliquid moliri contra Caesarem et Polonum, sed tamen expectare rei bene gerendae occasionem, ejusque ad felicem exitum perducendae certissimam spem, absque qua nihil foret auspicaturus; nec enim satis esse bella suscipere, nisi quem exitum habitura sint, animo quasi praeconcipiatur. Cum huic sermoni insistere vellem, et plura in eam sententiam inquirerem, abrupit sermonem, et praehensa manu mea duxit secum ad prandium. Eo finito, ac hospitibus reliquis dilapsis, caepi rursus interruptum sermonem iterare, augurans dilutiore jam facto (nam largiter biberat) rem felicius processuram. Verum frustra fui. Quin ad reliqua indignantis animi

indicia, hoc quoque adjecit, ut evaginato quem gestabat ense falcato diceret, si gladium princeps vobis misisset, attulissem, cor vero suum transmisit, acquiescite. Felicitatis tamen fuit, quod causam ob quam indignatio isthaec animum ipsius subierat, olfacerem. Nec enim dissimulabat. Itaque donum jam quod antea civiliter extenuabam, impense laudare caepi, cum hominem impellerem, ut jam recta in hospitium meum duci vellet. Tum vero cognita equi generositate, faciliorem se exhibuit. Sunt autem haec ferme, quae isthoc die, et sequentibus duobus, hicce aliisque artibus ab ipso expressi. Evocatum se a serenissimo suo Principe, rure ubi habitat, Claudiopolin dixit, et mandatus nonnullis instructum, turbate tamen ac raptim jussum deinde ad Strasburgium ire, qui de reliquis plenius edoceret, quo facto se in iter conjecisse. Ac primum quae Strasburgius Ill^{i} V^{rae} scripserat, eorum omnium fidem adstruebat, Turcam rebus jam contra Persam florentibus, lacessitum incursionibus Cossaccorum et memoria veterum injuriarum, instigatum quoque Moschi (cujus legatus ad portam ea de causa hactenus haesit) et Tartari adhortationibus, ope potissimum Bethlemi ad omnes occasiones intenti, facile permotum iri, ut in bellum Polonis ea ex parte inferendum, submissis aliquot millibus militum, consentiat, et quae praeterea literis ipsis continentur. Deinde sereniss^{um} Transylvaniae principem per legatum suum nuper ad Imperat. Turcicum Franciscum Miko thesaurarium et consiliarium intimum, obtinuisse 12,000 Janitzarorum, qui ad quemvis Bethlemi nutum praesto excubarent, Tartariae chamum Zanbequirum Girai, quem non ita pridem in regnum reduxerat Turca ejecto Schahino, cum 100,000-bus adfuturum quamprimum requiretur, Moschum finitis induciis copias suas conjuncturum. Haecque pacta stipulato juratoque esse inita, Schahinum Giray, apud Cossaccos Soporovianos ad quos regno pulsus confugerat, res magans agitantem, paulatim in societatem partium trahi, aut saltem ne inimicus esse malit, missis a Bethlemo muneribus placari. Bethlemo multos ac magnos in Polonia esse amicos, qui consilia ejus foueant; interque eos Starostam Sendomiriensem, qui ad fines Ungariae habitat, et latissima possidet territoria; praeterea Lecznoschi Palatinum Belzensem, Sbaraschi Castellanum Cracoviensem, Wotschi Mareschallum Regium, et ipsum quoque Christophorum Radziwilium, cum Sapieha alisque nonnullis, quibus omnibus a Bethlemo literas tulit, quas partim reddidit, sed secreto, partim in reditu, ubi tutius liceat, redditurus est. Eas se Warsoviae, cum in ipsum fuisset inquisitum, sub terra occultasse, postea perae vili ac lacerae (quam ostentabat), ne proderentur, inclusisse. Bethlemum preterea multos per Poloniam ac Silesiam clanculum dispositos habere cursores ac nuncios. Arresto detineri Wratisla-

viae quendam Stephanum Balinfi, legatum Transylvanicum, huc missum, qui liberatus plura ac majora nobis significaturus sit. In posterum plures ablegatum iri, idque missitationibus frequentibus legatorum ac tabellionum agi, ut obtentu alio via inter nos et Transylvaniam apertior fiat, et omnia rei auspicandae momenta observari queant. Bethlemum ipsum continuis et magnis itineribus, praetextu vario, fines Transylvaniae, Moldaviae et Walachiae pererrare, non alio fine quam ut rei gerendae oportunitates et commoda locorum temporumque perquirat. Cum vellem expiscari an Bethlem regno Poloniae inhiaret, vel spem saltem aliquam ejus patiundi animo concepisset, idem a me de S^{a} R^{a} M^{ti} D^{no} nostro clementissi^{o} conatus est elÿcere, laudibus vehendo S^{ae} R^{ae} M^{tis} virtutes, ac praecipue fortitudinem ac prudentiam, quod non segnius a me in extollendo Bethlemo factitatum, citra affectationem tamen. Tandem tamen haud obscuris signis collegi Bethlemum eo inclinare, multosque in Polonia proceres qui pontificiae religionis sunt, dolere quod non esset ejusdem cum ipsis sectae, caeteros aperta animi cupiditate in ipsum ferri caeterum utcunque res cadat de fautoribus caput rei esset clypeo et armata manu res peragatur. Denique adjunxit, sed paucis, cupere ex animo sereniss^{um} Bethlemum rebus nostratium subsidio venire, et Imperatoris ac Hispani adcrescentem potentiam, quam vereri illum ne in perniciem Evangelicorum crevi erumpat, sisti. Haec summa eorum fuit, quae retulit legatus Bethlemicus. Rerum vero Persicarum status, et quae consilia agitentur in comitiis Warsaviensibus, qui duo legati caesarei ibidem gerant negocii, et, quae Chiausus Turcicus hoc anno in Polonia egerit, aliaque quae rogavi, plane ipsi erant incognita. Rogo autem Ill^{em} V^{ram} quam possum submisissime, ut si desiderio Ill^{tis} V^{rae} haec non satisfaciunt, aliis potius causis quam meae voluntati adscribatur. Hisce Ill^{tem} V^{ram} cum familia generosa Reip. Superstitem quam diutissime voveo. Dabam Elbingae 4. Febr. (febr. 14.) Anno 1628.

Ill^{tis} V^{rae}

obsequentissimus servitor ac cliens
Johannes Nicodemi.

Iktárat: Johannis Nicodemi Relatio de commissione sua ad legatum Bethlemicum Regiomonti.

e)

1629. febr. 3.

Unas a tuo discessu abste accepi literas, Cracouiae datas, et praeter has nullas. Reliquae aut sunt in itinere, aut interceptae. *Quas nunc cum principis Transÿlvaniae legato dedisti, illae mihi*

recte sunt redditae; hoc unum deest, quod *ipsum legatum convenire non liceat. Causas* ipse reddet. *Quae scribis mihi de statu rerum consiliis et intentione Turcae, Moschi, Tartari* et quid *princeps sentiat de electione Poloniae regis, si hunc mori contingat, aliaque* illa cognitu mihi sunt jucunda, *et quantocius ad regem meum referam,* nec dubito quin *habiturus sit prima occasione responsum ad principem deferendum. Ego hoc magni momenti puto esse, ac te in omnibus caute debere progredi. Si principem aliquo inclinare intellexeris,* vel ad *electionem sui ipsius, vel ad electionem regis mei promovendam,* sicuti mihi videris in literis tuis sentire, *ut destinata ipsius foveas,* in quam partem *illum perspexeris propendere,* donec certior a rege nostro resolutio subsecuta fuerit. *Interim sicuti* in mandatis habes, *ne intermittas directe aut indirecte principem ipsum in Polonos concitare, dum rex Poloniae in vivis est,* deinde *ut Turca Tartarus, Moschus excitetur,* quo tutiori loco et expeditiori sint *res, et destinata regis mei. Novis etiam Farensbachium fuisse* hic apud regem *se(r)vitiaque sua obtulisse* atque *ad principem (Transylvaniae) certis cum mandatis missum esse, ut conductis Hungarorum* aliquot 1000^{bus} *et adiunctis Tartaris impressionem in Poloniam faceret, atque armis sibi transitum pararet,* sicuti haec ex ipso ulterius cognosces.

De statu rerum nostrarum: Scito regem meum a tuo discessu habuisse in animo Graudentum obsidere, et simul proelii copiam quaerere cum hoste. Obsidio Graudenti impedita, quod hostis castra sua ad moenia urbis collocasset. Rex interim stratagemate occupavit Nienburgum, et magnam exercitus Polonici partem (quae res suas isthuc tanquam in locum tutum contulerat) sarcinis ac curribus spoliavit. Motis deinde castris Strasburgam expugnavit spectante hoste ac emissis pabulatoribus Masowiam ad 8 a Warsawia milliari diripuit, nihil contra audente hoste, sed se suis castris continente, nec unquam proelii copiam faciente. Inde reditum est integro cum exercitu ad haec loca, ac licet in animo erat tentare Neumarchum, tamen quod exercitui non possent supeditari iis in locis necessaria, consilium mutatum fuit. Duo infortania habuimus: unum, quod comes Turnensis junior febri correptus ad Strasburgum aliquot post diebus in vivis esse desierit, — vir vita longiore dignus; alterum quod tribunus Baudesin decimo quarto a suo adventu in regia castra die, cum esset cum suo regimento et aliquod peditibus emissus Osterrodam, incidit in Polonicum exercitum, forte fortuito illam viam obsidentem ac nescio quo suo fato, seu a suis desertus, seu aviditate pugnae longius provectus, captus est cum paucis, ac paucioribus laesis in universum vix quadraginta equitibus. Caeteri salvi redierunt, tribuno cum paucis desiderato. Rex hinc in Sueciam rediit die

28 Octobris, et salvus adpulit initio Novembris cunctaque per dei gratiam optimo sunt in statu. Banerio nuper ad Höfft certamen fuit cum Dantiscanorum vice-tribuno Behmo. Hic vero in fugam conjectus occisis centum quinquaginta suorum elapsus rediit Dantiscum, haud officiose admodum a suis receptus. Hic actum de pace aut induciis est ab initio Novembris usque ad exitum Decembris, mediante electore Brandeburgico; verum cum de pace conveniri non posset, hortatu e suasu electoris ceptum est agi de induciis, seu suspensione armorum, ad quinque aut plures annos. Ejus conditiones a nobis propositae fuerunt, sicuti ex adjuncto exemplari videbis. Facta spes est subsecuturi tractatiis ulterioris post comitia; verum, ni fallor, nihil habet rex Poloniae minus in animo quam pacem; sed ut decipiat ordines, loquitur magis cum illis, quam sentit. Agitur quoque nunc de pace inter caesarem et Danum, sed quo eventu, haud possum affirmare. Si quid fuerit constitutum, sine dubio fiet illud in praejudicium causae communis. Rupellae sunt deditae et muri diruti. De pace agitur inter Gallum et Anglum, et creditur coalescere posse. Belgae in aureo vellere Indico auferendo favente sunt usi hoc anno fortuna, intercepta una classe, quae argentum Indicum in Hispaniam ferebat. Illa jam adpulit in portum Angliae Ploumit. De caeteris edocebere melius per ipsum legatum. Vale. Raptim Elbingae die 24 Januarii Anno 1629.

Adderem alia, sed ne exerescat epistola, hic cogor consistere.

D^nis^ Tuae amicissimus

Axeliis Oxenstierna mp.

A cursivval szedettek rejtelmes irással.

Hátirat: Cancell breef til Paul Strasburgh, svar på det bref som Boucidai fördhe.

A titkos jegyek abc-je.

a = Z, 12, 20, 28.
b = 36.
c = X, 60, 68, 76.
d = 13, 21, 29.
e = V, λ, 37, 45, 53.
f = 61, 69.
g = 14, 22.
h = R, 38, 46.
i = Q, 62, 70, 78, γ.
l = o, 39, 47.
m = *II*, N, 63, 71, 79.
n = M, 16, 24, 30, 32.
o = 40, 48, 56.
p = *II*, 62, 64, 72, 80.
q = 17.
r = 41, 49, 57.
s = 65, 73, 81.
t = F, 18, 26, 34.
u = Θ, 42, 50, 58.
x = 19.

959	= legato, legatum.	1440	= responsum.
1775	= princeps Transylv.	1369	= principem.
401	= convenire.	837	= inclinare.
1520^{u}	= statu.	895^{eris}	= intellexeris.
374^{is}	= consiliis.	484ta	= destinata.
1974	= Turcae.	1294	= perspexeris.
1856	= Moschi.	900as	= intermittas.
1981	= Tartari.	846 recte	= indirecte.
1980	= Tartaris.	1973	= Polonos.
591^{ne}	= electione.	1195	= obtulisse.
1837^{is}	= Poloniae regis.	1784	= Hungarorum.
1421^{m}	= regem.	1839	= Poloniam.
1209^{ne}	= occasione.	211^{i}	= armis.

VI.

1629. j u n. 8.

Durchleuchtiger Grossmechtigster AllerGnedigster König und Herr.

Meiner gehorsamsten schuldigkeit genügen zu leisten, habe ich vor notwendig angesehen, ehe etwass ferners E. K. M. ich berichte die ursachen zuforderst, meines langwierigen reisens, und dadurch ich hin und wieder aufgehalten, zu aduisiren, und welcher gestalt, ich jedes orts ankommen und verichtet habe. Wie ich nun von E. K. M. den 19. Nouembris stil. vet. vorflissenen jahrs zu Calmar meinem urlaub genommen, bin ich volgends den 25 nach Gotthenburg und 1. Decembris zu schiff gehende in dem Gurischen gat in Hollandt am 20 stil. nouo ankommen, von dannen den 31 ihn des grafen Hage mit Camerario mich zu unterreden, ihne den achten tag auf erlegung des wechsels warten mussen und von dannen nach Vlissingen mich begeben, wor ich auff Wind biss den 23 stil. nouo vorharren mussen, und 25 in Bolonien ankommen, und den 28 auff Paris per posta angelanget, von Köngl. Denmarkischen daselbest residenten Zobeln bin berichtet dass er auss Brüssel gewisse nachrichtung und breiffe hette, dass sie meine person und vorgenommene reise wohl wusten und von ihn fleissig gewarnet worden mich wohl vorzusehen; gleicher weise habe ich zu besserer sicherheit meiner reise mich mit des hertzogen zu Mantua residenten Mons. Priandy beratschlaget, welches weges und gelegenheit ich am sichersten fortkommen möchte, der nit allein in gutter geheimb vertrauligkeit mir allen seines hertzogen damahlig zustandes verstendiget und informiret, sonderen auch einen expressen curir dess hertzogen, welchen alle strassen und affectionirte bekant gewesen sugegeben, wor auf nach vorfleissung 6 tagen des 3 february stil. nouo daselbest hinweg.

Vnd ob ich wol wegen des königlich Marches dei posten gebrochen gefunden, dennoch den 6 zu Dyion arriuiret, folgenden nach Chalon mich zu wasser die Saune begeben, und nach Mascon gefahret, und weil die posten nicht weiter gehangen, habe durch ordinarien nach Geneua 24. 69. 27. 70. 42. 68. mich begeben vnd 17. Febr. angelanget. Am demselbigen ort 39. 75. 30. hab ich so viel erfahren das nit allein die stat 87. 30. 21. 31. sonderen auch die Evan- 69. 42. 21. 27. 24. gelische 69. 72. 48. 87. 45. 36. 69. eitgenossen 69. 48. 30. 29. 69. 27. 39. 88. 86. 70. 26. nach gelegenheit der zeit alles wass müglich E. K. M. zu besten gerne thuen vnd erweisen werden, davon ich doch dissmal als ad presens negotium non attinet, bis zu meiner bey E. K. M. persoh[n]lichen anlangung, keine weiter meldung thun will, vnd von dannen durch die Schwitz Punten vnd Veltelein den 17 auff die Venetianischen grentzen angelanget, aber wegen dess bandi Sanitatis vnd das die Schwitz in allen orten infectiret gewesen, nicht auffgehalten, sonderen her nacher mit gelt beweget, vnd durch den breiffe zum hertzogen zu Mantua mit groser müge durch ihren statum bin durchgekommen, vnd meine reisse zu denselbigen hertzog. so ich zu Viadona gefunden, hat sich merklich gefreuwet, als er E. K. M. schreiben empfangen vnd aller submission vnd freundschafft gegen E. K. M. erbotten. Darauf bin ich den 7 Martii von ihm weider hinweg vnd zu wasser auf Venedig zugereiset, da ich den 10 gearriuiret. Den folgenden tag bin aufs Pallatium E. K. M. schreiben dem hertzogen zu vberliefern gegangen, vnd als bald ins Collegium gerufen worden, hab den hertzogen E. K. M. schreiben vberliefert, vnd solchen bescheidt bekommen, dass die serenissima Rep. von E. K. M. löblichen vorhaben vnd grossen valor genunglich informiret, vnd wohl wünschen möchte, mit deroselb grossere vnd bessere freundtschafft zu machen vnd zu vberflus noch zu andermahl mich ihn collegium geforderet, nicht allein eine gallere verorderet, sonderen (wass bei innen gar wunderlich ist) E. K. M. sachen nicht gerumet mehrer proclamiret mihr offtermahl presenten vnd allen favor erweisen sich der gestalt bezeuget dass ich nicht zweifeln kann, wo ferne E. K. M. eine bequeme person dahin zu residiren verordnen wollen, es zu dero vorhabenden wesen vnd bestendiger alliance gute beforderung thun werden dauon ich so woll de modo als von dero affection coram bericht thun werde. Habe ich desto weniger in der fünffte wochen, ohn angesehen ich die gallere alssbaldt gehabt, wegen bössen wiederwertigen windes, dass die Repu. se[l]bsten gerne anderst gesen mogen, aufhalten müssen, biss ich entlich von dannen am 10 vnd 14 Apri. zu

Spalotro ankommen, vnd meinen weg gleich auff Siebenburgen nemmen wolte, weil der Furst alda residiret, zu Bellograd als ich vber die Donau setzen wolte habe ich mit dem Calmigkan gubernatoren des orts wegen dess passes reden mussen, welcher keines weges passiren lassen wolte, vnter der entschuldigung, dass es ihm bey leben verlust von dem Bascha vnd der porten verbotten sey keinen zu 257 passiren, ehe dan der Vesier 54. 69. 90. 48. 75. von Ofen 39. 81. 69. 27. sey auertiret, vnd zwar jn gluk E. K. M. vnd meiner desto besserer vorrichtung dan als ich daselbsten den 7 May 7. 84. 21. 48. angelanget hat er 69. 75. mich 84. 48. 45. 36. alsbaldt, dess anderen tags zu sich 87. 48. 45. 36. forderen 81. 39. 75. 57. 69. 76. 27. lassen, 72. 21. 87. 69. 27. vnd E. K. M. schreiben 87. 45. 36. 75. 69. 48. 33. 69. 27. mit frewden 81. 75. 69. 42. 57. 70. 27. em- pfangen, 69. 84. 51. 81. 21. 27. 24. 69. 26. aller freundschaft sich erbotten vnd nach dem er von mich vorstanden wieviel dem Ottomenni- 39. 30. 40. 84. 21. 27. 48. 87. 45. schen hauss 36. 69. 28. 36. 21. 42. 87. daran gelegen zu wass vor guter gelegenheit daselbige gelangen könne vnd wass den Hause 36. 21. 42. 87 Österreich 39. 87. 30. 69. 27. 75. 70. 48. 45. 36. vor abbruch 21. 33. 75. 42. 45. 36. dadurch geschehe. Worauf er sich hoch beklaget dass ich nicht vor zwei monat eher kommen vnd von E. K. M. schreiben an die Port- 51. 39. 75. ten 30. 69. 27. mitgebracht habe, dan gewisslich dazumahl der Vezir 54. 69. 90. 48. 75. Asa 21. 90. 20. mit der gantz Armée sich in Po- 51. 39. len 72. 69. 27. gewendet haben würde, vnd mir stracks einen Capi- 45. 21. 51. tein 48. 30. 21. 49. 27. Bassha 33. 21. 87. 45. 36. 22. vber dass Schwar- 87. 45. 36. 54. 21. 75. tze meer 60. 90. 69. 84. 69. 70. 75. neben zweyen Zauschen 90. 21. 42. 87. 45. 36. 69. 27. zugeordnet vnd versprochen 10,000 10. 1000. Zur 242 vnd alles 272 von den Galeren 24. 21. 72. 69. 75. 69. 27. vnd schenkhen (?) 30. 87. 45. 36, 69. 60. 70. 27. auf- bieten 21. 42 81. 33. 48. 69. 30. 70. 27. zulassen wofern Bethlem 257. dass seine darbey thun wuerde, alss bald die porten 51. 39. 75. 30. 69. 27. anertiret von meinem anbringen, vnd mich damit abgefertiget. Bien demnach entlich am 15. May 84. 20. 48. bey Bethlem 257 angelanget ihm in beiwesen Strassburgers 87. 30. 75. 21. 87. 33. 42. 75. 24. 69. 75. 86. meine mandata 84. 21. 27. 57. 21. 30. 20.

proponieret
51. 74. 38. 51. 39. 26. 47. 75. 68. 29. vnd zu antwort bekommen, dass E. K. M. sich errinern könten, wass er deroselben vor diesem durch Dreilingh
30. 75. 69. 78. 72. 48. 27. 24. gerathen vnd mich gesaget das E. K. M. plombeo pede in den sachen hat procediret vnd wegen 293 vnd weil kein Volck in seinen lan-
48. 27. 86. 68. 47. 27. 69. 28. 71. 20. 26. den zu bekommen
56. 69. 27. 89. 41. 32. 70. 59. 38. 83. 85. 69. 27. wegen der Wer-
53. 68. 74. bungh
33. 42. 28. 25. sich entschuldiget, worinnen ich ihme selbsten zeugens geben muss, dieweil nit allein in den letzten mit dem Keyser gemachten tracta-
59. 68. 47. 86. 69. 74. 23. 70. 83. 20. 44. 35 29: 68. 26. 30. 75. 21. 45. 31. 22. ten Freye Heyduckhe
29. 69. 27. die 80. 76. 68. 77. 69. 35. 70. 78. 58. 43. 46. 60. 70. 26. dem keyser gehuldiget
61. 68. 78. 88. 68. 74. 23. 70. 37. 42. 73. 58. 49. 24. 30. sondern auch die gemuther deroyennigen die ihme zufor gerne gefolget, meisten theils geändert seind; alsso dass er ohne wis-
38. 35. 26. 68. 53. 47. 86. sen und verwilligung
88. 70. 26. 41. 28. 57. 42. 70. 76. 53. 49. 71. 73. 49. 25. 43. 27. 24. des Turkhen (?) nichts thun kan
29. 42. 74. 40. 61. 70. 26. 26. 48. 45. 36. 31. 38. 30. 37. 41. 28. 59. 20. 28. vmb so viel mehr weil der Woiwoda in Muldau sich zu dem Polen geschlagen, nicht desto weniger erwarten wir von der Por-
50. 38. 74. ten
29. 68. 26. eine resolution, wan die gekommen sein wirdt, wirdt er sich mihr cathegorice erkle-
44. 20. 29. 35. 69. 23. 39. 75. 48. 45. 70. 68. 76. 60. 72. 69. ren
74. 70. 28. müssen. Die schreiben, welche E. K. M. mihr ahn etzliche personen in Polen
47. 26. 50. 38. 71. 68. 26. gegeben vnd itzo gutten frommen schaffen könten, habe ich bisshero nicht forschiken konnen, will auch dar Bethlem
457 nit gestatten das ich sie fortschiken solle, wass die vrsach sey, kan ich nicht wissen. Mehrres so wegen vngewissheit vnd weitlaufftigkeit nit zu schreiben ist, wird Major Witzleben
83. 20. 47. 38. 74. 53. 48. 89. 71. 68. 32. 69. 26.' dem ich volkomliche information gethan vnd er selbst gesehen E. K. M. unterthenigst vnd grundtlich berichten; wofern ich aber gewüst hette, dass E. K. M. nicht vorhin alles zu einer gewissheit hette bringen lassen, wolte ich der sachen zu andere color gegeben haben dan man es nit hier sondern bey
27. 47. 29. 35. 48. 69. 74. 86. 38. 27. 70. 70. 74. 28. 32. 68. 77. der Porten suchen
57. 69. 76. 50. 39. 76. 30. 68. 28. 86. 41. 44. 36. 69. 26. sollen, weil

Bethlem 357 nicht von sich, sonderen von 41. 38. 26. der 56. 68. 74. Por- ten 30. 69. 26. dependiret 57. 70. 51. 68. 28. 58. 48. 76. 68. 30. und derowegen wofern E. K. M. noch etwass nutzlich verrichten will, müssen E. M. verehrungen 42. 68. 74. 69. 35. 75. 43. 26. 24. 70. 28. an 20. 26. den 56. 68. 26. Tur- khischen 59. 47. 86. 44. 35. 70. 28. Keyser 60. 68. 78. 87. 69. 75. vnd Bassclia 33. 21. 87. 46. 36. 22. vnd volkommene instruction 47. 26. 86. 2º. 74. 41. 44. 30. 48. 35. 26., gantz- lich 48. 46. 36. 70. verbüntnus 41. 68. 74. 32. 42. 26. 29. 27. 41. 86. gegen Polen 50. 38. 71. 68. 26. tractiren vnd zu sluesen vnd von wegen ferne des weges cartas blancas neben den literas de camby welche nirgens als auff Venedig dirigirt werden konnen, mir verordenen lassen, vnd darbey einne vorpflichte person aus dero Cancellary abfertigen, welche solche alles vberbringe vnd hernach mehr ihn den verrichtungen beiwone, vnd dass desto ehe weil Bethlen 257 mich in die lenge alle 21. 71. 73. 68. suspicion 86. 41. 87. 50. 47. 44. 48. 38. 26. zu vermeiden nicht leiden 71. 68. 48. 56. 69. 27. kan 60. 20. 26. weil sy schon desswegen mit einnem expostuliret haben, vnd wirt alssdan mich nichtes ihn der welt hinderen, bey der Porten 51. 39. 75. 30. 69. 27. alles 21. 72. 71. 70. 87. zu 90. 42. erhalten 69. 75. 36. 21. 72. 30. 70. 27. Wass E. K. M. begeren, ohne dass auch sich nunmehr zum offentlichen kreig die sachen ahnsehen lassen, weil di Cossaquen nicht allein grossen schaden alderwegen vmb den litora Pontus Euxini gethan, sonderen mitt dem Schahie Gery die Stat Kaffe belagert vnd mit stücken beschossen vnd woferne der Capitien Bascha General nicht mit den Galleien der stat zu succurs gekommen were, eingenommen hetten, vnd ihn abzug gantz Krim devastiret; darzu ist auch nicht dass gerinste der abfall dess Voivoden in der Muldau, darauss E. K. M. pro sua prudentia den ausgang leichlich spüren kan, vnd sicut alle die andere Wesiren der Mufthi ihn der opinion gewesen, dass man Polen attakuiren vnd mit Persian (weil der alter vnd valoroser konig gestorben) ein stillstant zu machen; aber der Wezier Asan durch seine obstination gegen Babylonien der Armée gefuret hat; die letzte aber avissen die wir vor etzliche tage gehab haben sein diese, dass der Sardar Mehemet Bassclia von Constantinopel allbereit vber die Donau gezogen zu welchen der Bosna Bassclia welcher vor diesen Abassa oder Esseron Bassclia gewesen vnd der ohne lengst wider zu gehorsam kommen ist, darneben auch der Akerman oder Weisenburg Bassclia nebenst den budziak tattern, stossen solle vnd in kurtzen

sich an der Dona auf dem rendevous finden werden, vnd woferne die Tartaren von den Cossaquen nicht vorhindert werden, sich ohne zweiffel bey ihnen auch finden, wo ich E. K. M. vollige Commission vnderdessen bekommen werde, (vnd sie bastant werden sein in Polen zu gehen) will ich mich zu ihnen begeben vnd wie ich vor diesem dem Vezier persuadiret habe, darzu bringen dass Sie Kamuniz attaquiren sollen weil die Cossaquen dadurch ihn ihrer grossen macht ruiniret werden. Ich hoffe ihnen mit Ihrer gantzen Party so veil zu thun gegeben werden wirdt, dass si sich genug an diesen Orten allein haben vnd nicht anderstwo werden E. K. M. verhinderlich sein können vnd vorspreche ich nit mit Worten, sonderen bey meinem leben wofern bey zeiten vnd ohne guter gelegenheit verseimung prodicta mir zu geschiket vnd mittel gemacht werden, alles das in ipso effectu zu erweisen. Ohne grosse Vnkosten aber wird es nit abgegen, weil an solchen ort viel auf dass eusserliche gesehen wird, vnd weil ess die erste ambassade ist. Vor mein person will ich mich zwar an genauesten behelffen, aber die presenten sowoll dess Keysers als dero Baschen wirdt etwas müessen auffgehen, vnd könt eine taugliche person von E. K. M. verordnet werden, den selbsten aussgebe vnd alles hernach verrechne, weil auch die Moscowiten suchen bey der porten einne alliance zu machen, vnd den kreig gegen Polen zu wenden. Werden E. K. M. woll darauf bedacht sein, vnd mich laut dero willen expresse befehl zu kommen lassen, wie mit einnen vnd ihm der porten wegen desses procediren solle. Biss dahero habe ich wegen lengen der zeit alles wass ich an vnd vmb mich gehab vorzeret, bitte E. K. M. vnterthenig erster gelenheit mich etwass oberzumachen. Derselbige den Allmechtigen zu gedeilicher prosperitet vnd mich zu dero kon. Gnaden vnterthenichst befelen thue lebe vnd sterbe himitt

E. K. M.

vntertheniger vnd gehorsamer knecht
Fsbach
(Wolmar Farensbach.)

Datum Mulbach den 8 Junij Anno 1629.

VI.

1629. sept. 6.

Durchleichtigster Köning freuntl. herzvielgeliebter Herr Bruder vndt Schwager. Dieweil E. K. W. mir die hohe gnade vndt freuntschafft gethan haben, sich auff mein bitt vndt begeren

gefallen lassen Monsieur Strasburg als Ihr raht mir vndt meiner sach zum dienst vnd besten hier gehalten, er auch E. K. W. befehlich noch so viel ihm müglich gewesen sich bemühet, vndt wie ich hoffe alles dasjenige so E. K. W. ihme befohlen mit solchen fleiss verrichtet haben, dass E. K. W. ein gütigen gefallen daran haben werden, Dass ich aber E. Kon. W. zu foren durch Farenssbeck wissent gemacht, als solte sich obgemelter E. K. W. resident nit seines befehls vnd flichschuldiger dienst gegen mich vorhalten haben, so ist mir zwar von Farenssbach vndt andern so vielleicht geforcht, dass gedachter resident bey mir durch seine geleiste dienst in gnaden bey mir komen, vndt dadurch einen vorgezogen werden, als haben sie allerley ertichterenck gefunden im bey mir in verdacht zu bringen, welches auch geschehen vndt ich E. K. W. vnbedachtsamer weise solches zugeschrieben, wie sich aber mein sin vnd meinung so weit regieren lassen vndt ich mich ergeben habe, dero residenten zu seiner verantwortung gelassen vndt den in betrachtung wass Person Farenssbach sey vndt was er zeit seines lebens vor humor gehabt, zu dem auch von viel redlich leuten bin berichtet worden, Er sich selber daher erfrewet, dass er solche ins werck gerichtet hat; alls bitte ich E. K. W. wollen ihm nit meines vorigen vnbedachtsamen schreiben entgelten lassen, sonder in gnediger Köning sein vndt bleiben. Es hat der Stadess Ambassater von Constantinopel geschrieben in etlich sachen bey E. K. W. zu solicitiren Welche E. K. W. angenem vndt meinem stande sehr nützlich sein wirdt ich habe Ess E. K. W. residenten auffgetragen, der wirt solches müntlich E. K. W. berichten, befehle E. K. W. Gottes gnediger beschützung. Geben zu Wissenburg den 6. Septemb. 1629.

E. Ko. W. alle Zeit getrewe dienstwillige Schwester vndt Swägerin
Catharina

VII.

a)

Sacra Regia Maiestas, Domine Domine Clementissime.

Summa eorum, quae apud ser^mum^ Transylvaniae principem iuxta vigorem mandatorum, a me peracta sunt, in his potissimum consistunt.

I. Quod princeps Transylavinae ad promovenda Sac. Reg. M^tis^ V^rae^ postulata non tantum continuo Oratori suo in Porta amplissima mandata dedit, verum etiam Michaelem Todalaghi rectum ac prudentem virum extraordinarie ablegauit.

II. Quod Tartarorum chamo stimulos et perpetuum calcar

addidit, qui anno praeterito Schahium Girai totaliter profligavit, captis maioribus tormentis et trucidatis septem Kosacorum millibus. Proximo autem mense Septembri Poloniam invasit, ferro ac flammis latissime grassatus, ita ac Podolia, Volhynia, Russia, nobilitas et universi incolae metu in fugam acti, Cracoviensis et Lublinensis tractatus vehementer consternati, Belzensis vero palatinatus in cineres redactus, nec in memoria hominum sit barbarorum colluviem eo usque progressam esse.

III. Quod Carolum Talexandrum, marchionem Ysideum et Jacobum Roussellum, natione Gallos, denuo Constan[tino]polim ablegavit, ut in rem Sac. Reg. M^tis^ V^rae^, simulque pro communi causa contra Poloniae regnum et Ferdinandum caesarem omni studio et fide agerent, quod ab ipsis praestitum ope et consilio Cyrilli patriarchae Constantinopolitani, viri ibidem summi, necnon Cornelii Hagae ordinum Belgii legati; decretum autem, ut Sac. Reg. M^tas^ V^ra^ nomine sulthani Amuratis Turcarum imperatoris ad excelsae Portae amicitiam per cahimachamum Regieb passa, qui nunc ibidem rerum summam administrat, humanissime invitaretur, quod factum est, et litterae ad Sac. R. M^tem^ V^ram^ exaratae, dictisque Marchioni et Roussello exhibitae. Quoniam vero a principe Transylvaniae ii ipsi in mandatis habebant, ut etiam cum Moscorum legatis, tum Constantinopoli degentibus, in hoc negotio tractarent, et cum illis m. Moscoviae ducem adirent, cahimachamus Regieb passa nomine Portae dicto m. duci, patriarcha Cyrillus patriarchae Moscoviae per litteras authores extiterunt, ut ad nervum rerum gerendarum S. R. M^ti^ V^rae^ conspicuam aliquem pecuniae summam Moscus dependeret, persuasum habentes ipsorum consilio acquieturum iustissimisque postulatis satisfactum iri.

IV. Quod princeps Transylvaniae ad frequentes magnatum Poloniae litteras, quibus de conservanda pace bonaque vicinitate et amicitia serio agebant, semper ambigue respondit, Polonosque ancipites et magis dubios reddidit. Vnde in palatinatu Cracoviensi etSendomiriensi nobilitas inarmis, et Lubomyrski palatinus Russiae, necnon Chmelcki Quartanorum tribunus ad Vngariae Transylvaniaeque fines prope Halice et Sombor haud sperenda manu excubare coacti sunt.

V. Quod per Marchionem et Roussellum Constantinopoli effecit, ut Bernatzki Moldaviae palatinus, homo non exiguarum virium, manu promptus, consilio pollens, adversarumque partium et imprimis Poloniae regni propugnator acerrimus, dignitate priuaretur, quem valido exercitu stipatum praeterito mense Julio Abassa Passa Bosne rector non sine difficultate expulit suffecto in remoti locum Alexandro Radulii quondam Transalpinae reguli filio.

VI. Quod per magnates Polonos Samuelem Sivatopelk Bolestraszycki et Andream Kassoffski cubicularium suum euntem in Borussiam Caesaris exercitum alias exosum et invisum apud praecipuos ordinum in extremum odium adduxit. Contra vero hoc tractavit, ut quandocumque rex Poloniae supremum diem explevisset, inter regni canditatos Sac. Reg. M^tis V^rae ratio habeatur, praesertim in Evangelicis, Ruthenis et Pontificiis libertatis patriaeque amantibus. Quibus per Cyrilli patriarchae authoritatem universae Kosacorum vires adiungeretur, et pro S. R. M^te V^ra in ipsis regni visceribus bonorum potens factio coalesceret. Foris autem contra Polonos ob faciliorem tanti consilii executionem Turcarum imperator, m. dux Moscoviae aliique principes finitimi arma moverent. De quo potissimum dicti Marchio et Roussellus Constantinopoli et in Mascovia tractarunt.

VII. Quod Princeps Transylvaniae in porta Ottomannica hoc peregit ac impetravit, ut in supremo consilio a purpuratis decretum, ne septem comitatus superioris Vngariae, qui a Ferdinando caesare principi Transylvaniae ad dies vitae con[c]essi sunt, post ipsius mortem Austriacis unquam restituerentur, sed Transylvaniae coniuncti universa Turcarum potentia defenderentur. Ex quo inter Austriacos Ottomannicamque gentem grave et inexplicabile bellum.

Et ut paucis omnia complectar: S. R. M^tis V^rae et boni publici causam pr. Transylvaniae directe vel indirecte egit apud portam Ottomanicam, apud m. Mascoviae ducem, apud chamum Tartarorum, apud magnates Polones et Kosacos Saporovianos, per suum in porta oratorem, per legatum extraordinarium, per Cornelium Hagam, per Cyrillum patriarcham, per Thomam Urum Mosci subdelegatum, per Marchionem et Roussellum Gallos, per Samuelem Bolestraszycki et Andream Kasoffski Polonos, de quibus omnibus ad S. R. M^tem V^ram prolixe admodum scripto et oretenus humilime relaturus sum.

Sacrae Regiae M^tis V^rae

humilimus ac demississimus
servus
Paulus Strasburgk.

Hátirat: Summa eorum, quae Strasburgius apud Bethlemum peragisse sese scribit.

b)

1630. jan. 16.

Durchläuchtigster und grossmechtigster König, allergenedigster Herr.

Ewer Königl. May.-t seindt meine unterthänigste vnd

pflichtschuldigste dienste bestes fleisses vnd trew gehorsambst beuor. Allergnedigster König und Herr. Demnach ich auss vielen ursachen unmöglich befunden, dass Ewer Königl. May.-t wegen meiner verrichtung in Siebenburgen ich durch schreiben ausführliche relation thuen, und wass dero consilien, reich, und staht erspriesslich geburender massen insinuirn könte, alss habe zu Ewer Königl. May.-t ich mich selbsten unterthänigst begeben müssen. Gestalt den 15 Septembris ich von Weissenburgk aufgebrochen (ungeachtet der F. D. inliegendes handtbrieflein zuuor datirt) den 22 Nouemb. in Riga ankommen, und wegen der weiten umbraisse, grossen wasser, bősen wege, kurtzen tage, der Tortern einfalt, grassirenden infection, und gefahr in feindeslanden, auch zu Riga wegen mangel gelegenheit in dieses reich vberzukommen, wegen stettwehrenden contrari-sturm, wegen anlend- und verwartung in Gottlandt, auch andern vielen vrsachen ein lange Zeit unter-wegen verbleiben müssen. Gelanget demnach an E. K. M. mein unterthänigstes bitten, dieselben geruhen solchen unvermeidlichen verzug allergenedigst zuvermercken, in erwegung dass beynahe zweyhundert meilen in des Kaysers und cron Pohlen feindtsehligen landen wegen besorgnüs der verkundtschaftung ich mich wohl vorsehen, passbrieffe aussbringen, umbwege nehmen, bey Confidenten logirn, und mehr dahin bedacht sein müssen, wie zu E. K. M. ich sicher dan schleunig und in eÿl gelangen könte, weil insonderheit Hr. Bolestraszycki ich soweit persuadirt, dass er sich zugleich mit mir in Pohlen begeben, E. K. M. auf alle vorgehende occasionen daselbst gute dienste zuleisten. Und demnach ich meinen weg durch allerley verdächtige lufft, volck und orter nohtwendig nehmen müssen, habe Ewer Königl. May.-t auss unterthänigen schuldigen respect ich mich selbsten alsobalt nicht praesentirn, sondern durch H. Salvium etliche contenta meiner verrichtung gehorsambst übergeben lassen wollen biss zu Ewer Königl. May.-t fernern genedigsten beliebung und gefallen.

Ewer Königl. May.-t hiemit göttlichen obhalt, dero beharlichen genaden mich unterthanigst empfehlen. Datum Upsal den 16 Januarÿ Anno 1630.

Ewer Königl. May.-t

unterthänigster undt plichtschuldigster knecht
Paul Strassburgk.

Külczim: Dem durchlauchtigsten, grossmächtigsten, hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Gustauo Adolpho der Schweden, Gothen und Wender König, Grossfürsten in Finlandt, Hertzogen zu Ehsten und Carelen, Herrn ober Ingermannlandt etc. meinem allergnedigsten König und Herrn etc. unterthenigst etc.

c)

Invictissime et Potentissime Rex, Domine Domine Clementissime.

Cum a Sacra Regia M^te^ V^ta^ anno millesimo sexcentesimo vigesimo octavo, decimo sexto die mensis Julii Dirsavia ad ser^um^ Transylvaniae principem clementissime ablegatus essem, per hostile regnum Poloniae quanto potui celeritate contendi, et juvante Deo sub initium mensis Septembris Cassoviam incolumis perveni. Sciscitatus autem ibi apud viros fide dignos de principis valetudine, statu, actionibus, intentione et consiliis, certior factus sum, Cel^nem^ Ejus duodecim saltem milliaribus Cassovia abesse cum universa nobilitate Transylvanica, et exercitu decem circiter millium, ad quem Haydones (ut vocant) singulis diebus magno numero confluerent. Omnem itaque lapidem movi ut compertum haberem, quae causa fuerit tam insperati adventus? quis susceptae expeditionis scopus et finis? ubi exercitus Tibiscum superaturus sit? et quonam princeps iter suum dirigat? Verum de profectione illa audiebam varia pro diverso animorum habitu judicia. Quidam arbitrabantur collectum a principe militem, ut Turcarum imperatori gratificaretur, et ab Austriacis gens Ottomannica ampliores conditiones pacis (de qua tum serio utrinque agebatur) impetrare posset. Alii existimabant in gratiam Sac^ae^ Reg^ae^ M^tis^ V^rae^ Polonis arma ostentari, ne eidem soli tota belli moles imcumberet. Nonnulli statuebant Principem ultimae pacificationis memoria, et indignitate accensum decrevisse Ferdinandi Caesaris provincias invadere, ferroque et flammis latissime grassari, ut priorem maculam elueret, ac militis Walsteiniani progressus in imperio non nihil retardaret. Prudentes et inter hos Johannes Bornemissa Gubernator Cassoviensis, et Ungariae Superioris generalis, mihi affirmabat, principem cum Mortezza vezyrio Budensi exercitus juncturum, et jam Turcarum copias magnis itineribus progredi. Polonis expeditionem istam non immerito suspectam, quod princeps prope Munkaczinum, arcem munitam, Russiaeque conterminam castra metatus sit, machinarum et tentoriorum immensam vim secum trahens. Nec ditiones Ferdinandi caesaris a metu et solicitudine vacuas, quod Tibiscus ponte stratus Ungarorum equitatus velox, ipsae praesidiis, ac militari manu destitutae. Idem Petrus Alvinzius asseverabat, summus inter suos theologus magna apud principem authoritate et secretorum particeps. Vienna venientes referebant de Ungarorum motu publicos in aula caesarea sermones esse, militem ex imperio accersitum, qui secundo flumine in Austriam descendat, Wolffgangum Czereny legatum principis hostiliter

haberi, et apud Posonium utramque Danubii ripam ponte jungi. His atque aliis in spem et fiduciam erectus, ad principem ex Alvinzii consilio litteras dedi adventus mei nuntias, quibus testabar expeditionem illam, Sac Reg. M^tis^ V^rae^ imprimis gratam fore, laboranti autem Evangelicorum reipublicae maxime profuturam; insuper Cels^em^ Ejus prolixe hortatur, ut in tam laudabili proposito constanter perseveraret, allegatis rationibus, quae rerum temporumque statui accomodatae erant. Verum ut est Transylvaniae perpetuo gravis, et incerta conditio, quod adversus principes suos natura infidus et rebellis populus, nunquam non conspirat, ita etiam huic expeditioni proceres plerique pontificii obstinatissime reluctati sunt. Cui accessit, quod tum in Transylvaniam, absentia principis, et spe praedae illecti, Schachinus Girai, Kosaci Soporoviani, et Bernaki Moldaviae palatinus impressionem facturi certo crederentur. Quamobrem princeps, etsi animadverteret, ob adversos casus, et nascentes difficultates sibi ab intentione, et consiliis vel invito recedendum; tamen ne rebellis Tartari metu a proposito deterritus, aut per suos in ordinem redactus videretur, famae dabat, convocata nomine suo ex Ungariae Transylvaniaeque nobilitate tot castrensium virorum millia, ut pietatis munere defungerentur, et principi quondam Gabrieli Bathoreo ante quindecim annos nefarie interfecto nec dum sepulto justa persolverent. Quapropter institutae summa cum solennitate, et magnificentia in oppido Bathor more militari exequiae, quibus peractis in Transylvaniam reditum maturavit. Abituriens responsum erga Sac. Reg. M^tem^ Vestram cultus et observantiae plenum, ad me dedit, quo significabat se adventum meum Claudiopoli praestolaturum. Postquam eo pervenissem, nomine Cels^nis^ Ejus a supremo cubiculario Francisco Miko, honorifice, et amanter exceptus sum. Sequenti die hora matutina admissus, de Sac. Reg. Ma^tis^ V^rae^ erga utrumque principem favore et benevolentia paucis praefatus in causa et negotiis ser^mae^ principis Catharinae me ablegatum testatus sum. Post prandium, instituto secretiori colloquio, deprehendi Cel^nem^ Ejus Sac. Reg. Ma^tis^ V^rae^ in Prussia expeditioni non nihil diffidere, ac Polonicae magnitudinis opinione etiamnum laborare, propter varios rumores, quos pontificii in aula evulgaverant mira asseveratione et calliditate. Quamobrem necessarium judicavi, ut sermonem altius ordirer, et de Sac. Reg^ae^ M^tis^ V^rae^ ac inclyti regni Sueciae statu, juxta prolixam, et accuratissimam informationem perillustris domini regni cancellarii, quanta possem promptitudine atque facundia dissererem. Commemorare igitur coepi, quae pro dei gloria, et regni, gentisque salute Sac. Reg. M^tis^ V^rae^ praedecessores nominis aeterni reges pace, aut bello, terra marique fortia, et praeclara gesserint; quanta virtute finitimorum omnium, Poloni, Mosci, Dani impetus

eodem tempore sustinuerint; quantum Sac. Reg. M^tas V^ra decus majorum supergressa limites ac terminos regnorum suorum, ipsa dilatarit; quam veri augusti nomen ei conveniat, quas ingentes provincias hostibus eripuerit, tantaque laude conservarit, quae ditioni suae nostra memoria Rigae, Pillaviae, Stralsundiae, aliosque tot amoenos, fidissimosque portus adjunxerit, et per potentem validamque classem redactis in ordinem Gedaniensibus, Balthici maris imperium plene consecuta sit. Quae omnia ut Cel^do Ejus accuratius intelligeret, speciatim retuli de Sac. Reg. M^tis V^rae prudentia, fortitudine et felicitate, de gravissimis perpetuisque occupationibus, de summo publicae tranquillitatis studio, laudata intentione et consiliis, de modo gerendi belli, locorum situ, numero exercitus, ratione stipendii, legibus militiae, virtute ducum, proventu regni, viribus maritimis, ordine oeconomiae. Et ne forte Cel^do. Ejus arbitraretur quicquam horum, quae tum proferebam, a me ex affectu in majus tolli, quod Sac. Reg. M^ti V^rae fide obstrictus essem, Cel^ni Ejus in memoriam revocavi, quae praeteritis temporibus, teste fama ex relatu aliorum prolixe commemorassem, antequam in Sac. Reg. M^tis V^rae aulam et familiam receptus sim, obnixe rogando, ne diversum quicquam sibi persuaderi patiatur, praesertim a Pontificiis, qui rumores saepe spargant, ut affectus hominum scrutentur, non raro jactare et gloriari soleant, ut partium suarum *princi*pes magis formidabiles reddant, et bonos ab heroicis conatibus deterreant: interdum vere per subordinatos, regum aulis figmenta sua callide insinuent ut consiliorum executiones nonnihil differre, at retardare possint, quae omnia Cel^do Ejus proprio usu, et exemplo abunde cognita et prospecta habeat.

Hac prolixa, et peculiari informatione apud principem tantum profeci, ut in S. R. M^tis V^rae laudes publice effusus, mutati animi judicium cunctis praeberet, eoque tempore ad Walachiae limitem profecturus, mihi ut se comitarer, injungeret. In itinere illo de orbis Europaei statu fuse admodum disseruit orsus a Germania, quam propter aemulationes, fastum, prodigalitatem et socordiam principum periisse affirmabat, nullo ad resurgendum visu. Etenim quem in Germania universa principem, qui tantis viribus, tanta prudentia, tanta generalitate polleat, ut exspirandam moribundamque patriam non nihil saltem reficere nedum prostratam molem illam erigere posse videatur? Pontificios, Leopoldum, Bavarum, Treviresem patriae quidem, et libertatis amantes esse, sed non nisi cum interitu, omnimodaque exstirpatione Evangelicorum. Neque inficias ire civitatibus imperii nervum adhuc rerum gerendarum superesse, ac imprimis Balthicae reipublicae ob vicina potentum auxilia, robur suum constare; verum plerasque urbes consilii firmitate destitui, et propter

aemulationes avaritiamque magistratuum ambitu, vi, pecunia turbari. Finitimorum itaque regum munus, ut oppressam Germaniam in pristinum decus et libertatem restituant, cujus praecipuos assertores quondam Gallos fuisse. Verum his temporibus propter regis aetatem, gratiosi potentiam, internas factiones, cleri authoritatem, gentisque inconstantiam certi de illis vix quicquam sibi polliceri. Anglos si intueatur, regnum eorum dives quidem, ac populosum esse, sed ibi quoqoe corruptissima consilia, dum contra caesarem, et Hispanum praeter nudam hostilitatis declarationem nihil plane praestiterint, et alienissimo tempore Gallis arma inferre conati sunt.

Danum quod concernat, Germanicum bellum non pietate erga deum et rempublicam, sed S. R. M^{tis} V^{rae} invidia suscepisse: praecipitem infortunatum, nec tantae moli suffecturum. Venetos ingentibus promissis, et magna calliditate atque solertia cum Hispano, et Austriacis quoscunque possint, principes committere, nec Italorum more fidem diutius servare, quam extrema necessitas efflagitet. Belgas tantum sua agere, vulgi studiis obnoxios, Ibericisque artibus in factiones scissos. Omnem igitur spem ac praesidium in hoc solo positum, ut bonorum reipublicae tandem sub auspiciis, imperioque S. R. M^{tis} V^{rae} tyrannidem aggrediatur quo casu se officio haud defuturum. Nec satis mirari posse, cur operam suam partium nostrarum reges et principes hactenus tam vili penderint, parum memores, quot florentissimi exercitus adversariorum in Ungaria deleti, quot supremi duces Caesaris a suis interemti sint? Quippe in illis regionibus eam locorum naturam, situm ac ingenium esse, ut equitatus numero et celeritate, ac solo armorum, militiaeque genere fortissimi viri, ac invictae, et ferocissimae gentes nullo negotio superentur; quod ibidem non abrupta montium, non angusti aditus, non paludes, ac uligenes, non sylvarum vastitas, nec objecta flumina impedimento, sed perpetua planities et patentissimi campi sint, ubi cataphractorum robur, et immotas hostium phalanges, Ungarus impune ludificari, exercere, fatigare, pro lubito fugere, instare, sequi, et tandem cedendo victor evadere possit. Tali ratione propter commeatus difficultatem, propter inexhaustos militum labores, propter coeli inclementiam, famem, et contagionem Caesari infallibiliter novos subinde exercitus perituros fuisse, si Angliae Daniaeque reges, et confoederati Belgii status, promissis satisfacere ac ipse singulis annis cum equitatu suo in conspectum hostis prodire, Ungariamque, Austriam, Moraviam, et Bohemiam gravibus belli incommodis urgere et affligere potuisset. Quae optatissimae rerum gerendarum occasiones, cum fatali quadam oscitantia neglectae sint, omnem diligentiam adhibendam esse, ut impedita tractatione et frustra tentatis conditionibus pacis domui Aus-

triacae, gens Ottomanica denuo negotium facessat. Quod ut perficere, ac praestare possit, nullis se expensis laboribusque esse parciturum, et Michaëlem Todalaghi, consiliarium suum, rectum, ac prudentem virum, rerumque Turcicarum peritissimum Constantinopolim sine mora ablegaturum. Per illum si cognoverit cum Ferdinando caesare de pace vel induciis certi aliquid statutum, mutuaque ratificatione firmatum, omnem movendum esse lapidem, ut Turcae in Polonos vires suas convertant. Etenim Barbaros contra Poloniae regnum horrendo, et implacabili odio exarsisse, quod non ita pridem Kosaci Saporoviani, cum rebelli Tartaro in Chersonesum Tauricam impressionem fecerint, urbemque Theodosiam (quae nunc Kaffa dicitur) obsidione cinxerint, ac insuper Ottomannicae Portae addictum Schachinum Gerai tradi, et exhiberi sibi foederis vigore postulanti praefracte recusarint. Deinde quod splendore promissione, aliisque artibus Bernacki Moldaviae palatinum, ad defectionem solicitarint, eumque contra pacis leges ex obsequio, ac fide Turcici imperii ad suas partes traxerint. Cui accedat, quod Moscorum legati extraordinarii Petrus Odokimosi, et Ksemeni vementeviczae Constantinopoli versentur, qui eandem apud Vezirios causam agant, et sociale bellum contra Polonos vehementer urgeant. Haec atque alia dum fortiori consilio agitantur, et princeps Albam Juliam versus in itinere redux est, de Stralsundia civitate a caesareanei militis obsidione liberata nuncius adfertur, qui pontificiis tantae admiratione et stupori fuit, ut se fidem illi habituros mordicus negarent; incredibilem Ferdinandi caesaris potentiam, Walsteinii laesam aestimationem, Arnhemii fraudes et insidias, quibus urbem proxime accesserat facunde allegantes. Cui nuncio alius supervenit de S. R. M^ti^ V^rae^ in Prussia successu, et victoriis, plerisque jucundissimis, et pronis auribus, animisque acceptus, ita, ut, Suecorum regis laudes tota aula personarent, et proceres bonarum partium gratibundi me accederent, etiam non pauci ex iis, qui ad felicitatem M^tis^ V^rae^ exhorrescebant. Vix autem dici potest, quanta princeps ipse laetitia affectus, quantum fama rerum prosperarum erectus et excitatus fuerit; cum praesertim eodem tempore de profligato exercitu Kosacorum, et rebellis Tartari certior factus esset, ac in Germania spes melioris status affulgeret, quod Danici in eruptione quadam semel tantum superiores evasissent. Cui accedebant relationes de acerbissimo pontificiis, contra Hyspanos odio, de pace inter Galliae, Angliaeque reges, de soluta obsidioni Casalis Montis-ferrati, de Belgarum divite piratica, de morte Buckinghamii; de Ferdinandi caesaris febre quartana, de Poloniae regis morbo apoplectico, de persecutione Silesica, Bavari offensa, Saxonis formidine, et Tilliani militis affectata negligentia. Quam novorum, et propitiae famae iliadem non nihil Esterhazi palatinus

Ungariae per literas turbabat, quibus significaverat, iterum Daniae regem apud Wolgastum infeliciter pugnasse, Stralsundiam a Caesareanis denuo circumvallatam, Krempen et Glückstatt ab Altringero deditione captas, filiumque Caesaris Ferdinandum III per electores imperii in Romanorum regem designatum. Quae omnia tum praeter Danicam cladem ab adversariis callide excogitata et conficta fuisse, ratio ac eventus docuit. Etenim paulo post ex longinqua peregrinatione Petrus Bethlem comes de Ictar, Principis ex fratre nepos, per Italiam, Austriamque redux palam testabatur, obsidionem civitatis Stralsundiae cum Walsteinii infamia certo certius solutam, per diversas eruptiones hostium ingenti strage edita, quod Caesareanorum trepidus ab urbe receptus fugae instar fuerit, qua saucii languentes, et aegroti crudeliter derelicti, inque casum, ad exitium praecipites dati sint. Quod etiam affirmabat vezyrii Budensis internuncius, qui cum legato Turcico Viennae aliquamdiu commoratus erat, et principi omnia, ac singula, quae ibidem scrutari, et penetrare potuisset, relaturus venerat, Caesarisque statum, et conditionem mirum in modum extenuarat. Qua oblata occasione necessarium, ac e re fore existimavi, ut Cel^ni Ejus aggrediendae et superandae Poloniae opportunitatem novis subinde argumentis demonstrarem, Sigismundi regis aetatem et valetudinem, reginae ambitionem, filiorum aemulationes, procerum dissidia, domus Austriacae potentiam, cleri ingenium, locorum conditionem, belli nervum, denique finitimorum mentem, offensas, vires, et consensum injuriaeque vindicandae momenta altius discutiendo. Quibus causis rationibus permotus princeps tam extraordinario ad Portam legato quam continuo ibidem oratori suo amplissima mandata dedit, ut super negotio Polonico cum Turcarum Imperatore Supremo-Vezyrio, Cahimachamo, mufftio, capitaneo, passa, Cyrillo patriarcha, et Cornelio Haga serio tractarent: hoc potissimum fine, ac scopo, ut omnes finitimi reges et principes uno eodemque tempore contra Polonos arma moverent, simul in visceribus regni bonorum potens factio coalesceret, ac per Cyrilli patriarchae authoritatem universae Kosacorum vires adjungerentur. Finitimorum sociale bellum si consideret, nihil effectu facilius videri quod S. R. M^tas V^ra solida ejus fundamenta jecerit, militiae valido, et insuperabili genere Poloniam aggressa, quo illius habitatores in summam paupertatem redacti, et obstructis Duinae, Vistulaeque ostiis commercia penitus sublata sint, ita ut nervo rerum gerendarum destituti, oppugnantibus victas manus dare omnino cogantur. Melioris causae assertores, et amicos in Polonia quod attineat, cum electore Brandenburgico, principe Radzivilio, palatino Belzensi, aliisque evangelicis proceribus per idoneos homines secreto et mature communicandum et quosdam singulari huma-

nitate atque benevolentia, nec non promissis, et fortunae augustioris spe alliciendos, nonnullos, qui ob religionis odium, aliasque causas in discrimine versentur, status magis certi et securi desiderio implendos, alios vero imminentium periculorum magnitudine, ac futuri metu et terrore in partes trahendos. Nihil autem aeque conducturum, quam si Christophorus Radzivil consiliorum, et arcani particeps fiat, cujus authoritate, opera, facultatibus et clientelis finitimorum potentia, magni ducatus Lithuaniae viribus augeri possit. Quippe Radzivilium, nunc de salute sua vehementer angi, et sub tyrannide ac jugo cleri horrendum gemere, venena, exilium, mortem, nunquam non timendo, exiliique ac oppressionis certum, cum a multo tempore non solum dignitati et honori ejus insidiae struantur, sed etiam liberrimo homini servitus ecclesiastica, et civilis intentetur, nullumque aliud praesidium in rebus humanis supersit, quam ut ex tam saevis, ingentibusque malis invicta generositate, altissimoque animi impetu eluctari audeat. Quoniam vero natura meticulosus sit, pulcherrimisque conatibus solicitudo adversetur, hoc imprimis caute provideque agendum, ut per amicos prudentes ac sinceros causae communis amor, et salutis publicae cura ipsi instilletur, ut praeparata pectora habeat, in quo tute secretum omne descendat, quorum conscientiam minus, quam suam, timeat, Etenim non Evangelicos tantum ab ipsius nutu et voluntate pendere, sed quoque Pontificios plurimum ei tribuere, ita ut potentibus amicitiis, splendore generis, amplitudine territorii, prudentia civili et armorum usu proceres et magnates patriae suae cunctos antecedat, praecipue vero finitimorum omnium favore atque benevolentia munitus sit, et S. R. M^{tis} V^{rae}, m. Moscoviae ducis, electoris Brandenburgici, et Saporoviarum vicinitate, et auxiliis undique tutus ac securus esse queat. Kosacorum gentem quod concernat, Zamoiscii notam esse sententiam, qua statuebat, fore aliquando, ut colluvies illa universam Poloniam inundaret, cum gravissimo regni periculo, si motuum suorum ducem et authorem virum prudentem, generosum habeat. Quod satis superque testari Nallivaici exemplum, qui plebis foce oriundus, consilii expers temereque ferox cum exigua manu Rempublicam aggressus sit, ac fere in extremum discrimen praecipitarit. Quamobrem cum hoc potissimum tempore Kosaci diram persecutionem tolerent, ac eadem, qua Radzivilius, sorte conflictentur, nec non viginti annorum oppressione, ultimaque Koniecpolscii laniena in furorem acti sint, omni studio procurandum, ut contra Polonos, finitimorum auspiciis, ductuque alicujus magni, et excellentis viri consurgant testatumque cunctis reddant, esse sibi ferrum ac juventutem, et promptum libertati aut ad mortem animum. Quoniam autem plerique eorum obscuro loco nati, licentiae assueti, disciplinae mili-

taris expertes, corpore validi, animis hebetiores sint, in hoc praecipue incumbendum, ut ipsorum soluta vivendi ratio emendetur, inque aliam status, et gubernandi formam redigatur, per quam ignari meliorum imperia agnoscere belloque et pace certis legibus, statutisque obtemperare discant. Et quia immensi laboris negotium tot rudes obstinatasque mentes ad amplectenda saniorum judicia flectere, religione metuque numinis ad mitigandam feritatem et rigorem, nullum efficacius instrumentum reperiri posse, cum plerumque multitudo superstitione regatur, et hae in Saporoviorum animis ex ritus antiqui et vetustatis opinione altissimas radices egerit. Cui accedat, quod Cirillus patriarcha Constantinopolitanus vir apostolicus et integerrimus Evangelicorum orthodoxo cultui sit addictissimus, quem cum Kosaci ita venerentur, ut ab ipsius decretis et authoritate vix unquam recedant, illos hoc potissimum aevo dei causam agere fortiter jussurum, dum videlicet extrema necessitas oppressionis par conditio, et miserandus Evangelicorum status postulet, prout de hoc jam dictus patriarcha per M. Brittaniae regis, ordinum Belgii, ac suum ipsius oratorem serio admonitus, procurando bono publico operam fidemque suam voverit, ac sponderit. Consilia quoque per prudentes et summos viros agitata: an non gens Saparoviorum ad ultimam desperationem acta, inter praesentes motus, hac durante persecutione, potestati atque imperio Polonorum eximi, vicinorum protectionem agnoscere, in reipublicae statum formamque redigi, ac certis legibus alioque magistratu regi, et administrari possit? Quosdam arbitratos cum populo effreni et aequitatis contemtore certi quicquam statui et concludi non posse, quaevis lubrica fore tractationum fundamenta, cavendam evitandamque multitudinem, tot capitum hydram, quae praeceps et confusa, nec raro sibimet contraria, quae servitium oderit, libertate uti nesciat, quae ingentibus flagitiis obnoxia, rapto ac injuriis vivere assueta, fidei et constantiae expers, metuque simul et furore agatur. Contra alios Soporoviorum gentes ortu et majoribus clarissimam esse, quae nostro etiam seculo magnarum saepe virtutum experimenta dederit, difficillimis Reipublicae temporibus Moscos, Turcas, Tartaros fideliter semper operam navarit, et atrocissimos hostium imputus ubivis locorum prima sustinuerit. Amplectendam non modo occasionem, verum tot eximios fortesque viros ad societatem rerum gerendarum ultro invitandos. Quod si de obsequio, fide, perseverantia illorum ambigatur, firmissime statuendum, ob patriarchae authoritatem, finitimorum potentiam, oppressionis metum, ipsamque desperationem nullam veritatem defore. Tandem quoque si licentia impedimento videatur et omnio Kosacos ex inveterata malaque consuetudine alienis vivere, latrocinia exercere, graves praedas trahere oporteat, monstrandos genti avidissimae

latentes monasteriis thesauros, et ditissima cucullatorum spolia, spolia eorum, a quibus per continuos viginti annos horrendam persecutionem atque tyrannidem passi sint, ut injurias acceptas vindicare, et tot calamitatum ac miseriarum authoribus vicem reddere possint. Simul extituri patriae praesidium, Evangelicis solatium, clero flagellum. Etenim quid adversarum partium principibus magis horrendum, et formidabile, quam ad ipsorum exitium Orientis simul et Septentrionis populos armari, et in amicorum provincias, atque cervices tantam belli molem iterum devolvi? Quid S. R. M^tis V^rae gloria et magnitudine dignius, quam Radzivilii et patriarchae opera universas ditiones, quae a maris Balthici sinu ad Borythenis ostia et Euxinum usque Pontum protenduntur, imperio suo adjicere? Quod effectu haud difficile, si ex communi necessitatis lege, Galli, Itali, Angli et Belgae vires Ligistarum distrahant, et in Polonia Evangelici, Rutheni, Unitarii, et sinceri Pontificii libertatis causae faveant. Quam deliberationem cum Cel^do Ejus iteratis verbis singulari zelo et ardore instituisset, hacque cura potissimum angeretur, quomodo et ratione tam sublime consilium executioni demandari posset? quos viros ad S. R. M^tem V^ram ablegare, quos in porta Ottomanica rebus agendis adhibere, quos Radzivilio principi, et Cyrillo patriarchae destinare commodum: accidit, ut Carolus Talerandus, marchio Ysideus et Jacobus Rousellus, natione Galli, in Transylvaniam venirent, qui Constantinopolim rectum iter perrecturi Cel^dini Ejus ducis Mantuae, principis Rohani, et legatorum Venetiis residentium amplissimas commendationes offerebant, ac impetrato aditu profectionis suae causas exponebant, simul erga partes fidem et affectum suum declarantes. Erat Ysideus marchio ex praecipua Galliae regni familia, corpore decoro, moribus compositis, jucunda conversatione, belli aularumque peritus, ac ultra patrium sermonem Italiae et latinae linguae gnarus, Sabaudiae principibus diu quondam acceptus, et Venetiis omni honore habitus. Rousellus maximam Europaei orbis partem perlustraverat, memoria, eloquio, et judicii profunditate nulli secundus, imprimis vero Polonici status usu et experientia praestans, ita ut principem secretis relationibus, varietate rerum, argumentorum pondere, in sui admirationem traheret, pristinisque consiliis ac deliberationibus, quae propter Cel^nis Ejus imminutum vigorem, et adversam valetudinem non nihil elanguerant, spiritum animamque redderet. Quippe Rousselli facundia et efficacissimis rationibus princeps tandem omnino sibi persuaderi passus est, opinionem de Polonica magnitudine false a se conceptam esse, gravissimamque sententiam S. R. M^tis V^rae de oppugnanda undique Polonia et transferendo in aliam domum regni diademate prono assensu calculoque approbandam. Necessarium vero judicabat, ut S. R. M^tas

V^ra^, porta Ottomanica, et m. dux Moscoviae de statu Polonorum per eundem Rousellum plene informarentur, utpote qui continuo septenii spatio in illis locis commoratus, non tantum regis et reipublicae conditionem altius introspexerit: sed etiam privatorum facultates, ingenia, naturas, propensionem, mores et affectus penitus cognoverit; ac ne quid inconsulto temereque fieret, ut homini ignoto, praesertim natione Gallo, litterae, vel mandata concrederentur, existimabat dicti Rousselli mentem profundius scrutandam et in actiones, vitam et intentionem illius familiari perpetuoque conversatione diligenter inquirendam. Quod etsi summa fide industriaque factum sit, tamen nihil deprehendi potuit, quod doli aut pravitatis hominem argueret, quin potius consiliorum firmitate et vultus, sermonis animique constantia zelum et ardorem suum pro meliori causa abunde testaretur; ita quidem, ut victa dubitatione princeps de illo optime sentiret, ac legationem tuto ipsi committendam firmiter statueret, ea conditione, ut in aula Ottomannica penes Cornelium Hagam tractationis directorium consisteret, et mandata fidei, litterae, aliaque rerum agendarum instrumenta per me conficerentur. Quamobrem ad S. R. M^tem^ V^ram^, Turcarum imperatorem, chamum Tartarorum et Moscoviae magnum ducem, ad Galliae, Angliae, Daniaeque reges; ad Belgarum rempublicam, protestantium Helvetiorum pagos, et senatum Venetum, tandem ad Sabaudiae, Mantuaeque duces et Auraicum principem litterae meliori forma ipsi concessae. Quod ut mature fieret, omnem diligentiam adhibui, bono publico interesse ratus, ut princeps Transylvaniae cum nostrarum partium regibus, et rebus publicis denuo arcte constringatur, praesertim vero apud portam Ottomannicam incautus obligetur, ubi sancte fidem servari oporteat, nec ullus plane tergiversationi locus sit. Quoniam autem Cel^do^ Ejus diuturnis gravissimisque morbis tum confligabatur phtisi, asthmate et hydropsi adeo debilitata, ut convaliturum medicorum nullus sibi persuaderet, cum Rousello in eventum mortis ipsius certi quid statuere consultum videbatur. Quapropter inter nos secreto actum et conventum, ut sub bona fide christiana Rousellus teneretur, juxta vigorem mandatorum et legationis suae ubivis terrarum gentiumque ea procurare, quae ad S. R. M^tis^ V^rae^ gloriam et emolumentum redundare possent.

Quod ab ipso fortiter ac sincere praestitum nullus dubito. Caeterum animadvertens in principe non tantum corporis aegritudinem augeri, sed etiam mentis vires elanguescere, prudentiamque declinare, ac sanitatis redituraе spem nullam superesse, omnem movendum lapidem existimavi, ut inter S. R. M^tem^ V^ram^ et Turcarum imperatorem consiliandae amicitiae fundamenta ponerem, ob sequentes causas et rationes:

1. Ut authoritate summa portae Ottomannicae, Moscorum obstinati et impenetrabiles animi nonnihil flecterentur, et ad praestanda subsidia contra Ligistas et Austriacos inducerentur.

2. Ut Turcarum imperator majori alacritate Ferdinando caesari bellum moveret, M^tis Vestrae expeditionem faciliorem redderet, provinciasque Evangelicorum ab hostilis potentiae mole quodammodo sublevaret.

3. Ut amicitia gentis Ottomannicae Polonis metus et formido incutteretur, quo perpetuae pacis leges promptius acciperent, ac Prussiae Livoniaeque titulos et possessionem jure solenni cederent.

4. Ut nascentium occasionum summa opportunitas, quae per Poloniae regis mortem, futurum interregnum et novam electionem brevi obventura est etiam a porta Ottomannica et Moscorum magno duce diligenter observetur omniumque finitimorum voluntate et assensu talis rex constituatur, de cujus fide et amicitia certi et securi esse queant.

5. Ut S. R. M^tas V^ra Constantinopoli ser^mae principis Catharinae patrocinium suscipere, eique purpuratorum benevolentiam et favorem singularem conciliare possit.

Alia, quae cum Moscorum legatis, vezyriis in porta, Moldaviae palatino, superioris Ungariae comitatibus, proceribus Polonis, Tartaris praecopensibus acta et gesta sunt, cum litteris Cornelii Hagae, tum priori libello memoriali continentur.

Quod reliquum est de principis Transylvaniae ortu, natura, moribus, incrementis, administratione, rebus gestis, vita et excessu, hoc partim fide dignorum testimoniis, partim proprio usu et notitia, partim ex ipsius principis defuncti commentariis in lucem producam, et sine affectu studioque historica veritate complectar, ut exemplum posteris tradam, viri quidem nobilis, sed privati et egeni, qui ludibria fortunae supergressus sine propinquorum ope, sine factionibus et clientelis, sine aura populari ex abjecta humilique conditione ad supremum gloriae, dignitatisque gradum conscendit, annos septem et quinquaginta vitae, sedecim potentiae explevit, placidoque mortis genere, fato tandem concessit. Quod complurium seculorum decursu factum haud equidem crediderim.

Hátirat: Ad Sacram Regiam M^tem Sveciae, d^m d^m suum clementissimum humilima relatio de negotiis in Transylvania peractis.

d)

Relatio Pauli Strasburg de motibus nuperrimis Transylvaniae.

Quadraginta et aliquot annis post mortem Stephani regis Poloniae Transylvania decem rectores habuit, quorum plerique

ambitu, vi, pecunia provinciam intrarunt; nonnulli Occasus, plures Orientis imperio adjuti. Inter hos eminentes ac praecipui fuerunt Christophorus, Sigismundus, Andreas et Gabriel Bathorei ex antiquissima de Somlio familia; caeteris non eadem ortus claritudo, utpote Michaeli Transalpinae regulo, Stephano Czakÿ, Moÿsi Siculo, Stephano Botzkaÿ, Sigismundo Ragotzi et Gabrieli Bethlen. Rerum administratio cunctis ferme periculosa, mutationibus obnoxia, humanis casibus plena. Quippe alius in vincula coniectus, alius veneno sublatus, alius patria pulsus. Quatuor ferro interemti sunt, breuisque ac violentae dominationis poenas morte exoluerunt, cum principatum iisdem artibus exercerent, quibus parassent. Solus Gabriel Bethlen inter tam vicinos et discordes monarchas ex nobili familia ad regiae dignitatis fastigium conscendere potuit, ac regimen anceps et lubricum per continuos sedecim annos, fato vel fortuna, aut consilio et prudentia, vel potius simulatione et dissimulatione conservavit. Huic vetus et equestris origo, verum tenues ac perangustae facultates: parentem habuit honoribus functum, legationibus militiaque clarum et in Polonia regnante Stephano popularium ductorem. Maternum genus ab ipso usque Attila jactare non semel audivi. Inter Ungariae motus et horrenda bella natus puerilem aetatem litteris, adolescentiam cum Sigismundo Bathoreo in Rudolphi caesaris aliorumque principum aulis, juventutem ac virile robur armis exercuit, tam propitio Marte, ut ab infimis ordinibus perpetua serie ad ipsam imperatorii muneris sublimitatem evectus sit. Sub Georgii Bastae saevitia et tyrannide patriam deseruit, fide erga partes, vel fortunae altioris spe, aut delictorum conscientia metuque poenae. Belgradi extorrem Itali praedivitis uxor aluit, quam a se rapi volentem aspernatus dicitur. Destitutus omnibus vitae adminiculis in obsidione Albae Regalis Tartarorum chami filium salutavit, qui primus egeni fortunam, auro, equis et muneribus nonnihil restauravit. Hinc nova cum rerum et vindictae cupiditate ad Lippam arcem munitissimam contendit, quam tum Dampirius comes valido praesidio tenebat, Ungari ac Turcae oppugnabant. Ibi secure agens facta per Dampirium eruptione nocturna, et dissipatis Ungarorum castris famulitium, equos, suppellectilem denuo amisit, et in priorem nuditatem redactus est, solus ac pedis fuga sibi consulens. Eadem tamen calamitate industriae ejus excitata; quippe Albam Regalem ad exercitum redux modis omnibus tentavit, ut per idoneos conciliatores supremi tum vezyrii, qui Turcicis armis cum imperio praeerat, gratiam demeretur; promtosve aditus et favorem consecutus, coram Barbaro sene patriae erumnas gravemque et immeritum casum facunde miseratus est, pulcherrimam liberandae occasionem, desideria precesve popularium, utilitates maximas et infinita commoda spe-

ciose admodum ostentans; qua asseveratione et eloquentia creduli animum ita implevit et accendit, ut ipsius consiliis postea plurimum tribuerit. Ipso internuntio fundamenta Botzkaiani motus jacta, per quem Transylvania Germanorum jugum penitus excussit, et ille matrimonio, opibus, dignatione auctus, inter proceres magnatesve patriae praecipuus haberi coepit. Deinde Botzkaio per venena sublato, et Sigismundo Ragotzi principatu sponte vel ex metu cedente, cum ad Gabrielem Bathoreum summa rerum perueniret, ipse tribunus praetorianorum militum creatus est, cujus ibi locorum ea potestas, ut in omnibus magni momenti expeditionibus supremi ducis munere fungatur. Quamobrem honorum et divitiarum incrementis privatum modum supergressus, luxuque propior et bonis ac malis artibus mixtus, postquam videret Bathoreum prodigalitate exhaustum, ad libidines provolutum gentisque odio extreme laborantem, et ob id iniuriae opportunum sensim ad majores spes accingi conspiratione, studia, populi favorem quaerere, omniaque parandae dominationi, nec obscure agere. Sunt qui affirment etiam structas principi insidias; quippe cum adversus Radulium Transalpinae despotam numerosum militem duxisset hostemque profligare nullo negotio potuisset, ex destinato mala fide pugnasse, ut res labantes principis in extremum discrimen adduceret. Quidam observarunt, nondum contractis exercitisque invicem odiis Bathoreum solenni apud ipsum convivio interfuisse, cumque abitum pararet ex proxima fornice, casu vel arte, immensae molis saxum procidisse, quod adstantem lateri principis exanimarit, quosdam afflixerit; unde Bathorum tantum animo dolorem concepisse, ut opprimendum evertendumque modis omnibus duxerit. Quapropter Claudiopolim ad comitia ordinum blande admodum vocatus non comparuit, sed compositis domus et privatae rei negotiis, necnon arce Teva praesidio firmata, Byzantium recto cursu tetendit.

(Többi része lappang.)

Közli: Szilágyi Sándor.

PÁZMÁNY, LIPPAY ÉS ESZTERHÁZY

LEVELEZÉSE

I. RÁKÓCZY GYÖRGYGYEL.

— A gyula-fehérvári káptalani levéltárból. —

HARMADIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

XXXVI.

1637. aug. 24.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustrissime princeps, domine mihi observandissime.

Sok gondolkozásom után vévén ez irásra magamat, majd öt rendbeli levelemre sem levén semmi válaszom Kldtől, mindazonáltal nemzetemhez való szeretete szóltat ott is velem, az hol nem akarnám is, az közjóért szolgálni kivánok Kldnek is.

Ugy értem azért, hogy az törököt szép szókat írván is Kldnek, még az tavaly veszedelmes igyekezetit vette elől Kegyelmed ellen, mely tovább is terjed úgy látom, az Kegyelmetek határánál, ha idején való tanácsos mediumokkal az dolog meg nem orvosoltatik, melyeken én is tartozván munkálkodnom, Isten látja szívemet, jó igazsággal, s egyedűl szegény hazánk és nemzetünk megmaradását nézvén, ez arányt való vékony tetszésemet, melyet közlöttem igen confidenter Kornis Sigmond urammal, kérvén ő klmét, hogy mint igaz hive Kldnek, én nevemmel közölje azokat Klddel fideliter, mely dolgokat magának akartam, úgy vagyon, Kldnek megírnom, de bővebb lévén az discursus, hogy sem egy fejedelmi emberhez való levélnek kellene lenni, nem akarám magát terhelnem Kegyelmedet vele, minthogy primo aspectu talám kemény beszédek is azok az én beszédim, de ha jobban considerálja Klmed, úgy hiszem mind Klmedhez is, s mind szegény hazánkhoz s nemzetünkhöz való szeretetemnél egyebet benne nem talál Kld. Ha pedig mint ember csalatom elmélkedésimben, nemcsak gonosz néven nem veszem, de nagy igazsággal szolgálok Kldnek érte ha útba igazít, és értenem adja Klmed, mint maradhatunk e kivűl meg, melyekben talám veszedelmes a késedelem is, kit ha megérthetek, s tudnom adja Kld, valamint magam ezeket kivánom

őrzenem és azért mindent is tartozok megcselekedni, úgy minden eszemet erőmet az mi kevés vagyon, kész vagyok az Klmed és annak is az szegény provinciának szolgálatjára és megtartására kiadnom. Kérem azért mégis Kldet, vegye olyan sinceritással az mint én írtam az Kornis urammak írt levelemet, s meg se botránkozzék benne, mert ha mit most jobbat értek, azt követem jobb kedvvel, csak tudósítson felőle Kld, kire válaszát is várom Kldnek, hogy tudhassam én is ő felsége után szegény hazánk és nemzetünk dolgát és mostani ügyét kiváltképpen forgatnom. Egyébaránt is az egymást nem értés, s annyival inkább az egyenetlenség veszedelemnél egyebet nem hoz reánk, ki miatt nem kicsi kára esett eddig is szegény édes hazánknak és nemzetünknek. Tartsa meg isten Kegyelmedet jó egésségben.

In Kismarton, 24. Aug. 1637.

Illmae D. Vrae

servitor et amicus paratissimus
comes N. Eszterházi mp.

XXXVII.

1637. aug. 26.

Rákóczy Lippaynak.

Illustrissime et rsme dne, amice et vicine noster observ^me^.

Ez előtt négy nappal vévén el az havaseli vajda emberétől 16. Julii írott Kgd levelét mind az bele includált clavissal együtt, azokról most Kdet bő választételünk irásával nem terheljük annál inkább, hogy Kd is halasztja némely dolgainkra való válasz tételét bátorságosabb emberek által adandó resolutiójának megküldésére. Annak örülünk, hogy az úristen ő felségeket fiú magzattal látogatta meg, kit hogy isten ő fölsége az ő fölségök örömére az egész keresztyénségnek békességére és előmenetelére fel is neveljen, szíből kévánjuk.

Ez előtt harmad nappal hozák meg ultima Julii irott levelét is Kdnek. Az svecziai hadnak kárvallását értettük volt másunnét is, mely az keresztyénségre nézve annál keservesebb, hogy talám csak nem sokkal az időtájban in finibus Brabantiae az lotharingiai és vajmári herczeg között eset conflictuson is nem kevés keresztyén vér omlott ki, melyet immár az úristen megszánván, mi bizony szívünk szerént kívánnók, adna isten ő felségök között egy jó békességet, ki ennek az mi szegény nemzetünknek s hazánknak is használhatna.

Rákóczi Pálné asszonyom halálát értettük, és nincsen is kétségünk benne ő felsége kegyelmesen szemei elébe vévén szegény hazánknak törvényét, s mind abban való nagy igazságunkat, éltetni

fog minket is azzal, a mivel ő felsége kegyelmesen, mint magyarországi király, kötelezte nekünk is magát annál is inkább, hogy még éltében is szegény asszonynak, mi de jure kezünkbe vehettük volna minden atyánkról maradott jószágokat, mint dotalistától, kinek legyen-e hatalma, s igazsága az verus successor ellen, egy dotalista lévén, arról testamentumot tenni, kit nem ő keresett, könnyű akár kinek is az eszében venni. Az szegény árváknak is nálunknál közelebb való atyafia nem levén, azoknak gondviselésök is méltán minket concernál. Mi abban meg is nyugodtunk, ő felsége nem kezd mi rajtunk olyant el, ki azelőtt nem volt. De erről mivel eddig Kd ő felségéhez bocsátott jámbor szolgáinktól bővebben érthetett, ezt is ebben hagyjuk.

Egyéb dolgokról is az mikről kévántatott, ő felségét tudósítottuk. Generális uram maga szolgálatjára is megkötelezne, 15 németünket most is maga mellett tartja, a többit úgy bocsátotta el, hogy ne mihozzánk, hanem vissza menjenek, ki bizony mind boszúság és gyalázat. Mi nem hogy kétezeret bocsátottunk volna el, de csak másfél százat sem; hanem valami lengyelek voltak, a kik szökni kezdvén, erővel nem akartuk őket tartani, hanem szabad menetelt engedvén nekiek, úgy mentenek el mintegy százhuszonötön bennek. Az kis Oláhország mégis táborban vagyon, mi legyen kimenetele, az idő azt is megmutatja; kévánjuk istentől, Kegyelmed felől hallhassunk örvendetes híreket. 26. Augusti 1637.

Illustrissimae et Rssmae D. Vrae

amicus ac vicinus benevolus.

Külön lapon Rákóczy saját kezével: Egynehány embernek kegyelmeztünk meg ez egynehány esztendőben, melyekért ugyan nagy főrenden valók löttenek kezesek, kik mind idehagyván hiteket, kezességeket, mert generalis uram mellett az ő felsége fizetésén vadnak, vagy penig hadnagyságokat adtak nekik; jószáginkra is ő kglmének felette kevés tekinteti vagyon, mostani Onodban való mustrálását is egynehány esztendeik megemlétheti jószágunk; ha Kglmed ő kglmét megintetné az hiti hagyottak felől adna törvént s jószágunkra is lenne nagyobb tekintet, kedvesen vennénk Kglmedtől.

Másik külön lapon Rákóczy kezével: P. S. Akartuk volna, ha az ő flge mostani új és első resolutioja in forma decreti pecsét alatt jütt volna kezünkben, kiben ha mód vagyon, legyen azon Kglmed, de verbo ad verbum küldhesse úgy meg ezen embertől, felette nagy confidentia jelének fogjuk tapasztalni Kglmedtől.

Hátirat: 1637. 27. Augusti. ad Strigoniensem datarum par.

(Rákóczy által revideált másolat, melynek még bővebb fejedelmi correcturával ellátott másolatát l. a Batthyányi könyvtár N^{5} IV. 4. n^{0} 130. alatt.)

XXXVIII.

1637. sept. 1.

Lippay Rákóczynak.

Excellentissime et illustrissime princeps, dne dne colendissime.

Ngdnak két rendbeli levelét, melyeket Bogádi András uram által küldött, böcsülettel vettem, és ő klmét szemben juttatván ő felségével, az Ngod postulatumaira kegyelmes választ adott ő felsége, melyen mind az ő felsége jó akaratjában, mind pedig az én szolgálatomban, úgy hiszem megnyughatik Ngod, az mint bővebben tudom eddig is megjelentette Bogádi uram Ngodnak. Az törökre való vigyázás és készen létel szükséges, jól is cselekszi Ngod, hogy el nem mulatja; minekünk az ő felsége confidentior tanácsinak úgy tetszik jobbnak, hogy mi is készen lennénk, és házunknál vigyáznánk, halasztván az gyűlésnek kezdetit Szent-Márton napjára; fog-e tetszeni ő felségének is ez az opinio, várjuk óránként az választ. Én nekem mind az által jó reménységem vagyon, hogy megtart az úristen bennünket békével immár ebben az esztendőben.

Az mi illeti az szegény Rákóczi Pál uram gyermekinek tutorságát, arról is Ngodat Bogadi uram többel informálja. Én mint jó akaró szolgája Ngodnak, kérem Ngdt, nyugodjék meg Ngod az ő felsége jó indulatján az árvákhoz, és Ngodhoz való jó akaratján is; és elhidje bizonyosan Ngod, hogy így leszen nagyobb becsületire mind Ngodnak, mind pedig utánna valóinak nagyobb hasznára, assecurálván ő flge Ngdt minden successiójáról és hereditásárúl. Én úgy hiszem, ha bírák eleiben kelletnék is kelni, meg nem másolnák és el nem bontanák az ő felsége tutorságát országunk törvényei szerint is. Az esküttetés, melyet neheztel Ngod, rosszúl és nem az ő flge akaratjából se pedig palatinus uraméból nem esett, nem is kell úgy lenni, hanem esküdjenek meg a tisztviselők és az többi vagy ugyanazonok, vagy mások az közjószágokban ő felségének az árváknak és Ngodnak, mert ez méltó és úgy is kell lenni.

Most többet nem írok Ngodnak várván Izdenczi uram viszsza jövetelét, hanem ajánlván Ngodnak szolgálatomat, tartsa és éltesse isten Ngodat sok esztendeig jó egészségben. Datum Tyrnaviae, die 1. Septembris 1637.

Exmae et Illmae Celsitud. Vrae

servitor obligatissimus
Georgius Lippay
eppus Agr.

(Batthyányi könyvtár. K[5] IV. 4. N[0] 128.)

XXXIX.

1637. sept. 19.

Rákóczy Lippaynak.

Illustrissime et rsme dne, amice nobis observandissime.

Ezelőtt négy héttel vettük vala az havaseli vajda emberétől 16. Julii irott Kld levelét mind az bele includált clavissal együtt, melyre hogy eddig választ nem tettünk, várakoztunk az Bogádi uram által adandó ő flge választételére és az Kldére, mivel az mely dolgokról Kldnek Désről irtunk vala, azt Kld bizonyosabb ember által való megküldésre halasztotta vala azon irott levelében. Ez alatt megérkezvén Bogádi uram által való válasza is ő flgének, nekünk igen reménységünk kívűl való válaszunk adatott ő flgétől, s mi azt hittük, remélhettük, ő flge kegyelmesen szemei eleiben vevén szegény hazánk törvényét, s mind abban való nagy igazságunkat, éltetni fogna minket is azzal, az mivel ő felsége kegyelmesen mint magyarországi király kötelezte nekünk is magát annál is inkább, hogy még éltében is szegény asszonynak, mi de jure kezünkben vehettük volna minden atyánkról maradott jószágokat, mint dotalistától, kinek legyen-e hatalma s igazsága az verus successor ellen, egy dotálista lévén, arról testamentumot tenni, kit nem ő keresett, könnyü akárkinek is azt eszében venni. Az szegény árváknak is nálunknál közelebb való atyjafia nem lévén azoknak gondviselésök is méltán minket concernal; mi abban meg is nyugodtunk vala. Ő flsge nem kezd olyant mi rajtunk el, ki azelőtt nem volt. Ő flsge is az verus successor ellen tarthatja-e magának az tutorságot, vagy veheti-e az ellen el, megmutatja régi irott országunk törvénye Tripart. part I, titul. 115.

Úgy vagyon, külső országban lakunk, de azért Magyarországban szép uraságaink vadnak, és igaz hazafia vagyunk, s bár Magyarországban nem resideálunk is, de ugyan annak tagja vagyunk, ezzel senki igazsága el nem vétethetik akár kitől is. Az asszonynak hogy nála hagytuk volt az árvákat, jószágokat, az állott az mi jó akaratunkban, holott az asszonynak nálunk levele, minket ismert főgondviselőjének mind magának gyermekinek, s javainak. Mi azért Kegyelmed által ő flgének mégis alázatosan könyörgünk, ő felsége resolválja kegyelmesebben magát, és ez levelünkre Kldtől választ várunk. 24 Augusti, hozták vala meg ultima Julii írt levelét is Kldnek. Annak örülünk, hogy az úristen ő flge fiu magzattal látogatta meg, kit hogy isten ő felségök örömére, az egész keresztyénségnek békességére és előmenetelére fel is neveljen, szíből kévánjuk.

Az keresztyénség között való nagy vérontás elég szomoru, melyet immár az úristen megszánván, mi bizony szívünk szerént

kévánnok, adna isten ő felségök között egy jó békességet, ki ennek az mi szegény nemzetünknek s hazánknak is használhatna. Tartsa isten sokáig jó egészségben Kldet.

Datum in civitate nostra Alba Julia, die 19 Septembris anno dni 1637.

Illmae et Rssmae Dnis Vrae

amicus benevolus.

(Battyányi könyvtár N^{5}. IV, 4. n^{0} 129. 130.)

XL.

1637. oct. 19.

Lippay Rákóczynak.

Excellentissime et illustrissime princeps domine dne colendissime.

Megérkezvén hála istennek békével és jó egészségben Ngodtúl Izdenczi uram, az melyeket Ngod ő klmére bizott, referálta fideliter ő felségének. Örömest értette ő felsége az Ngod ő felségéhez és keresztyénséghez való jó igyekezetit, szándékját és sinceritassát. Ngod is viszonta ne kételkedjék az ő felsége kegyelmes jó akaratja felől Ngodhoz. És atyai gondviseletében az Ngod javára, megmaradására való igaz állandó igyekezetiben teljességesen megnyugodjék. El is higyje, hogy valaminemű jóakaratját, segitségét ennekelőtte igérte ő felsége kész volt ez ideig és ennekutánna is véghez vinni, és megcselekedni. Hogy pedig Ngodnak segitségeket nem küldött ez ideig, nem egyéb volt az oka, hanem mivel nem kérte egyszer is, hogy de facto küldjük, se pedig ennyire való periculumait nem jelentette senki által Ngod. Bogády uram által is, hogy utólszor ő felségénél volt, csak azt kévánta Ngod, hogy rendeleteket tegyen ő felsége, hogy az adandó segítségek, kivánván a szükség, mehessenek késedelem nélkűl, és messze se legyenek, az mint a postulatumokbúl is kitetszik, kinek annualt volt is ő felsége és disponált volt. Most hogy Izdenczi uram megtért, érti nyilvábban ő felsége az Ngod kivánságát és félelmét is ahozképest segítségek szorgalmazását. Melyet meg is ad ő felsége az mennyire az időnek késő volta és alkalmatlansága szenvedi. Noha úgy reménli ő felsége, hogy az téli időben levén, és a töröknek is másfelé való distractiói; ebben immár az esztendőben megtartja az úristen háborúság nélkűl Ngodat. Azonban úgy rendöli ő felsége az Ngod szükségére való segítségeket, hogy az ő felsége jó akaratjában és ajánlásában bátorságosan nyughassék Ngod.

És noha az időnek rövid volta és az jelen való télnek alkalmatlansága miatt nem provideálhat egészen Ngodnak német

hadakról olyan hertelen, mert az minemű késedelmes ezeknek járása és az téli menetelre szokatlan, annak felette elgondolván, hogy immár ez idén nem lehet derék félelem az töröktől, az maga szükséges szolgálatjára applicálta volt is az hadakat, ahoz képest nem látja modját ilyen hamar, miképen mehessenek Lengyelországon által Erdélyben, meg is emésztené az idő és ut őket, nem is érkezhetnének előbb be új esztendőnél, Ngodnak is és az országnak terhére volnának inkább hogysem hasznára. Ő felsége ezeket az akadékokat látván, mégis (ilyen hamar német hadból lehetetlen levén az succursus) hogy Ngod lássa és érezze az ő felsége jó akaratját, offerál Ngodnak két ezer könnyű lovast az pomeraniai hadaiból, az kik ha kivánja Ngod mindgyárt menten mennek, gyorsak is és lovasok lévén jobban reá érkeznek az Ngod segítségére.

Annakfelette meghagyta Homonnai generalis uramnak is, hogy valamiből lehet, megtalálván Ngd, az ő kegyelme generálisságából legyen segítséggel Ngodnak.

Tanácsolja annakfelette ő flge és inti is Ngodat, hogy ha ugyan az töröktűl derék bántása lenne immár az tél előtt Ngodnak, és erejét külömben meg nem álhatná, provideálja jól az erősségeket Ngod és tartoztassa az törököt, mig ő felsége több és erősebb segítségeket is küldhet Ngodnak. Kiben ne is kételkedjék Ngod. Ebből nyilván megtapasztalhatja Ngod az ő felsége nagy jó akaratját és sinceritását Ngodhoz.

Az ő felsége szép igéretirűl és maga ajánlásáról való decretumot, melyet láttatik Ngod igen kivánni, kész megadatni Ngodnak ő felsége és megküldeni az Ngod gyűlésre jövendő követi által az kikkel értekezésünknek kell lenni némely circumstantiákrúl.

Ngod felette jól cselekedne, és az maga dolgait igen megerősíti, ha az gyűlésre való occasióval becsületes követet küld ő felségéhez, az ki által ő felségének nem csak de imperatoria dignitate gratuláljon, hanem az előbbeni dicsőséges emlékezetű császár urunkkal végezett diplomait és egyességét confirmáltassa és erősítesse, talán megjobbítassa is. És ugyan ezek által az német segítségek meneteléről, utjárúl circumstantiáirúl, in particulari végezzen elegendőképpen. Ha Ngd szándéka szerint fiát küldi, igen jó leszen, melléje adván derék embereket, plenipotentiával és instructióval együtt. Eddig az töröktűl való félelemmel mentette magát Ngod, most jó alkalmatossága vagyon, mivel egyébiránt is tartozik az gyűlésre küldeni, azt az török sem tilthatja Ngodtúl. Renoválhatja Ngod az előbbeni fejedelmek micsoda követségeket, sőt magok személyében is végezéseket tettek Magyarországgal és ő felségével az török sérelme nélkűl.

Végezetre, értette ő felsége, hogy palatinus uram ő nga tett volna Ngodnak valami discursust de cessione, azt hogy ő fel-

sége híre és akaratja nélkül is esett, declarálja magát kegyelmesen Ngodnak ő felsége.

Ezeket az ő felsége nagy jó akaratit és kegyelmességét szükség, hogy nemcsak jó néven vegyen és méltó háladással Ngod, hanem hogy Ngod is igaz hívséggel és sinceritással állandó képpen megfeleljen és igyekezzék megszolgálni Ngod ő felségének. Ezeknek utánna ajánlom Ngodnak alázatos szolgálatomat. Tartsa és éltesse isten Ngodat sok esztendeig jó egészségben.

Viennae die 19 Octobris 1637.

Excellentissimae et Illustrissimae Celsitudinis Vrae
servitor obligatissimus
Georgius Lippay
eppus Agriensis.

P. S. Ez levelet vívő hív szolgáját ő felségének Vásárhelyi Péter uramot commendálom Ngodnak. Bocsássa jó válaszszal hamar Ngod. Az makói dologban parancsolt ő felsége Pálfi uramnak, hogy ne háborgassák, meg is büntetődjenek az kik külömbet cselekednek.

XLI.

1637. oct. 19.

Lippay Rákóczynak.

Referenda excellentissimo principi Transsylvaniae, nomine domini cancellarii.

Megjövén Izdenczi uram, mindennemű dolgokrúl nemcsak hív, de Ngod részére favorabilis relátiót is tett ő felségének, és én nekem is ad partem én reám néző dolgokról. Kikből vettem eszemben rész szerint valami bátortalanságát hozzánk Ngodnak, kiváltképen pedig panaszit is, melyek mindenestűl mivel abból estek, úgy tetszik, hogy nem informatus Ngod némely dolgokban, az kiket mindazáltal igen szükséges, hogy értsen Ngod. Ehezképest akarom Ngodat igen confidenter holmi dolgokról tudósitani, és mind az ő felsége sinceritássát, és jó igyekezetit Ngodhoz, mind pedig az én szolgálatra való igyekezetemet szíből megújítni, az akadékokat is szeme eleiben teríteni Ngodnak, kérvén azon, hogy ha valami élesebben talál esni ezek között, Ngod nem egyébnek, hanem igen nagy confidentiának, és jó szándéknak tulajdonítsa, melylyel szolgálni igyekezem sincere Ngodnak és az akadékokat merő igazságból megnyilatkoztatni, eltávoztatni.

Négy dologról láttatik Ngod panaszolkodni és minket úgy tetszik vétkessé hagyni. 1mo Hogy ő felsége az megigért segítségeket Ngodnak meg nem küldötte mostani nagy szükségére nézve. 2. Hogy az mely németeket Ngod be akart vitetni Len-

gyelországból impediálták. 3. Hogy regálissal az gyűlésre nem hivattatott Ngod. 4. Hogy decretumot az igért segítségekről nem adtunk.

Az elsőt az mi illeti, szükség hogy Ngod értse, az mind ez ideig is nyilván által láthatta, minemű nagy jó akarattal és segítséggel is voltak ő felségek Ngodhoz az mostani állapotjában. Miképpen ez mostani urunk ő felsége majd még atyját is meggyőzvén az iránt, az négy ezer muskateres segítséget is nyilván megigérte mind ennyi distractióiban is, és szükségében, nem valami kételenségből és obligatióból, hanem maga jó akaratja szerint, és az Ngodhoz való jó indulatjából, látván az Ngod sinceritássát és fidelitássát az keresztyénséghez és ő felségéhez. Nem is azért cselekedte ezt ő felsége, hogy Ngodat bele biztassa a sárban, azután ott hagyja, hanem hogy effective succurráljon, és difficultásiban megsegítse Ngodat. Mely ő felsége nagy jó akaratja és kegyelmessége Ngodhoz nemhogy megfogyatkozott és alább szállott volna, sőt bizonyosan elhigyje Ngod, nevelkedett és öregbedett is (noha Ngod Izdenczi uramtól küldött maga levelében csak meg sem köszönte egy szóval is az ő felsége jó akaratját.) Nem is vádolhatja azon ő felségét Ngod, hogy igéretiben megfogyatkozott volna, mert nem olyan ő felsége, hogy szavát változtassa, hanem valamit igért, mind meg is adta eddig Ngodnak. Melyet hogy elhigyjen Ngod, jusson eszében, hogy két rendbeli segítséget ajánlott és igért ő felsége Ngodnak, egyiket németet, másikot magyarországit. Az német segítséget az mi illeti, két rendbeli, egyik hogy az mely hadat Ngod Lengyelországból által akar vinni, elbirhassa, másik az kit maga igért Ngodnak ő felsége négy ezer musquaterest. Az elsőt az mi illeti, sehonnan meg nem bizonyodik, hogy ő felsége abban tett volna valami akadályt, sőt Homonnay uramnak kemény leveleket irt, hogy ne akadékoskodjék, hanem bocsássa által és békét hagyjon azoknak is az kiket megarestált. Az mint úgy is lett, nem is kért Ngod oly németeket ő felségétől által vinni, az kit megtiltott volna. Hogy ne szóljak arról, melyet Ngod maga is egy nehány alkalmatossággal jelentett, hogy vagyon Ngodnak magának is elegendő passusa, az kín Lengyelországból egyenesen az maga ditiójában viheti az Lengyelországban fogadott németeket. Vihetett azért Ngod az kit akart mind azon, mind pedig az ő felsége ditióján által.

Az négy ezer muskaterest, az kit igért ő felsége Ngodnak abban isvalamit kivánt Ngod, mindeneket megcselekedett ő felsége. Legelsőbben Réz András uram által találta meg felőle ő felségét Ngod, nem is fogyatkozott meg Ngod cum illis circumstantiis et conditionibus, megigérte ő felsége, ha az török megint hostiliter inpetálná Ngodat etc. Másodszor Bogádi András uram által azt kivánta Ngod, hogy úgy alkalmaztassák azokat az német segítsé-

geket, hogy mindgyárt, mihent az szükség kívánja, mehessenek és messze se legyenek. Azt is megcselekedte ő felsége és rendeletet tett, kik menjenek és fejek is előttök járó ki legyen, Silésiához is hogy messze ne legyenek, úgy is volt, lassudván az hirek is, és az töröknek sok distractiói lévén, az többivel együtt ugyan szolgáltatott mindazáltal ő felsége ezekkel is, maga szüksége is azt hozván magával és kévánván. De hogy Ngod kérte volna ő felségét, hogy de facto küldjék ott legyenek, menten menjenek, nem kérte soha Ngod senki által, sem az jelenvaló periculumot nem jelentette. Sőt az töröknek noha nem kevés készületit hallottuk Nicopol táján, az ki által is kezdett volt költözni az Dunán, Ngod oly nagy hallgatásban volt, mi is sötétségben az Ngod állapotja és félelme felől, hogy kényszerítetett ő felsége, amugy megelőzvén Ngodat maga jó indúlatjából indítatott, küldeni Izdenczi uramat látni és érteni, mi karban van Ngod, van-e félelemben, és kiván-e segítséget, gyorsabb volt ő felsége az Ngod javára hogysem maga az kérésre. Immár elindult volt Izdenczi uram, mikor érkezett Bogády uram, és némely dolgokban adott, ugy vagyon, lument, de maga sem tudta mindenestűl állapotját Ngodnak, hanem csak az mit irás által vagy hírrel értett Ngod felől, és ő klme sem kért egyebet annál az rendelésnél az kiről emlékezem, hogy készen legyenek, az mint nyilván kitetszik az ő kegyelme ő felségének beadott postulatumiból és válasszából is. Sőt igazán irom, meg is követvén elsőbben Ngodat, arcza pirulással comparealtam magam is ő felsége előtt egy nehánykor, mikor kérdezte magától is Bogádi uramtúl, mint hagyta az fejedelmet, mikor jött el onnét, mikor látta Ngodat. Bogádi uram pedig talám esztendeje hogy nem volt Erdélyben, sem Ngodat nem látta, az dolgokban is csak az mit hírrel hallott azt tudta mondani, az ő felsége ditiójában Trencsin táján lakik, és onnét jön, Ngodtól küldetett névvel otton-otton fel ő felségéhez. Elegendő emberségéről nem szólok Bogádi uramnak, mert bizony dolog, hogy az Ngod dolgait fideliter, prudenter, és feliciter is tractálta ő felsége előtt. Egyéb dolgairól is és állapotjáról Ngod alig tudom, hogy írt volna én nekem confidenter, hanem mikor akart valamit jelenteni ő felségének, Debreczeni urammak írt Ngod, Debreczeni uram Bogádi uramnak, Bogádi uram Simegbe Jakussith uramnak, Simegből úgy ír megint én nekem Jakussits uram. Ngod bölcs itéletire hagyom az többit. Én bizony mikor ő felsége annuentiájából confidentiára offeráltam Ngodnak magamat, nem ilyen confidentiát értettem rajta, hanem nagyobbat ennél. Az minemű clavist küldöttem, avval sem akart élni eddig Ngod, utóljára talált valami fogyatkozást benne, az kit én még most sem tapasztalok, de ha volna is, könnyen kedve szerint meg corrigálhatja Ngod, megküldvén az mássát énnekem is, talán eddig

nem volt szintén haszontalan az én vékony munkám és szolgálatom az Ngod dolgaiban, bánnám ha Ngod az én jó szándékommal és confidentiámmal megbántódnék ezután is.

Az mi pedig illeti az magyarországi segitségeket, vármegyéket, insurrectiókat és egyéb efféle tavaly igért subsidiumokat, ezeket sem kérte senki által Ngod, hogy de facto felüljenek. Bogády uram azt kivánta, hogy készen legyenek, ha kivántatik felülhessenek az vármegyék. Megparancsolta mindjárt ő felsége ugyanazon levélbe, melyben az gyűlést differálta, azután nem is kérte csak egy szóval is Ngod, hogy de facto felüljenek. Nem is volt talám szükséges, mert azok arra valók, hogy az végbeli törököt othontartóztassák, hogy Erdélyre ne mehessenek, ki nem menvén az vármegyék az országból. Az hajdúság arra való, hogy Várad felől oltalmazni segítse azt az utat, hogy Erdélyben az török ne mehessen azon az passuson. Mivel pedig az budai vezér igen csendesen vagyon, és innét semmi periculuma nincsen Ngdnak, az is nem láttatik szükségesnek, sőt talán hasznosnak is lenni mostanában.

Nem is jelentette Ngod praesens periculumját is senki által hanem most, ezt is csak occasionaliter Izdenczi uram által. Minekünk nem is látszék, hogy igen jelen való periculumja volna Ngodnak, mivel az török messzi a Dunán túl vagyon, ereje sincs nagy, Máthé vajda is közben vagyon, bejött az téli idő is az töröknek bizonytalan az persával való állapotja, vagyon az tatárokkal is distractiója. Ngoddal pedig megbékéllett és jóval ajánlja magát, az az budai vezér is veszteg és csendességben vagyon, ki nélkül alig hiszem, hogy Erdélyhez hozzá nyuljon. Ehez képest nem értette ő felsége semmi nyilván való közelgető veszedelmes állapotját Ngodnak.

Tavali esztendőben, mikor Ngdnak félelmi voltak, egyik követe az másikat érte, szinte Ratisbonába is tudósította in particulari minden incidentiákrúl igen fideliter et sincere ő felségét, megírta hogy most az török megindúlt, itt vagyon, kérte, hogy parancsoljanak az insurrectiók felől az kassai generálisnak, hajdúságnak; megnevezte kiket kiván, hogy menjenek szolgálatjára, mennyi németeket akar fogadni és efféléket; így értetük mi is szavát Ngodnak, és igyekeztünk segíteni; most két hónapig sem írt semmit Ngod, kiből nem conjiciálhattuk igen nagy periculumját Ngodnak. Magunkat is szükség kivűl nem akartuk terhelni. Most értvén ő felsége Ngodnak kivánságát, mindjárt minemű nagy kegyelmességgel resolválta magát, az én levelemből megértheti Ngod és míg él, hálaadással veheti méltán.

Jövén immár az két utolsó punctumra, az mi illeti az regalist, maga kezében adtam Bogády uramnak, és ám meg is vitték Ngodnak, azért nem lehet panasz, későn resolválván magát ő felsége az gyűlésrűl, mivel Prágából haza jövén, még azután hivatta

fel az tanácsurakat, nem lehetett annyi sok regalist egyszersmind expediálni, az út is messze, és időt kíván. Az decretumot az mi illeti, Ngod tudja, hogy nekem akkor kell kiadnom, mikor parancsolják, magunk emberétől megküldeni Ngodnak vagyon consideratiójok benne. Bogádi uram nem sollicitálta, hanem csak azt kívánta, hogy emlékezet legyen az ő felsége levelében az segítségről, az minthogy meg is lett.

Szegény Cardinál uram ideiben is tettünk igéreteket Ngodnak, de nem adtunk decretumot, a nélkül is meghitt Ngod. Ha mutatni kellene valakinek azt a decretumot, talán ártalmas is lehetne. Ebben is mindazáltal az Ngod kedve szerint cselekszik ő felsége és Ngdnak maga emberi által megküldi. Elhigyje bizonnyal Ngod, hogy ha szavunkat akarnánk változtatni, azon uton elmehetnénk az decretum mellől is, az ki nem contractus, sem diploma. De az nem mi hozzánk tartozó szokás.

Ezeket akarom Ngodnak igen confidenter és nyilván megírni, kívánván ebből az innét való sinceritást Ngdhoz megmutatni, remélvén, hogy Ngod is hasonló igazsággal mutatja magát és sinceritással azon szívvel is veszi mindezeket, az melylyel én írtam, nem kételkedem benne, és talán eszében is veszi Ngod, hogy én is igyekeztem szolgálni Ngodnak, nem is gyümölcs nélkül, kit ezután is követni fogok, kérvén azon Ngodat igen confidenter, intimalja egy szóval maga emberinek Ngod, az kiket az gyűlésre küld, ha miből megtalálom az gyűlésben ő kegyelmeket, legyen jóakarattal és segítséggel is.

Ngodnak azért akartam ezt különb jegyzésben küldeni, mivel az levelemet ő felsége akaratjából írtam, és arra referálja is magát ő felsége. Ezeket pedig csak magam szerint, kiket megolvasván Ngod, és választ adván ezen Vásárhelyi Péter uramtúl, vissza küldje az én írásomat Ngod, igen kérem és kívánom. Tartsa isten Ngdat. Viennae, die 19. Octobris 1637.

Georgius Lippay
eppus Agriensis mp.

XLII.

1637. okt. 22.

Lippay Rákóczynak.

Excellme et illme princeps, dne dne collendissime.

Elbocsátván az ő flge curieret jó válaszszal Ngodhoz, érkezék más levele Ngdnak, melyben úgy tetszik három dologról vagyon emlékezet, egyik az decretumról, másik az tutorságról, harmadik az clavisrúl. Az elsőre úgy vélem elegendő, és az én itéletem szerint jó válasza vagyon Ngodnak, megigérte ő flge maga, és

meg is adatja. Az másodikról azt írhatom Ngodnak, hogy Ngd ne kételkedjék abban; ő flge nemcsak Nagodnak, de legkisebb hívének is se injuriát nem akar tenni, se pedig az ország törvénye igazságától meg nem akar fosztani senkit. Eddig úgy vélte ő flge, most is úgy itéli, hogy Ngdnak semmi injuriája nem leszen, se pedig az ország törvényét aval meg nem sérti, si usus fuerit jure suo, és tamquam supremus princeps, et tutor primus et maximus omnium pupillorum, maga elfogja administrálni az tutorságot, az mint hogy volt ő flge más fő familiáknak is mi emlékezetünkre tutora. Az asszony ha szinte dotalista volt is az őstől maradott jószágban, de ugyan tutorokot hagyhatott az ő árváinak és azok személyének, hasonlóképen az maga anyai jószágának, és annak is az ki együtt való acquisitumok most urával, és így megszakadozna az tutela, és ad summum az ősről maradt rész tuteláját praetendálhatná Ngod, az personákét nem, se pedig más részjószágét. Hogy Ngod hazánk fia nem volna, tagadhatatlan, de az mellett az is bizonyos, hogy nemcsak kivül lakik az országon Ngod, de ha nem absolutus és externus princeps Ngod. Több ratiókat most elő nem hozok, hanem Ngodnak kívánsága és parancsolatja szerint, ebben az dologban az ő felsége intentióját sincere megjelentem, hogy ő flge szándéka minden módon az, hogy a tutelát maga viselje, hanem ha nyilván kitetszenék, hogy Ngodnak ebből injuriája, avagy országunk törvénye sérelme és elrontása következnék, el is hidje Ngd, hogy ő flge az ki ilyen nagy jóakarattal vagyon Ngodhoz és ennyit cselekszik Ngddal, avagy Ngdért, az kire talán köteles sem volna az mivel ex justitia tartozik Ngodnak, azt el nem veszi violenter Ngodtúl. Ha pedig az Ngd injuriája nélkül él ő flge az maga jussával, azt is nehezen nem veheti Ngod, sőt inkább engedelmesen viselheti magát ő felségéhez és hálaadással, az mely jó akaratját mutatja az szegény árvákhoz és az egész familiához.

Az clavisról írtam az curier által, corrigálja meg Ngod az miben kétes, és cum correctione küldje meg én nekem az mássát.

Ezeknek utánna ajánlom Ngdnak alázatos szolgálatomat. Tartsa és éltesse isten Ngdat sok esztendeig jó egészségben.

Viennae, die 22. Octobr. 1637.

Excellentissimae Celsitudinis Vestrae

servitor obligatissimus
Georgius Lippay
eppus Agriensis.

Hátirat: Excell. et illustr.-mo principi ac dno Georgio Rákóczi Tranniae Principi, partium regni Hungariae dno, ac Siculorum comiti et dno colendissimo.

(*Rákóczi saját jegyzése:* 14. novembr. 1637.)

(Batthyányi könyvtár N^{5} IV. 4. n^{0} 136.)

XLIII.

1637. oct. 31.

Rákóczy Lippaynak.

Illustrissime et reverendissime dne, amice nobis observandissime.

Az Kegld 19. die huius mensis Bécsből írt levelét az tegnapi napon adá meg az ő felsége jámbor szolgája Vásárhelyi Péter. Izdenczy urammal micsodáról beszélgettünk, Kegld felől is micsoda panaszszal emlékeztünk, azok mindenek megvadnak in scriptis nálunk, ki mind is két dologból állott. Egyik, hogy Kegldnek ritkán látjuk levelét, úgy annyira, hogy magunk szolgái által is nem vehetjük válaszát Kegldnek, mint im nem régen Bogádi uram által. Másik az tutorság dolgában való resolutiója felől Kegldnek, melyek mindazáltal mi tőlünk nem úgy panasz képpen lettenek előszámlálva, mint ex confidentia, mert régi közmondás: néma gyermeknek anyja sem érti szavát, kire az Kegld sokszori irási és kérési adtanak nekünk alkalmatosságot, el is hidje Kegyelmed, életlenben volt izenetünk, mintsem azt Kegldnek élesebben kellett volna fontolni. Izdenczi uram, hogy ő felsége előtt, az mint Kegld irásából értjük híven referálta az dolgokat, annak úgy kellett lenni, s Kegyelmednek is érteni kellett, kit mi csak magán is communicálni el nem mulattunk volna Kegdtől, mostani irását is pedig Kegldnek nem úgy idegenül, mint illendő sznceritással veszszük. mert honor honorantis non honorati existit.

Látjuk, Kegld négy punctumokról mint elmélkedik, kikről mi most Klddel disputatiót nem inditunk, noha Kld nekünk is megbocsásson, az segitséget annyira sollicitáltuk, hogy tempestive bizonyos közel való helyen legyen, hogy csak azért Klobusiczki talán kétszer is volt ő felségénél, mert nekünk ajtónk előtt volt az veszedelem, azt is tudtuk, messze vadnak az ő felsége hadai, s noha az budai vezér csendességben volt, de ez alatt igen kész állapottal; más felől pedig Smilhez mind gyültön gyült az török; értettük, s nyilván hittük, hogy gonosz szándékkal vadnak hozzánk, s az budai vezér is onnét vár. Az másodikról most semmit nem irunk, mind szolgáink az gyűlés alatt meg fogják arról találni ő felségét, s Kegyelmedet is Generalis uram ellen pedig mennyi panaszt tettünk magának Klgdnek is, megvadnak leveleink mássai, de attól nem hogy szünt volt generalis uram, de ő maga szolgálatjára is megkötelezett bennök. Mi azt elhittük, hogy ő felsége parancsolt generális uramnak, kihez mint alkalmaztatta ő keglme magát, csak tétetne ő felsége inquisitiót, megismerné ő felsége igazságát az mi sok offensáinknak ő kegyelmétől.

Az regalissal való hívása ő felségének maga császári kegyelmességében áll. úgy vagyon; mindazáltal mi magyarországi uraságunkra nézve ugyan haza fiának, és ő felségének jóakarójának is tartván magunkat, s boldog emlékezetű dicséretes nagy hírrel névvel tündöklő császár ő felsége is azt cselekedte, úgy tetszik, ha ő felsége is azt tőlünk meg nem fogja, kegyelmességét kóstoltatja ő felsége velünk.

Az ő felsége regalissát 6. Octobris hozták meg, noha az ide alá való vármegyéken már mindenütt publicum volt. Bogádi uram circa 26. Septembr. jött el Bécsből, kiből Kegld megitélheti, Bogádi uram elébb küldhette-e meg?

Az decretum felől mi tettünk emlékezetet Izdenczi uramnak, s szegény üdvezült császárnak meg is mutattuk egy nehány decretumit pecsét alatt. Igazsággal is írhatjuk Kegldnek, hogy minden derekas resolutiói szegénynek mi nálunk pecsét alatt vadnak; mi ő felségének pedig minden kegyelmességét igen megköszöntük, ha szinte levél által nem is, de emberünk által.

Mindezekről mi Kldet több irásunkkal nem terheljük, reménységünk az lévén, hogy az úristennek szent áldásából, az embereknek reménységök kivűl, ez mostani állapotok is meg kezdnek csendesedni. De ha valamint másképpen történnék, s az havasali vajda írása szerint által jönne az török (melyet im csak az estve hozának) pariáját is mi megküldtük Kegyelmednek kegyelmes oblatiója szerint ő felségének, ha az idő úgy hozná, hogy az ő felsége segitsége kivántatnék, fogyatkozás nélkül tempestive alázatosan ő felségétől elvárjuk, kit mi ő felségének minden időbeli állapotunk szerint való kész jó akaratunkkal, s szolgálatunkkal akarunk recompensalni. Ezek után tartsa isten sokáig jó egészségben Kegldet. Dat. in civitate nostra Alba Julia, die 31. Octobris anno dni 1637.

Illustrissimae et Rsmae Dnis Vrae amicus benevolus.

Hátirat: Anno 1637. die 31. Octobris ad illustr. ac rsmum dnum Hungariae cancellarium datarum suae illmae celsitudinis conceptus correctum par.

XLIV.

1637. oct. 31.

Rákóczy Lippaynak.

Illustrissime et reverendissime dne, amice nobis observande.

Hogy ő felsége kegyelmesen vette az mi keresztyén indulatunkat, s Izdenczi uram által tett intimatiónkat, s kegyelmes atyai gondviselését, s segitségét is igíri ő felsége, és arról ugyan

assecural is ő felsége Kegyelmed által is, az uristen ő felségét áldja meg érette, nekünk is adjon erőt ő felsége, hálálhassuk meg ő felségének. Az segítségnek készen lenni s igen közel is nem árt, mert noha az tatárok mind Krimben mentenek, az moldovai vajda is székes-helyére szállott, mindazáltal az havasali vajdának im csak tegnap hozák levelét itt lévő követi által, kit in paribus im Kegyelmednek meg is küldtünk, ha kivántatik, érhessük közel az ő felsége segítségét, az jó igaz keresztyéni indulatú szomszédnak is segithessünk véle. Mi örömest készek vagyunk megadni azt a portának, a mivel conscientiánk sérelme nélkül tartozunk, de ha méltatlan akar háborgatni, oltalmazni akarjuk magunkat.

Generalis uram is csak tartsa az ő felsége kegyelmes parancsolatjához magát, s ne tegyen akadályt ha kivántatni fog, és tegyen valami distractiot nekik, ha ugyan háborgatni akarnák, mi nagy bizodalommal vagyunk, az úristen megszégyeníti őket.

Isten kitől oltalmazzon, de ha ugyan reánk erősödik az török, követni akarjuk az ő felsége kegyelmes atyai tanácsadását is. Minden valósággal megnyugodjék Kegyelmed benne, hogy minden akaratunk az vala, hogy az mostani országgyűlésére az öregbik fiunkat felküldvén, ő felségét általa salutáltassuk, de az török táborozásának még sem lévén vége, kit Kegyelmed az havasali vajda leveléből is megérthet, haladni kelletik. De isten megcsendesítvén az állapotokat, el nem akarjuk mulatni az ő felségéhez expediálandó követinknek felküldését.

Palatinus uram de cessione már két izben is miképen irt legyen Kornis uramnak, in specie rövid nap megláthatja Kegyelmed, kit hogy ő felsége akaratja nélkül cselekedett ő klme, s ő felsége is tudósít Kegyelmed által felőle. igen alázatosan vettük ő felségétől; bizony könnyes szemmel olvastuk az ő kegyelme irását.

Ő felségének hozzánk való nagy jó akaratját s kegyelmességét, meghigyje Kegyelmed, hálaadatlansággal nem akarjuk megszolgálni.

Az makai dologról, hogy ő felsége kegyelmesen parancsolt, azt is alázatosan vettük ő felségétől. Bizonnyal higyje Kld, ha az sok alájáró csavargókat meg nem kezdik zabolázni, soha az a föld el nem viselheti, s az török is offendáltatik véle, kik mennyi insolentiákat cselekedjenek, meg fogja kegyelmed jámbor szolgánktól érteni. Kegyelmed kivánsága szerint serio parancsoltunk nekik, Kld dolgainak promotiojában minden segitséggel legyenek, kivánván istentől Kld felől mindenkoron halhassunk örvendetes hireket, s megnyugodván Kld az mi kész és miden időre megmaradandó sinceritásságunkban. Datum Albae Juliae 31. Octobris anno dni 1637. Illmae ac Rsmae D. Vestrae amicus benevolus.

Hátirat: Anno 1637. die 31. Octobris ad illustr. et rsmum dnum cancellarium Hungar. datarum suae illmae celsitudinis conceptus correctum par.

XLV.

1637. nov. 27.

Lippay Rákóczynak.

Excellentissime et illustrissime princeps, dne dne colendissime.

Az Ngod octava Novembris írt levelét 25 adták meg én nekem Posomban. Csodálkoztam rajta, hogy Ngod ilyen nagy dologban maga emberét nem küldötte, kibűl esett, hogy computálván az napokat, csak Kassára is tiz napig vitték az Ngod levelét. Mely mihent megérkezett magam mindjárt postára ülvén mentem fel Bécsben, ő felségének proponáltam, resolválta is magát kegyelmesen, és Ngodnak én általam intimáltatja e szerint resolutióit ő felsége.

Ez az töröknek ilyen véletlen és reménytelen indulatja reménysége kivűl esett ő felségének, holott immár mind Lengyelországból mind pedig egyébünnen bizonyosan irták ő felségének, hogy az török had eloszlott, Ngod is elbocsátotta hadait, Máthé vajda is letelepedett honnjában, az lengyelek is, az kik vigyázásban voltak, haza mentek; annak felette az téli időnek alkalmatlansága is ben lévén, nem szokott az török ilyenkor megindúlni, kihez képest az ő felsége elméje mindenestűl ott járt, hogy immár ebben az esztendőben félelem nélkűl lévén Ngod, ez télen úgy provideáljon Ngodnak, hogy kikeletre készen találtassék. Most ilyen hertelen és véletlen irruptiója lévén, az ország is együtt itt gyűlésben foglalatos lévén, miképpen segíthesse Ngodat ő felsége, eléggé törődtünk rajta, az Ngod követeivel is conferálván a dolgot, miképpen és honnét lehetne ő felségétűl leghamarébb való segítsége Ngodnak, bolott az ő felsége német hadai messze is vannak, és szintén most vannak derék conflictusban az svecusokkal, meg is verték csak szintén recenter az Vrangel hadát, az ki egy(ik) főgeneralissa volt az svecusoknak és feljebb valónak tartotta magát Paniernál is, ez viselte fele hadát az svecusoknak; ezt éppen megverték, az lovassában az harcz helyén másfél ezer maradott, az tisztviselőiben talám csak kettő sem ment el, mindjárt egyszersmind öt várost vettek meg Pomeraniában az ő felsége hadai és igen nehéz passusokon mentek által. Az másikot is, Paniert vizek közibe szorították, és avval is megütköztek talám eddig is, mely dolog, elhittük, hogy isten engedelméből, hamar való békességnek oka leszen. És nagyobb módot is ad ő felségé-

nek az Ngodra való gondviselésben, és oltalomban, melyet el sem mulat ő felsége. Azomban hirtelenében az minemű dispositiokat tett az Ngod segítségére, ez includált jegyzésből megérti Ngod, intvén azon ő felsége Ngodat kegyelmesen, hogy minél jobban lehet, ezekkel és az maga hadaival provideáljon Ngod magának, és az mostani hertelen való impetussát az töröknek, az ki hosszu és sokáig tartó nem lehet, sustineálja, ha különben nem is, erősségekben, most ő felsége megsegíti nagyobb erővel is Ngodat, kiváltképen tavaszra, most ilyen hertelen és sietve ezek occurráltak. Azomban is meg nem szűnik ő felsége több módokról is gondolkozni, és találni az Ngod szükségére, csak Ngod ő felségét sietséggel és gyakorta mindenekről informálja. Ezeknek utánna ajánlom Ngodnak szolgálatomat. Tartsa és éltesse isten Ngodat sok esztendeig jó egészségben. Viennae die 27 Novembris 1637.

P. S. Valamiket Ngod suggeralt és kivánt ő felségétől irásában, ám mindeneket megengedett ő felsége.

Excellentissimae Celsitudinis Vrae

servitor obligatissimus

Georgius Lippai eppus Agriensis mp.

1. Kassai vicegeneralis uram az mi segítséggel lehet mostani szükségében az fejedelemnek, el ne mulassa.

2. Mivel ő felsége egyébiránt is az fejedelem segítségére akarta küldeni Szunyogh hadait, sőt azoknak fogadásában arra nézett leginkább ő felsége, úgy is érti ő felsége, hogy még sokan közűlök zászlók alatt vannak, valakiket kaphat ezek közűl Bornemisza uram, obligatiójok szerint az ő felsége akaratjából parancsoljon nekik, hogy az kik letelepedtek is üljenek fel, és küldje be az fejedelemnek, mivel ezek felvették az ő felsége fizetését. Az ki ezek közűl fel nem ül, nem adatik gratia neki, az ki felül, leszen tekintet reája.

3. Az ki be akar menni az mostani szükségben az fejedelem szolgálatjára, megengedte ő felsége.

4. Hasonlóképen ha fogadni akarna valakiket a fejedelem.

5. Ha az budai vezér készűlne és az idevaló török gyűlne, distractiót csináltat ő felsége, insurrectiókat Horvátországban, Újvár táján, és az felföldön.

6. Az hajduságot ültesse fel Bornemisza uram, legyenek segítséggel az fejedelemnek, kiváltképen, ha innét menne török Erdély felé Szolnok felől, ha oda be akarnak is küldeni segítséget, nem tart ellent benne ő felsége.

XLVI.

1638. jan. 18.

Lippay Rákóczynak.

Excellentissime et illustrissime princeps dne dne colendissime.

Adjon isten Ngodnak boldog szerencsés uj esztendőt, békességes csendes birodalmát áldja meg minden jókkal, és tegye győzedelmessé minden ellenségein az keresztyénségnek.

Az Ngod utólszor írt levelét meg adták mind ő felségének, mind pedig én nekem. Örömest értette ő felsége mind az Ngod mostani csendes állapotját, mind pedig hogy jó néven és hálaadóképen vette az ő fölsége minapi hirtelen való szükségben megmutatott jó akaratját Ngodhoz. Ezután is Ngod az ő felsége kegyelmes jó akaratjában és atyai gondviselésében meg nem fogyatkozik. Reméli ő felsége, hogy Ngod is igaz sinceritással és tiszta hív igazsággal fogja mind az elmultakat, mind pedig az jövendőket meghálálni ő felségének.

Az ő felsége dolgai, hála istennek, jól folynak Pomerániában, most is egy igen nagy erősséget vettek meg az ő felsége hadai, kit Pannuinnak neveznek. Az békességet is erősen viselik, melyet adjon az jó isten.

Az gyülés dolga igen késedelmesen foly holmi új kívánságok miatt az religio dolgában az atyafiaknak; ő felsége minden eddig való concessiókban és libertásokban kész megtartani, nem is akar azokban semmit megkisebbíteni.

Az török állapotjáról az mely dolgokat jelentett Ngod, azt is repraesentáltam ő felségének, gondja leszen ő felségének reája, noha ő felségének mind az portáról, mind pedig másunnét azt írják, hogy általán véggel az perzsára megyen az török.

Ezek utánna ajánlom Ngodnak szolgálatomat. Tartsa és éltesse isten Ngodat sok esztendeig jó egészségben.

Posonii, die 18. Januarii 1638.

Excellmae et Illmae Celsitudinis Vrae.

servitor devinctissimus
Georgius Lippay eppus Agriensis mp.

XLVII.

1638. máj. 1.

Lippay Rákóczynak.

Illustrissime et excellentissime grinceps, dne dne colendissime.

Husz János uram irja mind ő felségének, mind pedig én nekem, miképpen az Ngd szolgái hozzá nyultanak az szegény Rákóczi

Pál uram árvái jószágaihoz és egyéb marháihoz, hogy azokat az Ngod számára és tutelája alá foglalják, kirekesztvén az ő felsége kegyelmes gondviselését és tuteláját.

Ngod emlékezhetik róla, hogy Posonyban az gyűlés alatt is minden jóval ajánlotta ő felsége magát Ngodnak, az mint én levelemben is jelentettem vala Ngodnak, kiváltképen pedig szóval bővebben megmondottam volt Bogády urammak, hogy ő felsége noha talám de vigore juris avval sem tartozott volna, mindazáltal excludálni nem akarja mindenestűl az tutorságból Ngodat, hanem abban eredtünk vala az tractában, miképpen maradhasson az ő felsége méltósága is ebben fenn, és Ngodnak is kedveskedhessék ő felsége és hajlott arra ő felsége, hogy Ngodtúl is mind másik tutortúl dependentiájok legyen a gondviselőknek, vigyázás is az jó administratióra. Az jövedelem az mindennapi szükségeken kivűl, közakaratból tartassék, avagy az hová kivántatik hasznosan erogáltassék, holott egyébiránt is maga Ngod országunkban nem residealván, ugyancsak tisztviselők által administráltatná az jószágot. És reménlettük, hogy ezen bizvást megnyughatik Ngod, holott egyébiránt is ő felsége minden successiojában és igazságában kivánta megtartani inviolabiliter Ngodat.

Ez mostani véletlen occupationak módját kiváltképen én nem mindenestűl értem, nem is dicsérem, tudom Ngod ő felsége méltóságát és kegyelmes jó akaratját szeme előtt viselvén meghagyja embereinek, hogy supersedeálván eleikben vett igyekezetektűl, hagyják az dolgot az Ngod és ő felsége között való jó alkuvásra és végezésre. Én elindultam volt immár hogy az én püspökségemben menjék, és ott közelebb is érvén Ngodat, talán tehettünk volna igazitást valamit az dologban, mindazáltal visszahivatott ő felsége az articulusok kibocsátása és subscriptioja kedvéért. Ugyan nem hagyom mégis előmben vett jó szándékomat, hanem elmegyek, mennél hamarább lehet.

Ezeknek utána ajánlom Ngodnak szolgálatomat. Tartsa és éltesse isten Ngodat sok esztendeig jó egészségben.

Viennae die 1. Maji anno 1638.

Illmae et Excelmae Celsit. Vrae

servitor obligatissimus

Georgius Lippay eppus Agriensis mp.

XLVIII.

1638. aug. 3.

Rákóczy Lippaynak.

Illustrissime ac reverendissime dne, amice nobis observande.

Az úristen Kegyelmedet egri püspökségében és mi hozzánk is közelebb hozván, hogy rólunk el nem feletkezett, hanem hoz-

zánk való jó akaratjának megbizonyítására, de kiváltképen némely hamissan költött hirekre nézve levele által meglátogatott, jó akaratból való látogatását Kldnek szeretettel és kedvesen vettük. Felőlünk az mely hamis hirek(et) Magyarországban folytattak némely nem barátink, azon nem indulhatunk meg felettébb, holott conscia mens recti etc. Mindazáltal nem ártott volna, ha Klmed efféle hamis hirek elterjesztőit megnevezte volna. Mi mentől szorgalmatosabban igyekezünk az ő felségével való békességünket őrizni és megtartani, annál inkább vádoltatunk és háborgattatunk az ő felsége ditiójából hol fegyverrel, hol penig mikor másképpen módok nincsen benne, rágalmazásokkal és ellenünk hamis hireknek költésével. Melyeket mi mind ártatlanúl szenvedünk, mert látja isten szivünket, mi az ő felségével való békességünket szentül ezután is erős móddal tartjuk és őrizzük. Csak az ő felsége részéről is tartatnék meg a jó békesség minden rendektől, és méltatlanul ne háborítatnánk meg hol egy hol más dologgal, mint im mostan is gonosz akaróink ellenünk való hamis hireknek költésével terhelnek. Ő felsége ellen minket nem incitalnak, s ha találkoznék is afféle, istennek hála, kinek s miben kell hitelt adnunk, megtudjuk ítélni az ő felségével való békességünk is előttünk lévén. Mi okát nem láthatjuk miért kelletnék nekünk ő felségéhez emberünket küldeni az hamis hirek diluálására, holott abban ártatlanok vagyunk; ha emberünk küldésében módunk volna, a végre kelletnék inkább küldenünk, hogy ő felsége efféle hamis hir költőket inquiraltatván, megbüntetné őket in exemplum. Egyéb szükséges dolgainkért jó alkalmatosságunk adatván s ő felségét is isten Prágából azonközben Bécsben alá hozván, emberünket felakarjuk küldeni. Az úristen ő felségének az elmult napokban az mely szép győzedelmeket adott az csak ő szent felségének ajándéka. Az úristen az ő felsége elméjét és tanácsát igazgassa úgy, hogy ezekből az győzedelmekből az egész keresztyénségnek s az szegény magyar nemzetnek is javára egy derekas közönséges állandó békesség jöhessen ki. Csernel György főember szolgánkat expediáltuk Kdhez ezen levelünkkel, hogy szóval is köszöntve Kldet a mellett némely dolgokról beszélgessen is Klmeddel, kérvén szeretettel Kegyelmedet, adjon hitelt szavának, és mutassa jó akaratját. Ezeknek utánna az úristen Kldet tartsa meg jó egészségben. Datum Albae Juliae die 3. mensis Aug. anno Dni 1638.

Ill^mae Rverend^mae Dnis Vrae

amicus benevolus.

Instructio pro generoso Georgio Csernel ad illustr. et rev. dnum regni Hungar. Cancellarium.

Cancellarius uram mit írjon nekem Kassáról, levelének páriáját meg küldtük Kldnek, az minemű választ irtunk levelére

annak is pariáját a végre, hogy megolvasván azokat, alkalmatosban procedálhasson ez ide alább megirt dolgokban.

Mivel császár ő felsége cancellariusa is jó akarónknak is mutatja magát, s levele által meg is látogatott bennünket, annakfelette mivel az dolgok is, melyekről ir, és mi is az mely dolgokat akarunk vele közölni, mindeneket levélben iratni nem akarunk: tetszett azért, hogy Kegyelmed levelünkkel menjen el cancellarius uramhoz, és nevünkkel salutálván illendőképpen, jó alkalmatossággal beszéljen vele ilyen dolgokról.

Cancellarius uram levelének pariajából megláthatja Kld, mely hamis hireket folytassanak felőlünk Magyarországban, kiben ártatlanok vagyunk. Azért Kld cancellarius uram előtt ugyan valóban expostuláljon, mely keserves injuriánkra legyen nekünk, hogy az ő felsége ditiójából sokképpen molestáltatunk, hol fegyverrel jőnek reánk, hol penig hallatlan hamis hireket költenek felőlünk, és noha igazságunkat megtapasztalják, és amazoknak hamisságokat, mégis senki őket csak megsem szólítja, nemhogy megbüntetné. Csudálkozhatunk cancellarius uram irásán, hogy afféle hamisan költött hireken megindulhat, és oly sok és nagy deductiokkal consequentiákkal ir, mintha császár ő felsége ellen való igyekezetünknek nyilván való jeleit tapasztalta volna. Cancellarius uram mikor afféle költött hireket hall, vigyázzon az circumstantiákra is és annak jeleire, azokat comportálván úgy tehetne helyesben itéletet az hireknek mivoltáról, irását is annakutána úgy alkalmaztathatná illendőbbképpen.

Jó alkalmatossága lévén Kegyelmednek beszélgetés közben, értekezzék authoriról afféle hamis hireknek, és micsoda circumstantiakból, s jelekből vehették eszekben ő felsége ellen való ártalmas intentumunkat: kedvesen vesszük ő kegyelmétől.

Minket ő felsége ellen ha kik incitálnának is, tudjuk mi, mint kell értenünk az ő felségével való békességünket, ha ki találkoznának panaszolkodók, azok közül kiknek, s mit kellessék felelnünk, az úristen adott arra való kicsin itéletet. Az ő felségével való békességünket mi szemünk előtt viseljük mindenkor, megtanit az, mint viseljük afféle dologban magunkat. Csakhogy kivántatik, hogy az ő felsége részéről is minden rendektől tartassék meg az jó békesség, ne háborgassanak mind nyilván mind alattomban, hol fegyverrel, hol sok hamis vadlásokkal, mi örömest vesszteg ülünk, és istentől adatott állapotunkkal contentusok vagyunk.

Tetszése cancellarius uramnak az, hogy több dolgok felől is, de az hamis hireknek is refutálására emberünket küldjük ő felségéhez; mi bizony e végre senkit nem küldünk, holott ártatlanok vagyunk abban; azért kellene inkább ő felségét requirálnunk, hogy az hamis hirköltő és gonosz emberekben kerestetne fel ő felsége és büntettetne meg in exemplum aliorum,

Az mi az ő felségéhez való legationkat nézi, arra még mostan az török respectusára nézve bátorságos időnk nincsen, aval magunknak sokat árthatnánk, ő felségének nem használhatnánk semmit; jobb ő felségének a mi sinceritásunkkal pompa és solemnitás nélkül megelégedni, hogynem egy kicsin külső pompáért magunknak veszedelmes állapotot szerezzünk. Az *res* az mi részünkről megvagyon, mert mi az ő felségével való békességünket úgy akarjuk megtartani, mintha ujolag az ő felsége atyjával és ő felségével is ugymint successorral köttetett békességünk solennis legatio által renováltatott és confirmáltatott volna utrinque. Mindazáltal azt mi nem mondjuk, hogy ő felségét bátorságos jó alkalmatossággal meg nem látogatjuk főembereink által, ki ha hertelen nem lehet is, ő felsége valami idegenségre ne magyarázza. Mert mi confoederatusnak tartjuk magunkat ő felségével, ha szintén az solennis legatióra bátorságos alkalmatosság nem adatnék is.

Ha az árvák és jószágok állapotját elő nem hozza magától cancellár uram, Kegyelmed jó alkalmatossággal emlitse meg, az a dolog mint ágitáltatott, elejétől fogva mennyiszer requiráltuk ő felségét s cancellarius uramot is sollicitáltattuk és mint halogatták finalis resolutiojokat. Azonközben az árvák jószága pusztul, s az mi igazságunk is periclitalt, noha az ő felsége finalis resolutióját ki nem adták, de minden ember kivánságunkat méltónak és törvény szerint való kivánságnak találván lenni, úgy kelletett apprehendáltatnunk az árvák jószágát, legitimus és indubitatus successorok lévén az jószágban. Ezekről ő felségét rövid nap magunk emberünk által akarjuk requirálni és igazságunkat ő felsége elejében terjeszteni, várván az ő felsége kegyelmességét.

Minden dolgainkat commendálja Kegyelmed cancellar uramnak elkezdett jó akaratját continuálja hozzánk, mi is ő klméhez kedveskedő jóakaratunkat igyekezünk megmutatni. Isten ő klmét császárhoz ő felségéhez visszavivén, kérje azon, hogy minden dolgainkról ez szerint, az mint Kegyelmed vele fog beszélgetni, ő felsége előtt tegyen sincere relatiot.

Bornemisza János írt praefectusunknak az tutorság felől, nem árt Kldnek vele is beszélni, és úgy mint magától, értekezni az tutorság állapotjáról, és mi lehet az, mivel az rosz dolgot megjobbíthatná. Pro sua prudentia Kld beszélgetvén vele, az mely levelet praefectusunknak küldött azt is kiküldtük.

De mi hirünk nélkül Kld sem Bornemisza Jánossal sem cancellarius urammal ne tractáljon derekason az árvák és jószágok állapotjáról, hanem ha mit expiscalhat tőlök, mi volna intentumok, arra vigyázzon Kegyelmed, és minket mindenekről tudósítson. Secus non facturus.

Dat. Albae Juliae die 3 mensis Augusti anno dni 1638.

XLIX.

1638. dec. 4.

Lippay Rákóczynak.

Excellentissime princeps, dne dne colendissime.

Az Ngod kívánsága és parancsolatja szerint örömest szolgáltam volna Ngodnak az Rákóczi úrfi árvák tutelaja dolgában, de reménységem kivűl nem akarván Ngod semmi accomodatióra menni, sőt még többet is kivánván, hogysem eddig, nem tudtam miképen segíteni az dolgot. Nagyságod úgy itéli, hogy törvényes dolgot kiván, viszontak ő felsége is úgy tartja, hogy semmi törvénytelenséget nem cselekszik, és hogy az mi törvényünk szerin is jó igazsággal maga administrálhatja ő felsége az tutorságot, fenn lévén az anyjok testamentuma is, az kit még senki sem invalidált. Kihezképest ő felsége ugyan az egész ország biráinak is opinióját kivánja venni, az kiből nyilvábban kitetszik, ha ugyan tartozik-e ő felsége országunk törvénye és igazsága szerint az tutelát resignálni, avagy pedig csakugyan jó akaratján álljon ő felségének, az mit akar, eziránt cselekedni.

Az török híreket, melyeket Csernel uram én velem közlött, kedvesen értette ő felsége, noha mások különbet írnak. Az velenczések igen fegyverkeznek vízi erővel az török ellen, akarnák igen, ha mi is jeszthetnénk valamit az törökön, bár csak rözgölődéssel, ha haddal nem lehet is. Adná isten, békélnének meg az fejedelmek és fordítanák erejeket az pogánságra. Ezek utánna ajánlom Ngodnak alázatos szolgálatomat. Tartsa és éltesse isten Ngodat sok esztendeig jó egészségben.

Viennae, die 4. Decembris 1638.

Excellentiae Vestrae

servitor obligatissimus
Georgius Lippay
eppus Agriensis mp.

L.

1638. dec. 31.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustrissime princeps.

Ajánlom szolgálatomat Kldnek, kivánván istentől sok új esztendőket szerencsésen érni Kldnek.

Maga dolgaiban is késvén valamerre Csernely uram, ide ujabban tért vala be hozzám, s nem akarom irás nélkűl most is házamtól elbocsátanom ő klmét, sőt szóval is beszélgetnem egy-

mással. Szóval is izentem ő klme által Kldnek, Kdt kérem, higyje meg szavát azokban, s declarálja is magát, ez által segéthetjük hazánk s nemzetünk közönséges javát, és ez leszen Kldnek is jovára. Egyébaránt az magunk közt való szakadás bizonyos veszedelmet hoz hazánkra. S azok az nehány hegyek is, az kiket talám távol mutogatnak Kegyelmednek, bizony nem egyéb mélységes völgynél, melyben hogy kinyitottam magamat, Kegyelmedet kérem, gonosz néven ne vegye, s mívelje azont Kld is, s mutassuk ebben ki confidentiánkat nagy sinceritással, kit én várni is fogok Kldtől, szolgálni kivánván én is Kldnek. Tartsa meg isten Kldet jó egészségben. Raptim in Kismarton, ultima Decembris 1638.

Illm. D. Vrae

servitor et amicus paratissimus
comes N. Eszterházy.

(Eszterházy sajátkeze irása. Batthyányi könyvtár N⁵ IV. 4. n⁰ 175.)

LI.

1639. jan. 22.

Eszterházy Csernel Györgynek.

Generose dne amice nobis observande.

Ugy értem, hogy kifutamodott volt Váradra az fejedelem ő kegyelme, de semmit nem késett. Kld tudom hogy szembe volt ő klmével, és minap velem való beszélgetését szóval is referálta.

Az pataki és regéczi határoknak eligazitását, minthogy ő klme is kivánja, és szorgalmazta is, akarnám én is, ha a mi még abban imperfecte maradott, végben vitetnék immár. Erre nézve több egyéb dispositiók kedvéért is ecsém uramat Eszterházy Dániel uramat bocsátván cum plena auctoritate alá Regéczbe, az határ eligazitását is ő klmére biztam, hogy együtt Kltekkel munkálkodjék benne, szóval Kegyelmednek nevében izentem ő klmétől, ha szembe lehet Kld. Ha az fejedelem ő klme késett volna itt kün, bizony akartam volna, ha ő klmét is köszönthettem volna ő klme által, de minthogy az nem lehetett, más alkalmatosság is talám adatik reá. Azonban hogy az határ eligazitás máskorra ne haladjon, Kldet kérem, legyen gondja Kldnek magának is reá, noha tudom, vagyon Debreczeny uramnak is parancsolatja felőle. Isten Klddel in Kismarton, 22. Jan. 1639.

Gen. Dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum
comes N. Eszterházy.

(Batthyányi könyvtár. N⁵ IV. 4. n⁰ 176.)

LII.

1639. márt. 28.

Eszterházy Csernel Györgynek.

Generose dne, nobis observandissime.

Kivánok istentől Kldnek minden jókat. Az Klme(d) 6. Martii Patakról írt levelét ma úgymint 28-án vöttük, kit szeretettel vártunk kivánván érteni azokról az dolgokról, melyekről az fejedelemnek Kegyelme(d) által insinuatiót töttünk vala; jóllehet némely belső punctumokról ezután is Lónyai Sigmond uramnak írván, kivántam, hogy közölje ő klmével az fejedelemmel, kit addig, azt vélem, meg is cselekedett ő klme. Adott ő klmének az török, azt itélem, elegendő assecurátiót és biztatásokat is, de én igen tartok attól, hogy csak vindictára való alkalmatosságot ne keressen ő azokkal, azért ez mostani állapotokra nézve is, ha valaha kivántatott az egymás közt való egyesség, és jó értelem, mostan szükséges ezerszer; kérem azért Kldet, a mint beszélette vala Kld, ha az fejedelem ő klme embere érkezik oda, ne késlelje, hanem expediálja Kld mennél hamarébb. Az mi az Kld magános dolgait illeti, írtam mind az ónodi és fileki kapitány uraknak az iránt, noha ha az a vérsége nem volna is Kldnek ahoz, úgy kivánván Kld, készek vagyunk conferálni is Kldnek azokat a portiókat, csak engedjen pacificátiót Kld azokban a portiókban, s egyébben is kedveskedni s szolgálni kivánok Kldnek. Isten tartsa egésségben Kldet. In Kismarton, 28. Martii 1639.

Generosae D. Vrae

amicus benevolus ad serviendum
comes N. Eszterházy.

(Batthyányi könyvtár. N^{5} IV. 4. n^{0} 183.)

LIII.

1639. jul. 18.

Lippay Rákóczynak.

Excellentissime princeps, domine dne colendissime.

Vévén ő felsége kegyelmesen az Ngod levelét és izenetit Bercsényi uram által, im megint Törös uramat küldötte Ngodhoz az ki szegény Cardinál uramnak igen meghitt belső embere és sok esztendeig secretariusa vala. Ngod izenhet általa confidenter, ugyan arra a végre esett is ő kegyelmének és nem másnak beküldése, kitől szóval bővebben izentem Ngodnak, kérvén adjon hitelt azoknak, melyeket az én nevemmel fog mondani. Az török minemű resolutiót tett az keresztyénség ellen, arról is izentem Ngodnak, kit méltó minden keresztyén fejedelmeknek ponderálni. Az minapi

Szakmárban bevitt németek miatt való zugolódások némely vármegyéknek engemet megbotránkoztatott. Adná isten, volnánk oly nagy securitásban, az mineműt ők praetendálnak. De ha Ngdnak az török parancsolni kezd, hogy mi ellenünk forduljon, (az mint maga intimálja Ngod) nem látom mint lehessen vagy Ngdnak és Erdélynek vagy pedig minekünk ártalmunk nélkül. Ugy segítheti Ngodat szükségében ő felsége is, ha közel leszen népe. Jól emlékezem reá, hogy az elmúlt fordulásban kivánta Ngod, hogy közel legyen németje ő felségének, most is ha több volna is ott közelebb se az földnek se Nagyságodnak ártalmára nem volna, hanem inkább javára és békességére, az kit mindenkor elvihetnének onnét megszünvén az periculum. Én az Ngod szolgálatjára való kötelességben meg akarok maradni. Áldja meg isten Ngodat és tartsa sok esztendeig jó egészségben.

Viennae 18. Julii 1639.

Excellentiae Vrae

servitor devinctissimus
Georgius Lippay
eppus Agriensis mp.

LIV.

1639. aug. 30.

Eszterházy Bogádi Andrásnak.

Generose dne, amice observande.

Nagy szükséges dolgokról való beszélgetésem vagyon Klddel, kik egész nemzetünk és mindnyájunk megmaradását nézik, s a fejedelem ő klme személyét és Kldet kérem szeretettel, minden egyéb dolgait hátrahagyván siessen hozzám jöni, így itéltem jobbnak, hogy Kddel szóljak eleiről, s tudósítsam az fejedelmet is; Kldet meg is kérem, siessen hozzám jöni, mivel periculum in mora. Tartsa meg isten Kldet jó egészségben. Raptim in Kismarton 30 Aug. 1639.

G. D. Vrae

amicus benevolus
comes N. Eszterházy.

(Eszterh. saját kézirata Batthyányi könyvtár. N^{5} IV. 4. n^{0} 201.)

LV.

1639. sept. 8.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustrissime princeps, dne observandissime.

Minekelőtte ez mostani izenetemre vettem volna magamat, sokat fárasztottam elmémet, ha megcselekedjem-e abban és ki

által, de megyőzetvén hivatalomtól, és hazámhoz s nemzetemhez való szeretetemből, semmiképen nem mulathattam el, hogy igen confidenter az mit én, maga Kld is, édes hazánk s nemzetünk javára s megmaradására valót látnék, és értenék, azt Klddel ne közleném, s a szerént viszont, az mit kárára s igen nagy veszedelmére nézőket is, kikre mással s alkalmatosan és hasznosan nem is láttam magát hogy közeledett, minthogy kiváltképpen az Kld személye is forog főképpen az dologban, melyeket ugyan maga Kld jámbor fő ember szolgájára is, Bogádi András uramra kölle biznom, kérvén igen nagy szeretettel Kldet, higyje meg szavát, s vegye be izenetimet magáért, s mindnyájukért; egyébiránt úgy látom s tudom is nagy részét az combinatioknak, hogy bizony utolsó veszedelemben jut ez az haza és nemzet, kinek mindnyájan méltán Kldet mondhatnánk okának, ha maga privatumáért akarná. legyen az is abban hozni bennünket, melyet mindazáltal én nem remélek, kire kérem is Kldet, kivánván azt is, hogy a mint én im mindenestűl nyilvánítottam magamat, declarálja candide és sincere Kld is magát, megtapasztalja Kld, az leszen Kldért magáért is gyümölcsösb s úgy tarthatjuk meg nemzetünkkel együtt hazánkat is. Tartsa meg isten Kldet jó egészségben. In Kismarton 8. Septembris 1639.

Illmae D. Vrae

servitor et amicus paratissimus
comes N. Eszterházy.

(Eszterh. saját kézirata Batthyányi könyvtár N^{5} IV. 4. n^{0} 202.)

LVI.

1639. nov. 6.

Eszterházy Rákóczyhoz.

Illustrissime princeps, dne observandissime.

Bogádi András uram az Kld jámbor fő ember szolgája megadta nekem az Kld levelét, referálván szóval való izenetét is Kldnek. Nem véltem, hogy izenetem neheztelésére legyen Kldnek, egyébiránt tovább is hallgattam volna, pedig az mennyiben az Kld dolgai vannak, talán minket is országostól s nemzetestől illetnek azok, s hallgatással nem köllene néznünk, s arra nézve már elkezdvén szólanom, és kivánván confidentiamot Kld is, izentem tovább is ugyan Bogádi uramtól Kldnek, kérvén Kldet, ne vegye megháborodásával az én izenetemet, se penig irásomat, mert jó szót adó embere, és szolgája, úgy tudom, bennem van Kldnek, de ezekkel ellenkezők kevesen, s talán az hátra nézésért nem árt ilyen jó akarókat is Kldnek tartani, s másképen én ugyan nem is tudék szolgálnom, hanem az fejért fejérnek az feketét feketének kell mondanom, melyet im most is igen sincere declaráltam

Bogádi uram által Kldnek, s ha kételen leszen megtapasztalja Kld, hogy sem hazámnak sem nemzetemnek sem Kldnek haszontalan jó akarója és szolgája nem leszek, ezekre az mostani izenetimre választ is fogok minél előbb várnom Kldtől. Kívánom hogy isten jó egészséggel sokáig meg tartsa Kldet.

In Kismarton 6. Novembr. 1639.

Illmae D. Vestrae

servitor et amicus paratissimus
comes N. Eszterházy

(Eszterh. saját kézirata Battyhányi könyvtár N^5 IV. 4. n^0 208.)

LVII.

1640. febr. 25.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustrissime princeps dne amice observandissime.

Tegnap mult egy egész hónapja, az mint számot tarthattam reá, hogy az Kld jámbor fő ember szolgája Bogádi András uram házától Kldhez megindult, s azóta sem levelét sem izenetét Kldnek nem vöttem, igen nagy szomoruan várom penig az Kldnek tött izenetimre való válaszát kiváltképpen most, mikor im mindenfelől igen ki csődüle nemcsak készülete az töröknek, de igyekezeti is, kiben nem kételkedem, hogy Kld is bizonyos legyen; mindazonáltal elhittem, hogy az török az ő szokása szerint nem csak titkolja ezeket Kldtől, de igyekezik el is hitetni Klddel, hogy ezek az ő hadi készületei semmiben sem nézik Kldet avagy azokat az provinciákat, s talám szeretné minden ember az maga nyugodalmát, inclinálhatják Kldet is a neki való hiteladásra, de mennél több jó szót adnak Kldnek, annál inkább kell tőlök tartani, s igen bizonyost irok Kldnek, hogy ennél az pogánynál el vagyon végezve, hogy Lengyelországra menjen, de rég, hogy azokban az három provinciákban igazitsa elveszött dolgait s vizi erőt is az minemüt készített, noha úgy tetteti az fővezér, hogy másuć készítené azt, és azért is interrumpálta az velenczésekkel tött végezést, de igen bizonyos, hogy azt is az lengyelek ellen viszi, kinek végére mentek magok is az lengyelek, úgy hogy egy felől az vizen, másfelől az tatárok által az szárazon distráhálja az lengyeleket, harmadfelől pedig Kltekre bocsássa európai erejét s maga ezeket Drinápolyból nézze, úgy hogy ha prosperáltatik dolga azokban az három provinciákban, kiváltképpen Kld ellen, minthogy semminek is tartja az többit, azt az erőt is az lengyelekre fordítsa, s mi kibeszélhetlen boszuállásra való igyekezetit is értenök Kld ellen lenni az török császárnak, melyet nem is úgy irok Kldnek, mint magam avagy mások intentióját, hanem mint bizonyos dolgot, melyet nem kicsiny helyről értet-

tem, úgy hiszem, hogy eddig Kldnek is értésére lehet. Az úgy vagyon, nem tudom, ha belékapván az lengyelekbe, azokat az provinciákat is occupálni akarja-e? vagy csak az személyeket nézi benne, az kiktől megbántását véli, de az bizonyos, hogy az Kltek személyét veti praetextusnak, ha az provinciáknak occupatiójára megyen is, kiről én igen sincere és nagy candide másszor is izentem Kldnek, de kiváltképen most utólszor két izben Bogádi uram által mindenekről megnyitottam szivemet Kldnek, [1]) melyek noha, nem kétlem, kemény beszédeknek látszanak Kldnek, de bizony igaz beszédek, s in simili casu se fiamnak, se édes atyámnak is külömb tetszésemet azoknál nem adhatnám. Ismét kénszerítem azért Kldet, viselje előtte keresztyénségét, istent, igazságot s maga szép gyermekit és posteritásit, s ezt az szánakozásra jutott egy magyar nemzetünket magával együtt ne bocsássa ennek az veszedelemnek, [2]) s ha vesznünk kell is, ne vesszünk magyar és magunk nemzete miatt, avagy közölje velünk ha maga és felei megtartásában mi módja vagyon Kldnek, avagy consuláljon másképen szegény nemzetünknek, talán még most mód volna benne, a mint ez a tyrannus elfordittathatnék nemzetünkről, mert ha megtér, aztán indul s Kltek fele közelit, nem leszen mód az eltérítésében. [3]) Resistentiát penig mind adhasson Kld mind maga s mind az egész magyar nemzetnek veszedelme nélkül, gondolni sem tudok róla. Mert Murteza passa is a Duna mellé, hogy Kldet elveszesse, azért szállott volt, kit akkor elutala Kld, és álnokságokat végbe nem vihették, azután ám meg reá menének Kldre, s szégyent vallának akkor is, s ezekre nézve úgy fognak most is menni, hogy markokba ne szakadjon a dolog. Nekünk is penig a magyarországbelieknek, tudja Kld erőnket, nem szükség sem kisebbitenem sem öregbitenem, ki im magának sem tud oltalmat adni csak kevés török ellen is, nemhogy Kldet avagy Erdélyt tudná megsegíteni. A külső segítség penig késedelmes, s ennyi distractiok között csaknem lehetetlen is, kiváltképpen a mig isten ezt az Csehországban lévő ellenséget meg nem szégyeniti, az kit premálni kezdtek azért. Az lengyeleket penig az tatár és az vizi erő annyira fogja distrahálni, hogyha akarnak sem érkeznek az succursusra. [4]) Ezeket én így értem s igy okoskodom felőle, kiben

[1]) Nem szokta a török úgy hadni a hadat mint ő klme 1631. Nem is ennyire való a dolog ott, de ha mi reánk jött volna is vagy jöne is, annak is mind ő lenne az oka, ki az törököt, s minden nemzetet, körülöttünk valót ellenünk incitált eleitől fogva, az kit az török meg nem tudott volna gondolni is. *(Oldalj. Rákóczytól.)*

[2]) Fistula dulce canis, de bizony mást adnak. *(Oldj. Rákóczytól.)*

[3]) Te leszesz oka ennek bizony, nem mi. *(Oldj. Rákóczytól.)*

[4]) Hejába tanítod reám az jesavitai practicat, mert innét bizony

ha megfogyatkozom, nem egyéb az oka az magam ezekkeli elmélkedésénél, és az másoktól vött informatioknál.[1]) Egyébaránt mindezeket tökéletes igazsággal akartam Klddel közlenem, és noha másképpen is fordulhat az dolog és isten megzabolázhatja ezt a pogányságot, de az eddig való czélja bizonyosan így volt rendelve. Még is szeretettel kérem azért Kldet, todósítson sietve maga eziránt való dolgairól és adjon resolutiot az Kldnek tött izenetimre is, hogy ne legyünk magunk az magunk nemzete veszedelmének okai.[2]) Melyet ő flgének is császár urunknak igen méltó sietve közleni Kldnek, hogy lehessen ideje ő flgének is az erről való dispositiora. Hol penig, a mint némelyek gyanakodnak, Magyarországba találna bele kapni az török, s oda Klteknek egy kis üdőre való jó szót adna, in tali casu is az egyetértelem felette igen szükséges, noha én úgy hiszem, hogy egyszersmind ő flgébe császár urunkba és az lengyelekbe bele nem kap, hanem Erdélyt és az két Oláhországot maga sajátjának tartván, azt véli, hogy azaránt való dispositiójával császár urunkkal ő flgével való békességét meg nem bántja,[3]) kit eléggé ajánlanak is mind maga az török császár levele által, s mind az vezérek; de elég, ha nekünk ilyen pogányokkal vagyon dolgunk, s mindenfelé kell vigyáznunk, és igen jól is kell egymást értenünk. Egyébiránt utolsó veszedelem követ bennünket. Tartsa meg isten. Semptavia 25 Febr. 1640.

Illustriss. D. Vrae

servitor et amicus addictissimus
com. N. Eszterházy.

---

nem beszéllesz, ennek is ő volt volna egyik oka, az mint abban az levélben, kit Murtesan passának írt volt, ellenünk 1636. lett dolognak is ő volt fő autora. *(Oldj. Rákóczytól.)*

[1]) Eddig bizony az úristen mind megváltoztatta s megfogyatkoztatta, ezután is az nagy irgalmas isten cselekedje ezt mind ő vele s mind a többivel. *(Oldj. Rákóczytól.)*

[2]) Isten bizonyságom, náladnál hazámat s nemzetemet s annak szabadságát inkább értem s megmaradását kívánom, de bizony uram csak hijában hijában irott levél, mert innet le nem csal. Istent segitségül hivom, törödben s jármodban nem ejtesz. *(Oldj. Rákóczytól.)*

[3]) Gondot viselt még eddig is szegény országra az úristen s ezután is azon isten ő flge; de csak ti volnátok veszteg, s ne incitálnátok az törököt levéllel, maradhatnánk az töröktől, mindennek ti vagytak oka, s bizony az ti nyughatatlan kivánságtok, s ellenállásra vágyodó indulatotok, s az isten tisztessége, s ország szabadságának rontása leszen mi mindnyájunk veszedelmének az oka, ha veled disputálni akarnánk, s mindent pennáre biznánk, a kit mind vissza, nyakadba fordithatnánk. 19. martii 1640. Fogaras. *(Oldj. Rákóczytól.)*

(Batthyányi könyvtár N° IV. 4. no. 218.)

LVIII.

1640. mart. 19.

Rákóczy Eszterházynak.

Illustrissime dne comes, amice et vicine nobis observandissime.

Semptéről 25 die Februarii irott Kld levelét im most délest négy órakor vöttük el. Bogádi uramat hogy Kldhez vissza expediáltuk, ma szinte harminczheted napja. Úgy vagyon, ő klmének Patakon lett mulatása, de úgy hisszük, eddig Kldel szemben is lehetett, s izenetünket referálhatta, melyet mi is Kldnek ex sinceritate adtunk értésére. Az mi az török készületit illeti, eleitől fogva az kire ő akart indulni s menni, nem igen szokta titkolni. Reánk volt-e valami szándéka, azt az üdő mutatta volna meg, készülete mivel mindenütt nyilván volt, minekünk is hallanunk kellett. De minekutána 22 Decembris hora vespertina octava az kajmechamot megfojtatta volna (kit mi ultima ejusdem megtudtunk) császár maga is 25 Januarii ágyban esvén, s 9 die Februarii virradóban megholt volna, kinek hirét 20. ejusdem meghozták, mi úgy értjük, az mostani uj császár s az egész porta, megnyugodván az mi hozzájok való hűségünkben, igen contentusok személyünkkel. Mi is azon igyekezvén, az jó akaratját hatalmas császárnak naponként magunkhoz édesitsük. Magunk állapotja felől Kld elméjét megnyugossa, s azon ne fáraszsza, mert mostani hivatalunkat nekünk semmi egyéb az halálnál meg nem válaztatja, nemzetünkre is romlást nem itéljük, hogy vonjunk azzal, ha istentől reánk adatott hivatalunkban meg fogunk maradni, melyet bizonyságunk isten, soha nem vadásztunk, kiről Kldnek hogy sok rátiókkal irjunk, szükségesnek nem itéljük. Istennek hála, beküldött főkövetünket az minthogy igen becsülettel fogadták azszerint is bocsátották ki minden jó válaszszal, kinek ma vagy tegnap kellett az Dunán által költözni, mert 6. die praesentis Kucsinkcsink mezőről utából irt levelét vöttük. Hatalmas császárnak böcsületes fő embere ajándékával jő együtt vele. Mi eleitől fogva mindenek az mi kegyelmes istenünknek gondviselésébe biztunk, minden ügyünkben segitségünket is ő fgétől vártuk, kiben még eddig semmi fogyatkozást sem tapasztaltunk. Sőt minden emberi reménység kivűl nagy hatalmasan való gondviselését, áldását bőséggel árasztotta ő fge reánk sokszori ügyünkben, s ezután is abban a bizodalomban vagyunk, valamig ő fgének nevének dicséretére, az ő anyaszentegyházának, s hazánknak nemzetünknek javára hasznára látja életünket lenni, szintén ezen sokszori áldásában teszen ő felsége ezután is részessé gyakorlatossággal.

Tartsa meg isten Kldet sokáig jó egészségben. Datum in arce nostra Fogaras, die 19. Martii a. d. 1640.

Illmae D. Vrae

amicus et vicinus benevolus.

(Batthyányi könyvtár N⁵ IV. 4. n⁰ 220.)

LIX.

1640. april 5.

Rákóczy Eszterházynak.

Illustrissime dne comes, amice et vicine nobis observandissime.

Kldnek ultima Februarii Semptén irt levelet 21. Martii hozták meg, melyben tudósít Kld ezelőtt lévő török császár halála, úgy ez mostani új császár helyette való választása felől. Az mely levelet Kld 25. Febr. ugyan Semptéről sok félelmes ratiókkal írt vala, arra választ írván, megírtuk vala Kldnek az portai változást, mivel nekünk elébb lett volt hirünk benne. Isten az, ki ez világi állapotokat nem az emberek discursusa, hanem az ő bölcs itélete szerint igazgatja tőle rendeltetett scopusra, nekünk embereknek csak az voluntas domini mondással kell azon megnyugodnunk. Az uj császártúl s az fővezértől is jött hozzánk öröm mondó fő csauz ezelőtt való császár halála és az új császár helyébe való succedálása felől. Azután ottan hamar fő követünk is egy más fő csauszszal érkezék az uj császártól levéllel, mind az császártúl s mind az fővezértűl az ők szokások szerint császári kaftánt is hozván. Mind az új császár s mind fővezér követünket becsülettel látta és expediálta. Igéri az uj császár császári szavával minden kegyelmességét fejedelemségünkben, gonosz akaróink ellen segítséget és oltalmat. Tőlünk pedig csak az ország szokott adóját és az régi szokás szerint való engedelmességet kiván. Melyet mint régi szokott dolgot mi is igyekezünk végben vinni. Az budai vezérség egymás után csakhamar változott. Elsőbben az Sziliktár passának adták volt, annak utánna csakhamar Musza passának adták, annak más passaságot rendelvén. Musza passa is Drinápolyból utjából fő ember szolgáját küldötte vala hozzánk izenvén budai vezérségre való promotióját és kérvén levelében bennünket, hogy az előbbeni köztünk való jó akaratot ne csak megtartsuk, hanem nyujtsuk és öregbitsük egymás között. Annakfelette bizonyos meghitt fő emberünket küldjük hozzá, bizonyos nagy dolgai lévén velünk, kinek kivánságára de az régi szokásra nézve is, bizonyos meghitt fő emberünket küldjük hozzá Nándor-Fejérvárra. Ez az vezér ezelőtt is volt budai vezér. Budáról behivattatván kaimechám volt, ez megholt császár mig Babilonia alatt volt. Ezután következendő

dolgainknak is folyását csak az úristennek kiváltképpen való gondviselésére bizzuk, azonközben isten segítvén bennünket, magunk is vigyázunk. Tartsa és éltesse az úristen Kldet sokáig jó egészségben.

Dat. Albae Juliae die 5. April. 1640.

Illustr. D. Vrae

amicus et vicinus benevolus ad
seviend. paratus.

(Batthyányi könyvtár N⁵ IV. 4. n⁰ 219.)

LX.

1640. jun. 29.

Lippay Eszterházynak.

Excellentissime dne dne patrone collendissime.

Irtam az minap Ngdnak elég bőven az állapotokról. Ezentúl érkezek oberster Traun az herczegtől igen jó hírekkel, hála istennek. Panier Franconia felé fordult volt, és próbált valamely várost, de meg nem vehette. Azonban érkezett az mi táborunk is; csak két mértföldet voltak egymással. Az ellenség úgy annyira constringáltatott, hogy tizenkét nap nem ettek egy falat kenyeret is, századiknak alig jutott néha valamely darab húsa, úgy annyira elfogyatkoztak, hogy mint az vázok, mint az faképek, olyanok, még az emberi ábrázat sincsen rajtok. Három ezernél többen szerte vetvén az ordinantiát, kenyér keresni elszéledtek volt. Azokat az mieink kit levágtak, kit elfogtak. Maga is minden hadastúl megindul Panier Fulda felé, az mieink utánna vannak, jelesűl az lónak mindenütt nyomban, és fogyatják az nagy éhhel holt embereket, ugyan sereggel hajtják őket, mint az juhokat, negyven az mienk közűl százat is előtt hajt bennök az mi táborunkra. Dicsértessék az istennek szent neve, az ki megmutatta, hogy az ő keze, és nem az mi erőnk az, ki megverte az ellenséget. Tartsa és éltesse isten Ngodat sok esztendeig jó egészségben.

Ratisbona, 29. Junii 1640.

Excellentiae Vestrae

servus obligatissimus
Georgius Lippay
eppus Agriensis.

Ps. Ngodnak szolgálatját ajánlván, Trautmansdorf V. hagyta ezeket megírnom.

(Nicolao Eszterházy palatino.)

(Batthyányi könyvtár N⁵ IV. 4. n⁰ 246.)

LXI.

1640. jul. 12.

Eszterházy Rákóczynak.

Illustrissime princeps, dne amice observandissime.

Az imperiumi dolgokról tudom, másoktól is ért Kld, mindazonáltal szokott confidentiából akarom én is az miket értek, azokról tudósítanom Kldet. Im azért in specie küldöm cancellárius V. nekem írt levelét Kldnek, s aszerint az ő felsége patensát is az imperiumi gyűlésről, kinek mind kettőnek úgymint az gyűlésnek és az hadi expeditióknak igen hasznos és jó végét várja ő flge, melyekben nagy concursussal vannak az imperiumi electorok, és több fejedelmek is, valahány visszavonó fejedelmecskék kivűl, kik Panierral conjungálták volt magokat. Noha még az mostani állapotjok előtt megbánták volt már azok is cselekedetiket. Fordítsa isten minden jóra szíveket és szolicza (!) meg ezt az nagy vérontást köztök. Tartsa meg isten jó egészségben Klmedet. Raptim Semptén 12. Julii 1640.

Illustriss. D. Vrae

servitor et amicus addictissimus
comes N. Eszterházy.

(Eszterh. saját kézirata. Batthyányi-könyvtár N⁵ IV. 4. n⁰ 245.)

LXII.

1641. jun 18.

Eszterházy Kornis Zsigmondnak.

Spectabilis ac mfice, dne affinis observandissime.

Szakmári főkapitány uram ír egy levelet, hogy Kld ide ki váralyai jószágába jött volna, de későn hozták az ő klme levelét, mivel mind is ma adták meg; bánom, hogy előbb nem értettem az Kegyelmed itt kinlétét, mert noha Kld okot arra nekem nem ad, hogy gyakor irásimmal látogassam Kldet, én mindazonáltal, mikor alkalmatosságát látom az irásnak, írnia el nem mulatom Kldnek, mely leveleimre noha talám méltán választ várhatnék, kiváltképen mikor oly dolgokról is irok, az melyek az közönséges jót nézik, mindazáltal, az mostani világnak mivoltára nézve én ugyan nem botránkozom azért abba is meg, s ha csak mástól értem is jó egészségét Kldnek, örvendek annak is, és én ugyan Kld jóakaró atyafia maradok, szolgálni és kedveskedni kivánván Kldnek.

Ezekhez hasonló szerencsétlenségem vagyon az fejedelemnek ő klnek tett insinuatióimban is, holott nagy igazsággal mind irtam s mind izentem ő klnek egy nehány izben, semmit penig azok-

ban magamnak sem barátimnak nem kértem, hanem éppen a közönséges jót és szegény nemzetünk s hazánk megmaradását s maga ő klme javát is néztem, mindazonáltal nemcsak választ azokra nem vehettem, de úgy veszem eszemben, idegenséget szereztem inkább magamnak vele. Melyet noha nem most vettem eszemben, de az én nemzetemhez való nagy szeretetem és igazságom s kemény kötelességem is nem hagy hallgatnom, s azért örömest elviselem akárki gyűlölségét is,[1]) noha ha tudatlanúl beszéllenék is én azokról az közönséges jókról, minthogy azt jó szívből cselekeszem, méltán köszönetet, mint gyűlölséget kellene vennem érette, de ez talán kevesebb dolog volna, hanem én úgy hallom másoktól, hogy keményedik inkább ő klme az fejedelem maga opiniójában az helyes ratiókkal írt opinióktól is, hogysem édes hazája és nemzete megmaradásához lágyulna, és ezt az egész nemzetet szerencsére és mintegy koczkajátékra akarja ő klme feltenni. Ezt penig mindenestől csak magáért, avagy maga ő klme javáért, az kiben bizony méltán megbotránkozhatunk mindnyájan, s az úgy vagyon, fejedelmi resolutio, hogy kész mindenét hazájáért, országáért és nemzetéért kiadni, s ha kivántatik életét is, az mint hallom, hogy ő klme az fejedelem nem egyszer szokalta mondani ;[2]) de ha mindenét kész kiadni ő klme érette, és életét is, csudásnak látom, hogy mind az kettőnek bizonyosan való megtartásával, azaz mind élete s mind javai megmaradásával nem kiván inkább ennek az közjónak szolgálni, a ki igen bizonyos és bátorságos ut is, de a másik része a dolognak temeritást néz, s úgy vagyon, ha azzal megtarthatná ő klme szegény hazáját és édes nemzetét, cum virtute adhatná ki életét és javait érette, de úgy meghalni és maradékitól is javát elveszteni, hogy valaki országát és nemzetét is elveszesse azáltal, avagy veszedelemnek bocsássa, az nemcsak nem dicséretes, de etiam apud seram posteritatem idegen itélet alá való volna, és ez az én czélom, a kire néztem minden oda be való izenetemben és irásimban ; s evel nem véthettem, mert jó szántomból cselekedtem, s mindenkor féltem az török csalárdságától és hatalmától, s félek most is, mert nem elég securitás az az országoknak, és provinciáknak megtartásában, hogy most,

[1]) *Oldaljegyzet Rákóczytól*: nem az magad rankora jó uram, hogy kivánságodat végben nem viheted s az úristen ingyen való kegyelméből még eddig boszúságodra megtartott s marasztott.

[2]) *Oldalj. Rákóczytól:* Igen igen kész vagyok jó uram bizon, de becsületesen, tisztességesen. Római császár ő ffge mért nem szánja Magyarországot az egész imperiumot, hiszen ha töröknek engedné Magyarországot az török így nem rablana, behódolni sem hagyjátok s nem is oltalmazhatjátok, hatalmas isten, hiszen raiber ellen irás és discursus ez! Úristen! Úristen! mutasd meg rajtunk boszujára irgalmasságodat ezután is. Amen.

úgymond, distractus az ellenség, másué igyekezik, azért nem bánt minket, holott az csak egy kis üdőnek nyereségét nézi, s igen kevés, avagy semmi consolatiónk sem lehet benne. Jóllehet én megvallom Kldnek, hogy most is abban az opinióban vagyok, hogy oda Klket, annak occasiójából minket néz ez az mostani török készületi, hanem ha az úristen mindenestől eszöket veszti,[1]) és felforgatja tanácsokat, mert Aszakra, ha megakarja venni, az minemű készülettel hallom hogy vadnak benne, legalább vigyen bár száz ezer gyalogot, a kit ő soha fel nem állathat európai birodalmából, mert bizonyosan mondják, hogy vagyon Aszakban harminczkét ezer fegyverfogható ember. Az lengyelre sem megyen, sem az kozákokra, mert felesen vannak azok is, s meg is vagyon szaggatva ereje az töröknek, hanem ezekkel ő az hírekkel csak utat akart veszteni, s mást czéloz, kit adja isten ne legyen a mi veszedelmes kárunkkal.

Halljuk azt is mind Velenczéből s mind maga ő fige császár urunk Konstantinápolyban lévő residensjétől is, s magok is beszélik az törökök is,[2]) hogy minden dologra inhabilis ez az mostani császárjok, és ultimus deficiens is s vagyon azaránt valami praetensiójok a tatár hámoknak is, de ezek még mind jövendő üdőt néznek. Az mi veszedelmünk penig, úgy látszik, hogy előttünk vagyon, s még ők azon az méltóságon, pogányok lévén mindenik rész, össze kapnak, addig elfogyathatnak minket. Abban is én nem tudom micsoda consolátiónk lehet, ha két vagy három pogány fejedelemségből egy leszen; de, az mint mondám, ezek messzére való dolgok, az mi kérdésünk penig jelen való. De talám ezek mind csak álmomban látott dolgaim én nekem? ki ámbár az volna, s adná isten, csalatnám, s lenne bolondság minden erről való beszédem, s adna valami világosságot Klmetek is, ha mit mi jól nem értünk azokban, hogy ne szorongattatnánk ennyire ezeknek félelmétől. De mi sem consolatiót Kltktől nem vehetünk, sem ha tívelgünk, utba nem akar igazítani bennünket,[3]) sőt ingyen, csak az mint feljebb is irám, választ sem vehetünk izenetinkre és leveleinkre és tudakozásinkra Klktől, kit talán méltán contemptusnak is tarthatunk. Szóljon azért valamit édes sógor uram Kltek, mert mi elveszni másokért nem akarunk, s kételenek vagyunk vele, fegyvert kell kezünkben vennünk s segittetnünk kell magunkat az idegenekkel is, az minthogy istennek sz. akaratjából csak szintén tegnap is hozták császár urunknak ő felségének levelét, az kiben maga írja az én ő felségének írt levelemre, hogy három felé való derék hadai lévén most ő felségének

[1]) *Oldalj. Rákóczytól:* Eddig is bizony úgy cselekedett az úristen sokszor az övéinek megtartásokban, ezután is bizony úgy cselekeszik.

[2]) *Oldalj. Rákóczytól:* Más is tudja azt.

[3]) *Oldalj. Rákóczytól:* Im majd bizon igazíttanál jó útban; azzal is éljetek veszedelmünkre, mint eddig is cselekedtétek.

az imperiumban fenn, oly karban vannak az ő felsége dolgai ott, hogy legalább tíz-tizenkét ezer embert, s ha kivántatik többet is, küldhet ő flge, kinek oka az, hogy mihelytt Ratisbona táján megverék az Pannÿr hadát, azóta az mind fogyott. Azonban meghala maga is Pannÿr s igen megkevesedett a népe is, mert az erősségekben is hagyott volt bennök, melyekben sokat visszavévén tőlök, nagy része mind vissza áll ő flgéhez népeknek. Az luneburgi herczeg népe is magával együtt az herczeggel acceptálta az amnistiát, és ő felgéhez hajlott. A hassus az ki az is velök tartotta, minthogy még mind egy közhelyen vagyon, neutralitást kér az is, hogy engedjen ő flge neki. Nagy progressust kezdett az imperiumi gyűlés is venni cum incremento belli, s bizonyosan írhatom azt is Kldnek, hogy Galliában is nagy seditio támadott, s rajtok kezd telni, hogy a ki miben vétkezik, az által büntettetik. Jó azért ezeket is in considerationem venni Kldnek, és okot nem adni, hogy valami veszedelem jöjön reánk, hogy ne kezdjünk mi is valami inculpata tutélát magunk oltalmára felvennünk. Ha penig az török ugyan insolescál, az én csekély elmélkedésem szerint vagy minket vagy Kegyelmeteket megbántana és valami oppositioról gondolkodik Ktek, szóljon valamit arról is, hogy micsoda az, kivel úgy tetszik tartozik is Klmetek, mind az confederatiókra, mind peniglen magyarságára tekintve, s ha oly oltalomhoz nyulhatunk, az kivel nem veszedelmet, hanem oltalmat adhatunk hazánknak, csak értsük az Kltek tanácsát, s lássuk s tudjuk erejét is, az kivel resistálni kiván, megtapasztalja Kltek, hogy nekünk is sem igazságunkban, sem jó tanácsunkban, sem segedelmünkben meg nem fogyatkozik Kltek.

Egyébaránt az erőtlen és veszedelmes fegyvernek felvételét nemcsak nem javallhatjuk, méltán tilalmazhatjuk Kldtől, s azon dolog nem csak Klteket, hanem minket is nézvén, ahoz is mint magunk dolgához kérdetlen is hozzá kell szólnunk, és talám nyulnunk is. De remélem, hogy ennek nem bocsátkozik Kegyelmetek, sem ő klme az fejedelem, a ki mindenkor magyarszerető hazafiának tartatott, s mindenek előtt ő felségével is közli az dolgokat, szegűl végűl az én szolgálatomat is ő kegyelme, az kien meg is esküdtem a magyar nemzetnek.[1])

Ezeket, mint az többit is, látja isten, nem passióból[2]) írtam,

---

[1]) NB. Meg is kellett volna tartani jó uram esküvésedet, de bizony te idődben vesz el az magyarok szabadsága, s kit isten eltávoztasson, veszedelme is. *(Oldalj. Rákóczytól.)*

[2]) *Oldalj. R.-tól:* Bizony passioból irád azt! hiában fedezni! mert ha abból nem volna, az mi kicsin becsületünket, hitünket nem kivánná, hogy magunk vérénél veszétsük el, lám az úr hiveinknek is nem adna olyan ellenünk való tanácsot. Magyar vagy uram nevedre s nemzetedre nézve, de

hanem igen confidenter Kldnek, s nem bánom ha magával is ő klmével az fejedelemmel közli Kld, s bárcsak egy nehány lineával adjon választ levelemre, s im én is generalis insurrectióhoz készítem az ország népét, s holnap expediálom az leveleket, valami hadakat is parancsolt ő flge fogadni, megfogadtatom azokat is, s egyéb vigyázásokat is, az mikre érkezem, megcselekszem, noha most magam itt az régi magam jószágombeli fürdőmben ázolódom, s ugy tetszik, nem is haszon nélkűl, de nem késem, hanem által megyek az Dunán, s az mit szegény hazánkért megcselekedhetem, kész vagyok minden munkát, fáradságot, költséget felvennem s véremet is érette kiadnom, csak ő klmök is az országbeliek meg ne fogyatkozzanak magoknak s én nekem is. Bornemissza Pál uramat, kérem Kegyelmedet, az mikor szembe leszen először is ő kegyelmével, mondja szolgálatomat, s megmondhatja Kld, hogy az mint látom confidentiam is diffidentia ő klmök előtt én nekem, noha bizony én is magyar volnék, s nem magamért való penig. Én csak azt is jó szívvel vettem volna ő klmétől, ha semmit egyebet nem írt volna is tőlem elmenetele után, hanem hogy közlötte izenetemet ő klmével az fejedelemmel.

Az többin én aztán értettem volna, mert gyakran többet szól ember hallgatással, mint szóllással, de isten neki ennek is. gonoszt, bizony dolog, nem néztem benne, s ha mérget talált valaki venni róla, oka annak sem vagyok. Végezem irásomat, mert talán most is sokat irék, de olyan az prés dolga, hogy az törkölyből is levet nyom ki. Én Kegyelmetek atyjafia maradok mindazáltal, és szolgálni is kivánok. Tartsa meg isten Kldet jó egészségben. Datum in curia Nagy-Hefflaniensi 18. Junii 1641.

Spectabilis ac Mficae D. Vrae

servitor et affinis paratissimus
comes N. Eszterházy.

Látom magam is, hogy unalmas gyakran egy dolgot beszélleni, de megyünk, ha minden jónk és megmaradásunk ebben az beszédben vagyon, kiben be is jött az üdő, s ezennel haszontalanúl beszélünk felőle, mert ha csak akkor hisszük, hogy lator az török, az mikor rajtunk leszen, késónek látom az ellene való oltalmat, mert ő hatalmas, s nagy hatalommal is kell ellene állani, kire mint érkezik Kltek, ha mi ellenséges dolgát mutatja az török, én nem tudom, kire nemcsak Máté vajda segedelme köll, mert az arra nem elég, sőt ő kivánja inkább az Klmetek segedelmét, és igy csak maga Kltek hogy ily nagy ellenségnek eleiben álljon, s oppo-

magad cselekedete s akaratod s kivánságod ellenkezik azzal; választ sokszor adtam, de nem hiszed; méltót igazságos dolgot kivánok s megtorkolsz vala, titkomat s magam oltalmára vezérlő (!) módomat akarod érteni s más felől az mit magatok javára értenetek adok, az portán hirré adjátok.

nálja magát s nekünk, az kivel köz ez az veszedelem, csak ingyen hírt se tegyen felőle, s az szerint ő flgének és császár urunknak, nem foghatom meg, micsoda elmélkedésből legyen? Ha penig akkor kap Kltek kétfelé, az mikor már készön leszen az ellenség, maga Kltek nem leszen elegedendő az maga oltalmára s mi sem érkezünk reá s csaknem kész akarva keres maga magának veszedelmet Kegyelmetek. Mert bár úgy történjék is az, hogy máshova fordítsa most erejét az török, mindazáltal mivel megtörténhetik, s én igen féltem is Klteket, tőlök hogy Kegyelmetekre és abból az alkalmatosságból mi reánk jön, messzebb köllene néznünk, s ily nyilván való ellenségnek nem köllene ennyire hinni, hanem in omnem eventum közleni kellene egymással tanácsunkat, s aszerént tennénk készöleteket is, kit, az mint mondám, méltán is kívánhatunk Kltektől, mivel nekünk is bőrünkbe és palástunkba jár az az dolog, s ha ugyan temeritásnak ereszkedik Kltek, s azáltal involválni kíván minket is s mind kegyelmes urunk s mind magunk requisitióit megveti és semmit ezekben csak kétségesen sem akar velünk communicalni, kételen most köll nekünk is felőle gondolnunk, mert ha magát szerencsére és veszedelembe bocsátja is ő klme az fejedelem, az mint hallom is, hogy gyakran mondja, hogy készebb meghalni cum oppositione, hogysem mi mást mívelni, azt ő klme lássa, de sem Kltek, sem mi nem tartozunk aval, hogy az maga ő klme külső javáért veszedelemnek bocsátkozzunk, kit maga sem kívánhat ő klme tőlünk. Ezeket látja isten, ha hites tanácsa volnék is ő klménck, eszerint mondanám meg, mert nem lennék egyébiránt igaz szolgája ő klménck. De ezek mind azt nézik, ha az török Kltekre menni igyekeznék, kit ha nem cselekeszik is, fenn lehet az gyanuság s az is megkívánná legalább az jó correspondentiát, és communicationem consiliorum. [1])

Comes N. Eszterházy.

LXIII.

1642. jan. 5.

Eszterházy Kornis Zsigmondnak.

Spectabilis ac mfice dne affinis observandissime.

Magam szolgáját kelletvén oda be bocsátanom az fejedelemhez ő klméhez, az ő flge parancsolatiából, sokat gondolkoztam

[1]) *Oldalj. Rákóczy kezével:* Bizony mérges tanács és irás! római császár ő felségének mért nem ad ilyen tanácsot? hiszen látja: ez mostani hatalmas vérontás rész szerént csak az ő felsége személyét s külső javát nézik, mégis ő felsége nem akarja annak . . . ledésével az szörnyü vérontást megváltani. Bezzeg az igaz, jó, tiszta lelkiismeret, az igaz hüség, hazájának szabadságának szereteti nem ezt szokta követni.

rajta, ha irjak-e Kldnek? oly üdőkbe jutván dolgunk, hogy még az irást is félve kell cselekednünk, nemhogy atyafiui affectioval beszélnénk. Mindazáltal engem az az atyafiui affectio meggyőze aziránt, és inkább akarnám megszóltatnom magamat irásomért, hogysem levelem, s köszöntésem nélkül bocsátottam volna Kldhez arra expediált szolgámat, kivánván azért, hogy nemcsak ezen jelen való új esztendőt, hanem több sok következendőket is jó egészséggel és kedvesen adjon isten érni Klteknek, és hogy minekelőtte meghaljunk, vagy egyikünk vagy másikunk, beszélgethessünk is szeretettel egymással. Én két rendbeli derék szomoruságom után, az ki azon egy esztendőbe következék isten irgalmasságából . . . parancsolatjából élek még, de hogy kedvem szerint élnék, azt nem mondhatom, mert im most is három egész holnaptól fogva az miolta ide által vagyok, nagy unalmasan kellett szenvednem az lábamra, kit még eddig az szegény emberként csak fájdalomnak mondottam, de az mint látom, már ugyan meg kell vallanom, hogy az köszvény nevét is bizvást felveheti, s alig is volt egyszer annyi ideig rajtam, mert hogy reám esék, nem szünt, exerálta mérgét, s azonba Bécsbe kellvén mennem consiliumra az ő flge parancsolatjából, az gonosz üdő is segite hozzá, s recidivála rajtam, s mind is most kezdek isten akaratjából fen tapodni, s im esmét által kell az Dunán mennem szegény fiam temetését disponálni, s mit hoz ismét az is az ut, minthogy felette gonosz utak vannak most ide, csak az úristen tudja.

Az törökkel való tractát im mi beállattunk isten hirével, annak is micsoda kimenetelét adja isten, az ő kezében vagyon. Azt nyilván experialtuk, hogy soha az török ugy nem csinál békességet egy keresztyén fejedelemmel is, hogy másutt ki ne mutassa fegyverét. Adná isten, ez is a mi békességünk, vagy békességünk reformatiója, s megujitása ne legyen más keresztyén fejedelmeknek s annál inkább magunk nemzete részének akadékjára és nehézségére, kiről in confidentia irtam az fejedelemnek is ő klnek, bizony bona fide, noha még eddig az mi szónknak ott kevés helye volt, s tudom most is nem leszen böcsösebb áruja, s akarnám is, adja bátor isten, hogy kimenetelével ne csináljon hitelt és keletet jövendőben.

Itt fenn mindenek szép rendben kezdettenek lenni az ő flge sok munkája s fáradsága után, s most csaknem mindenféle követek is vadnak udvarnál, dániai király, sveciai király és minden imperialis fejedelmek követei, a kik Ratisbonából eljövetele után követték ő felségét, kik mind abban fáradoznak, hogy az imperiumi állapotot helyére állíthassák, vigyázhassanak azután az közönséges jóra is, kire segitse isten ő flgét és mindnyájokat. Én penig noha az üdő változott és változik és apronként, sőt én reám nézve cum pleno passu, meg nem változtam, hanem mint annak

előtte, ugy végig jó akaró atyafia kivánok maradnom Kldnek, s hallanom is örvendetes hirt az Kld jó egészsége felől. Tartsa meg isten Kld sokáig kedves jó egészségben.

In Kismarton 5 Jan. 1642.

S. M. D. Vrae

servitor affinis addictissimus
comes N. Eszterházy.

(Batthyányi könyvtár N⁵ IV. 4. n. 303.)

LXIV.

1642. jan. 5.

Eszterházy Bornemisza Pálnak.

Magnifice et generose domine amice nobis observandissime.

Kivánok istentől szerencsés új esztendőket érni Kldnek, ez jelenvalót békével és egészséggel adván elmulatni.

Kassáról írt volt Kld én nekem egy levelet, s nem tudom mint esett, hogy generalis uram Kld ottléte és az makói dologról írt levelét jó idővel vette ennekelőtte; ezt penig csak szintén most találták meghozni, nem tudom hol kellett megakadni. Az mi azért azt az makói dolgot illeti, akaratom volna igen, ha evel az mostani fáradságommal Kldnek valami bizonyos vég lehetett volna benne, s mivel az szokolyiak nám arra offerálták volt magokat, hogy valami egy avagy másfél hét alatt készek producálni igazságukat, s törvényt is recipiálni, bár immár várta volna meg Kld, mivel ezután is ugyan törvényből kell annak ki menni. De ha igy esett, hogy vssza kellett sietni Kldnek, én ugyan meghagytam azért nekik generalis uram által, hogy semmit interim ne hatalmaskodjanak, se semmi exactióval ne terheljék az szegénységet, ki ellen ha cselekesznek, animadversiót vesznek érette.

E mellett Semptén lévén nálam Kld, mind írtam, s mind izentem vala az fejedelemnek ő klnek Kldtől, jó igazsággal közölvén az akkori üdőhöz s állapothoz való tetszésemet Kld által, s azt reménlettem, hogy ha szinte kedvesen nem veszi is ő klme insinuátiomat, ad minus választ ad irásomra és izenetimre s megmondja azaránt való maga külömböző értelmét, s megmutatja ha én csalatkozom. De hogy hallgatásba vette ő klme, s nem adott semmi választ, igen nagy idegenség jelének kell lenni, noha akár mely idegenségnek sem kellene obstálni, quominus az külső nagyemberek egymás irására meg ne feleljenek, s igazán mondom is, hogy az mely fejedelemnek még én írtam pápának, spanyol királynak, velenczéseknek s egyebeknek, egy sem volt, az ki választ nem adott volna becsülettel levelemre. De ám hadd járjon ebbeli panaszom, s az én ő klméhez való igazságomat, s nemzetemhez való

szeretetemet is ugyan meg nem köti azért, sem kisebbiti, sőt most ujonnan az mit én értettem s szükségesnek véltem, hogy értse ő klme, azon confidentiával közlöttem ő klmével, s kivánok is szolgálnom ő klnek. Minthogy pedig más dolog végett is magam emberemet küldöttem be ő flge parancsolatjából, meghagytam, hogy szóval is köszöntse Kgldet. Tartsa meg isten Kldet jó egészségben.

In Kismarton 5. Jan. 1642.

Mficae et Gen. D. Vestrae

amicus benevolus ad serviend. paratus.
com. N. Eszterházy.

P. S. Bánom, ha ez az én mostani confidenter írt levelem az fejedelemnek ő klmének, mint más hasonló leveleim is Budát látnak [1]), kérem azért Kegyelmeteket, nézze inkább mindnyájunk nemzetöstől való javát, mind maga tetszését vagy ideig való alkalmatosságát is, s noha úgy vagyon, én taval oly okoskodásban valék, hogy az török nem Aszakra, hanem máshová fordítja erejét, s szólottam vala Kldnek is felőle, az minthogy bizonyos, hogy más is volt igyekezetökben, mivel kozákoknak megvételére, a mint az eventus is megmutatá, hogy nem volt elég erejök, nem árt azért vigyázni most is, hogy azon előbbeni igyekezetét mostani készületiben ne kezdje elővenni, látván, hogy másutt jurisdictióra talált, s igen szorgalmazza s nagy patientiával is vagyon, a mely nekünk való békesség szerzésben is, más ártalmára nézve az keresztyénségnek is csuf is. Vigyázzon azért Kegyelmetek.

(Az utóirat Eszterh. sajátkeze irása Batthányi könyvtár N^5 IV. 4. 302.)

LXV.

1642. jun. 9.

Eszterházy Kornis Zsigmondnak.

Spectabilis ac magfice, domine, affinis observandissime.

Zoltán Josa uram megtérvén a római bucsujárásáról be tért vala ide hozzám, azonban érkezék Vesselényi Ferencz uram is, jelentvén, hogy Kld itt kün való jószágában volna, s minthogy közel lakik ott a szomszédságban, szépen kértem Zoltán uramat, hogy én nevemmel meglátogassa Kldet, s köszöntse is, kérvén szeretettel Kldet, hogy maga jó egészsége felől tudósitson. Az idevaló hireket tudom sokképpen beszélik, az szokás szárnyán oda, de különben nincsen annál, az mint Zoltán uramtól megértheti Kld.

[1]) E levél Rákóczynak be volt mutatva, mit eme szavakhoz sajátkezüleg irt egy jegyzéke bizonyit.

Az odavaló dolgokról és magunk javát néző állapotokról is ugyan ő klme által kérem tudósitson Kld. Tartsa isten jó egészségben Kldet. In Hefflan 9. Junii 1642.

Spectabilis ac. Mficae D. Vrae

servitor affinis paratissimus
Comes N. Eszterházy.

Hátirat: Spectabili ac mfico dno Sigismundo Kornis de Ruszka supremo comiti cottus Bihar. etc. dno affini observand.

LXVI.

1642. aug. 3.

Eszterházy Rákóczy egyik főemberének.

Szolgálok Kegyelmednek, minden jókat kivánok istentől.

Elvettem az Kd maga kezével és confidenter irt levelét s értem az inclusákat is, és az Kltek jó intentióját is, s úgy vagyon, hogy ezt az mi szegény nemzetünket semmi bizony egyéb az magunk között való jó egyességnél meg nem tartja, s kiváltképen az kik köztünk öregebbeknek látszanak, hogy ebben magok is munkálkodnának, s többet másoknál majd ugyan tartoznának vele. Az mi az magam állapotját nézi, ha összehozhatnám mind öreginek aprajinak elméjeket, kedveket, sziveket, bizony én magam egyes ujjaimban is kész volnék elvagdalnom, kiben sokat is fáradtam már én s nem keveset okoskodtam is, de gyümölcs nélkül, mert mi öntözhettünk ugyan az veteményt, de szent Pálként: deus dat incrementum. Mindazonáltal ha tudnám mivel találom kedvét az fejedelemnek ő kegyelmének, csak istenem, hitem, tisztességem és kötelességem ellen ne legyen, akár megesküdjem reá s reversalist adjak róla, hogy kész vagyok mindent megcselekednem szegény hazánk és megkevesedett nemzetünk megtartásáért, s noha úgy vagyon, mind állapotunk, mind erkölcsünk s hitünk is különböző vagyon ő kegyelmétől az fejedelemtől, mivel ő klme, úgy látom, egy provinciának ura, fejedelme, én penig egy országnak és annak fejedelmének szolgája vagyok. Erkölcsünkben is azt az különbséget látom, hogy én magamét tékozolva mások javát nézem, ő klme pedig az fejedelem parsimoniumot tart, kit ha követnem hagynának, azt müvelném én is, de ez két dologban való különbözést keményen egybe alkuttathatnánk, sőt ugyan együvé valók is azok, mert az ur az szolgával jó, az takarékosság mellé tékozlás is kell néha. Hanem az harmadikban látnak az emberek legtöbb akadékot, s talán ő klme az fejedelem is azt véli nehezebb dolognak, de ha amaz kit római consul Livius Salinator és Claudius Nero pogányok, s halálos ellenségek is lévén egymáshoz, mikor de communi permansione reipublicae volt az kérdés, kezet csap-

tak, és félre tehették egymáshoz való idegenségeket, hogy hasznosabban szolgálhassanak az közönséges jónak és hazájokat megtarthassák, miért nem mi, kik keresztyének vagyunk, és nemcsak böcsületünkben de lelkünk ismeretiben is jár az dolog, ne tehetnénk le, hamis idegenség volt volna, avagy volna is köztünk. Noha jó igazsággal mondom, hogy az mióta ő klme az fejedelem reconciliálta ő fígével magát, tökéletes igazsággal voltam ő kegyelméhez, s kivántam szolgálnom, s az szerint kedveskednem is ő kegyelmének, de nem levén az a szerencsém, vagy inkább ennek az hazának és nemzetnek nem lévén szerencséje, hogy az én ultro igazsággal bemutatott jó akaratomat és szolgálatomat vette volna ő klme, kit minthogy nem is magamért kivántam annyira, mint az közjóért, talán méltán érezhettem volna is, de én nem gondolván azzal is, ugyan fenntartottam az én igazságomat, s abba vagyok most is, s csak érthessem, micsoda az, a miben nagyobb egyességemet kivánja ő klme, s miben akarja, hogy szolgáljak is, megtapasztalja ő klme, s meglátja minden magyar is, hogy sem magamban, sem magyarságomban semmi fogyatkozást nem fog találni. Erről nekem az én jó akaró kedves atyámfia is, Kornis Sigmond uram szép intő levelet írt vala, hogy egyetértenék ő klmével az fejedelemmel s szeretnénk egymást s úgy is tarthatnánk meg nemzetünket, kire, látja isten, nem tudtam mit felelni, nem látván magamat semmi idegenségben sem az fejedelemhez ő klméhez, sem az közönséges jóhoz. Ha azért alkalmatossága volna Klteknek ez dologba, s megtudakozná Kltek az aránt való akaratját ő klmének az fejedelemnek, nekem igen kedves dolgot cselekednék, sőt ha az én részemről megfogyatkozást látna az aránt Klmetek, nemcsak jó néven venném, ha megjelentené, de meg is szolgálnám Klteknek, kire ugyan kérem is szeretettel Kegyelmeteket, mert ha megtartója nem lehetek sok rendbeli jó igyekezetem után is, szegény hazámnak és nemzetemnek romlására, bizony dolog, nem kivánok okot adni. Pápistaságomba se ütközzék ő kelme az fejedelem meg, mert ha majd hatszáz esztendeig nagy kiterjedt határival dicsőségesen tartották ezt az hazát és nemzetséget a pápisták meg, miért nem szolgálhatunk most is az pápistaságban az közjónak, az minthogy én sem kivánok azoktól degenerálnom. Egyébiránt arra erőnk s annyival inkább hatalmunk nincsen, hogy egymásnak hitet adhassunk, mert az hit istennek magános ajándékja, s úgy látom, mind az két részről megnyugodtunk az magunk hitin, s azért idegenséget egymáshoz alkalmatlan viselnünk, de az mi magunkat néz is, és magunk számadásában is vagyon, azért sem alkalmatos, s bűn is az közjót vagy elmulatni vagy megbántani, kiben hogy valamint Kegyelmetek is, az kik az egyességet kivánják köztünk, sérelmet ne vegyen, kérem, hogy munkálkodjék abba, az mit feljebb is

irtam, hogy érthessem az aránt való akaratját ő klmének az fejedelemnek, hogy micsoda az, az kivel az egyességet végben vihetem, melyet talám Kltek is ért s ha maga meg nem mondaná is az fejedelem, mondja meg Kltek, s azután bár büntessen, ha hivatalomnak eleget nem teszek, ezeket, kérem Kdet, közölje ő klmével Kornis urammal is az én jó akaró atyámfiával, s az mit jól kezdett Kegyelmetek, végezze jobban, im rajtam semmi el nem mulik, kiváltképpen most, im isten reménységen kivűl jobb egészséget is adván akarok szolgálni, a ki abban nőttem fel, s talán tudok is hozzá, csak vegye Kltek szolgálatomat. Tartsa meg isten Kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum Semptén die 3. Augusti 1642.

Kegyelmednek jó akaró szolgáló sógora

Gr. Eszterházy Miklós.

LXVII.

1644. jun. 12.

Eszterházy Reőthi Orbánnak.

Generose domine amice nobis observande.

Egy nap, ugymint tegnap, két egymással ellenkező levelét vettem Kldnek; honnét vagyon, maga tudja, de Majtényi uram személyére nézve talán nem kellene Kldnek ezeket az változásokat tenni, kinek személye dolgába tovább mégis mit vár Kltek a fejedelemtől, azt sem értjük, hanem azt meggondolhatjuk, mivel biztathatja Kltek maga magát, s a fejedelem is mi biztatást adhat Klteknek, de mindezek veszélyének öregbülését nézik Klteknek; volt most is ő klmének a fejedelemnek szolgája nálam, ki igen meghágta volt követségének határát, mintegy ad partem való konkoly hintéssel, mindazonáltal a fejedelem ő Klme tekintetiért, és a szokott rendtartásért is mi ugyan békével visszabocsátottuk. Nem vagyunk idegenek az ő klmével való tractátúl is, noha talán sokan másképpen vélekednek ez aránt is, de tilalmaz az ő flge grátiájának elvételétől, melyet ultro offeráltunk a városnak, ily veszedelmes állapotjában nem tarthatjuk keresztyénségnek; mégis jól meglássa azért Kltek, mit mivel, s az mi böcstelenségünkkel ne tartoztassa tovább Majthényit ott, egyébaránt is minden nap nehezedni fog ezeknek a városbeliek dolga, s a szerént a sok szegény beszorult népeknek is, nem tudom mi gyönyörüsége azoknak is veszélyében Klteknek.

Nekem csak tegnap is jött a budai vezértől levelem, s noha az elment vezér is azt irta vala, hogy a fejedelem a török segitséget a hét vármegyéket Erdélyhez való foglalásának kivánná tőlök, és azért is támadott volna ki, de a mostani is ugyanazont irja, hogy azon hét vármegyéknek, az kik Erdélyhez tartoztak ezelőtt

is, visszafoglalására kivánná a segitséget a fejedelem tőle, hogy annyival inkább terjesztené hatalmas török császár birodalmát, fenyegetvén avval is a törököt ő klme, hogy ha a német nemzettől mi akadálya esnék ő klmének, ottan ő feléjök kapnának a németek, s ezek a ratiók, a kikkel ő klme a törököt maga nemzete és mi ellenünk szorgalmazza, ki ha istenes és rendes dolog-e, itélje meg minden; és ha a mi édes hazánknak megmaradását mivelje-e ez? De úgy látom, haszontalan erről is beszélenünk, a ki szereti, keresi a veszedelmet, el szokott veszni benne. Im érkezék Csáky László uram és Kéry János uram is bizonyos számú [1]) német és magyar lovasokkal, és gyalogokkal is, jőnek többen is ha ugyan úgy tetszik Klteknek, hogy praedára vesse ezt a szegény hazát, és magát, ám meglátja; sokat sopánkodom bizony most is rajta, mindazokon a kiket látok, azokon is a kik bizonyosan ezerivel következni fognak e szegény hazára, de isten nem vagyok, hogy akaratjokkal birjak az embereknek, a mit szép atyai intéssel eddig megcselekedhettem, mindent megcselekedtem, kiről bizonyságot tesznek minden actáim, és leveleim, többel, úgy tetszik, hivatalomra nézve sem tartozom nekik, de azt itéltem, hogy megfelel a kassai város is titulusának, hogy ők prudentes et circumspecti; de ebben hagyom irásomat. Isten Klddel. Ex castris caesareis ad Cassa positis die 12 Junii 1644.

G. D. Vrae

amicus benevolus
comes N. Eszterházy.

P. S. Eddig még mind csak paraszt emberektől küldözött Kld levelet ide ki, a ki, az is úgy tetszik, mi becsületünk ellen vagyon; találna Kld egy trombitást vagy más becsületes embert, a mint a militaris regula hozná, attól küldethetné Kld leveleit.

Közli: Beke Antal.[2])

---

[1]) *Rákóczy fejedelem sajátkezű jegyzéke:* száz fegyveres volt, száz magyar.

[2]) Az 1881-iki évfolyam 664. l. Rákóczy nov. 6-iki levele alól kimaradt: „*Alatt Rákóczy kezével:* Cardinalisnak irtak 9. nov. Vizakna 1634.«

I. RÁKÓCZY GYÖRGY FEJEDELEM
SAJÁTKEZŰ LEVELEI
MEDNYÁNSZKY JÓNÁSHOZ.

I. 1646. ápr. 4.

Az úristen ő Fölsége minden idvességes jókkal áldja meg Kdt.

15. die Martii írt Kd levelét ma 3. die praesentis reggel $9^1/_2$ órakor vettük vala el, értjük, mikor jutott Kd kezében 16. die Febr. Fogarasból írt levelünkkel, az mely levelet az Brandeburgi elector agensének írtunk, az continue Bécsben szokott lakni, nyilván ott találhatták s úgy reméljük, eddig onnét is választ vehetett Kd. Istennek hála, ide az utak bátorságosak, az felső hadaknál már az idő is alkalmatosságot szolgáltatván, nagy dolog lenne ha meg nem verekednének. Az regalisok már ide el érkeztek, kinek datumja 6. die Martii 1646. sincere itt alatt praesentálása, ki 26., ki még később is lett, nekünk kezünkben 31. die Martii érkezett. Ad 1. Mai promulgáltatott Posonban, kire mint érkezhessenek az vármegyék követi, könnyű megítélni, legyen isten bíró ennek promulgálásában is Amen. Istennek hála, innét most Kdnek jónál egyéb híreket nem írhatunk, mindenfelől csendességben vagyunk, egészségel mi mindnyájan az úr áldásából tűrhetővel birunk, s ím Kassa felé is indulunk, az moldvai vaidának szinte most is nálunk követe, ki által előbbeni köztünk való confederetióját újítja, confirmálja, 100. jó magyar gyalogot 120. lovast is küldünk melléje maga kívánságára szolgálatjára, s ím mi is most expediálunk hozzá becsületes hivünket. Felőlünk az kik illetlen híreket folytattanak, hihető, azt kivánnák, de isten ő Felsége oltalma alatt tartván, az még az ő dicsősége s magunk idvessége kívánja, nem tölti kedvöket ő Felsége. Szegény Pálfi István s János uraink halálát már másunnat is értettük vala, emberek lévén, nagy adósságoktól menekedtek meg az halál által, világitul, az jövendőre nézve isten igaz ítéletében vagynak. Az órácskáknak elkészitésével s leküldésével is elkéslelődék Ktk, úgy ítéljük, az

órásnak nincs szerencséje az igazmondáshoz, már elmult volna Febr. éppen, és nemcsak utólja, legyen érte Kd, küldhesse meg. Adja isten, hallhassunk minden jót Ktk felől. — Datum Albae Juliae, die 4. Apr. Ao 1646.

G. Rákóczi mpa.

II. 1646. ápr. 13.

Az úristen, stb.

27. die Martii írt Kd levelét mi 6. die praesentis vettük vala el az brandeburgi elector residensének levelével együtt (kire most választ nem teszünk), 14 Martii és 20. Febr. írt leveleinket is értjük Kd mikor vette volt el.

Az órákat ha elkészitette az órás, Kd váltassa ki és küldje alá, ím felmegyen Klobucsiczki uram, egy fillérig contentálni fogja Kdt.

Az majorokban való barom és juhoknak vételére praefectusunknak gondja lészen.

Jancovitt uram állapotjáról is Klobucsiczki András hívünknek leszen tanúsága.

Istennek áldásából mindenütt birodalmunk alatt minden rendeknek bátorságos utjok vagyon.

Istennek áldásából mi most is tűrhető egészséggel birunk és ím 17. die praesentis indulunk ki Kassára, ott kinn akarván megvárni is az mostan promulgált ország gyűlésének kimenetelét, az szomszéd országok is mind csendességben vagynak, hatalmas császár hadai mind Candiára takarodnak és szárazon is Velence felé. — Az úristen kivivén, felbocsátandó becsületes hiveink által Kdk többet irunk és kiváltképen izenünk. Adja isten, minden jót hallhassunk Ktek felől. — Datum Albae Juliae 13. die Apr. Ao 1646.

G. Rákóczi mpa.

Az álgyuöntő doctor portörő felől ne feletkezzék Kd. — Illésházi Gábor uram s Balassia uramék jószága s levele, hogy megadassék, igen serio abban akarunk lenni s nem is megyünk az végezések mellől el mi, ha ő kme magának kárt nem teszen.

III. 1646. máj. 13.

Az úristen, stb.

2. die praesentis írt Kd levelét tegnap vettük vala el. Az bécsi mesteremberekhez, isten felvivén már nem sokára az gyülésre menő becsületes híveinket, talán jobb szerencsénk leszen mind egyiknek s másiknak megszerzésében. — Az mely doctor

az gazdasszont curálá, ha alá jönne, azzal mi contentusok lennénk s azon fizetést is megadnánk neki.

Az brandeburgi elector residensének is ím választ írtunk, juttassa kezében Kd; az ő felsége alájövetele messze haladna, úgy tudom, azért felmenvén mindenünnen az követek, siettetni fogják ő felségét is az Posonban való bemenetelére.

Ha úgy vagynak az dolgok, az mint mi értjük, messze leszen még az imperiomi tractának vége, ha azt kezdenénk várni, az mostani országgyűlésének mind dilatiója seu rejectiója meg lenne, nehéz az istent akárkinek is megcsalni, mi felelünk meg az rendinek részünkről, az többiről deus providebit.

Az német nyomtatásokat megforditottuk, de az hol azt írják salvo jure addendi minuendi declarandi mutandi sok híja még az békesség végének. — Ideje hogy az órácskákat elkészítette az órás, ne késsék Ktek alá is küldeni.

Isten áldásából tűrhető egészséggel és békességgel bírunk. Bethlen István uram most itt velünk vagyon, Bethlen Péter uram ez héten indul oda Ktk felé. — Datum Várad, 13. die Mai Ao 1646. estve $9^1/_2$ órakor.

G. Rákóczi mpa.

IV. 1646. május 22.

Az úristen, stb.

11. die praesentis írt Kd levelét ma vettük vala el, értjük 25. die Apr. és prima die praesentis írt levelünk mikor jutottak volt kezében Kdk. Istennek hála most is türhető egészséggel vagyunk, istentől kivánva Ktek felől is azont hallani.

Az egymást közt való egyezség úgy kivántatik, mint az mindennapi kenyér, de némelyek mint kedvellik az egyenetlenséget, isten felvivén Klobucsiczki uramot, érthet Kd bőven tőle.

Az mostani tokai tracta legkiváltképpen min vontatódik, felmenvén, ő kme, arról is érthet Kd. Im az elmult estve tőn utolsó választ, ki mellől mi el sem megyünk; egy templomot sem akarnának restituálni, az kiket post permutationem assecurationis elvettek, Muránt sem Bologot. Im az Jesuitákat rajtunk akarnák hagyni, minden tisztviselőket kivánnák hogy meg esküdtessenek, kire készek is nagyon, elsőbben indul az ő felsége részéről, ha effectuáltatnak az diploma szerint, de bizony nem külömben mi az többinek is csak categorice restituálásokat kivánunk s az mellett akarunk maradni. Valamit ad az jó isten, az jesuiták sem kellenek.

Innét már az követek igen fel mentek. Klobucsiczki uramék is 23. indulnak s felsietnek, ő felségének jó úta volt az Dunán való alájövetelére, ott az ő felsége consiliariussi ezt hirdetik: az

armisticium végben ment ottfenn, de elég csendesen vagyon, ha mégis városokat vesznek. Az órákat elvárjuk s az egyéb mesteremberekre is ha Kd reá szerez, kglmesen veszszük Kdtől.

Illésházi Gábor uram bizonyos lehet benne, mi totis viribus azon leszünk, restituáltassék ő knek mind Murán s Balog is, csak magának ő kge ne tegyen kárt, s talán jobb is volna, Posontul most távolabb lenne, nem kellene káros alkuvásra menni kedve ellen is. Mi isten áldásából ezen reggel Jenő végházunk látogatására indulunk, ad ultimam megjövünk s ad 9. Junii Szakmárra megyünk. Adja isten, minden jót hallhassunk Ktk felől. Datum Várad 22 die Mai. Ao 1646. estve 9 óra után.

G. Rákóczi mpa.

V. 1647. aug. 19.

Az úristen, stb.

2. die praesentis mensis írt Kd levelét mi 15 die ejusdem estve Tordán vettük vala el az orvossággal együtt, kiben való industriáját igen kegyelmesen vettük Kdk, de hála az úristennek, nincs szüksége az gazdasszonnak most reá, ő Fge áldásából jó egészséggel bir több szerelmesinkkel s magunkkal együtt.

Az ország gyűlése után mik történtenek s mit is remélhetni elég kedvetlenül halljuk, ha az dolgok úgy kezdik kivánni, el nem mulatjuk ő felségét is megtanálni róla, várván többet is, az meglett és praktikás dolgokhoz nyavalyáson elég bántás esett, megválik az oda fel való nemes vármegyék mint indulnak meg rajta, palatinus uram is élni fog-e autoritásával s az nemesi szabadságnak oltalmazására tartozó kötelességnek s az ország végzésinek mint felel meg s ő felsége is maga méltóságának oltalmazására mint kezd gondot viselni: mi ugyan úgy elmélkedünk, az sok pap, barát s jesuita mind megbocsátna Zrini uramnak s el is szerzi dolgát.

Az török itt alatt is és ő felsége birodalmában valóban csatázik, mivel onnét is azt mívelik.

Pápán Csáki László uram ellen miből esett volt az zendülés, minthogy Kd okát nem írja, ítéletet sem tehetünk róla. — Veseléni és Révai uramék mit hirdessennek portán levő követünk felől, merő hamisság, holott ha való volna, bizony levelei nem jönnének inkább csaknem minden héten, kit tud az úristen mihentest akarunk, kihívathatunk s onnét is tisztességesen kibocsátják, most is postám vagyon hozzá, kit ma 10 napja hogy elbocsátánk. Nem oly jól vagyon most az török állapotja mind vízen, szárazon, hogy minket azzal offendálna az úristen, kiben mi minden bizodalmunkat s reménségünket helyheztettük, az mint eddig gondunkat

viselte s gonoszakaróinkat megszégyenítette, mi bizonnyal elhittük, azután is ő Felsége ezen áldását rólunk el nem fordítja, látván ő Felsége minden mi feltett célunkat akaratunkat tehetségünket arra czélozni, ki az ő dicsőségének ecclesiájának hasznára nevekedésére legyen.

Miben törekedjék Csáki László és Nádasdi uram is, értjük, melyre Kdk igen-igen vigyázni kell s ha statuáltatni akarná magát belé, idején contradicálni kell his considerationibus, mivel az ország statuált felőle, hogy extraordinarie revideáltassék azzal az Nádasdi urammal való contractusnak való contradictióval nem kezdenek-e el menni az ország végezése mellől s nem akarnának-e longo litis processu vonni s ha ezeknek az contradictio nem kezd ártalmára lenni, mind gazdasszon s gyermeke képében ha úgy fog tetszeni Kdk contradicálni kell. Felette igen-igen reá is vígyázzon Kd, hogy az contradictio tempestive legyen meg.

Az imperiomi állapatokat igen jól értjük, mert Jármai Ferencz mind Monsteriumból 15. Junii s mind Amsterodamumból 20. Junii írt leveleiben bőven tudósított s egy emberséges hiteles ember Amsterodamumban lakó 25. die Junii írt levelében mit írjon egy itt lakó hivünknek, ím verissima pariáját küldtük Kdk. Mi is emlékeztettük volt az galliai koronát fogadásokra s az universalis békességben való comprehendálásunkra, kiről mit írjanak, ím megküldtük Kdk.

Bizonyos dolog most, Flandriában az hispanusnak floreál az szerencse, de mivel az galliai király complacálta az Vajmár hada felét, már ezek is bementek Turanniussal s meg fogják haladni az gallusok mezei erővel is az hispanusokat.

Az Svecusok szerencsés progressusok s Egra megvétele nagy motiva fog lenni az hollandusoknak az hispanussal való tractájoknak corrumpálására, anélkül is nem consentiálnak annak nagyobb része azoknak az provinciáknak.

Joann de Verd dolga ha sincere nem volt magától az bavarustól, méltán offendáltathatott vele s ha mit cselekeszik is bona conscientia, igaz ígéje lehet; csodálatos az isten az ő dolgaiban, mert igen nem segité az praktikákat.

Vranghelnek Ausztriára kell ugyan jönni Csehországon által, hogy Slésiát annál hamarább vagy meghódoltassák, avagy neutralissá tehessék s azon vagynak, Austriát tehessék sedis bellivé.

Bavarus ha ugyan obsideálta Ratisbonát, már az decernálta magát, ha megveszi nyilván, az többit is kézhez igyekszi venni.

Az hetedségi avisáknak megküldésétől esztendő által az 24. tallért megadjuk, de azért feleljen igazán meg annak, az mint Kd írja s az mit küld, küldje igazán is meg.

Mit remélhessen ember az Monasteriomi tractatus felől, értheti Kd az irásból, kit Kdk küldtünk.

Igen kegyelmesen veszszük Kgdtől ha azután is tudósítani fog az oda fel való állapatakról. — Az morvai kertész írt az fiainak, aláhivatva őket most, micsoda fizetést igértünk volna mind az, ki már házas s az kik nőtelenek is, ím in paribus megküldtük Kdk, legyen érte Kgd, Lednicéről menne oda ember be az szép kertben Kd conveniálván velök, hozza ki is őket s küldenék alá mindjárt Lednicéről, ha penig csak nem jönnek is, legyen érte Kd, Bécsből hozasson ugyan főkertészt kettőt, kiknek micsoda fizetést ígérhet Kd, de ugyancsak valóban jó is, industriosus s economus legyen s nem vesztés, hanem haszonszerző s az kertet épitő. Istennek áldásából mindnyájan tűrhető egészséggel s békességgel bírunk. Im ezennel Dévára indulunk, ez héten meg onnét feljövünk 5. vel 6. Sept. beindulunk Kassára. Adja isten, stb. Datum Albae Juliae 19. Aug. Ao. 1647.

G. Rákóczi mp.

A kertész írt az fiainak, azt is be kell küldeni.

(A b. Mednyánszky-család rakoviczai levéltárából.)

Közli: B. Mednyánszky Dénes.

ROZSNYAY DÁVID

EGY ISMERETLEN KÖVETJELENTÉSE.

Anno 1670. mense Januario.

1. Isten kglsségéből érkeztem be Candiában délelőtt; felmenvén mindjárt Panajothoz, urunk nevével köszöntém s levelét is ő nga ajándékával megadván, kérém azon, kgls urunk dolgaiban lenne jó segítő s ha mit penig eddig urunk s Zólyomi dolga végett fővezér körül értett volna keresztyénsége, kgls urunknak adná értésére, mivel ő ngával kgls urunk kiváltképpen való barátságot akarna vetni s ha mit ő ngának Zólyomi felől idejekorán értésére adná, rövid időn méltó jutalmát kgls urunktúl elvenné, csak lenne tökéletes szeme s füle ő ngának. Itt ezer tallért akarék ígirni Szávával, de nálunk valamennyire e szokást elhallgatám. Ezekre azt felelé: én a fejedelemhez ezelőtt is jó voltam s noha ő nga mind levele s mind embere által itt a fővezér előtt halálomra járt, én mindazáltal midőn a fővezér Zólyomi fejedelemségérűl velem beszélgetett volna, azt feleltem mint keresztyén ember (noha bizony nem annyira ő ngára nézve, mint az szegénységre nézve), hogy a Zólyomi fejedelemsége a némettel való békesség ellen leszen; a vezér azt mondta neki: úgy, de sok pénzt ígir adni. Panajot erre ezt felelte: igaz dolog, ígir ezer vagy másfélezer erszént, melyet mi időre fizethet meg, isten tudja, Ngtok penig higyje el bizonynyal, a Zólyomi fejedelemségével menendő hadakra húszezer erszénnel is többet költ, melyet a fővezér is ráhagyott, ebben maradt. Candiának megvételének alkalmatosságával is szolgáltam én az fejedelemnek, mert az fővezér mind német császárhoz, mind a fejedelemhez főfő követeket akart küldeni jó hír mondani, mely követ viendő levelének stylusának megcsinálására midőn a fővezér hívatott volna, ezen követséget disvadeáltam ilyen ratióval, mert a német császárnak semmi szüksége nincs arra, hogy ez hírt Nagtok követje vigye meg, úgy is ítílem, Ngtok követjének csak levele által sem felel meg, mely igen derogál hatalmas császár méltóságának. Ha penig Ngod az

erdélyi fejedelemhez küld, ott igaz dolog, mint hatalmas császár hívei Ngtok követjét becsülettel látják s jól is tartják; de bizony ítíletem szerint száz vagy kétszáz graeci tallérral fog visszajőni, mely is nem igen becsületes lesz. Itt a vezér azt kezdette, hát 15. vagy 20. erszént nem ad-e a fejedelem? Panajot felelt, bizony egyet sem ád; melyen a vezér is megnyugodván, mind a két helyre való követséget lehagyta. Itt kérém Panajotot, juttatna szemben a vezér tihájával, meg is cseleküvé, mert mind együtt felmenvén engem is felhívata, szemben lők a tihajával, kit is kgls urunk szavával köszöntvén, ő nga levelét ajándékával együtt megadván; kérdé úgy, mint új és tudatlan tihaja, hány napja, hogy megindultam, de sem fejedelmet sem országot nem emlite; kérém, hogy mentűl hamarébb ő naga a fővezérnél szerezne audientiát, reám bízott kgls uram dolgait mentűl hamarébb ő ngának jelenthetném meg. Fogadá, hogy más nap menjek fel, szemben juttat; ezzel elválám tőle. 2-da felmenék, hogy fogadása szerént juttasson szemben a fővezérrel; igaz dolog, az audientia házban be is vittek vala, holott leűltetvén, várakoztatának; azonban a diván beállván, majd elbomlék, mind elbomlék, mind ott űlék; de a vezér diván elbomlása után mindjárt lóra ülvén, hova ment legyen, ő tudja, ezt mondván Panajotnak: mond meg a követnek, legyen vesztegségben vagy ötöd napig, azután szemben leszek vele, mivel most dolgaim vannak. De Panajot azt mondá: hazud, mert semmi dolga nincsen, hanem szokása, hogy a méltóságra nézve így szokta várakoztatni a követeket. 3-tia vesztegségben voltam. 4-ta úgy mint görögök karácson napján Panajotnál voltam ebéden. 5-ta vesztegségben voltam; 6-ta is vesztegségben voltam. 7-tima isten úgy adá, hogy Panajotot a görög papok a falukra hívák vendégségben, melynek távullétét én is látván, a titkos dolgok felűl való titkos szemben lételre jó alkalmatosságnak lenni.

8-va. Mindjárt jó reggel menék Ibraim passához, ki azelőtt tihaja volt s úgyan ezáltal kezdtük volt el elsőbben is ezen dolgot, kit is kgls urunk szavával köszöntvén, ő nga köszöntő levelét ajándékával együtt megadám, becsülettel excipiálván, mint tanult ember sokat kérdezősködék; legelsőbben is, hány napja volna, hogy megindultam, a fejedelem mint vagyon, van-e valamely felűl valami bántódása? leűltete, kávét hozata s azt felelém: az én kgls uramnak isten kglsségéből Ngtok jó akaratja által most minden felűl nyugodalma volna, csak a váradi és jenei basák hadnának békét ő ngának, a szegénységnek; kérdé, mit cselekesznek? felelék, mondék: ngos uram, hatalmas császárunk adaján kivűl annyira saczoltatják a szegénységet, hogy minekelőtte nyavalyások egyik adósságból még ki nem feselnének, addig két-három rendbeli adót is vetnek reájok, mely miatt már sok faluk pusztán maradtak; kgls urunk székelyhidi jószágát is ottan-ottan

vesztegetik, ott való majorságát is ő nagának kiváltképpen a mostani váradi passa idejében elviszik, tiszttartóját ő ngának tömlöczözik, saczoltatják. Midőn ő nga efféle illetlen cselekedetekről barátságosan intő levelet ír nekiek, oly mocskos levelet írnak a fejedelemnek, hogy csak egy kedves szolgájának sem kellene embernek úgy irni. Itt kérdé, kicsoda most a váradi passa; felelék, ngos uram úgy tudom, Jusszuf passának hijják; itt gondolkodék, a körülette valóknak inte, azok kimenvén, maga mellé híva. Legelsőbben azt kérdé, van-e valami megütközése Zólyomi miatt a fejedelemnek? mondám: ngos uram, mig isten Ngodat az ő nga szerencséjére élteti, az én kgls uram addig semmit sem gondolkodik; mondá: úgy, de valamennyire tartott azért elsőbben, mikor beszökött; mondám, nagos uram, mivel a váradiak sokat fenyegetőztek, volt néha ő ngának gondolkodásra való materiája, tudván azt is ő nga, hogy mostan hatalmas császárunk mellett levő nagy emberek igen szeretik a pénzt; itt azt mondá: a váradiak szaván semmit se épitsen, mert rajtok semmi sem áll, a fejedelem fővezér creaturája, nem változtatja meg. Azt is kérdé: az adó bejött volt-e épen s annak idejiben? mondám, be ngos uram egy pénz hiba nélkül annak idejiben; kérdé, nincs-e most a fejedelemnek semmi restantiája az adóból? mondám, hála istennek, most ngos uram nincsen. Ezek után kérdé, hát Magyarországról nincsen-e most valami bántódása a fejedelemnek? Itt látván az alkalmatosságot, mivel Magyarországot említé, elkezdém a dolgot, mondám: nagos uram, nekem Ngodhoz más levelem is vagyon törökül írva a magyarországi dolgokrúl, mely dologrúl, úgy tudom, ennekelőtte is az én kgls uram bizonyos követjei, azonban Ngod által is két izben is találta volt meg fővezért ő ngát; itt a levelet tőlem elvevé, kibontá, elolvasván monda: igaz dolog, küldött volt a fejedelem ezelőtt is ezen dolog végett a vezérhez, de nem volt ideje, hogy hozzá nyúlhassunk, mert a vár vívásában foglalatoskodtunk egyik ez; másik az, hogy ilyen nagy dolognak idején nem akart a vezér a némettel garázdálkodni, de most már jó módok alatt nem mondom, hogy a vezért reá nem vehetjük. Mondám, ngos uram, ez a dolog késedelmet nem szenved semmiképpen; ngos uram úgy küldöttek volt el, hogy három holnapra vissza is menjek, mivel a magyarországiak annyira megindúltak az ügyben, hogy már két ízben is hatalmas császárt akarták e dolog felül megtalálni, a mi kgls urunk nem engedte, mivel már azelőtt két ízben is fővezér urunknak értésére adta volt ezen dolgot, tartott attól, azt ne mondja ő nga, a fejedelem dolga, tudván azt is kgls urunk, hogy ilyen nagy dolog vezér híre nélkül nem szokott végben menni. Itt azt kérdé, hogy ha tudja-e a fejedelem, hogy ha ez nagy dolgot elkezdi s végre nem viszi, fejével s méltóságával jádzik; itt mondám, ngos uram én is mondtam ezt az feje-

delemnek, de méltóságát kötötte, hogy végbenviszi, csak authorálja mindenekben fővezér urunk; itt kérdé, tudod-e, kik vannak a magyar urak közűl interessatusok ez dologban? mondám, ngos uram mindazokat elő nem számlálhatom; monda, úgy de mégis a nagyait tudhatod, úgymint Zrínyit, Nádasdit és Battyánit, ha benne vannak-e ez dologban; mondám, ngos uram, ezek is benne vannak, de még többen is sok magyar urak; kérdé, ezektűl jött leveleket tartja-e a fejedelem? mondám, tartja ngos uram; mondá, hát ha most a vezér valami egyéb praetextus alatt egy meghitt emberit a fejedelemhez küldené az uraktúl jött leveleknek megnézésére, ha nem fraus-e a dolog? mondám, a leveleket az én kgls uram meg meri mutatni, de kezéből ki nem adja, mivel biztos arra, hogy vagy elégeti, vagy titokban tartja, mert ez ilyen leveleknek napfényre jövések gyakorta sok embereknek életeket szokta elfogyatni. Ezt is kérdé, mérthogy azelőtt, mikor az vezér a fejedelemre bízta volt e dolgot, a fejedelem akkor nem vitte végben; mondám, ngos uram, akkor is az én kgls uram tekéletesen forgódott végbenvitelében, de nem lehetett; most penig magok járnak utánunk, az jó alkalmatosságot nem kell megvetni, nem is szenved haladékot e dolog. Itt azt igéré, nem késem a fővezérrel mind magam szemben lenni, mind tégedet szemben juttatni titkon, holott az reám bízott dolgot voltaképpen beszéld meg s mondd meg, hogy nekem ezen tenorral (írt) levelet azon dologról, igyekezem, mentűl hamarébb, hogy jó válaszszal mehess vissza; itt egy pohár citrom serbétet hozata, melyből jól ivám, elbúcsúzám s a míg a szállásra jövék, jól megvere az eső, mivel köpenyeget nem vittünk volt; a papucs is nem kevéssé ázék meg.

11. Voltam ismét Ibraim passánál, kinél a vezér íródeákja levén, nem beszélheték vele, hanem kérém, igyekezzék, mentűl hamarébb lehetnék szemben a vezérrel; de a vezér mulatni menvén ki meszsze, két hétig oda mulatván, azt felelé, légy vesztegségben, míg megjő. Megjövén, ugyan ott előttem kéré a vezér deákját a fő hopmesternek ő szavával szolgálatját, a fejedelem emberének titkon való szemben léte kívántatik, levele is titkos vagyon, azt juttatni szemben a vezérrel; azután maga is oda menvén, a dologrúl beszél a vezérrel; ezzel eljövék.

12. Menék ismét hozzája a bástya alatt levén szemben vele, megmutatám neki az vezérnek szóló urunk levelét; elolvasá s megmutatá, hol corrigálnám egy helt, mely is nem a dolgot illető error volt, hanem inkább kívántatott urunknak a stylusban való maga megalázása a fővezérhez, mint én írtam volt, noha bizony én is urunkat a fővezérrel nem in comparatione gradu írtam volt, de neki még is alább tetszék. Elolvasván a levelet, megmondám, hogy urunk azt is kívánja a vezértől, hogy a budai vezér moldovai és havasalföldi vajdákra egy-egy parancsolatot küldjön, hogy

valamikor urunk hiteles embere által kívánni fogja, két vagy három-három ezer embert mindjárt készen küldjenek ő nga mellé, kik is in omnibus urunktól hallgassanak, az engedetleneknek büntetésére hatalom adassék. Most, hogy azt cselekedhesse a vezér, míg hatalmas császárral szemben nem lészen, nem aránzom, hanem bizonyos választ ad a dolognak exceptáltatása felől.

21. Szemben lévén a fővezérrel, köszöntém urunk szavával, kérdé, hányad napja, hogy elindultam? mondám, ngos uram 90. napja; kérdé, hol mulattál annyit? mondám ngos uram mind a réven s mind a tengeren sokat mulattam. Ezután kérdé, mint van mind az ország s mind a fejedelem? mondám: Ngod kglssége által hatalmas császárunk szárnyai alatt egyébaránt mindenfelől nyugodalomban volnának, csak a váradi és jenei passák ne háborgatnák a szegénységet, melyek ellen való panaszunk fájdalmunkhoz képest nem kevés s nem is akarom Ngodat azoknak számlálásával terhelni, hanem rendes írásban beadom. Itt magához közelebb híván, éppen eleiben csak közel állata s kérdé: egyéb szóval mondandó szavaim volnának-e? mondám, ngos uram, titkon magával való beszédem is vagyon Ngoddal, levelem is vagyon ezenkívül más, kérdé: ha meg volna-e törökre fordítva? mondám: ngos uram megvan. Itt inte a sokaságnak, mennének ki a házból; ki is menének, csak a vice-hopmester, két-három török is hátrább marada benn, de a discursust a vice-hopmesteren kívül senki nem hallotta; kérdé, mi volna a levélen kívül mondandó szóm? Itt előbeszélém compendiose a rám bízott dolgot. A többi közt elsőbben azt kérdé, kik akarnák a nagy rendek közűl azt a dolgot? mondám, nagyságos uram, azoknak nevekről nem informáltattam, mindazáltal tudom, a nagy rendek mind akarják. Itt azt mondá, hogy ne tudnád, holott magunk is tudjuk ezeknek a nagy rendeknek neveit, kik Magyarországban laknak, úgymint Zrínyi, Nádasdi, Bottyáni akarják-e? Ngos uram én senkinek is nevét, hogy nevezzem, arra instructus nem vagyok, mindazáltal tudom bizonyosan, hogy azok is akarják. Itt egy kevéssé gondolkodván, még azt kérdé: hát a hadat minek kérné a fejedelem? mondám: ngos uram alkalmatosságot a mi kgls urunkkal ő nekik szolgáltatni az öszvegyűlekezésre, hogy a fökövet jobb alkalmatossággal indúlhasson. Ugyan magok kivánsága az is a magyarországiaknak, de ez nem harczra menendő, hanem leszen csak arra való, hogy inkább összegyűlhessenek a dolognak végben vitelére, mely hadaknak is a mi kgls urunktúl kell hatalmas császárunk parancsolatjából függni. E mellett hatalmas császárunk levele is kívántatik, hogy Magyarország törvényében és szabadságában meg nem rontatik. Itt elkülde, mondván: légy vesztegségben, meglássuk.

Onnét kijővén, menék Ibraim pasához, ki által azelőtt is

folytatott a dolog; kérdé voltam-e szemben a vezérrel? mondám, voltam ngos uram; kérdé, mit monda a vezér? ngos uram ezzel bocsáta, légy vesztegségben, meglássuk. Itt monda, még mi a némettel való hadakozásból megjövén, csak meg sem nyughattunk jól s már ujabban hadakoznunk kell e dolog miatt, mondám, ngos uram, hiszem a békesség a magyar királylyal lött, nem a némettel; ha a magyarok ismét ujabb confoederatiót akarnak hatalmas császárral kötni, mi közi a németnek hozzá? nem fegyverrel vött országa Magyarország a németnek, hanem magok jó akaratjok szerént választották volt magoknak egy ideig a németet királyúl; már tovább nem akarják, hogy német királyok legyen, hanem magok közűl akarnak királyt tenni s azért akarnak hatalmas császárhoz hódolni, hogy erősebbek legyenek, mely jó alkalmatosságot nem jó elmulatni, mert igen ritkán esik ez, hogy ilyen egyességgel akarják e dolgot, mint most, mivel mind a horvátok s mind a magyarok egyesek, s ha hatalmas császárunk ezt megveti, egyátaljában más nemzethez kötik magokat, akkor a fejedelem ne okoztassék, miért nem mondotta elein a magyaroknak ezaránt való szándékát is. Itt nagyot sóhajta s azt mondá: adja isten jó végét. Ezzel elbúcsuzám, fogadván, hogy beszél a fővezérrel.

26. Ismét menék hozzája, kérdtem, hogyha beszélt volna-e a fővezérrel a dolog felűl? gondolkodván, így felele; tudod-e, mi a válasz a fővezértűl ő ngától? mondám, ngos uram, nem tudom, mert még válaszom nem volt; mindazáltal parancsolt a leveleknek készíttetések felűl. Itt monda: a fővezér ő nga gondolkodott sokat a dolog felűl, de ez dolgot nem javalja s nem is acceptálja ilyen okokra nézve: 1., mert még a török a némettel való hadakozás után csak meg sem nyughatott s addig ujabb hadakozást indítson vele; 2. mert a török nemzet is már megunta a hadakozást, de ha ez nem volna is, félünk istentűl a kire megesküdtünk a békességnek megtartására; 3. mert a magyar nemzet igen állhatatlan és hazug nemzet; 4. mert a török császár nem akar egynehány ezer tallér adóért tíz vagy húsz annyit költeni az oda menendő hadakra; 5. mert a török segítségével a német kezéből magához veendő várakból a magyarok a törököket semmissé akarják tenni; 6. mert másfelűl való hadakozás is hallatik; 7. mert igen hamar vagyon ez dolog a pacificatio után. Ezek az okok, a melyekre nézve nem acceptálja a török magyaroknak behódolásokat. Itt előbeszélé a Zrínyi Péter postulatumit, melyeket bizonyos okokra nézve ide nem töttem; mely követség a miénkkel miért nem egyezne? kérdé; mondám, ngos uram, midőn ők ezen dologról az én kgls uramat sűrű búsitásokkal sollicitálták, akkor egyéb kivánságok nem volt, hanem a kiket ngodnak, a vezérnek megmondottam s nem is volt emlékezetben, mikor engemet kül-

döttek, hogy még ők is külön követséggel búsitsák fővezér urunkat; úgyis tudta az én kgls uram, vesztegségben lesznek, míg én visszajövök, de hogy ők is külön követjek által megtalálták fővezért ő ngát, egyéb okát nem gondolhatom, hanem meg kell engedni, semmiképpen nem várakozhattak visszamenetelemig, de ő itt a dolgot elhagyván, fordúla az erdélyi dolgokra s monda: a fejedelemnek mondd meg, miért tömlöczözi s vágatja a törököket? mondám, ngos uram, az én kgls uram se nem vágatja, se nem tömlöczözi, hanem afféle vádok a váradiaknak és jeneiknek csak Zólyomi dolgának procurálására czélozó inventiók; midőn mi akarunk ő ellenek panaszolni, sok illetlen cselekedeteknek elfedezésére ők panaszolnak ellenünk; de valamelyik panasznak hamisnak kell lenni. A miénket az elpusztult faluk bizonyítják, a székelyhidi gondviselőnek tömlöczözése és ugyan az ott való kevés majorságnak ottan-ottan illetlenül való elfoglalása; ők mivel erősítik panaszokot, ők tudják. Itt mondá: hallod-e ezt még a fővezér nem tudja, van-e úgy, nincsen-e, nem tudom, de az bizonyos, hogy a fővezér maga a váradi templomhoz conferált faluit feles katonák megütvén, felverték s embereket megkötözvén elvitték; mondám, nagos uram, az én kgls uramnak Jenő tájékán levén maga ős falui, hogy esztendőnként valamit szolgáltatnának be az én kgls uramnak is, ennekelőtte való időkben követje által az én kgls uram tött vala emlékezetet fővezér urunknak, melyet ő naga meg nem engedvén, mind az időtől fogva is az én kgls uram (öt falui levén), se levele, se embere által azon falukat se adóra, se szolgálatra nem szolgáltatta, erőltette, melyből igen világos, hogy midőn ő nga fővezér urunk parancsolatjára nézve maga ős faluit a szolgálattúl lehagyja, bizony annál is inkább más nemes emberek kedvéért, fővezér urunk faluinak felverettetésekkel maga személyét contemptusban nem hozza; de mi végre tegyenek ilyen szemlátomást való helytelen panaszokat kgls uram ellen, könnyű által látni, mert megegyezvén a végbeliek a Zólyomi dolgának előmozdítására az én uram ellen, minden kigondolható helytelen panaszszal azt segíteni igyekeznek. Itt felel s mondá: hallod-e, akármit mondjanak a váradiak, csak úgy ne legyen, mikor inquiráltat hiteles embere által a vezér, nem derogál a fejedelemnek semmit is, de igen meglássa, úgy ne legyen a panasz, mert bizony neki javára nem szolgál. Itt kérem arra, hogy mikor a vezér inquiráltatni fog ezen dologról, ne menjen a kit küldnek, Váradra, mert egynehányszor ezelőtt is a kajmekám előtt panaszlottunk a váradiakra, s küldött, igaz dolog, embert az dolgoknak vizsgálására, de a commissariusok, midőn a fejedelemnél vannak, a váradiakat okozzák, mikor a váradiak mellett vannak, az én kgls uramot. Melyből kitetszik, hogy nem a közönséges igazságot mondják meg, hanem a mit pénzért a szájokban adnak, azt szól-

ják; azalatt a szegénységen a nyomorúság nőttön nő. Ngodat az én kgls uram, mint apját, igen kéreti, ha hírével lészen ngodnak, mikor a fővezér inquisitióra akar küldeni, törekedjék a menő ember ne menjen Váradra, mert bizony nem hoz bizonyos hírt, hanem parancsoljon a fővezér az én kgls uramnak, adja hiteles emberit melléje s kérdjék meg a szegénységet, ki miatt pusztulnak el? akkor válik el, ki panasza igaz? mondá, ha isten által viszen, békével bennünket, azon dolgoknak is eligazítására gondja leszen a fővezérnek. Itt a fejedelemnek szóló magától küldendő levelét kezemben adá, inte, hogy megmondjam az uramnak, hogy fővezérhez való tökéletes csiragi engedelmességet ottan-ottan látogató levelével s ajándékival, emberinek penig gyakrabban, mint eddig jártatásával mutassa meg. Ezt még azelőtt akartam megmondani, de mivel én akkor vezér szolgája voltam, hozzám nem illett; hanem ha az én szómat fogadja, ezt cselekedje.

27. Menék a vezér tihajához s mondék: ngos uram, mivel az váradiak s jeneiek az én kgls uramnak méltósága ellen Zólyomi dolgának procurálására ígireteket töttek, nem kételkedik az én kgls uram, hogy azon megnevezett személynek dolgait annál is inkább procurálhassák, minden igaz ok nélkül való panaszokat fognak mind kigondolni s mind a fővezér ő nga előtt tenni, de holott midőn méltán mi akarunk panaszolni rendkivül a szegénységen elkövetett insolentiájoknak elfedezésére, szemtelenül ők panaszolnak ellenünk; mindazáltal a mi panaszunkat már eddig is sok szegénységnek elbujdosása s falujoknak elpusztúlása bizonítja; ők panaszokat mivel erősítik, ők tudják. Kéreti csak azon Ngodat az én kgls uram, ha efféle illetlen vádlásokat tesznek ő nga ellen, legyen jó törekedő ő nga előtt, ne legyen hitelek csak egyedül nekiek, hanem méltóztassék ő nga egy meghitt igaz lelkű emberét a végekben levő szegénység közé küldeni, inquiráljon a falukon, melyik résznek insolentiája miatt pusztulnak el a végbeli faluk? Csakhogy alázatosan kérjük Ngodat, szóljon s törekedjék fővezér urunk előtt, a commissarius ne menjen Váradra, mert ennekelőtte is a kajmekámnak ő ngának a végbeli akadályokrúl egy nehány izben panaszolván, küldött, igaz dolog, embert revisiójára az dolgoknak, de midőn az én kgls uram mellett vannak, a váradiakat okozzák, s mihelt ő nga mellűl elmennek, a váradiak barátságáért mindjárt ellenkezőt beszélnek és így nem hozván igaz hirt, a szegénységen nevekedik az iga, s ez az oka elpusztulásoknak; felelé, hát a fővezér menjen-e revisióra? felelék, ngos uram, nem azt akarjuk mondani, hanem könyörgünk azon, küldessék oly istenfélő ember, ki ne pénzért vagy barátságért, hanem istenért hozzon igaz hírt; felelé, a törökök mind istenfélők; mindazáltal annak idejében isten által vivén az vezért, hiteles és arra alkalmatos embere által megvizsgálja a

dolgokat. De hallod-e? a váradi mecsetekben maga conferált fővezér faluit miért vertétek fel? felelék ngos uram, a fejemet kötöm belé, ebben az én kgls uramnak semmi hire nincsen, se nem cselekedtette; mondá, bizonyos ez, hogy felverték s emberit kötözve elvitték, a ti váratokban vitték be; mondék, ngos uram, Várad környéke majd két heti járó földre mind erdőség és hegyek, melyben feles tolvajok vadnak mindenkor, ki(ket) az én kgls uram a maga birodalmáig mindenkor üldöztet, kergettet, akasztat, de még annyi áll helyében, melyet magok is jól tudnak a végbeliek, kik akármit cselekedjenek boszuságból Zólyomi dolgának segétségére, mind az én kgls uramra fogják; felelé, mindenre kész gáncsot találsz; azt akarjátok csak a ti szótok legyen igaz; mondám, bizony ngos uram, vagy a váradiaknak, vagy minekünk egyikünknek hazudnunk kell, úgy tetszik ki, ki miatt pusztult el az szegénység; felelé: eredj, eredj, ha által mehetünk, gondot visel a vezér.

6. Febr. Hívának a válaszadásra; sokat várakozám künn az audientia házban, de sietö útja levén, nem tudom hová, a vezérnek, a tihaja által expediálá, ki is a vezér szavával ezeket mondá: mondd meg a fejedelemnek, azt mondja a vezér ő nga, ne gondolkodjék úgy, hogy mindenek a végbeli dolgokról értésére nem volnának ő ngának, mindeneket jól tud, s látja, hogy a fejedelem a végbeliekre, a végbeliek a fejedelemre panaszolkodnak, a melynek, ha isten által viszi ő ngát a tengeren békével, jól végére megyen; most nem tudja, melyiknek adjon hitelt. Mindazáltal a fejedelemnek mondd meg, azt mondja a vezér ő nga, ha a végbeliek panasza úgy vagyon, meglássa igen jól maga szemével az végbeli dolgokat s affélék ne történjenek, mert hatalmas császárunk fülében esik, a holott osztán nincsen excusatio; ha penig a végbeliek lesznek vétkesek, megparancsoltatik, hogy ezután a ne legyen. Mondd meg a fejedelemnek, azt mondja a vezér ő nga, csak legyen igaz tökéletes, mint eddig, semmiért se gondolkodjék, jó akaró neki nem kell, én vagyok neki jóakarója, kapitihája és barátja, én csiragom s meg is mutatom, hogy tueálom, csak legyen hű. Itt kérém azon, hogy ő nga is legyen jó akarattal minden alkalmatossággal a vezér ő nga előtt s kiváltképpen isten fővezér urunkat által vivén, ha inquisitióra küld, küldje oly meghitt hívét ő nga, a ki hozza meg igazán ő nagának szokás ellen való s rendetlen és mód nélkül való extorsióval ki pusztítja el a szegénységet, a fejedelem-e vagy a váradi és jenei passák? Itt jó akaratját ígírvén, én is az én kgls uramnak gyakor alkalmatossággal való jó akaratját ígérém és köntöst csókolván, elválám.

Onnét kimenvén, menék a cancellariushoz, ki is maga mellé intvén, levelét kezemben adá s mondá: a fejedelemnek mint kedves barátomnak mond meg, neki gonosz akarói vadnak, de fogadja

még is egy intésemet semmit se gondolkodjék, ha azt akarja, hogy ellenségi dolgokban elő ne menjenek, gyakrabban küldjön a fővezérhez s bizony semmit sem árthatnak, mind meggyalázódnak, ha tökéletes engedelmességét gyakrabban kezdi a fővezérnek ajánlani. Itt ennek is intését megköszönem s kérém, minden jó alkalmatossággal vigyázzon s segítse az én kgls uram dolgait s gyakor jó akaratját ő nagának megtapasztalja; ígírvén magát, én is elbucsuzám. Vége. etc.

Teleki Mihály kezével: Dávid Deák uram követsége Kandiában.

(Rozsnyai Dávid saját kézirata, a gr. Teleki ltárban Maros-Vásárhelyen 3684. sz. a.)

Ugyan e jelentéshez csatolva egy külön álló papíron:

Zrinyi Péternek követje által a fővezérhez küldött postulatum.

1. Hogy a török nemzet egészlen Magyar- és Horvátországot minden eddig fenntartatott szabadságiban megtartja Atname.

2. Hogy a budai vezér minden erejével s azonkívül is harminczezer török adassék előttünk levő dolgainknak végben vitelére.

3. Hogy a mely várakot német kézből török segítségével kiveendők vagyunk, azokhoz se most, se ezután a török semmi úton-módon ne praetendáljon.

4. Hogy a mostani erdélyi fejedelem priváltatván, helyében a fejedelemségre Rákóczi Ferencz confirmáltassék.

5. Hogy a tizenkét ezer tallér adónál, melyet jó akaratunkból annuatim adandók vagyunk, se most, se jövendőben többre ne cogáltassunk.

Ezeket nekem Ibraim passa a fővezér titkos tanácsa így beszélé elő; tött-e hozzá, vett-e el benne? ő tudja.

Actum in insula Cretensi et civitate Candiensi Ao 1670. mense Januario etc.

Kivül Teleki kezével: Dávid deák követsége.

(Rozsnyai Dávid saját kézirata, a gr. Teleki ltárban Maros-Vásárhelyen 3684. sz. a.)

Közli: LÉNÁRT JÓZSEF.

BÁNFFI LÁSZLÓ[1]) JEGYZETEI.

(Gvevarai Antal »Fejedelmek serkentő Órája«-ban, a m.-vásárhelyi ev. ref. főiskola könyvtárának többes példányai között.)

Születtem 1671-ben 23. Julii édes atyám által édes anyámtól bögözi Farkas Margit asszonytól; csecsemő koromban meghalván szegény atyám Bánffi Kristóf, édes anyám nevelt, ki is nevezetes istenfélő kegyes asszony volt; hét esztendős koromban adtak az kolozsvári kollégiomba, ott tanultam az poësisig.

1687-en az lotharingiai herczeg flges urunk armádájával Erdélybe jövén, az anyámmal Beszterczére futottunk; azután, hogy praesidiummal megrakta az herczeg az várakat, akkori ngos fejedelemmel első Apafi Mihálylyal accordált bizonyos és nagy dolgok végett és azután én se kollégiumba nem mentem, sem nem tanoltam; egy ideig az anyám mellett laktam; azalatt szegén anyám férjhez menvén egy Baranyai Gergely nevű itélőmesterhez, és én udvarba mentem mlgs gróf Bánffi György uram mellé, ki is első Apafi Mihály fejedelem holta után erdélyi gubernátorrá lett, nagy elméjű, nagyra született ember volt; itt tanáltam és vettem fundamentumát életemnek s becsületecskémnek.

1690-ben április 15. Fogarasban első Apafi regens fejedelem meghal és Tökölyi Imre sok pogánynyal bejővén, ugyanezen esztendőben augusztusban az erdélyi kevés militiát confundálván, az flsgs Badensis herczeg kinyomja és ugy lészen 1692-ben gróf Bánffi György gubernátorrá. Azon esztendőben meg is házasodtam, Vargyasi Dániel István leányát — Juditot vettem feleségül, násznagy gubernátor volt, nyoszolyó asszony az gubernátorné Bethlen Klára asszony. Míg udvarnál laktam, igen sokat küldöztek, az akkori consilium status, azután gubernium lőn; az akkori gubernium is sokat szolgáltatott, postálkodtatott, sokszínű dolgokban; szép hitelem, becsületem volt üdvezült gubernátor uramnál. Voltam inspector ns Tordavármegyében szép fizetéssel,

---

[1]) Lásd Történelmi Tár 1881. évi folyam II. füzet 398 lap 2. későbbi bejegyzés.

szép authoritással; az portiónak repartitiója és az quártélyosztás (cum consensu supr. comitum). Előttem forgott computusok az militiával és ismét emergált ratiókat nekem kellett készítenem és az generális commissárius előtt generális computuson ratiocinalnom; voltam Kolozs-vmegyének conscriptora; Rákóczi Ferencz bejövetele előtt az egész ország nemesi, úri rendekre personalis adót vetvén fel, *100 ezer forintot,* én voltam generalis perceptora, percipiáltam, ratiocináltam is róla; az revolutiónak kezdetén Szebenből az gubernium görgényi kapitányságra külde és egyszersmind: Kolozs, Torda, Doboka, Szolnokvármegyéknek substitutus főispánya, görgényi, vécsi, beszterczei, bethleni nemeseknek parancsolatja volt, úgy az vármegyék tiszteinek is, hogy minden communicatiókat hozzám küldjenek és énnékem meg az volt parancsolatom, hogy Szebenbe küldjem meg vagyon arról való commissióm, de kevés mehetett effectumban, mert ellepte az kurucz az országot és az communicatió nem folyhatott. Görgényi kapitány másfél esztendeig voltam, az commendansnak magyar asszony lévén felesége, Rákóczi fejedelem hűségére álla, az várat akaratom ellen feladván, én is kuruczczá lettem, az mikor kimentem Magyarországra, Rákóczi fejedelem volt, és ott majd egy télen laktam; onnét még Rákóczi uram erdélyi commendans gróf Forgács Simon mellé küldött bé general adjutantnak és az is voltam, míg bennlakott; azután Tordavármegye kérte el kapitányának, az voltam; azután az erdélyi vármegyéknek in universum voltam comendója, patolé-t én hajtám ki az sibói harcz előtt. Rákóczi uram engem küldött 16 karabélyossal, az karabélyosok obesterével az német armadát hogy exploráljuk, reportumot is hoztam, az meszesen való passusokat is én vágattam be, de amellett ámbár nem volt orderem is, de az harczra is elérkeztem, az hol is jól megabraklának bennünket. Én akkor feleségemet, gyermekimet elhagyván Erdélyben, Moldovába mentem, egy télen ott laktam, tavaszszal Lengyelországon át Magyarországra kijöttem, egy nyáron át táboroztam, ősz felé Erdély felé jövén, bejöttünk. Más esztendőben Rákóczi fejedelem fejedelemségében magát instelláltatván M.-Vásárhelyen, nekem adta az Kraszna-vármegyei főispánságot. Azután az német az országból ujabban kinyomván, mentem Magyarországba cselédestől, feleségestől, gyermekestől. Onnét Rákóczi uram somjai kapitányságra küldött, szép hadat adott directióm alá, lovast és hajdút, az erdélyi és váradi ellenségre (akkori szószerént) vigyáztam és én folytattattam az communicatiókat; tovább két esztendőnél voltam ebben az bajos, nyomoruságos szolgálatban. Azután megszorítván az kapczát, az egész magyarhad Máramarosra szorúla és én ujabban Moldovára mentem fejedelem engedelméből; azalatt meglévén az békesség, én is Havasalföldе felé Törcsvártt és Brassón felé haza jöttem édes hazámba, azután

successu temporis mostan ffsges uram VI. Károly császár ujabban méltóztatott nekem conferálni az Kraszna-vármegyei főispánságot. Rákóczi úr fejedelemsége alatt sokszor expediáltattam hol az statusok neve alatt követségbe az fejedelemhez, hol az commendérozó generálisok Forgács Simon és Pekri Lőrincz nagy dolgokban expediáltak postás alkalmatossággal Curier formán az fejedelemhez.

1683. esztendőben Bécs alá menvén az török császár ereje, ekkor az tatár hám ereje Erdélyen ment keresztül; commissariusokat rendeltek elejekbe; mert ne n hostiliter jött. Erdélyt az török bírta. Aperte nem rabolt, de csak elég kár esett az országban, lopva is ellopta. Ekkor Görgény alá vitt volt szegény anyám, ott voltunk.

1690-ben gróf Tökölyi Imre törökkel, tatárral bejő Brassó felé, az erdélyi militiával megharczol és triumphál; Heiszlert, ki generális comendo volt, elfogják; elesik generalis Teleki Mihály, general . . . . . general Mogni, Balocsán Vajda. Ekkor már jó ifjú legény voltam, udvarnál laktam, én is elindultam volt idvezült gr. Bánffi Györgygyel azon harczra, de Gógány Váralyánnál tovább nem mehettünk, ott hallottuk meg, hogy meglett az harcz. Míg az ffges herczeg Badensis kiverte Tökölyit, Kolozsvártt voltam gr. Bánffi György mellett.

Ugyanazon 1690-ben két karácson között Várad felől Galgora szultán 40,000 tatárral bejő Kolozsvár felé Erdélybe. Ekkor még ifjú legény voltam, jó paripáim voltak, hogy Beresztelkén voltam és mint éretlen elméjű ifju, nem akartam hinni az hirt, míg mezőségi sebes, vagdalt embereket nem láttam, az S. V. és Beresztelki kapum előtt való ganédombon lóháton néztem, míg az tatár az fülpesi erdőn által jött, akkor indultam meg paripán Szász-Régen felé; míg az régeni szőlők alját elértem, addig az pap házát és Ujlaki István nevű jobbágyom házát felgyújtja az tatár és én az régeni kastélyba szorultam; vége is lesz vala akkor az históriának, szerencsénkre az Badensis herczeg regimentje érkezék, ki Beszterczе felé indult volt, nem hallván az tatár hírben semmit. Az tatár azt látta, armadának gondolta, úgy fordult meg; az regiment is viradtig Görgény vára alá ment, de ezt a tatár nem tudta. Azon éjjel az régeni kastélyból nem hiszem el nem raboltak volna, divina providentia volt, megadtam volna az bolond ifjú bátorságnak az árát, vagy inkább bolondságnak írjam.

Ezen esztendőben (1690) holt meg üdvezült édes anyám Farkas Margit asszony Beszterczén, ott is temettük el egy kalastromban.

1694-ben februáriusban Csikszékben újabban beüt az tatár, az szélyben való részit Szépviz körül megrabolja.

1716-ban augusztusban az beszterczei passuton beüt az tatár hám fiá, nagy rablást teszen Tordáig és az Mezőséget, Kolozs, Doboka, Szólnok vármegyéket rabolja, égeti, kimegyen, Szathmár Ugocsa vármegyéket is, hasonlóképen Máramarosnak fog ott az borsai passuson által megyen Moldovába. Ekkor Kolozsvártt voltam, itt is ex divina providentia maradtam meg, hogy Beresztelkén nem lepett az pogány. Visszamenőleg az borsai passuson az földnépe ráütött az tatárra, sok ezer rabot szabaditottak meg.

Anuo 1728-ban parancsolván ő felsége, hogy az erdélyi törvények abbreviáltassanak és corrigáltassanak, az sok abususok tolláltassanak, melyre a nemes statusok juris correctorokat, bizonyos úri személyeket választottanak mind az négy recepta religiókból. Elsőbben az juris correctoroknak presese volt itélőmester Sándor Gergely uram (unitárius, de hatalmas jurista); kihalván — mellőle succédált — ugyan itélőmester (de tanács ur, reformatus) Szentkereszti András uram; mely munka consumáltatván,

1730-ban juniusban Kolozsvárott ország gyűlése alkalmatosságával proponáltatott az nemes statusok között és concludáltatott, hogy primum et ante omnia külön-külön ez az három natió három helyre gyűlvén, magok között elolvastatván, ventillálják és az magok opiniójokat betegyék irásban, az minthogy ventillálták is, de sok disputatiókkal az Approbata Constitutióban az jesuitai szerzet ellen az mely articulusok voltak, sőt némely közöttök, kik katholikusok voltak, kívánták, hogy azon articulusok deleáltassanak, annihiláltassanak; az akatholikusok ellenben azt mondották, hogy ő felsége nem parancsolta, hogy az articulusokban egy is deleáltassék, hanem hogy corrigáltassék és így az sok disputatió között determináltatott, az mint determináltatott. Az statusok között meglevén az ventillatió, ment az ország elibe. Itt is rettenetes disputatió volt az fennemlitett articulusok végett, lett az mint lett vége, de nem determinative. Azután ment az királyi tábla elibe: ott is hasonló disputatió volt, lett az mint lett vége; onnat ment az mlgs gubernium elibe: Ott is a sok disputatió miatt nem decidálódhatott.

Anno 1731-ben decretum jő ő felségétől, hogy az egész gubernium reassumálja azon dolgot; de ellenben decretum jő, hogy báró Wesselényi István uram református tanács ur ezen sessióban benn ne üljön, mert már mint praesidens az ország között is az királyi táblán is benn ült. Hasonló decretum jött Szentkereszti András ítélőmester és református tanács urra, hogy benn ne üljön, ratio: mert praeses volt az juris correctióban, és igy az guberniumban két reformatus tanács ur maradott, úgymint: báró Kemény László uram és Kölcséri Sámuel uram; de Kölcséri Sámuel uramot az akkori ország comendérozó generalis gr. Vallis uram mint doctort elvivén az Olaszországra magával, egyedül maradt

báró Kemény László uram és így az mlgs guberniumban katholikusok voltak a mélgos gubernator uram, mélgs erdélyi püspök uram, gr. Kornis István uram, Bálinti György uram, szebeni szász Fest uram (lutheranusból katholikus). Igy lett vége ezen dolognak, az mint lett.

1734-ben nagy hadakozás oriálodik az potentatusok között felséges urunk ellen VI. Károly császár ellen, franczia, spanyol és sárdiniai királyok támadván ő felségét nagy erővel: Lombardiát, Neapolist, Siciliát elveszik, úgy Itáliából is kinyomják az ő felsége hadait, benne való Navarrát Bedemontumot fortalitiumokat is kit erővel, fegyverrel, kit per accordam elfoglalják; nemkülönben az imperiumban is az franczia armada megveszi Filisburgot és azzal nagy tartományt foglal el. Az mantuai ducatus megmaradt volt Mántuával Itáliában.

1736-ban megbékélnek az féljebb írt királyok (megválik, meddig tart). Flges urunknak cedálni kellett: az franczia királynak egész Lotharingiát; az spanyol királynak Neapolist és Siciliát; az sárdiniai királynak ugyan Sabaudiát és az mediolánumi ducatusból valami részt. Ellenben felséges urunknak is cedált Parma, Placentia, Toskána; de oda maradt Pedemontium, Sicilia, Neapolis. Igy vége lőn az oknélkül való hadnak.

Ugyan 1736-ban az muszka czár hadai az tatárokat Kirimben igen megzaklatták, pusztították, fortalitiumokat vettek meg tőlök, Aszokat, Praecopot, Ocsabort.

1737-ben az török és ő felsége között újabb hadakozás indul; az ő felsége hadai 4 corpusban gyűltek Zemlyénhez, Újpalánkához, Gradicskához és Erdélybe; de ez az esztendő igen rosszul succedála az ő felsége részirőI: elvesztők nagy kárral Austriaca, Valachiát, Krajován az egész praesidium odaveszvén, az pogány fegyverre hányta őket mind. Rimniket is oda kelle hagyni, okozzák az comendók rossz dispositióit — még oly hír is folyt, hogy az pogánytól sok ajándékkal corruptusok lettek volna: de ez nem volt igaz. Comendója volt Czekkendorf, kit is az bellicum consilium arestáltatott volt, de megszabadult törvényesen. Ez Nissát megvette volt, praesideálta volt is, comendánsnak hagyta volt Toxat nevű generálist: de mihent az török alája ment, menten lövés nélkül feladta, kiért törvényesen feje is vétetett.

1738-an az nagy armadát comendérozta az felséges lotharingiai herczeg egy ideig; de felmenvén Bécsbe maga helyett hagyja mlgs feldmarschal generalis Königszeget. Ezen esztendőben Orsovát az pogány megveszi és így majd re infecta őszre kelve eloszol quartélyra az Armada.

1739-ben az nagy armadát comendérozza feldmarschal generál is Oliver Vallis 22. Julii ..... megverekedik az pogánnyal, de az pogány igen erős, erdős szoros helyekre recipiálta

volt magát és az mi hadainkban igen sok kárt tett, négy generálisok estek el és számtalan derék colonellusok, kapitányok, tisztek. Keresztyén ember commoveálódhatik az mikor olvassa oly sok főtiszteknek elveszéseket. Azután general Najperg az fővezérhez ment tractára, ez holott is az békesség meglett 26 esztendőkig: de felséges urunk részéről károsan. Austriaca Valachia cédált az töröknek, úgy Servia is Landor-Fehérvárral együtt, de úgy, hogy Landor-Fejérvár demoleáltassék egészlen, az fortalitiumot nem is szabad megépíteni; az bánátusnak is Orsova felé való része az töröknek cédált. Verje meg az isten pogányát, neki jól esett. Ez az esztendő szerencsés volt az muszkának, Hottiut is Moldovában, az hol nagy török praesidium volt, expugnálta.

1740-ben 20. október Carolus VI-us római imperator meghalt Bécsben és nagy hadakozás indul az felső országokon — bavariai elector praetendálván az imperatorságot, obtineálta is, mellé állván az franczia király, Saxo II. Augustus, ki lengyel király is, mellé állván az prussiai király és az prussiai király legelsőbben is elfoglalá Slésiát, Morvában is benn telelt 1741-ben.

Közli: Koncz József.

REGESTÁK

A KÜLFÖLDI LEVÉLTÁRAKBÓL.

II. Rákóczi Ferencz kora. II. Szász és lengyel alkudozások s jelentések.

Wackerbarth jelentése.

»Obwohl — wie ich in höchste confidenz erfahren, Preussen auch sich ausserst bemuhen soll das officium eines Interponenten und Garants zu Beylegung der Ungarischen Unruhe davon zu tragen. So werden Ew. Kön. Mt. doch — diss höchstwichtige Werk selbt entamiren.« --- »Ich habe allhir gnaue Erkundigung eingezogen, ob der hiesige Hoff die Interposition Eur. Mt. zu diesem accommodement wol wünsche und in sichere Erfahrung gebracht, dass man hiezu nicht abgeneigt sey.«

Erre előmutattam Felséged ajánlkozását. Gr. Kaunitz azt felelte, hogy a császár nagyon szivesen fogadja s felkéri Felségedet, küldjön ez iránt futárt a magyarokhoz. Ennek instructiója következő legyen:

1. Ugy tenni, mintha itt nem tudnának a közvetités felől.

2. Hogy Felséged azt hiszi: csak jó okból fogtak fegyvert és kész támogatni igazságos követeléseiket. Ha pedig nem jő létre béke, kénytelen lesz, a várható bajok elkerülésére, ellenük intézkedni.

Sietés szükséges, nehogy más hatalmak beleelegyedjenek. Bécs, jan. 13. 1704.

Ugyanaz.

A császár következő levelét adta át Kaunitz Felségedhez átküldés végett:

»Lieber Reichs Vicekanzler. Ihr erinnert Euch dass ohnlengst der Stratman geschrieben, dass der König in Pohlen Sich offerirt habe Sich bey den Ragoczy und denen Malcontenten Ungern zu interponiren, dass Selbige sich submittiren sollen, und wass man auch desshalb dem Stratman befohlen hatt. [1])

[1]) Hogy köszönje meg a királynak szives szándékát személyesen.

Indeme aber viel in der Zeit gelegen ist, sollet Ihr dem Strattman per Staffeta erinnern, dass er so gleich zu dem König gehen und seine commission verrichten soll. Ich erachte aber auch zu meinen Dienst zu seyn, dass ihr auch diesfalls mit dem Wackerbart reden und ihm vermelden sollet, dass ich verlange, dass Er Es auch in seiner Relation an seinen Herrn thun und dabei influiren lassen solle, dass ich glaube, dass gut were, dass sein Herr ihn commission geben thätte gleich von hier auss in Ungarn zu gehen, damit man ihm Besser informiren und Ein und Anderes mit ihm abreden könnte. — Wien 12. Januar 1704. Leopoldt.«

Magyarországba nem mennék szivesen. Bécs, jan. 14.

Utasitás Wackerbarthoz. Drezda, jan. 21.

A császár kivánata szerint elfogadtuk az interpositiót. Magát küldjük Magyarországba.

Instructio Wackerbart részére. Drezda, jan. 21.

1. Úgy kell tenni, mintha a császár nem tudna (l. Kaunitz beszédjét.)

5. Ha vége van a felkelésnek, igyekezzék katonákat szerezni onnan.

Megbizó levél Wackerbarth részére:

»Den sämbtlichen gegen Ihren Erbherrn in Waffen stehenden Ständen und Einwohnern des Königreichs Ungarn.

Wackerbarth jelentése.

A nádor titkára megérkezése óta a felkelők felől ujra tudakozódtam. A birodalmén felül a svéd király s a lengyel respublika (nem Felséged) közbenjárását óhajtják. Ezért nem mentem oda, mihelyt hallottam, hogy a svédekkel tartanak, hanem csak egy futárt küldök Rákóczihoz és Bercsényihez. Eugén hg. és gr. Kaunitz holnap megbeszélik velem ennek utasitását. Anglia és Holland ajánlották közbejárásukat, de feleletet még nem kaptak. Bécs, jan. 30.

Ugyanaz.

Eugen hg. azt mondta, még nem tudja, kivánnak-e a magyarok külföldi garantiát.

Én azt mondtam, bizonyára, s ha mást mondanak, csak időt akarnak nyerni. A herczeg azt felelte, hogy Svédországgal az udvar semmi esetre nem fog közeli viszonyba lépni. Bécs, febr. 2.

Ugyanaz.

Úgy látom, az udvar lehetőleg el akarja kerülni a külhatalmak garantiáját, és ha nem kerülheti el, inkább a távol eső államokét fogadja el, mint a szomszédokét. Különösen a lengyel respublica beavatkozásától tart, mert ez a két nemzet zavargóit mindig összetartaná. Bercsényi ellenben azt óhajtja. Bécs, mart. 6.

Ugyanaz.

Jobb lesz tán most nem lépni összeköttetésbe Rákóczival, mert azt hiszik, hogy a varsói konfederaciónak ő egyik jelöltje. Az a terve: Magyar- és Lengyelországot egyesiteni, mi franczia befolyásra mutat. Rákóczi békülékenysége ad irányt: ha békét köt, nem lesz hatalma ártani; ha nem, óvakodnunk kell. Pedig Bercsényi és Károlyi jobban hajlanak a békéhez, mint ő. Bécs, mart. 8.

Utasitás. Buchnia, márc. 10.

A követ további parancsig tartsa magát vissza az alkudozástól.

Wackerbarth jelentése. Bécs, ápr. 22. 1705.

A császári sereg Magyarországban siralmas állapotban van. Heister ezért nem megy vissza oda. Az udvar elégedetlen vele. A felső Pfalczban levő dán csapatokat akarják oda küldeni.

Ugyanaz, máj. 2.

Heister visszaküldése még bizonytalan, noha a római király gyóntatója és a többi jézsuita nagyon támogatják. A sereg egyszer 5 napig kenyér nélkül volt. Az alsó ausztriai rendek megigérték a liszt és gabona szállitását.

Ugyanaz, máj. 30.

Az udvar nagyon fél a malcontensek és a svéd király közös betörésétől Sléziába. Azt mondják: e felkelők Buda körül egy német faluban roppant kegyetlenségeket vittek végbe.

Rákóczi Fer. II. Ágost királyhoz. Miskolcz, 1706. febr. 3.

Biztositja háladatosságáról és ragaszkodásáról. Küldjön hozzá megbizható embert.

Fürstenberg Egon levele a szász választóhoz. Bécs, maj. 20.

Bercsényi nem akarja a békét, de Rákóczi, a kis nemesség és a köznép óhajtja és remélhetőleg létre fog jönni. Rákóczi a követekkel egyedül tanácskozott és aztán mondta meg mindig az eredményt hiveinek.

Rákóczi a lengyel királyhoz küldi Fieévillet. Eger, 1706. apr. 21.

Ágost a császárnak 6000 lovast ajánl fel, kik Magyarországban szolgáljanak bizonyos feltételek alatt. Leipzig, 1708. maj. 14.

Wackerbart jelentése. Bécs, jul. 9.

Wratislav csak 3000-et akar elfogadni, nagyon olcsón. Nem ajánlja.

Ugyanaz. Bécs, nov. 10.

Látszik, hogy Rákóczi csak idő nyerés végett alkudozott, mert ügynökei és a francziák által 10,000 arnótot akart kieszközölni a portától, mit a császári, angol és hollandi követek meghiusítottok.

Kosspoth (Joakhim Venczel) Ágost királynak. Varsó. 1709. dec. 7.

»En arrivant ici j'ay trouvé un abbé du prince Ragotzi, ont ma dit qu'il s'y etoit pour négocier quelque chose, il est parti avec le comte Denhof pour Schenstochova. — Quand il ni a apperçu il a paru fort surpris et c'est enveloppé jusqu'a la Teste dans son manteau, j'ai cru qu'il etoit de mon devoir d'avertir votre Mayesté, car je crois, qu'il y a quelque mistere avec cet homme la.

Utlevél Krüger Joakhim Fridrik részére Siniawskyné ajánlására Bercsényihez, magyar. Ungvár, 1709. jun. 15. Baranyai András commendans.

Siniawsky lengyel koronavezér Rákóczinak ajánlja Krügert. Olesko, máj. 30. 1709.

Paurnfeind szász követ relatiója Bécsből.

»Die Hungar. Rebellen beginnen ihre Grausamkeiten aufs neue zu verüben, man verhoffet aber denenselben um so eher zu widerstehen, also davor gehalten wird, dass des Prinzen Eugene Durchl. unter Dero anderen Verrichtungen am Berlin. Hoffe insonderheit Ihro Kön. Mt. dahin disponirt haben, damit dieselbe einige 1000 Mann Auxiliartruppen in Hungarn marchiren zu lassen resolviren und diesselbe in Ihro kais. Mt. Diensten gegen gewisse subsidien accordiren möchten.« Bécs, apr. 16. 1710.

Ugyanaz.

A Rákóczinál levő lengyelek legjobban pusztítanak. Bercsényi elvette mindenüket. Máj. 10. 1710.

Projet de Paix entre la Suede, le Czaar et la Pologne (mellék. a jul. 10. relatióhoz.)

1. A czár elismeri Szaniszlót lengyel királynak.

8. »Le Roi de Suede ne doit pas s'opposer et le Czaar le doit seconder par ses armes, pour que le roy Auguste puisse avoir la couronne de Hongrie.

1. Mert Ágost megelégszik ezzel.

2. A czár becsületének elég van téve.

3. Az osztrák ház meg lesz alázva.

4. Az egyensuly helyre áll, ha Magyarország külön királyság.

5. A magyarok gyülöletükben Ausztria ellen elismerik Ágostot.

La manière de procéder sur ce sujet.

2. A franczia király a közbenjáró, kivel a czár szövetségre lép.

7. A czár csak úgy nyerheti meg a franczia király barátságát, ha Ágostot a magyar trónra segiti.

11. A magyar confoederatió követeket küld Ágosthoz, melyben választását biztosan megigéri.

13. Véd- és daczszövetség Magyar- és Lengyelország közt. Magyarország Lengyelországot Slézia birtokához segiti.

14. Poroszországnak nyugoti Poroszországot kell igérni, hogy semleges maradjon.

15. A czár ezen szövetség és a Rákóczival kötött szerződés értelmében hadat izen Ausztriának..

16. Szaniszló király és a porosz király is elősegitik a magyarok szabadságát.

17. Egy hadjáratban bizonyos Magyarország elfoglalása, azután országgyűlést kell hirdetni Ágost megválasztására.

Ez által létrejő a »République Chrétienne« IV. Henrik terve szerint.

Instructio (minuta) Vitzthum szász követ részére Pétervárott, 1710. febr. 20.

10. Königl. Majt. begehren, dass Czaarische Mt. in Angreifung des Kyofsky in Ungarn Ihren General befehlen möchten, Kön. Mt. die nöthigen troupes zu geben.«

Az instructióban.

8. Weilen der zum Ragoczy übergegangene woywode Kyowsky mit den Türken, und Schweden eine conspiration wider Pohlen entspinnen könnte, soll v. Vitzthum anhalten dass zu dessen Dämpfung entweder die Czaar. Generals mit den königl. Pohln, conjungirt oder gar an k. Mt. überlassen würden. Aller-

maassen die Ungarn mit den Türcken allezeit in communication stehen und der König von Schweden auch gar leicht dergleichen Leute an sich ziehen könnte. Wir haben schon alles gethan, damit der keyserl. Hoff den Kyofsky verfolge. Der Czar. Mt. ist aus intercipirten Briefen bereits bekannt, was gedachter Kyofsky im Schulde führt und für gefährliche desseins hat.

Vitztum jelentése. Petersburg, 1710. dpr. 14. (Chiffre.)

»An die mariage des Czarewitz mit einer kayserlichen Princzessin, hat der Czar nicht gedacht, wie er mir versichert, indem er gantz nicht gut freund mit dem kayser ist und dass noch auss Ursache wegen des letzt mit denen für confirm gemachten friedens envoyé Ihm also hintergangen.«

Péter czár parancsa Janus tábornokhoz. (másolat.) *Pétervár, ápr. 2. 1710.*

Tartsa Kyovkyt szemmel, hogy be ne csapjon Lengyelországba. »Daferne aber der Waywode von Kyow alsdann sich wieder nach Ungarn salviren sollte, so müst Ihr denselben auch dahin verfolgen und deswegen vorhero zu warnung solches dem fürsten Ragocy declariren, damit Er demselben solches vorzunehmen nicht zulassen moge und könnet Ihr Ihme hiebey zu erkennen geben, dass Ihr solchenfalls ordre habt Ihn nach aller Völckerrechte allenthalben zu verfolgen und mit allen denen, so Ihn alsdann schützen sollten, als mit Feinden zu verfahren.«

Vitztum jelentése. Petersburg, jun. 10. 1710. (chiffre)

»Der Czar sagte mir dass eine Kayserl. Princzessin für der Czar. Prinz unter der Hand wäre angetragen worden, allein er hatte solches abgeschlagen indem er mit dem Kayser nichts wolte zu thun haben. — Er liess sich dann weiter heranss und sagte mir dass man Pollen für E. Kön. Mt. erblich machen könnte.«

Utasitás Vitztum részére. Marienburg, aug. 20. 1710.

»Man hat uns berichtet dass der H. v. Urbich bey seiner letzten wiederkunfft nack Wien ein project mitgebracht eines Friedens zwischen dem Kayser und den malcontenten und dass am Kayserl. Hofe man nicht zum besten nehme, dass der Urbich sich mit dergleichen melirte.«

Vitztum jelentése. Petersburg, aug. 4.

»Von demjenigen Friedens project zwischen dem Kayser und Ungarn, welches mir überschickt worden, habe mich, soviel als möglich erkundigt, ob der Herr von Urbich dieserhalb ordre hatte, woraff mich der Baron von Schaphiroff versichert, dass Urbich vom Hoffe nicht das geringste in commissis habe. Es wäre

solches propria autoritate geschehen. (Ch.) Übrigens ist man mit dem Kays. Hofe sehr übel zufrieden, deren Hauptursache mit ist, dass der Kayser den Czaar in schrifftem den Titel Majestät nicht gibt.« Azt mondták az itteni császári követnek, hogy ha ez jövőben is úgy marad, abban hagynak minden közlekedést.

Urbich a lengyel vicekanczellárhoz. Bécs, nov. 19. 1710.

A hangulat itt és Velenczében nagyon orosz-ellenes. Eger vára bevétele hirét naponkint várják. A tavasz előtt az egész királyság hódítását remélik Munkács kivételével.

József császár levele Schönbornhoz. Bécs, jun. 11. 1710. Ugyanaz Urbicho megyájja. 1710. jun. 10.

Panaszkodik Urbich ellen, ki Sugó nevü lázadót védelmébe fogadta. Mégis szabadon bocsáttatta a czár iránti tiszteletből.

Copia propositionis ad futuram pacem Ungariae (Urbich-é.)

1. Béke a rendek közt és a királylyal.
2. Javak visszaadása.
3. Vallás mostani állapotában maradjon.
4. Szintúgy a politikai szabadságok a törvények szerint.
5. Az osztrák ház örökös; kihalása után szabad választás.
6. A császári katonaság menjen ki az országból, a confoederátusok tegyék le a fegyvert, ha nem akarnak a császárnak külföldön szolgálni. A várak őrsége félig német, félig magyar legyen (qui ut tranquilliores inter se vivant, vestitus germanicos gestabunt.)
7. A confederatusok követei a contributiók felől most Pozsonyban a többivel együtt tanácskozzanak.
8. Mindenesetre legyen mindjárt fegyverszünet.
9. »Demum Sacr^ma^ Mtas Caesarea ex gratia et intuitu expensarum quas Ser^mus^ Princeps Ragozi pro salute regni inter alia in muniendis Ujvarino, Cassovia, Agria et aliis fortalitiis impendit, unde tot milium debitis bona sua gravavit, ad minimum titulum Principis Transylvaniae cum reditu quodam annuo ad beneplacitum suae Majestatis concedat, quam gratiam praedictus Princeps et tota ejus familia tanto majori fidelitate atque zelo pro servitiis augustissimae domus Austriacae in aeternum recognoscet.
10. Casu inopinato quo tractatus hic optatum finem non assequeretur, omnia ex utraque parte interim facta, nulli eorum praejudicent, sed iisdem relinquitur, uti antea praetensiones suas bello prosequi.

Utasitás Vitztum részére. Marienburg, aug. 7. 1710.

A projectumot, hogyan álljon helyre a béke a czár és a svédek közt, megvetéssel fogadtuk.

»Wegen der Handelung eines Friedens zwischen Czar. Mt. u. Kön. Mt. von Schweden, hat der Ungarische Pfaff Frey, item andre Ungarn und Feldherrn gesagt und geschrieben.« Nem tulajdonitottuk a czárnak, de vigyázni kell.

Wackerbart levele gr. Fleminghez. Bécs, aug. 2. 1710.

Gr. Wratizlav azt mondta nekem »que le Czaar ayant temoigné a cette cour son mécontentement et faisant voir moins d'empressement que du temps passé d'avoir un Ministre de l'Empereur auprés de lui, joint a cela la derniere entrevue que Mr. d'Urbich a eu avec Ragoczy; Toutes ces demarches mettent la Cour Imperiale au point de ne sçavoir pas ou Elle est avec le Czaar.«

Copia Schreiben, eines gewissen Ragotzischen Bedienten Beresceni an den General Rönne. Homonna, jul. 23. 1710.

Hivatkozik régi barátságukra. A fejedelem azt reméli, »dass bei jetziger Gelegenheit sowol S. Cz. M.« als auch Fürst Menczikow Er. Excellenz werden das worth dahin dirigiren, damit nun (indem anjetzo noch Zeit übrig ist) mit einem realen und würcklichen succurs beygespungen werden möge, zu welchem ende die durch meinen Fürsten zwischen Ihro Gross-czarisch und kön. Schwed M. M. ausgewünschte französische mediation (welche nachdem der H. Des Alleurs dem Könige von Schweden solche vorgetragen endlich auch acceptirt worden) ein zu wenden nicht undienlich wäre.«

Csak az szükséges még, hogy a czár Golovkint vagy más miniszterét küldje el a svéd miniszterekkel conferentiára.

Dessalleurs leveleit a czárhoz egy külön kurirra bizták, ki Fray apáttal közli. A fejedelem megbizott azonban, hogy Exc.-nak tudtára adjak mindent, mi szükséges, hogy ez uton is a czár tudtára jőjjön.

»Dienet diesem nach Er. Exc. zur Nachricht, dass obschon des H. des Alleurs dem Könige von Schweden die Mediation des Allerchristl. Königs und die consilia pacis vorgetragen, so hat er jedennoch unterschidliches, so Er zur avantage vor Sr. Gross Czar. M. zu seyn geglaubet interlocutione danebst mit eingebracht. Es ist zwar bis dato Peterbourg jeder Zeit eine Verhinderung des Friedens gewesen. Allein es zeigt nun des Königs von Schweden Erklärung und guter willen Frieden zu schliessen, nebst der angenommenen französischen Mediation klar genug, dass die

quaestion wegen Peterbourg, die so schwer schiene, jetzo gäntzlich gehoben sey, und Er Sey. Cz. M. den Kayserlichen Titulum gantz nicht misgönnen wollen, hat mich der König von Schweden nicht allein versichert, sondern auch, dass er keines weges verhinderlich seyn wollte, dass wann S. Cz. M. mit dem König von Frankreich eine alliance eingehen werden, dieselbe wegen Einverleibung in den allgemeinen Frieden sicher gestellt werden, ja sogar dass nach geschlossenem Frieden der König von Schweden selbst hiezu contribuiren wolle. Anbey sehe er nicht ungern, dass S. Cz. M. des Bedrängten Ungarn Sachen befordere, und dahero ganz zu Frieden wäre, dass auch des durchlauchtigen Fürsten aus Siebenbürgen minister mit des Allerchristl. Königs als mediatoris ministro an dem Ort der Tractaten zu gegen sein möge. Gestalt dann auch von des Königs Augusti Mayt. wegen des Schwedischen Königs eine favorable meldung geschehe.« Látszik mily könnyü most békéhez jutni. A czár minden tekintetben örök dicsőséget nyerne. Sietni kell, mert a svéd király titokban azt mondta Des Alleursnek, iparkodjék, különben a császárhoz és a nagy szövetséghez csatlakozik.

»So viel aber unsere eigene Angelegenheiten belanget, haben zwahr S. Czar M. allergnädigst resolviret, über dieses dem H. v. Urbich in commission gegeben, dass er Ihre vom Wienerischen Hoffe schon 2-mal verworfene mediation wiederumb proponiren solle, dessen ungeachtet ist kaum zu hoffen, dass H. Urbich pro competentiâ Sr. Czarrisch Mt. eine förmliche mediation verschaffe, und dass Haus Ostreich solchen respect (wo es nicht muss) gegen Sr. Cz. M. trage, wie aus dem letzten des H. Urbich an Seine Dchl abgelassenem Schreiben erscheinet, dass der Wiener Hoff die Mediation S. Cz. M. gantz und gar verwerffe und gleichsam in Verachtung annoch dabey gesetzet wird, dass der Fürst welchen S. Cz. M. als Fürsten von Siebenbürgen erkennen, und dessen allierte, welche Sie auch zu schützen sich allergnädigst erkläret, die Waffen gänzlich hintanlegen und sich abbittend submittirn solle.« Ezért bizonyos Isten büntetése. »Belieben Er. Exc. mich zu berichten, ob die versicherung des Hn. Jablonski loco testis sufficient sey, dass im Fall wir von S. Cz. M. einem würckhlichen succurs erhalten, dieselbe ohnfehlbar und gewiss 50000 rthlr. zu erheben haben werden.«

Mentsikov herczegnek a fejedelem tokaji javait biztositja. Kortholt 12 hordó tokajit visz Exc.-hoz.

P. S. Épen most jött Urbich levele, hogy a bécsi udvar mindent megtagadott. A fejedelem nem határoz, míg a czár véleményét nem hallotta. Igy az egész ügy a czár resolutiójától függ, ki kötelezve van a tractatus által az erdélyi fejedelmet fönn tartani. Urbich is nagy sérelmet szenvedett Sugó elfogatása által.

Ha ezen udvar látná, hogy a czár kész fegyvert fogni az igaz magyar ügyért, jobban tisztelné, mert csak azt tiszteli, kitől fél.

Instructio Vitzthum részére. Drezda, febr. 26. 1711.

»Dass der General Rönne für Ihr. Kögl. Mst. interet nicht all zu woll affectioniret Sey, haben wir schon mehrere Merckmahle.

Krieger szász követ jelentése a lengyel főgenerálissal beszélgetéséről. Márcz. 23. 1711. Maidanban, Jaroslav mellett.

»Il entama aussi un discours du Prince Ragozi qu'il etoit e Leopole avec le Comte Bercziny (dont le premier était pourtant parti vers les confins d' Hongrie peu de jours avant mon arrivée a Leopole, mais il y devoit revenir bientôt) et que Luy il faisoit son possible pour Les persuader a faire la paix avec l' Empereur.«

Vitzthum jelentése Javoroff. Maj. 9. 1711.

»Der Fürst Ragotzi. Bercsini und Esterhazi befinden sich bey Cz. M. und seynd schon unterschiedene conferentien mit selbigen und S. Cz. M. gepflogen worden, sowoll als mit Mr. de Baluse. Der Herr Baron von Schapiroff hat mir auf mein anfragen die Versicherung ertheilet, dass man sich nicht in etwas verlässliches einlassen wolle, bis man bey der entrevüe mit E. Kön. Mt. alls vertraulich communicirt und zu gemeinsamem Interesse concertiret, Herr von Schapiroff sagte auch.

2. Dass Sr. Cz. M. Von dem Ragotzi die noch übrigen teutschen trouppens welche 5—6000 mann ausmachen sollen zu übernehmen und zu Verstärkung Dero Armee wider die Türken zu employiren resolvirt, und wolten officire nach Ungarn Verordern, die Truppen ab zu holen.

Gr. Siniawski, Ágost királynak. 1709. Datum nélkül.

2. Ha a császár felszólítására Felséged tán hadat akar viselni a magyarok ellen, gondolja meg, hogy e háború sokáig fog tartani, mert a magyarok 30000 lovassal és 40000 gyaloggal rendelkeznek.

3. Más részt ezen vállalat által a törököket és mást hatalmakat maga ellen ingerelné. Ne higyje, hogy Rákóczi iránti barátságból mondom mindezt.

Kortholt tanácsos Gr. Flemming miniszterhez. Jarislav, apr. 18. 1710.

Ide jöttem személyesen megnézni Kiovsky ügyét, és azt hiszem, vele is jó úton eredményt lehet érni. A svéd királynak segitsége által ártott. »Dem Fürsten hat er auch Ein schlecht Gefallen gethan indem er auf seine parole ihm trauen und auf seine assecurationes Ihr Dchl. den Fürsten andre assecuriren

gemacht. Ich finde der Kiofsky hat gedacht, der Fürst möchte ihn extradiren.« Azért ment Törökországba. Magam Magyarországba megyek, tovább kutatni a dolgot. A fejedelem emberei mind utazni akarnak, Tilchen svéd ezredes nem akar a császár ellen szolgálni, a svéd király hizeleg a bécsi udvarnak. A fejedelem nem akarhatja ellenségévé tenni az egész világot.

Ugyanaz. Varsó, maj. 1. 1710.

Beküldöm a fejedelem levelét Brennerhez, kitünik belőle, hogy Kiofsky semmit se tesz a czár és a király ellen.

P. S. »Bartfeld n'est pas pri comme ou a débité et l'armée du Prince est dans un trés bon état et l'armée Imperiale environne (é?) de toutes cotes. Le Prince prés de Halkan, entre Leutschau et Erla. Quand j'aurai dechiffré la lettre de Mr. Bercsényi, j'en ecrirai a Vre. Excellence.

Ugyanaz. május 12. 1710. Varsó.

A fejedelem, mint a levélből látom, minden elővigyázattal élt Kiovski emberei iránt. Grudzinski nála marad és a fejedelem javai védelmét kéri. A fejedelem barátsága tanusitására kész: »dem General Janus einige veste örter einzuräumen, doch mit der condition, dass sie zu rechten Zeit wieder abgefolget werden, dass sie den kaiserlichen nicht zu Nutzen kommen, und dass Ungarische garnison mit darin sei.« Eziránt követeket küldött Janushoz. Egyuttal amnestiát kér a nála levő lengyelek részére.

Ugyanaz. Jaroslav maj. 24. 1710.

»Ce que je n'ai pas peu entendre dans mes dernières et que j'avois ordre de dire a Vre. Exc. cest que Sa Mté Le Roi de Suede a accepté la médiation francaise et effectivement on a déja commencé a traiter et Mr Des Alleurs et le Prince Ragotzki sont des instruments dans cette importante affaire. — Votre Exc. peut donc voir, que j'eu raison de dire, que le Prince n'a rien fait et ne fera rien contre l'interest du Roi de Pologne et que tout le bruit avec les Turcs et Tartares c'est une pure chimere et que S. M. Czarienne ni ses Généraux n'ont pas raison de faire le moindre raisonnement a peur que le Roi de Suede echappera. Car moi je crois, qu'il attendra la la conclusion de la paix.«

Ugyanaz. Lemberg, maj 24.

Munkácsba megyek nem sokára a fejedelemhez. Ez lefegyvereztette azokat, kik a császár ellen szolgálni nem akartak.

Puncta so bey der Czarischen entrevue vorkommen möchten.

Es kann in consideration gezogen werden wie wir uns zu verhalten haben wann der Czaar dem Ragocky und denen Ungarischen Malcontenten protection versprechen sollte.

Ad 2. Dem Czaar sey auff diese vorkommende quaestion zu repliciren; dass Ihr. Mt. selbsten am Besten wissen würden, was vor engagement Sie mit dem Kayserl. Hoffe hetten. Ihr. K. M. in Pohlen währen mit selbigem in genauem Bundniss, und könnten sich um so weniger hierunter in etwas einlassen als dessfalls ohne der republique Consens gantz nichts gethan werden könnte jedoch wolten dieselbige Sr. Czar. Mt. hierunter im geringsten nicht vorschreiben oder derselben Maass und ziel setzen.

3. Wann Ragotzky den Czar dahin verleithete, dass Er die französische Parthey ergriffe, und dieser von unss verlangte, mit Ihm darin einzutreten, was wäre da zu thun.

Ad 3. Király ő Felsége azt határozta, hogy ezt minden módon meg kell tagadni.

Leipzig, május 11. A szász miniszterek.

Protocoll der Conferenc Jaroslav 4. Juni.

A czár megbizottjai, Dolgoruki és Schapiroff mindig franczia szellemben nyilatkoznak. A czár haragszik a császárra többféle sérelem miatt. »Beklaget dass Sie (Czar. Majest.) die occasion mit Ungarn aus der Hand gelassen, welche Cron Sie zu Ihrer disposition gehabt«.

Jaroslav, jun. 8. Resolution.

Wir sind mehr gegen die allirten als Frankreich disponiret und wünschen 1. Franckreich: dass es sich nich praecipitire einen Frieden zu machen.

2. Die Ungarn: dass Sie mit Ihrem dessein auch bis auf bessere Zeiten zurückhelten bis wir durch unsere zu machende dispositiones uns in besserm zustande finden würden, welches geschehen wenn.

a) Czaarische Maj. Ihr troupes von beyden orth sich mit den unssrigen conjungire,

b) Dass Dannemarck dieses dessain approbirt und mit seinem troupen dazu concurrirt nnd operirt.

c) Uns von dem Neutralitäts corps degagirt.«

d) Ha Dánia mindenbe beleegyez.

Ha ez nem történik, nem segithetjük Franczia országot s a magyarokat. Ezt és azt, hogy a szövetségeseknek csak szinleg kedvezünk, a czár a franczia királynak és a magyaroknak adja tudtára.

Közli: Dr. Marczali Henrik.

ADATOK
MAGYAR TUDÓSOK ÉS ÍRÓK ÉLETÉHEZ.

(A nagy-szombati érseki helynökség levéltárából.)

I.

Bizonyos halálra ítélt budai névtelen festő megkegyelmeztetése ügyében írt két levél.

1.

Perillustris dne! Domine amice et patrone gratiose, rogo, iterumque rogo, causam rei pictoris, et, ut audio, jam ad mortem condemnati agere velit, non jam ut judex, secundum justitiae rigorem, sed potius ut pater misericors. Agere autem poterit apud rsmum et illmum capitulum Strigoniense, si hoc vel per se, vel per tertium aliquem eo induxerit, ut hoc excellmum comitem regni cancellarium disponat, pro impetranda ab aug^mo^ nostro gratia. Commendo me raptim in omnia vetera et gratiam, qui maneo

Perillustris dni
Posonii 6. Jan. 1717.

Servus antiquo antiquissimus
Leopoldus Müller
Soc. Jesu.

2.

Illme rndissime dne dne mihi gratiosissime! Servitiorum meorum promptitudinem. Cum novi anni auspiciis..... Az itt való pater jezsuiták igen munkálódnak a szegény képiró szabadulásához, de javallanám igen, ha a t. nemes káptalan irna ő fölségének és mél. cancellarius urnak ő excellentiájának mellette, talán gyermekire nézve grátiája lehetne, főképpen ha a napát itten disponálnák, hogy consentiálna és ne kévánná

halálát. Magam is kévánnám életét és fölszabadúlását annak a szegény képirónak, Ngod sokat segéthetné szegényt. Azonban reménli, a jövendő concursusra ide hozza isten Ngodat, el nem mulasztom szolgai kötelességemet bémutatni. Hozza isten Ngodat szerencsésen. Posonii, 1717. jan. 9. Illmae et Rdmae D. V.

obligmus veteranus servus
Stephanus Gosztony mp.

Kivül: Illustri et rdissimo dno dno Ladislao Pyber, cl. eppo Praep. S. Thomae de monte Strigmio abbati Sl. Salv. de Lekér. E M. S. Canon. Tabulae Judic Praelato. Lib. Reg. Civ. Tyrnav. Plebano. etc.... Tyrnaviae.

II.

B. Amade László azok ellen védekezik, akik vádul hozták fel ellene a nagyszomb. érs. helynök előtt, hogy a baari templomot kifestette és abban családi czimerét is le akarja festetni.

Rndissime dne generalis vicarie, dne mihi veterano — colendissime!

Nescio an mirari an dubitare debeam litteras admodum rndo dno plebano Baariensi scriptas revera consensuales esse Rndissimae Dnationi Vrae, ex quo me non citatum, non auditum non convictum (contra omnes patriae, dei, hominumque leges) jam in honore, innocuum, insontemque exequi, et tamquam violatorem templi et foenorum, ne dicam excommunicatum unacum tot saeculorum perennaturis insignibus me arceri imperiose juxta ac effective jussit Rndissima Dnao Vra. Heri etenim redux ex generali visittis Comaromiensis ac Albensis congregatione sub praesidio excellmi dni dni judicis curiae regiae, et langvidus adeo, ut vix calamum hunc scribens regat manus inaudio sexcentas metamorphoses et fabulas plusquam Aesopinas de me agi, de quibus ne somniare quid me, nocte licet intempesta liceret. Ob ardentem pure zelum meum in domum dei per majores licet meus heteraedaxos Dersffyanos requesitatam, et a majoribus itidem meis revindicatam, totque ab annis irrecensibilibus paene ruderibus suis tumulatam et non obstante tot compossessoribus desolatam. Pietate itaque ductus aram primum exstrui feci in longe forte lateque vicinia omnibus imparem quam medii quasi saeculi vetusta imagine deiparae, e pulveribus decori cultus publici restitutae, feci sacratiorem, et per s. dnum Cornelium Drieschium, recommendatione archi-metropilitae privilegio ex urbe speciali consequendo reddam vicinitati universae venerabundam, ne fors etiam prodigiosam. Organum etiam illrmae dnae genitricis (ex qua libere et summae vicina quaeri potest) et

genitoris desideratissimi sumptibus, multis jam annis exstructum est. Ut idcirco tam precioso ac pietoso altari caetera etiam correspondere condigne valeant, tabulatum, fornices, fenestrarum abditus et areum quoque ecclesiae vel sanctuarii, praefixo pulchro crucifixo cum adstantibus, uno verbo quidquid ad decorem s. aedis pingi et addi potuit, id exequi et renovari constitui. Ne vero, improlis cum sim, hoc tam fervidi et ardentis animi mei testimonium invidiosa ablitteret oblivio, in orbem exiguum arcus sanctuarii insigne humilis affectus mei, lymphato et rudi satis colore, recordationi et ne fors refrigerio etiam vel saltem amicorum inseri volui. Et hoc erat tantae molis! Iam ad reliqua! Contristatus sum certe et vehementer confusus in eo, quod delatio aut cujuscunque licet mei insinuatio mecum a R^ma D^ne V^ra communicata non sit. Verum ad primam informationem crudele.....et tristis victima honoris mei, pietatis meae et beneficii mei gratis dati esse debeam, et adhuc ob hoc ne memoria quidem mea supersit non marmori, non pyramidi aut colosso insculpta, sed aqueo et inculto colore, ne fors vita adhuc durante, depingenda, delenda. O ingratitudinem! o tempora, o mores! Quid inde consequentiae pessimae aliis argumentum dedi? Forte cavillans, me jus privativum patronatus ecclesiae sub larvato hoc pietatis zelo veneri? Mentem risu, non indignatione dignam! Etsi etenim ego ne assem quidem exposuissem et profudissem in haec sacra decora, semper tamen, omnium consensu et potior et primus et vetustissimus haereditarius me etiam ls (?) Nobilitate parem, dignitate tamen imparem profiteor. Cur ergo me larvatae huic fabulae risui vellem exponere? Quis etenim aut qui me incusant? Illi forte, qui ob medium cubulum coinquinati tritici et 25 d. parocho aegerrime et cum indignatione praestitos jam se singillatim tamquam nobiles, jam vero cum rusticis cummuniter patronos tamen ecclesiae nominant? qui forte nec sciunt hoc nomen pronunciare, taceo illi satis facere! Illi forte, qui cum 13-plicis et, o pudor! dilaceratis vestimentis in eruentum sacrificium immolantem sacerdotem sine commutione intuentur tot annis? Illi forte qui nullum, vel alicujus momenti monumentum sui vel majorum a tot saeculis commostrare possunt? qui nec leve et insulsum aliquod prandium in tutelari ecclesiae festo in salutem animarum semet fatigantibus propinant cum expiratis tot jam annis indulgentiis. Inimicus ego certe et injurius mihi forem, si me horum collegio parem profiterer, de quibus dies me deficeret, aut diem decipere deberem, si immorari vellem. Notissima sunt, et quotidianae expositissima experientiae.

Quod autem excellmum comitem Illésházy attinet, si mihi copia foret loquendi cum sua exll^tia, nil esset, quod in obligatione mea semper obsequiosa desideraretur. Ast ne fors etiam dnus

Bobok[1]) unus e contraductoribus. Si ita, fiat talis, et erit talis. Ego sicut nulli praejudicare volo, ita etiam nec mihi praejudicari sinam. Feram, aut patiar, neque competentiam ullam habere praesumo. Satis est! Si laesum jus suum sentit, probet se esse patronum. Exstruat, decoret, augeat ecclesiam abunde certe strictissimam (?), et marmore domus suae insignia nobilitet, aeternitatique transscribat. Anathema sim, et inglorius, immemorque nominis mei, si ipse non panegyrim eidem dicam, aut poema cantabo. Si laesum (repeto) jus suum declamat, probet ecclesiam hanc in fundo illius Bár aedificatam, in quo in parte haereditarius in aliis vero meus et aliorum hypothecarius, consensu licet aliquo regio in ponte (?) stabilitus, per biennium vix semel degit. Si jus suum laesum quaerulat (tertium repeto) per contradictionem jam satis abunde sustentavit, qua etiam cum jure regio emanatarum donationum virginitas statutionum vulneratur et sustentatur. Ex hinc rndsme dne generalis vicarie, satis (licet in nucem concludam Iliadem) me declaro, quod martyrium debeam pati innocentis meae pietatis. Et quid aliud sit scopus meus, nisi augmentum domus dei, cultus revindicatus et summus deiparae, meique exigui licet hujus sacri templi fidelis et benefacientis, ad stimulum etiam aliorum recordatio, et omnis vanae gloriae expers memoria. Non etenim est mortale, quod opto.

Ac ideo sincerae mentis candidique affectus et pietosi cordis mei argumenta, una et pupillam honoris mei sacro Rndissimae D. V^rae^ judicio subjicio et propono, nolens praeterire personam vicariam celsessimi, primum, quia si haec non indulciaverint (igy!) immerito examaricatum animum Rssmae D. V^rae^, et primae informationis sententiam non mitigaverint, non enervaverint: violentabor contra eos, si flectere non potero superos, Acheronta movere. Paternis tamen me iisque strictissimis innectendo amplexibus sum et ad aras usque futurus

Rssmae D. V^rae^

famulus et filius sincere oblig^mus^
Ladislaus Amade

Rpssime Bár 4. 8-bris 1742.

Kivül: Rssmo dno dno Michaeli Tzivaisz eccl. metrop. Strigoniensis lectori canonico, stb. Tyrnaviae.

---

[1]) Illésházy József és Bobok Mihály voltak, kik a közbirtokosság, mint patronus nevében, Amadét az érs. helynök előtt bevádolták.

III.

B. Amade László bizonyos imák kinyomatása ügyében a nagyszombati érs. helynökhöz írt 2 levele.

1.

Méltóságos püspök, generalis vicarius! kegyes uram, atyám.

Az jó tanácsnak nagyannyának várkonyi örökös jószágomban egy öreg oltárt, alkalmas költséggel fölépétettem. Ahoz minemő indulgentiákkal kivánom ékessé tenni, ott való plébánosom fogja M. urat kérni, és megudvarolni. Hogy pedig annál inkább gerjeszszem az ájtatos szíveket, ezen bérekesztett, német nyelven kibocsátott imádságot (kit general auditor Kögl uram már kinyomtattatott) magyarra fordítottam, és német, magyar, tót nyelven kívánom kiterjeszteni.

Mivel pedig némelyek kétséget tettek, hogy M. urnak approbatiója és helybenhagyása nélkül ki nem nyomtathatik, íme ájtatos szível borúlok, méltóztassékmeg tekinteni, s szent, s főpapi erejével helybenhadni, részes lévén mindazoknak ájtatosságában. Perenni cum veneratione emonendo alázatos és fiui borulással

M. püspök urnak

alázatos híve, fia
B. Amade László m. p.

Pozsony, 22. márt. 1760.

Külcím: Illustrissimo ac rsmo dno dno Josepho Szent-Ilonay stb. Tyrnaviae.

Az ima és történet szövege.

Imádság.

Ó Mária, jó tanácsnak királynéja, a te szüzi tiszta szivednek tiszteletére, íme három üdvözletet mondok, buzgó fogadással, hogy Jézus sz. fiad ellen többé nem vétek. Vezérelj tanácsoddal, hogy isten s te kedved szerint éljek. Oltalmad alá ajánlom és bízom szívemet. Esedezz érettem, hogy az istentül ezt a malasztot N. N. megnyerhessem, ha lelkem üdvösségére válik; ha pedig nem, úgy légyen, mint istennek s neked tetszik. Amen.

(Ezután következik »A jó tanácsadó Szüz Mária képének eredete«, mely szerint e kép Scutariban tiszteltetek, míg az 1467-ben onnan önmagától, két család kiséretében, elment, »ez a sz. kép elkezde mozogni, és a faltúl, melyre gyenge gypszes mészszel vala írva; elválni.« S a két családdal együtt szárazon és tengeren át, — melynek hullámai fölött a két család száraz lábbal járt — Róma közelében »Genzano nevü helységben telepedett le«, egy ágostoni-szerzetes templomban, »hol is oly csodálatosképen szállott le, hogy se a falakhoz nem ragaszkodott, se

talpakon nem áll, hanem mennyei erővel szabadon lebeg.« Végül következik Sz. Ágoston egy imája. Ez s ennek német eredetije: »Herausgezogen aus dem Romanischen Exemplar in dem Jahr 1748.« aláírással, képezik Amade levelének mellékletét. Ezen a tengereni átkelés jelenete Zeller által van rézbe metszve.)

2.

Méltóságos püspök, gralis vicarius uram, nekem, kegyes uram atyám!

Azt sem tudom, hogyan kezdjem levelemet, vagy hogyan értsem válaszát mlgos urnak? Én közlöttem mind nagypapi, mind világi, mind szerzetes személyekkel, de csak úgy moralizálják és concludálják: Quod sit error secretarii, és hogy mlgos ur sub spe rati subscribálta.

Ugyan hogyan lehet abban difficultas vagy ellenzés, kit a római szentség approbált, és juxta exemplar romanum, nemcsak más országokban, de itt is kinyomtattatott, és annak könyveit és csudáit, kit annyi koronáknak nunciaturái approbáltak és ehez a nagy és csudatévő szent képhez tiz római pápák folyamodtak. Nem tudom, hogyan kellenék értení, hogy babonázás vagy boszorkányságra botránkoztathatnék az nép? Mivel így minden dolgot a mint ki veszi, úgy is teheti és teszi. Azért is lehető az:

Nil prodest quod non laedere possit idem
Nil laedit quod non posse prodesse potest.

Jegyezém azért tovább is ezen bötüimet mlgos úrhoz, és mivel máskép is datur informatio a principe minus informato ad principem melius informandum, méltóztassék magát máskép capacitáltatni és kegyeskedni. Netalán ha szokásom szerint szorosabb lépésekkel kénteleníttetném ügyemet föllebb siettetnem, atyai személyét meg ne sértsem, és rozsdát valahogyan ne szenvedjen fiui hibátlan engedelmességem, atyai sz. áldása előtt leborulván, méltós. püspök uram atyámnak

engedelmes fia szolgája
B. Amade László.

Pozsony, 8. April Ao 1760.

IV.

A m. kir. helytartó-tanács Bányay László nagyszombati érs. helynökkel tudatja, hogy Damiani János váczi kanonok „Coactio Religionis“ czímű könyve elkobzandó.

Admodum reverende reverendissime domine nobis observande.

Benigne vult Sacratissima sua Majestas Caesareo-Regia et Apostolica, ut liber, cui titulus: *Justa Religionis Coactio,*

seu Apodicis, quod Principes Magistratus et Dynastae Romano-Catholici habita occasione et opportunitate possint ac debeant Acatholicos in suis Ditionibus Commorantes cogere etiam mediis violentis immo et extremis, quoties mitiora non prosunt ad amplectendam veram et unice salvificam Romano Catholicam Fidem. Auctore Joanne Damiani. Augustae Vindelicorum 1763. 8⁰ velut, verae religioni et statui politico perniciosus per circulare intimatum ubivis locorum in regno prohibeatur, et omnia hujusmodi exemplaria, si quae apud bibliopegas reperirentur, ac secus etiam in lucem prodirent, confiscentur.

Quapropter veluti benignam hancce voluntatem regiam consilium hocce locumtenentiale regium universis regni comitatibus et districtibus, separatas portas habentibus sub hodierno publicam facit, et ad effectum ejusdem apud ipsos opportuna disponit, ita eandem una etiam Praetitulatae D. V^rae pro notitia ac fine procurandi parte quoque ex dioecesena benignae istius ordinationis regiae effectus hisce intimat idem hocce consilium locumtenentiale regium. Datum ex consilio regio locumtenentiali Posonÿ. Die 25ª mensis Junii, Anno 1770. celebrato

Praetitulatae Dnacionis Vestrae

Benevolus ad officia parati
C. Joannes Csaky m. p.
Franciscus Skerle m. p.
Josephus Aszalay m. p.

V.

A m. k. helytartó-tanács az eltörölt jezsuita-rend könyveinek összejegyzését a Pray György által ajánlott módozat szerint rendeli el.

Admodum reverende, reverendissime domine nobis observande!

Pater Georgius Pray historiographus, super eo: qualiternam universalis librorum in bibliothecis abolitae societatis (Jesu kimaradt) existentium catalogus celerius et facilius confici possit? constitutus, sequentem catenus proposuit modalitatem: ut quippe tres viri, quorum unus catalogum bibliothecae Tyrnaviensis prae manibus habeat, alter particulares catalogos secundum materias clara voce percurrat, tertius autem libros, qui in catalogo Tyrnaviensi desunt, secundum omnes materias, et in qua bibliotheca habeantur, in separata charta notet ex Tyrnaviensibus bibliothecariis, velut alioquin omni genere scientiarum et librorum cognitione versatissimis, qui facilius et citius libros, qui in bibliotheca eorum desiderantur, seligent, deligentur iisdemque labor hic concredatur.

Cum igitur secundum praedictum Patris Pray hujotis historiographi projectum luculenter appareat clementer praescriptum generalem librorum judicem in universitate Tyrnaviensi, longe facilius atque celerius per complures alioquin ibidem existentes bibliothecarios, velut omni scientiarum genere praeditos ac jam etiam salario titulo bibliothecae provisos confici posse; adeoque tum ideo, cum vero etiam, quod ad casum eum, si memorati bibliothecarii non sufficerent, aut alia quapiam ratione impedirentur, iisdem ex individuis abolitae societatis in dicta universitate commorantibus pro conficiendo talismodi labore quaedam idonea subjecta adjungi quirent.

Hinc quemadmodum apud consistorium sub hodierno abhinc disponitur: ut ex compluribus in universitate existentibus bibliothecariis pro praescripta modalitate conficiendo universali librorum catalogo idonea subjecta seligantur, et consilio huic locumtenentiali regio proponantur, Ita Praettae quoque D. Vrae de benigno jussu regio hisce intimat idem consilium locumte regium ut si casu ex individuis bibliothecae ejatis pro labore hoc sufficientia idonea subjecta non reperirentur, tunc eatenus semel cum antelato consistorio cointelligenter habendo, de aliis necessariis subjectis ex individuis ex jesuiticis in collegio caeteroquin residentibus provisionem facere noverit. Datum ex consilio regio locumti Hungarico Posonii die 24-a Mensis Junii A. 1776. celebrato.

Praettae D. Vrae

Benevolus
ad officia parati
C. Joannes Csáky m. p.
Franciscus Skerle
Lazarus Somsics m. p.

Czimzet: A. r. rsmo d. Georgio Richvaldszky E. M. Strigon canon. praep. S. Georg. de Viridi Camp. Strig. Vicario et Causan Auditori Generali . . . Tyrnaviae.

Közli: Concilia Emil.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

Villongások elintézése a kassai polgárság és vitézlő rend között.

(1560—1570.)

Első-szer. A mennyiben az kassaiak a huszárok ellen nehéztelnek, hogy ő nekiek minden réteket és füeket és valami részben az gabonájokot az ő lovakkal eletették és elvesztegették volna, ki miatt az várasbeliek mind az ő életekben és mind az ő barmoknak feltartásában nagy károkot vallottanak.

De minthogy erre az várasbeliek ajánlották magokat, hogy az huszároknak, avagy az ő lovoknak az felit az réteknek, kik túl a víznek vadnak, jóakaratjokból, de nem úgy, hogy igazság szerint tartoznának vele, esztendőnkint pünkösd napig odaengedik, hogy ott tartsonak az lovakot; de így, hogy az várasbelieknek viszontag az más rész, a réteknek, az ki innét az víznek vagyon, az huszároktól, se mástól ne bántassék, kár se tetessék, hanem minden kárnál kűl az ő szükségökre maradjon. Azért az Commissarius Uraim es ezt abban hagyák hogy maradjon.

Ahon penig egy avagy többen ez eloszlásnak ellene cselekedni és az várasbelieknek az ő részekben az réteken benyúlni ügyekeznek, — az olyan, avagy a féljék elvesztik az ő hópénzeket, és ő felségére minden engedelem nélkűl esik. És mindazáltal tartozzonak azokkal a kiket megkárosítottak, megszerződni.

Secundo. Minthogy az várasbelick és az szegén falusiak és pórok az váras kernékin, kik bejűnek az vásárra az várasban, az porkoláboktúl a kapu közett verést és egyéb mítatlan dolgokot szenyvednek: meghatták nekiek, hogy ez ne legyen, és hogy e féle dolgokot ennekutána se az várasbeli emberen, se az váras jobbágyin, se egyéb szegén pórokon ne mieljenek; de szabadon, bántás nélkűl járni bocsássák.

Hogyha penig a kapu közt valami zenebona és öszveveszés történnék: tehát a porkolábok az féle feltámadt embereket kezekhöz vegyék; ha várasbeliek, avagy várasnak jobbágyi leendnek:

tehát bírónak, ha penig szolgáló rend, tehát Kapitán Uramnak avagy ő Nagyságának Vice-Kapitánnak vigyék és adják. És egyébképen is az ő nekiek meghagyott tisztekben híven eljárjonak. De, ha ennek kívűle cselekednek: hát nemcsak az ő fizetések ő felségére esik: de még a vételnek mivolta szerint is, a mint megesmerik, megbüntettetnek.

Tertio. Minthogy az várasbeliek kíszeríttetének nemesembereknek avagy huszároknak az ő szükségökre minden fizetés nélkűl szekereket szerzeni és odaadni: ő felségének az hadakozásnak idein illyen módja vagyon, mikor szükség:

A várasbeliek valamennyi, az ő tehetségek (szerint) az Kapitán Uram kívánságának mind szekerekvel, mind egyébféle szükséggel engedelmesek legyenek; de más Kapitánnak avagy nemesnek nem, akárki légyen. És a mit ilyenképen ő felsége szükségére, avagy szekerekre, avagy e féle dologra kiadnak és netalántán nehézségökre vélik lennie: tehát e féle szekerességre mi költ és hova küldettek? azt jedzék meg. És osztán a jedzést ő felségének, avagy ő felsége kamara- avagy hadakozó tanácsinak, megkívánván illennek az megadását, adják be.

Quarto. Az mesteremberek és czéhesek neheztelnek az hemplerek felől, kiket az hadakozó uraim tartnak, és sokat, ki ő nekik nagy bántásokra és megmaradásnak nagy károkra vagyon; ki miatt immár némelyek elhadni az várast és mássuá költözni avagy elmenni lakni készeríttettetnek.

Azért így vagyon megengedvín: hogy a féle hemplereket a Fő-Kapitán és az több Kapitánok csak egyet-egyet tarthassonak és többet semmiképpen, és úgy, hogy csak ő nekiek és háza népeknek ruhákot és a mi szükség, csináljonak. És hogy illyen himpler senkinek egyébnek, se várasbelinek, se hadakozó szemílnek pénzírt semmit ne mieljen, hanem csak a mint meg vagyon mondván: az ő Kapitányának és ő házanépének.

Hon penig egy avagy többen ez ellen vétenének: e félék az czéhmestereknek kérésire és Kapitán Uramnak parancsolatjára felvétessenek és ők ellen illendő büntetéssel járjonak, és az tanácsnak esmereti szerint büntessék meg őket és kiűzzék az várasból.

Quinto. Hogy az várasbeliek és polgári rend az huszárok és lovagok ellen neheztelnek és nagyon panaszolkodnak, hogy az huszárok ő akaratjok szerint szállást foglalnak magoknak és az várasbelieket feleségestűl, gyermekestűl az ő komorájokból és lakóhelekből, mind verésvel, mind egyéb méltatlansággal kiűzik, és hogy az lovakot boltokban, pinczékben és házközben állatják és tartják. És ez által az város nagy fogyatkozásba és pusztaságba jutott és napról napra nagyobbra jő. — Ez Articulus a ki nem legkissebbik az többi között, így vagyon elvégezvén:

Hogy az Commissarius Uraim és Kapitán Uram, és az Váras, mindenik az ő részére két avagy három személt ő közülek adjonak és rendeljenek. Mellyek minden natióra s hadakozó személyekre, rend szerint való fertályokot kioszszák, kiválképen és ollyan módon mindennek az ő méltósága és alkolmatossága szerint, az szállásokban lakóhelet és kamorát kijedzék. Hogy a gazda is, az ő népével az övé mellett megmaradjon és lakhasson, és hogy mindenben egyébben is az ő gazdáknál úgy tartsák magokot, hogy ő reájok a gazdák ne nehezteljenek.

Ahon penig egyik avagy többen ő közettek megtaláltatik, mely ez ellen, avagy ennek kívüle, avagy lakóhely, avagy egyebek felől, kik felől meg vagyon mondván, az gazdának nehézségét venné, senkit ki nem vévén, ez illyen az ő zsoldját avagy fizetését minden engedelmesség nélkül, ő felségére veszti. És az Kapitán Uram bűntetésében leszen.

Sexto. Minthogy az polgárok avagy ittbenn lakozók ottkinn az póroktól az ő házoknak szükségekre vesznek fát, szénát, szalmát, élist és többet a mi szükség, és az kapu kezött az magyar szolgáló nép és huszárok ezeket megtartják és valami részben mindent elveszik és annak felette az szegén szolgákot megverik és gonosz szókkal illetnek. E féle gonoszságról és méltatlan való cselekedetről mind az lovagot, mind az gyalog népet megtiltották, és nekiek meg vagyon hagyván, hogy ők ezeknél és e féle dolog nélkül ennekutána mindenestűl légyenek. Sőtt, hogy minden embert, vagy várasbeli, avagy pór légyen, bántás nélkül és minden nyomorúság nélkül be és kibocsássák.

Ha valaki ennek toábbá ebben, ez ellen cselekednék: ez az ő megszolgált fizetését elvesztesse, és az ő felségére esik. És annak felette az ő vétke szerint Kapitán Uram által megbüntettessék.

Septimo. Wásonÿ Imrének egy szolgája volt itt az huszárok között, ki elment és az kassaiaknak egy pásztorokot vakmerőképpen és minden ok nélkül a szabad mezőn megölte volna. Ezt úgy esmerték, hogy Simon Forgách mely azon üdőben az fő kassai kapitánságnak gondviselője volt, Wásonit az ő elszökett szolgájának helében az szokott törvénnek eleibe állassa, és a mit az törvén hozza, avagy onnat következzék: az polgárok is abban megmaradjonak és ő is azt szenvedjen.

Toábbá penig e mellett, minden ő felsége kapitánjának és nemes személyeknek kik itt vadnak, senkit ki nem vévín, meg vagyon hagyva, hogy ők úgy tartsonak szolgákot avagy huszárokat, hogy minden ő felőlek, úton és mezőn és egyébbképen mindenütt bízván járhasson. Hon penig valamellik emberölésben, avagy e féle dologban találtatik és kézhöz jő; vagy nemes legén, vagy ő szolgája: törvén legyen ő felőle. Ha nem foghatják meg e féle gonosztevőt: tehát tartozzék az, a ki szolgája volt, az ura,

szolgája felől válosztot tenni és minden terhét felvenni és viselni, úgy, mint az törvén megesmeri.

Octavo. Az huszárok között egy nemes személy, Káthay Jörgy, egy várasbeli asszonyállatot minden ok nélkűl az önnen házában igen megverte és beszédével az ő tisztességében nagyon megbántotta. Erre Káthay Györgyet előhítták, és meg vagyon hagyván neki, hogy az asszonyállatval, de úgy, hogy megelégedjék rajta, megegyenesűljön. (Így.) És hogy míg mi Commissariusok itt vagyonk, bíró uramot és az egész tanácsot az ollyan vakmerőségesképen történt cselekedetiről itt megkövesse. De illyenképen, hogy ő avagy más, ennekutána semmiképen e féle hatalmat ne mieljenek és ő magoknak bírák ne légyenek; hanem, ha nehézségek vagyon, azt jelentsék meg az törvénnek avagy birodalomnak: ott minden kétség nélkűl igazat tesznek nekiek. Ez penig az ő megszolgált fizetésnek elveszése alatt, ki ő felségére száll. Annak felette az vétek szerint testi büntetés is reájok következzék Kapitán Uram által. És mindazáltal a kit megbántotta, avval tartozzék megegyenesűlni.

Nono. Ezen is az Kassa város igen neheztel, hogy az szolgáló uraim és az ő szolgák, az szegén paraszt kíföldi emberektől az kik a vásárra valamit eladni valót behoznak, erővel és fele árán, ha penig nem fele árán: tehát néha ingyen elveszik, és mikor szegének valamit az ellen szólnak, mindgyárást őket megverik.

Ez nemcsak az várasban; de még néha egy fél mélföldre, hol toábbá, hol közelebb az várasnak kívűle el-kimennek és a féle hatalmat mielnek, és a mit akarnak, vesznek. Ez miatt a hetivásár mind elveszett, és semmit nem hoznak ez okért a várasba. Ki miatt is a váras igen megfogyatkozik és őnekiek is, az szolgáló rendnek, az élís miá kár és fogyatkozás, nehézség következik. — Ez így vagyon végezvén: Hogy a polgárok egy vásárbírót, ki nem volna pártolkodó, szerezzenek és tegyenek. Ez hozzá lásson, hogy se a szegén pórnak, se a szolgáló népnek, se várasbelinek eladásban és megvételiben semmi nehézség ne legyen. Hogyha penig az pórok az ő marhájokot avagy élést igen felettébb adnák és az szolgáló népet avagy várasbelit felette igen saczoltatnák: tehát a vásárbíró, a mint az országba adják, veszik, elintézze annak az árát, hogy az elintézett ára szerint a szegén embernek, az övé megfizettessék és hatalmasúl ő tőle semmi el ne vétessék.

Azonképen minden marhának usurára való megvétel se az vásrasnak kívele, se ittbenn ne legyen senkitől, sem az szolgáló rendtől, se az várasbeliektől.

Valaki penig ez megmondott Articulus ellen találtatik: annak az ő illyen módon vött morhája avagy élíse minden okvetetlen az váras espitályában essék. Ahhoz penig az ő fejedelem (így) által az véteknek mivolta szerint megbüntessék.

Decimo. Hogy Simon Forgách uram, itt az váras-árokban halásztatott és az halászokat, kik az várasnak birtoka alatt vadnak, megverte és az vízbe taszíttatta, megesmértetett; mert méltó ez, hogy mind az szolgáló nép, vagy nagy rend, vagy kicsén, ennekutána nemcsak az halászásban: de minden egyébb igazságokban az ő szabadságok szerint ne bántsonak, legyenek annál kűl és semmi nehézséget az polgári rendnek ne tegyenek, maradjonak meg az ő szabadságokban.

Undecimo et ultimo. Ez az kassaiaknak nagy és főképen való panaszok és nehézségek, hogy mikor valami eszveveszés szabad sokadalomnak idein, avagy egyébkor itt az várasban, történik, hogy az Főkapitán, avagy az egyéb hadakozó Kapitánok, abban törvént akarnak látni és ezáltal az várasbeliek az ő szabadságoktúl, mellyekvel végtől fogva éltenek, megfosztattatnak; ki miatt ők jókat nem remílhetnek, hanem, hogy végre az váras mint egy falu lenne, ők penig az hadakozó népnek jobbágyi. — Erről így vagyon végezve:

Az polgárok és várasbeliek tartassonak meg az ő privilegiomok mellett. És a mennyi az ő jurisdictiókban, avagy birtokokban vagyon, az régi törvén és szokások szerint: törvént tehessenek mind az ittvalók, mind az idegenek felől minden dolgokban, kik ittbenn az várasban, avagy a váras birtoká-(ban) való heleken ő szabadságok ellen történnek.

De ha történnék, hogy valami urak avagy nemesek, kik úr rendek, idejűnének és várasnak szabadságát általhágnák: a féle dolog jobb csendességnek, de semmi igazságnak okáért, az bíró által Kapitán Uramnak megjelentessék, hogy az igazságnak oltalma legyen. — Ahon penig hadakozó személyek ebben találtattatnának: azok felől az hadakozó uraim által, kik mellett egynehány tanácsbeli polgárok légyenek, az vétek szerint törvén és igazság szolgáltattassék.

És az szolgáló nép a várasbelieknek az ő szabadságoknak és igazságoknak se egy, se több czikkeliben semmiképen, se keves, se sok bántást ne tegyen. De még Kapitán Uram ő Nagysága is azt mielni senkinek ne hagyjon, se engedjen. Miképen Császár ő felsége az mi Kegyelmes Urunk, minden Kapitánnak ő felsége nevével és helin ezeket megtartani és oltalmazni kegyelmesen hagyja és parancsolja.

Kit mi is, hogy ennekutána eltávoztatják ő felsége nevével az hadakozó uraim, nagy és kis rend felől hiszszük és reméljük.

Két ívre in folio írt dátumtalan fogalmazat. A papír és az írás jellege, valamint az (általunk itt csak a kiejtés hű visszaadására nézve követett) orthographia is, — nemkülönben az ódon

nyelvezet — határozottan a XVI-ik századra, és pedig ennek második felére vallanak. Ide utal bennünket a kassai főkapitányként szerepelt nagyhírű hős és hadvezér *Forgách Simon* ebbeli működésének fölemlítése is; melynek következtében, a katonai kihágások és városi jog történetének szempontjából nem kevés érdekkel bíró jelen okirat keltét 1560—70. tájára tehetjük.

Közli: Thaly Kálmán.

Dersi István drágamű edényei.

A Történelmi Tár 1880. év 770. lapján közöltetett azon hagyatéki ingóságok jegyzéke, melyeket Dersi Margit Ujlakiéknak kiadott. Némi rokonságban áll személy- és tárgyra nézve a jelen elismervény, melynek tartalma némely következtetést enged vonni az akkori pénzérték, és az efféle drágaművek általános divatára, ha ezeknek egy magánbirtokosnál aránylag tetemes számát és alaki változatosságát tekintjük. Nem tudjuk, vajjon összes holmija van-e itt felsorolva, vagy csak annyit vetett zálogba belőlök, amennyivel a kivánt kölcsönt megnyerje? Ha meggondoljuk, hogy még ma is péld. zálogházi kölcsön csak azon és olyan ár hányadrésze erejéig adatik, s adathatott bizonyára akkor is, a mennyiből eladás esetében veszteség nélkül nyerhetni be a kölcsönzött pénzt, ennél pedig aránytalanul nagyobbnak kellett lennie ezen edényeknek készitési, illetőleg beszerzési költségének; ha ezt nézzük, vagyonos embernek kell akkor tartanunk Dersi Istvánt, hogy ily jelentékeny tőkebefektetést fordított pohárszéki diszítésére, melyet mai arányokhoz viszonyitva könnyen lehet több ezer forintra tennünk. — Dersi István Máté fia ki magát Zelemérinak irja, és Gyulaházynak is hivják — mily rokonságban állott Zerdahelyi Dersi Margithoz, az még közelebbi felderitésre vár, valamint az is, hogy ez igen tiszta gyűrűspecsét-nyomat egészen más képet mutat, mint a mely Dezseffyék pecséteiről ismeretes. A szokásos név-kezdőbetük nem latin — hanem magyar sorban következnek: Z. D. I.

Anno 1587.

Én Szelemíri Dersi István, Dersi Máté fia, adom mindeneknek tudtára, hogy én vöttem Dersi Margit asszonytul Révai Istvánnétul Szent Fábián Sebestyén napján, ó kalendárium szerint, tudniillik mely ezüstmívet vetettem volt ő kegmének kétszáz

hatvan forintba, egy öreg fedeles kupát, más ismég egy fedeles öszvejáró kupa, harmadik egy fedeles kupa, negyedik egy öszvejáró kisded kupa, egy keleh (!) hatod egy aranyas szélűs selleg pohár, kilenczedik egy aranyas tál, ezeket kétszáz forintba vetettem volt. Viszont annakelőtte ismég kértem volt egy nagy öreg pohárra, két csészére hatvan forintot, meg elégétettem ő kegmit készi pénzül százötvenkét forintrul. Marattam még adós ő kegmének száznyolczvan forinttal, mely száznyolcz forintot husvét napján tartozom megadni ő kegmének.

Az száznyolcz forintért maradt még ide egy nagy öreg pohár, egy öreg fedeles kupa, más ismég öszvejáró kupa, harmadik egy öszvejáró kupa, két csésze.

Az többet megadta ő kegme. Ez levél költ Szatmár, Szent Fábián Sebestyén napján, ó kalendárium szerint.

Zelemírj Dersi István
Dersi Máté fia.

Jegyzet. A behajtott lapszélben gyűrűs pecsét: Z. D. I. egy pánczélos kard függőleg tartva egy kivont egyenes pallost, két oldalán csillag és félhold.

Hátjegyzés: Gyulaházy Derssi Estván adóslevele. Fassio Stephani Dersi super mobilibus suis pignorilocatis Margaretae Dersi uxori Stephani Révay.

Családi levéltárából közli:

Báró Mednyánszky Dénes.

I. Rákóczi Ferencz fejedelem utasítása sáros-pataki várnagyai számára.

— 1666. —

Instructio pro Generoso ac Egregio Petro Segnyeÿ, altero Gabriel Kálnássi Supremis, necnon Paulo Misleÿ et Stephano Kósa Vice-Castellanis exteriorum et interiorum Arcium nostrarum Sáros-Patakiensium.

Mivelhogy akármely nagy erősségek, várak és városok vigyázás és gondviselés nélkűl semmiképen meg nem állhatnak: annak okáért mi is rend és vigyázás nélkűl nem akarván hadni pataki erősségünket, az várbéli vigyázásoknak, vár erősségére és oltalmazására való készűleteknek, eszközöknek, szerszámoknak gondviselését porkolábinkra bíztuk, megnyúgodván mind hozzánk való hűségekben, mind az gondviselésben való elégségekben; mely gondviselésben, hogy jóemlékezetű öreg Asszonyunk idejében kiadott instructio és ez alább megírt módok

szerént rendeljék vigyázásokat és magokviselését, tőllök kegyelmessen kívánjuk.

1. Mindenekfelett ez hivataljokban vigyázást, gondviselést, serénységet és igaz tökéletes hűséget kívánunk; kiben hogy az mint eddig is megnyúgodtunk: úgy ezután is azt kövessék, és abban akármikor is meg ne fogyatkozzanak.

2. Miutánnunk senkitől praefectosunkon kívűl ne dependeáljanak, sem udvarbírótól, sem számtartótúl; tulajdon csak az praefectus specialis parancsolatjára cselekedjenek, az mit illendő leszen cselekedni. Mindazonáltal, hogy udvarbíránkkal az mi dolgunkra nézendő kezönséges jóban egyetértsenek, és mikor az szükség úgy kívánja, udvarbíránk requisitiójára, mi dolgunkban gyalogot küldjenek az hová illendő,— azt parancsoljuk, mert az szép egyesség az erősségben minden dolognak veleje és fundamentoma.

3. Az belső vár kapuján negyven gyalogot, az külső váron hatvant jót tartsanak; azok jó fegyveresek, és személyekben és jók legyenek, kikben sohova, senki parancsolatjára ad minus napjában 10-nél feljebb ne küldözzenek, az magunk szükséges dolgán kívűl; hanem vártákon és az vár kapuját 34, az városét 54 continue őrizzék; az porkolábok is semmiféle magok dolgaira: kapálni, és egyéb munkára az drabantot ne küldözzék, mert mi nem kapálni, hanem várunk s városunk őrizésére tartjuk őket; kiknek télben kapunkra és vártánkra fát, nyárban az kapuban jeget, elébbi rendtartás szerint adjanak. Az drabantoknak minden fizetéskor mustrájok legyen; tárgyat is lőtessenek vélek, exerceálják, tanítsák őket.

4. Az kapukat életek, tisztességek vesztése alatt, senki parancsolatjára éjjel meg ne nyissák; későbben is ne tegyék bé mindenik várét, hanem mint annakelőtte volt abbéli rendtartás. Az öreg kaput délben is az régi mód szerint betegyék; hasonlóképen innepi isteni-szolgálat alatt az öreg kapu mind felvonva legyen és vigyázással nyissák is meg. Míg az isten-szolgálat áll: mind az czigány-bástya felett való töltésen, tömlöcz-bástyán, egy-egy drabant vígyázzon.

5. Az czirkálókat magok állassák fel; dobbal is mikor szokták kerülni éjfélkor az várost, jelen legyen vagy fő- vagy vice-porkoláb, és azon kévűl is véletlenűl meglátogassák mind éjjel és nappal az bástyákat, és úgy szemléljék meg, hogy az vígyázók igazán híven eljárnak-é az vígyázásban? Mert mikor dobbal kerűlik meg az várost: hallja a dobszót, vígyázva lehet.

6. Az kiknek éjjel és nappal is czirkálniok kell, józanan állassák fel az vigyázásra; az nap egyik is még csak meg se borosodjék. Az ki penig ilyent fogna cselekedni az vigyázók közzűl, elsőben veressék meg, másodszor ha ugyanazt mívelné, üttessék el az feje érette.

7. Valamíg az derék kapuk nyitására nem mennek dobbal, azt fel nem nyitják, és az nappali czirkálókat fel nem állatják: addig az vele czirkálók, vígyázók el ne menjenek helyekről.

8. Valaki az vígyázáson, czirkáláson részegen, aluva, vagy helyén nem találtatik: elsőben megverettessék, másszor ha megpróbálja, megölessék érette.

9. Kardvonásért, vérontásért, emberhalálért az régi vitézlő rendek törvénye szerént büntetődjenek.

10. Mind az a két várban tilalmas legyen az lövöldözés szükségen kívől, minden rendektől, mind nappal, de kiváltképen éjjel; ha kik ezt cselekednék: elsőben három pálczával veretessenek meg, azután űzzék ki az várból; mert gyakran az ilyen lövöldözésből gyúladások, emberhalálok szoktak következni.

11. Az belső várban semmi rabot étszaka ne tartsanak, sem munkálkodó embereket oda ne rekeszszenek éjjel; vagyon kívűl tömlöcz, más helyet is találni nekiek az külső várban akármiféle rabnak, — nem jó az belső várban tartani, sem heti szerre jött embereket bérekeszteni, ha az volna is, — noha azt mi nem reméljük, *mert az jobbágy nem rab,* — ha dologra jő: tudják, honnét való, vagyon előttök-járó, hadják meg annak: el nem mér menni; *kik noha jobbágyok: de ők is emberek, s nem oktalan állat módjára kell vélek bánni.*

12. Az várban, valahol tüzet égetnek: az kéményeket minden héten az előbbi mód szerént megtisztíttassák, és egyéb módon is tűztől igen vigyázzanak, őrözködjenek. Az külső várban is minden helyeken vigyázzanak az tűzre, meghirdetvén mindenféle lakosoknak kemény büntetés alatt: az kéményeket tisztán tartsák, s magok is penig gyakorta meglássák.

13. Minden munitiókra szorgalmatos gondot viseljenek, azokat szépen és tisztán tartsák, szaporítani is igyekezzék; porházainkra is, mint az két szemek fényére úgy vigyázzanak, és port együtt ne tartsák, hanem külön helyen, gyakran meglátogassák; ha megvizesednének, az pattantyúsokkal alkalmatos helyen megszáraztassák és igen jó szárazon úgy töltsék s tegyék ismét el helyére.

14. Az bástyákon idegen embert, még ittvalót is ne hadjanak járni; asszonyembert, gyermeket eltiltsanak; nappal is az oroszlán-bástyán vigyázó legyen; az toronyban, párkányban azelőtti mód szerént legyen az vigyázás.

15. Az kapukon idegen embert, még ismerőst is az ki itt nem lakik, praefectus, fő-porkoláb hire s engedelme nélkől bé ne bocsássanak, úgy is examinálva, meg tudván tőle: kihez megyen? kivel akar szóllani? Azt elő kell híni, jól meg tőle kérdezni: ismeri-é, felel-é felőle, hogy igaz járatbeli ember? Ha felel is, ha nem is: de ha

bé kell bocsátani, kiváltképen az kihez valami suspitió is járulhat: drabant vigyázzon utánna.

16. Az tömlöcz-bástyán is — nappal is — mindenkor vigyázó légyen; szintén azon módot, büntetést tartván az nappali vígyázásban is, mint az éjjeliben.

17. Az száraz-hidon lévő kapunál is, nappal is kapust, vigyázót tartsanak; legelsőben is ott examinálják az várban menő embert.

18. Az vár kapuját pedig télben hatodfél órakor, nyárban kilencz óra után mindjárt bézárják, életek, tisztességek vesztése alatt; vacsora után penig, az mely szolgáink itt benn maradnak az öreg kapunak betétele után, azokat az kis kapun bocsássák ki, egyszersmind az Uraimék számát, cseléddel együtt, senkinek azután nem nyitogatván az kaput. Szolgáink is ehhez tartsák magokat.

19. Az porkolábokat, utánnokvaló drabantokkal, udvarbíró, számtartó, életek vesztése alatt, kit-kit illendő böcsületben tartsanak, őket ne szidogassák, kezekkel igazat magoknak ne vegyenek; arravaló az porkoláb: ha drabant vét nekiek, törvényt szolgáltassanak, praefectusunk is el tudja igazítani közöttök az dolgot, az dolognak igazsága szerént; el is hittük, praefectusunk okos, értelmes ember lévén: ha egyik fülét az vádolónak vagy panaszlónak tartja, másikát az maga-mentőnek, vagy igazságának megbeszélésének hallgatására bé nem dugja; az mint hogy ezt igen szükséges is követni ő Kegyelmének, az melyben eddig sem értettünk fogyatkozást.

20. Ha valamely drabant maga szükségéért valahova kéredzik közelre menni: estére az kapura tartozzék menni; ha messzebb menne, annak is illendő határt kell vetni; mindazáltal feleset egyszersmind ki ne bocsássanak.

21. Szükséges igen szorgalmatossan arra is vigyázniok: ha valaki tumultuálásra, vagy pártütésre, zúrzavarra, veszekedésre okot, alkalmatosságot kezdene adni, vagy előttejárói ellen való engedetlenségnek indítója, izgatója, rebesgetője is lenne; megölettessék érette; s egyébként is porkolábinknak praefectusunk után mindenféle szemeknek, fülöknek kell lenni, életünk, várunk, országunk, városunk javára, őrizésére s legfőképen méltóságunk megtartására, hivataljok és rendek szerént vigyázni, és illendő szükséges dolgokról praefectusunk által és magunkat is tudósítani.

22. Az tömlöczöt mindennap meglátogassák, kétszer bemenvén az tömlöcztartó; az kalodákat azonképen, s azon való lánczokat; valamikor pedig az tömlöczben az tömlöcztartó aláviszi az rabokat: drabant álljon az tömlöcz ajtaján; kést, reszelőt, kötelet igen megkeressen nálok, s ha kinél tanál: tőle el vegye s meg is büntettesse érette; vasakat is az raboknak lábán mindennap két-

szer meglátogassák, s ha mi levételhez való készítést találnak rajta: újobban üssék fel; munkára mikor kihozzák, jó vigyázás legyen reájok; az kiket ki nem hoznának is: azokat az tömlöczben rekeszszék, úgy tartsák jó vigyázás, őrizet alatt, — tréfát az rabok rajtok ne ejtsenek.

23. Noha penig az engedetlenségnek, szófogadatlan restségnek, vagy rendet meg nem tartásnak jutalma az fenyíték és büntetés; de mivelhogy ez világi állapotban az ember sokszor szép szavával, intésével, mértékletes magaviselésével, gyakorta kevés kedveskedéssel inkább meg szokta az alattokvalókat bírni, hajtani: porkolábink is, mivel az drabantok között elmésbek is és elmétlenebbek vagynak, — szükség magokat igen okossan alkalmaztatni, és magokat úgy viselni alattokvalókhoz, hogy az várbéli szükséges őrizésben, vigyázásban esett vétkeken kívől, és kikben magoktól is vigyázás és keménység kivántatik: egyébb eshető vétkekért, fogyatkozásokért való büntetésekben igen mértékletesen viseljék magokat, intéssel, dorgálással, fenyítéssel is, mikor az véteknek mivolta megengedi, megelégedjenek. Ha kin az nem fogna, más büntetésekre is léphetnek, instructiójok szerént.

24. Kaputétel után élete vesztése alatt tilalmas legyen az száraz-hidon lakóknál s mind egyebeknél is, az kapukon kívől, más úton onnan kimenni, sem hajókon sétálni; sőt ezt meghirdetném: ha kit az utczán rajta érnek, feje vétessék érette.

25. Az bástyákott lévő szerszámokat szükség az pattantyúsok között elosztani: láttassék meg kinek-kinek az ő serénysége, az czejkházban lévő muskatárokat, szakállosokat és egyéb puskákat tisztán tartani és az golyóbisokat is rozsdától oltalmazni.

26. Vár kapui ha rosszak volnának, azok helyett is újokat csináltassanak jó vastagon.

27. Az lövőszerszámokat az bástyákon szépen tartsák, mindeniknek kereke alatt deszka álljon, fedelek mindenikének jó legyen; minden lövőszerszámhoz két s három rézkanál is legyen, egyéb eszközök is, melyikhez minémű kivántatik, egynehán legyen. Ha mikor derekas munkájok az kovácsoknak nem leszen: mindenféle vaseszközöket, kik az álgyúk köről kivántatnak, bőven csináltassanak.

28. Ökröt, tehenet, disznót és egyéb kártévő állatot az város töltésére járni ne engedjenek kemény büntetés alatt; ha kiét ott találják, lövöldözzék meg.

29. Az mely eleven kutak az torony alatt vannak, azt mennél hamarább lehet, tisztítsák meg, (praefectus uramtól tisztítókat kérvén,) az szájára jó ajtót is csináltassanak, hogy azután tisztán álljon; sőt nem leszen káros, ha közfalacskával is vagy felölnyire köröskörnyűl felrakják az száját, s arra csinálhatják az ajtaját, s azon zár állhat.

30. Minden bástyákot és egyébb helyeket is, valamelyek szükségesek és alkalmatosok vár oltalmára, oly készen s tisztán tartsák és elkészült állapottal, mint ha minden órában megszállásától kellene az várnak tartani.

31. Az tömlöcz-bástyánál lévő vizes, béllett árokra is úgy viseljenek gondot: azt semmiféle emez-amaz rusnyasággal ne töltsék, az víznek mélységét ne csekélyítsék.

32. Az város árkában is mindenféle kártévő baromnak is tilalmas legyen járni: az partjának meredekségét ne töreszetsék, *(sic.)* árkát az földdel ne csekélyítsék; meggondolják: kiváltképen vizes időben az barom is aláviszi lábán vizes időben az sáros földet, nyomodja, tapodja, imide-amoda, — kivel mind kárt tészen. Azt meg kell mind kinn, benn hirdetni, egyszer-kétszer büntetését meg kell engedni, — azután kiét ott találják, hajtsák be az drabantok, s annak méltó büntetését limitálja a praefectus porkolábinkkal együtt.

33. Az vár köről való árokra is, párkányra így viseljenek gondot: az porkolábok oda is szemetet, gazt ne hadjanak hányni, hanem rakassa rakásban, szombat napon egy taligán hordassa ki vagy bástyára vagy az szántóföldre, avagy az hová praefectusunkkal illendőnek látják lenni.

34. Az pattantyúsokat heverni ne hadják, hanem az muskatérokhoz, jancsár-, krompaki, karabin-puskához öntessenek ólomgolyóbist vélek; ha harmincz- vagy negyvenezer ólomgolyóbis lészen is, nem árt, annak szépen ládát csináltassanak; az ki muskatérhoz való lészen: az olyan egy ládában, így az töhbihez való is. Por törni való szenet is égettessenek véllek, csináltassák hordókban, — az is sok ideig eláll. Felix civitas, quae tempore pacis cogitat de bello. Tüzesszerszámokat is csináltassanak vélek bőven, ne vegyék hijában fel az fizetést!

35. Mivel minden dolog és hasznos igyekezet, vigyázás és gondviselés az szép és jó egyesség által szokott hasznosabban végben menni és gyümölcsözéssel virágozni: parancsoljuk serio nekiek, egymást megböcsülvén, úgy értsenek is egymással egyet, hogy az ő egyenetlenségek miatt kárt nekünk, hátramaradást az dolgokban ne szerezzenek.

36. Mivel pedig ez Instructiót közönségesen irattuk, mindazáltal könnyű eszében venni: melyik articulus, melyik várunkbeli porkolábunkra tartozzék? szükség mindenikének, az ő Instructiója szerint híven, igazán tisztiben s vigyázásban és gondviselésében eljárni.

Ezeken kívől is, noha sokakról tudnánk és kívántatnék is írnunk, s tanúságot adnunk: de mivel magok is immár látott s tanúlt emberek, igaz tökéletes hűségekben meg is nyúgodtunk, — magok industriájokra, okosságokra is hadjuk, egyéb szükséges és

az ő tisztekre nézendő dolgoknak meggondolásában, feltanálásában; megtartván mindazáltal azt magunknak: ha mit ezután ez Instructiókhoz kelletnék vagy akarnánk hozzájok adni. Datum in Arce Nostra Sáros-Patakiensi, die 15. Augusti, Anno Domini 1666.

(Egykorú másolat, harmadfél íven in folio, aláírás nélkül. *Bernáth Dezső* t. barátom ajándékából jelenleg gyűjteményemben.)

Közli: THALY KÁLMÁN.

XVII. századbeli szakács-könyv.

NEGYEDIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Halat pástétomba csinálni azonképen.

Pástétomnak való tészta más módon. Végy szép tiszta lisztet, csinálj tikmonynyal jó kemény tésztát, halat vagy húst azonképen bele csinálhatsz.

Almafánkot csinálni. Az almát metéld szép apróra, főzd meg kevés borba, vajba szép sürün, mézet, vagy nádmézet bele, apró tengeri szőlőt, malosa szőlőt is, ha vagyon, borsot, sáfrányt, gyömbért, a mennyi elég. Azután csinálj tésztát tikmonyból, úgy, mint a fánknak szokták csinálni és takard bele, a mint akarod és rántsd meg vajba, és mikor feladod, nádmézzel hintsd meg.

Rétest sütni. Végy szép fejér lisztet, irós vajat, sót, tejet, vizet keveset, csinálj tésztát szép gyengén, gyúrd jól meg, azután teríts el igen vékonyon, tiz vagy tizenkét részt egymás hátra, de először mindeniknek a közit egy kis irós vajjal meg kell kenni, azután metéld el, a mint akarod és a kemenczébe süsd meg szép gyengén, azután mikor feladod, nádmézezd meg. A ki nem látta, nem is szükség, hogy próbálja, mert rajta veszti, holott a tésztáját ritkán találja meg csinálni, hanem látni kell valamely mestertől és minden féle tészta miet nehéz csinálni.

Rétes torta módjára. Mandola torta. Csináld meg e tésztát, amint feljül megírám, törj mandolát, a mennyit akarsz, nádmézet bele és egy kevés rósavizet, egy tikmonynyal habard jól meg. A tésztából minekutána öt, vagy hat rendet egymás hátára raktál leszen, tedd reá a törött mandolát és fedd be még annyi réttel s mesd kernyűl, a mint annak a módja, süsd meg egy pinnátába, vagy kemenczébe, azután trágyázd meg nádmézzel.

Mustárt csinálni. Ha jó mustármagod vagyon, törd jól meg és szitáld meg, azután végy tiszta vizet egy fazékba, kevés eczet bele, egy kevéssé melegítsd meg és tégy annyi mustármag lisztet, a mennyi elégséges, habard jól meg, azután hevíts egy darab aczélt, vagy vasat igen jól meg és ereszd bele és fedd be, azután hadd érjék meg. Ezt Flandriában így csinálják.

Más módon. Végy mustot, főzd meg jól, azután tedd ki, hogy hűljön meg valamennyire és a mustármag lisztet keverd bele lassan-lassan, fedd be jól, minek utánna meghült, elteheted vagy szoros szájú korsóban, vagy hordócskába, a száját jól bezárjad és mikor benne akarsz venni, nézd jól meg, úgy eressz belőle.

Biskoctumat mint kelljen jól sütni és csinálni. Végy tizenkét tikmonyat, verd egy mázos fazékban, azt egy kalánnal habard jól egy egész óráig untalan, azután végy egy font szép fejér nádmézet aprón töröttet, és habard bele, azzal is egy óráig a kalánnal törd jól meg. Megint végy egy annyi szép fejér lánglisztet, a mennyi a nádméz volna, de nem nehésségébe (non ad pondus) hanem sokaságába (sed ad quantitatem) és habard azt is közibe megint egy egész óráig, azután két kalán malosát és egy fél kalán anisomot, egy kevésség megtörve azzal is habard jól öszve és tölts a formába, a formát penig rakd meg ostyával környös környül, hogy hozzá ne ragadjon, és a fenekét is. Vagy hintsd meg liszttel és süsd meg a kemenczébe, mint annak a módja. Vigyázz reá, hogy hertelen ne süljen, holott hamar megég, és belől sületlen marad.

Földi articsóknak a gyükerét szintén úgy kell megfőzni, mint az igaz articsókot és azonképen irós vajjal, vagy szép tehen hús zsirjával levestől, és egy kis bort bele, borsot, gyömbért, a mennyi elég és igen jó leszen. Uj étel és szintén olyan ize vagyon, mint az articsóknak.

Betegeknek egésséges eledel.

1, Panatat csinálni. Végy kenyérbélt, reszeld meg, ha kemény, holott lágy volna, morsold el egy fazékba és tehen hús vagy kappan lébe főzd jól meg, azután törj egy, vagy két tikmonyat bele, habard jól meg, jó leszen. Ha akarsz, tehetsz nádmézet is bele.

2. Böjt napon. Főzd meg tiszta vízbe, irós vajat bele, ha vagyon, vagy köz vajat, tikmonyat bele verj, a mint feljül megmondám. Ha akarsz, tehetsz nádmézet és apró tengeri szőlőt bele. A kinek febrise ninesen, gyömbért és szerecsendió virágot tehet bele.

3. A jergenst némettől. Végy reszelt kenyeret, tikmonyat verj bele, a mennyi elég, keverd jól meg, borsot, gyömbért, sáfránt bele, ereszd fel tehen hús lével, vagy kappan lével, tehetsz szerecsendió virágot is beléje.

4. Panata hígan. A kenyeret reszeld meg és habard tehen hús levbe, vagy kappan levbe, főzd meg jól, metélj egy kevés petreselyem levelet is közibe, és jó leszen.

Ha febrise ninesen, borsot, gyömbért, sáfránt tehetsz beléje, szerecsendió virágot is.

Kappanból, borju húsból törött és által vert lev. A kappant főzzék jól meg, borju hust, vagy tikfiat, és a húsosát egy mosárba törjék igen jól meg, tegyenek kenyérbélt közibe, hogy sürübb legyen, verd által a szitán a levével, forrald fel, lásd meg a sovát, hogy igen sós ne legyen. — Ha a beteg egésségére fordúl, tehetsz gyömbért, szerecsendió virágot beléje. Egynehány mandolát is törhetni hozzá az íziért.

Árpakását által verve igen jó. Főzd meg erősen az árpakását és a sűrűjét verd által a szitán, tégy írós vajat bele, sót, nádmézet. Húsevő nap tehen hús kövérivel ereszd fel.

Árpakását jól főttet irós vajjal jó.

Árpakását tehen hús levbe főzni jó.

Árpa lisztéből pépet csinálni. Száraz betegség ellen jó. Főzd meg tehen hús levbe és eressz kevés nádmézet közibe és jó leszen.

Téjjel azonképen.

Zab lisztéből pépet azonképen.

Zabkását főzni igen egésséges. A kását mosd igen jól meg és főzd meg jó kövér tehen hús levébe, vagy kappan levbe. Bójt napon főzd meg tiszta vízbe vajjal, sót bele, a mennyi elég.

Szilvát jó főzni. Mosd meg a szilvát meleg vízbe igen jól, tedd fel borral, vízzel, főzd igen jól meg, ha melegen adod, tégy egy kevés vajat bele, nádmézet reá.

Körtvélt főzni. A körtvélt, ha jól akarod főzni, először mind hajastól az eleven szénre és egesd meg jól a haját, azután hámozd meg és úgy egészen rakd a fazékba, tölts bort, vizet, vajat reá, a mennyi elég, főzd jól meg és a vége felé tégy egy kevés mézet is hozzá, ha szükség, anisomot, székfüvet, gyömbért, kevés borsot és mikor feladod, trágyázd meg nádmézzel, fahéjjal.

Mandola lev. fol. 31.

Eczetes pergelt lev fol. 35.

Tikmonyos lev. Végy két tikmonyat, verd egy fazékba barofával, és forró vízzel ereszd fel, untalan habarván, viszontag forrald fel, vajat, vagy irós vajat bele, kenyeret szelj koczka módon alája s add fel, szerecsen dió virágot vess bele, mert jó ízt ad.

Borsóból által vert lev.

Tikmon hajába hígan.

Tikmony tiszta sós vízbe főtt. A tikmonyat vedd ki a hajából egészen egy tálba, tölts a forró sós vízbe, főzd meg szép lágyan, azután vedd ki, a rostélyos kalánnal rakd a tálba, trágyázd meg feljül nádmézzel, apró tengeri szőlővel, vagy csak gyömbérrel.

Tikfiat főve. Petreselyem gyükérrel, petreselyem levéllel, salátával, spináttal.

Spináttal ő magában az ő módja szerént s tengeri szőlőt hinteni reá.

Tikfiat sülve. Kappant főve és sülve, madarakat is aképpen.

Borjú és bárányhús mind sütve, főve.

Galambfiat sütve és főve.

Madár alá lev fol 17.

Czikória saláta főve, hidegen, apró tengeri szőlőt reá, nádmézet.

Czikória levelet kikeletkor főve, irós vajjal, borssal, melegen jó.

Czikória gyükeret főve, hidegen feladni, apró tengeri szőlőt reá nádmézzel, olajt, sót, eczetet.

Spárgát megfőzni és hidegen feladni.
Spárgát megfőzni irós vajjal melegen, mint annak a módja.
Komló hegyet azonképpen.
Apró csuka sóba, melegen irós vajjal.
Apró kövi hal sóba irós vajjal jó.
Öreg csuka sülve jó s rántva.

Borju hús szömörcsök. Végy a húsosába és vágd igen apróra, petreselyem levelet is közibe és majoránnát, mikor vagyon, egy kevés kenyérbélt reszelj bele, borsot, sáfrányt, gyömbért, egy, vagy két tikmonyat, apró tengeri szőlőt, keverd jól egy kalánnal és csinálj apró golyóbisokat belőle, főzd meg azután tehen hus vagy kappan lébe és a levet megborsolhatod, gyömbért, sáfrányt, szerecsendió virágot bele. — Kappanból azonképen meg lehet.

Egész kappant, tehen húst, vagy bárány húst igen szoktak főzni tiszta borssal és szömörcsökkel.

Saladiat főzni, olasz eéghlevel, csukát, harcsát, süllőt és egyébféle halat. Végy szép nyers harcsát, vagy csukát, minekelőtte kivetnéd a belit, mosd jól meg, azután vesd ki a belit és csak ugyanazonképen hintsd meg egy kevésség sóval, darabonként metélve, de semmi vízbe azután ne tegyed, minekutána kivehetted a belit és felmetélted leszen, hanem maradjon csak ugyanazonképen ő magában. Végy tiszta vizet annyit, a mennyit itílnél, hogy elég volna, a harmad része legyen jó erős eczet, egy tiszta fazékba tedd a tűzhöz, hadd forrjon fel, egy kicsinné sáfrányt bele, hadd hassa el. Azután a halat rakd egy fazékba és tölts reá a levet, hadd forjon fel, az tahtékját csak gyengén kell elhánni. Igen el nem kell főzni, azután vedd ki a tűztől és szürd le a levet és a levet megkóstolván, hogy ha a sova elégséges e, vagy nem. Vedd eszedbe, a hal még mikor fő, vess bele borsot, a mennyi elég és tölts a halra a levet, ha nem elégséges volna a lev, ugyanazon levet szürd le a halról és tölts bort, eczetet annyit bele, a mennyi elégséges és forrald fel ujonnan és töltsd a halra és meglátod, hogy jó leszen. Vedd eszedbe, ha meg nem akarna állani, a levet ereszd egy fazékba és főzd meg ujonnan és tölts a halra s meglátod, hogy meg fog állani, nyárba hideg helyen kelletik tenni, ugy mint a pinczébe. vagy jégverembe.

Sült tok alá lev. A nyers tokot metéld fel és mosd meg tiszta vízbe, sózd be, hadd álljon egy ideig benne, azután rostélyon pirítsd meg jól. Azután végy pirított kenyérbélt, apró tengeri szőlőt mosárba törd meg, egynehány tikmonynyal, eczettel keverd öszve, verd által a szitán, avagy tiszta ruhán facsard ki, borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsendió virágot, székfüet, fahéjat, a sáfrán kevés legyen. — Lásd meg, kinek főzöd, ha édesen akarja, vagy savanyón, a pirított halat rakd egy vasfazékba és töltsd reá a levet, forrald fel. Mézet, vagy nádmézet eressz bele a sovával egyetembe.

Viza alá, kecsege alá, csuka alá. Csuka májára és gyomrára, ponty alá mind jó.

Zöld lev tok alá, kecsege alá, viza alá etc. A halat tedd fel egy fazékba, vagy vasfazékba tiszta vizzel, sóval, egy jó marok petreselyem levéllel főzd meg jól, azután vedd ki a petreselyem levelet, törd meg egy mosárba és verd által a szitán a maga levével és töltsd a halra az általvert levet, hadd jól meg forrani, borsot, gyömbért, sáfrányt, a mennyi elég.

Csukát lemonyával. A felmételt csukát és sóban állottat rakd egy fazékban, tölts tiszta vizet reá, petreselyem gyükeret, egy, két, vagy három lémonyát, vagy mennyit akarsz, főzd jól meg vele együtt. Azután szürd el a levet és verd által a szitán kenyérbéllel és ereszd fel a halat vele, metélj egynehány lemonyát szeletekre és vesd bele, legyen elégséges leve, borsot, gyömbért, szerecsendió virágot és szerecsendiót, fahéjat, sáfrányt, a mennyi elég, képes szerént sózd meg, forrald fel és jó leszen.

Riskását főzni.

Mosd meg a riskását és főzd meg tiszta vizben úgy, hogy egészen maradjon, csakhogy szép lágy legyen, tölts ki egy szitában, hogy a vize jól elfoljon róla és jól megszáradjon, avagy olajban, vagy vajban rántsd meg, hogy majd megpirosodjék, tengeri szőlőt és nádmézet bele, add meg savát és jó leszen, hintsd meg fahéjjal és nádmézzel.

Más módon. A megfőtt riskását metéld szép darabokra, egy vagy két újni temérdekségre, rakd a tálba hidegen, rakd meg egész mandolával, azután csinálj szép sürü mandolalevet nádmézzel és öntsd reá feljül.

Sült kappan alá lev. Süsd meg a kappant jó levesen és metélj veres hagymát szép kerekdeden egy tálba, tölts tehenhus, vagy kappan hus levet reá, tedd mind tálastól a szénre, hadd főjjön valamennyire, azután a kappant darabold el és rakd bele a lébe, gyömbért, szerecsendió virágot, fahéjat, rósa vizet tölts, mennyit akarsz, fedd be más tállal és tedd jó tüzre, hadd jól együtt főjjön meg, úgy, hogy sok leve ne maradjon, azután add fel, és jó lesz.

Más lev sült kappan alá.

Végy szép szalonnát, metéld apróra, fenyő magot, törd meg együtt a szalonnát a fenyő maggal egy mosárba, ereszd fel egy kevés tehen hus lével, borsot, gyömbért, székfüvet, tengeri szőlőt jó melegen, hadd főjjön egy kevésség, mézet tölts a kappanra és más tállal fedd be.

Madár lev. Fogoly madár lev. Végy bort, eczetet, vért de keveset, egy kis kenyérbélt, verd által a szitán mézzel együtt, borsot, sáfrányt, gyömbért, székfüvet bővön bele és add fel a madárral, apró tengeri szőlőt is bővön bele és jó leszen.

Tejes étek hidegen, a vagy tejes torta. Végy jó tejet, forrazd fel annyit, a mennyit képes, azután törj tiz, tizenkét tikmonyat, a fejérit a székitől elválasztván, sót, nádmézet elégségesen bele, habard jól meg és tölts a forró tejbe, untalan habarván, hadd jól meg főzni, azután töltsd egy tálba, tedd hideg helyre, hadd hüljön meg és mikor fel akarod adni, trágyázd meg mandolával, apró tengeri szölövel és nádmézzel jó leszen.

Az pinczéről.

Az pincze tiszta legyen és ne érje a szél, ablak, ajtó betéve legyen, föképen mendörgésnek idején, mindenféle büz távol legyen, tüz benne ne legyen semmiképen, egy esztendőben egyszer kihordassék a pincze fenek éről a fövény, ahol vagyon, hol nincsen, a földet vaslapáttal gyakorta felvakarják és megujitsák, vagy új fövént hordjanak bele, attól megújul a bor. Az pincze boltos és mély legyen, az ablaki éjszakra legyenek, mert jobb a bornak; azt néha megnyithatni reggel, vagy estve és az északi egész bele bocsáthatni, mert nem árt a bornak. Autumnusban szüretkor és kikeletkor megnyithatni az ablakokat.

Hogy muskotal szagú borod legyen.

Vedd a bodzafa virágot akkor, mikor elsőben kinyílik, akkor legjobb, szépen szárazd meg árnyékos és szeles helyen, tartsd meg valami tiszta edényben, hogy az por ne érje, szüretkor tedd egy zacskóban, akaszd a mustban, hadd forrjon együtt meg véle és mindennap vedd ki a hordóból kétszer és facsard a hordóba és ezt cselekedd, míg megforr, de a facsarás után a zacskót megint a mustban ereszd.

Más módon.

Végy édes gyükeret, anisomot, mindenikből egy-egy lótot, szereecsendiót három quintelt, terd meg és függeszd egy ruhába kötve a mustban, valamíg forr.

Más módon.

Végy nyolcz lót bozzafa virágot, egy lót fahéjat, főzd meg jó veres mustban egy vas fazékba, töltsd a hordóba veres musthoz és így veres muskatály borod leszen.

Hogy a bor jó szagú és tiszta legyen.

Végy galangát, a patikában találsz, főzd meg tiszta jó másféle borba, nem abból, a melyet meg akarsz orvoslani és tölts a hordóban, tiszta és jó leszen.

Savanyó bort jobbítani.

Vess hat lót mandolát és baraczk magot törvé a hordóban.

Hogy édes, lágy, és jó ízű legyen a bor.

Végy nádmézet, ánist, édes gyükeret, fahéjat mosárba töröttet, és egy zacskóba ereszd a mustba, hadd forrjon meg együtt.

Más módon.

A musttal tölts a hordót félignél feljebb, és hadd forrani, és immár mikor majd megforrott volna, tölts más új forratlan mustot reá a sajtolt

mustába és egy kevés törött borkövet tégy bele, hadd meg ismég forrani, csakhogy tele ne legyen, úgy, hogy másodszor megtölthesd musttal és ismég borkövet tégy belé és ő magába hadd forrjon, hogy ki ne hányhasson és így cselekedjél négyszer egymásután és az bor erős és jó leszen.

Más módon, hogy meg ne savanyodjék.

Vess két darab temjént és két darab myrrhát a hordóba és csináld jól bele és nem hadja a bort megsavanyítani.

Hogy a bor a színit megtartsa.

Vess két mázatlan fazékcserepet a hordóba, vagy apró fejér kövecskét, vagy tölts malosa vizet bele, hogyha ezek nem használnak, végy gáliczkövet és sal armonyakumot a patikából, mindenikből négy lótot, fél font borkövet és egy serpenyőbe keverd meg a borkövet, azután törd meg mind együtt egy mosárba, egy marok megsült sót tégy bele és keverd együvé a hordóban, és szép tiszta bor leszen.

Ha a bor veres színüé lött és rosszá.

Végy annyi mézet, a menyit akarsz és egy tál fövént, három fazék vizet, keverd és tölts a hordóba, megjő a színe.

Vagy vegyed egynehány tikmonyat, a fejérit habard jól meg egy fazékban, öntsd a borban, és szépen megtisztúl.

Hogy rútságtól a bort megőrizhessed.

A bor forrása után végy egy zacskóban hársfa virágot, akaszd a hordóban és hadd álljon benne karácsonig és a bor szép tiszta és állandó leszen.

A bor ha nem savanyó, de zavaros, undok színü.

Végy egy pénz ára kecske-tejet és tölts a borba és megtisztúl.

Ha a bor büdös.

Végy hév czipót a kemenczéből, tedd egy zacskóban darabonként héven és ereszd a borba, háromszor a napjába ujítsd meg és így megjő a szaga.

Nyúló bort orvoslani.

Egy cseberrel végy ki belőle és egy jó törzsökös seprővel keverd meg keményen kereszt-kosúl, úgy, hogy tajtékozzék s ugyan úgy töltsd mingyárást más hordóban, ezután ismég végy más csöberrel ki és cselekedd azt, a mit az elsővel cselekedtél és töltsd reá az többivel azonképpen, míg az hordó megtelik.

Hogy a bor meg ne vesszen, és neki semmi se ártson.

Egy cserép tüzre vess temjént és hadd bemenni a hordó száján a füstöt, akkor az hordó ne legyen szintén tele, azután töltsd meg és csi-

náld jól be a száját, hadd álljon úgy ugyan alkalmas ideig és állandó leszen. Ha a bor elveszett, csakhogy tiszta legyen, csinálj sállyás bort belőle, csak száraz sállyát vess beléje, nyolczad napra jó leszen. Hogyha félő a bor, hogy el ne vesszen, akaszsz komlót bele és el nem hagyja veszni.

Hogy a must hamar megtisztúljon.

Végy fejér gyertyánfát, faragj abból forgácsot egy kézvonóval, hadd szivalkodjék meg egy kevésség, rakd a hordóba, és több szép tiszta mustot reá, hadd forrjon meg. Hogyha szőlő szemet hánsz beléje, annál jobb és tisztább leszen a bor.

Ürmös bor hogy hamar megtisztúljon.

Végy olyan hordót, a minéműt akarsz, mosd meg szépen, azután rakj egy rend szedett szemszőlőt beléje, egy, vagy két marok forgácsot, a mint feljül megmondám, azután ürmöt tölts reá, szép tiszta sajtolt mustot, hadd forrjon meg és hamar megtisztúl.

VEGYES KÖZLÉSEK.

MAGYAR LEVELEK A BÁRTFAI LEVÉLTÁRBÓL.

A M. Tört. Társulat mult nyári kirándúlásakor lebbent fel a fátyol a gazdag bártfai levéltárról. Igen nagy ott a magyar levelek száma is. Az itt bemutatandó tizenegy magyar levél különféle politikai híreket tartalmaz: a II. tudósít Lippáról, Erdélyről, Fráter György megöléséről s a budai basa készületeiről a híressé vált egri ostromra; a IV-ben Telekessi Imre, Ferdinánd kassai kapitánya élést sürget Bártfától, mert nagy szükséget szenvedtek királya hadai, az ellenség elfogván élelmi szereiket; ugyancsak a hadak élelmezéséről intézkedik s mozdúlatáról értesít a IX. és XI.; az V. és VI. a nagy mérveket öltött lengyelországi pestisről emlékezik, betiltván a közlekedést, zárt rendelvén el a határon; a VII. a harczra készülést hagyja meg Bártfának; a III. és VIII. a felső-magyarországi s általában a Lengyelországgal való borkereskedésre nyujt egy-egy érdekes adatot; végre a X-ből értesülünk a roppant sarczról, melyet Svendi Lázár Sáros vármegyére vetett.

I. 1535.

Keszenetemet és magam ajánlását írom ti kegyelmeteknek jó uraim és én barátim. Emlékezhetik ti kegyelmetek, mikor én Makoviczát tartám, jól tudja ti kegyelmetek, mikor én onnan eljövék, akkor es ti kegyelmetekkel szemben valék, akkor es ajánlám ti kegyelmeteknek az én barátságomat, te kegyelmetek es kére engemet arra, hogy az ti kegyelmeteknek barátsággal lennék, a mivel én kelletném ti kegyelmeteknek, úgy hogy ennek elétte az én barátságom ti kegyelmeteknek nem kellék, mert az üdü nem hozta, jól lehet mostan ti kegyelmetek küldte volt ez Pál uramat alá ez Szántóra, az ti kmetek szügségeért; ez Bertalan nevü legény a ki vele volt és ez Pál uramnál mennyi péz volt mind elvitte volt és mikor ezt én nekem ez miskoczi barátim hírré tették vona és

mindent szorkalmatosan és mindön dolgomat elhagyván ti kmetekért étszaka ugyancsak hirtelen lovon ez konosz emberet erettelök; és meg fogám és az mi píz nála volt, én tüle elvettem; ó pízül volt fél forint híján hatvanüt forint, aranyúl volt harmincz forint, Ferdinándos píze, tíz forint es mind ez pézéből és tebbet el nem vettem az ti kmetek barátságáért hít aran forintot és négy forint ó pénzt, a tebbit ez Pál uramnak kezéhez felküldtem. Ez levél költ Apátin, Szent János büjtin 1535.

Nagy Péter
Hiasberni tisztartó,
az ti kmetek atyafia és barátja.

Kívül: Ez levél adassék az bártvai bírónak és az tanácsnak nekem uraimnak és barátimnak.

II. 1551. dec. 23.

Köszönetemet és atyafiúságomat írom ti kgteknek, mint tisztelendő uraimnak és jó szomszédomnak.

Ez elmult napokban az minemő hireket én ti kgteknek írtam vala az Wlliman bék dolga felől, hogy mively üköt Lippában mind levákták volna, abba semmi nincsen, hanem csak négy százat vágtak le benne, mert kinestartó titkon annyi fegyvert adott volt nekiek, hogy az mifélénk semmit sem árthattak nekiek, hanem bíkivel Szegedbe mentenek, most es ott vadnak.

Továbbá az erdélyi dolog felöly nyilván bizonynyal ezt irhatom ti kgteknek, hogy az barát gyülést akart títetni királ ü fge és az ü hadnagyi ellen: azok penét (!) nem engedték, úgy annyira, hogy az espanyorok harmad magávaly lüttik meg és megiltík az barátot az gyülésnek előtte egy nappaly, kit ti kgtek bizonynyal hihet, hogy megöltik. Ezt is irhatom ti kgteknek, hogy most itt Besten (!) és Hatvanba az budai basa erősen csináltat kasokat és lajtorjákot, az immár, nem tudjok melyfelé akar menni. Isten tartsa meg ti kgteket minden jovávaly.

Ez levély költ Egren karácson előtt való szeredán anno domini 1551.

Stephanus Merse de Swÿnÿe
capitaneus comitatus Saros.

Külczím: Prudentibus ac circumspectis judici ac juratis civitatis Bartfa stb

III. 1555. aug. 15.

Prudentes ac ecsp. sat. Salutem stb.

Továbbbá ti kgtek kíretett vala engemet az én emberem által, én jó Servacius uram, hogy én ti kgteknek bort hozattam volna, azért én az ti kgtek kírisét meg nem szegtem, illyen nagy szorgos időbe nagy nehezen fogattam két szekeret, bocsáttam alá, hogy hát bort hozzanak

Mÿskolchÿrúl, — bizonyába tizenkét ftot kell adnom az két szekeresnek az hat fél bortúl. Lám jól tudja Bálint úram Hankóczÿ, az feÿr pínznek mely nehezen töttem szerit, hogy az ti kgtek kírisit hijába nem akartam hadni. Azért én jó uraim ti kgteket ezen kírem, mint bízott szomszéd uramot, hogy az borok árába felít feÿr pínzt adjon ti kgtek, a többire lengyen pínzt, ez jövé vosárnapra külgye egy bízott emberit kgtek, mert én ugyan igazán megírom ti kgteknek, hogy én jó bort hagytam hozni, ha találnak. Azért oly embert bocsásson ti kgtek cum pleno mandato, mert én tizenöt-öt ftnak alatta nem adhatom az borokot és két szekeret is szerezzen ti kgtek, kettőt, jólehet az egy bort magamnak hon hagyom. Isten tartsa jó egíszségbe fejenkint ti kgteket. Datum Wzffalwa feria quinta in festo Assümptionis (!) Marie a. d. 1555.

Ejusdem D^nis V^ris

deditissimus
Georgius Wz
de Wzffalwa m. p.

Külczím: Prud. ac. ccsp. viris dnis judici juratisque civibus civitatis ac totius communitati Bartfa etc. stb.

IV. 1559. jan. 26.

Köszönetömet és barátságomat írom kgteknek.

Továbbá ezt írhatom kgteknek, hogy én az istennek akaratjából az királ ő fge hadával az Tiszán általjöttem és Kis-Várdát az ellenségtül megszabadítottam. De miképpen az ellenségnek én élését először elfogtam vala, azonképpen mostan az ellenség is elfogta a mi élésönket, *úgy annyire, hogy soha még az élés az ő fge hadainak ilyen szűk nem volt, mint mostan vagyon.* Azért királ ő fge képében parancsolok én ti kgteknek, hogy ha fejetöket, jószágotokat szeretitök és megmaradástokat kivánjátok: tehát ezennel az urunk ő fge hadának élést, kenyért, hús, abrakot sert és mindenféle eleséget pénzre Tárkányba küldjetek, ha ezt mivelitök, ebből megesmeröm hogy ő fge hívei vattok, ha peniglen ez nem mívelitök, bizonynyal higyjétek hogy urunknak ő fgének bosszú-álló haragját rejátok várjátok. Azért egyebet ebbe ne tegyetök.

Datum in castris regiis prope arcem Kis-Várda ad Ayak positis 26. januarii 1559.

Emericus Thelekessy
capitaneus caesare(us) supremus.

Külczím: Prud. ac ccsp. dnis judici, juratisque civibus et tote universitati civium civitatis Bartfensis stb.

V. 1559. aug. 14.

Prudentes et circumspecti domini et amici nobis honorandi salutem et commendationem.

Tegnapi napon bizonnyal meg értettök, hogy mivel Lengyelországban nagy döghalál vagyon és azért ti közöletek az kereskedő nép szabadon oda benn jár, az lengyelek viszontag ti közétek bejár, te kegyelmeteknél volna ennek az értelme és volna annyc okosságtok is magatokért, feleségtekért és gyermektekért, és atyátokfiaiért, hogy ezt engednetek nem kellett volna, ennek utánna ugyan se merészjétek ezt engedni senkinek, hogy oda bejárjon, az vagy onnan, hogy valaki közitekben járjon. Ha peniglen immár volna valami czféle halál köztetek, itt vagyon én nekem egy fiam kérem te kegyelmedet biró uram, hogy szereztes egy kocsit neki az én pénzem fejébe és hozasd ide Eperjesre. Továbbá itt nálunk török híre vagyon, ti kegyelmetek legyen azért készen, hogy ha szögség fog lenni, lennétek készen. Isten tartsa meg kegyelmeteket. Datum Cassovie 14. Augusti 1559.

Emericus Thellekessi
generalis capitaneus
Casoviensis etc.

Ha valaki penigha morhájával onnan Lengyelországból ki jönne, marháját is elvegyék és legyen az bíró háznál; ez itt alattvaló ember es ha bemenne Lengyelországba, annak marháját is elvegyék.

Az budai basa minden erejével az Rákosra szállott álgyúkkal, taraczkokkal, legyetek azért készen.

Az én fijamot Verneriusné asszonyom házához hozzák.

Egy szelet papíroson: Ti kegyelmetek elirjon minden falukban és tartományokban, hogy az Lengyelországba való járást mindenött tiltsák és innen alól is senki oda be ne járjon ez fegyelem alatt, mert meg írtuk, hogy morhájokban megkárosodjanak.

Kivül: Prudentibus et circumspectis viris et dominis, judici, et juratis civibus civitatis Bartfensis, amicis nobis honorandis.

VI. 1559. okt. 12.

Prudentes ac circumspecti stb.

Salutem stb.

Továbbá panaszolkodnak énnekem az ittvaló kassai bírák és polgárok, hogy ti kgtek közzül az kereskedő népek szabadon jártanak volna Lengyelországba az halál közibe és ha ez igy vagyon, az mint én meghagytam vala kgteknek, hogy senki oda ne járna az halál közibe az kgtek várasiból, azért ha ez igy vagyon, jó néven nem veszem kgteknek, hogy az ti embertek mind szabadon járt oda és még idü jártával bánom

is. Azért engemet ti kgtek tegyen bizonossá, ha így vagyon-e, az vagy nem és hogyha még is az halál uralkodik közöttek és ott az kgtek városában mint vattok, hogyha halnak-e, avagy nem. Relationem item a V^ris D^nibus expectamus de his supradictis. Easdem stb.

Datum Cassovie 12. die mensis octobris anno 1559.

Emericus Thelekessy etc.

Külczím: Prudentibus ac ccsp^is dnis judicibus et juratis civibus civitatis Bartphae sat.

VII. 1559. dec. 6.

Prud. ac ccspecti stb. Salutem stb.

Továbbá ti kgteknek ezt akartuk tudtára adnunk, hogy most is ő fgének ujonnan erős parancsolatja jött, hogy ha az frigy alatt az töröknek valami mozdúlása történnék, tehát minden órában készen lennénk, hogy tehetségünk szerint az ő igyekezeteknek ellene állanánk: azért hagyuk mi ti kgteknek ez mi levelünk látván az ő fge neve alatt, hogy kgtek nyolczvan gyalogot szerezzen, és az szebeniekel egyetemben kgtek két szekeret szerezzen por, golyóbis alá, ki ágyúhoz való szerszám- és annak felette még szekeres lovat jó taraczk alá valókat; kikre ti kgtek minden haladék nélkül reá gondoljon és készen legyen, hogy ha az szükség hirtelenséggel kévánangya, tehát ez dologban semmi fogyatkozás ne essék. Melyről mi írtunk az szebenicknek is. Secus non facturi. Datum Cassovie 6. die decembris anno 1559.

Emericus Thelekessÿ.

Külczím: Prud. ac ccsp. dnis judicibus juratisque civibus civitatis Bartfensis sat.

VIII. 1560. márcz. 21.

Prudentes et circumspecti domini et domini nobis honorandi, salutem ect.

Továbbá mikoron az ti kegyelmetek embere én nállam itt volt volna, értem ezt, mivel hogy az lengyelek ő magokban ezt elvégezték volna, hogy ők ide Magyarországra borért ne jönnének, hanem, hogy innen Magyarországrúl vinnék oda nekiek helyekben és hogy ők oly vámot is szerzettek volna, hogy ki ez előtt nem volt volna, mely effélékből mind ti kegyelmeteknek és mind minekünk és főképpen ő felségének nagy kára következnék: azért ti kmetek ez dolgokrúl engemet mindjárást volta szerint és bizonynyal informáljon meg ha ez dolgok így vannak és az vám kit mostan szerzettek, ha Magyarország határában vagyon-e, azvagy Lengyelország határába, kikről ti kmetektől választ várunk. Easdem valere optamus.

Datum Casovie 21. Martii Anno Dni 1560.

Emericus Thelekessi
de Debrete etc.

És az vámot ha országúl végezték-e az lengyelek, vagy csak egy tartományokban és micsoda helyen legyen, nekem adjátok tudtomra etc.

Külczím: Prudentibus ac circumspectis dominis judicibus juratisque civibus civitatis Bartfensis ect. dominis et amicis nobis observandissimis.

IX. 1563. febr. 24.

Prud. ac cirsumspecti stb. Salutem stb.

Ti kgteknek ezt akarám tudtára adnom: ű fge urunk akaratjából az fegyveresek és az németeknek egy része ennét ez földrül oda fel indul Liptó felé és még oda érnek Saaros vármegyén és Szepességen mennek fel, holott ük élés nélkül nem lehetnek, annakokáért kérjük ti kgteket, hogy kgtek viselje gondját az nép élésének, hogy még azon felmennek, ne fogyatkozzanak meg élés nélkül, mert ha ti kgtek rejá nem gondol, ük az szegínséget fogják megnyomorítani, a hová élésért kimennek, ki sokkal nagyobb kárával fog az szegénységnek lenni, hogy nem ha ti kgtek fogja elrendelni az szegénységnek, ki mit vigyennek az útra eleikbe, ük kedig(!) arra felelnek, hogy ha élések leszen, hogy soholt kárt nem nek és az élésnek megadják az árát. Azért ti kgtek vitessen mind embernek s mind lónak való élést pénzekre. Ezt akarám kgteknek megjelentenem és ti kgteknek kívánom mindenkoron jó egészséget.

Cassoviae, 24. februarii a. d. 1563.

Franciscus Zaÿ
de Chemer

Külczím: Prudentibus et ccsp. dnis judici et juratis caeterisque civibus civitatis Bartffae sat.

X. 1565. aug. 1.

Szolgálatomat ajánlom kgteknek mint uraimnak. Továbbá ezt akarám kgdnek tudtára adnom, hogy *Svendi Lázár* levelit hozák az vármegyébe, kiben igen parancsol, hogy minden kapurúl egy köböl lisztet és egy köböl abrakot és két kapura egy tyúkot és tíz kapura egy egísz szalonát és két kapura egy lúdat, húsz kapura egy vágó tehént és annak felette minden húsz kapura egy szekeret, Eperjessé, Pesti Ferenczne mert az táborba élést küld rajtok és azoknak Pesti Ferencz fizet, továbbá az élést az mint kgdnek az levélben megirtam, mindjárást kgd Szakmárba küldje, mert Svendi Lázár igen parancsol. Azért akarám kgdnek tudtára adnom, hogy kgd azután magát ne menthesse, hogy kgd nem tudta volna, mert espán uramot és az szolgabirákot igen fenyegetik, azért kgd viseljen gondot rejá, hogy se kgdtül se a kgd szegényítül fogyatkozás ne essék. Az úristen tartsa meg kgdet minden jó egészségvel.

Ez levél költ Terneÿn kisasszonyhavának első napján 1565.

Terneÿ János, te kgtek szolgája.

Külczím: Ez levél adassék az tisztelendő bártvai bíró uramnak, énnekem bizodalmas uramnak.

XI. k. n.

Keszenetemnek utánna te kegyelmednek ezt adom megtudni, hogy az elmult széken Káczyán uram hadnagyja írt vala az vármegyének, hogy ílést vinnének az népnek be eperjesi vásárra és mindennek kípe szerint való árát megakarják adni: az árpának husz pínz, zabnak XIV, ludnak V, tyúknak III, malacznak V, szénának; a ki minémű terehvel viszen, annak ahoz kípest való árát adják meg és a ki czféle ílést beviszen, álljon meg az hadnagy szállása előtt, ott mindennek megadják ez megszabott árát és jó pínzt adnak, kit ember elkelthet, mert mi nekünk meghadta espán uram és az hadnagy, hogy kiki mind az ü járását meghirdesse, azírt ti kegyelmetek es hagya meg jobbágytoknak, hogy a ki mit vihet vigyen, mert a honnajt nem visznek pínzekre, kiküldik szekereket pínzek nélkül elviszik, azért ti kegyelmetek es viseljen gondót ríjá

Lypolth Gáspár.

Kivül: Ez levél bárthway bíró uramnak ü kegyelmének adassék.

Közli: Szádeczky Lajos.

A »SYNTAGMA« IRÓI TISZTELETDIJA.

A maros-vásárhelyi ref. főiskola könyvtára Baranyai Decsi János: »Syntagma Juris« czímü, Kolosvárt, Heltai által 1593-ban kiadott nagybecsü munkájának egy igen díszes példányát bírja, melynek becsét emeli, hogy a czímlap, ajánló levél s előbeszéd után még egy nyomtatott lap van bekötve, mely a munka kiadásának történetét adja elő s mely egész terjedelmében így hangzik:

Ego Joannes Decius Baronius fateor hoc meo chirographo, et universis, quorum interest, significatum volo, memorandum dominum Casparem Heltum civem ac typographum Claudiopolitanum, pro sua in rempublicam literariam affectione, *Syntagma juris imperialis ac Ungarici*, meis laboribus concinnatum, propriis (quod non exiguis laudibus celebrandum est) expensis in lucem emisisse, mihique in compensationem mearum lucubrationum minime vulgarium, ex mutuo compacto, centum exemplaria contulisse. In cujus rei testimonium hasce meas literas, proprio sigillo munitas, petenti libenter impertiendas existimavi, paratus

quandocunque se occasio dederit, omnia pietatis ac humanitatis officia, pro hoc singulari beneficio in rempubl. collato praestare.

Datum Claudiopoli, Anno salutis reparatae C I3 I3 XCIV. V. januarii.

Idem qui supra m. p.

Közli: Koncz József.

I. RÁKÓCZY GYÖRGY KONYHAI RENDTARTÁSA.

Konyához való instructió 1634. die 12 Maji.

1. Az mi konyhánknak, hogy mentől böcsületesben és szorgalmatosban viselhessék gondját konyha mesterink, fogyatkozás nélkül méltónak ítéljük, hogy mindenkoron konyhánk köröl legyen nyolcz ajtónálló, kik főképen dependeáljanak csak konyhamesterinktől, főudvarbíránktól is függvén egyértelemben lévén konyhamesterinkkel, kik erős hittel legyenek kötelesek konyhánk körül és hivataljok szerént való szolgálatra s konyhánkon levő minden eszközöknek szorgalmatos gondviselésére, vízhordatás, arra tiszta edénytartásra és abból tiszta edénynyel való kimerítésére, hordására és fedél alatt való tisztántartására minden helyben és mind úton is, kiknek négye egy héten és négye másik héten bejárván konyhánkra, ki ne merészeljenek menni konyhamesterünk hire nélkül csak egy óráig is predicatio és könyörgés hallgatáson kívül, akkor is kettei, — kettei változván helyiben maradván, erre authoritást adtunk konyhamesterünknek büntetésére, kik ez kegyelmes parancsolatnak ellen találtatnak cselekedni.

2. Mivel sokféle fogyatkozást ismerünk konyhánkon lenni, főképen udvarunk népe asztalunk tartásában, mely az sok imide-amoda való tálalás, csuporban, fazékban való kiosztás az mi ordinantiánk nélkül, eszünkben is vévén afféle dolgot és annak okát. Mind szakácsink különkülön tálalván kiki magának, oly erős authoritást adtunk konyhamesterinknek, hogy kinek-kinek az mi kegyelmes ordinatiánk szerént udvari népei közöl asztalt járna, aszerént amennyi tál étke jár, szolgáltassák és adják úgy ki. Konyha mesterinknek arról konyha ajtaján jegyzése lévén; konyhára mód nélkül ne tóduljanak és ne kiáltsanak, kiki contentus légyen azzal, mert a kinek szolgáján mi történik, magára vessen. Az magunk asztalára adandó étkeket mind konyha mesterünk, főszakácsunk és fő asztalnokunk tartozzanak életek és tisztességek vesztése alatt megkóstolni. Mindazáltal az étek feladásban ilyen mód observáltassék. Magunk asztalára étkünket feladván, utána fiainkét, azt mindenkor legelsőbben fő szakácsunk igen reá vigyázván, hány tál étket adnak fel mindenik fogáskor, nem csak vendégségkor konyha mesterünk is arra szorgalmatos gondot viselvén, annakutána rendel, kinek-kinek hány tál étke jár, necsak lével töltsék az tálat, hanem fő szakácsink igen reá

vigyázzanak, mivel konyha mesterink étkünk előtt fel szoktak jönni, hogy panasz minket ne érjen, hogy vendégségkor hány asztalra főznek, mindenik asztalra hány tál étek s meleg ételekben is hány lészen, jól meglássa főszakácsunk, hogy ebből fogyatkozás ne legyen, mert konyha mesterink arra nem mindenkor vigyázhatnak; fő szakácsinknak pedig, mikor jelen vagyon (ha pedig nincs jelen) kit konyhamesterink eleikben rendelnek, magának három tál étket szállására vitetni szabadosan, kegyelmesen megengedtük, de ezenkívül senkinek személyválogatás nélkül külön tálalni el nem szenvedjük, hanem közönségesen magok bö csületit előttök viselvén praebendájokat együve kifogván konyhánkon, benn közönségesen együtt ennen sáfárinkkal ott ebélljenek és vacsoráljonak, sőt hálni is konyhánkról konyha mesterink híre nélkül ki ne merészeljenek menni praedicatio és könyörgés hallgatás kívül. Mindazáltal konyhamesterink hirével beteg s köteles szolgáinknak konyhamesterink hírével való gazdálkodást nem tiltunk ilyen módon, de szakácsaink senki magától meg ne merészelje próbálni. Az mi az étekborsolást illeti, méltónak ítéljük, hogy az borsoló reggel kilencz órakor, este pedig öt órakor mindenkor jelen legyen és az utolsó fogásig konyhánkról ki ne menjen. Az borsolásban pedig ilyen mód observáltassék: az fő szakács, két öreg szakácsával együtt borsoljon mindenkor, mások ne, ebben is mértékletességet követvén, mert néha annyira borsolják, sáfránozzák, nem is ehetik ember benne; borsolás után az kik az étket borsolták étek adáskor, kit elsőben fel szoktak adni, azután rendel, az borsoló elsőben, azután az három szakács, utána konyhamesterink megkóstolván, erre igen nagy és szorgalmatos vigyázás kívántatik; kiknek pedig asztala konyhánkról nem jár, oda ne merészeljen menni, mert authoritást adtunk konyha mesterinknek azoknak megbüntetésére, mivel ott semmi járások nincsen.

3. Az . . . . a többi hiányzik.

(Eredetije a gróf Teleki család lévéltárának jelenleg rendezés alatt levő részében.)

Közli: Koncz József.

EDICTA MILITARIA.

1. Valaki az élő istennek szent nevét ördögadtával, teremtettével káromolja s egyéb kárhozatos szétkokkal szétkozódik, valahányszor elköveti, az zászló alatt annyiszor megpálczáztassék fáradtig; és valaki az olyan káromkodást hallja, tartozik átok alatt tészteinek megjelenteni, kit ha el nem követne, maga pálczáztassék meg érette.

2. Valaki templomokat, paróchiákat, oskolákot, szalvaguardia és protectio alá vett helyeket felvér, prédál, meghaljon érette; ha penig az had élés dolgából megfogyatkozník és az szegínység semmikípen gazdálkodni nem akarna, az tisztnek harmadmagával a templom kerítésé-

ben templomban bemenni, illendőképen onnét élést kihozni más rendbeli kártétel nélkül szabados; ha penig kárt tészen, meghal érette, ezt mindazáltal úgy kell érteni, hogyha a szegénség mezei veteményit betakaritja, máskint míg a mezőben (!?) lészen, az templom kerétsébül semmitse vegyenek.

3. Senki tészti akaratja nélkül táborunkrul, zászlója alól szökve el ne menjen, imitt-amott ne lézengjen, a ki penig kóborol, prédál, kimenvén, zászlója alól vissza nem tér, jószága prédáltassék fel, maga fogattassék meg, hozattassék az táborba. Ha penig valamelyike más zászló alá menne, vissza adattassék, és megbüntettessék. Az ki penig labanczczá lészen, kézbe akadván, mint nyilvánvaló áruló megölettessék.

4. Senki az otthon lakos szegénséget ne nyomorgassa, marháját ne hajtsa, falujokat ne pusztítsa, malmokat, házokat ne égessen, más ember quártéját fel ne verje, vagy gazdáját meg ne lopja, károsétsa, hanem ellenségtül nyerjen, amire isten segíti. A mikor pedig táborozás vagyon, zsákmánra menvén, ha aprót kaphat, az öreg marhát levágni, annál inkább eladni, vesztegetni ne merészelje, különben meghal érette.

5. Közöttünk szenvedő becsületes atyánkfiainak házok népét ne háborgassák, sem külső javokat ne praedálják, jószágokat, marhájokat ne bántsák, embereiket ne saczoltassák, máskint valaki azt cselekeszi, meghal érette.

6. Senki kardot egymás ellen ne togjon, mert megverettetik, aki penig zászló alatt fegyverkezik, keze vágattatik el érette, halálért halállal fizet.

7. Senki is az Szepesben levő tizenhárom városokat, azoknak lakosit ne bántsa, lovokat, marhájokat ne fogdossa, el ne hajtsa, mivel azok nem Magyarországhoz, hanem Lengyelországhoz abban levő respublicához tartoznak, nekünk is penig jóakaróink, külenben meghal érette.

8. Valaki csak magától teszi hadnagygyá és tisztté, meghaljon.

9. Valaki a szőlőhegyeket futja, az szőlőt prédálja, buzát csépel, pénzen eladja, avagy azt lovastul gázolja, megpálczáztassék érette.

10. Valamely szolga szekve vagy nyilván elmégyen ura akaratja kévül, valamely zászló alatt találtatik, visszaadassék az hadakozásnak végéig.

11. Senki elöljárójára ne támadjon, ellene fegyvert ne fogjon, ne szidja, ne verje, mert meghal érette, a mely tiszt penig hadának nem mér, vagy nem akar parantsolni, tisztét veszétse el.

12. Valaki az ellenséggel titkon practicál, irogat és izenget, főtiszti engedelme nélkül vele barátkozik, sőt csak beszél is, meghalérette.

13. Valaki strázsára, postára, csatára és egyéb szolgálatra küldetik, el nem menne, vagy abban híven nem járna, meghaljon érette.

14. Valaki hamis híreket költvén, lármát csinál, érdemesen megbüntettessék érette.

15. Valaki Jézus kiáltás után lövődez, vagy táboron kívül hál, meg három (!) pálczáztassék, a ki penig jelkiadás után a táborrul hir nélkül kimégyen, meghal érette.

16. Valaki a hópénzzel, vagy nyereséggel elszökik az zászló alul, meghaljon érette.

17. Valaki szükségnek idején, kiváltképen harczon tisztviselőjét elhagyván, zászlója alul rendeletlenül és gyalázatosan elfut, az szerint tészt, is ha valamelyike azt cselekedné, meghaljon érette.

18. Valaki közönséges ügyünk való dolgot tud, ért s hall és az tészteknek hírt nem tészen, meghal érette.

19. Valaki kiváltkippen való engedelmünk nélkül oly várat, kastélt, vagy várost felvér, a hol ellenünk kijáró labanez vagy német nincsen, meghal érette, ahol penig oly ellenség volna is, az tisztek teljes tehetséggel távoztassák, hogy az benlévő ártatlan lakosokat, kik fegyvert nem fognak, senki ne bántsa, meg ne károsítsa, máskint erős számadásban lészen.

20. Senki akármely valláson lévő prédikátorokat, pátereket háborgatni feje elvesztése alatt ne merészelje, úgymint azáltal, hogy az olyan páterek az luteránа és kálvinista vallásbeli ecclesiákba, kiket tőlünk hatalommal elfoglaltak, ne találtassanak, máskint ha mi esik rajtok, magoknak tulajdonétsák.

21. Valamely tiszt az edictum ellen való prédában tudva részt veszen, nevezetes halállal haljon meg érette.

22. Az fiókstrázsa, ha elaluszik, meghal érette.

23, Az eltévedt marhát avagy harczon elszalasztott lovat tartozzék kiki minden halogatás nélkül mindenestül tisz kezében adni, úgy, hogy azon tiszt nekünk azonnal megjelentse, mert ha ki magánál elrejté, megverettessék, ha penig elidegeníti, két annyi árával tartozik.

24. Valaki német vagy magyar rabot fog, tartozik azt kiki előnkbe hozni s bemutatni holmi szükséges dolgoknak kitanulásáért, máskint abbul várható rendes nyerességben senki meg nem károsodik. Az elfogott leveleket is felbontás nélkül bizonyos embere által kezünkhez küldje, el ne szaggassa. Egyébaránt az ki ezek ellen cselekeszik, erős büntetésünket el nem kerüli.

25. Valaki mesterembereket, lakatosokat, kovácsokat, molnárokat, egyébféle mesterembereket közönségesen többeket is háborgat, műszeregben *(így!)* megkárosit, ki miatt is az egész vétézlő rendnek nagy fogyatkozása essék, meghaljon érette.

26. Valaki erőszaktételben találtatik, meghal érette.

27. Valaki az rendeltetett salvaquardiákot besteleníti, reájok támad, életével fizet érette, az lévén penig igaz salvaquardia, kiníl pecsétünk lészen, valaki azért salvaquardiát ad, annak híre nélkül, a kire bizattatott, kemíny büntetését el nem kerüli.

28. Valaki patenslevelünkben kiadott parancsolatunkat és eddig kiadott, azután is kiadandó protectionális levelünket meg nem becsüli, az ellen cselekszik, kétség nélkül fejének kegyelem nem adatik.

29. Valaki a táborra, vagy akármely megszálló helyre akárki számára, magunk vagy mások szükségére hozandó élést elfog, vagy elvészen, meghal érette.

Ultimo. Mindezekre strázsamestereink, tábormestereink az vásárbíró jól vigyázzanak, a kiket ezek ellen cselekedni látnak, tartozzanak az olyaténokat hitbéli kötelességek szerint azonnal megfogni, az kik közülek pálczáztatást érdemelnek, megbüntetni, az többit penig, kik halálos vétekben találtatnak, udvari kapitányunk hadi székünk eleiben hozni. Datum in castris Hungaricis ad Szilvás-Ujfalu positis die decima nona mensis Julii Anno Millesimo Sexcentesimo Octuagesimo secundo.

Kivül: Edicta militaria in arce Tokaj extradata.

Közli: HERFURT JÓZSEF.

A ROZSNYAI BÁNYÁSZAT ÁLLAPOTA A XVII-ik SZÁZAD KÖZEPÉN.

A »Történelmi Tár« 1878-ik évi folyamában (671. s köv. ll.) néhány adatot közöltünk a szepességi bányák állapotáról a tizenhetedik század elején, s ott kimutattuk, hogy a rozsnyai bányászat akkor már hanyatlásnak indult.

Még szomorúbbá változott a rozsnyai bányászat viszonya a XVII-ik század közepén, a mikor ott szakképes bányász már nem is létezett, s a bányaművelés majdnem egészen pangott, miért is az esztergomi érsek komolyan megintette a várost, hogy a bányászatot az előbbi virágzó állapotába helyezze vissza, mert különben a várostól kegyelmét elvonni s azt szabadalmaitól megfosztani fogja.

Az erélyes felhivás folytán a város az érsekhez fordult, avval a kéréssel, gondoskodjék maga szakképzett férfiakról, a mit az érsek megígérvén, parancsolt, hogy a városi község maga kezdje meg azonnal a bányák művelését s fedezze a költséget saját jövedelmeiből.

Hosszabb időn át nem jelentkezvén, az érsek által ígért szakférfiak, s mert Rozsnyán a bányaművelést mindenáron, váljék az a községnek hasznára vagy kárára, ujból meginditani kellett, a városi tanács 1653. april 15-én kelt levelében Rothenfeldi Roth Hermann körmöczi alkamara grófhoz, ki akkor egyszersmind a fökamara grófi hivatalnak administrátora volt, fordult, megkérvén öt, legyen szives Rozsnyára

egy bányászati és egy zuzdai tisztviselőt, továbbá egy iszaplárt és egy tanonczot küldeni, hogy azok az ottani bányák állásának megvizsgálása után az érsekhez jelentést tehessenek.

A tanács levelében már is előre kijelentvén háláját, a kamara grófnak ajándékul másfélfont czinobert küldött.

Az érsek azonban nem felejtkezett meg adott igéretéről, a mint az a kamaragrófnak april 18-án a rozsnyai tanácshoz intézett leveléből kiderül, a hol a tanácscsal közöltetik, hogy az érsek Szt.-Kereszten való tartózkodása alkalmával a kamara grófot felkérte, küldene Rozsnyára ügyes bányászokat.

Ennek tulajdonítandó, hogy midőn Rozsnya város levele Kör: mörcze érkezett, a kivánt szakférfiak már utközben voltak. Azok közül névszerint van megnevezve Bauer Márton körmöczi bányagondnok.

A kamaragróf a tanácsnak adott válaszában megköszönte az átküldött czinobert, avval az értesítéssel, hogy ő azt ő felségének átküldeni fogja, s egyszersmind felhívja a várost, küldene szintén ő Felségének készpénzfizetés iránt czinobert, mert avval neki kedves szolgálatot teend.

Diváld József.

1706

SZIRMAY ENDRÉNEK ÖNÉLETRAJZA.

(1656—1706-IG.)

1881. év julius 30-án abaujmegyei Csécs helységen átutazva, mig kocsisom etetett, a községet, s névleg az ottani kastélyt óhajtám megszemlélni, mely hajdan a Szirmay családé volt. Megtudván azt, hogy midőn a kastély más birtokos kezére került, az egy szobát elfoglaló könyvtár is eladatott, e könyvtár vevőjéhez, az odavaló szatócshoz siettem, kinél a könyvtár maradványai között azon kéziratot találtam, melyet felette érdekes volta miatt itt ismertetni és belőle szemelvényeket közleni bátorkodom.

Első pillanatra felismertem benne a nagybecsű családi ereklyét, mely habár címlappal nem bír, Szirmay Endre kéziratának bizonyult, melyben ő 1680-tól 1706-ig saját birtok-ügyei mellett, élményeit sorolja fel. Ezeket megelőzőleg a Szirmay és vele rokon családokról örökit meg igen becses adatokat.

Valamint az időszakra nézve, melyben e mű iratott, úgy a személyeket tekintve, kikkel foglalkozik, e mű kiváló figyelmet érdemel.

Az 1680-tól 1706-ig lefolyt időszak hazánkban egyike a legizgalmasbaknak. A török kiüzetésére a végső erőmegfeszités történik, a politikai belszervezet vajudik, s már-már a haza éjszakkeleti részeiben belháborúk villámai kezdenek czikázni. A vallás felekezetek törekvései egymás fölé kerekedni, hullámokként zajlanak. Nagyhorderejű események tüntek fel a csatamezőn, a vallási-, politikai-, polgári- és családi életben. Hazánk aerát váltott a mi nagy küzdelmébe került, nehezen tudott megválni az egyiktől, s nagy fáradsággal birt a másikba átmenni.

Természetesen nagy hálával tartozik az utókor azon férfiaknak, kik ezen viszontagságdús időszak eseményeit feljegyezték. Ezek egyike Szirmay Endre, ki mint előkelő család tagja, tehetségdús férfiú, minden irányban érdekelve: annál becsesebb feljegyzéseket eszközölhetett. Eddig tőle több érdekes mű ismeretes, sőt van közhasználaton. Igy emliti családjának egyik tagja, Szirmay Antal, »Notitia Historica Comitatus Zempliniensis« czimű

művében, melyet Kovachich Márton 1804-ben kiadott, miszerint Szirmay Endre által kéziratban hátrahagyott saját időszaka mozgalmainak története (i. m. 221. l. 571. §.) Rottal és Heiszter elnöksége alatt a vallásügyek elintézésére 1671-ben Pozsonyban működött bizottság tevékenységéről naplót vezetett (u. o. 222. l. 573. §.) Kassa várnak 1682-ben Thököli által történt bevételének történetét megirta, melyet Kovachich Márton, »Scriptores Rerum Hungaricarum Minores« czimű gyűjteményes művében kiadott (II. k. 306—314 ll.) Jelen mű Szirmay Endrének negyedik műve, erről még eddig a nyilvánosságban említés nem történt, nem is csoda, mert Endre maga irta a könyv belső táblájára e szavakat: »*Ezen könyvem idegenektől ne olvastassék: azért obtestalom Fiaimat, tartsák in secreto.*« Ennek következtében a könyv jól elzárva, titokban tartatott. Most azonban, midőn annak tartalma egyébb mint historiai becsecsel nem bir, jusson egy szerencsés véletlen által köztudomásra.

Tekintve a műben felemlített személyeket, a szerző saját személyén kivül leginkább emliti atyját Pétert, saját fivéreit; István grófot, Miklóst és Pétert; a Szirmay családdal rokon Ongai és Keczer családok tagjait. De leginkább figyelmet érdemel, a mit szerző iskolatársa és ifjukori barátjáról, későbbi főnökéről Tökölyi Imréről feljegyzett. Előfordulnak mások is, kik a Tökölyi-féle mozgalmakban résztvettek.

Lássuk már most a könyvet alakjára nézve:

A kis negyedrét alaku könyv 290 számozott lappal bir, melyek folyékony, itt-ott igen apró, ugyanazon kéztől származó egyforma irással sürün be vannak irva, úgy, hogy a lapok széléig terjed az irás. Kötése igen egyszerű, félkemény papirtáblákból áll, melyek habár világos szinüek, mégis feltünően tiszták. Ezeken két-két szalag volt alkalmazva. Ezen körülményből azt vélem következtethetni, hogy a könyv becsomagolva, mindig elzártan tartatott.

Foglalatját tekintve:

A három első számozatlan lap üdvös mondatokat tartalmaz az életbölcsesség, erkölcs, takarékosság és más eféléről. A mondónak neve nem lévén idézve, úgy vélem, hogy azok többnyire Szirmay Endrének magának emlékmondatai. Ilyen igen jellemző a többek közt ez: »Qui minuta et tenua meditantur Paupertate premuntur.«

A számozott lapok eleje »Genealogia Familiae Zyrmaianae« czimmel bir, melyben a család története rövid sommában adatik elő, kiemelve 1390-től annak legjelesebb tagjait.

A 2—3 lapok, a családfát szemléltetik 1390-től 1680-ig, 72 taggal.

A 4. lapon a nősülés által a családnak szerzett vagyon soroltatik fel.

Az 5. lapon »Memoriale de Stephano Szirmay IV.« czimmel, szerző nagyatyjának viselt dolgait mondja el, kiváló figyelemmel két egymást követő nejére, Keczer Zsófia és Ongay Borbála élet adataira. Ez utóbbi Thurzó György gyámnoksága alatt Árva várban neveltetett.

A 6. l. Ongay Borbála családját mutatja be 14 taggal, melylyel rokonságban voltak a Bakó, Komady, Almásy, Füzesséry, Thurzó és Turóczy családok. Nagy Iván, »Magyarország Családai« czimü müvében az Ongay családot nem emliti.

A 7. lapon »Memoriale de Petro Szirmay« szerző atyjának igen érdekes életadatait sorolja fel, melyekből mutatványul a következőket átvettem:

»Ao 1608. Natus Szendroviae Patre Stephano Szirmay Vigiliarum Praefecto, Matre Barbara Ongay Filia Antonij Ongay. Cujus Pater Ao 1612 ex vulnere inflicto, Szendroviae mortuus est. Quem Orphanum Patruus Georgius Szirmay sub Tutelam suam susceperat postquam Mater ejusdem Stephano Almássy nupsisset: Verum ex aedibus Georgii Szirmay Mater Eundem clandestine recepit: Mortua expost cito Matre, educabatur Fügedini apud Joannem Ongay, cujus Consortis Verbera pertaesus, ivit in Scholam Gönczensem, demum in Patakiensem: Hinc recommendatus ad D. Paulum Szemere Notarium Cottus, et expost per eundem ad Mgrm Prothonotarium (a név olvashatatlan.)

Ao 1637. Duxit Annam Keczer Filiam Andreae Keczer Cumanorum et Jazygum Capitanei, quae ea conditione Eidem elocata est, ne in Szirma sub jugo Turcico degat; ob hoc emerat Curiam in Péder, quo Eandem deduxit: sed nec ibidem diu ob excursiones Turcicas securus; emit Curiam desertam in Pazdics.

Ao 1642. Electus est Notarius Borsodiensis.

Ao 1645. Electus est Notarius Zempliniensis.

Ao 1646. Electus est Vice Comes Zempliniensis.

Ao 1652. Factus est Praefectus Comitis Francisci Wesselényi Generalis Cassoviensis, et expost Palatini in quo Officio ad dies Vitae perseveravit.

Ao 1658. Ultima Decembr. Mortuus est Pazdiesini ex Ulcere in Collo per Chyrurgum aperto.

Fuit tota vita sobrius, pura Aqua contentus: Vinum rarissime in signum singularis Amicitiae sumsit.«

A 8. lapon Szirmay Péter és neje Keczer Anna szerzeményei soroltatnak fel. Előbbi 23 jószágot szerzett 31,592 frt 52 d.-ért, utóbbi pedig 17-et, 15,626 frt 29 d.-ért.

A 9. lap üres.

A 10—12. lapokon a Keczer családnak két családfáját adja összesen 56 taggal.

A 13. lapon Szirmay Péternek és Endrének minden gyermekei felsoroltatnak. Előbbi 10, utóbbi 14-el birt. Előbbieknél hozzá van téve kinek-kinek kora, utóbbiaknál a születési és halálozási idő jelzése.

A 14. lap üres.

A 15—21. lap Szirmay Endrének ifjúkori önéletrajzát tartalmazzák, melyet, mint igen érdekest, egész terjedelmében átvettem.

»Vita Andreae Szirmay Juvenis per Eundem Ao 1681. concinnata.

Pater mihi Petrus, qui Stephano Szirmay ac Barbara Ongay Parentibus Calvinianis, in Avita Cottus Borsodiensis Possessione Szirma ortus, Patre triennis orbus, sub Vitrico Puer in Literis humanioribus, Adolescens in Jure Patrio exercitus, Juvenis duorum Borsodiensis et Gömöriensis Cottuum Notarius constitutus, empta Pederini Curia ductaque Anna Keczer Conjuge, metu Excursionum Turcarum, translata Pederino Pazdicsinum Residentia, Notarius, sequentique Anno Vice Comes Cottus Zempliniensis electus, demum in diaeta 1647. Tabulae Regiae Judiciariae Assessor, unaque Praefectus Bonorum Palatini, die ultima Decembris Anni 1658. Quinquagenarius superstes esse desijt. Mater ut praemissum est Anna ex Andrea Keczer et Flora Kamper Parentibus Lutheranis progenita abstemia quae provectae viduitatis suae annos in quatuor Filiorum Stephani Nicolai Petri et Andreae minus degenerum Religioni Lutheranae innutritorum solatio transigit. His Parentibus ego Anno *1656.* die 18 Junij in paterno Pazdicsiensi Castello genitus, Infantiam partim penes Viduan Matrem, partim penes Materteram Szinyeini Claram Keczer (quae me Filij, quamque ego Matris loco semper colui) balbutiens, vegetus transegi.

Ao *1664.* Fratribus Nicolao et Petro Bartphae Scholam sub Rectore Elia Ladivero frequentantibus, Literis initiandus, sum adjunctus. Hospite Salamone Grünvaldt; Privato Michaele Bors Hungaro, Publico Seniore quodam Scholae Sclavo, Praeceptoribus.

Ao *1665.* Bartphae cum praefatis Fratribus: ac Andrea et Georgio Ghyczy de Assakürt Contubernalibus: Hospite Leonhardo Pusch, Privato Michaele Corvini plus aequo rigidiore; Publicò Collaboratore quodam decrepito Praeceptoribus Declinationes didici: Germanica Rudimenta privatim imbibens.

Ao *1666.* itidem Bartphae cum ijsdem Fratribus, ac Georgio Ghyczy et Ladislao Füzessery Commensalibus, conducta in Platea Sclavorum Domo cum Christophori Szinyey Filÿs communi, victualibus per Matrem suppeditatis, Praeceptore Privato eodem Michaele Corvini severo; Publico autem Cantore, quodam Germano Principia Grammaticae sunt mihi tradita.

Ao *1667.* Elia Ladivero Rectoratui valedicente, pauloque post Fratre Petro desperate aegrotante Szinyeinum cum praefatis Fratribus et Commensalibus sum avectus; ubi dicto severo Praeceptore amandato quadrantem hujus Anni Lusibus exegi. Convalescente Fratre in Majo Eperjessinum cum ijsdem sum

missus: Ubi Scholae Rectore Joanne Bayero, Privato Praeceptore Daniele Ivankovics fideli ac industrio, in aedibus Szinyeianis Coquam intertenentes, Gramaticae Rhenÿ operam navare coepi.

Ao *1668*. Eperjessini in praefatis aedibus Szinyeianis cum ijsdem Fratribus ac ijsdem Georgio Ghiczy et Ladislao Füzesséry Commensalibus: Rectore Collegij Doctore Pancratio, Privato eodem Daniele Ivankovics; Publico Andrea Szantho Praeceptoribus sedulis, Grammaticae Studium continuavi.

Ao *1669*. Eperjessini in ijsdem aedibus, cum ijsdem Fratribus et Commensalibus, sub ijsdem Privato et Publico Praeceptoribus, Comite Emerico Thököly, Baronibus Emerico Petróczy et Francisco Pongrácz, ac compluribus nobilibus aemulis, in eadem Grammatistarum Classe, Directore Collegij D. Samuele Pomario adeo profectus ut palmam reliquis praeripuerim, primum Diligentiae Proemium finito Examine reportans. Magna sine verberibus erat aemalatio; Romanorum ac Graecorum Partibus contraijs, distincti cuique Parti Imperator, Censor, Centurio et Decuriones; distincta Corona, Sceptra, Hastae, Imagines Tabula trophaeum vel infamiam praeferens. Certabat Pars contra Partem; devictae Corona, Sceptra, Hastae et Imagines a Victrici auferebantur gradatim, demum Tabula dedecus designans vertebatur, ultima ignominia Scopae appendebantur. Nec Romani solum contra Graecos, sed et Ipsi ad invicem, Inferior quidem contra Superiorem pro loco, hic vero contra illum pro captivitate decertabant; Victus continuo Chyrographi subscriptione se Captivum testabatur, quae Schedula Januae extrinsecus ut a praetereuntibus cerni posset applicabatur cera; Captivus ad diem Sabbathi decretorium Executionis terminum libertati se restituere nequiens, poenam pro lubitu victoris dedecorosam non tamen dolorosam subire est coactus.

Ao *1670*. Circa festum Martini Anni Praeteriti in Syntaxin cum Praefatis Comite Thökölio, Baronibus Petroczio et Pongrácz ac reliquis emeritis promotus; hunc Annum in ijsdem aedibus cum Fratre Petro (Nicolaus enim abdicato inscijs Consangvineis Collegio, lateri Ambrosij Keczer expost applicabatur) ac Georgio Ghyczy et Ladislao Füzesséry contubernalibus, sub eodem Daniele Ivankovics Privato ac Georgio Horvat Publico Praeceptoribus industrijs, Studio Syntaxeos insumpsi, promotus cum Proemio, suasu Cognatorum remansi in Syntaxi.

Ao *1671*. In ijsdem aedibus cum Fratre Petro et Georgio Ghyczy Commensalibus, (Ladislaus enim Füzesséry clam domum profugerat) Sub Privato Joanne Laurenti, et Publico Georgio Dömötery Praeceptoribus minus sedulis; aemulis ob exortos motus intestinos in pauciorem numerum redactis, Comiteque Thökölio in Transilvaniam mutato vestitu se subducente, eminebam in Syntaxi, promotus cum primo Proemio circa Martini, in Poësin.

Ao *1672*. Ibidem cum ijsdem, sub Privato Joanne Telkonio excessive leniore ac Georgio Dömötery Poëseos jam Publico Praeceptoribus, occupato per Fiscum Regium Collegio, in Schola veteri incubui Studio Poëseos, Condiscipulis paucis; promotus in Oratoriam.

Ao *1673*. Primum Anni Quadrantem Eperjesini cum ijsdem Commensalibus, Studio Rhetorices sub Paulo Michaelis Publico Professero insumpsi; Exturbatis in Martio Eperjessino Evangelicis Professoribus, alterum Quadrantem Pazdicsini in otio et Szinyeini in acuta Febri una cum Fratre Petro aegrius me decumbente exegi. Restitutus Sanitati svasu Eliae Ladiveri tertium Quadrantem Bartphae cum ijsdem Fratre Petro et Gorgio Ghyczy commensalibus conducto apud Salamonem Grűnvald hospitio, in Stylo oratorio Manuductore eodem Elia Ladivero explevi. Extremum quadrantem Olaszini sub dicto Ladivero Persecutiones Pontificias declinante, cum ijsdem Fratre Petro et Ghyczio abruptum saepius Stylum resumens conclusi. Hoc anno doloribus oculorum adeo cruciabar ut nisi Cura Doctoris Dantiscani subsecuta fuisset, lumen oculorum haud dubie amisissem.

Ao *1674*. Primum Anni Quadrantem Leutschoviae ubi unice Evangelicis docendi liberum supererat exercitium, una cum Fratre Petro, consumpsi exiguo sane, Studiorum profectu. Circa initium Apr. inde quoque Praeceptoribus Evangelicis expulsis ego cum Dno Ladivero Dantiscum sum missus residuum Studiorum Cursum continuaturus, Frater Petrus Dno Stephano Bezeg Notario Zoliensi est commendatus. Stepanoviczio beneficio ratis Varsoviam sub ipsis interregni Comitijs circa initium Maij appulimus, lustratoque campestri Comitiorum loco, non exspectata Joannis III. Electione, conducta Dantiscana Rheda per Thorunium, Dantiscum die 13. Maij scopum itineris nostri feliciter attigimus: Ubi conducto apud Civem Nixdorff in Platea Bolczgas hospitio, Oratoriam et Logicam sub directore Collegÿ Doctore Aegydio Strauch auscultavi privatis horis per Dnum Ladiverum in Stylo Oratorio cum Christophoro Dan. Klesch et juniore Elia Ladivero commensalibus proficiens. Circa exitum Anni Dnus Ladiver duplicem Vocationem, Thorunium ad Vice Rectoratum et Hohensteinium ad Dni Baronis Hoverbeckÿ Filiorum Paedagogatum sortitus, elegit Hohensteinensem conditionem, quem vel invitus seqvutus sum, prius Dantisci annuente Praesidente, splendidum Armamentarium, famosum Disciplinarium, et insigne Fortalitium Maritimum, ac reliqua celebriora perlustravimus, in Mari quoque Balthico navigantes. Dantisco cum ijsdem navi Elbingam appellantes inde conducta Rheda Hohensteinium advenimus.

Ao *1675*. In Arce Hochenstein Dnus Ladiver Baronibus

Joanni Theodoro et Ludovico Filijs Dni Hoverbekÿ ac Nobis Q. Curtium ad imitandum ea sedulitate proposuit ut Profectum in Stylo, Exercitio hujus imprimis Anni acceptum referre debeam. Theses Logicae Comiti Emerico Thököly et Baroni Hoverbek dedicatas hoc Anno publice defendi. Caeterum Dnus Ladiver diaetae assvetus, ibidem ordinarie Prandium circa secundam Pomeridianam et Coenam circa Nocturnam Undecimam Sanitati suae horas minus conducibiles praestolari ac assvescere nequiens, Anno non expleto Thorunium cum Filio discessit. Ego oblata per Dnum Hoverbek gratuita cum Filijs Studiorum aemulis, Belgÿ Angliae, Galliae et Italiae peregrinatione, spe illa delinitus ibidem remansi.

Ao *1676.* Circa initium Anni, Coronationi Joannis III. cum Dno Joanne Hoverbek Legato Electoris Brandenburgici Extraordinario, et Filijs ejusdem interfui Cracoviae; Illinc svasu Dni Fratris Stephani Szirmaÿ Coronationem illam spectantis, valedicta Dni Hoverbek Aula per Wratislaviam ubi octiduum substiti apud Gabrielem Keczer, et Glogaviam ubi tridui arestum ob examen Salvi Passus subii, Francofurtum ad Oderam die 28. Martij appuli, ibique Albo Universitatis insertus; Doctores, Ius, Politiam, Historiam, Medicinam, Mathesin longa serie profitentes auscultavi, privatim autem horis quotidie quatuor Architecturam Militarem per Mgrum Sigismundum Hanau Artilleriae Praefectum fundamentaliter traditam didici, aere soluto.

Ao *1677.* In Francofurtana Academia ijsdem Studijs incubui, privatim vero absoluta Architectura Militari, Artolleriam seu Pyroboliam sub eodem Mgro manibus illaese tractando finivi; aere, ob Materialium precia, longe majori, dedicata Electori Brandenburgo Proba. In digladiatoria quoque tam punctim, quam caesim arte me exercui; et hoc Anno bis duellans, primo actu leniter in dextra laesus, altero provocantem aegrius at non lethaliter laesi. In Septembri et Octobri interfui famosae oppugnationi Stetinensi, recommendatus per dictum Mgrum Hanau Grali Ingenirio Benjamino Kuppfer et ab eodem quavis vespere operi obsidionali admotus: Illinc non expectata Deditione circa finem Octobris, sumpto itinere per Berolinum, Wittebergam, Lipsiam, (visitata Jena) Baudisinum, Görliczinum, Ligniczium veni Wratislaviam, repertoque ibidem Hertuekiensi Auriga Vacuo, redij in Patriam Laus DEO sanus in Nundinis S. Andreae Eperiensibus, ac demum in Festis Natalitijs exui Vestitum Germanicum.

Annis *1678. 1679.* et *1680.* Cassoviae apud Dnum Stephanum Kalmanczaÿ Judicis Curiae Regiae Prothonotarium, simulque Notarium prius et expost Vice Comitem Cottus Abauyvariensis, ac insimul Camerae Scepusiensis Rationum Exactorem egi Scribam una cum Francisco Nagy, Paulo Bosoky, Joanne Nemes-

sany, Francisco Olasz, Stephano Barlok, Gabriele Megyerÿ et Stephano Fay. Ob Motus Patriae raris intervenientibus Terminis paucas decidit Causas Prothonotariales pariter etiam Comitatenses: plurimum in Rationibus Cameralium exigendis occupabamur. Grassante Pestilentia cum Dnis Fratribus Stephano et Petro Szirmaÿ, Adamo item Stephano et Ladislao Pechy nec non Joanne Szentpétery receperamus nos Hertnekinum in locum salubriorem, quem contra insultum Malecontentorum vulgo Kuruczonum, strenue defendimus: recognoverunt reliqui inclusi, meam in defenso Castello peritiam; irritam illorum oppugnationem meae dispositioni attribuentes.

Ao *1681.* Proficiscens cum eodem Prothonotario ad Comitia Soproniensia; Mense Augusto valedixi Patvariae, ubi pati varia ac Servilia Ministeria obire coactus fueram. Sopronio discedens sumpto per Cracoviam itinere securiori, veni Eperjessinum, unde clam me surripiens, instinctu invenili associavi me Malecontentis, a Generalique eorum Comite Thökölio inter Aulae ejusdem Familiares a Secretis sum adhibitus.« [1])

A 22. lap üres.

A 23—44. lapokon Szirmay Endre jószágai betűrendben soroltatnak fel, meg van mindeniknél említve a reá vonatkozó okmányok kelte és rövid tartalma, valamint utalás is történik a könyv azon lapjára, melyen az okmány egész terjedelemben foglaltatik. A 72 jószágnak betűrendes névsorozatát, mint érdekes birtokviszonyi adatot, itt közlendőnek tartom.

»Ao 1705. die 12. Novembr. jószágomról való jegyzés. Abalienatiomról is valóságos consignatio.

Erdő-Bényén, Bettlen, Bonkocz, Csemernye, Czeczahó alias Szoczogo, Eperjes, Nagy-Gésen, Kis-Gésen, Hazina, Zemplén vármegyében. Honkocz, Hegedűsfalva alias Huczocz, Hrubo, Imregh, Josza, Kácsánd, Kalussa, Nagy-Kamonya Praedium, Klokoczó, Krásznocz, Krasznibrod, Krivosztyán, Lasztamér, Leszna, Lippo, Liszka, Luskocz-Praedium, Meleg-Hegy Gömör vármegyében. Mislina, Miskolcz, Moczár, Morva, Nyago, N.-Mihálly, Náthafalva, Olaszi, Oreszka, Osztro, Póssa, Pazdics, Német-Poruba, Petrocz, Perjessi Gömör vármegyében. Rákócz, Oláh-Remete, seu Felső-Remete, Felső-Reviszcse, Nagy-Ribnicze, Rokitocz, Sámogy, Szuha, Szentkereszt vide Vinna, Szukko, Szocsogo vide Cziczahó, Szobrancz, Szirma, Sztara, Sztrajnya, Szinye, Nagy-Tarna, Kis-Tarna Praedium, Topollyoka, Thamássi Gömör vármegyében. Tópolcza Borsod vármegyében. Topollyán, Tolczva, Vinna, Verbócz, Vár-

[1]) Ezen önéletiratnak folytatásául szolgál a mi alantabb az 57—290. lapokról átvétetett.

allya Ung vármegyében. Vámos-Ujfalu, Nagy-Zalacska, Kis-Zalacska.«[1])

A 45—54. lapokon, Szirmay Péter fekvő jószágainak 1680-ban, gyermekei István, Miklós, Péter és Endre közt miként történt felosztása tárgyaltatik.

Az 54—57. lapokon ugyanannak ingóságainak a fentnevezett gyermekei közt szinte 1680-ban történt felosztása tartalmaztatik. Ezen felosztási okmányt, mint művelődés-történeti adatot, itt közlöm:

Consignatio Divisionis Rerum Mobilium:

Szirmay István úrnak jutott:

Egy czüstös aranyas kard fekete czapával burított, három újni az szélessége az czüstös aranyas kard hevedereknek, kin két hevederfark aranyas czüsttel együtt, a keresztje penig csak aranyas czüsttel burított, az markolaja penig czapa formára czüsttel burított, ezüstös aranyas kard szíjjal együtt.

Item: Egy lóra való aranyas ezüstös czapás hüvelyű pallos, kin öt ezüstös heveder fark ezüsttel együtt vagyon.

Szirmay Miklós úrnak jutott:

Egy ezüstös aranyas veres bársony hüvelyű kard, kin török formára öntött öt czüst heveder: az keresztén a kapáig egy czüst láncczocska vagyon, ezüstös kard szijjal.

Item: Egy ezüstös aranyas pallós hegyester, új czapával borított, kin négy ezüstös aranyas heveder vagyon.

Item: Egy nagy aranyas ezüstös medencze: Item egy nagy goromba vastag arany gyűrű, kiben semmi kő nincsen.

Szirmay Péter úrnak jutott:

Egy ezüstös aranyas veres bársonyon burított kard, kin vagyon hoszszan csinált czüstös aranyas három heveder, ezüstös aranyas foglaru kard szijjal.

Item: Más aranyas és czüstös kard, czüstös kard szijjal

Item: Egy saás élű aranyas ezüstös hegyester, kinek az együtt. kereszte tiszta czüst, van rajta hatt ezüst heveder.

Item: Egy új aranyas porsan egy ujjnyinál valamivel szélesebb tiszta ezüst orr kötővel és kék selyem zsinoron függő aranyas ezüstös holddal való fék, zabola és fékemelő szár nélkül.

Item: Egy aranyas, circiter egy itczéjű hosszas pohár, aranyas czüst fedéllel, kinek az tetején virág formára csinált négy aranyas ezüst alma vagyon.

---

[1]) Ezen helymutató habár 1705-ben készült, mégis e könyvben, az 1680-tól 1706-ig, tehát korábban történt események előtt fordúl elő, mi úgy történhetett, hogy az elől üresen talált lapokra az csak a könyv befejezése után iratott.

Item: Még más aranyas ezüst pohár, kinek az fedelének tetején egy ezüst zászlót tartó emberke vagyon.

Item: Egy ezüstös aranyos holyagos pohár, kinek az teteje is holyagos fedelü.

Item: Egy aranyos ezüst kis pohár.

Item: Egy türkises arany gyűrű.

Szirmay András urnak jutott:

Egy ezüstös aranyas zöld czapával buritott kék selyem majczos aranyas ezüst bolglaru szablya.

Item: Egy ezüstös zöld csapával buritott viselt nyakban vető palloska.

Item: Egy lóra való ezüstös pallos, fekete czapáju.

Item: Egy fedeles virágos pohár, hogy már zomanczes circiter egy itczéjü.

Item: Egy szőlő girizdes aranyas ezüst pohár, fedéllel együtt circiter egy itczéjü.

Item: Egy ó goronbás más fél itczés pohár.

Item: Egy ezüst czapa ó pohárka.

Item: Egy arany gyűrű kiben türkis kő.

N o t a n d u m:

Ez az ezüst műnek osztálya arra nézve improportionate jutott: mert Szirmaÿ István és Szirmaÿ Miklós uraknak kiházasitáskor adott asszonyunk anyánk ezüst művet.«

Az 57—290. lapig Szirmay Endre jószágaira vonatkozó okmányok fordulnak elő és pedig összesen 180 darab, melyek között nyelvre nézve van 148 magyar, 30 latin, 2 tót. Tárgyra nézve vannak: fidei jussiok, memorandumok, resolutiok, cassatiok, cessiók, cambiumok, conscriptiok stb.

Ezen okmányok időszerinti sorrendben fordulnak elő és többek közülök létrejöttükre vonatkozó commentárral birnak, a mely, mivel a jószágoknak történetére vonatkozó, s az okmányokban elő nem forduló adatokat is tartalmaznak, igen nagy becscsel birnak, s a birtokviszony történetére nézve igen érdekesek.

A vagyonra vonatkozó okmányok mellett ezen része a kéziratnak még más elrejtett adatkincset is foglal magában, mert a szorgos szerző vagyona érdekei mellett, hazája érdekeit is igen szivén hordozta, azért évenként az okmányok után gondosan feljegyezte mi történt hazájában különösen a politika terén, mely őt magát is közelebbről érdekelte.

Ezen feljegyzések az 1681. évvel kezdődnek, s igy folytatásául szolgálnak az 1681. évig terjedő, fentebb közlött önéletrajznak. E feljegyzései által Szirmay Endre megérdemlette, miszerint hazánknak e korbeli krónistái közé soroltassék.

Az okmányok között elszórt adatokat összeböngészve, itt időszerinti sorrendben közlöm:

»Anno hoc *1681.* circa finem Novembris. Ivi ad Castra Thökölíana, qui me a Secretis adhibuit; Mensaeque suae juvenem licet admovit.

Hoc Anno *1682.* postquam Modalitatem Occupandae Citadellae Cassoviensi Thökölio demonstravi, meque Praeiturum obtuli, animante et laudante eodem Thökölio, die 20. Julÿ, circa Primam horam Matutinam comitatus Mille circiter Peditibus Eandam Citadellam Cassoviensem admotis loco selecto Scalis, vix viginti e Nostris amissis, feliciter occupavi, ibidemque ad subsecutam 14. Aug. deditionem Civitatis Cassoviensis sum constitutus.

Post occupationem Citadellae Cassoviensis, tota superior Hungaria (exceptis 4. Fortalitijs Szattmar, Szendrő, Szepes et Murany) fidelitati Thökölianae se subjecit. Recognovit saepe Thökölius, nisi ego svasissem et praeivissem, de tam felici Occupatione ejusdem ne cogitare quidem scivisset. Ob hoc me utut Juvenem Consiliarium Camerae Scepusiensis constituit.

Anno hoc *1683.* Occasione Insurrectionis Generalis, constitutus sum a Thökölio Supremus Rei Tormentariae Praefectus. Movendo Cassovia 6. Julÿ. Posonium 27. ejusdem pervenimus. Deditaque Civitate Posoniensi missus eram in Arcem a Thökölio pro tractatu cum Commendante Carlovicz ineundo; sed per Ducem Lotharingiae Posonio repulsi, reduxi Tormenta Sentaviam usque, cujus Arcis Capitaneus sum constitutus, quam Pallisadis munivi, ibique Fluvium Vagum Ponte junxi. Tandem liberata 14. Sept. per Armadam Caesaream ac Polonicam ab Obsidione Turcarum Vienna, Tormenta Nostra Cassoviam revexi. Duo Tormenta ex Senta ac Quatuor ex Leva Prioribus adjunxi. In hac Expeditione Campestri, et praesertim sub Capitaneatu Sentaviensi habebam Lucrum circiter Mille Aureorum.

Anno *1685—1686.* Dedita Caesareanis praeterito Anno 1684. Bartpha, Dnus Frater Nicolaus Szirmay ibidem per Caesareanos captus, tandem circa finem Anni 1685. erga praestitum Suaetti Sermae fidelitatis homagium, Libertati est restitutus.

Dnus Stephanus Szirmay in Julio 1685. Secretam Ablegationem a Thökölio Viennam deferens (arestato per Turcam Varadini 1685. 15. Oct. Thökölio Principali suo,) Vienna Glaczinum in Captivitatem ductus est confiscatis omnibus ejusdem Bonis.

Dnus Petrus Szirmay dedita in Novembri Cassovia, sub fidelitate Suaettis Sermae tutus permansit.

Ego Andreas Szirmay comitando ubique Thökölium, postquam Varadini 15. Oct. arestatus fuisset, dispersi velut Oves sine Pastore fugiebamus in Transylvaniam; at prope Visk per

Caesareanos una cum nonnullis Ego etiam Captus; Szatthmarinum prius, expost circa initium Anni 1686. Cassoviam ductus sum, quem etiam Annum totum 1686. ibidem in Aresto transegi: confiscatis omnibus Bonis meis.

Emeram circa initium Anni 1685, Cassoviae Domum Garaianam pro f. 2300 sed nondum deposita totali Summa, Domum Eandem Dno Stephano Geczy Garaianis plus offerenti cedere, pecuniamque meam recipere coactus sum.

Annus hic *1687* Tragoedia Eperjessiensi memorabilis, Familiae Keczerianae fatalis fuit.

Dnus Stephanus Szirmay Glaczino Pragam, Praga Brunnam, Brunna Viennam ductus, die 10. Aug. amplectendo religionem Pontificiam, decoratus Officio Protonotariatus, liberatus est cum restitutione omnium Bonorum suorum.

Dnus Nicolaus Szirmay hoc Anno in Martio captivus Eperjessinum ductus, divina Clementia Theatrum illud tragicum declinavit, in Majo dimissus e tremendo illius temporis aresto.

Ego Andreas Szirmay 7. Febr. ad praescriptum Fidejussionem liberatus, Bona mea 14. Julij (excepta Hazinen. portione) consecutus, gratias agere DEO non cessabo, quod hoc ipso tempore et non praeterito Anno dimissus, omnem suspicionem confictae hujus novae Rebellionis evitaverim.

Anno *1688*. Notandum: Literalia Documenta Familiae Szirmaianae praeteritis Motibus Patriae deperdita, Ego Andreas Szirmay Ao praeterito 1687. 25. 9br investigans, a Georgio Thuresany recepi.

Ultimum Quadrantem Anni hujus 1688. in solicitatione Viennensi molestissima exegi; siquidem non modo Portio Hazinens. mihi non est restituta; sed etiam Possessio Topollyoka confiscata.

Vineae Benycienses, Possessiones item Perjessi, Meleghegy et Thamassi sunt Nobis ademptae per Fiscum Regium, ex eo quod Collatione Thököliana possederimus.

Anno *1689*. Totum hunc Annum 1689. premente me Camera Scepusiensi, in molestissimis Solicitationibus exegi: Portio mea Hazinensis utut per Commissionem etiam Caesaream Cassoviensem mihi restituenda determinata fuerit; Eadem tamen Portio instinctu ejusdem Camerae, prae manibus Dni Comitis Francisci Barkoczy est relicta. Cassatio Caesarea Fidejussionis Boeskaianae, excogitatis ejusdem Camerae Scepusiensis rationibus per Comissionem Eandem Caesaream est invalidata, ac per Consequens Possessio Topollyoka pro Fisco Regio adjudicata, itidem Eidem Dno Comiti Barkoczy est assignata: Iterato itaque proficiscens solicitatum Viennam, obtinueram ibidem tam decretum Excelsae Camerae Aulicae ratione cassatae Fidejussionis, quam et Brachium Regale ex Consilio Bellico ad Gralem Cassoviensem, rāone

assignandae mihi Possessionis Topollyoka: Verum Omnia incassum; Non enim solum Possessio Topollyoka mihi non est restituta; sed insuper Portio etiam Tarnensis a Dno Joanne Eödönffy f. 400 empta, per Cameram Scepusiensem confiscata, Dno Emerico Gombos est assignata. Quoad Solicitationem Topollyokiensem Dni Fratres singuli Centum florenis me iuverunt.

Occasione Itineris Viennensis transeundo Pagum Garamszegh, duxi hoc Anno 1689 die 3 Julij Uxorem Julianam Rot Viduam Stephani Kürtössy Capitanei olim Strigoniensis, Filiam Domini Joannis Rót de Királyfalva.

Hoc Anno 1690. Fessus taediosa Solicitatione necessitatus sum pro Portione Hazinensi Portionem Tatarfalvensem ac Lippoiensem; Uti et pro Portione Tarnensi Portionem Rakoczensem cum Auctione Frumenti Cub. 200 acceptare, Stimulatus vero Dnae Matris, Dnae Sororis Szinyeianae et Dni Fratris Stephani Szirmay, adhortationibus aggressus sum Litem Ujfalusianam occasione effectuandi Mariae olim Keczer Testamenti; nomine Familiae Keczerianae Plenipotentiarius constitutus coram Mgro Proth. Notario Stephano Kvassay triumphavi, Curiamque Hraboczensem, non curata Partis Succumbentis Oppositione occupavi. Caeterum Camera Scepusiensis, praetextu Juris Andreae et Melchioris Keczer in Fiscum devoluti, Curiam Eandem Hraboczensem potentia mediante de Manibus meis occupavit, et Dno Ladislao Ladomerszky vendidit. Litis hujus Processus Kvassaianus extat inter Iralia mea Instrumenta.

Hoc Anno *1690.* die 24. Septembr. Nata est Filiola Susanna Szirmay, quae 29. ejusdem expiravit.

Hoc Anno *1691.* die 24. Oct. Vendidi Dno Csomaközy Portionem Tatarfalvensem et Lippoiensem pro f. 2400.

Hoc Anno Febri Quartana Tussi conjuncta diu periculose affligebar.

Hoc Anno die 23. Sept. Natus Filius Melchior.

Hoc Anno (*1692.*) ut ut infirmus circa finem Martij Viennam pro Solicitanda denuo Possessione Topolljoka sum profectus; Ubi auxiliante DEO et a febri quartana per Doctorem Caesareum sum curatus, et etiam Restitutionem Possessionis Topollyoka consecutus. 14. Augusti Domum reversus. Cum autem per expressum, in Cassatorio Caesareo, causatorum Fideijussoribus Damnorum et Expensarum, judiciarius eatenus recursus ad Bona Dnae Catharinae Török prae manibus cujuscunque habita, sit concessus, Multumque a quadriennio in Eandem Solicitationem expenderim reliquis Fidejussoribus nil quicquam contribuentibus: Si casu quo Ego ob respectum Dni Baronis Francisci Klobusiczky Possessoris moderni Bonorum dictae Catharinae Török Jus hocce Vita ejus durante prosequi negligerem: Obtes-

tor Haeredes meos, Actionem hancce Jure mediante prosequentur.

Anno *1693.* Hoc Anno die 4. Augusti a Cottu Zempliniensi in negotio Portionalis Quanti et hybernij missus sum ad Grālem Commissarium Heiszter Belgradum obsidentem; Sumpsi Iter per Agriam, Budam, Tolnam, Szekszard, Mohacs, Eszek, Ilok, Petri Varadinum, et Szlanka Kamen, die 23. Aug. veni ad Belgradiens Castra Caesarea. Post adversum vero die 7. Sept. Insultum soluta obsidione revertendo per Deserta in Szirtam, Szegedinum, Csongrad, Szolnokinum et Onodinum 23. Septembr. predij Pazdicsinum.

Hoc Anno penes Brachiale Mandatum, medio Dni Prothonotarij Kvassay, contra Cameram Scepusiensem ob violentam Occupanem Curiae Hrabocziens procedere volui sed Mors interventa ejusdem Dni Prothonotarij praefixum Terminum impedivit.

Hoc Anno die 14. Novembris constitutus sum Perceptor Cottus Zempliniensis.

Hoc Anno die 22. Maij Nata Filiola Clara Szirmay, quae tamen 27. Junii obdormivit in Dno.

Anno *1694.* Hoc Anno penes Novum Brachiale Mandatum evocavi Mgrum Prothrium Gabrielem Tolvaj contra Bonorum Hrabocsensium adjudicatorum reoccupatores ac Possessores: et posteaquam Dnus Generalis Nigrelli Assistentiam Camerae Scepusiensi denegasset; Ex tunc tam ante Terminum quam in Termino Possessores eorundem Bonorum Praesentibus et cooperantibus Dnis Protrijs Stephano Szirmay praesente ac etiam praefato Dno Gabriele Tolvaj, mecum amicabiliter transegerunt; Uti potet ex Transactionalibus quae consentiente Dno Gabriele Tolvaj per Dnum Prothrium Stephanum Szirmay sunt expeditae. Et sic demum longi Processus multorum fatigiorum felicem coronidem sum assecutus.

Hoc Anno pro administratione Portionis Divisionalis solvi Dno Fratri Petro Szirmay f. 200. Prout et Debitum Dae Keresztur ianae f. 700. hoc eodem anno exolvi.

Hoc Anno habui Vocationem ad Consiliariatum Celsissimae Domus Rakoczianae; Verum praetuli Servitium Inclyti Cottus Zempliniens confirmatus in Perceptoratu.

Hoc Anno die 17. Augusti circa horam tertiam pomeridianam natus filius Andreas.

Anno *1695.* Hoc Anno die 8. Januarii Dna Clara Keczer Vidua Dni olim Nicolai Szinyey Annorum 72. (quae me loco filij amabat, testamentaliterque mihi aquisitionem suam Gyöngyössianam in Szinye valoris circiter Tallerorum mille legaverat; ac praeterea aliorum quoque Bonorum Valoris f. 4000 Alexandro

Keczer Juniori legatorum illo decedente me haeredem constituerat) decessit.

Hoc itidem Anno die 19. Augusti. Dna Mater Anna Keczer Octuagenaria Szinyeini decessit, quae Szinyeini penes tumulum Sororis Suae Clarae Keczer, sic disponente Eadem, est sepulta.

Sublata e vivis Dna Matre, per Dnum Stephanum Szirmay Fratrem, ex Paterno Castello Pazdicsiensi sum exturbatus, ac Praeterea etiam Legato Dnae Sororis Clarae Keczer ab eodem Dno Fratre privatus.

Hoc Anno die 13. Junij Possessionem Saág Privignae meae Elisabethae Kürtössy, de manibus Dni Soceri Joannis Rotth, Dnus Comes Stephanus Kohárÿ redemit Rhen. Flor. 2000. Quam Summam Dnus Socer manibus Consortis meae conservandam tradidit.

Hoc Anno iterum in Officio Perceptoratus Zempliniensis sum confirmatus..

Anno *1696.* Hoc Anno 12. Oct. Camera Scepusiensis Via Facti Castellum Bánffiánum cum Bonis occupavit a me.

Hoc Anno Consensum Regium obtinuimus, ne Haeredes nri Bona impignorent, neve Vinum bibant.

Hoc Anno Dnus Frater Stephanus Szirmay Baronatum a Suatte consecutus est.

Hoc Anno per Status Regni Dicator Scepusiensis sum constitutus, prout et conscripsi et dicavi eundem Cottum.

Circa finem hujus Anni denuo pro sequenti anno, in Perceptoratu Zempliniensi sum confirmatus.

Hoc Anno die 12. Januarii. Nota Filiola Juliana, quae tamen die 8. Aprilis est mortua.

Anno *1697.* Hoc Anno Districtus Superioris Hungae Generalis Perceptor sum constitutus ordinato Salario Mille Rhenensium Florenorum, Cottus etiam Zempliniensis Perceptoratum insimul gessi.

Hoc Anno circa initium Julÿ per nocturnam Arcium Thokaj et Patak, Occupationem Tumultus Plebeus insperato est exortus, sed mature per Militiam Caesaream suppresus. Ab ijsdem Tumultuantibus Russicis in Castello Pazdicsiensi notabile Damnum in Vino et Rebus Nobilibus sum passus.

Hoc eodem Anno Curia mea Pazdcsiensis per incuriam Familiae incendio est consumpta.

Hoc Anno post annualem Sumptuosam Sollicitationem Bona Bánffiano Nagy Mihallyiana sunt mihi restituta.

Hoc Anno die 3. Martÿ : circa horam Duodecimam Meridianam natus filius Adamus.

Anno *1698.* Hunc totum Annum sine Officio, in Curia Topollyokaiensi Lectioni Librorum deditus transegi.

Hoc eodem Anno Consangvineum meum Andream Székelly sub Curatela mea existentem, Toronio revocatum Dno Gabrieli Utz Notario Saárosiensi commendavi, et exquo Frater ejusdem Melchior Székelly degener, Notarium Cottus Gömöriensis me invito deseruisset; ob hoc Bona illorum exigua Curae meae concredita, Illis resignavi.

Hoc Anno die 27. Junÿ. Nata Filiola Barbara.

Anno *1699.* Hoc Anno die 5. Martÿ. Ex Topollyoka transtuli Residentiam in Nagy Mihally. Ex hac eadem aestate Summa Sedulitate Aedes Lapideas supra Portam exteriorem Castelli, una cum Puteo ex quadratis Lapidibus extrui curavi. — Prouti etiam Molendinum trium Lapidum in Topolljan, supra Fluvium Laborcs.

Hoc Anno in Septembri uno cum Consorte, Privigna, et Filiolo Andrea, Parentes Consortis in Szirak visitavi.

Hoc Anno die 4. Nooembris, Filiola Barbara in Dyssenteria decessit.

Hoc Anno die 30. oct. Nata est Filiola Anna.

Hoc Anno vendidi Praedium Nagy Kamonya Dno Ladislao Beganyi prof. 1200.

Anno *1700.* Hoc Anno celebrata sunt Regni Judicia in Junio Eperjessini Brevia; in Octobri Posonij Octavalia, utrisque interfui.

Anno hoc, circa Divisionem Bonorum Illrmi Dni Comitis Petri Zichy cum Noverca prius, et ex post cum Sororibus, ac ultimatim cum Fratre iterata Itinera et multos Labores subivi.

In absoluto aedium Lapidearum supra exteriorem Castelli portam aedificio, hoc Anno coepi habitare; reparari curans summa diligentia hoc Anno Castellum interius.

Hoc eodem Anno, ratione Castelli hujus et Bonorum habui Impetitionem a Camera Scepusiensi medio Mgri Prothonotarij Dni Dvornikovics; Verum obtento per me Viennae Mandato Suaettis Inhibitorio, sublata est Impetitio.

Hoc Anno Molendinum Topollyaniense trium Lapidum violentia exundationis Fluvij Laborcs totaliter est destructum.

1701. Hoc Anno id est hujus novi seculi die Prima Januarij hora quarta Matutina natus Filiolus Ladislaus Nagy Mihallyini.

Hoc Anno die 18. Apr. Princeps Franciscus Rakoczy, Frater Stephanus Szirmay, Adamus Way etc. Rebellionis insimulati in Neostadiensem Captivitatem ducti sunt: Comes Nicolaus Bercsenyi et Frater Nicolaus Szirmay in Poloniam profugerunt: Omnium Bona sunt confiscata: Ego 24. Apr. per postam proprijs expensis Viennam ivi supplicans ad diem 8. Aug. dimissionem Dni Stephani Szirmay. Postquam vero die 7. 9bris Prin-

ceps Rakoczy ex Aresto Neostadiensi profugisset ac per hoc Arestum Dni Stephani Szirmay aggravatum fuisset; ego iterato per Postam die 21. X-bris Viennam sum praefectus solicitaturus ejusdem Causam. Propter absentiam itaque Restauratio Castelli Nagy Mihalyiensis est retardata.

Hoc Anno ex instinctu Dni Personalis Francisci Klobusiczky alias adversarij Dni Stephani Szirmay; Cottus Zempliniens. Restantiam suam Portionalem Rh. f. 8016. in me derivare volens exsolvere noluit. Ob id a Cassa Bellicae Praefecto magnum Impetitionem habui.

Anno *1702.* Hoc Anno usque ad Majum Viennae irrito conatu solicitavi dimissionem Dni Stephani Szirmay, redire necessitatus ob juridicam Impititionem Cassae Bellicae Praefecti.

Hoc Anno die 23. Augusti. Nagy Mihallyini natus Filiolus Emericus.

Anno *1703.* Hoc Anno rursus per Postam in Februario Viennam ivi continuans in Aula Solicitationem liberandi Fratris, qui oblata Anticipatione Centum Millium Florenor. Rhenensium Neostadio 18. Maji Viennam translatus, successive in integrum est restitutus: Iveram in Junio pro Mutuanda Fratri Pecunia in Bohemiam per Pragam et Pilsnam ad Thermas usque Carolinas.

Vienna in Julio Eperjessium ob Cassae Bellicae impetitionem redij, quamvis autem totum Debitum Rh. f. 8016 Cottus Zempliniensis exolverit. Ego nihilominus Expensas Rh. f. 2100. solvere debui.

Hoc Anno Princeps Rakoczy cum Comite Bercsenyio Arma in Patria concitarunt; Magnoque Adhaerentium confluxu, Calloviam, Huszt, Károlly, Somljo, Szolnokinum, Lewam, Bartffam, Leutschoviam, Arcem Scepusiensem et complura minora fortalitia occuparunt; adventantemque Armadam Caesaream sub Generale Schlik ad Veterosolium dissipantes totum fere Regnum, exceptis Fortalitijs, sui Juris fecerunt. Sub his motibus Ego sub praesidium Caesareum Eperjesinum confugeram, omnibus Bonis ob idipsum per Rakoczianos privatus.

Anno *1704.* Hoc Anno Thokainum, Munkács, Murány, Ung-Var, Likava, Arva, Bajnócz, Nyitria, Szendrővia, Kővár, Görgény et Ersek-Ujvarium sunt Rakoczio tradita. Generalis Caesareus Rabata trans Danubium per Alexandrum Karollyi, et Gralis Ricsanyi Cisdanubium ad Montes Albos per Eundem Károllyium et Subsidio illi accurentem Comitem Bercsenyium sunt profligati: E converso Comes Symon Forgacs trans Danubium per Gralem Hajszter et per Eundem Hajszter ad Tyrnaviam Princeps Rakoczy et Bercsenyi sunt caesi; ac eotum sub Leopoldino oppugnato, amissa Tormenta Rakocziana.

Dedita Cassovia et Eperjessino, Ego quoque cum reliqvis

Partes Rakoczianas amplexus sum; Restitutis itaque Bonis meis, Vinea insuper Benyeciensis, in Ao 1687. confiscata, ac per Cameram Scepusiensem bene exculta, est manibus meis resignata.

Hoc Anno, die 12. Maij. Eperjessini natus est Filius Alexander.

Anno *1705.* Hoc Anno redemi a Dno Ladislao Lodomerszky Petroczensem Subditum meum Andream Szaly, quem in Ao 1694. die 5. Maij Eidem dederam, pro desertis in Hegedüsfalva: Desertas illas reliquit prae manibus meis contentatus per me parata Pecunia.

Citra initium hujus Anni Szathmarino et Agria Rakoczio detitis, Szattmarinum et Thokainum sunt Solo aegvata. Caeterum Imperatore Leopoldo 5. Maji mortuo, Filius Josephus Imperator majore zelo coepit Motus hosce sopire. A mense Martio ad Octobrim fui in Castris ad Latus Principis Rakoczy. In Conventu Grali Szecseniensi declaratus eram Statuum Hungae Senator, sed Comite Bercsenio mihi indignante Stephanus Török est mihi surrogatus.

Hoc Anno 23. Septembr. Nata Filia Theresia.

Anno *1706.* Hoc Anno Comissarij Caesarei sub Armistitio Mediatoribus Anglis et Hollandis Tyrnaviae Tractatum Pacis cum Confoederatis Hungaris inchoantes, postquam transmissis Confoederatorum Punctis praecipuis annuere noluissent, rursus ad Arma itum est. Strigonium Principi Rakoczio, tormentis conquassatum, deditum erat, at cito minis nondum reparatis per Gralem Starenberg receptum.

Gralis Rabutin Transilvania tota praeter Huszt et Kővár subacta, finito Armistitio Cassoviam cum Flore Militiae Caesareae 15 Millium oppugnavit, sed ob incineratum per Hungaros districtum Cassoviensem, penuria Pabuli, irrito conatu: In reditu Thokaiense et Tarczaliense Promonthoria vindemians, frigore, pluvia, inedia fessam et emaciatam Militiam Caesaream pessumdedit. Trans-Danubium Junior Gralis Hajszter cum sua Militia per Hungaros profligatus, captus.«

Ezen szavakkal rekesztődik be a becses kézirat, melynek biographicus részét egybegyűjtve itt közölvén, még azon megjegyzést is hozzácsatolhatom, hogy a birtokokat illető rész és azokra vonatkozó okmányok szinte telvék történeti adatokkal.

Nagy-Iván szerént (Magyarország Családai X. kötet 746 l.) 1754-ben halt meg, tehát 98 éves volt. Igy tehát e könyv berekesztéseig életének két évvel több mint felét irta le. Feltehető, hogy élete második felében is tett feljegyzéseket, melyek azonban a csécsi könyvtár maradványai között többé nem voltak találhatók.

Közli: Némethy Lajos.

GR. ILLÉSHÁZY ISTVÁN LEVELEZÉSE THURZÓ GYÖRGYGYEL.

Az itt következő levelek érdekes és tanulságos kiegészitését képezik azoknak, melyek e folyóiratnak 1878. és 1879-ki folyamaiban, a köpcsényi levéltárban levő eredetiek után közöltettek. Illésházy István levelei, melyeket 1605—1606-ki években Bocskay Istvánhoz, 1607—1609 években a török kormányférfiakhoz és magyar főurakhoz irt, méltán lekötötték a történetkedvelő közönség figyelmét. Azt hiszem, hogy ugyanazon közönség szivesen fogja venni azokat is, melyek Thurzó Györgyhöz, korának egy másik kitünő férfiához intéztettek 1602—1608. évek folyamán, s melyek eddig nyilvánosság elé nem kerültek.

Ifjabb Kubinyi Miklós, ki egy jeles bevezető életrajz kiséretében még 1876-ban közölte gr. Thurzó György leveleit nejéhez, azon lekötelező barátságban részesitett, hogy a gr. Illésházy István államférfiui tevékenységét tárgyazó tanulmányaimat egy pár igen becses levél közlésével gyarapitotta, s én — midőn ezért e helyen is hálás köszönetet mondok neki — nem vélek felesleges dolgot mivelni, amikor azoknak tartalmával a nagy közönséget is megismertetem.

Ezen levelek — szám szerint 18 — eredetijei mind az árvai vár levéltárában őriztetnek.

I. 1602. jun. 17.

Spectabilis et magnifice domine amice et compater observand. Post salutem et servitii mei commendationem. Az kegyelmed levelét megadák. Az új hireket megszolgálom kmdnek. Eckenperger azon volna ex consilio tamen aliorum, hogy Buda köről való kastélyokat elszödné, mig az nép derékképen alá érkezik és azok Buda alá szállanak; én igy értettem az dolgot, segélyje hozzá az úristen őket. Az ország népét nem köllene kmdk oda bocsátani, mert mind elra-

bolják ide az földet; az végekben semmi nép nincs, jaj annak az kit elrabolnak. Jó volna azért hogy kegyelmed oda az Ipoly mellé Palánk táján szólitaná az falukra őket; most is elfutott mind az Ipoly melléki. Aratásra haza mennek, mind elviszik őket; Bosnyák Tamás oda fog szállani az én lovasimmal, minthogy ott az minemő 3 falum vagyon ő neki adtam.

Temetvént én kibocsátottam kezemből, Aponi Pálnak adá Sztaniszló uram Dersffiné asszonyom képében, tiltották őket, meg is kinálták az pénzzel; ehhez ő fölsége ereje köllene, vagy magáé Dersffi uramé, hogy letönné pénzét Aponinak és bele szállana, 8 ezer forint hijával tennék le az pénzt. Azért én löttem Groffnak kezes, csakhogy megmenekedhessem tőlök, megirtam azért ezeket kegyelmednek tegnap.

Locumtenens uramnak ölöget szólottam hogy ne kergesse az isten igéjét, mert nagy urral vesz egyben, mint szegény Pálffi Miklós és érsek; de nem fog rajta. Az mint Krisztus megmondotta: putat deo officium prestare, ejicient vos ex sinagogis, de az úristen el nem fogja szenvedni. Azt mondja, hogy Krisztus haragjától fél, nem meri elhallgatni. Az polgárok azt mondják, hogy mind levágatják magokat inkább, hogy nem elbocsássák az prédicatort. Forgách Zsigmond uramban vöttem én is valami afféle hajlandóságot eszemben propter promotionem . . . . . non pro veritate religionis, maledictus qui confidit in homine. Ne . . . . . az istennek, mert subsannabitur bizonnyal. Az kinek nem jár conscientiája igaz uton, non timet ille deum. Bizon hátra veti az úristen, meglátja kegyelmed, ha azt fogja cselekedni. Értem hogy ismét irtak kegyelmednek de religione, hiszem nem religio igazgatni fogadta ő fölsége kegyelmedet. Nem tudom mit kereskednek, nám nem bántja kegyelmed egyikét is, csak hagynának nekünk békét. Bizon, bizon félek rajta hogy az úristent elbusitják és megver bennünket.

Dersffi Ferencz uram jöve Pozsonban, az köszvény jutott reá. De írtam üzentem is neki, erősképen tudakoztam is az szolgáktól, de semmi jót nem beszélnek az asszonyra is, hogy nem régen is gyermeket vesztett volna. Az úristen oltalmazzon minden keresztyén embert efféle házasságtól; az mit használhatunk uram nekik, mindazáltal azon köll lennünk.

Én uram holnap Morvába megyek, ott elkezdtek oly törvényeket, ki 2 hétig tart. Ha mit ir vagy parancsol kegyelmed, csak ide Trencsénben küldje; meghozzák énnekem, kérem is kegyelmedet, ha mi hirei lesznek kegyelmednek, írja meg kegyelmed. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum ex Trencsén 27. Junii 1602.

servitor et compater deditissimus
S. Illesházy m. p.

Külczím: Spectabili ac magᶜᵒ domino Georgio Thurzo de Bethlehmfalwa, comiti Arvensi, regni hungae cisdanubianarum capitaneo. S. C. Rg. Mᵗⁱˢ consiliar. pincernarum mgro et dno amico et compatri observand.

II. 1606. márt. 3.

Köszönetömet szolgálatomat irom kegyelmednek. Az kegyelmed levelét megértettem, az Turzó uramét is; az hajdukat ugyan nem kell bebocsátani az vármegyében, de nem álitom azt, hogy visszatértek volna, mert Elek Jánosra reá irtam volt, hogy kimenjen Turóczból, Kassa felé menjen; én nekem irja, hogy elindult Kassa felé, azért oda nem ¦jünek azok, azért ha jünnének is valamely felé, nem kell ebocsátani. Jól eltakaritottam innét, csak Liptóból és Arvából küldhetném ki őket. Isten tartsa megh kegyelmedet.

Datum ex arce Trencsin 3. Martii 1606.

Kegyelmed jó akaró barátja

Ilieshazj Istjvan s. k.

Ma én még el nem indulhattam, de ha lehet holnap elindulok.

Külczím: Egregio domino Casparo Terczianski vicecomiti comitatus Trencsiniensis dⁿᵒ et amico honor.

III. 1606. máj. 28.

Spectabilis ac magce sat. Post salutem sat. Az kegyelmed levelét megadák; hála istennek, hogy asszonyom ő kegyelme meg könnyebbedett, nem bujhatunk el az istennek akaratja előtt, mind úgy kell lenni, az mint ő szent felsége akarja. Ipse percutit et sanat. De az úristen ismég megvigasztalja ő kegyelmét, és még sok jó napokat ad ez világon kegyelmeteknek látni. Ez elmult csötörteken délbe az én követim Bécsben voltak; az ország kivánságát megadták herczög urunknak. Az ország credentiait is oda küldtem, magam is bőségesen irtam. Várom azért minden órában micsoda választom leszen, föl hínak, vagy nem hínak. Én készen vagyok, mihelyt hínak azonnal indulok, gondolom, hogy kegyelmed is fel menne mindjárast. Az minemő privatus leveleim jüttek Bécsből, jóllehet az előtt költek az levelek minekelőtte az én emberim felértek volna, teljességgel desperáltak az ország felől oda fel, de az istennek az ő hatalmassága még minden jóra fordithatja.

Megértettem Dersffyné asszonyom levelét, mind penig az Potoczkyét. Én Potoczkynak csak tíz forintot sem adtam volna, hanem Dersffy uramnak adtam az ő kegyelme kérésére. Potoczky számot adott szegény Dersffy uramnak, ha adósa maradott, lám vagyon jó kezese Kubini János. Nem méltó és nem igaz, hogy

az Potoczky adósságáért az enyémet vegyék el. Potoczky nekem azt mondja, hogy hamisat töttek neki; először megfogta, és őtet meg nem hallgatta, ugy vött számot tőle. De nekem ahoz semmi gondom nincs, ha vétött az ő kegyelme szolgája azt büntesse ne engemet; ő kegyelme hatalmas, el ne zárassa az enyémet, és jóért ne fizessen gonosszal.

Az Árva vármegye levelét megolvastam, olvassa meg kegyelmed az Lipthó vármegyéét is; csak az én jobbágyimon mikor elmentek 6 ezer forintot vöttek anélkül minden barmokat el vitték, de még az vármegyéjé mennyi!

Az több vármegyékben falut sem találni, nem hogy embert egy nehány mélyföldnyire; ki nem látja az istennek nagy haragja vagyon rajtunk, és ha el nem oltják azt az tüzet károkval is, az egész körösztyénségnek nagy romlására leszen. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum ex thermis Trencsiniensibus 28. Maji 1606.

Splis ac mag. domino Vrae

servitor et compater deditissimus
Stnus Ilieshazj m. p.

Külczím: Spectabili ac magnifico domino Georgio Thurzo de Betthlemfalva comiti comitatus Arven. sacr. caesar. mattis consiliario et dapiferorum regalium in Hungariae magistro il. dno et compatri observ.

Kivül: Exhibitae Biche 30. maji 1606.

IV. 1606. Juli 21.

Splis ac magce sat. Post salutem sat. Dersffy Ferencz uram talált meg engemet, mivel hogy teljességgel immár elpusztult az Dunántúl való jószága, nem lehet egyebet tenni, hanem ide által költözik lakni jönni. És azért az mi őtet illetné Sztrecsenből, azt ki akarná venni; és minthogy az igazság az övét mindennek meg szokta adni, és im csak az két leány vagyon ebbe az jószágba, nem illik hozzájok, hogy veszekedjenek, hanem hogy szeretettel megalkudjanak, kiről írtam asszonyomnak is. Kérem azért kegyelmedet, hogy kegyelmed legyen mindenképen azon, hogy alkudjanak meg szeretettel és atyafiuképen meg, kijért isten is jót ad kegyelmeteknek érette. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum Trencsénii 21. Julii 1606.

Tegnap ira az budai pasa nekem mi válaszszal bocsátá Cesar Galt és Negront, sőt Budán magamnak is volt emberem velek; most meglátják ő fölségek, hogy Cesar Galra nem köllett volna bizni ilyen nagy dolgot és az mint igen sokszor megírtam nekik, hogy ne tractáljanak Botskaj uram nélkül az törökkel, azt is, hogy az török magni facit amicitiam Hungarorum. Azért szakasszák el az magyarokat tőlük csak még az mit kivánnak, nam

semmit nem kívánnának Németországtól. Nem fogadok esztelen, most immár az török azt mondja: Magyarország török császár alá adta magát, arról ne szóljon az német. Az végházakat is ők nem akarják, hogy az németeknek adják, hanem az magyaroknál maradjon. Az portára is minden esztendőben be adják az ajándékot summarie. Ha Botskay Uram nem kezdi fogni ez békesség dolgát, félek rajta, hogy eljő az az űdő, az mit még régen az esztergomi érsek föliratott volt Esztergomban: hogy az porta alúl gubernáló király után, egy oroszlán fogja őrzeni az Magyarország koronáját, kinek patyolat az fejében. Én bizon beteges vagyok .... járhatok bizvást, mely suspiciót nekem Czobor Mihály uram szörze minden ok nélkűl, de látván ez nagy szükséget, ám valahova tesznek, de hétfőn innen elindúlok, és az közönséges megmaradáshoz, ha mit nálok segíthetek érte leszek, isten segítségével.

stor et compater deditissimus
Stnus Ilieshazj m. p.

Külczim mint a 3-ik számú levelen.

Kiről: Exhibitae p. d. Dankovich 25. Julii 1606.

V. 1606. Aug. 1.

Splis ac magnifice stb. Post salute stb. Én elég nagy nehezen verekedem ide Rosombergre, Szucsánynál minden lovaimat által usztattam, magunk is, szekereink isten tudja mint jühetönk által. Ide is minden patak elvitte az ő hídját és im nem áll meg az eső, valamint lehet azért mihelen az vizek szállani kezdenek, azonnal elindúlok Kassára (?). Irok azért diligenter minduntalan oda. Csak immár császár urunk confirmálna az végezést, bátor addig kegyelmed Bécsben ne készöljön.

Az hajdúk, hogy Árvára ne szállanának, látja isten, hogy örömest segítenék, de nem birok velek; oztán im nem régen mentek ki immár harmadszor Liptóból, Turóczot penig immár teljességgel semmivé tették, az több vármegyék is rakva velek, az Kopsia Miklós hada az is jő idebe, akar Liptóban szállani. Azok penig lovasok, magam jószágát sem tudom megoltalmazni tőlek, nemhogy másét. Az irgalmas isten venné el rólunk immár haragját és szabadítana meg az hadtól, mert addig mindenfelől veszély. Ha lehetséges volna tőlem, látja isten nagy szívem szerint másova vinném őket, minthogy az fejedelem rendölte oda, másova nem mennek immár, de ezek nem lovasok, nem tesznek kárt. — Ha kárt kezdenének tenni csak írjon kegyelmed Rédey uramnak, hidje kegyelmed megbünteti őket; az patens levél, az ki nálok

vagyon, abban is igen meg vagynak fenyegetve. — Az úristen tartsa meg kegyelmedet. Dat. in Rosenbergii 1. Augustii 1606.

stor et compater deditissimus
Stnus Ilieshazy m. p.

Külczim mint a 3. számú levelen

Kivűl: Exhibita 2. die Augusti in Ljethava 1606.

VI. 1606. Aug. 2.

Splis ac magce. stb. Post salutem stb.

Ez estve igen késen érkeznének leveleimre (?) választom mind ő fölségétől, mint Nyári uramtól. Az mi az jó békességhez való dolog volt, inkább minden nap irtam nekik, magam hirtelen sok nagy okokért menni közikben nem mertem. — Immár azért elmegyek holnap, noha bizon nagyok az vizek, ugy veszem eszemben, hogy fogott rajtok az én irásim, és nehéz kedvem mutatása hozzájok, de azért még is akadoznak palatinus dolgában és egyéb articulusokon is, hinném az isten, ha közikben jutok — kisegiti abból őket, és az törökkel való békességet is jobb állapotban fogom isten segítségével hoznom. Maga kezével ir Bocskay uram jól és sok szép szókval hi, hogy ne késsem, alá menjek közikben. Im irtam lovászmester uramnak, megmondja ő felségének, hogy ne hidjenek emez-amaz híreknek, várjanak tőlem, de császár confirmálja az végezést, lögyenek érte és küldjék sietséggel utánnam. Ezeket kegyelmednek igen nagy biztomban irom, kegyelmed megoltalmazzon, szaggassa el ezen levelemet mindjárast és sietséggel küldje Bécsben éjjel nappal ez levelet. Balasi Zsigmond egyik circatorom közel kegyelmedhez, az kegyelmed házától ne érjen (?) mast minden suspiciotól megmentettem nálok magamat, és azért reménlem, hogy jóra fordítja az uristen dolgunkat. Azon leszek, mihelyen Kassára érkezem, hogy kivigyék Arvából az hajdúkat, nagy gondom lészen reá, el hidje kegyelmed. Az úristen tarsa meg kegyelmedet. Dat. in Rosenbergii 2. Augusti 1606.

stor et compater deditissimus
Stus Ilieshazj m. p.

Feleségem kegyelmednek szolgálatját ajánlja, mind ketten asszonyomnak. Irt kegyelmed anyja asszonyának. Kérem kegyelmedet küldje el kegyelmed azt is egyiket az másikkal és ne késtesse meg kegyelmed, igen szükséges és úgy küldje kegyelmed az istenért, hogy valaki kezében ne akadjon.

Külczim mint a 3-ik számú levelen.

Kivűl: Exhibitae 2. die Augusti in Ljethava, 1606.

VII. 1606. Nov. 22.

Splis ac magce stb. Post salutem stb.

Kegyelmdenek két levelét vöttem itt Boriban, az hajdúknak az ő sok kóborlások felől. Én velem is igen keveset gondolnak. Irtam volt nekiek, és im mi választot tesznek reá, az mását im oda küldöttem kegyelmednek. Az míg egyéb lehetne benne, nem köllene minekünk magyaroknak egymást vágni, ki az idegen nemzetnek nem kevés örömére leszen. Azért irtam vala az vármegyének, hogy mindjárast elküldjenek Botskay uramhoz, adják eleiben: mivel fizeti meg az vármegyének hű szolgálatjaért, és hogy kivinné onnan őket. Azonban azért ugyan szabad gondot viselnünk az mi magunk megmaradására. Azért kegyelmed ne tartóztassa az vármegyét, hanem had küldjönek el mindjárast Kassára, éjjel nappal siessenek vele. Én irtam viceispán uramnak, hogy ide jőjjön hozzám, mit köllessék cselekedni az hajduk dolgába, hogy vele segitsek. Azonban irjon kegyelmed Morvába az szomszéd uraknak, ha az szükség kívánja adjanak segitséget. Innen Nagy-Szombat tájáról vihetek én is ezer avagy 2 ezer embert. Az még egyéb lehet benne el köllöne . . . lnunk, de ha egyéb nem lehetne benne, ugy köllene hozzá (lá)tnunk, hogy mi nyernők, azért lássa kegyelmed Morvából, (mi)csoda segitség lehetne. De Kassára éjjel-nappal elküldjön az vármegye, mert az vármegyének hütébe is jár ez a dolog. Isten tartsa meg k. Dat. ex Borii 22. Novembr. 1606.

Splis ac mag. do. Vrae.

stor et compater díditissimus
S. Iliesházj.

Nekem igen rosz egészségem vagyon, az lábomra sem állhatok, és ezért ide az pöstheni hévizben jöttem.

Külczim: mint a 3. sz. levelen.

VIII. 1606. decz. 4.

Splis ac magce sat. Post salutem sat. Én Pöstyénben nem maradhaték, igen erős az a víz, csak el . . . ., hanem ide Trencsénben jövék, és itt bizony elég nehezen vagyok. Az vármegyének gyűlése vagyon ma, izentem nekik, hogy immár utóljára ne hagyjuk magunkat ennél is jobban elprédalni, csak egy kevéssé oltalmazzuk magunkat, immár is nem tarthat sokáig. Nyáry uramot úgy bocsátók el, hogy 15 napra megjüjjön és minden végházakat kézben adjon. De azomba míg ő oda ért, Bocskay uram minden kapitánynak megírta, hogy Rédeyhez hallgassanak, és hogy innen addig alá ne induljanak, mig ő nem ír nekik. Az végbeli kapitá-

nyoknak is megírta, hogy ő híre nélkül meg ne adják az várakot; látván én ezeket, azt is hogy már meg lévén az békesség mind két felől, énnekem már ehhez a gubernatióhoz semmi közöm nincsen. Irtam azért Bocskay uramnak és búcsút vettem tőle, kire ő nekem oly választot teszen, ki nem ahhoz való: int arra, hogy én megmaradjak az tisztbe. Örömest kegyelmednek küldtem volna az kegyelmed kibe választot teszen, de az polgárra nem merem bíznia. Az derék transactióba meg vagyon írva, hogy eo facto, az törökkel mihelyen meglészen az békesség, az ország visszaszáljon Rudulphus császárra, minden ceremonia nélkül. Én azért minden órába várom Nyáry Pál uramot vissza az választtal, de ha valamit fortélyoznak, Bocskay uram, ő fölsége tartozik immár az ő ditióját oltalmazni, szükség azért Mátyás herczeg urunkat róla megtalálni; de azért azomba ótalmazzuk vármegyénket. Isten tartsa meg k. Datum ex arce Trenchin 4. Decembr. 1606.

Splis a mg. duo. Vrae.

stor et compater deditissimus
St. Ilieshazj m. p.

Külczím: mint a 3-ik sz. levelen.

Kívül: Exhibitae 6. die Decembris in Lictava 1606.

IX. 1606, decz. 7.

Splis ac magce sat, Post salutem sat. Az k. levelét meg értöttem; ugyan igaz, hogy gyűlést hirdet Bocskay uram Kassára az vármegyéknek, de semmi okát nem látom, miért kölleték engemet, Nyáry Pál uramot, Hoffman uramot s az több commissariusokat hazugságban hagyni. Plenipotentiájok hütével megerősittetett lévén nálok, elvégeztük az császár commissariusival, hogy 15 nap mulva az végházakat meg adjuk ő felségének. Erről az császár commissariusi mi tőlünk hütlevelet is vöttek, Nyáry Pál uram, s Hoffmann uram ezzel alámentek assecurálván, hogy meg jő Nyárÿ uram 15 napra, és az resignatiót confiniorum megmivelj ük. Ezek mindhiában elmulának, sőt minden végházakba és minden hadnagynak meghagyta, hogy Rédeihez hallgassanak nem én hozzám. Az mi az vármegyék dolgát illeti, arról az derék tractatióba nyilván való articulus vagyon: mihelyen az törökkel az békesség meg lészen, azonnal mindenek viszszaszálljanak az koronára az végezés szerint. Ehhez azért semmi gyűlés nem köllött volna, de mondom, hogy az vármegyéket összehitta volna tőlök bucsút vött volna, azonban azért az végházak megadását nem köllött volna elhalasztani és minket maga commissariusit hazugságban hagyni. Én nem dicsérhetem, most neheztel is én rám, hogy efféléket irok neki. Az hajduságot penig, hogy alá nem viszi

fél tőlök, hogy reá ne támadjanak, fizetésekért, és azért hivatta az gyűlésbe most az kapitányokat, hogy valami módot találhatna, hogy leszállítaná őket, valamint s valahogy vagyon, de én nem dicsérhetem, im látom, hogy az ország is elpusztúl miattok. Czobor Mihály uramot az k. sógorát az passával elbocsáttuk vala. Vagyon immár esztendeje, hogy az törökök 60 ezer aranyat igértek volt az hajduk fizetésére, azt hogy megadja azért ment volt az budai passával az vezérhez, de nem adott többet neki 10 ezernél. Irja énnekem, hogy igen gyalázatosan tartották az törökök. Az ő felsége követét római császárét írja, hogy nagy böcsületbe tartották, de hogy ő reájok igen kicsin tekintet volt. Ugy vagyon az, hogy az ki ördögnek szolgál kínnal fizet neki. Énnekem nem írt Bocskay uram, hogy az gyűlésbe mennék, mert jól tudja, ha akarnám sem mehetnék, mert magam erejével fel sem kelhetek az ágyból, az lábomra sem állhatok, az pöstyéni héviz fölötte megbántott. Az vármegye is örömest küldött volna főembert az gyűlésre, az mint szükség is lött volna, de még Kassát érte volna, addig tiz helyen is megfosztották volna, és azért senkit reá nem veheténk, hanem levelet irattunk az egész vármegye nevével, az panaszokat is beléirattuk. És azt az levelet viceispán uram két lovastól Kassára fogja küldeni. Mostán Bán felől Kövi Miklós hada négy zászlóval beindult volt ide a vármegyébe, megírtam nekik, hogy ide nem bocsátom őköt, ugy értöm, hogy Turócz vármegyére akarnak menni; Rédeÿ Uram az nyitrai jószágból küldte ki őket. Én meg írtam herczeg urunknak, hogy igy benne hagyott Bocskaÿ uram az végházak kézbeadásába, ki bizony neki nagyobb gyalázat, hogy nem nekünk.

Ir kegyelmed valami borok; vagyon 4 száz akó borom itt, az idei borok, ha kegyelmednek tetszenék az 2 száz akóját odaadom kegyelmednek. Akóját két forint hatvan pénzen, mert magamnak is azniba áll; az hordóját hogy visszaadja kegyelmed. Bakabánya táján vétettem 5 száz akó bort, minthogy a tájon inkább megért volt az szőllő, az Ban tartománt küldöttem érette. Immár elmúlt két hete, Bánhoz csak 7 mértföld és még sem jöhettek meg, ez nagy gonosz utba velek. Az hajduk is reánk találván 10 legjobbik lovokat elvötték, és most is oda vagynak, talán az több szekereim is mind odavesznek. Isten tartsa meg k. Datum ex arce Trencsin 7. Decembr. 1606.

Splis ac mg. dno. Vrae.

stor et compater deditissimus
S. Illesházj m. p.

Külczím: mint a 3-ik sz. levelen.

X. 1606. decz. 12.

Splis ac magce sat. Post salutem sat. Én még sem állhatok egyik lábamra is, az sátor alatt az Duna parton igen elvesztegettem volt egészségemet. Immár nem félő hogy ebben az vármegyében hajduk jőjjenek be, kegyelmed szabadon Bicsére szállhat. Bocskay uram ír énnékem, hogy egy kevéssé tartóztassam az ide fel való hadakot, hogy öszve ne juthassanak az oda alá valókkal, mert fél hogy reá támadnak; most az Tiszán túl valókat szállitják le. Most én meghagytam három hadnak hogy le szálljanak, eloszoljanak, Rédeynek is megirtam hogy ő is meghagyja nekiek, de mig az végházakat kézben nem adják, addig nehéz leszen leszállitani őket. Az kassai gyűlésből bocsátotta el Bocskay uram az commissáriusokat tul az Dunán és innen is, de az ide való vármegyékből igen kevesen mentek oda az gyűlésre, de ugyan nem is mertek menni az sok latortól. Minthogy k. legyen egyik commissárius az császár részéről, nem köll azért az hajdukat fölöttébb duriter tractálni, hanem az végházakba magyarokat kell szállitani, ne bontsuk el mi magunk az mit végeztünk. Kolonics uram én nem tudom mit erőlteti ilyen igen magát, hogy ő ország kapitánya legyen. Magyart is találunk az kire bizzuk magunkat és országunkat, most Ujvárba küldött volt és vendégségbe hivta Komáromba az ujváriakat, de senki nem ment, principiis obsta sero medicina paratur. Az elején köll jól meglátnunk, hogy az mit végeztünk jól megtartsuk, és némétekre az végházakat ne bizzuk, ám Esztergomot is feladák, az többit is mind németek adák török kezében, nekik nem hazájok ez nem fáj nekik. Bocskay uramnak az végezés szerint meg kell ő felségének adni, Tarczalnak az fele váltságát adni, az felét gyűlésbe az ország adja meg; az 60 ezer forintot teszen. Az hajdúk leszállitására is 25 ezer forint ára posztót igértek és 20 ezer forintot kész pénzt. Ezeket méltán meg köll ő fölségének adni most; az mi az diploma reformatióját illeti, abban nincs igaz kivánsága Bocskay uramnak, mert az mint kivánták úgy adtak először, most immár másképen nem kivánhatják. Isten tartsa meg k. Datum ex arce Trenchén 12 dcembr 1606.

Splis ac mg. do Vrae

stor et compater deditissimus
S. Iliesházj m. p.

Külczim: mint a 3-ik sz. levelen.

Kivül: Exhibitae in Liethava 14. Decembris ao 1606.

XI. 1607. Jan. 4.

Splis at magce sat. Post salutem sat. Meg értettem az k. leveléből hogy Árvából megindultak volna az hajduk, nem kell immár hagyni, hanem Lipthóból is ki köll immár őket hajtani,

legyen rajtok azért k. Im én most hozzá kezdöttem, mig onnan fölül meg adják az pénzt s az posztót, kölcsön kérek, az buchi hadat most szállitom, és mind ezeket az ő fölsége hűségére esküdtetem. Immár Bécsbe is felküldöttem ő felségéhez, hogy adná meg valami részét az pénznek s az posztónak. Elindultak Kassáról az commissariusok, az kik az végházakot kézben adják. Ő maga Bocskay uram is, ha meg nem holt is, de bizon halálán volt. Isten tartsa meg k. Datum ex Arce Trenchin 4. Januarii 1607.

Splis ac mag. do Vrae.

stor et compater deditissimus
Iliesházj Istvan m. p.

Külczim: mint a 3-ik sz. levelen.

Kivül: Exhibitae in arce Vitchen, die 5. Januarii ao 1607.

XII. 1607. Jan. 8.

Spectabilis ac magce sat. Post salutem sat. Az k. levelét megértettem. Énnekem azt irták volt, hogy csak 300 hajdu volt volna Árvába, de jól hiszem hogy sokkal többen voltak. Én a kassai gyülésekbe, mind ő magának Bocskay uramnak, s mind a tanácsnak, számtalan sokat szóltam, irtam, minthogy az békességet még Aprilisban elvégeztük, hogy főképpen az Tiszántól való hajdukat leszállitsák, de soha föjekbe nem verhetém, megmondtam nekik, hogy igy járnak velek, és arczról támadnak reájok. Jóllehet énnekem azt irják, hogy mostan szállitják őket, és igen sollicitálják a pénzt és a posztót, az kit Bécsben igértek. Én ís most felköldtem Bogádi uramat, azért hogy azt az pénzt és posztót alákűldenének, és az itt való hajduságot is leszállitanának vele. Jó volna ha meg adná ő felsége, érnénk immár véget vele. Isten tartsa meg k. Datum in castro Trenchin, die 8. Jan. 1607.

Sp. ac magco do Vrae.

stor et compater

Confidenter 29 Decembr. megholt Botskay, de titkon ugy tartják mintha még élne. Irják az urak nekem hogy az mit végeztünk Bécsben, azt mind megállják, sollicitálják az pénzt és az posztót: irtam én is nekik, hogy az mije maradott nyuljanak ahhoz, de Kassáról mind kitakarta volt az mie volt Erdélben, oda viszik temetni is. Bátori Gábornak adta egyik házát, másikat Homonay Bálintnak. Az mint én velem éltében végezett, Homonay Bálintot köllett successorrá hagyni, nem tudom ha meg változtatá-e, mert nem irnak mast semmit felőle. Én ott nem találtam jobbat Bálintnál, ezeket az én tanácsomból cselekedte, török császártól amnestiája vagyon erre és levele Botskaynak.

S. Iliesházj m. p.

Én 4 nap múlva alá megyek Ujvárban, kézben adom az végházakat. Megírtam ezeket herczeg urunknak; császár Gläslit (Cesare Gallo) és az cancellariust, meghagyta hogy Bécsből kiküldjék.

Külczim: mint a 3-ik sz. levelen.

Kivül: Exhibitae in arce nosra Bitchen 11. Januarii ao 1607.

XIII. 1607. nov. 15.

Splis ac magce stb. Post salutem stb. Megadák énnekem az k. levelét az hajduk feltámadása felől, én nem állitom hogy azok most elhatalmaskodhassanak, mert fő ember senki nem áll közikbe. Ezeket az mint én értöm az budai passa lázasztotta fel, mert kétször voltak immár Budán, minthogy kételkedik az török benne, hogy az frigyet az császár megállja és megtartsa, azért cselekeszik ezt, minthogy még mostan is vonódik az békesség dolga. És az mi az olaszokon és spanyorokon állana a dolog, talán véghez sem menne. Az üristen kezében vagyon mind az békesség s mind az fegyver, de ha meg nem állják az frigy dolgát, és német hadat fognak országunkba hozni be, félek rajta hogy megbánja azt Magyarország. Kolonics uram minden vármegyére irt, hogy készen legyenek, ha szükség lészen hogy feltámadhassanak, az vármegyék ajánlják magokat hogy készen lesznek, és ha szükség leszen feltámadnak; itt is azt kell cselekednünk hogy készen legyünk; ispán uramnak is megirom hogy gyülést tétessen. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum ex arce Trencsin 15. Novembr. 1607.

Sp. ac mag. do. Vrae.

stor et compater deditissimus
Stnus Iliesházy

Külczim: mint a 3-ik sz. levelen.

XIV. 1607. nov. 26.

Splis ac magce stb. Post salutem stb. Az liptói viceispán mit irjon az hajduk felől, im kegyelmednek oda küldöttem, az mint látom ezek ki nem állnak belőle, hanem elébb akarnak menni benne. Im békessége lehet vala a szegény Magyarországnak, az hadaktúl, nem tudom miért nem akarják, ha ebbe mennek el, félek rajta, hogy török kézbe ejtik az országot.

En meghagytam Lipthóba, mind nemes nemtelen füstönként felkeljen, és fele az vármegyének mindjárast az vágásra menjen, mind nemes mind nemtelen, azok ott tiz napig legyenek, azután is még az másik fele menjen az is tiz napig, és hogy jó kémeket tartsanak; ha az szükség kivánja hogy mind füstönként

reá menjenek arra az szorosra, és által ne bocsássák őköt, ha látják hogy keményen fogjuk az dolgot, jól tudom hogy arra az szorosra reá nem jönnek. Azért kegyelmedet kérem hogy k. hagyja meg Árva vármegyének hogy ők is egyet értsenek velek, és annál az vágásnál álljanak eleikbe.

Én ha isten engedi holnap Bazin felé megyek, mert oda Pozsonyba több németeket szállítottak, megtekintem ott való dolgaimat. Én nem tudom micsoda tanácsot adhasson az ember ő fölségeknek, ha egyet sem fogadnak meg benne, nem tudom hogy lehessen jól az dolog, ha nem tartják meg sem az törökkel sem az magyarral az elvégezött békességet, nem mondhatok mást gonosz üdőben jutánk, az sok hizelkedők félő hogy jót csináljanak. Isten tartsa meg k. Datum ex arce Trencsén 26. Novembr. 1607.

Sp. ac mag. dno Vrae.

stor et compater dedittissimus
Stnus Illiesházj m. p.

Külczim: mint a 3-ik sz. levelen.

XV. 1608. márc. 1.

Splis ac magce stb. Post salutem stb. Megadák én nekem az k. levelét, kiből megértettem, hogy k. immár ott Ujvárban vagyon. Ezért én sem késem itt, Sellyén semmit is, hanem praedicatio után elindulok és Isten segitségéből ugyan ma bemegyek én is oda Ujvárban. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum ex oppido Sellye 1. Martii ao 1608.

S. ac. m. d. V.

stor et compater deditissimus
S. Illiesházy.

Külczim: mint a 3-ik sz. levelen.

XVI. 1608. Apr. 24.

Spectabilis ac magce stb. Post salutem stb. Megértettem a k. leveléből, hogy ez jövő szombaton el akar indúlni k. az táborban. Hogy k. ide betér hozzám az hévizben, kegyelmednek megszolgálom.

Az két szekeret is készen fogom tartani kegyelmedért. Az k. levelét kit kegyelmed az vitézlő népnek írt, én Turi Ferencz uramnak megküldém, ő viseli gondjukat, de keveset gondolnak vele, főképen az urak, senkivel semmit nem gondolnak, ott járnak az hol akarnak, és mindenütt pénz nélkül élnek. Igen szükség volna nekik a disciplina, felette igen szükség, hogy kegyelmed közikbe menjen. Mert Révai uram nehezen birna ezekkel, oztán ő fölsége mellett s nincsen senki az tanács urak közül. Az nap is

im előttünk, az mely napra fogadtunk, hogy az ajándékot be köldjük az töröknek, azzal sincsenek még közel is készen, félek, hogy vétket tesznek benne. Irtam Bécsbe T..... uramnak is Molart uramnak is felőle. Ha isten kegyelmedet ide hozza, többet szólok akkor kegyelmednek róla. Isten sokáig éltesse kegyelmedet. Datum ex thermis Trenchén, die 24. Aprilis 1608.

Sp. ac mag. dno Vrae.

stor et compater deditissimus
Stnus Ilieshazj.

Az leveleket im visszaküldöttem kegyelmednek.

Külczím: mint a 3-ik sz. levelen.

XVII. 1608. Jul. 12.

Splis ac magce stb. Post salutem. stb. Az úristentől kegyelmednek egészséget és minden jót kivánok. Az k. leveleit megadák énnekem, melyeket k. Kassára és Tokajba irt, azért én megadom diligenter az kiknek irta k. Én oda nem késem, ha isten engedi hamar ismég visszajövök, mert tudom, hogy már hamar gyűlésünk lészen, ha nem előbb, hát septemberben. Im az úristen jó módot mutatott az szegény Magyarországnak minden igazságának, törvényének helyére állatásával, csak magunk akarjuk, jó fejedelemmel lesz dolgunk.

Minthogy császár urunk relaxálta a juramentomat minden tanácsinak, immár most minden tisztek felszabadultak, az judex curiaság is; az gyűlésbe ex consilio hungarico kölletik ismég elosztani az tiszteket. Én idején resignálám az én tisztemet, semmit nem vét benne, más is az ki resignálja, mert non existente jam coronato rege, mindenik szabad ember magával, és absolutus mind tisztitől s mind juramentomjától. Ehhez képest lám Forgách uramat megkinálja judex curiaesággal herczeg urunk. — Ersek uram semmiképen nem akarta elhinni, hogy herczeg urunk jól végezte el ottfönn császárral dolgait, de talám immár elhiszi.

A k. tokaji dolgaiba, ha mit szolgálhatok k.-nek nagy örömest megmívelem, de én ott semmit nem késem, ha isten engedi hamar visszajövök. Tartsa meg isten kegyelmedet minden jóval. Datum ex castello Bán 12. Julii 1608.

Sp. ac mag. dnonis Vrae.

stor et compater deditissimus
Stnus Iliesházj.

Külczím: mint a 3. sz. levelen.

XVIII. 1608. Jul. 15.

Splis et magce sat. Praemissa sat. Megadák énnekem az k. levelét, utamban itt Turóczban kit 13. Julii irt k. Az mi az tokaji dolgát illeti kegyelmednek, csak megtaláljanak az k. szolgái hogy tudjam miből, szintén ugy gondját viselem, mintha magam dolga volna, nem ugy mint k. az én ott való szőlőimet hogy másnak adá.

Az táborból írt leveleket — immár kijöttem vala az kapun Trencsénből — hogy hozák Morvából; meghagyám hogy kegyelmednek küldjék őket; hiszem hogy oda küldték. Immár lássa k., ha mégis elküldi-e nekik, de herczeg urunk mind nekik s mind én nekem meg irta azokat, sőt mását küldte az levelének is, az kik költek ő fölségek között maga pecséte alatt, abból is megértik az ott való urak és vármegyék minden végezéseket. Az úristen tartsa meg k. Datum ex Znio 15. Julii 1608.

Az Tokajba szóló leveleket megküldöm.

Stor et compater deditissimus
Stnus Iliesházj.

Külczim: mint a 3-ik sz. levelen.

Közli: Zsilinszky Mihály.

ADALÉK
„BETHLEN GÁBOR ÉS A PORTA“
CZÍMŰ KÖZLEMÉNYHEZ.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

A »*Történelmi Tár*« múlt évi 4-ik és f. é. 1-ső füzetében »Bethlen Gábor és a porta« czím alatt megjelent közleményhez nehány nagy értékű adalékkal fogok szolgálni. Ugyanazon levéltárból közlöm ezeket is, melyből »Bethlen Gábor levelei feleségéhez Károlyi Zsuzsannához« czímű közleményemet vettem, t. i. gr. Teleki Miksáné hosszufalusi (Kővárvidéken) levéltárából. Nagy fontosságú adalékot képeznek a fejedelem porta összeköttetéseinek történetéhez, s annak részleteit tanúlságos módon bővítik, illustrálják.

I. 1615. május.

a)

Az portai fővezér Memhet pasa levele. [1])

Az Jézus hitin levő uraknak dicsiretesse, az Messias vallásán levő nemzetségnek választott fejedelme, az keresztyén népeknek egyik gondviselője, ki minden vitézlő rendeknek dicsiretes előttejárója, Erdélynek fejedelme, ki vagy Bethlen Gábor, Isten minden jövendő dolgaidat szerencséltesse. Barátságunkhoz illendő kedves köszönetünk és fényes jóakaratunk ajánlásának utánna nagy szeretettel akarók értésedre adni, hogy mostanság az tü embereitektől jött levelitek minekünk megadattak; megfordittatván valamely dolgok és jelenvaló állapotok felől irtatok, mindeneket megértettünk. Azt az megnevezett embereteket mindjárást az fényes portán levő kapitihajátokkal előnkben hivatók, minekutánna meg-

[1]) V. ö. Török-magyarkori áll. okmt. I. 131.

kérdeztük volna minden mostani állapatotokat, voltaképpen tőlle megértők. Továbbá minden szükséges dolgokat az tü kapitihajátok leveleiben följegyezvén, oda küldötte tinektek, nem szükséges, hogy ujabban az mi levelünkben azokat includaljuk, biztuk csak az ő leveleire az dolgot. Annakokáért mihelen érkezik hozzátok az kapitihaja levele, megolvasván és megértvén annak continentiájához tartsátok magatokat, és az hatalmas császárnak kedve és kévánsága szerint járni minden módon igyekezzetek. Ennekutánna is penig minden szükséges dolgokat feljegyezvén voltaképen az fényes portára nekünk megirjátok. Köszönötünk és áldásunk veletek.

b)

Hadom Memhet pasa levele.

Az Jézus hitin levő uraknak dicsiretesse etc. ki vagy Bethlen Gábor Erdélynek fejedelme. Az úristennek áldását kivánjuk reátok. Mint jóakaró barátunknak, fiunknak köszönötünket és kedves jó akaratunkat ajánljuk, és akarók nagy szeretettel értéstekre adni, hogy mostanság minekünk jóakarótoknak kedves üdőben böcsülletes emberetek Angyalosi Mihály által küldött leveletek megadaték, melyből az tü állapototok több az ország hasznára nézendő dolgokkal egyetemben, valamelyek rendszerint abban megirattattanak, mindeneket éppen mi jóakarótok megértettük, melyből minekünk kedves örömünk és jó kedvünk következett.

Jó akaró atyámfia, az ide való dolgotokban az úristen látja ugy törekedem, hogy fogyatkozás dolgotokban ne essék, valameddig tü az hatalmas és győzhetetlen császárnak, ki ez világnak uralkodója, szolgálatjában igazán, hiven és engedelmesen szolgáltok, az szent békesség ellen semmi motust nem inditván, az elkezdett dolgotokban reménségteknél feljebb reátok gondot viselünk. Minden állapototokat voltaképpen eszünkbe vöttük, minden dolgaitok kedvetek szerint megláttatik, csakhogy akarjuk mi is látni, hogy tü is az hatalmas császárnak szolgálatjában igazak lévén, az ő hatalmassága parancsolatjában oly szolgálattal forgolódjatok, hogy azomban az oda való állapotokat bizonyos böcsülletes emberetek által megirván, ide minekünk szükségesképpen értésünkre adjátok. Tü minékűnk jóakaróink vagytok, isten kegyelmességéből reménségteken kévül az tü állapatotokat mi is jobban forgatjuk Köszönötünk és áldásunk veletek.

(Egykorú másolat után.)

II. 1617 júl. vége.

Tekintetes ....

Akarám Nagyságodnak értésére adnom, mivel értem hatalmas császárunk mostani akaratját, egy rész hadainak általa az kozákok sok latorságának lecsendesitések s azoknak büntetések felől: Én is ő hatalmasságának tartozó hüségem szerint igyekeztem azon, mikképpen mentől bizonyosban az lengyelek állapotjoknak, szándékjoknak végére mehessek, melyet ő hatalmasságának Nagyságod által értésére adhassak. Küldtem volt ezelőtt ötven hatvan nappal bizonyos emberemet Lengyelországban az ott való állapotok értekezésére, ki megjutván bizonyosan beszéli, hogy semmi uton hatalmas császárunk hadait az lengyelek a kozákokra bocsátani nem akarják, sőt félnek egyéb véletlen rajtok történhető dologktól. Az király maga fiát küldte Podolia tartományába bizonyos számú hadakkal, kikkel mostan ott táborban vagyon és vigyáz az nagyságos Zkender pasa menetelire, mindennapi cselekedeteire; bizonyoson mondják azt is, hogy német hadak is mennek segítségekre, egymást nem akarják hagyni, megsegítik őket. Harmadikat ezt is mondják, hogy hatalmas császárunkkal jó módok alatt készek az köztök régtől fogván való frigyet megerősíteni; affelől ilyen kévánságokat értem, hogy hatalmas császár ha elfogja rólok az tatárokat a rablástól, és eddég való kártételektől megelégitteti őket, ők is az kozákokat elfogják az Fekete tengeren való rablástól s az kártételtől készek megelégiteni az károsokat. Ezeket eddig csak így hallottam, de hogy bizonyosban végére mehessek minden dolgoknak, mivel oly szándékokat is értem alattomban titkon, hogy csak képmutatásból akarnák az békességet tractálni, melylyel a hadak gyűjtésére kevesebb gondja lenne a hatalmas császár szerdárának és ezalatt ők véletlen készületlen találván, az ő kivánságok szerint bosszút állhatnának: küldtem azért ezelőtt 18 nappal egy igen meghitt emberemet szintén az táborokban, mást szintén lengyel királyhoz levelekkel, az kik minden dolgoknak, szándékoknak bizonyosan végére mennek, kik mihelyt megérkeznek, Nagyságod által ő hatalmasságának mindjárt értésére adom. Nekem tetszenék ez dologban ez egy dolog, hogy Zkender pasa ne felettébb sietne által az Dunán addig, míg az tatárok Neszter-Fejérvárhoz nem érkeznek, az török hadak is mindenfelől melléje érkezvén, isten akaratjával osztán mikor minden hadak melléje érkeznének, úgy indúlna meg nagy erővel, és útjában sehúl ne késnék oszton, hanem ami dolga lenne, látna ahhoz. Mert bizonyosan elhigyje Nagyságod, az lengyelnek nagy tábora vagyon, nem olyan mint tavaly, hanem tízannyi is vagyon, és vagyon valami szándéka. Énnekem nem tetszik, hogy Zkender pasa tíz-húsz ezeren a tatár nélkül a Neszter vize mellé megyen,

de ez a dolog nem engemet illet; valami az hatalmas császárnak tetszik, bölcsen mindenekből azt kövesse; akarám csak én is ez néhány szót Nagyságodnak ez dologról írni. Ugy tetszik, hogy ha hitelem volna Nagyságtok előtt, és az én irásimat, melyeket Nagyságodnak írok, az piaczokon nem hordoznák széllel, nem keveset tudnék hatalmas császárnak szolgálni ez ilyen dolgokban, mert az minek sok ezer aranynyal sem mehet végére Nagyságtok, kevés titkos practika volna oly, melynek én végére nem mehetnék. De nehéz embernek ott szolgálni, a hol szavának hitelt nem adnak, sőt megpökik érette. — Ha hadat kelletik adnunk Nagyságtokat kérem, Marko vajdát bocsássa ki Zkender pasa mellé, és az én hadaim melléje érkezvén, engedje meg, legyen Marko vajda előttök az magyaroknak, mert minthogy őtet az egész vitézlő nép szereti, őtet meghallván, hogy köztök vagyon, a kit nem küldenek is melléje mennek. Elhigyje Nagyságod, sokat tud hatalmas császárnak szolgálni, ha harczolni kelletik is; sőt békélleni akarnak, abban is sokat tud szolgálni. Hiszem ha ő hatalmassága mostan vajdaságot nem akar neki adni is, az legyen ő hatalmassága kegyelmes jó tetszése, csak bocsássa ki az hadak közé, hadd szolgáljon ő hatalmasságának, az dolgokat elvégezvén, ismét menjen helyére és a mikor hatalmas császárunk kegyelmességét akarja fejére terjeszteni, álljon az ő hatalmassága bölcs rendelésében. Marko vajda nélkül az magyar hadaknak kevés hasznokat fogják vehetni. — Nagyságodtól erre is jó választ várok.

Kívül: Az kaymecham levelének páriája, urunk irta ő nagysága.

Az fővezérnek is ez szerént is irt ő nagysága, mert a fővezérnek két levelet iratott, az egyike igen bő beszéddel, a másik ez szerint. Az kaymechamnak is hasonló képen kettőt iratott, titulus nélkül vadnak, páriáit elküldte ő nagysága.

A res mind egy, az instructióban ezek mind be vadnak irva.

III. 1617. sept. 12.

Mostani kajmekam Mehemet pasa lerele.

Az Jezus hitin lévő uraknak dicséretesse és az Messiás vallásán levő nemzetségnek választottja, Erdélynek fejedelme, ki vagy Bethlen Gábor, Isten minden dolgaidat szerencséltesse. Barátságos köszönetünk és jóakaratunknak ajánlása után akarók mostan értéstökre adni, hogy ez elmúlt napokban bátorságos levelöteket az tü emberetök megadá, melyben jelentitök, hogy az lengyel nemzetséghez egy meghitt főemberetöket bocsátanátok, ki által intenétek, hogy az mi legjobb, azt cselekedjék; azok is penig az tü emberöteknek mi választ töttenek légyen, voltaképen az

fényes portára nekünk értésünkre adtátok, kiért dolgotok felette dicséretes, az mi az tü hűségtökhez illendő, azt cselekedtétek, és mindazokat, az melyeket megirtatok, mindeneket megértettünk. De az tü leveletek után az lengyel hatman az mely levelet Zkender pasának irt volt, annak mássát maga emberétől ide küldött. Irja azt az hatman, hogy az szerint, az mint tü veletek szóllottak azelőtt, az kozákokat az ő lakó fészkekből és palánkokból kiűzvén és azokat elrontván, az hadakkal mindenfelől rajtok lesznek, és az kiket hol találhatnak, erősen megbüntetik, és azután az régi szent békesség szerint az dologhoz látnak és kezdenek. Zkender pasával szembe levén ugyanezen dolog felől tractálni, ismég Moldva határában levő Szoroka nevő helyre hitta ő magát, hogy azért elmenjen és az hatmannal szembe legyen s beszélgessen, Zkender pasának ő hatalmassága megengedte és parancsolatot is küldött felőle. Annak okáért tü tőlletek is a kévántatik, hogy hadaitokkal elmenvén, ez dologban az békességnek megszerzésében munkálkodjatok, mert isten kegyelméből igy az dolognak véghezmenetele mind az két részre hasznosb és kévánatosobb. Hanem jóakaró barátunk mindjárást tü is Zkender pasához emberetöket és leveleteket küldvén, magatok is az hadakkal utánna ballagván, egymástól értsetek, és az mint az üdő megmutatja, ugy cselekedjetek. Ha penig hogy te magad oda mennél azt kévánnák, tehát hadaitokat egy tő látott-hallott vitéz generálissal Zkender pasa mellé küldjétek, az mint onnét az kévánság lészen, akképen cselekedjetek, de ő hatalmassága semmiképpen nem akarja, hogy Havaselföldére és Moldovára hadak menjenek, még az maga hadaival is elkerülteti ő hatalmassága; tü is országtok felől más utakon vigyétek. Továbbá az határ igazitani az nagyságos Amhet pasát és Duka Gáspárt küldöttük vala az császár része felé, de felette elkéslelteték, és mely későre halaszták mind az békesség dolgát, mind az határ igazitását, és az praefigáit napot által hágák, oka mi legyen, nem tudhatjuk; csak magatoktól annak végére menvén, ide az fényes portára minekünk értésünkre adjátok. Köszönetünk és áldásunk veletek. Költ Ramazan hónak 10. napján. Anno Muhatis 1026. Constantinapoliben.

Kivül: Mostani kaymeham Mehemet passa levelének pariája.

(Egykoru másolat.)

IV. 1620. október 7.

Generosi Domini stb. stb.

Immár legyen istennek hála, noha bizony igen meg betegesedtem vala, de mégis egyébképen békével bejutottam Konstantinápolyba. Szent Mihály napján érkeztem bé. — Az fővezérrel is szemben löttem; de én az több követek nélkül semmi dologról

nem akarok tractálni, azok pedig még el nem érkeztenek; úgy értem azért immár, hogy Budáról elindultanak, talán isten adja, hogy elérkeznek. Innét kegyelmeteknek semmi félelme nincsen az töröktől mostan, reménlem, hogy talám ezután is nem leszen. Azt irhatom kegyelmeteknek, hogy itt az törökök mindennap igen nagy készülődéssel vadnak, azt hirdetik, hogy az császár átalán fogva tavasszal az lengyelekre megyen. Az tengeren túl való országokkal mindenfelől békessége van az császárnak. Az miképpen végzések volt az Kazul pasának és császárnak, hogy minden esztendőben honorariummal legyen az Kazul pasa császárnak, mostan úgy értjök, hogy jőnek azzal a honorariummal, igen szép ajándékokkal. Moldovai hírt énnekem is kegyelmetek irhat, mert tudom azt, hogy kegyelmeteknek hamarébb értésére lehetett, mint járt Gratianus a lengyelekkel, ide ugy értjük, hogy Szkender pasa igen megverte őket, ott volt Gratianus is köztök az lengyeleknek, de nem tudhatom ha elfogták-e, vagy mint esett dolga. Kegyelmetek is énnékem irjon minden dolgokról, mind országunk állapatja felől, ha mit érthet kegyelmetek, eddig is csudálom, hogy semmit se ira kegyelmetek, maga immár Brassóból az miolta benn vagyok, két posta is érkezett, ezután is jöttön jő onnét a posta, ha mit ír kegyelmetek, elhozhatják Brassóból. — Isten tartsa meg kegyelmeteket. Datum Constantinopolim die 7. Octobris 1620.

G. D. V.

servitor paratissimus
Franciscus Balassy senior m. p.

Külczim: Generosis dominis Georgio Miko de Oltszeme judici regio, et Michaeli Daniel de Vargyas vicecapitaneo Trium Sedium Siculicalium Sepsi, Kezdi et Orbai etc. dominis fratribus mihi observandissimis.

(Eredeti.)

V. 1621. januarius 5.

Alázatos szolgálatomat ajánlom stb. Áldja meg isten Nagyságodat az uj esztendőben. stb.

Legyen istennek hála kegyelmes uram, szintén most ide türhető állapottal vagyunk, az miolta az uraim ő kegyelmék ide érkeztek ma tized napja; azóta kegyelmes uram az török vitézek is igen megcsendesedtek. Az Nagyságod levelével beküldtem vala Tömesvárra az passához, az mint Nagyságod megparancsolta vala, az szerint én is irtam volt. Minémü válaszokat irt reája, Nagyságodnak felküldöttem. Még egy rendbeli levele Nagyságodnak Tömösvárra vagyon. Mihelt megérkeznek onnét, mi választ teszen, Nagyságodnak azt is felküldöm. Semmiképen, kegyelmes uram, az vármegyét reá nem vehetem, hogy az uraimnak ide Lugasra

szénát hozatnának falujokról pénzekért. Itélem, kegyelmes uram, Nagyságodat is megfogják felőle találni. Kérem Nagyságodat, ne adjon jó választ nekik, mert ő kegyelmeké ezen a földön az faluk, nem az lugasiaké. Egy nehány falujok el is futott volna eddig, ha ő kegyelmek ide nem jöttek volna. Tudom kegyelmes uram, Hunyad vármegye felküldött Nagyságodhoz, az mint itt az ő kegyelmek állapatja vagyon; csak Nagyságod találjon valami módot benne, hogy az föld el ne pusztúljon, ő kegyelmeknek sok mód nélkűl való zajgással bár ne lenne sokáig itt való mulatások. A mint Nagyságodnak az elébbeni levelemben megírtam vala, (irn)a Nagyságod az passának az itt való rablás felől és két f(ő) ember bemehetne innét az pasához, végeznének mindent vélle. — Mivelhogy az budai vezért is kivetették az pasaságból, talám ez is alább kezdi hadni, mert egyetértettek ketten. Ugyan megizente volt neki, ne ülljön veszteg mint egy vén asszony, lásson dolgához. Semmi oly bizonyos híreim, kegyelmes uram, nincsenek mostan, az kit Nagyságodnak irhatnék. Ha mi oly híreim érkeznek, Nagyságodnak értésére adom. Tartsa meg isten Nagyságodat sok esztendeig jó egészségben. Datum ex Lugas 5. Januari Anno domini 1621.

Nagyságodnak legkissebb szolgája

Nagy Pál m. p.

P. S. Kegyelmes uram, Nagyságod kétszeri levélben megparancsolta, hogy ha nem annyéra szükséges, hogy visszabocsátanék ő kegyelmekben, de ezek semmiképen nem akarnak megszakadozni egymástól, sőt kegyelmes uram, hogy Kún István ide érkezzék, vagy volt zajgás avagy nem, de elég volt azután. Értem kegyelmes uram, hogy én felőlem is eleget zajgott Kolozsvárott. Nagyságodat kérem, mint kegyelmes uramat, elé ne vegye szavát, mert nem hogy ilyen méltatlan szolgáját ő felségének és Nagyságodnak meg nem szólná, de ő felségét is váltig gyalázza; Nagyságod jól tudja dolgát. Havasalfeldéből érkezék kegyelmes uram emberem, mely azt beszéli, hogy Gáspár vajda ismég kiverte Sándor vajdát; igaz-é, nem-é? tudom Nagyságod jobban tudja. Kérem Nagyságodat, az vármegyének ha Nagyságod irat, oly módjával legyen, hogy eszekben ne vegyék, hogy én irtam Nagyságodnak, mert csak reám kiáltanának; mostan is eleget zajog Kún István uram, hogy engemet őriz; azt mondja, ha elpusztúl, vagyon neki jószága az másik szegeletin is az országnak.

Külczim: Illustrissimo domino domino Stephano Bethlen de Iktar, comitatus Maramarosiensis et Huniadiensis perpetuo comiti nec non sacrae regiae Maiestatis supremo consiliario ac per Transsilvaniam gubernatori; domino domino mihi semper gratiosissimo.

(*Erdélyi.*)

VI. 1621. május 4.

Illustrissime Domine stb. Servitiorum stb.

Az szent isten sok jókkal áldja meg Nagyságodat. Nagyságodnak portára néző leveleit találván elől, az Nagyságod irása szerént az Daniel uram levelét megolvastam, kiből az oda fel való állapotot értem. Bizony nagyságos uram én eleitől fogva afféle egynéhány embereknek ő felsége mellől való defectiótól féltem, mert a súlyos dologban válik meg az állhatatosság; de az isten valami időre igen megfizet, azokat is megbünteti, kik ő felségét némellik ez dologban hozta s most esmét elárolta. Az dolog felől magam is irtam a fővezérnek, tudom az is nem leszen haszontalanra.

Az mi nagyságos uram az ott benn való állapotot nézi, onnét rövid szóval nagyságos uram bizony semmi gonosz akarat nincsen. Raduly vajdának is azt itélem szive gondolatja is nincsen ellenünk; ha szinte volna is, de ő az portától dependeal, ott helyben lévén dolgunk, nincs semmi módja dolgában, de nekem is igen esküszik. Mehemet pasa ez rajtunk való holdnak ujságára indul ki az portáról, sietséggel felmegyen, az véghelyi hadak mind mellette lesznek, de Nagyságodnak nem ártana Lándor-fejérvár felé eleiben küldeni. Dóczy István uramék eddig az portáról ugy hiszem megindultanak, mind az cseh követekkel együtt erre jőnek, immár kezet csókoltak vala. Caesar Gal is mind Starczerrel együtt eddig azt hiszem megindult haza felé. Császár ott Konstantinápolyban füvel, ugy indúl meg juniusban, de immár az hadakat hajtják minden felől az Duna felé.

Moyszin vajdát Bercsényi Sándor uram szabadon találta, de a kihozásában nem lött mód mostan, Balás deák urammal akarnám ha szólhatnék és informálhatnám. Az tatár hámra még ez őszszel oly parancsolat mene, hogy valamikor kévántatik annyi tatárt küldjön, a mennyi kell, azokban meg nem fogyatkozunk, eddig is meginditattuk volna őket, de én ő felségétől és Nagyságodtól vártam az utjok dolga felől. Az mely főtatárok Koreczkiéket béhozák, azok magokat kénallják vala magok, hogy annyin jőnek, a mennyin kellenek. Házamnál kételenséggel egy napig késnem kell, mert nincsen min mennem, de igyekezem sietséggel ő felségéhez és Nagyságodhoz menni, és ott Nagyságodnak mindeneket szóval referálok, ma 18 napja vagyon, hogy kiindultam Konstantinápolyból. Isten éltesse és tartsa meg Nagyságodat. Datum Coronae, die 4. Maji 1621.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor paratissimus
Michael Toldalaghi m. p.

P. S. Az lóra való szerszámokat nagyságos uram, behoztam. Egyikét Barcsay uramtól beküldtem, az kettőcit beviszem. Az Arbonás Simon dolgára kérem Nagyságodat, mert ha májusban meg nem viszem, két annyit vesznek rajtam érette. Az kéneső legyen itt addig, mig az kézhez vevő embertől levelem nem jő felőlle Tergovistiáról.

Az egri törökökre erős parancsolatot hoztam esmét, kit im Nagyságodnak kiküldtem, hogy Nagyságod ő felségének postán ki küldje; bizony ha lehetne magam is szárnyon mennék és szolgálnék ő felségének, de semmiképpen ló nélkül nem mehetek, ezek pedig nem mehetnek, mert elállottak.

Kivül egykora irással: Paria litterarum Michaelis Toldalagi. Accepi in Illic die 9. Maji 1621.

VII. 1621. julius 29.

Illustrissime Comes, stb. Servitiorum stb. Az uristen stb. Amaz hires neves és az magyar nemzetnek közönséges ellenségének, rontójának, gyalázójának, nem az jámborságért nemzetesnek halálát, veszedelmét és életének elfogyását hozó Nagyságod levelét nekem die 28. Julii hozák meg több örvendetes hirekkel együtt, melyet soha meg nem irhatom, mely örömmel vöttem és olvastam. Nagy hálaadással tartozunk az nagy istennek érette, hogy igy lassan-lassan ő felségének az mi kegyelmes urunknak közönséges ellenségit talpa alá veti, megveri, gyalázza, és naponként semmivé teszi. Bizonyára nagyságos uram mi mondhatjuk azt igazán, hogy ubi deficit humanum auxilium, ibi incipit divinum. Holott immár ugyan sok emberek desperálni kezdettek vala, ihon az nagy isten ugyan nem hagyott volt el. Áldott légyen az ő szent neve örökké érette. Bizony igen beteg vagyok, az mint ezelőtt is irtam, de mégis feltétettem magamat egy paripára, és ugy mentem elő mind az jó hír kedveért, mind pedig hogy csak az minap ott nem lételem miatt is fogyatkozást találtam az dologba, mert az török ugyan török. Leirván ezeket az ő felsége Nagyságodhoz irtt szerencsés hireit, beadtam, valaki hallja, örüli, főképpen, hogy az német rabokat és zászlókat értik, hogy hozzák, immár perdent csak attól az hírtől; császár is kedvesen hallotta, örülte igen. Adja az nagy úristen nagyságos uram, Nagyságod ezután is gyakorta irhasson efféle örvendetes hireket és ennél jobbakat is.

Az mi nagyságos uram az Mehemet passa dolgát illeti, vajki régen gondolkodtam én affelől, de nem lehet az csak igy magamtól, hanem az ő felsége levele és arról való irása mellett

lehetne nekem módom, alkalmatosságom az dologba, kiről írtam volt, izentem volt is én ő felségének, Rimay urammal pedig ugyan deliberaltunk is vala. De irom csak Nagyságodnak, ez az vezér igen rövid elmével bir etc. Utinam mutaretur.

Ir nagyságod Balás deák és Mikes uram állapotjok felől is, hogy gonosz hír futamodott volna felőllök. Meglehet az hír, de én bizony sem nem hallottam, sem nem értettem. Maga az Fekete tengerre kiküldött hadak és gállyák is die 25. Julii mind ide érkezének nagy nyereséggel, hoztanak vala mint egy százig való kozákat is. Itélem, megértettem volna, de nem igaz, nem is volt nekik semmi járások arra, a hol őket elfoghatták volna.

Az tatár dolga felől is semmi bizonyost nem irhatok, bizony magok sem tudják ha elérkeznek, az mennyiben az én itt való állapotom, betegségem szenvedi, vigyázásom leszen reá. De az mint Nagyságod is irja, az hirt ő vele szokta gyakortabb hordozni. Csak gondolja Nagyságod, hazám romlása ha nekem is nem fájna, bizony ha lehetne, szárnyamra kelnék és ugy tenném hírré. De igen nehéz nekem azt egyébaránt megtudnom, hanem — ha Balás deák uramtól érthetem meg. Itélem Balás deák uram hír nélkül el nem menne, hanem ide értésemre adná. De akár mint legyen hírem, módom levén elhigyje Nagyságod hogy nem negligálom valamire elérkezhetem. Igen szükséges oda be is vigyázni, az postáknak, kéneknek járni, mert nem halad sokára, vagy eljő vagy nem, si non sunt corrupti. Az Balás deáknak szóló levelet nálam tartám, hogy ha eljön, kezében adhassam; tudom abban Nagyságod elciben adta, mint járjanak az tatárokkal. Futamodék ilyen hírünk ugyan, igaz is fog lenni, hogy az lengyel az Neszteren hadakat(?) csinált és által akar ide Moldovába költözni, itt akarva megharczolni. Ezen hir hallván, az akermani Huszain passát minden hadával oda előküldötték az moldovai vajda mellé, sok békeket ezenkivül; ez okon az neki szóló levél is nálam vagyon. Az tatár utját az mi nézi, én szinte ugy cselekedem abból is, az mint Nagyságod informál, csak az állapot ugy szolgáljon és olyan mód adassék az út felől való tractálás felől, Balás deákot is szinte az szerént informálván. Az mi az utak bevágatását illeti, az Ojtoz utját ha Nagyságod bevágatja, nekem nem tetszik, mert onnét jár most élés Moldovába, sőt az erdéli élésnek is ott kell eljőni. És igy ha az útat, Moldovának főképpen illyen közönséges útját, megtiltja, elrekeszti, nem lészen jó, bizonyoson higyje Nagyságod. Mert az vajda is panaszol mindjárást, holott az élés is nem jöhet. Itt is mind az élés dolgából fogyatkozást csinálunk, mind penig magunkra, szegény hazánkra igen nagy kétséget és haragot hozunk. Kicsin kárral, fogyatkozással közönséges romlást ne szerezzünk, igen kedveket kell ezeknek most keresnünk nagyságos uram. Azért az én tetszésemből Nagy-

ságod be nem vágatja. Sok több okait is irhatnám, de Nagyságod is gondolkodjék felőle. Nyilván való közönséges ellenség előtt szokták az utakat bevágni; ne adja penig isten, hogy ezek ellenségink legyenek. Élés dolgából mind Moldova mind a tábor oda bizik, és még is ki akarjuk rekeszteni, itilje Nagyságod. Az minap is azt mondá az vezér: mit csinál az ti országotok? talán mind alusznak? hatalmas császárnak minden országiból embere követi, élési, pénze, segitsége jő ilyen rettenetes nagy indulatjában, ti tőletek egy bogár sem jöve. Ki tudja nagyságos uram, az bárány alól iszik az farkason, mégis felzavarja az vizet. Igen vigyázva, tapogatva cselekedjék most Nagyságod mindent, et ex consilio, mert bizony sok szem néz reánk; minden tehetségünkkel, adományunkkal kedveket keressük. Istennek hála elég olcsóság vagyon országunkba, most mi az éléssel nagy kedvet találunk. Irám ide fel nagyságos uram, hogy ez egyszeri szembe nem lételemmel az vezérrel fogyatkozás lett dolgunkban, az pedig igy lött. Zulfikárra bizám az dolgot, ő ahoz többet tött és azt persvadeálta az vezérnek, hogy egy csaust küldjön be Erdélybe élés szedni az országban széllel. Megjövének az vezér arról való levelével együtt; bizony búsúlék rajta. Hanem tegnap azt is elbontottam, és az leveleket im Nagyságod kezébe küldöttem, császár és az vezér levelét; megforditottam magyarúl az császár levelét, az vezérét is, azonformán vagyon, nem eresztem be a törököt, hanem Jászvásárra küldöttem, hogy ott várakozzék az élés elérkezéséig. Irom ezt azért meg nagyságos uram, hogy én igen beteg nem csak beteges lévén, ezután ott nem létem miatt nagyobb dolog és nyavalya is jöhet szegény hazánkra, mert ők csak úgy szólnak az dologhoz, az mint magok hasznára jobbnak itílik. Ezért volna szükség én mellettem az ember, ezért kellene egészség ide mostan. Járni, látni, hallani, vigyázni igen-igen kévántatik, de az én tőlem bizony nem lehet, kit tud, lát mind ez itt való világ. Nekem nagyságos uram el kell maradnom, higyje Nagyságod, mert nem mehetek se lovon se szekeren. Immár lássa mind ő felsége mind Nagyságod, felette igen-igen el nyomorodtam, bizonyossan tudja Nagyságod.

Az Rimay uram levele dolgát az mi nézi, én az Zulfikarnak adtam, de azt transferalni, az vezérnek adni és az vezértől is megolvastatni itilem két hónap alig lenne elég. Más dolog vagyon most itt, más dologba is sollicitus most az vezér. Más az, hogy az ő felsége és Nagyságod jó hirei között illetlen volna ezt az ő irását forgatni, sőt talán késségessé is tehetnők őket hanem tetszik, hogy haladjon annak beadása.

Az éléssel, nagyságos uram, siessenek, felette kérem Nagyságodat; immáron itt igen várják és remélik Demjén Ferencz jövetele ne késlődnék nagyságos uram és tőle is Nagyságod irjon

mind az fővezérnek mind nekem. Tartsa meg isten Nagyságodat jó egészségben. Datum ex castris ad Izakcsi positis 29. Julii 1621.

Illustrissimae Dominationis Vestrae servitor paratus
Daniel Seovenifallui m. p.

P. S. Megszolgálom Nagyságodnak, hogy jóakaratját mutatja az én kárvallásom felől vitéz Tarnóczy miatt. Bizony nagy bosszuság ilyen súlyos szolgálatom idején ő tőle nekem szenvednem, ilyen káromat rajtam tartanom, az, ki soha se urának, se országának szolgálni semmit nem tudott, hanem inutile pondus terrae. Engemet búsongat, de tudom isten megfizet neki. Az postákat ne szüntesse Nagyságod, két három forinttal ide jöhet, az kémek, vigyázók el ne fogyjanak Moldovából és egyebünnet is.

Az élés, árpa, liszt érkezzék nagyságos uram.

Császár ma költözék által az Dunán minden hadával.

(*Eredeti.*)

VIII. 1621.

Az fővezér ő nagyságától erdéli gubernator Bethlen István ő nagyságának iratott barátságos levelének pariája.

Tisztességes és böcsöletes erdéli gubernator Bethlen István ő nagyságának Istentűl egész életéig jókat kivánunk megadatni. Továbbá az mi hatalmas és kegyelmes császárunknak mostanában az mely élést magunknak és az több fővezéreknek is Erdélyből küldött Nagyságod, pogácsa és eczeti, hatalmas császárunk mutaferikája Mehemed agával és követeteikkel együtt megjövén, mindenek az miképen küldétek helyéről helyére megadatott, szintén igen jó korban érkeztek is, ez szolgálatért Nagyságodnak orcája fejérbűljön és teljes javakkal élj. Ennekotánna is mindenkoron hatalmas császárunknak hűségében maradjon Nagyságod, mely hűség után ő hatalmasságátul is mindenkor jót várjon Nagyságod. Nagyságodnak idevaló jóakaratjában s hűségében teljes hitelünk vagyon, melyet mástan megbizonyitott is Nagyságod.

Ennekelőtte penig Erdélyben lakozó három nemzetnek és Nagyságodnak az táborban való hadnak pénzekért az mely élés felől ő hatalmassága s magam is hitlevelet irtunk vala, annak az élésnek felőle mostan Nagyságod postán levelet küldött, hogy Moldvában helyet hadnánk neki, hogy oda hajtatván, onnan az tábor napi pénzen megvenné, és oda őrző emberek felől is írt Nagyságod. Im mastan az élés eleiben legelsőben hatalmas császárunk mutaferikáiból Mehemmed agát ismég oda az élés eleibe elküldénk. Isten kegyelmességéből odaérkezvén, az élést Jászváros mellett, az hol legjobb hely lészen; moldvai vajdának is megirtok és megparancsoltuk, hogy olyan helt az élésért találván,

az élés oda gyülettessék, hogy Isten jóakaratjával az hadainkkal megtérésünkben ott az hadinépeink pénzen élést megvegyék, senkitől semmi bántások nem leszen, az mint azelőtt megirtok. És isten kegyelmességével az élés mihelyt megindúlt ide, mindjárt postát küldjön Nagyságod, hogy innét jancsárhadnagyot és főfőcsauszokat hadaknak parancsolóiból az élés mellé őrizni elküldünk, hogy senkivel kárt ne tétessenek, és az élést a nép mind eladván, melléjek ismég késérő jó népet adván, Erdély országába isten kegyelmességivel bekésértetjük. Hatalmas császárunk egészségében, senkinek semmi kára nem lészen és egy pénz árra való károk is nem leszen. Ahhoz való képest az élést mentül hamarébb lehet az hadi szükségére pénzért meginditsa Nagyságod. — Tartsa meg isten Nagyságodat. Költ Hotin alatt táborban.

Post scripta: O hatalmassága császár urunk Nagyságodnak ez mastani hűséges szolgálatjáért egy főkaftánt vont aranyast Nagyságodnak külde, illendőképen böcsülettel s nagy tisztességgel vegye reája Nagyságod. Ngdnak jóakarója.

Huszeÿn pasa.

Rájegyzve: Fővezér levelének pariája.

Jegyzés. A másolat török papirosra török kézzel van irva.

IX. 1622. febr. 12.

a)

Budai rezér Mehemet pasa levelének pariája.

Tekintetes és felséges Magyarországnak királya, Erdélynek fejedelme és Székelyek ispánja, király Gabriel, minden hozzád illendő dolgokban köszönetünk után jóakarattal való barátságunkat ajánljuk. Az felséged nagy bővön irt levelét Török Zsigmond és Dervis csausz felséges barátunk minekünk meghozták, melyet mi nagy szépen megfordittattunk török nyelvre; valami benne volt, minden részeiben szóról szóra megértettük, igen jó neven vettük, és a mi szivünknek könnyebbségére esett, hogy minekünk minden dolgokat bővön adott értésünkre felséged. De becsületes levelében azt irja felséged, hogy az pasák, békek mihozzánk jöttenek volna, panaszolkodtanak volna és felséged felől sokat szólottanak volna; de minekünk gonosz beszédeket felségedről nem szólottanak, sőt ha mondottak volna, sem hittük volna. Minthogy hatalmas, győzhetetlen császárunknak igazán való felséged szolgálatját, szép renddel megértettük és az nagyságos fővezérnek minden dolgokat, a mi illett, megirtunk; soha arról felséged ne gondolkodjék, hogy hatalmas császárhoz a mi jóval volt, az elveszszen. Mostani felséged dolgait is megirtuk mind az fővezérnek és több nagy embereknek sőt ott benn levő kapikihajának Hilagá-

nak, ki az hatalmas császárnak csausz pasája, s megirtuk, hogy az felséged kapitihajával egyet értsen, visszavonó ne legyen, együtt munkálkodjanak, melyet meg is cselekedett. Ha mostan jött emberetek igazán akar szólni, megtudja mondani mindent ott benn meglesett. Most is felségedhez a mi levelünket az nagy győzhetetlen császár athnamejával Recziai béket oda küldöttük felségedhez és mindeneket tudtára adtunk. Mikor odaérkezik, az ő szájával, nyelvével minden nagy titkokat meghagytuk, hogy felségednek megbeszéljen; felséged is bizvást megbeszélje neki minden titkait. Mikor Recziai bék isten akaratjából mihozzánk ide érkezik, akkor tőle megértünk minden dolgokat és a mint felséged akarja, egy akaratból ismét az fényes portára megirjuk, és felségeddel egyet akarunk érteni; mert mi felségedet úgy szeretjük, mint fiunkat, és az mí jóakarattal való barátságunkban felséged meg nem fogyatkozik. Költ Rebbüil evrel holnapnak 29. napján Budán.

b)

Jahia kihaja levele.

Tekintetes és felséges Magyarországnak királya, Erdélynek fejedelme és Székelyek ispánja, Gabriel király, minden hozzánk illendő dolgokban jóakarattal való szolgálatunkat ajánljuk felségednek. Török Zsigmond és Dervis csausztól a mely levelet küldött felséged, azt elvévén vele fölköltünk és böcsületesen az nagyságos vezér urunkhoz mentünk és felséged levelét az itt való Hosszein cancellariusunkkal szépen török nyelvüre megforditottuk. Valamit felséged az nagyságos urunk vezérnek írt, az ő nagyságának tudtára vagyon, igen jóneven vötte, szerette és örült szive az felséged levelének. Irja felséged, hogy itt az nagyságos pasák, békek felséged felől gonoszt szóllattanak volna: de afféle szók nem voltanak, és ha löttenek volna is, de az nagyságos vezér annak sem helyet nem adott volna. Azért felséged azon ne búsuljon, mert az egész muszurmán nemzet jól tudja, ez mai napig hatalmas császároknak minemü hűséggel szolgált felséged, az tagadhatatlan dolog. Hivat felséged engemet is magához beszélgetni, hogy felségeddel szemben lennék, melyet én igen akarok, igen szeretek, és örömest is cselekszem, ha isten engedi, és ha valami nagy dolgunk nem érkezik. Csak lássuk Juszup csausz micsoda hirekkel érkezik, aztán meglátjuk, ha valami akadékunk nem történik, sietséggel elmegyünk, csak felségedet isten jó egésséggel tartsa, felséges király. Ennek utánna minden jóakarattal lehetünk és szolgálok felségednek. Most is a mi nagyságos urunk a vezér felette jóakarattal szive szerént jóakarója. Reczai békkel minden titkokat, minden dolgokat beszélett és az ő szájából megmon-

dotta, hogy beszéljen felségeddel és felségednek tudtára adja. Ha isten ő felsége adja, hogy felségedhez jó egésséggel, szerencsével elmehet, azokat felségednek maga nyelvével megbeszéli. Felségednek valami titkai, dolgai vannak, azokat felséged Reczai béknek megmondja, tudtára adja, hogy minekünk megmondhassa, mi ismét azokat az fényes portára informáljuk és Reczai béket elküldjük. Egyenlő akarattal egy értelemben vagyon felségeddel az vezér. Demjén Ferencz is onnan az portáról érkezvén, mostan Reczai békkel együtt eresztettük. Az fényes portán levő dolgokat, titkokat jól tudja, megértette; ő is felségednek tudtára adja. Az élő isten jól tudja, hogy a mi urunk is megírta, hagyta volt a portán levő kapikihajának, hogy a felséged kapikihajával egyetértsen, melyet tudom az kapikihaja meg is írt felségednek, hogy az dolog ugy lött. Az úristen tudja, hogy a miképpen Keresztesi Pállal a mi urunk kezet fogott, miket beszélt, az meg nem változott, más hitben most sincsen az vezér, abban megmaradott, meg se gondolja felséged, hogy az megváltozzék. Nagyságodnak igen jóakarója.

c)

Zuliman egri pasa levelének mássa.

Tekintetes böcsületes felséges magyar király, Erdélynek fejedelme és Székelyeknek ispánja felséges Gabriel király, minden hozzánk illendő dolgokban jóakarattal való szolgálatunkat ajánljuk felségednek, és az élő istentől sok jókat kévánunk; sokáig éljen és hatalmas, győzhetetlen császárunk szolgálatjában szeretetiben megmaradjon mindvégig felséged.

Sok nap vala, hogy felséged felől semmi hirt nem érthettünk, a kin sokat búsúltunk; az utakra minden felől vigyáztattunk, ha valahonnan valami hirt kaphatunk felséged felől. Azonközben az rimaszombatiak az felséged nekünk irt levelét megküldék, melyet igen kedvesen láttunk, és annyira örültünk az felséged jó egészségének, szerencséjének, melyet ugyan meg sem irhatunk; az úristen tartsa felségedet sokáig jó egészségben. Ezután is felségedet kérjük, mi rólunk el ne feledkezzék, látogasson gyakorta levelével; az úristen tudja, annyira örülünk az felséged levelének, mintha magát látnók felségedet.

Az fényes portára a mely embere felségednek küldetett volt, az az budai vezérhez ő nagyságához megérkezvén, azzal együtt ő nagysága az böcsületes Reczai béket, ki felségednek régtől fogva való jóakarója, az hatalmas császárunk és fővezér felségednek írt méltóságos levelivel felségedhez küldvén, mi is itt őket jó kedvvel látván, meg nem késleltük, felségedhez bocsátottuk. Minden portán levő titkokat az budai vezér ő nagysága fel-

ségednek Reczai béktől megizent; isten oda vivén, felségednek megmondja; felségednek az vezér ő nagysága igazi jóakarója. Úgy értettük, hogy valami dolgok vagy az békesség, vagy segítség felől kivántatnak, azokat az fényes porta mind az budai vezérre bizta és halasztotta. Kivántatik azért, hogy felséged ő nagyságával egyetértsen, kedvét keresse, gyakorta levele, főembere által látogassa, költségét ne szánja, mert ő nagysága felségedet mint az fiát ugy tartja, és mostan ha felséged kedvében leszen, igen sokat használhat mind az némettel való dologban s mind egyebekben. Azon is kérjük felségedet, minket is ne felejtsen el, gyakorta böcsületes levelével, hirekkel látogasson, igen jó neven veszszük felségedtől. Azon is kérjük felségedet, az felséged jóakaró szolgáját Reczai béket sokáig ne késelje, hanem az vezérhez ő nagyságához minden jó hirekkel jó módjával hamar bocsássa vissza. Az én kis öcséim felséged kezét csókolván, felségednek mindenben ajánlják szolgálatjokat. Mi is az felséged szolgálatjában való uraknak, főembereknek, kapitánoknak köszönetünk után jóakaratunkat ajánljuk. Isten tartsa jó egészségben felségedet. Mostani holnapnak 7. napján költ Egerben.

Kivül: Budai vezér Mehemet levelének pariája. Jahia kihaja levele. Szuliman egri pasa levelének mássa.

X. 1623. sept. 17.

Zultán Muradt török császár levele, melyet irt szerdar Ibrahim pasának Anno 1623. Jött ide ő felségéhez ultima die Septembris.

Tekintetes és nagyságos beglerbék, nagyoknak és méltóságosoknak nevezetöse és böcsületösségnek possessora, Isten kegyelmességéből mostan Boszna országnak fő beglerbégje, az felséges Jézus hitin levé nemzetségnek és Magyarország királyának, Erdélnek fejedelmének, Betlen Gábornak, kinek isten kimenetelit szerencséltesse, segitségére rendeltetett pasák, békek és egyéb hadaknak elejében választatott szerdárja, ki vagy Ibrahim pasa, az mi méltóságos és felséges parancsolatunkat vevén, értésedre úgy legyen, ennek előtte immár tenéked sok rendbeli parancsolatink mentenek, hogy ez megnevezett fejedelem és királ mellé az oda rendeltetett pasák, békek és vitéz hadainkkal segitségre elmennél, és kévánsága s jó tetszése szerént való bizonyos helyen vele szemben lévén az mint az űdő s állapot kivánja, szolgálatban találtassatok. Ilyen parancsolat emanaltatván, mindeddig is melléd rendeltetett hadakkal hogy oda nem érkeztél, ezért mazulságot és gyalázatot, az békek és egyéb hadak nagy büntetést érdemlenétek. Azért mindjárást valahol találtatol, minden melletted lévő hadakkal együtt fölkelj, két nap után egyet tévén, sietséggel

menvén az elrendelt helyre, az fejedelemmel szemben lévén, az mi hatalmasságunk szerencsájára szolgálatban találtassál, hagyjuk és erősen parancsoljuk. Ez mi fényes parancsolatunk látván ez dologban az előbbi fényes portának parancsolatja szerént mostan is magadat ahoz tartván, az megnevezett fejedelem és király mellé segitségre menvén minden melléd rendeltetett hadakkal együtt magad is jószerrel, vitéz népeddel és ellenség ellen való és szükséges hadi és fegyveri készülettel, és az régi mód és törvény szerént jó készülettel az elrendelt hadakkal oda jutván, az mint az idő állapotja kévánja, a szerint a mi hatalmasságunk szerencséjére forgolódjatok. Egy szóval mondván az te jó gondviselésödben és jó készületödben és vitézi indulatodban az mi hatalmasságunk szükség hogy megnyugodhassék; ez dologban az erősségnek övét egy néhány részben ágyékodra felövedzvén parancsolatunk szerént jó udvarod népével és jó hadakkal mindjárást az megnevezett fejedelem és király mellé mentest menj, és fejér orczával járni serényen igyekezzél. Isten kegyelmességéből az tű hüséges szolgálatotok az fényes portának szemei előtt nagy tekintetben lészön, sőt reménységednél többet veszesz, nemzeted és rokonságid közül feljebb magasztaltatol, azért erre viselj gondot és el ne hallgassad. Ebben miképpen procedáltál, hamarsággal mi hatalmasságunknak irásoddal add értésére. Igy tudjad ez mi czímeres levelünknek hitelt adván. Kelt Konstantinapoli fényes portánkon Zilkadde hónap utolsó negyedében, anno Muhametis prophetae 1032. (1623. sept. 17.)

Kivül: Török császár Zultán Muradnak Ibraim pasához irt levelének pariája.

(Egykorú fordítás.)

XI. 1623. október 9.

Éltemig való sat. Sok jó szerencsékkel, sat.

Kegyelmes uram, akarám még is Nagyságodat itt való állapat felől tudósítanom. 30. die Octobris érkezék Amhat béknek egy Abdi nevő szolgája postán, ilyen hirrel, hogy az német követeket Nándorfejérvárott hagyta, és ez Octóbernek 12. napjára bizonyosan ide Konstanczinápolyban beérkeznek. Hirdeti a posta azt is kegyelmes uram, mennyi sok szép ajándékokat hatalmas császárnak és a vezéreknek is hoznának. Ez hirre képest az itt való németes törökök szarvokat igen felemelték. Az mostani budai vezért mazullá tevék. 1. Octobris. Az mely bosztanczi passát szultán Osman itt benn Konstanczinápolyban hagyott volt, az mikor maga a lengyelekre ment vala, annak az akkori bosztanczi passának adák ugyan 1. Octobris az budai vezérséget. Ennek

neve Biber Memhet passa. Ez passa is husz ezer aranyat ada a császárnak. 2. Octobris kajmekamját postán mind Nándor-Fejérvárra és Budára elküldé, nem késik immár maga is, az bairám után megindul. Magam szemben voltam vele kegyelmes uram, igen ajánlja ő felségéhez való jó akaratját, hogy ha az szive is ott áll, az mint a nyelve beszél, nem lenne ő felségének fogyatkozására. 3. Octobris Baki passát harmadik vezérré tevék, ez is negyven ezer aranyat adott császárnak. Ugyanezen 3. Octobris kegyelmes uram, hatalmas császár régi szokás szerént az mi ajándékkal tartozott jancsároknak szpahiáknak, kapucsiáknak, megadá. Az jancsároknak kegyelmes uram, kétszáztizennégy öreg erszény aranyat adának, az szpahiáknak százhárom erszénynyel, az kapucsiaknak kilenczvenhattal. Azt mondják kegyelmes uram, hogy in numero huszonnégyszáz ezer arany volt, az kit nekik adtak. Kegyelmes uram, ugyanezen 3. Octobris délután parancsolatot irata a császár Ibrahim pasának, hogy az mely hadakat urunk ő felsége mellé rendeltek volt, hiti szerént megmustrálja, és valakik jelen nem lesznek, jószágos szpahiák, mutifer agák és akármi rendek. ide hatalmas császárnak igazán megirja, ha életit szereti, senkinek ne kedvezzen, valaki ott nem lenne, annak nevét laistromban irja. Még kegyelmes uram Jusuf aga uramnak ez ideig semmiben derekas válasza nem lehetett. Ez bairam után kegyelmes uram azon leszünk, hogy jó választ szerezzünk, és hamarsággal postán ő felségéhez és Nagyságodhoz kibocsássuk. Az Raduly vajda zászlójával is, kegyelmes uram, ugyanezen 9. Octobris indulának ki, de huszonöt ezer aranyat adának császárnak 30. Septembris. Immár, kegyelmes uram, ötszáz ló terhe pénzében áll az két vajdaság. Reczep pasát is, kegyelmes uram, igen postán hivatják haza a Fejér tengerrül, ugy vélem kegyelmes uram, hogy ő lenne fővezérré. Az szegény Merze Huszain pasát még eddig fel nem találák, mostan nem is keresik; ő ís biznék még nyavalyás a fővezérséghez. Mostani állapotunk, kegyelmes uram, most eddig vagyon. Az uristen Nagyságodat sokáig jó egészségben tartsa meg. Irtam Konstanczinápoliban die 4. mensis Octobris, Anno 1623.

Nagyságodnak alázatos
hiv szolgája
Mikes Sigmond m. k.

P. S. Kegyelmes uram ha az német követ ugyan bejő, az melyet Nagyságod tudom hogy nilván megérthet, legyen oly szorgalmatos gondviselése ránk ide, nehogy valami fogyatkozás találtassék itt az mi dolgunkban, mert kegyelmes uram, mostan itt csak Hajdar csaus barátunk. Az olyan Pál mindennek sokat igér, kinek ugyan mostan adós. Az itt való állapatot kegyelmes uram nagyságod igen jól tudja hogy csak adományból áll. Ez

mostani vezér igen gyarló, ha adnak neki, arra igen hajlandó. Itt kegyelmes uram semmi állapot mostan nincsen állandó. Kegyelmes uram ez sok változásban az mi kevéssel eddig gazdálkodtanak is, mostan el kezdék fogni. Azért alázatoson könyörgök Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak, hogy legyen kegyelmes gondviselési rám, mert immár teljességgel elfogyatkoztam én mindenből, csak az nagyságod kegyelmességét várom fejemre.

Külső czim: Illustrissimo ac magnifico domino domino Stephano Bethlen de Iktar, stb.

Rájegyezve: Accepi Claudiopoli die 3. Novembris 1623.

(Eredeti.)

XII. 1623. decz.

Az portai fővezér Alli passa levele.

Az Jézus hitin levő uraknak dicséretése etc.

Legyen áldott ez úristennek nagy neve, hogy az teremtett állatoknak fényes napja feltámadott, és az szentséges az Muhamet hiveit, az fényes portának jóakaróit megszánta, az othomány nemzetségnek fényes uralkodó székit az mostani hatalmas császárunknak székben ülésével megújitotta és vidámitotta. Hisszük azt, hogy az ő hatalmassága lépési oly áldottak lesznek, hogy fényes napjaiban minden birodalmi és abban levő nemzetségek nagy békességben és csendességben maradandók lesznek, sőt az ő hatalmassága hivei hasznos állapottal és fényes orczával fognak fénleni. Mivelhogy ti is az hatalmas császárnak tiszta szivből való hívei vagytok, még az üdvözült atya szultán Amhet idejében is s annakutánna is sok szerencsés dolgokban szolgáltatok, mindeneket ő hatalmassága megértett, azért tinektek két szép kafftánt küldött jóakaratnak jelenségéül, az mellett egy levelet is küldött ő hatalmassága, melyekhez magatokat az szerint viseljétek, az mint parancsolja. Isten kegyelmességéből mi jó akarótok itt az fényes portán mind békességteknek, mind egyéb kivánságtoknak véghezvitelében tehetségünk szerint, kimilletlen törekedünk, az ti szolgálatotoknak és hűségteknek jutalma el nem vesz. — Annak okáért az ti kedveteket vigan tartsátok, és az fényes portára gyakorlatossággal ő hatalmasságához követeteket és leveleiteket küldeni meg ne szünjetek. Az ott való állapotnak minden részeit nem valami szin alatt, hanem voltaképen megirjátok, az egyéb állapotok felől az ő hatalmassága levelében mindenekről irattatott, mi azt elégnek tartjuk, az mi barátságunkhoz illendőképpen levelet és embert küldöttünk, hogy egészségtek felől értekezzünk, elhivén azt, hogy az mi barátságos állapotunkban semmi fogyatkozás nem leszen.

P. S. Mostan pedig az budai végházban levő atyánkfia vezér Mehmed passa mind az ti országtoknak és mind az fényes portának illendő méltóságára nézendő dolgokban az ti kívánságtoknak eleget akarván tenni, az mellétek rendeltetett hadaknak mind telelések felől, mind pedig egyéb szófogadások felől ő hatalmasságától parancsolatokat vött ki. Azért minden dolgaitokat az budai vezérrel közölvén, jó hasznos dolgokat és csendes állapotot igyekezzetek végezni. Istennek kegyelmességéből minden dolgok jó módjával végben mehetnek.

Kivül: Az portai fővezér Ali pasa levelének translatiója anno domini 1623, die 24. Decembris in civitate Bistriciensi.

(Egykorú fordítás.)

XIII. 1624. febr.

Az portai fővezér Ali pasa levele.

Az Jézus hitin levő uraknak dicséretösse . . etc.

Szintén jó örvendetes napon és órán hozák meg az tü leveletöket, melyben az mi győzhetetlen hatalmas császárunkhoz való hűségteket és sok rendbeli szolgálatotokat írjátok, ez mellett egyéb oda való hireket is irtatok és az német királlal való frigyet is megjelöntöttétek. Melyet kezdettől fogva mind végig megfordíttatván, törökül voltaképpen ő hatalmasságának telhizben beadtunk, az tü hűségteket és igaz szolgálatotokat is ő hatalmasságának megjelöntöttük. Mely dolgot ő hatalmassága bölcsen megértvén, nagy hitele és méltóságos neve vagyon tünektek ő hatalmassága előtt, és eddig való szolgálatotok nagy kedvesen tetszött ő hatalmasságának, melyért kegyelmességének jeléül küldött most ő hatalmassága egy szép kaftánt, kit ő hatalmassága egészségeért böcsülettel vevén, viseljétek jó kedvvel és ő hatalmasságának ezután is hűséggel igyeközzetek szolgálni. Az német királlal való békesség felől penig ő hatalmassága minden végezést bizott az tekintetes és nagyságos budai vezér Mehemet pasára mi atyánkfiára; hogy Erdélynek és magatoknak békessége abban béfoglaltassék, hogy semmi kétség ne essék dolgaitokban, megparancsoltatott főképpen az megnevezett vezér atyánkfiának. Azért tü is ő nagyságával és mind az egész ő hatalmassága végházaiban lévő fő fő rendekkel, vitézlőkvel, régi látott hallott vénökkel egyetértvén és tanácsoknak s kégezésöknek engedvén, az mint azoknak tetszik, tü is azon értelömben legyetek, ő hatalmassága azt akarja és kévánja tületek; mely dolog felől ő hatalmassága levelet is küldött tünektek, melyet vévén, elolvasván és megértvén, mindenekben az ő hatalmassága kévánsága és parancsolatjához tartsátok magatokat. Irtatok volt

arról is, hogy tü az hatalmas császárunk híre és akaratja nélkül semmit nem cseleködtek és nem indítotok csak magatok tanácsából. Azért minthogy azt mondottátok, szavatok helyén legyen, mert mind az szent békesség dolgát, mint egyéb oda való dolgokat ő hatalmassága bizta az ő hatalmassága meglátott értött atyánkfiára, vezér Mehemet pasára. Tü is az irástok szerént annak engedjetek, mert mind az egész fényes portának legrégiebbje és öregbje és tudós, böcsületes vezér atyánkfia; ő hatalmassága előtt is nagy tekinteti vagyon, az fényes Diván is mindeneket reá bizott. Azért az ő tetszésétül ne fussatok, inkább vele egyetértvén isten kegyelmességéből minden jót szerezni igyeközzetek és az szent békességnek véghözvitelében igyeközzetek.

Kivül: Az portai fövezér Alÿ pasa levele.

XIV. 1624. apr. 22.

a)

Tekintetes és nagyságos vezér becsületes ur atyánk, az felséges isten Nagyságodnak hosszú életet kévánsága szerént való sok jókkal adjon. Az nagyságod hozzánk bocsátott csausza szombaton érkezvén ide Kassára, tegnap templomból való kijövetelünk után mindjárt szemben löttünk vele, és hatalmas császárnak, fövezérnek méltóságos levelét az Nagyságodéval együtt nagy becsülettel el vévén, meg nem fordíthattuk ugy a mint az irások magokban fognak lenni, mivel az deákunk Váradra kéredzett volt. Mindazál(tal) egy törökkel az mennyiben magyaráztathattuk, azokból meg tapasztaljuk ő hatalmasságának és Nagyságtoknak mireánk való kegyes és szorgalmatos gondviselését, kiért istenünket áldjuk, és ő hatalmasságának a míg élünk igazsággal akarunk szolgálni. A leveleket minthogy nem tudták meg fordítani, kényszerítetünk az deákunk megjövetelére várakozni, ki bizonyosan három nap alatt megérkezik. Addig mi is Nagyságodnak sem hatalmas császárnak leveleire választ nem adhatunk, de ezen héten Nagyságodhoz főember követinket elindítjuk bizonyosan és azok által minden állapatok s dolgok felől Nagyságodat tudósitjuk. Az mi követink Bécsből az múlt csötörtökön érkeztek ide, kik ott fenn semmit nem végeztek, mivel az német hatalmas császárt és birodalmát kévánta az mivelünk való békességből kirekeszteni, kire mi semmiképen sem mehettünk s nem is megyünk. Micsoda kévánságok volt az németeknek, Nagyságodnak mindeneket értésére adunk. Az mely magyart és horvátokat gyüjtöttek, azokat a Dunán által hozták, de azok ezerkétszáznál nincsenek többen. Az kozákok még Morvában vadnak, az sem több háromezernél. Immár most bizonyosan végére mentünk, hogy

nem voltak annyin, a mennyinek hirdették, de azokat is az lengyelországi urak mostan mind visszahivatják. Azt végezték felőlök, valaki haza nem megyen közzülök, országoknak árulói legyenek azok és ezután valakit azok közül akárki megölhet, minden marhájok, jószágok azoké legyen, mert ők az magyarokkal való régi jó szomszédságot az ő királyok kedvéért el nem akarták veszteni. Német hadok is annál egyéb nincsen, hanem csak azok, kiket az sánczból elbocsátának hatalmas császár hadai; azon kivül egy ember, Lodron nevű olasz kapitány, még akkor jött valami kétezer gyaloggal. Ha békélleni nem akarnak is, ezeknek könnyen ellenállhatunk isten akaratjával.

De csak Nagyságod siettesse az hadakat az pesti mezőre szállani, maga sátorit is vonassa fel ott, és az budai ispaiák, zainok, gyimliák, besliák szálljanak ki, érkezzenek oda Bosznából is és egyéb helyekről, bizonyosan elhidje Nagyságod, mind hatalmas császárral, mind velünk megcsinálja az békességet. — Ha pedig állhatatlankodni akarna is, semmit nem kell attól is félnünk, mert kétfelé nem szakaszthatja hadát, vagy mi reánk indúl, vagy Nagyságod felé Ha nagyságod felé indúl, mi mindjárt rajta leszünk hadainkkal; ha mi reánk indúl, Nagyságod meg rajta lehet, és igy isten megszégyeniti.

Kévántatik, hogy addig semmi választ Nagyságod az német emberének ne adjon, hanem az mi követinket oda várja Nagyságod, azoktól minden dolgokat megértvén, ugy adhat illendő választ Nagyságod nekik. Valamiben mi leghasznosbban tudunk hatalmas császárnak szolgálni, abban éjjel-nappal fáradunk. — Felette igen jól adta isten nagyságos apánk, hogy Abaza pasa hatalmas császárnak fejet hajtott; bizonyunyal hidje Nagyságod, hogy alább hagynak az németek az fenyegetésben, mihelyt elhihetik Abazának meghajlását. Követünket ezen a héten bizonyosan megindítjuk nagyságodhoz. Tartsa meg az isten Nagyságodat jó egészségben.

Nagyságos ur kedves barátunk, isten kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben éltesse.

b)

Hatalmas császár és az nagyságos vezérek méltóságos leveleket kegyelmedével együtt minekünk az csausz megadván, noha meg nem fordíthattuk jól őket az deáknak honn nem létele miatt, de a mennyiben magyaráztathattuk, azokból is bizonyosan megesmerjük hatalmas császárnak és az nagyságos vezéreknek reánk való gondviseléseket, vigyázásokat, kiért mi is életünkben igazsággal akarunk a fényes portának szolgálni. Ugy viselhetünk mind a két részről jó gondot, hogy ha egyetértsünk a nagyságos vezér ur apánkkal. — Választ ugy nem adhattunk, a mint kévántatott

volna az ő nagyságok levelekre, de az deákunk három nap alatt megérkezik, főkövetinket Csuti Gáspárt, Borsos Tamást ő nagyságához ezen a héten bizonyosan elbocsátjuk, kik által minden állapotokról ő nagyságát és kegyelmedet tudósitjuk. Kévántatik, hogy addig az németnek semmi választ ő nagysága ne adjon, az mig ezek oda nem érkeznek.

Egyéb ide való állapotokról irtunk ő nagyságának, azokat abbeli irásunkból kegyelmed megérti, de mindeneket az magunk követitől érthet meg ő nagysága és kegyelmed. Mi az kegyelmedhez való jóakaratunkban soha megfogyatkozni nem akarunk, mirólunk kegyelmed ugy gondolkodjék. Az csauszt nem akaránk mulattatni, hanem hogy értse ő nagysága és kegyelmed az állapotokat és az mi követinknek bizonyosan ez héten való megindúlásokat. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben.

Kivül: Minuta ad Mehemet vezerium budensem et Jahia Kihaia, beghum kihaia eiusdem 22. April 1624. Cassovia per Muztaffa csauzium data in litteris.

(Az egész Bethlen Gábor kezeirása.)

NB. Az évszám igy van irva tévedésből: *22. April. 1622.4.*

XV. 1624. május 22.

Budai vezérnek.

Nagyságodhoz bocsátott követink hozzánk megérkezvén, atyai szeretettel és jóakarattal teljes választételét Nagyságodnak minekünk megmondották, melyet nagyságodtól fiui kedves szeretettel vöttünk. Kérjük az uristent, erőt adjon arra is nekünk, hogy hozzánk való atyai szeretettel való jó akaratjáért minden időben háladó szivet viselhessünk Nagyságodhoz. — Semmi alkalmatosságot nem akarván elmulatni, akarjuk Nagyságodat ujabban mind magunk személyének, országának az némettelvaló mostani állapotunkról s egyszersmind az mostani ujabban támadandó háboruságok felől, melyek oda fel a keresztyén fejedelmektől indíttatnak, minden dolgokról Nagyságod mellett levő emberünket irás által tudósítottuk és az magunk tolmácsát küldtük Nagyságodhoz, hogy mindeneket nagyobb szorgalmatossággal, fogyatkozás nélkül magától értsen Nagyságod és tudhassa az dolgoknak kévánsága szerint magát alkalmaztatni. Mi mindenekben ahhoz akarjuk magunkat szabni, valamint Nagyságodnak legjobban fog tetszeni; mindenkor Nagyságodda legyet akarunk érteni. Nagyságodat szeretettel kérjük, oda küldött szolgánkat meg nem késlelvén, bocsássa vissza hozzánk.

Vezér kihajának.

Nagyságos ur, kedves barátunk, az felséges istentől kegyelmednek jó egészséges hosszú életet kévánatos jó szerencsákkal kévánunk.

Az nagyságos vezér ur atyánkhoz bocsátott főembereink mihozzánk megérkezvén, az ő nagysága sok jó akaratját és izenetit megmondták, kiért ő nagyságának mi is minden üdőben kedveskedni meg nem szününk. Kegyelmedet is mint igaz úr barátunkat, szeretetből való fejedelmi jóakaratunkkal akarjuk követni. Nem akarván semmi alkalmatosságot elmulatni, igíretünk szerént az minémű dolgok azután löttenek, és valaminemü hireket sok felől bizonyosan hoztanak, azokról mi is az szerént az mint az dolgok vadnak, ő nagyságát és kegyelmedet az magunk tolmácsa által tudósítani akarnánk, ott való főemberünknek mindeneket irva küldtünk. Kévánjuk szeretettel, hogy mindeneket kegyelmed magától értsen meg az mi tolmácsunktól, és ne mással hanem magával olvastassa az mi oda küldött irásunkat. Bocsássa késedelem nélkül vissza is ő nagysága, érthessük az ő nagysága akaratját és tudhassuk ahhoz magunkat akalmaztatni, mert mi mindenből ő nagyságával egyet akarunk érteni. (Kegyelmed minket igaz jó akarójának tartson.[1]) Tartsa meg isten etc.

Az egri pasának is egy levelét. Jó néven kell venni, hogy az nagyságos vezérhez bocsátott követinket mind oda menet, és visszajövet nagy becsülettel látta, fogadta, késérte maga őket. Mi is más nagyobb dolgokban akarunk kedveskedni neki. — Mostan ujabban magunk tolmácsát kelletett nem kicsiny dolgoknak megjelentésével az nagyságos vezérhez küldenünk, kit hogy Budára késértessen, szeretettel kérjük, utjában ne essék valami szerencsétlenség rajta, mert abból hatalmas császárnak nagy kára és busúlása következhetnék.

Kivül: Minuta litterarum ad vezerium budensem, eius kihaia Jahia, et agriensem passam 22. Maj 1624. datarum et domino J. Hazi traditarum.

(Az egész Bethlen G. kezeirása.)

XVI. 1624. máj. 24.

Informatio egregii Thomae Borsos pro Illustritate vezerii budensis.

1. Az némettel elindított frigy az mi részünkről elvégeztetett, de oly conditióval, hogy hatalmas császárral való frigyét az német megtartsa, alioquin mi sem tartunk vele békességet, mely

[1]) A berekesztett hely az eredetiben át van húzva.

conditio oly, hogy ha az fényes porta és ő nagysága az vezér vele meg nem békélhetik, annak szine alatt mi is mindenkor felbont hatjuk vele való békességünket.

2. Hogy pedig ő nagysága minden dolgokat jobb móddal indíthasson és isten akaratjából vihessen is végben, szükség minden állapotokat először igen bizonyosan megérteni, és azután az mihez akar fogni, ugy kezdheti jobban.

3. Az keresztyén országok állapotja annakokáért mostan igen bizonyosan ebben vagyon: az német császárnak az francziai király ellenségévé lött, Fridericusnak 20 ezer embert adott segitségére, mely Fridericusnak az angliai király és ország is 20 ezer embert adtanak; az hollandiai statusok is hat ezer embert adtanak; Manczfeld generalis mellé az velenczések és helvétusok tizezer embert mostan fogadnak. Ezek az hadak mindenestől Ferdinánd ellen indulnak.

4. Az francziai király maga személye szerént az derék haddal, (mert 60 ezer fizetett hada vagyon most annak) az spanyol király az mely passust az velenczésektől Voltolina nevűt elvött ez előtt 4 esztendővel, mely egy szép tartomány, vagyon 8 város benne, azt igen megerősitvén, az francziai király birodalmának nagy kárával sőt immár abból az passusból belé is kaphat az francziai birodalomban, valamikor akar, ezt az dolgot 3 esztendőtől fogva az pápák tractatus által akarák complanálni, de semmit nem végezhettenek az spanyol és francziai király között: mostan immár haddal megyen reá és azon vagyon, hogy azt az provinciát az spanyoltól elvegye. Ebben az velenczések is és az sabaudiai herczeg az francziai királylyal egyetértenek, és hadat mindenik fogad annak az passusnak visszavételére. Mert oly ártalmas az a passus, ha az spanyolnál maradhat, hogy valamikor Ferdinánd mellé hadat akar bocsátani, öt holnapra Bécshez érkezhetik az gyalog segitsége is mindenkor; az előtt pedig egész esztendőre kerenghettek érkezhettek Bécshez. Igy mindenkor nagyobb hatalommal lehetne immár Ferdinánd hatalmas császár ellen is. Nagy hasznunkra lehet azért minnyájunknak, ha azt a passust az spanyoltól visszavehetik.

5. Az lengyel király ellen az dániai és svéciai királyok készitettek tengeren való hadat, melylyel Danczkát akarják elvenni, mely városnál sem nagyobb sem erősb sem gazdagb város az lengyel birodalomban nincsen. Ha azt az várost elveszik, az lengyeleknek torkokat metszik meg vélle, mert valami eladó marhájok volt az egész országban, az egy város mind megemésztette, az egy város tartja pénzzel, köntössel Lengyelországot.

6. Ezeket bizonyosan igy lenni nekünk Bécsből, Hollandiából, Velenczéből, Danczkából, Lengyelországból egynéhány helyről megirták, izenték. Mely igyekezetekben ha az uristen elő-

bocsátja azokat az fejedelmeket és országokat, kik ebben fáradoznak mostan, soha az német birodalmat könnyebben meg nem ronthatta senki, mint mostan meglehet, ha az fényes porta és ő nagysága akarja. Mert Ferdinándnak pénze nincsen, hadait kételenségből nagy részént el kell bocsátani, nem fizethetvén nekik, az mint immár is Slésiában az mely 3000 gyalogja, 1200 lovassa volt, elbocsátották, mert az fizetetlenséget nem állhatván az vitézlő rend, nem is akartak tovább maradni; az a 4200 nép mind az dániai, svéciai királyok szolgálatjára ment.

7. Az kozákokat is bizonyosan elbocsátják mindjárt, csak azt várják, hogy én innét Kassáról meginduljak. Azok is rettenetesen elpusztitották Morvaországot. Ellenségek löttek volna, sem cselekedhettek volna nagyobb kegyetlenséget.

8. Az nagy kegyetlenségeért Ferdinándnak minden országabeli rendek, még az pápistáknak is nagy része, úgy elidegenedett, keseredett, hogy akárki induljon Ferdinánd ellen, mindjárt melléje állanak és ő magok lesznek nagyobb ellenségek.

9. Ilyen alkalmatosságokat látván ő nagysága, tudniillik, hogy Ferdinándnak az spanyoltól ez esztendőben segítsége nem jöhet, mert a francziai király, velenczések, helvetusok és sabaudiai herczeg ellensége; azok miatt Olaszországból semmi segítség nem jöhet, azon spanyolnak Spinola nevü generalisa mellett az mely hada Belgiumban vagyon, onnét is semmi segítség ide ki nem jöhet, mert az hollandusoknak nagy hadok vagyon az ellen. Az imperiumból is azok az hadak el nem jöhetnek segítségére császárnak, kiket az bavariai herczeg az papi fejedelmekkel együtt muszur Tilli mellett tartanak, mert Fridericus annak a hadnak jő ellene, az Palatinátust az a had oltalmazta eddig, és mostan azok ellen indúlnak. Lengyelországból sem jöhet a királtól semmi segitsége, mert az maga birodalmát kényszeríttetik ótalmazni az svéciai és dániai királyok ellen. — Az tatárok ellen, az muszkák ellen, három felé való hadat kell tartaniok az lengyeleknek.

10. Ha annak okáért hatalmas császár méltóságát, birodalmát ő nagysága öregbíteni, fényesbé akarja tenni, mostan könnyen meglehet, mely dolognak elindításához illyen dolgok, módok kévántatnak. 1. Hogy az mint sokszor tanácsúl adtuk, mentől nagyobb tábort gyűjthet, törököt, tatárt, az pesti mezőre, abban fáradjon és éjjel-nappal siettesse az hadakat oda jőni. — 2. Lövő szerszámokat vonasson ki valami 25-öt az piaczra, azokat készítsék erősen. 3. Az Dunára készíttessen egy hídat minden eszközével, tumbasz hajóival, gerendáival, deszkáival, köteleivel és vasmacskáival együtt. 4. Az hadnak szükségére mentől több élést, lisztet, árpát s egyebet szerezhet, azokat rakják öreg hajókra, legyenek készen. Ezek meglévén, az német ellen tartsa igen keményen magát Komáromban, Sitva-Torokban, hová az

tractára egy emberét se bocsássa, hanem ha tractálni akarnak, Váczhoz menjenek. Ő nagysága is maga személye szerént táborával együtt sátor alá oda szálljon. (Elérkezvén a német követek, legelső szava is ez legyen, hogy én nem hatalmas császár akaratjából békéllettem ugy meg Ferdinánddal, a mint ő maga immár érti az békesség conditióit, hatalmas császár méltósága ellen cselekedtem, hogy azokat az tartományokat (kiket mostani kijövetelemmel Ferdinándtól elfoglaltam) visszaigértem; azért azokat éppen vissza kévánja ő nagysága adatni én kezemben hatalmas császár parancsolatjából. Második kéván.[1])

Első kévánság ez legyen, hogy én nálam nélkül traktálni sem akar ő nagysága, mert énnékem is hatalmas császár az békesség tractája felől szintén úgy parancsolt, mint ő nagyságának. Annakokáért az én felmenetelemre várakozzanak, sőt irjanak Ferdinándnak, hogy ő is requiráljon engemet arról, ne neheztelljem odamenni és az békesség végben meneteliben fáradoznom, mivel az nagyságos vezér énnállam nélkül tractálni nem akar. Énnékem ha el kelletik mennem, Nógrád mellett szállok táborban, s oly praetextus szin alatt megyek, mint békesség tractálni, de oly készülettel ügyekezem lenni, hogy ha meg nem alkhatunk, ugyanonnét együtt ő nagyságával mindjárt indulhassunk. Mostan én az Tiszán által megyek, Váradon az ő nagysága válaszát megvárom. Azért megyek által, hoyy Ferdinánd inkább kivessen szivéből minden kétséget, az hadait eloszlassa, bocsássa, az kiket megtarthat, azokat az Fridericus hada ellen küldi mindjárt muszur Tilli mellé, és igy mikor sem Magyarországban sem Morvában, Csehországban, Slésiában, Ausztriában semmi hada nem leszen, az országok üresek lesznek hadaitól, ő nagyságával együtt az békességet tractálván, ha meg nem alkhatunk, csak hirtelen, igen véletlenül hadainkkal reájok indúlván, ez esztendőben az úristen mindazokat az országokat kezünkben adja, mert az ország népei is felkelnek, mellénk jőnek, nem lévén a császár hadaitól félelmek, el mernek jőni, magok közűl is 10—12 ezer jó puskás gyalogost 40 nap alatt tudnak szerzeni.

11. Ha azért az mostani alkalmatossággal élni akar ő nagysága, az mint megirtuk vala feljebb is, kévántatnak az hadak, élés, lövő szerszámok, hidnak készen létele; az hid azért, hogy a hol a Dunán költözni kelletnék, az kész hídat 3 nap mindenkor által vethetni, köthetni.

12. Azon dologhoz kévántatik aztán ez, hogy mikor én is Nógrádhoz érkezem, ő nagyságával én szemben leszek kevesed magammal, minden dolgokról egy éjszaka egymással tanácskozván, az némettel ugy kezdjünk tractálni.

---

[1]) A zárjelbe tett szavak az eredetiben keresztül vannak huzva.

13. Kévánságok ilyenek lehetnek: Legelőször is én ellenem kezdheti ő nagysága az panaszt, hatalmas császár akaratja ellen, hire nélkűl ilyen conditiókkal nem illett volna megbékéllenem; hogy azokat a vármegyéket, városokat, várakat vissza adják, melyeket mostani kijövetelemnek idején Ferdinándtól elfoglaltam volt, mert hatalmas császárnak méltósága ellen vagyon, mivel ő hatalmassága segitségével vihettem azokat véghez. Kévánja azért hatalmas császár az némettől, hogy azokat nekem visszabocsássák. 2. Kévánság az lehet, hogy hatalmas császár mindenkor az frigyet szentűl megtartotta, de az német hiti ellen mindenkor az ellen practikált, ő hatalmassága méltóságának nagy gyalázatjára. Ez aránt előszámlálhatni Erdélt, Havaselföldét mint igyekezte a német hatalmas császár keze alól a frigy ellen mind titkos practikák s mind nyilvánvaló hadak által elvenni, magáévá tenni, a mint ezt megbizonitják Radul alias Sorbán vajda Homonnai György mellé adott hadaknak mezőkön való megverettetések, melyet az frigy ellen nem cselekedhetett volna az német semmiképen, mert Erdélország a hatalmas császár ótalma alatt volt s vagyon 80 esztendőtől fogva, Havaselfölde pedig annál régebben; azokhoz nincsen s nem volt az németeknek semmi közi. Lippát is visszaakarván Erdél adni, annak is császár ellen való megtartására népet küldött az várban az német, és mezőn is hada volt, melylyel abbeli szándékunkat elbontathassa. — Ahhoz is semmi közi nem lévén, hamisan cselekedett. 2. Annakokáért ha frigyet akarnak ő hatalmasságával tartani, oly erős hitlevelet adjanak arról, hogy ezután hatalmas császár török birodalmában levő várakhoz, városokhoz, falukhoz semmi közit az német nem avatja sem titkon, sem nyilván, sem fegyverrel sem szép szóval, igérettel, fizetéssel ezután császár végházait el nem veszi, ha elvehetné is. 3. kévánság. Annuatim az német király hatalmas császárnak jó egészsége láttatására, köszöntésére 40 ezer tallér érő ajándékkal és az 60 ezer tallérnak megadásával beküldjön nem ugy, mint eddig, hogy tiz esztendőben egyszer küldi be követét holmi gyermeki eszközökkel, hanem ugy mint a régi frigynek idején annuatim az fő követ be ment és az 60 ezer fl. sok szép ajándékkal bevitte. Ez lenne hatalmas császár méltóságának öregbülésére. 4. kévánság. Erdélhez és ahoz az részhez, melyet isten akaratjából immár mi birunk Magyarországban, ahoz semmi közit Ferdinánd sem az ő utánna levő német császárok és magyar királyok sem Magyarország nem mondja, mi ellenünk és országunk ellen, sem az mi successorink ellen soha semmi időben sem titkon sem nyilván ellenségesképpen magokat nem viselik, az országot semminemű pretextussal practikával titkos és nyilván való factióknak csinálásával, sem nyilván való haddal hatalmas császártól elidegeniteni venni nem ügyekezik kűlönben, hanem ha magunk

adnánk okot reá, hanem azon állapotban, szabadságban fentartassék ez a birodalom, valamint mostan Erdél vagyon, szép békességet tartanak velünk. 5. kévánság. Semmi csaták, útállások, kastélyok lopási ezután ne legyenek, ha lenne pedig, eo facto az frigy felbomoljon, ne menthesse azzal magát az német, hogy nem tudja, kik cselekedik az latorságot, mint eddig, hogy az palánkokból, végházakból az kapitányok magok bocsátották ki utat állani az latrokat, ha mit kaphattak, az nyereségnek javát az tisztviselők magoknak vötték el. 6. Nógrád, Filek, Szécsén, Gyarmat, Palánk hatalmas császáré voltanak, hogy azért az jó békesség az két császár között megmaradhasson, az megnevezett kastélyokat mindjárt megüresitsék és császár kezében adják, kivánja ő nagysága császár parancsolatjából. 7. Kis Komárból sok latorságokat tesznek kanizsai vitézeknek. Hogy azon a földön is egyesség legyen, azt az egy palánkot ne tartsák meg hatalmas császártól, üresitsék meg és adják oda.

Az fő kévánságoknak ezeknek kellene lenni az én tetszésem szerént; az mi egyéb dolgok, szükséges kévánságok hatalmas császár részéről és birodalmáéról kévántatnak, azokat ő nagysága tudja, mindeneket könnyű akkor beadni.

14. Ilyen nehéz kévánságokat két dologért kelletik proponálni az németnek az én itíletem szerént. Első: Hogyha az német ellen hadat akarunk inditani, ilyen lehetetlen conditiókat kell előadni, hogy reá ne mehessen, és az tracta ne mirajtunk, hanem ő rajta akadjon s bomoljon meg, hogy nekünk az ellenek való hadra jobb módunk s igazb igyünk lehessen. Másikért ezért. Tudniillik hogy az lehetetlen kívánságokból egy tökéletes állandó frigyet, békességet végezhessünk; mert ha sokat kévánunk és könnyen s hamar azok mellől el nem állunk, hanem keményen tartjuk magunkat, az én reménységem az, hogy valami részét az nehéz kévánságoknak megnyerhetjük, és ha többet nem is, csak Nógrádot, Kis-Komárt elnyerhessük is, s az mi részünkről is másfelől valamit ehez ha nyerhetünk, a mit eddig Magyarországban birunk, nekem úgy tetszik, az török tatár tábornak ő nagysága mellett való lakása ezen a nyáron nem leszen haszontalan, s az ő nagysága gondviselése, frigy csenálása ez előtt való vezérekét sokkal meghaladja, ha fegyver nélkül, semmi fáradság költség nélkül olyan szép két erős végházat császárévá tehet, hire neve örökké fenmarad.

15. Én oly reménségben vagyok, hogyha ily jó móddal kezeli ő nagysága az némettel való tractát, a mint im mi eleiben adtuk ő nagyságának, Nógrádot, Komárt ez egy uttal elvehetjük; mert ha azok az hadak megindulnak Ferdinánd ellen, kiket mi oda feljebb consignáltunk, hogy sem mint derék országát elveszesse inkább leszen el az két vár nélkül. Ha pedig reá nem akarna menni, csak legyenek az hadak az eszközökkel készen, meglátja ő

nagysága az istennek szent segitsége által oly dolgokat viszek én véghez, kiknek mind ő nagysága s mind az fényes porta örülhet. Nógrád, Kis-Komár megleszen fegyverrel is, és túl Horvátország határában sok haszon lehet.

16. Hogyha pedig az hadaknak maga mellé való hivataljában ő nagyságának módja nincsen, azt ő nagysága tudja, hatalmas császár állapatja tengeren túl mi állapatban vagyon és legyen. Ha nincs mód abban s nem lehet is, hogy valami 20 ezer kopjása, nyolcz ezer jó gyalogja, tiz ezer tatára hogy legyen, jobb elhadni ezt az szándékot mostanról és akkorra halasztani, a mikorra az uristen arra való alkalmatosságot mutat. És mostan az frigyet csinálja csak ugy, a mint lehet, ugy is két okos főemberemet kész leszek ő nagysága mellé bocsátanom, kik ő nagysága mellett legyenek és az német követ practikáira vigyázzanak, s valami ravaszságot eszekben vehetnek, ő nagyságának megjelentsék mindjárt. Bizonyosan elhiheti ő nagysága azt, hogy én is az németnek nem jóakaratomból igértem vissza azt, a mit mostan elvöttem volt, (mert valamit ezelőtt birtam Kassával, most is éppen nállam maradott), hanem az kételenség viselt, mert az őszszel az török hadak ocsmányúl mellőllem hátra futának, a mikor ideje vala az mi akaratunk szerént való megcsinálására az békességnek; mert akkor úgy békélhetünk vala, a mint akartuk vala. Mostan is nem tudhatván az fényes porta akaratját, akar-é az némettel hadakozni, avagy ugyancsak meg akarnak békélleni, mert nekem immár 3 levélben irattak az vezérek császár nevével, hogy az némettel megbékéljem, mert hatalmas császárnak is az akaratja: ez az oka, hogy az békességet el kellett végeznem, nem ugy a mint én akartam s kévántam, hanem csak a mint lehetett. Mert ha bizonyost tudhattam volna, nem vagyok oly bolond, hogy az mit nehezen találtam, azt ismét könnyen kezemből kiadják. De én az békességre ugy mentem, az mint megirtam, hogyha tudniillik hatalmas császárral is Ferdinánd megbékélhetik. Ez egy conditio kaput nyitott és nyit nekem arra, hogy még mostan az frigyet én felbonthatom ő nagysága enyett, mert ugy viselheti magát az tractában, a mint akarja. De ha olyant akart, keze lába ereje legyen, mert csak ugy elkezdeni, a mint tavaly, sokkal veszedelmesb lenne hogy sem hasznos.

Mindezeket előszámlálván ő nagyságának és az kihaja béknek, késedelem nélkül való resolutiot vegyen az mi oratorunk és Váradra küldje tolmácsunkat sijetséggel, érthessük az ő nagysága akaratját, mert mi mindenben ő nagyságával akarunk egyet érteni.

Kivül: Minuta informationis pro d. Thoma Borsos ad vezerium budensem 22. Maj. 1624. domino Joanni Hazi traditae.

(Az egész Bethlen G. kezeirása, több helyt kihuzással és javitással.)

XVII. 1624. jun. 13.

Tekintetes és nagyságos vezér, nekünk becsületes ur atyánk, az felséges úristen stb.

Megérkezvén mihozzánk az mi szolgánk Házi János, együtt vele az Nagyságod kapucsi basája is Abdulla aga, Nagyságod méltóságos levelét nagy becsülettel elvöttük, és magát tisztességgel láttuk, és mind őtőlle, s mind Házi Jánostól a miket Nagyságod nekünk izent, levelében is valamiket íratott, bőségesen mindeneket szép renddel megértettük, melyekre Nagyságodnak most is egyszóval azt irjuk, hogy mi az hatalmas császárnak, az egész muzulmán nemzetnek a mint eddig hogy javára, hasznára törekedtünk, ugy most és ezután is, a mig élünk, igaz szivvel akarunk ő hatalmasságának szolgálni. Nagyságodtól mi is semmit el nem titkoltunk, valamit érthettünk, hallhattunk, s valamit ő hatalmasságának méltóságára, javára, Nagyságodnak nagy böcsületére meg tudtunk gondolni, azokat Nagyságodnak megizentük, az mi tetszésünket Nagyságod eleiben számláltattuk, most is ujabban minden dolgokról ott való kihajánknak Borsos Tamásnak bőségesen irtunk, megparancsolván neki, hogy Nagyságodnak mikoron kedves jóakaratja tartja, bemenjen és Nagyságodnak mindeneket eleiben számláljon. Mi egyebet nem akarunk, hanem csak az mit Nagyságod akar, Nagyságoddal mindenekben ugy akarunk egyet érteni, mint tulajdon maga édes gyermeke volnánk. Hatalmas császárnak és az fényes portának négy rendbeli levelére azokban irott kévánsága szerént az némettel az mi részünkről az békességet meg kellett csinálnunk, nem az mi akaratunk és kévánságunk szerént, hanem hatalmas császár parancsolatját, akaratját értvén, csak ugy kellett meg csinálnunk, a mint lehetett; de ugy végeztük, hogy hatalmas császárral is az szent békességet megcsinálja, megtartsa az német, mert különben mi sem tarthatunk vele békességet. Azért Nagyságod immár lássa, az békességet hatalmas császár részéről az némettel mint akarja kezdeni, mint akarja végezni; helyét-napját hol és mikorra rendeli Nagyságod, az Nagyságod részéről maga mellé micsoda urakat akar választani, rendelni; minekünk kellessék-e Nagyságod mellé valami urembereket küldenünk, kik az tractatuskor Nagyságod mellett legyenek és szolgáljanak. Nagyságodat kérjük minket mindjárt tudósítson mindenekről, mert mindenekből az Nagyságod kévánságához, tetszéséhez akarjuk isten akaratjából magunkat tartanunk, rendelnünk és hatalmas császárnak igazsággal szolgálnunk. Nagyságodnak minden dolgokról ott való gondviselőnk Borsos Tamás bőségesen beszél, az mi tetszésünket ő általa adjuk most is Nagyságodnak tudtára. — Mi oly készen akarunk lenni, hogyha kévántatik, minddjárt lovunk

hátára fordulhassunk és Nagyságoddal együtt hatalmas császárnak szolgálhassunk, csak Nagyságodtól várunk. Kévánjuk tiszta szivből, hogy az uristen Nagyságod elméjét szivét ugy igazgassa, vezérelje, hogy hatalmas császárnak kedve, kévánsága szerént, nagy méltóságának öregbülésére, birodalmának megmaradására hasznosan kezdhesse, végezhesse el az szent békességet Nagyságod. Ezeknek utánna Nagyságod mi róllunk el ne feledkezzék, szivéből ki ne rekeszszen, tartson igaz fiának, és sok esztendeig jó egészségben éljen Nagyságod szerencsáson.

Kivül: Minuta ad vezerium budensem 13. Junii 1624. Varadino.

(Az egész Bethlen G. kezeirása.)

XVIII. 1624. oct. 13.

Anno 1624. 13. Octobris Albam allatae:

Hatalmas császárnak az budai vezérhez küldött czimeres parancsolatjának mássa.

Te neked mint Magyarország felé való végházainknak főgondviselőinek és tanácsos vezérünknek egyéb parancsolatunk után ezt is most ujonnan parancsoljuk:

Az mint ennek előtte más czimeres levelünk által megparancsoltuk vala, hogy az német imperatorral ujonnan való békességet és az határok eligazitása felől minden jót végezz, és annak utánna ismét leveledet küldötted, melyben kévántad azt, hogy arról az békesség tractájáról te neked ujobban menedék fundamentum (plenipotentialis) levelünket küldenők: azért irásodat értvén, mind az vezéreimet, fő mufftimat, kazezkereimet öszve egy helyre gyüjtvén, mindazoknak tanácsokból azt végeztük, hogy az mint az én jóemlékezetű szultán Ahmet Han atyám ideiben az vén Murat passa fővezér és képebeli ember levén minden jót végezett, mostan mi is ezekkel az tanácsinkkal azt végeztük, hogy az ujolag leendő békesség dolgában én képemben te is szintén ugy tégy, és minden jót az mi részünkről végezni hatalmad legyen azokkal az melléd rendeltetett végbeli passákkal, szancsakbékekkel egyetemben. Azért immár az mely dolgok felől parancsoltam, azokban minden igazsággal és igen szorgalmatossággal forgolódjál, melyről neked ez levelünket és ujobban való czimeres parancsolatunkat küldöttük menedékül.

Ez parancsolatunk azért immár hozzád érkezvén, az ott való végbeli passákat, békeket és tanácsos eszes végvárokbeli öreg főembereket összegyűjtsed, és az erdélyi fejedelemnek magyarországi királynak is Bethlen Gábornak hirt adj, hogy az mint ennek előtte Bocskai István ideiben fő eszes urembereket bocsátottanak volt az békességnek véghez vitelére, mostan is ugy a szerént az ő

részéről is fő tanácsos urembereket küldjön, és azokkal együtt beszélvén s végezvén, annak utánna az német részére is hirt adjatok, hogy az is az ő részéről fő urembereket bocsásson, kikkel egy értelemből akaratból együtt beszélvén, az én méltóságomhoz illendő, böcsületemre, tisztességemre minden szép jó dolgokat végezzetek, hogy annak utánna semminemű akadályok és ellenkezések ne legyenek. Az én határomból egy arasznyi földet is másnak ne hagyjatok, és Vácz felől is egy szavok is ne legyen, arra oly gondot viselj. Az mint pedig ennekelőtte való békességben is Erdélyország minden határával és bennevalókkal együtt a mi kezünknél volt, mostan is az mi kezünknél legyen és valamit bir mostan az magyar király Bethlen Gábor, az is kezénél maradjon, s abban is semmi bontság ne legyen, kezéből ki ne menjen és abból hogy kezéből kimenne, semmi beszéd végezés abból is ne legyen. És igy együtt egyetértvén, mindenik részről beszélvén, minden jót végezzetek és kössetek, kiről kötésleveleket csináljatok, az német részéről is vegyetek, és azokat az végezéseket s kötésleveleket magad főembereidtől hozzánk küldvén, az német részéről s mind pedig az magyar fejedelem részéről az emberedd el együtt mihozzánk bejöjjenek, hogy azok bejövén mihozzánk, azokról az végezés és kötésekről mi is ujolag az régi mód szerént athnamé levelünket adjuk. Immár innen mitőlünk erre több irás nem kévántatik, hanem az mint parancsoltuk azokkal az főurakkal s emberekkel együtt isten akaratjából minden jót végezzetek és kössetek. Költ ez levél Konstantinápolyban 1033. esztendőben Zilhiade holnapnak utolsó napján. (1624. okt. 13.)

XIX. 1624. okt. 28.

Generose domine frater sat. Servitiorum sat.

Az úristen kőnél keménb szivét reám való gondviselésre lágyitsa meg kegyelmednek és teljes életében jó egésséggel látogassa kegyelmedet. Urunk ő felségének mostan bejött követe megadá nékem az tanulásra hozott költséget, noha régi biztatás szerént többet vártam. Ez kicsinynyel is urunk ő felsége engem, kisebbik szolgáját, hogy meglátott, kérem az szent istent ő felségének egy szerencsés napját tegye ezerré. A követ uramnak eleiben adám fogyatkozásimat, sőt lehetetlennek mondám kétszáz dutkával itt kitelelésemet, kire képest ezzel biztata ő kegyelmek, talán valami maradékból deputálhatunk ez téli költségedre. Ebből is megcsala az biztatás, kiért bizony méltán forditom az psalmistának egy szép versét ilyen formán: Diviserunt sibi talleros principis et super duo pocula principis miserunt sortem. Ennek magyarázása és ehez hasonló dolgoknak megirása engemet nem illet, tudom az bölcs elméjü Jupiter cum capite cydari obtecto

profundius megruminálja. . . . . Fraterem kegyelmedet az keresztyénségre és az mi igaz atyafiságunkra kénszerítem, ily megfogyatkozott állapotomban hamar hamar . . . . . Urunk ő felségét alázatos könyörgéseddel megtaláld, ő felsége legyen elkezdett dolgunkban segétség. Félek bizony az reám következendő veszedelemtől, nagy kár volna ily jó fundamentomon ha ezennel nem épithetnék. Ezer oszporomnál több nincs, méltó hogy reménykedjem; az magam pénzem is ez drága helyben elfogyott; nisi brevi succurerris, animus obruitur, el is kell innét bújdosnom; azért eripe me ab interitu et a verbo aspero. Isten éltesse kegyelmedet. Datum Constantinopoli die 28 Octobris Anno 1624.

Generosae Dominationis Vestrae

servitor et frater addictissimus
Steph. Futo m. p.

Czim: Generoso Domino Petro Sari serenissimi principis et domini domini clementissimi principis Transsylvaniae etc. scribae, domino fratri observandissimo.

(*Eredeti.*)

XX. 1624. november 26.

Illustrissime et excellentissime vezer szerdar ac passa budensis, amice nobis dilecte.

Post salutem et benevolentiae nostrae promptitudinem. Quae nobis dominatio vestra per nostrum nuntium Joannem Paulum tam literis suis, quam oretenus ad nostram propositionem significare voluit, ea omnia satis intelleximus, et quamvis absque omni dubio sperabamus, quod dominatio vestra circa negotium tractationis, praesertim de loco, quem nos pro utraque parte commodum nominavimus, nullam difficultatem ulterius movebit, sed post tam longam moram ex parte vestra dictum tractatum maturabit: tamen cum taedio et displicentia accepimus memoratum tractatum per vos tamdiu protrahi, et quod locum Vyfalu nobis valde incommodum ad tractationem proponat, cum tamen antea ista arbitrio nostro submiseratis. Sed perpendere velit Dominatio Vestra istum pagum ita constitutum esse, ut vix quadringentos equites hospitio excipere possit. Hoc autem hyemali tempore propter äeris tempestates, praesertim ex nostra parte, commeatus et victualia, quae ibi non inveniantur sufficienter, et pro tot hominibus convehi non possent, et sic difficultates plurimas (quas omnes superfluum esset explicare) ibidem experirentur. Consideret etiam quod dominatio vestra tamquam ex parte sui imperatoris principalis commissarius personaliter in hoc tractatu adesse nolit, sed alios loco sui mittere velit: itaque dignum nobis vide-

tur, et in eo perseveramus firmiter, ut commissarii vestri huc ad nos propius in eundem videlicet Zeőn locum, quem antea nominavimus, qui etiam nobis tributarius est, veniant, et hinc Komaromii tractemus; neque enim ad pagum Vÿfalu nos conferre nullo modo cogitemus.

Quantum autem ad commissarios ex parte vestra attinet, eosdem dominatio vestra, quosquunque velit', mittat, nobis perinde est, pro quibus similiter sub fide christiana nostri imperatoris liberum ac tutum veniendi et redeundi passum, diplomate et chirographis nostris firmatum transmittimus, dominationemque vestram serio hortamur, quod si tractandi nobiscum almam pacem vobis est animus, ut quamprium et absque ulteriori prolongatione principium dicto tractatui facere et commissarios vestros expedire velitis; alias nos protestamur, quod cum derogamine authoritatis nostri imperatoris et quasi cum contemptu hic haerere diutius nolimus sed re infecta redire cogitamus.

Illud etiam magnopere miramur, quod dominatio vestra in suis aliis literis et oretenus nostro ablegato insinuaverit, quod nuncii principis Bethlenii in tractatum hunc inter nostrum et vestrum imperatores sese ingerere et eidem interesse vellent. cum tamen ista tractatio solummodo inter praefatos nostrum et vestrum imperatores versetur, nihilque Bethlenium concernat, sed potius differentiae, quae inter suam maiestatem, nostrum utpote imperatorem ac eundem principem Bethlenium fuerunt, non ita pridem compositae et omnino transactae sint. Itaque cum nos nullam potestatem, imo prohibitum a sua maiestate habeamus, ne nos in hunc tractatum cum Bethlenio vel suis hominibus immittere debeamus, dominationi vestrae expresse declaramus, quod nos nihil plane cum eiusdem principis ablegatis hoc tempore tractare velimus. Quod autem dominatio vestra asserit, in priori tractatione pacis etiam interfuisse hungaros, illud sua maiestas imperator noster, cum de regno hungarorum potissimum agatur, neque nunc praetermittere voluit, et praecipuas personas ex hungaris, quae etiam tractatui intererunt, destinavit. Praeterea si aliquando quatuor vel quinque nostri clam et furtim in vestras partes excurrant, impertinens est comparatio, quod vestrates in recompensam trecenti et etiam ultra, quingenti, pagos nostros invadere et depopulari ausint, prout nuper ex Hruso, post inceptum videlicet tractatum, ultra trecentos christianos in captivitatem abduxerunt, (tacendo de aliis plurimis vestrorum inconvenientiis), quos praesente ablegato nostro Strigonii publice vendebant. Quod indignissimum pati existimamus, et nisi dominatio vestra istos homines recenter abductos nobis restitui curaverit, palam fatemur, quod noster imperator contra dominationem vestram in porta Othomanica de non administrata justitia quaerelam fieri

curabit, et si interea pro tot damnis injuriisque nostri homines ex vestris ultionem sumserint, causam nobis imputare nolite. Ad quae omnia a dominatione vestra illustrissima quam primum certum responsum exspectamus. Eandem de caetero diu salvam et felicem valere exoptantes. Datum Comaromii 26. die Novembris anno domini 1624.

Illustrissimae ac Excellentissimae Dominationis Vestrae
amici addictissimi
N. et N. a sacra caesarea et regia
Maiestate ad tractatum pacis
deputati commissarii.

Kivül: Paria literarum commissariorum imperatoris ad vezerium budensem, Comaromÿ 26. Novembris 1624. datarum, ex transumto d. Michaelis Toldalaghi ad d. cancellarium incluso transcripta Bistricii 13. Decembris 1624.

Közli: Gergely Samu.

THOLDALAGI MIHÁLY
1619-IKI KÖVETJÁRÁSÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ.

A »Történelmi Tár« 1881-iki folyamában közzétettem Tholdalagi Mihálynak egyik addig nem ismert évkönyvét. Ezuttal egyik naplókönyvének töredékét, Bethlen Gábor fejedelemnek egyik utasitását s egy emlékkönyvnek ismertetését mutatom be.

I. 1619.

Tholdalagi Mihály naplója.

. . . . . .

. . . Korlát Istvánt római császár ellen való querelákkal az erdéli követ Balási Ferencz mellé, ki immár megjött vala portáról.

Brassóból 1619. indultunk meg az hatalmas császárhoz az adóval, költségre való pénzeket adott ű felsége ez szerént:

Balási Ferencznek ada ű felsége költségre ezer forintot követségéért dutka pénzül.

Magyarországi Korlát Istvánnak ada flor. 1600=ezer hatszáz forintokat. Az fő vezérnek külde ő felsége Luluz Mehmed basának, ki akkor jöve meg az persákra való hadakozásból, külde három ezer forint érő pénzt aranyul és öt szép aranyos kupát.

Az második vezérnek ötszáz forintot és három kupát Hali basának.

Az harmadik vezérnek Gürcze Mehemet basának háromszáz forint érő aranyat, két kupát.

Az negyedik vezérnek két kupát.

Az ötödik vezérnek is két kupát, az hatodik vezérnek két kupát.

Az hetedik vezérnek két kupát, az kezlár agának két kupát.

Az hoczának két kupát, az mufti effendinek két kupát.

Az fő lovászmesternek is egy kupát, Hussai agának.

Az cancellariusnak Mevezd effendinek három száz forint érő aranyat.

Az hatalmas császárnak az adó mellett 12 aranyas kupát, 12 bokor sólymot. Ezeket ű felsége elrendelvén, minket elbocsáta az adóval, maga az hadak után felmene.

Beérkezvén Konstantinápolyban Balási Ferenczczel, élésünkre egy napra adtanak talléros no 25. és öt tallér érő árpát.

Die 27. Decembris levénk szemben az császárral, késérő csauz ment utánuk, elől mentünk, az magunk szolgái ketten ketten egymás mellett, kik az császár számára való kupákat vitték, én és Borsos Tamás egymás mellett mentünk, Balási uram az csauz mellett, két inas jött utánunk, azok után a solymokat hozták, az szekér az adóval az sólymok után, ezzel mind az császár udvaráig mentünk. Az császár udvarában beérkezvén az solymokot és aranyas kupákat lerakták, mü az divánban, az hol az vezérek szoktanak ülni, oda mentünk, az vezérek mind felállván előttünk, úgy csókoltuk meg köntösököt, kinek kezeket. Balási uram az vezérek eleiben űlt, mü az háta megett állottunk, ezután úgy mondá meg Balási uram az urunk ű felsége követségét és ez mellett, hogy az erdéli adót is meghozta; ezeket megmondván, az teffterdar parancsolá embereinek és azok az adót bevevék és megmérék.

Az kaftányozó helyre vivének, megkaftányozván, két felől az basák kezünket fogván, úgy mentünk császár eleiben köntös csókolni, ez alatt az sólymokat és aranyas kupákat úgy adták be.

Die 28 Januarii Bali csauszt esketék erdéli tolmácsságra.

Anno 1620. Balási urammal, Korlát urammal, Borsos urammal tractál mufti, hogy ha tetszik Erdélyben három vajdát tegyenek, egyikét az nemességnek, másikát az székelységnek, harmadikát az szászságnak, mely dolgot azelőtt Nemes Balás hídvégi, Csoma György gelenczei és Regner János brassai az három nemzet képekben tractáltanak volt. Az alatt kénálták Balási Ferenczet az székelyek vajdaságával, de amaz mint jámbor ember nem acceptálta, de nem mert ellene szólani, félvén attól, hogy ha látja az mufti, hogy ő, mint jámbor nem akarja országa, ura kárára azt acceptálni, más latrot keresnek, azért csak gondolkozásra halasztá a dolgot.

Die 3. Februarii az tefftedar az adóból hátramaradt öt ezer aranyat kéré, kiről Balási uram avval menté magát, hogy hatalmas császár elengedte, de amaz mondá, nem hiszi, még hatalmas császár levelét nem mutatja róla.

Die 27. Martii hozának hírt, hogy Bethlen István uram ű nagysága erdéli gubernátor lészen.

Volt esztendeig való fizetésem a portán 21 ezer kétszáz oszpora.

Die 27. Julii mene ki Konstancinápolyból az német követ Ludovicus Molard az sok adóssága miatt nagy szégyennel; még a szolgáit is ott hagyá, csak maga mene.

Ezen napon adá az hatalmas császár Mihne Raduly vajdának az havaselföldi vajdaságot.

Die 13. Augusti hozák meg, hogy Gabrillas vajda Erdélyre ment és elvette az ország adaját, kit portára kellett volna küldeni. Kiért engem hivata az vezér, megtudakozék a dologról, hát igen haragszik, hogy oda ment és befogadták, de az hocziak által megcsendesede; parancsolá, hogy megírjam gubernator uramnak, hogy gondja légyen reá, hogy Erdélyből el ne menjen és hatalmas császárnak kára miatta ne légyen és az pénzt el ne vinné.

Die Septembris 1620 az brassai szolga Szabó János hozá meg az urunk levelét és az Bethlen Istvánét, azért hogy Harakas basa Budán csodálkodik az követek alá jövetelében, hogy Gabrillos vajda nem másuvá, hanem ű felségéhez ment.

Die 27. Octobris Szkender basa zalli bék az Galga szultán nevével az Sulhoczky Szaniszló fejét, ki lengyel királynak fűcancelláriusa volt az országban kem ..... hatmány, kit Moldvában mind hadastól megvervén maga is ott veszett, ho(zta) be az hatalmas császárnak.

(Eredeti az akadémia leveleskönyvéből.)

II. 1619. nov.

Instructio pro generoso duo Tholdalagi oratoris continui ser^mi dni dni regnorum Hungariae et Tranniae principis, in venditione argenti vivi fienda.

Mivelhogy urunknak ő felségének megszámlálhatatlan szükségeinek, ez nyomorodott hazánkban lakó fogyatkozott nemzetségeknek, jobbágyságnak az bányákban való mineráknak megszünt venájok s az jó pinznek szűk és ritka volta viszen arra bennünket, hogy az hatalmas császár adaját, kinek tudjuk le nem tétele mind ő felségének s mind ez nyomorodott hazánknak micsoda veszedelmet hozzon, gondolkodván annak végben való viteléről s kénszerittetvén is penig ahhoz nyúlni, az mi kezünk közt vagyon, hogy kgd abban hasznosan procedálhasson, akarók kgdet certificálnunk. Kénszerit penig erre az jóféle pinznek szűk volta.

Az mely Görög Simont némely dolgaiban oda be való szükségiben jártatta s kénesőt bizott volt reája ő felsége, akadt volt oly zsidó factorra, ki az ő felsége kénesőjét totaliter akarta occupálni és maga számára foglalni. Mely dologban ezen Simon Görög volt eszköz, tudja, kicsoda. Azért kegyelmed procedáljon ez szerént.

Ő felsége ezelőtt Kimpulungáik, mely Havaselföldében vagyon, maga szekeresével, vám, harminczad fizetés nélkűl bőrökben, ládákban való csináltatása, kötése ő felségére nézendő volt, másáját peniglen nyolczvan forinton akarta adni ista sub conditione, hogy Kimpulungától fogva Konstancinápolyig szekér bér, vám, harminczad avagy vectigal fizetés ezé az Görög Simoné s az ott való zsidó factor gondvisclése legyen. Annakfelette valami az kénesőnek az árra leszen, az kit kézhez veszen, az htls császárnak ott az portán, az minemüt az vezér kiván, aranyat, tallért vagy oszporát debito solitoque tempore deponálja. Kivánta azt is, hogy senkinek ő felségével való transactiója után ez országból kénesőt adni szabad ne legyen Törökország felé.

De mivelhogy az szükség kénszerit bennünket s az fogyatkozott állapat is, tetszésünket kgdnek megírtuk. Minden ember az ő maga hasznáér forgolódik. kgd magához hivatván az zsidó factort ez kettő közűl, hogy mi is innet bizonyosra indíthassunk anni summára való kénesőt, ugymint kétszáz mását certo promittálhatjuk, postán nekünk megírja kgd.

Elsőbben, ha ő felsége vitetné be az kénesőt okáját menni áron venné el Konstancinápolyba.

Második. Lehet-e bátorságos ut az kéneső, utban vitelben, mert mi ezt titkon akarnók, hogy lenne, nem úgy, hogy az fejedelem neve forgana benne, ha egyéb mód lenne s találtatnék.

Harmadik. Értekezvén kgd az zsidó factortúl s az szükség mutatná, hogy vezérnek hire nélkül nem lehetne, kgd az vezérhez, vélle együtt accedálván urunknak sok költségeit s ez országban levő szegénységnek, nyomorúlt állapatjokat, az jó pinznek fogyatkozását szeretném, tehetségét objiciálja kgd.

Arrúl is kgd ne feledkezzék, azt mondja kgd az vezér előtt hogy sem arany, sem ezüst, sem vasbányák, az sónak is semmi keleti nem lévén, nem szolgálván, kénszerittetik ő felsége, az mi vagyon keze közt, avval az adót suppleálni, az htls császárnak kedvét keresni. Mely kéneső vagyon négy egész esztendeje, hogy gyűlt nagy nehezen, sok költséggel.

Negyedszer. Ha lehetséges az tractatusban, hogy ő felségét kártúl inkább megoltalmazhatnók, azon kellene forgolódni Kgdnek, hogy az zsidó factor maga bizonyos emberét küldené, itt kezében méretvén, Brassóig avagy Havas elfölde határában érkezvén, venné kézhez, lenne ő gondviselése mind nyeresége s veszteségével egyetemben Konstancinápolyig.

Ötödször. Minthogy az htls császárnak adójában kell, akármiféle marhával contentálhassuk, ha ugyan az vezér előtt agitáltatik ez dolog, nam az havaseli, moldvai vajdák is juhal, berbécscsel, vajjal, mézzel, árpával az mivel lehet, contentálják az portát. kgd szerzene mind az havaseli vajdára mind penig az Dunántúl

való Emingekre, békek, zaucsákságokra uti levelet, hogy kár nélkűl szolgáltatnék be az adó, lenne az factornak is bátorságosban dolga s minekünk is.[1])

Hatodszor. Minthogy az üdő közelget az adónak letételére, értvén kgd mind az két transactiót, késedelmet ez dolog nem szenved, az jó pinznek is szerét tétele semmiképen nem lehet. Kgdet szeretettel intjük s kérjük, az ott való állapat is megtanitja kgdet, mennél jobban igazithatja kgd, sietséggel ez postát visszabocsássa.

Minuta a gyfvári kápt. ltár. r. a. részében.

III.

Itteni török császárnak az minemű békességének megujitása volt az lengyel királylyal pariája deákúl és magyarúl és az vezérnek szóló levélnek mása.

1620. 2. die Junii.

Tholdalagi Mihály m. p.

Januarius: sefer	Februarius: Rebiul evvel aÿ.
Marcius: Rebiul aher.	Aprilis: Dsimazil evvel.
Majus: Dsimazil aher.	Junius: Recsep aÿ.
Julius: Savon aÿ.	Augustus: Ramazan.
September: Sevval aÿ.	Octóber: Zilkade aÿ.
November: Zilhicscse aÿ.	December: Moharrem aÿ.

A 2-ik lapon.

Anno 1620. 12. Junii.

Isten akaratjából hazul eljövetelem után ezzel szaporitottam vagyonomat:

Három pistol puska szerszámostúl.

Két ezüst pohár, két ezüst kalán, egy veres karmasin nyereg, egy merő dömöczki bot, egy lóra való rezes kantárszerszám fekete, egy ezüstös magyar forma pallos, egy török forma igen szép ezüstös szablya, két kaftány, hat szép kaftányos paplan, két vánkos haj kaftánból csinált, egy jemeni pejló 41 arany és egy tallér ára, négy szép török keszkenő, egy babos asztalra való szőnyegecske, egy fehér csipkés mente granát, egy kis láda gyöngyházból rakott.

A 3-ik lap tiszta. A 4-ik lapon: III. Zsigmond lengyel király

---

[1]) *Egy más egykorú kéz e ponthoz oldalt jegyezte:* Ez egy articulus nekem nem tetszik. Az uti levél kérés az zsidó nevére meglehet, ha egyéb nem lehet benne; de minden uton eltávoztassa az fejedelem nevének ebben való forgását az menniben lehet.

1619. szent András hava 29-én Varsóban kelt levele Bethlen Gáborhoz, magyarra fordítva, melyben tudatja az uj szultán üdvözletére »Ujonnat nyert birodalmának jó kezdeténél« követséget küldött a portára. A szultán válaszolt e levélre s ő megértette belőle jó akaratját, s a régi barátság megerősitését. Köszöni, hogy ebben Bethlen is közben járt.

Következik: Paria foederi s a szultán s lengyel király közt: a következő 19. lapon magyar és német szöveggel.

Következik: Ferdinánd császár üdvözlő levele Gürcsi Mehemethez 1620. maj. 7. melyet követsége vitt magával.

Következik a 4-ik lapon levő levél latinúl.

(Eredetije törökpapirra irva, 6 összevarrott iven, folio alakban, Gyula-fehérvárt káptalani ltár ujonnan regestrálandók közt.)

Közli: Szilágyi Sándor.

EGY ARANY GYŰRŰ-PER
A XVII-IK SZÁZADBÓL.

Az erdélyi fejedelmek s oláh vajdáknak a XVI. és XVII-ik századokban gyakori érintkezéseik voltak egymással. Főként azután — hol néha támogatták egymást, néha egymás ellen dolgoztak. Sokszor állam — de nem egyszer személyes érdekek vegyültek a küzdelembe. Az alább következő okiratok ezen érintkezés történetéhez szolgáltatnak adatokat. Azokat a fehérvári káptalan irta át — közlésöket érdekesnek tartom: de az átirási bevezetést és záradékot elhagytam.

1.

Sigismundus Kornis de Ruszka, eques auratus, comitatuum Bihoriensis et de Zarand supremus comes, illustrissimi domini domini principis regni Transylvaniae etc. consiliarius etc. Mindeneknek az kiknek illik, adom emlékezetűl ez levelemnek rendiben, hogy az tekintetes és nagyságos Mogila Gabriel vajda uram, Havasalföldének előbbi vajdája, nemzetes és vitézlő Ughray György uram által találá meg engemet, hogy az ide alább specificalando dologról Mogila Gabriel vajda uramnak adnám az testimonialis levelemet. Mely dolgot jó lelkem ismereti szerént az mennyire reá emlékezhetem, sub sequentibus conditionibus irtam meg. Hogy ezelőtt való esztendőkben az üdvözült kegyelmes urunk Bethlen Gábor, akkorbeli erdélyi fejedelmünk, én átalam és az üdvözült Károly Mihály uram átal az megnevezett Mogila Gabriel vajda uramtól kéretett volt egy öreg tábla gyémánt gyürüt el, ilyen okon, hogy ő fölsége Bethlen Gábor fejedelmünk Mogylla Gabriel vajda uramat előbbi vajdaságának tisztiben beállatja és viszi, sőt az dolognak promotiójáért kész leszen az portán is akkori kegyelmes urunk negyven avagy ötven ezer forint summa pénzig elkölteni ista tamen conditione interjecta, hogyha Mogilla Gabriel vajda uramat előbbi székiben

beültetheti ő fölsége az portán való költsége és törekedése által, tartozzék Mogilla Gabriel vajda uram is azt az summát, kit ő fölsége az fejedelem az portára Gabriel vajda uram vajdaságáért elköltött volna, refundálni; az kő is pedig maradott volna ő fölségénél az fejedelemnél ajándékon. Ha pediglen ő fölsége semmiképen ebbeli promissióját nem effectuálhatná, az kőnek valorához képest, kit igen nagyra böcsülöttenek, mert igen nagy és igen szép vala, kihez hasonlót soha nem láttam, hanem az szegény kegyelmes urunk Rudolphus császár drága koronájában, illendő jószággal contentálja ő fölsége Gabriel vajda uramat az megnevezett kőért. Mivel pedig az szegény megholt urunk ezeket életében nem praestálhatta, holta után Mogyla Gabriel vajda uram ugyan mi általunk, ugymint öregbik gróf Bethlen István, Mikó Ferencz és Kapi András uramék által találá meg az fejedelemasszonyt ő fölségét, az megnevezett kőnek megadása felől, avagy annak contentálásáról. Az fejedelemasszony pedig ő fölsége az mi intercessiónkra tekintvén, megigéré az követ Mogilla Gabriel vajda uramnak, s ki is hoza egy követ és nagy attestatióval mondá ő fölsége, hogy annál nagyobb kő ő fölségére nem maradt volna az megholt fejedelemtől. De Gabriel vajda uram nem ismervén magáénak lenni, azt a követ el nem vevé, sőt mi is két okokért vélekedvén felőle, hogy nem azon kő legyen az; egyikért azért tudniillik, hogy Gabriel vajda uram köve annál nagyobb vala sokkal; másikért hogy vajda uram köve világosb szinü vala annál, melyet az fejedelemasszony ő fölsége mi elénkbe hozott vala, az mennyire ismerheténk. In cujus rei memoriam firmitatemque has meas praesentes litteras testimoniales saepefato domino Gabrieli Mogilla vajvodae propter jurem ipsius futuram uberioremque in cautelam sigillo et chyrographo roboratas dandas duxi et concedendas. Datum in Pappmezei, die septima mensis Decembris ao domini millesimo sexcentesimo trigesimo secundo

Sigismundus Kornis (P. H.)

2.

Illustrissime et reverendissime domine nobis observandissime. Az mint kegyelmeteket ennekelőtte is megtaláltuk az mi kegyelmes urunk ő nagysága parancsolatjából az Gábor és János vajda uramék és Kapi András uram dolgok felől, kérjük azon kegyelmedet, resolválja magát in scriptis, az mint immár abból kedves jó akaratját igérte, kegyelmednek megszolgáljuk, és evvel kegyelmednek szeretettel való szolgálatunkat ajánlván, istentől jó egészséges hosszu életet kivánunk. Actum Eperjesini die 30. Septembris 1633.

Illustrissimae et reverendissimae Dominationis Vestrae
paratissimi servitores:
illustrissimi principis
Transylvaniae ad praesentem tractatum ablegati commissarii.

Kevéssel alább ugyanazon kézzel:

Az mi Gábor és János vajda uramék praetensióit illetik, az fejedelemasszony ő fölsége requiráltatván felőle, azt felelte még elein az commissiónak, hogy számot vetvén az praetensum debitumról, ha mivel tartozik, megadja, csakhogy mindene másnál vagyon ő fölségének is. Az gyűrű felől az mint resolválták magokat fejedelemasszony képebeli urak, hogyha igazsága leszen a vajdának hozzá, és az leszen a gyűrű, megszerzik az asszonytól, ugyan az számvetésből eligazitják; ő kegyelmek contentusok lehetnek vele.

Stephanus Sennyey episcopus Jauriensis, nomine comissariorum sup.

Külczim: Illustrissimo ac reverendissimo domino domino regni Hungariae cancellario etc. domino domino nobis observandissimo.

3.

Illustrissime princeps, domine nobis benevole etc. Isten kegyelmedet kévánsági szerént minden jókkal megáldja. Becsülettel vöttük az kegyelmed nekünk küldött levelét, melyből értjük, hogy az eperjesi végezést kegyelmed mindenekben plenarie effectuálni akarja, kiben mi is nem kételkedünk, hogy kegyelmed magára nézve annak valami részét megváltoztassa, kinek adja isten jó végét. Kegyelmed bennünket emlékeztet Gábor vajdával és Melykok nevő áros emberrel való dolgokról, és hogy kegyelmednek transferáltak volna az magok igazságokat. Az mennyiben az mi személyünket illeti, értjük, azért az mi az vajdával való dolgot illeti, egyebet nem kivánunk; hanem hogy törvény szerént igazodjék el az dolog, és ha ugy találtatik, hogy minekünk contentalnunk kellessék az vajdát, meg nem fog fogyatkozni mi tőlünk igazságában. Melyko áros emberrel pedig számvetésünk vagyon az nekünk hozott marhákból, kiről *Lagistruma* (Regestrum) is vagyon nálunk. Annakfelette nem kevés pénz érő köves marhánk is vagyon nála, kiket hova tött, nem tudjuk. Azért mindezekről számot vetvén véle, annakutána valamivel adósok leszünk, készek leszünk contentálni, mivel az közönséges igazság s mind az mi fejedelmi személyünknek rendi azt hozta magával, hogy kinek-kinek az mi övé, megadassék. Jóllehet úgy emlékezünk reá s úgy is értjük, hogy az eperjesi végezésben erről semmi

végezés nincsen, hanem az minemű controversiák voltanak az kegyelmed személye között s mi közöttünk, azokról vagyon a végezés, melyeket kegyelmed effectuálván, az kinek mi velünk mi igazitása lészen, senkit igazságában meg nem fogyatkoztatunk, sőt inkább promoveálni akarunk. Isten kegyelmedet tartsa meg jó egészségben. Datum Posonii die 15. Augusti, anno 1634.

Illustrissimae dominationis Vestrae benevola

Catharina mpp.

Külczim: Illustrissimo principi domino Georgio Rakoci stb.

4.

Illustrissime domine, nobis benevole, salutem ac benevolentiam nostram. Istentől sok jókat kévánunk kegyelmednek. Becsülettel vöttük az kegyelmed nekünk irt levelét, melyből bőségesen megértettük az kegyelmed praetensióit. Mivel azért tudjuk, hogy nyilván vagyon kegyelmednél, az mi itt fenn való mulatásunknak minemü okai legyenek, mely dolgainknak végben vitelében való foglalatosságinkra nézve az idő, sem pedig az alkalmatosság nem engedi, hogy magunkat mostan resolválhassuk kegyelmednek, hanem mi is minden órában várjuk az császár ő fölsége kegyelmes resolutióját. Istennek kegyelmességéből az meglévén, késedelem nélkül tokaji házunkhoz sietünk menni. Kegyelmed ott megtalálván bennünket, az közönséges igazsággal nem ellenkező resolutiója leszen kegyelmednek. Isten kegyelmeddel. Datum ex Papa, die 20. Maji, anno 1634.

Illustrissimae dominationis Vestrae benevola

Catharina mpp.

Külczim: Illustrissimo domino Gabrieli Mohila, vajvodatus regnorum Moldaviae Valachiae, Transalpinaeque legitimo perpetuoque hereditario, nobis benevolo.

5.

Do pro memoria per praesentes, quibus expedit universis. Az én kegyelmes uram erdélyi fejedelmemnek, isten kegyelmességéből Rákóczi György kegyelmes urunknak etc. hozzám megmutatott fejedelmi méltóságos kegyelmességéért, az mely gyémánt gyűrűmet az felséges néhai Bethlen Gábor kegyelmes urunk tőlem elkévánván, meghagyott özvegyénél Brandenburgi Catharina asszonynál lévén, nekem megadni igírte, ő nagyságának adtam, jó akaratomból engedtem; ő nagyságának maga mlgos szabadságában legyen, árát, avagy magát az gyémántot akarja. Praesentium testimonio litterarum manus subscriptione sigillique corroboratione medians. Datum in civitate Medgyes, die sexta Februarii anno 1634.

(P. H.) Gabriel Mogilla vajvoda.

(Oláh aláirás.)

6.

Nos Capitulum ecclesiae Posoniensis, memoriae commendamus per praesentes, quibus expedit universis. Quod egregius Stephanus Csernathoni Trasylvanus, aulae illustrissimi domini Georgii Rakoci, principis Transylvaniae etc. familiaris, ac illustrissimorum dominorum Gabrielis et Joannis Mogyla, vajvodatus regni Valachiae, Transalpinae legitimorum perpetuorumque haeredum, cum plenipotentiaria cautione ablegatus, nominibus et in personis eorundem dominorum scilicet principalium suorum, nostram personaliter veniens in praesentiam, per modum solennis protestationis nobis significare et detegere curavit hunc in modum. Quod ipse a praefatis dominis principalibus suis, Gabriele et Joanne Mogilla ad serenissimam principissam dominam Catharinam dei gratia natam marchionissam Brandenburgicam, serenissimi quondam domini Gabrielis, alias sacri Romani imperii Transylvaniaeque principis etc. relictam viduam, ac Borussiae, Juliae et Cliuiae Montium ducissam, expeditus, ratione restitutionis cujusdam preciosissimi annuli, dicti Gabrielis Mogila, apud ipsam dominam principissam habiti, ac certi etiam debiti exolutionis antelatum Joannem Mogila concernentis, super quo litterae quoque ejusdem dominae principissae reversales sub sigillo suo et manus propriae subscriptione emanatae extarent. Ad quorum annuli scilicet, restitutionem et debiti solutionem juxta tractatum Eperjesiensem, inter ipsam dominam principissam et praefatum dominum principem Translyvaniae etc. medio certorum dominorum commissariorum factum obligata esset, seque satisfacturam obtulisset.

Licet ipse protestans nomine dictorum principalium dominorum suorum praetacti annuli restitutionem et debiti solutionem apud eandem dominam principissam ursisset, et ad se recipere paratus fuisset, verum eadem domina principissa, nescitur quo respectu, nedum praetactum annulum restituere et debitum solvere, sed ne responsum quidem superinde dare voluisset, damno et praejudicio dictorum dominorum principalium ipsius protestantis. Unde iidem domini principales dicti protestantis, per arestationem illius summae pecuniarum, quam praefatus dominus princeps Transylvaniae eidem dominae principissae debet, contentare se se curabunt. Super quo idem Stephanus Csernathoni, nominibus et in personis quorum supra, soleniter protestaretur, prout est protestatus coram nobis publice et manifeste, praesentesque litteras nostras protestatorias pariter et testimoniales per nos sibi dari postulavit, pro jurium dictorum principalium suorum futura cautela necessarias. Quas nos eidem sub sigillo nostro capitulari authentice dandas esse duximus et concedendas

communi svadente justitia. Datum feria tertia proxima post Dominicam Rogationum, aliter Vocem Jucunditatis. Anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo quarto. (1634 május 23.)

7.

Ad instantiam et requisitionem, tam serenissimae principissae Catharinae, natae Brandenburgicae serenissimi quondam Gabrielis Bethlen, sacri Romani imperii et Transsylvaniae principis etc. relictae, quam etiam spectabilis ac magnifici Joannis Mogila, haereditarii vajvadae Moldaviae, ex benigna suae majestatis annunentia per expeditionem hungaricam aulicam, in forma decreti transactio et conventio inter praemissas personas mutue facta, pro majori actorum et conventorum testimonio et documento, partiumque praetensionibus majori cautela hisce subnectitur. Cujus quidem continentia est tenoris sequentis: De annulo vero, quem serenissimus quondam Gabriel Translyvaniae princeps, dominus et maritus meus, ab illustri et magnifico principe domino Gabriele Mogila, haereditario itidem Moldaviae vajvoda, fratre vero supradicti domini Joannis Mogila incerta summa pecuniae sub spe futurae solutionis accepisse et mutuasse dicitur; ita accedente quoque benigna voluntate sacrae caesareae majestatis, constitutum est: Ut ad diem secundum proxime affuturi mensis Maji, anni praesentis millesimi sexcentesimi trigesimi sexti, in civitate Eperjesiensi, convocatis certis gravibus et jurisperitis viris et arbitris pratensio haec: Utrum nos obligemur videlicet ad restitutionem praedicti annuli, aut pretii illius persolutionem, nec ne? Iidem discutere et superinde deliberare possint. Quicquid itaque per eosdem in hac controversia et negotio statutum et conclusum fuerit, eidem nos quoque per omnia accommodaturas vigore praesentium promittimus atque pollicemur. In cujus rei fidem praesentes eidem manus nostrae subscriptione et sigillo nostro roboratas, dandas duximus. Actum Viennae, die decima mensis Januarii, anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo sexto.

(P. H.) Ex sacrae caesareae regiaeque majestatis cancellaria expeditionis hungaricae aulicae; Viennae die 12. mensis Januarii. anno domini 1636.
Laurentius Ferenczffy, mp.

(A fehérvári káptalan 1641-ki átirata a kolosmonostori káptalan 1640-ki átiratáról, a vörösvári, gr. Erdödi levéltárban.)

Közli: Szilágyi Sándor.

GYULAI FERENCZ
1685-IKI KÖVETSÉGE CARAFÁHOZ.

Az 1685-ik év Erdélyre nézve igen válságos volt. Ekkor fogta el Apafit a török, járt Danod Erdélyben s szállta meg egy csapat Mármarost. Ez időre esik Gyulai követsége Carafához, s ez azért is bir kiváló érdekkel, mert történetünkben teljesen ismeretlen. Épen azért közlését érdekesnek tartottuk.

Gyulai Ferenczne k Karafával való discursusa.

Mivel látám, hogy senkit sem adhibeál maga mellé, az kinek ad partem mondhassak valamit, magamtól megkövetém, ne tulajdonítsa egyébnek, hogy ajándékot nem küldöttenek tőlem, mert urunk ő nagysága, ha az követjének ajándékot adott, mennyivel inkább ő nagának nem küldött volna, de megértvén, hogy az debreczeniektől sem az szilágyi követektől el nem vette, nagy szégyennek és méltósága ellen való dolognak tartotta volna, ha ajándékot küldött volna és visszaküldötte volna. Kire felele: oltalmazza isten, más az erdélyi fejedelem, más az debreczeniek dolga, mert ő nagyságának egyik alázatos szolgájának tartja magát, meg is mutatja, a mi ő iránt való dolgot illeti, igyekezik szolgálni, a mi penig az ő felsége dolgát illeti, mint szolgának hivatalja tartja, azt kell neki elkövetni. Az debreczeniek is a megátalkodásért szenvednek, protectiójok is penig a debreczenieknek Sulcz ellen volt, nem ő ellene.

Ő nagysága, hogy meg nem látogatta instructióm szerint etc. Kire felelé, ő adott alkalmatosságot reája ő nagyságának, még mikor az Tiszán túl volt volt volna is legközelebb Marchisio beküldésével, a mikor még az hadak be nem mentenek volt Erdély széleiben.[1])

Hogy az urunk emberét megtartóztatta, instructióm szerint kérdettem. Kire felelé, nem egyébért cselekedte, kételkedett a felmenő követeknek felmenetelekben, hogy Kővárban sokat mulat-

[1]) Marchisio Apafinál volt követségben a jelentéssel, hogy Veterani Mármarosban fog telelni.

tanak és csak az üdőt akarják vontatni, de nem arestalta, mert valahol szerette, ott járt, étele, itala bőven kiszolgáltatódott, eleget is beszéllett vele, becsületit is megadta, méltó panasza nem lehetett.

Hogy az követek[1]) felmennek, kérdé, csak az békességet akarják-e tentálni követeink az két császár között; én azt hallatlanná tevém, mondá, ne tagadjam ő jól tudja, de végben nem megyen, mert az confoeredatusok nélkül nem cselekedheti ő felsége is, nem régen is egy aga az lábához borúlt a Luteringusnak, úgy kérte interponálná magát, de felemelvén az földről, megmondotta neki, hogy nem lehet; magamtól mondám, jobb volna azért akkor békélleni, a mikor győzedelmes az ember, mert úgy békélhetnék akkor, a mint neki tetszenék. Kire felelé: O domine, domine, tempora mutantur et nos mutamur in illis. — Én mondám excellentissime domine etiam fortuna non semper secunda.

Csáki László dolgában instructióm szerint, menté mindjárást magát (noha minden ember őtet okozza a hunyadi quartely felől való dologban, sőt fejedelemségével is biztatta a katonaságot) és kérdé miért haragusznak reá. — Én mondám, azért, hogy eleitől fogvást mind a fejedelemekhez s mind az hazához állhatatlan volt, a mikor Béldi Pállal elszökött volt, ha igaz lött volna ő felségéhez oda ment volna akkor, de az török előtt is rosszúl lévén dolga, az extremitas vitte őt erre az ő felségéhez való hűségre.

Hogy az paterrel való végezésünkre léptünk, melyet mi effectuálunk és eddig is effectuáltunk volna, ha Nagyságod azalatt az hadakat be nem szállította volna, instructióm szerint etc. — Kire felelé: annakelőtte kellett volna annak meglenni, úgy is hiszi, most sem léptünk volna arra is, ha az hadak nem közelítettenek volna (nem csaljuk meg őtet, mint pater Dunodot, noha pater Dunod is megcsalt bennünket) elég üdőnk volt annakelőtte is a páterrel való megegyezésre, magunk vagyunk okai, tulajdonítsuk magunknak, de csak az üdőt akartuk vontatni, és ha már megegyeztünk is a páterrel, a mely későn lött, subsequált már az ő felsége második parancsolatja is, melyet Marchisio által beküldött Fejérvárra, kiben le vagyon téve az necessarium, tunc cessavit authoritas Dunodis, nam priora tolluntur per posteriora és szükséges volt az antichristusnak az Christus előtt eljönni, mert az generalisoknak azt irta a pater Erdélyből: nihil aliud agitur in Transilvania, nisi fraus, dolus et mala voluntas, ugy hiszi Erdélyben viszont sokat beszéllett a generalisok felől is. Csudálja, hogy hittünk annyira nekie, hiszen, ha hadakozó emberek voltunk valaha, megtanulhattuk volna, hogy az hadi emberekre szokták az hadi állapotban való

[1]) Haller és társai bécsi követségét érti.

dolgokat bízni, informatiókat is azoktól vesznek, mert nem az pap veri meg az ellenséget, hanem az had, az pater csak nyelvével szolgálja a császárt, de az hadakozó ember fegyverével és vérével, pater Dunoddal is nemhogy az közönséges jóról és az haza securitásáról végeztünk volna. de még azt irattuk vele, hogy Tömösvár táján való jószáginkat is protegáltassa a generalisokkal; igazán bolond az a pater.

Én mondottam, mi hozzánk török tatár közel lakik; mig az ő felsége hadai feljebb voltanak, ha siettünk volna az igérettel, azok minket porrá töttenek volna. Kire felelé: Egret meg nem segitheti, felejt minket, csak magát segíthesse.

Én mondám, ő felségének mind az páter által küldött specialis credentiájának hivén, úgy méltóságos levelei s követeink által is császári kir. kegyelmességével biztatván bennünket, az királyok szavai szentek s megmásolhatatlanok lévén, hogy az ő felsége kegyelmes oltalma alatt maradhatunk, nagy reménséggel hittük, és mostan is ahhoz kiszolgáltandó *(sic!)* mediumoknak tractálására mennek követeink. Kire felelé: Magyarországban egynehány izben Bécs, Győr alatt, egyebütt is nem kevés károkat töttenek az erdélyiek, tudjuk ezt arra mi is, nam non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; más az, hogy informatióra ugyancsak ő hozzájok küldenek alá, a mint az erdélyi quartély egyedűl neki concredáltatott. Az bavariai fejedelem országa is az sok levelek küldözése alatt foglaltatott volt el az ő felsége hadaitól, messze lévén Erdély is Bécshez, több példákat is hozván elő.

Én mondám, az ország felette igen megindúlt volt az ő felsége hadainak bejöveteleken, de a fejedelem és az urak nem engedték, hogy legkisebbre is okot szolgáltassanak, lévén már az ő felsége credentiája mellett végezésünk a paterrel, míg már onnan felyűl ő felsége sokszori igért kegyelmessége szerint való választunk nem jön, mivel mi contractualiter adtunk az ő felsége hadainak quartély helyet. Kire felelé: mind azelőtt kellett volna annak lenni, nem bolond ő, ha a pater bolond, és megcsaltuk, hogy ő török végházak közé menjen, Váradot, a többit is hát megé hagyván, a sok hadakozás után pihenő helyet kell neki is keresni télire: másik az, hogy az a föld el is pusztúlt, mivel élni sem volna, harmadik, hogy Merszi general quartélya Zaránd és azok az vármegyék, Barkóczit pedig már Biharvármegyében rendelte. Az patert penig istenért ne is hozzam elő, mert az szíve fáj beléje.

Felette igen kérem, vitesse ki Máramarosból, Kővárvidékéről, Hunyadról az hadakat, mert égrekiáltó dolog, a mit cselekesznek az szegénységen, mert nem elég az, hogy a necessariumot veszik, hanem már az buzával kereskednek is, tékozolják, harma-

dában vagy annál is feljebb cséplik, tekintsék az keresztyénséget, szánják meg az sok élhelhalásra már is jutott sok szegénységet és az hazához igért sokszori kegyelmességét ő felségének, lám Erdélyből is semmi hostilitást nem mutatunk. Kire felelé, tudja jól az törökben bízunk, a ki magával is jól tehetetlen, mert magát inkább segítené ha lehetne, sem minket. Akarunk is valamit cselekedni, ugy hallja, de ha segítene is, (kit nem hiszem) az török, tatár egyfelől az hazát pusztitaná. másfelől ők, és több hadat kellenék nekiek is behozatni ad sufficientiam, osztán Erdélyben is elfogytanak az hadviselő emberek, oda Bethlen Gábor, oda Rákóczi György, az fejedelem pedig keresztyén kegyes ember, másik az hogy ha képes dolog, isten az ő bűneiért Erdélyre rendeltetett hadával együtt őtet az erdélyiekkel mind levágattatná is (noha az is bizonytalan, kinek adná isten a szerencsét) avagy nincs-e Magyarországban annyi hada ő felségének, az ki az ő hadának vérit emlékezetes példájul kikeresné? tegyenek az erdélyiek választást benne. Mondá, ezt is az fejedelem aephebusa által kéretett vármegyéket ő felségétől in despectum suae majestatis; jam modo si sua majestas vicissim scriberet principi, mitto etiam ego oephebum meum ad te, et dabis mihi Transilvaniam, nonne esset in despectum suae celsitudinis; oztán micsoda hadhoz bíztok, valamennyi német hada vagyon mind maga mellett az fejedelemnek s mind végházaiban, higyje el kegyelmed bizony mind mieink. A székelyek kopjájáról, az ő puskájokról is beszélle etc.

Ujabban mondám, annyi élést tékozlottanak már el Máramarosban Kővár vidékin, Hunyad körül s egyebütt is, hogy Szt.-György napig is megérhették volna az hadak vélle tisztességesen. Kire felelé, nem tehetek róla, mert nem ti adtátok a quartélyt, hanem erővel vették, az eléhezett hadnak innya is kell az kenyér mellett, köntös is kell a ruhátlannak, minden hónapban 200,000 forintot expendálok én reájok.

Én mondám, akár csak az fejedelmét és az urakét ne bántanák, kérném Nagyságodat. Kire felelé: inkább azokét kell bántani, mert ők ennek az háboruságnak okai, nem a szegénység, nem kellett volna annyiszor kimenni ellenségesen Magyarországra s az imperiumra is, most is Frater István háromezer embert gyűjtött volt össze, egyfelől szépen ír, másfelől hostilitást mutatott. Az buzát is, az kivel az hadnak élni kellenék, az várakban igen beköltöztették. Másik az, hogy ha az urakét nem bántatnám, és csak a szegénységet, nem hajtanának semmit is a fejedelem és az urak a szegénységre.

Én mondám, ne olyan embereknek higyjen Nagyságod bennünket lenni mind fejedelmünkkel együtt, mert még az ellenséginken is szoktunk mi könyörülni, hanem mégis alázatosan kérem Nagyságodat, feljebb való mondásim szerint mind az urunk ő

nagysága az urak, mind az várakhoz tartozó tiszteknek javai felől parancsoljon Nagyságod, ugy a szegénységen is könyörüljön, essék meg szive rajtok, osztán a most csakhamar oda leszen, hova fognak az Nagyságod hadai menni téli quartélyra. — Kire felelé: ha ott elfogy (a mint én is jól tudom, hogy elfogy) beljebb megyek, a hol találok, ha ott is elfogy, annál is beljebb megyek és többel megyek akkor osztán, sem az kikkel most vagyok; higyje el kegyelmed a mi informatiónkon épit a mi császárunk is.

Én mondám, Nagyságodat alázatosan követem, igaz az, amit Nagyságod felől mondottanak a fejedelemnek, és az uraknak, hogy Nagyságod mindenek ellen keményen és irgalmatlanul viseli magát és az urunkhoz feljebb igért maga megalázása nem egyez az mostani kemény beszédével Nagyságodnak és nincs igy semmi haszna, hogy toabb az én kegyelmes uram ő nagysága Nagyságodhoz fárasztaná emberét, jele ez, mi haszon vagyon benne, hogy engemet ő nagysága és az urak kifárasztottanak Nagyságodhoz és Nagyságodnak is nem kellenék az ő felsége Erdélyhez igért kegyelmességét akadályoztatni, mert a mint látom én csak szót viszek be az én kegyelmes uramnak és az hazának, nem valóságot. Kire felelé: én többet nem cselekedhetem, a mit mondottam.

Az válaszom ezekután meglévén, felmenék bucsúzás kedveért ujonnan hozzája és instálék, vigye ki Nagyságod az hadakat: ne rontassa a szegénységet, lám ő felsége kegyelmességével biztat bennünket, lám semmi hostilitást nem mutatunk.

Kire felelé: az magyarországi vármegyék is mind contribuálnak, annyival inkább Erdély tartozik ilyen szükségében ő felségének mert ugy is csak az kölcsönt adják meg.

Én mondám, Erdély nem subjectusa ő felségének, mint Magyarország. Kire felelé: adjunk hát jó akaratunk szerint tamquam amici suae majestatis, et si non sumus amici, sumus inimici.

Én mondám, a töröktől sem merünk mi adni, mert mi köztünk elegen vadnak oly emberek, az kik eddig megirták volna a töröknek. Kire felelé: sapientis praevidere futura apud Turcam possent dicere coacti fecerunt, sicut debrecenienses dixerunt apud suam majestatem autem ex benevolentia et melius est dare et gratias agere, quam coacte dare, et etiam si fortunam habebit sua majestas etiam juniorem principem in principatu confirmare s többet is cselekednék ő felsége, a kiből jövendőbeli jó következhetnék, példa Érsekujvárt megvévén, mint sajátjokat, a magyaroknak vissza adta. Kérdé Gyulát, Lippát, Temesvárat, hovavalók voltanak; mondám, mind Erdélyhez birattattanak. Mondá, Marchísio akarta volna az ifjú fejedelmet látni, nem engedték azt is.

Sok disceptatióink után kérdé: no hát hová vigyem az hadakat, örömest magam nem vétenék az fejedelemnek, az uraknak is,

de nem magam hasznát illető dolog, hanem ő felségét, és az Várad alá száll andó hadakat.

Én mondám, oda, a mint az contractusban feltöttük és az ő felsége embere meg is elégedett vele. Kire felelé: az más general quartélya puszta is, ellenség közt is vagyon, ő felsége parancsolatja is azt tartja, Erdélyben vigyem, ha az necessariumokat ki nem szolgáltatják, mert még az pap urak jövedelmének is harmadát és az egész ecclesiák jövedelmét is mind erre az hadra fordította ő felsége ex necessitate, jövedelme pedig ő felségének nincsen, visszaadván a rebelliseknek is minden jószágokat, kik közül is sokan necessitate coacti mentenek vissza, mégis minden jószágokat, tiszteket megadta ő felsége nekiek, meg is esküdt ő felsége, Magyarországot is soha sem aggraválja.

Még is instálék az hadak kivitele felől. Kire felelé: végezzünk hát, mit adna kegyelmetek, ha ugyan már az fejedelem és az urak kérését kell tekintenem, noha erről bizony nem is gondolkoztam volt, lám az töröknek haszontalanúl extraordinariumot elégszer adtatok, Béldi Pálért is fizettetek, az ország adaját is megadtátok, mégis annonát praestáltatok.

Én mondám, ezt már nagyságos uram én rám nem bizták. Kire felelé, fogadom, adnátok az lengyel királynak és az hadainak, holott mi nálunk nélkül soha ellenséget nem vert.

Én mondám, olyan intentiót bizony nem is hallottam. Kire felelé: jöjjenek hát (ha kegyelmed ugyan nem mér az summának igéretihez szólani) olyan commissariusok, az kiknek teljes plenipotentiájok és egész authoritásuk legyen ad tractandum, mert ezzel kegyelmetek csak kéntelen, és mennél toáb-toáb halad és vontatódik az dolog, annál több kárt tesznek az ő felsége hadai, mi haszna Bécsben fel s onnan alá irogatni, addig is el pusztúl kegyelmeteknek egynehány vármegyéje, az kegyelmetek követjeinek is nem olyan lassan kellenék felmenni, ilyen szükséges állapotjában kegyelmeteknek megérték volna egy hintóval is. Az summát pedig egyszersmind kivánom semel pro semper, mert a patert is csak szóval tartotta kegyelmetek, ám nyert magának vele kegyelmetek, Montecuculit is maga hivá be segitségre kegyelmetek, még is éhel ölé meg őket, nem csalhat meg kegyelmetek engemet olyan könnyen.

Én mondám: én bemegyek sietséggel, megmondom mind a fejedelemnek ő nagyságának, mindaz uraknak, de nagyságos uram, már ki adná meg annak az árát, a mennyi sok károkat töttenek és contributiókat exigáltanak a Nagyságod hadai a szegénységen, mert felette sok, és nagy kárvallás az. — Kire felelé: Jöjjen ki az fejedelem ő nagysága Kolozsvárra, én is alázatosan megjelenem ő nagyságánál.

Én mondám, nem hiszem, már ő nagysága arra vegye magát.

Kire felelé: jöjjön ki hát Teleki Mihály uram, az kivel az fejedelem vagy maga akarja és az uraknak tetszik, végezzünk mennél jobban, hiszem istent, megegyezünk, csak siessenek az kijövetelekkel és valamennyi kárt töttenek az ő felsége hadai az elfoglalt Erdélyhez tartozó quartélyokban, ad placitum defalcálni kész vagyok. Ez mellett ő felségének irjon, hogy jó akaratjok szerint adtak, várván ő nagysága is és az urak az ő felsége kegyelmességét, látván mostan az ő felsége szükségét is. És ha a fejedelemnek s az uraknak tetszik, ő is ir Erdély is az fejedelem ő nagysága mellett ő felségének, valamint az commissariusoknak fog tetszeni, kiből nagy jót remélhetünk, ugy hogy az Erdélyhez tartozandó határokon beljebb ne lépjenek.

Másnap, ugymint die 19. praesentis a. 1685. hivata s mondá azon éjjel jutott eszében, a defalcatióban oda nem érti az magyarok excessusit, mivel ő sem kér a magyar hadak számára semmi expensát, kiváná is, irassa a maga irási után ezt is, de én mondám csak magam irom le nagyságos uram, mivel igen sietek elmenni, resolválván magamnak ad ulteriora.

Ezekre, valamelyeket beszéllett előttem, sokszor száma nélkül esküdt erős hittel meg. — Én is igen kértem, míg már őtet tudósitják Erdélyből, ezen dologról parancsoljon az hadainak, Máramarosban, Kővárvidékén egyebütt is ne pusztítanák annyira a szegénységet, a fejedelem és az urak buzáinak és javoknak hadnánák békét, igérte is jó szivvel magát, de ugy, hogy siessenek innen is az tudósitással.

Melléklet.

Memoriale propositorum punctorum generosi domini Francisci Gyulai celsissimi principis Transsylvaniae ablegati et desuper responsi dati a me generale et comite Antonio à Carafa sub die 18. decembris 1685. Zattmarini.

1. Cum reverendo patre Dunod necessario debebat contractus erigi cum rumor incidisset militiam suae maiestatis sacratissimae in partibus et territorio Transsylvanico quartiria cessisse miseram quoque plebem inaudito modo enervare.

Responsio. Verum suam majestatem sacratissimam patrem Dunod tamquam ablegatum emisisse, sed deinde sua maiestas rursus suae celsitudini scripsit, quartiria effagitavit, significavitque. Quandoquidem excellentissimo domino generali comiti à Caprara commendanti supra omnem militiam in Hungaria existentem clementissime commisisset, quod idem praetactus dominus generalis à Caprara pro tractandis hiberniis quartiriis ad suam celsitudinem certum officialem emissurus sit, quo pacto authori-

tas reverendi patris Dunod cessaverat, et nullatenus quidquam sine scitu generalatus praesumere poterat, qui contractus quoque jam abeunte emisso officiale illustrissimo domino Marchesio O, utpote vigesima septima Novembris erectus pro invalido recognoscitur, et attenditur.

2. Quod quidem ubi sua excellentia litteras comitatui Marmaros, Kuivar, et Sylagi intimatorias emisisset, otatim certi comitatus alii assignati fuerint.

R. Hoc in passu cum primo puncto iam elucidatum esse et quamvis etiam adhuc pater Dunod tunc temporis authoritate functus fuisset, tamen haec assignata quartiria partim ob intertentionem invalidam eorum locorum partim cum in faucibus Turcae haereant, nullatenus acceptari potuisse.

3. Comitem Csáki nullatenus Transsylvaniae in partibus, aut territoriis suis pati posse.

R. Hoc mihi nunquam innotuit eundem dominum comitem suae celsitudini et inclyto regno contrarium et abdictum inimicum esse, quapropter venia petitur, ubi autem domini ablegati retulissent, ipsissimo momento revocatus est, et nunquam amplius territorium Transsylvaniae ingressurum fore spondetur.

4. Miles suae maiestatis tam hungarus, croatta ac germanus loca, quae nunquam tributaria extitere ingressus est, quartirialesque schedas emisit mortales, et inauditas contributiones ultra vires exigendo, et appetendo.

R. Quod militia in territoria Transsylvanica locata sit, necessitati causa factum esse, cum ultra octo millia sclavum hungarorum sint, quae carentibus aliis locis partim in Phamphi-Hunyad, partim in Byarensem, utpote Diosseghinum, et alios comitatus in quartiriisari debuit. Quod vero excessus concernit debita desuper fiet inquisitio, et delinquentes secundum delictum severe punientur.

5. Ut militia caesarea ex territorio Transsylvanico revocetur, et ad alia loca secura ponatur, ne misera pleb sita devastetur, nam quid iuvabit, si omnibus destituatur? aut ubi deinceps quartiria summet? quapropter tamquam christianos versus respectus fiat, nec etiam ultro maior militia introducatur, et ad resolutionem ablegatorum ad aulam suae maiestatis emissorum exspectetur.

R. Ut demonstretur an unicus angulus in toto regno Hungarico militia careat, et ubi locus aliquis praeter terras Turcicas, quas defacto capere status modernus non concedit, remonstratus fuerit, nullatenus militia mea loca denegabitur. Quod vero moram resolutionis ab aula caesarea concernit interim intertentio suppeditetur, et ubi dum resolutio advenerit, tunc temporis de aliis

mediis cogitandum, consulendumque erit, nam enim venter dilationem non patitur.

6. Si militia caesarea ultra limites Transsylvanicos non intraverit, et terram non devastaverit, nullam quoque hostilitatis ansam cogitare, nec monstrare velle, nam durum est talia perpeti.

R. Nec menti meae unquam incidit, nec sua maiestas sacratissima unquam ad aliquam hostilitatem inclinat, nam hostilitatis indicia sunt, ubi praesidia irruuntur vel obsidentur et occupantur; quod autem sustentatio petatur, urgente necessitatis causa, tamquam amicus ab amico hoc appetit. Quod autem ob hucusque, etsi sat tempestive innotuisset per litteras adventus meus adhuc trans Tybiscum me existente, non factam necessariam dispositionem maiora damna oriantur, cui imputandum sit, prudenti committo judicio.

7. Ut postae aut cursores suae celsitudinis ad confinia tute et libere itinerari possint.

R. Hoc severe jamdudum intimatum est, nec ultro metuendum.

Interrogatur an sua celsitudo, aut inclytum regnum bene perpendo arma capere, aut quartiria cum sustentatione concedere velit.

1. Si arma capere intendatur, ut perpendant, inde exorituram malam consequentiam et per consequentiam damnum imminens, nam quamquam sua maiestas hostilitatem non desideret, ubi autem vi cogeretur bellum amplecti, et totas vires versus Transsylvaniam applicare, an hac iam in territorio Transsylvanico existentia regimina, vel tota armada plus constabit, quae illuc necessario transportari deberet.

2. Quantum eos constabit conscriptio et congregatio uti et intertentio eiusdem militiae, quale etiam damnum illo territorio eveniet, ubi miles iter suum accepturus sit ultimatim autem status fortunae sinistrae.

Sua celsitudo et inclytum regnum vel maxime hoc sentit, ut miles suae maiestatis ditiones suas utpote Kuivariensem, Marmarossiensem, et Phamphi-Huniadensem quartiriis non molestet, cum alioquin infallibiliter devastari cogantur. De locis autem tributariis non datur quaestio.

Hoc in passu non contrariabor militiam omnem revocare ex territorio Transylvanico conditione tantum sancte reservata, ut ubi cum ablegatis, plenipotentiariis ratione intertentionis modo repartito conclusum fuerit, etiam immediate abeunte militia pecunia prae manibus adsit, ne postea, ubi pecunia emaneret, maior confusio oriatur.

Sciendum etiam est, quantum pro intertenendo uno regimine necessarium sit.

R. Tredecim millia florenorum rhenensium per mensem, sic pro sex regiminibus venirent septuaginta octo millia florenorum, per sex menses vero 488 florenorum rhenensium, poenis hoc observandum, ut certa summa in quo vel maximum punctum, et scopus totius rei latere avenae in defalcationem praefatae summae casu sua celsitudo et inclytum regnum hoc petitum amplecteretur, praestetur, nam alioquin et si triplo tantam de pecunia praestare intenderent, ullum contractum inire nequirem, avenae autem menstruatim pro intertenenda militia decem milibus cubulis egeo, quidquid autem a primo ingressu militiae vel in pecunia, vel in tritico vel avena, vel carne usque ultimum diem facta accorda praestitum et liquide approbatum in praesentia dominorum ablegatorum, et me comite à Carafa fuerit, omnia in defalcationem suscipientur, attamen ut sufficienter assecuratus sim, tam ratione pecuniae et tanto magis ratione avenae.

Élén Teleki Mihály kezével: Gyulai Ferencz követsége.

(Egykorú példány a gróf Héderváryak viczai levéltárában.)

Közli: Szilágyi Sándor.

ADALÉK
A MAGY. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGY
TÖRTÉNETÉHEZ.

Egy érdekes könyv fekszik előttem, a murányi, később gömörkishonti ág. evang. esperesség (fraternitás), 1594—1642-ig irt jegyzőkönyve, melyben a reformatió előtti magyar vallás- és közoktatási ügy, a hitujitás behozatala és befolyása, az újitott egyház szervezete és a nép akkori erkölcsi és műveltségi állapota oly hiven van ecsetelve és e részben annyi fontos adat van felhalmozva, hogy tanulmányozása hazai történelmünk bármely búvárának bizvást ajánlható.

Tudtommal ezen sok tekintetben figyelemre méltó forrásgyűjtemény még kellő méltatásra nem talált, csak Gömörmegye hires monographusa Bartholomeides idézett belőle. Jóllehet tüzetes ismertetését felesleges munkának nem tartom, e helyütt csak tartalmának rövid vázlatára szoritkozom.

A gömöri ág. evang. esperesség könyvtárában, Csetneken őrzött összesen 904 nagyrészt sűrűn tele irt negyedrétü lapból álló könyv egy immár olvashatatlan góth betűs irást tartalmazó hártyába van bekötve és következő czimet visel: »Protocollon Rimanovianum consignatum Anno 1574. usque Annum 1642.«

Tartalma:

a) Stökl Lénárd hitvallása, melyet az öt szabad királyi város: Kassa, Lőcse, Eperjes, Szeben és Bártfa, valamint Sárosvármegye Ferdinánd császárnak és Veráncz Antal egri érseknek is beterjesztett;

b) Friedt Cyprián murányi esperesnek az újított egyház számára irt és az a) alatti hitvallást kiegészítő czikkelyei, melyeket Maschko Menyhért murányi várkapitány is megerősitett;

c) Luther Márton nézete az egyházi szertartások összhangzásáról;

d) Melanchton Fülöp levele arról, hogy istent valamely dologhoz pl. az úrvacsoránál fennmaradó bor és kenyérhez nem szabad kötni (a már megszentelt kenyéren rágódó egér nem eszik Krisztus testéből);

e) Luther Márton nézete arról: jelen lehet-e egy protestáns a róm. kath. szertartásoknál? (Erzsébetnek, Cruciger Gáspár nejének kérdése);

f) a lelkészek és hívek jogkörét szabályozó 18 czikkely;

g) a meghagyott ünnepnapok jegyzéke;

h) Rimanovián János murányi lelkész és esperesnek 1594-ben irt czikkelyei, melyek az esperesség és egyházak szervezetét, valamint a lelkészek, tanitók és hivek jogait és kötelmeit tárgyazzák;

i) esküforma a felszentelendő lelkészek számára;

j) báró Herberstein Gyula murányi várkapitány, Csetneky István, Borbély János (alias Meszesi de Meszes), Kisfaludi János, Osgyáni Bakos János, több lelkész és község sajátkezüleg aláirt, illetve pecséttel ellátott és az fenti hitczikkelyeket megerősitő nyilatkozata;

k) az 1594—1642-ig tartott esperességi gyülések jegyzőkönyvei;

l) az 1594—1642-ig foganatositott egyházi vizsgálatok jegyzőkönyvei.

Az f) alatti 18 czikkely, úgy nem különben a g) alatti jegyzék tótúl, a j) alatti nyilatkozatok némelyike tótúl, némelyike latinúl, a k) és l) alatti jegyzőkönyvek hol latinúl hol németűl, hol tótúl és magyarúl, az a), b), c), d), e), h) alattiak pedig tisztán latin nyelven vannak irva.

A k) és l) alatti jegyzőkönyvek a nép akkori állapotát és szokásait, a vallásosság és közoktatás emelésére tett intézkedéseket és beszüntetett visszaéléseket oly híven tükrözik vissza, hogy azoknál gazdagabb és hitelesebb forrás alig található.

Álljon itt mutatványúl néhány, a lelkészek és tanitók fizetésére és ezen fizetés behajtási módjára vonatkozó okmány, mely magyarázatra sem szorul, kivált, ha még megjegyzem, hogy az újitott egyház lelkészei úgy tekintély és hatalom, mint a fizetés

tekintetében jogfolytonosságot vettek igénybe és megkövetelték azt, minek élvezetében róm. k. elődeik voltak.

1.

ACTA BREZOVIAE; ad hanc ecclam tantum Kikico pertinet.

Proventus parochiales antiquos reperimus in missali quodam antiquo in primo folio facie altera, quod nobis videndum e templo obtulerat d. Johannes Scultety pastor pro tunc ibidem. Sabbato in crepusculo et ad candelam, ante dom. Septuagesimae quae fuit 17 dies Februarii anno dni 1596. quos prouentus de verbo ad verbum descripsimus.

»Anno 1381.

Reditus parocho in Brizo.

Decimae ex tritico, ex siligine, ex avena, ex hordeo, ex pisa. ex paganeo, ex milio, ex papavere, ex canapis. Item a domo quilibet una gallina in anno. Ab introductione gallina et candela 3 d. in candela. It. a vigiliis integris fl. 1, a quotidianis autem 12 d. It. a psalterio integro 1 fl. a medio 50 d. quilibet inquilinus, qui non seminat 22 d. si uiduus et non seminat 12 d. Sin autem aliquid seminis habet 22 d. si decimam ab eo non accipiet. Item terras, prata etiam habet. Item si absque confessione aliquis moritur fl. 1. Si puerpera absque confessione, habet 12 ulnas bissi debet. A copula domestica 12 d. Ex alia parochia fl. 1 uterque quilibet ad offertorium. Christophorus Chorodiz parochus in Briz.«

(pag. 170.)

2.

Prouentus antiquitus ordinati Bradnensis ecclae, qui descripti sunt ex cuiusdam antiqui libri pargameno ibidem inuenti et nobis in uisitatione praesentati, perque g. dnum Barbelj János patronum et haereditarium dum ibidem cum ipso pargameno oblati et comendati, de verbo ad verbum, ut sequitur, cum subscriptione dni propria. 10. Febr. anno dni 1596.

»PROVENTUS PLEBANATVS de Bradno, qui dabantur anno dni 1477.

Item quilibet per 12 denarios nouos, item unum quartale sabatiense de puro tritico. It. Secundum de siligine. It. Tertium de auena. It. per unum pullum bonum. It. Introductionales vnus denarius nouus cum candela et una torta triticea cum pullo. It. per plaustrum ligni quilibet ducere. It. Confessionales de quolibet viro per denarium nouum Item Baptisales per denarium nouum. It. pulsales per unum. denarium. Chyrographum dni sequitur.

Ego Johannes Barbely de Messessy de eadem tradidi pastoribus ad manus in perpetuum servandum, ut ne perdatur, quam

prouentionem solent habere nri pastores in Bradna. Datum in parochiali domo 10. die Februarii anno dni 1596. Idem qui supra, mp.

(pag. 146.)

3.

Accidentia pastoris descripta sunt huc (— t. i. Crombauiae 16. Febr. 1596. —) ex quodam pergameno, in quo vetusta scriptura haec sunt de verbo ad verbum sic consignata.

»PROVENTUS Plebani de Banya.

Opidani tenentur dare integras decimas de omnibus seminibus eorum.

De Rimawiz item tenentur soluere decimas de omnibus sicut in Banya.

Qui non habent facultatem seminandi, et sunt jobagiones, domini tenentur ei consuetudine soluere suo plebano unum cubulum de puro tritico, vel emere unam capetiam tritici puri.

In Zaluzan et Prybog et Lehota per unum cubulum.

Inquilini tam in Banya, quam in praedictis villis tenentur per d. 16.

Viduae per d. 8 uel unum saccum.

Isti prouentus fuerunt, cum fundata est eccla in Banya, et haec pro futuris conscripsi ego Martinus per tunc plebanus existens in eadem Banya et vicegerens, anno 1436.«

(pag. 161—162.)

4.

a) Sequitur responsio ad supplicationem fratrum data ad venerabile capitulum Tyrnavien. ut sequitur.

»Venerabilibus parochis ecclesiarum comitatus minoris Hontensis fratribus in Christo dilectis.

Venerabiles in Chro fratres, salute et mei commendatione praemissa. Accepi supplicem uestrum libellum, quo cupitis, ut in sedecimis aut decimis vestris percipiendis nobis autoritate mea opem feram. Cum autem nunc omnia armis personent, nec ego, nisi via juris, quicquam tam remote possim, interque arma etiam ipso lites aut leges sileant, cogor modo huic negocio supsedere. Vbi autem advenerit tempus decimarum colligendarum per fide dignas et honestas personas prouentus vestros ab vinculis vestris postulate. Quod si sponte dederint, bene quidem, sin minus, consignate omnium nomina diligentissime, vnacum cognominibus, dominis et habitationibus earundem, tunc a me accipietis mandatum citationis, quo cogentur duplum et insuper expensas restituere. Haec paucis ad vestram intercessionem et mag. d. capitanei

Muraniensis commendationem accipite. Valete, Strigonii 11. Junii 1594. Stephanus Szuhai e. Vacien. prepositus maior, et vicarius generalis Strigonensis S. C. et R. M. Consiliarius m. p.

b) »Protocolon omnium querelarum causarumque et rerum gestarum coram jure spirituali almae fraternitatis fratrum vtriusque vallis, Muranensis et Huntensis Inchoatum anno 1594. die 5. Julii in arce Muran procurante et existente tandem Julio a Herberstein libero barone supremo capitaneo, his conatibus deus Optimus Maximus adesse dignetur, et omnia dirigere velit ad sui nominis gloriam et salutem animarum nostrarum. Amen.

— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —

Item in hac congregatione (t. i. 6. Julii ao 1594) perlecta est publica epistola a reverendissimo d. Stephano Szuhai episcopo Vaciensi. praeposito majori et vicario generali Strigoniensi, S. Caesareae Regiaeque Mtatis consiliario ad nos data. In qua strenue jubet pastores, ut a parochianis suis suos prouentus diligentissime repetere debent, et de apibus, oleribus, capris, agnellis etc. deinde hae literae traditae sunt dno seniori (t. i. Rimanovian János) in manus.«

(pag. 318—320 et 322.)

5.

Verum d. rndus Petrus (t. i. Blasius) consignatione illa non contentus, produxit aliam anno 1630. die 10. mensis Augusti ex consensu illustri^{sae} d^{nae} sub sigillo extradatam affirmari propter futuram cautelam utrique parti colatam. Cujus copia talis, uti sequens pagella edocet.

»Mi gróf Drugeth Homonay Mária, az néhai tekintetes és nagyságos Rimaszécsi Szécsi György úrnak meghagyatott özvegye etc. Alkudtattuk meg Deressi, Liczei és Lévárti jobbágyunkkal Blasius Péter prédikátort esztendőnként való fizetése lészen tőlek, az mint rendszerint következik. Elsőben is:

Minden egész helyes jobbágy ötven pénzzel s egy-egy jolsvai szapu buzával tartozik. Az kik penig ketten összefognak s ugy szántanak: ketten adnak egy jolsvai szapu buzát; de azért ugyan ötven-ötven pénzzel tartozik egyik-egyik.

Az kinek barma nincs, akár jobbágy, akár zselyér: fél-fél jósvai szapu buzával s ötven-ötven pénzzel tartozik.

Az özvegy asszonyok mindenik három-három sing vászonnal, Szt.-Mihály nap vendégségkor offertoriummal tartozik. És az kinek annyira való értéke lészen, egy perhenneldel (?) és egy kalácscsal tartozik; az ki penig szegény, hogy magának sincs, nem tartozik.

Az három sátoros ünnep napokon offertoriummal tartoznak mindnyájan. Házasuló személy az fölhérdetéskor, az mint az bor Jósván jár, egy itcze borral tartozik.

Gyermek ágyas asszonyember az avatáskor hasonlóképen egy itcze borral tartozik.

Kereszteléskor egy kenyérrel, egy tyukkal tartoznak s egy viasz gyertyával, az kiben egy pénz is legyen.

Halott fölött való énekléskor tizenkét pénzzel tartoznak, de ennek az harmada az mesternek jár.

Harangozástúl hat pénzzel; de ez éppen az mesternek jár.

Menyekzője lakodalomtul, ha az lakodalomban ott leszen, az prédikator, nem tartoznak semmivel; de ha ott nem lészen, egy tyukkal s egy kalácscsal tartoznak az prédikátornak.

Levélirásért, ha az mester otthon leszen, vagy sör vagy bor leszen az faluban, egy-egy itczével tartoznak, de ha az mester otthon nem lészen, az prédikátornak is megadják.

Az csorda-pásztor semmit nem tartozik az prédikátornak fizetni; de az pásztor is az prédikátornak minden szamár barmát tartozik fizetés nélkül megőrizni.

Deresk tartozik minden esztendőben három kaszást adni, Licze két kaszást s Lévárt egy kaszást egy-egy napra.

Ha valamely szófogadatlan, az mennyiről az prédikátor megszolgál, meg nem akarná fizetni, azon falu birájának jelentse meg az prédikátor, az biró penig az egyházfiat melléje vévén, az barmát hajtsa el, de nem az prédikátor udvarára, hanem az magáéra és addig ki ne bocsássa, mig az prédikátornak kedvét nem találja. Actum in arce nra Muran die et a° ut supra Homonnay Maria m. p. Sigillum.«

(pag. 651—653.)

Jegyzet. Czélszerűnek találtam ezen a Deresken 1636. october 30-án megtartott egyházi vizsgálat alkalmával a jegyzőkönyvbe iktatott okmányt az akkori kiejtéssel, de a mai irással ide írni, kiemelvén még azt is, hogy az ékezet már több helyen előfordul.

6.

Rectoris scholae proventus in chartula consignati a° 1634, huc annotati:

Dnicâ Jubilate vocatus et receptus est pro rectore scholae Balogiensi humanissimus. d. Georgius Piscatoris.

»Esztendőig való fizetése e lészen.

1. Pádár nevű falu egészlen ő kegyelmének fog fizetni. Minden egész helyes jobbágy két-két szapu buzát ád, az fél helyes egy szapuval; az negyed részes egy mértékkel. Az zsellérek, kik

magok házában laknak, és helyet nem bírnak, 12 dt fizet mindenik. Az kik más ember házában laknak, hat pénzt.

2. Minden egész helyes jobbágy, az kik Alsó-Fölső Balogban, Perjésen és Paniton laknak, három kéve buzát adnak, az félhelyesek kettőt, avagy legalább másfelet, az negyedrészes egy kéve buzát ád. Ezt pedig az prédikátor buzájával együtt magok be hozzák.

3. Alsó-Fölső Balog, Perjesi és Panith zsellérek, az kik magok házában laknak, hat-hat pénzt adnak, az kik más ember házában és helyet nem birnak, három-három pénzt.

4. Ha az isten az szőllőnek termését megtartja, minden szőlős ember az ő értéke szerint, ki többet ki kevesebbet, ad mustot.

5. Ha halott vagyon, 12 denárt adnak az énekléstül, annak a fele a prédikátoré, a fele az mesteré. Ha Pannitra vagy máshuva megyünk halott eleibe 24 denárt adnak, az is két felé oszol.

6. Az főünnepnapokon Astatio és Recordatio vagyon, az mi jut, abból az mendikásoknak kell valamit adni; a többi övé.

7. Ha ostyát viszen ő nagyságának karácsonban, fáradtsága nem lészen héába való. Ha ide Balog várába jő ő nagysága, és ő nagyságához recordálni megyen, ürösen ő nagysága el nem bocsátja.

8. Egy jó szántóföld vagyon, azt is be vetheti, avagy dézsmára másnak adhatja.«

Jacobus Kotay ecclae Balogensis
pastor et p. t. senioria. m. p.

Jegyzet. Ezen, a balogi egyháznak 1636 october 24-én eszközölt megvizsgálása alkalmával jegyzőkönyvbe igtatott hiványt is a mai irás de az akkori kiejtés szerint másoltam le.

Közli MIKULIK JÓZSEF.

EGY ÉRDEKES EMLÉKKÖNYV A XVII-IK SZÁZADBÓL.

A könyvecske, melyről bővebben akarunk szólni, jelenleg Herfurth József eperjesi tanár birtokát képezi, ki azt megvizsgálás végett beküldte a Tört. társulatnak. Ezen könyvet Óvári János irta, kiről annyit tudtunk meg e könyvből, hogy 1678-ban okt. 28 a gyulafehérvári collégiumban tanult, és professorai jóváhagyásával ugyanazon évben Naláczi Istvánnal, Apaffy portai követével Törökországba ment, az adót a portára beviendő. — Ezen portai járatról igen kevés tudósitás maradt fenn. (Egyetlen levél a Török magyar-kori okmánytár VI. kötet XVII. sz. a.) Amit e tudósitásból meríthetünk, az, hogy Erdélynek s különösen Apaffynak ekkori időben pénzügye a portán meglehetős zilált volt s hogy sincerus embere sem igen volt a divánban. Különben a két értetesítés, t. i. Naláczi levele Apaffyhoz s Óvárinak az értesítése egybevágó. A portáról a következő év január 18-án visszatértek s ekkor Óvárit fáradozásaiért a fejedelem 12 fejedelmi arannyal jutalmazta. Ugy látszik, hogy Gyula-Fehérvárra visszatért tanulmányait befejezendő s onnan ment Magyarországba s lett Miskolczon rector. Itt összegyűjtvén a szükséges pénzösszeget, 1682. márcz. 9-én a nyugati egyetemekre ment s különösen Leidenben tanult. Hogy meddig volt külföldön, nem tudjuk, csupán még egy adat van, s ez halálozásának adata. Miskolczon halt meg 1705-ben, deczember 4-én, mint pap, a mint azt fia, szintén István, de ki már magát Stephanus Fodor de Ovary-nak irja, feljegyezte. Ezen könyvecske különben tulnyomó mennyiségben orvosi recepteket és jó tanácsokat tartalmaz, pl. Tenta, eczet készitést, a bor különböző baja ellen, valamint kisebb betegségek ellen hasznos tanácsokat. Érdekes benne

egy nagy mennyiségű por és olaj használatának leirása, s a czímei a gyógyszereknek, a mely gyüjteménynek ez a bevezetése: *NB. A következendő pulvisok, olajok, spiritusok, édes fiam István, a méltóságos Bánfi György erdélyi gubernátor uram ő nagysága patikus ládácskája, melyet az ő felsége nagy expertus medicusi küldöttenek ő nagyságának Bécsből, igen titkos medicinek a többi is, a kiket én ide irtam, megbecsüld te is, ne add minden kézre.* A jó tanácsok közűl írja: *Dignoscere vinum aquosum.* Egy darab nádszálat kenj meg olajjal, mártds belé a pohárba s húzd ki, ha cseppet kék látszanék a nádon, vizes, ha nem, tiszta, mert a bor nem ragad. *Vizzel irni.* 1. Három vagy négy gallost kell pulverizálni (a gallos = gallae = gubacscsal). 2. Egy kevés tört gálicz-követ hozzátenni, mintegy borsónyit. 3. Ezeket egy ruhácskában kell kötni és a papirost 1 vagy félárkust vagy kevesebbet véle megdörgölni. 4. Erre a papirosra kell tiszta pennával vagy hegyes fácskával vizzel irni. Mint a tenta megfeketedik. DKS. — *Fogfájás ellen.* Lágy sóval viz nélkül dörgöld ottan a fogad. És még számtalan ezekhez hasonló recept. Érdekes rész a könyvecskében az: Illustris bibliotheca Johannis Owari seu series librorum in illustri academia Lugduno Batava magno sumptu collectorum et hinc inde acquisitorum. Anno 1682. et sequentibus. Minden könyv után azok értéke is ki van téve. — Szép száma van felsorolva a könyveknek s leginkább hittudományi, számtani, történeti munkák és szótárak s ezekhez hasonlókat tartalmaz a gyűjtemény stb. Érdekes, hogy mint az osztás legujabban feltalált nemét irja le a számoknak 2, 3, stb. számokkal való oszthatóságáról szóló szabályokat. Van különben e könyvben bölcsészeti vitatkozás-tan is, Ars Lulliana czim alatt. De mindezen feljegyzések közt legérdekesebb e könyvecskében Ovári János utazási naplója és külföldi utazásának egy része, melyet ép ez okból egész terjedelmében véltünk közlendőnek. A napló itt következik, de arra látszik mutatni az egész, hogy ő azt nem rögtön jegyzette fel, hanem később. Különösen a külföldi napló látszik ezt mutatni, hol napfelcserélések vagy berekesztések vannak s a különös félbeszakítás habár még azután is külföldön volt, a mint azt bevezetésében is megmondja. De még az is kitűnik, hogy az egész uton őt azok a városok érdekelték leginkább, a hol ebédelt,

vacsorált, hált, de azok is csak annyi mértékben, amennyiben ebbeli vágyát kielégítették. Népszokások, városi élet, vidék, stb. nem igen hatottak kedélyére.

Johannis Owari Peregrinatio.

Quam ex peculiari Dei providentia affatim media administrantis confecit in tota Europa versus Orientem et Occidentem cum raritatibus, quas ubivis terrarum vidit, partim anno 1678, partim 1682. tertio et quarto.

Anno 1678. die 28. Octobris dum viverem in collegio Albensi Transilvanorum ex ordinatione et intimatione dominorum professorum (clarissimi domini Michaelis Buzinkai et Johannis Posahazi) cum illustri legato Stephano Nalatzi, tunc temporis celsissimi principis Michaelis Apafi aulae magistro supremo iter ingressi sumus.

Die 28. Alba Julia venimus Sebesinum et ibi noctavimus.

29. Transivimus Szerdahelyinum pagum Saxonicum, sed noctem egimus Nagy Apodini.

30. Supra Apodinum Szeben est. Urbs in plano sita munitissima, hortis irriguis undique cincta, sed nos prandimus in Hannsdorph, prope ad urbem, et coenam sumsimus Porumbakini, qui pagus vitrum dat, fluvium habet Olt ex alpibus Cibinyiensibus et Fogarasiensibus originem sumens excellentissimis.

31. Prandimus Szombatfalvini, praeterlabentes arcem Fogaras in plano sitam fortem, sed tamen expugnabilem. Coenavimus in pago Sarkanyos proxime ad alpes.

1. die Novembris iter coepimus versus Sarkanyos, ubi silva duorum miliarum pontibus strata, alias vix transitus pateret, ob coenum prandimus in pago Vende inter silvas, noctem egimus in Fekete-halom ubi satis bene coenavimus.

2. Intravimus Coronam seu Brassovinum, jucundissimam civitatem, ita ut et occidentalibus urbibus multis aemularetur, ubi etiam satis large edimus, bibimus.

7. Novembris. Vidi munera destinata ad fulgidam portam — unam amphoram cum pelvi, 36 pocula argentea artificiosissime extructa et deaurata, ex quibus maxima 12 caesarem spectantia, 6 vezeriana minora, reliqua minima, quae ponderata faciunt giras 128. (in qualibet imperiales seminovem.) Valor eorum 1546 imperialium.

10. Fui in rupe excelsa in radice Coronae nata seu urbis ad urbem propendente, unde totum situm sedis Siculicalis Háromszék aliquam denique partem Gÿrgyo cum domino et consulibus edendo, bibendo, in cacumine tubis clangendo lustravimus et

urbem funditus cum omnibus vicis, ubi et priscinas cui nunquam pares. Arcem habet in centro urbis. Fui etiam in templo Volachico Bolgarszegiano, ubi genus foemininum satis jucundum, mulieres cornutae et capuciatae, solentque cis templum in sepultorio funeribus jamjam pridem defunctis accensis cereis a parte capitis parentare.

Hospes primarius Brassoviensis Georgius Gyekali, secundarius Michael Gogos uterque consules.

21. Egressi Corona, noctavimus Rosnyaini civitate Saxonica. Arcem habet in rupe, ubi turbati propter incendium.

22. Prandimus ibidem, noctavimus Törsvarini.

23. Alpes transcendimus mirandas, noctavimus in Ruet, pago sub alpibus, prandimus apud Királykút.

24. Prandimus penes templum desertum Szojtnyed penes fluvium longum Bombavicza, noctavimus e regione Csemenyi in deserto inter foeneta cubile domini Nalatzi stabulum boum.

25. Venimus Tergovitsam hora tertia et nox ibi.

26. Prandimus in tabernis inter Tergovits et Bugeresd in Transalpina locis aberrantibus, noctavimus, ubi pons est.

27. In tabernis prandimus et in Bukeresd noctavimus.

28. Bugeresdini morantes fuimus in praesentia Vajvodae, nomine Duca Vajda, homo satis formosus, palatium ejus regale et splendidum satis, aulicorum caterva possibilis, forum Bukeresd amplissimum et ditissimum habet.

29. Noctavimus in pago Kopatsany penes fluvium Argis et ibi eodem die morati.

30. Prandimus et coenavimus Dallyae; inde equi et cursores remissi.

1. Decembris tranavimus Danubium, qui dividit Transalpinam a Bulgaria penes civitatem Turcicam nomine Orosztsik, hinc inde Fekete Gyergyo, jam hic barbaries gentium. Noctavimus in pago Pizanyetga nihil prandendo, strenue eundo.

2. Decembris prandimus in Torlad, transivimus civitatem Turcicam Rategrad, coenavimus in civitate Arnodkő.

3. Prandimus in pago Buglar et coenavimus.

4. Noctavimus in Dragulykő et coenavimus.

5. Transivimus montem Noach, noctavimus Cselikovaini inter montes, in hoc monte vidi primum camelos.

6. Prandium Dobralini, nox Komarovaini.

7. Hafftankövini, etiam ibi noctavimus.

8. Kutsukderfendini prandium et coenavimus.

9. Prandium Entsellökövini, coenam Arnoldini sumsimus prope ad Hadrinopolim.

10. Intravimus ad prandium Hadrinopolim ubi sedes imperialis, et tota aula Ottomanica tunc temporis praesens: dominus

Johannes Sarosi t. t. residens nobis obviam venit decem csauzis seu aulae familiaribus extra urbem et magna cum solennitate ingressi sumus.

13. Vesperi fuimus apud Tiham vezerii.

14. In praesentia summi vezerii, ubi generosus dominus Nalatzi sibi adjunctis kaftanyizatus, seu togis aulae Ottomanicae consuetis, sine quibus ne licet faciem imperatoris, vel summi vezerii aspicere. Nos foris stantes, vidimus more gentili et Ottomanico in Kalafa 4. pistores propter abusum librae horrende dedolatos.

22. Caesaris filius Zultan nascitur, in cujus graciam usque ad quadriduum luditur bombardis curia caesarea, ornando forum Alli passam Bessestem et aliis variis et rarissimis auleis, sed cessantibus quadriduo glandium ejaculationibus erit, vita infantis cessavit.

25. In nostro hospitio grande exoritur incendium per caminum, inde et nos ingenti terrore perculsi ob jantsariones, periclitabamus vitam propriam et tributum regni Transilvaniae, si conjunxeris dona centum milia imperialium, deus tamen ignem repressit et nos defendit.

27. Adductus generosus dominus Nalatzi ad conspectum caesaris et tributum repraesentavit, modum describere piget, eodem die etiam princeps Transalpinae nomine Sorban in principem electus inauguratus et coronatus est, modum et hujus debeo subticere. Praesens fuit etiam legatus imperatoris Germanici, 19 caftanyizatis, rubri omnes usque ad talos et purpurati, vidi et munera ejus. Pelves tres, abacum unum et mensam unam magnae quantitatis omnia ex puro argenteo. Fuit eodem die et quartus legatus reipublicae seu regionis Dobrotsany, solvit quindecem milia ducatorum tributum quos tenentur ipsi in fiscum Ottomanicum humero tenus bajulare. Vidi et alia multa, quae vix nunc possum effari. Vidi vezerium summum eodem die bis, agam jantsarionum totius imperii Turcici cum triginta totidem principibus circumstantibus coronatis et purpuratis actusque multos.

Anno 1769. die 1. Januarii creatus vajvoda Sorban in Tranalpinam relegatur ad sedem.

(5). Fuimus ad revidendum templum magnificum Sultan.

4. Fuimus ad vezerium ad valedicendum, ubi et ego una cum domino stetimus coram ipso in domo ejus kaftanyizati. Sustuli insuper non parum mutationis propter aeris intemperiem, ita, ut vix quin obiverim.

18. Versus patriam cogitavimus et denuo nos itineri accinximus via eadem, Albam Juliam in Transilvaniam.

Hac occasione celsissimus tunc regnans princeps Michael Apaffi abinde reducem duobus decem (?) aureis effigiem suam gerentibus condecoravit.

Ex Alba Julia reductus tum postmodum in Hungariam ad rectoratum Miskoltziensem, ubi per providentiam divinam acquisitis sumptibus sufficientibus, cogitavi de academiis occidentalibus, iter Belgicum ingressus sum anno domini 1682. die 9. Martii.

9. Martii 1682. Miskoltzino transvectus Tallyainum, ibi aliquantulum morati, cum propter ingentes tumultos et latrones ne utiquam iter ad Cassoviam patuit.

2. Maji Cassovia venimus Eperjesinum cum protectionalibus litteris Cassoviae, extractis imperialibus tribus, inde Bartfainum curribus vina vehentibus in Poloniam.

4. Noctavimus in pago Friska ad radicem montis Beszked.

5. Transivimus eum et venimus a Gribon civitatem in confinio polonicam, ubi conduximus unum plaustrarium versus Varsaviam flor. 120 polonicis hung. 43. ad miliaria quinquaginta. Trans Beszked est pagus Zizba dictus, hinc ducit originem fluvius Bela longe inter montes defluens, ivimus ad pagum Kontilovam, cujus situs extenditur ad medium miliare, hic videmus agrum spinis sparsum deinde exustum propter fertilitatem.

Nomen plaustrarii Andreas Paribot, oppida, quae praeterlapsi sumus, Doboca, Csepkovitza, noctavimus in pago Grönnytz.

8. Offendimus oppidum Tukova, ab hoc tota terra Poloniae usque ad mare Balticum est plana sabulosa arenosa, vidimus Zabiszovam ad sinistram Tarnovam, ad dextram Pelenyizlovam, prandimus in pago Volga, noctavimus in Randa.

9. Maji venimus in oppidum Melyetz, prandimus in pago Prinkova, ad Vistulam posito, navi trajecta venimus Oskemum, ad dextram relicto oppido Baranow cum arce et Climontova in Opatotz.

10. Prandimus noctavimus in Jazlav.

11. A sinistra reliquimus urbem Rhadon, prandimus in pago Veligura, transivimus oppidum Jelentzko, inde in silvam 6 miliarium, pernoctavimus in pago Bocska Volya inter silvas.

12. Relictis silvis venimus in oppidum Varka, quod alluit flumen Piltza per silvas euntes ad novam calvariam, inde in Millanov arcem, cujus fundamentum jecit Johannes III. rex modernus, Hic vidimus Bachum super dolio uno in monte posito, artificiose extructum, venimus Varsvaviam totius Poloniae metropolem sedem regalem.

13. Rates nacti super iisdem noctavimus in Visztulo sub urbe, ubi mutatis primis ratibus adjunximus nos domino Mathiae Setki famulo domini Lang Martoni Eperjesiensis, itaque profecti sumus miliaria quinquaginta per aquam usque ad Dantiscum.

29. Maji provecti Gedanum seu Dantiscum, urbem Prussiae, munitam undique vallis, fossis, aquis multis et populosam, ubi conducto hospitio apud Thomam Nyedziltski, e regione canibus

anglicanis seu szelendekianibus, qui sustentantur in quodam stabulo ad custodienda noctu granaria, interdiu intus detenti, noctu si quem inter granaria reperiant, solent laniari, lacerare et morti dare Nro 40. Fui et in armamentario Dantiscano, ubi multa egregia et visu digna, praecipue quatuor statuae equinae in quatuor angulis infimi armamentarii: ibi et dominus Johannes rex primus ex marmore sculptus cum corona, stratagemata multa, turmas ferreas, quae si apte concinnarentur, adhibitis in manus muskateriis exonerabant, cassides laricas vix numerabiles, gradum vorticosum, quod si tamen in puncto partis inferioris stetisses in alto per aliquot contignationes ut camini alteram partem vidisses apothecam. Fui et in templo majori Lutherano, ubi baptisterium egregium, et in famosa domo, quae vocatur civitatis, ubi etiam multa praeclara, ibi morati per septima, nam vestes quoque comparavimus imp. 20.

6. Junii. Mare Balticum ingressi navi conducti imperialibus septenis pro victu et vectura usque ad Amsterdanum per ducenta miliaria per multas mutationes et morbis navis quassationes fluctuum tumultus, tanquam in sepulcro inter vitam et mortem visa raro terra suspiravimus et portum affectavimus.

20. Junii usque ad 24. maxima tempestate suborta, quievimus fixis anchoris in statione navium, quae est supra Harlingam, quae jam est civitas Belgii Foederati.

26. Hora matutina sexta appulimus Amsterodamum, mari Oceano munitam populosam, portum in toto Occidente celeberrimum, ubi et redeundo plurima expertus sum.

27. Hic ex navi marina expositus in Fractilem veni Ultrajectum ad hospitium fratrum dominorum viduae Joe Frou Van Collart in platea Ambakstrat, ubi dnus Stephanus Szombati, Stephanus Komaromi, Franciscus Mateni, Michael Baxai, Michael Zorenyi in academia Ultrajectensi.

29. Julii profectus sum in famosissimam et illustrem totius Europae academiam Lojdensem in Hollandiam, cum domino Stephano Rimaszombati, ubi conducto hospitio apud quaendam calcearium nomine SAKE NEEZ in platea Pitterskertgraf vocata pro duobus cubiculis ad annum expendimus flor. 100, ibique totum tempus academicum transegi, donec redirem in patriam.

Ubi (1) 3 Augusti anni 1682 vidi monstrum marinum in uno quali frustro trabis, innumerabilia animalcula instar serpentis digitalis crassitudinis, omnia viventia aquam et ostreas habentia.

25. Julii fuimus Hagae Comitum, ubi sedes principalis celsissimi principis Oranyi Auriaci, hic christianissimi regis Galliae residens, regis filii Delphini genetliacon, magna cum solennitate celebravit vinum e loco duplici album et rubrum ab hora prima promeridiana usque ad novam vespertinam, incessanter artificiose

ejaculando, pecuniam aurum argentum ducaton et stif, unius patinae magnae distribuendo, e loco eminenti spargendo, quod rapiendo multitudo plebis, vix quin aliquot puerorum examinavit post mirum stratagema, theatrum instar turris confectum, vomuit artificiosissime ignem ac si judicium ultimum esset, ferme usque ad duodecimam nocturnam, cui nunquam simile vidi, vel saltem ingenio percipere nequiebam.

Anno 1683 die 20. Julii lavi me in Oceano, circa civitatem Cartwrict in littore positam experiens mirabilem illum sub spatio 6 horarum maris refluxum et vicissim 6 horis adfluxum.

Anno 1683 die 19. Maji. In nundinis Lejdendibus vidi (1) Funambulones, sed nequaquam aequalia praestabant iis, quos bis in Transilvania expertus sum, dictu enim et visu horrenda isti Turcae audebant. Ast fuerunt tres praecipue juvenes fortes modo miro saltantes, ita ut hoc fieri posse nunquam mihi persuasissem nisi vidissem, supini cubantes toto corpore, fere in ictu oculi resilierunt in plantas, erectus nonies rotavit se ad eandem stationem, retro et contra bis et ter se rotavit, nullo modo terram attingendo; per quoddam instrumentum ligneum ex una parte aliquantisper elatum, idem faciebant, per seu trans hominem stantem duodeciennem puerum in humeris sedentem se rotavit in plantas. Ex his unus puerum in humeris stantem in fune saltans bajulavit, per quinque ordines aliquando singulos aliquando binos, aliquando ternos homines stantes in humeris portabant, quidam et duos pueros in humeris integri viri stantes ex subsellio transiliit.

Eodem anno die 30. Maji vidi puerum novem annorum, cui corpus totum hirsutum nigrum, facies alba.

Itt félbeszakad az érdekes napló.

Közli: Pettkó Béla.

EGY BŰNPER II. JÓZSEF KORÁBAN.

II. *József* alatt rendkivüli feltünést okozott egy sikkasztás, úgy a fenforgó összeg, mint az illető tettes magas állásánál fogva. A magyar testőrség első őrmestere, *Székely László* 97,000 frt sikkasztásával vádoltatott, oly összegével, melyet, a pénznek akkori értékét tekintve, ma bátran fél millióra tehetünk.

Székely László életéről e gyászos esetnél többet alig tudunk. Ballagi a testőrségről írt monographiájában is csak perét ismerteti.[1])

1742-ben tagja volt az »Auxtrois canons« cz. bécsi szabadkőművesi páholynak,[2]) később pedig a Rózsa-keresztesek és Ázsiai Testvérek szövetségében tevékeny részt vett. Ezeknek egyik főbb embere volt *Matolay Bernát* udvari ágens, a ki, mint páholya főmestere könnyen nyerhette meg őt e külön egyesületek számára. Együtt űzték ezután az alchymiát és szellem idézéseket, anélkül azonban, hogy valamire mentek volna. Mindazáltal vigasztalták magukat, hogy a bölcsek kövéhez közel állanak, és egyelőre arra szorítkoztak, hogy mellékesen holmi csuda tincturákra és universalis gyógyszerekre tehessenek szert, mikkel aztán a főczélhoz (a magisterii magni előállításához) szükségelt nagy összegeket előteremthessék.[3])

E foglalatosságok teljesen igénybe vették *Székely* minden figyelmét, pedig ezt más ügyekre is kellett volna irányoznia. Rája volt bízva ugyanis a testőrség pénztára és midőn ennek gondjától szabadulandó, hozzá nem értés ürügye alatt felmentését kérte *Mária Teréziától,* ez kényszerítette őt hivatalának folytatására, teljes bizalmáról biztosítván. E korlátlan bizalom annál megfoghatatlanabb és megbocsáthatatlanabb, mivel már 1780-ban is nagyobb sikkasztás fordult elő a testőrségi pénztárnál, minek

[1]) Ballagi Aladár: A m. kir. testőrség története 1878. 300. l.

[2]) Leipziger Freimaurer-Zeitung 1846. 27. sz. Der Freimaurer 1876. 9. 10. sz. Der Zirkel 1873. 22. sz.

[3]) Josephinische Curiosa (Gräffertől) Wien, 1848. T. k. 110. l.

következtében az illetőt, *Molnár Imrét*, »az oberster iródeákját« 10 évi sánczásásra itélték Olmüczbe.[1])

A legfelsőbb bizalom folytán biztosan érezvén magát, e fölötti elbizakodottságában viszont megajándékozta korlátlan bizalmával *Lachner* testőrségi könyvvezetőt, a ki minden ellenőrzés nélkül maradván, lassankint 80,000 frtot sikkasztott el és úriasan élt. Halála után észrevette *Székely* a hiányt, de feljelenteni nem merte, érezvén a felelősség súlyát.

Kétségbeesésében hírét vette valami »philosophiai aranysónak«, melylyel *minden* betegséget csalhatatlanul gyógyítani lehet. Ime a biztos menedék; a rég keresett arcanum, melylyel gyorsan meg lehet gazdagodni!

Az aranysó feltalálója s gyártója, *Liebenstein* bajor báró ez időben, 1785-ben Bécsbe jött, de *Matolaytól* és társairól tudni sem akart, nemhogy titkát, mint kivánták, közölte volna velök. De az inger nagyobb volt a becsületességnél. *Liebenstein* rövid időre Magyarországra utazott, valószínűleg oly czélból, hogy ott is terjeszsze titkát, és egyúttal a magyar aranyokkal közelebbről megismerkedjék. Ez alkalmat felhasználta *Matolay* arra, hogy a távollévőnek hűtelen inasát, ki ura titkaiba volt beavatva, annak közlésére rábírja, s az hajlandó volt ezt megtenni, de oly roppant összeget követelt (15,000 frtot), melylyel Matolay és társai nem rendelkeztek. Könnyű volt azonban az arcanumban való biztos reményüket *Székelyben* is felébreszteni, és őt arra rávenni, hogy amaz összeget pénztárából kivegye; a mit ő meg is tett azon rendíthetlen meggyőződésben, hogy így az előbbi hiányt is könnyen fogja pótolhatni, s ezáltal a törvényszéki zaklatást is elkerülheti. E remény csalóka volta azonban csakhamar kiderült, és *Székelyt*, ha nem nyúl a pénztárhoz, hanem a sikkasztást mindjárt bejelenti, legfeljebb könnyelmű hanyagság miatt büntették volna, de igy valóságos bűnössé vált.

Hiába igyekezett a megtört ősz a császártól, ki az effélékben nem értette a tréfát, az ügy őszinte előadása által, külön audientián ha nem is bocsánatot, de legalább kegyes itéletet kérni. Az aranysóba vetett bizalma még itt sem hagyta el, és azon tapintatlanságra ragadta, hogy a császárnak esedezett, venné meg annak titkát a közkincstárból, minthogy családja minden igyekezet daczára az egész hiányt födözni nem képes. Az ily megfoghatatlan ajánlaton felbőszült császár azt felelte: »Úgy beszél-e velem, mint baráttal, vagy mint császárral? hűtelen tisztviselő *barátja* nem lehetek, mint *császár* pedig azt tanácsolom, hogy vallomását a törvényszék előtt tegye meg.«

Ezen kemény nyilatkozat után nem maradt más hátra a

[1]) Magyar Kurir 1790. 1360. l.

szerencsétlennek, minthogy önként jelentkezzék; feljelentvén magát, azonnal letartóztatták és ügye megvizsgálására hadi törvényszéket hívtak egybe. A per lefolyását, *Székely* vallomását és védekezését nem ismerjük, de úgy látszik, hogy lehetőleg mindent az elhalt *Laknerre* tolt, kinek jövedelmén fölül való fényes életmódjáról és »alávaló szívéről« az egész testőrség tanuskodott. Védekezése ügyes lehetett, mert a hadi törvényszék, minthogy *Székely* »sem confessus, sem convictus« nem volt, nem mert *meggyalázó* büntetést alkalmazni, hanem csak arra szorítkozott, hogy 6 évre terjedő várfogságot hozott javaslatba, mit azonban a főhadi tanács 8 évre emelt fel.

Ez ítéletet a császár nem találván eléggé keménynek, oda módosította, hogy »*Székely* azonnal cassálandó, katonai tisztségre képtelennek nyilvánítandó, s a polgári hatóságnak átadandó, hogy azután in loco delicti, azaz Bécsben 3 egymást követő napon, naponkint 2 óráig [1]) a Hohen Markton lévő pelengéren álljon elrettentő példáúl. 8 évre terjedő fogságát, korát tekintve, kegyelemből 4 évre szállítom le; ez időt a polgári fenyitő börtönben Szegeden töltendi, más rabok közönséges tápláléka mellett.«

Az illetékes hatóság e drákói ítélet ellen remonstrált, mire a császár újabban odanyilatkozott, hogy: »minden hűtelen pénztári hivatalnok, *Székelyhez* hasonlón, azt állíthatja, hogy nem tudja, hová lett a pénz, habár maga lopta el. Mihelyt a pénz, kivált oly nevezetes összeg, mint ez a 97,000 frt, nincs meg a pénztárban, már nem a bírón áll annak bizonyítása, hogy azt ő idegenítette el, hanem a bűnösön, hogy azt ő nem tulajdonította el, s ha ezt nem bizonyíthatja, ő a tolvaj. Az ítélet tehát azonnal, a mint cassálva van s ennélfogva megszűnt katonának lenni, végrehajtandó és a czédula, mint hűtlen hivatalnokra, felfüggesztendő reá.«

A hatóságok tehát — félévi vizsgálati fogság után — végrehajtották az ítéletet.

Igen megbízható író [2]) nyomán mondtuk el az egész dolgot; mindazáltal kénytelenek leszünk felfogását módosítani, ha a tanukat is kihallgattuk, — ezekül tekintvén azon számos kortársat, kik ez ügyben nyilatkoztak.

A szerencsétlen Székely megbotlása, pere s annak rettentő vége általánosan roppant feltűnést keltett; kivált a magyar lapok híreiből kiérzik az a kínos benyomás, melyet az eset Magyarországon előidézett. Egyrészt röstelték a dolgot, hogy előkelő állásban lévő hazánkfia annyira sülyedhetett és annálfogva eleintén, míg a sikkasztás be nem bizonyult, s míg arról a külföldi lapok nem írtak,

---

[1]) Ez rendszerint csak egy óráig tartott.

[2]) Ladislaus Székely, Baron Liebenstein und das philosophische Goldsalz (von Gustav Brabbét). Der Zirkel 1874. 47. s k. l.

Székelynek még nevét sem említették; másrészt nem szólhattak úgy hozzá, a mint talán akartak volna, mert jó azt tudni, hogy az a sokat emlegetett József-féle sajtószabadság a lapokra, legalább a magyar lapokra nem terjedt ki, — mutatják ezt számos »rostalyukaik« vagy »a rostában maradt«-féle megjegyzéseik.

Már a nyár folyamában közölte a »Magyar Hirmondó« (1785. 746. l.) azt az ujságot hogy: »Bécsben egy bizonyos *Sz—li* nevezetü főhaditiszt a napokban ő felsége eleibe menvén kegyelmet instála; de minekelőtte kegyelmet nyerne, kérdi ő felsége: mit hibázott légyen? »Felséges uram! — felel — bizony csak 90 ezer forintig csaltam meg Felségedet.« No hiszen jól van, felel ő felsége, majd bővebben beszélünk róla, most jelentse magát gróf *Hadik* urnál, a kire vagynak az efféle dolgok bízva. Úgy is leve, jelenté magát, és azótától fogva vasban ül. S egy hétre rá már halála hírét is hozta (U. o. 754. l.): ».... *Sz—li* .... egynehány napi fogsága után meghalt, még pedig önként, a mint hirlik. Ez ki lett légyen? nevét nem mondom: egy szerencsétlen és vigyázatlan hazánkfia.«

Igen, szerencsétlen ember volt *Székely*, a kin »exemplumot statuálni« akartak; mert Józsefet úgy látszik kevésbbé a elkövetett hűtlenség, mint inkább az elveszett nagy összeg bántotta. Ha ezt azonban nem is állitjuk egész határozottsággal, mindenesetre különösnek fogjuk találni a fiscus azon eljárását, hogy *Székely* fekvőségeit lefoglalta, még mielőtt fejére az ítélet kimondatott volna.

Ugyanis már 1786. jan. 7-én ujságolja a Magyar Hirmondó hogy: »A testőrség kapitánya b. *Splényi* e napokban Bécsből Magyarországba indult *Székely* bizonyos jószágának elfoglalására, a kinek mozgó javai is igen keveseknek tapasztaltatnak a rubrikákban imitt-amott a jelentő számok után álló cifráknak letörölhetésökre, melyeket 200 ezer frtra számlálnak, de a melyekben a kir. pénztártól elköltött 90 ezer frtok is hozzá vagynak számlálva.« E hír német lapok nyomán közöltetvén, feltehető, hogy a lefoglalás 1785. vége felé történt; holott még csak május 3-án írja ugyan az lap egészen óvatosan, hogy úgy beszélik, mintha »Sz-nek is itélet jött volna fejére« és hogy »fegyver által kényteleníttetnék életét végezni.«

Nehány hétig föntartotta magát az a hír, mintha *Székelynek* könnyelműségeért életével kellene lakolnia, s azt a Magyar Hirmondó »bécsi levelek és hirlapok szerint« máj. 17-én már egészen határozott alakban teszi közzé: »*Székelynek* — úgymond — a hadi törvényszéken az az ítélet mondatott fejére, hogy egy szomorú lövés által végezze életét, mely itélet a helybenhagyásra vagy megváltoztatásra ő felsége eleibe küldetvén, már 2 hetektől fogva a monarcha kezénél vagyon; azért még bizonyo-

san nem tudatik, mi lesz ezen dolognak kimenetele, de reméljük, rövid napok alatt elválik. Ezt eddig titkoltuk, de minthogy már közönséges dolog, jobbnak ítéljük a haza előtt is közönségessé tenni, kiki tudja, hogy kellessék a kir. kincstárak mellett vigyázni.«

Ha ez a közlemény valóságosan alapult: akkor II. *Józsefnek* sententiája egészen más megitéltetés alá esnék; mert ez azt bizonyítaná, hogy a hadi tanács (mert bizonyára ez értetik) nem két évvel toldotta volna meg az első bíróság ítéletét, hanem a halált mondta ki fejére; ehhez képest pedig a 4 évi vár fogság és a 3 napi pelengér csakugyan gyöngítésnek vehető.

E hir azonban nem nyert megerősítést. *Székely* sorsa folytonos találgatás tárgya maradt, mire kétségkívül egyedül az szolgáltatott okot, hogy ítéletét szoros titok alatt tartották. Még julius elején rebesgették azt, hogy meghalt börtönében;[1]) míg mások azt is akarták tudni, hogy hajóhúzásra van elítélve;[2]) pedig akkorra már visszanyerte szabadságát is.

Nem kevésbbé kellemetlenül érintette az eset a szabadkőmüveseket. Ezek körében az a nézet kapott lábra, hogy az ítélet szigorubbá tétele által a császár habár nem közvetlenül, de annál eclatansabbul akarta sújtani az összes hazai szabadkőmüvességet; jól tudván, hogy az osztrák szabadkőmüves-, rózsakeresztes- és illuminatus-szövetség bizonyos irányzatai folytán a katteria oly hálója keletkezett, mely majdnem minden politikai s törvénykezési hivatalokra kiterjeszkedvén, szálai a legfelsőbb körökig követhetők, és ezt kivánta a császár minden áron széttépni. *Székely* ügyében hozott határozatát tehát az arra czélzó intézkedések nyitányául, és az osztrák katonai bíróság iránti bizalmatlansági nyilatkozatnak tekintették, mint a melybe szintén titkos szövetségi elemek vegyültek és mely ennélfogva — ha testvérről, társról volt szó — pártatlanul itélni nem volt volna képes.

Indokolva volt-e ez a vélemény, vagy sem, ki dönthetné azt el ma? Akkoriban azonban találkozott *Fetzer F. Jakab*, a hirhedt bécsi röpiratkiadó *Wucherer János György* nyomdai vezetőjének személyében pamphetista, ki a közvéleménynek hallatlan éles, sőt egyenesen a felséget sértő modorban kifejezést adott egy röpiratban[3]), mely oly nagy feltünést keltett, hogy rövid idő alatt 4

---

[1]) Magyar Hírmondó 1786. 450. l. jul. 12. czáfolja e hírt.

[2]) U. o. 489. l.

[3]) Freimüthige Bemerkungen über das Verbrechen und die Strafe des Garde-Obristlieutenant Székely; von einem Freunde der Wahrheit. Wien, 1786. — Ujra lenyomatva: Gräffer »Josephinische Curiosa« Wien, 1848. 2—12. l. Az idézetet magyar forditásból veszem.

kiadást kapkodtak el, azonkivül számos bel- és külföldi könyvben vagy folyóiratban tárgyalták, sőt magyarra is lefordították.

Azon állítással kezdi a röpirat, hogy az első bíróság *Székelyt*, ki »még se nem vallott, se okokkal meg nem győzetett« — tehát mintegy előzetes megállapodás szerint — ítélte el. Még helytelenebb szerinte a főhadi szék szigorúsbítása, mivel »azt neki lehetetlen nem tudhatni, hogy a mi egyedül uralkodó kegyes fejedelmünk, különben is a törvényszékeknek a gonosz tétevényekről hozott sententiájokat mindenkor kegyelmesen szokta — *megkeményíteni*.« A császár végzetét pedig épen a törvényekkel és az igazsággal ellenkezőnek állítja.

Azután *Székelyt* igyekszik lehetőleg menteni. Elismeri ugyan, hogy az »szunáta gondviseletlenségéért méltó a tűntetésre«, de a hiányért *Lacknert* okolja, említvén, hogy *Székely*. felfedez a sikkasztást, az »érczválasztó mesterségre« adta magát, tapasztalván, hogy valami »boldog találmány« által boldogulhatna. Felhozza továbbá, hogy *Székelynek* még fogalma sem volt a számvitelről, ő tehát a pénztár állása felől soha sem lehetett tájékozva; végre pedig hivatkozik *Mária Terézia*-nak *Székely*-hez intézett levelére, melyben az őt teljes bizalmáról biztosítja s kijelenti, hogy a testőri pénztárt ellen nem őrizteti. Ehez azt az ügyetlen és sophistikus reflexiót fűzi, hogy *Mária Terézia* kormánya »nem mutathat oly sok hitvány semmirekellő embereket, mint a mennyit a mi uralkodónk, minden ő keménysége által is, el nem rettenthet. Bizonyság ez — úgymond — hogy a fejedelem mindenkor inkább zabolán tarthatja az alatta valókat szeretet által, mint kegyetlenséggel.«

Ez utóbbi szavai igen helyesek, de nem az előző okoskodás; mert *Mária Terézia* alatt, az ellenőrzés, vizsgálat és kellő szigor hiányánál fogva valószínűleg több visszaélés történt, mint *József* alatt, — csakhogy ott nem akarták, itt pedig igyekeztek kideríteni a rendetlenségeket, melyek részben talán épen még *Mária Terézia* alatt történtek.

Helyesebb érveléssel hozza fel, hogy a mily könnyelmű felügyelő volt *Székely*, oly gondatlan főnök volt herczeg *Eszterházy Miklós*. Neki, mint testőr-kapitánynak, hivatalbeli kötelessége lett volna »szoros vigyázással« lenni a pénztárt illetőleg is, de a mit elmulasztott. Soha *Székelytől* számadást nem kivánt, avagy gyakori pénztár vizsgálásra ajtót nem nyitott.« De még a magyar s erdélyi udvari cancellária is háramlik némi felelősség, a melynek, mint felsőbb helynek, a pénztárra vigyáznia kellett volna. Ha tehát »a gondviseletlenség egyikben megbüntetődik, a másikban is bűntetődjék meg«, és ennélfogva *Eszterházyra* és a cancellária illető hivatalnokaira szintén alkalmaztassék a törvény szigora.

Idézhette volna a röpirat szerzője a testőrség szabályzatainak

azon pontját is, mely világosan kimondja, hogy »a testőrpénztárról.... és általában az egész háztartásról a kapitány felelős, s ezért ezekre főgondjának kell lennie.« [1])

Eszterházy érezte az érvelés helyességét, kitetszik ez abból is, hogy önként igért segélypénzt »ajándékképen«; mert úgy neki, valamint a cancelláriának érdekében állott takargatni a dolgot, — a hiányt pedig a testőrkar apasztásával kívánták pótolni. A testőrök száma felére szállíttatott le, mi által a sikkasztás nyoma hamar eltűnt, sőt fölösleg is maradt, melyen egy országos ménes alapját vetette meg *József!* [2])

Mindezeket azonban nem vették figyelembe a perben, de talán nem is vehették, miután feltehető, hogy *Székely* a mily nyiltan vallott a császár előtt, szintugy a törvényszék előtt sem tagadta a szóban forgó összeg részben való elsikkasztását. Ez elég volt, nem kellett mást felelősségre vonni, meglehet nem is akarták azt tenni. Az ítélet indokainak helyes vagy helytelen voltát csak az eredeti periratok deríthetnék fel. Nem is kutatja azokat a pamphletista; ő csak az itéletet tekinti — és ítéli el. »Ennek előtte — úgymond — és mostan is, minden jó rendtartásu nemzetségeknél (!) a törvényszékek által a gonosztévők iránt hozott sententiákat a fejedelmek meg szokták könnyebbíteni; — nálunk pedig immár módivá vált az olyakat — megkeményíteni, talán azon örvendeztető gyönyörűségnek teljes mértékben való kóstolgatására, hogy az ember a maga határozatlan tökéletes uralkodásának jeleit ragyogtathassa. Szegény, szánakozásra méltó *Székely,* hogy az önnön szomorú veszedelmednek golyóbisára rajzolódott fel, hogy a te gonosz tétevényednek felkeresése egy szeles elméjű uralkodónak épen azon szempillantásban terjesztődnék eleibe, midőn netalán egy légy orrát marván, őtet háborgatta, és ezen épült haragjában a te gyalázatos sententiádat hozta! — szerencsétlen ember! te a fejedelem indúlatinak áldozata! képtelen kemény szívnek áldozata! — Szóljatok érzékeny emberek, szóljatok igazságnak férfiai! Melyik uralkodó keményebbítheti meg a sententiákat? — — a kegyetlen üldöző (Tyrann)! Melyik fejedelem tapodhatja lábai alá az emberi törvényt? — — a kegyetlen üldöző!! Melyik fejedelem nevetheti ki a törvényeket, és az igazságot? a kegyetlen üldöző!!! Melyik fejedelem bánhat önnön maga vélekedése szerint a főben járó dolgokkal? a kegyetlen üldöző!!!!«

Ezen hallatlan merész exclamatió után felhozza, hogy a császár elhatározása mily megszégyenítő s meggyalázó a bírákra

[1]) Regulamentum pro Regio-Hungarica Nobili Turma Praetoriana. Viennae, 1795. Pars T. cap. VII. pag. 45.

[2]) Ballagi i. h. 305. l.

nézve is, kik törvény szerint itélve helyesen jártak el; a császár pedig eltért az igazságtól midőn önfejüleg itélt: »én a ti itéleteket magam tetszéséből nem hagyom helyben, mint úr, kinek életen, halálon hatalma vagyon, e sententiátokat keményebbíteni akarom. Egek! — kiálta fel — micsoda beszéd ez egy fejedelemnek szájában, kit ti nekünk ótalmazóúl, nem pedig üldözőűl adtatok!«

Törvénytelennek mondja az itélet megszigorúsbítását továbbá azért, mert — úgymond — »két órákig a gyalázatszéken állani, szinte úgy szokatlan, mint hallatlan dolog.« Abban semmi kegyelmet nem lát, hogy a császár a 8 évet négyre szállította le azért, hogy »az erőtlen, és a szolgálatnak terhe alatt megőszült öreget ama gyalázatos szégyen-széken annál inkább nyomorgattathassa.« Épen olyan ez nézete szerint, mintha valakit, mert lábai erőtlenek, a felakasztás helyébe alulról fölfelé kerékbe töretnék. Azt hiszi egyébiránt, hogy *Székely* e meggyalázó tűntetésre nem kárhozatott volna, ha véletlenűl nem »frájmaurer« avagy Rózenkrájtz követője«, mert szerinte a császár oda nyilatkozott volna, hogy »ő ezeknek az ütött kopott embereknek (diesen kerlen, t. i. a szabadkőmüveseknek) meg fogja mutatni, hogy az ő védelmek semmit sem segíthet.« S ennek kapcsán felveti azt a kérdést: »vajon helyes dolog-e az, hogy a császár azon haragját, melyet egy egész társaság ellen fogadott, az erősebbeknek hatalmok által annak egyik tagja ellen mutogatja ... Oh igazság! — igy kiált fel — igazság! hát cziczázol te mi közöttünk!«

Azt, hogy a császár a sententiát hevenyében kimondta, így folytatja tovább lehetne meggondolatlanságnak, hebehurgyaságnak gondolni. De hogy azt ujabb felterjesztés után is megerősítte, az »először mutat egy kőszívet, s másodszor fundamentom nélkűl való okoskodást.«

Igazságtalan szerinte az az érv is, hogy a pénztárkezelő tartozik bebizonyítani, hogy a hiányt nem ő idegenítette el. S erre például azt hozza fel, hogyha egy pénztárnok az ellenőr kulcsát utánozván, nagyobb összeget lop, és kiderűlvén a lopás, a felét pótolja; míg társa a hiányt nem pótolhatván, de ki sem mutathatván, hogy nem ő lopta: amaz okoskodás szerint ez utóbbi tolvajnak tartandó, a tolvaj pedig, mint becsületes ember élvezhetné gazsága eredményét. Nem helyes tehát ez okoskodás, mert mindig a bíró tartozik a bünténvt megállapitani.

Azt sem találja menthetőnek, hogy a császár először megfosztván *Székelyt* katonai tisztségétől, azután állíttatá, mint hűtelen hivatalnokot a pellengérre. »Mely csalárd módon igyekezik ő az ő kedves katonáiról a gyalázatot lehengeríteni és ezt más tisztviselőkre mázolni.«

Végül pedig a bámészkodó bécsiek »alávaló magaviseletét«

kárhoztatja, kik nem győztek betelni azzal a látványnyal, melyet a reszkető agg a pelengéren nyujtott. »Mutató jele ez annak — úgy végzi — hogy *József* császár, épen arra termett, hogy a bécsieknek kényeket, mely szűntelen újabban esendő szembetűnő előzményre (objectum) vágyódik, jobban-jobban nevelje.«

Ime a röpirat, melynek felségsértő tartalma s hangja azt kérdezteti *Ballagival*, hogy azt »hogyan lehetett kinyomatni?« Mindjárt elmondjuk ezt is.

A kiadó, *Wucherer*, hogy magáról minden gyanút elhárítson, a röpiratot nagy titokban latin betűkkel nyomatta, mintha Magyarországon jelent volna meg és egyik bécsi könyvkereskedőnek küldte be névtelenül, hogy az nyujtsa be a censori hivatalnak; a censor azonban nem mert ez ügyben határozni, hanem 1786. julius elején külön követet küldött egy példánynyal a császár után, a ki röviddel azelőtt utazott Magyarországra, hogy egy itt ujonnan felállított nagy tábort megtekintsen. A császárnak szárnysegéde kézbesítette a példányt azon megjegyzéssel, hogy oly művel jön, melyet reszketve nyújt át. *József* azt felelte: »Nem tartok semmitől sem, adja ide a füzetet, magam fogom átolvasni.« [1]) Átolvasása után pedig sajátkezűleg azt jegyezte rá: »Nyilvánosan árulható, mivel csak személyemet illeti,« egyúttal pedig egy más tárgyu mérges röpiratot eltiltott, »mert a birák és azok eljárását gyanúsítja.«

Ezzel aztán rögtön kezdték a röpiratot nagy mértékben elterjeszteni. Mielőtt megengedték volna, az eltiltás biztos hiszemében 2 aranyával is vették egyesek. Most azonban az első napokban 30 kron; később 15 kron árulgatták széltében hosszában, még pedig oly sikerrel, hogy nehány hét alatt 4 kiadást (8000 példányt) elkapkodtak. Eközben két utánnyomat is jelent meg, melyből 10 és 7 kron szintén mintegy 4000 példány elkelt.

Ez adatok minden bizonyításnál hangosabban tanuskodnak azon rendkívüli feltünésről, melyet az ügy és nevezetesen a röpirat is keltettek. Erről a »Magyar Hirmondó« (1786. 538. l.) következő ujdonsága is tanuságot tesz: »Bécsben többnyire majd minden együtt beszélgetők közt mégis a *Székely* dolga forog fenn, nevezesen, hogy: ugyan ki irhatta légyen az ő tette s büntetése dolgában azon kis könyvecskét, mely valósággal minden határát által hágta az uralkodó iránt való tiszteletnek. Némelyek azt mondják, hogy az irója már kitudódott, és hogy az uralkodónak már meg is nevezték volna: de ez, a maga cselekedés módjának nemes mivolta szerint róla még csak tudni sem akar legkisebbet is. Most közelébb, a censorok engedelmével, ezen czímű könyvecske jöve

[1]) Hübner L. Rosen auf das Grab Josef II. Salzburg (s. a.) 428., 429. l.

ki: »Mit kell tartani a Székely büntetéséről.« Ebben, ezen kérdésre: Vajon megkeményítheti-e az uralkodó ezt a büntetést, melyet a bírák szabtak? az feleli, hogy: Nem; de azonban egész tisztességgel s becsülettel rázogatja a dolgot. A censor kezébe már 27 irományok mentek, melyek mindnyájan a *Székely* büntetésének helyesvoltát akarják megállítani; de azok közül csak 3-nak lehetett kinyomatódni.«

Tehát nem kevesebb mint 27 »jó érzelmű« iró akadt, a ki a legfensőbb itélet helyes voltát kész volt bebizonyítani!

Maga a röpirat azonban kiadójára nézve majdnem vészt hozóvá vált. Az erlangi »Realzeitung« (1786. 54. szám) ugyanis a röpirat megjelenését azzal a megjegyzéssel jelezte, hogy azt »bizonyos ember, a ki a *II. József* ellen irányzott pamphletekkel üzérkedik, nyomatta s adta ki.« Ezt *Wucherer* zokon vevén, ellennyilatkozatot közölt, hogy egy bécsi sajtó sem feledkeznék meg magáról annyira, hogy egy, a császárt gyalázó iratot kinyomasson; de egyúttal belekeverte a közvetitő könyvárust is, mire ez *Wucherer* egész eljárását nyilvánosságra hozta, úgy hogy *Wucherer* kénytelen volt elhallgatni, és rettegni az ominosus »25« számot,[1]) kivált mióta őt Rautenstrauch névtelen röpiratban[2]) kiméletlenül megtámadta, és üzelmeit a nyilvánosságra hozta.

Ezek folytán csakugyan félteni kezdte *Wucherer* bőrét, és sietett nehány oly röpiratot is kibocsátani, melyek a mellett tanuskodnának, hogy ő nemcsak a császár ellen, de mellette irt iratokat is kiad. És ezek elsejére,[3]) mely az előbbi röpiratot czáfolgatja, szépen rátette czégét, a mit az előbbinél bölcsen mellőzött volt. Ennek azonban semmi nyomatéka nem volt, habár magyarul is szintén megjelent.

Az ismeretlen szerző hatalmasan kikel a szemtelen pamphletista ellen, de tényleges czáfolatba alig bocsátkozik, és voltaképen csak *II. József* magasztalására szoritkozik és az felvinni ellene szórt szitkokat mocskolja; a vád tárgyát azonban nem hogy czáfolná, de meg sem emliti. A röpiratnak semmi hatása sem volt a közönségre, nem is vették. Érdekes, hogy e czáfolat irójának a közönség ugyan azt a *Fetzert* tartotta, a ki a vádiratnak volt szerzője, és a ki e szerint önönmagát pofozgatta volna.

---

[1]) Briefe über den gegenwärtigen Zustand der Literatur und des Buchhandels in Oesterreich. (Irta Foll. Zürich.) 1788. 156—162 l.

[2]) Wie lange noch? Eine Patriotenfrage an die Behörde über Wucherers Skarteken-Grosshandel. Wien, 1786.

[3]) An den Verfasser der freimüthigen Bemerkungen über der Verbrechen und die Strafe des Garde-Obristlieutenants von Székely. 1786. Wien, im Verlag Georg Philipp Wucherer.

E röpiratokat — látván eredetiök egyikének sensationalis keletét — valamely élelmes nyomdászunk lefordittatta, és hogy a művecske vastagabb legyen s ennélfogva drágábban is lehessen adni, a czáfolatot mindjárt a vádirathoz csatolta[1]); semmi esetre sem készült e forditás és kiadás *II. József* parancsára, a mint azt *Ballagi*[2]) gyanitja a mint ezt eléggé bizonyitják az előbb elmondottak.

Egy más czáfolat is megjelent csakhamar Augsburgban.[3]) Ez tartalmilag is érdekes.

Szerzőnek szándéka »a nagykomolyan és sok lármával előadott leplezetlennek és álczátlanak kürtölt igazságot kissé közelebbről megvilágitani és azt rettentő meztelenségében bemutatni.« — *Fetzer* röpiratát »egy szószaporitó, bécsi pamphlet-gyártó, nyers, megemésztetlen, tanonczi mázolásának« nevezi, melynek állitásait mondatról mondatra megczáfolni tette elég hálátlan feladatává. A jegyzetekből megtudjuk, hogy *Székely* már 15 év óta (tehát 1771 óta) alchymiai munkálatokkal foglalkozott, hogy e szerencsétlen szenvedélye kiszámithatlan összegeket nyelt el, és hogy azonkivül szenvedélyes játékos is lévén, nejének kis vagyonát majdnem teljesen elvesztette, mely miatt nem is éltek együtt, legalább nem éltek egyességben.« *Székely* személyéről azt mondja: »Nemes ember és katonatiszt, egyébiránt jó ember volt, a ki szazak iránt jótékonyságot gyakorolt, — általánosan a becsületesség hirében állott, 70 évesnél idősebb férfi, őszbe vegyült hajjal és oly kinézéssel, mely mindenkit hozzá vonzott.«

Fetzer azon állitására, hogy *Székely* sohasem itéltetett volna a szégyenpadra, ha szabadkőmüves és rózsakeresztes nem volt volna, — azt feleli az ismeretlen szerző: »Én pedig azt nem hiszem. A császárnak a szabadkőművesek irányában tanúsitott magaviselete nemcsak igazságos, de nemes is. Közülök sokakat tisztel és szeret, és ebbeli intézkedései törvényesek is, bölcsek is. Egykoron a legfőbb épitőmester előtt és naponkint önmaga előtt számot kell adnia arról, a mi terjedelmes országaiban történik: tudnia kell tehát azt is, hogy kicsodák ez urak és mit művelnek, mert mióta ember létezik, az ember mindennel, még a legszentebbel, a vallás-

[1]) Elmés megjegyzések, ama testőrző főhadnagy Székely gonosztétevényéről, és ennek büntetéséről. Egy igazság barátja által. Ehhez foglalódott a megczáfolás. 1786. (s. l.) 8-rét. 1—18. l. A czáfolat külön czimlapja: »A testőrző főhadnagy Székely gonosztétevényjéről és ennek büntetéséről irt elmés megjegyzések irójához.« 1786. 19—30. l.

[2]) Ballagi Aladár. A m. kir. testőrség története. 304. l.

[3]) Noten zum Texte: Freimüthige Bemerkungen über das Verbrechen und die Strafe des Garde-Obristlieutenant Székely« von einem ehrlichen Manne. 1786.

sal is visszaélt — és ki kezeskedik arról, hogy nem korcsosodhatnak-e el kőmüvesek is, és visszaélnek különben oly tiszteletreméltó intézményükkel?«

A harmadik, ennél gyöngébb czáfolat Prágában jelent meg.[1]) E röpirat szerzője leginkább *Székely* eljárásának bűnös voltát igyekszik bebizonyítani. Nézete szerint nem képzelhető, hogy *Székely* hallgatott volna a pénztár hiányáról, ha *Lacknerrel* nem volt volna egyetértésben, és az a hallgatásért nem kárpótolta vagyis talán alchymiai kisérleteit nem támogatta volna? Mert minden körülmény közt kötelessége volt *Székelynek*, mihelyt pénztárhiányt tapasztal, azt feljelenteni úgy a maga, mint *Lackner* érdekében. Feltünő végre, hogy az ügyet csak *Lackner* halála után jelentette fel.

Viszont kimenti a felelőség terhe alól *Eszterházyt* és az udvari cancellária, mert az alattvalók hogy mertek volna bizalmatlankodni ott, hol az uralkodó határtalan bizalmát látják. — Egyébiránt *II. József* bizonyára elitélt volna másokat is, ha bűnrészeseknek ismerhette volna.

Hevesen védi *Józsefet* is, a ki csak a szigorú igazság utját követte, midőn a törvényt tiszteletben tartva, a követőket az elrettentő példa által vissza akarta riasztani. Egyébiránt a második bíróság javaslata bizonyítéka annak, hogy az első bíróság ítélete nagyon elnéző volt. Különben nagy kérdés, vajjon négy évi börtön és a pelengéren állás oly nagy különbség-e, hogy a büntetés csakugyan olyannyira megszigorítottnak mondható, mivel *Székely* bűntette által önként elveszté tisztségét, ki egyébiránt szolgálataiért megfelelő jutalmat nyert volt.

A legelső czáfirat talán az volt, melyet ím negyedik helyen említünk meg.[2]) Előszavában felhozza, hogy a sajtó szabadsága eleintén többnyire káros, és minthogy már az érdemes polgárt és a főrangú nemest számtalan gyalázó iratokban sértegették, egynehány nap előtt megjelent röpirat még az uralkodó szent jogait sem hagyja megbolygatlanúl. De ő a bújkáló gazember álarczát majd lerántja. S ezt 6 »Bizonyításban« kísérti meg, — bár nem valami fényes eredménynyel. *I. bizonyítás,* hogy *Székely* a tolvaj, *Lackner* pedig ártatlan: u. i. általánosan ismeretes, hogy *Székelynek* mily életmódja volt, mindenki tudhatja azt is, hogy jövedelme sem lehetett elégséges egy sok kárt vallott rajongónak és számta-

[1]) Székely's Vertheidiger strafbarer als Székely, an Joseph. Eine Beleuchtung der freymüthigen Bemerkungen über das Verbrechen und die Strafe des Garde-Obristlieutenant Székely. Prag, bey Wolfgang Gerle 1786. 8. rét, 39. lap.

[2]) Wiederlegung der ferymüthigen Bemerkungen und Strafe des Garde-Obristlieutenant Székely 1786. (s. l.)

lan veszteséget szenvedett kártyásnak, ki azonkivül családjával rangjához képest költségesen élt stb.....

Ellenben, hogy viszonylik *Lackner* bevétele és kiadása? ... találtak-e halála után készpénzt nála? — Hiszen ha *Székely* őt mint becsületes embert nem ismeri, a pénztárt sem bízza reá.

E furcsa okoskodás után azt bizonyítja a II-ikban, hogy a császár keményebb itélete »nemcsak nem méltánytalan, de sőt igen eszélyes és szerény (!) volt.« III. kimutatja, hogy *Mária Terézia* bizalma nem mentheti *Székelyt*, mert »nem minden gazember teszi meg mesterművét ifjú korában,« sőt úgy tudja, hogy általában több az öreg, mint a fiatal gonosztevő. IV. pedig »bizonyítja« azt, hogy sem *Eszterházy*, sem a cancellária hanyagsággal nem vádolható, mert *Székely*, bármi ellenőrzés daczára mégis lopott volna. V-ször pedig kárhoztatja *Lacknert* — az első ponttal homlokegyenest — kiről *Székely* tudhatta volna, hogy az mily pazarlóan él; de hallgatott, mert hát tudta azt is »hogy kinek zsebébe került a pénz, — arra pedig volt esze, hogy önmagát el ne árulja« — holott tény, hogy csak önmagát vádolta a császár előtt.

Végre VI. bizonyítása annak, hogy pénzhiány esetében a pénztárkezelőnek kell kimutatnia ártatlanságát, nem pedig a bírónak megállapítania a bűnt. Egyszóval: *Székelyt* a legsötétebb, *Józsefet* pedig a legfényesebb színekben festi.

Ugyanezt teszi egy másik röpirat is,[1]) de más tendentiával: nem *Józsefet* mentegeti, hanem *Lacknert*. Szerzője, ennek fia, tökéletesen meg van győződve atyja ártatlanságáról, és azt a legtöbb pamphletista ellenében elég szerencsésen védi. — Bizonyítása ritka elmeéllel, meggyőző logikával és juridicai ügyességgel készült. A bevezetésben egyenesen *Fetzerhez* fordúl, és azt »álczás gyalázónak« nevezvén, *Józsefet* a zsarnokság vádja ellen védi, s azután áttér feltett feladatához. Vizsgáljuk meg — úgymond — vajjon nem *Székelyt* terheli-e teljesen a pénztár hiánya, és vajjon bünös-e a meghalt számvevő, a ki 31 évig híven szolgálta az osztrák házat, és 19 évig becsülettel viselte a tiszti kardot?

Ezek után áttér a *Lackner* betegsége alatt és halála után történt ebbeli eseményekre s azok részletes elbeszélése után, mondja, hogy mindezeket fontolóra kell venni, és aztán kell eldönteni, hogy ki idegenítette el a 97.000 frtot, az-e, aki két kocsit tartott, kinek 3 vagy 6 lakása is volt, tele tömve alchymiai eszközökkel, ki férjhez menő leányának 30.000 frt hagyományt adott; vagy az, a ki 60 frtot hagyott hátra, kinek hagyatéka alig fedezte

[1]) Antvort auf die freimüthigen Bemerkungen über das Verbrechen u. die Strafe des Garde-Obristlieutenants Székely. Der Würde des Monarchen u. dem Andenken eines verunehrten Todten geheiligt. Von Lackner. Zweite Auflage. Wien, 1786. 8. r. 15. l.

adósságait és kinek pazar életmódja abban állt, hogy talán hébe-hóba egy jó napot csinált magának, minthogy 1200 frtnyi jövedelmén kívül szerencsével űzött képkereskedéssel is szép összeget keresett.

Ezek után *Józsefet* menti a zsarnokság vádja alól, megemlítvén többi közt, hogy a 4 évre elitéltnek *máris* visszaadta szabadságát.

Végül pedig ismét *Fetzer* ellen fordúlva azt lázítónak nevezi, kit az országból ki kellene útasitani; mert a jó uralkodók ócsárlói az állam legrosszabb polgárai, kik minden gaztettre képesek.«

Volt-e vala mi eredménye ez igen ügyes röpiratnak, azt nem tudjuk, de az a körülmény, hogy gyorsan két kiadást ért, arra mutat, hogy sokan olvasták. Sem ennek szerzőjéről, sem *Fetzerről* nem tudjuk, mivé lettek; de hogy az utóbbi a nyilvánosságot lehetőleg kerülte, az feltehető. Őt nemcsak röpiratokban, de gúnyképekkel is üldözték; egy ilyent azzal a felírással: hogy »Ewiges Monument des Verteidigers Szekely« ismertetett *Brabbée Gusztáv*[1]) és a rajta lévő irás rossz németségéből azt következteti, hogy az magyar eredetű, holott a magyaroknak semmi okuk sem volt *Fetzer* iratának rosszalására; valóbbszinű, hogy a kép ugyanazon bécsi olasz részmetszőtől származik, ki a 80-as évek lapjait (a magyarokat is) a török háború csataképeivel látta el, ezeken ugyan oly ékes németség látható.

A nem specialis osztrák vagy bécsi írók különben sem láttak *Fetzer* iratában felségsértést, sőt akadtak, kik védelmezték, Józsefet pedig elítélték. Ilyen *Mirabeaunak* a porosz udvar titkairól irt névtelen műve[2]), melyben (I. kötet 305—328. l.) *Fetzer* pamphletjének majdnem teljes fordítását adja, azt ugyan elég rosz védelemnek mondván. Mindazonáltal *Józsefet* »bourreau couronné« s »nouveau Neron«-nak nevezi.

A *Székelyre* vonatkozó ivet Braunschweigból 1786. októb. 17-én küldte meg *Calonne* franczia miniszternek *Mirabeau*, mint a kinek politikai ágenseként működött II. *Frigyes* halálakor Németországban. Levelében megemlíti, hogy II. *József* a szerencsétlen *Székelyt* 3 napi fogság után szabadon bocsátá[3]) a mi alig vehető betűszerint.

Mirabeaunak ezen művét kérlelhetetlen szigorral birálta meg

---

[1]) Noch einmal die Szekely Affaire! (Zirkel, 1875. 106 l.)

[2]) Histoire sécrète de la cour de Berlin, ou correspondence d'un voyageur français depuis le 5. juillet 1786, jusqu, au 19. janvier 1787. Ouvrage posthume. 2 k. s. l. 1789.

[3]) Ceci n'est rien encore auprés de la bizarrierie *qui trois jours aprés a fait relâcher l'infortuné Székely*, que toutes les réprésentations du monde n'avaient pû sauver.«

báró *Treuck Frigyes*,[1]) generalis, ki habár *Mirabeaunak* majdnem minden egyes adatát megczáfolja s elveti, rögtön egyetért vele, mihelyt az némi kitéréssel *József* szóban forgó eljárását kiméletlenül rosszalja. *Treuck* nagy mértékben ellenszenvezett II. *Józseffel*[2]) és minden alkalmat felhasznált, hogy azt vele éreztesse. — Nem vehető tehát tárgyilagosnak, a mit ő a *Székely*-ügyben a következőkben elmond. »*József* hideg vérrel hagyta helyben a főhaditanács ítéletét. Laxenburgban voltam, midőn a zsarnokság szomorú áldozatának szerencsétlen neje, az ország legelőbbkelőbb urai s hölgyei által kisérve s vezetve, legfelsőbb bírája lábaihoz borúlt, karjait feléje emelte, és fohászkodva irgalomért esedezett: »*Nem lehet!* — ez volt *József* felelete. Hallottam, még most is cseng a fülemben, újra szivemre nehezedik! . . . Egy aggastyán éveinek súlya alatt meggörnyedve, a magyar testőrség alezredese, ki szintoly eszes, mint bátor katona volt, és az osztrák házat buzgón szolgálta, kinek testét a becsület sebhelyei fedik, és kinek fiai a hadseregben szolgáltak, — e tiszteletreméltó aggastyánt láttam a pelengéren állni. Láttam ezen jó polgárt, kinek egész élete a szerencsétleneket gyámolitó jótetteknek volt szentelve, szégyennel elhalmozva, hóhérkezektől és a legalábbvaló csőcseléktől meggyalázva s megbecstelenitve. S mit vétett? Pénztárát vigyázatlanul egy gazemberre bizta, a ki azt meglopta, — de a hiányt barátai útján majdnem teljesen megtérítette. E miatt itélték el birái. Ezen, minden érzékeny emberre nézve borzasztó, a magyarokat meggyalázó, s a katonaságot lealacsonyitó látvány mindenha szemem előtt fog lebegni; folyvást látom, — folyvást gyötör.

Mind a vádló, mind a czáfoló iratokból kiérzik a pártállás, az irányzat. Annál kellemesebben hat egy kortársnak elfogulatlan, részrehajlatlan előadása. Ez báró *Gleichen Károly Henrik*, ki mint követ különféle udvaroknál tartózkodván, emlékirataiban[3]) *Székely* ügyéről pártatlanúl emlékszik meg.

Ezzel befejezzük azon irók fölötti szemlénket, kik *Székely* ügyével behatóbban foglalkoztak, és azokhoz fordulunk, kik további sorsa felől értesitenek. Már ifj. *Lackner* emliti, hogy *Székely hamar* visszanyerte szabadságát, és ez megegyezik *Mirabeau* adatával is (mert a »trois jours« alighanem igy értelmezendő); ennek pedig ellenmond egy újabb iró,[4]) mondván hogy *Székelyt* Sze-

[1]) Treuck contra' Mirabeau, oder politisch Kritische Beleuchtung der geheimen Geschichte der Berliner Hofe, nebst mehreren wichigen Staatsbemerkungen, aus dem Französischen übersetzt, Leipzig, 1878. 8. rét 413 lap.

[2]) Ennek indokolását lásd »Memoires stb« 4. kötetében.

[3]) Denkwürdigkeiten. Leipzig. 1847. 234. l.

[4]) Eduard Breier. Buch vom Kaiser Josef. Wien .... II. köt. 98. l.

gedre vitték, a császár pedig utóbb elengedte várfogsága telét, ugy hogy tényleg két év mulva szabadult ki.

Ettől ismét eltérők *Geiszler* és a »Magyar Hirmondó« feljegyzései. Az utóbbi (1786. 498. l.) a császár nagylelkűségét a következőleg beszéli el: »Ő felsége jul. 9-én Szegeden létekor, megtudakozván a fenyitékház gondviselőjétől, mint viseli magát *Székely?* midőn azt felelé, hogy egész megalázódással és csendességel, ő felsége majd a maga szállására menvén, ott egy levelet hagyott maga után 50 aranynyal, a melyben azt irá a fogház gondviselőjének, hogy Székelyt bocsássa szabadon s az 50 aranyat adja oda úti költségére, szabadulását mindazáltal ne hirtelen jelentse ki neki, hanem csak lassan-lassan és jó móddal. A gondviselő még azon nap Székelyhez méne, és csak azt adta tudtára, hogy ő felsége annyi kegyelemmel volt hozzája, hogy szabadon engedte a várban sétálni, sőt, ha akarna, a váron kivül is vele együtt; és ha ebédre hivatnék, még oda is elmehet. Ezen váratlan kegyelemnek hallására, öröm könynyekbe záporozának Székely szemei, és sokáig is alig tudott megszünni a sirástól. Azon éjszaka még a többi foglyokkal hált. Másnap reggel a *böröndjét* (bőrös ládáját) magához vitette a gondviselő; azután magát is felhivatta, vele beszélgetett, s megtartotta magánál ebédre. Az alatt egy postakocsit rendelt, és a böröndét felköttette hátul a bakra széna közé, hogy észre ne vegye; s ekképen ebéd után magával kihitta kocsikázni. Mentek együtt egész Török-Kanizsáig, s mentökben, az egész szabadságát kinyilatkoztatta neki. Kanizsán, kezébe adván az 50 aranyat, tőle elvála. A Szegedről tudósító jóakaró úr, nem emliti ugyan; de a külföldi hirlevelek azt mondják, Bécset, Pozsonyt, Budát, Pestet soha, mig él, ne is lássa, egyebütt akárhol maradhat.«

A dolognak ilyetén előadásától alig tér el az emlitett *Geiszler,*[1]) csakhogy az ő tudomása szerint (»szemtanu nyomán«) a börtönfelügyelő Szabadkára vitte *Székelyt*, ott vele meghált és reggel azt kérdé tőle, hogy aludt? »Oly jól és nyugodtan, mint már régen nem.« — »Meghiszem azt, ha az ember szabad! Ime a fejedelemtől 50 arany!« Ezután *Székely* a török határ egyik kis helységében húzta meg magát.

Ez adatok kétségtelenné teszik, hogy *Székely* Szegeden alig töltheteti nehány hetet. Elfogatásának napját nem sikerült meghatároznunk, valamint azt sem tudjuk biztosan, mikor hoztak fölötte itéletet, mikor állt a pelengéren, mikor vitték Szegedre stb. Mindezekre csak következtethetünk. Hogy vizsgálati fogsága legalább fél évig tartott, az a hamburgi hirlapból[2]) kiderül. Ez

[1]) Skizzen aus dem Charakter und Handlungen Josef II. — XI. Sammlung. 1786. 138—9. l.

[2]) Kaiserlich priviligirte Hamburgische neue Zeitung. 1785. 217. sz.

már júniusi számában (624. l.) közölte *Székely* elitéltetésének hirét azon hozzáadással, hogy »mindenki sajnálja ezt az őszt, egyik tisztelt család fejét, annál inkább, mert inkább könnyelmüség és tévedés, mintsem önzés és rosszaság áldozatává lett.« Egy későbbi hiréből pedig kiderül, hogy decz. első felében már fogságban volt. Decz. 17. ugyanis következő tartalmú bécsi levelet közölt: »Alaptalan az a hir, hogy a szerencsétlen gróf (?) *Székely* börtönében megölte volna magát, de naponta újabb adósságai jutnak tudomásra, és nejének 52,000 frt hozománya is oda van, a miből chemiai kisérleteinek költséges voltát meg lehet itélni. Nemes szivü fia, egy fiatal ember, ki minap 30,000 frtot örökölt, ezt az összeget is feláldozta apja sorsának könnyebbitésére. A magánadósságok összegét 85,000 frtra teszik. Czinkostársaira hir szerint kemény büntetés vár.«

Tulajdonképi fogsága azonban, mint láttuk, nem tartott sokáig. A császár annál könnyebben játszhatta a nagylelkűt, mivel a nyilvános pénztár voltakép nem szenvedett veszteséget; mert *Geissler*[1]) szerint herczeg *Eszterházy*, a ki magát minden károk megtérítésére kötelezte volt, csakugyan kárpótlást adott.

Kiszabadulása után hol tartózkodott *Székely* azt nem tudjuk: foglalkozása iránt azonban találunk némi híreket. Az alchymiáról úgylátszik nem tudott letenni végkép most sem, valamint az opiumevő sem hagyhatja abba e szükséggé vált rossz szokását. 1787-ben a pestis ellen fedezett fel egy hathatós szert (valószínüleg Liebenstein »philosophiai aranysavának« javított kiadása!), és azzal — engedelem nyerése után — Konstantinápoly felé vette útját.[2])

A következő évben pedig azt ujságolták, hogy »Péterváradon, Temesvárott és a legfőbb határvidéki helyekben járványos a vérhas. Ez ellen csudákat művel az öreg *Székely* pora, melyet közelről távolról hozatnak és széltiben használnak, mert nehány óra mulva megszünteti ama betegséget. Az orvos urak persze nem jó szemmel nézik, és azt állítják, hogy kuruzsló kontár mű, mely orvosi tanács nélkül halált hozhat.«[3])

Igen jellemző *Székely* jellemén és szép fényt derítő egy adoma, melyet *Geissler*[4]) fenntartott.

---

[1]) Skizzen stb. VIII. 49. 50. lap.

[2]) Geissler. Skizzen stb. XIII. 54. l. és Magyar Kurir 1787. 517. l. E szerint a por »nemcsak a pestis terjedését akadályoztatja meg, hanem a már pestisben lévőket is bizonyosan kigyógyítja . . . Sz. nagy reménységből tápláltatik, hogy a maga chemiai találmányának nagy hasznát fogja venni.«

[3]) Oberdeutsche Staatszeitung 1788, 3. szám, és ez után: Wienerblättchen jan. 3-ki számban.

[4]) Skizzen stb. 1786. XI. 26. l.

»Egy inasnak ura iránt tanusított hűségének következő szép példája helyet érdemel itt — ugymond. Alig, hogy urát, *Székelyt*, büntetése helyére, Szegedre elvitték, inasa a császárhoz ment, annak lábaihoz borult és kérte, engedné meg, hogy urával melhessen Szegedre. A fejedelem kérdezte, mit akar uránál, mikor az fogoly? Erre azt felelte az inas: »Jó napjaiban nála szolgáltam, azért most, rosz körülményei közt is nála szeretnék lenni; öreg napjaira szüksége lesz reám, és ha már másként nem szolgálhatom, legalább fogom vigasztalhatni, hogy megérdemelt büntetését türelemmel viselje.« — A hűség e ritka példája annyira tetszett az uralkodónak, hogy az engedelmet megadta, és az inasnak napi nyolcz krajczárt rendelt.« [1])

Felsoroltuk immár mindazt, a mit *Székelyre* vonatkozólag felkutathattunk. Érdemben nem sok ugyan, de elég arra, hogy — az eredeti periratokat nem ismervén — e gyászos esetet helyesen megitélhessük.

Az eddigiek után kétséget sem szenved, hogy *Székely* nagy házat vitt, hogy kivált a szegények iránt bőkezű volt, és hogy mint kitünő katona s feddhetetlen életű férfi köztisztelet tárgyát képezte, a kit szerencsétlen szenvedélye taszított le a közbecsülés magas polczáról a gyalázat mocsarába. Alchymiai szerek beszerzésére sok pénzt pazarolt; maguk a kisérletek azonban többet nyeltek el, mint a mivel bírt; rájuk költötte neje hozományát, sőt pénzéből s hiteléből kifogyván, *Lackner* betegsége alatt a testőrség pénztárához is nyúlt, és abból mintegy két év alatt 97,000 frtot idegenitett el, bizonyára arra számitván, hogy míg a pénztár — a mi ugyan elég ritkán történt — meg fog vizsgáltatni, addig a bölcsek kövének jövedelméből kényelmesen fogja pótolhatni. A bölcsek követ azonban nem találván és közelegvén a pénztár vizsgáltatásának ideje, hogy a nyilvános gyalázatot kikerülje, a császár kegyelméhez folyamodott. De ez, habár *Székely* családja és herczeg *Eszterházy* a kárt teljesen megtéritették, részrehajlatlanságának fényes példáját akarván adni, a magasrangu katonát mint hűtelen tiszsviselőt pelengérre állíttatá s azután javitó intézetbe záratta el. Elég nemesszívű volt azonban hogy, midőn a közvélemény felzúdult ellene, itéletének embertelen voltát átlátván, azt lehetőleg jóvá igyekezett tenni. És az ily megtérés, a mint becsületére válik mindenkinek, a korlátlan uralkodónál nemes tettnek beillik.

A múlt századnak annyira mániává lett aranycsinálása és élet-elixire helyett a mi korunk vezérelvül az ernyedetlen munkát, és a takarékos józan életet fogadta el.

ABAFI LAJOS.

---

[1]) A dolgot rövidebben, de érdemben ugyan így beszéli el a Magyar Hirmondó 1786. 450. l.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

A kolozsvári magyar polgárság összeirása 1453-ból.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

A kolozsvári magyar polgárság, mint ez összeirásból kitetszik, már 1453-ban, Horogszegi Szilágyi Mihály kormányzónak 1458. jan. 31-én kelt rendelete előtt is, melyben meg van határozva, hogy a város birája évenként fölváltva magyar és szász, a városi száz képviselő közzül fele magyar, fele szász legyen, a szászok közönségétől külön testületet képezett, mely a városi adót tagjaira maga vetette ki, maga szedte be és kezelte.

Szilágyi Mihály emlitett rendeletéből bizvást következtethetjük, hogy a XV. század közepén Kolozsvártt a magyar és szász lakosság számának és vagyonosságának körülbelől egyenlőnek kellett lenni: hogy azonban az Óvárt, a város legrégibb részét, s az új város piaczát ekkor kizárólag a szászok lakták, bizonyos abból, hogy a magyarok összeirásában a város ezen részéből senkit nem találunk följegyezve.

Összeirásunk akkor adná a XV. századi Kolozsvár hű képét, ha mellékdarabját, a szász polgárság azon kori összeirását is birnók s a kettőt egymással összehasonlithatnók. Igy ismeretünk hézagos marad, a mennyiben csak a város egyik fele, a magyar lakosság, viszonyaira nyerünk adatokat.

Azok után, miket ezen általam a történelmi társulat januariusi gyűlésén ismertetett összeirás tanulságos voltáról a »Századok« f. évi januariusi füzetében olvashatni, minden bővebb fejtegetést fölöslegesnek tartva, ezennel közlöm ez okiratot az eredetiből, melyet egész könyv- és kéziratgyűjteményével együtt Nagy-Ajtai Kovács István hagyományozott a kolozsvári unitarius főiskola könyvtárának.

Regestrum Hungarorum de Ciuitate Cluswar[1]).

Anno domini Millesimo CCCC-mo LIII-o in die beate Margarethe Imposuimus Taxas ad singulas dicas quinquaginta den.

dedit fl.	Item Nicolaus Zompol . . .	XXV. dic.
dedit.	Ibidem Petrus Wÿtripar . .	II.

[1]) Ez a czim egykorú kézzel irva a 10—12 ivre menő okirat fedelén olvasható, mely három darab Mátyás király korabeli eredeti pergamen oklevélből van összevarrva.

dedit.	Item Paulus Wÿtripar . . .	I.
dedit I^{c} .	Ibidem Blasius Chyzar . . .	IIII.
	Ibidem Bartholomeus Campensis	I.
	Item Jacobus Aurifaber . .	II.
	Item Walentinus Serator . .	I.

Extra Murum.[1])

	Item Johannes Magiarÿ . .	II.
dedit.	Item Fabianus Walkaÿ . .	I.
	Item Gallus Molnar . . .	III.
dedit.	Item Georgius Thakach . .	II.
dedit.	Item Blasius Lapicida . . .	II.
	Item Nicolaus Lapicida.	
	Item Benedictus meter . . .	I.
	Item Anthonius Sylwasÿ.	
	Item Andreas vngarus . . .	I.
	Item Nicolaus wegh . . .	I.
dedit.	Item Augustinus Faber . . .	II.
dedit.	Item Ladislaus kwpas . . .	I.

Intra Murum. [2])

dedit.	Stephanus Aurifaber . . .	II.
dedit.	Item Jacobus literatus . . .	II.
	Item Ladislaus Horwath.	
	Ibidem.	
	Item Domus laurencÿ Sartoris	X.
	Item Mathias Sartor . . .	IIII.
dedit XXI.	Item Thomas Zenes . . .	I.

Pontis extra Muros.[3])

Item Thoth Mathe.
Ibidem Andreas.
Item ladislaus keral.

---

[1]) Itt az utcza, melynek bel- és külrésze volt, a város falán belől és kivül, nincs megnevezve: hogy azonban ezen utczán a mai *Bel-* és *Kül-Monostor utcza* értendő, bizonyos abból, a mit alább olvashatunk, hol az összeirók ezt mondják: »perambulauimus a Nicolao Zompol incipiens per totum circumeundo *Monostor wcza hyd wcza*« *stb.*

[2]) *Hid utcza* értendő, a város falán belől.

[3]) *Hid utcza,* a falon kivül.

Longa platea Ascendendo Intra Muros.[1])

dedit IIII^{c} .	Item Elias Thoth	X.
	Ibidem Andreas Sutor . . .	II.
dedit XL.	Item Relicta Laurencÿ Sartoris	I.
dedit II^{c} .	Item ladislaus warga . . .	IIII.
dedit XXV.	Item Michael wÿtez . . .	I.
	Ibidem vidua	I.
dedit.	Item Johannes Igyartho . .	IIII.
	Item petrus Serthew . . .	VI.
dedit XXXIIII.	Ibidem Caspar	I.
dedit I^{c} .	Item laurencius Sartor . . .	IIII.
	Item Mathias Sartor . . .	II.
dedit LXXV. dedit.	Item Blasius Faber . . .	III.
	Item laurencius Heng . . .	II.
dedit tl.	Item Blasius Thoth . . .	VII.
	Ibidem Anthonius	I.
dedit.	Item Fabianus	I.
dedit.	Item Johannes Faber . . .	I.
dedit.	Item Thomas Faber . . .	III.
	Item laurencius Nemes . .	II.
	Ibi Nilas	I.
	Ibi Magister Georgius . . .	I.
	Ibi Petrus	I.
	Item briccius thimar . . .	IIII.
dedit L.	Item Matheus pellifex . . .	II.
	Item Michael Timar . . .	II.

Extra Muros descendendo.[2])

dedit I^{c} .	Item warga Michael . . .	III.
dedit L.	Item Michael Bachÿ . . .	II.
dedit I^{c} .	Item Johannes Damiani . .	III.
dedit I^{c} .	Item Johannes Twrek . . .	III.
dedit I^{c} L.	Item Gregorius Chakan . .	IIII.
	Ibidem Johannes kewer . .	II.
	Ibidem Michael Czere . . .	II.
	Item Andreas kepÿ	II.
	Item Benedictus kepÿ . . .	II.
dedit I^{c} .	Item Franciscus Monostorÿ .	IIII.

[1]) *Hosszú utcza*, a falakon belől és kivül, a mai *Bel-* és *Kül-Magyar utcza*, melyben, mint ez összeirásból látjuk, legtöbb magyar lakott, s melyet magyar lakosaitól, mint alább látni fogjuk, *Magyar-utczának* is neveztek.

[2]) A mai *Kül-Magyar-utcza*.

dedit L.	Ibidem Stephanus kerekes .	II.
dedit L.	Item Emericus hegÿes . . .	II.
	Item Benedictus Swkÿ . . .	I.
	Item Andreas Molnar . . .	II.
dedit I^{c} .	Item Thomas Theremesÿ . .	III.
	Item Andreas Gwlaÿ . . .	II.
dedit.	Item Andreas Molnar . . .	II.
dedit XLV.	Item Albertus Dobo . . .	I.
	Item Georgius Madraz . . .	I.
	Ibidem Emericus Fazakas . .	I.
dedit.	Ibidem Relicta Fabiani Jo .	I.
	Item Mathyas Baranyaÿ . .	I.
dedit.	Item Zobori Michael . . .	II.
dedit I^{c} .	Item Blasius Sardÿ	III.
dedit I^{c}	Item Andreas Magyarÿ . .	III.
dedit L.	Item Relicta Johannis Monostorÿ	II.
	Item Nicolaus warga . . .	II.
	Item Stephanus Michaelis . .	I.
	Item valentinus Molnar . .	IIII.
dedit.	Item leonardus	III.
dedit LXXXII.	Item Michael Farkas . . .	III.
dedit L.	Item Georgius Syweges . .	II.
dedit XXV. XXV.	Item Andreas Koloswarÿ . .	II.
dedit L.	Item Nicolaus Zegedÿ . . .	I.
	ibidem thomas Zakai . .	I.
dedit I^{c} .	Item Benedictus wrbanÿ . .	III.
dedit L.	Item Michael Gergfÿ . . .	II.
dedit I^{c} .	Item Jacobus Nicolai . . .	III.
dedit LXXV.	Item Michael Koloswarÿ . .	II.
dedit.	Item Barthos fekethe . . .	III.
dedit LXXX.	Item Stephanus Isaak . . .	II.
	Item georgius kathana[1]) . .	III.
dedit I^{c} .	Item Johannes Zendÿ . . .	III.
dedit I^{c} .	Item Matheus halaz . . .	III.
dedit LXXV.	Item Paulus Czÿnka . . .	II.
dedit XXV.	Item Ambrosius fabiani . .	I.
dedit I^{c} .	Item Fabianus Zytha . . .	III.
dedit II^{c} .	Item ladislaus Gyalaÿ . . .	V.
dedit LXXV.	Item Sÿmon kÿs	II.
	Item Bartholomeus weres . .	II.
	Item Blasius Janko . . .	II.
dedit I^{c} .	Item Briccius kadar . . .	III.
dedit L.	Item Benedictus warga . .	II.

[1]) Ezen név a kitörölt »Augustinus Twrek« helyébe van irva.

	Item Stephanus Syweges . .	II.
dedit L.	Item Emericus Zytha . . .	II.
	Item Franciscus Kechkes . .	II.
	Item Georgius Kendÿ . . .	II.
	Item Jacobus halaz	III.
	Item Nicolaus Gyekenyes . .	I.
	Item Jacobus kechkes . . .	II.
	Item Johannes Chwczakÿ . .	II.
dedit.	Item halaz balas	I.
dedit L.	Item Jacobus Chergew . . .	II.
dedit.	Item Stephanus magari . . .	I.
dedit XXIII.	Item Petrus Gregorÿ . . .	II.
dedit.	Item Balthasar fekethe . . .	I.
	Item Zwchakÿ Balasne . . .	II.
dedit XXIIIII.	Item blasius bachochi . . .	I.
	Item Anthonius Thollas . .	I.
dedit.	ibidem Dominicus Desÿ . .	I.
	Item Anthonius kerekes . .	I.
dedit XLI.	Item Paulus Zendÿ	I.

Reuertendo a fine.

	Item perechsutheo Andras . .	I.
dedit.	Item Relicta laurencÿ kendi .	I.
dedit.	Item Benedictus Choronk . .	I.
dedit.	Item laurencius Jaak[1] . . .	I.
	Item warga Stephanus . . .	I.
dedit XIII.	Item Barrabas	I.
dedit XXV.	Item Thomas Thyburtzÿ . .	I.
dedit.	Item Blasius Zenkeralÿ . . .	I.
	ibidem thomas varga . . .	I.
	Item Nicolaus wayda . . .	I.
dedit XII.	Item Relicta Petri lepenies . .	I.
dedit.	Item Relicta Anthonÿ Chergew	I.
dedit XXV.	Item Thomas Zengyel . . .	II.
dedit L.	Item Benedictus Halaz . . .	II.
	Item Fabianus lepenÿes . .	II.
	Item Johannes Mondvaÿ . .	II.
dedit LXXX.	Item Emericus Zel	II.
	Item Georgius Magyarÿ . .	I.
dedit XXV.	Item Stephanus paruus . . .	I.
dedit.	Item Gyalaÿ peter	III.
dedit.	Item Boros fabÿan	I.
dedit L.	Item Mathyas kozoros . . .	II.

[1]) A másik összeirásban alább helyesen »Isaak.«

	Item Anthonius Chergew . .	I.
dedit XXV.	Item Remethe Anthal . . .	I.
	Item Andreas	I.
dedit L.	Item Mathyas Isaak	II.
dedit.	Item gregorius Zabo	I.
	Item Albertus Georgÿ . . .	III.
dedit XLV.	Item Gallus Zengyel . . .	III.
dedit I^{c} .	Item Petrus Isaak	III.
dedit L.	Item Anthonius Gyalw . . .	III.
dedit.	Item Stephanus Mezaros . .	II.
dedit I^{c} .	Item Michael Cynka . . .	III.
dedit I^{c} .	Item Paulus Magyarÿ . . .	III.
	Item Gregorius Gyalaÿ . .	III.
dedit.	Item Briccius Gorbaÿ . . .	II.
	Item Blasius Moldvaÿ . . .	I.
	Item domus polz lucas . . .	I.
	Item Albertus Johannis . .	I.
dedit I^{c} .	Item Miclosÿ Dymisch . . .	III.
dedit I^{c} .	Item valentinus Magnus . .	III.
dedit LXXV.	Item Georgius Koloswary . .	III.
dedit I.	Item lucas kerekes	III.
dedit.	Item Petrus Magari	I.
dedit.	Item Andreas Bÿro	I.
dedit.	Item Johannes Zekel . . .	I.
dedit.	Item Stephanus Nicolai . .	II.
dedit L.	Item Albertus Boros . . .	II.
dedit.	Item Nylas Janus	I.
dedit.	Item Briccius Dalÿ	III.
	Item warga Geergh	I.
dedit L.	Item Johannes dauidis . . .	III.
dedit.	ibidem georgius dauit . .	I.
dedit I^{c} .	Item Anthonius Molnar . .	III.
	Item Relicta Emerici dyak . .	II.
dedit II^{c} .	Item ladislaus kerekes . . .	IIII.
dedit I^{c} .	Item Mathyas dauidis . . .	III.
	Item Georgius Segges . . .	III. dedit vadium.
	Item valentinus warga . . .	II.
	Item vrbanus	III.
dedit XXV.	ibidem blasius keuer . . .	I.
	Item Barrabas	II.
dedit XXV.	Item Johannes warga . . .	II.
dedit L.	Item ladislaus warga . . .	II.
	Item Clemens Magnus . . .	II.
dedit.	Item Petrus feketh	II.
dedit L.	Item Georgius Mezes . . .	II.

dedit L.	Item Jacobus Zabo	II.
	Item Augustinus Thurcus . .	II.
dedit I^{c} .	Item Gregorius pooch . . .	III.
	Item Matheus Zaaz	I.
dedit.	Item Benedictus kerekes . .	I.
dedit.	Item Sebastianus Zylagy . .	II.
dedit LXXV.	Item valentinus Zendÿ . . .	II.
dedit XII.	Item Johannes Naagh . . .	II.
dedit XXXVII.	Item laurencius Alch . . .	I.
dedit.	Item Jacobus faber	II.
dedit I^{c} .	Item Mathias Sartor . . .	III.
dedit LXXV.	Item Emericus warga . . .	II.
	Item Emericus Kemerÿ . .	III.

Intra Muros ascendendo.

dedit II^{c} .	Item feyer Gaspar	IIII.
	Item Stephanus Fejer . . .	VI.
	Ibidem Clemens	I.
	Item Clemens hegÿ	I.
	Item Petrus Alch	III.
dedit XXXIII.	Ibidem weres peter	I.
	Item domus Benedicti Gogan .	X.
dedit.	Item Janus kowach . . .	II.
dedit L.	Item Sarwari peter	II.
dedit.	Item demeter kowach . . .	III.

Media platea[1]) *Ascendendo. Intra Muros.*

dedit.	Item Emericus Thegez . . .	XII.
	Item ladislaus Hwnyadi . .	XX.
dedit.	Item ladislaus Heneg . . .	III.
dedit II^{c} .	Item Petrus Zwchakÿ . . .	VI.
	Item Stephanus Zekeres . .	I. dedit vadium.

Extra Muros.

dedit.	Item Anthonius Herthel . .	IIII.
	Item Thomas Zenegethew . .	II. dt. va.
	Item Andreas kowach . . .	III. dt. va.
dedit I^{c} .	Item Johannes Magnus . .	III.
	Item Johannes Magyarÿ . .	II.
dedit I^{c} .	Item Stephanus Zaaz . . .	III.
dedit I^{c} .	Item Naagh Mathe	III.
dedit I^{c} .	Item Stephanus Zeel . . .	III.
dedit I^{c} .	Item Andreas Monostorÿ . .	III.

[1]) A mai *Bel- és Kül-Közép-utcza.*

dedit L.	Item Mathyas	II. dt. va.
	Item Petrus Thaar	I. dt. va.
dedit I^{c} .	Item ladislaus Peterdi . . .	III. dt. va.
	Item Johannes	II.
dedit L.	Item Benedictus kapusÿ . .	II. dt. va.
dedit.	Item fekethe Gerger . . .	II.
	Item Thomas fekethe . . .	II. dt. va.
dedit.	Item Albertus farkas . . .	II.
dedit L.	Item Johannes kerekes . . .	II. dt. va.
	Item Michael Zekel	I.
dedit LXXXXII.	Item Johannes Rosas . . .	II.
dedit L.	Item Michael Bede	II.
	Ibidem Gregorius Thoth . .	
	Ibidem Hoos Janus	I. dt. va.
dedit.	Item Istwan fÿ Gergh . . .	II.
dedit L.	Item Andreas Alch	II.
	Item Bachy lenard	I. dt. va.
dedit XXXXI.	Item Stephanus laurencÿ. Relicta.	I.
dedit I^{c} .	Item Stephanus fekethe . .	III.
dedit L.	Item Peterddi peter . . .	II. dt. va.
	Item wamos Gergh	I. dt. va.
dedit XXV.	Item Naagh Gergh	I. dt. va.
	Item Thoth pal	I.
	Item Anthonius lugas . . .	I. dt. va.
dedit.	Item Sebastianus Zekÿ . . .	I.
dedit XXV.	Item Paulus kallyanÿ . . .	I.

Reuertendo a fine.

dedit V.	Item kachÿ Istwan	I. dt. va.
	Item franciscus Mathyasÿ . .	I. dt. va.
dedit L.	Item Gregorius Zabo . . .	III. dt. va.
dedit XXXVI.	Item Egri Janus	I. dt. va.
dedit.	Item Gregorius kappan . .	I.
dedit.	Item Georgius kerekes . . .	I.
	Item Erdeli Gergh	I. dt. va.
dedit L.	Item Zaaz Symon	II.
dedit LXXXVIII.	Item paulus Nylas	II. dt. va.
dedit.	Item kachÿ Balas	II.
dedit I^{c} .	Item Mathe kowach. . . .	III. dt. va.
	Item Emericus Magyarÿ . .	II. dt. va.
	Item Johannes fekethe . . .	II.
	Item Andreas Hosvaÿ . . .	II. dt. va.
dedit.	Item Anthonius Thathar . .	II.
	Ibidem Thomas Cantor . .	I. dt. va.
dedit.	Item Naagh gergh	I.

dedit LXXV.	Item Bachÿ Balas	II.
dedit L.	Item Relicta Stephani . . .	II,
dedit XX.	Item Stephanus Zawkor . .	I.
dedit XXV.	Ibidem warga Andras . . .	I. dt. va.
dedit. I^{c} .	Item Monostorÿ Mathe . .	III.
	Item Marthinus Azzalos . .	I. dt. va.
dedit.	Item Mathyas Olajus . . .	II.
dedit LXXV.	Item Johannes weegh . . .	II.
	Item Ozwaÿ Peter	II. dt. va.
	Item Nicolaus korpadÿ . . .	II.
dedit XXV.	Item Stephanus palfÿ . . .	I. dt. va.
dedit I^{c} .	Item weres Myclos	III.
dedit.	Ibidem Egyed	I.
dedit L.	Item Stephanus fekethe . . .	II.

Intra Muros reuertendo.

dedit I^{c} .	Item Demeterfÿ Marthon . .	II.

Platea Regis.[1])

dedit.	Item Thoth Miclos	II.
	Item Gregorius lajos . . .	III.
	Item Sarhayow Miclos . . .	IIII. dt. va.
	Item Naagh lazlo	III.
	Item Marton georgius . . .	II.
dedit XXV.	Item domus Zabo leurencz . .	III.
	Item Dauit	I.
	ibidem Stephanus kalmar .	I.
	ibidem benedictus Zekeres .	I.
	Item Zaaz Mathee	I.
	Item Rewdÿ Emereh . . .	III.
dedit.	ibidem Mathe pellifex . .	I.
	Item Banabÿkÿ Balenthne . .	II.
dedit XXXII.	Ibidem Bartholomeus Mensator	I. dt. va.
dedit.	Item Thegez gergh . . .	IIII.
	Item Oswaldus Themeswari .	I.
	Ibidem Andreas fodorhazÿ .	I.
	Item Zabo lazlo	III.
	Item Gregorius Mensator . .	III. dt. va.
dedit L.	Item Themeswarÿ Benedek .	II.
	Item Zabo Mÿclos	II. dt. va.
dedit L.	Item Igyarto peter	II. d. va.
	Item Tegez pal	II. d. va.
dedit L.	Item Albertus Zabo	III. d. va.

[1]) Király-utcza.

dedit I^{c} .	Ite͂m paulus pellifex	III.
	Item Zabo Marthon	IIII. d. va.
	ibidem Nicolaus tapasto .	I. d. va.
	Item kenches Istwan . . .	III. d. va.
	Ibidem Dorothea	I.
	Item Zekeres Mehal	III.
dedit.	Item Zekeres Peter	II.
dedit.	Item Nylas Alberth	I.
	Item Zabo Mathÿas	I. d. va.
	Item Zÿwgyartho Peter . .	II. d. va.
	Ibidem Warga pal	I.
	Item kwpas peter	II. d. va.
	Item Nylas Janus	II. d. va.
	Item Thoth Emreh	II. d. va.
	Item warga gergne	II. d. va.
dedit.	Ibidem Gerardus warga . .	I.
	Item Nylas Balenth	II. d. va.
	Item Marcus kalmar . . .	III. d. va.
dedit.	Ibidem Ferencz	I.
dedit.	Item Naagh Janus	V.
dedit II^{c} .	Item Johannes kwn	V.
dedit.	Item Zabo Mehal	IIII.
	Ibidem Relicta Thome literati .	I.
dedit.	Item Elias Nyrew	II.
	Ibidem Thoth Marthon . . .	II.
dedit.	Ibidem ladislaus Thegez . .	I.
dedit.	Item Andreas Nyerges . . .	I.
dedit.	Item Silvester	X.
dedit.	Item Zabo Egyed	XVI.
dedit.	Ibi Symon Nyrew	II.

Luporum,[1]) *ascendendo.*

dedit.	Item Lucas Nyerges . . .	II.
dedit LXXV.	Item Nyerges Anthal . . .	II.
dedit L.	Item Thegez Estyan . . .	III.
dedit LXXV.	Item petrus Chyzar	III.
dedit II^{c} .	Item Thegez Gergh	IIII.
dedit.	Item Zabo lucas	V.
dedit.	Item Thamasdyak	III.
dedit.	Item Zabo Mehal	VI.
	Item Thomas karolÿ . . .	III.
dedit.	Ibidem Zabo Pal	I.
dedit.	Item Zabo lazlo	IIII.

[1]) *Farkas utcza.*

dedit I^{c} .	Item Dobo Mehal	III. d. va.
dedit L.	Item Zywgyartho Dyenes . .	III. d. va.
dedit.	Item Soos Mathe cum Socra .	IIII.
dedit I^{c} .	Item Johannes Egeresÿ . .	III. d. va.
dedit L.	Item Zywgyartho Balasne . .	II.
dedit.	Item Thoth gergh	IIII.
dedit L.	Item Byro Janus	II. d. va.
	Item Egyedfy Mathias . . .	II.
dedit.	Item Egidius Thakach . . .	I.
	Ibi Fodor Andras	I.
	Item Fegwer Mehal	III. d. va.
dedit I^{c} .	Item Fabyan kowach . . .	IIII.
dedit fl.	Item Jacabfÿ Myclos . . .	IIII. d. va.
dedit.	Item Hegedes mehalne . . .	II.
dedit.	Item Bartha Janusne . . .	III.
dedit.	Ibidem Janus kechetÿ . . .	I.
dedit. I^{c} .	Item domus kÿs Jacab Thordaÿ	III. d. va.
dedit.	Item petrus Bachÿ	X.
	Ibidem Zabo	I.
dedit.	Item Hada Mehal	II.
	Emericus Silvasÿ	III.
dedit I^{c} XXV.	Item Zabo Illies	III. d. va.
	Item Groz benedek	III. d. va.
dedit.	Item Zekeres lewrencz . . .	I.
	Item Sylwasÿ Emreh . . .	III.
	Ibidem Benedictus ladislai . .	I. d. va.
dedit.	Item Olaus lewrencz . . .	II.
dedit.	Item Stephanus Jofeldÿ . .	I.

Extra muros ascendendo.

	Item Georgius fekethe . . .	I. d. va.
	Item warga Gal	I. d. va.
	Item Blasius Zabo	I. d. va.
	Item Michael pazthor . . .	I.
	Item Gregorius Bakolch . .	II. d. va.
dedit L.	Item kys Gergh	II.
dedit.	Item Mathyas Hos	II.
dedit XXXV.	Item Fÿntha Janus	I.
dedit L.	Item Sark Andras	II.
dedit.	Item Petrus kys	II.
dedit II^{c} .	Item Jacobus hos	III.
dedit I^{c} .	Item Thoth Marthon . . .	III. d. va.
dedit.	Item Augustinus	I.
	Item Thomas	I. d. va.
	Item Chere lucas	II. d. va.

	Item Nicolaus Salgaÿ . . .	II. d. va.
	Ibidem Matheus	I. d. va.
dedit.	Item Thothgalne	I.
dedit.	Item ladislaus Zewke . . .	II.
dedit.	Item pereczsythew lazlo . .	II.
	Item Mathyas fodor . . .	I. d. va.
dedit XXV.	Item Gallus Zylagÿ	I.
	Item Janus	I. d. va.
dedit XXV.	Item Gregorius Heges . . .	I.

A fine reuertendo.

	Item Saswr Benedekne . . .	I.
dedit L.	Item Zekel Balas . . .	II.
dedit XVIIII.	Item Monostorÿ Alberth . .	II.
dedit XXII.	Item valentinus Magyarÿ . .	I.
dedit L.	Item Gregorius Thoth . . .	II.
	Item Matheus peterdÿ . . .	I. d. va.
dedit XII.	Item Paulfy lazlo	I. d. va.
	Item Stephanus Borsaÿ . .	I. d. va.
	Item warga pal	II. d. va.
dedit L.	Item Zewke Estvan	II.
dedit XXV.	Item Thamasne	I.
dedit.	Item Dominicus	I.
dedit L.	Item Thomas paruus . . .	II.
	Item Nicolaus paruus . . .	II. d. va.
	Ibidem Clemens paruus . .	I. d. va.
	Item Georgius Aran . . .	II. d. va.
dedit XXXIII.	Item Blasius kowach cum filio	II.
dedit I^{c} .	Item ladislaus Baranyaÿ . .	III.
dedit L.	Item Emericus Faber . . .	II.
	Item Thomas paruus . . .	II.
dedit XII.	Item Georgius Zakach . . .	I.
dedit L.	Item Fylke palne	II.
	Item paulus Fylke	I. d. va.
dedit.	Ibidem demeter	I.

Intra Muros Reuertendo.

dedit.	Item Thorday Balas . . .	II.
	Item Johannes kerekes . . .	II. d. va.
dedit.	Item Andreas Bwzoganus . .	II.
dedit.	Item Albertus weres cum filio	II.
dedit.	Item Johannes Zekeres . . .	I.
dedit L.	Item keesgyartho Thamas . .	II.
dedit XXXX.	Item laurencius Syweges . .	I.
	Item Andreas Hunyadÿ . .	II. d. va.

dedit.	Item Symon Zowanÿ . . .	I.
	Item fodor Andras . } . .	III. d. va.
dedit L.	Item Petrus haznosÿ . } . .	
	Item Thoth Mehalne . . .	I.
	Item Gregorius waida . . .	I. d. va.
	Item Santha palne	I.
	Item Santha Thamas . . .	IIII.
dedit I^{c} .	Item Syweges Baleuth . . .	III.
dedit.	Ibidem pictrix	I.
	Item Demetrius Sabo . . .	II.
dedit.	Item poharnok peterne . . .	III.
dedit.	Ibidem valentinus kewesdÿ .	I.
dedit LXXV.	Item Martinus weres . . .	II. d. va.
	Item Mathe Peter	I.
	Item wayda gergh	II. d. va.
dedit I^{c} .	Item Zekÿ Ferencz	III.
dedit.	Item laurencius Ethwes . .	II.
dedit II^{c} .	Item Somogÿ Benedek . . .	IIII.
dedit I^{c} .	Item Wyngarthÿ Thamas . .	III.
dedit XXXV.	Item Michael Farkas . . .	I.
dedit LXXXVI.	Item Andreas Zabo	IIII. d. va.
dedit.	Item Thomas Danka . . .	II.
	Item Gerard	II.
	Item Mathyas literatus cum socra	II.
	Item Relicta Andree Thymar .	I.
dedit.	Item Sÿmon Egidÿ	I.
	Item Balas hws tartho et Mathyas	III. d. va.
dedit II^{c} .	Item Gerger kowachne cum filio	IIII.
dedit.	Item Paulus Fodor	I.
dedit. I^{c} .	Item Damianus Bolgar . .	III. d. va.
	Ibidem Stephanus Alch . .	I. d. va.
dedit I^{c} .	Item Franciscus Olah . . .	III. d. va.
dedit.	Ibidem Anthonius Czethel . .	I.
dedit I^{c} .	Item Gregorius Sabo . . .	III.
dedit I^{c} .	Item Michael Monostorÿ . .	III.
	Ibidem Johannes de Barthwa .	I. d. va.
	Item domus weres Thamas .	III.
dedit.	Ibidem Barrabas	I.
	Ibidem Josa kewesdÿ . . .	I. d. va.
	Item Nylas Myclos	I. d. va.
dedit.	Ibidem Mathyas Zekeres . .	I.
	Item domus Zabo Lazlo . .	III.
dedit L.	Item Zabo Alberth	II.
dedit II^{c} .	Item Thegez Estwan . . .	IIII.
dedit I^{c} .	Item demeterfÿ petherne . .	II.

dedit XL.	Ibidem Fabianus	I.
	Ibidem Benedictus Mathÿe .	I.
dedit.	Item petrus Thegez	II.
	Item Johannes Arcupar . .	I. d. va.
	Item Ambrosius literatus . .	III.
	Item Stephanus literatus . .	III.
	Item Stephanus Sartor . . .	I. d. va.
dedit XXXXVII.	Item laurencius Arcupar . .	II. d. va.

Zeben wcza.[1])

	Item Thomas	I.
dedit.	Item Petrus Thakach . . .	I.
dedit XXXXII.	Item Mayos Janus	I.
dedit.	Item Mathyas dyak	I.
	Item Stephanus Thompa . .	I.
dedit.	Item Symon Hawaselwÿ . .	I.
	Item Kys Mathe	I.
	Item Johannes Naglabo . .	I
dedit XXXI.	Item Martinus Wak	I.
	Item Zewkewrnyes Peter . .	I.
	Item Stephanus Hymko . .	I.
dedit.	Item Gaspar	I.
	Item Hawaselwy Myclos . .	I.

Reuertendo intra Muros.

dedit IIIIc .	Item Gallus Tegez	X.
	Ibidem Blasius Chwkas . .	I. d. va.
	Item domus demetrÿ kolond .	IIII.
	Ibidem Blasius Syl . . .	I.
dedit.	Item Matheus Thoth . . .	I.
	Ibidem pongracz lazlone . .	I.
dedit IIc .	Item ladislaus kolchar . . .	IIII. d. va.
dedit.	Item Egidius Faber . . .	IIII.

Fazokas wcza.[2])

dedit.	Item valentinus paysgyartho .	II.
dedit.	Item kys Igyarto gerger . .	II.
dedit IIc .	Item Zabo Bereczkne . . .	VI. d. va.
dedit.	Ibidem Allexius Zewch . . .	I.
dedit.	Ibidem Igyartho Janus . . .	II.
dedit.	Item Thomas Igyartho . . .	III.

[1]) Ma e néven nem létezik. Alighanem a mai Torda-utcza egy részét nevezték igy, melyen át az út Tordára, illetőleg Szebenbe visz.

[2]) Ma e néven nem létezik.

dedit L.	Item paulus Zywgyartho . .	II. d. va.
	Item paulus Nyerges . . .	III. d. va.
dedit.	Item Emericus Thegez . . .	III.
dedit.	Ibidem wyncze	I.

Zena wcza[1]) *intra Muros.*

dedit.	Item Elias dobo	XX.
dedit fl.	Item Gregorius Arcupar . .	VII.
	Item domus Ambrosÿ de Wasarhel	V.

Extra Muros.

dedit XLIIII.	Item petrus hoos	I.
dedit.	Item ladislaus Thoth . . .	II.
	Item petrus warga	I.
	Item Briccius	I.

Intra Muros.

dedit.	Item Stephanus wytripar . .	IIII.
dedit I^{c} .	Item Martinus Nyerges . .	III.
dedit.	Item Michael Zywgyartho .	II.

Item Anno domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio exposita de Censu Imposito In festo beate Margarethe virginis et Martiris de qualibet dica quinquaginta den.

Item primo Emerico Thegez pro expensis in Bÿstricia per ipsum expositis soluimus quatuor . . . . . fl. Auri.

Item valentino paysgyarto pro vno Clypeo . . . d. I^{c} .

Item Nicolao Korpadi dedimus . . . . . d. XXXIX.

Item Bygatori . . . . . d. VIII.

Item feria quarta quum transiuimus ad exigendas dicas d. XVIII.

Item Nicolao korpadi pro Calceis dedimus . . . d. XL-ta.

Item Sabbato in profesto beate Marie Magdalene Bigatori . . . . . d. X.

Item vnum Arcum papiri . . . . . d. II.

Item Egidio Zabo dedimus tres . . . . . fl. Auri. racione pannÿ quem dedimus Hoffmester.

Item Michaeli Sartori dedimus quatuor . . . . fl. Auri. quos assignauerant ad facta Civitatis.

Item Elie dobo assignauimus quatuor . . . . . fl. Auri. quos assignauerant ad facta Civitatis.

Item qui lapides deportarunt in profesto beate Marie Magdalene.

Item Simonÿ Alberti et Georgio Zekel de Walazwth ad duos Currus lapidum dedimus . . . . . fl. duos Auri et d. I^{c} .

[1]) Ma *szén-utcza* (bel- és kül-). Régi német irományokban *Heu-gasse.*

Item Martino pechethees de Bonczhÿda ad Sex Currus lapidum dedimus . . . . . fl. Sex Auri et d. IIII^{c} . minus d. IIII.

Item eidem Martino e converso ad vnum Currum lapidum . . . . . fl. vnum et d. LXVI.

Item Paulo Czinka dedimus fl. 1. pro pabulo ad nostram racionem.

Item Clementi Dobo de Gywla ad quinque Currus lapidum dedimus . . . . . III^{c} . den.

Item Stephano Thorday dicto de Apathÿda ad quinque Currus lapidum dedimus Sex . . . . . fl. Auri et d. III^{c} .

Georgius Zekel portauit Currus lapidum duos, solui ipsis . . . . . d. 40[1])

Item Elias Dobo Civis de Closwar misit lapides quinque per Currus V.[2])

Item pro piscibus domino Waywode in vigilia beati Jacobi Apostoli . . . . . d. XVII.

Item pro Redempcione literarum adjudicatoriarum Cancellario dedimus vigintiquinque . . . . . fl. Auri.

Item in vigilia festi beati Jacobi Apostoli comparauimus vnum cubulum Auene, quem assignauimus.

Item primitus quum dominus Waywoda advenit, comparauimus de Auena a paulo Czynka, quam dedimus eidem domino Waywode, pro . . . . . vno fl. Auri.

Item feria sexta post festum beati Jacobi Apostoli domino waywode pisces comparauimus . . , ... LXXXII. d.

Item domino waywode comparauimus vnum vasvini pro . . . . . Sex fl. Auri.

Item Sabbato proximo domino waywode comparauimus pisces . . . . . LVI. d.

Item decem Arcos papiri comparauimus . . . . XX. d.

Item pro Exercitualibus domino waywode dedimus flor. Auri Septuaginta Sex, quorum florenorum Accommodauimus de Anthonio Italico Czathÿ fl. Auri quadraginta tres..

Item ladislao de Hwnÿad dedimus ducentos den., pro quibus comparauit pisces et pira.

Item Elie dobo de Taxa premissa, quum misimus Nuncios ad dominum Regem, dedimus eidem . . . . . III^{c} . d.

Item Gregorio Arcuparo pro tribus Arcis, quos dedimus Notario . . . . . III^{c} . d.

Item Blasio Chukas pro conduccione ad dominum Regem dedimus . . . . . quatuor fl. Auri.

---

[1]) E tétel egy mellékelt kis czédulán áll.

[2]) Egy másik mellékelt kis czédulán, melynek hátára van jegyezve: »Quinque Curriferis non soluimus.«

Item in festo Nativitatis virginis Marie dominus Albertus ductor advenit, et pro honore Civitatis vnum cubulum Avene . . . . . d. L.

Item eidem de vino . . . . . d. XVIII.

Item pro redempcione litere contra Johannem de longo campo, pro expensis . . . . . d. IIc .

Item post recessum Nuncciorum ad dominum Regem uxori Stephani fejer dedimus pro subsidio . . . . . IIIc . d.

Item de Taxa predicta dedimus Blasio Chwkas pro conduccione Nuncciorum dedimus . . . . . fl. Auri quatuor.

1453.

Item wadÿa que recepimus in Farkas wcza et platea Regis, misimus apud Petrum Thegez, super quibus sunt dice Ic . minus tres.

Item wadÿa que recepimus in magar wcha misimus apud Nicolaum Zompol, super quibus sunt dice . . . Ic . minus VI.

Item bigatori . . . . . d. X.

Item Nicolao korpadÿ . . . . . d. VI.

Item wadÿa que portauimus de Media platea et farkas wcza extra Muros misimus apud Nicolaum Zompol super quibus sunt dice LXI.

Item vagidia que recepimus de plathea regis misimus apud Nicolaum Zompol, super quibus sunt dice XXI.

Item petrus Thegez de dicis supradictis dedit soluit XXIIII. exceptis IIIIII.

Item Iweges pal de dicis supradictis importauit III. fl. Auri et Ic XLII. den.

Item Idem Paulus dedit ductoribus lapidum IIc . d. minus d. XVI.

Item Idem Paulus conductoribus lapidum dedit . . I. fl. Auri.

Item Mathÿe literato, quem transmiserunt ad deferendum wayuodam, Idem Paulus dedit . . . . . Ic . XXXV. d.

Item Petrus Thegez pro conductoribus lapidum de Supradictis dicis dedit . . . . . I. fl. Auri.

Item Mathie literato dedit . . . . . L. d.

Item Iterato dedit . . . . . IIIc . d.

Item Iterato Petrus Thegez dedit de supradictis dicis IIIIc . d.

Item Iterato prefatus Paulus Thegez dedit VI. fl. Auri.

Item Ab eodem receperunt wadium vnum sine solucione, super quibus fuerunt II dice.

Item Petrus Thegez dedit nobis Integram racionem de omnibus wadÿs que apud eum miserant videlicet de Septuaginta Septem dicis, restant adhuc vadia ad viginti quinque dicas.

Közli: Szabó Károly.

Máriássy Anna végrendelete.

(1592. jan. 28.)

a)

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Amen.

Én Máriási Anna az néhai vitézlő Csetneki Mihálynak meghagyott özvegye, gondolkodván ez én beteges állapatomba az emberi nemzetnek halandó voltáról, testembe beteg, elmémbe pedig ép és egésséges lévén, mindeneknek előtte az én lelkemet ajánlom az hatalmas istennek, testemet penig az ű anyjának, ez földnek, hogy tisztességgel eltemettessék és takaríttassék, gyermekim felől penig és egyéb isten áldomásából vött marhácskámról teszek ilyen utolsó és tökéletes akaratomnak rendelését és testamentomát.

Jóllehet az országnak törvénye szerént az én gyermekimnek és atyjoktul, ősöktül maradott jószágoknak gondviselések az vitézlő Csetneki István uramot illetné, mindazáltal bizonyos és méltó okokból erre indúltatván, gondolkodván magamba, hogy az én szegény árváimnál örök emlékezetet hagyhassak felőlem, kik még idétlenek és magokkal is tehetetlenek, hogy ők isteni félelembe és jó erkűcsbe feltartassanak, tanittassanak és felneveltessenek, ezt rendeltem felőlök, miérthogy az ő szegény meghótt atyjok jószágába, Csitnekben, mely véghely, és az pogány miá igen félelmes, nincs is oly alkalmatosságok az én gyermekimnek ottan való felnevelésekbe se oktatásokba, mely véghelynek szüntelen őrzésében Csitneki István uramnak foglalatos volta miá és ott való sokféle külömb-külömb gondja és dolgai miá az én árváimnak elegendő gondviselésére nem érkezhetik, készeríttettem ez felűl megmondott okokból bátorságos helyen az én szerelmes bátyáimnak Máriási Ferencznek és Andrásnak Csitneki Ferencz fiamot húsz esztendős koráig, és öcsém Máriási Christina asszonnak, az vitézlő Szürtei Miklósnénak Chitneki Annát leányomot bíznom, míg az isten szerencsét parancsol neki, hogy ő kegyelmek az istennek szeretetiért és atyafiságnak kötelességéért az én árváimnak oly gondjokot viseljék holtom után, hogy se tanitásokban, oktatásokban, se ruházatjokban, se egésségekbe való gondjok viselésébe fogyatkozás ne essék.

Mely dolognak megszörzése mivelhogy kőtség nélkűl nem lehet, az ű szegény atyjoknak jószágokból rendeltem nekik adatni esztendőnként Szent-András napba száz forintot, ilyen okon, hogy az hetvenöt forintból az én feljűl megnevezett bátyáim fiamnak Csetneki Ferencznek esztendőnként nemcsak oskolamestert, hanem jó erkűcsű pedagogust is tarthassanak, ki az én fiamnak mind

tanúságára, tisztességes magaviselésére, az jó erkűcsnek követésére és egésségére mind éjjel-nappal reá vigyázhasson, az huszonöt forintjából penig az felyül megnevezett ücsémasszony tarthassa az leányomot Csetneki Annát ruházattal, addig míg az gyermek állapatba leszen mintegy 8 esztendős koráig, kiből, ha az isten felneveli, az után való ruházatjára és szükségére rendeltem nyócz esztendős kora után fl. 75 minden esztendőre. Kinek ha isten szerencséjét parancsolja, Csetneki István uram az istent és leányomhoz való atyafiusággal megtekintvén, az ű rendi szerint való módjával tisztességesen kiházasítani az atyja jószágából tartozzék.

Mivelhogy pedig az ember halandó és az emberi állapat változandó, ha az jó istennek akaratjából az feljül megirt bátyáimnak avagy ücsém asszonnak valamelikńek halála történnék, fiamat Csetneki Ferenczet hagyom annak az bátyámnak, az kit isten tovább éltetett, ha pedig mind kettőnek, [t. i. halála történnék] az uraimnak Máriási Zsigmondnak és Pálnak, leányomot penig ilyen esetbe az én atyafiaimnak successive.

Hogyha penig, kit isten távoztasson, Csitneki István uramnak halála történnék, úgyhogy fiú magzatja nem volna, avagy ha lenne is, ezalatt míg az én fiam Csetneki Ferencz emberkort érhetne, kérem az én szerelmes bátyámot és atyámfiait, hatalmot is adok nekiek az én fiam Ferencz mellett, hogy jószágához hozzá nyulhassanak és ű nekie, ugymint öregbik fiúágnak igasságát mindenbe oltalmazzák.

Hogyha penig Csetneki István uramnak szívét isten lágyítaná az én fiamhoz arra, hogy halálának előtte testamentum szerint, ugymint legitimus et immediatus successornak kezében akarná adni, ebben és egyéb következhetendő dolgokban kérem az én szerelmes atyámfiait, hogy meg ne fogyatkozzanak az én árváimnak igasságában.

Az mi penig az jószág jövedelmét illeti, hogy fiam Csetneki Ferencz jövendőben tudhassa, mi legyen, arról külön registromot hagytam az oszlás czédulákkal egyetembe, igazán minden jövedelmét én idémbe valót beszámlálván, kit bátyám Máriási Ferencz uram kezébe biztam.

Bátyáimnál, Máriási Ferencz uramnál vagyon két száz forint adósságom aranyul, kinek az mikorra ő kegyelme szerit teheti, tegye az én ládámba, az hol ezüst és egyéb arany mívecske vagyon, melyet a több marhával együtt, kit a leányomnak hagytam, ő kegyelme híven megtartson mindaddig, míg az isten az leányomnak szerencsét parancsol és akkor vele adja, ha penig ezalatt leányomnak halála történnék, ő kegyelme adja az fiamnak, de akkor, az mikor az isten emberkorba juttatja.

Hogyha penig az én leányomnak, Annának előbb hóta történnék az én fiamnál Ferencznél, tehát egy őtöző ruhámat főkötő-

vel és minden öltöző szerszámmal öszve Ferenczne az fiamnak adják, az többit, az néném Siger Borbála asszony leáninak az arany és ezüst míven kűvűl. De ha az én fiamnak, Ferenczne is hóta történnék, minden ingóbingó marhám, arany és ezüst marhám ugyan azokra szálljon.

Item. Hogy jövendő emlékezetre mindennemű ezüst, arany, gyöngyös marha, selyem ruha, subák, féketők és minden egyébféle, férfiunak és asszoni embernek való ruha, bizonyos számba legyenek, arról bizonyos registromot irattattam, kit magam és ezen testamentomos bizott (?) uraim kezek irásukkal és pecsétinkkel megerősítettem, ez dolognak bizonyos és örökkévaló emlékezetire és állandóságára utolsó akaratomnak megjelentésével végeztem és rendeltem lenni, kibe valamit rendeltem, oly állandónak akarom hogy legyen minden czikkelyében, mint ez én derék testamentomom. Mely én utolsó elvégezett és rendelt akaratomnak és testamentomomnak nagyobb bizonságára hivattattam ez nemes személyeket, úgymint Nagy-Szombati Gergely uramot, Szepes vármegyének viceispánját, Berzeviczi Miklós uramot, Soldos Kristóf uramot, Tőke Andrást, Szepes vármegyének esküttit, Pileius Gaspart, Markusfalusi prédikátort és az nemes Korittyáni Mátyást, Rajeczki Andrást, márkusfalusy káplánt.

Irattattam az felyül megnevezett Máriási Ferencz és András uraim és Máriási Zsigmond és Pál uraim előtt.

Ennek penig az én testamentomomnak és az más ehhez való lajstromomnak is gyermekimnek, marhámnak főoltalmazó(jo)knak, patrónusoknak hagyom az nagyságos Feirkövi István uramot ő felsége locumtenensét, Kutasi János uramot ő fölsége cancellárriusát, Pete Márton uramot váradi püspököt, Cserődi János uramot tinnini püspököt és Napradi Demeter uramot egri nagy prépostot, annakfelette a nagyságos Istvánfi uramot, ű fölségének vicenádrispánját, Forgács Simon uramot ő nagyságát, Rákóczi Zsigmond uram ő nagyságát, ismét Paczót Zsigmond uramot és Paczót Ferencz uramot, Barcsai Ferencz uramot, az én szerelmes bátyáimot Palosai Horvát György uramot, Keczer András uramot, Szürtei Miklós uramot, Kelemesi Mihály uramot és Darkócz Kristóf uramot.

Mindezeket irattattam csépánfalusi házamba 28. Januarii novi calendarii anno domini 1592.

Továbbá az szegény meghót Csernyei Mihálynak egy fia maradt, ki Csitneki István uramnál vagyon, melynek az szegény urammal mi voltunk gondviselői és táplálói. De az szegény uram halála után az gyermeket Csetneki István uram kezéhez vette, annak vagyon nálam egy ládába duplás aranya tizenegy, melyeknek mindenikébe két-két arany vagyon, körmöczi arany öt, egy lapos szemü vert aranyláncz, kibe vagyon száztizenöt szem, két

gyűrű, egyik carniol, másik hiacinth gyűrű, egy fedél nélkül való ezüst sótartócska, egy kis ezüst pohár feir, egy bicsak ezüstös, egy kis láncz rajta, egy ezüst kalán, két bonczók körtvélyestül, aranyozott gyöngyös hembekelő, két darab tarka párnahéj, egy hitván feir szőnyeg. Ennek ez gyermeknek pörire kőtött az szegény uram harmadfél száz forintot, kit ő maga halála óráján megmondott Csetneki István uramnak, sőt négy esztendeig is tartotta, jószágának semmi hasznát nem látván, ezt kivánnám az én maradékimnak megadatni, és úgy adassék meg ez felűl megnevezett Csernyei Mihály marhája, mindkét fél menedéket adván egyik az másiknak.

Item az mineműt két nemes udvarkát házastul itt Csépánfalván, ki Szepes vármegyében vagyon, birok, *(itt az irás megszakad.)*

(*Conceptus az Andrássy grófok krasznahorkai levéltárában Fasc. 19.*)

b)

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Amen.

Én Máryássy Anna az néhai vitézlő Csetneki Mihálynak meghagyott özvegye, mivelhogy az örekképen való testamentom levelemben emlékeztem, minemű marhámnak és az csetneki jószágnak és jövedelemnek számának lagistrum szerént való megiratásáról, hogy abban is fogyatkozás ne légyen, ilyenképen rendszerint felirattattam; az arany és ezüst mívnek lagistroma azért ez:

Item vagyon egy arany láncz, kiben vagyon száz és egy arany.

Az másik arany láncz, kiben vagyon hatvan arany.

Az harmadikban vagyon negyven arany.

Az negyedik egy kis arany láncz, mintegy öt arany forintos, kin egy ezüst függőcske vagyon.

Item egy ezüst és merén aranyozott mérő pártaev lánczostul, gombostul.

Más ezüst pártaev, vert ezüsttel és boglorokkal lánczostul, gombostul.

Item más thörkessel (türkisz) rakott ezüst aranyozott ev lánczostul, gombostul.

Item egy kis ezüst párta ev, vert ezüst, bogláros, láncz nékül való.

Egy öreg, szerecsen dió virágú ezüstös és aranyozott virágos kupa.

Item egy kisebb fedeles virágú ezüst merén aranyozott kupa.

Egy gömbölyü ezüst merén aranyozott czifrás és fedeles kupa.

Egy két abroncsú meszelyesnél nagyobb czüst pohár, kinek széli, közepi aranyas.

Egy iczés sima ezüst pohár, belől merén aranyozott és az széli is.

Egy meszelyesnél kisebb, aranyazott szélü ezüst pohár.

Egy meszelyesnél kisebb pártásszélü ezüst pohár.

Egy kis abroncsos és aranyazott szélü ezüst pohár.

Egy kis abroncsos és aranyazott szélü pohárka.

Egy lábas aranyazott szélü ezüst pohárka.

Egy kicsin aranyazott szélü pohárka.

Egy iczés ezüstös aranyazott törpeszabású kanna.

Egy ezüstes merén aranyazott thörkessel és veres kutawechkkel (?) rakott nyakbavető.

Egy bogláros czüstös és aranyazott hivelyü szablya.

Egy öreg és czifrás merén aranyazott körtvélyü boncsók.

Egy öreg és bogláros, merén aranyzott kerekdideg körtvélyü boncsók.

Egy ezüst merén aranyazott homlokelő, kiben két téglaszinü két fényes kő vagyon.

Egy felső ruhára való öreg aranyazott ezüst gomb.

Item egyformájú apróbb aranyazott ezüst gomb tizennégy.

Item kilencz ezüst aranyazott somszem formára való gomb.

Egy ezüstös hivelyü fejér csont markolatú hancsár szablya.

Ló orrára és filére való négy bokor ezüst aranyazott lebegőcske.

Tizenkét ezüst és néhol aranyazott egyformájú kalán.

Item három ezüst, másformára aranyazott kalán.

Négy ezüst villa fejéren.

Item negyedik ezüst aranyazott kisebb villácska.

Egy ezüst aranyazott késhivelke.

Egy táblás rubint zománczos arany gyürő.

Egy öreg thörkes (türkisz) fejéres és fekete zománczos arany gyürő.

Egy apró három thörkes arany gyürő.

Egy kicsin thörkes egy kicsin rubint széles paraszt formájú arany gyürő.

Egy rubint zománczos arany gyürő.

Egy apró két rubint és egy éles gemant fekete zománczos arany gyürő.

Egy tábla gemant zománczos arany gyürő.

Egy hegyes gemant formára való kövü kis arany gyürő.

Egy pecsétes arany gyürő, kin az magam neve vagyon.

Egy fejér skatulácskában négy gyermek nyakába való ezüst tallér, egyik öreg karma kisebb.

Item hét ezüst aranyazott evre való boglár, kikben gyöngyes veres kövek vadnak.

Item hat darabocska aprólék ezüst külömb-külömbféle.

Item két aranypénz, kinek egyikében egy arany, másikban fél arany vagyon.

Item valami fillér és egynehány pogánypénz, ezek mind az fejér iskátulácskában vadnak.

Item. Egy gyöngyös fökötő gyöngyös posokkal rakott.
Item más gyöngyös rózsákkal és boglárokkal.
Egy gyenge gyöngyös fökötő.
Egy reczés gyöngyös és arany bogláros fökötő.
Egy gyöngyös verös bársony siveg.
Egy gyöngyös fátyolka, kiben arany boglár is vagyon.
Egy más fátyolka, kiben boglár és öreg gyöngyszemek vadnak.
Egy gyöngyös fátyolka.
Egy gyöngyös fátyolka.
Egy gyöngyös torokhim kéz előstül.
Egy fél kézre való gyöngyös kézelő.
Egy gyöngyös előkötőfő, kin madár vagyon.
Két kisebb gyöngyös előketőfő.
Egy szedett gallérra és kézre való gyöngyös kezkenő tözeske (?)
Egy gyöngy koszorú.
Egy ránczos ingvállra és egy előkötőre való aranyas fonál kötés.
Egy előkötő aljban való tüzes aranyas.
Nyolcz sing széles keskenyebb fank kötés.
Egy fodorra és kézre veres ződ gyöngyös kötés.
Egy előkötő aljba való vont arany párta.
Item. Szederjes bársony szoknya, tözött bécsi aranyas prémmel hánt.
Egy verös bársony szoknya arany kötéssel hánt.
Egy fekete bársony szoknya tüzött, aranyas prémmel hánt.
Egy sárga atlacz szoknya tüzött, aranyas prémmel hánt.
Egy veres kamuka szoknya zöd, vont aranynyal hányott.
Egy zöld kamuka szoknya aranyas virágos zsinor prémmel hányott.
Egy fekete bársony hosszú suba, nesttel merén *(nyesttel merőn)* béllett arany kötéssel egyszerbe hányott.
Egy veres kamuka hosszu suba, merén nesttel béllett, aranyas zsinorral virágossal hánt.
Egy veres kamuka haczoka hasonló prémmel hányott.
Egy szederjes bársony kis suba, hölgygyel béllett és tözött bécsi aranyas prémmel hányott.
Egy veres bárson kis suba nesttel béllett, négyszerbe fényes prémmel hánt.
Egy fekete bárson kis suba nesttel béllett arany kötéssel prémezett.
Egy fekete bársony nyári kis suba, tarka bársonynyal béllett és fényes aranyas prémmel kétszerben hányott.
Item. Egy fél skarlátveres szükújjú mente rókaháttal béllett, kinek az hátulján kowedygh (?) az béllést elfejtették.
Egy gránát galléros és hosszú újjú mente, avagy karasia rókatorokkal béllett.

Egy olasz posztó veres mente csonka újjú veres avagy török bárány bőrrel béllett, száras gomb aranyazott rajta.

Egy félszer gránát mente, ezüst aranyazott som gomb rajta.

Egy veres olasz posztó csonka újjú félszermente, jó kerekded ezüst gomb rajta, volt valaha aranyazott.

Egy gránát nadrág ezüst kapcsok rajta.

Egy eotev (?) farkasbőrkeztyü sinoron, narancsszín czapából.

Egy szügyelő.

Egy fék.

Egy farmatring.

Más egy szügyelő lengen czapa és egy farmatring.

Két török heveder.

Négy darabka veres, avagy török bárányból béllés.

Item két öreg falravaló fejér szőnyeg.

Egy új fejér kisebb szőnyeg.

Egy feir kis szőnyeg feketével csepegetett.

Két veres új szőnyeg. Ennek egyike nincsen.

Egy avabb (ócskább) veres szőnyeg.

Item. Két fótos selyem paplan zöld rácz tafota az környéke.

Három rácz paplan. Egyike ezeknek nincsen.

Item. Vagyon huszonnyócz abrosz és egy végben lészen négy abrosznak való vászon.

Két végben ötven asztal kezkenőnek való.

Huszonkilencz lepedő.

Négy darab len vászon.

Hat vég kender vászon.

Nyócz párnára való trellith héj.

Négy fejelre trellith héj.

Öt fejelre való tarka párnahéj.

Öt paraszt főre való sahos.

Egy vég patyolat.

Tizenkét kendő kezkenő, ki reczés, ki fejérvarrásos.

Vagyon ugyanott ötven sing trellit.

Item. Csépánba vagyon párna kilencz.

Fejel tiz.

Vánkos öt.

Dunyha kettő.

Item. Csetneken vagyon párna öt.

Fejel hat.

Vánkos öt.

Cseléd párnája párna három.

Fejel négy.

Dunyha egy.

Item. Csitneken vagyon ón míű pinttes kanna kettő.

Iczés kanna három.

Meszeles kettő.
Ón tál vagyon tizenöt.
Ón mosdó egy.
Medencze, velenczei réz, egy.
Item. Csépánban ón míü pintes kanna kettő.
Iczés kettő.
Messzelyes három.
Ón tál öreg hét.
Ón tál apró öt.
Ón tányír huszonnégy.
Vasfazék vagyon öt.
Item. Vagyon Csépánban hat szekeres ló.
Paripa kettő.
Szarvasbarom mindenestől huszonhét.
Ökör tizenegy.
Disznó, öreg öt.
Apró hét.
Szalonna vagyon tizennégy.
Item. Csetneken szarvasbarom vagyon huszonhárom. Ezeket Zelemèri hajtatta haddal el.
Tavali borjú hét.
Disznó ez ideiek nékül negyven.
Juh vagyon mindenestől öreg és apró kétszáz hatvankilencz, kiknek az örege százötvenhét. Az tavali száztizenkettő.
Méh vagyon köpü kilenczvenhárom.
Ugyanott vagyon két búzaasztag, kinek egyikébe vagyon négyszáz kepe. Az másikban több háromszáznál.
Item. Borsó hordóval öt.
Lencse két hordóval.
Szalonna tiz.

Az csetneki jószágbeli résznek, kit Máriássy Anna asszony az néhai Vitézlő Chitneky Mihályné bir örökségének és készpénz jövedelmének megiratása, avagy száma.

NB. *A regestrum ezen része száraz felsorolása annak, mely helyen melyik jobbágy mennyivel tartozik; a mi sem történeti sem művelődéstörténelmi érdekkel nem bír.*

(A befejezés a következő:)

Mindezekre rendszerént ugyanazon személyek előtt az kik az én derék testamentomomnak és ez mostani lagistromnak megiratásában jelen voltak minden dolgoknak nagyobb bizonságára és az én árváimnak jövendő hasznokra, az én magam és testamentariusim kezek irásával megerősítvén, irattattam csépánfalusi

házamban vigesima octava die Januarÿ anno domini Millesimo quingentesimo Nonagesimo Secundo.

Gregorius Tÿrnaviensis
Vicecomes Comitatus Scepusiensis mpr. (P. h.)
Christophorus Sodos mpr. (P. h.)
Andreas Tőke de Chepanfalva manupria (sig. impr.)
Andreas Cariteni m. p. (P. h.)
Nicolaus Cariteni m. p. (P. h.)
Korom György m. p. (P. h.)

Az mely marhát ez mai napon rectificáltunk ez két fél között, ugymint az vitézlő Máriássi Ferencz uram és Monaky Miklós uram, azonképen felesége Csetneki Anna asszony között, ugyanezen megnevezett felek akaratjából és engedelmekből, mely marha szállott Csetneky Anna asszonyra az édes anyjáról, az néhai Máriássi Anna asszonyrúl az maga testamentoma és inventáriomja szerint. Minthogy peniglen azokban az marhákban külön időben és szükségre az néhai Csetneky Ferenczre azonképen Csetneki Anna asszonyra el is költének, annyi részben ez derék inventáriomban mind azok cassáltatnak, az melyek ennek az párjában meg vannak lineálván. Mely pariáját mi pecsétünkkel és kezünk írásával megerősítettünk. Actum in possessione Somos 25. Julii Anno 1603.

Coram nobis
Sigismundo Paczot m. p. (P. h.)
Joannes Kendi junior mp. (P. h.)
Franciscus Mariassy mp. (P. h.)
Nicolaus Monaki mp. (P h.)

(A gr. Andrássyak krasznahorkai levéltárában őrzött eredetiről.)

Közli —R.

Révay Istvánnak és Ferenczneк Budavár alatt 1541-ben julius 16-án kelt végrendelete.

Ego et dominus frater meus Stefanus de Reva, Nassadistarum majestatis capitaneus, Domino Deo autore pugnaturi cum hoste communi in nomine sanctae et individuae trinitatis, si quid humanitus nobis fratribus contingeret, dominam .... meam nempe uxorem dicti domini fratris mei, liberos item nostros carissimos, et bona nostra omnia sacratissimae romanorum Hungariae Bohoemiae etc. majestati domino nostro clementissimo, utpote viduarum et orphanorum supremo tutori demisse humiliterque commendamus, sicuti alioque nostra omnia commendata esse

debeant. Posterius post majestatis generosam tutelam proxime omnia reverendissimis ac spectabili et magnifico dominis Strigoniensi et Colocensi archiepiscopis, domino Alexio Turso .... locumtenenti praefatae majestatis testamentaliter legamus, curam item orphanorum nostrorum dominis reverendo et egregiis dominis Alberto episcopo et camerae regiae praefecto, Paulo Bornemisza secretario majestatis et magnifico Michaeli de Mere protonotario delegamus. Provisionem autem et administrationem omnium bonorum nostrorum specialiter committimus egregio Georgio de Rakov vicecomiti nostro comitatus de Turocz, cui Damianus Kakas de Vanyán et Franciscus de Neczpál omni consilio assistere debeant. Denique Georgius de Rakov omnibus creditoribus meis debita omnia solvat, praecipue autem illa centum quinquaginta florenorum ad rationes carissimi fratris mei domino Georgio Verneri et Francisco Dobra debitorum solvat, et ipsum dominum Vernerum debito absolutum rederre .... citra moram. Cui quidem domino Vernero sic et domino Valentino Bethio et domino Leonardo Sztokol studia et educationem item et omnem institutionem carissimorum filiorum meorum. Mihaelis Joanis, Laurentii et Francisci, necnon Ladislai ex dicto domino fratre meo nepotis carissimi commendamus. Reliqua omnia negotia maxime industriae et integritati praefatorum bonorum familiarium nostrorum Georgii Rakovszky, Damiani Kakas et Francisci de Neczpal juxta praemissam commissionem nostram rursus commendamus. Datum ex Castris ad Budam positis sexta decima die mensis Julii anno Domini Millesimo Quingentesimo quadragesimo primo.

Franciscus de Reva manu
propria et Stephanus m. p.
(L. S.) (L. S.)

Bornemisza Anna hozománya.

1591. undecima die mensis Decembris etc. Bornemisza Anna asszonyval Kálnásÿ Ferenczével, az mi marhát adtanak Bartusfalváról.

Egy fekete bársony szoknya kötésekkel hányott.

Egy fekete bársony kis suba jó ezüst olasz széles perémmel, kit parsamánnak hínak, hányott, nesttel béllett.

Egy kík dupla tafota szoknya, közparsamánnal hányott.

Egy feir dupla tafota szoknya veres perémvel hányott.

Egy veres dupla bársony kis suba, szíp kötésekkel hányott, szíp nesttel béllett.

Egy veres kamoka szabású verfelljes (koczkás) szoknya ezüst kapcsok rajta sinyorozással, fekete bársonyra hányott.

Egy veres olasz posztó szoknya parsamánynyal hányott, ezüst kapcsok rajta, feir köz parsamánnal hányott.
Egy veres dupla bársony cseh süveg gyöngyös, béllett.
Egy arany láncz, hattvannígy arany benne, hat ezüst kalán.
Egy pogány pínzes hosszú öv, aranyas merőn.
Egy aranyas ezüst kanna.
Egy zománczos ezüstöv keskeny.
Huszonöt abrosz, de hosszú asztalra való is vagyon benne.
Huszonöt lepedő, az kettei varrott az kettei reczés kantus (?)
Tizenhat kezkenő, az négye varrott.
Egy selyem aranyas paplan.
Egy köz uj paplan.
Hat derékall.
Négy fűall, kettei varrott, kettei széles selyem széllel.
Két vánkos aranynyal varrott.
Egy hosszú suba, rövid ujjú, szederjes, tafota, veres perémmel hányott.
Tizenkét imeg váll.
Tiz előkötő, aranyas orcza takaró.
Egy gyöngyös féketŏ fl 33.
Egy féketŏ fl 7.
Egy arany győrő zafil fl 35.
Egy veres atlasz kis suba szederjes perémmel hányott, fekete nyúllal béllett.
Datum eodem die et loco supradicto eodemque anno 1591.

Kálnássÿ Matthias
násznagy lévény
Berthóti János m. p.
(p. h.) (p. h.)

Hátlapján: Parafernum filiae meae charissimae Annae Bornemissza.

(Eredetije Herfurt József birtokában, Eperjesen).

Közli: PETTKÓ BÉLA.

Mednyánszky Jónás nászvendégei Beczkón.

(1664—68.)

A Rákóczy fejedelmi ház diplomatiai főemberének korabeli állását a hazai társadalomban, valamint e társadalom jókora csoportját illustrálja egy sajátkezű feljegyzés — mely ugyan mint csupán magánczélra készült scarteta semmi közelebb jelzést nem visel, de melyet tárgy s időpontra nézve elég biztosan meghatározhatunk, t. i. hogy egyik leányának menyegzőjére beczkói házához meghívott

nászvendégek sorát birjuk benne, — s ebben egy jeles tanuságát, mily tekintélynek örvendhetett ezen egyszerű vidéki nemes, ki hivatva érezhette magát egy családi örümünnepére az ország méltóságait és a főuri társaság zömét magához vendégül kérni, és kit ezeknek ép oly fényes sora, mint nagyszámu sokasága tettleg meg is tisztelt megjelenésével. Kár, hogy a feljegyzés tökéletlen maradt, pedig írójának egyebekben tanúsitott ebbeli szokása remélni engedte volna, hogy emlékjegyzést hagyjon tudvágyunknak a vendégek kisérete, utazása, szállásolása, vagy az ünnepély programmja, a lakoma, a különféle fogyasztás és kiadás stb. efféle részlet felől? — de hiszen meglehet, hogy Jónás uram jegyzé, csakhogy nem maradt reánk.

A tárgy és időpont meghatározására két szó és egy név elegendőnek látszik. A távollevőknél mondja: Puchaim »még lakodalom előtt« hagya el bennünket, tehát lakodalomra sereglettek oda. Továbbá: Kéri későn vette »levelemet«, — tehát Levélíró Jónás úr maga volt a meghívó házigazda, mi nem más idegen, hanem csak saját családjabelinek menyegzője esetében lehetett, sigy ezért is ő intézkedik szállásokról. — Három leánya közől melyikén volt a sor? egyelőre nem határozható, de időpontra nézve habozás nem maradhat. »Judex curiae — Csejthén«, Nádasdy, ki 1664-ben jutott e méltóságra; Jónás úr pedig (szül. 1595.) meghalt 1668. Deczemberben, tehát csak e kevés évi időköz határa marad fenn. Az egész egy ív papir, első oldalán a távolmaradtak, második-harmadikán a megjelentek, a végsőn s pedig hevenyében megforditva az elhelyezés kezdetett el.

Érsek uram nga pozsonyi consilium miatt jelen nem lehetett.

Palatinus Um ő nga sulyos betegség miatt, noha nagy készülettel volt hozzá, Beszterczérül nem is mozdulhatott.

Judex Curiae Um ezen dologért Csejtéig jött, (köszvény szállott lábába, jelen nem lehetett.)

Gróf Puchaim Um lakodalom előtt hagya el bennünket.

Gróf Rottal János Um szintén akkor derekas pörei miatt Berémbe kénszeríttetett menni, (jelen nem lehetett.)

Gróf Bottyáni Ádám Um erőtlenséggel mentette magát.

Gróf Forgách Ádám Um véletlen nyavalyával menté magát.

Gróf Homonnai uramnak későn vitték meg az levelet.

Gróf Pálfi Miklós uramnak szintén akkor szegény gróf Puchaim uram jószági miatt Bécsbe köllett menni.

Zichi István Um azzal menté magát, hogy végbelieknek kell fizetni. [1])

Pálffi Tamás püspök érsek Um hagyásából akkor Győrre ment.

Gróf Kéri János Um későn vette levelemet.

Seréni Pál Um betegséggel menté magát.

Révai Ferencz uram is a szerént.

Eszterhas János Um nem hagyhatta az végházát. [2])

Ezek voltak jelen:

Gróf Rákóczi László uram[3])	G. Illésházy György Um, kérő
G. Illésházi Gábor Um	G. Bottyáni Pál Um, vőfély
G. Eszterhas Pál Um	G. Draskovics Miklós Um
G. Tököli István Um	G. Draskovics János Um
G. Eszterhas Ferencz Um	Pongrácz Dániel Um
G. Csáki Ferencz Um	Pongrácz György Um
Szunyog Gáspár Um kiadó	Seréni András Um
Osztrosith Mátyás Um	Niczky Boldizsár Um
Zennyei István Um	Ujfalusi László Um
Zennyei Ferencz Um	Ujfalusi János Um
Szuniog Imre Um	Révai Gábor Um
Eszterhas Farkas Um	Ocskai Ferencz Um
Révai András Um	Madocsáni Imre Um
Révai Imre Um	Dávid Gábor Um
Eszterhas Zsigmond Um	Draskóczi Dávid Um
Eszterhas Mihály Um	Névedi András Um
Eszterhas Miklós Um	Záturecky János Um
Eszterhas Sándor Um	Tököli Miklós Um
Eszterhas György Um	Barkóczi Ferencz Um
Eszterhas Imre Um	Viczai János Um
Ujheli praepost Um [4])	— Domajarics (?)

Gazdák:

Szunyog Gáspár Um	Eszterhas Zsigmond Um
Révai András Um	Révai Miklós Um
Eszterhas Farkas Um	Pongrácz Dániel Um

---

[1]) mint kamaraelnök 1665.

[2]) mint cseszneki kapitány.

[3]) Ha áll, hogy e László 1664. Máj. 17. Várad ostrománál elesett? akkor ez adat pontosan megszorítja az időjelzést.

[4]) Joannes Lucas Györgyövics, Vág-Ujhely.

Révai Imre Um
Ocskai Ferencz Um
Madocsáni Imre Um
Krasznecz László Um
Zirchich Um
Nevédi András Um
Gonzor Miklós Um

Aszonyok:

Nádasdyné asz.
Rákócziné asz.
Tökölinė asz.
Eszterhas Pálné asz.
Czobor Imréné asz.
Csáki Ferenczné asz.
Révai Imrené asz.
Szunyog Imrené asz.
Eszterhas Zsigmondné asz.
Pongrácz Dánielné asz.
Niczkyné asz.
Eszterhas Miklósné asz.

Kis Aszonyok:

Nádasdi Marcza 2.
Nádasdi Kristina 1.
Czobor kisasszony
Czobor Éva kisaszony
Jakusith Zsuzsánna
Pongrácz Julia.

Hivatalosoknak ezeknek leszen külső városba szállások:

Szunyogh Imre urk
Szunyogh Julius urk

(két név kitörölve)

Révai András

(itt félbeszakad, befejezetlen.)

Családi levéltárából közli:
B. Mednyánszky Dénes.

A hazai képzőművészet, műipar, nemzeti viselet, fegyvergyártás és háztartás történetéhez II. Rákóczi Ferencz udvarában s korában.

(1706—1711.)

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Többször volt alkalmam a hazai képzőművészet, különösen a műötvösség, czímervéset, és szobrász at, nemkülönben a műhímzés állapotáról a Rákóczi-korban, *kü*lönféle adalékokat közzé tenni. E tekintetben utalok különösen az Archaeologiai Értesítő XII-ik kötetének 5. és 7-ik füzeteiben megjelent közleményeimre.

Most ezeknek kiegészítéseül módomban van bővebb adatokkal szolgálni, melyek míg egy részről világot vetnek a *legutolsó magyar fejedelmi udvar* életére: más részről tán nem épen érdek-

telen részletekkel gazdagítandják a hazai képzőművészetek, öltözékismeret és műiparágak úgy is még nem eléggé ismert történetét.

Korántsem czélunk a jelen közleményekkel Rákóczi udvarának teljes képét nyújtani, — a mi vastag kötetre menő tanulmányt igényelne, — itt csak épen a föntjelzett szempontokra leszünk tekintettel; sőt még ezekre nézve sem arrogáljuk czikkeink számára a kimerítő teljesség mértékét, ellenkezőleg, őszintén kijelentjük, hogy csakis a másnemű kortörténeti tanulmányaink irásánál gyűjteményünk- és jegyzeteinkből kezünk ügyébe akadt e nemű adatokat használjuk föl ezúttal, korunknak az ipar és művelődési tárgyak története felé hajló irányát követve.

Legyen bizonyság e közléseink megitélésénél tekintetbe veendő körülmény arra, hogy mily gazdag a Rákóczi-kor, feldolgozást váró művészettörténeti adatokban is!

A jelenleg kezünk ügyében forgó adalékok az 1706-ik évnél kezdődvén: mi is csak itt, tehát a Rákóczi-kornak kellő közepénél ragadjuk meg a fonalat.

A fejedelem, a ki a fényűzést és magyar vitézi pompát maga is nagyon kedvelé, — igen sokat költött e tekintetben udvarnépére és udvari hadaira. Így pl. nemcsak a nemes testőrség, étekfogók, fegyverhordozók, csuhadárok, apródok s más egyéb, csupa válogatott nemes családokból származó udvari ifjai, és nemcsak a deliások (másként kapcsosok,) csatlósok, liberiás udv. inasok, fullajtárok, udv. czímeres futárok, trombitások, vadászok, lovászok, zenészek, madarászok, kocsisok stb. számára gondoskodott kinek-kinek rangjához és állásához illő fényes egyenruházatairól: hanem ebbeli bőkezűsége még az udvari ezredek tisztikarára is kiterjedt. Ily ezred pedig számos volt, ú. m. a magyarországi, továbbá a székely-palotás gyalog-ezerek; a magy. udv. lovas karabélyos-, és a székely lovas kópiás-ezer; az udv. lovas- és gyalog-gránátos-ezredek; a franczia granátos-osztály, és a magyar udv. zöld lövész-csapat.

Mindezen csapatok tisztei számára a fejedelem aranyozott ezüstforgókat, mente- és dolmánygombokat, illetőleg kapcsokat, és párducz- vagy farkasbőrre való ezüstlánczos nagy gombokat készíttetett és angol- vagy fajlandis-poszókat osztatott ki köztük. Képzelhető, hogy ily nagyszámú megrendelésekkel a már-már hanyatlásnak indúlt hazai ötvösművészetet ismét mennyire felvirágoztatá, idejárúlván egyéb sokféle e szakbeli szükségletek is, úgy maga, mint udvara s a fejedelem magyaros fényűzését utánozni igyekező főurak és tábornokok, főtisztek részéről.

Szóval, a magyar vitézi öltözeteknek a Rákóczi-korban újra divatba jövetelével, ötvösökre, skófium-gyártók- és hímvarrókra ó napok virradtak.

Szent-Iványi János, a magyar udv. palotás-ezer parancsnoka 1706. július 14-én az érsek-újvári táborról kelt kimerítő s igen érdekes jelentést nyújt be ezrede ügyeiről s állapotáról a fejedelemnek. Az ezred ekkor több mint 2000 emberből álla. A tisztek posztót kértek az új egyenruházathoz, »s mind közönségesen alázatosan reménkednek Ngodnak, hogy *az forgókat, párduczbörre avagy farkasbörre való gombokat, melyeket kiosztatott ő Nga,* el ne vétesse tőlök, hanem egyszer is másszor is az kik még el nem estenek és a regimentnél vannak, *fizetésekből,* úgy, mint a karabélyos-ezernek, defalcáltassék. Ha pediglen ingyen való kegyelmességéből *ő Nga akar ajándékozni bennünket,* — nagy alázatossággal vészszük, hívséges szolgálatunkkal megérdemleni igyekezünk.« — *Resolutió.* »A posztó szállítatása iránt már parancsoltunk. Az mi az ezüstből csinált mívet illeti, helyesnek találtatik, hogy *mivel azok nem kinek-kinek, hanem az regiment ékességére készíttettek és azon végre osztatni szoktanak is ki az tiszteknek,* — valaki tisztitől elbúcsúzik: azon alkalmatossággal ezen specificált munkákat is adja Ezeres-Kapitányunk kezéhez, refundáltatván számára azon pénzt, a mennyiben az oly tisztnek assignáltatott vala.«

Az említett ékszerek tehát az ezred állandó tulajdonát képezék. Az sem érdektelen a fegyvertan szempontjából, a mit Szent-Iványi itt proponál: »Azt sem bánnám, ha minden compániában lenne egy *két kerekü seregbontónk,* nagy hasznot tennénk.« Mire azonban a fejedelem ezt resolválja: »Seregbontó helyett alkalmatosabb szakálosokat tartani.« Azonban minden századból kiszemelendő 10—10 kitűnő lövészt azzal rendel megbizatni, hogy ezek *vontcsövü stuczpuskákkal* fegyvereztessenek föl, és mindig az ellenség tisztjeit vegyék czélba.

Lónyay Ferencz, a hadsereg főruhabiztosa 1706. febr. 23-kán részletes jelentést tesz a fejedelemnek a keze alatt lévő posztók és kész vagy készülő katonaruhákról, s egyebek közt ezeket írja: »*Zászlóknak* való matériát: *muszulyt* (török kelme) kéket, zöldet, vöröset, fejért 95 véget szolgáltattam ki. *Pánczélingeknek való festett gyolcsot* az hol szokták festeni, próbáltam: de felette drága, s festékök sem lévén, nem bíztattanak; hanem alkalmatosabbnak s jobbnak ítélem Törökországból hozatnom muszul nevű matériát, az minthogy bíztattanak: ha 6000 emberre való kívántatik is, mindenféle színt húsvét után egy hónappal infallibiliter kihozzák. *Egy pánczéling telik egy német forintban s 26 grajczárban,* — az festett gyolcsot annyi áron nem lehetett volna itt megvennem. Rezet ígértem azon pánczélingeknek való materiáért. Bizonyos bál *abákat* is (durva török posztó, köpönyegeknek, nadrágoknak) várom, mellyekért kívántatik mintegy 450 mázsa réz.« Méltóztassék ez iránt Szomolnokra parancsolni.

Fogarassy István udv. főinnyaadónak (főpohárnokmesternek) 1706. május 24-kén Érsek-Újvárból, a fejedelemnek gyönge gyermekségétől fogva való hív komornyikja, ekkor pedig már főkamarása és kincstartójához, Körössy Györgyhöz intézett leveléből megtudjuk, miként vala öltözve Rákóczi, midőn 1706. május 3-kán, rég látott s most látogatására sietö hitvesét a szered-nyitrai úton álruhában meglepte:

»A Méltóságos Fejedelem Kis-Tapolcsánbúl Nyitrára eleiben ment, tegnapelőtt három hete múlt. Vasárnapot ott eltöltvén, a Méltóságos Fejedelemasszony érkezett ma három hete öt órakor délután Nyitrára. A Méltóságos Fejedelem jelenvaló létele eltagadtatott a Fejedelemasszony előtt, hogy nem Nyitrán, hanem Kis-Tapolcsánban légyen. Azonban a Méltóságos Fejedelem *párduczbőrösön, forgósan, katonásan,* harmad vagy negyed magával, úgymint fegyverhordozókkal, csuhadárokkal és lovászmester urammal *a Fejedelemasszony hintója mellé mégyen, mint kapitány,* és Bercsényi uram, ő Nga sokáig már lévén a hintó mellett, ordert ád ezen szóval: *Menjen Kegyelmed kapitány uram, és a karabélyosokat rendelje ki!* Megrugaszkodván a Méltóságos Fejedelem, a kornyéta (udvari lobogó) eleiben jő, *és ott a delia-lovára ülvén, a hintó mellé hántatja magát, az egész udvariak gyalog szállván, — és ott a hintóban csókolják meg egymást.*«

Ugyanezen időből, 1706. júl. 20-kán Érsek-Újvártt, és sept. 21-kén Egerben Ottlÿk György főudvarmester, a fejedelem számára készült *bútornemüekről* szóló két asztalosszámlát utalványoz. Az első német, az utóbbi magyar; így következnek:

1. *Verzeichniss.* Was ich unterschriebener von Ihro Hochfürstliche Durlauchtigkeit Franciscum Ragozy de Felső-Vadász etc. undt zu dero Hoffstatt von Tischler-Arbeith verfertiget habe, wie folget: Erstlich mache ich einen *znsammen-gelegten Schlaff-Sessel,* darvor 4 fl. Mehr mache ich ein Futral zu denen gläsernen Latternen, pro fl. 3. den. 50. Ittem, mache ich zwey *Felt-Stiel,* a 60 den., = 1 fl. 20 den. Actum Vivar, den 20. Jullÿ 1706. — Summa 8 fl. 70 den. Antoni Merscher Tischler m. p.

2. Méltóságos Fejedelem Felső-Vadászi Rákóczi Ferencz ő Ngának főhoffmester Ottlik György uram parancsolatjábúl asztalosmunkát csináltam. Magyar konyhára egy nagy asztalt, fl. Rh. 1. den. 75. *Fegyvernek való rámát,* megfestve, fl. 1. d. 50. *Két ládácskát könyveknek valót,* fl. 3 d. 50. *Egy hosszú lineát Urunk számára,* d. 15. Az óra alá egy deszkát, d. 12. *Egy tokot könyveknek valót,* fl. 1 d. 75. Kilencz sátorfát, fl. 9 d. 4. Supellátnak való két fát, d. 25. *Tizenkét ablaknak való rámát sátorhoz,* fl. 7. Tizenhárom deszka meggyalulásáért, fl. 1 d. 50. Ablaknak sátorban valónak egy tokot, d. 45. Summa Rh. fl. 25. d. 57.

Mertz János, asztalos m. k.

A Rákóczi Sáros vármegyei uradalmaiban szolgáló conventiós cselédség 1706-ik évre szóló szegődség-könyvében előfordúlnak egyebek közt Nagy-Sároson két *kárpitos*, egy *kertész* és egy kertész-inas; téglavetők, kőmívesek, kőfaragók, *gyantározók* (mázolók) és meszelők, (gÿpsatores et albatores) stb.

1706. dec. 29-én Jenckner János Beszterczebányán gr. Bercsényi Miklós parancsára, Domokos Ferencz dandárnok dunántúli gyalogezrede számára a következő, összesen 3596 frt 37 $^1/_2$ dénár értékű posztókat ad ki a katonai ruhatárból. 1. A tisztek számára: »$9^7/_8$ réf rózsaszinyő hollandia-posztó, $16^5/_8$ réf tengerszinyő, megént 26 réf jóféle hollandia-posztó, a Rh. fl. 7 = fl. 182.; 3 vég királyszinyő fajlendis, $79^1/_2$ réf, á fl. 6 = fl. 477. 2.« Az altiszteknek $105^1/_2$ réf jóféle remek posztó, hat végben, a fl. 2. d. 25 = fl. 237 d. $37^1/_2$. 3. A közembereknek, dolmányokra 1200 réf jóféle kék remek-posztó, a fl. 2 d. 25 = Rh. fl. 2700.

A fejedelem 1707 jan. 8-án Munkácsról meghagyja Galánthai Balogh István pozsonyvidéki dandárnoknak:

»*Stomfai üveghutákban* értvén, hogy *finom üvegcsináló mesteremberek légyenek*: Kglmed egynehányat, az mennyit lehet, feleségestűl, gyermekestűl s portékástúl és szükséges hordozható eszközökkel szekérre rakatván és mellékjök kísírőket rendelvén, küldje N. V. Krucsay Márton praefectusunkhoz, kiket ő Kglme itt jó földön az üveghutára rendelvén, iránt tétet provisiót; melyet hováhamarébb effectuáljon is Kglmed.«

Így akará a gondos fejedelem a hazai üvegipart (Munkácson, Kurimán, m. és a Mátrában voltak közönségesb üveghutái) morvaszéli ügyes mívesek beljebb telepítése által emelni.

Ugyanazon napon pedig b. Hellenbach bányagrófnak azt hagyja meg, hogy »cum *inpingendis pannis* isthic Munkacsini translati panni, pannifices ob defectum colorum progredi nequeant:« tehát számokra a bányavárosokrúl szállíttasson festékeket, a mellékelt specificatio szerint. Különben a saját kezdeményezéséből felállított *munkácsi posztógyár* érdekében 1707. apr. 28-án is intézkedik, ú. m. 1. utasítja Krucsay Mártont, jószágai praefectusát, hogy »kerestessen a jószágokban ollyakat, kiket munkácsi posztócsinálókhoz, a mesterség tanúlására applicáljon.« 2. Kálnássy János munkácsi tiszttartójának azt hagyja meg, hogy a munkácsi posztócsinálók szükségére Lengyelországbúl hozasson zsidók által festékeket, melyek árát ezeknek hegyallyai borokkal térítse meg. Egy nappal előbb, 1707. apr. 27-én Kolozsvártt kelt rendeletével Barcsay Ábrahám erdélyi tanácsurat odaútasítja, hogy a szász székekben található minden mesteremberek számát irassa össze és küldje meg. »E mellett disznódi szűrposztó-csinálókat minden műszerekkel a szász városokra szállíttassa, az holott gene-

rális Pekry Lőrincz úr intimatiójához képest vélek szüntelen dolgoztasson Kgylmed, s fáradságokért fizessen is meg nekik.«

Rákóczi ugyanis odatörekedett, hogy a hadak számára kívántató posztóért külföldre menő tetemes pénz, a hazai posztóipar lehető emelése által idővel mindinkább a hazában maradhasson.

Ugyanezen szempontból iparkodott emelni a hazai fegyvergyártást is. Ez leginkább Besztercze-, s Libetbányán, Csetneken, Rozsnyón, Tiszolczon, Kassán, Lőcsén, Szomolnokon, Bajmóczon stb. szóval a felvidéki városokban virágzott. Így pl. hiresek valának a csetneki csiszárok (kardverők.) Sréter János tüzérségi inspector s a fegyvergyárak s ágyúöntődék igazgatója jelenti 1707. jul. 19-én Beszterczéről Bercsényinek, hogy ott kész fegyver van kezénél 100 karabély, 300 flinta és 400 kard. Thuróczy Gáspár gyalog-ezredes Bajmóczról 1707. nov. 20-án pedig ezredének szükségleteit papírra vetvén, említi, hogy »anstatt der Sabl *thuet man allhier Baganeth machen lassen.*« Tehát 1707-ben már szuronyokat gyártottak Bajmóczon, bizonyára az 1706-ban Besztercén gyártott magyarországi első szuronyok mintájára. (Ez akkor új fegyver volt, franczia találmány. [1]) A puskákat — úgymond — a bajmóczi és privigyei lakatosok is képesek kijavítani.

Berthóty László szomolnoki bányaigazgató tudatja 1707. jul. 10-én, hogy a mi a gölniczi vashámorosokra kivetett fegyverészeti eszközök elkészítését illeti, »én nem igen hiszem, hogy annyi számtalan öszközöket sietséggel véghez vihessenek: mivel gölniczi vashámorokban sokféle eszközöket és golyóbisokat artilleria számára csinálniok kell,« — azok előbb valók.

A fejedelem a vasipar emelése czéljából, Munkácson nagy vashámort és műszergyárt alapitott, melybe Gömörből telepíttette át a legügyesebb vasiparosokat. — Igy jelenti 1707. jan. 22-én Rozsnyóról id. Fáy István murányi várparancsnok, hogy a »Munkácsra küldendő hat hámorosokat már megszerezte,« kiknek is

---

[1]) A szuronyok használatának hazánkban az 1705-ik év őszén Dunántúl vivott hadjáratban látom positive kimutatható *első nyomát.* Ugyanis *Le Maire* franczia műszaki dandárnok, a ki De Riviére-rel együtt e hadjáratra *Bottyán* tábornok mellé volt rendelve, a fejedelemhez 1706. elején intézett tüzetes jelentésében említi, hogy a megvivott *Pápa* és *Kapuvár* erősségek német őrségeiből a magyarokhoz átállott német muskatélyosoktól a jó puskákat s *szuronyokat* a kuruczok elszedvén magoknak, amazoknak silányabb fegyvereket adának: . . . »l'on à ôté aux soldats des guarnisons de Papa et de Kapouvar . . . les bons fusils *et bayonettes* quils avoient, et on leur à donné de mauvaises armes.« *(Eredeti, Vörösvártt.)* T. K.

utazási költségűl a fejedelem január 26-án 100 frtot utalványoz Fáy kezéhez.

A lőportöretés is nagyban folyt sok helyütt, pl. Kassán, Egerben, Beszterczén, a Szepességen és Máramarosban; a salétromfőzés itt és főleg Nagy-Kállón. — Az egri lőporgyárnokot *Fortunatus Meindl*-nak hítták, (1707.) Erdélyben pedig egy 1707. april 12-én költ hivatalos összeirás szerint, a következő »salétromfőző műhelyek és portörő malmok« állottak fenn, a császári kézben levő Nagy-Szebenen és Brassón kívűl, ú. m. Besztercze városában egy »salétromfőző officina« 3 üstre, s ugyanott egy lőpormalom 12 külüre; Dobokában Borzáson salétromfőző, két üstre; Segesvárszékben Trapoldon is két üstre; Nagy-Szőllősön dtto; Szász-Budán dtto; Medgyesszéken Muzsnán dtto; Marosszéken Szent-Annán dtto; Kőhalomszékben Kőhalmon dtto; Mikvásáron dtto; Siberken dtto; Nagy-Sinkszékben Zelistáton dtto; Szász-halomban dtto; Morgondán dtto; Háromszéken Etfalván dtto; végre Marosszéken Náznánfalván egy portörőmalom. Mindezeknek főinspectora: *Botos Imreh.* Beszterczén a portörő malomnál 2, Náznánfalván 3 munkás működék; minden salétrom-műhelynek volt pedig egy-egy felvigyázója s 2—2 munkása.

A kállai salétrom-műhely mindezeknél sokkal nagyobbszerű volt, — legnagyobb az országban.

Most lássuk az udvartartáshoz szorosan tartozó 1707-ik évi adatokat, időrend szerint.

Ajtay Mihály nagy-bányai bányainspector 1707. január 16-án egyebek közt írja a fejedelemnek Munkácsról: »*Négy zsák gesztenyét* küldtem Ngodnak: de praefectus uram az egyik zsákkal az palatinusnénak (hg. Sieniawskyné, Rákóczinak rokona s barátnője) és az kisasszonnnak felosztotta.« Úgy látszik tehát, a gesztenye akkor tájtt hazánkban s a szomszéd Lengyelországban még ritka gyümölcs volt.

Berthóty Ferencz kassai altábornok válaszolja 1707. febr. 5-én Rozsnyóról a fejedelemnek: »Vettem alázatossan Ngod parancsolatját, hogy a Fierville (udvari- gránátos) regimentjebeli *tisztek köntössit* a mennyiben Hellenbach uram el nem készíttette volna, kezemhez vévén, készíttessem el. De a mint informáltatom Hellenbach uramtúl: lehetetlennek látom, mostani Ngoddal való (erdélyi) utazásokra az elkészűlhessen, *minthogy még 600 sing 4 újjnyi széles aranypaszomán héjával vannak. 400 emberre való köntös paszománnal készen vagyon*, az restáló részért peniglen ha mindjárt küldene is az ember, 6 vagy 7 hétnek előtte ki nem hoznák; máshonnan nem is reménlhetem, hanemha Lipsiából hozathatná ember. Rész szerint kétséges is vagyok benne, reflectálván magamot csak némely napi Ngod kegyelmes szavaira is, hogy *800*

embernek oly czifra köntöst csináltatna egyszersmind Ngod. — Mindazonáltal nem akarván én azt vizsgálnom, alázatos kötelességem szerint Ngod kegyelmes intentióját kívánom véghez vinnem. Ngod dispositiója szerint, azon köntösekhez való gomboknak egy részét Bécsből kihozták, más része még hátra vagyon, — Mindezekről Ngod kegyelmes determinatióját alázatossan elvárom.«

»*Replica, 12. Febr. 1707. Munkács.* Az granadírosok számára kívánt köntösök iránt való tudósítást Kglmedtől vévén, valóban csudáljuk azoknak kívánságát; holott úgy reflectáljuk magunkat, *hogy csupán csak az kapitányoknak, hadnagyoknak és zászlótartóknak rendeltük olyformán elkészíttetnünk köntöseket, — nem lévén szükség, hogy 800-ig való embernek készíttessék oly czifra köntös.* Arra nézve Kglmed tartván magát ezen intentumunkhoz, informáljon iránta bennünket: mennyire való köntösöket készíttethet el oly formában? De míg újabb válaszunkat nem veszi, — addig senkinek ki ne oszsza Kglmed.«

Mindazáltal a pazar aranydíszű drága köntösökből 400 emberre való már készen volt; négy újjnyi széles aranypaszománt: ez nem magyar, hanem csakis czifra franczia vagy spanyol katonai egyenruhára való lehetett, — a mint is Fierville granátos ezrede idegenekből: franciákból és németekből álla. Képzelhető a pompás hatás, midőn 400 — esetleg 800 — ily, széles aranypaszomátos, élénk piros vagy franczia-kékszinű chamizolos nyalka udvari had a fejedelmi zászló után büszkén felvonúlt, — szintoly ragyogó magyar csapatoktól előzve és követve! . . . .

Fogarassy István kamarás és főpohárnok írja Munkácsról febr. 24-kén *Körössy György* főkamarás udv. kincstartónak Rozsnyóra: »Minap az *párduczbört* hozó étekfogó által vettem vala Kglmed levelét. *Muszult* nem küldhettem Kglmednek, mert Urunk *1200 lobogót* (kópiákra) csináltat, — actu béllelik, — az is kevés lesz, az ki van. Az *kávét, herbatét* (theát) kiadtam, egyebet semmit. Eczettel tartom az konyhát, az vajaknak is javát elhordták, de hibások is vannak benne, — az cselédekre talám elkél. — Az borai Kglmed pecsétje alatt vannak mindeddig; írjon felűllök: megtöltsük-é? eladjuk-é? s hogy? *Én az új* (hegyallyai) *boraimat 30 talléron adtam el;* (gönczi hordaját) nem tudom, az Kglmedé micsodások?«

A kávé és thea a fejedelem saját használatára kellett. A tokaji borok akkori magas árát a közlött adat eléggé bizonyítja. Asszúborok 50—60 tallérjával is keltek, = 80—90 frt, — számítsuk ezt át a mai pénzértékre! Pedig a borok csakis arany- s ezüst pénzűl adattak el a lengyel s porosz kereskedőnek, nem Libertásúl, s még hozzá kiviteli vámot is kelle fizetniök az ország határainál.

Hagara György pataki tiszttartó 1707. mart. 10-én Sáros-

Patakról válaszolja Körössynek Munkácsra, hogy rendelete szerint »*az párnazsákot*, úgy hasonlóképen *csigás-szekeret*« elküldte Tokajba. Azonban ő meg kész csizmákat kér küldetni, mivel tudja, »hogy társzekérben elég hever,« ő pedig »bőrt Libertáson nem vehetvén,« — már épen csizmákat akart szabatni a bőrpárnazsákból.

Midőn Rákóczi ezen év tavaszán ünnepélyes fejedelmi beiktatására nagyszámú fényes kísérettel Erdélybe vonúlt: egyebek közt *zenészeket is* vitt magával; bizonyítják ezt egy útközben Zilah táján történt kihágások ügyében Patay Kristóf által tartott vizsgálat irományai, melyekben mondatik, mint vonúltak ezen menetben »a nemes gyalog franczia regiment (Fierville-ezrede,) nemes palotás és karabélyos ezer, Tekintetes Nemes Compánia az udv. nemes testőrség,) székelység, ő Fölségét kísérő lovas granatírosok, (b. Vissenacque ezrede,) maga méltóságos udvara bagázsiája« társzekereken, s ezek között »ő Fölsége után két karabélyos *bizonyos muzsikásokat kísért*, kikkel egy czímeres-pósta is volt. Vitka nevű falun, hogy alájok hirtelen szekekeret nem állíthattak, 12 Rh. frt 50 drt vontanak« a karabélyosok, »melynek behajtásában a czímeres pósta legkeményebben viselte magát.« (Ez vala az egyik kihágás.)

Ottlyk Pál fejedelmi udvarnok (csuhadár) írja 1707. oct. 24-én Szerencsről Körössy György kincstartó és főkamarásnak, hogy a fejedelemnek küldött órát rosszúl málházták be. mert az útban elromlott; azért visszaküldi, kérvén, hogy Körössy Munkácsról visszajöttében az órásmesternél (Kassán?) csináltassa meg. Továbbá irja: »Kérem alázatosan édes Bátyám-Uram, *csináltasson Kglmed egynehány pár csizmát Felséges Urunknak, mert az sok sneffirezésben és kacsázásban* (Rákóczi szenvedélyes vadász volt) mióta idejöttünk öt pár csizmát elszaggatott ő Felsége.«

Ugyanaz, szintén Szerencsről 1707. oct. 31-én a fejedelemnek egy a *hímzés* történetére nézve kiváló érdekű megbízását tudatja az öreg Körössyvel, ki ekkor Patakon volt, ekként: »Kegyelmes Urunk parancsolta, Kglmed az mentét mennélhamarébb elkészíttetvén, dolmánt mást hozzája csináltasson. — *Varróknál* (Munkácson) az elkészült dolmányra *csináltasson Kglmed szkófiumbúl ollyan selyemmel egyvelzett gombokat; bojtos bársonynyal* meg köll bélleltetni, de csak övig, azon alúl *vörös, közönséges bársont* köll tétetni. Csizmákat kérem csináltasson Kglmed; mert ha találunk egy kis ideig még itten elkésni, — éppen csizma nélkűl jű vissza Urunk.« »P. S. Concludálván ezen levelemet, parancsolt Kegyelmes Urunk: Írjam meg Kglmednek, hogy *elvégeztetvén varrókkal e mostani köntöst, varrattasson Kglmed ezüstfonállal* azon vörösforma színyű posztóbúl *köntöst*, melyrűl azelűtt is szóllott Kglmeddel ő Felsége. Egy karmazsín színyű övet is, arany-

nyal egyvelegest parancsolt ő Felsége csináltatni, melyről instructiót adta Fogarassy uramnak.«

Végre fennmaradott egy erősen összevarrt 15 ívből álló füzet, mely *Visky János* udvari commissariusnak 1706. april 23-tól 1707. mart. 12-ig terjedő, s ez utóbb nevezett napon Rozsnyóbányán Bulyovszky Dániel udv. főszámvevő által átvizsgált számadásait tartalmazza. Visky összesen 179.351 Rh. frt 37 drról ad itt számot, mely tetemes összeget mind az udvar szükségeire: udv. hadak fizetésére, tiszteknek és katonáknak kiosztott jutalmakra, alamizsnákra, az udvar számára dolgozott művészek és mesteremberek kielégítésére, conventionális cselédbérekre, az udvari konyha részére való bevásárlásokra, stb. költötte el. — Az egyes tételek mind utalványokkal és nyugtákkal voltak igazolva.

Számos művészet és műipar érdekű, de különösen ártörténeti és háztartási szempontból kiváló becsű tétel találtatik ezek között; melyekből azonban, azok nagy sokasága miatt csak mintegy izelítőül jegyezünk ide egynehányat az érdekesebbek közül, ú. m.

»*Egri képíró Mindszenti Mihálynak*, munkájáért fl. 10.« (1706. apr. 28-án.) — »Item adtam 24 mötring aranyfonalat és 32 mötring ezüstfonalat, in fl. Rh. 196.« az udvariaknak, angliai és fajlendis posztó-köntöseik kivarrására. — Egri kerékgyártónak Urunk szekerei csinálásáért 41 frt, egri várbeli kovácsnak 3 frt.« Mulykó török kereskedőnek keleti árúkért aranyúl 1614, s nándorfejérvári Recseb basa emberinek 5607 frtot, Urunk commissiójára. 7. Maÿ. 1706. Szécsénben Fejes Bálintnak Urunk inasának kincses társzekerek reparáltatásáért fl. 6.« »Sátor mellett munkálkodó és varró szabóknak fl. 7. d. 50.« »Bercsényi úr lovászának kantárváltságot (paripát adott át) fl. 18.«. »Die 6. Junÿ. Ilosvay János (fegyverhordozó) uramnak adtam poltura-pénzt, mellyet *bonfordi gyermekeknek osztott ki, fl. 4.*« — 15. Junÿ, 39. csirkét Urunk konyhájára vettem fl. 5 d. 90.« »Forgách uram lovászának kantárváltságot fl. 10.« »Petrezselyemért, tárkonyért 50 d.« Tyúktojás, földi eper, új-borsó, gyümölcs, kajszin baraczk, cseresnye, medgy, körtvély, vereshagyma, foghagyma, lencse, méz, írósvaj stb. mind vásároltatnak az udv. konyha számára; pl. 17 pár csirke, párja 30 pénzen. Úgy a rák, perecz, tarhó, galambfiak, csík, tej, tejföl, mindenféle zöldség, — de legtöbbször a vereshagyma — igen gyakran előjőnek az udv. konyha számára vásárolva. Négy sneff 1 frtért, »egy harismanár« 9 dénárért, egy pár galambfi 30 dénárért, 5 galamb 1 frt 25 dénárt vásároltatik a fejedelem asztalára. »Két oka faolaj, okáját 25 Libertáson = 12 frt 50. d.« Rák 1706. május, június és július hóban úgyszólván mindennap vitetett a fejedelmi asztalra; 64 font halért naszvadi embernek, fontját 8 pénzivel és más 56 fontért 6 pénzivel számítva, 8 frt 48 d. Ugorkáért frt 4. »Egy galambot vettem Asszonyunk

számára 25 den.« 3 akó s egy fertály eczetért fl. 13. Cseresznye, medgy, kajszín baraczk és körtvély szintén igen gyakran, számos frt értékű. Ersekújvári kertésznek zöldségért 3 frt. Svarczvalder patikáriusnak conventiójára 37 frt 90 den. Öt akó eczetért 20 frt. »Czérnára Urunk varrójának d. 75. Jakab sátormesternek fejér czérnára fl. 2. Madarakért 1 frt 25 den. Szent-Pétery uram boraiért 1033 forint 40 den. Nagy-Iday konyhamester uram Szeredben tett költsége 5 fl. Sátormesternek czérnára 3 fl. Gallesre 2 frt. Szekérmesternek, társzekerek ernyőjéhez czérnára 25 d. Komárombúl hozott két öreg tokért a szekeresembernek italpénz 50 den. Naszvadi és gútai halászoknak 185 font halért 12 forint 48 denár. — Naszvadi embereknek 136 font halért 70 frt per den. 6, és 66 fontért per den. 8, 9 frt 48 den. Két kecsegéért 25 den. Ismét naszvadi halászoknak 150 font halért 9 frt, s gútaiaknak 147 font halért 11 frt. 24. Julÿ ismét naszvadi halásznak 257, gútainak 142 font halért 15 frt 42 den. és 11 frt 36 den. Szóval, hal ezen időszakban s úgy gyömölcs is tömérdek vásároltatik, úgyszólván naponként egy-két mázsa, többnyire naszvadi és gútai halászoktól; úgy rák is még mindig.

Dinnye aug. 1-jén fordúl elő a fejedelmi asztalon először, s azután majdnem naponta. Eczet aug. 3-kán tardoskeddiektől 7 akó vásároltatik. Aug. 5. egy hordó káposztáért Újváron 18 frt adatik. Aug. 7. Újvárból küldetik hal Esztergomhoz 5 frt ára. Aug. 8-kán 7 akó eczet vásároltatik 24 frt 50 drért. Aug. 13, s rák, perecz, tyúkmony, alma, retek, torma, murokrépa, fejeskáposzta stb. Aug. 16. 6 pár csirke 1 fr. 80 d.; 4 lúd 1 fr. 60 d., 10 tyúk per 20 den. = 2 fr., két pár kappan 1 fr. Aug. 17. *szölöért* 25 den. »Esztergomban die 22. Aug. fegyver alatt vásároltattam 100 akó bort hajdúknak, = 259 fr. 50 den. »*25. Aug. 60 oka dohányért Urunk számára, vásárolván okáját fl. 3., fizettem törököknek fl. 180.*« Szőlő ezután majd mindennap jön a fejedelmi asztalra, s aug. 29-kén már a *szilva* is megkezdődik. »Madarak« (fogoly, fürj, haris) igen gyakran vásároltatnak.

Esztergom alatt Eszterházy Antal azon katonáinak, kik a sopronyi sánczvonal bevétele hírét megvitték, 8 tallér. Komáromi halásznak vizáért 6 frt, más halakért 8 frt.

Sept. 12-kén »*Munkácsi posztómetszöknek birkegyapjú vásárlására, Urunk commissójából fl. 1500.*« És »Ternavai Todorán törökországi postának Urunk commissiójára, Thököly Imre Uram ő Nga conventionálissa mellett fl. 66. den. 80.« Sept. 13-kán Kocsi Ferencz érsek-újvári ref. praedicátornak, Urunk commissiója mellett 60 frt. — Alma, szilva, görög-dinnye 1 frt; 6 snefimadárért 50 den. Húsz szapu lisztért 40 fr. — Nagy János esztergomi hadnagy halásztatván, esztergomi halászoknak fl. 5. — Sept. 15. Törökországbúl kijött Thökölÿ Uram ő Nga cselédjének fl. 635. —

Sept. 24. Szécsényi evang. templom építésére alamizsnául fl. 25; és »érsek-újvári Grassalkovich Jánosnak (a későbbi gróf atyjának) *birkegyapju vásárlására* fl. 500.«

Oct. 4-kén, *a fejedelem nevenapján*, »*hat muzsikásnak* és dobosnak, hoffmesternek uram commissiójára 15 tallér; 13 dobosnak, item Színay kapitány uram három dobossának 16 tallér. —

Oct. 5. Nándori Bene Pál commissáriusnak 9 akó borért, akóját per 12 frt = 108 fr. Item, 42 tyúkért és 9 lúdért 9 fr. 90 den. — Oct. 9. Munkácsra menő posztócsinálónak fl. 4. Oct. 11-kén 11 gönczi hordó borért 190 frt. Oct. 16. Arday Mihály kapitány uram árváinak, Kegyelmes Urunk commissiójából fl. 100. Oct. 18. *palotások hóhérjának* sallárium fl. 20. Udvari borbély Somody Péter conventiójára fl. 45. Oct. 20. Rabutintúl szökött 6 dánus németnek egy holnapi zsold 32 frt. Oct. 22. *Sinkurantús* (chien- courrant) *jágernek* ötnek és a jágermesternek 106 fr. 25 den. Mérai Tóth István nevő szegény embernek Urunk parancsolatjából 25 fr. Baron Joannes Christian Haubitz officiérnek Urunk parancsolatjából 100 tallért. Palotások hóhérjának sallárium 63. fr. Lulier kapitányné instantiájára, Urunk parancsolatjából 200 fr. Oct. 26. Szegedi Szabó Jánosnak dtto 200 fr. Oct. 27. Ternavai Todorán törökországi póstának 67 fr. 25. d. Oct. 29. Egerben vött 12 hordó borért fl. 300. Oct. 30. Egy csatlósnak egy pár fekete csizma árát megadtam, 3 fr. Oct. 31. Mihály mester főszakácsnak, conventiójában, 20 fr.

Nov. elején sok udvari tiszti és cselédi conventio. Nov. 12. *vizslák gyógyítására* 2 frt. — Nov. 13. Tisza-varsányi praedicátor Szombathy György Uramnak fl. 20. Dec. 1. Bodoky pohárnoknak viaszgyertya öntésért 42 den. Dec. 2. Hét mérő vereshagymáért rozsnyai asszonynak per fl. 3 = fl. 21. Salátáért és szőlőért fl. 4. Madarakért d. 10. Dec. 9. Kopóhozó pasztembernek fl. 4. stb. stb.

Ezután a keze alá adott 635½ rőf angliai és 123½ rőf fajlandis posztórúl való számadása következik: melyik udvari tisznek és cselédnek mikor s mennyit adott ki belőle egyenruhákra, illetőleg liberiákra? Történelmileg igen érdekes, mert név szerint megtudjuk belőle, hogy 1706—1707-ben kik minő udvari tisztségeket viseltek. Ugyanez áll a készen kezéhez kapott montourokra (dolmány, nadrág, öv, kalpag, pantallér) nézve is. Előfordúlnak ezek közt »*franczia színü*« (sötétkék) dolmányok és nadrágok; »*publikánsszínü*« (sárgás-zöld) övek, *veres kalpagok*, bagaria pantallér-szíjjak, pantallérvasak stb.

Említtetik 2 font arany-, s 3 font ezüstfonál is, és hogy Érsek-Újvárott 1706. nyarán az udvar szükségére »42 süveg nádméz« fogyott el, stb. stb.

Az 1707. év november 5-én szállított Danczkából Kézsmárkon át Kassára, Rákóczinak lengyelországi fölszerelési biztosa, a

később Heistertől vértanú-halált szenvedett kézsmárki *Kraj Jakab*, az udvar számára 28 vég, vagyis $899^1/_8$ sing *angliai*, 1 vég páduai, 65 vég remek-, és 901 vég közönséges raviczi (septuch) posztót, melyek dec. 5-én osztattak ki az udvariak között.[1]) Volt pedig az angliai posztóból karmazsin színű 11 vég, testszínű 5, zöld 3, kék 4, közönséges vörös 1, franczia kék avagy lazúr 1, violaszínű 2, és hajszínű 1 véggel. A 65 vég remek-posztó mind kék színű vala. — Végre a köz-liberiának való raviczi posztóból franczia-kék volt 280, közönséges kék 406, zöld (az udv. vadászcsapat számára) 165, és veres (a kapcsos-század 100 deliájának és a curiroknak) 50 vég. Látnivaló ebből, hogy az udvar főrendű tisztviselőinél a *karmazsin*, a középrendűeknél pedig, valamint a szolgarendnél a Rákóczi-ház főszíne, a *kék szín* volt az uralkodó.

Azonban már ennyi idézettel is úgy tetszik, hogy túlmentünk a határon; mindazáltal az udvartartás soknemű ágazatairól a föntebbi, bár töredékesen kiszakított adatokkal, némi képet akaránk nyújtani addig is, míg e tárgyban rendszeresen kidolgozott tanúlmánynyal állhatnánk elő.

S most lássuk az 1708-ik évet.

Mindjárt az esztendő elején előirányoztatik az udvari és az országos (senatorialis) cancellariák félévi szükséglete *irodai szerekben*. Nevezetesen, Krucsay István udv. titkár a fejedelem meghagyásából átír a közjövedelmi tanácshoz, Kassáról 1708. január 11-kén, s a következő irodaszerek beszerzését kívánja: 1. *Az udv. cancellária számára.* 24 kötés közönséges írópapír, két kötés regálpapír, 8 koncz aranymetszetű »nagy öreg árkus« levélpapiros; 4 koncz hasonló, kisebb, szintén aranyvágatú; finom spanyolviasz 16 font; szép veres lágy viasz 28 font; galles (téntának) 12 font, gáliczkő 4 font; jól készült vékony pergamen, 10 kötéssel; »festésre való arany« 400 kagylócskával, »de legalább egy-egy borsónyi legyen mindenikben külön-külön«; gummi 2 font; 8 olló; 8 pennacsináló kés; 6 czirkalom. 2. *A kormánytanács cancelláriája számára.* Közönséges irodai, fejérebb, finom regál, kettős nagyobb és kisebb papír; közönséges és spanyol viasz, és pedig az utóbbiból középszerű és finomabb; egy nagyobb kötés pergamen; közönséges, festeni és írni való arany, kék és vörös színek, nagyobbféle kagylókban; gummi, irón, köz- és fehér spárga; tollkések; 3 gyertatartó hamvvévőkkel; téntakészítő szerek; porzó.

---

[1]) Egy 1708. január havi más posztó-kiosztási jegyzékben 6 vég „*sayeta selyemposztó*"-rúl és két vég „*spanyor posztó*"-rúl is van emlékezet; ezeket $856^1/_2$ sing mindenféle színű angol posztóval együtt Spillenberger Szaniszló szállította.

Melyek is minélelőbb beszerzendők, mivelhogy a cancellária mindenből igen kifogyott.

A 2. alatt a mennyiség kitéve nincs, — azonban ide hihetően legalább is a kétszeres, ha nem háromszoros anyagszer kellet, mint a kabinetirodába.

Ugyanezen napon, 1708. jan. 11-én Dániel György fejedelmi szárnysegéd két ládát hozatván Munkácsról Kassára, udvari szükségre, ezekben a következő tárgyak találtattak: 3 puska-aczél, 2 golyóbis-minta, 1 puska-kulcs. Egy fejér camisol, 25 asztalkendő, 2 új rojtos abrosz, ugyanolyan 2 viseltes, rojtozatlan; 21 sing új asztalkendőnek való szövet s ugyan más darabban $17^1/_2$ sing. Egy paraszt-lepedő, két rúd spanyolviaszk. Egy zöld kisnyiczér posztó német nyeregtakaró. 24 viaszgyertya, egy viselt dikta-párnahajba takarva. Két kis és két nagyobb táska levelek. Ismét egy csomó levél. Egy tokban négy findzsia, más tokban 6 findzsia-tálkák. Félcsomó réz-szeg. Egy vászon-zsák, 4 flinta, az hárma aczél nélkűl; egy gyöngyházzal s csonttal rakott stucz. — Egy zöld posztóval burított német nyereg. Más nyereg, magyar, veresbársonynyal burított. Két pár viselt puskatok. — Egy pár német saru. Egy csomó vékony viaszgyertya. Egy vászon-zsák. Négy lakatkák.«

Midőn a fejedelem nagynénje gr. Rákóczi Erzsébet, gróf Erdődy Györgyné 1708. elején elhúnyt: Rákóczi nehány hétre udvarát gyászba öltöztető. Erre vonatkozólag fenmaradt Szalontay János udvari commissariusnak Kassán január 25-én kelt következő recognitiója: »Recognoscálom praesentibus, hogy a midőn Kegyelmes Urunk ő Fölsége az Fölséges Udvarnak egy részivel gyászban öltöztetett: azon köntösnek szükségire administrált N. és V. Spilemberger Szaniszló mundírozó-commissárius uram ő Kglme 78 dolmányokra való fekete szőrgombot, 160 sing fekete, vastag vásznat, (bélésekre) és 840 sing fekete szőrzsinórt.« (A fekete posztó az udvar és hadak számára nagyban megrendelt készletekből vétetett.)

Csetneky János tiszttartó Jolsván 1708. apr. 15. kelt levelében értesíti b. Klobusiczky Ferencz közjövedelmi tanácselnököt, hogy asztala számára most egyebekkel nem kedveskedhetik, »hanem véletlenül most, az Ngod szerencséjére akadtam *három berki tyúkra* (fajd-tyúk) *és egy vadgalambra, — hat ostyepkával együtt* ezen hajdútúl Ngodnak megküldtem, valamely *száraz és ez idei szemercsegombával* együtt.«

Asszú- és szarvasgomba gr. Bercsényi asztalára is gyakorta küldetik a murányi uradalomból.[1])

---

[1]) *Nógrád vármegye* pedig 1707. nov. 22-kétől 1708. jan. 6-káig a következő élelmi stb. szereket szállított Bercsényi gróf, mint fejedelmi

1708. april 27-én Kálnássy János munkácsi tiszttartó, az ő Fölségétől »az munkácsi *franczia ácsok vagyis molnárok* számára holnaponként rendeltetett 240 frtokat« nyugtázza april hóról. — Ugyane franczia ácsok 240, utóbb 200 frt havi díjáról többször is tétetik említés. A fejedelem a munkácsi várban, továbbá Hernád-Németinél készíttetett velök egy-egy franczia rendszer szerinti jeles műmalmot, amott a Latorcza, itt a Hernád vizére. Mindkét malom több kerékre őrlött, s gépezetüknek rajza is fennmaradt Vörösvártt.

Technicáról lévén szó, megemlítjük, hogy a selmeczi bányák mélyebb tárnáiban meggyülemlő alagvizek kiszivattyúzására, — miután a lóerő igen sokba kerűlt, — *Höll Cornélius* nevű windschachti bánya-gépmester talált fel egy vízerőre való emelőgépet, (Wasser-Druckwerk) melyet aztán ez év tavaszán, a húzamosabban Selmecz táján időző *gr. Bercsényi Miklós* saját találmányával tökéletesbített. E gép 1708. nyár elején már oly derekas működésben vala, hogy a vihnyei fürdőben időző fejedelem kíváncsiságát is felkölté, — a ki személyesen elment azt megszemlélni. Ugyanis Kovács János orsz. közgazdasági tanácsos értesíti Selmeczről jún. 30-kán Bercsényit: »Az Úr-Isten naprúl-napra áldja Windschachtot, mivel ez elmúlt héten is 300 gyra jött be, ma pedig egy nagy stufát hoztak ki, három mázsára valót s nagy áldásút. Tegnap decrescáltak a vizek, most is azon statusban vannak; pachenstolnai vizek pedig jól apadtak, elannyira, hogy az ott való elmerült plumbifera minerák is szabadúlni kezdettek. *Fölséges Urunk holnap Erciád inventióját meg akarja látni Windschachton.*«

Azonban a látogatás júl. 3-kára maradt, a mely napról Beniczky Gáspár udv. titkár ezt jegyzé naplójába: »A Felséges Fejedelem a selmeczi bányákot meg akarván tekénteni, Tek. és Ngos Hellempach János administrator úrral és fejedelmi udvarával azoknak megvizsgálására ment; az hol is az *vízi mesterséget* és egyéb accessoriumokat megteként vén, selmeczi kamoraházhoz

---

helytartó és főtbk udvara és törzskara eltartására: Szarvasokat, özeket, erdei vadkant, nyúl, fogoly, húros- és apró madarakat; ártányt, borjút, malaczot, bárányt, tyúkot, lúdat, pujkát, tyúkfiat, vizát, *szárított halat*; tojást, vajat, zsírt, mézet, bor- és vadalma-eczetet, túrót, almát, aszalt szilvát, aszalt medgyet, *asszú-gombát fellülét*, mindenféle liszteket, pohánkát, köles-, árpa- és tönkölykását, káposztát, veres és foghagymát; mindenféle kerti zöldségeket, borsot és gyömbért, 30 akó sert, még több bort, 30 szál viasz- és 700 szál fadgyúgyertyát. — *Pest megye* administratiója aránylag kevesebb; pl. fadgyúgyertyát csak 500-at szállított, s igy tovább.

ment és ott is, az aranyat ezüsttől miként választják, megteként-vén, — vissza Vihnyére ment ő Felsége.«

E látogatás alkalmával, melyet Rákóczi a szakértő b. Hellenbach bányagróf kalaúzkodása mellett végzett: a szélaknai víz-erőmű s annak értelmes vezetője Höll Cornélius — kiről, és saját találmányáról Bercsényi is többször emlékezik leveleiben — annyira megnyerék tetszését, hogy megbízást adott Höllnek úgy e »Wasser-Stangen-Kunst« szerkezeti rajzát, némely rajta teendő saját javításaival, — valamint egy Munkács várában fölállítandó víz-emelő gép mintáját is elkészíteni. Mire nézve *Höll* 1708. júl. 9-kén már fölterjeszti a fejedelemnek a kívánt rajzokat; a többiről pedig így ír: »Was das Modell zu dem Wasser-Druckwerk belangt, so Euer Durchlaucht zu Munkácz aufzurichten allergnädigst resolviéret seindt, werde ich solches, sobald es möglich ververtigen, und euer Durchlaucht überbringen,« stb. Cornelius Höll, artifex fodinarum Windschachtiensium m. p.« A windschachti vízgép rajzáról megjegyzi, hogy abban azon szerkezeti javításokat, *melyeket a fejedelem javaslott*, kiábrázolá s kérdi: »ob dieser (t. i. tervrajz) *nach der allergnädigsten Meinung* möchte getroffen sein, oder nicht? stehe es in Euer Hochfürst. Durchlaucht gnädigsten Belieben *zu corrigieren*; *ich zweiffle keineswegs, dass diese Invention*, so sie ims Werk sollte verfasst werden, *Euer Hochfürst. Durchaucht nicht zu höchtsen Ruhmb sollte erlangen.*« — Látjuk ebből, hogy az oly sokoldalú tudományos képzettségű Rákóczi a gépészethez is behatóan értett.

1708. május 8-kán Szerencsen Ottlyk György főudvarmester, a Törökországból érkező diplomatiai ügyiratokra való tekintettel, a fejedelem megbízásából egy »*Szegedvári Ahmet bassa*« nevű »*török íródiákot*« szerződtet az udvarhoz. Ennek hópénze volt 16 tallér, s esztendőre egy rókaprémes mente, 3 pár karmazsíncsizma, 3 lóra abrak és széna, magának s szolgájának húsa és kenyere. Éve april 21-kétől kezdődik.

Még egy adatot 1708. tavaszáról. Bercsényi — ki a *zenének* nagy kedvelője volt és saját jeles udv. zenekart tart vala *Cedron Imre* nevű udv. karmester vezetése alatt, — megbízást adott az Érsek-Újvár táján táborozó Csajághy János ezredesnek: szerezzen ki neki valahogyan Bécsből egy pár *hautbois-istát*. Az ezredes el is jára a megbizatásban, — de sípos-csalogató emberét, (ki mellesleg tán kémségben is járt) elfogták: »Az mely emberem *huboistákot* hozott volna, azt rajta kapván, úgy értem, hogy *felakasztották* nyavalyást, *az sípokat nyakába kötvén.*« (Csajághy, Podhragyról 1708. május 15-én Bercsényinek.)

Cedron bandája tehát ezúttal nem szaporodhatott. [1])

[1]) Ezen év tavaszán Bercsényi Lengyelországból is hozatott

Az Arch. Értesítő 1878. májusi füzetében megjelent közleményünkben említettük volt a fejedelemnek a munkácsi várban működő saját udv. *skófium-gyártóit.* Az alábbi adatkából azonban láthatjuk, hogy ezen, az arany- és ezüsthímzés művészetének alapját képező ritka iparág, Munkácson kívül Felső-Magyarország városaiban, nevezetesen *Bártfán* is virágzott. Az adatka e számla:

»Az Fölséges Vezérlő-Fejedelem Urunk számára dolgoztam következendőt. Die 18. Juny 67½ aranyokból drótot húztam, mellyet Fejes uram (Fejes Bálint udv. inas) kezéhez vette; egy aranytúl à 30 kr = 20 frt 31 kr. Item 43 lat ezüstdrótot húztam, egy lattúl à 60 kr = 25 frt 80 kr. Item 6. Augusti 66 lat ezüstscofiomot à 60 kr = 39 fr. 60 kr. Summa 85 fr. 71 kr.

Diese Summe ist mir durch Herrn Ober-Commissarÿ Alexander Keczer richtig bezahlet worden.

Bartpha, 6. Aug. 1708.

Gantzaug János, scofiumhúzó m. k.«

E kis számla azt is mutatja, hogy a munkácsi skófiumgyár, legalább ekkor még, nem volt képes egyedűl fedezni a fényűző fejedelmi udvar szükségleteit.

Berthótÿ Ferencz kassai altábornok Lőcséről 1708. sept. 8-kán Bercsényihez írt levelében említi, hogy a megrendelt *zászlókat* készítteti.[1]) a mely vásárlások pedig Krakkóból és Boroszlóból megérkeztek, azokat más egyéb portékákkal együtt Murány várába küldé. Az e portékákról szóló jegyzék mellékelve van, s minthogy a benne foglalt majdnem minden tétel igen érdekes, íme itt közöljük:

»*Anno 1708. die 6. 7-bris Murányban elküldött requisitumok jedzése.*

454 hüvelyes lengyel kard. 20 gyalog dob. Egy bársonynyal borított egylovú cséza, került Rh. fl. 360. Egy pár trombita. *Négy baraszlai hegedü.* Négy csomó római húr. Hat *vonásra való czimbalom* és *Instrumentre* (zongora) való húr. 59 növés, németül Gliedt, tengeri-nád. Említett csézához való hám és nyereg, bársonyborítással együtt. *823 Edictum-exemplárok, 734 Regulamentumok.*[2])

---

zeneszereket udvari bandája számára generális *Berthótÿ Ferencz* útján, a ki Lőcséről 1708. május 23-kán jelenti a főtbknak: »Méltóságos Asszony (Bercsényiné) számára elkészítendő csézának munkájában actu fáradozom. *Exciád muzsikási számára specificatió szerint való requisitumokat*, készen lévén kezemnél, hová parancsolja Exciád küldeni? alázatossan elvárom.« T. K.

[1]) E zászlók díszes festésekkel, inscriptiókkal készülének; oct. 10-iki levelében Berthótÿ azok rajzairól (delineatiói) beszél.

[2]) A kurucz hadak számára készült e magyar nyelvű, két rendbeli

Három bálban angliai posztó, jedzés szerint 1749¼ sing. Egy skarlatínból való német palást, aranypaszamánttal. Egy ollyan magyar köpönyeg. Item, egy aranyos ezüst-csat és hat boglár s egy majcz végire való darab; nyom ezüstet 14 latot, próbát 15 latot, és 16 aranyat. Az zománcz helyében aranyazta az aranymíves az ezüstet.«

A később Mikessel Rodostóban elhúnyt hű *Sibrik Miklós*, már ekkor a fejedelem udvari főember-szolgája, helyettes udvarmestere, 1708. oct. 24-kén Szathmárról — hol ez idő tájt Rákóczi tartózkodik vala, -- a Munkácson ülő főkamarás és kincstárnok Körössy Györgynek így ír: »Felséges Urunk parancsolatjából e napokban írtam Kassára, Bácsmegyey (Adám, tüzér-alezredes és a kassai hadszergyár parancsnoka) uramnak, hogy a minémű *sátorfalak*, úgy más hozzátartozandó eszköz vagyon kezinél, transmittálja azokat Munkácsra.« Ha tehát odaérkeznek, tudósítson Kglmed, »hogy a sátormestert azoknak rectificatiójára elküldhessem.« »A minémű borok iránt parancsolt Urunk, az eránt is tudósítson Kglmed, mert ezen a földön *ó-bor* nem találtatik, *a betegek pediglen* (hideglelősek) *sokan vannak.*«

Oct. 30-kán ismét ír *Sibrik* ugyan e tárgyban: »Felséges Urunk parancsolatjából ezen *sátorcsináló zsidókat* kelletett transmittálnom; hogy ott (Munkácson) pediglen ne henyéljenek, tudom, lészen Kglmednek gondja reájok. *Konyhasátort, paripák sátorát,* azután *sátorok falait* kelletik nekik elvégezni. Felséges Urunknak újobban catharusbeli változása volt, de már Istennek hála, jobban vagyon.«

Beniczky Gáspár udv. titkár Szathmárról 1708. nov. 6-kán értesíti Hagara Máté sáros-pataki számtartót: »Mivel Urunk ő Felsége maga is, minekelőtte Tállyára az országgyűlésére elmenjen, Patakra készül: hogy azért tiszttartó uramot készületlenül ne találja, kérem, írja meg Kglmed ő Kglmének. Én a régi szállásomat megtartom; kérem, valamely íródiákjával *odaragasztassa Kglmed a czédulát*, úgy az istállóra is, a hol csigás-lovak vannak, hogy más ne praeoccupáljon.« — Látszik ebből az udvarnál dívott ama rendtartás, hogy a szállások ajtaira felragasztatott az illető beszállásolt neve; tehát e tekintetben is, mint mindenben, példás rend volt Rákóczi udvaránál.

Izdenczy Márton közgazdasági tanácsosnak e tanács elnökéhez, b. Klobusiczkyhoz Erdő-Bényéről, 1708. nov. 13-kán intézett levelében, több érdekes adat kínálkozik a *hegyallyai szüretekről.*« Itt Bényén, úgy nemkülönben Tarczalon, Mádon és Tállyán a fiscalis szőlők már — úgymond — leszüreteltettek, s a borok

terjedelmes katonai szabályzat *Lőcsén* nyomatott. Ezek voltak a *tartalékpéldányok.* T. K.

már elkezdtek forrani. Árenda-bor több lesz 100 hordónál itt, és Tolcsván is reátelik 80 hordóra. Dézma- és fiscalis-bor több lesz 600 gönczi hordónál. »Ngod számára egypár átalag bort akartam megcsináltatni: egyikét *ürmösnek*, a másikát *örvényesnek*; de féltem, nem találtam kedve szerint csinálni Ngodnak; hanem Isten idehozván Ngodat, a mint Ngod parancsolja, úgy fogom megcsinálnom.«

Minő volt légyen ez az *örvényes-bor?* — megvalljuk, mi nem tudjuk. Azon korból még más különös szeszes-italokról is vannak adataink; így pl. Kovásznay Mihály Zemplén megyei esküdt 1698 febr. 27-kén Olaszi-Liszka hegyallyai mezővárosban 18 tanút hallgat ki az 1697-iki tokajvidéki pórlázadás alkalmával elkövetett kihágások ügyében; mely tanúk vallják, hogy szemeikkel látták: mint ivák meg tavaly Tokaji Ferencz fölkelő hajdúi ott Liszkán az utczán — a hordók és átalagok fenekeit kivágván, — »Furtembergh uram ő Nga asszúszőlő-borát, *olasz borát, gyöngyvirág-vizét, gyöngyvirág-égettborát.*« Ez utóbbi csak egy átalaggal volt, s ebből csak azoknak vala szabad inniok »valakik Jantó János (praefectus) után voltanak.«

De térjünk vissza fölvett tárgyunkhoz.

Berthótÿ Ferencz altábornok Lőcséről 1708. nov. 26-kán a fejedelemhez írott hosszabb levele végén, az udvar számára készíttetett, illetőleg megrendelt üveges hintóról emlékezik: »Felséged elparancsolta csézája régen készen vagyon; hanem olyan üveget, a ki az ablakára való, *itten* nem kaphatni; (tehát maga a hintó Lőcsén készült;) odaki (Krakkó- vagy Boroszlóba) írtam s óránként vártam, de még ekkoráig sem érkezvén véle, — tovább már arra nem várakozom, hanem Felséged kegyelmes parancsolatja szerint az hámokkal együtt leküldöm. Úgy csináltattam, elérkezvén üveggel, azután is akármikor megcsinálhatják.«

Az ágyú- és bombaöntés, lőportörés, puska- és kardgyártás: szóval a fegyverkészítés, szertüzérségi és csiszársági műipar köréből is rendelkezünk nehány becses följegyzéssel az 1708-ik évből. Úgymint

A nagy-kállai salétromgyár igazgatójának, Bélay Ferenczneк 1708. január 31-én kelt jelentése szerint, 1707. aug. 1-jétől 1708. jan. 31-kéig az ottani 15 főző-üst mellett 11 magyar és 4 német salétromfőző dolgozott. Az előbbiek conventióra valának szerződve, az utóbbi 4 pedig szertüzérségi hadi foglyok lévén, s azon munkára deputáltatván, zsoldot nem, hanem csak élelmezést és ruházatot kaptak. Bélay munkásai fizetésére 434 frt 24 dr. hátrálékban volt, úgy az egyes paraszt salétrom-készítők részéről a megelőzött év utolsó öt hónapjában beszolgáltatott $113^1/_2$ mázsa és 12 font salétrom árával, 678 frttal is. Mennyi salétromot állított elő a gyár? — nincs kimutatva; de tudjuk, hogy a

hazai (kivált Máramarosban és Erdélyben elterjedt) gyártás korántsem fedezé a szükségletet, — sokat kellett Lengyelországból vagy a török földéről is még behozatni.

A fejedelem Kassáról 1708. april 17-kén ily választ intéz a Huszton salétrom-gyárat fölállítni akaró gr. Bethlen Jánoshoz: »Remonstrálja, egy salétromfőző háznak erectiója és esztendeig való culturája mennyi költséget kíván? esztendeig való haszna is mit importálna? — azután veszi resolutiónkat iránta.«

A fejedelem e kérdésére gr. Bethlen 1708. május 6-kán válaszol Fejéregyházáról, s azt mondja, hogy »egy salétromfőző háznak erectiója, az üstökön kívűl, ad summum 40—50 frttal végbe megyen, reá való költés hónaponként 3 salétromfőző eltartása; jövedelme pedig 3 üst után, ha folytonosan munkál, 3 s 4 mázsa salétrom, s több is.« Várja tehát a parancsot a fölállítás iránt.

Sréter János tüzérségi főinspectornak, a hazai fegyvergyártás szorgalmas előmozdítójának Beszterczebányáról 1708. július 13-káról igen becses tudósítása maradt fenn gr. Bercsényihez; melynek tárgyunkra tartozó érdekesebb részeit közöljük: »Beszterczére érkezvén, a mennyi fegyvert öszveszerezhettem, Exciád parancsolatja szerint ezen alkalommal elküldöttem (a táborra,) ú. m. 26 karabélyt és 110 kardot. — Én a fejérpénz defectusa miatt semmire sem mehetek; minekelőtte Beszterczére érkeztem volna: már itten mind *libetbányai, mind peniglen tiszolczi bombaöntő officinákból* öszvegyűltek a szénégetők, favágók, hevérek és bomba- s golyóbisöntő mesteremberek, és annyira mortificálnak, hogy éppen nem tudok vélek mit tenni.« Panaszkodnak ugyanis, hogy már majd éhel halnak meg, mert a vármegyékből a bányavárosokra épen semmi élelmiszert nem hoznak. Nem kaphatnak semmit sem vöröspénzen. »Reménkednek azért, hogy ha fejérpénzt nem adhatok nekiek: búzát adjak, — ne haljanak éhel. Látván szegényeknek nagy szükségeket,« a mennyi búzám volt itt Beszterczén, úgy másoktúl is kölcsön kérvén, kiosztottam nekik, a közjó előmozdításáért. Verespénz volna ugyan a cassában: de mivel azon semmit nem kaphatnak, nem is akarják acceptálni munkájokért. Úgy tegnap veszem Bácsmegyey Ádám uram levelét is Kassáról, hogy ha fejérpénz nem adatik kezére: ő »oka ne légyen, ha mi fogyatkozás esik az artilleriához készítendő requisitumokban;« mert fejérpénz nélkűl éppen nem progrediálhat in laboratorio. A mi kevés volt, az már elkölt. Kérem azért Exciádat, mindezek iránt rendelkezni méltóztassék.

Innét Beszterczérűl »már mai napon expediáltam Érsek-Újvárba *42 szekér munitiót.*« Kassáról és Eperjesről is gondoskodom. »Az minémű *pipát szarvbúl* parancsolt vala Exciád *ideczáló esztergárossal* csináltatni, azon pipát is ezen alkalmatossággal

elküldettem; ha fog tetszeni Exciádnak a munkája és ollyanforma, *rendessebbet, ezüsttel, cum majori industria et arte elkészíttetek véle* Exciád számára.«

Ezután jön azonban a legérdekesebb:

»Az *ágyúnak delineatiójá*t Exciád parancsolatja szerint megküldöttem; már *az formákkal* készen volna az ágyúöntő-mester: *csak az Exciád titulussa és az versek készüljenek el*, — azonnal az öntésihez is az ágyúnak hozzá fog. Száz frtot kívánna fejérpénzt, méltóztatnék Exciád Berzeviczy uramnak parancsolni, vagy commissiót adatni: ő Kglme adna nekie.«

Ezen, Bercsényi címeivel, címerével és verseivel ékes, díszöntetű ágyú, bizonyára a gróf családi vára *Unghvár* számára készült. Kár, hogy az osztrák katonai barbarizmus ezt is, annyi sok száz más, szép öntetű régi magyar ágyúval egyetemben, beolvasztatta, a szatlmári békekötés után.

A szintén Bercsényi-féle, igen elmés latin hexameterekkel ékes amaz *érsek-újvári ágyúról*, mely csupa, forgalomból bevont *Libertás*-rézpénzekből öntetett, már másutt emlékeztem. Meg kívánom azonban e helyütt említeni, hogy ennek méltó párja a Lorántffy-féle *serkei* (Gömör m.) reform. egyház tornya részére a fejedelem nagylelkűségéből 1707—1708-ban ajándékozott, ugyanily *Libertásokból* öntetett 4—5 mázsás *harang*, mely eredetének megfelelően e feliratot viseli:

Aes quondam fueram, tandem signata moneta
Libertatis eram, multos ad bella ciebam.
Nunc iterum conflata, Diis jam campana vocor,
Pulso, oro, moneo: pax sit tranquilla Libertas!

1708. aug. 4-én Beszterczéről ismét ír Sréter, Bercsényinek aug. 1. a Trencsény megyei Lukánál lévő táborból költ levelére válaszolva, hogy ebben írt parancsolatja szerint ma elindított 50 m. lőport, 20 m. ólmot és 51 bombát Nagy-Tapolcsány felé, a tábor után. »E jövő héten azon lészek, megint vagy 40 mázsa port küldhessek. Újvárban ez elmúlt hetekben Exciád parancsolatja szerint küldöttem 500-ig való bombát, 130 m. puskaport, 100 m. ólmot és egyébféle hadi operatiókhoz kívántató eszközöket. Tiszolczon is vagyon készen még két vagy harmadfél százig való bomba; onnan is, ha Exciád úgy prancsolja, elhozathatom, és akárhová elküldethetem.«

Derekasan működének tehát folyvást a beszterczei, libetbányai, tiszolczi lőpor, bomba és golyógyárak. Azonban 1708. sept. 19-én Beszterczéről ismét panaszolkodik Sréter — most már Rákóczinak, — hogy »az ágyúöntő-mesteremberek előtt maradhatatlan vagyok, mindennap rajtam jőnek, kívánván mun-

kájoknak jutalmát.« A pénztárban van ugyan vagy 50,000 frt, csupa verespénz, — »de verespénzt azon ágyúöntőmesterek elvenni nem akarnak, mivel tőlök sem veszik.« Kéri tehát a fejedelmet, parancsoljon kifizettetésök iránt; hátrálékaik januártól 3700 frtra mennek. »E héten vagy 40 m. puskapor elkészűl, azon vagyok, Újvárba küldjem; mert jóllehet elégséges provisióval vannak ottan: mindazáltal mennyivel több lesz, annál jobb. Itten Beszterczén majd minden héten lehetne elkészíttetni vagy 40 mázsáig való puskaport, csak pénzben fogyatkozás ne lenne.«

Berthótÿ Ferencz Lőcséről 1708. oct. 27-kén kérdést intéz Bercsényihez, hogy Lengyelországból *700 pár pisztolyt* módjában volna most Novitarg (Neumark) felé kihozatni, párját hatodfél tallérjával számítván; kihozassa-e? Ha igen, — kéri árát készpénzűl utalványozni valamelyik felvidéki orsz. pénztárra.

Végre Sréter János 1708. nov. 12-kén jelenti Kassáról Rákóczinak: »Még 25. praeteriti mensis Octobris Beszterczérűl, a midőn a német ellenség Selmeczre beszállott, alázatossan megírtam Felségednek, hogy az minémű artilleriához való requisitumok készen voltak ottan s másutt is, — azokat minden tehetségemmel conserválni és ad loca securiora helyheztetni fogom. Az mint is némely részit praevie, ú. m. 80 m. puskaport és 25 m. ólmot Egerbe, 54 m. port penig és 20 m. ólmot, 4000-ig való álgyúgolyóbist Murányba szállítottam. Méltóságos Fő-Generális Úr ő Excja parancsolatjából is proportionate Bajnóczra, Gácsra, Ledniczére, Letavára és Árvára puskaport és ólmot küldöttem; ide Kassára is most hozatok 750 bombát, 1140 kézi-gránátot, 3000-ig való flinta-aczélt, büdöskövet, (kén) kovát 60,000-ig valót.« Más levelében említi, hogy Beszterczéről elhozta az ágyúöntőmestereket, úgy más fegyvergyárbeli munkásokat is, kiket ezentúl Kassán, Szomolnokon, Gölniczbányán, Tiszolczon, stb. szándékozik foglalkoztatni.

Közli: Thaly Kálmán.

VEGYES KÖZLÉSEK.

MAGYAR EGYESSÉGLEVÉL 1558-BÓL.

A szerencsés véletlen juttatta birtokomba az alább közölt okmányt, melynek közlésével ugy hiszem, mind a történelemnek, mind a nyelvészetnek teszek némi szolgálatot.

Az okmány papirra van írva és egy ív három oldalát foglalja el. A papir szélei rongáltak, szine sárga, az irás is megfakúlt már rajta, de azért, habár helylyel közzel a betük kissé szokatlan alakítása miatt kissé nehezen is, de tisztán olvasható. A harmadik oldal legalján az egész szél hosszában egy keskeny papirszalag van ragasztva, melyre valamikor tizenegy gyürüpecsét volt nyomva sárga viaszba, ezek közül azonban ma csak három látható ép állapotban, a többinek csak a viasznyoma van meg a szalagon. A három, különben apró pecsét, római fejeket ábrázol, valóságos antik intagliók lenyomatai. A szöveg nélküli negyedik oldalon legfölül »1558. Fasc. CXXVIII. nro 116. — alul ujabb kéztől irva »1558. Szélek között való dolognak eligazétása« olvasható.

Az egyességlevél szövegét fogalmazta és irta Kányaföldi Kerecsényi Mihály, mint az az aláirásból világosan kitetszik. Kivüle a tizenkét választott bíró közül csak még hat irta magát alá, miből következik, hogy öt közülök, névszerint Botthányi, Darabos, Gosztonyi, Bebesy és Haholthy nem tudtak irni.

Kerecsényi, ki ezen választott bíróság elnöke és jegyzője volt egy személyben, rövid, mondhatni katonás irályt használ, kifejezési módja erélyes, egy szóval sem mond többet, mint a mennyit épen kell, sőt itt-ott a rövidség okáért homályossá is lesz. Az egész szövegben egyetlen idegen szó sem fordúl elő, sem pedig, az egy eb = köböl, kívül összevonás. Csak az aláirások, nagyobb nyomaték kedvéért, latinok, egynek kivételével. Sőt talán nem csalódom, ha azt vélem, hogy a megnevezett tizenegy választott bíró Kerecsényi mellett csak figurans lehetett, az egyességet pedig a pörlekedő felek között ő maga tette, vagyis, hogy ő volt az indítványozó, a többi pedig az elfogadó, mert azon határozott-

ság, mely az egész okmányon elömlik, egy következetes, hajthatatlan jellem kifolyása.

E választott bírák mind zalamegyei közbirtokosok voltak, kik között Kerecsényi Mihály kiváló helyet foglalhatott el, legalább abból, hogy egy kányaföldi Kerecsényi Miklós, ki okmányunk kelte után egy évvel, 1559-ben, gyulai várparancsnokká lett és különben is híres ember volt, és a mi Kerecsényinknek atyjafia, talán épen testvére lehetett — az tünik ki, hogy a Kerecsényi családnak igen tekintélyesnek kellett lennie. Abból, hogy Kerecsény helység Szt-Balázs mellett van, következtetem, hogy Kerecsényi Mihály maga Szt-Balázson lakott s hogy a választott bíróság ő nála ült össze.

A Szele család, melynek négy tagja, u. m. Jakab, Pál, János és Péterné között köttetett ezen egyesség, még most is több ágban virágzik Zalamegyében. Az említett Szelék, ha talán nem is testvérek, de minden bizonynyal osztályos atyafiak voltak, és mint igazi rokonokhoz illik, folytonos viszályban éltek egymással. A kölcsönös erőszakoskodások és jogsérelmek, két esetet kivéve, abból állottak, hogy egymás jobbágyait zaklatták, károsították vagy károsíttatták. Ebből aztán örökös perpatvar keletkezett, melyek az érdekelt felek és azok jobbágyainak személy- és vagyonbiztosságát nagyban fenyegette.

A jobbágyság a XVI. században ténylegesen minden jogából kipusztított, pénz és véradót fizető szerencsétlen osztálya volt a nemzetnek, melyet a földesurak és a kormány egyaránt nyomott. Ezen korszak országgyülései ugyan a jobbágyság állapotát mindig mint nemzeti sérelmet tárgyalták, törvényeket is alkottak, melyekben kimondták, megerősítették a jobbágyok szabad költözködési jogát, de oly feltételek alatt, melyek az adott jog gyakorlatát meröben illusoriussá tették.

Az igazságszolgáltatás is a lehető legnyomorúltabb volt e korszakban. A szegények ügyeivel senki sem törödött, a jobb módúak pörein pedig az ügyvédek híztak és épen azért addig húzták-halasztották, a meddig csak lehetett. Az 1563. 49. törvényczikk egyenesen az ügyvédek ellen hozatott és a bírákat bízza meg azzal, hogy az ügyvédek nyelveskedésének, álnok fogásainak és perújításainak elejét vegyék addig, míg a várt törvénykönyv életbe lép.

Nem csoda tehát, hogy a pörlekedő felek, a rendes igazságszolgáltatástól nem remélhetvén panaszaik orvoslását, a szokásos jog terére léptek és választott bíróság által intéztették el ügyeiket.

A Szelék között fennforgó viszályok kiegyenlítését, tekintve a választott bíróság végzéseit, úgy látszik, a szomszéd közbirtokosság is sürgethette, mert a jobbágyok kölcsönös fölbújtogatása a jobbágyság között uralkodó ingerült hangúlat miatt könnyen veszélyessé válhatott volna a szomszédos földbirtokosokra nézve is.

»Mi Kerecsényi Mihály Kányaföldéről, és Kettze István Radoványról, Terjék Pál Szenterzsébetről, Terpendi Lukács, Hassági János, Bottyányi Mihály egy részről; más részről Terjék Tamás Szenterzsébeti, Darabos Mátyás, Fodoroczy Farkas, Gosztonyi István, Bebesy Oswáld, Haholthy Miklós; — ez fölül megírt személyek Szele Jakab között, Szele Pál között, Szele János között és Szele Péterné között tettek ilyen megegyezést békességnek okáért, hogy minden pör és háborút, ez ideiglen ki köztök volt, ilyen módon lezaléjtottunk. Először Szele Jakab uram dolgaiban ilyen rendelést tettünk:

Első. Az hogy a Szele János vereségéről és szolgája fogságáról az Szele Jakab uram hitén megelégedett Szele János és őtet mind szolgájával jobbágyival menten hagyta.

Második dolog. Darócz Márton fiai taglását igy végeztük: hogy vizkereszt nap után való vasárnap Szelefalván lássék meg Szele János jobbágyai és szolgái között ilyen módon: hogy minden részről hat-hat személyt fogjanak parasztot, és azok mit lelnek, törvény szerint, minden fél rajta megmaradjon és senki egyebüvé ne vihesse az törvényt, és Szele Jakab uram és Szele János uram tartozzanak a jobbágyokat, az mint törvényén megleli, az mellé állatni, az kétel alatt, azt is hozzája tévén, hogy Szele János tartozzék Szele Jakabnak irásában tudni adni ezen vasárnapig, kiket állott törvénynek, kiket nem, kik az keresetben voltanak, de az Kovács András felől törvényt fogada, kit tartozik a felül megirt nap törvénynek állatni.

Harmadik dologról. Az elvett borokról, kiket Szele Jakab uram jobbágyitól Szele János elvett. Becsvölgyi Kelemenné bora volt eb husz Bödy Lukács bora eb tizenhárom, Bödy Albert bora eb tizenkettő, Gál Miklós bora harmadfél eb, Jankó Ambrus bora eb nyolcz, de erről Jankó Ambrusnak meg kell esküdni, hogy az ő bora mennyi volt a hegyvámnak felette.

Az felül megírt boroknak az árát tartozzék Szele János tizenheted napra megfizetni, minden három köböl borért egy forintot.

Negyedik dologról. Az Istholczy Tamás heleföldéről, kit Orbán Kovács az Szele János jobbágya bír. Ez mostani veteményét kivegye belőle és az ganéjozást megbecsülvén, az fele árát letegye Szele Jakab uram és az Szele Jakab jobbágya ez idő alatt szabadon készüljön az földre.

Ötödik dologról, kiről hitük lett volna Szele János jobbágyinak, Rigó Bálintnak és Benecs Gergelnek, kik négyen magukkal, ezeknek hitüket elengedte Szele Jakab ilyen okkal, hogy csak ő maguk esküdjenek

az holnapi napon hétfőn, hogy az Jankó Ambrus tehene veszésébe büntelenek, de így engedte meg Szele Jakab, hogy Szele János se esküdjék Jankó Ambrusra se fiaira, hanem Jankó Ambrus megesküdjék mind fiaival, hogy büntelenek az tó halászásba.

Hatodik dologról. Az Szele János jobbágyinak, Nagy Benedeknek és Kovács Györgynek, kiknek hitük lett volna ez jövendő csütörtökön kit négyen magukkal, azt is megengedte Szele Jakab ilyen okkal, hogy az elvitt szekrényt visszaadják és valami illeti Bosnyák György feleségét az ő fia marhájából, mindent megadjanak.

Az Szele János dolgáról. Első dologról. Az Be . . . . . Kata bora és barma elveszéséből, kit László János keresett az lezallott Szele János engedelméből.

Második dologról, kiről Szele János keresett. Az Darócz Márton fiai házra menésről és puska lövésről. Azokról Szele Jakab füstjén teszen törvényt ez jövendő Remete Szent Pál napján. Az válal törvény szerint.

A Szele Pál jobbágya bora árát is az nap azon módon fizeti, mint a Szele Jakab jobbágyi bora árát.

Szele János az Polgár Tamás szőlője árát Szele Pál kezéhez adja.

Az Szele Péterné dolgáról és jobbágya, András deják dolgáról ez jövendő szombatot hagytuk, hogy a válal szinén lássák meg az minémü vereség és vagdalás esett András dejákon Kovács Györgytől.

Ugyanazon Kovács György és Nagy Benedek Szele János jobbágyi, kik Az Szele Péterné jobbágyit Csender Jánost és Chender Mihályt verték, azokról is az nap teszen Szele János füstjén törvényt.

Az Bertháné dolgáról fiával egyetemben vereségéről valamint az esküdtek törvénye lelje. Az megtudassék ez jövendő szombaton, azután tizenketted napon elégítsék meg az asszonyt mind fiával egyetemben, ez kéthel alatt.

Az Tar Ambrus fia szőlőjét bocsássa ki Szele János kezéből ez jövendő vasárnapig, ha elakarja venni úgy, vagy törvénynyel, vagy becscsel.

Az Szele Pál szolgája vereségét, Pap Benedekét azt is ez jövendő szombaton lássák meg füstjén törvény szerint és igazat tegyen Szele János.

Ez fölül megírt dolgokat igy végeztük, hogy valamelyik fél meg nem állaná, kétszáz forinton maradjon és kereseti erejében maradjon. — Kelt Szent-Balázson, vasárnap, Szent-Borbálasszony napján 1558.

Michael Kerechéni ppria. Paulus Terjék ppria, Joannes Hasági ppria, Lukas Therpnndy ppria, Stephanus Kecze. Therjék Tamás ppria manu Wolfgungus Fodoroczy ppria.«

Közli: Dr. Lipp Vilmos.

KÉT UTASÍTÁS JÁNOS ZSIGMOND KORÁBÓL.

Két, eddig nem ismert utasítást mutatunk be János Zsigmond korából. Az I. számú Békes Gáspár számára szól, s egy pótutasítás azon követsége alkalmával, melynek feladata volt békét és családi összeköttetést hozni létre a két uralkodó közt. A másik Giczy Jánosnak adatott. Jakab Elek »A Ghyczyek Erdély történetében« czimü munkájában sok érdekes adatot összehozott — de ez adat előtte is ismeretlen maradt. Az pedig nagy fontosságu adalékot szolgáltat Giczy János pályája kezdetéhez: — abból tudjuk meg, hogy a későbbi kormányzó 1572-ben váradi vicze-kapitánynyá neveztetett ki.

I.

Instructio sacrae electae regiae. Mttis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Spectabili, mag^{co} Caspari Békes de Kornyát, supremo cubiculario consiliario et oratori suo ad sacr^{mam} caesaream regiamque Mattem rom. etc. Anno dni 1570. die 27. mensis Decembris Albae Juliae data.

Jóllehet ezelőtt szóval is adott volt ő felsége az ngos Békes Casparnak, oratorának instructiót az ös jószág felöl, mely vagy az ő felsége híveinek császár birodalmában szakadt, vagy az császár híveinek az ő felsége magyarországbeli birodalmában szakadt vármegyékben volnának; de hogy az orator bátrabban előmehessen ez dologban is, ím ujonnan irva tanuságot ad ő felsége neki.

Hogyha onnét felül császár az ő felsége hívei ös jószágit teljes birodalmában valókat nekik megbocsátja, hát ő felsége is az ő felsége vármegyéiben szakadt ős jószágokat az császár híveinek megbocsátja.

Ebbe azért az orátor ehöz tartsa magát.

Joannes
electus rex m. p.

(János Zsigmond sajátkezü aláirásával ellátott ered. a gyfvári kápt. ltár r. a. acták.)

II.

Instructio az vitézlő Gyczy Jánosnak.

Megteként vén Gyczy Jánosnak hívséges emberségét, tekéletességét és az gondviselésre elegedendőségét fogadtam meg az váradi viczekapitánságra és minden külső-belső dolognak gondja viselésére.

Miérthogy penig az váradi és magyarországbeli birodalmak gondja viselését teljességgel és főképpen az én uramra bátyámra Báthori

Kristóphra bíztam, szükség, hogy Gyczy János és mindenek egyebek is ottlétében töle hallgassanak, és az mit parancsol, abba járjanak.

Mikor penig uram bátyám közölek eljő, akkor minden vár, váras és vármegyére való gondviselést és vigyázást Gyczy Jánosra biztunk.

Hagyjok azért minden mihozzánk tartozóknak, lovagoknak és gyalogoknak, várban, városban lakozóknak, hadnagyoknak, kapitánoknak, bíráknak, közönséggel penig mindeneknek, hogy Gyczy Jánost minden mi szolgálatukban és őrizésben, vigyázásban engedelmességgel hallgassák és szavát fogadván az szolgálatban kedvetlenség nélkül eljárjanak.

Hogy penig valaki magát elfelejtvén, szavát nem fogadná s nem becsüllené, avagy az szolgálatra vakmerőségből nem indúlna és nem fogadna szót, szabadságot adtunk Gyczy Jánosnak, minden rendet az ő vétkének grádicsa avagy mivolta szerént méltó büntetéssel megbüntetni. Azonképpen az törvények, melyek az kapitán előtt szoktak itiltetni, uram bátyám otthon nem lívín, az mód szerint, mely ezelőtt observáltatott, megítélje az rendelt assessorokkal egyetembe.

Fizetése leszen Gyczy Jánosnak esztendeig szömélyére hatszáz forint; effelett huszonöt lóra fizetése, minden lóra három-három forint; kétszáz csöbör bor; száz bőcsü buza; zab avagy árpa száz bőcsü; szalonna tiz és verödisznó az ő idejekor azonképpen tiz; bárány kétszáz; huszonöt szekér széna. Miért penig hogy neki mindenkor jelen kell lenni ott Váradon Christoph uram távol létében, az várban leszen tisztességes asztala. Datum Tordae, duodecimo die mensis Maji, Anno domini Millesimo, quingentesimo septuagesimo secundo etc.

Stephanus Bathory.
de Somlio m. p.

Kivül későbbi irással: Giczi János instructiója és fizetése.

(A fejedelem sajátkezü aláirásával ellátott eredetije a gyfvári kápt. ltár r. a. részében.)

EGYKORÚ ADAT ISTVÁNFFI A TÖRTÉNETIRÓ HALÁLÁHOZ.

Illustrissime dne comes dne pater patroneque confidentissime observandissime. Salute praemissa etc.

Az Ngod levelét, melyben az Czobor Imre uramnak szóló levél includálva volt, tegnap vettem itt Bécsben; megszolgálom Nagodnak, hogy Nagod az igazságom mellett törekedik. Parancsolja Nagod levelében, hogy az erdéliekkel való tractatusnak a mássát Nagodnak megküldeném, és mikor szólította ki isten az jó emlékezetü Istvánffy Miklós uramat az napjának végére menvén Nagodnak megírnám. — Azért az Istvánffy uram halálát az mi illeti, úgy értettem Keglevich uramtól, hogy prima Aprilis szólította ki isten ez árnyék világból. Az tractatust penig a mi illeti, bizonyosan írhatom Nagodnak, hogy mivel ő felsége paran-

csolatja ez volt, hogy semmit ad papirum ne írjunk, hanem csak verbaliter tractáltassék a dolog, senkinél nincs az tractatus, hanem azon leszek, hogy szerét tegyem, és ha itt nem is, de az károli tractatióban, a hova, a mint hallom, nekem is el kell mennem, ott bizonyosan szerét teszem.

Hírt Nagodnak egyebet innen nem írhatok, császárné asszonyunk elment ez elmúlt csütörtökön; kedden császár is, a mint hirdetik, bizonyosan megindúl utánna. Amhát bék az praesentet bemutatta, és mivelhogy én beteges vagyok, nem láthattam micsodák, tudom mások értésére adják Nagodnak. Mondják, hogy minden zürzavart és békesség felbontására való okokat az mieinkre hárint. Keglevich Györgytül a győri kapitán az végház kulcsait elvette, itt vagyon maga is mind vicestül miatta. Törvént akar reá láttatni, az híre ez. Az imperiumban recrudescál, nemhogy szállana az hadi apparatus, és nagyobb vérontást kell várni. Itt az expeditiók dolga a magyar dolgokban nemhogy előmenne, de vissza megy, soha az véghetetlen informationál egyebet nem tudnak; én úgy bele fáradtam, hogy ki nem úszhatok belőle. Az gerézci herczeg még el nem érkezett, de bizonyosan be kell jönni pro administratione. Erdődy uramnak az Tavernicorum magisterséget neki conferálta ü felsége és subscriptión a levele. Az én beteges atyámfia velem egyetemben alázatos szolgálatját ajánlja Nagodnak. Tartsa az úristen jó egészséggel Nagodat. Datis Viennae, 16. Maji, A° 1615.

Illustrissimae Celsitudinis V^rae

devinctissimus et humilis
servus et filius
Mich. Czobor m. p.

Külczim: Ill^rmo dno dno comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

(Eredetije orsz. ltár Actor. Thurz. fasc. 43. Nro 39.)

ADALÉK A HAZAI ISKOLÁZÁS TÖRTÉNETÉHEZ.

Spectabilis ac magnifice etc. Humillimorum etc.

Jóllehet nagos uram az Nagod parancsolatját vevén előbbi helyünkre Bártfára vissza kelletik vala (mennünk....) dolognak tovább halasztásában egynihány..... szerzének. Gáspár János uram ő kglme..... (or)szágnak mostani állapatját, és..... (több) különféle hireket hallván, vissza men.....sem engedi. De ha szintén bátorságos..... minemü utolsó búcsúvétellel és készülettel (onnan .....féltünk) könnyü okon vissza nem mehetnénk. Az negyedik (kán)torra, (mivelhogy az harmadikat is éppen kitöltvén, arra való accidentiákat beadministráltattam) mindjárást meg kellene gazdámnak az flor. 45. fizetnem, és ez mellett conventiónk szerént kilencz köböl búzát, 15. itcze vajat, mézet, sót etc. az negyedik kántorra való acci-

dentiákat be kellene administráltatnom. Ha pedig történnék nagos uram, hogy az urfiát Nagod esztendőnknek kitelése előtt egy hónappal, avagy többel onnat elhozatná, semmit minekünk az gazda sem pénzből, sem egyébből csak egy pénz árát is vissza nem adna, az mint magától sokszor halottam. Immár pedig egynihány hetet az ő háza kivül el is töltöttünk, melyeket ű szintén úgy számlálna, mintha ételt adott volna, mert (úgymond) nem adtam én búcsút, hogy elmenjenek, az annak az városnak szokása. Értöm annakfelette mind az Nagod böcsületes leveléből s mind Gáspár János uramtól, hogy rövid nap istennek segitségéből Nagod is alá igyekezik jünni, mi itt jó állapotban vagyunk Gáspár János uram ő kglme dispositiójából. Ne is ítílje pedig azt Nagod, hogy az üdőt az urfi imez amaz haszontalanságában töltené, lehetetlen dolog az nagos uram, hogy Nagodnak nagyobb szorgalmatos gondja és kivánsága lehessen az ő studiomának öregbitésére, mint nekem vagyon. Paternus ac naturalis vestrae magnificentiae affectus adolescentis nostri eruditionis incrementum urget, mihi vero in eo erudiendo honor, existimatio, salus atque adeo vita ipsa agitur.

Marcus Antonius Muretusnak epistoláit reggel hat órakor declarálom, melyet az német deákom ugyan az előbbi, ki bártfai scholát még előttünk elhagyván, ide az scholában jütt, németül explicál nyolcz órakor; magam kilencz órakor compositiót adok, tiz órakor abból és Muretusból exament instituálok. Délután primakor azon Muretusnak poëmáit tradálom és (az m)ellett ugyanakkor rudis materiát adván magyarúl el(őbben számo)kra, versekben redigálják; tertiakor az német..... ex Mureto, interpretálja és az Arith(metikát .....allja. — Én az én leczkéimet nem magyarúl, (hanem .....vo)cabulorum latinorum periphrastice declarálom, ü.....te akármit is magyaráz. Az bibliát ebéd és ..... utánna mindennap úgy magyarázza, hogy kevés..... velem el nem érközik, az mint Nagod meglátja. Minthogy most szabad akaratom szerint tanítok, nem függvén az scholától, csak ez kevés üdő alatt is az versificatoriában alkalmason kezdött proficiálni; nézem alattomban, mint dimetiálja az ujjain az hexameternek hat regiójit, hogy többnek avagy kevesebbnek ne találja irni. Én voltam tizenkilencz esztendős, mikor Kolozsvárott kezdöttem vala hasonló puerili aestu et imitatione az poësist irni. Akarnám Nagodnak kglms uram tudására adni, ez minap Gáspár János uram az urfiat velünk együtt ebédjére hivatván, ugyanakkor ott levén Nyári István uram is ő naga, ki igen perfectus az németben, az deákban is igen exercitatus, beszélé ő naga, hogy rövid nap Bocskay Miklós urammal ő nagával fiokat lőcsei scholában adják. — Ő naga gyermekkorában Bártfán is lakott, de mikor onnét Lőcse scholában ment volna, az német szólásban csak corrigáltatott és nevettetett; ott osztán Lőcsén sokkal expolitius et ornatius tanúlta ez nyelvet. — Ezenkivül egyéb argumentumokkal is bártfai scholának praeferálá lőcseit. Ez okáért nagos uram, ha ugyan az lönne az Nagod kedves jó akaratja, hogy Erdélyből ismét kihozná Nagod az urfiat az nyelvért,

mostan alájüttében érteközhetik Nagod annak az scholának állapatjáról. Az bártfait én igen jól tudom, minemü, minden ember inkább dicséri vvalakitől tudakozom, lőcseit. Az mi nehezebb literaria supellex velünk vala, azt egyik ládámban helyeztetvén, Czoma uramtól Erdélyben küldöttem, hogy Nagoddal könnyebb tehrővel mehessünk. Istenben elnyugodt szegény asszonyomnak ő nagának keserves halálára irt versekben is tiz exemplárt küldöttem, hogy az kiknek illik, temetésnek idején Géchÿ István uram osztogassa. Ma értöttem nagos uram, hogy Székely Mihály az Nagyságod mézét eladta Károlyban, melyről való levelét ezen irásomban includálván, küldöm Nagodhoz. Csuda, mely diligentissime kért Márci András uram mind Eperjesen s mind itt Kassán ez minap, hogy Nagod bizonyosan való érközését tudtára adjam. Nagodat kglms uram kérröm, ha lehet(séges két) avagy három nappal tegyen bizonyossá (Nagod.....) felöl, melyet én ő kglménck megírván, ... korán. Nagodnak mint kgls uramnak tely.....xálom alázatosan, hogy Nagod az Pro.....demandal.... az én hazámnak tisztes..... felöl. Imm(ár) isten segitségéböl..... és felégetvén, m(él)tóztassék Nagod valami sza.....vetes dolgából is az én számomra demandálni az Nagod donatiójának tenora szerént. Én ennél semmit örömesben nem hallhatok, sem olvashatok. — Tartsa, éltesse és hozza az uristen Nagodat jó egészségben. Cassoviae, 21. Mart. 1621.

Spectabilis, Mag^{ciae} Vestrae

servus humilis et addictissimus
J. Pechy m. p.

Külczim: Spectabili ac mag^{co} dno, dno Simoni (Pechy) de Szent . Erzsébeth etc.

Jegyzet: a kipontozott helyek kiszakadva.

(Eredetije az Ötvös Ágoston gyüjteményében. (Eredeti oklevelek) VII. Gyfejérvártt a Batthyányi ktárban.)

Közli: —R.

BETHLEN GÁBOR SZÜLETÉSI HÁZÁNAK EMLÉKE.

Prudens ac circumspecte vir, Domine Amice honorande. Servitiorum meorum parata commendatione praemissa.

Urunk ő Felsége az mely házban születtetett volt Illyén, mely házba ennekelötte valami czímerkövet faragtattam volt, azon házra kivántatván ablak- és ajtókövek, Kegyelmedet intem szeretettel, sőt authoritate functionis parancsolom is, Kegyelmed parancsoljon ez includált jegyzésem szerént az kömüveseknek, hogy mentől hamarébb készitsék el; fizetések fogyatkozás nélkül meglészen az jámboroknak. His

Prudentem ac Circumspectam Dominationem Vestram benevalere desidero. Nec secus faciat. Datum Albae Juliae die 14. Julij Anni Domini 1629.

Prudentis ac Circumspectae Dominationis Vestrae

Amicus servire paratus
Comes S. Bethlen m. p.

Czím: Prudenti ac Circumspecto viro, Domino Paulo Wendrich, Judici primario Ciuitatis Colosvar etc. Amico honorando.

(*Eredetije* Kolozsvár város ltárában. (Fasc. II. Nro 94.)

Közli: Szabó Károly.

AZ EPERJESI ÖTVÖS CZÉH TÖRTÉNETÉHEZ.

Hogy az eperjesi ötvös ne dolgozzék alább 12 latos czüstnél, hogy az eperjesi ötvös büntetés alatt tartozzik darabos müvet az céhmesterhez vinni próba felütísre. Item nem szabados kontárt bevenni az ki itt tanul, nem jöhet be, ha három esztendöt nem tölt, azután mester és az külsöt is mesteresztendöt mikor kiadják az remeket, tartozik az becsületes céhben fél gira czüsttel és két font viasszal és két pint borral; mikor az remeket bemutatta, tartozik egy tisztességes ebéddel, valamennyi bor elkél, ha ötvös feleségét veszi, idegen legyen, nem tartozik mesteresztendövel. Eodem szinte azon szabadsággal, ha az leánát veszi is, szinte azon remeket egészen csináljon. Item az mesterember fiának nem kell remeket csinálni, — senkinek nem szabad két legénynél többet tartani. Senki négy esztendő alatt inast fel ne fogadjon; ha az mester-ember fia ötvös müre beszegödik, avagy felszabadúl, semmivel nem tartozik; ha tovább tartá az inast fertál esztendönél az czéh büntesben (!) leszen; mikor az inas beszegödik avagy felszabadúl, két pint bor, két font viasz. Ha az mesterember habothoz (!) nem megyen, tartozik ez pinzzel avagy czéhben nem megyen.

(*Eredetije* a Bánó család osztropataki ltárában.)

Közli: —r.

KÉT SZENDREI LEVÉL A LOVASOK HÓPÉNZÉRÖL.

A felvidéken alig van levéltár, melyben szendrői missiliseckkel ne találkoznánk, melyek az ország politikai s hadi eseményeit s a zajos végvári élet legrészletesebb képeit tárják fel előttünk.

Valóban óhajtandó volna e leveleknek közzététele, mert a történetirással a jövőben foglalkozók aligha nélkülözhetik a gazdag adatokat, melyek azokban rejlenek.

Az alábbi két levél 1633-ik évből kelt és Sárosmegye rendeihez van intézve, s azokban a katonák hópénzük pontos megküldését és felemlítését sürgetik. A két levél következőkép hangzik:

I.

Illustrissimi Illustres Spectabiles magnifici Generosi ac Egregii Domini et Domini — Fautores nobis plurimum confidentissimi.

Servitiorum nostrorum addictissimam semper commendationem.

Isten minden jókkal, jó egészség- és hosszú élettel, dolgaiban pedig jó szerencsés előmenetelekkel látogassa és áldja Nagyságtokat és Kglmeteket, szívünk szerint kívánjuk. — Az okáért kelletik Ngtokat és kgmeteket, mint nekünk bizodalmas fautorinkat levelünkkel alázatosan megtalálnunk, mivelhogy immár Isten áldomásából havunk ezen jövő szerdán telik el, az időbeni hópénzünket penig tellesgesen (!) elköltöttük s hogy tovább pénz nélkül az havunk felett nem láttuk semmi módját illyen végházban és szük helyen lakhassunk. Annakfelette penig arra is akarjuk Ngtokat és Kgmeteket emlékeztetni, minthogy annakelőtte való üdökben az mikor végházban szállittatott katonákat mindenkoron hóra hat forintot fizetett hóra, az mint mostan Zemplén Ungh és egyéb vármegyék ugy füzetnek katonájoknak, hogy azért mi is másoknál alábbvalóknak ne ítéltessünk, ezért is instálunk alázatosan Ngtoknál és Kglmeteknél, hogy az szerint és előbbeni mód szerint legyen az mi fizetésünk is, megítélheti és sokan tudhatják is Ngtok Kglmetek közül minemü szük hely legyen, az az ő felsége végháza ugyannira, hogy pénzen sem mindenkor talál ember azt, a mi kívántatnék, nem lévén azért kétségünk semmi is Ngtok és Klmetek hozzánk való patrociniomjában, mégis alázatosan kérjük Ngtokat, hogy ezen levelünk praesentáló katonájuktúl (ha akarja), hogy pénzt küldjön, mert úgy általjában pénz nélkül itt nem lakhatunk és nem is lakunk, kérjük is penig Ngtokat s Kglmeteket, hogy ezen katonájukat hozzánk oly válaszszal bocsássa, hogy mi is magunkat tudhassuk mihez tartani. Ha penig valami honos éléssel vétethetne Ngtok és Kglmetek azt is megszolgálnánk Ngtoknak és Kgteknek, lám az hószállásban is ide Szendrőben utolsók nem voltunk, előttünk viselvén az Ngtok és Kglmetek méltóságos tekintetit.

De cetero easdem Illmas Illustres Spectles ac Magcas Dnes Vras quam felicissime valere desideramus.

Datum ex Szendrő, die 8. Augusti Anno 1633.

Earumque Illmarum Illustrium Splium Magcar. ac Egriar. Dominationum Vrarum

humillimi servitores
universi milites equestres pronunc in Szendreö existentes.

Kivül: Illmis Illustribus Splibus Magcis Grosis ac Egregiis Dnis, Supremo ac vice Comitibus Judlium, toti denique universitati Dnorum Magnatum et Nobilium Cottus de Saaros etc. Dominis et Dominis fautoribus nobis plurimum confidentibus.

II.

Illustrissimi Illustres Sples Mgci Generosi ac Egregii dni et dni fautores mihi plurimum confidentes.

Servitiorum meorum stb.

Isten minden jókkal jó egésség és hosszú élettel látogassa és áldja Ngtokat és Kglmeteket, szívem szerint kívánom.

Ez levelem praesentáló katonámat által kényszerítettem ez okáért Ngtokat és Kegyelmeteket requirálnom.

Mint emlékezhetik Ngtok és Kigyelmetek, úgy az minemü bizonyos katonákat itt Szendrőben az ő fölsége végházában generalis úr ő nga parancsolatjából szállított, azoknak havak ez jövő szerdán, úgymint 11 napján Augustusnak telik el. Minek okáért kérem alázatosan Ntokat és Kigyelmeteket, hogy hovahamarébb ezen katonáimtól ha benn akarná tartani Ngtok és Kigyelmetek azon katonáit, hópénzt küldjön, mint akárki is megitílheti, hogy ilyen szük helyben föképpen penig végházban költség nélkül az katona nem lakhatik; menni legyen penig az katonáknak számok, szolgabíró uramék quietantiájokból, melylyel exhibeáltam ő kigyelmeknek, világossan kitetszik. Énnekem harmiczkilencz katonára való hópénzt adtak, az melyekkel kiszállottam, azt mondották ő kigyelmek, hogy az fejedelem ur ő nga jóságából hét lovas jüne közünkben, de még ittédig én egyet sem láttam: az magam állapotját az mi illeti, én mindenkoron Ngtoknak és Kigyelmeteknek alázatos szolgája vagyok, ki az katonákat, ha az hópénz nem leszen, nem tudom miképen tartóztathassam; azért Ngtok és Kigyelmetek oly gondot viseljen katonáira, hogy valamiképen bennek meg ne fogyatkozzék, az ide be való jövetelben is avagy kiszállásban mi is utolsók nem voltunk. — Kérem azért még is Ngtokat, hogy ezen katonájukkal izenjen oly bizonyos választ, hogy magunkat tudjuk mihez alkalmaztatni, ha penig kezekben nem merhetné adni Ngtok és Kigyelmetek az pénzt, rendelhet melléjek bizonyos atyjukfiát, de én reám kezekben bízhatja Nagyságtok és Kegyelmetek.

Az katonák penig öt forintot ujonnan föl nem akarnak hóra venni, mint Zemplén, Ungh és egyéb vármegyék is hat forintot adnak katonájoknak és ők is causálván azt, hogy alábbvalóknak ne ítíltessenek, hat forintot kívánnak.

In reliquo easdem Illmas Illres Sples Magcas Gras ac Egras Dnes Vras feliciter valere desidero. Datum ex Zendreő die 8. Augusti 1633.

Earundem Illmarum Spliam Magcarum Grosarum ac Egregiarum Dnum Vrarum

ad offitiosa servitia
addictissimus
Joannis Hegymeghy

Külczim: mint az első levélen.

(Mindkét levél eredetije Sáros vármegye levéltárában van.)

Reizner János.

BETHLEN MIKLÓS EGY KIADATLAN LEVELE.

Pár hóval ezelőtt Simonffy Sámuel Udvarhelymegye Homorodjárás orvosával találkozván, Bethlen Miklósnak egy ismeretlen levelét mutatta meg, melyet ő nagyajtai Kovács István megkeresésére hosszas utánjárás után szerzett meg; de midőn birtokába jutott, Kovács István már nem volt többé. Említett orvos úr szivességéből a levelet lemásoltam:

A levél tartalma így szól: Szolgálok kegyelmednek.

Mostani Háromszéki bajoskodásim miatt az gyakor tudósítás kívántatik, Kegyelmedet azért kérem, mint barátomat. Szombaton, Vasárnap és Hétfün házától ne távozzék, azonba tartson egy jó lovast készen, az ki Háromszékről nekem írt levelét akár éjjel akár nappal érkezzék oda Kegyelmed házához, mingyárt igen sietve hozza által nekem Sz.-Pálra, mert az dolog nagy káromba jár, s Kegyelmed sietö. Szál Dobosról külgyön Kegyelmed Szombaton által négy vagy öt öveg csobolyó savanyú vizet, vagy bár többet is, mert nagyobbik leánykám beteges, abba javallották, hogy föreszszök. Holnap isten kegyelméből ebédet Felsö-Rákoson eszem. Isten tartsa meg Kegyelmedet.

Ürmös, 17. Novembris 1672. Kegyelmed barátja szolgál

Bethlen Miklós m. p.

Címe következő: Nemes vitézlő Márko Márton uramnak, nekem barátomnak adassék.

A *pecséten* egy kígyó.

Közli: Móricz Gyula.

BÉL MÁTYÁS ÉLETÉHEZ.

A boldogult Molnár Aladár hazánk tanügye múlt századi történetének megírásával foglalkozván, a pozsonyi ev. lyceum gyüjteményében egy igen érdekes adalékra akadt Bél Mátyás életéhez, mely derék tudósunk Haan Lajos előtt is ismeretlen volt, (amennyiben Bél Mátyásában nem emliti.) Ez előrajza Magyarország általa tervezett nagyszabásu leírásának levél alakjában, mely a »Wöchentliche Postzeitung von gelehrten

Neuigkeiten. Leipzig den 3. Nov. A. 1718. n. XLIV.« látott világot s melyet olvasóinknak egész terjedelmében bemutatunk. »*Epistola Matthiae Belii ad amicum Lipsiensem de adfecto opere suo de HUNGARIA etc.*«

»Non potui non rogationi Tuae nuperae locundare, qua Sciagraphiam adfecti operis mei, de Hungaria, impensius a me petiisti. Nimirum diu est, cum ad illustrandas res Hungariae nostrae animum adiecti, auctoramento mihi exstitit, non, quod plerumque sit, inanis studium gloriolae, sed, quod bene mereri de patria, ad bonum civem pertinere semper existimavi. Accessit nimia auctorum, qui patriam nostram, ea parte, qua mihi proposui describendam, illustrarunt, vel hallucinatio, vel, quod turpius longe est, calumniandi libido. Prius illud humanum est, ideoque dignum venia, inprimis si non sint, quos tuto sequare, posterius a humanitate alienissimum, et plerisque illis familliare, qui nominis Hungarici osores, sine causa, existunt. Utrisque succurrendum rebar: istis quidem, vt gentem inclytam, desinant male traducere; illis autem, ut habeant, unde abberationibus suis medeantur. Nec despero, facturum me pretium operae, quod sciam, exstare ea de re, doctorum virorum desideria: quibus nolle pro virili satisfacere, piaculum esse duxi. De huius ergo instituti rationibus sic habe: Opus universum inscribitur:

Notitia Hungariae Antiquae Mediae et Novae, in libros tres diuisa:
Lib. I. NOTITIA HUNGARIAE ANTIQUAE:

Periodus I. SCYTHICA:

Cap. I. De Scythis, horum orgine, antiquitate moribus, religione etc. generatim.

2. De antiquis Scytharum sedibus, sive de Scythia utraque Asiatica et Europaea etc.

Perodius II. HUNNIACA:

Cap. 1. De Hunno-Scythis, horum varietate, moribus, religione etc ac priscis sedibus.

2. De prima Hunno-Scytharum in Europam impressione, et iis populis, quos primo impetu pepulerunt etc.

3. De primis Hunno-Scytharum in Europa sedibus, Scythia parua, Thracia et Moesia utraque.

4. De Dacia et Iasygum Metanastarum regione.

5. De Pannonia antiqua etc.

6. De populis et urbibus Pannoniae antiquae.

7. De fluviis et montibus Pannoniae antiquae.

8. De Hunnorum in Pannonia post mortem Attilae fatis.

Periodus III. AVARICA:

Cap. 1. De secunda Hunno-Auarum in Europam, Pannoniam potissimum impressione etc.

2. De iis rebus, quas Hunno-Auares gesserunt, quos debellarunt populos, occuparunt regiones etc.

3. De eorum fatis et bello cum Carolo M. infeliciter gesto etc.

Periodus IV. HUNGARICA:

Cap. 1. De tertia Hunnorum in Pannoniam impressione etc. et an ubi sint Hunno-Scythiae? etc.

2. De iis regionibus unde sunt egressi etc.

3. De iis populis, quos auorum sedibus pepulerunt.

Lib. II. NOTITIA HUNGARIAE MEDIAE:

Periodus I. ETHNICA:

Cap. 1. De statu limitibus Hungariae ante acceptam religionem Christianam.

2. De linguis, moribus, religione Hungarorum, cum pagani essent.

3. De Hungaria paullatim in regni formam redacta.

Periodus II. CHRISTIANA:

Sectio I. Sub Regibus Gentilitiis siue domesticis:

Cap. 1. De accepta ab Hungaris religione Christiana, et huius rei administuis.

3. De Statu Hungariae, sub reliquis regibus, cum eorum catalogo genealogico-Historico.

4. De Hungaria summe potente, etc.

5. De Hungaria summe misera, etc.

Sectio II. Sub regibus peregrinis:

Cap. 1. De causis, ob quas peregrinos reges adsciuerunt Hungari etc. et horum catalogus genelogico-historicus.

2. De eorum bene vel secus in Hungariam meritis etc.

3. Speciatim de regibus Austriacis, et Hungaria per eos ab interitu vindicata etc.

Lib. III. NOTITIA HUNGARIAE NOVAE:

I. PARS GENERALIS.

Sectio I. GEOGRAPHICA.

Cap. 1. De nominibus, situ, magnitudine ac limitibus Hung.

2. De coeli et soli Hungarici natura etc.

3. De fluviis Hungariae, ubi et de navigatione, piscatione etc.

4. De admirandis Hungariae aquis etc.

5. De thermis Hungariae.

6. De acidulis Hungariae.

7. De lacubus Hung.

8. De montibus, silvis et feris Hungariae.

9. De metallis Hungariae.

10. De salinis Hungariae.

11. De vineis et vino Hung.

12. De re rustica Hungariae etc.

Sectio II. POLITICA.

Cap. 1. De praerogativis regni Hungariae.

2. De auspiciis siue inauguratione et maiestate regum Hung.

3. De insignibus regni Hungariae.

4. De reliquis dignitatibus Hungariae cum ecclesiasticis, tum civilibus.

5. De IV. Statibus Hung. speciatim de clero.

6. De statu Magnatum.

7. De statu Nobilium.

8. De statu liberarum, regiarum ac montanarum ciuitatum, necnon oppidis, quae Haidonicalia vocant.

9. De iure et forma regiminis Hungariae.

10. De practensionibus regni Hungariae.

11. De reditibus et re monetaria regni Hung.

12. De montibus Hungariae.

13. De religione Hungariae.

14. De populis et linguis Hung.

15. De hominibus propriis, quos Jobbagyones vocant.

II. PARS SPECIALIS.

Sectio I. INTERAMNENSIS, sive de comitatibus Hung. qui sunt intra Danubium et Tibiscum.

Sectio II. TRANSTIBISCANA, siue de Comitatibus Hung., qui sunt supra, trans et infra Tibiscum.

Sectio III. TRANSDANUBIANA, sive de Comitatibus Hung. qui sunt trans Danubium, singuli vero Comitatus singulis excutientur capitibus atque horum.

1. Termini, situs, incolae fertilitas, magnitudo etc. exhibebitur.

2. Divisio in processus ita minutiores Comitatum partes, in quas quisque diuiditur, appellant) qui singuli cum suis urbibus, oppidis, arcibus, vicis insignioribus, fluviis, thermis, acidulis et regibus, itineribus etc. accuratione, quam fieri potuerit, maxima perscribentur etc.

3. Urbium singularum origo, antiquitates, priuilegia, fata bello et pace, opportunitates et incommoda aëris temperies, victus morumque ratio, insignia etc. adnotabuntur.

4. Supremi Comites, praecipue item familiae, interspersis, si dabitur, genealogia earum, et insignibus etc. recensebentur.

5. Dominia siue ditiones definientur etc.

Haec est Amice optime instituti mei ratio, vasti, quod fateor, non minus, quam ardui: cui, vix omnino hominis vnius solertia, quantumvis pertinax in tanta tamque lubrica rerum varietate, facile suffecerit. Quam ob causam in hanc ante omnia curam sollicitus incubui, ut plures essent rerum patriae periti, qui sociarent operas, atque id potissimum in *Notitia Hungariae Novae.* Se de his alias. Tu iam vale, et destinationem hanc meam Tibi commendatam habe. Posonii XIII. Cal. Octobr. MDCCXVIII.«

Eddig a levél, mely úgy látszik magáról az eredeti példányról nyomatott. Bélnek azon barátja, kihez azt intézte, nincs megnevezve, de kétségtelen, hogy a lappal ez közölte.

KEMÉNY JÁNOS
ÉS A KRIMIAI RABOK LEVELEI.

1657—1664.

Kemény János emlékiratait legutoljára Szalay László adta ki. Ott, a hol az emlékirat maga megszakad, Szalay felvette a fonalat, s folytatta Kemény életét egész addig, míg ez a nagy-szőllősi csatatéren elesett.

Akkor, midőn ez a nagybecsű editio készült, 1856-ban senki sem gondolt rá, hogy a hazai országos és többi levéltárak már néhány év mulva meg fognak a buvárok előtt nyílni s még kevésbé, hogy az editiók addig halasztassanak el. S jó is volt nem várni azokkal — mert ezek a kiadások, mint megannyi előmunkálatok, úgy előkészítették a talajt, hogy midőn végre a levéltárak zárai felpattantak, biztosabb kézzel lehetett a munkához fogni.

A mit Szalay Kemény életének végnapjairól irva hagyott, az tanulságos, s körvonalaiban ma is megálló dolgozat. Tulajdonkép maga sem egyéb, mint a körvonalok elkészitése. Pedig Kemény pályájának nagyobb fontossága s fordulópontja ott kezdődik. S ott kezdődik Erdély történetének fordulópontja is. Maga a tatárrabság is jóval több egyszerű tragicus eseménynél, nagy befolyása volt annak a dolgok későbbi fejlődésére.

Tudva van, hogy II. Rákóczy György 1657. elején, mint a svéd király szövetségese, haddal támadta meg Lengyelországot — tudva van e támadás gyászos vége is. A török nem adta e hadjárathoz beleegyezését s a lengyelek és tatárok közé szoritott s ausztriaiaktól fenyegetett erdélyi had kénytelen volt jul. 23-án megadni magát.

Rákóczy hazament: de Keményt Trembowlánál utolérték

a tatárok, végső elkeseredéssel folytatott küzdelem után legyőzték s hadának romjaival Krimbe hurczolták. Első leveleit aug. 6-ról Szalay már kiadta, ez volt az első lépés, melyet kiszabaditására tett. A későbbieket szept. 6-tól kezdve itt veszi az olvasó. Ezekkel együtt bemutatom a többi tatár rabok felmaradt leveleit is: sok érdekes adatot, sok tanulságos leirást és a szomorú gyászos napokból sok megható rajzot talál azokban az olvasó. Azt hiszem, összegyűjtésökkel nem tettem felesleges munkát.

I.

1657.

Kemény János uram ő nagysága levele bán Barcsai Ákos uramhoz.

Külön való irásban módom nem lévén, Mikes Kelemen és Budai Péter uraméknak irott levelemet hogy kegyelmed kezében juttassák, megirtam. Isten után az hazával is kegyelmed tehet most jót, a mi megszabadulásunkban is, mind sacz s mind egyéb utakon kegyelmed segéthet, kikben ha mi jót cselekeszik, mind istentül jutalmat veszen s mind halhatatlan emlékezetet szerez; elég kárunkkal tanultunk, ne hadja kegyelmed urunkot csak maga akaratjára, ne szégyelje submittálni magát, kinek isten hatalma alá vetötte, úgy mint török császár, tatár hám (kiket ennek előtte némelyek informatiókból comtemnál, német császárt a szerint) pénzét is ne kimélje magokért s az haz áért s értünk híveiért. Az lengyeleknek most adni nem méltó, complacálja ím ezeket, ha van módja benne, ha pedig nem akarja, avagy valami akadálya van, ország neve alatt, higyje kegyelmed hamar sok nehézséggel vihetjük végben, onnan kegyelmetek s mi innen, mert nem az országra, hanem az ő nagysága személyére van az nehézség, arra nézve tekintet is az országra leszen; volt itt arrúl elég szó, nem félteném az országot, csak ő nagysága személye miatt ne vonódnék reája az fegyver, mely bizony előbb is érte volna Erdélyt, mint sem ő nagysága, ha egyaránt akartuk volna mi is az nemzettel, kiről többet írnom nem pennára való. Sapienti satis etc. Az úristen vezérelje kegyelmedet minden jóra. Ha az dologban ő nagysága külömbet cseleköszik, oka leszen mind három ország és azok urai veszedelmeknek.

Más kézzel: NB. Scripsi in novo praedio Scepusiensi Subarcensi die 6. Septembris Anno 1657.

(Egykorú másolat a nemzeti muzeum kézirattárában. Quart. Hung. 603. szám.)

II.

1657. szept. 22.

Kegyelmes uram fejedelmem.

21. aug. irott Ngod leveléd csak ma vöttem alattomban *moldovai posta* által, mert az eb az moldovai ember visszavitte magával egy renddel. Nagy vigasztalásomra lött méltóságos írásának látása, eddig én gyakrabban s bővebben irtam volna, de ma vagyok bizonyos békével országába érkezése felől az sok hitetlen hírek között. Az mi sanczolásunk s minden dolgaink Ngtoknál s az 3. *országgal* függ az portáról jövő választól, haszontalan addig minden küldözés; mindazáltal annyiban jókor esik, mert tiz napok alatt az is megérkezik; tegnap írtam Mikes Kelemen és Péter deáknak intitulált, de Barcsai uramnak is szóló levélben bővebben, remélem nem késlelik. Együtt való sanczolhatást nem reménlek, ha *portára nem visznek is.* Ngod egészségét Isten vastagitsa. Én eddig Istennek rendkivűl való kglme által jó egészséggel voltam. Mint azelőtt ugy mostan is assecuralom az én hűségem felől Ngodat, csak Ngod is vegye illendő kegyelmességgel, kiről bizonyságok lesznek innen megszabadulandó Ngod hivei; és mivel boldog állapotunkban is tudja Ngod az irigyeim Medjesen mint bántak s bántották Ngodat is én velem, most is tudom s hallom is nem nyughatnak; kénszerítem Istenre jó szerencséjére Ngodat, compescálja ne calumniálkodjanak távolyról is (az honnan nem felelhetek) ellenem, nekem tribuálva vétket uramhoz hazámhoz való hűségemért, mert ha én azokhoz való szíves kötelességemet nem respectálnám, bizony ulciscalnám, sőt protestálok ha Ngod compescálja s nem szűnnek, él az isten ha élek valaha leszen de ex nimia patientia furor erump.... Salamon mondja: afflictionem addere patienti non deberint; előttem képi bizony az Ngod tribulatiójának, az úr isten segítse és vigasztalja s vezérelje Ngodat. 1657. 22. Septemb. Sidó várban Bakcse Szaray felett.

Ngodnak alázatos rabszolgája:

Kemény János.

Ngod ezután is ne felejtsen szegény szolgáját s nyavalyás gyermekimet és hozzám tartozó árvákat, mert akár ki mit tökéletlenkedjék, de nem tudhat soha én ellenem egyebet mondhatni, hanem hogy még az méltatlanságért is igaz hűséggel szolgáltam.

Az szegény Gergely beteges, most is együtt szenvedünk, az hon való humort nem hagyhatná, de nem sok szaporája az maszkara névnek, kevés tréfát értnek, khán rabja de nem sok gondviselése lesz rá.

Csontos az Neszter mellől gyalog, Kelemen az Neszteren innen Ngod lova féléu Vadassi az tatár lovon menének el, nem tudom szegények haza juthatnak-e?

(Ez utóirások mind Kemény J. kezével vannak irva. Következő levél Kornis Ferencz irása:)

Ngodnak mint kegyelmes uramnak alázatos hűséges szolgálatommal, Isten ez rabságbúl megszabadítván megszolgálom az Ur Kemény János uram ő kegyelme levelében felőlem tött kegyelmességét s igéretét, könyörgök alázatosan Ngodnak, méltóztassék ennek utána is kegyelmességét hozzám megmutatni, mely kegyelmességeért isten ő szentsége Ngodat dolgaiban megáldja, jó egészségére fordítván szerencsésen sok esztendeig egészségben tartsa meg is szerelmes fiával egyetemben.

Ngodnak alázatos

tatár rabságban is szolgája
Kornis Ferencz m. p.

(Következő utóirás viszont Kemény J. irása.)

P. Ráduly László által az mint intimáltattam vala kegyelmes uram ha az tatárság megérti ország váltja az rabokat, sokkal többet kévánnak. Kovács Gergely, Kovács György velem vadnak, Ngod kegyelmességéhez biznak. Szegény Sebesi u. Huszár u. Szalánczi u. Vajda Miklós meghaltak, sok leszen olyan.

Külczim: Az én kegyelmes uramnak, az erdélyi méltóságos fejedelemnek adassék.

A dült betükkel szedettek titkos irással vannak irva.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

III.

1657. nov. 4.

Kegyelmes uram.

Ezek az *ebek* vannak bajoskodásban az *portával,* azok *minket bekévánnak* most is; itt *csauz van* azon dologért; az *chán* eddig is reá *ment volna,* az *szultánok, agák ellenzik. Ijesztéssel* Nagyságodat mindenképen *próbálják,* de csak az *végekből* ne legyen *ezeknek módjok ez időn nincse-(n)* az *ártásban.* Chalmuk követet most bocsáták el. Tavasztól fogva arestumban tartották. Ma is *sokképen* próbálgattak, subordinált ember által, *ki*adtam az *választ,* mert olyat is kérdenek, nem gondolkodom arról, hogy tanálkoznának Erdélyben, kik ellenzenék szabadulásomat; megmondottam, én nem vajda vagyok, senki székit sollicitálni nem jüttem; hatalmas császár országabeli híve vagyok; ha szabadulásomat ellenzenék, törekedő követ érettem és több rabokért nem

jütt volna. Megmondottam azt is, az én tartoztatásomért soha ide egy oszpora nem jű, én *velem* való *fenyegetésért is* senkitől, nem jű, ha holtig itt tartnak is. Nagyságodat az úr isten vezérelje és boldogítsa 1657. 8. Novembris Sidó várban.

Nagyságod *rab*szolgája s híve

Kemény János, m. p.

Külczim: Az én kegyelmes uramnak, az erdélyi méltóságos fejedelemnek adassék.

(Az egésszt levél K. J. irása.)

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

Jegyzet: A dült betükkel szedettek rejtelmes betükkel vannak irva.

IV.

1657. nov. 16.

Hogy az úristen nagyságodat *stb.*

Nagyságod kevés szóval akarám tudósítani, még eddig a dolgok várakoztatás alatt voltak, ha az oda kiment követet nem várják; kire eddig az vezér halasztott. A hasznadár pasa megjütt; volna immár reménségünk, hogy immár mind az Nagyságod részére nézendő dolog, mind az urak s rabok sancza már processusban indulván, nemsokára elválnék; kire isten az hán ő felsége szivét engesztelje. Bizonyost semmit még eddig nem tudok irni, nemsokára haladván már, hinném istent, mindeneket jókarban állítván, engemet is talám jó válaszszal kibocsátanának. Azon találtattam meg elégszer a vezért ő nagyságát, hogy szolgáimban az behozott szekérnek lovaival kocsisival kibocsátanék; de semmiképen csak egyet is nem akart elbocsátani, biztatván avval, hogy engemet is nem sokáig késleltetnek. Immár ezután mire vezérli isten szűveket, a szók s indulatok jobb karban vannak. Isten ő felsége nagyságodat *stb.* Irtam Bakcsaszarayban die 16. Novembris A. 1657.

Nagyságod alázatos híve míg él

Balog Máté, m. p.

Külczim: Celsissimo Principi Domino Domino Georgio Rákóczy stb.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

V.

1657. nov. 17.

Nemes Erdély országának három nemzetből álló böcsületes rendei, nekünk jó akaró uraink atyánkfiai.

Nemzetes Balog Máthé uram és magunk emberi által is, de

kiváltképen Barcsai Ákos uram irásából megértvén, illendő engedelmességgel és nagy reménységgel lött minapi megtalálásunkra, mind egyen-egyen némelyekre közülünk, mind közönségesen szegény rab atyánkfiaira való kegyes gondviseléseket, azt meg nem köszönnünk háládatlanságnak, szolgálatunk igírését penig rabi sorsunkhoz képest elégtelennek esmervén lenni, kellett, az mi hatalmunkban lehetett, azzal szívünk indulatját kegyelmetek eleiben terjesztenünk, úgymint: hogy most az úr istent imádjuk azon: kegyelmetekre minden kívánatos áldásit terjessze érette, minket is penig, hogy juttasson arra az alkalmatosságra és szabadságra, melyekben életünk fogytáig mutathassuk meg kegyelmetek közjavára nézendő tökéletes szolgálatunkat. Tápláltatván penig továbbá és oly bizodalomtúl, hogy elindított jó akaratjokat nemcsak fentartani, sőt esetünknek szükségéhez képest azt nevelni is méltóztatnának, azért felette intvén esedezünk is kegyelmeteknek, noha az eddég való jó akaratjokba is megesmert érdemetlenségünköt is, az kegyelmetek atyafi szeretetének palástjával való befedezése alá ajánljuk. Elhisszük ugyan mindazonáltal arra az kegyelmetek jó lelkiismeretit kényszerít (mint emberek között szokott lenni), hogy ha valakit kegyelmetek hozánk mutatandó jó akaratjoknak meggátlására igyekezők találkoznának is, de nemcsak az keresztyénségnek azok között a mi hazánknak is (kire min(dnyájan) kötelesek kegyelmetek), sőt az egész világnak szokott tö(rvénye) szerént felperesnek avagy vádlónak, itilet tétel... csak valaha mi meghallgatásunk idejéig, nem si ..... ne tartózkodjanak felőlünk való jó gondviselése ..... után, mostani rabságunknak sanyarúságánál ..... (ne)hézséggel értjük, az hatalmas török császár(nak és az utá)nna levő nagyrendeknek fejedelmünk ellen való ..... haragjokat, fenyegetőzéseket és annak személye alatt (hazánk)nak szép szabadságinak elrontására való igyeke(zeteket) melyeket Isten szent fiáért távoztasson el, mi is azért ezen rabi állapotunkban is és az urunk ő nagysága követjével is egyetértvén hazánkhoz való kötelességünköt fentartván, nem kevéssé igyekeztünk azon nagy gonosznak megelőzésére, vittük is a dolgot oly karban, hogy isten megszállván szíveket az nemzeteknek, mostan megtartózkodtanak az törökséggel együtt, fejedelmünk, hazánk, annak szabadságának megrontására való igyekezetektől, ha azért eddég az töröktúl való kegyelmetek félelme, avagy azoknak nyilván való fegyverek azt végben nem vitte, kényszerítjük az élő istenre, hogy így értvén kegyelmetek a dolgot, hazánk szabadságának megtartására, annak tehetségek szerént való oltalmazására vigyázzanak, ha penig — kit nem reménylünk, hogy annyira hertelenkedett volna — megorvosolhatatlanúl kelletnék valami hazánk szabadságával ellenkező dologról elmélkednünk is, melytől isten fejedelmünkkel együtt kegyelmeteket oltalmazza, de az

olyan casusban is úgy cselekedjék és hertelenkedjék, hogy abból következhetendő s kegyelmetektől által látható, több roszak között, az követnek innen való visszaérkezése, — khán ő felsége választételének értése előtt való sietéssel, magoknak is több alkalmatlanságot nem szerezvén, minket is örökös rabságban fejenként ne ejtsenek, mi is noha rabok, de hazánknak, nagy rész tagjai levén idebé, nem praejudicalunk .... an irásunkkal kegyelmetek jó tetszésének, de az ott való állapotokat kegyelmetek, az ittvalókat penig mi tudván, kötelességünk szerént akartuk együtt tetszésünköt kegyelmetekkel közleni. Kivánván, hogy az úristen kegyelmeteket vezérelje szegény hazánknak javára, s nekünk is szabadulásunkra. Irtuk Bakcsasarai Sidó várban die 17. Novembris. Anno 1657.

Kegyelmeteknek rab attyafiai és szolgái, tatárok fogságában levő ..... rab attyokfiaival együtt. Kemény János, Kornis Ferencz, Nagy Tamás, Domokos Thamás, Huszár Péter, Mikola Sigmond.

(Egykorú másolat az orsz. levéltárban.)

Jegyzet: A kipontozott helyek az okmány elrongyolása miatt olvashatlanok.)

VI.

1657. nov. 30.

Hogy az úristen Nagyságodat kegyelmes uram, mostani terhes gondjai után minden jókkal örvendeztesse szűből kivánom.

Nagyságodnak semmi bizonyost nem tudok írni, valamég az kivől való hírek be nem érkeznek, itt addig semmiben nem procedálhatunk, mivel meg nem engedtetik; gondolnám immár nem messze haladna az is, mivel régen ment el, vagy maga megjöveteli, vagy levele által tudósítaná a hánt ő felségét. Isten adja minden örvendetes hírrel jöhessen meg, úgy hogy hatalmas császárunk kegyelmessége nagyságodon nevekedett légyen, melyekre nézve az hán ő felsége is Nagyságodat kedvében vehesse. Semmi bizonyost nem tudok Nagyságodnak írni, busulással, szívem fájdalmával nem kicsinynyel vagyok, ennyi ideig semmikről hogy Nagyságodtúl nem tudósíttatám, melyekből semmi jót nem remélhetek. Mindazonáltal, tudom terhes gondjai nem eresztették arra. Én mindazonáltal Nagyságod s hazámnak ilyen állapatiban istent hiván segítségűl, szívesen igazán igyekezem szolgálni. Az urak is beteges állapottal vagynak, egyszer voltam ez üdők alatt szemben ő nagyságokkal. Nagyságodat sok irásommal nem terhelem, adjon isten minden örvendetes híreket hallanom Nagyságod felől, emellett kivánom, hogy ugyan ezen kegyelmes isten nagyságodat sze-

relmeseivel birodalmával vegye kegyelmes oltalma alá. Irtam Bakcsaszaraiban, die ultima Novembris anno 1657.

Nagyságod alázatos hive
Balogh Máthe s. a.

Külczim: Celsissimo Principi Domino Georgio Rákóczi Dei gratia Principi Transylvaniae, partium regni Hungariae Domino et Siculorum Comisi etc. — Domino Domino naturaliter clementissimo.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

VII.

1657. dec. 1.

Kegyelmes uram.

Megírhatatlan szomorúsággal értem az nagyságod és az haza dolgait, szánom szívvel nagyságod és méltóságos fejedelmi házának ruináját, az elszakadandó nagy birodalomnak idegen fejedelem és nem sok időre pápistaság alá jutását; az haza szabadságának ily alkalmatlanúl elveszését. Nincs mit tennünk, isten akaratja. Noha későn, de megesmerheté nagyságod az embereket is. Volt az ideje, mondottam, ne rabokat, hanem hiveket szerezzen, mert az igát megunták. Az vala kedves, ki én velem és hozzám tartozókkal aemulálkodhatott; az én respectusom, hogy ártalmas Nagyságodnak azt hitették; én az injuriáért igaz szolgálatot recompensáltam s rabságot szenvedek; azok most Nagyságodat kesergetik. Legyen isten megitílőjök.

Ezelőtti levelemben mint írtam vala, ha az ország interregnumban maradhatott volna sub locumtenentia, Nagyságod Váradban ült volna; remélhettem volna portán s itt is megfordithatását az dolognak: de facta electione már kétséges vagyok. Ha Rhédey uram az successor, oly lelkiesmeretű ember, tudom, Nagyságtokkal böcsülettel cselekszik. Én nem hiszem az vajdák is már megállhassák. Félek az fejedelemségnek confirmatiójáért is valami *nehéz kévánságok* ne legyenek. — Már talám az mi dolgainknak is tractája megindúl; de hihető elvárják az porta választételét Nagyságod dolgáról. Én, kegyelmes uram, vékony erőm szerént, szolgálni és hálaadó voltomat megbizonyitani koporsómig kész vagyok, nem kételkedvén Nagyságod kegyelmes jóakaratjában is. Ne is felejtsen ezután is, alázatoson kérem Nagyságodat, kiért Isten Nagyságodat s szerelmesit is megáldja. Kornis, Nagy Tamás uramék alázatoson vévén Nagyságod köszöntését, ajánlják alázatos szolgálatjokat is, Az úr isten Nagyságodat éltesse és örvendeztesse. 1657. 1. Decembris. Sidóvárban.

Nagyságod rab szolgája
Kemény János m. p.

P. S. Az én nevem is hogy volna némelyeknél emlékezetben, értem, kegyelmes uram. Igen jól discuráltak ő kegyelmek annak akadékja felől; mert ugyanis, ha török-tatár creaturája löttem volna, az is az ország szabadsága ellen lött volna, noha az missilisre való választás is az; de nagyobb az, hogy kezekben lévén, oly nehéz conditiókat kévántak volna, kire mennem kárhozatos, gyalázatos, veszedelmes lött volna; nem mennem pedig holtig való rabságos. De egyébiránt is, az mint az kész alkalmatosságot elmulattam, ugy szabaditson meg istenem, hogy ezen az uton való fejedelemségnek kévánója nem voltam; sem vagyok mostan is, Nagyságodnak ruinájával s hazám szabadsága vagy határi romlásával s pusztulásával. Nem sok van hátra éltemben, akár holott is eltölthetem.

Külczim: Nekem kegyelmes uramnak, az méltóságos Rákóczi Györgynek adassék.

(Az egész levél Kemény irása.)

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

VIII.

1657. dec. 4.

Hogy az úristen Nagyságodat, kegyelmes uram, mostani szomorú állapotjában megszánván, hatalmas császárunk kegyelmességit, a hán ő felsége kedvit Nagyságodhoz téritse, keserves szívvel könyörgök az én istenemnek érette s elébbi méltóságos székiben dicséretessen ültesse, ő felsége kegyelméből engedje.

Nem kicsin szívem fájdalmával s dobogással várom vala, hogy talám az úristen jó hirt enged hallanom; ma Ilám aga izené meg, nagyságod állapatja miben fordult s állott volna meg; megértvén, Isten s az mellettem levők bizonyságim, micsoda keserves szívvel vagyok azolta; az is nem kicsin busulásomra s nyavalyámnak mintegy öregbitésére lévén, hogy sem Nagyságodnak, sem hazámbeli embernek, ennyi üdők alatt irását nem vehetém. Az ország is eljövetelemkor az hánnak ő felségének nem akara Nagyságod méltóságos levele mellett külön egy kis levelet írni, ki semmit nem ártott volna, az rabok mellett könyörögvén. Immár ha isten sziveket nagyságodhoz meg nem téríti, mint leszen kibocsátásom, azt csak ő felsége tudja, ennyid magammal s ennyi ideig szintén a költségből is kifogyok, mivel akartam az Nagyságod méltóságának megfelelni s jóakarókat csinálni, mely fáradságomat, gondolnám, jövendőben is megtapasztalja Nagyságod. Hiszem az úristent, hogy elsőben mostani keseredett szivéből nyujtott óhajtásit az felhők el nem rekesztik; mint igaz isten szokta hiveit

próbálni; de a megalázottakat kegyelmébe venni; szintén úgy Nagyságodat is és az hán ő felsége szivét, vagyok oly reménségben, hogy eddig is Nagyságodhoz megengesztelte; úgy hogy hatalmas császárunk fényes és dicsíretes országa előtt törekedni kész leszen. Adom nélkül, tudom, meg nem lehet. Nagyságod mind örög aszszonyunknak tehetségét, mind az Nagyságod ennyi fordulások közt megmaradott javait ne szánja, ha szintén Fogarast vagy Görgényt, ha kezes volna, zálogban kétel(en)ittetnék vetni is, megcselekedje s hatalmas császárunk lábaihoz esvén, ajándékit ne szánja; mind az hán ő felsége kedvit keresni s azon jók által megengesztelni mennél hamarébb igyekezzék. Ez alatt megnyugodva legyen Nagyságod, hogy mind ez óráig kötelességemet nagyságodhoz szentül megtartottam, így ennek utána is megtartani igyekezem s törekedni naponként annak módja szerént, jóakaróim által a vezért ő nagyságát mind magam, ha audentiam adatván, teljes tehetségemmel törekedni kész leszek mint nekem érdemem felett kegyelmességit hozzám nyujtott uramhoz hűségemben megmaradok. Az úristen stb. Irtam Bakcsaszarayban Die 4. Decembris A. 1657.

Nagyságodnak alázatos híve

Balog Máté m. p.
jót remiljen.

Balog Máté irásával:

P. Az Vein (*igy:* f bgq) *úr azolta csak elig vagyon, keservesen sír, bizony én is, látván Nagyságod levelét, a nélkül nem olvastam. Hinném istent, hogy megtérnek. Az vezér,* új riin (*igy:* fb zbbq) *bék nagyságod mellett vannak. Az vajda levelében meg fog lenni az kivánság, felköldtem volt iráso(m)at, az úr is írt rá.*

Kivül: Balog írásával: Megnyugodjék nagyságod, *az szegíny urral ha mit tehetünk, el nem* mulatjuk, csakhogy ű nagyságát *egy felöl, engem más felöl nagy örizet alatt tartnak.*

Kivül, Kemény János írásával: Nagyságod közölje az kikkel illik, s erre kell vigyázni, szokások szerént *ezek is hasznot keresnek,* az mit egyszer ember conditióval igir is, mellőle el nem bocsátják; miglen innen az törekedés az portát éri, addig onnan válasz is mehet s az igiretet csak megkévánják. Másik: conditióban kell csinálni minden igéret: engedelmesség mellett, az *rabok* hamar való szabadulását. Mindenek felett félőbb, hogy vagy *előbbi* fejedelem *restitutiójáért* vagy az újnak confirmatiójáért képtelen *kévánságok ne legyenek.* Az hertelen lött *electióval* s *Várad, Jenö* nem muniálásával manutentiójával s egyéb valami kis praeparatiónak. emberkedésnek nem mutatásával, félő, több *roszakra* is útak ne nyittattak.

Kemény János.
3. Decembris, 1657.

Külczim: Celsissimo Principi Domino Domino Georgio Rákóczi stb.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

Jegyzet: A dült betükkel szedettek rejtelmes betükkel vannak irva.

IX.

1658. jan. 12.

Szolgálok Nagyságodnak mint uramnak, isten ő felsége nagyságodat ezen esztendőben minden üdvösséges jokkal boldogul áldja meg szűből kivánom.

Tudom Stan Máté uram bátyám mindenekrűl bűven informálja Nagyságodat kevés szóval írtam az én kegyelmes uramnak, kérem nagyságodat, mint uramot, ne neheztelje megküldeni, tudom ugyan emberinek kellő Nagyságodhoz menni, hiszem istent én is innét az hán ő felsége kegyelméből nem sokára meg fogok indulni. Ma Stan Máté urammal vezér ő nagysága tihájával szemben voltam, tudom megírta, az urunk dolga jó processusban indult, újabban követ megyen ő nagysága dolga végett hatalmas császárunkhoz. Isten az ő nagysága jóakaróit szaporítsa, s Nagyságodat is méltóságában érette boldogítsa, hogy ő nagyságához ilyen jó akaratját mutatja, dolgaiban fáradozni, hasznos szolgálatot tenni igyekszik. Isten ő szent felsége minden javában Nagyságodat tartsa meg szűből kivánom. Irtam Bakcsaszerayban, die 12. Januarii 1658.

Nagyságodnak jóakaró szolgája

Balogh Máté.

Külczim: Az méltóságos moldvai vajdának ő nagyságának etc. nekem uramnak adassék.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

X.

1658. jan. 13.

Tekéntetes és méltóságos fejedelem.

Az úristen sokasitsa napjait és boldogitsa dolgait szerelmesivel együtt kegyelmednek, szűbül kévánom.

4. Novembris 1657. irott kegyelmed egyik levelét Thorda Sigmond uram által 8. Decembris, 6. Decembris irottal 10. Januarii anni praesentis vöttem igen nagy böcsülettel; szolgálat ajánlásának alkalmatossága mostan tőlem elrekesztetve lévén; az úristen ott és azokkal az jókkal áldja meg, azon kérem ő felségét, az hol, mikben s kikkel kévánja, azért, hogy jó akaró szolgájáról nemcsak megemlékezett, hanem hozzám tartozókkal együtt

megmutatandó kegyes indulatja felől való bizonyossá tételével is megvigasztalt; azonban pedig magam szabadulásomnak módjai felől értekezvén, némely titkos machinatiók felől is tudósitott, jelentvén egyszersmind valakiknek abban való mesterkedéseket, miképen kegyelmedhez való tökéletességemet kétségben juttathassák.

Kegyelmednek mint az előtti úri jóakaratjában, úgy mostani fejedelmi kegyelmességében is kétséges nem voltam, ezentúl annál inkább.

Szabadulásomnak módja felől ide alább irok.

Hogy némely emberek ide való veszésemben igyekezzenek, mind kegyelmed *intimatiójából s mind más derék helyről értettem*, keresztény hütömre irom, itt főrendek közt is híre vagyon. Boldog isten, bezzeg kereszténységhez illetlen s hallatlan dolog, ha én arra ez világ szerént érdemes és okot adott ember vagyok (isten előtt való dolgaimban magamat nem igazitom, mert bűnös vagyok), bátor teljesitse isten kévánságokat; ha pedig magok irigységekből való indulatoktól viseltetnek és nem az isten, hanem magok bosszúját űzik: az minden szíveket és nemcsak cselekedeteket vizsgáló igaz biró szálljon le és tegyen itéletet köztem s azok között; kiben bizony nem is kételkedem, noha büntetésekre istenemet nem ingerlem könyörgéseimmel, hanem megtéritésekre.

Nem elégedvén meg némely emberek azzal, előbbi urunknál miképen deprimáltanak vala böcsületemben és hoztanak vala oly veszedelmezésben, hogy az istenek kegyelme, jó akaróimnak tudósitási (kiknek az úristen jutalmaztassa meg), az által való elkerülése az dolognak és kicsin szolgálatocskámra való szükség ha engedték volna, sok rendben kellett volna elvesznem, mely kevésben is mult el néha, az mint mindezeket kegyelmed jól tudja, hogy ily hamar s még távoli sanyarú rabságom alatt azon ördögi mesterséget vévén elő, kegyelmedet is tőlem megidegeníteni s engem diffidentiában hozni igyekeznek, magok félvén, mert conscientiájok rémiti tőlem, kegyelmedet is féltetni akarják; ezent oltván szívében előbbi urunknak is; bezzeg, mint az feljebb megirott dolgot, ezt is hasonló lélekből cselekszik; ha én hallgatnék is, esmeri jól kegyelmed az embereket s ha soha nem látta s tudta volna is őket, ezen actusokból kitanulhatta lelkek ismeretit s engem is tud, ki legyek; feltanálja, mint hihessen azoknak, mind én ellenem való s mind egyéb dolgokból; talált azonokon több példákat is az mostani háborgó állapatok között; mindazáltal pro meliori contentationis supplemento magam felől kegyelmedet így informálom.

Minek előtte ezeket értettem volna, circa 2. vel 4. Decembris irott levelemet, úgy reménylem, régen elvötte és az én decla-

ratiómat megérthette abból is, mindazáltal kegyelmedet instantissime kérem, vegye kegyes consideratióban ezeket.

1. Úgy hitetem el magammal gonosz conscientiát, állhatatlan elmét, hizelkedést bennem nem esmért, kinek tisztán való tartására szívvel kérem istenemnek malasztját.

2. Gyermeki idejétől fogva kegyelmed magához való igaz sinceritásommal ellenkezőt semmi állapotban bennem nem tapasztalt.

3. Az Bethlen familiához való, mind vérségi kötelességem s mind egyéb hálaadó voltam mindenkor fenn volt, ha miben nem szolgálhattam is, de szívem hozzájok vonódva s ragadva volt.

4. Adversitásinkban ha nem segithetett is, de condolealt és noha nyilván nem merészlettük tettetni, de titkosan én hozzám való igaz affectióját megmutatván, azzal is engem elfelejthetetlenül kötelezett magához és egész házához.

5. Midőn jól tudja, hogy az én rajtam eltöltött méltatlanságokért is, az kit isten előmben állatott, annak igaz hűséggel, terhes szolgálattal s már végtére sanyarú rabsággal, az alatt ellene lehető nagy alkalmatosságoknak megvetésével mértem és fizettem légyen vissza, mennyivel inkább, hogy az jóért hálaadatlan embernek lenni nem találtatom, azt elhiheti felőlem.

6. Mivel tartozzam annak, kit isten felkent s hazámnak előttejárójává rendelt, tudván mindeneket, de kiváltképen az fejedelmi állapotokat isten rendeléséből lenni; midőn megtanultam az istennek könyvéből s ifjuságomban is azokhoz isten parancsolatja szerént való engedelmességgel voltam, már kevés hátralévő részében életemnek mind isten előtt vétkes, világ előtt gyalázatos, hazámnak veszedelmes etc. ha nyerhető is, de időmhöz képest igen kevéssé tartható s még bizonytalan kimenetelben is forogható dolgokban, hígyje kegyelmed, egyvelednem sem világi ratiók, sem lelkem ismereti nem enged, kiváltképen az földnek legnehezebb terhévé lételemmel, melyet az háládatlan emberek felől írnak.

7. Micsodás zálogim legyenek nekem kegyelmed keze alatt, jól tudta, kiket én is, mint keresztény ember, féltek, szeretek; de nagyobb zálagom istenemnél lelkem esmeretei, kit bizony igen revereálok. Ezeket azért és több sok engemet vezérlő okokat megtudván gondolnom, istentől adatván annyi itéletecském, nem kell egyéb hozzá az jó lelkiesmeretnél; kit is hiszem, megtapasztalt legyen kegyelmed én bennem. Assecurálom kegyelmedet arról keresztény hütöm szerént, hogy árnyéka is nincsen s nem is leszen elmémben kegyelmed ellen való cselekedetre semmi igyekezetemnek; sőt tökéletes igazsággal akarom meghálálni, míg élek, hozzám megesmért ezelőtti úri jó akaratját s ezután reménlett kegyelmességét (nem titkolván el conditióit, tudniillik) valamig ajánlatt kegyelmed jóakaratját fenn lenni én is tapasztalom, mind

szadadulásom s mind egyéb illendő dolgokban, hozzám és enyémekhez és mig hitelt nem ad veszedelmemre igyekező irigyim hizelkedéseknek.

Ezekben azért, mint maga szivében, kegyelmed bizony szinte úgy megnyugodjék és *ne én reám vigyázzon*, hanem *másoktól őrizkedjék;* annak felette tartok attól is, az *pogányság én velem ijesztgetni* fogja kegyelmedet és az hazát is, hogy inkább *kévánságit* obtineálhassa. Ne higyjen és induljon meg rajta, istenéért kérem, és se én bennem meg ne ütközzék, se miattam valami hazánk szabadságtalanságára s maga bölcstelenségére nézendő dolgokban ne egyveledjék, hiszem, van módja benne, *jüjjenek* s *menjenek* hiteles emberei, értsen *bizonyost.*

Szivem szomorúságával veszem eszemben hogy vannak oly emberek, kik előbbi urunkkal *kegyelmedet committáltatni* akarják; bizony nem igaz lelkű emberek; ne cselekedje kegyelmed; sőt nekem az tetszenék, csinálnának egymás között *nagy confidentiát* s *élnének* szép *correspondentiával* mind magoknak nagy erősödésekre, az hazának nagy javára, az *isten dücsőségének promatiójára, oltalmára* szolgálna, maga személyével mind magyarországi, erdélybirodalmi nem elidegenülve, hanem hozzá kapcsolódva lenne Erdélyhez; kegyelmed és *maradéki hasznára* is fogna következni. Emlékezzék arra, jelentettem volt én kegyelmednek, velem mikről discurráltak és kegyelmed maradékaihoz micsoda indulattal voltak ő nagyságok jüvendőre, *successió* felől is némely *javaikban.* Látja jól kegyelmed, öregb *asszonyunk vén ember.* Az *fejedelem beteges, fia gyenge,* ő nagyságokat isten éltesse, de *deficiálnak,* mind *pápistaság buritja el* azokat az *helyeket;* sok haszon volna az egyességben. Tudja jól kegyelmed, ezen uton mint idegeníték meg az fejedelmet az szegény öreg úrtól s mi következzék belőle, közel való példa. Oh ki gonosz lélek, ki az emberek közt idegen konkolyt hint. Távoztassa isten kegyelmedtől.

Hogy nem felejtkezett kegyelmed irni amaz *emberrel* indított dolgokról is és tudósítani arról, hogy *változás* eddig nem volna benne; adja isten, valaha szolgálhatnám meg; de isten titkában lévén az én szabadulhatásomnak mind ideje s mind módja; vajki az idő mindeneknek megemésztője, az értékben s egyéb állapotban való alászállás, contemptust szerez, az *vénség is* pedig unalomban megyen az világi emberek előtte; ha hamar időn isten szabadulásomat engedné: ő felsége, az idő és kegyelmednek jó tetszése s akaratja megtanétana.

Az asszonyt ő kegyelmét és Rhédey László uramat böcsülettel köszöntvén, istennek bő áldásit kévánom kegyelmedre. Jámbor szolgáim felől nem felejtkezem, ha indulatját adja isten az rabok felől való végezhetésnek.

Mégis bizodalommal kérem kegyelmedet: ne hagyja nyavalyás Kemény Simont és több hozzám tartozókat, protegálja, nekem sok szegény özvegyim, árváim maradnának gyámoltalanságban, ha isten után kegyelmed jól nem tészen velek, elnyomorodnak; isten is megfizeti kegyelmednek. Instáltam vala minapi levelemben Simon mellett, ha megvitték s késő nem lött volna; mostan is nagy bizodalommal kérem kegyelmedet szény (*így*: e helyett szegény) bátyjának udvarhelyszéki tiszti felől. Mert az kiről gondolkodhatnám, talám más contentatiója lehetne annak az bőcseletes embernek.

Levelemnek eddig irása után az urunk helyben állítása felől nagy reménséget adának ezek, hogy portán is obtineálják. Velem is derekason indulának tractában sanczom felől, mely felmegyen legalább száztizenhatezer tallérra, de ez *családd nép* közt isten túdós kimeneteliben.

Mint feljebb irtam, maga ellen való dologban kegyelmednek kétsége hozzám ne legyen. Előbbi urunk állapotja felől még vég nem leszen, addig látván kegyelmednek is semmiben ellene nem igyekezését, kérem, vétkül ne tulajdonítsa, hogy kegyelmednek fejedelmi méltóságának illendő megadásában fogyatkozást teszek és még másoké fel nem szabadúl, én is kötelességemet fenntartom, egy hazafia lévén, ha rab vagyok is; annak idejében pedig várok kegyelmedtől tanuságot mind egy s más dologból. Urunk ő nagysága irván nekem, kéván*(ja)* holmi dolgokból való tetszésemet is, melyek, mint hazám javával nem ellenkezők lévén, noha mind igen csekély s mind talám késő itéletemet megirtam, reménlem, közleni fogja kegyelmeddel. Én csak úgy discurálhatok, mint többire süket és vak az dolgokban. Az úristen szent fiáért vezérelje kegyelmedet neve dicsőségére és szegény hazánk javára. 1658. 13. Januarii. Sidóvárban.

Kegyelmed rab szolgája

Kemény János mp.

(Az egész levél Kemény irása.)

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

Jegyzett: Az aláhuzottak az eredetiben titkos betükkel vannak irva. *Irva van Rhédeinek.*

XI.

1658. feb. 8.

Kegyelmes uram.

Tegnapi levelem irása után, ma az vezér kiháját felhivattam vala, szóval is izenvén, irásba ís kévánák, akartam tudni, mit irjak Nagyságodnak én is (*sic*) és mivel biztassam; még arra

az irásomra válaszom nem jüve; siet az levélvivő alkalmatosság; ennek szavai elegek, s jók s többi között bizonyos portára (*menü*) emberek, levelek van nagyságod és az két vajdák mellett. Galgához ember ment, hogy ha addig nem lött, ne siessen az Constancz vajda és ország romlására, ha lehet, másképen akarják complacálni; csak ne volna késő. Szilisztrei pasát, mondják, megváltoztatják. Ezek azon vannak, az Fg q Fgrgzage lm hhoq (*meqfejtve:* vén vezér meghaljon). Kozákkal mint vannak, nem tudom, követjek még oda van. Galga után takarodnak az hadak. Sok lövő szerszám és puskás had nékül gr qgargs ghhgq abqu lmzya Yztrme tgaghge (*meqfejtve:* ez nemzet ellen mind három ország sem elég) de ha olyan had közt hglgs qgx abqs Fmhmqx (*meqfejtve:* lehetnék mint valánk) csak Sztrynél, bizony Bmupr mqma fghhgx (*meqfejtve:* jadozanám [*tán játszanám*] velek) ki telhetnék magyar királytól. Félek igen ez három dolgoktól. 1. Szaggatva ejtik meg az vajdákon. 2. Nagyságod, Rhédei uram és az ország közt hasonlástól. 3. Irritáltatik az Cyemqotme (pogányság) ha Nagyságod magától, dissentientibus regnicolis, nyúlt a regimenhez. Itt bizony semmit el nem mulatok vékony erőm szerént; Nagyságod elhigyje, csak az úristen adna egészséget, mert abban áll isten áldása. Rhédei uram keresztény ember, csak mások ne corrumpálnák; afféléknek megorvoslására két út s mód van az fejedelmek kezében. Isten tanítsa s vezérelje nagyságodat. 1658. 8. Februarii estve.

Ne hagyja Nagyságod az én hozzám tartozókat is. Domokos Tamás mellett is irjon az vajdáknak, ha megmaradhatnak.

Félek attól, Barcsai Ákos uramnak tött ajánlások az végbelieknek Mquzmt (András) uram dolgából kárt ne tegyen, eddig sbsxy hfm smzsyssma (*meqfejtve:* titkolva tartottam) mellettem s magam trm qpryayq bebzsgx fm hm gh ypr msmqb (*meqfejtve:* szanczomon igírték vala elbocsátani); de ha kitudódik, szultán helyen tartják.

Budáról az Gigx (ebek) most is qghg rbsgssqx (nehezítették) dolgunkat.

Nagyságod rabszolgája.

Külczim: Az méltóságos Rákóczi György erdélyi fejedelemnek adassék.

(Az egész levél Kemény János irása.)

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

XII.

1658. feb. 8.

Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak nyomoruságos rabságomból való alázatos szolgálatomat ajánlom, az isten sok jókkal szerencsés állapottal áldja meg Nagyságodat.

Az alázatos irásom által akarám Nagyságodat mint kegyelmes uramat megtanálni, hogy Nagyságod az szultán ő felségénél törekednék szabadulásom felől mivel én elégtelen vagyok annak az summának megadására, kire sok külöbb külöbb féle kínok által erőltetett. Kérem azirt Nagyságodat mint kegyelmes uramat irjon mellettem, az nagyságod tekintetiért ajándékon is elbocsátana, én is életem fottáig meg igyekezném Nagyságodnak szolgálni ebbeli hozzám mutatott kegyelmességét; az szancsomnak summája öt ezer tallért teszen, tudom bizonyoson ha mind nem is, de ugyan valamit el engedne az Nagyságod méltóságos tekintetiért benne, mivel igen nagy sinceritatis affectu vagyon Nagyságodhoz, az mint az maga levelébűl megértheti Nagyságod; ugyan engemet akart Nagyságodhoz Domokos urammal együtt küldeni, de az khám ő felsége valami okokra nézve meggátolta abbeli szándékát. Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak kenyergök, hogy ne hadjon ide vesznem, mivel juthat Nagyságodnak eszébe, hogy mikor Nagyságod az táborból is elmene, akkor is ugy maradék el Nagyságodtúl hogy Nagyságod Sapia uramhoz külde, hogy az haddal ne mulasson, mivel az tatárok érkeznek; azon közben mindjárt érkezének az tatárok, az alatt Nagyságodat isten el vezérlé küzűlünk. Könyergek azért nagyságodnak alázatoson mint kegyelmes uramnak én hozzám is az többi közt szegény alázatos holtig való szolgájához mutassa Nagyságod kegyelmességét, kiért isten éltesse és tarcsa meg sok esztendeig szerencsésen jó egésséghe. Költ Krim tartományában, Tuleben die 8. februarii 1658.

Nagyságodnak alázatos holtig való szolgája

Fekete Péter m. p.

Külczim: Celsissimo Principi Domino Domino Georgio Rakoczi Dei gratia Principi Transylvaniae Partium Regni Hungariae Domino et Siculorum comiti Domino Domíno mihi clementissimo.

(*Eredetije az orsz. leréltárban.*)

XIII.

1658. apr. 10.

Memoriale.

1. Az instructiót és egyéb némely titkosabb leveleket is, ha melyek lesznek, el kell rejteni mind menő és jövő útjában.

2. Az fejedelemmel csak szóval tractálni az dolgokat, nem hiszem, elégséges lehessen; annakokáért nem az originált, hanem in paribus szépen leirván praesentálni kelletik pro rerum exigentia kihagyván, ha mi ártalmas lenne és urgeálni articulatim azokra való resolutiót.

3. Ez én instructiomat pedig senkivel Kemény Simonon, Bethlen Ferenczné asszonyomon kívűl ne communicálják; tőlök pedig informatiót vévén, pro re nata éljenek az dolgokkal és ha oly karban találtatnak az állapotok, hogy az fejedelem offendáltathatnék, avagy másokkal immár az instructióban levő dolgokról concludált volna, melyből mind nekem, mind hozzám tartozóknak, alkalmatlanságink következhetnének, igen jó consideratióban vévén, ha mit ki kell hagyni az instructióból, hagyják ki; noha én oly lelkiismerettel igyekeztem mindenekben cselekednem, hogy se hazámtól se fejedelmemtől idegen itíletet ne érdemelhessek. Ezek az kikkel javalják Csulai urammal és szolgáim közűl is kikkel s mikor communicálhatják, de igen okoson.

4. Minthogy pedig én csak az itt való állapotok szerint elmélkedhetem, hazánkbeli és egyébb itt levő dolgokban vak és süket vagyok, mert rab vagyok, folyhatnąk azért ellenkezőképen az én vélekedésemmel az dolgok másutt, de egyébiránt az itt való circumstantiák szerint erre látom czélozni az dolgokat, hogy ennekelőtte az porta szorgoztatta az én oda való küldettetésemet, ezek pedig elcavilálták, magam is azt igen ellenzettem, mostan azért ezek magok járják az portát, azért, hogy egyenlő értelemmel és erővel engemet vihessenek és ültethessenek az erdélyi nyomorúlt fejedelemségben, mivel ezeket urunknak ő nagyságának jóakarójává töttük vala, szivesen is törekedtek az reménlett nagy haszonért abban, hogy ő nagyságát megmaraszthassák; de a portán nem obtineálhatták, melyre nézve már én végettem akarnak kereskedést inditani és ha megegyezhetnek az portával azon, valamely más competitorra nem czélozván az törökség, minthogy vannak is annak affectálói, egyébiránt ezeknek szándékjok az, hogy engemet meginditsanak; sokat törekedtem benne urunk ő nagysága mellett, reménkedtem, declaráltam, hogy ő nagysága ellen semmiképen nem cselekeszem, sem pedig hazám szabadsága ellen; válaszom cathegorice olyan lött, mind isten s mind ők bizonyságim, hogy én kivánója és keresője ez dolognak nem voltam, azért nem én, hanem ők cselekeszik, ő nagysága ellen nem vétek, mert a porta nem akarja szenvedni semmiképen, akár holott lennék is, mit mivelnék is én, az országnak is nem hogy vítenék, de én háríthatom el rólok az utolsó veszedelmet, mind azzal, hogy értésekre adom, mind pedig, ha az fejedelmet is tudósitom, vegyék az hatalmas császár és az chán kegyelmét és oltalmát, mint sem válasszák s fejekre várják azoknak fegyvereket és hogy ha az fejedelem

nem opponálja magát, ellenség hazánkra nem megyen; egyébiránt tengeren innen levő minden erejek nehány felől elboritják, az mint már az oláh országokon utat is nyitottak, az lengyelt is fel akarják inditani romlásunkra; forog azért isten után az dolog az én személyemre nézve azon, mint egyezhetnék meg az törökkel ezek az dolog felett; tudója az igaz isten, hogy keresője nem vagyok, kiváltképen szolgált uram ellen; de rab vagyok, szabadok velem.

5. Ha azért urunk ő nagysága az portát nem complacálhatja s vagyon elegendő ereje ellenek állására s hazánk oltalmazására, cselekedje s az úristen is segélje; ha nincsen, jobb fejet hajtani, mind magát és az országot salválni az engedelmességgel és ha az török más fejedelmet akar állatni, azzal végezze el ő nagysága dolgát; ha pedig ezek kévánságára hajol az porta, én mindenképen ő nagyságáé és az hazáé vagyok, egymást értvén, talám segithetünk szegény hazánk romlásának eltávoztatásában. Az porta pedig ha másova forditotta szándékját, nem hogy bánnám, de inkább dicsekedve adok istennek hálákat rajta: mivel én sokszor kiadtam az választ.

6. Ha olyan dolog történik, mint ezelőtt, nem lehetvén elég ereje, urunk ő nagysága renunciálni fogna az fejedelemségnek, az kik találkoznának nekem is jóakaróim és mind az én szabadulásomat kivánnák, mind pedig gondolhatnák azt, hogy az én méltatlan személyem az hazának megmaradására valamit használhatna, csak abban kellene igyekezniek, ne sietnének fejedelemválasztással, mint annakelőtte; mert ha mit kellene cselekednem magam kényemen, bizony nem egyébért (*cselekedném*) hanem ha azzal hazámról az veszedelmet hárithatnám el.

7. Az fiammal és hugommal, Felvinczi Sigmonddal egy értelemből igyekezzenek szert tenni és két ezer aranyat vert aranyul beküldeni, de az pénznek hozását mások, kiváltképen a tatárok ne értsék és eszekben ne vegyék; de az honn hagytam tölgyfa ládabelit meg ne kezdjék, hanem vagy cseréljék, vagy kölcsönözzék, vagy urunktól kérjék; — mely szabadulásomnak módja különben nem lehetvén, kelletett itt levő nagy embereknek igiretet tennem, egyéb mindennapi magamra és sok szegény rab atyámfiaira költenem; Szigethi urammal pediglen vagy otthon levő szolgáim közül, ha leszen törökül tudó, olyat küldjenek, ha pedig az nem lehetne: úgy hiszem, Karátson, az posta örömest eljő; mást is találhatni Fogarasban nyelvet tudót.

8. Az húgomnak, Bethlen Ferenczné asszonyomnak én most is külön levelet nem irhattam, ez irásomat közölvén ő kegyelmével köszöntse, igen méltó panaszt tévén rólam ily igen elfeledkezése felől. Az több becsületes atyafiakat is, nevezet szerint Kemény Péter, Kapi György és Bethlen uramékat, Bethlen János, Haller Gábor, Mikes Mihály, Petki István, Basa Tamás

uramékat követvén nem irhatásomrul és excusálván mind hirtelen való indulásokkal s mind pedig mostani gyenge egészségemmel, irás neköl is pedig tudván ő kegyelmek nyavalyámat, ahoz képest szükségemet is, kérjék azon ő kegyelmét, cselekedjenek úgy velem, ha hol, mikor és miben lehet, az mint istentől kévánhatnák és felebarátjoktól is, hogy hasonló casusban (kitől isten oltalmazza ő kegyelmeket) vélek cselekednének. Ha az alkalmatosság hozza, Barcsai Sigmondné, Kemény Bodisárné és Bethlen Mihályné asszonyomékat is köszöntse.

9. Az több kiebb való házaimhoz ha nem érkezhetik is, Vecsét, Ölyvest, Gerendet, Bükköst, Ravasz és Csombord is utjában leszen, tekintse meg, jámbor szolgáimban is a kik élnek köszöntse azokat is, praedikator uraimat az szerint.

10. Kemény Simon kezéhez küldtem volt valami irásokat, ha azt is el nem vesztették, az manifestummal még most nem ideje élniek; de az psalteriumot és imádságokat kinyomtatni ne késleljék.

11. Ha urunk ő nagysága dolgát a portán nem complanálhatja, reávárván az pogánságnak erejét, vagy ha német segítséggel rakodik is meg az ország, nekem mindenem elvész; ha más fejedelem leszen, én attól is szintén úgy félhetek, noha bizony sem hazámnak, sem annak akármely választott fejedelmének árulója nem vagyok, sem leszek, azért mind pénzbeli s mind ezüst marhabeli felsőbb javacskáimat állassák oly titkos helyre, ne turkálhassanak mindjárt benne, az távoly való alkalmatosság bátorságosabb volna; de ha az nem lehetne, az atyafiak magok neve alatt, vagy más hiteles jóakaróink conserválhatnák, nevezet szerint Szebenben és Fogarasban affélét nem jó tartani, a mint szóval Szigethi uramat instrualtam.

12. Úgy igyekezzék ugyan Szigethi Péter, hogy az útban kedveskedhessék forgolódásával a tatár követnek, mindazáltal minekelőtte udvarhoz érkeznék, annak előtte Kemény Simonnal és az húgommal Bethlen Ferenczével szemben lehessen, vagy ő mehessen hozzájok, vagy azok valamely alkalmatos helyben, avagy Fejérvárra s egyező tetszéssel procedáljanak.

13. Udvarnál is ne értse senki, hogy vélek közöltettek ez dolgok; mindazáltal in paribus az instructio mind fiamnál, hugomnál meglegyen, hogy annak continentiája szerént az mikor, hol és kik előtt kévántatik, forgathassák dolgomat; hiszem, ha engemet isten akármelyik alkalmatossággal is szabaditana, nem senkinek úgy mint nekik használna; lám sem kötelességek sem jószágok s magok vesztére való dologban nem tractálok, sem praktikálok sem vélek, sem senkivel. Visszafordulván pedig Szigethi uram, tetszéseket és mindenképen tudósitásokat vegye. Ebben látok nagyobb félelmet: 1. hogy ha urunk magát opponálja s nem kezd

elég ereje lenni; 2. ha ezek megindulnak és ha engem is akaratom kivűl is visznek s az alatt mást választanak, akkor osztán az fegyver meg nem fér; ezt pedig az irigység megszerzi Erdélyben, ha isten és az jó lelkű emberek meg nem előzik.

14. Nem kevéssé gondolkodom ugyan és féltem szegény gyermekimet, atyámfiait, jámbor szolgáimat attól, hogy ha valami állapot történik, az gonosz magyarázatu emberek galibában ne keverjék; de az mint feljebb is irtam, én senkivel hazánk s fejedelmink ellen nem practikálok, ők is szolgálják híven, kit isten s az ország választ és ural; értsék egymást, vigyázzanak s könyörögjenek és igy magukra is viseljenek gondot, úgy is cselküdhetnek *(sic)*, hogy másoknak is vannak zálogi ez rabság között.

15. Az mely clavist küldtem volt, talám Radulyék elvesztették azt is, most ujabban vigye meg Szigeti uram.

16. Ha módja lesz benne, valami sajtot s gorelkát hozzon.

17. Urunknak micsoda hadai vannak, kik az tisztek, mennyi számú, tudakozza meg.

18. Kemény Simonnak az tisztet Rhédei uram vagy urunk conferálta-e s micsoda alkalmatossággal?

19. Ha Sellyei uram el nem jühet, küldjön valami orvosságokat az receptákkal együtt; ha jühet, maga hozzon ő kegyelme.

20. Minap az mely consentus és jus regium felől irtam vala fiamnak, mi karban van azon dolog?

21. Szolgáimban kik szabadultak?

22. Moldvai vajdát meg kell tanálni az ott levő falum felől.

23. Az instructiókat meg kell tartani, mert successive leszen ideje némely dolgoknak.

24. Experiálni kell az emberek elméjét, mire czélozzanak ez állapotban, vakmerő harczra, fegyverre-e s fejedelem változásra-e s ki személyére?

25. Raduly Lászlónak és Katona Mihálynak hagytam volt elkérni Stephan vajdától valami portékát, meg kell tudni, ha azt is el nem felejtették-e?

26. Zászlótartó Péterért vagyok kezes tall. 130. Fiaim és szolgáim ha látják szükséges és hasznos szolgálatját, az enyémből küldjék meg mostan; ha pedig nem, magát erőltessék megadására, küldésére és szabaditsák fel, az hol és kit akar, szolgáljon; én mindazonáltal honyomban lehetvén, tudtam volna venni szolgálatját. Ezek után az úristen legyen vezérek s oktatójok. 1658. 10. Aprilis Sidóvárban.

Kemény János m. p.

(Eredetije az erdélyi muzeum-egylet irattárában; a 12 első pont Kemény J. igazitásaival, a 13-dik ponttól kezdve végig Kemény János kezével.)

XIV.

1658. május eleje.

Ad illustrissimum ac celsissimum regni Tranniae principem dnum dnum nostrum clementissimum, ac ad universum regnum Tranniae in Tartaria existentium ac misere detentorum captivorum humillima ac demissa supplicatio.

Az mi kgls urunkat az erdélyi méltóságos fejedelmet s az egész nemes országot kelletett igen-igen megkeseredett és megromlott állapotunkban megtanálnunk. Nsgtokat és Kglteket, jelentvén Nsgtoknak és Kglteknek, mi Tayhán nevű faluban Ak és San Murza rabjai kik vagyunk úgymint váradi Nikodin László és Bessenyei János, kállai Kálnássi Pál és Szabó Imre, alsócsernátoni Damokos Péter, székely-dályai Székely András, medgyesi szolga Herter Ferencz, Pataki János, Ujvári János, Szilassy János, Székely Balog Mihály háromszéki szemerjai, udvarhelyszéki Kovács Máté és Sági Ferencz ily megromlott állapotunkban kelletvén az urainknak kénszergetésekből rabtársainkat kezességünken, és igen erős hitek alatt ki kelletvén bocsátanunk, szegény megromlott hazánkban Vinczen lakó Fejérvári Mózest, Vajna Gáspárt háromszékit pávait és kállai Konti Jánost sub ea conditione, hogy a 1. die Januarii praesentis négy holnapra minden okvetetlen tartozzanak bejőni vagy tehetik valaminek szerit avagy nem is; egyébiránt erős rettenetes kötésekre kötötték magokat, ha be nem jőnének, avagy ha bejőni nem akarnának. Immár pediglen az terminus elmulván, minket szegény megnyomorodott rabokat az uraink érettek rontnak, vernek, kénoznak és keservesen csigázván orr, fülmetéléssel, fog kivonással, szemeink kivájatásával fenyegetnek, ha ugyan be nem jőnek, avagy bejőni nem akarnának, kiért az úristen (kitől isten oltalmazzon, ha be nem jőnének) erős, rettenetes haragját és büntető ostorát reájok minden kétség nélkül bölcs itéletiből bocsáttani fogja. Mert mikoron kibocsáttottuk volt őket, erős hittel igen esküttenek vala meg, hogy az élő isten, az, ki az eget, földet és mindeneket teremtett, ha kötéseknek nem állanak, őket semminemű dolgaiban ne szerencséltesse, sőt minden áldása istennek fejeken átok legyen, éz az gyermeket az átok és istennek rettenetes haragja mint az ég az földet úgy borítsa be, sőt ha meghalnának is, az testeket az földnek gyomra kiokádja és lelkek itéletnapig se mennyországban, se pokolban ne mehessen, sőt az ki pártjokat fogná is és utjokat akadékoztatná, azon átok legyen azokon is. Mégis az napjára be nem jövének az hamis hitű, istentelen, minket nyomorgattató és örökké való rabságba borító emberek, mert mi mostan az ur kimenetelekor, ha napjára bejöttenek volna, úgy

gondoljuk, az urainkkal véget szakaszthattunk volna, kit az úristen az magas egekből igaz itélete és igazsága szerint lásson meg, mert ha dolgokban és sanczokban véget szakasztottak volna, és sanczokat beküldhetnék, mégis dolgunknak terhe nem oly sulyos volna, de kire tizenötezer tallért irtanak közülök, kikre tizettizet, az mely lehetetlen.

Kire nézve Nagtoknak és Kglteknek az istenért s az ő szent fiáért, minden dolgaiban való jó szerencsés előmentiért, magoknak, fioknak, gyermekeknek idvösségekért könyörgünk és reménykedünk Nsgtoknak és Kglteknek, hogy az fenn megnevezett rabtársainkat igen-igen nagy szorgalmatossággal bejőni minden késedelem nélkül erőltesse, sőt ha be nem akarnának is jőni, nyakokra kötve is beküldeni méltóztassék Nsgtok és Kgltek; mert ha minket ezek megtréfálnak, mi nekünk rettenetes kénokkal való halálunk fog lenni, és az egész Krimben levő rabságnak rettenetes romlásokra és károkra következik. Mely dolog hogy eltávoztatódjék, vegye istenért considerátióban Nsgtok és Kgltek ez keserves rabságunkból küldött alázatos könyörgésünket, kit az úristen fizessen meg Nsgtoknak és Kglteknek.

P. S. Sőt ilyen conditióval bocsátottuk ki, hogy ha az négy hólnap alatt meg találnának halni, az murzák kára legyen, de ha azután késnek és meghalnak, az az rettenetes sancz, az kit csak reájok irtanak, reánk száll; sőt ha az négy holnap alatt megholtak volna, Fejérvári Mózes és Konti János felelé, az ország urától és az püspöktől hüt szerint való credentionalis levél jőjjön be, az kinek hitelt adhassanak. Az Vajna Gáspár dolgából is pedig, mivel hogy ő közelebb lakik, ha meghal is, az testét Tatrosra Moldovába behozzák és ott mutassák meg az porkolábnak és vorniknak, az kik elhitessék az urainkkal. Egyébiránt ha az négy holnap alatt be nem jőnek, az mely már el is mult, ha meghalnak, nem kell sem levél, sem egyéb, hanem csak reánk száll az örökké való rabság és kénzás etc.

N. K. vére etc.

Külczím: Az erdéli méltóságos fejedelemnek és az nemes országnak adassék ez kis könyörgő supplicatiónk.

(Ered. a gróf Lázárok megyesfalvi ltárában.)

XV.

1658. dec. 4.

Méltóságos fejedelmi, tekéntetes és nagyságos, papi, úri, fő, nemes, vitézlő, várasi, egyházi és külső állapotbéli, erdélyi és magyarországi, vagy akármely helybeli és állapotbeli minden böcsületes rendek; az úristen nagyságtokat és ti kegyelmeteket

jó egészséges és békességes hosszú élettel megáldván, védelmezze minden szomorú állapotoktól.

Noha istennek igaz itiletiből az bűnért igen méltán ugyan, mindazáltal nem valami tisztességtelen gonosz cselekedetemnek, sem magam külön való ügyemnek alkalmatosságával, hanem istentől előmben rendeltetett fejedelmemhez tartozó hűségem, édes nemzetemhez való szeretetem mellett miképen jutottam legyen én is több keresztény atyámfiaival az pogányságnak súlyos rabságában, nagyságtoknál és kegyelmeteknél, elhiszem, kereszténi szánakozással nyilván vagyon; az holott midőn sok sanyargatások, lelki s testi kísírtetek és próbák s néha viszont ajánlások által is sem szolgált uramnak ártalmára sem nevelt hazámnak és annak szabadságinak, határinak avagy akármely előbbi jó állapotinak megbántódásira nem birhattak volna (az mint ez tudva van nemcsak velem együtt nyomorgó sok bócsületes hazafiainál, de szomszéd országokbéli nagy rendeknél is), megdühödött mérgeket azzal öntvén ki, elbirhatatlan summának, úgymint négyszer százezer talléroknak kévánásával kezdének vesztegetni, melyre is, mint képtelen dologra semmiképen nem lépvén, végtére szállának annyéra, hogy tenne száztizenhatezer tallérokat, kinek igiretiben is, mint erőm s értékem felett levő dologban megkeményedvén, cselekedék azt, hogy én lévén az több rabságnak előttök járó és méltóságosb embernek, úgymint chánnak rabja, valamig sanczom felől nem végeznek, addig az több rabságnak sem sanczolások sem útjok fel nem szabadittatnék, melyet megértvén az sok keresztény rabság és rajtam érelte esdekvén *(igy)*, mind pedig akkor dolgunkban fáradozott erdélyi és moldvai követek szorgalmatoson intvén, s biztatván az sok jó keresztények segítésével, kellett vala ez tekéntetekből az említett summának megígiretire mennem, egyébiránt magamra nézve készebb lévén és tisztességesbnek is tartván hátralevő kevés részét életemnek ez rabi kenyér mellett eltöltenem, mintsem gyermekimnek és atyámfiainak torkok metszésével koldulva halnom meg. De ekképen való mind magam s mind az több keresztény rabságnak szabadulálásunknak útját ekkoráig meggátolván az pogánságnak szegény hazánk pusztítására való menések, engem pedig imide-amoda hurczolván mindazon rabság, de azért az vajdák kezességeken való szabadulhatásomnak reménsége alatt vöttem vala néhány, egyébiránt emberséges nevet viselt rab személyeket kezességemre, kiket feleletem alatt minden őrizet nélkül való szabadságban, egész rabságunknak nagyobb rész idejében tartottam, tápláltam nem külömben mint gyermekimet vagy atyámfiait, adván ők is magokról igen erős reversálisokat; de azt meg nem gondolván, hitetlenül mellőlem elszökének és feles pénzen vött s némely, kezességemen már kibocsátani megigirt rabokat feles számuakat

újabb rabságra ejtének, többeknek is kezesség által megszabadulható útjokat elrekeszték, magamat újabb nyomorúságra és érettek magaménál sokkal feljebb való sánczra kénszeritvén, avagy személyek szerént való kézben hozatásokra. Minekokáért Nagyságtokat alázatoson és kegyelmeteket igen nagy bizodalommal kérem, ha hol és kiket gyermekim, atyámfiai, avagy arra rendelendő emberek, magok vagy levelek által ez irásom mellett megtanálnak, mindazon hütihagyottaknak megfogatásokban s mind pedig sanczomban keresztény indulatjokból segíteni méltóztassanak, kiért az úristen is minden jókkal részeltesse, terjedjen keresztény jó hírek s nevek; én is, ha isten és kegyelmetek segitsége után szabadulhatok, Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek háladó szolgájok leszek egész familiámmal holtomig. Tartsa az úristen Nagyságtokat és Kegyelmeteket boldog állapotban. Kaloda nevü Sidóvárban Krim országában irtam Ao. 1658. 4. Decembris.

Nagyságtok és kegyelmetek rabszolgája

(P. H.) Kemény János, m. p.

(Az egész levél Kemény irása.)

(Eredetije az erdélyi muzeumegylet levéltárában:)

XVI.

1658.

Az én kegyelmes uramnak az méltóságos Rákoci Györgynek alázatoson könyörgök; és az úristen is úgy áldja meg, hogy az mellőlem elszökött hitetlen embereket fogassa meg, ha akarja meg lehet.

Ha mi tractája leszen valakikkel ne rekeszsze ki az én szabadulásomnak is conditióját, tudja jól ő nagysága, honnan van az én akadályom.

Az muszkának nagy progressussa lőn míg oda jára az kháu, Veyt Kaplan murzat megverék, sok tatár, kozák több veszett; Galga sultán, Karasbék futva szaladtak, most nagy készülettel akarnak az szultánok menni, felette sollicitálja Vihoczki az segítséget, nehány városokat vett el az muszka.

Ezek akarnák ha Rákóczi beűlne, mondják többé török parancsolatjára is Erdélyre nem mennek, úgy van az tatárságnak, nincsen tavaly sem volt kedvek hozzá, most pedig sokan vesztek ott igen, ha ember lött volna az passusnak oltalmán, csak másfelé mentek volna, de ez kháu Rodustól ugy fél, ha parancsolják pokolra is elmegyen; ha még egyszer kimennek, soha többé Erdély miatt nem busulnak. Ha azért más hunnan nem leszen derekas segétség, jó móddal jobb megbékélleni, had csendesedjék

meg az szegény haza, reservet se ad meliores occasiones, hadd szabaduhasson az szegény rabság is.

Itt úgy hirdetik svéd lengyellel megbékéltettek, és mindazok is muszka ellen mennek, ki ha ugy lesz félő elnyomják őket.

Az én sanczom segitésére rendelt keves summát is ugy hallom esmét le akarják tétetni az országgal, az istenért ő nagysága legyen, azon tartsák fen.

Az mint sokszor megmondottam s irtam is ő nagyságának már experiálhatta, hogy nem én ellenem kell magát erősíteni s készíteni 1658.

Ő nagyságának szegíny rabszolgája
Kemény János, s. k.

Ezen szókkal irta ő nagysága ez kis levelet melyet includált volt az én levelemben.

(Egykorú példány az orsz. levéltárban.)

XVII.

1659. jan. 1.

Az úristen vigasztalja kgteket édes asszony anyám és édes kedves feleségem az szt. isten oltalmazza kgteket minden ujabb keservességtűl és pogányok kezétől.

Az mi keserves romlásunk és rabságunk felől elhittem édes asszony anyám és feleségem unva hallott és hallhat kgtek, kivel hogy irásomat hosszabbitsam, szikségesnek nem itiltem, hanem akarám kgteket életem és állapotom felől tudósitanom. Én Krímben Tayhán nevü faluban az Ak Murza nyomorék rabjai között nyomorgok, Nikodin László uram is én velem együtt mostan istennek sulyos látogató kezét látom rajtam, igen beteg vagyok, annyira, hogy magam nem is írhattam, tovább isten mit rendelt életem felől, ő felsége titkában vagyon, kivánván istentől ő fgétől kgtek felől örvendetes híreket, jó egészséges életben való megmaradásokat hallanom. Az én sanczom megcsalt az egy lehetetlenségben forog, kérvén az uram rajta 30 ezer tallért, mostan kiküldöttük rabtársunkat kezességünkért Konti János uramat kállait, hogy az minek szerit teheti, kgtek, ha mivel lehet kiváltozzunk. Azért az istenért reménkedem kgdnek édes asszonyanyám és kedves kicsiny feleségem, ha minek szerit tehetitek, igyekezzél szabadúlásomban, kit az úristen megfizet kgteknek, én is ha isten kiszabaditana meg igyekezném szolgálni. Az néném asszonyomnak Ugrai Györgyné asszonyomnak is remenkedem az istenért jó szerencsés életejért, ha mivel lehet segiljen, ne hagyjon, kiért az uristen áldja meg ő kglmét, ha minek szerit teheti kgtek és min válthat ki tudósitson, isten visszahozván rabtársunkat azon tanusággal, melylyel elbocsátottuk.

Alkalmaztassa ahoz kgtek mindenekben magát az mint az Nikodin uram emberi fognak cselekedni egy értelemből. Ezekutan stb.

Irattam Tayhanban 1. januarii 1659.

Tatár országban megnyomorodott szegény rab

Bessennyey János m. p.

P. S. Pankotay György uramat kérem szeretettel mostani szükséges állapotomban legyen segitséggel és oktassa asszonyanyámat és az szegény feleségemet.

Külczím: Néhai nemzetes Kerekes János meghagyatott özvegyének Szölösi Rebeka asszonynak, nekem asszonyanyámnak és kedves édes szegény feleségemnek Kerekes Katának adassék ez keserves irásom. Váradon.

(Eredetije a m.-v.-helyi gróf Teleki ltban.)

XVIII.

1659. aug. 13.

Szolgálatom ajánlása után az úristen nagyságtokat és kegyelmeteket jó egiszséges és békességes hosszú élettel áldja meg.

Noha ezelőtt is krimi rabságomból arra rendeltett emberim által kezekhez juttatott levelem mellett nagyságtokat és kegyelmeteket requirálni igyekeztem magamtól megfizethetetlen sanczomnak segítése felől; de az időknek és állapatoknak alkalmatossági ez ideig is elrekesztvén azon emberimet megindulhatásoktúl, azonközben pedig istennek kegyelméből majd emberi reménség kivől magamnak is szabadulhatásomat engedvén, noha magam személyem szerint is igyekeztem volna magam dolgomban fáradozni és nagyságtokat és kegyelmeteket megtalálni; de házamat felháborodott állapatban találván, abbéli szándékom mostanában meggátlódék; kelletvén annakokáért ez levelemet mutató jámbor szolgáim által nagyságtokat és kegyelmeteket nagy bizodalommal megtalálnom, magam értékemből és erőmből megfizethetetlen sanczomat segiteni keresztyéni indulatiokból méltóztassanak, hogy az nagyságtok és kegyelmetek keresztyéni segedelme által magamat hittel fogadott kezesség alól, gyermeket idegen országban hagyatott zálogságból eliberálhassam, még oda nyomorgó sok keresztyén rab atyámfiainak segíthessek; melyet cseledvén nagyságtok és kegyelmetek, istentől bő jutalmat, mindenektől dicsiretes emlékezetet csalhatatlanul várhat; én is pedig koporsómig háladó szolgája leszek nagyságtoknak és kegyelmeteknek. Ajánlván ezek után az szent istennek kegyelmében nagyságtokat és kegyelmeteket. Datum in Gerend die decima tertia Mensis Augusti Ao. 1659.

Ngtoknak és kegyelmeteknek jóakaró rab atyjokfia és szolgájok (P. H.) Kemény János m. p.

(Eredetije az erdélyi muzeumegylet levéltárában.)

XIX.

1659.

Isten kegyelmeteket minden üdvösséges jókkal áldja meg. Az úristen csudálatosképen kihoza Tatárországból, az tengeren szökve Sándor János urammal; ismét ő felsége az mi bűneinkért nagyobb rabságra ada; az Dunán valami gályás törökök reánk találván elfogdosának bennünket; kettőt meg is ölének közülünk, azt az Dunába veték; onnét hoztanak bennünket Konstanczinápolyban eladni; itt is az mi szerencsétlenségünk úgy adá, hogy gályás ember vőn meg bennünket. Mindazáltal esék értésemre Tisza István uramnak s Harsányi Jakab uramnak itt bennléte; ő kegyelmeket megtalálván, alkuvásban vannak érettem; csakhogy az pogány eb ez is ötszáz tallért kér érettem; százat megígértek ő kegyelmek; hanem kegyelmeteket az istenért kérem, mint jóakaró uraimat s atyámfiát, törekedjék szabadulásomban; ha követ jőne avagy penig zálag, tudom, hogy értésére leszen kegyelmeteknek, írjon mellettem, hogy szabaditson ez pogány kezéből, azonkivül görögök is járnak ide be Váradrúl, abban is vagyon módja kegyelmednek, Rácz János uram, hogy azokkal is megvétethet engemet; hiszem, ha isten megszabadít, uram, én is szerét teszem, az min kiváltanak. Ha az úristen megszabadit, igaz tökéletességgel megigyekezem szolgálni kegyelmeteknek mostani nyomorúságomban mellettem való jóakaratját s törekedését; kiért az úristen megáldja kegyelmeteket. Az istenért az szegény gyámoltalan feleségemet ne hagyja a miből lehet, ha csak jó szavával is biztassa; hiszem az istent, hogy innét megszabadít jóakaró uraim által. Hirünk ide sok vagyon az szegény haza felől. Ha valami oly bizonyos hir, avagy, isten kitől oltalmazza kegyelmeteket, valami futamás leszen, kegyelmed Csongrádi Pál uram, bátyám uram, az mi kevés oly féltő egyetmásocskája vagyon az háznál az feleségemnek, vitesse oda, az hová az magáét. Az feleségemnek istentől jó egészséget kivánok, kérem azon, hogy mindenekre, az mi kevés vagyon, viseljen gondot; szántasson, vettessen, rajta legyen szorgalmatoson, az mikor az ideje eljő. Fűzesi Gasit, kegyelmed, bátyám uram, kezesitse meg, az Koncz Görögy *(György)* marháját, örökségét adja kezében, Koncz Mátyást magát eskesse meg az házhoz; az Koncz Görögy feleségét vitesse fel, az feleségem tartsa maga mellett. Irtam pünkösd előtt két héttel az tengerparton, Humet kapitány basa házánál Kaszinbaszába. Ezek után adja *(isten)* még az mi szegény házainkban láthassam jó egészségben kegyelmeteket, szolgálhassak kegyelmeteknek. Anno 1659.

Kegyelmetek szegény, rabságban nyomorgó szolgája s atyjafia
Básti László, m. p.

Külczím: Nemzetes Rácz János és Csongrádi Pál uraméknak etc. nekem jóakaró uraimnak s atyámfiainak adassék.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

XX.

1664. apr. 28.

Isten minden sat.

Nyomoruságos rabi életöm felől akarálak tudósitani édes öcséim; én még élek Tatár országban Krim tartományban Balakna nevő város vidékén Baidar nevő faluban Eszin Cselebi nevő tatár rabja vagyok, hetven tallért kéván szabadulásomért itt helyben, mert engemet ki nem küldnek az Oláhországra, kgtöket azért azon kéröm édes öcsém szerezzétök meg az hetven tallért, az uratokot az kit most szolgáltok keressétök meg, könyörögjetök annak is hogy segétsön annak segitsége által ez levelem kivivő Kolozs vármegyebeli Györgyfalvi Szabó Mihály uram ha bejő köldjétök be ő kglmétől itt engem ő kglme az hetven tallérral megszabadíthat. Kérlek az istenért édes öcséim forgodjatok szabadulásomba irassatok levelet is énneköm, had tudhassam életötököt. Isten jó egészségben tartsa meg kgtököt.

Irattam Tatárországban Krim tartományban, Bakczia Szarai nevű városban 28. die mensis aprilis a. d. 1664.

Kgtök bátyja mostan szegény rab
fejirvármegyebeli Asszonynép nevű falubeli
Török János.

Külczím: Erdélyországban, Fejér-vármegyében Haporton mellett Asszonynép nevű faluban Török Gábor, Török Mihály, Török Tódor öcséimnek adassék.

(Eredetije a gróf Teleki ltb. M.-V.-helytt.)

Közli: Szilágyi Sándor.

OKMÁNYTÁR

a Fuggerek magyarországi nagykereskedése és rézvállalatának történetéhez.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

1.

Corvinus János herczeg beszterczebányai összes városi és bányabírtokát Thurzó Jánosra és fiára György re ruházza át. 1494.

Nos Johannes Corvinus de Hunyad Sclavonie, Liptovie, Oppavieque Dux etc. memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis: Quod nos commodum et vtilitatem nostram, quibus proventus nostri queant dilatari atque fructiosius augmentari, animo deliberato — — — considerantes, recepto prius super nos onera et queuis grauamina vniuersorum fratrum consanguineorum ac proximorum, si quos infrascriptum tangeret seu tangere posset negocium, aut si qui ex ipsis interesse habere putarent, domum nostram in ciuitate Bistriciensi, omnesque fodinas et montana nostra, tam argenti quam cupri ac omnium metallorum et minerarum extra et circiter eandem ciuitatem Bistriciensem existentes et habitas, simul cum cunctis iuribus et pertinencijs earundem fodinarum et montanarum, puta gasis, fulminatoriis craticulorum, domibus aliisque vniuersis aparamentis; item omnibus et quibuslibet villis et possessionibus, porcionibusque et juribus possessionariis, nec non allodiis, curiis, ortis, terris arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis fenetis, siluis, alpibus, nemoribus, rubetis, spinetis, arundinetis, aquis, fluuiis et aquarum decursibus, piscinis, piscaturis, molendinis, piscinarumque et molendinorum locis, nec non generaliter quarumlibet utilitatum integritatibus quouis nominis vocabulo vocitatis, omnino in Comitatu Zoliensi existentibus et habitis atque adiacentibus, nihilominusque ad easdem domum nostram Bistriciensem, nostrasque fodinas ac montana et laboraturas minerales de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub

earum veris metis et antiquis limitibus, prout videlicet eedem a dudum tente fuerunt et possesse; item omnibus et singulis obuencionibus, daciis, taxis, collectis, emolumentis, fructibus et quibus — libet prouentibus earundem, Egregio et nobili Johanni Thurzo de Bethlenfalua Consuli ciuitatis Crakouiensis et Georgio filio ejus ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis dedimus, donauimus et contulimus, ymmo damus, donamus et conferimus, jure perpetus et irreuocabiliter tenendas possidendas pariter et habendas, nullum jus, nullamque juris et dominii proprietatem, preterquam pensam quandam annuam infrascriptam nobis reseruando, sed totum et omne jus ac dominii proprietatem, quod et quam nos in eisdem domo, fodinisque ac montanis, possessionibus porcionibusque ac juribus possessionariis aliisque premissis vniuersis haberemus, aut nos et nostros successores habere speraremus infuturum, dempta tamen pensa prenotata, in eosdem Johannem Thurzo et Georgium filium ejus, ipsorumque heredes et posteritates eorundem vniuersos pure transferentes et transfundentes pleno jure, ita tamen et sub hac condicione, quod — — Johannes Thurzo et Georgius filius ejus ipsorumque heredes et successores vniuersi in recompensam hujusmodi nostre donacionis temporibus semper successiuis — — tim mille et quadringentos florenos auri in parata pecunia nobis et successoribus nostris exoluere, ac illos semper in festo Sancti Martini — — anno Domini proxime venturo incipiendo in Ciuitate Budensi in consistorio seu pretorio ejusdem ciuitatis in manus judicis et juratorum ciuium — — reponere debeant et teneantur. Hoc eciam declarato, quod si dextra fortuna ingerente, in pretactis fodinis et montanis minera — — rursus invenirent, vnde congrua posset haberi vtilitas, exinde idem Johannes Thurzo et Georgius filius ejus vel — — hujusmodi reinuenta predictam summam dictorum mille et quadringentorum florenoram auri annis singulis in perpetuum cum pr — — florenis auri adaugere, ac eosdem loco et termino in predictis deponere studeant. Assumimus nihilominus et obligamus nos — — — ac filium ejus Georgium ipsorumque heredes vniuersos in personali et pacifico dominio eorundem domus, fodinarum, montanarum — — — et jurium possessionariorum ac aliorum quorumlibet premissorum contra quoslibet legitimos impetitores tenebimus — — expensis nostris, et maxime in illa pregatina siue libertate ibidem ab antiquo observata, videlicet quod argentum — — — vniuersis mineris in eisdem fodinis et montanis inuenta et inuenienda semper quibuslibet personis et hominibus — — — sine aliqua camerarum seu camerarii vendi possint et valeant, neque ad solucionem vrbure a quauis minera compelli debeant. Hoc eciam — — — quod si vnquam temporum in processu memorati Johannes Thurzo ac Georgius fllius ejus aut heredes ipsorum prescriptam

solucionem dictorum mille et quadringentorum florenorum auri loco et termino in predictis fiendam efficere non curarent, aut eam frustra obmitterent quouismodo, extunc nos pretactas domum et fodinas ac montana vniuersasque possessiones ac porciones et jura possessionaria aliaque omnia prenotata de manibus ipsorum Johannis Thurzo ac Georgii filii ejus, heredumque ipsorum hujusmodi negligenciam attentancium, duntaxat virtute presencium litterarum nostrarum, rursus et iterum pro nobis et dominio ac jure nostro atque nostrorum successorum occupare, habere, tenere et possidere valeamus et nostri successores valeant et possint in perpetuum. Hoc specialiter adjecto, quod si temporum in euentu in eisdem fodinis et montanis cupri et aliorum metallorum minere ex casu deficerent, aut idem Johannes Thurzo et Georgius filius ejus vel ipsorum heredes et successores adversa fortuna adeo fierent impotentes, quod fodinas et montana ipsa colere seu laborare nequirent vel non possent, extunc ipsi easdem domum, fodinas, montana, possessiones, porciones et jura possessionaria ac vniuersa premissa nobis aut nostris successoribus pure et simpliciter remittere et resignare, nec non per hoc a solucione preattacte summe siue pense annualis pure et simpliciter esse absoluti valeant atque possint ipso facto. In quorum premissorum fidem et testimonium verissimum presentes litteras nostras priuilegiales pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas ex certa nostra sciencia eisdem Johanni Thurzo ac Georgio filio ejus ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis duximus concedendas jurium suorum vberiorem ad cautelam justicia suadente. Datum in castro nostro Hunyad in vigilia Sancti Mathei Apostoli et evangeliste anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

(II. Ulászló szintazon 1494-ki megerősítő okmányából, mint 2. sz. a. Az ezen okmány tárgyát képező bányabirtok akkor Corvinus János és a Csáktornyai Ernust-család közt per alatt volt, s később az utóbbinak tulajdonába ment át, úgy hogy a Thurzók ennek haszonbérlője lettek; a miről, valamint Thurzó Jánosnak egyéb beszterczebányai bányabirtokáról is, bővebb felvilágosítást ad munkám »Magyarország bányászatának kritikai története« Budapest, 1880. 163. s k. és 166 s k. ll.)

2.

II. Ulászló királynak ezen átruházást megerősítő helybenhagyása. 1494.

Wladislaus Dei gracia Rex Hungarie et Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. omnibus Christi fidelibus presentibus et futuris presens scriptum inspecturis salutem in omnium salutis largitore. Quanto Regia Sublimitas ad suorum subditorum dileccionem inclinatur, suamque graciam illis impertiri dignatur; tanto ijdem

ac ceteri eciam eorum exemplo fidelium seruiciorum obsequijs studiosius conabuntur intendere. Proinde ad vniversorum noticiam harum serie volumus peruenire: Quod fidelis noster Egregius et Nobilis Johannes Thurzo de Bethlenfalva Ciuis ac Consul Ciuitatis Cracouiensis, sua ac Georgij filij sui in personis Nostre Maiestatis adiens in conspectum, exhibuit et presentauit Nobis quasdam litteras Illustris domini Johannis Coruini de Hunyad, Sclauonie, Lyptouie Oppauieque Ducis etc. donacionales, patenter in pergameno confectas, ac sigillo eius proprio de subtus in cordula pendente consignatas tenoris infrascripti, supplicando Maiestati Nostre humiliter ac debita cum instancia, vt easdem litteras donacionales ratas, gratas et acceptas habendo, de verbo ad verbum litteris Nostre Maiestatis inseri, transsumique ac transscribi facientes, nec non transsumptum et transscriptum earundem eisdem Johanni Thwrzo, et Georgio filio eiusdem, dare et concedere, nec non superinde Nostrum Consensum Regium beneuolum prebere, preattactamque donacionem ipsius domini Johannis Coruini Ducis ratificare et confirmare dignaremur nostra Regia auctoritate mediante, iurium suorum vberiorem ad cautelam. Quarum quidem litterarum tenor sequitur in hec verba:

Nos Johannes Coruinus stb. (következik Corvinus Jánosnak 1494-ki épen közlött adományozási okmánya.)

Nos igitur, qui soliti sumus nostram graciam vnicuique jure eam promerenti clementer impertiri, prescriptas litteras prefati domini Johannis Coruini Ducis, sicuti prefertur, per ipsum Johannem Thwrzo suo ac dicti Georgij filij sui nominibus et in personis Maiestati Nostre exhibitas et presentatas, non abrasas, non viciatas, nec in aliqua earum parte suspectas, sed omni prorsus suspicionis vicio carentes, ad humillimam supplicacionem eiusdem Johannis Thurzo fidelis nostri per Nostram Maiestatem graciose ad — — —, ratas, gratas, acceptas atque placitas habentes, de verbo ad verbum sine diminucione ac variacione aliquali presentibus litteris Maiestatis Nostre similiter priuilegialibus inseri transsumique ac transscribi facientes, nec non super huiusmodi donacione dicti domini Johannis Coruini Ducis, cunctisque articulis — — — — in eisdem contentis nostrum Regium beneuolum prebentes consensum pariter et assensum, easdem et eosdem his litteris nostris graciosis mediantibus perpetuo valituras ratificamus, corroboramus et confirmamus, et in signum nostri erga eosdem fauoris, gracie et beneuolencie admittimus et concedimus ipsis, videlicet Johanni Thurzo et filio suo Georgio, et heredibus eorum vniuersis, quod eciam temporibus futuris, si, quod Deus auertat et absit, litigia et bella inter Regna nostra et prouincias oriri contingat, ipsi et factores ac familiares

eorum semper sub Maiestatis Nostre tuicione et saluo conductu, quem per presentes illis damus et concedimus, libere et pacifice ire et redire ad propria per omnia Dominia nostra possint et valeant, laboresque moncium et fodinarum ac montanarum laborare et continuare, ac omnia sua negocia exercere, et pacifice semper omnia et singula bona et possessiones suprascriptas habere et possidere, sub Nostre Maiestatis graciosa tuicione. Easdem litteras Nostre Majestatis priuilegiales, sigillo nostro secreto annulari, similiter in cordula pendente consignatas eisdem Johanni Thurzo fideli nostro, et Georgio filio eius, ipsorumque successoribus vniuersis, de plenitudine nostre Regie auctoritatis, et ex certa nostra sciencia duximus concedendas, jurium eorundem diuturnam ad conservacionem, speciali nostra gracia hoc causante. Datum in oppido nostro Themeswar feria secunda proxima post festum Beati Francisci confessoris anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

(Hiteles másolat után.)

3.

Az említett városi és bányaragyon leltározása. 1494.

Extractus Inventarii Johannis Ernesti Hampo e vetusso ciuitatis Nevsoliensis protocollo desumtus.

Anno domini 1494. in profesto Beati Demetrii in presencia famosorum domini Benedicti Glocknitzer Judicis pro tunc ciuitatis Bistriciensis, nec non Juratorum Michaelis Kenigsperger, Stanislai Sartoris, Stephani Engel statutus est in domum Illustris domini Ducis Johannis Corvini de Hunyad etc. Egregius Johannes Thurso de Bethlenfalva ciuis Cracouiensis et in presencia supradictorum resignate sunt omnes res et suppellectilia in domo ipsa inventa, prout sequitur.

Item in prima habitacione baliste quinque; item vnus lectus cum vna pluma simplici tantum; item vna mensa simplex; item centum sales; item freni simplices 40, et 7. freni vulgariter Halfter.

In alia habitacione, item aliquot sagittas balistrales simplices; item frena simplicia quadraginta, item quatuor scutelle stannee; item cantari quartales alias seydell septem, item vnus cantalus medie mensure cum discis et aliis discis eciam 12.

In magna stuba superiori; item pixides quindecim manuales magna et parua; item vna pluma simplex cum vno lintheamine; item arma super septem homines balistrarios; item tres medios lardos; item vna pluma simplicissima.

In stubella sub tecto, caseos septuaginta quatuor Walachiales.

In alia habitacione; item vna pluma simplex cum vno lintheamine.

In alia camera vna pluma tantum.

Item in vna camera due plume tantum.

Item avena inuenta est juxta estimacionem supradictorum duo milia quingenta quartalia, pro eodem tempore decem et quatuor quartalia emebantur pro floreno.

Item duo equi valoris decem et 8 florenorum.

Item vnum caldarium pro locione vestuim, et tres olle coquinales cupree, et vnum mortarium ac quinque veru.

Item quatuor vascula cerevisie.

Item brasum prope quartalia quinquaginta.

Item sex vasa caulium.

In allodio hec infrascripta inventa sunt:

Item vacce decem et novem; item scophe quadraginta quinque; item sues quadraginta quinque; item quatuor equi curriferi; item avena triturata circa quinquaginta quartalia, item paganismus pohanka circa quadraginta quartalia; item pisum prope quartalia octo; item una media pars horrei de feno; item de hordeo capetia quinquaginta tria; item de avena capetia quinquaginta; item de tritico quarta pars horrei; item de anvina centenarii septem; item de sepo centenarii decem et quatuor; item de calybe centenarium vnum.

Consequenter sequuntur ea, que inventa sunt in fulminatoriis et montanis.

Item in prima gaza seu fulminatorio nouo craticulas quatuordecim minerarum; item ducente mensure minerarum de cupro, que estimantur viginti quinque florenis; item apud conseruatores minerarum duo millia et quingente mensure, que extimantur ducentis et quinquaginta florenis.

Item circa fodinas prope duobus millibus et quinquaginta mensuris minerarum cupri in valore ducentorum et quinquaginta florenorum.

In gaza etc. etc.

Item omnia supra scripta resignata sunt et diligenter reuisa a supra notatis Judice et juratis ciuibus in presencia ipsius Georgii Sturczer et suorum officialium.

Acta sunt hec anno et die uti supra.

(Hiteles másolat után.)

4.

Első üzleti szövetkezés a Fuggerek és Thurzók közt. 1495. mart. 13.

Wir nachgeschriben Hansz Tursso vnd Jorg Tursso mein Sun bürger zw Krackau, bekennen offenlich mitt dissen vnssern briffe fur vnss vnd vnsser Erben vnd nochkommen, dass wir vnss gütlich verayntt vnd vertragen haben eines handelss halb Im vnd neben dem Newen Soll gelegen; denss Hochwirdigen fürsten vnd heren Sigmunden bischoffe zw Fünffkyrchen vnssern genedigen herren, den seyn genaden erblich erlangkt hatt von dem Erlauchstenn fürsten vnd heren hern Hanssen Herczegh in Wyndisch landen, Lyptta vnd Troppa, nemlich eyiness Hauss vnd berkwergkss, als tzweyer stollen, erbstoll vnd newstoll genandt. auch fyer dorffer vnd tzwey halbe dorffer, eyiness meyerhoffess, acker vnd wyss wagss mitt aller zugehöring derselben. dj vnss tzehen Jahr abgetretten vnd verschriben sindt, sulche zeytt zw gebrauchen vnd genyssen, dorvon wir dem bemeltten vnssern genedigen heren von Fünffkyrchen genante zehen Jar Jarlichen drey taussend gulden reychen vnd geben sollen noch lautt vnd inhaldung dem oberürtten vnssern genedigen heren von Fünffkyrchen briff vnd sigill daruber vnss geben mit Koniglicher Mayestat verwilligung, mit Jacab Fucker, vnd Killian Awer an statt vnd von wegen Vlrichen Fucker purger von Auspurgk. seynner (gebrüder) vnd geselschafftt vnd Iren Erben eynniss sulchen handels, gutter vnd bergbergk mit vnss gebrauchen. genyssen vnd halden auff gebyn (gewinn) vnd verlusst dj vor genantte zehen Jar im weyss und weg wj her nach statt. Am Ersten sollen vnd wollen wyr obgemeltte Hanss Turso vnd Jurg mein Sonn vnss beflyssigen ein hüttwergk zw seczen vnd pawen Im Soll dor In wyr alle vnd iczliche Kupper, dj auss sulchen pergkwergk gefallen, verarbeytten noch der weyss als wir am pesten verstanden vnd wjssen. Welche huettwergk in taussendt gulden kosten wyrde an holcz vnd köllen, dass do auch pey taussendt gulden kosten wyrde zw voratt domitt man mitt schaden nichtt fejern darff. Vndt noch dem wir sulch bergkwergk dem Michell Konigsperger und Benedick Glocknyczer tzehen Jar gelyhen vnd verlassen haben, vnd sy vnss alle Jar taussentt gulden an gelde darför beczallen vnd aussrichtten sollen, vnd darzu alles vnd iczlichs kupper, dass sy auff dem handell machen, vnss ein soller centner geben für anderhalben gulden vngrisch vnd ein halb ortt swarcz kupper noch lautt der briff von In dorvber gegeben. Vnd so sulch huetwergk gancz berejtt vnd erbaudtt werde, ess sej in eynem ganczen ader halben Jar vngeuerlich wollen wyr sulchen handell vnd arbejtt also vorsehen und dj

kupper machen in der gestaltt, dass alle wochen vngeuerllich In drej hundertt centner kupper verarbeytt sullen werden, der Eynss taylss gen Nürbergk ader an ander Endt geschickt und verkaufft müssen werden, denn dor von auch eczlich kupper in Vngern ader an ander Enden auch verkaufft vnd verthan müssen werden, iczliche noch Irem werte, auss welchem kupper vngeuerlich alle woche einne pey der andern vber alle kostenn vnd dorlegung auf die hundertt und segschtzegk gülden vngrisch gebonnen sollten werden. Dass wir auch auff Einn gancz entliche svm nicht seczen wollen ader mugen, darin wir vngefertt wollen seyn, wy woll wyr grossen gebyn vnd nucz dor auss verhoffen zu bringen, welchen gebyn und nucz von sulcher arbeytt bekommet auch alle ander nuczungk ader zinss, so aus bemeltem bergkwergk vnd güttern entstett ader in zukünfftigk zeitt ersteen mag nigss aussgenomen; vnd wyr abgeschriben Hans vnd Jorg Tursso taussendt vngrische gulden das Jar beuor haben sollen vnd nemen, vnd aller gebyn sich uber dj taussendt gulden verlauffen ader bekomendt, zw geleich getaylt werden sol, vns egenantt Hanss vnd Jorg Tursso halb, und Vlrich Fucker, seynnem gebruder halb vnd geselschafft. Vnd zw Eyner Widerstattung sullen dj yczuntt berürdt Vlrich Fucker, gebruder vnd geselschafft drej Jar sich nach eynander folgendt, dass angefangen ist yczuntt negst vorschynnen der heylligen drej konyk tag im fünff vnd newnczigisten Jar, alle und jczliche vorlegung zu sulchen handell und huettwergk gehorende nach aller notdorfft geben vnd darlegen an allen gebruch alless gelassen, das dar zw nott sejn wirde, nemlich dj abgeschriben tzbei taussendt gulden zw dem huetwergk vnd dor nach alles vnd Iczlichss geldt, dass man mejnem genedigen hern dj vor bestymptten drey taussendt gulden vngrisch alle Jar vnd dj albeg Ein Jar voran auff den zynss reychen vnd geben soll, auch aus eczlichen Vrsachen meynnen genedigen herrn pischoff von Erlla fünffhundert gulden Vngrisch, und Jüncker Vittor zu Offen fünffhundert gulden, und Tzotmar Jorgen funffhundert gulden vngrisch; ydem Inn denn genanten tzehen Jaren alle Jar zu bezallen schuldig sind, vnd was sunst zerung, geschengk dar auff gyng ader gen mucht, mit sambt den fünff zehenhunderdt gulden vngrisch, dass man dem Könisperger zu vorad der verlegung der bergkwergk zuvor hinauss leyhen soll, dar zw, do gott vor sey, wenn ein schaden entstünde, geschech ader zustunde auss gebaldt ader ander vrsach halb, sollen vnd wollen vnsser Iczlichen teyll auff seyn helfft gelychen schaden tragen; vnd der gelejch ab In kauffen ader verkauffen der kupper schaden entstünde, wy sich dar In wass wejss begeben mocht, sall auch Iczlich teyll ader barttey tragen vnd dulden. Vnd wir Hans vnd Jorg Tursso sollen keyn gebynung noch geldt aus dem offtt genanten Einnemen, noch

Entpfahen, sunder dj Fucker dass Eyn nemen lassen, pyss zu ausstragung der dreyer Jar, vnd sullen als den Fucker vnd Ir geselschafft alles vnd iczlichss geldt, so sj piss zu derselben zeit auff vorgenanten handell auss geben hetten, auff unsser tejl ader helfft wider folgen vnd nemen lassen an alle widerredt. Vnd do gott vor sey, ob dass bergwergk In abnemen komen wurde ader ander scheden sich dar zu begeben, dor durch vnsser helfft gebynung dj selben summ Ires darlejhenss auff vnsser teyll nicht erfüldt würde, so sollen vnd wollen wyr dass mitt vnsserm eygen gelde beczallen vnd erstatten, vnd hyn für vnsser helfft ader halben teyll solchess handelss selber mitt vnsser eygen geldt verlegen. Weytter so haben sich bemeltte Jacob Fucker vnd Kilian Awer an statt Vlrich Fucker, gebrüder vnd geselschafft begeben vnd zwgesagkt, ab sichss begeben würde, dass wyr auff peiden teyllen den handel zu wegen bringen ader erblich kauffen mochten, dass dann kein teyll ausserhalb denss anderen, sunder in geselschafft thun sallen, wy man den denss kauffs einss wurde, so sollen vnd wollen sy dass geldt selber bezallen vnd dar lejhen, vnd dennoch auff Idem teyll dj nuczung vnd gebynung halbe zu sten soll; doch sollen wir bemelte Tursso kein geld auss dem handel entpfahen noch eynnemen, piss dj Fucker Ires dar gelyhen gelds genczlich vnd wider bezaltt seynn. Vnd wo sulche bezallung nicht beschechen vncz vber fünff Jahr nach datto, dass wir auff trium Regum dass man zeltt fünffzehenn hundert Jar noch Cristy gepurdt; so sollen vnd wollen wyr Tursso dem genantten Fucker dj selben ausstende sum geldt, so sy auff vnsser halben teyll auff den kauf ausgeben hetten, mitt vnsser aygen selbss geldt bezallen. Auch ist zu wyssen, dass wjr obgenanten Hanss vund Jorg Tursso vnss wejtter verajndt vnd vertragen haben, denss bergkwergks vnd handelss Im Soll der santtpergk genandt, der etban Hanss Kolmanns gebessen ist, den Wir erkaufft vnd erblich zu vnsser henden gebrachtt haben, vnd eczliche vergangen zeytt dy selbigen kupper pej Krackau auff der huetten zu vnsser nucz gearbeytt vnd gebrauchtt haben, In aller mass wiy wir den haben nach laudt aller vrkundt vnd briff und sigell daruber gegeben vnd vorhanden seindt. Welchen handel wir alss dan auch erblich dem Michell Kunigsperger vnd Benedict Glocknitzer vnd Iren Erben verlihen, vnd vnss auch erblich alle Kupper, dass auff dem handell gemacht wirdt, dj swarczen kupper ein centner fur tzben gulden mynderertt rechnen vnd vber anttwurten soll, mytt andern vmstenden nach lautt densselben vertragss. Sulche benantt handel vnd alle gerechtigkeytt haben wy hie mitt In krafft diss briffs dj genantten Vlrich Fucker. gebrüder vnd geselschafft mitt vnss in denselben handell zu lassen, zu gebrauchen vnd genyssen, zu halten, zu gebyn vnd ver-

lust wy hie nach folgkt: Am Ersten sollen vnd wollen wir von Iczunde vber Ein Jar nach datto ditts briffs vngeverlich vnsser huetwergk pej Krackau auff lassen, vnd sulchess Kupper auss den selben handell von dem Kolman im Soll arbejtten, In mass vnd In der weyss, so wir pest können vnd mügen, mit sambtt den ander vorgeschriben handell von meynem gnedigen herrn den pischoff von Funffkirchen haldende; vnd als pald sich dj selb arbeytt anfachtt, so soll ess alss zusammen gearbeytt vnd gemachtt werden, vnd hin fur also mit peiden hendell handeln, vnd wass dj gebynung pejder hendell sejn wirdt, soll von erst vor allen dyngen der segstenteyll von der selben summa abgezogen werden, vnd vnss Hanss vnd Jorge Tursso zu geejgnett verden. Sunder dj vbrigen finff teyll der gebynung sollen halb getayldt werden, vnd vnss halb, vnd Vlrich Fucker, gebrüder vnd geselschafft der ander halben teyll denss gebynss folgen soll. Hyerumb sollen auch dj genantten Fucker djselben pergkwergk mit geldt noch aller notdorfft In massen wj den ander handell mit Irem geldt drev Jar noch einander folgendt vorsehen noch notdorfft vngeferllich von Iczuntt vber ein Jar so sjch dem dj arbeytt am Soll fahen auff peiden teyllen gebynnen, vnd doch nigss denss mynder soll vnss dj gebynung djselben drev Jar folgen, aber zw ausgangk der dreyen Jar so sollen wyr offt gemeld Hanss vnd Jorge Tursso den selben Fucker den halben teyll alles Iress aussgebenss den selben Handell berürdende von vnssern aygen geldt alss par vber zallen vnd geben. Vnd hynfür der selb handell mit aller nuczung darauss komenden den Vlrich Fucker, gebrüder vnd geselschafft dj gebynung darauss getaylet werden, wy vor stett. Es ist auch beredt worden, so Turssy an dj Fucker in der zejtt fyer In funff taussendt gulden begertt zw leyhen, dass sollen sy vnss leyhen, dj wir Im den In Jarss frist vngeuerllich wider bezallen sallen. Noch haben wir Hanss vnd Jorge Tursso vnss vertragen mit Jacob Fucker vnd Kilian Awer an statt Vlrichen Fucker, gebrüder vnd geselschafft eynnes pergkwergss Im Soll gelegen der Topper stoll genantt, in welchen pergkwergk von dreyen schichten dj kupper vnss zw geben erblich zw ewigen tagen verschriben ist ein centner swarzkupper fur tzben gulden mynder ein ortt gegeben sall werden; vnd sünderllich dj tzbw schicht In den selben nemllichen pergkwergk eest kauffen vmb funffzehen hundertt gulden vngrisch kaufft ist worden; vnd piss auf heutt datto pey achthundertt gulden vngrisch vngeferllich dorauff verpawtt ist worden, vnd teglich noch imer kosten wirdt; sulch pergkwergk mit aller gerechttigkeytt, sagen wyr den benanntten Fucker hie mitt In krafft djss briffs zw den selben halben teyll denss pergkwergkss den Topper stolls genandt, doch dass fj vnss dj bestymbten kostung, nemblich funffzehen hundertt vnd achthundertt gul-

den vngrisch, vnd wass ess weytter kosten wirdt zw pawen, halb zallen sollen Iress geldss. Vnd so dass Pergkwerdt an gyng, vnd man kupper dar auss machtt, sollen auch dj selben kupper auff geleychen gebyn vnd verlust gearbeytt werden nach aller mass vnd weyss, als dj ander tzben handell, wy aben geschriben. Vnd vber dass alles verpflichtt wir vnss hyrmitt In krafft dittz briffss vmb sulche vorgeschriben handell, all wy dj genandt sindt, briff vnd sigell dar vber zw machen, vnd dj lassen schreyben an ender do ess genugssam ist. Vnd ob dj Fucker Eyncherlej mangell In der verschreybung hetten, vnd so wollen wir ess noch notdorfft weytter erkleren. Denss geleychen sollen sy vnss auch dvnn. Dj weyll aber sulche verschreybung nicht geschicht, so soll dysser briff In aller krafft seyn, als ob ess verschriben stindt an allen orthern wo ess sich gepürdt. Denss zw eynner merer sichereitt vnd eines warrn bekentnus hab Ich Hans Turso meyn aygen pettschafft zw Ende disses briffes neben meyner hantschrifft auffgedrugkt. Der geschriben ist nach Crist gepurdt taussendt fyer hundertt vnd Im funff vnd neunczigisten Jar am montag denss segstzehen tagess denss mondess marcij.

Item zw grosserem vnd merem geczeugknis aller oben geschrybener ding nach aller Irer Inhaldung bekenne ich egemelser Hans Turso vor mich vnd meynem obgenanten sun, das das selb alls, das In solichem vnd dysem bryff begryffen ist, fest vnd stet gehalden sol werden, vnd alle vnd iczliche artykel keyns ausgenommen; des ich ebemelter Hans Turso dysen artikl mit meyner egenen hant geschryben hab.

(P. H.)

(Eredetie papiron a Fugger-család augsburgi levéltárában. Az utolsó bekezdés »Item zw grosserem« stb. Thurzó János által sajátkezüleg van írva.)

5.

Kazimir tesseni herczeg és Slezia tartományi kapitányának védlevele a Fuggerek kereskedése számára. 1495. május 14.

Wir Kasimir von gotis gnaden Herzogk zu Slesie, Teschen vnd Grossen Glogaw, In Obir vnd Nider Slesie Hawptman etc. Bekennen offentlich mit disem brieffe vor aller menigclich vor vnns, vnnsirn Erben, Erbnemern vnnd all vnnsir nachkumenden: Nochdem der Erber Kylian Awerr von wegenn Vllrich, George vnnd Jacob Ffocker gebrüder von Awsspurgk, vnnd Ir gesellschafft, an vnns offtmolen gelanget, vnnd des weges vnnd strosse halbun, so auss dem Newen Solle durch den wald off vnnsir stat Teschin, vnd so durch vnnser lannd gehet, doch besundern Im Wald kam der Silein werts also weit vnnser gepiet is, biss an die

grenitz angetragen, solchun an den selbigen stellen vnd ortern zu bessern, zu rewmen vnnd zu fertigen, domete der Kauffman sein gutter forderlich durchbringen vnd hanndel fertiger treiben möchte, sunderlich Im auch vnnd seiner geselleschafft vff dem handel des kuppffers, so sy vorgenomen habun zu nutz vnnd gutte. Die weil wir itzmols mit ander meniglich sachen vnnd gescheffte beladen; vnnsirs ampts auch vnnd Hauptmanschafft vnns durch den durchleichtigisten hern Wladislaum zu Vngern, Beheim Konig etc. vnnsern allergnedigisten hern auffgelegt auszuwarten haben, vnd solches anlegens dem Kauffman zu gute also bald nicht austrag vnnd forderung geben mogen: haben wir mit dem gedochten Kyllian Awer ettlich begreifft vnnd beredtnuss gehapt sunderlich hülffe vnnd gunst, domete her sich derselben arbet vnnd fertigung des wegis vnnderstannden zugesagt. Am ersten das her vnnd dieselbe geselschafft frey holtz In demselbigen walde nemen sollen vnd mogen, ssampt aller ander nottorfft worann die sie zu nutz, fordernuss vnnd gute so her erpart geprauchte vnd genitzt mag werden, darein wir Inn nichts haldun woldun, aber zukunfftigen zeit on einerley einred oder verboth thuen, vnnd wollen doran seinn vnd mit vnnsern lewten vnnd vnnderthanen doselbest vororden vnnd vorschaffen, das sie an solcher orbat allen zimlichen vnnd muglichen fleiss, auch vmb bekwem lohen vnnd vorgnugung thuen vnnd haben sollen, vnnd sust aller bequemkait ane vbersetzung allennthalben was zu gute vnnd nutz so solche vornemen gescheen mag, nicht wider zesein adir vbersetzig ietzigen sollin wollen auch dieselbige strossen schutzen, handhaben vnnd befriden. Vnnd ab ainerley widerwertige befunden worden, die zu schaden den gutern adir wege trachten wolden plackerey fornehmen, ader den weg zu kejsen, wullen wir vnnsire fleiss vnnd formogens nicht sparen das wern vnnd stroffen. Vnnd wollun sulchs offentlich auch Inn vnnsern lannden ausruffen gepitten lassen vnd vorschaffen, domet meniglich vnnsern willen vnd sunderlich gunst ermerken mogen. Was sich aber vnnser zolle halbun vnnd gepure, sso sich vnns irfordert, zu Teschin vnnd Freischstetlein begeben wirt, wollin wir auch sunderlicher gunst bey dem gedochten Kilian vnnd seiner gesellschafft gebrauchen keinen andern newen zoll aussetzen, auch nicht an andern vmbligente stellin vnnd ortern noch die ietzige ordenunge der zoller nicht erhöhen. Vnd domit ye vnnsir sunderlich wille vnnd zuneigung ermergkt werdn, habnn wir dem gedochten Kylian vnnd seiner gesellschafft zugesagit vnnd gegebun Inn zu, das sie so vill wagen sy furen werdun des obgemelten kupfers, von itzlichem wagen geben sollin zu Teschen sechs groschen von einem wagen der aine drey vnngerische phenige gilt, ye hundert vnnd acht phenige vor ain guldin gerechnit; vnnd zur Freisthatt

tier derselbigen groschen. Solichs sie ain Jor noch ainander sich Erfolgende von datum diss brieffs vorsuchen vnnd brobiren mogen, alsdan dernach sol an der selbige geselschafft frey willen stehen, vnnd wollen dass sie Ihinfürder von den wagen wie bestimpt, ader von hundert centner zallen vnnd zollen aussrichten wollen; abir auff Jarzeit genant gelt vnnd ain suma geben, doch wie das alles geschee, sollin sie nicht bedrangit werdun; das so er treffin mocht noch aller Raitung dannoch begreiff, vnnd anstatz der groschen, wie ob awssgetruckt. Des zu Vrkund haben wie vnnser Insigel ann disen brieff vor vnns, vnnser Erben, Erbnemer vnnd allir vnnsir nachkumendy hengen lassin. Geben In Breslaw am donerstag In vigilia Sancte Sophie nach gotes gepurt Tawsinth virhundert funff vnnd newntzigisten Jar.

(Régi hiteles másolat a Fugger-család augsburgi levéltárában.)

6.

II. Ulászló királynak privilegiuma a Thurzók réz- és ezüst olvasztása és tisztitása tárgyában. 1496.

(Schmidt Ferencz Antal, Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Königreiche Ungarn stb. I. kötet. Bécs, 1834. 65. l.)

7.

Frangepán Bernardinnak vámkedvezménye és védlevele a Thurzó-Fugger-féle üzlet számára. 1497.

1. Nos Bernardinus de Frangapanibus Segnie, Wegle et Modrusie Comes. Recognoscimus par presentes, quod cum Egregio domino Johanne Thurzo de Bethlenfalwa, nunc in Bistricia alias Nouo Zolio habitante huiusmodi concordiam et composicionem inter nos fecimus et firmauimus: Quod dictus dominus Johannes Thurzo de omnibus tricesimis, tributis, et theolonijs nostris a dicta Bistricia vsque ad Segniam in quibuscunque bonis et possessionibus nostris vbiuis in Regnis Hungarie, Dalmacie, Croacie et Sclavonie existentibus et habitis debeat et teneatur nobis de quibusuis centum centenarijs cupri semper nouem florenos integraliter et sine omni renitencia persoluere. Huiusmodi autem composicio inter nos facta habet durare a die datarum presencium vsque ad vnum integrum annum. Quocirca vobis vniuersis et singulis tricesimatoribus, tributarijs seu theoloniarijs, ac alijs quibusuis Officialibus nostris vbiuis in bonis ac possessionibus nostris pro tempore constitutis et existentibus harum serie firmiter precipiendo mandamus, quatenus acceptis presen-

tibus, dum et quando ac quociescunque a die datarum presencium vsque ad vnum integrum annum homines dicti Johannis Thurzo, presencium scilicet ostensores ad vos et ad loca tricesimarum et tributorum nostrorum cum huiusmodi cupro peruenerint, eosdem vna cum cupro eorum semper pacifice et absque omni tricesimarum et tributorum solucione vbique libere et sine omni penitus impedimento dimittere et dimitti facere modis omnibus debeatis et teneamini. Et aliud nullo modo facere presumatis. Vt autem dictus dominus Johannes Thwrzo valeat comoditatem et vtilitatem huius itineris reipsa atque experiencia ediscere, promisimus et polliciti sumus eidem, quod ipsum in ducendo huiusmodi cupro suo in omnibus bonis et dominiis, tam Illustris domini Johannis Coruini, Oppauie Lypthouieque Ducis, ac Dalmacie Croacie et Sclauonie Bani, quam eciam nostris proprijs, pro hac prima vice vsque ad summam mille centenariorum volumus omnino indempnem conseruare Imo promittimus et pollicemur harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante, quas sigillo nostro proprio et subscripcione manus nostre consignauimus. Datum Bude in vigilia Natiuitatis Gloriosissime Virginis Marie anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo.

Bernardinus etc. manu propria. (P. H.)

(Eredetie papiron, az alól oda nyomott pecsét alatt; a Fugger-család augsburgi levéltárában.)

2. Nos Bernardinus de Frangapanibus Segnie, Wegle et Modrusie Comes etc. significamus per presentes: Quia tenemur et obligamur centum florenos Hungaricales Egregio Johanni Thurzo de Bethlenfalwa Consuli Cracouiensi nobis in paratis mutuatos, quos illi promittimus diffalcare proxime in theolonijs et tricesimis vsque ad integram solucionem predictorum centum florenorum, videlicet in cupro et alijs suis mercibus nulla tributa vel tricesimas ac theolonia accipere vel accipi facere in omnibus bonis nostris incipiendo a Bistricia alias a Nouosolio vsque ad Segniam, donec plenarie dicti centum floreni ipsi fuerint diffalcati, juxta quandam concordiam et composicionem inter nos factam de ipsis theolonijs et tricesimis nostris aut nobis venire debentibus, prout in alijs litteris nostris clarius continetur. In cuius testimonium sigillum nostrum subimpressimus et manu nostra propria scripta consignauimus. Datum Bude in vigilia Natiuitatis Beate Marie Virginis anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo.

Bernardinus Comes manu propria. (P. H.)

(Eredetie papiron az alól oda nyomatt pecsét alatt; a Fuggerek augsburgi levéltárában.)

8.

Házassági szerződés Thurzó György és Fugger Anna közt. 1497.

Ich Georg Turszo Hannsen Turszo von Crackaw Sone vnd Ich Anna Vlrichen Fuckers von Augspurg eliche tochter sein eliche hawsfraw, Bekennen offennlich mit disem briefe für vnns vnd alle vnnser erben vnd thuen kundt allermennigklich allen den die In ansehen, lesent oder horent lesen. Als wir vns zu vergangner zeyte nach vnnser bayder freunde vnd ander erber lewt Raut vnd vnderweysung mit dem Sacrament der hailigen Ee zusamen gefuegt vnd verheyrait haben, vnd mir genanten Gorgen Turszo der namhafft vnd vest Vlrich Fugger obgenant von wegen der gemelten Anna seiner tochter vnd meiner lieben elichen hawsfrauen zu rechtem heyrattgut, dote vnd haymstewr zwaytausent guldin vngrischer an gold an parem auffgezeltem gelt ausgericht vnd bezalt hat; da Enntgegen Ich derselben Anna meiner lieben hawsfrawen zu rechter widerlegung vnd donation von wegen egerurter elicher sach auch zugebracht vnd gegeben hab treytausent guldin vngrischer, das sich alles heyraitsgut, dos, haymstewr, widerlegung vnd donation egerurt fünfftausent guldin vngrischer recht gewichts vnd guten golds nach desselben landswerung geburet, die wir obgenanten Ee gemachit auffainander erben sollen, nachdem vns die deckin bey vnd mitainander beschlagen hat, wir gewynnen bey vnd mitainander kind oder nicht in form vnd in massen, wie hernach erklart vnd begriffen ist. Also hab Ich obgenanter Görg Turszo die egenanten Anna mein lieben gemahel der obgeschriben fünfftausent guldin vngrischer obbestimpter werung heyratguts, dotis, haymstewr, widerlegung vnd egerurter donation, versichert, verweyst, verschriben vnd vermacht, verweys, verschreyb vnd vermachen Ir die yetzo wissentlich in vrkund vnd in crafft dis briefs, wie dem das yetzo vnd hernach allenthalben vnd vor allen vnd yeghlichen lewten, richtern vnd gerichten, gaistlichen vnd weltlichen zum höchsten vnd zum furtragenlichisten allerbest, krafft vnd macht hat, haben sol, kan vnd mag für allermengklichs widertaylen, einrede vnd absprechen in allwege auff aller vnd yegklicher meiner hab vnd guet, die Ich yetzo hab oder hinfuro vberkomen mag, ligent vnd vnbeweglich ader varend vnd beweglich, aigen oder lehen, gross oder klain, gelt oder geltzwert, benantem vnd vnbenantem gancz, nichts ausgenomen vnd hindangeseczt, wie das immer genant vnd bestimpt werden mag In allwege. Also vnd mit der beschaidenhait; ob beschahe, das Ich Gorg Turszo vor Anna meiner lieben hawsfrawen obgenant mit tod abgieng vnd erstürbe, das dann zu Got stat vnd Ir kain elich kind noch leybs erben, so wir bey vnd mittainander gehebt hetten, hinder mir verliesse, alsdann sol der

yetzgenanten Anna meiner lieben hawsfrawn die vorgeschrieben fünfftausent guldin vngrischer obgemelter werunge heyraitgutz, dotis, haymstewr, widerlegung vnd donation von egemelter vnnser elichen sache wegen, beforan allermengklich volgen werden gefallen vnd beleybn, von aller meiner obgemelten hab vnd gut, die Innhaben, gebrauchen vnd niessen sol vnd mag, als heyraitguts dotis vnd sollicher elicher sache recht ist, so lang biss Ir die obgeschriben fünfftausent guldin egedachter werung, heyraitgucz, dotis, widerlegung vnd obgestimpter donation volkomen aussrichtung vnd ganncz benügen beschehen vnd widerfaren ist, on aller abgang, eintrag, auszug vnd behelff genczlich, sonder Ir cost vnd schaden, damit sy auch dannzemal handeln, thun vnd laussen sol vnd mag, wie und was sy verlust vnd gelangt, von allen andern mein erben frunden vnd sunst allermengklichs vngehindert, vngeengt vnd vngeirdt in allweg. Zu dem allem vorbegriffen der benanten Anna meiner lieben elichen hawsfrawn mitfolgen werden gefalln vnd beleyben, alles Ir zerschnitten gewand, Schlayr, gebennd clainat gesicht gemahelkopff ring vnd was zu Irem leyb gehort, auch wes sy sich an sollichem bey mir gepessert hette, vnd des geleychen das so Ir auff die hochzeyt gebracht vnd begabt worden ist, auch die pett vnd pettstatt, daran wir gewonlich bey vnd mittainander gelegen wern, vnd was Ir sunst mit der pillichait vnd rechten werden vnd gefallen sol, mit sollichem vorgeschriben allem, die genant Anna mein liebe eliche hawsfraw von aller vnd yegklicher andrer vnd vbriger meiner gelauffener hab vnd güttern, an liegendem vnd varendem, clainem vnd grossem, benentem vnd vnbenentem ainicherlay noch nichczit ausgenomen, noch hindan geseczt, allerding, gentzlich vnd gar gesundert vnd geschiden sein sol, daran vnd darnach kain clag, vordrung noch ansprech nicht ze haben, furzenemen noch zetund, weder mit noch one gericht, gaistlichem noch weltlichem oder andrer massen in ainich weys noch wege. Wäre dann sach das Ich von der andern meinem hab vnd gute die Ich yetzo hab oder hinfüro durch erbschafft oder in ander weg gehaben vnd vberkomen mocht, gegen der genanten meiner lieben hawsfrawen weytter furnemen Ir zw stellen verordnen oder schaffen wurde, des Ich dann gut macht vnd gewalt habe, des alles auch also on meiner erben vnd sanst menigklich, von vnsern wegen, Irrung vnd verhindern Ir haissen vnd sein sol, sonder arglist vnd geuerde. Beschehe auch, das die mergenant Anna, mein liebe eliche hawsfrau vor mir Gorgen Turszo irem ewirt mit tod abgieng, das auch zu got stat vnd mir kain elich kind so wir bey vnd mittainander gehobt hetten, hinder Ir verliesse, alsdan sol mir benanten Gorgen Turszo die vorgeschriben fünfftausent gundin vngrischer egerurter werungheyratsgucz, dotis, haymstewr, widerlegen vnd obgemelten donation vnd

darczu alle vnd yegklich derselben meiner elichen hawsfrawn gelayssne klaider, klainat, zerschnitten gewand, schlayer gepeund. gesicht, ring, gemahelkopff vnd alles anders das Ir, wa ich Ir eewirtte vor Ir on elich kinder vnd leybserben mit tod abgegangen war, erfolgen werden vnd Innhalt des obgeschriben artickels gefallen solte. beforan vnd vor aller mennigklichen volgen werden gefallen vnd beleyben, das also Innzehaben, ze nutzen, zemessen vnd damit als mit meinem aigentlichen gut In allweg ze handlen. zu tun vnd ze lassen, wie vnd was mich verlust vnd gelangt, nach meinem willen vnd wolgefallen mit solichem vorgeschrieben, Ich auch von aller vnd yegklicher andrer vnd übriger derselben meiner elichen hawsfrawen gelassner hab vnd guten an liegendem vnd varendem gute, clainem vnd grosem, benemptem vnd onbenemptem, ainicherlay noch nichizt ausgenomen noch hindan geseczt allerding genczlich vnd gar gesundert vnd geschaiden seyn sol, ferrer daran vnd darnach kain clag, vorderung noch anspruch nicht ze haben, furzenemen noch ze tund, weder mit noch on gericht gaistlichem oder weltlichem oder andrer massen in ainich weys oder wege; Es wäre dann sach, das *Ich genante Anna* von der andern meiner habe vnd gute, die Ich yetzo hab oder hinfuro durch erbschafft oder In ander weg gehaben vnd vberkomen mocht. gegen dem genantem meinem lieben Ewirt weytter fürnemen, Im zustellen, verordnem oder schaffen wurde. des ich dann gut macht vnd gewalt habe, das alles auch also on mein, meiner erben vnd sunst mengklichs von vnsern wegen Irrung vnd eintrage sein haissen vnd sein sol, sonder arglist vnd geuerde. Begabe sich aber, das Ich benanter Georg Turszo vor Anna meiner lieben elichen hawsfraw mit tod abgienge, vnd elich kind bey vnd mit Ir gehebt, hinder mir verliesse, ains oder mer, sun oder tochtern, wann dann derselben Anna meiner lieben elichen hawsfrawn die vorgeschriben funfftausent guldin vngrischer vorberurter werung heyraitgutz, dotis, haymstewr, widerlegung vnd donation von wegen elicher sache, auch Ire clayder vnd clainat Innhalt des vorgeschriben artickel, worden und gefolgt sein, so sol sy alsdann von aller vnd yegklicher andrer vnd vbriger meiner verlassen hab vnd gut, ligendem vnd varendem, nichtz ausgenomen, gesundert vnd geschaiden sein; dann dieselbig vbrig vnd mein gelassen hab vnd gut den kinden, so sy vnd Ich bey vnd mittainander, wie vorsteet, gehebt hetten, volgen vnd beleyben sollen, domit dieselb Anna mein hawsfraw ainichermassen enndrung zetun nit macht noch gewalt hat noch haben sol, dann mit der selben Irer kind oder kinder, ob die anderst zu Iren vogebern Jarn vnd tagen komen wern, vnd derselben kind nach frund Raat, gunst vnd gut willen, doch so sol vnd mag die benant Anna mein liebe eliche hawsfraw die abnuczung so von demselbigen meinen vbrigen ver-

lassen güte gefallet, dweil vnd sy an Irem wittibstul sitzet mit Irem kind oder kindern gebrauchen vnd niessen nach zymlicher notdurfft vngeuarlich. So sy aber Iren wittibstul mit elichem oder gaistlichem wesen verkeren wurde, so sol die selbig hab vnd gut mitsampt der nuczung Irem kind oder kindern zusteen, damit ferrer nach Irem oder Ir nachst frunde Raut und willen handeln vnnerhindert vnd on einrede Ir vnd allermennigklichs von Iren wegen on geuerde. Gefugte sich auch das die egenant Anna mein liebe eliche hawsfraw vor mir Görgen Turszo mit tod abgieng, vnd mir eliche kind oder kinder bey vnd mit ainannder gehebt hinder Ir verliesse, ains oder mer, sun oder tochtern, wann dan mir Gorgen Turszo die vorgeschrieben fünfftausent guldin vngrisch egerurter werung heyraitsguts, dotis, haimstewr, widerlegung vnd donacion, mit sampt Iren claydern vnd clainaten, wie oben gemelt ist worden vnd gefolgt sein, so sol ich alsdann damit von aller vnd yeglicher andern vnd vbriger derselben Anna meiner lieben hawsfrawn gelassner hab vnd gut, ligendem vnd varendem, nichtzit ausgenomen, gesundert vnd geschaiden sein, dann dieselb ander vnd vbrig gelassen hab vnd gut dem kind oder kinder, so wir bey vnd mitainander, wie vorsteet, gehebt hetten, volgen vnd beleyben sol, damit Ich ainicherlaymassen endrung ze thun nit gewalt noch macht hab noch haben sol, dan mit meiner kind oder kinder, so sy anderst zu Irn vogtbern Jarn vnd tagen komen waren, vnd Irer nächsten frund Rat, gunst vnd guten willen. Doch sol vnd mag Ich die abnuczung, die von derselben meiner hawsfrawn vbrigen gelassen hab vnd gut gefallet, dweil vnd Ich an meinem wittibstul sitzend bin mitsampt meinem kind oder kindern gebrauchen vnd niessen nach zymlicher notdurfft vngeuarlich. So aber Ich yecztgenanter Jorg Turszo mein wyttibstat mit elichem oder gaistlichem wesen verkeren wurde, so sol solich hab vnd gut mitsampt abnuczung meinen kind oder kindern zusteen, darmit ferrer nach Ir nachsten frunde Rat ze handeln vngehindert vnd on einred allermenigklichs von meinen wegen. Vnd des Alles zu warem vnd stattem Vrkund diser brieff zwen in gleicher lawt auffgericht vnd gemacht sein, der yeder allain vnd sonder one den andern an aller stat vnd vor allen lewten, richtern vnd gerichten so volkomen gancz vnd gut macht vnd gewalt hat vnd haben sol, als ob sy all bayde bey vnd neben ainander legen vnd weren; der ich obgenanter Gorg Turszo ainen, vnd ich obgenanter Vlrich Fugger von wegen der genanten Anna des gemelten Turszo elich hawsfraw meiner lieben tochter, den andern bey vnsern henden. An die brief all baid Ich genanter Gorg Tursso mein aigen Insigel offenlich gehenkt, vnd hab darczu mit fleyss erbetten den wirdigen Edlen vnd hochgelerten Johann Turszo doctor scolasticum zu Gnesnen vnd Thumherrn zu Crackaw etc. meinen

lieben herrn vnd bruder, das Er von meinen wegen; So hab ich genante Anna meines tayls erbeten den genanten Vlrichen Fugger meinen lieben vatter vnd Georgen Fugger meinen lieben vettern von Augspurg, das sy von mein wegen alle Ire aigne Insigel zu warer gezugknuss auch offenlich an diesen brief haben tun hencken; doch den genanten hern Johann Turszo doctor. vnd Georgen Fucker vnsern lieben herren bruder, schwager vnd vettern, Iren erben vnd Insigeln on schaden, Darunder wir bayde obgenante Gorg Turszo vnd Anna sein eliche hawsfraw vns vestigklich verpinden, stät ze halten was vorstät. Geben auff Sambstag nach sant Lukass des hailigen Ewangelisten tag von der gepurt Cristi vnsers liben herren Tausent vierhundert vnd in dem siben vnd newntzigisten Jare.

Ich Johannes Turzo vón Crokaw, Scolasticus zu Gnysen wnd Thumherr zu Crokaw etc. bekenne an dissem briff geschreben der massen alzo abgeredt, geschehen vnd gehandelt yst. Dorumb ich meyn aigen sigell dor angehenckt wnd mich myt meyner aigen hanthschrifft wnder schriben hab.

Johannes Turzo Scolasticus scripsit.

Ich Ulrich Fugger von Augspurg bekenne wie an disem brieff geschrieben, dermazen alzo abgerett geschehen vnd gehandlet ist, darumb ich mein aigen Sigel daran gehenckt vnd mich mit meiner aigen handschrifft vnderschriben hab.

Vlrich Fugger scripsit.

Ich Jorg Turzo von Croca bekenne wye an diszem Brifft geschriben der mossen also abgeret geschriben vnd gehandelt ist. Dorumb ich mein aygen Sigel doran gehengkt vnd mich mit meyner aygen handtschrifft vnderschriben hab.

Jorg Turszo scripsit.

Ich Jorg Fugger von Augspurg beken wie an dissem brieff geschriben, der massen also abgeredt geschehen vnd gehandlet ist. Dorumb ich mein aigen sigel doran gehenckt vnd mich mitt mainer aigen handschrifft vnderschriben hab.

Jorg Fugger scripsit.

(Eredetie bőrhártyán a négy függő pecsét alatt, az országos levéltár kincstári osztályában.)

9.

Második üzleti szövetkezés a Thurzók és a Fuggerek közt. 1499. április 29-kén.

Wir noch geschribene Hans Turszo vnd Jorg seyn Son dye zeyt Kammergroffen auff der Gelnitz Bekennen Offenlich mit dyssem Briff vor vnns vnd alle vnsser Erben vnd Nochkummen.

Noch dem vormols von vnss Eyn handel vnd Pergkwergk mit den Namhafften vnd weyssen hern Vlrich Ffogker, Jacob vnd Jorg Iren gebrider vnssern liben Schwagern vereyniget synt, noch lautt Eczlicher Briff, dy gegen eynander auf gericht vnd von vnss beden teylen gegeben synt, des wyr dan obgenanthe Hans Tursso vnd Jorg seyn sun vor dem Cappittel zw Owen, auch vor koniglicher Mayestat zw Vngern Offenlich Bekent haben, welches konigliche Mayestät zw Vngern vnsser genedigister her genediglich verwilliget, zwgegeben vnd bestetigett hatt, noch laut des selbigen Briff dor vber aussgangen, vnd noch dem der nechst vertrag zwischen vnss Beyden Teylen zw Wyenn in Osterrych gescheen ist, das dan der selbige briff klerlichen auss weyst, das solche Pergwergk, Huthwergk vnd Handelung, kleyn vnd gross, dy auff dyselbigen auch don vor Itzund oder hir noch gehandelt syndt oder noch gehandelt werden, in allen Saygern Hütten vnd Hamern, auch in kauffen oder verkauffen der Kupfer ader Silber dorauss kommenth, es sey In oder auss dyssem handel, ader andern handelen, dy dem handel zu gutt gethon werden vnd anhangende sint, nicz aussgenommen, sol vns obgemelten Beyden Teylen zu gewyn vnd verlust geen, Eym Iczlichen Teyl halb piss auff den leczthen guldin. Sulche Eynigung haben wyr beyde teyl auff eyn Neuss verwilliget, bestettiget vnd krefftiget das mit dyssem briffe, solches von vnss vnd vnsser Erben vnd nachkomen stett vnd fest zu halten; das vnsser eyner, noch wyr alle Beyde, vnsser Erben ader nochkomen vnfferreglich halten sollen vnd wollen. Auch hab wir vnss eczlicher handel vertragen In mossen wye hernoch ffolget, vnd nemlich am Ersten: Noch dem wyr oben Bemelthe Hans Tursso vnd Jorg seyn sun dye Cammer auff der Cremnicz von koniglicher Mayestat zw Vngern in vermittung auff ffyr Jar auff genommen haben, also das wyr koniglicher Mayestat zw Vngern dy Bemelthe ffyr Jar alle Jar ffyrczehen Thausent guldin vngrisch reichen vnd geben sollen, noch laut Briff vnd Sigel von koniglicher Mayestat vor dem vber gegeben; was dann an solcher kammer alle Jar gewonnen ader fferloren wyrt, sollen wyr gleychen gewyn vnd verlust haben vnd leyden. Auch hab wyr vnss vereyniget alle vnd iczliche pergwergk, dy wyr obgemelthen Hans Tursso vnd Jorg seyn sun, Ire Erben vnd nochkomen piss her gebautt haben ader hawen werden, ader wyr in vnsserem namen ander leut pawen lissen In der Cron zu Vngern, es wer golt, Silber, Kupfer ader ander Mettal keynss auss genommen; alleyn, das Ich obgemelther Hans Tursso auss genommen vnd gedingett hett das pergkwergk auff der Gilnicz vnd Sehmelnicz, vnd ander pergwerk aldo In ffonff ader sechss meynl gelegen, fur mich haben vnd pawen sol. Doch hab ich mich auss gutter freynthschafft gegen den vorgemelthen hern Vlrich,

Jorg vnd Jacob Ffogkern gutt willen begeben vnd vertragen, wann Ich meyner der gelegthen vnkost, so ich auff dass Pergkwergk gelegt hab, wyder aussgenommen hab vnd emphangen, wil Ich solche gemelte pergkwergh In gewyn vnd Idem Tayl zu halbem gewyn vnd verlust geen lossen. Doch das darnoch den Schuczen vnd pawern dyee Kupfer, so auff der hutten bey Croca gemacht werden geanthwort werden mein tayl Ires vertragss sso Ich mit In hab. Sust alle Bergkwergk vnd alle handelung In der Cron zw Vngern, sol auff Beyden Teilen gepowt vnd gehandelt werden, getrewlich vnd on alles geffert Iczlich Teyl halben teyl, wye oben, zw gewyn vnd verlust. Auch nochdem dy vorgenanthen her Vlrich Ffogker, Jorg vnd Jacob Ire gebrider vnssere libe Schweger sich mit Romischer koniglicher Mayestat vnd den von Schwacz Eynes kupfer kauffs verayniget vnd vertragen haben noch lautt des vorschlags dorvber aussgangen, zw welchem handel man eyn grosse summ vnd mergliche geldes haben muss, vnd auch von hyn aussgeben vnd Romischer koniglicher Mayestat hynauss geben haben vnd geben sollen vnd werden; auch was dan von Schwacz zw geben gepüren wirth, es sey was es welle, das sy dan nichst auff eyn enthliche fforme seczen konnen ader mogen; was dan der handel Iczund im geld zur ferlegung des Schwazerss kaufen noch ferlegen muge, vnd sy solch gelt auf zinss ader schaden auff gebracht haben, ader noch auff pringen mugen ader mussen, wy sy das am pesten vnd nesten erkennen, aber ander leuth an sulchen kauf tretten lossen es sey gar, halb ader eyn Teyl mit Irem Eygen gelt zu verlegen, handeln vnd teyllen lassen. Was dy Schwaczer kupfer betreffende seyn mit eynem geding vnd sein vnsser kupfer In Vngern geffallende, auff Ffillach vnser hutte, ader an andern enden gen Venedig zw ffuren, aldo domit handeln vnd zw fferkauffen vor In vngehinderth; wy sy dan solchen handel mit Römischer koniglicher Mayestat, den von Schwacz ader andere dy sy dorzw nemen werden, an stekh ader machte, sol vns Beyden ob bestympt teylen Iczlichen halb zw gewyn vnd verlust gen, getrewlich vnd vngefferlich gehandelt werden noch vnsser Besten Erkenthniss. Des zw merer sicherhaitt vnd warem bekenthnuss hab ich Jorg Turso dissen briff mit eigener hanthschrifft geschriben vnd zu end diss briffs hatt meyn fatter vnsser eygen petthschafft gedrugket auff dyssen briff; vnd der vnther sich mit seyner hanth vnther schriben. Der do geben ist am newn vnd czwanczigisten tag des monaths appril in Vngarn In der statt Gran Im newn vnd newnczigisten Jar. (1499.)

Ich Hans Thurso obenbemelt bekenne durch dyse mejne Hantt, dass alle obgeschribene ding, Clauselen vnnd artikeln yn dysem bryff beschlossen mit meynem wyllen vnd wyssen geschry-

ben seyn, dy ich bestetig vnnd fur will un wydersprechlichen zw halden vnnd dem genuge zw thun, auch meine Erben, nochkomling vnnd Erbnemende dorzw ferpflichte vnnd verpund wnwyderrufflich stett vnnd fest zw halden.

(P. H.)

(Eredetie papiron, Fugger Jakab pecsétjének odanyomása által megerősitve, a Fugger-család augsburgi levéltárában.)

10.

Pótlék a Thurzo-Fugger-féle második üzleti szövetkezéshez. 1503.

Ich Jacob Fugger burger zw Augspurg bekenne fur mich, meine brieder vnd vnser Erben: Nachdem wir in vergangen zeit hern Hansen Turso vnd Jorgen seinen sun vnsern lieben swegern von vnserm Kupfern so wir zu vnserm tail Im Newesol da selbst In gemain mit Inen erpawen machen vnd haben; vnd wir vnss derselben durch Hansen Mazler, so fil sy der von Newesol auss auf Czora In das land zu Polen, auch In Rewssen vnd Prewssen furen oder verkauffen, vertragen haben; alss nämlich Im Newesol ain soler centner angeschlagen die geschmite Kupfer fur drew vnd ain ortt gulden vngrisch, vnd die gefeinte gegossen stücklen fur drew gulden vngrisch, vnd die rauche gar Kupfer vmb drew gulden minder ain ortt vngrisch, vnd die gemaine rotte Kupfer fur zwen vnd ain halben gulden Vngrisch; vnd die libetter Kupfer genant vmb zwen gulden vnd ain ortt vngrisch, so fil sy der also Im Sol wegh furen, an bemelten ortt soll Inen der massen also gerechnet vnd In vnsere rechnung gelegt werden. Vnd wir ferrer dar Innen weder tail gewin noch verlust haben sollen noch wollen; doch so soll sollicher vetrag sten auf paider tail willen vnd gefallen. Wan vnd zu wellicher zeit yeder tail sollichen kauf nit lenger oder von der andern also nit lenger an nemen wolt, der soll es dem andren ansagen, vnd so sollich ansagung bescheth, soll es alssdan wieter beleiben lautt vnsers vorigen vertrags vnd recess, so wir gegen ainander haben. Des zu vrkund hab ich Jacob Fugger diss mit mein selbst hand geschriben, vnd am End der schrift gedruckt mein gewenlich petschaft. Beschechen in Ofen am sibenten tag des monats februarij Im fünffzehen hundertest vnd dritten Jare.

(Eredetie papiron Fugger Jakabnak oda nyomott pecsétje alatt a Fugger-család augsburgi levéltárában.)

11.

Harmadik üzleti szövetkezés a Thurzók és a Fuggerek közt. 1503. február 9-én.

1. Vermerkt nach dem der edel vnd namhafftig herr Hans Turso kunigklicher Maiestät von Vngern Camergranf etc. vnd her Jorg sein sun an einem, vnd Vlrich, Jorg vnd Jacob Fugger all drey gebruder vnd burger zu Augspurgg am andern teil vergangen zeit etlicher perckwerck vnd hendel sich mit einander vertragen, laut der vertrag brief deshalben verhanden; vnd die weil nun solicher handel biss hewt dato von anfang allerding noch kein entliche rechnung mit einander beschehen ist, haben sy sich gütlich vnd früntlich mit einander ein rechnung zu thon vertragen, ach etzlicher schäden vnd Kupffer, so die Fugger auss dem handel zu Iren handen erkauft haben, nemlich wie hernach volgt:

Item das auf das schirst so es sein mag ein rechnung Im Newensol beslossen werd, vnd alle ding so in gemain verhanden sind, es sey Im Sol oder ausserhalb des Sols, so in die selbig rechnung gehörig ist, eygentlich gesetzt werd. Sollen auch alle Kupffer im vorrat aufgearbeit; damit die newen Kupffer vnder die alten nit gemengt werden.

Item zu Tantzke (Danzig) sollen alle Kupffer die seyder anfangs ires handels dahin komen sind, oder noch geschickt werden vntz zu end diser rechnung, den Fuggeren in kaufweisz angeslagen werden ye ein nurnbergischen centner, wie sy dann den den Hochsteren (Hochstetteren) von Augspurg rechnen; nämlich die geschmitte Kupffer in scheiben vnd plech fur vier vnd ein halben guldin reinisch, vnd die Kupffer so in gefeindten sticklin gegossen sind fur vier guldin ein ort reinisch, vnd die rauche gar Kupffer fur vier guldin reinisch. Vnd soll also in die rechnung gelegt vnd gesetzt werden dem handel in gemain zu gwynn vnd verlust. Aber als sy die Fugger von Tantzke weg geschickt haben oder schicken werden; sollen herr Turso bayd oder iren erben weitter nicht mit zu thon haben, sunder alles den Fuggeren allain zu gwynn vnd verlust gen oder gangen sein.

Weitter alle Kupffer so von anfang ires handels gesant sind vnd auch vntz zu end diser rechnung auf die seygerhüt gen Jorgental gesandt wurden, als bald die geseygert sind, alle gar Kupffer sollen da zu Jorgental auf der hut den Fuggern ein nurnbergischer centner fur vier guldin reinisch angeslagen vnd gerechnet werden dem Handel zu gwynn vnd verlust. Aber als bald die Kupffer zu gar Kupffer gemacht sind, sollen die herr Turso nit weitter mit den selben weder zu schicken noch zu

gwinn noch zu verlust; sunder den Fuggeren allain zu gwynn vnd zu verlult verkauft vnd verfürt sein oder werden. Desselben geleichen was der gar Kupffer geschmitt oder gefeindt wären worden, sullen die Fugger dem handel davon zeschmiden vnd zu feinen geben, als mans gewonlich den anderen gibt.

Auch die vngrischen gar Kupffer so von Wien vnd von dannen auf Nurnberg komen sind, sullen gerechnet werden den Fuggeren den centner zu Nurnberg vmb vir guldin vnd anderhalb ort reinisch; vnd die gesmitte Kupffer, so auch auf Nurnberg von Wien hin auf komen wären den nürnberger centner vmb vier guldin vnd fünfzehen schilling in gold.

Item weitter alle Kupffer so auff der hut Fuggeraw geseigert sind von anfang ires handels, dieselben ob auch andre vngriscke gar Kupffer gen Venedig komen wären, auch die gar Kupffer so von Zeng oder Triest komen sind, sollen allen den Fuggeren ein Venedischer meuler (sic) mit seiner gewonlichen ausgab, auf alle costung des gemainen handels, als ob mans einem Walchen verkauft hett, den Fuggeren angeslagen werden vmb vier vnd dreissig ducaten, vnd nit höcher; nämlich die ducaten hundert vngerisch pfenning sich für ein ducaten versten sol. Vnd was auch Kupffer von Zeng oder Triest aus an ander orten geschickt sind, sollen doch den Fugger ein venedischen meuler mit seiner gewonlichen ausgab, wie dann ander, vmb solich vier vnd dreissig ducaten gerechnet werden zu Triest oder Zeng angeslagen, doch die vncost so gen Venedig darauf wer gangen vnd wir auf das ander soll in der bezalung abgezogen werden alles zu gemeinem Handel zu gwynn vnd verlust. Aber als bald also die Kupffer den Fuggern angeslagen sind, alsdann sollen die herr Turso kein weitter gewyn noch verlust darinn haben, sunder allain die Fugger wie sy die verkaufft haben oder noch on werden

Item es sollen auch die seidin, wullin vnd guldin gewand, auch klainat, so den Fuggeren, es sey in Teusch oder Welschland, oder wo in die zugestanden wären in dem kauf wie sy die Fugger an sich pracht hetten, es sey am stich auf zeit oder par, vnd man sy an kunigklicher Mayestat von Vngern hof oder sunst im Handel verkauft oder on worden hett, sollen sy den Fugger nicht nechner angeslagen werden. Sunder was aber daruber daran gewonnen ist, soll in dem Handel in gemain zu gewyn vnd verlust bescheen sein. Doch haben sych die Fugger des bewilliget, ob einich pfenwart wie die genant sind eins oder mer wäre, daran man was mercklichs het verlieren mussen, also das man es in basferlerem kauf verkauft, wan es kost; derselb verlust soll den Fuggeren allein zugerechnet werden, vnd nit dem gemainen handel.

Item sunst alle Kupffer solicher der bemelten herr Turzo vnd Fugger hendel betreffent, wo an welchen ortten vnd wie die sein verkaufft, soll alles dem Handel in gemain zu gut komen vnd bescheen sein; auch alle andre handlung laut Irer vertrag vnd recess, so sy gegen einander haben, gehalten werden.

Item vnd die weil auch bemelten herr Hans Turso vnd herr Jorg sein sun mit den Fuggeren in etlich Kupffer kauff so sy mit romischer kunighlicher Mayestat, auch den Swatzeren gethan, mit Inen zu halbenteil anzelegen bewilliget haben; seit aber an solchem Kupffer kauf von wegen der swären läuff so die zeit gewesen sind, ein mercklich summa gelts verloren ist, auch solich Kupffer kauf zu aufenthalten vnd verlegung ein treffenliche grosse sum gelts zu schaden aufgepracht ist; auch nachdem die Fugger also sich aller Kupffer beladen in vorgemeltem kauf also das in ein grosse vnd treffenliche summa Kupffer auf dem Hals beleibt ligen, der sy in langer zeit nit trawen quit zu werden: so habent sich die herrn Turso bewilliget vnd zu geben, als bald dise rechnung gemacht wirdt, das man auf gemainem handel den Fuggeren soll bezalen zu wider leg solicher schaden, nämlich funf vnd funfzig tausent guldin reinisch. Damit sollen die herr Turso in den Swatzer Kupffer kein teil gehabt weder verlust noch scheden Wexel zu bezalen schuldig sein. Dergleichen soll kein schaden wexel auf die Soller Kupffer den herr Turso gerechnet werden. Es sullen auch die Fugger die factor zu Nurnberg vnd Venedig selbs verkosten vnd belonen. Es ist auch beredt worden, das nun hinfuro die Fugger auf Ir selbs costung sollen ein diener zu Ofen halten, der gelt auf sy auf nympt. Engegen sollen die Wexel was vorteil daran gehaben wirt, mer dann funf vnd sibenzig pfenning fur ein guldin reinisch soll den Fuggeren zu gut komen.

Item so sind bemelten Turso vnd Fugger weitter einig worden, das nach beschechner obgeschribener rechnung soll Im Sol alle wochen sechshundert centner rothe, vnd darauf drey hundert centner gut Kupffer vngeverlichen vnd nit mer gemacht werden; vnd sunderlich so die Fugger als fur sich selbs ein Swatzer Kupffer kauf tetten; das sy dann gut macht haben sullen. Vnd villeicht wie Inen solicher kauf ist fürgehalten, solt der gemacht werden vntz weichennachten des eingenden funftzehen hundert vnd siben Jahr. Mitler Zeit soll die obgeschrieben arbeit also verfolgt werden. Welche gutte Kupffer so vil man der In Sol seygern mag, sollen alda gesaigert werden, vnd sollen die gar Kupffer ingeschmit vnd gefrindt Kupffer nach ordnung der Fugger gemacht vnd gen Craco, vnd furtter gen Tantzke gefurt werden. Vnd was derselben gen Tantzke komen, sollen auss dem gemainn Handel den Fuggern zu Tantzke geben werden in dem

kauf, wie auch vornen begriffen ist; vnd von Tanczke auss allein der Fugger sein zu gewin vnd verlust. Vnd was gemaine rotte oder libetter Kupffer im Sol auch gemacht werden, sollen in gemain zu gewin vnd verlust verkaufft werden.

Item was man von den dreyhundert centner gutte kupffer im Sol nit verseygern wirt, die sollen gen Jorgental auf die saigerhutten gesandt werden, vnd als bald sy geseygert sind, so sullen sy in gemain verkauft werden den Fuggern ein nurnberger centner vmb vier guldin reinisch, wie vor geschrieben stet. Doch sullen payden partheyen, Turso auch Fugger, die selben gar kupffer in dem kauf zu geben oder nemen macht haben, wann sy wollen solichen kauf einander auf zu sagen. Vnd wann solicher kauf aufgesagt wirt, vnd sy des kaufs sich mit einander nit vergleichen möchten, so sollen die selben gar kupffer in gemain mit einander verkaufft werden.

Sunst alle ding sollen in gemain.

Dergleichen so die Zeit, als namlich weidennacht eingendes funf zehen hundert vnd siben Jar kompt, wo sy sich nit weitter kauf mit einander bereden laut Irer vertrag oder recess, so sy gegen einander haben, gehalten werden, auch die Fugger den herr Turso kein gelt herauss zu geben schuldig sein, wann alle Jar vngeuerlich so vil wie die verträg Innen halten. So ferr es auch die handel tragen mogen, vnd die vbermass gelts, was die herr Turso antrifft, soll im handel ligen beleiben so lang, vntz sy Iren halben teil mit Irem gelt verlegen mugen, als dann vnd nit er, so es der handel ertragen mag, gelt herauss zu nemen, sol yedem teil nach anzall gegeben werden.

Item ob man in Vngern hinfuro von seyden, guldin vnd wullin gewand an hoff geben mocht, oder kleinat, oder was das were, vnd soliche war den Fuggern am stich an dem kupffer worden wäre; so sullen doch die Fugger solich war dem Handel in gemain nit höcher anslagen, wann in einem zymlichen kauf, was es sunst vngeuerlich auf ein kurze zeit gelten möcht; vnd wie es also von den Fuggern angeslagen wirt, solle se alsdann wie es verkaufft wirt dem handel zu gewyn vnd verlust verkauft sein.

Das zu vrkund sind zwen gleich zedel einerley lauttent gemacht, der einer herr Turso gegeben mit Jacob Fugger handgeschrifft vnderschriben, vnd seinem petschafften aufgetruckt; der ander den Fuggern gegeben mit herr Hans Turso handeschrifft vnderschriben vnd aufgedrucktem petschaft. Ist auch beredt, welcher wil soliches vertrags weitter brief von dem andern auf ze richten begert, soll also beschehen vnd gegeben werden. Bescheen In Ofen am dornstag des newnten tags Februarij Im funfzehenhundertisten vnd drey Jar.

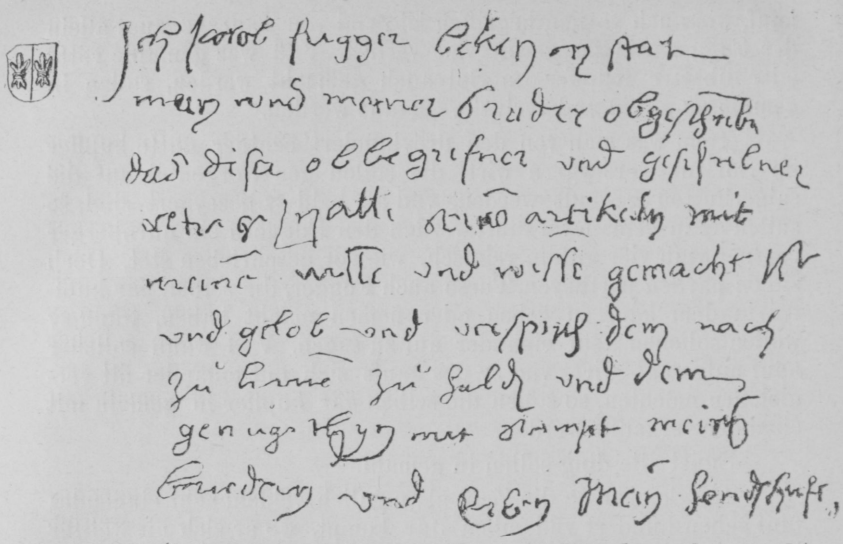

2. *(Szóról-szóra ngyanazon okmány a következő aláírással.)*

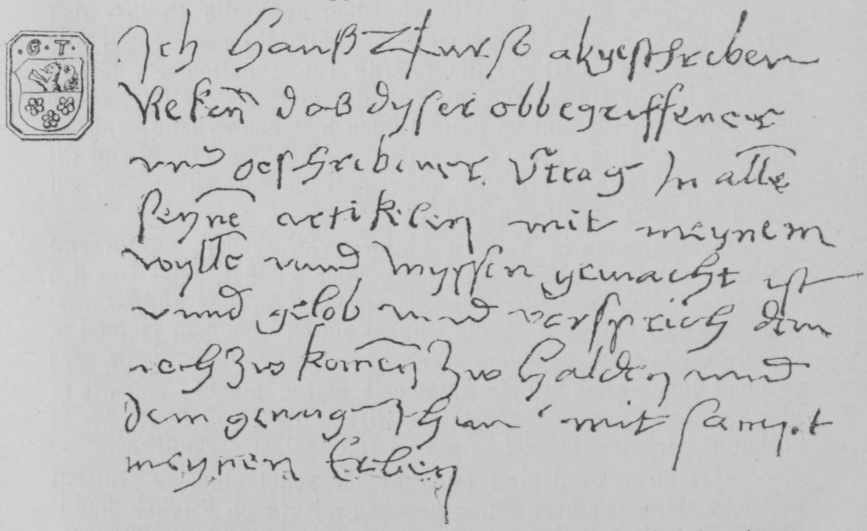

(Az eredetiek papiron Fugger-család augsburgi levéltárában.)

12.

Anna királyné Thurzó Jánosnak egy drága diszkalapért, melyet neki a Fuggerek útján szerzett, nevezetes inscriptiót tesz. 1505.

Nos Anna Dei gracia Regina Hungarie et Bohemie etc. memorie commendamus tenore presencium significantes quibus

expedit vniversis, quod quum Serenissimus dominus Wladislaus Hungarie Bohemieque Rex etc. consors noster carissimus varias et vrgentes nostras necessitates alta et matura quadam deliberacione considerasset, ad eas euitandas nobis inter alios Maiestatis Sue prouentus vicesimam suam Transilvaniensem et cementum Cibiniense per litteras Serenissime Maiestatis Sue superinde confectas, sigilloque pendenti communitas sub certis condicionibus ibidem expressis, tamdiu cum omnibus suis vtilitatibus, fructibus et emolumentis vtendam possidendumque dedit, concessit et inscripsit, donec Nos fideli Regis nostroque nobis syncere dilecto Egregio Johanni Thurzo de Bethlenfalwa, suisque heredibus et posteritatibus vniversis de summa viginti octo milium sexingentorum et septem florenorum, quibus Maiestas Sua Serenissima eidem vltimo debitrix remansit, ad plenum satisfacere possemus; quo tandem Cameram nostram Cremniciensem, Castrumque nostrum Zoliense nobis in felici nostro aduentu nomine dotis cum omnibus suis vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet per Suam Serenissimam Maiestatem assignatam, eidemque et suis heredibus per eandem Maiestatem Regiam oppignoratam cicius e manibus suis eximere eliberareque ualeremus, per quarum quidem pecuniarum summe satisfaccionem plenariamque et integram exolucionem, has prefato Johanni Thurzo, filijs et heredibus inter alios nostros redditus eciam prenominata, vicesimam Transilvaniensem et cementum Cibiniense sub quibusdam condicionibus insrcipsimus, prout in illis vltimis nostris litteris de viginti octo milibus sexingentis et octo florenis, quibus eidem vltimo, vt premissum est, Maiestas Sua debitrix remansit, quas ipsi superinde dedimus, quarum datum ad sabbathum diem proximum ante festum Natiuitatis Beati Johannis Baptiste anni millesimi quingentesimi quarti inscriptum est, hec omnia clarius et expressius continentur. Post quarum quidem vltimarum litterarum nostrarum emanacionem jussu et voluntate nostra ipse idem Johannes Thurzo nobis pileum quendam gemmis et vnionibus ornatum elaboratumque tria milia et quingentos florenos valentem afferri fecit, quem nos pro eadem pecuniarum summa accepimus, pro vsuque et dignitate Maiestatis Nostre retinuimus. Quam quidem summam trium milium et quingentorum florenorum vt ipse et heredes sui sine vllo dubio plene et integre rehabere possint, animo deliberato et ex certa nostra sciencia vigore et testimonio presencium litterarum nostrarum eidem Johanni Thurzo filijsque heredibus et posteritatibus suis vniversis predictas tricesimam Transsiluaniensem et cementum Cibiniense de nouo inscribere et obligare volumus, ut ipse post solucionem viginti octo milium sexingentorum et septem florenorum, quos ipse vel heredes sui ex istis Camera Cremniciensi castroque Zoliensi et eius attinencijs, vicesima Transsilvaniensi

et cemento Cibiniensi, ex alijsque et varijs locis excipere et rehabere debet, iuxta continencias aliarum litterarum nostrarum vltimarum, vt supra narratum est, eciam illos tria milia et quingentos florenos, quos iam in premissis nominauimus, ex ipsis vicesima Transsilvaniensi et cemento Cibiniensi plene, integre et sine vllo defectu rehabere et excipere possit, filijque et heredes sui possint et valeant; tamdiuque habere et tenere debeat, donec ad plenum de ea summa iam sepe nominata, videlicet trium milium et quingentorum florenorum persolutus fuerit. Casu autem quo eiuscemodi pecuniarum summam trium milium et quingentorum florenorum ex predictis vicesima Transsilvaniensi et cemento Cibiniensi rehabere et exigere non possit tunc libere et sine vllo impedimento ex Camera nostra Cremniciensi ipse Johannes Thurzo, filijque et heredes sui excipient, prout et alie nostre littere ipsi date assignateque continent; immo dedimus, donauimus, inscripsimus et obligauimus. Insuper promittimus eidem per presentes nostras, ipsum eundem ex illa obligacione, quam scitu, iussu et voluntate nostra, ad nostramque requisicionem litteris manu sua scriptis et sigillo suo proprio roboratis, fideli Regio nostroque nobis sincere dilecto Reuerendo in Christo Patri domino Sigismundo Episcopo Quinque Ecclesiensi causa nostri fecit, ipsum omnino liberaturam, eumque ex ea in hac proxima futura Congregacione, que ad festum Cathedre Sancti Petri Apostoli hic Bude celebrabitur, ita exempturum, vt ipse prefatus dominus Episcopus eundem vel per suas litteras, vel alias quomodocunque quittum, liberum et absolutum pronunciet, vt ipse Johannes Thurzo de eiuscemodi quietacione ipsius domini Episcopi omnino contentus maneat. Si autem ipsum prefatum Thurzonem ad prenominatam Dietam et Congregacionem nulla racione ex tali obligacione eximere et eliberare poterimus, ipseque idem Johannes Thurzo ad solucionem talium quatuor milium florenorum per eundem dominum Episcopum compulsus et astrictus fuerit; tunc in eo casu predictus Johannes Thurzo, vel filij et heredes sui habeant potestatem et liberam facultatem, eam quatuor milium florenorum summam, quam ipse eidem domino Episcopo soluerit, ex Camera nostra Cremniciensi excipiendi, secundum continencias et articulos prescriptarum litterarum nostrarum. In quorum fidem et testimonium pro maiorique sua et suorum heredum certificacione presentes litteras nostras sigillo nostro pendenti communitas, manuque nostra propria subcriptas eidem suisque heredibus duximus dandas et concedendas. Datum Bude X. die Februarij anno Domino millesimo quingentesimo quinto, coronacionis vero nostre felicis et incliti Regni Hungarie anno tercio.

Anna Regina p. m. s.

(Eredetie bőrhártyán, a királynénak függő pecsétje alatt, a Fuggerek családi levéltárában Augsburgban.)

13.

A budai káptalannak bizonyságlevele, hogy Csáktornyai Ernusth János beszterczebányai városi és bányabirtokát, melyeket bátyja Ernusth Zsigmond a Thurzóknak és Fuggereknek 22 évre haszonbérbe adott, most újból 5 évre adja haszonbérbe. 1515.

Nos Capitulum Ecclesie Budensis memorie commendamus per presentes, quod magnificus dominus Johannes Ernusth de Chaktornya etc. dominus et perpetuus heres ac possessor domus et montanarum Neustollen ac Erbstollen vocatarum ac pertinentiarum earundem in et citra ciuitatem Bistriciensem alias Novo Zolio existencium et habitarum ab vna; nec non Egregius Alexius Thurzo filius Egregii quondam Johannis Thurzo de Bethlenffalva ab alia partibus coram nobis personaliter constituti, idem dominus Johannes Ernusth, Francisci et Johannis filiorum; prefatus vero Alexius Thurzo Egregiorum Georgii consimiliter Thurzo de eadem Bethlenffalwa Camerarii Regie Majestatis Hungarie Camere Crempniciensis, et Johannis consimiliter Thurzo fratrum suorum carnaluim; nec non Jacobi Fugger Consiliarii Cesaree Majestatis ciuis ciuitatis Augustensis, ac Raymundi, Anthonii, Udalrici et Jeronimi nepotum ejusdem Jacobi Fugger, aliorumque quorumlibet fratrum, heredum, proximorum et consanguineorum ipsorum oneribus et quibusuis grauaminibus quos videlicet infrascriptum negotium tangeret seu quoquo modo tangere posset in futurum, super se ipsos levatis et assumptis, proposuerunt et sponte confessi sunt in hunc modum: Quod prefatus dominus Johannes Ernusth pretactam domum suam Bistriciensem, fodinasque et montana sua tam argenti, quam cupri et aliorum metallorum et minerarum extra et intra eandem ciuitatem Bistriciensem existentes et habitas; nec non totales possessiones suas Neustollen et Erbstolln predictas, ac Elesdorff, Riczka, Ullmansdorff vocatas; item directas, et equales medietates totalium possessionum suarum Zenth-Jakab et Homozmansdorff Superioris et Inferioris nuncupatarum in Comitatu Zoliensi existentes, simul cum cunctis libertatibus, instrumentis et pertinenciis earundem domus, fodinarum ac possessionum; nec non officinis aliisque vniuersis apparamentis; item allodium in fine ciuitatis Noui Zoliensis predicte in eodem Comitatu Zoliensi habitum, pariter cum cunctis curiis, horreis, ortis, terris arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, syluis, vinetis, montibus, vallibus, alpibus, nemoribus, rubetis, aquis, fluuiis, piscinis, piscaturis, aquarum decursibus, et

generaliter quarumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quouis nominis vocabulo vocitatis, ad easdem domum, fodinas, possessiones et porciones possessionarias ac allodium de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, quam videlicet et quas alias Reuerendissimus quondam dominus Sigismundus olim Episcopus Quinque Ecclesiensis felicis reminiscencie, frater videlicet vterinus ejusdem domini Johannis Ernusth maior natu, ex benevolo consensu pariter et assensu, ac annuencia sua mediante et litteris et litteralibus instrumentis superinde confectis et emanatis memorato quondam Johanni Thurzo ac Georgio filio aliisque heredibus eiusdem quondam Johannis Thwrzo ad viginti duos annos in arendam locasset et inscripsisset, nunc rursus eisdem Alexio ac Georgio et Johanni Thwrzo, nec non Jacobo Fugger et nepotibus suis prefatis tum ad diligentem peticionis instanciam prefatorum Thurzonum et Fuggerum, tum eciam legalitate eorundem confisus in alios quinque annos partim complecionem vtputa dictorum viginti duorum annorum priorum videlicet inscripcionis de novo superadditos post sese immediate sequentes dedisset et locasset in arendam; imo dedit et locauit coram nobis tali modo, quod prefati Thwrzones et Fuggeri predictas domum, fodinas, possessiones, porcionesque et quelibet prescripta jura possessionaria eiusdem domini Johannis Ernusth post complecionem vt prefertur prescriptorum viginti duorum annorum prioris inscripcionis rursus per alios quinque annos integros tunc post sese immediate sequentes libere et pacifice in arenda tenere, colere, possidere et habere, fructusque et quaslibet vtilitates earundem percipere et percipi facere valeant atque possint, habeantque omnimodam potestatis facultatem; tali condicione mediante: Quod iidem Thwrzones et Fuggerii pro arenda earundem domus et montanarum et aliarum pertinenciarum suarum pro singulis duobus primis annis singula tria millia florenorum, pro resuduis vero singulis tribus annis singula tria millia et quingentos florenos auri puri, boni et iusti ponderis, semper in festo circumcisionis domini Bude eidem domino Johanni Ernusth, aut hominibus suis vel heredum suorum ad id specialiter deputandis dare et effectiue persoluere debeant et teneantur; tali obligaminis vinculo mediante: Quod si prefati Thwrzones aut Fuggerij aut heredes ipsorum prescriptam summam termino et loco, ac modo et ordine predeclaratis persoluere nollent, non curarent, vel quoquo modo negligerent; extunc mox et in continenti idem dominus Ernusth solum vigore presencium mediante vniversa et quelibet bona eorundem Thwrzonum et Fuggerorum, tam in hoc Regno Hungarie, quam eciam in aliis Regnis existencia et habita occupandi, auferendi et tenendi; et nihilominus prescripta bona arendata ab eisdem similiter auferendi ac

aliis quibus maluerit locandi et inscribendi; item eciam eosdem per quemcunque judicem ecclesiasticum denunciandi, excommunicandi et eisdem omnia ecclesiastica grauamina inferendi similiter plenam atque omnimodam habeat potestatis facultatem. Hoc vero specialiter per expressum declarato, quod idem dominus Johannes Ernusth easdem domum, fodinas et possessiones aliaque bona prescripta infra revolucionem dictorum quinque annorum de nouo nunc superadditorum ab eisdem Thwrzonibus et Fuggeris auferre et alicuipiam alteri arendare minime valeat; vel si easdem interim vendere vel pro aliis bonis permutare vellet, extunc non aliter, nisi arendacione et inscriptione ipsis Thwrzonibus et Fuggeris factis semper saluis et in vigore permanentibus vendere dareque et permutare valeat et possit; quodque si iidem Thwrzones et Fuggerii quandocunque easdem domum, fodinas, possessionesque et jura possessionaria prescripta infra revolucionem presciptorum quinque annorum superadditorum eidem domino Johanni Ernusth aut heredibus suis remittere et resignare aut ipsis renunciare vellent, semper liberam habeant potestatis facultatem. Ita tamen et ea lege, quod iidem Thwrzones et Fuggerii eidem domino Johanni Ernusth aut heredibus suis resignacionem huiusmodi antea per vnum annum integrum insinuare et notificare debeant. Hoc eciam declarato, quod ipsi Thwrzones et Fuggerii aut heredes eorundem in montanis domoque et pertinenciis earundem prescriptis distraccionem et dilapidacionem aliquam negligenter aut malo zelo non faciant, sed nonas fodinas iam inceptas reparare et reformare debeant, quodque officinas ad commodum et vtilitatem eorum de loco in locum quocienscunque opportunum fuerit suo modo immutare valeant et possint. Hoc vero non pretermisso, quod si ijdem Thwrzones et Fuggerij in prescriptis domo, fodinis, pertinenciis et apparamentis earundem quibuscunque temporum in curriculo distraccionem seu dilapidacionem aliquam facerent; extunc requisito ad id judicio communi Judicum et juratorum ciuium ac Magistrorum Moncium septem Ciuitatum Montanarum, si iidem damnum aliquod fecisse comperti fuerint, extunc mox et incontinenti in dupplo damni facti et dati conuincantur et conuinci debeant eo facto. Assumendo denique memoratus dominus Johannes Ernusth annotatos Thwrzones et Fuggeros in pacifico dominio prescriptarum domus et fodinarum, et aliorum bonorum prescriptorum infra reuolucionem dictorum quinque annorum nunc vt premittitur supra additorum contra quoslibet causidrios, impetitores et actores tueri protegere et conseruare propriis suis laboribus et expensis. Ad que omnia premissa et queuis premissorum singula partes eedem oneribus quorum supra in se ipsos assumptis et leuatis, spontanea sese obligauerunt voluntate similiter coram nobis. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum

mediante. Datum sabbato proximo post festum Beati Francisci confessoris Anno Domini millesimo quingentesimo decimo quinto.

(Hiteles másolat után.)

14.

A Thurzók egyenetlenségei az alsó-magyarországi bányavárosokkal 1515.

Commissio propria domini Regis.

1. Wladislaus Dei gracia Rex Hungarie et Bohemie etc. fidelibus nostris prudentibus et circumspectis Judicibus et Juratis, ceterisque vniuersis ciuibus et inhabitatoribus, ac totis Communitatibus Ciuitatum nostrarum Montanarum, Crempnsiensis videlicet, Sebniciensis et Bistriciensis, ceterarumque Ciuitatum et locorum ad easdem pertinencium salutem et graciam. Sciatis, nos medietatem Camere nostre Crempniciensis Castrique Zoliensis, nec non Ciuitatum illarum Montanarum, quam pro nobis iuxta ordinacionem Regnicolarum nostrorum a fidelibus nostris Egregijs Georgio, Alexio et Johanne Turzo de Bethlenfalwa Camerarijs nostris Crempniciensibus ac Comitibus Zoliensibus occupare debebamus, apud ipsos iam fatos Turzones Camerarios nostros, vna cum reliqua medietate eiusdem Camere et Castri ac Ciuitatum ipsos concernente, hoc est totam ipsam Cameram nostram Crempniciensem vna cum Castro Zoliensi, ac omnibus istis Ciuitatibus nostris Montanis, sub ipsis prioribus inscripcionibus, articulisque et condicionibus, quibus ijdem prius easdem a nobis tenuerunt et habuerunt, non obstante prefata ordinacione ipsorum Regnicolarum nostrorum, pro arenda reliquisse. Nam ijdem Georgius, Alexius et Johannes Turzo nunc quoque nobis ad presentem expedicionem et conduccionem gencium, aliasque necessitates Castri nostri Jaycza, et aliorum confiniorum illorum Boznensium inevitabiles expediendas, certam et notabilem summam pecuniarum in sortem arende ipsius Camere nostre pro nostra singulari requisicione summoque desiderio quodammodo inuiti dederunt et assignauerunt. Propterea volumus, et fidelitati vestre ac vestrum cuilibet harum serie strictissime committimus et mandamus, aliud nullo modo nullaque racione habere volentes, quatenus acceptis presentibus, quemadmodum antea, ita eciam deinceps, prefatos Georgium, Alexium et Johannem Turzo pro vestris veris et legitimis Comitibus et Camerarijs ipsius totalis Camere nostre Crempniciensis tenere et recognoscere, eisdemque in omnibus licitis et consuetis, necnon in hijs, que ijdem uobis nomine nostro Regio mandauerint, tanquam veris et legitimis Camerarijs et Comitibus vestris parere semper et obtemperare, et eisdem debitum honorem et reuerenciam atque obedienciam

prestare, ac ad illos ipsorumque officiales, quos in vestri medium locauerint, attendere, debitosque et consuetos census, atque omnes et singulos proventus eisdem de vestri medio prouenire debentes, integre et sine renittencia aliqua administrare et administrari facere, debitaque que ab eisdem super culturam montanarum vestrarum et vtilitatem Camere nostre contraxistis, ad eorundem requisicionem et postulacionem eisdem soluere et expedire modis omnibus debeatis et teneamini. Et aliud nulla racione facere presumatis; presentibus perlectis exhibenti vestitutis. Datum Posonij in sabbato proximo post festum Beatorum (Viti et) Modesti martirum anno Domini millesimo quingentesimo quinto decimo.

(Eredetie papiron a király nagyobb alaku oda nyomott pecsétje alatt, a Fugger-család augsburgi levéltárában.)

Commisis propria domini Regis.

2. Wladislaus Dei gracia Rex Hungarie et Bohemia etc. Judicibus et Juratis ciuibus; ceterisque vniuersis et singulis colonis et jobagionibus nostris in Civitatibus videlicet Cremniciensi, Sebniciensi, Pwkancz, Wy Banya, Feyer Banya, Noue Zoliensi et Korpona commorantibus s. et gr. Ex relatibus fidelium nostrorum Egregiorum Georgij et Alexij Thurzo de Bethlenfalwa Comitum Castri nostri Zoliensis et Camerariorum Camere nostre Cremniciensis non sine graui animi nostri displicencia accepimus, qualiter vos, nescitur quibus racionibus et qua temeritatis audacia ducti, in exolucione censuum sew prouentuum nostrorum, ac eciam in exhibendis seruicijs, quibus videlicet vos de jure et ab antiquo ad idem Castrum nostrum Zoliense, tenemini, non paruam difficultatem atque renitenciam facere consuevissetis, et non curaretis eciam in illis rebus et negocijs, que commodum et vtilitatem nostram et eiusdem Castri nostri, concernunt, ut par est, obedire et obtemperare, de qua re certe vobis grauiter imputamus; presertim ex eo, quod in hys rebus et negocijs, que commodum et vtilitatem Nostre Maiestatis concernunt, eam et talem negligenciam facere audetis. Quamobrem fidelitati vestre ac vnicuique vestrum harum serie firmiter precipiendo committimus et mandamus, quatinus a modo deinceps omnes et singulos census ac prouentus nostros et illius Castri nostri Zoliensis, quibus videlicet de jure et ab antiquo, vt prefertur, tenemini, sine omi difficultate et renitencia de medio vestri eisdem Comitibus nostris, aut hominibus eorundem per eosdem ad id deputatis, exoluere et extradare, aliaque omnia seruicia, presertim in presenti edificacione ipsius castri nostri Zoliensis necessaria, ad que alioquin de jure et ab antiquo astricti estis, exhibere, et eisdem Comitibus nostris omni auxilio et adiuuamine adesse debeatis et teneamini, et aliud in hoc nullo modo nullaque racione facere

presumatis, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Bude feria quarta proxima postfestum Beati Dionisii Episcopi et martiris anno Domini millesimo quingentesimo quintodecimo.

(Eredetic papiron a királynak oda nyomatott pecsétje alatt, u. o.)

Commissio propria domini Regis.

3. Wladislaus Dei gracia Rex Hungarie et Bohemia etc. fidelibus nostris prudentibus et circumspectis Judicibus et Juratis ceterisque vniuersis ciuibus et jobagionibus nostris in Ciuitatibus nostris Crempniciensi, Bistriciensi, Sebniciensi, Feyer-Banya, Bakabanya, Wybanya et Lybet-Banya commorantibus salutem et graciam. Ex relatibus fidelis nostri Egregij Alexij Thwrzo de Bethlenfalwa Comitis Camere nostre Crempniciensis non sine graui animi nostri displicencia accepimus, qualiter vos, nescitur quibus racionibus aut qua temeritatis audacia ducti, in exhibendis illis servicijs, ac eciam in exolucione censuum nostrorum, quibus vos de jure et ab antiquo ad Cameram nostram Crempniciensem et ad Castrum nostrum Zoliense tenemini, eidem Alexio Thwrzo, et consequenter Egregijs Georgio et Johanni similiter Thwrzo fratribus eiusdem rebelles et inobedientes essetis, et nolletis eciam in licitis et consuetis eisdem tanquam veris et legittimis Comitibus vestris per nos in medium vestri constitutis, vt par esset, obedire et obtemperare. Que res cum sit in displicenciam Nostre Maiestatis pocuis quam in iniuriam ipsorum Comitum nostrorum, non possumus certe quin id a nobis moleste ac gravissimo animo feramus. Et quamuis de hac eadem re eciam hys proximis diebus per alias litteras et scripta nostra vobis seriose mandauerimus; nunc tamen rursus et ex superabundanti fidelitatibus vestris harum serie firmissime precipimus, committimus et mandamus, quatinus a modo deinceps nullo vlteriori nostro mandato superinde ad vos expectato, omni deinceps subterfugio ac quouis quesito colore, et cauillacionibus posthabitis, parcialitatibus eciam omnibus, quas inter vos esse certo intelleximus, ad partem sepositis, in prescriptis omnibus, hoc est tam in exhibendis seruicijs, quam eciam in exolucione censuum nostrorum, quibus, ut premisimus, ad ipsam Cameram nostram Crempniciensem et predictum Castrum Zoliense de jure et ab antiquo tenemini, ac eciam in alijs omnibus licitis et consuetis, prefatis Alexio, Georgio et Johanni Thurzo tanquam veris Comitibus vestris, ac hominibus eorundem per eosdem ad id in medium vestri deputatis, modis omnibus obedire et obtemperare, ac eisdem debitam reuerenciam prestare debeatis et teneamini. Nam alias certi estote, quod si secus in premissis facere attemptaveritis, nos omnimodam auctoritatem dedimus damusque per presentes prefatis Alexio, Georgio et Johanni Thurzo, ut ipsi vos et quemlibet vestrum per omnia

onera et grauamina vestra, ac eciam per puniciones ad premissa facienda et exequenda arcius cogere et compellere debeant. Secus igitur in premissis nullo modo nullaque racione facere audeatis; presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Budeferia quinta proxima ante festum Beati Thome Apostoli anno Domini millessimo quingentesimo quintodecimo.

(Eredetije papiron a királynak alól odanyomott pecsétje alatt, u. o.)

15.

A budai káptalannak bizonyságlevele, mikép Beszterczebánya város községe az ellen órást tett, hogy Thurzó Elek és érdektársai több ottani jószágot maguknak el ne sajátítsák. 1515.

Nos Capitulum Ecclesie Budensis memorie commendamus per presentes: Quod circumspectus Johannes Maryshar de Nouo Zolio nominibus et in personis prudentum et circumspectorum dominorum Bistriciensium alio nomine Novo Zoliensium nostram personaliter veniendo in presenciam Egregium Alexium Thurzo de Bethlenffalwa et alios quoslibet cujuscunque status et condicionis homines ab impetracione, occupacione, vsurpacione, detencione et conservacione totalium possessionum Zazffalwa, Nemethfalwa, Kenczelffalwa, Zenth Jacab et Henczelfalwa vocatarum omnino in Comitatu Zoliensi exissencium habitarum, seque quouis quesito sub colore in dominium earundem intromissione et sibi ipsis statui faccione usuque fructuum et quarumlibet utilitatum suarum percepcione seu percipifaccione, Regiam vero Majestatem a donacione et collacione consensusque sui Regii superinde adhibicione, Capitula vers et Conventus aliaque loca quenis credibilia ab litterarum earundem extradacione et emanari faccione quomodolibet jam factis vel fiendis prohibuit contradicendo et contradixit inhibendo publice et manifeste coram nobis harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum feria secunda proxima post festum Nativitatis Sacratissime Virginis Marie. Anno Domini Millesimo quingentesimo decimo quinto.

(Hiteles másolat után.)

16.

Csáktornyai Ernusth Jánosnak levele Fugger Jakabhoz a beszterczebányai városi és bányabirtok haszonbérbe adása tárgyában 1517.

Magnifice domine amice honorande! Vetus mihi cum dominis Thurzonibus et pluribus efficiis ultro citroque corroborata manet conjunccio, quam credo dominacioni vestre minime esse incognitam, nec ipsi, ut puto, inficiabuntur, me in negociis, que per eos in Hungarie Regno circa culturam montanarum per-

tractantur, difficillimis temporibus usui et proteccioni sepenumero fuisse, nullumque in ipsis et promovendis et honestandis tempus aut occasionem pretermisisse. Qui cum multiplici nexu tam adfinitatis, quam cognacionis sunt dominacioni Vestre deuincti, mihi persuadeo, quecunque a me in eos sunt profecta obsequia, eadem quoque dominacioni vestre fuisse impensa. Quapropter licet nulla mihi cum dominacione vestra privata intercesserit consuetudo, et duntaxat ex facie et brevi quodam colloquio idque superiori biennio habito, sit mihi nota; tamen perinde existimo, ac si omnis ea necessitudo, que est mihi cum dominis Thurzonibus, cum vestra eciam dominacione mihi intercessisset; quo minus eandem mirari oportet, si nudis et apertis verbis id litteris significabo, vnde non parum his Hungaricis negociacionibus momenti pendere cognosco. Compertum habeo, dominum Alexium Thurzo ejus esse sentencie, ut ab ea societate, quam cum aliis suis fratribus et cum dominacione vestra in cultura metallorum habuit, se penitus separet et sequestret, idque ita se habere certissimis mihi constat documentis. Quod quidem si fuerit, in maximum discrimen et difficultates commercia, que dominacio vestra hic in Hungaria gerit, adducentur. Nam et superioribus annis inter tot procellas et fluctuaciones, que ingruerunt, si ejus opera, industria, auctoritas non opitulata fuisset; vix he res salue et integre hucusque permansissent. In presenciarum vero animadverto, Serenissimo Rege Ludovico domino meo graciosissimo pupillarem etatem agente, quot et quanta pericula, quot motus et varietates in hoc Regno in dies magis magisque sunt erupture; quot eciam difficultates in hac ipsa eruicione metallorum supersunt, ad quas arcendas et propellendas neminem ex his fratribus preter dominum Alexium fore idoneum, qui et commercium lingue Hungarice callet, et in hac aula maxime est versatus; ad uniuscuiusque studia eciam et voluntates facile se accomodare potest; jamque non parum auctoritatis et gracie apud optimum et potentissimum quemque sibi comparavit. Nec illud in extremis duco: nam Reverendissimus meus Quinque Ecclesiensis, penes quem est hoc tempore summa rerum, ubi videbit hunc suum affinem, et cujus precipue causa ac contemplacione eam suscepit tutandam, ab hac societate esse sequestratum, vel hanc curam penitus abjiciet, vel lentius tepidiusque aget. Quorum utrumque quam sit rebus his periculosum, dominacio vestra pro sua singulari providencia facile potest conjectare. Idcirco sentencia mea est, ut dominacio vestra, unde hec pendet societas, eum ab hac opinione auerteret, et ad priorem consuetudinem reuocaret. Nec puto, in tanta re esse curandum, eciamsi quid extraordinarii et cum aliquo leui dominacionis vestre incommodo ei foret concedendum; prestat enim aliquid subire

molestie, quam insignem adeo negociacionem in apertum discrimen adducere. De his liberius pro meo ingenio dominacioni vestre scripsi, que siue ad probentur, siue non, sciat tamen dominacio vestra ab optimo et sincerissimo amico, et cupido honoris et emolumenti dominacionis vestre esse profecta. Me autem vera et explorata scripsisse eventus ipse monstrabit. Siquid vero contigerit, ubi dominacio vestra videat, me sibi aut suis posse morem gerere, (dummodo id mihi significet) omnem operam et industriam pro mea tenuitate dabo, ut omnes sincerissimi amici et dominacioni vestre deditissimi munus expleam, neque ipsa dominacio vestra experiatur, nihil mihi esse optacius, quam eidem plurimum officii et beneuolencie impertiri. Bude die 27. Maii anno 1517.

(Kaprinay kéziratai közt 4°. B. I. köt. 199. lap, a budapesti egyetem könyvtárában.)

17.

II. Lajos királynak rendelete a Thurzókhoz azon vádak tárgyában, melyeket Beszterczebánya város községe ellenök támasztott. 1517.

Ludovicus Dei Gratia Rex Hungariae Bohemie etc. fidelibus nostris Egregiis Georgio, Alexio, et Johanni Tkwrzo de Bettlenfalva Comitibus Camerarum nostrarum Bistriciensium salutem et graciam. Ex supplicacione fidelium nostrorum circumspectorum Judicis, juratorum ceterorumque ciuium et tocius communitatis Ciuitatis nostre Bistriciensis accepimus, qualiter vos eosdem exponentes contra antiquas libertates consuetudinesque ac Jura ipsorum multis injuriis afficeretis, et multis eosdem in medium ipsorum introductis novitatibus ipsis multum damnosis gravaretis adeo, ut nisi hujusmodi novitates tollerentur, Civitas ipsa propediem ad extremam desolationem devenire cogeretur. Que quidem novitates, licet multe essent, potissimum in infrascriptis gravarent. Imprimis in insolita mactacione boum carniumque vendicione, ac panum similiter, et cerevisiarum exposicione; deinde in hoc, quod rusticos quoque et jobagiones Magnifici Johannis Ernusth, qui temporibus predecessorum ejusdem ad illam civitatem nostram attendissent, illique presidio aliquo fuissent, a prestanda debita obediencia illius Civitatis nostre abdicassetis, abstraxissetisque; laboratores quoque mechanicos et artifices ejusdem civitatis nostre in laboribus eorum nimium turbaretis; et quod omnium gravissimum esset, montanarum cultores, siue laboratores, ut plurimum vulneraciones, homicidia ac alia facinora detestanda istic in eadem civitate nostra impune committerent, et patrarent, qui postquam post commissum scelus, seu flagitia hujusmodi, ad montana illa confugere, seque recipere possent, istic veluti iam se liberos immunesque fore arbitraren-

tur; quos tandem sic delinquentes nemo aut capere, aut punire postea auderet, et per hanc licenciam hujusmodi malefactoribus occasio in dies magis, et magis daretur omnia mala perpetrandi; aliis etiam incommodis lacessiti multas injurias et prosecuciones paterentur. Quorum supplicatione intellecta, cum nostri sit officii subditorum nostrorum quieti consulere: volumus et fidelitati vestre harum serie mandamus, quatinus acceptis presentibus et rebus sic stantibus, ut premittitur, et se habentibus, hos dictos cives nostros Bistricienses et eorum communitatem, in suis libertatibus antiquis, veris et usitatis conservare, et eos contra illas impedire, damnificare, vel oppimere non audeatis. Quodsi hujusmodi libertates, quas predicti Cives nostri suas fuisse et esse dicunt, Camere nostre Cremniciensis libertatibus et Juribus contraire, et propterea sustinende et ferende non viderentur, Id nos in proxime futuro Conventu, quem propediem celebraturi sumus, unacum Dominis Prelatis et Baronibus Consiliariisque nostris revideri faciemus, et talem modum inveniemus et ita rem ipsam moderabimur, ut et Camere nostre et Civitatis libertas citra injuriam ultro et citro inferendam observetur. Nolumus enim ita favere alteri cum utraque nostra sit, ut altera opprimatur; vel libertati alterius ita consulere, ut alterius libertati derogetur vel prejudicetur. Si vero interim de differenciis, quas inter vos, et ipsos cives nostros ratione hujusmodi libertatum ortas esse intelligimus, concordare poteritis, id nos libenter videbimus. Ceterum mandamus vobis, ut predictos cives nostros propterea, quod ad Majestatem nostram forte preter voluntatem vestram venire solent, aliquibus injuriis vel nocumentis, aut damnis nullo pacto afficiatis, sed eos pacifice teneatis. Qui vos vicissim ut decet, tamquem eorum Comites, omni honore et observancia prosequentur, ac in rebus honestis, et iustis obedientes vobis sese prestabunt, secus igitur in praemissio facere non presumatis; presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Bude feria quarta proxima, ante festum, beate Elisabeth Vidue, Anno Domini millesimo quingentesimo decimo septimo.

(L. S.)

(Hiteles másolat után.)

18.

II. Lajos királynak nevezetes ítélete a Beszterczebánya város községe által a Thurzó-Fugger-féle ottani rézvállalat ellen emelt panaszok tárgyában. 1519.

Commissio propria domini Regis de Consilio.

Nos Ludouicus Dei gracia Rex Hungarie et Bohemie etc. memorie commendamus, quod cum nos pro reuisione et cognicione ac determinacione differenciarum illarum, que ab aliquibus

jam annis inter fideles nostros Egregios Georgium, Alexium et Johannem Thurzo Comites Camere nostre Cremnicensis, ipsorumque officiales ac factores ab vna; parte vero ab altera inter prudentes et circumspectos Judicem et juratos ceterosque ciues Ciuitatis nostre Bistriciensis Noui Zolii racione negociorum infra declaratorum mote fuerant, vigesimum diem festi Beati Jacobi Apostoli proxime preteriti terminum scilicet celebracionis breuium judiciorum ambabus partibus ad comparendum coram nobis constituissemus et prefixissemus, partesque eedem, ut constitutum per nos erat, coram Majestate nostra comparuissent; tunc prefati Judex et jurati ciues coram nobis et coram dominis Prelatis et Baronibus magistrisque Prothonotariis et Assessoribus sedis nostre judiciarie tunc nobiscum existentibus contra predictos Georgium, Alexium et Johannem Thurzones hos infrascriptos articulos tum verbis tum scriptis pro eorum accione graui cum querela proposuerunt isto modo. Inprimis quod quamuis alias ciues ipsi Bistricienses pro antiqua eorum consuetudine et juribus omnia genera victualium laboratoribus montanarum ex foris publicis predicte ciuitatis semper ministrauerint, vendiderintque et ex huiusmodi victualium lucro sese ciuitatemque ipsam aluerint; tamen ante aliquot annos prefati Georgius, Alexius et Johannes Thurzones abusione quadam introducta contra consuetudinem et jura predicte ciuitatis varios questus et negociaciones de variis victualibus in eorum montanis, casis et officinis facere, boues et pecora mactare et laboratoribus vendere, et hoc pacto lucrum quod ex hujusmodi victualium questu ciuitati prouenire solebat, sibi ipsis appropriare atque usurpare cum magno ciuitatis damno atque detrimento cepissent. Secundo loco iidem ciues Bistricienses proposuerunt, quod licet Egregius quondam Johannes Thurzo pater predictorum Georgii, Alexii et Johannis Thurzo, Comes Camere Cremniciensis tunc existens magnis precibus a ciuibus ipsis Bistriciensibus impetrauerit, ut eidem ceruisiam albam siue triticeam in domo sua Bistricie habita pro vsu duntaxat suo et familie sue coqui braxarique facere liceret; tamen nunc prefati Georgius, Alexius et Johannes Thurzo eorumque officiales et factores contra consuetudinem et jura predicte ciuitatis Bistriciensis braxaciones hujusmodi albe ceruisie in apertum jam vsum suum conuertissent. Non contenti eciam in eo, quod in ciuitate duas tabernas ceruisie albe erexerint, eciam ad casas et conflatoria aliasque officinas eorum in montanis habitas tam albam quam nigram ceruisiam magnis vasis duci et in illis educillari facerent, et hoc quoque pacto victum nutrimentumque pauperum ciuium sibi ipsis vsurparent. Tercio loco proposuerunt iidem ciues Bistricienses, esse quasdam villas in territorio predicte ciuitatis Bistriciensis ad domum Magnifici domini Johannis

Ernusth in ipsa ciuitate Bistriciensi habitam pertinentes, quarum villarum coloni eo quod terris, siluis et pratis ciuitatis vterentur, pro consuetudine ab antiquo obseruata tempore imposicionis taxarum publicarum taxam eorum non in medium Regnicolarum, sed ipsi Ciuitati contribuere in subsidium soliti fuissent, et alias omnem obedienciam ciuitati ipsi prestitissent, ab aliquot autem jam annis prefati Georgius, Alexius et Johannes Thurzo eorumque officiales predictos colonos villarum prescriptarum ab omni obediencia ciuitati prestanda auertissent et eos ad se attraxissent taxamque ipsorum alias ciuitati dari solitam cum magno ciuitatis preiudicio et damno pro seipsis exigi et emungi facerent. Quarto loco iidem ciues proposuerunt, quod requirente jure et libertate ac consuetudine predicte ciuitatis Bistriciensis omnes malefactores, qui vel homicidia in ciuitate ipsa facerent, vel sanguinem effunderent, aut aliquod aliud flagicium statutis a jure penis dignum committerent, et ad montana perpetrato quocunque malo vel latrocinio confugerent, ad requisicionem Judicis et juratorum ciuium predicte ciuitatis ad manus eorundem ex ipsis casis vel conflatoriis aliisque officinis meritis penis tradi deberent; verum id facere prefati Thurzones et eorum officiales recusarent, sed pocius huiusmodi malefactores retinerent et per hoc licencia malefactorum cum magna ciuitatis oppressione augeretur. Quinto loco iidem ciues Bistricienses proposuerunt, qualiter ipsi domini Thurzones et eorum factores nollent emere ad vsum et necessitatem montanarum suarum res et instrumenta sibi necessaria ab artificibus Bistricie commorantibus, videlicet sellas, corrigiamenta et id genus alia, sed ea omnia aliunde traducerent, per quod eorum artifices ad inopiam cum tocius ciuitatis detrimento redigerentur. Sexto loco iidem ciues Bistricienses proposuerunt, quod licet laboratores tam in montanis, quam in casis et officinis existentes et seruientes iuxta condicionem eorundem pro bono publico et leuanda necessitate ciuitatis in medium eiusdem certum subsidium contribuere soliti alias fuerint; nunc tamen sese cuiuscunque induccione ab huiusmodi subsidii contribucione abstrahere niterentur, et per hoc ciuitas ipsa in soluendis censibus et taxis nimium graueretur. Quare postulabant, vt ipsi laboratores ad pristinam soluendi subsidii consuetudinem reuocarentur et cogerentur. Quibus omnibus sic propositis iidem ciues Bistricienses suplicabant nobis, vt hec premissa omnia a Thurzonibus fieri et committi non pateremur, vtpote talia que contra jura et priuilegia ipsius ciuitatis fierent, et per que ciuitas ipsa desolaretur; quin pocius pro incremento ciuitatis Bistriciensis eisdem Thurzonibus mandaremus, vt victualia et res sibi pro cultura moncium necessarias non alibi quam in foro Bistriciensi emere deberent; ab vsu autem albe cerusie prorsus absti-

nerent, malefactores ex montibus judici Bistriciensi redderent, et colonos ad domum domini Johannis Ernusth permitterent et seruicia prestare et census soluere ciuitati; alioquin ciuitas ipsa in extremam oppressionem deueniret. Quibus auditis ex aduerso prefatus Alexius Thurzo suo et predictorum fratrum suorum Georgii et Johannis nomine ad proposiciones predictorum ciuium Bistriciensium tum in scriptis, tum viua voce respondit: Ad primum hoc modo: Cum ipse cum fratribus suis colat montana et habeat plurimos laboratores jure moncium, quod tam in hoc Regno, quam in aliis omnibus Regnis externis obseruatur, licuisse semper et licere sibi suos laboratores soluere vndecunque et quibuscunque rebus posset; et eodem jure moncium facultatem se habuisse et habere mactandi boues et pecora juxta casas et officinas suas, ducendique illuc vndecunque vellet et posset omne genus victualium, omnia denique esculenta et poculenta ad vsum et necessitatem laboratorum suorum; nec se ad hoc aliquo jure cogi posse, vt vel ipse fratresque sui aut factores, non alibi nisi in foro ciuitatis huiusmodi victualia suis laboratoribus emeret, vel illos ad ciuitatem pro illis emendis compelleret; duo enim ex hoc incommoda sequerentur, tum quod ipse non posset magnitudinem precii, quo in foris ciuitatis victualia venduntur sine magno dispendio suo sustinere, et cogeretur aliquando vel labores montanarum propterea intermittere, vel numerum laboratorum minuere, quorum vtrumque in tocius Regni damnum redundaret, tum quia si laboratores ad fora ciuitatis emendorum victualium gracia semper ire cogerentur, cum pleraque montana, que ab illis coluntur, longe sint a ciuitate in distancia plus quam duorum miliarium, in ipso eundi et redeundi actu dies ipse absumeretur, quo nihil nec sibi neque eciam reipublice huius Regni posset damnosius euenire, essetque illud extreme demencie et ab omni jure presertim moncium alienum, vt quod prope minore precio habere posset, id a remotis cum maiore ductitaret. Quas ob res ipse nollet in hac parte pro libito ciuium dicte ciuitatis ad ea se adstringere, ad que non fuisset, nec esset adstrictus, quin pocius mallet sese ab omni montanarum cultu abdicare, quam ad huiusmodi insolitas et iniquas condiciones cum ipsis ciuibus deuenire. De tabernis autem illis pro educillanda ceruisia alba in ciuitate Bistriciensi per Thurzones erectis respondit prefatus Alexius Thurzo, id sibi propterea conuenire et liberum esse, quod ipse quoque cum fratribus suis haberet domum hereditariam Bistricie, cuius onera et census instar ciuium sustineret et solueret, et propterea posset eque ac quiuis alius ciuis libertate ciuitatis in educillanda huiusmodi ceruisia gaudere. Eodemque jure licere sibi emere res quascunque necessarias et instrumenta vbicunque vellet, quas alibi et leuiore precio vendibiles, et in me-

liore artificio factas inueniret. Ceterum ad illum articulum, quem ciues proposuerunt de colonis ad domum domini Johannis Ernusth pertinentibus prefatus Alexius Thurzo respondit hoc modo: Domum illam esse nobilitarem et ad prefatum dominum Johannem Ernusth pertinere, arendatam autem et inscriptam esse ipsis Thurzonibus ad certum tempus, eodem jure quo ipse Dominus Johannes Ernusth tenuit; quapropter ipse Alexius cum fratribus suis nollet abuti hoc jure suo, cum indignum et ab omni equitate prorsus alienum videatur, vt illi coloni cum sint sui et ad se pertineant, ciuibus prefatis vel census soluant, vel ea subeant ad illorum imperium onera, que non debent. Preterea de malefactoribus perpetrato in ciuitate vel homicidio vel alio quocunque malo ad montana confugientibus respondit prefatus Alexius Thurzo, paratum se fuisse semper et fore, facere et administrare judicium et justiciam tam de homicidis, quam de aliis quibusuis malefactoribus, qui commisso in ciuitate quocunque flagicio ad casas vel officinas suas se reciperent; verum non conueniret, vt ipse illos ex suis officinis ad manus judicis Bistriciensis dari faceret, tum quia ipse esset Comes Comitatus Zoliensis, in quo est ciuitas Bistriciensis, et ipsa montana, cui racione huiusmodi honoris et officii non minor est concessa potestas puniendi quoscunque malefactores, quam judici Bistriciensi, tum quia si malefactores huiusmodi ex officinis ad manus judicis redderentur, jura moncium violarentur per hoc. Quod si quis aliquod tale scelus in ciuitate perpetrans ibidem deprehendi capique posset, nollet in hac parte obstare judici Bistriciensi, quin huiusmodi sceleratum sic detentum judicare punireque posset. Ad hoc autem vbi ciues Bistricienses cupiebant laboratores cogi pro antiqua, vt ipsi dicebant, consvetudine ad ferendum subsidium ciuitati, prefatus Alexius Thurzo respondit, laboratores illos esse homines liberos et nullo jure obstrictos vel ciuitati vel legibus aut consuetudinibus eiusdem, et propterea cum non essent de membro cinitatis, non tenerentur subici legibus aut consuetudinibus ciuitatis, neque ad ciuilia onera subeunda essent compellendi, qui non essent nec ciues nec ciuium inquilini. Quibus sic per responsionem ab ipso Alexio Thurzo dictis et recitatis suplicavit idem nobis suo et predictorum fratrum suorum nomine ut eos ab iniuriosa et toti Regno damnosa predictorum judicis et cinium Bistriciensium postulacione liberare et eisdem committere dignaremur, vt ipsi contra libertates et jura moncium non machinarentur, sed permitterent eos pro jure moncium culturam suarum montanarum exercere, vt hoc pacto quiecius et commodius possent montana sua colere ad nostram et tocius huius Regni nostri vtilitatem et profectum. Auditis itaque ambabus partibus et proposicionibus ac responsionibus vltro et

citro factis intellectis, assumptis denique vtriusque partis articulis pro et contra exhibitis, diu multumque cum dominis Prelatis et Baronibus atque Assessoribus Consiliariis nostris super illis tractauimus, et illos diligentissime exactissimeque prehabita longa disputacione discussimus, quo facto statuimus has differencias vtrique parti, si vlterius proserperent, periculosas, de medio tollere et jure decernere, quid in premissis vel circa premissa vnicuique parti conveniret, quidue nobis et reipublice nostre utilius et conducibilius fore videretur. Perspectis itaque et bene exploratis vtriusque partis racionibus, quibus causas suas tutabantur; prospecto denique fine ad quem vnaqueque pars tendebat, visum nobis et dominis Prelatis, Baronibus ac Assesoribus Consiliariis nostris fuit: Thurzonum causam multis ex causis esse justiorem, et propter hoc ciuium Bistriciensuim peticionem nullo pacto esse admittendam. Quarum quidem causarum hec potissima fuit, quod Thurzones ipsi non tam suam, quam montanistarum omnium causam agere, et non tam pro sua, quam pro publica tocius Regni vtilitate et commodo montana ipsa cum larga facultatum suarum profusione colere, et non tam sua quam moncium jura, que in toto orbe non solum Christiano, sed eciam gentili amplissima semper extiterunt, tutari, ciues vero Bistricienses priuatam solummodo ciuitatis sue commoditatem respicere et querere, juraque montanistarum opprimere velle videbantur, non attendentes se quoque et ciuitatem suam Bistriciensem minus habituram splendoris minusque commoditatis, si montana ipsa opprimeretur. Quam ob rem his et multis aliis causis moti et inducti matura prefatorum Prelatorum et Baronum atque Assessorum Consiliariorum nostrorum deliberacione prehabita, in causa prenotata inter partes predictas secundum Deum et eius justiciam sentenciam ab omnibus prescriptis ordinibus vno ore approbatam tulimus, decernentes: vt prefati Georgius, Alexius et Johannes Thurzo ac eorum successores montaniste amodo imposterum nunquam teneantur nec sint obligati, sicuti neque antea fuerunt emere vel victualia vel poculenta, vel res alias ad vsum montanarum laboratorumque suorum necessarias in foris ciuitatis Bistriciensis, sed habeant liberam potestatem mactandi boues et alia queuis pecora in casis et officinis suis ac circa montes et fodinas vbicumque voluerint, emendique insuper ac ducendi victualia cuiuscunque generis, item vina et ceruisias in vasis ac vasculis ad montes et fodinas pro laboratoribus suis vbicunque et vndecunque leuius commodiusque emere ducereque poterunt, contradiccione predictorum ciuium Bistriciensium non obstante. De ceruisia autem alba ita decreuimus, vt ipsi Thurzones tam in domo ipsorum Bistriciensi, quam extra ciuitatem ipsam possint libere coquere et braxare ceruisiam non nigram solum, sed eciam albam, tam ad vsum ipsorum proprium familie-

que sue, quam ad vsum laboratorum, ita tamen vt huiusmodi ceruisiam albam vel nigram sic decoctam in vasis vel vasculis per currus aut alia vehicula ad monta (így) et fodinas duci et vehi facere possint; verum tabernas in ciuitate pro educillanda alba ceruisia erigere et eam vendere vel educillare facultatem non habeant, cum neque ipsi ciues soleant hoc genus albe ceruisie educillare. Quo in loco illud quoque decreuimus, vt Thurzones ipsi eciam in educillandis vinis eorum, si que respectu domus ipsorum hereditarie Bistricie habite aliquando educillare voluerint, modum et ordinem communem Ciuitatis, qui in talibus observantur, non excedant, sed ita sese in his gerant, quemadmodum ipsi ciues, vt libertas Ciuitatis in hac parte per eos vel eorum factores non cedatur. Item de malefactoribus ad montana ex ciuitate fugientibus decreuimus, vt si judex Bistriciensis huiusmodi malefactores, homicidas videlicet aut aliorum scelerum patratores in ciuitate ipsa comprehendere aut comprehendi facere poterit, habeat jus et libertatem illos et judicandi et pro qualitate criminis puniendi; si vero perpetrato scelere ex ciuitate ipsa elabi et ad montana sese recipere poterunt, Thurzones ipsi et eorum successores non teneantur illos judici Bistriciensi edere, sed ex parte illorum, siue vt Comites Comitatus Zoliensis, siue vt Comites Camerarum, vel per se vel eorum officiales ad hoc idoneos et aptos judicium et justiciam administrare, et meritis eciam penis puniri facere debeant. De villis autem et colonis ad domum Johannis Ernusth nunc in manibus ipsorum Thurzonum habitam spectantibus, quoniam huiusmodi ville et earum coloni ad predictam domum, que ut prefertur nobilitaris est, pertinent ita decreuimus: ut ab illa domo non debeant alienari neque cogi ad prestandum aliqua seruicia Ciuitati vel census in medium eiusmodi contribuere eo quod ad domum predictam pertineant, et propterea non Ciuitatis sed possessoris ipsius domus ville coloni rusticique et videantur et existant. Si quid autem juris ciuitas ipsa in illis villis et colonis habere pretendit, id contra dominum Johannem Ernusth, cujus ipsa domus est, et per consequens ville prenotate cum suis colonis coram Judicibus Ordinariis huius Regni prosequatur et requirat. De subsidio autem quod ciues Bistricienses a laboratoribus in medium ciuitatis contribui contendebant decreuimus, non esse nec conueniens nec justum, vt ipsi laboratores liberi communiterdeberent cum ciuibus ferre onera ciuitatis, aut in ferendo subsidio aut in aliis quibusuis seruiciis prestandis, quippe qui nec gauderent nec vterentur priuilegiis ciuitatis; exceptis tamen illis laboratoribus qui essent de membro ciuitatis, qui domos vel hereditates haberent in ciuitate, vel qui aut ciues essent, aut ciuium inquilini, qui pro condicione ipsorum suis subsidiis et seruiciis conuenientibus, non tamen superfluis, quatenus pote-

runt, juuare ciuitatem tenebuntur. Quam quidem sentencim vtpote a dominis Prelatis et Baronibus atque Assessoribus Consiliariis nostris conditam et approbatam ac in consilio nostro publicatam et pronunciatam, tam per predictos ciues Bistricienses presentes et futuros, quam per quoscunque alios inconcusse et inuiolabiliter observari volumus et mandamus. In cuius rei fidem et memoriam presentes litteras nostras sigilli nostri munimine roboratas prefatis Georgio, Alexio et Johanni Thurzonibus eorumque successoribus montanistis duximus concedendas. Datum Bude in festo Beati Francisci confessoris anno Domini millessimo quingentesimo decimo nono, Regnorum nostrorum Hungarie et Bohemie etc. anno quarto.

(Eredetije bőrhártyán a királynak függő pecsétje alatt az országos levéltárnak kincstári osztályában; — régi másolata a Fugger-család augsburgi levéltárában. — Másolata Kollár Ádám Ferencz hátrahagyott kéziratai közt is találtatik.)

19.

A túróczi konventnek bizonyságlevele, hogy Beszterczebánya város községe ezen ítélet ellen óvást tett. 1519.

Nos Uriel Prepositus et Conventus Ecclesie Beate Marie Virginis de Thurocz memorie commendamus per presentes: Quod circumspectus Andreas Kolman Iudex civitatis Regie Majestatis Bistriciensis Novi Zolii in sua ac vniversorum juratorum ceterorumque civium et inhabitatorum, nec non tocius communitatis prefate civitatis Bistriciensis nominibus et in personis nostram accedendo in presenciam, per modum protestacionis, inhibicionis et reclamacionis nobis significare curavit in hunc modum: Quod quamuis his superioribus precedentibus diebus ipsi protestantes Regie Majestati pro nonnullis et pene intollerabilibus injuriis et oppressionibus eorum, quibus videlicet iidem protestantes per Egregios Georgium, Alexium et Johannem Thurzones modernos Camerarios Camere Cremniciensis contra antiquas libertates et consuetudines eorum a divis Regibus graciose concessas involuti existunt violenterque et impetuose tractarentur, conquesti fuerint; sed quia Regia Majestas juveniles agens annos vndecunque protunc mota vel inducta cum nonnullis dominis Prelatis et Baronibus Sedisque sue Judiciarie Assessoribus non ad integrum reuisis intellectisque juribus et libertatibus illius civitatis Majestatis sue Bistriciensis, eorundem quoque attestacionibus litteralibus eciam instrumentis minime admissis et exauditis in hujusmodi tenera etate sua in evidentissimam perniciem periclitacionem et

manifestam desolacionem dicte civitatis Majestatis sue Bistriciensis sentenciam quandam pretensam abusiuamque et pene juribus et privilegiis dicte civitatis nocivam ac omnino contrariam, in absencia quam plurimorum magistrorum Prothonotariorum et aliorum jurisperitorum in partem dictorum dominorum Thurzonum, affinium et sororiorum videlicet Reverendissimi domini Georgii Episcopi Quinque Ecclesiensis, qui pro tunc eodem Judicio presidebat, et per interessenciam ejusdem sentencia lata extitit, in castro Budensi pronunciari fecisset in gravissimum prejudicium et damnum ipsorum protestancium consequenterque ejusdem civitatis Majestatis Sue Bistriciensis valde magnum; unde nunc ipse protestans nominibus et in personis quorum supra eo, quod premissa Majestas Sua in tenera et inperfecta etate sit constituta, hujusmodi illegitime sentencie tanquam contra jus Divinum ac in prejudicium jurium ac libertatum dicte Civitatis Sue Majestatis Bistriciensis communemque consuetudinem et decretum Regni, que prout vnusquisque in justis juribus et libertatibus suis conservari deberet, modo quoque sic premisso in favorem pronunciate et aliis quibuscunque litteris superinde qualitercunque emanatis nunc de facto et presertim vsque maturiorem et perfectiorem etatem prefati domini nostri Regis Domini Ludovici consequenterque ad adventum Serenissime Regine Marie Domine nostre graciosissime, publice et manifeste inhibendo contradixit et reclamavit prout contradicit inhibet et reclamat coram nobis testimonio presencium litterarum nostrarum mediante. Insuper annotatus Andreas Kolman in suo et aliorum nominibus et in personis quorum supra protestatus est, quod licet Reverendissimus dominus Ladislaus Episcopus Vaciensis Cancellarius Regius se interposuisset et admonuisset tam ipsum Egregium Alexium Thurzo nomine suo et fratrum suorum, quam eciam dictos protestantes, ut alterutrum omnem rangorem a cordibus eorum secluderent, in bonaque pace et concordia vivere deberent, quod dicti protestantes facere non recusarunt, saluis tamen juribus et privilegiis eorum semper illesis permanentibus, exceptis in quibus hucusque a tempore fundacionis ejusdem civitatis omni impeticione remota semper inuiolabiliter observati extitissent, nihilominusque eciam jura eorum necessitate exigente premissa amicicia non obstante semper defendere volentes. Datum feria quinta proxima post festum Sancti Andree Apostoli anno Domini millesimo quingentesimo decimo nono.

(Hiteles másolat után.)

20.

Báthori István nádornak bizonyságlevele, hogy a királyi ügyek igazgatója ugyanazon ügyben óvást tett. 1519.

Nos Stephanus de Bathor Regni Hungarie Palatinus et Judex Comanorum ac Comes Themesiensis et parcium Regni inferiorum Capitanem generalis damus pro memoria, quod Egregius Magister Albertus Sarkewzy de Nadasd Fiscalis Sacre Corone et Director Causarum Regalium ad nostram personaliter veniendo presenciam per modum protestacionis et prohibicionis nobis significare curavit in hunc modum: Quod prout ipse percepisset et reuera intellexisset, qualiter Serenissimus Princeps et Dominus Ludovicus Dei gracia Rex Hungarie et Bohemie etc. Dominus noster graciosissimus adhuc tredecim annorum existens, circa festum Beati Michaelis Archangeli proxime preteritum vna cum nonnullis Dominis Prelatis et Baronibus ac Sedis Judiciarie juratis Assessoribus in castro Budensi penes suam Majestatem tunc constitutis et existentibus, in quibusdam causis et differenciis inter Egregium Alexium Thurzo de Bethlenfalva Comitem et Camerarium ac sectores fodinarum ab vna, nec non prudentes et circumspectos Judicem juratosque cives et totam Communitatem Civitatis Bistriciensis partibus ab altera racione certorum negociorum et injuriarum damnorumque illacionis motis et suscitatis ac coram Majestate Regia vertentibus quoddam judicium ac sentenciam et deliberacionem prefatis civibus valde nocivum proferri facere, litteras quoque super hujusmodi judicio deliberacioneque et sentencie prelacione prefatus dominus noster graciosissimus Ludovicus Rex juvenilem etatem gerens emanari facere mandasset in prejudicium Sacre Corone et derogamen libertatum ipsius civitatis Bistriciensis a Divis Regibus predecessoribus scilicet ejusdem domini nostri graciosissimi Ludovici Regis datarum et concessarum manifestum, cum tamen vnusquisque Regnicolarum in suis justis juribus manuteneri et tueri debeat. Facta igitur hujusmodi pretestacione memoratus Magister Albertus Sarkewzy de Nadasd Fiscalis Sacre Corone et Director causarum Regalium virtute et authoritate Officii sui eundem Dominum nostrum graciosissimum Ludovicum Regem ab hujusmodi judicio nociveque sentencie prolacione atque litterarum emanacione prohibuit contradicendo et contradixit inhibendo publice et manifeste coram nobis. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Bude feria sexta proxima ante festum Beati Emerici Ducis anno Domini Millessimo quingentesimo decimo nono.

(Hiteles másolat után.)

Közli Wenzel Gusztáv.

ILLÉSHÁZY ISTVÁN

HŰTLENSÉGI PÖRÉRE VONATKOZÓ OKIRATOK

(1600—1611.)

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Azon értekezésben, melyet 1881. junius 13-kán a M. Tud. Akadémiában székfoglalóúl fölolvastam, élesb körvonalakban igyekvém vázolni Illésházy István hirhedt, de tulajdonképen csak végeredményében ismeretes pörét. Kiemeltem a rút szerepet, melyet a magyar kamara elnöke Szuhay István abban játszott; alkalmam volt Mátyás főherczeget, a későbbi magyar királyt, kedvező világításban tüntetni föl, — és kénytelen voltam Istvánffynak előbb férfias, utóbb megingott s majd egészen nyomorúságossá vált magatartását leplezetlenül szem elé állítani. — Az időnél fogva, melyben a pör folyik, az iránynál fogva, mely benne végigvonúl s a személyekre való tekintettel, kik a főszerepet viszik: igen fontos epizódja e pör újabbkori hazai történetünknek. Ez a körülmény s az a netán támasztandó jogos kivánság, hogy a mondott értekezés főbb állításai fölött maga a történetkedvelő közönség közvetlenül mondhasson ítéletet, a következő okiratok közzétételére birtak. Nem mulaszthatom el ezúttal egyszersmind gróf Batthyány József úr ő méltóságának, mint a kinek köpcsényi levéltárából való az okiratok egy része, mély köszöntemet kifejezni.

I.

1630. april 30. Bazin.

Illésházy Mátyás főherczeg előtt tisztázza magát a hizelgők által emelt ama vádak alól, mintha az 1599-diki orsz.-gyülésen a nyitrai tizedek ügyében a clerus ellen, Modor ügyében e város szabadalmai ellen, továbbá Sz.-György és Bazin kiváltása dolgában ő fölsége ellen a rendeket hajtogatta volna.

Serenissime princeps. . . . *stb.*

Finita dieta Posoniensi exhibitum est mihi Suae caes. Maiestatis mandatum, in quo innuit Sua Maiestas, quod ego in praeteriti anni 99. dieta hungarica articulum de decimis contra dominum episcopum Nitriensem et per consequens contra omnes praelatos sub nomine secularium moverim et urserim privati commodi mei causa; praeterea quod comminationes aliquas emisissem eo quod civibus oppidorum sancti Georgii et Bozin bona haec a me redimendi facultatem Sua caes. Maiestas indulsisset; quae ego agendi nullam ausam habeam pro Suae Maiestatis erga me gratia et pro iuramenti mei, qua Suae caes. Maiestati ratione officii mei consiliarii et magisti curiae astrictus sum, fidelitate.

Clementissime domine, cum praemissa Sua caes. Maiestas imo et Vestra Serenitas non nisi ab aliquibus adulatoribus habeant, tendentque ista nonmodo contra integritatem et aestimationem meam, sed et fidei et fidelitati meae contrarientur, fiatque mihi coram deo et hominibus ab his qui Suam caes. Maiestatem et Serenitatem Vestram de me tam inique et malitiose informarunt, tanta quanta esse potest iniuria: supplico demisse Vestrae Serenitati, dignetur me quoque benigne audire et facile constabit, sine omni iusta causa hanc mihi nimis onerosam suspicionem et Suae caes. Maiestatis indignationem, deformationemque fidelitatis et integritatis meae non sine magno meo dolore subire et pati debere.

Decimas *(sic)* enim quas dominus episcopus Nitriensis pro se urget, non est mea privata causa, sed est totius comitatus Trenchiniensis, quae decimae a memoria hominum priscorumque regum et episcoporum tempore, ex antiqua denique consuetudine et lege regni huius semper florenis octingentis per comitatum redimebantur, idque usque modo ab omnibus episcopis ita observatum est; imo neque Sua Maiestas aliis conditionibus episcopatum et huic contulit quam praedecessoribus episcopis. Modernus tamen dominus episcopus proprii lucri gratia his non curatis, imo neque praesentis temporis statum turbulentum miserae denique plebis infinitas oppressiones et bellica onera considerans omnes subditos comitatus Trenchiniensis aliquot millia hominum in praesentiam domini vicarii Tirnaviensis sub poena excommu-

nicationis non sine gravi iactura animarum miserorum subditorum, et quidem eo ipso tempore, quo omnes comitatus in generalem expeditionem cogebantur et expediebantur, citari curavit, mulctam quoque satis gravem ibidem ab excommunicatis et ab his qui venire non poterant, exegit.

Postea tandem factum hoc domini episcopi in publica dieta anni 99. per legatos comitatus Trinchiniensis per modum querelae regnicolis propositum fuit. Certum autem est regnicolas indignitate causae huius vehementer exacerbatos et commotos fuisse; siquidem sunt et alii comitatus et districtus quoque in hoc regno, qui decimas suas ex antiqua consuetudine et lege regni huius etiam nunc pecuniis redimunt. Non nego: me quoque eius fuisse opinionis, esse etiam modo, ut non modo lucri et utilitatis domini episcopi, sed et legum et consuetudinum regni, oppressionis item miserae plebis ratio habenda est, dominusque episcopus modernus ut sit contentus illis proventibus quos priores episcopi habuerunt et Sua Maiestas illi contulit et donavit. Hac occasione excitatae erant etiam per regnicolas graviores disputationes de foro spirituali, praetendentes et antiqua sua iura urgentes, neminem sibimet iudicem et actorem esse posse et alia nonnulla; quas postea contentiones ibidem publice ex legibus regni ego eis longo sermone explicavi, resolvi et consopivi; haec ita se habere ipsos dominos praelatos testes invoco.

De negotiis autem redemptionis castrorum S. Georgii et Bozin nullum verbum dixi, imone dicere quidem potui; siquidem tempore dictae anni 99. praeteriti apud me ne mentio quidem erat redemptionis bonorum istorum. Dieta enim haec celebrata est in mense Februario; postea in Augusto demum Sua caes. Maiestas me de redemptione ista certificavit, quae omnia litterae Suae Maiestatis testabuntur. Ubi autem post factam certificationem per supplicem meum libellum quod humillime Maiestati Suae proposui vel dixi: bona haec perennali iure contra privilegium et collationem divi olim Caesaris Maximiliani sanctae memoriae parentis Serenitatis Vestrae coniugi meae iam antea factam aliis conferri non posse, praeterea quod ius ipsum coronae et antiquae leges regni huius vetarent communitatibus et rusticis castra vel bona possessionaria quovis titulo conferri et per eos possideri posse: haec quia ita se habent, merito Maiestati Suae me proponere iudicaveram. Extra hoc redemptio bonorum istorum a me prorsus contra me non est.

Intellexi etiam me in negotio Modrensium apud Serenitatem Vestram accusatum esse. Ego fateor me eius opinionis fuisse, esse etiam modo, quod cives Modrenses inter praelatos, barones et nobiles in dietis ex antiqua consuetudine regni, imo neque iuxta contenta privilegiorum suorum assidere posse, ideo quia

dieta publica fit potissimum pro contributione subditorum; illi autem qui subditos non habent, sicuti Modrenses, quomodo de alienis subditis vota dabunt? Neque a tot seculis donec corona Hungariae est, ostendi potest unico exemplo quod oppida privilegiata, quorum magnus numerus in hoc regno fuit, est etiam nunc, rustici et cives existentes, in publicam inter nobiles adhibiti fuissent dietam, ibique eum *(sic)* quem integer aliquis comitatus (in quo multi nobiles possessionati, muratae civitates, oppida antiquis privilegiis ornata sunt) votum habuissent. Quod autem liberae civitates coronae inter status et ordines regni vota habeant, dietisque publicis adhibeantur, fit quia illae civitates sunt nominatim in decretis regni denominatae et quaelibet illorum habet suos pagos, subditos et iura possessionaria quod Modrenses non habent; imo neque privilegium a Sua caes. Maiestate eis concessum eo se extendit ut etiam in decretis regnicolarum vota habeant vel ibi assideant. Hoc exemplo sine dubio multa alia quoque maiora oppida privilegiata huius regni merito hoc idem postulare non omittent. Ex qua distractione statuum et ordinum regni alias procul dubio confusiones subsequi necesse est. Itaque ego etiam modo eius sum opinionis ut maior ratio habeatur antiquarum consuetudinum et legum regni, quam postulationi Modrensium, neque rustici in consortium et ordinum nobilium collocentur; siquidem inde nulla utilitas Suae Maiestati caesareae accedat; imo censeo non esse pro autoritate Suae Maiestatis statuumque et ordinum regni, eosque his minus necessariis negociis onerari non debere iudico.

Et quia ego omnino conscius mihi non sum quod in negociis Suae caes. Maiestatis mihi occurrentibus aliud quam quae salutaria, iusta, honesta et Vestris Maiestatibus utilia pro tenui meo iudicio et iuramenti mei satisfactione esse cognovi, dixi et feci subsidiaque auxilia et contributiones tam publicas in dietis quam privatas apud comitatus omni studio, labore et diligentia ita promovi, iuvi etiam ex meo liberaliter pecunia, milite, victualibus ut neminem mei ordinis hoc praestitisse facile constabit, — Et horum testes esse possunt ipsi comitatus et capitanei omnes sub ditione et capitaneatu magnifici olim domini Nicolai Pálffy existentes —:

Supplico itaque Serenitati Vestrae quam humillime ut pro sua innata clementia et sapientia audiat et me et dignetur haud gravatim certos commissarios ordinare, coram quibus sistatur deformator ille meus; veniam et ego et si praemissa secus quam Serenitati Vestrae proposui, invenientur, merito hoc suspicionis onus subibo. Si vero false Serenitas Vestra informata est, liberer ab hoc onere ignominioso, improbique adulatores desinant his nugis Serenitati Vestrae esse molesti, fidelium

quoque servitiorum suorum animos non alienent et eosdem eiusmodi negociis non onerent. Si enim adulatoribus tantus locus dabitur: nescio quo modo imposterum tute publicis et privatis consultationibus et tractationi interesse quis audeat. De cetero Serenitatem Vestram bene valere opto. Datum in Bozin 30. Aprilis 1600.

Vestrae Serenitatis

humilis servitor
Stephanus Illieshazy.

Hátirat: Serenissimo principi ac domino domino Matthiae dei gratia archiduci Austriae... *stb.*

(A pör alatt készült hivatalos másolat. Bécsi udv. ktár. Codex Nro 8666.)

II.

1600. novemb. 8. Bazin.[1])

Illésházy azon levele a magyar kamarához, melyben a sz. györgyiek s baziniak magok-megváltását törvénytelennek nyilatkoztatja ki s mely a fölségsértés vádjának főalapúl szolgált.

Reverendissime, generosi ac egregii domini et amici observandissimi *stb.* Accepi literas Dominationem Vestrarum reverendissimae ac generosarum, in quibus significant Suam Serenitatem benigne in eo acquiescere exitumque termini inscriptionalium, quem Dominationes Vestrae reverendissima ac generosae 29. diem futuri mensis Januarii ponunt, clementer expectare velle; ut tamen interea agros inseminem prout et nos consitos accepimus, bonaque haec non desolem.

Jampridem antea tam Suae caes. Maiestati quam Suae Serenitati per supplicem meum libellum demisse significavi, *contra me non esse,* si Sua caes. regiaque Maiestas bona haec cuiuscunque tandem pecuniis *pro se redemerit. Sed esse contra meum privilegium legesque et apertum ius coronae regni huius Hungariae collationem et donationem illam, quam cives ex informatione talium, qui leges regni huius Hungariae — ad quas Sua quoque caes. Maiestas tanquam rex Hungariae gravi obligatione est adstricta — minus intelligunt, sine omni consilio hungarico etsi hoc negocium sit mere hungaricum,* pro sese extraxerunt. Nam castra ista Sancti Georgii et Bozin divus olim Maximilianus imperator foelicis memoriae non tantum simpliciter titulo pignoris nobis obligavit; verum etiam seipsum es successores eius reges

[1]) E levél töredékes fogalmazványa (Illésházy kezétől) megvan a köpcsényi levéltárban.

Hungariae hac cautione obstrinxit ut si vel ipse vel successores eius bona ista vendere voluerint, nulli alio sed nobis ea vendere queant. Itaquae contra expressum talis priviligii nostri tenorem bona haec non praemonitis, et insciis nobis, minime aliis vendi potuerunt. *Hactenus enim priorum regum privilegia per successores eorum semper inviolata extiterunt observataque sunt. — Non video quomodo imperatorum ac regum authoritas ac proinde ipsa quoque regna consistere possunt, si antecedentium privilegia et collationes per succedentes reges tolli et annihilari possunt.*

Constat autem bona haec a nobis non pro se Suam Maiestatem redimere; sed contra decreta legesque regni huius, imo contra ipsum ius coronae et privilegium nostrum rusticis civibus oppidorum S. Georgii et Bazin collata esse. Id quod manifestum evadit ex donatione et collatione civibus istis facta (quam ego et multi alii vidimus legimus; scio etiam Dominationes Vestras reverendissimam et generosas vidisse legisseque; siquidem negocium hoc, prout praemisi, mere sit hungaricum) in qua expresse continetur castra ista S. Georgii et Bozin eodem plane iure possessorio, usu, fructuque, perceptione, qua ego hactenus ea tenui et possedi ad decennii spatium esse collata; post decursum vero decennii ut perennali iure utraque haec castra et universa eorum pertinentia teneant et possideant, ita tamen, ut tolerabilem aliquem censum quotinnis ad cameram Suae Maiestatis pendant.

Haec cum ita se habeant: iudicent Dominationes Vestrae reverendissima ac generosae (quibus Sua caes. Maiestas fisci sui regii curam hoc tempore demandavit) *nonne collatio haec civibus facta pugnat contra ius coronae regiae et apertissima regni iura ad quae Sua caes. Maiestas prout praemisi, gravi obligatione astricta est?* Non possunt cives oppidorum (quorum magnus numerus in hoc regno est) rustici et communitas existentes, castra et iura possessionaria ullo sub colore in hoc regno tenere et possidere; cum neque lites per se cum nobile ingredi permittantur, sed domini eorum terrestres pro iis in omnibus iure agere debent; nedum bona aliqua possidere.

Praeterea cautum est in decretis regni Hungariae: ne reges communitati vel etiam liberarum coronae civitatum civibus ulla iura possessionaria sive perennali sive impignoraticio aut quovis alio iure conferre possint et valeant utque eiusmodi donationes, etiamsi quae fierent, tanquam contra leges regni factae, irritae, invalidae semper habeantur; ac ideo etiam liberis civitatibus coronae nulla bona emere vel quovis alio iure acquirere licet. Bona enim communitati collata nunquam amplius ad fiscum seu coronam regni redeunt. *Et nonne manifeste hac ratione corona regni Hungariae a iure successorio* castorum istorum S. Georgii et

Bozin penitus et in toto *in perpetuum privabitur? cum tamen et Sua caes. Maiestas non alio quam iure coronae videlicet per defectum seminis comitum S. Georgii et Bozin illa consecuta sit.* — Haec hactenus tam Sua caes. Maiestas quam praedecessores reges Hungariae (sanctae memoriae) inviolabiliter semper observaverunt. *Impossibile etiam est ut regnicolae tantam confusionem legumque et iurium labefactationem surdis auribus praetereant; imo non cessabunt Suam Maiestatem hac de causa sollicite interpellare.*

Haec cum ita sint, ego personaliter ad Suam caes. regiamque Maiestatem, dante Deo, brevi proficiscendum mihi proposui, ut haec praemissa Suae Maiestati demisse omnia exponam declaremque. Privilegium quoque parentis Suae Maiestatis divi olim imperatoris Maximiliani producam. Quibus visis et bene intellectis, non dubito Suam Maiestatem ceas. tam privilegii divi olim imperatoris Maximiliani parentis sui quam legum et iuris coronae regni sui Hungariae clementam rationem esse habituram.

Quodsi deinceps Sua Maiestas caes. his omnibus posthabitis bona haec civibus istis cedere porro mihi mandaverit, ego benignae *Suae Maiestatis voluntati refragari non possum*, sed rehabita prius summa inscriptionis in simili moneta, bonis cedam; *interim tamen pro futura conservatione legum regni et iuris mei* Dominationibus Vestris reverendissimae et generosis ac *de more solito regni huius* etiam in capitulis *protestor et protestatus sum.* — — — — — — —[1])

Datum ex Castro Bozin 8. die Novembris anno 1600.

Reverendissimae ac generosarum
Dominationum Vestrarum

Servitor et amicus
Stephanus Illiesházy.

Hátirat: Reverendissimo ac generosis dominis domino praefecto ceterisque S. C. Rque M^tis^ Camerae hungaricae consiliariis.

(A pörhöz készített hivatalos, egykorú másolat. Bécsi udv. könyvtár Codex 8666. 83. lap.)

III.

Prága 1601. január 16.

Rudolf király harmadik fölmondó levele Illésházyhoz, melyben ezt kir. haragjával fenyegeti.

Rudolphus etc.

Ex litteris nostris iam ante iteratis vicibus ad te perscriptis intellexisti, postquam tempus annorum inscriptionalium super

[1]) A levél többi része (a megváltás körülményeire vonatkozó) érdektelen.

castris nostris S. Georgii et Bozin primum per divum quondam imperatorem Maximilianum secundum . . . *stb* . . . antecessori tuo magnifico olim Joanni Kruschyth, vigore litterarum inscriptionalium 29. Januarii anno 1575 editarum concessum ac postmodum per nos relictae ipsius viduae nunc consorti tuae tum tibi quoque bina vice prorogatum ad 29. currentis huius mensis expirabit ac finietur, decrevisse nos dicta castra ad manus nostras redimere ac propterea tibi quoque iniunxisse, ad praestitutum tempus ut memoratis arcibus cedas easque resignes: ad quod quidem responsionem tuam camerae nostrae hungaricae exhibitam ac nobis porro transmissam accepimus ex eaque utpote *aculeis ac indignis exprobrationibus plena non sine summa admiratione simul ac displicentia intelleximus,* qualiter et quibus conditionibus non modo cessionem illam limitare atque involvere, sed et eos *animos ac spiritus erga nos tanquam dominum ac regem tuum sumere ausis ut ius, autoritatem, potestatemque nostram regiam arctis quibusdam limitibus insolenter constringere ac syndicatui quasi subiicere ac . . . . manus nostras regias in disponendis bonis nostris proprietariis ligare attentes, neque hoc loci consideres, quemadmodum ex plenitudine eiusdem potestatis nostrae regalis* [rusticos et] *alios quoque in nobiles, et rursus nobiles in magnates et barones creare possumus, quod simili ratione cives sive oppidanos istos nostros,* praesertim tantis abs te, uti non ignoras, antehac iniuriarum oppressionum duriorisque tractationis generibus affectos et afflictos aliquatenus sublevare iugoque isti eximere ac *libertate* (siquidem ita velimus) *donare possimus.* Id quod tibi et cuilibet privato in bonis suis facere integrum, nec quisquam sibi id inhiberi facile pateretur; nedum ut tu tanquam subditus et hoc loci temporaneus praefatorum castrorum possessor illud nobis tanquam domino proprietario ac regi inhibere debeas aut possis vel praesumas?

Quod quidem uti dignitati nostrae ac *autoritati regiae ita adversum ut vix quicquam illi adversius praesertim a subdito contingere possit; ita pro eadem debito modo vindicanda poenam contra te competentem expresse hisce nobis reservatam volumus.* De cetero autem plane supervacaneum nec operae precium existimantes tibi ad aculeatum illud indignumque scriptum tuum in specie, quod alias prolixe facere possemus, respondere; quin potius eadem nostra autoritate regia tibi harum serie firmissime committimus et mandamus ut tum vigore supratactarum litterarum inscriptionalium tum vero quondam Johannis Kruschyth reversalium ad praedictam, 29. currentis huius mensis diem ..... praedicta castra . . . . nobis ad manus commissariorum nostrorum . . . . sine ulla prorsus tergiversatione aut dilatione remittere, cedere ac resignare debeas et tenearis, secus ulla ratione sub poena alias

in te competenti modo statuenda facias. Datae Pragae 16. Januarii anno 1601.

Stephanus Illésházy.

Placet Domino a Lichtenstein 12. Januarii DCI.

(Fogalm. a bécsi udv. kam. levéltárban.)

IV.

Pozsony, 1601. febr. 27. és márcz. 11.

Joó János azon két levele Illésházyhoz, melyek miatt Joót (1603)$_4$ fogságba vetették, miután Illésházy a levelek eredetijét Mátyás főherczeg kezébe adta.

a)

Spectabilis et magnifice domine... *stb.*... Én uram elhittem azt, hogy az kegyelmed dolgát magyarok tractálták és tractálják mostan is, noha tagadják, a mint kegyelmed tudja. Én bátor soha ne idvözüljek ha csak egy szóban is én velem communicálták. De azt elhittem hogy az kegyelmed szemben való barátival felettébb is communicálták, az kik közül egyre gyanakodom, mert magam dolgaiban is experiáltam, az ki felette igen hízelkedő ember és mutatja magát mintha soha semmi vizet nem zavarna meg etc.

Az modriak az én promótiommal soha az ország köziben nem ülnek; sőt Prágába azt irtam hogy parasztok lévén, adja őket ő felsége valami benemeritus szolgának. Nem tagadhatom, hogy ez elmúlt esztendőben valamennyire mellettek szóltak; de veszem eszemben hogy az régi consuetudo ellen vagyon; mert sehol nem olvassuk hogy efféle oppidumok az ország között ültenek volna; kit ha szükség leszen, publice is megmondok; úgy is vagyon, hogy ha ezeknek az modriaknak az ország megengedi, tehát *ő felségek az szentgyörgyieket is és az boziniakot nyakunkra kötik* etc.; *kegyelmed magát meg ne hagyja csalni. Én bizony igen örömest hallottam hogy Thurzó György uram oda nem ment volt. Azt akarnám hogy csak egy magyar sem volna ott* etc. Ha isten engedi hogy az gyűlésnek progressusa leszen, bizony azon kell lennünk hogy *erösen exprobráljok urunknak, hogy sem kilsö ellenségtöl nem oltalmaz, sem pedig törvényünkben meg nem tart és hogy oly praesidiumot tart köztünk, a ki bennünket elárol és az török ellenségnek kótyavetyén ád el. És kérnünk kell ő felségét, hogy engedje meg, hogy oltalmat kereshessünk magunknak, hogy ím maga meg nem tud oltalmazni.* Bizony hogy magyar voltam mindenha; ezután is az akarok lenni, és az mi rajtam áll az patriánk dolgában, semmit hátra nem hagyok benne etc.

Az gyomor dolgában kegyelmed megpurgáltassa magát, mert tudom hogy kegyelmednek is olyan betegsége vagyon, mint nekem volt, kit mind az nagy sápolódás és melancholia causál etc.

Kermendet elpusztétották az pogányok; *kinek csak az herczeg (= Mátyás főherczeg) oka; mert látom hogy ugyan gyönyörüségnek tartja, az mikor népe valakinek kárt teszen. De megveri érette az isten; mert minden imperiumját elveszi lassan-lassan töle.* Erdély ismég odavagyon; az többi is elvesz etc. Valeat... *stb.* Posonii 22. die Februarii 1601.

Vestrae Spect. ac magn. Dominationis

servitor et compater deditissimus

Joannes Joó.

b)

Spectabilis et magnifice domine... *stb.* Jól cselekedte kegyelmed hogy maga helyében Beycsy János uramot küldte ide. De mindazonáltal egy kis excusatiót is tegyen kegyelmed az fejedelemnél. Elhigyje kegyelmed hogy a hol tudok, örömest szolgálok kegyelmednek. Az modriak dolgában ne szintén törekedjék kegyelmed; válasza leszen ő felségének a levélre; kinek im mását küldöttem kegyelmednek Beycsy urammal.

Engemet a balonok (= vallonok) elpusztítottak és immár Battiány uram népe is oly kezdette jobbágyimat *(igy). Ha volna hova, bizony kimennék az országból, ezeknek az fejedelmeknek birodalmokból* etc. Isten tartsa kegyelmedet *stb.* Datum Posonii 11. Martii 1601.

Vestrae spect. ac magn. Dominationis

servitor et compater deditissimus

Joannes Joó.

(Egykorú más. gr. Batthyány József úr köpcsényi levéltárában.)

V.

Prága, 1601. decz. 21.

Rudolf királynak Illésházyt törvény elé idéző parancsa az esztergomi főkáptalanhoz, az I. ellen emelt vádak fölsorolásával.

Rudolphus secundus dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae, Hungariae... *stb.* rex... *stb.* fidelibus nostris honorabilibus capitulo metropolitanae ecclesiae Strigoniensis salutem et gratiam. Non sine gravi animi nostri displicentia certo intelleximus qualiter hisce superioribus temporibus, signanter autem in annis millesimo sexcentesimo proximo praeterito et millesimo sexcentesimo primo praesenti magnificus Stephanus Illésházy comes comitatuum Trinchiniensis et Liptoviensis, curiae nostrae regiae in Hungaria magister et consiliarius noster, nescitur quo ausu temerario motus, postposita fide et fide-

litate nobis et sacrae coronae dicti regni nostri Hungariae debita spretis etiam et omnino contemptis multomodis beneficiis liberalitate denique et munificentia nostris regiis, quibus eum a tempore suscepti regiminis nostri hungarici clementer sumus prosequuti, et imprimis ipsum Stephanum Illésházy ultra alia nostrae regiae erga eum gratiae indicia cum comitis comitatum Trinchiniensis et Liptoviensis tum magistri curiae nostrae ac etiam consiliariatus regni nostri honore inter reliquos utriusque ordinis et status consiliarios nostros decoravimus, — in quo etiam officio idem Stephanus Illésházy nobis pro tuenda dignitate et autoritate promovendisque commodis et utilitatibus atque avertendis propulsandisque cunctis malis et incommodis nostris et regni fiscique nostri hungarici omnia boni fidelisque consiliarii officia et munia subeunda firmissimo solitoque iuramento sese obstrinxit et obligatum reddidit, contra nos nostramque regiam dignitatem fiscumque nostrum regium non tantum verbis passim prolatis, sed etiam litteris et scriptis suis se palam erigere et opponere ac inter alia clausulas subsequentes in litteris suis ponere et inserere non sit veritus: »*Hactenus priorum regum privilegia per successores eorum semper inviolata extiterunt observataque sunt; nec video quomodo imperatorum et regum autoritas ac proinde ipsa quoque regna consistere possunt, si antecedentium privilegia et collationes per succedentes reges tolli et annihilari possunt.*« Et paulo post: »*Nonne collatio haec civibus* (S. Georgianos et Bozinensos intelligens) *facta pugnat contra ius coronae regiae et apertissima regni iura, ad quae Sua caes. Maiestas prout praemisi gravi obligatione adstricta est.*« — Et insuper ut manifestae seditionis indicia certiora faceret scribit: »*Impossibile esse ut regnicolae tantam confusionem legumque et iurium suorum labefactionem surdis auribus praetereant; imo non cessabunt hac de causa Suam Maiestatem sollicite interpellare.*« Praeterea aliis suis litteris propria manu scriptis haec verba sequentia adiecit: »*Ad conservationem legum huius regni gravissima obligatione est Sua Maiestas adstricta et profecto futuris temporibus collatio haec* (oppidanis S. Georgii et Boziniensibus factam denotans) *persistere non valebit, sed vel leges regni tolli debebunt vel collatio ista. Interim coniunx mea munire debebit iura sua et successorum eius legibus regni.*« Ad haec in negotio redemtionis arcium S. Georgii et Bozin eundem Stephanum Illésházy minime quievisse sed tum per litteras tum per alios illos qui civibus et incolis oppidorum S. Georgii et Bozin de praestandis ad redemptionem mutuis spem fecerant, dehortari non cessavit sed periculum ammissionis eius pecuniae per litteras suas declaravit talia verba eis inserendo: »*Tum quis scit ad quem Buda vel Hungaria pertinebit, aut quorsum deveniet?*« sicque a mutuando abstraxerit et

absterruerit. — His non contentus, superioribus annis, tempore nimirum obsidionis praesidii Jauriensis idem Illésházy subditis suis ex insurrectionis generalis decreto in castris existentibus sine praescitu serenissimi principis Matthiae, archiducis Austriae et fratris nostri charissimi et generalium regni capitaneorum relictis castris nostris ad Jaurinum positis, domum sese conferendi licentiam concessisset; unde sequutum fuisset, quod aliorum etiam dominorum et, comitatuum subditi, quos ex ditionibus suis per modum generalis insurrectionis expediverant, unanimiter atque uno quasi die in conspectu hostium erectis vexillis castris nostris excesserint, per hocque castra nostra hostibus aperto Marte et traiecto Danubio invadendi tandemque praesidium et castrum Jauriense huiusmodi propugnatoribus destitutum tunc capiendi occasio data et praebita fuisset.

Cum igitur praemissa ipsius Stephani Illésházy mala facinora aliaque quamplurima contra nos nostramque dignitatem et autoritatem ac statum publicum nostrum et regni nostri, in laesionemque et offensionem iuramenti nostri *(sic)* ac imperatoriae personae et officii nostri regalis manifestam patrata esse, ex eoque idem Stephanus Illésházy crimine laesae Maiestatis nostrae regiae et nota perpetuae infidelitatis de lege et decretis regni merito condemnari et proscribi debere dinoscatur: idcirco nos pro suscepti regiminis nostri officio nolentes eiusmodi temerarios et infandissimos ipsius Stephani Illésházy actus simpliciter pertransire, eundem Stephanum Illésházy ad proximam generalem dietam quam universis dicti regni nostri Hungariae et partium ei subiectarum statibus et ordinibus in civitate nostra Posoniensi vel ubicunque in regno nostro Hungariae deo dante primo quoque tempore indicturi sumus iuxta leges et decreta eiusdem regni nostri Hungariae et partium ei subiectarum, nota ipsa perpetua infidelitatis condemnari decrevimus, aliis in exemplum, ipsi vero supplicium.

Eapropter fidelitatibus vestris harum serie firmiter praecipiendo committimus et mandamus, quatenus praesentes litteras nostras per vestrum testimonium fidedignum memorato Stephano Illésházy exhibere et praesentare faciatis; qui si personaliter reperiri poterit, ibidem personaliter, alioquin de domo habitationis seu solitae residentiae suae idem testimonium vestrum admoneat eundem dicatque et committat eidem verbo nostro regio ut ipse decimo quinto die ipsius dietae generalis proxime Posonii vel ubicunque in regno nostro Hungariae celebrandae ac aliis ad id aptis et sufficientibus diebus coram fidele nostro magnifico Nicolao Istvánffy de Kisasszonyfalva ianitorum nostrorum regalium magistro ac officii palatinalis eiusdem regni nostri locumtenente et consilario nostro ac aliis ipsius regni nostri Hungariae iudicibus ordinariis, magistris item protonotariis ac sedis nostrae iudicia-

riae iuratis assessoribus statibusque et ordinibus regni nostri Hungariae et partium sibi subiectarum ceterisque per nos specialiter ad praesentis causae revisionem ac discussionem delegatis et deputatis sibique adiungendis personis peremptorie personaliter et non per procuratorem suum ad instantiam fidelis nostri egregii magistri Stephani Somogyi directoris causarum nostrarum regalium et fiscalis sacrae regni nostri Hungariae coronae absque ulla ulteriore prorogatione modis omnibus comparere et de praemissis quibusvis efficacem rationem et causam reddere debeat et teneatur, iudicium superinde et iustitiam recepturus; certificando eundem ibidem quod sive ipse termino et loco in praescriptis coram iisdem propalatino et reliquis iudicibus . . *stb* . . compareat, sive non, idem tamen propalatinus cum praedictis iudicibus statibusque et ordinibus praedicti regni nostri Hungariae . . . . in celebranda super praemissis sententia id faciet quod iura et decreta dicti regni nostri dictaverint . . . *stb.* Datum in arce nostra Pragensi vigesima prima die mensis Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo primo.

Hátirat: A. d. 1602. Posonii octava die mensis Martii magnificus dominus Stephanus Illésházy . . . *stb* . . . coram me comparuit personaliter. N. Istvánffy manu pr.

(Az esztergomi káptalannak Illésházy részére kiadott relatiojáról, gr. Batthyány József úr köpcsényi levéltárából.)

VI.

1602. február körül.

Illésházy folyamodása Mátyás főherczeghez, melyben magán-kihallgatást kér az ellene emelt vádak megczáfolása czéljából.

Serenissime princeps, domine domine clementissime. *stb.*

Meminisse benigne Serenitatem Vestram confido, me proximis temporibus non semel atque iterum apud Serenitatem Vestram tanquam post Suam caes. Maiestatem gubernatorem et dominum regni Hungariae quam humillime institisse ut Serenitas Vestra sacr. caes. et regiae Maiestatis indignationem, ex odiosa malevolorum delatione potius quam demeritis meis erga me conceptam, benigne placare et mitigare dignata fuisset; simul etiam supplicasse ut Serenitas Vestra de accusationibus contra me factis privatim benigne et patienter me exaudire dignata fuisset. Nescio tamen quo meo infortunio consequi id non potui. Sed nihilominus postremo grato cum responso me a conspectu suo Serenitas Vestra benigne dimisit, cui tanquam firmissimae anchorae innixus eram. Interim vero praeter opinionem, non sine gravi honoris et exis-

timationis meae detrimento, Sua caes. Maiestas me in publicam regni dietam citatum esse voluit, idque tali citatione qualis hactenus in regno hoc Hungariae nec visa nec unquam audita est. Agiturque de laesione dignitatis et autoritatis Suae caes. et regiae Maiestatis quam nullus unquam regum Hungariae publico et dubio iuris exitu subditis agitandam disputandamque exposuit et concredidit. [1])

Quia vero toto vitae meae curriculo avo inprimis ac tandem genitori Serenitatis Vestrae (gloriosae recordationis), iam vero Suae caes. Maiestati et Serenitati Vestrae fideliter et constanter servivi, ita ut nullius criminis reum mea me conscientia arguat; non cesso precibus meis Serenitatem Vestram interpellare, eidemque quam possum humillime iterum atque iterum supplicare ut Serenitas Vestra iuxta oblatam spem et conceptam erga me clementiam dignetur maiorum et progenitorum suorum toto orbe terrarum celeberrimam famam honorem laudem nomenque augustissimae domus Austriacae, quae pietate et clementia in splendidissimam hanc monarchiam divinitus evecta est, benigne respicere et considerare, quin et suam propriam hactenus in gubernationis moderamine laudatissimam bonitatem et pietatem prae oculis habere seque inter Suam Maiestatem caes. et me miserum subditum interponere atque efficere ut Sua caes. Maiestas praemissis consideratis ex imperiali excelsi regiminis sui maiestate dignetur hanc in me indignationem remittere et *de articulis in citatione denominatis privatim coram dominis consiliariis* [non modo spiritualibus sed et secularibus] [2]) *atque iurisperitis etiam viris clementer audire ut per me quoque Sua Maiestas informetur;* neque permittere ut me inaudito tanta mihi ignominia inuratur ut publico iure Sua Maiestas caes. mecum agat. Nec alioquin convenit ut ego humilis Suae Maiestatis subditus et servitor hac citatione coactus ob innocentiae meae defensionem contra regiam Suae caes. Maiestatis dignitatem et autoritatem disputem et contendam. Itaque adhuc Serenitati Vestrae quam humillime supplico, dignetur potius modum aliquem invenire quo praemissa ratione Suae caes. Maiestatis in me concepta indignatio placari et sopiri possit. Aut Serenitas Vestra accepta informatione a dominis consiliariis et iudicibus regni ordinariis non modo a spiritualibus sed etiam secularibus nunc Posonii congregatis, dignetur me ad Suam caes. Maiestatem, datis mihi clementer litteris Serenitatis Vestrae intercessoriis dimittere. — Ego enim priusquam in supradictam

---

[1]) Ezen, a lap szélére I. által betoldott pontot a tisztázatból bizonyosan I. maga hagyta ki, mert az itéletlevélben inserálva levén e folyamodás, ott e passus nincs meg. Talán erősnek gondolta I.

[2]) A zárjel közt levőket I. toldta be, de a tisztázatnál kihagyta.

contra Suam Maiestatem caes. publicam disputationem descenderem, omnimode Suam Maiestatem caes. humilime lenire et placare mallem.

(Impurum Illésházy javitásaival gr. Batthyány József úr köpcsényi levéltárában.)

VII.

Pozsony 1602. márczius 17.

A magy. kamara (Szuhay) fölterjesztése Mátyás főherczeghez, melyben Illésházy kérelmét — a magán-kihallgatásra vonatkozólag, elutasitandónak véli.

Serenissime princeps. Accepimus Vestrae Serenitatis benignum decretum cum annexis, magnifici Stephani Illésházy libello supplici et nonnullorum dominorum consiliariorum hungarorum opinionibus in causa eiusdem Illésházy exceptis, quae sane diligenti studio . . . ponderavimus. Etsi autem intelligamus potiorem partem suffragiorum eo descendere ut non solum ipsum Illésházy privatim mereri ad Suam Maiestatem accessum et audientiam, verum etiam singularem commendationem pro lenienda Suae Maiestatis indignatione ipsi impertiendam esse: tamen cum penitius connexa supplicis libelli consideramus et citationem cum litteris eiusdem Illésházy, sed et opiniones dominorum consiliariorum in proxima praeterita diaeta postulatas et in scriptum redactas conferimus, reperimus causam ipsam simpliciter ex hoc dietali termino (quod unicum (?) est Illésházy institutum) citra praeiudicium Suae Maiestatis prorogari non posse. Ille enim meretur veniam, qui culpam agnoscit et deprecatur. *Luce autem meridiana clarius est ipsum Illésházy* non verbis tantum verum etiam scriptis conceptis *in sacratissimum Suae Maiestatis caput et dignitatem deliquisse* et nunc quoque nescimus quid prae se ferre. Ob quod *crimen hoc saeculo apud nos inauditum* . . . . publice in litem est attractus, terminus iuri praefixus, iudices non tantum ordinarii et iurati assessores denominati, verum etiam status regni in ipsum iudicium adhibiti. Negotium autem hoc tam tenaciter inhaeret animis et auribus, ut omnes illud magna cum admiratione suspiciant eventumque eius avidi praestolentur. Delinquere in Suam Maiestatem est publicum facinus. Talis itaque publico iure est convincendus. *Et si hoc negotium haerebit in suspenso, dignitas Suae Maiestatis sugillationi exponetur*, eo, quod *magis valuerit privata Illésházy postulatio quam publica Suae Maiestatis accusatio, possitque existimari* Suam Maiestatem quasi non satis causae suae bonitati subnixam, privatim eam disputari voluisse; cum et ipse Illésházy dum se in supplici suo libello excu-

sare nititur, alios incusat, suum delictum in odiosam malevolorum delationem transfert. Se a Vestra Serenitate non esse auditum, queritur; et si porro iure publico procedetur, se ob innocentiae suae defensionem coactum contra Suae Maiestatis dignitatem et autoritatem disputaturum. Accedit quod Vestra Serenitas cum plena authoritate a Sua Maiestate huc sit missa et feliciter conventui huic praesit; quapropter si Illésházy sese excusare voluerit, id ei iure optimo licebit, nullo siquidem iure innocentes opprimi consueverunt. Audietur publice in publico conventu per publicas personas et autenticas et in iure publico.

Ex consilio camerae hungaricae 17. Martii 1602.

(A bécsi udv. kamarának küldött egykorú másolatról, mely a bécsi udv. kam. levéltárban van.)

VIII.

Vinicze 1602. október 17.

Istvánffy Miklós fölterjesztése a királyhoz, hogy Illésházy mint fölségsértés bűnével vádolt fölött törvény szerint csak az ország határain belül, az országgyűlésen lehet ítéletet hozni.

Sacratissima caesarea Maiestas . . stb.

Redditae mihi sunt litterae Maiestatis Vestrae caes. 29. die Septembris Pragae datae, quibus ad me de negocio d. Stephani Illésházy scribit simulque clementer meam opinionem exquirit: an celebratio iudicii illius, quod Maiestas Vestra caes. cum illo habet et quod sub proxima dieta Posoniensi certis de causis revideri non potuit, Pragam transferri et isthic praesente Maiestate Vestra caes. per dominos iudices ordinarios regni Ungariae protonotariosque et assessores decidi posset, vocato illuc dicto quoque Illésházio? Nihil quidem mihi gratius foret, clementissime caesar, quam hanc Maiestatis Vestrae caes. causam promovere et in ea decidenda modum aliquem et viam breviorem invenire; »sed quia in decretis cum divorum regum tum vero eo etiam quod Tripartitum appellatur, aperte statutum est«[1]) in eiusmodi causis quae crimen laesae Maiestatis respiciunt in diaeta publica processum instituendum, ibique terminandum, non video ipsum Illésházy extra regnum Ungariae ad iudicio standum ita cogi posse ut ipse illud per modum exceptionis minime declinare posset, et in fulcimentum decreta allegaret contra quae respondere non tenetur. Et sic vereor ne etiam iudices ordinarii secundum leges pronunciarent. Ceterum si Maiestati Vestrae caes. benigne videretur, cum

[1]) Az idézőjel közt levőket a cs. irodában vörös plajbászszal húzták alá.

illa actio ardua prorsus et difficilis sit, eadem qua incepta est via et ordine decidenda esset: nimirum ut M^tas^ Vestra caes. ser^mo^ principi et domino archiduci Matthiae in mandatis daret ut eundem Illésházy ita ut hactenus factum est, ad dietam denuo citandum curaret et postea dietam ita moderaretur ut prius quam illa concluderetur et regnicolae abirent, causa seu citatio eius (etiamsi ceteras differri oporteret) revideri et decidi posset. Ego vero, prout teneor, quantum in me erit, omnem operam meam non in hoc tantum sed in aliis Maiestatis Vestrae caes. negotiis humiliter polliceor, nec in illis promovendis quicquam in me desiderari patiar. Illud tantum considero, quod si mihi in Transsilvaniam eundum erit, sicuti Maiestas Vestra caes. benigne iussit, et ego humiliter me obtuli, et hactenus quoque profectus fuissem, nisi coniugis meae charissimae periculosus morbus me impedivisset, verendum est ne tam ipse Illésházy quam ceteri quos Maiestas Vestra citandos curavit, meam absentiam causati tanquam inter regem et regnicolas ordinarii iudicis, declinatoria exceptione utantur et in causa ulterius procedi non possit. Qua in re dignetur Maiestas Vestra caes. benigne deliberari, an mihi eundum omnino sit vel propter dictas causas domi remanendum... *stb.* Ex Vinice, 17. Octobr. 1602.

Eiusdem sacr. Maiestatis Vestrae caes.

fidelis et humilis servitor
N. Isthuanffy mp.

(Ered. — egészen I. irása — a bécsi udv. kam. ltárban.)

IX.

1603. márcz. 14. Pozsony.

Illésházy tudósítja nejét, pörének kedvező kimenetele felől s hogy Szuhay ugyancsak mérgelődik.

Köszönetemet és magam ajánlását .. *stb.* Énnekem soha életemben nagyobb dolgom nem volt mint most. Ugyan valóban megrágatták velem az kígyót; kigyókat adának önnem. Az nap, hogy eljüttem tőled, öt posta talájt elő, barátimé; az nap Stomfára jüttem, ott 11 órán éjjel befogattam az lovakot, virradtig Pozsonyban jüttem. *Itt Szuhay megvetette volt az ágyat, az kire akart fektetni*; hétfőn bégyütötte az birákot és hozzám feleltetett *nagy sok dolgokat, kiknek azelőtt hírét sem hallottam és erösen erölteté az birákot, hogy sententiát mondjanak reám.* Azok az jámborok nem mívelték, hanem keddre halasztották. Hétfőn napestig mentem; éjjel semmit nem aludtam; regvel mindjárást felejnem köllett. Az úristen jól adta volt, hogy mindeneket megírtam Hodolinban. Jóllehet Beicsy János 3 fő prokátorral ott volt hétfőn, de semmi helyt nem adtak neki; szömélyem szörint hogy ott

legyek; ingyen sem tudtam mit felejt director hozzám. Kedden délután egy óráig mind disputáltam velek, szerdán is, mind azon hogy ezek én rám törvént nem láthatnak és én nem törvént hanem meghallgatást kivántam. Ezt elnyerém az kamrától. Azután csüterteken mindenekre rend szörint megfelelék nekik. Prágából császárnak egy kamrása [1]) volt itt; az bécsi director és mind az kamrások; azok felejtek ellenem directorral; bizony oly nagy gondban voltam; egész éjjel mind írtam, munkálódtam, *de végre az úristen megszégyeníté öket: szemlátomást elbolondoltak, egy szót sem tudtak ellenem felejni.*

Az gyűlést is el nem kezdették még. Acig nem akarták elkezdeni, mig az én dolgomnak vége nem leszen. Immár most abban vagyon dolgom, hogy mindeneket megírnak császárnak és *megírják az ö tetszéseket, hogy én semmit nem vétettem.* Az úristennek sok hálaadással tartozunk érette, kiért kérlek édes leányom adj hálákat az úristennek. — — — — — — — —

Szuhay erösen ugrálik; fenyegeti, ijeszgeti az bírákot; németeket hoz reájok — — — — [2]) *De heában; mert az úristen lánczra vetette és nem bánthat meg.*

Az personalisra most semmit nem panaszolhatok; jól vagyon mellettek és ugyan mindnyájoknak az úristen szíveket igen mellénk fordította, látják is tiszta igazságomat.

Itt semmi hír nincs; az németek váltig rabolják az országot mindenfelé; de nem fáj senkinek. Isten tartson meg *stb.* Datum in Pozsony, 14. Marcii 1603.

S. Illesházy mp.

Külczím: Ez levél adassék az én szerelmes atyámfiának Pálffy Kata asszonnak.

(Ered., Illésházy írása, a bécsi udv. könyvtár, codex 8666. fol. 157.)

X.

Pozsony, 1603. márcz. 22.

Istránffy Miklós fölterjesztése Miksa Ernő főherczeghez hogy a pozsonyi rendk. bíróság határozata Illésházy ügyében nem itélet, csak vélemény; mert itéletre egyedül az országgyűlés van jogosítva.

(Miksa Jenő főherczeg ugyanis — ki az országgyűlésen a királyt képviselte — tudni akarván hogy az (úgynevezett) itélet mimódon adassék Illésházy tudtára, márcz. 21-kén kérdést intéztetett Istvánffyhoz. Istvánffy erre a következőképen felelt:)

---

[1]) Kamrások alatt nem a »kamarás«-ok, hanem az udv. és a magy. kamara elnökei és tanácsosai értendök.

[2]) E rövid vonalak jelentik, hogy érdektelen dolgokat kihagytam.

Ubi serenissimus princeps archidux Maximilianus Ernestus scire cupit ad maiorem Suae caes. Maiestatis . . *stb.* . . informationem in omnem eventum: quomodo et qualiter quibusve mediis, quo loco et tempore sententia seu votum dominorum deputatorum iudicum domino Illésházio insinuari et tandem executioni demandari et quomodo ac quando in aliis causis nondum decisis contra eundem procedi possit? — mihi videretur humiliter: quoniam haec moderna *sententia dominorum iudicum non est definitiva, sed tantum maioris partis eorum*, coram quibus dominus Illésházy ad obiecta respondit, *votum et opinio: non posse eam teneri vel pronunciari pro lata, firma et indubitata sententia;* sed citationem, quae nomine Suae Maiestatis in meam ac statuum et ordinum regni praesentiam facta est et quae ex voluntate Maiestatis Suae salva remansit, *debere ulterius in futuris comitiis levari, ac si eadem ibi quoque fuerit sententia* (quod nondum sciri potest): *tunc pronunciari posse, velut* definitivam.

In aliis causis quia nondum dominus Illésházius citatus est, nulla contra eum ferri potest sententia, nisi prius citetur et convincatur. Citatio autem fieri semper potest; *sed si nota infidelitatis ei inferri debet, non aliter quam ad comitia* statuum et ordinum regni (sicut id camerae et directori notum est) citari debebit. 22. Martii 1603. Posonii.

N. Isthuanffy.

(A bécsi udv. kamara számára készült — s levéltárában levő — egykorú másolatról.)

XI.

Prága, 1603. április 4.

A cs. udvari kamara (Unverzagt) előterjesztése a titkos tanácshoz az Illésházy ellen hozott u. n. ítélet s a rendk. bíróságnak a királyi akarattal ellenkező eljárása ügyében.

Denen kaiserlichen Herren Gehaimen Räthen übergibt die Hofkammer hiebei verwahrt mit A. Ihrer fürstl. Durchlaucht Herrn Maximiliani Ernesten Erzherzogen zu Oesterreich etc. Schreiben samt denen darzu gehörigen Einschlüssen, alles des Stefan Illésházy angeklagte Excess-Sachen und das darüber gehaltene Gericht betreffend, mit dieser Erinnerung: Wie sie darbei befinde dass nit allein der iudex und assessores demjenigen was Ihre Maiestät befohlen »quod scilicet iudex causam hanc in iudicium assumere et in eius discussione procedere votumque et sententiam superinde una cum reliquis iudicibus sibi adiunctis concipere aut etiam ferre possit et valeat; et assessores pro iustitia et aequitate, causae huius magnitudine ponderata, eam sententiam

penes quam Suae Maiestatis autoritas et dignitas illaesa conservetur ferre et scripto concipere illamque Suae Serenitati offerre et tradere velint et debeant« — *nit nachkommen, noch einen Sentenz formirt oder geschöpft, sondern allein ein Deliberation, Votum und Opinion geben haben wollen* und dahin schliessen: *da je ein Sentenz ergehen sollte, er Illésházy, allererst auf künftige comitia statuum et ordinum citirt und allda weiter wieder ihn ad notam infidelitatis agirt werden müsste*; — sondern auch dass draussen bei der Hofexpedition in dem geirrt worden, weil er der propalatinus und die assessores solches für kein definitivam sententiam halten wollen, dass sie nit alsbald, kraft obangezogener Ihrer Majestät Befehl, solchen ihren Bericht ihnen zugeschickt oder decretirt und ein Endurtl zu verfassen und zu übergeben begehrt, *ja zugelassen und nit geahntet dass Illésházy selbst, wie fürkommt, in das consilium hungaricum gangen, man ihn darin gelitten und ihn Illésházy selbst bei dieser Declaration sitzen und sein votum pro se et in propria causa geben hab lassen sollen.*

Dahero nun die Frag, ob Ihre Majestät solche des Herrn propalatini und Beisitzer übergebene Antwort für einen Sentenz halten? und ob Sie daraus ein Resolution fassen und zur Straf greifen wollen oder nit?

Was das erste Theil dieser Frag belangt, dabei ist die Hofkammer der Meinung, weil maior pars iudicum dahin geschlossen dass der Illésházy wegen deren wider Ihrer Majestät Hoheit gethanen scharfen und anzügigen Schreiben, welche ihm vermüg der Constitutionen so der Director allegirt, wider die Landrechtsitzer, viel weniger Ihre Majestät sich zu gebrauchen nit geburt, poenam laesae Maiestatis nit entgehn oder entfliehen künne; dass es Ihre Maiestät für eine definitivam sententiam halten sollte und das auch darumben desto mehrers, dass aus beiverwahrter Abschrift eines Gutachten sub B. — so etliche hungarische Räth noch den andern Aprilis des verschienen 1601. Jahrs, dessen sie anjeczo gleich vergessen, da doch theils aus ihnen zuvor darbei gesessen, geben [haben] — lauter zu sehen, wie sie dahin gerathen und die Ursachen darbei angezogen, warumben man ihn Illésházy ad poenam criminis laesae Maiestatis infligendam auch ausser des Landtags und quaevis iudicia octavalia citirn und fordern sollte. — Zu dem wann die Excess und Verbrechen so in dem Extract mit C. hiebei begriffen,« welche gesammt wider ihn Illésházy streiten, und etliche darunter ihme auch notam infidelitatis infligirn würden, recht erwogen »,Ihre Majestät ausser einiges Sentenz propria autoritate et arbitrio solches zu thun ganz wol befugt und zum höchsten darzu bewegt und verursacht werden.

Erachtet derowegen solchemnach die Hofkammer, auf das ander Theil dieser Frag, es möchten Ihre Majestät aus gehörtem

Fundament ihn Illésházy reum criminis laesae Maiestatis declarirn und alsbalt des habenden Landhofmeisteramts und Rathstitel neben Vorbehalt des weiteren Process und Verfahrung gegen ihme privirn und entsetzen, auch alle Güter in Hungern, — weil die Kammer wegen deren so er in Mährern hat, noch zweiflig ist und deswegen sich bei der beheimischen Hofkanzlei des alten Gebrauchs und Exempl zu erkundigen wäre —, einziehen lassen und ob er gleich Gnad suchen thäte und Geld geben wollte, dasselbe nit annehmen, sondern es bei Einziehung der Güter bleiben lassen. Dann sollte er bei den Dignitäten und Gütern bleiben und allein am Geld gestraft werden, so würde es nit allein ein böses Ansehen und ob man es ums Geld gethan, haben, sondern es würde sich auch sonsten allerlei Ungelegenheit von ihm zu besorgen und zu befahren sein.

Wie aber dies zu publicirn und zu exequirn, da hält die Hofkammer für das Nächste, da er je nit bald selbst käme, dass er Illésházy, doch mit Corrigirung des ihm zuvor gegebenen Titels allher erfordert und Ihrer Majestät Resolution ihm schriftlich fürgehalten, die Privation der Dignitäten aber dem Istvánffy oder in Abwesen dem locumtenenti angekündigt und wegen Einziehung der Güter die Notturft hienaus anbefohlen, zu Apprehendirung aber derselben neben hungerischen etliche teutsche Räth und Commissarien von der hinderlassenen Hof- und hungerischen Kammer gebraucht und er so lang, bis die Commissarien die Güter eingenommen, im Arrest gelassen und behalten würde.

Sollten aber Ihre Maiestät oder sie, die Herren Gehaimen, wider dies so jetzt gemeldt, etwass Bedenken haben und sich noch besser fundirn wollen, so möchte man die iudices (doch dass in allbeg die Privirung des Landhofmeister — und Rathstitels beschehe) durch zwei an gedachten Istvánffy oder locumtenentem abgehunde absonderliche doch gleichlautende Schreiben von der hungerischen Kanzlei aus fragen: nachdem der nächste Process alle requisita, formam et modum eines solennis iudicii gehabt und durch Ihre Majestät darauf angestellt auch darin kein defectus gewest, sintemal der Illésházy nach beschehener Einwendung doch auch dagegen wieder erfolgten Ableinung seiner vielfältigen Exceptionen, item nachdem er begehrt, ihn allein zuhören und den directorem causarum abzuschaffen, darvon er aber durch die iudices (quo nomine Sua Maiestas ipsos nominavit, ordinavit et constituit et ipsi sese ita in illo toto processu nominarunt et nominari passi sunt) durch ergangene unterschiedliche interlocutorias ab- und dahin gewiesen worden, dass er ad rem ipsam et meritum causae directe antworden sollte, er solches darauf gethan ac ita litem ingressus, ad obiecta directoris omnia et singula geantwort, sich, soviel er kunnt, seiner dabei nit vergessen

noch iechtes so ihme dienstlich sein und zu gutem kommen mügen, dahinden gelassen — defendirt und darüber per partes geschlossen worden: warumben ihr, der iudicum, Schluss secundum maiorem partem, quae semper concludit, nit ein Sentenz sein sollte? und warumben sie Ihrer Maiestät Befehl de concipienda et ferenda sententia sowol ihrem als verordneten iudicum Amt nit nachkomben und sich hierin mehr des Illésházy Einsprechen irr machen lassen, als ihr officium oder den gehabten Befehl, zumal weil sie iudices als verstanden gewest, gehandlet und in Acht genommen und hernach das begehrte votum oder Gutachten tanquam non amplius iudices, sed consiliarii Suae Maiestatis ad partem und absonderlich geben haben?

Darnach: wie dieses zu verstehen wäre dass si die iudices oder der Istvánffy in seiner übergebenen Relation meldet: »quod ipse Illésházy nihil tale facto aut reipsa praestiterit aut tentaverit, sed solum verbis, neque iis ad Suam Maiestatem caes. sed ad alios scriptis«; so doch ihnen den iudicibus weit ein anders sowol aus der citation et in processu illo actis et actitatis, als auch anderwärts, sonderlich aus der ihnen hievor communicirten Designation der Illésházyschen Excess, darüber 15 oder 16 hungerische Räth ihre Opinion, wie die oben mit B. eingelegt und ihnen einzuschliessen wäre, — geben und der Mainung gewest: »cum ille scripto, dicto factoque contra dignitatem Suae Maiestatis peccarit vel deliquerit, ut poenam criminis laesae Maiestatis evitet, possibile non esse«, bewusst und unverborgen sey?

Zu dem weil sie die Räth damaln auch lauter vermeldt dass mann wider ihn Illésházy extra dietam et quaevis alia iudicia octavalia procedirn müge, ob und warumben es nit noch sein künnte? Wie dann Ihre Majestät endlich bedacht auf solche ihr der Räth Opinion (quae cum semel ipsis in hoc ipso casu et causa Illésháziana placuerit, amplius displicere aut mutari per ipsos non possit) den Process ferner aufs ehist und noch vor oder doch bald nach Pfingsten iure extraordinario, inmassen gleichsfalls mit des Telekessy und Georgen Homonnay Sachen beschehen, anstellen lassen.

Dergleichen sollten sie berichten, warumben sie den Illésházy criminis iam dicti accusatum et quasi notatum in ipsorum consilia, wie fürkommen, dessen aber die Hofkammer sich zuvor besser erkundigen wölle, zugelassen und bei obgehörter declaratione sententiae selbst sitzen und darbei sein lassen? und weil ihnen den iudicibus durch Ihre Majestät mit Ernst eingebunden worden, den verfassten Sentenz in aller Still zu halten, der Illésházy aber desselben Inhalt bald erfahren, wer ihm dasselb entdeckt und offenbaret habe?

Darbei sie dann auch gefragt werden künnten, warumben

die andere causae fiscales am 24. Martii, da man dieselben fürnehmen sollen, eingestellt und andere fürgenommen worden und das sie dies müglichist beförderten?

Wann nun ihr ferrerer Bericht einkäme, künnte alsdann darauf die weitere Notturft expediert und da es auf den ersten Weg Ihre Majestät nit haben wollten, auf den andern fortgestellt und verrichtet werden. Jedoch dies alles zu der Herren Gehaimen verrern Bedenken gestellt .... Actum Prag den 4. Aprilis anno 1603.

(A titkos tanácsnak beküldött példány párja, bécsi udv. kam. levéltárban.)

XII.

Pozsony 1603. marczius—aprilis.

Szuhay István m. kamarai elnöknek a bécsi udv. kamarához tett véleménye[s] jelentése Istvánffy Miklós kifogásai ellen az Illésházy fölött hozott »ítélet« dolgában.

Generosi et magnifici domini s t b.

Legi litteras illius boni domini[1]) qui se ab expeditione authentica et obsignatione iudiciali deliberationis seu sententiae petitâ excusat. Vestrarum quoque generos. et magnif. Dominationum, seu potius Suas Maiestatis voluntatem intellexi eam esse, ut quo nimirum pacto, quibusve rationibus ille idem ad id praestandum inducendus sit, tenuem meam opinionem perscribam.

Revisa igitur historica praefatione deliberationis [2]) illius et excusatione istius, adverto scripta ambo sibi non constare et plane dissidere. *Ibi* enim — prout optime annotavit quidam, nigras subducens lineolas — revisio negotii illius vocatur »cognitio« et discussio; adiuncti assessores »iudices«; seipsum aut dominum locumtenentem »praesidem«, iterum assessores consiliarios, magistros protonotarios et iurisperitos viros [»iudices«] vocat; actorem directorem, reum quoque exprimit et se »sententiam« ferre iussum, non qualemcunque sed penes quam Maiestatis caesareae authoritas et dignitas illaesa conservetur; istam praeterea revisionem appellat »causae actionem«; fatetur obiecta et responsa facta esse; allegationes responsiones auditas etc., omnia dictata et descripta, rei scripta et verba aequa lance ponderata, collatas sententias. Denique legatur contextus ab illis verbis incipiens: »tandem semotis parti-

[1]) Istvánffy Miklóst érti; v. ö. Istvánffy irását Miksa Ernő főherczeghez 1603. marcz. 22-kéről, VIII. sz. a.

[2]) Fölötte sajnálom, hogy e marcz. 13-iki keletű »deliberatio«-ra nem akadhattam rá, hogy szembe lehetne állitani az ugyane datumu, de novemberben csinált ál-itélettel.

bus et exquisitis singulorum votis, maiorum dominorum iudicum parti visum est etc.: ex locis decretalibus per directorem allegatis patet ipsum N. reum contra Maiestatem caes. deliquisse et poenam laesae Maiestatis non posse evitare« etc. »Superest adhuc duo puncta, de eliberatione e carcere Stephani Dersffy ac exturbatis e conventu regnicolarum civibus Modrensibus, propter quae in poenam violationis salvi conductus et turbationem exequtionis sententiae iudicum ordinariorum omnino sit incursurus[1]).« Rursum: »Nos quod ex modernis actis, obiectis et responsis elici potuit, discussimus et pro ingenii nostri modulo sententiam tulimus.« Demum inquit: »hanc nostram sententiam« etc.

Hic vero, idest in excusatione, *negat* illam delibarationem authenticam finalem et definitivam *sententiam* esse; verum deliberationem tantum particularem et paulo post: *opinionem.*

Quae si ita se habent: ad quid superiora scripta domini praesidis et iudicum? cur praecessit solennis et legitima citatio? cur partes, actor et reus non privatim, sed coram iudicibus regni ordinariis, dominis praelatis, baronibus, magistris protonotariis etc. per mandata caesarea solennia convocatis, non in privata domo sed publica et iudiciaria ac solita residentia seu concursu dominorum iudicum, non clam sed manifeste, de foris multis imo quam plurimis exitum litis et causae praestolantibus, et tempore allegationum plurimis identidem, maximo quos reus admittebat, praesentibus exauditi sunt? cur reus audiri supplicavit? cur documenta et probationes productae, discussae? — Verum est: mandatum et cautum fuisse ut sententia alto silentio prematur; sed rursum imperatum fuit ut sententia scripto concipiatur; cur igitur per modum sententiae aut in formam sententiae concepta non est contra expressum mandatum?— Cum autem etiam reliquae sententiae, facta deliberatione, per iudices postmodum domi concipiuntur, describuntur, subscribuntur et demum obsignantur; non video rationem, cur id in hac quoque sententia fieri non debeat? Dicet:[2]) non esse latam. At feretur et pronunciabitur fortasse coram summo iudice, a quo nunc et iudex et reus advocantur.

Nec dubitandum, quin iste iudex[3]) suum iudiciale sigillum semper secum habeat. — Insuper est *negotium domino cum servo stipendiario et fidelitate obstricto. Dominus iudex*[4]*) procul dubio parebit, ubi ad summum iudicem pervenerit etc.; cum quo agatur ulterius,* cum expensas pro itinere sollicitaturus est, quod ipsum facturum certum est. — Et haec in praesenti questione. — *Cum*

[1]) A »deliberatióból« Szuhay által idézett eme passusok is mutatják, mily másként hangzott az, mint a később mondvacsinált itélet.

[2]) [3]) és [4]) mindenütt a propalatinus Istvánffy értendő.

in Posonium appulerit[1]*), erit excipiendum ad ipsum sonans domini personalis praesentiae iuridicum mandatum, ut illam sententiam autentice edat*[2]*)* etc.

(Szuhay sajátkezű irása, a bécsi udv. kam. levéltárban.)

XIII.

Prága, 1603. máj. 12.

Rudolf parancsa Istvánffy Miklós nádori helyetteshez, hogy az Illésházy ellen hozott határozatot bírói pecsét alatt hiteles ítéletlevél alakjában állítsa ki.

Rudolphus etc.

Magnifiice fidelis nobis dilecte. Intelleximus benigne eam quam nuper nobis in causa Illeshaziana transmisisti, iudicum nostrorum deliberationem votumque et opinionem. *Cum autem pernecessarium sit ut super originali illa iudicum praefatorum deliberatione litterae autenticae scribantur ac conficiantur et iudiciali tuo quo ex officio uteris sigillo firmentur ac roborentur:* idcirco fidelitatem tuam benigne hortamur tibique clementer ac firmiter committimus et mandamus, ut praefatam *deliberationem in litteras authenticas confestim redigi et expediri atque dicto sigillo tuo iudiciali illas obsignari facere* nobisque ipsas litteras *sine ulla mora dilatione renitentia et excusatione quamprimum transmittere velis ac debeas.* Executurus in hoc benignam et omni modam voluntatem nostram, nec secus feceris. Datum in arce nostra Pragensi duodecima die mensis Maii 1603.

Nicolao Istwanffy.

(Himmelreich magy. kam. titkár fogalm. a bécsi udv. kam. ltárban.)

XIV.

Bécs, 1603. máj. 27.

Az udv. kam. kéri Istvánffyt, hogy ha már vonakodik Illésházy ellen az ítéletlevelet kiállítani, legalább bírói pecsétje nyomóját okvetlen vigye magával Prágába.

Magnifice domine amice nobis honorande *stb.*

Accepimus responsum magnif. Dominationis Vestrae ex eoque intelleximus qualiter *illa sese ab expedienda autentice deliberatione ista in causa Illésháziana facta apponendoque eidem sigillo iudiciali excuset,* idque ad Maiestatem Suam caes. ac regiam remittimus. Cum autem pro parte nostra *addubitemus utrum eadem Maiestas Sua huicce excusationi acquietura sit,* ac

[1]) és [2]) mindenütt a propalatinus Istvánffy értendő.

alias magnificam Dominationem Vestram ad 15. iam inituri mensis Junii Pragam vocatam intelligamus: idcirco eandem amice porro ac officiose hisce requirere voluimus: *velit illa haud gravate dictum sigillum iudiciale* inomnem eventum *secum illuc recipere. stb.* Viennae die 27. Maii 1603.

Domino Nicolao Istvánffy.

Bei aigner Post, und den übrigen Weg durch einen eigenen Poten zu schicken, auch dieses in geheim zu halten.

Herrn Secretari Porsio auf sein Begehren zugestellt.

(Fogalm. az udv. kam. levéltárban.)

XV.

Prága. 1603. junius körül.

Istvánffy és Forgách cancellár (és tán Verancsics Faust) véleményes jelentése, hogy Illésházy ellen az ítéletlevelet az országon kívül nem lehet kiállítani mert azt a törvények — melyekre megesküdtek — tiltják.

In causa Illésháziana multa obstant, quominus nunc sententia ferri queat. Nam revisio illa, quae ad mandatum Maiestatis caes .... Posonii per dominos consiliarios et iudices designatos facta est, pro *definitiva sententia haberi et reputari non potest;* quia *opinio tantum* fuit maioris partis iudicum et Maiestas Sua caes. prohibuerat, *ne illa pronunciaretur,* sed prius Maiestati Suae caes. perscriberetur; quod et partibus pronunciatum fuit et constat ex actis per protonotarium descriptis et hunc res tota in secreto mansit. *Citatio etiam* directoris contra dominum Illésházy facta, sic volente caes. Maiestate, *salva remansit* et nondum est per directorem deposita, more et onere consveto. Et sic si utraque actio penderet, alterutra non deposita, posset directori obiici quod *duplicem et ideo calumniosam prosequeretur actionem* et verendum ne ideo *in facto calumniae*, ut nostri vocant, et *perpetuo silentio ac amissione causae convinceretur.* Quod vero maius est, cum Maiestas Sua caes. hoc tempore extra regnum suum Ungariae maneat, *non videtur ullus modus* aut ratio inveniri ut etiam si iuridica et definitiva *sententia* pronuncianda esset, *extra regnum pronunciari posset,* quum id tam per decreta quam per longum usum regni prohibitum sit. Praecipue (ut cetera omittam) in decreto sacr. imperatoris Ferdinandi anni 1536. art. 41., ubi aperte sancitur ne contra iura et libertates patriae extra regnum quispiam cogatur iuri stare, etiam si iudices ordinarios Sua Maiestas regia secum haberet. etc. Et quum nec exempla extent, *neque nobis integrum videatur extra leges, ad quas iuravimus, aliquid Maiestati caesareae ... suadere: non censemus extra regnum hoc fieri posse;* sed videretur, quod si dominus Illésházy

interea gratiam Maiestatis Suae non obtinuerit, *res tota summo tegatur silentio* et in proxima dieta ungarica (ne nos iudices et consiliarios Suae Maiestatis calumniandi vulgo detur occasio) director priori citatione deposita, urgeat huius sententiae pronunciationem et executionem. Interea domino Illésházy aliquod aliud, cur huc sit vocatus, proponendum.

(A bécsi udv. kamara számára készült egykorú másolat, a mondott kamara levéltárában.)

Közli: KÁROLYI ÁRPÁD.

LEVELEK
ERDÉLY TÖRTÉNETÉHEZ
1599—1601. ÉVEKBEN.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

I.

1599. jan. 3.

Sigismundus Dei gratiae princeps Transylvaniae stb.
Egregie prudentes sat. Salutem sat.

A minemő leveleket az commissarius urak császár képében pecsétek alatt ez országnak adtak, kiket ott városokban reponáltak tutioris conservationis gratia: hagyjuk, hogy mindjárást azoknak pariaját vevén, az város pecséti alatt küldjétek cancellarius uramnak Gyaluba. Secus non facturi.

Datum Albae Juliae die 3. Januarii 1599.

Ad mandatum serenissimi principis
Demetrius Napragi
el. episcopus et cancellarius m. p.

Külczím: Prudentibus et ccsp. magistro civium regio et sedis judicibus, caeterisque juratis civibus civitatis nrae Cibiniensis etc. fidelibus nobis dilectis.

(*Eredeti*, a Nagy-szeben városi és szász-egyetemi ltban No. 1453.)

II.

1599. febr. 8.

Nos Stephanus Bathori de Somlyo, comes perpetuus Craznensis. Significamus praesentibus nostris, quibus expedit universis, quod nos cum ill^{mus} et rev^{mus} dnus Cardinalis Bathoreus frater noster char^{mus} et obs^{mus} ad serenissimum principem Transylvaniae, ut de communibus familiae rebus mutuo transigerent, omnesque ex quacunque causa exortas contentiones et controversias complanarent, et in veram christianam ac fraternam charitatem redirent,

proficisceretur: nos eidem praefato fratri nostro omnem facultatem nomine etiam nostro transigendi, tractandi, concludendi, decidendi et omnia ad praedictum finem faciendi, et si opus fuerit etiam in animam nostram jurandi, tanquam vero et legitimo nostro plenipotenti dedisse, prout hisce damus, concedimus harum serie literarum; promittentes ea omnia, quequmque nostro nomine fecerit, transegerit, tractaverit, concluserit, nos rata et grata habituros, inviolabiterque observaturos. In cujus rei fidem et testimonium praesentes manu nostra subscripsimus, et sigillo nostro munivimus.

Datum Mechoviae die octava februarii anno millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

Stephanus Bathori
de Somljo mp. (P. H.)

Kívül: Stephani Bathori plenipotentia Cardinali Andreae data.

(*Eredeti*. gyürü-pecséttel, a Nagy-szeben városi és szász egyetemi levéltárban No. 1455.

III.

1599. márcz. 26. (az ó-naptár sz.)

Ill^e dne et frater charissime et obs^me. Servitiorum sat.

Az úristentől Ngdnak kivánok adatni minden jókot, jó egészséget és hosszú életet.

A Ngd levelét meghozá az én szolgám, melyből értem, hogy az úristen ngdat erdélyi fejedelemmé választotta és rendelte, kin én magamban csak elcsudálkozám és róla az úristennek hálákat adtam, holott ez dologról Ngd ittlétében semmi bizonyost nem értvén, ilyen hertelenséggel az úristen Ngdat megáldotta fejedelemséggel és enni háborui után Ngdat az Ngd bátyját és minden Ngd familiáját megvigasztalván, hamis sok szókból kimentvén, azokon uralkodóvá tette, az kik gonosz akarók voltanak. Bizonyára az szent Dávid mondása juta ottan eszemben, ki azt mondja nyavalyái után castigans castigavit, morti autem non tradidit. — Örülöm uram és bizonyoson örülök és az úrnak nevét áldom érette és könyörgök, hogy ő fge adja az Ngod fejedelemségét az ő nevének dicséretére s tisztességére, az ő anyaszentegyházának megmaradására, épületire és ezeknek utánna az keresztyéneknek megmaradására s az Ngd nemzetségének örömére s megújulására, hogy a kik keserves állapotban vetették el búzájokat, arathassák fel nagy örömmel, isteni szép hálaadásokkal.

Ez végre uram szerencsézzen meg az igaz isten birodalmodban, megdicsésítsen és híres neves erős diadalmas fejedelemmé tegyen, megnissa az ő szent tárházát és menyei kegyelemmel megajándékozzon; megáldjon az atya, az fiu, az szentlélek, az

teljes szent háromság egy bizony igaz isten, hosszassá és állandóvá tevén Ngdnak birodalmát. Értem azt is, hogy Ngd az mi kgls urunkhoz, fejedelmünkhöz fel akar küldeni, ki nekem is teccik, hogy ő fgével Ngd legyen egymás-értő, sőt az hatalmas istenért kérem Ngdat, Ngd azon legyen, hogy ne legyen háborúság Ngd között és az mi kgls uronk között, sok keresztyén vérontás földönknek elpusztulása ne következzék és az Ngd atyafiainak s az magyar nemzetségnek s kiváltképpen ez kis darab földnek ne jusson utólsó pusztúlására dolgok, kik bizony most is annyira megpusztúltunk, romlottunk, quod nihil supra. Az úristen adja szentlelkét az mi uronknak is, kivel ő fgét hajtsa Ngdhoz.

Végezetre uram Ngdat kérem az istenért, Ngd emlékezzék meg az jó hirnevű felséges lengyel-magyar István király mondásáról, ki azt szokta vala írni és mondani: mert — úgymond — ha az én nemzetemnek én szolgálhatnék, az halál is édes volna nekem.

Utólszor az úristent híván segítségől, Ngd mindenekről bölcsen gondolkodjék, és kövesse, ismerje is az istenes jót, és Ngd az Ngdra istentől bízott tisztben oltalmazza isten után az keresztyéneket, kik Ngdra isten után néznek és minden jót várnak.

Ezekkel egyetemben én az én életembeli szolgálatomat ajánlom Ngdnak és ajánlom isten után az Ngd szereteti alá magamat és várom Ngd hozzám ilyen megnyomorodott beteges szolgájához, atyafiához való jóvoltát; én noha nem szolgálhatok, mindazáltal ha elégtelen vagyok is még is istent imádok Ngod hosszú eletiért egészségejért.

Az Ngd barbélyát az Ngd parancsolatja szerént bekülétem, én körűllem ez jámbor szeretettel forgódott, nem is volt munkája isten után haszontalan, jóllehet az mi az ő opinioja, Márton nekem isten után másra felelt vala. Énnekem naponként, óránként elég félelmes állapatom vagyon, kiválképpen semmi barbélyom és ez földön is tudós barbély nem lévén; de sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum etc. Mártont, miért hogy ő biztatott, el nem bocsátom, noha látom, hogy örömest immár félbehadna: az úristentől várok, valamit az ő fge.

Ngdat kérem az titulus írásról nekem megbocsásson, mert soha nem tudhatám az Ngd titulusát bizonyosan írnom, kit ha megérthetek én Ngdnak mindenekben szeretettel való szolgája vagyok.

Az úristen Ngdat megáldja, megtartsa sokáig jó egészségben.

Irtam Fábiánházán az Ngd szállásán 26. martii veteriis calendarii 1599.

Ngdnak

szeretettel való szolgája és atyafia
Bátory István
m. ppia.

Külczím: Illmo dno Andreae Bathori de Somlio, principi Transylvaniae, et Siculorum perpetuo comiti etc. etc. dno fratri charissimo et observandissimo.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban, Polonica osztály.)

IV.

1599. april 8.

Valacho responsum.

Rudolphus etc. Illustris etc.

Ex legatis vestris ad nos missis significatione prolixa promptissimam vestram erga nos observationem et constans in communem hostem pro communi salute pugnandi desiderium, quaeque a nobis juxta superiores stipulationes praestari cupiatis, intelleximus.

Ut igitur praeclara illa vestra animi testificatio nobis est gratissima, ita in iis, quae hinc desiderentur vobis quoad ejus fieri possit, satisfacere benigne parati sumus.

Quod autem ad illa pacta attinet, quae inter vos et legatos nostros inita sunt, multae obstant causae, quod ex legatorum vestrorum relatu uberius intelligetis, cur illa hoc rerum statu a nobis confirmari nequeunt.

Auxiliorum quae postulastis quaeque promisimus nomine pro anni proxime superioris expeditione centum millia talerorum concedimus, in cujus summae defalcationem [quinquaginta illa novem millia], quae jam ante soluta fuere, computentur, quae vero pars solvenda restet [millium scilicet quadraginta unius] aut Viennae aut Cassoviae numerabitur.[1])

In hujus porro praesentis anni expeditionem alterum tantum, nimirum centum millia talerorum promittimus, posteaquam autem diversa armorum genera, et quaedam alia petiuntur, ea in defalcationem illius summae, quanti empta fuerint, libenter suppeditaturi et quod reliquum debebitur, in parata pecunia, vel alio modo, *si arma in Turcas, aut quocunque nobis visum fuerit, convertat,*[2]) persoluturi sumus.

Ad summam illam decem millium ducatorum Tartaris donatorum, quae legatis nostris mutuo dedistis, quod attinet, ea similiter aut Viennae aut Cassoviae legatis vestris numerabitur.[3])

---

[1]) A zárjel között lévő áthúzva.

[2]) A cursivval szedett beszúrás először irónnal azután tintával írva.

[3]) Az volt e helyett eleinte: cum tanta jam bombardarum copia in promptu sit, ut earum precium unacum vectione ad viginti millia florenorum ut minimum ascendat, integrum illud mutuum ea ratione solutum velimus.

Ut conjugi vestrae, et filio ac familiae refugium nostra in ditione pateat, dono vobis castrum Künigsperg in Silezia situm, cum territorio et jurisdictione, quae eo pertineant, ita donatum cupimus, ut ejus successio in filios vestros eorum descendentes masculos extendatur. [1])

De caetero, ut res Transylvaniae successerint, observabimus, nihilque praetermittemus, quod ad benignam nostram, propensamque erga vos vestrosque affectionem luculentioribus munificentiae documentis ostendendam ac declarandam pertinere existimemus, fidelitate vestra ac zelo confisi fore, ut ubicunque res postulaverit juxta desiderium nostrum quacunque occasione praesto cum vestris futuri sitis.

Datum 8. aprilis 99.

(Fogalmazvány a bécsi cs. és k. titkos ltban Hungarica.)

V.

1599. april 19.

Georgio Bastae.

Rudolphus etc.

Strenue fidelis dilecte. De rebus transylvanicis varia nobis in dies diversis nunciis adferuntur, de quibus, quod abs te nihil adfertur, miramur. Ea vero cum talia sint, quae merito nos solicitos habeant, benigne tibi injungimus, diligenter ut adviliges (igy) non tantum, ut quae nostra scire interesse existimabis fideliter et quamprimum nuncies, sed etiam ut periculis et malis, quae erumpere latius possint, obviam eas, et quantum in te sit remedium, praebeas. Quod ut facilius facias, et rei pecuniariae, et militum nervum quamprimum mittemus. Quoniam vero etiam de educenda secure ser^ma^ archiduce Maria Christierna, patruele nostra charissima agi intelligimus, communicatis cum ser^mi^ archiducis Ferdinandi ministris ac legatis, qui ea de causa mittentur consiliis, quantum possis ut praestes, benigne cupimus. Gratiamque sat.

Datum Pragae die 19. Aprilis A. 99.

(Fogalmazvány a bécsi titk. ltban Hung.)

VI.

1599. aprilis 20.

Pezzio.

Rudolphus sat.

Honorabilis. Quod ad nos, postquam hinc discessisti, a lega-

[1]) Eredetileg: liberos vestros utriusque sexus extendatur.

tis Transylvanicis per peculiarem cursonem sit missum, his junctum addimus, ut eo rectius quid et cum illis et cum aliis alibi agendum sit videas. Ut Paulus Niarius quam primum quam celeriter possit Varadinum rebus necessariis instructus pergat, curamus. Ceterum sat.

Datum Pragae 20. Aprilis A. 99.

(Fogalmazvány a titkos ltban Bécsben.)

VII.

1599. máj. 12.

Alberdurchl. grossm. Kaiser sat.

Wiewol ich E. k. May. von Sackmar aus underthenigist geschrieben hab, ich wolt patrem Carillium von Caschau aus fortschicken, so hat es aber etlicher ursachen halber nit sein kinden(!); sobalt er aber E. k. May. gned. bevelch empfangen, raist er alsbaldt fort: hab mir derowegen dises schreiben an E. k. May. geben wollen mit underth. bitt, E. k. May. wollen ihm in allem gned. glauben und expedition geben und thue mich zu dero kais. hulden sat.

Datum Turocz den 12. May Anno 1599.

E. k. May.

underthenigiste u. gehorsamiste Maim
Maria Christierna.

Külczím: Der röm. kays. auch zu Hungern u. Behaimb khüniglichen Mayestät sat.

(Sajátkezü eredeti, a titk. ltban, Bécsben.)

VIII.

1599, máj. 24.

Allergn. grossm. Röm. Khaiser stb.

Ew. k. May. gn. begern nach hab ich über die Siebenbürgerische bewusste handlung dieselben räth Adolfen Freiherrn zu Schwarzenberg, Melcheorn von Redern, David Ungenaden u. Barthlmeen Pezzen, jeden absonderlichen vernuhmen, deren undterschiedliche mainungen hab. Ew. k. May. ich hiemit khurzlichen gehorsamblichen referirn wellen.

[1.] Und hat erstlichen der zu Schwarzenberg vermeldt, weil das siebenbürgische wesen also derzeit beschaffen, so sey nuhmer khein occasion noch gelegenheit zu verabsaumben, noch auszulassen, mit soviel volckhs, als man nur khan, u. dieser zeit auf dem fuess. u. fortzubringen ist (nämblichen mit den Wallonen

u. Franzosen zu fuess u. zu ross, den Khollonitschischen tausendt pferden, den Pezzischen regimendt) aus Undter- auf Ober-Hungern, den nächsten weg gegen Szolnok werths fortzurucken u. zu den oberhungerischen kriegsvolcks zustossen. Auff diesen faal aber werde man zu fortbringung fürung u. regierung solches kriegshörs, eines des landts, der hung. gebrauch u. kriegswesens erfharnen, wol qualificirten haubts, — der nach gelegenheit des feindts der Siebenbürger u. anderer widerwärdigen accommodiern u. richten khundt, — bedürfftig sein, so eben die profiandt und arthileri also richtig zubestellen vonnötten, damit man in mangl desselben nicht lang undterwegs bleiben, die zeit u. gelegenheit ehe dass der feindt mit macht herauskhumbt, hinbringen u. verabsaumben müesse. Und obwol zu bedencken, dass bei den undterschiedlicen factionen, so sich in Siebenbürgen befünden, noch zwäyflich, wann gleich Ew. May. kriegsvolck dahin ziehen wurde, wie die siebenbürgische stendt affectionirt sein möchten. So ist doch dabei in acht zu nehmen, wann Ew. May. sich umb die sachen mit ernst annehmen u. ein kriegsheer daselbst ins landt verhanden sein würdet, dass dennoch die meisten, so dieser zeit aus forcht, wie sie affectionirt sein, nicht erzeigen dorffen, — ihren geschwornen aÿdt in acht nehmen kheinen widerstandt, sondern vielmehres befürderung zur sachen, wo nicht offentlichen doch haimblichen erzaigen worden, und da man sich gleich des ganzen landts Siebenbürgen mit diesen volckh nicht anfangs völlig impatroniern würde, so khundte doch durch ein Veldtobristen, so dieses kriegsvolckh füren wirdet, der Oberhungerischen unstätte gemüettern, beÿ dieser veränderung, damit nicht noch mehrer schaden an den graniczen, oder gänzlicher abfall erfolge, in sorg u. gehorsamb erhaltten, u. fürtrefflicher nucz geschafft werden.

So wirdet es auch, wann jetzt anfangs u. unverlengt der zug auf Oberhungern gericht, u. daselbst hin bis in die zehen tausendt man gefürt, in gemain noch ein mehrers u. grössers geschreÿ abgeben, u. das oberhung. heer, wann es zusambenstossen u. fortziehen über die fünfzig oder mehr tausendt starck von den feindt geacht werden; daher er dann ursach gewinnen, sich mit seiner macht dahinwerts zulenken, u. sich umb die undterhung. granizen mit ganzer macht nicht anzumehmen. Wurde aber ye solches beschehen, kan man es alsdann auch zeitlichen erfahren, das übrige kriegsvolck hervorn behalten, das ober- u. undtherhung. kriegsheer aber zusamben stossen lassen, u. dem feindt, wohin er sein kopf strecken wirdet, zur rechter zeit abbruch beschehen khünnen. Darzu gibt es die erfahrung, dass in des feindtslandt allweegen mit mehrern nucz u. forttl, dann in Ew. May. landt zu kriegen.

Es wirdet auch der Walachische Waywoda in Ew. kais. May. devotion, wann er vermerken, dass man sich umb Siebenbürgen mit ernst annimbt, u. zu mehrern sicherheit u. hoffnung seines lengern verbleibens gebracht wirdet, dardurch erhalten u. durch ine fürtrefflicher vorttl wider den Türckhen u. Siebenbürgen zuerlangen sein.

[2.] Der von Redern befündet den spott, so Sigismundus Báthori dem ganczen löblichen haus Oesterreich, dem ganczen Röm. reich, u. insonderheit Ew. May. angethan, also beschaffen, dass es nicht kann umbgangen werden, auch genugsambe befüegte ursach darzu vorhandten sein, denselben wider zu rechen, u. hette man solchs lengst fürnehmen, nicht sovil guetter gelegenheiten verabsäumben, u. den Sigismundo zu seinem betrug so lang suchen sollen. Derhalben seÿ khein zeit ferrers zuverabsaumben, u. weill Ew. May. zween fürnembe päss u. schliessl zu Siebenbürgen possedirn, der Bocskai so in Ew. k. May. devotion bestendig u. getreu verbleibt, auch zwey schlosser u. fürnembe örter zum eingang in das landt Siebenbürgen besitzt u. ausser dieser päss kheine fürnembe vestung, noch häuser, aus Oberhungern dahinwerts sich nicht befünden, diese gelegenheit in acht zu nehmen u. zur sachen darzu Ew. May. genugsamb befüegt sein, mit ernst unverlengt zugreiffen, u. solche angethane schmach, betrug u. mäineÿdt zustraffen u. zurechen, u. dabei zu bedencken, wann das nicht alsbaldt geschieht, u. der Wallachische Waywoda vermercken wirdet, dass man sich umb Siebenbürgen nicht ainnimbt, u. er als Ew. May. getreuer zwischen den Siebenbürger u. Türcken nicht lenger verbleiben kann, er auch noth halber, eintweder mit dem Türcken sich vergliechen, oder aus seinem landt wirdet wäichen müssen. Wann alsdann Siebenbürgen u. Wallachey mit dem feindt verainigt u. seiner subjection sein wirdet, ist dadurch dem feindt — der aller kundschaften nach sein intent wider Oberhung. gereicht haben soll — der pass auf Oberhungern u. Kaschau auch eröffnet, u. welchs gott verhütten welle, endtlich dardurch gancz Oberhung. mit der anrainenden landen unwiederbringlichen schaden leichtlichen zu verlust gerathen, diesen besorgunden unhaill, verderben u. undergang Ew. May. landt u. leut durch erhaltung des landt Siebenbürgen, nuhnmehr vorzupauen hoch vonnötten.

[3.] Des Ungnaden mainung ist auf zweierlei weeg gericht, dass man aintweder die sachen auf das, was bisher mit Siebenbürgern ist furgeloffen, mit ernst u. kriegsmacht ausschiere, oder dissimuliere. Will man der sachen mit kriegs macht nachsetzen wirdet man unverlengt, wie man solchs anstellen will, sollen bedacht sein, zum fall man aber ÿe darzu nicht khummen kann, u. die mittl darzu der zeit nicht hat, soll man es auf den andern weeg

dissimuliern, u. mit dem Cardinal Báthori gütige tractation pflegen, vermeldt nebens, weill es anfangs bey Ihr May. die mainung gehabt, dass der Siebenbürger im landt daselbst verbleiben soll, wisse er nicht wessen Ew. k. May. yetziger zeit gesinnet sein, u. zum fall es noch die mainung hat, khundte er noch daselbst gelassen werden, wo aber solchs Ew. M. willen nit ist, u. man was mit macht anfhaen will, sey solches alspaldt zu exequirn.

[4.] Wie ich vom Dr. Pezzen vernummen, so ist er seiner vorigen mainung, da man anderst, die mittl zu ernstlichen prosequirung der sachen hat, dass man solches nicht verschieben, noch underlassen soll.

Auf obvermelte absonderliche, undterschiedliche mainungen hat ich mich in erwegung derjenigen was bisher mit Sigismundo Bathori fürgeloffen, u. des unwiederbringlichen verlusst, schadens u. spotts, so Ew. May. u. derselben landt u. leutten wegen abfall Siebenbürgen u. Wallachaÿ vor augen wissentlichen u. hoch zu besorgen ist, mit des zu Schwarzenbergs u. des von Redern mainung bei dieser berathschlagung allerdings verglichen, ihnen beygefallen, u. solches Ew. k. Lay. in brüderl, gehonsamb referiern wollen, denselben mich zu gnaden u. k. hulden gehors. empfehlendt

Prag den 24. maj. ao. 99.

Ew. K. May.

Jegyzet: Mátyás főherczeg levele.

(Tisztázat, javítva s így alá nem írva, a bécsi hadügym. levéltárban 1599. 5. fasc. 4. sz.)

IX.

1599. május 24.

Antwort an die Fürstin in Siebenbürgen.

Durchlauchtige sat.

Ich hab Ew. Libden schreiben von dem pater Carillo wol empfangen, u. aus seiner relation gern vernemen, dass Sy nunmehr aus der Sibenbürgischen gefahr an sichere ortt geraicht. Was nun erstlich E. L. entschuldigung belangen thut, warumben Sy *unerwartet* meiner bewilligung sich heraus begeben, bin ich damit gancz wol zufriden.

Sovil das divortium betrifft, thue ich meinem oratori zu Rom die notturfft bevehlen, u. was sonst in allem anderen derselben zu gutem geraien kann, gern befürdern, und bin sat.

Datum Prag 24. Maÿ 99.

(Fogalm. a titkos ltban Bécsben.)

X.

1599. máj. 31. [1])

1. Szinte megírtam vala immár az Ngdhoz való levelet, juta ismét ilyen hirem, hogy Szabó Balást az huszti kapitán ki volt, ilyen módon hitettík el, hogy az erdélyi fejedelem élteig atta neki az huszti kapitánságot; abban bízott, úgy atta meg az Huszt várát, de az mint hallom másfelől, fogva elvitték.

2. Pogán Georg az ki Huszt várából kibeszíllette Szabó Balást, annak az erdéli fejedelem egy igen jó falut adott, kit Pechietzegeo [*Pecsétszegő*] falunak hínak.

3. Az máramarosi só camerospánnak *(így)*, András deák az volt az egyik, annak is élteig atták az só camorespánságot.

Azért az mint megírtam Ngdnak, igen szükség, Ngd mi reánk oly gondviseléssel légyen, hogy valamiképpen az ű fge városának kárára ne legyen. Mert az ű dolgok félő, hogy talám csak practika, ha az három ezer székel Máramarosban mígyen, egy nap onnét szinte ide jöhet. Azírt Ngdnak könyörgök, légyen gongya az ű fge szegín városára. Isten éltesse sat.

Ngdnak megszolgálom ne lígyek én is Ngd előtt elfelejtve, én is annál inkább meglátja Ngd az miben én tudok Ngd szegín szolgája vagyok .

Sp^{is} M^{tiae} V^{rae}

servitor paratissimus m. p. *(így)*
Stephanus Bozo

(Eredeti, mellette a német fordítás, Bécs, titk. lt.)

XI.

1599. jun. 17.

Andreas divina miseratione Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinalis Bathoreus, Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae princeps sat.

Prud. ccsp. sat. Salutem sat.

Mivelhogy borra és zabra nagy szükségünk vagyon, hagyjuk hogy az ott való széktekből küldjetek mindjárást mi számunkra

---

[1]) Bozó István nagy-bányai bíró Székely Mihály szatmári kapitányhoz írott levelének melléklete. A levelet kiadta Szilágyi Sándor: Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 495 l.

Fejérvárra ötszáz köböl zabot és tíz hordó jó bort, az melyeknek az árát ez jövendő adótokból defalcaltatjuk. Secus sat.

Datum in civitate Coloswar die 17. junii a. d. 1599.

Andreas Cardinalis Bathoreus
princeps Transylvaniae m. p.

Jo. Jacobinus m. p.

Segesvár polgármesterének és tanácsának szól.

(Eredetije Segesvár városa levéltárában No 77.)

XII.

1599. nov. 3.

Michael Transalpinae Valachiae Vaivoda sat.

Prud. et ccsp. sat. Salutem sat.

Hisszük azt, hogy Kgteknél nyilván vagyon, miképpen az úristen ez országban behozott és diadalmassá tött. Mivelhogy pedig erre az hadra is, kivel bejöttünk, sok költségeink voltak, és most is naponkint vadnak, Kgteket szeretettel kérem, hogy Kgtek énnekem ez mostani szükségemre adjon ezer forintot kölcsön, melyet Kgteknek jövendőben fogyatkozás nélkül megadunk s jó néven is veszünk Kgtektől; kinek bizonyságára tartsa meg Kgtek ez én levelemet. Izentünk kgteknek ezen emberünktől szóval is, Kgtek mind ebben s mind egyébb dolgokban higyje meg szavát. Valeant.

Datum Albae Juliae die 3. nov. a. d. 1599.

Michael vaivoda mpa.

Külczím: Prud. et. ccsp. regio et sedis judicibus, caeterisque juratis civibus oppidi et sedis Zazwaros etc. nobis honorandis.

(Eredeti, a nagy vajda pecséttel lezárva, a nagy-szebeni ltban No. 1467.)

XIII.

1599. nov. 6.

Michael Valachiae et Transalpinae Vaivoda sat.

Adjuk emlékezetre mindeneknek, az kiknek illik, ez mi levelünk által, hogy az miképpen ennekelőtte az szebeniek az Verestornyot birták és őrizték utjával egyetemben, azonképpen mostan is nekik megengedtük, hogy azon Verestornyot az előbbi mód és szokások szerént bírhassák, őrizhessék és mindenek ellen oltalmazhasssák és az környűl való kártevőket, dúlókat, kóborlókat és fosztókat megbüntethessék, miképpen hogy mi adtuk és engedtük ez jelen való levelünk által.

Datum Albae Juliae sexta nov. a. d. millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

Michael vaivoda mp. (P. H.)

Keresztbe írva, papírlapon a két lap közé nyomott nagy vajda-pecséttel sajátkezű aláírással.

(Eredetije a Nagy-szeben városi és szász egyetemi ltban, No 1466.)

XIV.

1599. nov. 11.

Michael, Valachiae Transalpinae vajvoda S. C. R. M^tis consiliarius, per Transylvaniam locumtenens, et eiusdem M^tis exercitus Cis-Transylvaniam, ejusque ditionum partiumque ei subjectarum generalis capitaneus etc.

Sp. et magn. dne stb. Salutem stb.

Intelligimus quod S. V^ra M. cum copiis Suae M^tis egressa sit, atque nunc hanc Suae M^tis ditionem vastet, arces, castella occupando. Cum itaque Divina Sua M^tas hanc provinciam Suae M^ti dederit et nos quoque in hoc loco constitimus: non convenit, ut hac regio desoletur, quinpotius in quantum fieri potest deffendatur, scientes quam instructionem et Sua M^te habeamus, prouti et Magn. V^ram eam intelligit. Auxilium Magn. V^rae nunc non requiritur, si quidem antea non venit, requirebatur. Quapropter Magn. V^ram amice petimus ut copias istas remittat, ne hanc Suae M^tis ditionem adhuc magis opprimant, quinpotius Magn. V^ra in quibus convenit hanc Suae M^tis provinciam deffendat, quo et Sua M^tas grato animo recipere ac nos quoque omni benevolentiae studio reponere possimus. Quam stb. Datum Albae Juliae 11. novembris a. 1599.

Magn. D^nis V^rae

benevolus amicus
Michael vajvoda.

Jegyzet: A levél Bástának szól.

(Másolat a bécsi titkos ltban. Varia Turcica.)

XV.

1599. nov. 18.

Durchleuchtigister Erczherczog
Genedigister fürst u. Herr.

Gestern zu nacht habe E. F. D. ich des Bochkaÿ u. sonderlich in sachen den Wallachen betreffendt gethane relation angedeütt u. überschickht, daneben gehorsamist ausgefürt, wie hoch

vonnotten sey volckh u. gelt herein zuschickhen, dardurch allem unfall, so sich zutragen möchte zubegegnen u. rath zuschaffen. Weliches wegen dann ich hiemit noch u. abermallen undterthenigister embsikhait anhalten thue, sintemall alle stundt di suspetti und verdächtikhaiten waxen u. zunemben, inmassen dann E. F. D. sonderlich aus dem vast imperiosischen schreiben, so mir obberürter vajvoda yeczo gethan mit mehrern gn. zuermessen, — darinnen dann undter andern dis fürgeben zubefinden, als ob ich ime zur zeit, da er meinen succurs begert habe, nicht erschienen oder beygesprungen were, weliches aber gancz falsch, dann weder vor seinem ersten anczug, noch darnach hab ich von ime ainiches wenigistes schreiben nit gesehen, weniger dann ainigen menschen, der in seinem namen mich umb yehtwas ersucht oder angesprochen hette, — also das dannenhero schliesslich anders nichts zuvermutten, als dass ime mein gegenwurt oder hiesein missfellig u. fastidi gebere. Wiewoll ich dann selbs erkenne, wie hoch Irer k. May. damit gedient oder angelegen, damit ich mit ime nicht abstosse, yedoch befinde ich mich hierdurch in einem eusseristen labyrintho. Dann ausser alles zweifels wirt er starkh drauf behorren u. wollen, ich sollte mich vor dieser granicz hinweeg machen, ich aber, als deme nicht unbewusst, was solliches irer May. für mangl u. undienst mitbringen wurde, vermaine derowegen u. bin ganczlich des willens dasselbe nicht zuthun, ausser u. ohne irer k. May. oder Eurer F. D. ausdrücklichen geschäffts u. verordnung, deren ich dann ehist u. was mir E. D. hierüber gn. bevelchen werden gehors. thue erwarten; in mittls gedenckh ich inne mit wortten zuspeisen, sovill mir müglichen sein wirt. Und nach laut meines gesterigen schreibens hab ich besser hinfurgeruckt u. zugenahet bis hieher zum schloss Somlio den ausgang oder schluss des durch inne auf den 20. dits gen Clausenburg bestimbten landtags zusehen. Und soliches beschicht von mir zwar darumb, damit sowoll denjenigen, so in irer May. devotion, muett u. stärckh zugeben, als auch inne Wallachen selbst etwas im zaumb zuerhalten, wann er sich yrgendtwas undterstehen oder machiniern wolte, wie verargwönnet. — Hinebens sat.

Datum zu Somlio den 18. nov. a. 99.

E. fürstl. Durchl. etc.

undterthenig und gehorsamister diener
G. Basta m. p.

Külczím: Dem durchl. hochgeb. Fürsten u. herrn, herrn Mathiassen Erczherczogen zu Oesterreich sat. sat.

(Eredeti, a bécsi cs. és k. titk. ltban, Hung.)

XVI.

1599. dec. 16.

Nos Joannes Lütz regius, et Joannes Sarctor sedis judices, caeterique jurati cives civitatis Sabesiensis: notum facimus tenore praesentium significantes quibus expedit universis; quod cum ex edicto ill^mi Michaelis Valachiae Transalpinensis Vaivodae, Sacrae C. Rque M^tis consiliarii, per Transylvaniam locumtenentis, et ejusdem cis Transylvaniam et partium ei subjectarum fines exercitus generalis capitanei in generalibus comitiis Albae Juliae, a. dni 1599. ad diem 20. mensis nov. proxime praeteritum celebratis, sancitum sit, ut hujus regni nova confoederatio, cum Sacra C. Rque M^te Rudolpho Secundo Rom. imperatore et dicto ill^mo Valachiae Transalpinae vajvodae et regnicolarum etiam consensu approbaretur, acceptaretur, et juramento confirmaretur: nos itaque juxta mandatum dicti ill^mi principis in hoc a. dni 1599. die 16. dec. universos concives nostros et inhabitatores quarumcunque communitatum jurisdictioni nrae subjectarum potiores convocatos ad acceptationem et observationem dictae confoederationis juramento singillatim astrinximus. Quorum quidem concivium nrorum et inhabitatorum nomina et cognomina haec sunt: [*következnek a nevek*]:

Senatores et juratores civitatis *(összesen 12 név.)*

Reliquorum seniorum civitatis nomina *(összesen 33.)*

Juratores et seniores possessionis, sive communitatis Kelnek *(összesen 9 név.)*

Juratores et seniores possessionis, sive communitatis Péterfalva *(5 név.)*

Juratores et seniores possessionis Pyan *(7 név.)*

Juratores et seniores possessionis Lankerek *(6 név.)* [1])

In ejus rei fidem evidentiusque testimonium praesentes litteras nostras, fide nra mediantes conscriptas, sigillo civitatis nostrae roborantes duximus et confirmavimus.

Datum Sabesi die 16. decembris a. dni 1599.

(P. H.)

(Eredetije a bécsi cs. és k. hadügyministerium levéltárában 1599. fasc. 12. N^0 1^1 _2.)

XVII.

1599. dec. 22.

Vajvodae Valachiae de Moldavia

Rudolphus.

Illustris fidelis dilecte. Ex apposito literarum, quas ad nos

[1]) A nevek a levél szakadozott volta miatt nagyrészt olvashatlanok.

ser^mus Poloniae rex scribit exemplo, quid de Moldavia cupiat intelligetis. Quae vero iam ante mens nostra fuerit, ne scilicet quicquam a vobis in ea ditione rerum novarum tentaretur, meminisse haud dubie potestis. Postquam igitur hoc tempore hoc rerum statu nequaquam expedire censemus, ut ea occasione Poloni ad infesta in illas aut in alias ditiones nostras arma provocentur, aut bonae vicinitatis studium interrumpatur, a vobis benigne postulamus, ut in alias potius expeditiones, ubi pulchrae sese opportunitates ostendant, quam in illam animum intendatis. Ut vicissim rex Jeremiam in officio continent, et ne vel ab ipso, vel ab aliis, sive ex Polonia, sive ex Moldavia quicquam quod amicitiae contrarium sit, sive in nos, sive in eos, qui nobis clientelae jure conjuncti sunt, tentari aut moveri sinat, serio monemus ac stipulamur.

Alia si causa vel occasio praebebitur aliud pro re pro necessitate capi consilium poterit.

In hac voluntatis nrae declaratione, ut hoc tempore conquiescatis clementer cupimus; vobisque et auctoritatem et gratiam nostram in quascunque occassiones offerimus.

Datum Pilsnae die 22. decembris, 99.

(Fogalm. a titk. ltb. Bécsben, Hung.)

XVIII.

(Kelet nélkül.) [1]

Mivelhogy (az mint elől is megjelentettük) az Mihál vajda hozzánk való szíve szerint igaz hív igyekezetit megbizonyitotta, melyről mi is semmiképen nem kételkedünk, szükségesnek itéltük az mostani állapotban és megismert statusban, azonképen gondolván az gyakorta való mutatiokat, arra atyai szeretetből gondot viselni, az országnak megmaradására és előmenetelére, sőt inkább miképpen és mi móddal az országnak gondviselését kellessék ezután inditani, az vajdával tractaljanak az mi követünk, azonképpen mint kellessék az várakat praesidiummal providealni és mi móddal az országot ez ideig gyakorta való ártalmas practicától kellessék oltalmazni. Ezeket mindeniket hűségesen nekünk az vajda communicálja és ezekről az ő tanácsát minekünk megjelentse.

Rudolphus etc.

Dauid Vngnad manu propria — Michael Zekell m. p.

[1]) A király útasítása biztosainak 1599. decz. 6. kelt, közölve Szilágyi Erd. Ogy. Eml. IV. k. 445 l.

Ebben az megírt articulusban, kit az római császár őfge commissarius uraimnak az ő instructiojokban inseralt, miképpen kellessék az országnak gondviselését és administratióját indítani, abban azt is érteni kell, miképpen ez országnak jövedelmét és proventusát szaporithatnák és augeálhatnák, és ha valami profant vagy élésnek módot nem indíthatnak, hogy avval az vitézlő népnek fizetnének, hogy nem mindenkor kész pénz kellene, úgy hogy őfgének hasznára az vitézeknek neheztelés nélkűl volna és az mi jó gondviselés által hasznos volna.

A bécsi cs. és k. hadi lt. registratúrájában: 1600 januári csomag 64. sz.

XIX.

1600. jan. 7.

Ser^me princeps, dne dne clem^me

Amicus quidam meus Andreas Tarnowskÿ in Polonia multis nonimibus mihi commendatus venturum se proximis diebus ad me huc in Transylvania significavit, modo currus ipsi usque Munkach obviam mitterem. Quod ideo Ser^ti V^e significandum duxi, ne praeter scitum suum me aliquid cum aliena gente tractare suspicetur. Utrum autem visitationis tantum causa veniat, vel serii alicuius negotii mecum communicandi gratia, nondum scio. Misi ipsi currus obviam, ubi appulerit, si quid serii mecum egerit, curabo ut Ser^tas V^ra ex me quamprimum intelligat. Cujus stb.

Albae Juliae die 7 jan. 1600.

Eiusdem Ser^tis V^rae

humilis servitor
Mihael vaivoda
(cyrill betükkel.)

Külczím: Ser. pr. et duo duo Mathiae d. gr. archiduci Austriae stb.

(Eredetije a bécsi hadi lt. reg. 80. sz. a.)

XX.

1600. jan. 10.

Michael Valachiae Transalpinae vaivoda, S. C. Rque M^tis consiliarius, per Transylvaniam locumtenens et eiusdem cis Transylvaniam, partiumque ei subjectarum fines exercitus generalis capitaneus etc.

Universis et singulis magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus, comitibus, vicecomitibus, judicibus et universitati nobilium, quorumcunque comitatuum capitaneis, praefectis, provisoribus, castellanis arcium, ac aliorum quorumlibet locorum officialibus,

item prudentibus et circumspectis magistris civium, judicibus, villicis et juratis civibus quarumcunque civitatuum, oppidorum, villarum et possessionum, cunctis etiam aliis cujuscunque status et conditionis hominibus praesentes visuris salutem et favorem.

Quoniam nos vigesimam in civitate nostra Brassoviensi habitam in annum domini milesimum sexcentesimum praesentem prudentibus et circumspectis, judici, juratis civibus, ac toti communitati ejusdem civitatis in arendam locavimus, intelligimusque ex relationibus eorundem ipsos in exigenda vigesima, ea praerogativa et libertate usos fuisse, quod videlicet de rebus mercimonialibus quae ex Moldavia et Transalpina, aliisque exteris regionibus in hoc regnum Transylvaniae, praesertim quidem in civitates Meggies et Segesvar, item oppida Enyed, Kwkwlleowar, Bretthalom, Keohalom, aliaque loca adducerentur, indeque in quaslibet provincias alienas educerentur, plenariam iidem, iustam et veram exigendi vigesimam habuissent potestatis facultatem. Supplicaverunt nobis iidem humillime, ut nos hac in parte ipsis clementer providere, usumque et emolumentum ejusdem vigesimae totaliter et integre annuere et concedere dignaremur.

Proinde volentes nos universos subditos nostros in suis justis praerogativis et libertatibus observare et per alios quoslibet inviolabiliter observari facere: vobis harum serie committimus et mandamus firmiter ut acceptis praesentibus, rebusque sicut praefertur stantibus et se habentibus in praedictis locis, pro consvetudine alias usitata, de rebus mercimonialibus, e regionibus exteris in hoc regnum deinceps inducendis atque hinc educendis iustam et veram vigesimam praefatis, judici, caeterisque juratis civibus annotatae civitatis Brassoviensis, vel hominibus eorundem ad id deputatis, tempore quarumcunque nundinarum, liberam exigendi facultatem permittere, atque eisdem in exigenda vigesima, puniendisque pro more illis, qui res suas a vigesimatoribus occultare praesumerent, omni auxilio adesse debeatis et teneamini.

Secus non facturi. Praesentibus perlectis sat.

Datum Albae Juliae die decima Januarii, a. d. millesimo sexcentesimo.

· Mihael vaivoda
(oláh aláírása) (P. H.)

Eredetije, papíroson, hosszába írva, a két lap közé tett piros viaszra nyomott nagy vajda-pecséttel, a *Brassó* városi levéltárban. Régi consignatio 621. sz. a.

XXI.

1600. k. n. (febr.)

Higyje meg Kgd, hogy én mindenkoron Kgd jóakaró barátja voltam, Kgdnek ezt bizonyosképpen jelenthetem, hogy az fejedelemnek minden szándékja és akaratja, hogy az mennyi kolcsos váras vagyon Erdélyben, mindazokban oláhokat szállítson. Azért Kgtek viseljen oly gondot, hogy mód nélkül ne engedje kgtek mert az ország avagy töröké leszen, avagy lengyelé, avagy mindéltig Mihály vajdáé leszen. Jó volna Kgdnek, az több városoknak is értésére adni. Én sem megyek ki az országból mód nélkül. Kgdnek szorgalmatos gondja legyen ezekre.

A bécsi cs. és k. hadi ltb. reg. 1600. febr. 56. sz. csomag.

Jegyzet: Tenyérnyi papíroson minden czím nélkül, oldalt kis gyürü pecsét nyoma, hátán is; kívül egy sor cyrill betüvel; az íráson aranyporzó.

XXII.

1600. febr. 1.

Sacr. C. Rque M^{tas} sat.

Quem ex aulicis ministris peculiarem S. M^{tas} V^{ras} hoc missurum perscripserat, ad me venit Carolus Magnus, qui redditis M^{tis} V^{rae} literis, benignam ejus mentem et voluntatem verbo mihi aperuit, deque omnibus a M^{te} V^{ra} sibi commissis certiorem me reddidit. Cui ego vicissim ad omnia M^{tis} V^{rae} mandata, ita ut ego ex animo praesentium verum statum metior, respondi, mentemque meam de omnibus sincere significavi, quae M^{tas} V^{ra} tam ex ipso Carolo Magno, quam etiam ex legatorum meorum relatione, quibus peculiarem de rebus omnibus instructionem misimus, benigne intelligere dignabitur. Quamobrem M^{ti} V^{rae} uti dno clem^{mo} humili me supplico, dignetur eos benigne audire, et iis, quae nomine meo dicturi sunt, fidem habere, et ad omnia mea postulata gratiosum responsum dare. Ea enim ejusmodi sunt, in quibus si mihi benigna M^{tis} V^{rae} clementia defuerit. deum ego judicem statuam, me non in causa futurum, si aliquid detrimenti rebus christianitatis accedat. De reliquo sat.

Datum Albae Juliae die 1. mensis februarii Ao 1600.

Eiusdem S. M^{tis} V^{rae}

humilis servitor
Michael vaivoda Walachiae

(Egykorú másolat, a bécsi titkos ltb. Hung.)

XXIII.

1600. febr. 11.

Rudolphus Secundus divina favente clementia electus Romanorum imperator semper augustus sat. sat.

Recognoscimus et notumfacimus tenore praesentium universis: Posteaquam Praepotentis Dei, pro cuius gloria contra gentes barbaras atque impias pugnamus, concessu Transylvania nostram in potestatem redacta, etiam illustris Michael Valachiae Transalpinae vaivoda, praeclaro in rempublicam christianam zelo accensus, nobis se provinciamque suam ultro subjecit, fidemque erga nos suam rebus contra Turcas et in Transylvania fortissime felicissimeque gestis probavit, cum armis ditionem illam ab injusto Cardinalis Bathorei dominatu vindicavit, ac memorabilem victoriam reportavit: nos tum pro solicitudine nostraque regnorum nostrorum ac ditionum salutem curamus et pro ea excubamus, tum pro solita in subditos et clientes nostros benignitate munificentiaque nobis faciendum duximus, ut constantem in nos fidem ac merita dicti illustris Michaelis vaivodae nobis grata et accepta esse et singularem nos Valachiae curam ac protectionem suscipere ostendamus, certo nobis promittentes futurum, ut non solum illustris ipse Michael quod laudabiliter coepit constanter continuet, verum etiam ut ipsius posteri laudatissimum fidelitatis ac fortitudinis, quod ipse praebet, exemplum imitentur: motu itaque proprio et ex certa nostra scientia, animoque bene deliberato supradictum Michaelem vaivodam ejusque liberos et ditionem Valachiam Transalpinam specialem nostram successorum nostrorum Hungariae regum clientelam ac fidem recepimus, quemadmodum praesentium tenore recipimus, itaque quidem ut auxilium, quotiescunque necessitas postulaverit, quantum possimus, ipsis allaturi simus, et ut provinciae illius Transalpinae dominium ab illustri ipso Michaele in ipsius liberos legitimos masculini sexus de primogenito scilicet in primogenitum successive derivari debeat, ea tamen condicione, ut quotiescunque casus novae successionis sese obtulerit, ille, qui successurus sit, nobis ac successoribus nostris Hungariae regibus fidelitatis sacramentum, quemadmodum illustris ipse Michael praestitit, sancte, solemniterque praestet, harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum et sigilli nostri appensione munitarum.

Datum in civitate nostra Pilsna die undecima mensis februarii, anno domini millesimo sexcentesimo, — regnorum

nostrorum Romani vigesimo quarto, Hungarici vigesimo octavo et Bohemici itidem vigesimo quarto.

Rudolphus m. p.
R. Coraducius Dr.

Ad mandatum Sacrae Caes^{ae} M^{tis} proprium
Jo. Barvitius m. ppia.

Az oklevél alsó szegélyén a felhajtás alatt ugyanazon írással: Assumptio in clientelam regni Hungariae cum primogenitura successionis in Valachia Transalpina pro Michaele vaivoda.

Kívül Teleki Mihály kezével: Tirannus Mihály vajdának Rudolphushoz való hajlásáról való levél. 1600 febr. 11.

A felhajtás s alatta a pergamen átvágva a pecsét ráfüggesztése végett; a függő pecsét sodrott sinórjának a benyomódása tisztán látható, de a pecsét hiányzik.

Eredetije: pergamenen, a marosvásárhelyi gróf Teleki ltb.

Közli: Szádeczky Lajos.

MŰVELŐDESTÖRTÉNETI ADATOK.

Kassa város székesegyházának kincsei 1516-ból és 1552-ből.

Kassa város levéltárában őriztetnek ezen kincsek összeírásai. Hogy már ekkori időben mily gazdag volt e templom, azt láthatjuk e regestrumokból. A tárgyak, mik felsoroltatnak, mind nagy pompával voltak kiállítva s azok egy részét a polgárok saját maguk adományozták, mint ezt a jegyzék is említi. De az 1516-iki összeírás sokkal teljesebb, mint az 1552-iki, mert ez utóbbi a kincseknek csak egy részét közli. Az összeírásra vonatkozólag érdekes az, hogy még 1516-ban az összeírók németek voltak, mint azt még a latin szövegben is előfordúló német szók, és a felénél több német összeírás tanúsítja. De már az 1552-iki magyarok írták össze, a mennyiben abban több magyar szó fordúl elő s már magok az összeírók is magyarok voltak. Ilyen összeírások kitűnő jegyzetekkel jelentek meg az »Egyházművészeti Lapok« 1881-iki évfolyamában, a többi közt Majláth Bélától az »Ecsedi vár egyházi szerelvényei 1615-ben«, melynek jegyzetei az összeíráshoz is igen jeles kommentárt képeznek. Ugyszintén az ugyanott megjelent budai és pozsonyi clarissák leltárai, Némethy Lajostól.

Az okíratok egyike, az 1516-iki kettedrétbe hajtott és bőrbe fűzött ívekből áll 14 levélből. (3 és $^1/_2$ ív.) Az első összeírás után, mely a 6-ik lapon végződik, egy üres levél van, a következő összeírásnak egyik része egy külön ívre is le van írva, de egész német nyelven. 5 levél és 1 lap a végén megint üresen hagyva. A másik, az 1552-iki egy ívből áll, meglehetős megromlott és szakadozott állapotban. Különösen, hogy ez az eredeti példány, bizonyítja a legutolsó lap legalján tett ugyanazon kéz jegyzése: »Transumendum.« Különben itt következik egész terjedelmében, megjegyezvén, hogy az első betűhíven közölve.

I. Registrum de omnibus bonis in ecclesia parrochiali sancte elizabeth in Casschouia situata habentibus Primo circa magnum altare in sacristia.

Item primo de ornamentis.

Item vna casula deaurata cum crucifixo margaritis et cum omnibus attinencÿs sine dalmaticis.

Item secunda casula deaurata cum omnibus attinencys et cum duabus dalmaticis.

Item tercia casula deaurata sine omnibus attinencys quam dedit polocy emerichyn.

Item quarta C. (sc. casula) argentea cum omnibus attinencys et sine dalmaticis.

(Item vnam C. albam deauratam cum dalmaticis quam dedit dominus czotmarierig.) [1])

Item quinta C. rubea cum columbis cum omnibus attinencys et dalmaticis.

Item sexta C. cum de veluto albo et cum omnibus attinencys et dalmaticis.

Item 7-tima C. de ueluto viridi et rubei coloris cum omnibus attinencys et dalmaticis.

Item vna cappa deaurata cum scuto et stola bene decorata.

Item 2ª cappa de veluto albo et stuto et stola bene decorata.

Item vna casula alba cum floribus aureis cum omnibus attinencys et cum duabus dalmaticis et vnam cappam albam et vnum ornamentum ad magnum altare, quod dedit dominus czotmarierig.

Item alie cappe que vtuntur omnibus vestiuis (*sic!*) diebus.

Item prima cappa flauea de attlasz cum monile.

Item alie tres cappe de ueluto rubeo coloris.

Item vna grisea coloris de damasco et cum monile.

Item vna rubea mixta cum viridi colore de damasco et monile.

Item vna rubea et viridi mixta coloris de Camech.

Item vna brunatica de damasco et cum monile.

Item vna deueluto rubei et viridi coloris.

Item due nigre vna de damasco et altera de cafthier.

Item Casule que habent altariste in sacristia circa magnum altare.

Item dominus predicator habet casulam flaueam de damasco et calicem et ampolos et crucem ecclesie.

Item dominus plebanus habet calicem agnus dei cum pede quam dedit dominus steffanus quondam magister chori et ampolos ecclesie et vnam casulam de veluto rubeo quod dedit dominus Johannes Weyckhardt.

Item dominus Johannis magister chori habet calicem librum proprium ampollos ecclesie casulam rubeam de czamlocht agnus dei cum pede ecclesie quam dedit dominus achatius quondam magister chori.

Item dominus Johannes mawrer habet agnus dei calicem duas casulas vnam rubeam et vnam flaueam et ampullos ecclesie.

Item dominus Johannes beler habet calicem et duo paria ampullos et librum et duas casulas vnam de veluto rubeo et aliam de veluto viridi agnus dei proprium.

---

[1]) Ez kitörölve.

Item dominus Andreas habet Calicem ampollos agnus dei et duas casulas vnam flaueam et vnam rubeam de Camech et librum ecclesie.

Item reliquie ex toto sunt que ostenduntur cum monstranica XXVj.

Item in sacristia sub cancello, qui habent calices.

Item dominus Paulus habet calicem agnus dei ecclesie.

Item dominus matheus habet Calicem ecclesie agnus dei proprium et librum ecclesie.

Item dominus Martinus habet calicem ecclesie agnus dei proprium.

Item dominus Jorius czeff habet calicem agnus dei ecclesie.

(Item dominus Johannes de Noua villa habet calicem agnus dei ecclesie.) [1])

Item dominus Johannes de gunes habet calicem agnus dei ecclesie.

Item dominus martinus quondam cantor habet calicem et crucem ecclesie.

Item dominus Philippus procurator curie habet calicem agnus dei ecclesie.

Item dominus bilvaldus habet calicem agnus dei ecclesie.

Item dominus Serfacius habet calicem agnus dei et librum ecclesie.

Item sub turro qui habent altariste.

Item dominus laurencius kosch habet calicem et ampullos ecclesie agnus dei et librum proprium.

Item dominus Jorius habet calicem et ampullos ecclesie agnus dei et librum proprium.

Item dominus steffanus habet agnus cum pede et librum ecclesie calicem proprium.

Item duo turribilia vnum album alterum deauratum.

Item Casule festiuales in sacristia sub cancello.

Item vij Casule, que dedit Katherina forsteryn prima rubea de attlasz cum cruce de margaritis Secunda de damasco cum cruce de margaritis.

Item Iterum vna rubea de thobyn.

Item 3-a Silber coloris.

Item quarta eciam rubea de Catcuck.

Item due flauce vna de tobyn et altera de damasco.

Item vna casula virida de veluto virido cum duabus dalmaticis quam dedit Emrich gurntler ad firmitatem corporis Christi.

Item duo albe de damasco.

Item due flauee develuto flaueo cum floribus aureis.

Item de damasco rubeo.

Item vna rubea de Camech quam dedit Gregorius mulner.

Item vna gilba de damasco.

---

[1]) Kitörölve.

Item vna

Item vna de damasco viridi et rubei coloris.

Item vna rubei et albei coloris de camech.

Item tres rubei et gilber coloris de camech vna est in hospitale.

Item vna rubea et flauei coloris de camech.

Item una aurea cum rubeis floribus aureis et cum duabus dalmaticis.

Item duo dalmatice de ueluto viridi.

Item duo de camech cum floribus aureis.

Item vnum par de veluto rubeo.

Item duo paria nigre vnum par czamlot et alterum de cafthier.

Item vna casula de veluto brunatico.

Item sub turro sunt casule in numero.

Item prima casula alba cum floreis aureis.

Item secunda casula de attlaszs que habet 30 cruces.

Item vna casula de camech de viridi et albei et rubei coloris.

Item vna de veluto virido.

(Item vna de camech viridi et albei coloris cum duabus dalmaticis.) [1])

Item duo nigri.

Item vna rubea.

Item vna viridi de panno.

(Eddig XV-ik századi irás. Egy levél jó utánna, egészen üresen.)

A 9-ik lapon kezdődik megint:

Registrum super Bona Ecclesie Parochialis Beate Elisabeth Cassouie fundate, que reuisa sunt et ponderata feria secunda post festum Conuersionis Sancti Pauli Anno domini 1516.

Item duo Candelabra argentea et duo Thuribula continent Marcas 19, pizet 18.

Item Monstrantia maior, deaurata continet Marcas 1^{c} ij.

Item vna Crux argentea, continet marcas xxviij$^{1}/_{2}$.

Item vna crux deaurata In qua continetur de ligno vite, habet Marcas xiij$^{1}/_{2}$.

Item vna Monstrantia, argentea continet Marcas xxiiij minus pisetas 12.

Item vna Crux deaurata, cum floribus continet Marcas xvij.

Item vna Monstrancia alba cum duobus vitris continet Marcas xxiij piset. 18.

Item vna crux argentea cum crucifixo deaurato, continet Marcas viiij minus iij pizet.

---

[1]) Kitörölve.

(Item vna Monstrancia deaurata cum lato vitro continet Marcas iiij$^1/_2$) [1])

Item eÿn wbergulthe Monstrancz mÿt eÿnem geschmelczten crucifix, continet Marcas iiij$^1/_2$, pizet. xij.

Item eyn weÿsz creucz, myt Johanne vnd Maria continet Marc. vj, pizet. iij.

Item j. wbergulte monstrancz mÿt ij breyten bryllen continet marc. vij, pizet. xij.

Item 1. wbergulte cleyne monstrancz mÿt eynem crucifix oben continet Marcas v.

Item 1. wbergolte monstrancz mÿt 1. glasz, cum digito Sancti Nicolai continet Marcas ix. minus pizet. viij.

Item eyn weysse grosse monstrantz mÿt ij. glasen In welche corpus diuinum In circuitu wmbtreg continet Marc. xxiij. wolgewegen.

Item eyn wbergultes creucz myt eynem crucifie continet Marcas vij. minus pizet. vij.

Item eyn wbergoltes creucz continet Marcas iiij$^1/_2$ minus pizet. iiij.

Item eyn kupperne buxe wbergolt yst nicht gewegen.

Item eyn sechs eckychtes creucz wbergolt continet Marcas iiij.

Item eyn wbergolte cleÿne monstrancz myt ij Engeln, continet marcas iij pizet vj,

Item j. Sylbern tophel cum reliquÿs continet Marcas iij pizet. ix.

Item eyn Sylbern Hanth mÿt eyner eychel continet Marcas myt sampt dem holcz das dorÿnne ÿst Marc. ij pizet. xviij.

Item eÿn weÿsze cleyne monstrancz continet Marcas ij.

Item eyn weyszes crewcz myt brillen In der Mittel, continet Marc. ÿ minus vj pizet.

Item j. weyses cleynes crewcz continet Marc. ij. minus pizet iij.

Item eyn wbergolte monstrancz mÿt eynem crystellen glasz continet Marcas vj minus ij pizet.

Item eyn cleynes crewcz wbergolt continet pizet xxxiij$^1/_2$.

Item eyn Silbern schussel cum capite Johannis Baptiste continet Marcas xiij minus pizet. iij.

Item j. fynger Sancti Georgÿ In Sylber eyngefast continet pizet. xiij.

Item eyn cleÿns wbergultes crewcz continet Marcas ij myt eynem silbern crucifix.

Item eyn wbergults creucz mÿt steynen v. vnd crucifix continet j. Marcam.

Item ij ampullen wbergult dy der Her Pharrer gebraucht continet Marc. iij. pizet, xiij.

(*NB.* Eddig ugyanez német szövegben is megvan egy mellékelt

---

[1]) Kitörölve.

íven, benne egy íly felíratú czédulával: »haec in scatula continetur littera.«)

Item eyn wbergulter kelch myt edlen gesteynen, myt sampt der paten, continet Marcas iij minus vj piset.

Item eyn pacificale mÿt füssen vnd perleynmutter myt eyner depositio continet Marcas iij.

Item j. par ampullen silbern contin. Marcas j. piset. iiij$^{1}/_{2}$.

Item Mer j. par ampullen contin. Marcam j. piset. xij.

Item eyn aldes wbergultes creucz myt vÿl edlen steÿnen cont. marc. ij minus pis. xij.

Item iiij par Spangen wbergolte contin Marc. ij piset. ij.

Item j. kelch wbergult myt der paten continet Marcas iij minus piset. iij.

Item j. par ampullen silbern, dÿ magister Henricus hatt, continet Marcam j. minus pizet. viij.

Item eyn pacificale wbergolt mÿt eyner bryll In der myttel vnd Barbara auff der ander seyten continet marcas ij. piset xv.

Item j. kelch myt der paten wbergolt continet Marcas iij. piset. vj.

Item eyn grosser kelch myt eyner paten alls wbergolt continet Marcas xj.

Item Mer j. kelch myt eyner paten wbergolt continet Marcas v. minus piset xij.

Item mer j. kelch mijt eijner paten wbergult, vnd auff der paten yst eyn hanth ausgestochen crewcz weysz continet Marcas iij piset xij.

Item Mer j. kelch myt eyner paten wbergolt continet Marcas iij. piset. x vnd auff der paten yst eyn hanth oben czwbrochen.

Item Mer j. kelch myt eyner paten, doroff yst saluator in sepulchro, continet Marcas iiij.

Item Mer eyn kelch myt eyner patenen myt geblumpten geschmelcz umb das corpus vnd den fusz, continet Marcas iiij dy paten hatt keyn czeychen.

Item Mer j. kelch dorumb geschriben ÿst, hoc est calicum Beate Marie etcet. myt eÿner cleynen paten continet ij Marcas piset, vj.

Item j. kelch myt lobwerck, vnd perleyn vnd edlen gesteynen, an eyn paten, continet Marcas iij.

Item j kelch myt eyner paten vbergolt continet Marcas ij. piset. x. vnd am der paten yst eyn crewcz auszgestochen.

Item j. kelch dor auff geschrÿben Steet Tetragramaton, vnd ananisapta myt bylwerck (?) am Corpus, myt eyner paten, dor an eÿn schlechtes crewcz ijst, continet marcas iiij.

Item j. kelch myt eyner patenen vbergolt myt geplumptem schmelczwerck blo wmb das corpus, vnd dÿ paten mÿt eyner langen hanth continet Marcas iij.

Item j. kelch myt syben eckn, mÿt der paten dÿ czwschrocken ÿst continet Marcas iij minus piset. iij.

Item j. kelch myt eyner misericordia Johanne vnd Maria yn Blo auff den fusz vnd paten, myt der Veronica continet Marcas ij. piset. xij.

Item j. hocher kelch vnd paten, myt eynem ekychten crewcz wbergolt continet Marcas ij. piset. xij.

Item j. kleyner kelch myt eynem eckychten crewcz continet Marcam j. piset. xij.

Item j. czwbrochene paten continet.

Item ij buchszen, doryn man das Sacrament tregt continet Marc. j.

Item j. Sylbern kleyn beyszeczel continet piset. xj.

Item eyn kelch myt eyner paten wbergolt den her Steffen tropper hatt, continet Marc. ij. minus piset. vj.

Mer hatt der her Steffen eyn pacifical myt eyn fusz continet Marcas ij minus xij piset.

Item iiij kelch dÿ ad firmitatem Beate virginis gehören continet Marc. myt sampt den patenen, Marc. jj. piset. xij.

Item ij Crewcz vnd j. pacificale mÿt eyn gamahel wbergulth continet Marcas ij. piset. vj pertinent ad firmitatem Beate virginis.

Item ij ampullen dÿ ad firmitatem Beate virginis gehören continent Marcas ij. minus piset. vj.

Item j. kelch myt eyner paten wbergolth continet Marcas ij piset. iij den helt her Hanusz Mawrer.

Item ij ampullen vnd eÿn pacifical continent Marcas iij minus piset. iij, vnd das hatt auch her Hanusz Mawrer.

Item j. kelch myt eyner paten wbergolt contin. Marc. ij. minus piset. iij. vnd ij ampullen cont. Marc. j. piset. xij. vnd das gebraucht her Matthias Altarista.

Item eyn kelch myt den patenen wbergolt continet Marcas ij piset. ix. Caplani habent.

Item eyn kelch eyn paten wbergolt continent Marc. ij. piset. ix, Capellani habent.

Item eyn kelch j paten, continet Marc. ij. minus piset. ix Capellani habent.

Item eyn kelch j paten wbergolt Marc. ij. piset. xv. cont. Capellani habent.

Item j. kelch j. paten cont. Marc. ij. minus piset. iij. Capellani habent.

Item iij par ampullen, dÿ magister Martinus Jörgg czöff, her Paul, gebrauchen continent Marc. iij. piset. iij.

Item j kelch j paten wbergolt Marc. ij. minus piset. ix. cont. Capellani habent.

Item Mer j kelch j. paten Marc. ij. Capellani habent.

Item Mer j kelch j paten cont. Marc. iij. minus xij. piset. Capellani habent.

Item j kelch j paten cont. Marc. ij. pis. vj. Capellani habent.

Item j kelch j paten cont. Marc. ij. piset. 18. Capellani habent.

Item j kelch j paten cont. Marc. ij. minus piset. vj. Capellani habent.

Item j kelch j paten cont. Marc. ij. piset xv. Capellani habent.

Item j kelch j paten cont. Marc. ij. pis. vj. In Capella tenentur trium Regum.

Item pacificalia In numero xiiij cont. cum catenulis Marc. vij Capellanorum.

Item Mer iij crewczlen mŷt ketten cont. Marc. j. Capellanorum.

Item v. par spangen wbergolte auff dŷ kappen continent Marcas iij.

Item czwbrochen geschmeydt cont. Marc. iiij. minus piset. iij.

Item Bryllen vnd Cristallen In eyner Scatel.

Item auch seynt perleyn In eijnem papŷr.

Item j kelch myt j paten dŷ der her Philippus hatt gehabt cont. Marc. ij pis. iij.

Item Mer j kelch j paten cont. Marc. iij. piset. iij.

Item dorbeŷ eyn pacificale cont. Marcam j.

II. De rebus argenteis et indumentis sacerdotalibus altariumque magnae parochialium ecclesiae de Elizabeth Cassoviensis per dominum Casparum litteratum et Joannem Ewttwes remissis etc. 1552.

1. Crux argentea florida continens marcas xvij.

2. In qua constitit lignum vitae deauratae, praetiosos habent lapides, continet marcas viiij.

3. Florida continet marcas viiij.

3. Crux deaurata continet marcas iiij.

4. Crux deaurata continet marcas iiij.

5. Crux deaurata continet marcas iiij et pisetas xxi.

6. Crux deaurata continet marcas iiij pisetas xv.

7. Deaurata crux cont. marc. 4. pis. 6.

8. Deaurata crux cont. marc. 2. pis. 18.

9. Continet marcas sic enim scriptum marc. ij.

De calicibus et patinis.

1. Calix cum patina sua cont. m. iiij. pis. xv.

2. Calix cum patina cont. marc. iiij. pis. xij.

3. Calix cum patina cont. marc. 4. pis. 3.

4. Calix cum patina cont. marc. 4.

5. cum patina cont. marc. 3. pis. 6.

6. cum patina cont. marc. ij. pis. xxi.

7. cum patina marc. — 3. pis. 12.

8. cum patina . . . . . marc. 3. pis. xj.

9. cum patina . . . . . marc. 3. pis. xj.

10. cum patina . . . . . marc. 2. pisetas 9.

11. cum patina . . . . . marc. 2.
12. cum patina . . . . . marc. 2. pis. 12.
13. cum patina . . . . . marc. 2. pis. 12.
14. cum patina . . . . . marc. 2. pis. 6.
15. cum patina . . . . . marc. ij.
16. cum patina . . . . . marc. 2. pis. 12.
17. cum patina . . . . . marc. ij. pis. xij.
18. cum patina . . . . . marc. iij.

Restabant duae patinae prius, nunc vero deficiunt illae.

19. Calix altaris et sacelli beatae Annae non est quidem mensuratus cum sua patina.

De pacificalibus.

Tria pacificalia elective exceptis reliquis continet marcas vij.

Qui de praemissis his tribus inter cetera:

1. Primum pacificale continet marc. j.
2. continet pisetas pisetas 42.
3. continet marcam j. piset. 18.
4. continet marc. j. piset. 15.
5. similiter marc. j. piset. 15.
6. continet . . . . . piset. 22.
7. » . . . . . piset. 19.
8. » . . . . . piset. 15.
9. » . . . . . piset. 14.
10. In modum crucis cum cathena exigua continet piset. 22.
11. continet . . . . . pis. 4.
12. continet . . . . . piset. 6.

De ampulis.

1. Primae duae ampulae floridae continent marc. 3.
2. Pares et mediocres deauratae continent marc. iij. piset. 12.
3. Iterum pares et minores deauratae continent marc. j. piset. 6.
4. Argenteae albae ac minores continent marcam j. pis. 18.
5. Argenteae albae contin. marc. j. pis. 15.
6. adhuc iterum argenteae et non deauratae, sicut praescriptae, continent marcam j. piset. 15.
7. Pares denique ampullae argenteae albae continent marc. 1. pis. 9.
8. Albae maiores cont. marc. ij. ij.

De monilis argenteis.

1. Primum monile deauratum cont. marc. 1. pis. 6.
2. Secundum cont. marc. j. pis. 18.

fragmenta sunt denique etiam argentea, quae continent marc. 1, minus pisetas 12.

3. Zelencze parva deaurata continet piset. 12.

De cappis.

Cappae meliores de aureis purpuris infulis a tergo gemmatis iij.

Cappae iterum viliores communiter presbiteri in illis pro choro ministrant festis diebus sunt numero xvij.

De indumentis sacerdotalibus.

1. Prima casula coloris aurei cum duabus dalmaticis de purpure aureo cum humerale gemmis ornato j.

2. Casula etiam aurei coloris ex damasco cum dalmaticis duabus una cum suo humerali sine margaritis j.

3. Casula de purpure aureo cum magna cruce margaritis ornata una cum suo humerali, in quo constitit agnus dei sacrificatus j.

4. Casula Rhuni quondam domini Georgii archiepiscopi de rubeo purpure aureo, una cum humerali suo margaritis ornata et a tergo vestimenti existente crucifixo minori j.

5. Casula de aureo purpure in tergo vestimenti tres imagines existunt Salvatoris, Elizabeth et Hedvigis una cum humerali margaritis ornata.

6. Casula de aureo rubeo purpure unacum suo humerali margaritis ornato, in eodem humerali existunt tres imagines divae virginis et sanctorum regum Stephani et Ladislai, a tergo vero indumenti imagines annunciationis, assumptionis et visitationis Mariae.

7. Casula de albo purpure in cruce a tergo existententibus tribus imaginibus beatae virginis et aliarum sanctarum unacum humerali gemmis ubique ornata.

8. Casula ex purpure variogata tarka zÿn, unacum duabus dalmaticis in quibus de sancto spiritu celebratur.

9. Casula de albo purpure cum duabus dalmaticis in humerali suo decorato margaritis imagines beatae virginis Catherinae et Dorotheae habens.

10. Casula de aureo rubeo purpure humerali simplici cum duabus dalmaticis.

11. Casula de aureo rubeo purpure, a tergo vestimenti crucem salvatoris et humerale copiose gemmas habens sola in eo virginis imaginem existentem imaginem Jesu in sinuo habens.

12. Casula de rubeo panno skarlat crucem a tergo margaritis ornatam habens una cum humerali gemmis ornatam.

13. Casula ex rubeo atlacz crucem a tergo gemmis et lanulis habens humerali etiam margaritis ornato.

14. Casula ex rubeo atlacz crucifixum a tergo una cum duobus latronibus pendentem et humerale cum argenteis lannis coruscantibus.

15. Casula ex aureo purpure et linido habens crucem in tergo quattuor imagines beatae virginis, Stephani, Ladislai et Emerici conti nentes, humerale de eodem simili aureo purpure habensque in pignore stat hac in ecclesia,

16. Casula ex aureo rubeo purpure, quae est etiam in pignore huic ecclesiae sine humerali et stola, crucifixum in tergo habens amplexa imagine Mariae, Magdalenae, deinde imaginem Petri et Pauli apostolorum rosis gemmosis circumornatarum.

17. Casula ex damasco variogato a tergo in cruce habens imagines salvatoris per se cum imagine unius sanctae mulieris stantis, deinde vero nativitatis domini, visitationis Mariae, annunciationis, in qua celebratur per anni circulum officium Christi corporis cum duabus dalmaticis sarga.

18. Casula ex rubeo damasco florido, ac cruce tenui margaritis ornata, una cum humerali copiosis gemmis in imaginibus beatae virginis Hedvigis et Helizabeth decoratis.

19. Casula ex purpure vitiolo (!!) unacum duabus dalmaticis, diebus dominicis festum in illis celebrantibus.

20. Casula de aureo rubeo purpure crucifixo a tergo in ea existente ac de latere crucifixi, imagines beatae virginis et Joannis apostoli, crucem imagine Mariae, Magdalenae tenente de inferiore illarum parte vero Petri apostoli imago sanctitum, humerale una cum stola ex damasco coloris glauci habent.

21. Casula ex virideo damasco florido, a tergo in cruce imagines Sebastiani Christophori ac Stephani prothomartyris habens.

22. Casula coloris merase *(sic!)* megÿzÿn, habens crucem in tergo de aureo balteo.

23. Casula ex rubeo chemelÿet, a tergo crucem ex gemmis floridis habens et in humerali imaginem divae Catherinae cum rota margaritis ornata et duobus cervis circum imaginem Catherinae existentibus.

24. Casula ex damasco florido zederies in cruce a tergo-tres imagines Salvatoris, Stephani et Ladislai regum divorum habens.

25. Casula ex virideo purpure a tergo in cruce habens imagines beatae virginis, Andreae et Pauli apostolorum in humerali vero etiam tres imagines beatae virginis in medio divi Joannis evangelistae et Pauli apostoli margaritis ornatos.

26. Casula ex purpure fekete kÿk a tergo crucem lenantem ab imagine Mariae Magdalenae, deinde imago Sancti Petri apostoli, humerale vero de rubea purpura cum argenteis lanulis deauratum.

27. Casula cum omnibus attinentiis de nigra purpura, crucem a tergo ex balteo aureo aranÿ parta, cum duabus dalmaticis ex nigro damasco floridis.

28. Casula ex nigro attlacz, habens in tergo confixum et de lateribus crucifixi, beatae Mariae et Joannis imagines, et in inferiori parte crucifixi est imago Mariae Magdalenae crucifixum tenentis, humerale vero est ex nigra purpura.

29. Casula glauci coloris vel eparis ex attlacz sine attinentiis.

Sunt praeterea duae dalmaticae ex rubeo chemelÿeth sine casula.

Sunt etiam eodemmodo duae dalmaticae ex nigro chemelÿeth sine casula.

30. Casula est ex flaveo attlacz crucem in tergo ex livido attlacz habentem.

31. Casula est ex purpura sub nigro et floribus rubeis ornata, humerale ex aureo rubeo damasco habens.

32. Casula est ex nigro damasco et florido a tergo in cruce habens tres imagines beatae virginis, Catherinae ac Dorotheae.

In sacristia inferiori.

1. Primus calix domini plebani ornatus lapidibus et margaritis continet una cum sua patina marcas iij piset. 19.

2. Secundus calix magistri chori, continet marcas ij, pisetas 18.

3. Tertius calix domini Oswaldi Chywomanij continet marcas ij pisetas viij.

4. Quartus calix una cum sua patina marcas iij.

5. Quintus cum patina marc. ij piset. iij.

6. Sextus cum patina mar. iij. piset. iij.

7. Septimus cum patina marc. ij pis. 18.

8. Ootavus cum patina marcas ij. pis. 12.

Una crux ex argento deaurata continet duae ampullae deauratae marcam j. pisetas xij.

Est etiam una tabula altare viaticum deauratum non ex puro argento sed ex cupro.

Quottidiana indumenta sacerdotalia sunt ibidem numero viij.

Libbi vero missales in sacristia superiore sunt v.

In sacristia vero inferiori iiij.

De indumentis altariorum in superiori sacristia.

1. Primum indumentum altaris et principale est de purpura aurea.

2. Indumentum ex albo aureo damasco floribus ornato existit.

3. Ex aurea rubea purpura.

4. Est de proximi domini Georgii archiepiscopi ad sacellum suum pertinens ex aurea purpura zederÿes.

De humeralibus ibidem, quae sine casulis existunt.

1. Primum humerale continet lapides quattuor cum monillis quattuor gemmis ornatis et deauratis lanulis.

2. Secundum in cujus medio nomen Jesu consutum est copiosis margaritis et floribus ornatum.

3. Tertium est indumenti sacramenti ex rubeo attlacz in cujus cacumine existit crux margaritis ornata et crucibus gemmis ornatis.

Denique etiam una parvula crux ex puro auro continens pretiosos quinque lapides etc.

(Eredetije Kassa sz. kir. város levéltárában.)

Közli: PETTKÓ BÉLA.

A kolozsvári magyar polgárság összeirása 1453-ból.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Anno domini Millesimo cccc-mo quinquagesimo tercio in die beatj Petri Apostoli Ad vincula Imposuimus Taxas ad Singulas dicas tres, flor. Auri.

	Item Nicolaus Zompol . .	XII.
dedit fl. III.	Item Benedictus Zompol .	XII.
	Ibidem Paulus witripar .	II. } dedit vadium.
	Ibidem Petrus wytripar .	I. }
	Ibidem Blasius Chÿzar .	IIII. d. va.
	Ibidem Bartholomeus Campensis	I. *(kitörölve.)*
	Item Jacobus Aurifaber .	II. d. va.
dedit I^{c} .	Item valentinus Serator .	I.

Extra Muros.

	Item Johannes Magyarÿ .	II. d. va.
	Item Fabianus walkaÿ . .	I. d. va.
. .	Item Gallus Molnar . . .	III. d. va.
dedit I^{c} XXXII.	Item Georgius Thakach .	II. d. va.
	Item Anthonius Sylvasÿ .	II. d. va.
dedit.	Item Blasius lapicida . .	II.
	Item Nicolaus lapicida . .	I. d. va.
	Item Andreas Hungarus .	I. *(kitörölve.)*
	Item Augustinus faber . .	II. d. va.
dedit.	Item ladislaus kwpas . .	I.
	Item Nicolaus wegh . . .	I. *(kitörölve.)*

Intra muros.

	Item Stephanus Aurifaber .	II. d. va.
	Item ladislaus Horwath . .	
	Ibidem Jacobus literatus .	II. d. va.
	Ibidem Moÿses	I. d. va.
	Stephanus Chyzar . .	I. d. va.
	Item domus laurencÿ Sartoris	X.
	Item Georgius Alch . .	I. d. va.
	Item Mathyas Sartor . .	IIII. d. va.
	Item Thomas Zenes . . .	I.
	Item Relicta laurencÿ Sartoris	I.
	Item Seffel Gaspar . . .	
	Item Sigismundus Carnifex	I.
dedit XXXX.	Item Sebastianus . . .	I. d. va.

Hyd wcza extra muros.

	Item Thoth Mathe . . .	
	Ibidem Andreas	
	Item ladislaus keral. . .	

Longa platea Intra Muros ascendendo.

	Item Elias Thoth . . .	X. d. va.
	Item Andreas Sutor . .	II. d. va.
	Item ladislaus warga . .	IIII. d. va.
	Item Michael wÿtez . .	I.
	Ibidem vidua.	I.
dedit fl. I.	Item Johannes Igyartho .	IIII.
	Item Petrus Serthew . .	VI.
	Ibidem Gaspar	I. *(kitörölve.)*
dedit fl. I.	Item laurencius Sartor . .	IIII.
	Item Mathyas Sartor . .	II. d. va.
	Item Blasius Faber . . .	III. d. va.
	Item laurencius Hengh . .	I.
	Item Blasius Thoth . . .	VII. d. va.
	Ibidem Stephanus Alch. .	I. d. va.
	Ibidem Anthonius . . .	I. *(kitörölve.)*
	Ibidem Fabianus. . . .	I. *(kitörölve.)*
	Item Johannes faber . .	I. d. va.
dedit.	Item Thomas faber . . .	III.
	Item laurencius Nemes . .	IIII. d. va.
	Ibidem Nÿlas	I. *(kitörölve.)*
	Ibidem Petrus	I. *(kitörölve.)*
	Ibi Magister Georgius . .	I. *(kitörölve.)*
	Item Briccius Thÿmar . .	IIII. d. va.
dedit I^{c} XVI.	Item Matheus pellifex . .	II.
	Item Michael Thymar . .	II. d. va.

Extra Muros descendendo.

dedit II^{c} .	Item warga Mehal . . .	III.
dedit I^{c} XVI.	Item Michael Bachÿ . .	II.
	Item Johannes Damianÿ .	III. d. va.
	Item Johannes Twrck . .	III.
	Item Gregorius Chakan .	IIII. d. va.
	Ibidem Johannes kewer .	II. d. va.
	Item Michael Chere . . .	II. d. va.
dedit I^{c} XVI.	Item Andreas kepÿ . . .	II.
	Item Benedictus kepÿ . .	II. d. va.
dedit fl. j.	Item Franciscus Monostorÿ	IIII.
	Ibidem Stephanus kerekes .	II.

dedit LXXXX.	Item Emericus hegÿes . .	II.
dedit L.	Item Benedictus Swkÿ . .	I. d. va.
dedit I^{c} LXXV.	Item Andreas Molnar . .	II.
dedit II^{c}	Item Thomas Theremesÿ .	III.
dedit L.	Item Andreas Gywlaÿ . .	II. d. va.
dedit II^{c}	Item Andreas Molnar . .	II.
	Item Albertus Dobo . .	I. (*kitörölve.*)
dedit XXXXVII.	Item Georgius Madaraz .	I.
	Ibidem Emericus Fazakas .	I. d. va.
	Ibidem Relicta Fabiani Jo.	I. d. va.
dedit L.	Item Mathyas Baranyaÿ .	I.
	Item Blasius Sardj . . .	III. Istum eciam miserunt Ecclesie. fl. 1.
dedit II^{c}	Item Andreas Magyarÿ . .	II.
dedit I^{c} VI.	Item Relicta Johannis Monostorÿ	III.
dedit I^{c} VIII.	Item Nicolaus warga . .	II.
	Johannes Zekel . .	I.
	Item Stephanus Michaelis .	I. (*kitörölve.*)
	Item Valentinus Molnar .	IIII.
	Item leonardus	II. d. va.
dedit II^{c} .	Item Michael Farkas . .	III. d. va.
	Item Georgius Sÿweges .	II. d. va.
dedit I^{c} X.	Item Andreas Koloswarÿ .	II.
	Item Nicolaus Zegedÿ . .	I. d. va.
	Ibidem Thomas Zakaÿ . .	I. d. va.
	Item Benedictus Wrbanÿ .	III. d. va.
	Item Michael Gorgfÿ . .	II. d. va.
	Item Jacobus Nicolaÿ . .	III. Jacobum Nicolai dimiserunt Ecclesie sancti Petri. fl. I.
	Item Michael Koloswarÿ .	II. d. va.
	Item Fekethe Barthos . .	III. Istum eciam miserunt Ecclesie fl. I.
dedit I^{c} L.	Item Stephanus Isaak . .	II.
	Item Georgius kathana .	III.
dedit II^{c} .	Item Johannes Zendÿ . .	III.
	Item Matheus Halaz . .	III. Istum eciam miserunt Ecclesie. fl. I.
	Item Paulus Czÿnka . .	II. d. va.
dedit XXXX.	Item Ambrosius Fabianÿ .	I.
	Item Fabianus Zytha . .	III. Istum eciam miserunt Ecclesie. fl. I.
	Item ladislaus Gÿaliaÿ . .	V. Istum eciam Ecclesie. fl. I.
	Item Sÿmon paruus . . .	II. d. va.
	Item Bartholomeus weres .	II. d. va.

	Item Blasius Janko . . .	II. Istum eciam miserunt Ecclesie.
	Item Briccius kadar . .	III. Istum eciam miserunt Ecclesie fl. I.
	Item Benedictus warga .	II.
	Item Stephanus Syweges .	II. d. va.
	Item Emericus Zytha . .	II. d. va.
	Item Franciscus kechkes .	II. d. va.
	Item Georgius kendÿ . .	II. d. va.
	Item Jacobus halaz . . .	III. Istum eciam miserunt Ecclesie. fl. I.
	Item Nicolaus Gyekenyes .	I.
	Item Jacobus kechkes . .	II.
	Item Johannes Zwchakÿ .	II.
dedit LXXXVIII.	Item Blasius Halaz . . .	I.
	Item Jacobus Chergew . .	II.
	Item Stephanus Magÿarÿ .	I. d. va.
	Item Petrus Gregorÿ . .	II. (*kitörölve.*)
dedit LX.	Item Balthasar fekethe . .	I.
	Item Zwehakÿ Balasne . .	II.
dedit.	Item Blasius Bakochÿ . .	I
dedit L.	Item Anthonius Tollas . .	I.
	Ibidem dominicus desÿ . .	I. (*kitörölve.*)
dedit L.	Item Anthonius kerekes .	I.
dedit LXX.	Item Paulus Zendÿ . . .	I.

Reuertendo a fine.

dedit.	Item Andreas pereczsÿthew	I.
dedit L.	Item Relicta laurencÿ kendÿ	I.
	Item Benedictus Choronk .	I. d. va.
dedit L.	Item laurencius Isaak . .	I.
	Item Stephanus warga . .	I.
	Item Barrabas	I.
	Item Thomas Tyburczÿ .	I. d. va.
	Item Blasius Zenkeralÿ .	I.
	Ibidem Thomas warga . .	I.
dedit L.	Item Nicolaus wayda . .	I.
dedit XXXVI.	Item Relicta Petri lepenÿes	I.
dedit XXXX.	Item Relicta Anthonÿ Chergew	I.
dedit I^{c}.	Item Thomas Zengyel . .	II.
	Item Benedictus halaz . .	II. d. va.
	Item Fabianus lepenÿes .	II. d. va.
	Item Johannes Moldvaÿ .	II. (*kitörölve.*)
	Item Emericus Zeel . . .	III. Item Emericum miserunt Ecclesie fl. I.

	Item Georgius Magÿarÿ .	I.
dedit L.	Item Stephanus paruus . .	I.
	Item Petrus Gyalaÿ . .	III. d. va.
dedit XXXX.	Item Fabianus Boros . .	I.
	Item Mathyas kozoros . .	I. d. va.
	Item Anthonius fekethe[1] .	I. dicit se habere pa . . . . .
dedit XXXX.	Item Anthonius Remete .	I.
	Item Andreas	I.
	Item Mathyas Isaak . .	II. d. va.
dedit I^{c} .	Item Gregorius Zabo . .	III.
	Item Albertus Georgÿ . .	III. Istum eciam miserunt Ecclesie.
	Item Gallus Zengyel . .	III. d. va.
	Item petrus Isaak . . .	III. Istum eciam dederunt Ecclesie.
	Item Anthonius Gyalaÿ .	III. d. va.
LXXX.	Item Stephanus Mezaros .	II.
	Item Michael Chynka . .	III. d. va.
dedit II^{c} .	Item Paulus Magyarÿ . .	III. promisit demetrius faber pro XXXII.
	Item Gregorius Gyalaÿ .	III. promisit Gregorius Arcupar fl. I.
	Item Briccius Gorbaÿ . .	II. d. va.
	Item Blasius Moldvaÿ . .	II. d. va.
	Item domus polzlucas . .	I.
	Item Albertus Johannis .	I. (*kitörölve.*)
	Item Miclosy dijenes . .	III. d. va.
dedit II^{c} X.	Item valentinus Magnus .	III.
	Item Georgius Koloswarÿ .	III. d. va.
	Item lucas kerekes . . .	III. d. va.
	Item Petrus Magÿarÿ . .	I. d. va.
	Item Andreas Biro . . .	I. d. va.
	Item Johannes Zekel . .	I. (*kitörölve.*)
	Item Stephanus Nicolai . .	II. d. va.
dedit L.	Item Albertus Boros . .	II.
	Item Nylas Janus . . .	I. d. va.
dedit II^{c} X.	Item Briccius Dalÿ . . .	III.
	Item warga Gergh . . .	I. d. va.
dedit I.	Item Johannes Dauid . .	III. d. va.
	Ibidem Georgius Dauid .	I.
dedit II^{c} .	Item Anthonius Molnar .	III.
dedit L.	Item Relicta Emerici dyak	II.

[1]) A »fekethe« név a kitörölt »Chergew« helyébe van irva.

	Item ladislaus kerekes . .	IIII. d. va.
	Item Mathyas dauidis . .	III. d. va.
dedit II^{c} XX.	Item Georgius Segges . .	III.
	Item valentinus warga . .	II. d. va.
	Item vrbanus	III. d. va.
	Ibidem Blasius kewer . .	I.
	Item Barrabas	II. *(kitörölve.)*
	Item Johannes warga . .	I. d. va.
	Item ladislaus warga . .	II. d. va.
	Item Clemens magnus . .	II.
dedit I^{c} .	Item Petrus Fekethe . .	II.
	Item Georgius Mezes . .	III. d. va.
	Item Jacobus Zabo . . .	II. *(kitörölve.)*
	Item Augustinus Turcus .	II. d. va. et habet Johannes kwn.
	Item Gregorius poocz . .	III. d. va.
	Item Matheus Zaaz . . .	I. d. va.
dedit L.	Item Benedictus kerekes .	I.
	Item Sebastianus Zylagÿ .	II. d. va.
dedit I^{c} XVI.	Item Valentinus Zendÿ .	II.
	Item Johannes Naagh . .	II. d. va.
dedit I.	Item laurencius Alch . .	I.
dedit II^{c} .	Item Jacobus faber . . .	II.
dedit II^{c} .	Item Mathÿas Sartor . .	III.
dedit I^{c} XIIII.	Item Emericus warga . .	II.
	Item Nicolaus [1]) kemerÿ .	III. d. va.

Item de Magyarwcz extra Muros exierunt Sedecim floreni in Moneta et dice LXXIII Illosque numerauerunt Blasius Sardi et Benedictus Vrbani de eadem plathea.

Intra Muros ascendendo.

	Item Balthazar Fejér . .	IIII.
	Item Stephanus Fejer . .	VI.
	Item Clemens	*(kitörölve.)*
	Item Petrus Alch . . .	III. d. va.
dedit I^{c} .	Ibidem weres peter . . .	I. dicit se habere pa . . . . .
	Item domus Benedicti Gogan	X.
	Item Janus kowach . .	II. d. va.
	Item petrus Sarwari . .	*(kitörölve.)*
dedit.	Item Demeter kowach . .	III.

[1]) Nicolaus a kitörlött Emericus helyébe van írva.

Media platea descendendo.

	Item Emericus Thegez . .	XII. d. va.
	Item Iadislaus Hwnyadÿ .	XX. d. va.
	Item Iadislaus Hengnegh .	III. d. va.
	Item Petrus Zuchaky . .	VI. d. va.
dedit.	Item Stephanus Zekeres .	I.

Extra Muros.

	Item Anthonius hertel . .	IIII.
	Item Thomas Zenegethew .	II.
	Item Andreas kowach . .	III. d. va.
	Item Johannes Magnus .	III. d. va.
dedit I^{c} XVI.	Johannes Magÿarÿ .	II.
	Item Stephanus Zaaz . .	III. d. va.
	Item Naagh Mathe . . .	III. d. va.
	Item Stephanus Zeel . .	III. d. va.
	Item Andreas Monostori .	III. d. va.
	Item Mathyas	II.
	Item Petrus Thar . . .	I. d. va.
	Item Iadislaus Peterdj . .	III. d. va.
	Item Johannes	II. d. va *(kitörölve.)*
	Item Benedictus kapusÿ .	II. d. va.
	Item Fekethe Gerger . .	II. d. va.
	Item Thomas Fekethe . .	II.
dedit LXXXVIII.	Item Albertus Farkas . .	II.
	Item Johannes kerekes . .	II. d. va.
	Item Michael Zekel . .	I.
dedit I^{c}.	Item Johannes Rosas . .	II. d. va.
	Item Michael Bede . . .	II.
dedit I^{c}.	Ibidem Gregorius Thoth .	I.
	Ibidem Johannes Hoos .	I.
	Item Istwan fÿ Gerger . .	II. d. va.
	Item Andreas Alch . . .	II. d. va.
	Item Bachÿ lenard . . .	I.
dedit LXX.	Item Stephanus laurencÿ .	I.
	Item Stephanus Fekethe .	III. d. va.
dedit I^{c}.	Item Peterdj peter . . .	II.
	Item Wamos Gergh . .	I.
dedit XXXII.	Item Naagh Gergh . . .	I.
	Item Thoth Pal	I. d. va.
	Item Anthonius lugas . .	I.
	Item Sebastianus Zekÿ . .	I.
	Item Paulus kallyanÿ . .	I.

Reuertendo a fine.

	Item Stephanus Bachÿ . .	I.
	Item Franciscus Mathyasÿ	I. d. va.
dedit fl.	Item Gregorius Zabo . .	III.
	Item Egri Janus . . .	I.
dedit LXX.	Item Gregorius kappan .	I.
dedit I^{c} X.	Item Georgius kerekes . .	I.
	Item Erdelÿ Gergh . . .	I. d. va.
	Item Zaaz Symon . . .	II. d. va.
	Item paulus Nylas . . .	II.
	Item kachÿ Balas . . .	II. d. va.
	Item Mathe kowach . .	III. d. va.
	Item Emericus Magyarÿ .	II. Ambrosius literatus promisit pro una dica.
	Item Johannes fekethe . .	II. (*kitörölve.*)
dedit L.	Item Andreas hoswaÿ . .	II. d. va.
	Ibidem Thomas Cantor . .	I. (*kitörölve.*)
	Item Anthonius Thathar .	II. d. va.
dedit LXX.	Item Naagh Gergh . . .	I.
dedit XLVIII.	Item Bachÿ Balasne . .	II.
dedit LX.	Item Relicta Stephani . .	II.
	Item Stephanus Zawkor .	I. d. va.
	Item Andreas warga . .	I. d. va.
dedit IIe XX.	Item Matheus Monostorÿ .	III.
	Item Martinus Santha . .	I. d. va.
dedit I^{e} .	Item Mathyas Olajus . .	II.
dedit IIe .	Item Johannes weegh . .	II.
	Item Petrus Ozwaÿ . . .	II.
	Item Nicolaus korpady . .	II.
dedit L.	Item Stephanus Palfÿ . .	I.
	Item Nicolaus weres . .	III. d. va.
	Item Egyed	I.
	Item Stephanus Fekethe .	II.

Intra Muros reuertendo. Platea Regis.

dedit IIe XXIIII.	Item Demeter fÿ Marthon .	II.
	Item Thoth Myclos . . .	II.
	Item Gregorius lajos . .	III. d. va.
dedit L.	Ibi Johannes Naaglabo . .	I.
dedit XX.	Ibi Relicta	
	Item Sarhayow Nicolaus .	III. d. va.
	Item Dauid	I. d. va.
	Item Naagh lazlo . . .	III. d. va.

	Item Marthon Thoth [1] .	II. d. va. ad I dicam.
	Item domus Zabo leurencz	III.
	Item Ibidem Stephanus kalmar	*(kitörölve.)*
	Item Ibidem Benedictus Zekeres	I. d. va.
	Item Zaaz Mathe . . .	I. *(kitörölve.)*
	Item Rewdj Emreh . . .	III.
	Item Ibidem Matheus Pellifex	I. *(kitörölve.)*
	Item Banabikÿ Balenthne .	II.
	Item Georgius Thegez . .	IIII. d. va.
	Item Oswaldus Themeswarÿ	I. d. va.
	Ibidem Andreas fodorhazÿ .	I. d. va.
	Item ladislaus Zabo . . .	III. d. va.
	Ibi Benedictus Mensator .	I. d. va. *(kitörölve.)*
dedit IIe XXXII.	Item Gregorius Mensator .	III.
	Item Bartholomeus Mensator	I. d. va.
	Item Themeswarÿ Benedek	II. d. va.
	Item Zabo Myiclos . . .	II.
dedit I^{e} .	Item Igyartho Peter . .	II. d. va.
dedit IIe XXI.	Item Thegez Pal . . .	II.
dedit IIe XXXII.	Item Albertus Zabo . .	III. d. va.
dedit.	Item Paulus Pellifex . .	III.
	Item Zabo Marthon . .	IIII. d. va.
	Ibidem Nicolaus Thapasto	I.
	Item Stephanus kenchees .	III. d. va.
dedit XXVIII.	Ibidem Dorothea . . .	I.
dedit I^{e} XXVI.	Item Michael Zekeres . .	III.
dedit I^{e} .	Item Petrus Zekeres . .	II.
dedit.	Item Nylas Alberth . . .	I.
dedit L.	Item Zabo Mathyas . . .	I. d. va.
	Item Petrus Zÿwgyartho .	II. d. va.
	Item warga pal	I.
	Item kwpas peter . . .	II. d. va.
	Item Nÿlas Janus . . .	II.
dedit I^{e} .	Item Thoth Emreh . . .	II. d. va.
	Item wargergne	II.
	Ibidem Gerardus warga .	I. d. va.
	Item Walentinus Nÿlas .	II.
dedit IIIe . den. minus VII. den.	Item Marcus kalmar . .	III.
dedit I^{e} .	Ibidem Ferencz	I.
	Item Naagh Janus . . .	V. d. va.
	Item Petrus Faber . . .	I. d. va.
	Item kwn Janus	V. d. va.

[1]) A *Toth* név a kitörölt *Gergh* helyébe van irva.

	Item Michael Zabo . . .	IIII. d. va.
	Ibidem Relicta Thome literatj	I.
dedit.	Item Elias Nyrew . . .	II.
	Ibidem Thoth Marton . .	II. *(kitörölve.)*
dedit I^{c} VIII.	Ibidem Ladislaus Thegez .	I.
	Item Andreas Nÿerges . .	I. *(kitörölve.)*
	Item Silvester	X.
	Item Zabo Egÿed . . .	XVI.
	Item Symon Nyrew . .	II.

Luporum.

	Item Andreas Nyerges . .	I.
dedit I^{c} LXXV.	Item Anthonius Nÿerges .	II. ibi promisit Johannes kwn pro d. L.
	Item paulus Nyerges . .	III. d. va.
pedit.	Item Stephanus Thegez .	III.
dedit II^{c}.	Item Petrus Chÿzar . .	III. d. va.
dedit fl. I.	Item Thegez Gergh . .	IIII. d. va.
	Item Zabo lucas	V. d. va.
	Item Thamasdyak . . .	III. d. va.
	Item Zabo Mehal . . .	VI. d va.
	Item Karoli Thomas . .	III.
	Ibidem Zabo Pal . . .	I. *(kitörölve.)*
	Item Zabo lazlo	IIII.
dedit II^{c} XXXIIII.	Item Dobo Mehal . . .	III.
	Item Zÿwgyartho dÿenes .	III. d. va.
dedit II^{c} XXIIII.	Item Sos Mathe cum Socra	IIII. relaxauerunt propter viduitatem.
dedit.	Ibidem Nicolaus paruus .	I.
	Item Egeresÿ Janus . .	III. d. va.
	Ibidem Barrabas . . .	I. d. va.
dedit I^{c}.	Item Zÿwgyartho Balasne .	II.
	Item Thoth gergh . . .	IIII. hic promisit Egidius Zabo pro fl. I.
	Item Biro Janus	II.
	Item Egÿedfy Mathyas .	II. *(kitörölve.)*
	Ibidem Egyed Thakach .	I. d. va.
	Ibidem Andreas fodor . .	I. *(kitörölve.)*
	Item fegwer Mehal . . .	III. d. va.
	Item Fabian kowach . .	IIII. d. va.
	Item Jacabfÿ Myclos . .	IIII. d. va.
dedit. ladislao de Hwnyad fl. I. dedit.	Item Hegedes mehalne .	II.
	Item Bartha Janusne . .	III.
	Ibidem kechethÿ Janus .	I.

	Item Thorday Jacab . .	III. d. va.
ladislao de Hunyad fl. I.		
I^{c} .X II.	Item Petrus Bachÿ . . .	X.
	Item Michael Hada . .	II.
dedit fl. I=I^{c} .	Item Emericus Zylwasÿ .	II.
	Ibidem paulus Banka . .	III.
dedit III^{c} .	Item Elias Zabo . . .	III.
	Item Benedictus Groz . .	III. d. va.
	Item Zekeres Lewrencz .	I. d. va.
	Item	
	Ibidem Benedictus ladislai	I. d. va.
	Item Olaws leurencz . .	II. d. va.
	Item stephanus Jofel dj. .	I.

Extra muros ascendendo.

	Item fekethe Gergh . .	I.
	Item warga Gal	I.
	Item Nicolaus Faber . .	I. d. va.
	Item Blasius Zabo . . .	I. *(kitörölve)*
	Item Michael pazthor . .	I. *(kitörölve)*
	Item Gregorius Bakolch .	II. d. va.
	Item kys Gergh . . .	II. d. *(kitörölve)*
	Item Mathyas Hos . .	II.
dedit XLII.	Item Johannes Fyntha .	I.
dedit L.	Item Sarko Andras . .	I.
	Item Petrus Paruus . .	II. d. va.
dedit II^{c} . XXV.	Item Jacab Hos . . .	III.
	Item Thoth Marthon . .	III. d. va.
	Item Augustinus . . .	I. d. va.
	Item Thomas	I. d. va.
dedit XLII.	Item lucas Chere . . .	I.
	Item Nicolaus Salgaÿ . .	I. d. va.
	Ibidem Matheus . . .	I.
dedit XXV.	Item Thoth Galne . . .	I.
dedit L.	Item ladislaus Zewke . .	II.
dedit I^{c} . XVI.	Item ladislaus Pereczsythew	II.
dedit LXXX.	Item Mathyas Fodor . .	I.
dedit L.	Item Gallus Zylagÿ . .	I.
dedit XXV.	Item Janus	I.
	Item Gregorius hegÿes .	I.

A fine reuertendo.

	Item Saswr benedekne .	I.
	Item Zekel Balas . . .	II. promisit fide mediante.

	Item Monostorÿ Alberth .	II. d. va.
dedit LX.	Item valentinus Magyarÿ .	I.
dedit I^{c} .	Item Gregorius Thoth . .	II.
	Item Matheus Peterddj . .	I. d. va.
	Item Palfÿ lazlo	I. dixit vnam Twnicam habere.
	Item warga pal	I. d. va.
dedit I^{c} .	Item Zewke Estwan . .	II.
	Item Thamasne	I. d. va.
dedit LXX.	Item dominicus	I.
dedit LXXXXII.	Item Thomas paruus. . .	II.
dedit LXX.	Item Nicolaus paruus . .	II. d. va.
	Item Ibidem Clemens paruus	I. (*kitörölve*)
dedit LVII.	Item Georgius Aran . .	II.
	Item Blasius kowach cum filio	II. d. va. Promisit fide mediante.
	Item ladislaus Baranÿaÿ .	III. d. va.
	Item Emericus faber . .	II. d. va.
	Item Thomas paruus . .	II. d. va.
	Item Georgius Zakach . .	I.
	Item Fylke Palne . . .	II. } d. va.
	Item Paulus Fylke . . .	I. }
	Ibidem demeter	I. d. va.

Intra muros reuertendo.

dedit.	Item Torday Balas . . .	II.
	Item Johannes kerekes . .	I. d. va.
	Item Andreas Bwzoganus .	II. d. va.
	Item Albertus weres cum filio	II. d. va.
dedit.	Item Johannes Zekeres .	I.
	Item keesgyartho Thomas .	II. Promisit demetrius faber pro eo.
dedit L.	Item laurencius Syweges .	I.
dedit fl. I.	Item Andreas hwnyadÿ .	II.
	Item Stephanus kalmar .	I d. va.
	Item Symon Zowanÿ . .	I. d. va.
	Item Gregorius Zowanÿ .	I. d. va.
	Item Fodor Andras . }	III. d. va.
	Item Petrus haznosy . }	
	Item Thothmehalne . .	I. d. va.
	Ibidem Gregorius waida .	I. (*kitörölve*)
dedit LVI.	Item Santa palne . . .	I.
	Item Santa Thomas . .	IIII.
dedit fl. 1. dedit.	Item Syweges Balent . .	III.
dedit.	Ibidem pietrix	I.

dedit L.	Item Demetrius Zabo . .	II.	d. va.
	Item poharnokne . . .	III.	d. va.
	Item valentinus keuesdÿ .	I.	d. va.
dedit II^{c} .	Item Martinus weres . .	II.	
	Item Symon Egidÿ . . .	I.	d. va.
	Item Mathe Peter . . .	I.	*(kitörölve)*
	Item Blasius Chengerÿ .	II.	
	Item wayda gergh . . .	II.	d. va.
dedit fl. I.	Item Zekÿ ferencz . . .	III.	Ladislaus de Hwnyad promisit pro eo.
	Item laurencius Ethwes .	II.	d. va.
dedit fl. I.	Item Somogÿ Benedek . .	IIII.	d. va.
dedit L.	Item Gallus warga . . .	III.	d. va.
	Item Wyngarthÿ Thamas .	III.	
dedit LXXVI.	Item Michael farkas . .	I.	d. va.
	Item Johannes kechethÿ .	I.	d. va.
	Item Andreas Zabo . .	IIII.	d. va.
	Item Gerard	II.	*(kitörölve.)*
	Item Thomas Danka . .	II.	d. va.
	Item Mathyas literatus cum Socra	II.	
	Item Relicta Andree Thÿmar	I.	*(kitörölve.)*
	Item Mathyas et Blasius hws tartho	III.	ibi signarunt vnum vas vini.
dedit in Moneta III^{c} XXXVI.	Item Gergerkowachne cum filio	IIII.	
dedit I^{c} .	Item paulus fodor . . .	I.	d. va.
	Item Damianus Bolgar . .	III.	d. va.
	Item Petrus Sarwarÿ . .	II.	d. va.
	Item Franciscus Olah . .	III.	d. va.
	Ibidem Ambrosius Chethel .	I.	
dedit II^{c} XXII.	Item Gregorius Zabo . .	III.	
dedit.	Item Michael Thakach . .	I.	
dedit II^{c} XXIIII.	Item Michael Monostorÿ .	III.	
	Ibidem Johannes Barthwaÿ	I.	
	Item weres Thamas . .	III.	
	Ibidem Barrabas . . .	I.	*(kitörölve.)*
dedit XXXII.	Item Nicolaus Nylas . .	I.	
dedit.	Ibidem Mathyas Zekeres .	I.	
	Item domus Zabo lazlo . .	III.	
	Item Zabo Alberth . . .	II.	
dedit duas faretras et LVI den.	Item Stephanus Thegez .	IIII.	
	Item Demeterfy Peterne .	II.	d. va.
dedit.	Ibi Fabianus	I.	

	Item Benedictus Mathye .	I.
dedit simulcum faretra et d. I^{e} .	Item Petrus Thegez . .	II.
dedit.	Item Johannes Arcupar .	I.
	Item Ambrosius literatus .	III.
	Item Egidius faber . . .	IIII.
	Ibi Stephanus Sartor . .	I. d. va.
	Item laurencius Arcupar .	II. d. va.

Zeben weza.

	Item Thomas	I. *(kitörölve.)*
dedit L.	Item Petrus Thakach . .	I. d. va.
	Item Item Johannes Majos .	I. d. va.
	Item Mathyas dyak . . .	I. d. va.
	Item Emericus de Cassouia	I. *(kitörölve.)*
	Item Stephanus Thompa .	I. *(kitörölve.)*
	Item Symon Hawaselwÿ .	I. d. va.
dedit IIIe *(kitörölve)*	Item Stephanus literatus .	III.
	Item kÿs Mathe	I. d. va.
	Item Johannes Naaghlabo .	I. *(kitörölve.)*
d. XVIII. *(kitörölve)*	Item Martinus wak . . .	I.
	Item Zewkernÿes peter . .	I. *(kitörölve.)*
	Item Stephanus hymko .	I. *(kitörölve.)*
dedit LXXV.	Item Gaspar	I.
	Item hawaselwÿ Myclos .	I. d. va.

Intra Muros.

dedit fl. I.	Item Gallus Thegez . .	X.
	Ibidem Blasius Chwkas .	I.
	Item domus demetrij kolond	IIII.
dedit L.	Ibidem Matheus Thoth .	I. d. va.
	Ibidem pangraczne . .	I.
dedit fl. I.	Item ladislaus kolchar .	IIII.
dedit fl. et L.	Item Egidius faber . .	IIII. d. va.
	Item valentinus paysgyartho	II. *(kitörölve).*
dedit.	Item kÿs Igyartho Gerger	II.
	Item Zabo bereczne . .	VI. d. va.
	Ibidem Elek Zewch . .	I. d. va.
dedit I^{e} LXXIIII.	Ibidem Igartho Janus . .	II.
dedit IIIe .	Item Thomas Igÿartho .	III. d. va.
	Item paulus Zywgyartho .	II.
dedit I^{e} XXXII.	Item lucas Nyerges . .	II.
dedit IIe .	Item lucas Nyerges . .	II.
dedit.	Item paÿsgyartho valent .	II.

dedit simulcum fa-
retris tribus fl. I. Item Emericus Thegez . III.
Ibidem wyncze . . . . I.

Zene veza.

Item Elias Dobo . . . XX.
Item Gregorius Arcupar . VII.
Item Petrus hos . . . I.
dedit IIc. Item ladislaus Thoth . . I.
Item petrus warga . . . I.
Item Briccius . . . . I.
Item Stephanus witripar . IIII. d. va.
Item Martinus Nyerges . III. d. va.
Item Michael Zÿgyartho . II. d. va.

Sumpma facit in fl. Auri decem et octo flor. et in Minuta pecunia Centum flor. percentum et Septuginta tres centos denarios, absque vadÿs, et triginta septem denarios.

Item de predictis pecunÿs exactis tam de wadÿs quam de exactis camsimus pro Tricentis XXV. den. florenos Auri quinquaginta, Item Sedecim fl. campsimus pro Tricentis den.

Sumpma facit quantum de redempcione vadiorum dederunt, faciunt fl. Auri triginta et quadraginta Centos den.

Item Nos Egidius Zabo Johannes Magnus Gregorius Arcupar Demetrius faber Jurati Cines et Ambrosius literatus, hodie videlicet feria sexta ante festum beati Fabianj et Sebastiani martÿrum dedimus totam et Integram racionem de omnibus et singulis exactis.

Item dominis ladislao de hunyad Juratociui nouo, ac Thoma literato Elia dobo. Emerico Thegez ladislao Zabo Johanne kwn petro Chyzar Georgio Thegez Petro Bachy Stephano Iweges ad premissa rogatis et deputatis, dederunt racionem Integram de perceptis Centum et tredecim flor. Auri, quos quidem exposuerunt ad facta Ciuitatis. Item remanserunt wadÿa ad ducentas dicas et Sex, quosquidem et quequidem wadya assignauimus predictis dominis nostris.

Anno domini Millesimo cccc-mo quinquagesimo tercio in die Ad uincula beati petri Apostoli de Taxa imposita ad singulas tres dicas floreni Auri, que sunt exposita.

Item primo Johanni Olaho familiari ladislai de Hwnÿad pro quodam equo, qui in facto Civitatis est destructa (*igy*) dedimus
Sex flor. Auri.

Item de eisdem pro vino quod propinauimus Cancellario et Nobilibus . . . . . Ic LXXXXII. den.

Item de Petro Bachÿ recepimus vnum kwpatum domino Regÿ, in

quibus continentur tres Marce argenti Budensis et Sex lotones, quosquidem promisimus eidem de Taxa premissa soluere.

Item de Taxa premissa Blasio Chwkas pro conduccione Nunciorum ad dominum Regem dedimus . . . . . flor. Auri tres.

Item pro redempcione literarum Notario, quum misimus Nunccios ad dominum Regem dedimus . . . . . IIc . den.

Item Stephano Fejer dedimus pro suis debitis Ic XXVIII. d.

Item quum Nunccÿ nostri recesserunt faretram cum arcu comparauimus . . . . . flor. vno, Auri, cum Sagittis LXXI. den.

Item primo videlicet In festo beati Demetrÿ confessoris, quum Incepimus Ambulare ad exigendam Totalem Taxam, eadem die ad prandium ad decem personas exposuimus . . . IIc . VIII. den.

Item eadem die recepimus vadÿa in farkawcz[1]) ad dicas Centum et remisimus apud Gregorium Arcuparatorem.

Item vice tercia eadem die recepimus vadÿa In Thordawcza et Zeben vcza, et misimus apud Jamfatum Gregorium Arcuparatorem, super quibus sunt dice Triginta quinque.

Item seruitoribus Civitatis wlgo Taligas et alÿs dedimus L. den.

Item Sabbato die videlicet secundo die festi beati Demetrÿ confessoris perambulauimus a Nicolao Zompol Incipiens pertotum Circumeundo Monostor wcza hyd wcza Magyar wcza kezep wcza et keral wcza intra Castrum vsque domum Egÿ[2]) Zabo, et recepimus wadÿa in numero Centum et ad viginti quatuor ad dicas computando, et misimus apud domum dicti Egidÿ Zabo, super quibus confidimus Symonem Rasorem.

Item eadem die ad prandium exposuimus Centum Sexaginta octo den. ad decem personas.

Item Seruitoribus Civitatis quinquaginta sex den.

Item feria secunda secundo videlicet die beatorum Symonis et Iude per Ambulauimus Mediam plateam et farkaswcz extra Muros, super quibus sunt dice quinquaginta sex, quequidem wadya misimus apud Johannem Magnum.

Item eadem die exposuimus ad Collationem ad personas Sedecim Centum den.

Item familiaribus Civitatis dedimus Septuaginta quatour den.

Item Notario Ciuitatis dedimus pro laboribus IIc denarios et XIII. den.

Item feria secunda per Ambulauimus Magyarwcza extra Muros, ibique recepimus wadÿa, super quibus sunt dice LXXII, quosquidem misimus apud Demetrium Fabrum.

Item Circumspecto Nicolao pogan Ciui Tordensi in festo beate lucie dedimus et assignauimus Centum florenos Auri puri, quosquidem dictus

---

[1]) Igy irva farkas-wcza helyett.

[2]) Igy *Egidÿ* helyett.

Nicolaus nobis Mutuauerat dum et quum Nunccios nostros ad Serenissimum dominum ladislaum Regem transmiseramus in facto Ciuitatis.

Item ladislao de Hwnÿad dedimus tres flor Auri ad illa debita, que exposuit, quum misimus ad dominum Regem.

Item Johannes Magnus secundo die festi beate Elizabet de Suprascriptis wadÿs dedit duos flor.

Item in vigilia concepcionis virginis Marie Idem Johannes de wadÿs predictis dedit Nouem Centos den. et L. den.

Item Gregorius Arcuparator eadem die videlicet secundo die festi beate Elizabet de dicis et vadÿs Suprascriptis dedit Nouem fl. Auri et den. IIe XXIIII.

Item in vigilia concepcionis virginis Marie Idem Gregorius Arcuparator de wadÿs predictis dedit quinque Centos den. et LXVI. den.

Item In festo beate lucie dictus Gregorius dedit de wadÿs predictis fl. Auri duos.

Item Symon Nyrew eadem die dedit de vadÿs Suprascriptis quinque fl. Auri puri.

Item in vigilia concepcionis virginis Marie Idem Symon de wadÿs predictis dedit duos fl. Auri, et Octo Centos d. et LXXX. den.

Item In festo beate lucie dictus Symon de wadÿs predictis dedit fl. Auri quinque.

Item Demetrius Faber de wadÿs Magyarwcza eadem die dedit tres flor. Auri et d. Ve L. den.

Item in vigilia concepcionis virginis Marie Idem demetrius Faber de wadÿs predictis dedit vnum fl. Auri et Septemcentos den.

Közli: Szabó Károly.

A hazai képzőművészet, műipar, nemzeti viselet, fegyvergyártás és háztartás történetéhez II. Rákóczi Ferencz udvarában s korában.

(1706—1711.)

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Ezek után menjünk által ezentúl úgy szólván egyedűli — egymagában is elég bőanyagú — kútfőnkre: Sámsondi és Ér-Körösi *Körössy György* főkamarás és fejedelmi kincstartó *levelezéseire*. Az öreg Körössyt, Szabolcs megyei jó birtokos nemest, 1681-ben fogadá Zrínyi Ilona fejedelemasszony, egyetlen fia, az akkor még alig négy-öt éves gyermek II. Rákóczi Ferencz mellé komornyikúl. A derék ember rendkívűli hűséggel nevelé, ápolá, szolgálá a nagyfényű Rákóczi-ház egyetlen sarjadékát; vele járt Thököly táboraiban, és midőn a gyermeket a gonoszakarók meg

akarák mérgezni s e végből Körössynek csábító ajánlatokat tőnek: a hű ember elszörnyűködve utasítá vissza a galád ajánlatot, fölfedé azt az aggódó anyának, sőt ettől fogva, növendéke életeért folyton rettegvén, — maga lőn a kis Rákóczinak szakácsává is. O vigyázott a szeretett gyermekre a hosszú munkácsi ostrom alatt, azután pedig elkíséré őt Bécsbe, Neuhausba, — hol a hálás fejedelem-fiú keserves sírásra fakadt, midőn a kegyetlenszívű jezsuiták ezen egyetlen régi emberét is el akarák tőle választani. Mindvégig háladatos is maradt Körössyhez férfi-korában is. Midőn később javait átvevé: a hű öreget összes jószágai praefectusává, majd háborújának kitörése után főkamarásává és családi kincseinek őrévé tette.

Ott űlt aztán Körössy Munkács sziklavárában és mint valami vén sárkány, oly féltékeny gonddal őrizé szeretett ura, fejedelme kincseit; mindenről pontos számadást vitt, és ha Rákóczi olykorolykor sok értékű ingóságok, drága díszruhák stb. kiadását rendelé el: az öreg még zsörtölődék is, és nem ritkán — *ócskábbakat* küldött ki, — jó lesz ott a táborban ez is! A fejedelem pedig, ha ilyesekért néha kissé megneheztelt is reá, nemes szíve meg csakhamar kibékűlt, sőt maga sietett hű gondviselőjét megkérlelni, mint pl. 1708. nov. 29-ről Patakról irott levelében: ».... Leginkább csudálom, hogy gyermekségemtűl fogvást ismervén Kglmed, oly vélekedésben vagyon, hogy megvetettem, *kiért — én jól tudom, — hogy az Isten büntetését is érdemleném.* Kihez képest, ha nehezebben írtam is: *az informatiónak tulajdonítsa Kglmed, nem az én tartós haragomnak.*«

A fejedelem ilyetén nemeslelkű nyilatkozatait tartalmazó leveleit aztán a vén ember kegyeletes hálával őrizé meg, olyféle megjegyzések reájok írásával, hogy az Úr-Isten ezer áldásával áldja meg azt, a *a kit ő nevelt!* . . .

Ilyen viszony vala az ifjú fejedelem és vén, durus kincstárnoka közt. Azonban ez nem tartozik szorosan véve mostani tárgyunkhoz; lássuk tehát Körössy György levelezéseinek az udvari élet culturtörténetileg érdekes mozzanataira vonatkozó részleteit.

Fogarassy István kamarás és főpohárnokmester írja ex Castris ad Maróth positis die 9. Julij 1708, — tehát a fejedelem oldala mellől, — az öreg Körössynek: »A *tarsolyt* elküldötte Kglmed, s a *láding* sohult nincs. A *deli csizmát* nem láttam; másként, ha hozzám küldötte volna Kglmed, csináltattam volna *patkót ezüstből reá.* A kis *vitézkötést* ő Fölségének megmutattam; a *dolmány mellyére* csináltasson Kglmed harmadfélszer ennyi hosszat, és oly subtilis szálon, valamint a körűletin van; *az újjára* proportionaliter. Hasonlóképpen *a mentére.* — A *kék köntösnek* továbbvaló dispositióig hagyjon békét Kglmed, mivel *a gombokat*

most készítik hozzá Selmeczen. Most nem fog kívántatni ily *vászony-dolmány* több, hadd maradjon a vászony.

Ő Felsége azt parancsolja, hogy mentűlhamarébb a *fehér, veres*, és ha van több *köntös* készen, Kgld sietséggel küldje el, mivel ő Fölsége már egynéhány rendbéli köntösét *ajándékozta el.* Csizmája ő Fölséginek teljességgel nincsen, ha Kgld nem küld.

Az inasoknak Kglmd csizmát küldjön, mivel már soknak kiesett a csizmából a lába. Szekeresnek egy nadrágnak való posztót. Asztalkeszkenőt 12-t, diót, virágot, szekfüvet pecsét alatt elvettem, tarsolyt és vászondolmánt. Én is elküldöttem Kgldnek inas uraimék (csupa előkelő nemes ifjak) dolmánya és nadrágja mértékét. *Kávét* az első alkalmatossággal küldjön Kgld, — bizony nincs több egy pergelésre valónál.«

Körössy följegyzé a levél külsejére a nemes apródok neveit a kiknek dolmány s nadrág mértéke megjött. Ezek Várady, Csomaközy, Karcsay, Jármy Miklós, Jármy István (az apjok ezredes volt s Rákóczi szolgálatában harczon esett el;) Nógrády, Szekeres (az apja szintén ezredes), Bicskey, Osztrozó(?), Ajtay, (az apja nagybányai inspector.)

Mint e levélből látjuk s a többiekből is látandjuk, a fejedelem és udvar ruházatai elkészíttetését, sőt részben az udv. konyhának is (fűszerekkel, kávéval, csokoládéval stb.) ellátását a két kamarás vezette; különösen pedig a Munkácson folytonosan dolgozó udvari hímzőkre, varrókra, szabókra, gombkötőkre, skófiumkészítőkre, kordoványgyártókra, szűcsökre, sátormesterekre, nyereg- és szíjjgyártókra, csizma- és szarukészítőkre stb. az öreg Körössynek volt gondja; a mi, főként a kényes műizlésű fejedelem saját ruházatai elkészíttetését, továbbá mind ezek, úgy az egész udvariak fizetését, a szükséges sokféle kelmék, anyagszerek, kellékek beszerzését stb. illetőleg, — nem volt valami könnyű feladat. És Körössy mind ezt a legnagyobb pontossággal bírta intézni.

1708. júl. 16-kán a teszéri (taszári) táborról ismét ír Fogarassy, Körössynek: »Azt gondolta a Felséges Fejedelem, hogy már is kész a *fejér köntös.* Ezen vitézkötés (mellékelve volt) szélesebb ne legyen, hanem harmadfél ennyi hosszú, a minapi írásom szerint. A *veres mentére való vitézkötés* nem ilyenforma legyen mint ez, hanem keskeny, hosszú. A *varrók* (hímzők) a mely dolmányt varranak, annak a mentéje hosszú leszen. Ne heverjenek a mesteremberek, mivel ő Felsége igen sürgeti a munkákat. Kérem az Istenért Kgldet, küldjön Kgld kék, zöld, veres, fejér és sárga *sodrott selymet* egy-egy lattal, sokszor kívántatik ő Felségének hol feslésre, hol más varrogatásokra. Ezeken kívül itt ő Felsége számára csináltatni fogok csizmákat, — azoknak *béllésére* kívántatik valami materia. Papirossam sincsen, ha Kgld meg nem szán s nem küld egy konczczal. Nékem sem serpenyőm, sem fontom,

gyakorta hoznak holmi fűszerszámot, s nincs mivel bévennem, — bár csak azt küldje el Kgld, a ki eddig nálam volt. Ezen kis papirosba takart két mustraposztóból szabathat Kgld ő Felséginek köntöst; ezután megmondja ő Felsége: *arany vagy ezüsttel* kell csinálni? (hímeztetni.) Az inasok valamennyien itt vannak, mind küldöttek mértéket.«

Látszik e levélből is, a föntebbiből is, hogy a legtöbb megbízást Fogarassynak maga a fejedelem adá, a ki a legkisebb hímzés, vitézkötés stb. alakjára nézve is vigyázott. Körössy alá is húzza a leveleknek minden ilyes pontjait, hogy a legcsekélyebb is a fejedelem akarata szerint történjék.

Júl. 19-kén újabb levél a ghímesi táborból: »Urunk ő Felsége úgy emlékezik reá, hogy Kgldnél (*Szécsényben*, mert itt volt ekkor az udvariak egy részével Körössy) volnának *pantallérvasak*, *aranyasok*. Parancsolja azért ő Felsége, hogy, ha megvadnak azon pantallérvasak: mentűlhamarébb *veres-bársonybúl* szíj helyén csináltatni és *széles aranygalanddal beszegni* a két szélit, és a közepit is ilyformán czifrázni, a *mint ezen mustra rajzolva van*. Kgld ne legyen sollicitus csatok iránt, hanem bagariával végig megbéllelvén, sietve küldje el. — Pénzem vagyon, mert Ns. Nagy-Hont vgye adott bé 3000 rhénest, Ns Túrócz vgye penig 2000-et. »De mind apró pénzt adtak, »győzi az Isten számlálni, — mérni sem győzöm azon pelyvát!«

A trencsényi ütközet után a fejedelem maga is Szécsényhez száll vala, — Körössyt hátrábbküldé Egerbe. Ide ír neki 1708. aug. 8-kán Fogarassy Szécsényből: »Az Felséges fejedelem parancsolatjából ezen *bált* küldöttem Kgldhez, hogy első alkalmatossággal küldje Kgld Munkácsra. Úgy van most is bérakva, a mint idegen országon bérakták, — *üvegek* vannak benne. — Ebben a kis ládában vannak *viaszos vásznak* és ajtóra vagy ládára való pléhek, — ezek maradjanak Kgldnél, mivel szüksége lészen ő Felséginek mindezekre. — A házőrző inas a kék posztóval burított ládát kéri, a kiben van a Fels. Fejedelem *térdeplő materiája* (keleti szőnyeg) és egyéb portéka. A konyhamesternek penig küldjön Kgld *húsz font borsot*, nékem pedig egy pár süveg jóféle *nádmézet*.«

»P. S. Habort keze alatt vannak a Fels. Fejedelem italára való *borok*, egy hordóval hozzon el Skarbala uram, egy hordó pedig félben van: abból színelje tele ezen pinczetokot és a többit töltse meg belőle, a ki a pinczetoktúl marad.«

Most megszakadnak a levelek egész 1708. octóberig, a mikor a fejedelem Szathmárban, Körössy pedig már szokott fészkében Munkácson vala. Fogarassy oct. 18-kán Nagy-Károlyból írja öreg collegájának: »Mivel ő Felsége parancsolatjából ezen étekfogót küldöttem *savanyóvízért*, nem találván közelebb *ő Fel-*

ségye italára alkalmatossat, egynehány rendbéli szekereslovat már is kifárasztattam sok ide s tova való járással; azért, ha Kgld jóakaratja nem accedál, hogy maga lovaival felváltsa, Munkácsrúl a *(szolyvai?)* savanyóvízig kifáradnak ezen rendbéliek; ő Felsége engemet bíztatott, hogy Kgld meg fogja cselekedni: mivel soha nem tudom, hogy *így óhajtotta volna a savanyóvizet, mint mostani betegségében.*« (Rákóczit ekkor a hideg lelé; alkalmasint a szathmári mocsárgerjek okozák baját.) »Az inasoknak (téli) süvegek nincsen; csizmát most csináltatok Szakmártt nekiek, Karcsay és *Mikes* [1]) a mentéjeket kérik.«

Ezután oct. 27-kéről következik újabb levél, Szathmárról, ugyancsak Fogarassytól: »A *posztót* elvettem, két darab zöldet és egy karmazsínszínt. Az inasoknak küldjön Kgld vagy tíz pár *csizmát,* és ő Felsége számára két vagy három *czapát* (kardhüvelyre,) mivel itt *fínom csiszár* lévén, dolgoztatni fogunk vele. Az Istenért, *herbatét* küldjön Kgld, mert betegeskedvén ő Felsége, megitta már a ki volt; valami szép *nádmézet* is, ha volna; egy csomó *veres* sodrott selymet, mert a ki nálam volt, már felvarrogatták.« (Legelőbb tehát a *vörös* fogyott el: ez lévén a magyar öltözetek praedomináns színe.) »A szegény doctor Lang is (a fejedelem udv. orvosa) igen beteg, én is, azért doctort nem kaphatok, mivel több itt a doctorné a doctornál. »A Kgld híres tót udvarbírája bár küldene már valami *bronzát vagy fínom sajtot a Fels. Fejedelem számára;* ott elég zsíros szokott lenni a juhnak teje s maga pedig tudna hozzá, ha jó tót volna.« (E sorokat Körössy, különös figyelme jeléül, egészen körülkerítette.) »Itt most két étekfogót esketek be: Angyalosy Ferenczet és Baló Józsefet, — Kgld küldje el a *libéria-posztójokat,* hadd csináltassák meg a köntössöket. Henter Mihály urammak committált ő Felsége egy köntösre való *angliát,* az öregnek; kéri Kgldet szépen, ha lehet: *franczia-kék* légyen, vagy *kökörcsön-szín,* s mentűl hamarébb küldje el.«

Körössy gyorsan intézkedett, mert *oct. 30-kán* már így válaszol neki, Szathmárról, Fogarassy: »A *herbatét,* a ki igen szükséges volt, két csomó *veres selymet,* tíz pár *veres-csizmát,* négy *török-gatyát,* két pár *kapczát,* egy *süvegre való zsinórt,* két *czapát,* a minap pedig egy vég karmazsín-szín posztót, nro 56-ik, 30 sing; item, egy vég zöld fajlandist, nro 47-ik, sing 30, fertály 3; harmadikát zöld remeket, nro 27-ik, sing 33, fertály $^1/_2$ elvettem, (értsd: vettem, megkaptam.) Még senkinek mindeddig is ő Felsége nem parancsolt belőlök.« Az új étekfogók libéria-posztóját sürgeti, mivel már beesketék őket, conventiójok kijár, s libéria nélkül szolgálatot nem tehetnek. »Az inasoknak *mentét* küldjön Kgld,

[1]) *Kelemen,* ki ekkor volt 18 éves ifjú.

mert megveszi őket a hideg; ím a Zombory gombjait elküldöttem, ha nem akarja neki megbélletni, — küldje el bélletlen is, maga megbélli itt.«

Szathmárról nov. 1-jén: »Urunk ő Felge *kristályüvegeket* kéreti, a kiket Kray Jakab uram hozott, (Danczkáról), ezen alkalmatossággal küldje el Kgld. Azon vég *veres posztót,* mellyet küldött volt Kgld, ő Felge mind kiosztatta az étekfogóknak, de mégsem elég. Megvan még az zöld fajlandis, — tudom azt ki fogja osztogattatni ajándékban.«

Nov. 4-kén Szathmárról: »Urunk ő Felge parancsolatjából küldöttem Kgld kezéhez *két szkófiommal varrott török nyerget,* két szőrhara *díb-dáb könyveket,* és egy kis ládát, melyben holmi *írások* vannak: mindezeket *Pápay János uram hozta Constancinápolyból.*« — Ezen »*díb-dáb*« könyvek és kéziratok, mint Pápaynak általam már a Monumentákban (Írók, XXIII. köt.) kiadott jegyzékéből kitűnik, *Thököly Imre naplói, leveles- és egyéb könyvei s iratai valának.* Bár sok ilyen *díb-dáb* maradt volna fenn!...

Nevezetes még, a mit Fogarassy e levelének hátsó lapjára, *gr. Gyulay Ferencz* udvarnok, Körössynek írt: »Jó Uram! Rövid lévén az alkalmatosság, más levelet nem írhattam; hanem Fels. Fejedelem parancsolja: *küldje el az táboron velünk hordozott ő Felsége könyveit, thékáival együtt.*«

Íme tehát, a tudományokban gyönyörködő fejedelem, a táborok harczi zaja közepette is *egész kis könyvtárt hordoz vala magával,* hogy kedves olvasmányait ott se kelljen nélkülöznie.

Egy ugyan-e napokban kelt dátumtalan, de Körössy által — szokott pontos rájegyzése szerint 1708. nov. 8-kán reggeli 8 órakor vett — levelében Fogarassy újból sürgeti az inasok mentéi elküldését, mert »megveszi őket a hideg, — szolgálatra fel nem jöhetnek mente nélkül.« Egyébiránt posztókrúl (egy vég finom zöld anglia, más vég fajlondis és egy pár sing franczia kék) ír, és végűl a danczkai kristályokról: »A *kristályüvegek* tetszenének ő Felginek, de igen aprók, csak négy korty, a vizespoharok pedig urinális formák.«

Nov. 9-kén Szathmárról: »János mester (udv. szakács) efféle (mustrát mellékel) portékákat kér a konyhára, *tarnaszolnak* vagy minek hívja, és ezeken kívűl *apró darát,* mert se nálam, se az udvari commissáriusnál nincs.«

És nov. 11-kén, még ugyanonnét: »Most utólszor küldvén *savanyóvizért* ő Felge parancsolatjából, küldöttem Kgldnek *gödénybőröket,* (sic) de oly helyen tartassa Kgld, hogy mindenkor a szél érje. És a híres *kristályüvegeket* is elküldöttem, mivel mind Csáky István Uramnak ő Ngának valók. (Gr. Csáky I. t. i. igen kis termetű emberke volt.) Prínyi András uram szépen kéreti Kgldet, hogy a dolmányát és nadrágát a szabókkal küldesse el

Kglmed. A sátoromat is elküldöttem a *sátormestereknek*, hadd igazgassák meg és *árbuczfát* is csináltassanak.« Egy új étekfogónak, Kiszely nevű bejárónak kér liberiát és Monoky nemes apródnak nadrágot.

Ezután a fejedelem, udvarával, Fogarassyval, Sibrikkel, Török Andrással, Beniczkyvel stb. Sáros-Patakra utazott, és innét ír nov. 18-kán *ő maga*, hű öreg kincstartójának: »Gyulay ez mai napon elérkezvén, nem kevés csudálkozással tapasztalom, hogy Kgld az *kárpitok* iránt küldött parancsolatomat elmúlatta; mivel ámbár azokat nem specificáltam is, tudván mindazáltal, hogy az *zöldeken* és *feketéken* kívül egyebek most kezénél nem találtatnak, — ezen expressus étekfogómat (Patakyt) kénszeríttettem a végre küldeni, hogy azokat időmúlatás nélkül *egy karos bársonyszékkel és az zöld baldachínumhoz tartozandó hátulsó matériával* ideküldje; és mivel Kray Jakab mondotta, hogy azon *ezüsttálakot és tányérokat*, az mellyek csináltatására volt parancsolatja, magával elhozta: az mely portékákat hozott, hányattassa fel Kgld, és ha közöttök találják, küldje el.«

Az itt említett zöld baldachín és hozzá való bársonyszék bizonyára *trónúl* kellett, a Sáros-Patakon ekkor tájban megnyilandott országgyűlésre.

Nov. 29-kén ismét maga ír a fejedelem Patakról Munkácsra Körössynek: »Szakmárról írtam vala Kgldnek, hogy *szürke posztót* küldjön számomra, de válaszszát nem vehettem; melyre nézve újonnan is írom, hogy ezen két mustrából maradott posztókat küldje el számomra Fejessel, ki is úgy induljon, mind az *bársonyköntöst* úgy csináltassa, hogy pro 5. Decembris (az országgyűlés összeűlésének napja) estvére itt lehessen. Az *bársonymentének* az gallérját is megbélleltesse Kgld kívűl, és azt az mentét jó hosszaskán csináltassa; *süveget* is hozzon hozzá, s az *veres övet* is küldje el általa. Ezzel Kgldnek rövid idő alatt való *gyógyulást* kívánok.«

Úgyan e napokban, nevezetesen 1708. nov. 25-kén Fogarassy is újból fölkeresi Patakról Körössyt. A levél eleje víg tréfákkal teljes: mily jóízűn nevetgéltek a hintóban, Török Andrással, Sibrikkel, Grabaricscsal együtt utazván Szathmártól Sáros-Patakra. Azután áttér a szokott megbízások és szükségletek elősorolására: »Se *czitromom, se nádmézem* annál több, a ki skatulyában van metélve; minden harmadnap pedig *fahéjvizet kell főzni*, — arra alábbvalót küldjön Kgld, vagy hozzon. Kiszel *bejáró*, ő Felsége pedig sürgeti a köntösét, s posztója nincs, — írtam Szakmárrúl is Kgldnek.« Egy étekfogónak is régóta már nincsen liberiája — küldje el azt, úgy Prínyi András köntösét is. »Ha jó móddal elküldhetné Kgld azt a *nagy két üveggalaczkot*, kívántatnék, mert ha útra megyünk, nincs miben *színeljek bort*; nem mondhatom,

hogy *színeltessek*, mert csak egyedűl vagyok. Ő Felge ezt tudakoztatja: hovávaló bor volt az, emlékezik-é Kgld rá, *mikor megfogták* (t. i. a fejedelmet Sáros várkastélyában, 1701.) *s színelve vitt magával?* mert egész utazásában *jól megtartotta színit és ízét.* Úgy emlékezik rá ő Felge, hogy *tályai* volt, de miféle? nem tudja. — A *fahéjam* is fogyatékján van már, az is kell. A fejedelemnek *asztalkeszkenők* kívántatnak, s *kávé* is, ha volna. Sok bajom van, de nem jut mind eszembe.«

Kerczell András udv. commissárius Sáros-Patakon, 1708. nov. 28-kán quietálja Lipóczi Keczer Sándor tartományi főbiztost, hogy tőle »az Felséges Udvar számára *1500 sós limóniát*, egy kis zacskó *apró darát*, 99 pár *fekete csizmát*, 30 bokor *sarut*, 592 istrángot, 393 ökrös-kötelet, item két kis faedényekkel *sardellit* és *caprellit*« általvett légyen.

Végre még Fogarassynak van ezen évből két levele Patakról Körössyhez, ú. m. dec. 5. s 10-kéről. Az elsőben, az adatokat kéri Fogarassy: mi mindent kapott Körössytől az ónodi gyűléstől fogva e mai napig? »hadd adhassam bé Kgldnek számadásimot; mert rövid időn rajta megyünk a németen, *ha el találok esni*, — in confusio maradnak az írásim. Így még soha nem resolválta magát az ország, ellenségének elrontására, mint most. A békességhez nem lehet bíznunk, hacsak két kézre, kétszer-háromszor jól meg nem vagdalkozunk.« A *dec.* 10-iki levéllel pedig Körössynek dec. 8-iki levelére válaszol: »Az *ezüstmüről* való írásim ott vannak Kgldnél, feltanálja, csak keresse jól. A Gellestitűl küldött *anglia* most is megvan. — Urunk ő Felge azt parancsolja, hogy az mente újja lehet oly hosszú, *mint a mente*, de úgy, hogy *fülestül* legyen oly hosszú, és gombok ne legyenek a mente újján; már is megijedett ő Felge, hogy nem lesz kész az innepekre. A Kiszel posztóját adtam magának és avval küldött posztót Krajnik László étekfogónak.« A perceptióról való írásokat újra sürgeti, hadd készíthesse el számadásait, Kálnássy is küldje el az őtőle átvett 1312 aranyról szóló ellennyugtát. »A békességből semmi sem lesz; most felküldvén az ország a punctumokat: ha a császár resolválja, — jó; ha pedig nem: az egész ország felkelvén, rajta megyünk. Ez a végezés. *A rézpénznek híre sincs, nem is leszen.* A fejérpénznek pedig és aranynak à 6. hujus elevatum pretiuma nincsen, *csak úgy foly, mint régen minden monéta.*«

Az 1709-ik év elején — mely évről igen sűrűen megmaradának Körössy levelezései, — a nehéz természetű, zsörtölődő öreg kincstartó-főkamarás összeveszett a fejedelem kedvencz szabójával, s fölmondván neki, elbocsátását követelé. A folyton a fejedelem személye mellett lévő Fogarassy István írja ez ügyben Munkács városából 1709. január 4-kén föl a várba Körössynek:

»Szabó Gáspárt ő Felsége semmiképpen el nem akarja

bocsátani; azt mondja, hogy: *most tött egyszer szert jó szabóra, s még sem lehet megmaradása.* Megmondottam utóljára ő Felségének, *hogy vagy Kegyelmed nem szolgálja ő Felségét, vagy Szabó Gáspár!* Erre semmit sem felelt ő Felsége; (természetesen, — jól ismerte ő vén hű Körössyjét!) tegnap az Urunk mentéjét igazította meg, — ím, mindjárt fel fog menni. Én minden útonmódon azon leszek ő Felsége körűl, hogy megmaradása ne lehessen. — *Az aranygalandbúl* ez órában adtam az *trombitásoknak* köntösre 88. singet és fertályt; a többi egészen van nálam.«

1709. január 7-kén ismét levél megy Fogarassytól Körössyhez a várba:

»Tegnap estve ő Felségének *a kardokrúl való lajstromot beadtam;*[1]) csudálkozom, hogy Urunk Kegyelmedre izent iránta, — talám nem jól értette az ő Felsége parancsolatját, a ki által izentetett. — Kérem édes komornyik uram Kegyelmedet, azon *credentiásládát,* melyet a minap magam vittem vala fel Kegyelmedhez, küldje alá valami alkalmatossággal, mivel ő Felsége magánál akarja tartani. — *Két veres kapczát* szabasson Kegyelmed *és aranyfonállal mentülhamarébb varrassa meg;* parasztot is (t. i. símát, hímzetlent) kettőt. Gyulay (gr. Gyulay Ferencz aludvarmester) uram mondja, hogy ő Felsége parancsolta.«

Másnap jan. 8-kán megint levélke megy a várba: »*Nádmézem* (czukor) csak annyi van, hogy reggel egészen el fog fogyni *kávézáskor;* ha valaki alá jő holnap, — küldeni el ne felejtse Kegyelmed.« Ebből látni, hogy a fejedelem rendesen kávét reggelizett; noha adatok vannak reá, hogy olykor csokoládét is, sőt később (a lengyel- és franczia országi bujdosásában mellette volt Szathmári Király Ádám följegyzése szerint) egészen az utóbbihoz pártolt.

Január 9-kén újból fölkeresi Fogarassy egynéhány sorral Körössyt: »Ez órában hivatván ő Felsége, tudakozza, hogy mennyi ezüst és arany volt az, a kibúl *Fejes Bálint uram Bártfán szkófiomot vonatott?* Én e felől semmit sem tudván, parancsolja ő Felsége Kegyelmednek írni, hogy írásit felhányván, küldje meg ő Felséginek.«

Sokkal érdekesebb a következő, január 10-iki levél (Fogarassytól Körössyhez) és pedig nemcsak öltözékismei, hanem Mikes Kelemen személyét tekintve, még irodalomtörténeti szempontból is. Igy hangzik:

[1]) L. ezen, 1708. végső, vagy 1709. legelső napjaiban készült nagyérdekű fegyverlajstromot általam a vörösvári levéltárból kiadva a »Történelmi Tár« 1879-ik évi folyamának 176—178. lapjain. E szerint Rákóczinak a munkácsi tárházban 17 kardja, 8 pallosa és szintén 8 hegyestőre volt, — mind a saját használatára való drága díszfegyverek.

»Urunk ő Felsége parancsolja Kglmednek, hogy Monokynak, Ajtaynak s *Mikesnek* liberiájokra való posztójokat kiadja Kegyelmed, hogy mentűl hamarébb megcsináltathassák ; *már ő Felsége kegyelmességibűl mind a három bejáró.* (Ekkor, az 1709-iki új évvel lett tehát a fiatal, 18 éves Mikes udv. apródból udv. bejáróvá.) 2-do. Dániel Péter uramnak (udv. főfegyverhordozó) az *egy pár nyusztot* küldje el Kegyelmed. 3-tio. Perényi László úrfinak a béllést ne imputálja Kgd fizetésében, mivel ő Felsége ajándékba adta neki. 4-to. Azon tokban levő üveget, melyet a minap felvitettem volt, küldje le Kgd; nem tudom, ő Felsége mit akar vélle? mivel eltört egy vége. — Tudakoztam ő Felségétűl, hogy mit fognak munkálódni *a varrók?* De addig nem leszen parancsolatjok, *míg a formát* (mintát) *a varró vastagabb vert drótbúl le nem hozza,* — azután leszen parancsolatja.«

Íme, tehát szkófiomból is előre hímzett mintákat kellett készíteni. E levél hátára a vén Körössy a következő nem érdek nélkűli jegyzeteket vetette: »1708-ban az varrott köntöst Munkácson 4. 7-bris kezdték varrni. — Az aranyos dolmántúl maradtból — 7-bris mót 2. Aranyosra ment ebbűl mót 10. másbúl is 2. 8-bris . . . 3. — 27. 8-bris egyik kezdette, usque 19. X-bris elvégezett mustra (?) 10. — Az zöld bársony-dolmány körűl zsinór volt sing 8, fertály 1 ; két zsebén sing 2, fert. $^1/_2$.«

Fogarassynak jan. 12-iki következő levele csupa szabási, hímvarrási stb. dolgokrúl értesíti a főkomornyikot: »Mivel Bercsényi Uram reggeltűl fogva hol (esti) 10, hol 11 s néha éjfélig is ki nem esik a Fejedelem házábúl (= szobájábúl), — semmit véghez nem vihetek ő Felséginél. Most vévén a Kgd levelét *a mustrával együtt,* bészemtelenkedtem ő Felségéhez, — de csak haszontalanúl: *a mustra nem tetszik, sem a szkófiom aranyazása felől nem parancsol, sem pedig, az arany-szkófiomot mire akarja rordíttatni?* — Magától semmi válasz nélkűl kiűzött. — A mi a *feres posztó* dolgát illeti: étekfogó Angyalosy Ferencznek 1. 9-bris 7 sing; étekfogó Balló Józsefnek 1. 9-bris 7 sing; (Ez akart cavallérrá [nemes testőrré] lenni: de mikor instellálni akarták volna, megjelentvén ő Felséginek, az étekfogók közé visszaűzte.) 1. 9-bris étekfogó Vajda Mihálynak 7 sing; 9. 9-bris Csampász Szintay Christófnak 7 sing; 5 x-bris Patakon étekfogó Krajnik Lászlónak 7 sing; 12. 9-bris Henter Mihály (volt sztambuli residens) Uramnak veres $1^1{}_2$ sing, zöld anglia $4^1/_2$. — 2. Januarÿ 1709. Mojsin László főhadnagynak veres $1^1{}_2$ sing, zöld anglia $4^1/_2$. *Maradékot ő Felsége süvegit bélleltetni adtam.* — 5. x-bris Patak, Pikó Deme (vitéz törzstiszt Károlyi hadtestében) Uramnak 5 sing anglia, zöld, $1^1{}_2$ sing veres; 12. 9-bris Szakmártt Csabay Gergelynek zöld fajlandist sing 3. — 28. x-bris Munkács, Horváth György (Pálóczi; hadi főpénztárnok)

Uramnak fajlandist 4 singet Kgd adott nadrágnak. 31. x-bris Munkács, Bethlen István (erdélyi fiatal mágnás az udvarnál) Uramnak zöld fajlandist $2^1{}_2$ sing, — a többi megvan.«

Jan. 14-kén újabb levél Fogarassytól: »A minap az mely *ezüst-, síma gombokat* küldött vala alá Kgd a *trombitások számára: azokot megaranyoztatván*, udv. commissárius (Kerczel András) Uram kezéhez adtam; *tizennégyével csináltatta egy-egy dolmányra*, és így még kívántatik harmincz. Ha azért Kgd azon harminczat is aláküldi, megaranyoztatom, (az udv. ötvös tehát ekkor lent volt a kastélyban), mivel ő Felsége sietteti. A *posztómustrát*, melyből szabni kell ő Felségének köntöst, *Szabó Gáspárnak*[1]) odaadtam, — *a lészen a drót-munka alá való. A bársonyköntösre pedig az arany-szkófiombúl csináltasson Kgd vitézkötéseket*, az aranyos hadd maradjon másra. *Az ezüst-matéria nyári dolmánt nem szkófiommal kell megvarratni*, hanem *aranyfonállal* parancsolja már ő Felsége.« Íme, mily fényes volt még a nyári köntös is!

A jan. 15-iki levél azért érdekes, mert a több év óta Rákóczi udvarában XIV. Lajos franczia király állandó követeképen tartózkodó s most konstantinápolyi residensségre menni készülő Des Alleurs őrgróf és altábornagy érdemrendjeiről emlékezik: »Urunk ő Felsége tudakozódott ma tőllem: ha tudom-é, hol légyen azon kis skatula, melyben *a franczia generális medályi vadnak?* Úgy tetszik, Ottlik Pál Uramnál volt; ha azért Kgdnél volna«, küldje alá, mert ő Felsége parancsolja mentül hamarébb.

A másnapi, jan. 16-iki levél ismét a fejedelem díszöltözetei készítésére nézve tartalmaz igen becses intézkedéseket. »A bársonydolmányra — utasítja a fejedelem Fogarassy által hű öreg Körössyjét — *tiszta arany-szkófiomból* kell mind *vitézkötést*, mind pedig *gombokat* csináltatni. Ezeket a vitézkötéseket, a kiket már elkészített a gombkötő, *varrassa Kgd papirosra*, és jó leszen más dolmányhoz applicálni. Még *az ezüst- matéria dolmányhoz való formát a képíró* (Mányoky) *el nem végezte;* (ez tehát szintén lent dolgozott a kastélyban, a fejedelem szemei előtt), hanem a mely posztóból most szabatott Kgd dolmánt: ahhoz *a varrók az ezüstdróttal csak fogjanak hozzá;* de talám nem ártana, ha *egy kis formát* csinálna meg arra a posztóra a varró, *a mint én ötöt informáltam*, akképen. — *Ha a formát elkészíti a képíró*, azonnal felküldöm azt is. — Kalendáriomot aranynyal is vennék

[1]) Íme tehát csakugyan nem bocsátotta el a fejedelem czen ügyes szabóját; a kivel a jó békesség kedvéért alkalmasint megkövettette Körössyt.

Kgdnek ha kaphatnék, — de sohul nem találhatni.« (T. i. Munkács városában vagy közelebbi környékén, talán Kassáig.)

A jan. 17., 18-iki levelekben semmi nevezetes nincs; a 19-ikiből is csak azt említjük fel, hogy Fogarassy »*egy süveg nádmézet*« kér alászállítani a várbeli rakott tárházból. Ezután jön két dátumtalan levél, de az 1709. jan. 19. és 24-ikiek közé varrva, — tehát bizonnyal e napok közt keltek. Az elsőben azt újságolja Fogarassy, hogy a lengyel korona-marsall gr. Sieniawsky neje, szül. Lubomirska Ilona herczegnő (Rákóczi barátnéja) e napokban Munkácsra jő látogatásra, mint külön futárjától megírta. Egyébiránt még ez áll a levélben: »Konyhamester, házőrző inas és innyaadó uraimék ma déltájban visszajővén, ő Felsége azt parancsolja házőrző inassa által, hogy *a porczenella, gyümölcshöz való csészéket* alászállítsa Kgd. Talám több is fog még kívántatni.« A második levélben valami *aranyérmekről* van szó: »*Az arany-nummismáknak örült. nemhogy haragudott volna ő Felsége.*« Ezek a fejedelem képére vert három rendbeli korábbi érmek valának-e? vagy egyébfélék? avagy valami meglepés Körössy vészéről? — Nem tudni.

A következő, január 24-iki levél Rákóczi udvartartására nézve fölötte érdekes. »Kgd tegnap írott levelét — tudósítja a főkamarást Fogarassy, — ő Felségének tegnap estve beadtam. Ő Felsége azt parancsolja, hogy most semel pro semper tudja Kgd, hogy minekelőtte Udvarhoz bévétetődnének az *étekfogók*: megvizsgáltassanak Udvari Kapitány (Vay Adám, avagy helyettese Szendrei Török András) előtt és főasztalnok előtt: *ha nemes ember-é? vagy nem?* Nem gondol ő Felsége vélle, akárminémű szegény és rongyos legyen, — *csak nemessége legyen!* Kgd ha kiknek már esztendejek eltölt, a posztójokat kérdés nélkűl kiadja az új étekfogókkal együtt: *mert nem szenvedheti a rongyos szolgát, kivált a palotán.* A trombitások gombjainak való *ezüstkapcsokot* küldje alá Kgd, hadd csináltassam meg; ő Felsége azt parancsolja, hogy még lehet elbontani azon kapcsokot. — Tegnap egy *fejér medvebőrt* ő Felsége rámküldött, hogy béllessem akár veres, akár kék *hagaziával;* nálam egyikféle sincsen, ha Kgd nem küld, pénzzel kelletik vennem. Szabó Gáspár *a mely bársony-környületet czifráz a szélhez,* adtam rá mind *aranypaszomántot és galandot;* de még a bársony körűl fog kívántatni zsinórozni *12 sing tiszta arany-sodrás,* oly forma, mint *gombházaknak* szokott Kgd csináltatni. Eztet elkészíttetvén, kérem Kgdet, alászállítani ne terheltessék.«

A jan. 26-iki levél úgyszólván, emennek folytatása: »Dániel Péter Uramnak az egypár *nyusztot* hogy megadja Kgd, ő Felsége parancsolá meg nékem. A *medvebőrhöz* küldjön Kgd *kék hagaziát* ollyat, mineműt tegnap mustráúl küldött vala alá. Ez a *veres*

muszuly nálam hadd maradjon, ha valamire fog ezután kivántatni. Urunk ő Felsége mint egy tányér, annyi darab *szarvasbört* kér Kgdtől.« Az étekfogók mind megmaradnak az egy Légrádyn kívül, kinek dolga még in suspenso vagyon. — »Már nem kell annyi *sodrás*: én adtam *aranyburítás-zsinórt* hozzá (a cséza béllelséhez) singet $10^1/_2$; még kell $1^1{}_2$. — küldjön Kgd ennyit, mert nálam nincsen.«

A jan. 26. reggel költ más levélben a fejedelem azon parancsolata tolmácsoltatik, hogy Körössy addig is, mig a már megrendelt új posztó-szállítmányok megérkeznek: adja ki az étekfogók közül a rongyosaknak kinek-kinek egészen a hét singet; »de senkinek ne adjon Kgd *csak dolmánynak és nadrágnak valót*, mint Detriknek akart adni, — *hadd ne legyen ezután is egyféle posztó dolmányok, nadrágok, és másféle a mentéjek az étekfogóknak.*« Uszkay posztóját kár volt kiadni, mert a cavallérok közé fog állani, — az estve tudtam meg. »Az *varrót* küldje alá Kgd, és hozza le azon dolmánynak *formáját*, a kit Kassán kezdettek volt varrani: *ahhoz képest fog írni formát a képíró az ezüst-trádorhoz.* Valóban tudakozza ő Felsége: ha már készek-é a köntösi, ugymint a *veres és zöld bársony?* Ha még nem készek, — a mint is megmondottam, hogy nem, mivel a szabó idealá van fiastúl és odafel senki sincs, ki dolgozzék rajtok, — a sézát is félbenhagyatta, csak a köntöshöz fogjon, — felküldöm őtet.«

A jan. 27-ki levél ismét az étekfogók ruháiról szól: »A dolmánynak és mentének való posztón nem felemás értetik, hanem: nem *mind egy szín a karmzsín-posztó is, — ki sötétebb, ki világosabb*; azért, ha ád Kgd valakinek, egy végből légyen a hét sing kimetszve. Az étekfogóknak szükségesebb a posztó, mint a trombitásoknak, azért Kerczel Uram várakozzék továbbra a commissióval, — talám hoznak valahonnan több karmazsín-szin posztót, s akkor adja ki Kgd. Csak rám járnak pénzért az étekfogók, hogy köntösöket nincs mivel megcsináltatni; de senkinek nem adnék — mivel, ha nemesember gyermekinek tartja magát, (főképen, ha ez országból való) feleljen meg nemességének! — azt mondja ő Felsége. Ha pedig valaki a posztóját meg nem készítteti köntösnek, hanem eladja: félek rajta, hogy ki is ugrik Udvarból. Így azért a ki nem érkezik megcsináltatására: hagyjon békét a posztó kivételnek, míglen a cantor (szegődségi negyedév) kifoly, hogy pénzt adhassunk.«

A jan. 28-iki levélben egy érdekes *török szokásnak* — még Rákóczi által is űzött török szokásnak — hazánkban akkor még fönnlétére akadunk. Ugyanis Fogarassy e napon Körössynek ezt írja a várba: »A Felséges Fejedelem azon *török vánkosokat kéri, a kiken ő Felsége szokott néha-néha a tüz előtt törökösen ülni.* Kívántatnak a szánkába, mivel vadászni ő Felsége szánkán mé-

gyen Bereg-Újfaluba.« Továbbá ugyane levélben egy különös nevű csizmáról van szó, az utóiratban: »*Lutheránus csizmát* kell ő Felsége számára csináltatni, — de bővebb legyen a szára annál, a kit Gyulay uram csináltatott (t. i. a fejedelemnek s nem jó lévén.) most már maga viseli. Ha *szederjes karmazsínja* volna Kgldnek, abból, ha pedig nincs: csak feketéből szokás szerint kell csináltatni.«

Milyen volt légyen ez a »*lutheránus csizma?*« Megvalljuk, nem tudjuk; talán tán, *bőszárú*, és se nem magas, se nem alacsony; vagyis a hosszúszárú és deli csizma között ingadozott, — (mint a lutheránus vallás a pápista és kálvinista közt) s innét kapta tréfásan nevét. A következő levélben ugyan van ismét szó valami (aranyfonállal felkötött) csizmáról, — de ez légyen-é a »lutheránus csizma?« — nem bizonyos.

E jan. 29-iki levél így szól: »Szabó Gáspár az mely szárához való körűletet készíteni kezdett: már ő Felsége parancsolatjából Szithiay szabónak adtam elkészíteni, hogy annyival is inkább hamarébb készűlhessen az ő Felsége köntöse; ahhoz sárga sodrott selyem kívántatnék, de nékem egy szál sincs, — kérem Kgldet, küldjön mind sárgát, mind kéket, mind pedig fejért, nálam megmarad, ha nem fog kívántatni; ha pedig néha hirtelen fog kívántatni: nehéz mindjárt a várba futni érette. — A csizmadia ha még sem ment fel, *hogy aranyfonállal felkötött csizmát készítsen*, izenje meg Kgld, — ezennel felűzni el nem múlatom. Azt a két hitván, vagy inkább csak elmocskolt szőnyeget küldje alá Kgld, — fog kívántatni, így lészen 12. egészen.«

Január 30-kán megint érdekes levelet ír Fogarassy: »Urunk ő Felsége parancsolatjából küldöttem az ajtónállót megint mosdókért és mosdó-medenczékért: a *szarvas-mosdóért* medenczéstűl, és azon egy-pár *franczia mosdóért* medenczéstűl, a kik felől ma emlékeztünk.« (Ezen előkészűletek a Lengyelországból látogatásra fényes kísérettel érkező Sieniawska herczegasszony fogadtatása czéljából történtek.) Ezután így foly a levél: »A varrótúl felküldöttem a bársonyköntöst; a mente béllése lészen az alá, a ki most készűl. Ezen bársonyköntös pedig hadd maradjon gombok nélkűl ő Felsége továbbra való dispositiójáig. A pohárszékre küldje alá Kglmed azon *háromlábú, feleles pohárkákot* és az *öt csészécskéket*, azon abroszszal együtt, kiben most a köntöst felvitte a varró.«

Hogy mily nagy gondja vala Rákóczinak az udvarabeli még alsóbbrendű szolgáknak is választékos öltözetére: mutatja a főpohárnoknak következő, jan. 31-iki levele: »A Felséges Fejedelem parancsolatjából írt Sibrik uram, *hogy igen neheztel ő Felsége azért, hogy csatlósi anglia-, ezüstkapcsosok lévén, — csákósüveghen vadnak;* parancsolja ő Felsége, hogy mindeniknek *kalpagja lé-*

gyen az étszaka. Kérem Kgldet, azon *veres kalpagokból*, a kik a minap odafel maradtanak, *négyet* küldjön Kgld sietséggel, — másként ő Felségének derogálni fog. [1]) A dolmány alá *kék atlaczot* parancsol ő felsége; a mente bélése pedig csak ez lészen, a ki mostani elbomlott mente alatt volt.«

1709. febr. 1-je és 4-ike közt kelt Fogarassynak szintén Sieniawskyné fogadtatása előkészületeit illető ezen kis datumtalan »Memorialé«-ja: »Ő Felsége parancsolatjából kell ezeket lehozni: Azon két Erdődyné (az 1708-ban elhúnyt gr. Rákóczi Erzsébet) asztalát, mellyet ottlétemben mutatott vala Kgld. A *bársony- székeket.* A *nagy baldakínnak* fáját. Azon posztónak mustráját, mellyeket Kraÿ uram hozott. Azon *kárpitot*, melylyel a házőrző inasok Rozsnyón a házat elrekesztették.«

A febr. 4-iki levélben megint előfordúl a fejedelem »*lutheránus csizmá*«-ja, ekként: »Ő Felsége számára már a *lutheránus csizma* készen van, — ahhoz küldje alá Kgld az *ezüst-sarkantyút* két ezüst ládácskával együtt, melyeket a Lamótné (De la Mothe franczia tüzérdandárnok neje) portékájával együtt hoztanak volt. A *bársonyköntöst*, melyről a *gyémántos gombokat* leszedtük, determinatum est, hogy soha nem fogja ő Felsége megviselni, — azért a béllését bizvást a mostani alá csináltathatja Kgld. — Gyulay (csuhadár) uram a *nadrágba való majczot* kéreti; ha majcz nincs készen: csak a *csatot* is küldje le Kgld, *szíjra* fogja csináltatni.«

Ez íme, ismét egy — elég világos — adat, a még mindig meg nem állapított értelmű *majcz* szó jelentéséhez.

A febr. 5-iki levél a készülő hintó-diszítést illeti: »Már egészen felvarrattam a sárga sodrott selymet, — Kgldet kérem: küldeni ne terheltessék, mivel mind szabó, mind pedig szatler dolgozik a hintó körül; azonkívül még félsing bársonyt küldjön Kgld afféle bársonybúl, melybűl a minap vánkosnak adott volt Kgld.«

Ez a levélke reggel küldetett föl a várba; ugyanez nap d. u. 3 órakor még e másikat kapta Körössy, Fogarassytól: »Még kívántatik édes komornyik uram 4 lat ezüst a *trombitások gombjainak*; ha Kgld nem küld, — csak hever *az ötves.* Az *órásmestert* ő Felsége parancsolatjából Kgldhez felküldöttem, az ő Felsége óráját is, — Kgld rendeltessen nekie alkalmatos szállást: hadd dolgozhasson, mivel elég dolga lészen.«

Ezután Sieniawskyné nagy kísérettel megérkezvén a munkácsi kastélyba és városra: egy-két napig nem háborgatták commissiókkal a felvárban ülő vén Körössyt; de febr. 8-kán már

[1]) T. i. a Sieniawska hgnő elé Szent Miklósra-indúló fejedelem hintóival négy csatlós volt menendő.

ismét ír neki a főinnyaadó, — még kérvén a hintók diszitéséhez egy sing és másfél fertály karmazsinbársonyt mentűl hamarabb küldeni. Ő Felsége továbbá sietteti az órást, hogy dolgozzék, igazgassa meg az órákat. A trombitások gombjai sem készek még, — küldje már le Kgld azon kívánt ezüstöt! Végre ekképen fakad ki a szelíd természetű lengyel dámákkal ugyancsak enyelgő és e miatt tréfás kedélyben lévő Fogarassy: »A csizmadia varr-é csizmákat, vagy nem? Ha nem varr, — megvarrom én a testét egy bottal, hogy bizony megemleget, míg él!!! . .«

Febr. 9-kén délben megint levélke ment a várba, ilyetén tartalommal: »Egy vég *veres muszuly* kívántatik a schézához, valamit béllelni, — küldjön alá Kgld. A *mentének gallérára* sietve varrja fel a szőcs a *nyusztot, egész a zsinórozásig*, mivel addig a *lánczot* rácsinálni nem lehet: mert félő, hogy a *nyuszt ellepné a gyémántokat.*« Látni való, hogy itt a fejedelemnek valamelyik pompás díszmentéjéről van szó, mely mente most a Sieniawsky-Lubomirska herczegnő tiszteletére adott fényes ünnepélyek egyikére kell vala.

Magyar öltözékismereti szempontból igen nevezetes Fogarassynak ugyan-e febr. 9-kén reggel kelt leve: »Urunk ő Felsége megparancsolta volt Gyulay uramnak, hogy *a veresbársony mente galléra kifordított legyen, Dunántúl való módon.* Kgld arra mentűl szebb nyusztot küldjön, hadd készíttethessem el; addig sem lánczot, sem gombokat rá varrani nem enged ő Felsége. A mely *kapczákot* már Kgd készíttetett, ahhoz való zsinórokkal ha alá nem küldi Kgld, — már azt mondják a csuhadárságok, hogy nem jó azon kapcza, mellyet most visel, ha meg nem béllelik. Ezen itt levő kapczához is kívántatik zsinor. Item, egy vég veres muszuly. Ahhoz a csizmához, mellyet most készíttetett Kgld, *aranysarkantyú.* Ezeket mind aláküldeni Kgld ne terheltessék, s bár csak egy lat finom ezüstöt is: sok forrasztásra csaknem mindennap kívántatik; se az ötvesnek, sem pedig magamnak nincsen. Panaszolkodik ő Felsége, hogy nem talált Kgld *egy kis ezüstmatériát a zöld bársony-dolmány újjára.*«

Megtudjuk e levélből, 1. hogy a hátúl mintegy kaczagány módra hosszan lecsüngő prémgalléros mente *dunántúli divat* volt; 2. a *kapczákra* nézve pedig (melyek finom színes bőrből, szkófiommal kivarrva készültek s törökös házi lábbeli gyanánt, szintén kivarrott, de a lábfejnek csak mintegy felét fedő telekes bocskorban viseltettek,) megtanúljuk, hogy azok a lábszárhoz (a fejedelemnél bizonyára arany- vagy selyem-) zsinórokkal voltak megerősítve; végre 3. érdekes az is, mi a levél végén mondatik, hogy t. i. a fejedelem, bársony-dolmánya újjának hajtókájára ezüstbrokátot kívánt vala tétetni, — mint ez a huszártábornokok dísz-

egyenruháján még ma is látható; csakhogy akkor a hajtóka még valóban le- és fölhajtható volt, s a kézfő védelme vala czélja.

A febr. 11-iki levél csakis a Sieniawska palatinusnéval jött lengyel udvar tiszteletére tartott víg farsangi ünnepélyekről szól; mondván, hogy az udvarban »most minden szabad, az idvességen kívül, — de annak nincs ideje!« S valóban, úgy belémerült jó Fogarassy uram is a »*hopp-czupp!*« farsangolásba a víg »*lengyel dámákkal,*« — hogy egész febr. 23-káig épen egy sort sem írt vala a vén Körössynek. Az utóbbi napon azonban a következő fejedelmi megbízások tolmácsolásával örvendezteté meg a szikla-várban üldögélő pontos főkomornyikot: »A Prínyi János (udv. főember) köntösirűl lefejtett aranygombokat felküldöttem, a mentére való húsz gomb pikkelyestűl, dolmány melljére való 24 pikkelyestűl és újjára való is annyi.[1]) Ezeket a *szürke köntösre* csináltassa Kgld, azon *szkófiumbúl való vitézkötésekkel*, a kiket a bársonyköntöshöz készíttetett volt Kgld. Azonban a csatlósok hozzák le a hintókhoz való rámákat üvegestűl, a kiket Berzeviczy Uram (azelőtt apród, utóbb szárnysegéd) készíttetett. Ahhoz való *majczokot, csombókostúl* együtt küldje alá Kgld tőllök: hadd készíttessem el itt a szatlerrel. Azon rámáknak környűletére *bársony* is fog kívántatni, — azért azt is küldjön Kgld. Gyulay (Ferencz, gróf, csuhadár) uram *kolcsoktollat* kér, *Lótlóránt* is, (*sic!*) de nem tudom, hogy fogják alához ni, ha szekér nem lészen.«

Három nap múlva, febr. 26-kán, a fejedelemnek új, sürgős commissióját tudatja Fogarassy: »Urunk ő Felsége azt parancsolja, hogy minden dolgot félretévén addig, az *aranyos dolmányra, a kinek mellje fejéren van varrva,* varrassa fel Kgld azon *vitézkötéseket,* a kiket a minap valami posztó-dolmányrúl lefejtettek és küldje alá Kgld, a több nyári köntöseivel együtt.« Továbbá a női *hordozószéket* is[2]) parancsolja leküldeni a fejedelem, mert nagy sár van, a lengyel palatinát azon fog kelleni — kisebb távolságokra — hordani.

Ugyancsak febr. 26-kán még második commissiós levél is megy Körössyhez: »A gombkötőnek a mint tegnap megmondottam, olyan mustragombot csináljon, ha maradna annyira való drót (ezüst-drót, szkófium) a mentétűl. Ha pedig drót nem marad ele-

---

[1]) Ez úgy értendő, hogy a fejedelem, ha valamely öltözetének bársonya vagy posztója stb. egy kissé megkopott: menten odaajándékozá azt egyik-másik udvarnokának, a hímzésekkel együtt. Azonban a családi kincstárhoz tartozó gyémántos vagy más drágaköves nagyértékű aranygombokat, pikkelyeket, láncokat, stb. természetesen előbb leszedték s új ruhákra varrták föl.

[2]) Fogarassy ezt oly triviális néven nevezi (pajzánságból,) mely itt általunk vissza nem adható.

gedendő a gombokhoz: Kgld küldjön ezüstöt vagy öt latot alá, *és itten megvonatom szkófiom-csinálókkal;*[1]) hadd készűlne el még a héten. A *hintóhoz* Kgld küldjön más *majczot*, újat: mert ez a *veres*, mivelhogy ócska, nem tetszik ő Felségének. Azt mondja ő Felsége: több van olyan *felhuzogató majcz*, a ki a *sátorhoz* való, mint kívántatnék, — abból küldjön Kgd. A mely hintóból az üveg kitört, a helyében küldjön alá Kgld a csatlóstúl egyet azokból a *tükörökből*, a kiket a minap felbontánk, — a mértékét általa elküldöttem; ha nem leszen is oly nagy, mint a mérték, suppleálni fogjuk a rámával.«

Február utólsó napján ismét egy hosszú, s öltözékismereti szempontból becses utasítást küld a fejedelem a főinnyaadó levele általaz udv. mívesek munkájára ügyelő hív Körössyjének: »A *viola köntösön* lévő varrók munkája — írja febr. 28-ikán Fogarassy, — igen tetszik ő Felséginek; az újja hosszú legyen, oly formán, mint a tegnapi felvitt bársonymentének; a nyakán a gallér kifordított, (túl a dunaias), mint a *veresbársony mentének*. — A tegnapi felvitt *bársonymentének* csak a béllését kell megigazítani, és azonnal aláküldvén Kgld, viselni fogja úgy, a mint van. — A gombkötőnek a *mustragombja nem tetszik*, még egyet csináljon még ma, és küldje alá; azt parancsolja ő Felsége, *hogy ne húzza meg úgy a lapos drótot, mindjárt szebben fog állani*, nem olyan görcsösen, mint ez van! (Látszik ebből: mily figyelemmel vizsgálta meg Rákóczi még az ily apróságokat is!) Ha ugyancsak nem fog succedálni: *tiszta szkófiombúl* fog csinálni gombokot. — A *szürke mentének* béllését azon alávaló nyusztokbúl fogja Kgld csináltatni, a kiket tegnap mondá Kgld, hogy még vagy negyven párig való legyen. — A *veres dolmánt* aláküldöttem nadrágostúl; ezen gombokot leszedetvén, arra a másikra varrassa fel Kgld, és a mely gombok Kgldnél vadnak: hadd maradjanak továbbra. Ezen nadrágot meg akarám kérni ő Felségitűl: de szégyenlettem, bízván Kgld jóakaratjában, hogy vissza fogja küldeni, — mivel nincs több ezen nadrágomnál, a ki most rajtam van. Ezt a *bársonysüveget* nem akarja ő Felsége tovább viselni; mindazáltal a *nyusztját* tartsa meg Kgld, talám másra fogja varratni: mert nem adta Kéry uramnak[2]) instantiájára oda. A nyuszt még most is sok újnál szebb.«

Az e levélben kívánt »mustra-gombot« az udv. gombkötők nemcsak hogy még az nap elkészíték: de sőt többet is készítettek,

---

[1]) Íme tehát 1709-ben is több udvari szkófiomgyártó (törökországi görögök vagy örmények) volt alkalmazva s működött Munkácson.

[2]) Vagy *gr. Kéry Ádám* udv. gyóntató, vagy pedig *Kéry János* udv. levéltárnok értetik, — azonban inkább az utóbbi lesz, mert különben tán hozzá lenne téve az »*ő Nga.*«

hogy a fejedelem tetszése szerint választhasson. Martius 1-jén aztán a Rákóczi tetszését megnyert ily minta-gombot külön papírba göngyölve, azon izenettel küldé föl Fogarassy a főkamarásnak a várba: hogy erre a mintára, de aránylag nagyobb gombokat s még »egy kevéssé csinosabban« készítsenek gombkötő uraimék: »mert *néhul nem látszik a lapos drót, a tekert szkófiomdrót közül;* úgy bánjanak vélle: mint *a szironyra tekert szkófiomos munkával,* — hadd lássék ki a lapossa mindenütt, és a szkófiomdrót két felől csinosabban álljon.« (Mart. 1-ji levél.)

A mart. 3-iki levél által a fejedelem tudakoztatja Körössytől: »hogy mennyire való *fekete kordoványja* légyen? mert ő Felségének feles kívántatna.« Mi czélra? azt elmulasztja megírni Fogarassy. Azonban így folytatja: »Már ő Felsége számára való *börkapczák* mind meg vadnak bélelve, de három párra *zsinór* kívántatik béfüzzeni. Kgldet kérem: holnap akármi színű *selyembül* csináltasson és küldje alá.«

Mart. 6-kán d. u. 2 órakor indúlt el haza Lengyelországba Munkácsról Sieniawsky-Lubomirska herczegnő, kit is, — mint szeretett rokonát és politikai hív segítőjét, — a fejedelem, gr. Bercsényi Miklóssal, ennek nejével, és sok fényes főúrral a szentmiklósi kastélyig elkísért, udvari aranyos hintókban. E kastélyban háltak meg mindnyájan, s másnap elbúcsúzván a tovább indúló palatinától, estvére visszatértek Munkácsra. Itt, a kastélyban Bercsényi grófnét a lengyel herczegasszony által lakott osztályba szállásoltatá el a fejedelem; mire nézve mart. 7-kén este Körössy ily levelkét vőn Fogarassytól: »Méltóságos Bercsényiné Asszonyom ő Excja ím most Szent-Miklósrúl visszajöve, ő Felsége is ma visszajön. A Méltóságos Asszony odaszálla, a holott volt a palatinusné; egy *spánis bont* (spanische Wand) kívántatik a házában (szobájába;) mert csak utazás alkalmatosságával van (Unghvárról). Az Istenért, ezen hajdú által küldjön Kgld ő Nga ágya eleiben egy-két étszakára, — visszaküldöm.«

A következő, mart. 9-iki levél, mint érdekes ipartörténeti adalék mutatja, hogy a fejedelem udv. hatos díszfogatainak lószerszámai *karmazsínbőrből* készültek; a minthogy akkoriban úgy a paripa, mint a gyeplős-kantárok, hámok, — egy szóval az egész szerszámzat általában, — magyar ízlés szerint *színes* (legtöbbnyire *vörös*) bőrből való volt, nem mint ma, feketéből, mely színt őseink nem szerették, és csak mint mély gyászt viselték. »Már nyolcz rendbéli szerszámot felépítettek (kijavítottak) azon négy karmazsínbúl — írja Fogarassy, — a melyeket alá adott volt Kgld. Még fog kívántatni kettő: mivel hat szerszám van még, a kiket újítani kell. — Ezen puszta nyeregre pedig kívántatni fog *bársony;* felszabatván Kgld a bársonyt: idealá

azután más nyeregről leszedvén *az ezüstöt*, rászegeztetem. Veres selyem is kívántatna hozzá varrani.«

A mart. 12-iki levélke sem érdektelen, bár apróságokról szól: »Szent-Miklóson a lengyelek, — vagyis *a magyarok*, a lengyel színe alatt, — a paszománt lefejtették ezen kamukárúl; ha van *ilyforma paszomány*, varrasson mást rá Kgld. — Az ő Felsége *övének* nincs kötője: csináltasson Kgld, és *a végére vitézkötést is.* — A több abroszt is felküldöm más alkalmatossággal. Vánkoshajakot ha már csináltatott Kgld, küldje le. — Már az egész világ elment, csak magunk maradtunk.«

Másnap, mart. 13-kán az udv. *asztalost* és *órást* kívánta a várból leküldetni a fejedelem, személyesen bizandó meg őket valami munkával. Azonban a *szürke köntös* elkészítését és leküldését is igen sürgeti Fogarassy, »mert már nem is merek ő Felsége eleiben menni miatta; csak kérdezi: ha lészen vége?«

Mart. 20-káig nincs levél. Ezen napon a következő megbízásokat tolmácsolja Fogarassy: »Urunk ő Felsége még az estve kérette tőllem a *veres salavárdiát;* kérem, küldje alá Kgld Szabó Gáspár által, *hadd varrassam fel még ma.* — *Ezüstpatkók* ha vadnak Kgldnél, itt valóban kívántatnának, — valamennyi nálam van, már mind gaz. Két rendbéli sarkantyút aranyoztatni kellene, mivel? nem tudom, nálam arany nincs több ötnél. — A *fegyverhordozó* (Vargyasi Daniel Péter) ezüstöt kér nyolcz latot *Urunk karabélyához;* hacsak nem fog Kgld küldeni, nálam nincsen. Ezeket a díb-dáb patkókot, a kik nálam vadnak, lehetne és szükségesképpen kívántatnék is újítani: de ez a mi ötvesünk ahhoz igen keveset, vagyis talám semmit nem tud. Kgld tudósítását elvárom, mitévő legyek?«

E levélre két megjegyzésünk van. Látjuk belőle először, hogy a magyar katona-öltözetnek a törököktől a XVI—XVII-ik században átvett darabját, a ma már díszmeneteknél is csak nagy ritkán látható *salavárdi-* vagy *lovagló-nadrágot* még maga a fejedelem is hordta. Ez félczombig érő, úszó-gatyaforma kurta felsőnadrág volt, melyet a szűk magyar nadrágra rákapcsoltak, vagy szebb állásáért reá is varrtak. A salavári mindig más színű vala, mint a nadrág, s épen azért igen festői. Különben szintén ki volt varrva s arany- vagy más vitézkötéssel ékesítve. Még a franczia-országi Bercsényi-huszárok is viselték: égszínkék nadrágra piros salavárit. Még 1866-ban a Soprony-megyei huszárokon láttuk, megfordítva: piros nadrág, kék salavárdival. Ma már — úgy halljuk — azoknál sincs meg többé.

Másik megjegyzésünk az ezüstpatkóra vonatkozik. Egyéb adatokból tudjuk ugyanis, hogy Rákóczi nemcsak saját sarúit, hanem még a parádés paripáit is ezüstre patkoltatta. E patkók

rend szerint Selmeczen készíttettek, — azért nem értett hozzá az udvari ötvös.

Martiusról még csak egy levél van, 25-kéről, — az sem vonatkozik tárgyunkra; april haváról pedig épen vékonyan vagyunk: csak öt levélke maradt fenn mindössze, kettő 11. és 12-kéről s három e hónak a fejedelem Munkácsról való elutazását megelőző végső napjairól, ú. m. 26. 27. és 29-kéről.

Az apr. 11. és 12-iki kis kurta czédulák így szólnak: »A *pipaszárat* már mutattam ő Felséginek, — de nem tetszik; ha valamire fog (ezüstdíszítése) kívántatni, — a mint kívántatik is, — elrontatom.« Szabó Gáspár a praebendája elfogásáért neheztel, s »nem lehete rábeszéllenem a felmenetelre.« (Megint összevesztek hát a vén Körössyvel!) »Léder Mátyás uramtúl a *serestés* (így; serétes?) és *puskaporos táskát* felküldöttem; arra *posztó, zsinór* és *bőr* kívántatik, ha volna, *majcz* is.« Másnap:

»Ő Felsége parancsolatját éppen most vettem, Kgld elmenetele után csakhamar. Ő Felsége az *ezüstdrótos pipaszárakot* kéreti alá, azonkívül *czapákot,* (kardhüvelyre és markolatra való kikészített tengeri halhéj;) nem tudom, mire? Klgd küldje vagy hozza alá.«

Rákóczi pipáiról sokat beszélnek; íme, egy pár egykorú, positív adalék, hogy azokban is oly fényűző és választékos ízlésű volt, mint öltözetében és egyéb portékáiban.

A 26-iki levél a fejedelem hálótermét egy kedvelt béjáró úrfi vigyázatlansága miatt fenyegetett tűzveszélyről tudósít, melytől a fejedelem ágymennyezetének pompás függönyei részben elégtek. »Szabó Gáspár nem mehet fel, — írja Fogarassy a kastélyból a várba, — mivel tegnapra virradóra Ilosvay János uram az ő Felsége háló-házában lévő *kortinás superlátot* mind öszveégette gyertyával, s azon kell dolgozni; ma és holnap lészen mit dolgozni rajta. Az Kgld kis ezüst gyűszűforma kalamárissát felküldöttem, azonkívül ő Felsége *kék süvegét* pecsét alatt. Még *zöld* is fog kívántatni, — ő Felsége ma parancsolá.«

Eddig az apr. 26-iki czédula; a 27-iki ismét a süvegekről s az elégett ágyfüggönyökről szól: »Szabó Gáspár a süveget megszabta; a másiktúl maradott *szattyánt* (bélésre?) felküldöttem Kgldnek, mert nem lészen ehhez jó és elég. — A kortinához kívántatik egy fertály bagazia (béllelni;) kérem, küldjön Kgld mind szattyánt, mind *kék bagaziát* egy fertályt és egy csomó vastag fejér czérnát is. Ő Felsége ebédig sohuvá nem megyen, de ebéd után ki fog menni vadászni. — Sárga és sodrott selymet két-két csomót kér Schitia, — nálam már nincs.«

Végre az apr. 29-iki czédula: »A Felséges Fejedelem tegnap parancsolt, hogy egy dolmánnak és nadrágnak való *angliaposztót* adjak Balyika Lászkó (erdélyi vitéz főtiszt) uramnak;

zöld posztóm még van dolmánnak való, Kgld küldjön nadrágnak valót akármi színt, — mert én zöldet fogok adni (ezt pedig nadrágnak nem viselték,) ha más nem lészen! — Scithia (így; szabó neve) bagaziát kér veresset, nálam nincs, ha Kgld nem ád.«

Mielőtt a fejedelem néhány napot barátjának s helytartójának gr. Bercsényi Miklósnak társaságában tölteni, ennek unghvári várába indúlt volna látogatóba: legelejétől való igaz híve, az 1708-ban elesett Esze Tamás gyalog-dandárnok magát kitűntetett három hadnagyát ajándékozá meg. Ugyanis Fogarassy, »Munkács, 1709. 1. Maÿ« keletű levélkéjében írja Körössynek: »A Felséges Fejedelem, Esze Tamás tiszteinek három hadnagynak parancsolt kinek-kinek egy dolmány és nadrágnak való fajlandis-posztót. Nálam van még egy dolmányra való zöld fajlandis-posztó; ha azért tetszik Kgldnek: Miska által aláküldhetne, mert szűntelen sürgetik azok a tisztek.«

A következő levél 1709. május 5-kén már Unghváron kelt, hová az udvar 4-kén érkezett.

»A *kék dolmánt* — írja Fogarassy Körössynek, — ő Felsége parancsolatjából Kgld kezéhez visszaküldöttem: mivel nem bécsi, — a ki jóféle volna, — hanem Berthóti uram küldte (lengyelországi) büdös *viasszas vászonnal* van megbélelve. Ha adatik oly viasszas vászon, a mely büdös nem lenne, ezt kivévén, vonasson ollyat Kgld alája; ha nem adatik: csak szokás szerint, viaszszas vászon nélkül megbélleltetvén, küldje Kgld ő Felsége után.« — Az ezutáni, másnap írott levél — mely mellett egy öv-minta is volt, — szintén Unghvárott van datálva, s így hangzik: »A Felséges Fejedelem, a mely övet maga számára parancsolt Kgldnek csináltatni: *e szerint a mustra szerint kell veretni,* úgy, hogy ennél vastagabban essék a zsinór; tegnap adván ő Felsége kezemhez, parancsolta, hogy Kgldnek mustráúl elküldjem. — Karcsay uram az esztergályosnál mondja, hogy valami *kortinához való kimetszett fa* volna; alkalmatossága adatván Kgldnek, ne terheltessék elküldeni, az ő Felsége *háló-subájával* együtt, ha már készen van.«

Íme tehát, az ősöknek nem »Schlafrock«-juk, hanem *háló-subájuk* vala; milyen szabású? nem tudhatjuk, de bizonyára hosszú, bő és zsinóros.

Az ez utáni, május 10-iki levél, még mindig Unghvárról keltezve, tartalmazza a fejedelem commissióit Körössy számára: »Az új szabó csinálta *kék dolmánya* ő Felségének nem jól van csinálva. Parancsolja azért ő Felsége, hogy jőjjön utánunk és igazítsa meg; mást is fog csinálni, de úgy igyekezzék rajta, hogy ennél jobb légyen, — máskint nem fog válni szabósága böcsületire!«

A mely nap e levél kelt: még az napon megindúla az udvar

Unghvárról Sáros-Patak s Szerencs felé, és 11-kén délután Gercselre érkezvén, itt sátorokat vertek s megháltak. E helyről és napról a következő tüzetesebb megbízást írja Körössynek Munkácsra, a fejedelem kíséretében utazó Fogarassy István:

»Ő Felsége parancsolatjából jelentem Kgldnek, hogy Kgld szabasson mindjárt afféle *török fejér tradorból,* [1]) mellyet most varrnak a varrók, egy dolmánt, ha bízik Kgld, hogy el nem fogja vesztegetni a szabó, mint a kék dolmánt; annak a mellyére rakassa a varrott (hímzett) dolmány és mentérül való *klárisgombokot,* a mentérül a mellyére, és a dolmányrúl valókat az újjára, — a *gombházak pedig aranyfonálból, csak egyfelől rojtosan legyenek.*« Ha pedig nem bízik, hogy az ottani szabó ő Felsége megelégedésére elkészíthetné: akkor »minden felűlírt requisitumokkal kezemhez küldvén a tradort, itt Szabó Gáspárral ő Felsége parancsolatja szerint elkészíttetem Szent-Háromság vasárnapjára; a mint, ha Kgld fogja is készíttetni: akkorra, úgy igyekezzék Kgld, hogy kész légyen és magára vehesse ő Felsége. — Azonban a *kornétához való kópiát* első alkalmatossággal igyekezzék Kgld elküldeni, *hogy lehessen megszentelése az említett napon.*« [2])

A főinnyaadó legközelebbi levele Körössyhez, Tállya, hegyallyai mezővárosban iratott 1709. május 18-kán, és így szól:

»A szabót a Felséges Fejedelem parancsolatja szerint visszaküldöttem Kgldhez. A mely matéria felől és ahhoz való appertinentiákrúl írtam vala Kgldnek Gercselyből: Kgld ideküldvén, itt el fogja készíteni Szabó Gáspár, mivel *ez* meg nem tudván igazítani dolmányát ő Felséginek, teljességgel nem szenvedheti ő Felsége; talám már Szabó Gáspár sem igazíthatja meg, úgy meg van romolva; főképpen a *nadrága miátt kétszer hánta le magárúl Felséges Fejedelem.* Kgldet kérem, vagy tíz sing *aranypaszománt a koczkás formából,* valamivel szélyesebb egy újjnyinál, *nadrágba való majczczal együtt* küldjön Kgld, mert *a köpönyeghez nem elég a paszomány.* — Szent-Háromság napjára Patakra visszamegyünk.«

Igy úgy látszik, nem közönséges, lóra való, katonaszabású: hanem valami *díszpalást-féle* lebenyeg értetik *köpenyeg* alatt;

[1]) Ezüst-brokát.

[2]) Maga e dúsan aranyozott, nehéz kék selyemzászló, az udv. nemes testőrseregé, immár készen volt; közepén az Isten gondviselését jelképező szemmel, kihímezve, és e fölirattal: »*Eadem et aequalis ubique.*« Fölszentelése — miután aranyozott ezüstkópiája is elkészült — május 26-kán a sáros-pataki öreg-templomban fényes és megható ünnepélylyel ment végbe, — a mint azt igen szépen leírja a szemtanú Beniczky Gáspár. (L. *Thaly*: »Rákóczi Tár«, I. köt. 200. l.)

különben alig képzelhető reá az a sok széles és czifra aranypaszomántot; ugyanis, hogy a rendes könyönyegek ilyenekkel lettek volna díszítve, arról nincs tudomásunk.

Május 20-kán ismét Tállyáról ír Fogarassy: »Az *ezüstmatériát klárisgombokkal együtt* Henter Zsigmond uram kezemhez adta; talám meg nem fogyatkozom a *gombházak* iránt is. Azonkívül egy *nadrágnak való fejér posztót* küldjön Kgld, úgy, hogy lehessen elkészíttetnem Szent-Háromság vasárnapjára.« Tehát a fényes ünnepélyre az ezüst-brokát nyári dolmányhoz, bizonyára szintén ezüsttel kivarrott vagy sújtásozott fejér posztó nadrágban, s hozzá sárga avagy piros — gyöngygyel, ezüsttel füdzött — telekes-bocskorban, vagy deli csizmában szándékozott a fejedelem megjelenni, nyakában valószínűleg hermelines bíborpalásttal, avagy hasonló prémű gazdag ezüst-brokát mentével. Érdekes kép festők számára!

Ugyan-e levélhez még a következő utóirat járúl: »A *dob kerületire* ha el nem készűlnek is a *rojtok:* csak *bészegetvén galanddal,* küldje el Kgld, hogy fogyatkozás ne légyen Szent-Háromság napjára. Henter uram relatiójából én ő Felséginek megmondottam, hogy készen van máskint, csak a rojt héjjával van.« — Itt nyilván a »»*nemes compánia*« félfenekű pár rézdobjáról van szó.

Közli: Thaly Kálmán.

VEGYES KÖZLÉSEK.

HENCKEL JÁNOS LEVELEZÉSÉBŐL.

A Magyar Tud. Akadémia második osztálya által kiadott »Történelmi Értekezések« második kötetében Fraknói Vilmos egy nagybecsű értekezést közlött Henckel János kassai lelkész s Mária királyné udvari papja életéről. Felhasználta a kassai városi ltárt is. De annak egy része még akkor lappangott. Ebben akadtam én három levélre, melyek közül egyet Thurzó irt Henckelhez, a más kettőt pedig ő irta Kassára. Érdekesnek tartom e három levelet, mint adalékot, közzétenni.

I.

1525. ápr. 26.

Venerabilis domine, Amice nobis honorande. Recordari potestis, quatenus nuper nos admoneritis, ut in commendationem causae honestae dominae Annae relictae condam Balthasaris Gaÿlich, tam a domino legato, quam a domino Agriensi ad vicarium Agriensem litteras postularemus. Nos id ante aliquot dies effecimus, tamen cum adhuc illae litterae essent hic, supervenit is procurator praefatae dominae Annae et ostendit nobis quasdam litteras novem sigillis obsignatas in facto concordiae et compositionis inter dominam praefatam et illum Baltasarem presbyterum de Jaso propter quod consuluimus hic hominem domini legati, in his rebus peritum, quid ex hoc fieri deberet. Respondit ille, non esse opus, ut respondeatur illi presbytero coram judicibus in hac causa delegatis, sed saltem ostendantur litterae compositionales et dicat procurator hanc rem fuisse jamdudum sopitam et compositam. Non enim est facta mentio hujus rei in illis litteris domini legati, cum quibus domina praefata est citata, propter hoc litterae illae tam domini legati, quam domini Agriensis ac etiam nostrae ad vicarium Agriensem non sunt necessariae. Reddi eas tamen, misimus ad Dom. Vestram, ut si placuerint presbitero, reddantur. Hunc autem procuratorem praefatae dominae Annae informet Dom. Vra. de hoc, quomodo sit melius. Ceterum accipiemus nos litteras hic a domino legato, quibus illum presbyterum Baltasarem huc Budam coram electis judicibus citabimus ratione ablationis bonorum condam servitoris nostri

Nicolai Kronpholcz et cogitabimus nosque ita agere cum illo presbytero pertinacissimo, ut tot litibus priusquam nos fatigetur. Bene valete. Ex Buda feria quarta proxima post dominicam Quasi modo, anno 1525.

Alexius Thurzo de Bethlehenfalva
Thesaurarius et magister Thavernicorum
Regiae etc.

Külczím: Venerabili domino Johanni Henkeli plebano Cassoviensi Amico nobis honorando. 1525.

Zárlatán pecséttel.

(Eredeti Kassa város levéltárában 19206 sz. a.)

II.

1528. aug. 28.

Gratiam et pacem a Deo et ejus Christo. Venerabilis Dne et frater in Christo dilecte. Si valetis gaudeo. Ego ex gratia Dei bene valeo, omniaque mihi apud Heram meam pro voto sucedunt. Id saltem molestum ezt, quod in uno loco non manemus; nunc manemus quatuor miliaribus a Vienna in arce munitissima Traudmannssdarff vocata. Licet omnium rerum hic sit caristia, mihi tamen nihil defuit. Heram habeo faventem Evangelio plurimum; quanto autem haec magis afficitur, tanto magis princeps ipse impugnat. Capti sunt hic in nova civitate judex et alii et etiam mulieres ob id quod Novum Testamentum Martini in aedibus corum inventum sit et XIIII. diebus diro carcere detenti solo pane et aqua aliti; Viennae duo bibliopolae alter ex Nurinberga alter ex Ratispona eo, quod quosdam tractatulos Martini in ditione principis vendebant, et in medi astro virgis caesi sunt; ob factam eucharistiae impugnationem et rebaptisationem in superiori Austria Bavariaque multi trucidati, inter quos etiam fuerant virgines XVI. et ultra annorum, quae cantu et jubilo mortem aggressae sunt et in hodiernum diem fit, conveniunt in nemoribus ad praedicatores eorum et omnes qui eis ista proponunt indocti in verbo dei inveniuntur, ut sic verificetur illud Pauli eo, quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittit Deus illis operationem erroris, ut credant mendacio etc. De his et aliis varia dicet noster venerabilis, qui propediem vos videbit; vos interim ea modestia evangelium vobis commissum mente curate, ut gratia vobis a Deo data est, quod tamen illud non redatur odiosum, paulatimque crescat, dabitque Deus gratiam quoque his, qui illud ignoranter impugnant. De omnibus rebus quae apud vos aguntur cupio fieri certior. His me commendo ex praedicta Trawdmanssdarff XXVIII Augusti Ao Dni 1528.

Mariae Reginae et Bohemiae Viduae
a sacris concionibus et confessionibus
Johannes Henkel
plebanus Canoviensis.

Külczím: Venerabili domino Antonio Transsilvano praedicatori verbi Dei Canoviensi fratri in Christo dilecto.

(Kassa v. levéltára 19212.)

III.

1529. jan. 21.

Gratiam et pacem a domino et servatore nostro, Prudentes ac circumspecti domini, domini ac amici mei observandi, si inter tot et tanta pericula unacum tota familia vestra bene valetis, gauderem plurimum, Et si in hys vobiscum non fuerim corpore praesens, animus tamen non abfuit, nam nihil hic mihi defuisse possum conquere (*sic*) praeter animi, de omnibus vestris anxietatem adeo, quod maluissem vobiscum magis hoc perpeti, quam inquietudinem hanc quoque tollerare, et si cognouissem ista futura vix me aliquis a vobis depellere potuisset. Sed gratia dei audio vos quietiores iam laetioresque, secundet haec ad nostri omnem expectationem, vt vos tandem iocundos sanosque et triumphantes inueniam Rex ipse, qui circa festum Lucae in Austria, in festo diuae Catherinae Posony cum proceribus fidelibus Hungariae, festo diui Nicolai in Stiria et Corinthia, in festo vero circumcisionis domini in Ispruk Athesi celebrauit comitia, nunc profectus est Augustam ad conuentum principum Germaniae, diuae purificationis Mariae festo celebraturus, faxit deus, ut principes ipsi similia faciant, sicut subditi regis facere se obtulerunt, non erit sane (?) dubium, auxilio dei, posse omnibus hostibus Christiani nominis resistere et perdita recuperare. Reditus eius in Pannoniam cum parte expeditionis expectatur ad festum Pasce. Nos caristia panis et auenae expulit ex Hungaria, et venimus Moraviam a Cznam, ubi regina habet arcem et copia est omnium victualium. Hic gratia dei spero me non gratis tempus deducere, in tantam varietatem fidei populus hic sectus est ut alias vidi nunquam, quidam anabaptismum sectantur, alÿ sacramentarÿ sunt, corpus Christi in pane negantes, quidem spiritus malos huius temporis sectantur, ante aduentum nostrum tres viri et duae mulieres, quia anabaptismum et alios errores reuocare noluerunt, uno rogo conflagrati sunt, fuerunt fere uno anno carcere detenti, mira obstinatia et constantia ridentes cantantes, ac inuicem osculantes rogum ascenderunt. Cum vero huc venissem post certos sermones factos multi ab hac heresi recessere, confluit populus huc ad sermones meos a certis miliaribus, veniunt et quidem de hys primoribus secreto ad me, qui primi et doctiores fuerunt in huius secta, nesciunt quandoque quid respondeant, cum eis scriptura obiciatur, quam spiritu suo se sic doctos esse, cum deus optimus me sanum reduxerit mira de hys, quae hic ab eis expertus sum audietis, commendauit fidelitatem huius nostrae civitatis hera mea, domino nostro fratri suo, me praesente, pollicetur rex ipse gratiam suam illi nunquam defuturam, id vero, quod

ad me attinet, omnia mihi prospera currunt, praeterquam quod mense Decembri podagra fere tribus hebdomadis laborarim, ipsa hera sollicita medicos mihi misit, qui illam lenirent, sola ex praecipuis suis cibi misit et quandoque sorbilia saniora ipsa per se mihi decoxit et mittendos ad me ordinauit, et ita ut credo diutius cibis et potibus preciosioribus morbum fouit, interim me ipsum meosque domi tutelae vestrae commendo. Si quid literarum huc mittere volueritis, mittatis hic illas mihi huc ordinandas. Deus optimus vos omnes cum toto senatu et ipsa ecclesia omni vestra seruare et conseruare dignetur sua gracia. Ex Cznam XXI. die January Anno domini 1529.

Serenissimae Mariae Reginae Hungariae et Bohemiae viduae, a sacris concionibus, confessionibus et consilys

Joannes Henckel,
plebanus Cassouiensis.

Hátlapján: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Michaeli Kukelbrahth judici, ac Andreae notario ciuitatis Cassoviensis, dominis ac amicis obseruandis. 1529. Cassouiae.

(Eredetije a kassai városi levéltárban 19217.)

Közli: Szilágyi Sándor.

ADALÉK A LŐCSEI VÁROSI »AKADÉMIA« TÖRTÉNETÉHEZ.

Rudolf király leírata Lőcse városához, melylyel a tervezett városi akadémia építését beszünteti mindaddig, míg a város fölvilágosítást nem nyújt affelől, hogy a városi főiskolának nem az országban amúgy is elterjedt eretnekséget terjesztени lesz hivatása.

Rudolphus etc.

Prudentes ac circumspecti, fideles nobis dilecti. Intelleximus ex relatione fidedigna vos opus quoddam magnum et sumptuosum in hac civitate nostra Leuchoviensi fabricare et *scholam quandam insignem ad instar Academiae erigere* decresisse. Cum autem intentio haec vostra licet non sit ab honesto aliena, praesertim si reipublicae bonum et commodum secum vehat; tamen sine praescitu et speciali consensu nostro in effectum deduci non debeat; nostra vero plurimum intersit scire, in quem finem hi vestri conatus vergant, *nolimusque sub specie boni et honesti maiores et plures quam passim in regno nostro hoc Hungariae vigent, haereses damnatasque sectas in regnum ipsum nostrum introduci ac in exitium plurimorum serpere et pululare.* Quapropter Fidelitati Vestrae firmiter committimus et mandamus ut nos de praefata fabrica, intentionisque et propositi

vestri scopo primo quoque tempore, adiectis omnibus circumstantiis dilucide *informare atque interim et ad ulteriorem usque deliberationem nostram a cepto opere et structura penitus supersedere modis omnibus debeatis et teneamini.* Secus non facturi. Datum in arce nostra regia Pragensi, ultima die mensis Decembris 1588.

(Fogalmazvány a bécsi udv. kamara levéltárából.)

Közli: KÁROLYI ÁRPÁD.

EGY TÖRÖK HATÁRIGAZÍTÁSI ENGEDÉLY.

Én Nógrád várának fő sandsok békje Sihajus bék.

Te Hunti és Nógrád vármegyék bírái, ispányi esküdtei látván ezen főbeli czímeres levelemet, íme megengedtük az dytári és pataki határt eligazítani, az mint az előtt az határházatok jegyzettek voltak, de úgy, hogy abban igazán eljárjatok és eljárván, arról ide levelet küldjetek, hogy oztán azután mink is kinézve hadd lássuk, hogy mint, mit cselekedtetek az határjárásban igazán, másképpen ne cselekedjetek. Igazítsátok az hatalmas császár földit az szegínség és hitetek által, az mint megesküdtetek, mind töröknek magyarnak szegínnek boldognak; datum Nograd die 7. Junii, Anno 1671. .....

Kivül: Hunti és Nógrádi vármegye bíráinak hadnagyinak ispányinak esküdteinek adassik kezekben.

(Eredetije Varga Antal berkenyei plébános birtokában.)

Közli: VARÁZSÉJI GUSZTÁV.

KERECHÉNYI ANDRÁS VÉGRENDELETE.

Anno domini 1679. die 14. Julii.

Én Kerechényi András körmendi gyalogságnak egyik vajdája testemben beteg, de lölkömben ép és egészséges lévén, hogy holtom után feleségem, gyermekim és atyámfiai között valami veszekedés ne történjék, a mi kevés ingó és ingatlanjaim vadnak emberséges emberek előtt tészek ilyen intézést. Legelsőben penig lölkömet ajánlom az élő istennek kezében, a ki adta volt a nyomorúlt testben: testemet penig a földnek, a honnét vött vót eredetet.

1. A minemű házam Körmenden vagyon, a melyet istenben idvözült gróf Bottyáni Kristóf urunk ő naga is jámbor szolgálatomért bizonyos summa pénzig, úgymint kétszáz forénthan kötöttenek, melyrül kötés-levelem is vagyon ő nagokkal, ezen házamat, minden földeimet, réteimet, minden igazságával egyetemben, a melyhez tartozik Berki falui puszta is minden igazságával együtt, hagyom az én árváimnak

Jankónak, Ferenczuek, Palkónak, Istóknak, Andornak, Mihóknak, Laczinak és leányunk Katának, mindenik személyre egy-egy részt, a mennyit egyiknek, a másiknak is annyit. Feleségemnek is Far—[1]) Katának szintén úgy egy részt hagyok mindenekből.

2. Item vagyon három ló, egy vasas szekér, vasas eke egy, egy vasas boranna *(így)*, egy vas fazék és egyéb háznál való aprólékos eszköz, ennek közönségesen vegyék hasznát, ha együtt tűrhetnek, maradjon helyjén; hol peniglen nem, oszoljék föl mindenik személyre. Vagyon 1 vas láncz, vasas gereben, 3 láda.

3. Item vagyok adós Döbörhegyre Gergo Andrásnak só árával hat tallérral kelendő pénzzel.

4. Item vőmnek Csizmazia Mihálynak vagyok adós nyolcz tallérral; Mészáros Ferenczuek két forénttal. Nagyhajó mészárosnak egy forénttal.

5. Item Vaszari Szabó Györgynek tartozom egy tallérral.

6. Kűszegi vasárrosnak tartozom den. 25.

7. Itt való malombeli Molnár Jánosnak tartozom flor. 1.

8. Taba Jánosnak a belső városinak tartozom den. 40.

Az kik énnékem adóssak.

1. Pernészy János U. lenti kapitány adós öt tallérral.

2. Hertelendi Ambrus U. adós három forénttal.

3. Pálfi Gergely adós egy *(így)* só árával 32 garassal.

4. Sz.-királyi korcsomáros asszony adós den. 25.

Ezt is hasonlóképpen hagyom az fölyűl megírt árváinknak közönségesen.

Minekelőtte penig ezen fölyűl specificált ingó és ingatlan javaim föloszolnának, árváim abból szakaszszanak el és az adósság fizettessék meg.

A kiknél a minémű zálogos földeim és réteim vadnak, a melynek értéke lészen hozzá, váltsa ki és élje.

Lött ezen testamentum-tétel ilyen emberséges emberek előtt, úgymint szarvaskendi prédikátor U. előtt, itt való várasi esküdt kapronczai Szabó Balás, Molnár János, Czimbalmos János, Bugouics Bálint, Rácz András, András kovács, Csizmazia István, Taba János uraimék előtt. Magamnak pöcsétem nem lévén, kénszeréttettem sigillis alienis megpöcsételni minden maga jószága elvesztése és kára nélkül.

Idem qui supra m. p.

Hét kis gyürüpecséttel ellátva.

(Eredetije papíron szép, olvasható, betükkel írva.)

Közli: KOSUTÁNY IGNÁCZ.

---

[1]) *Jegyzet.* A vezetéknév utolsó fele hiányzik; ezt mutatja az összekötőjel.

ROZSNYAY DÁVID, AZ UTOLSÓ TÖRÖK DEÁK ÉLETÉHEZ.

Rozsnyay Dávid munkái az Akadémia »Monumentáiban« láttak világot. (1866). Munkái sorozatát életrajza előzi meg, s a rá vonatkozó okmányok sorozata zárja be. Ez utóbbiakhoz akarok most nehány érdekes okmánynyal járulni, melyeket Rozsnyay János úr, az iró Dávid harmadik fiunokája (abnepos) gondosan megőrzött levéltárából vettem, megjegyezvén, hogy e levéltárból családfáját is össze lehet állítni.

Női ágon *Köteles* Lőrincztől vette származását, kinek fiától »Köteles alias Literatus Bálint«-tól származtak a Bálintfiak (ugyanis ennek fiai Kristóf és István a Bálintfi nevet vették fel.) Bálintnak nővére Klára kétszer ment férjhez, először Ilyei Kovács Jánoshoz s 2-szor Szabó alias Rozsnyai Dávidhoz. Ennek fia István Jenei Klárát vette nőül, s ettől született Dávid, a török deák.

Rozsnyay Dávid kétszer nősült: első nejétől Nagy Annától születtek András (a család fenntartója) Rebeka (Vajai Istvánné), Zsuzsa; a másodiktól Fogarasi Rebekától Sámuel, Anna (Irsai Istvánné), Klára (Domokos Józsefné) és Sárikó.

A család egyes tagjairól érdekes adatokat olvasunk a levéltárban:

Köteles Lőrincz, Báthori Kristóf erdélyi vajdának 1580-ban Vajda-Kamaráson költ attestatoriája szerint Laurentius kötélverő alias Kupás cognominatus, »Marosszéki zászló alatt való; Maros-Vásárhelyt lakott s ott nemes házú nemes ember volt« a mint Rozsnyai Dávid 1703-ban megjegyezte. Ennek fia.

Köteles alias Literatus Bálint vagy Bálint Deák, a mint R. Dávid is szokta írni, Báthori Zsigmondnak exactora volt és ez vötte volt a kolozsvári házat. Ennek fiai:

Bálintfi Kristóf Bethlen Gábor komornikja s később 1628. ugyan Bethlen G. uralkodása alatt generalis perceptor. Neje: Bornemisza Kata, ki 1635-ben már özvegy volt s meghalt 1678-ban pünkösd másodnapján. Ezeknek gyermekeik: *Bálintfi Mihály, Ferencz, Katalin és*

Bálintfi János, kiről R. Dávid 1703-ban ezt jegyezte: »Nemrégen Nagyszombatelégvén, ott égett; ez adta volt a Patereknek ő kglkk azon kolozsvári házat, engem meg nem kínálván, unokagyermek lévén vélle.«

Bálintfi István, Köteles Bálint második fia, Kristófnak testvéröcscse.

Köteles Klárának első férje: Ilyei Kovács János, második férje: *Szabó alias Rozsnyai Dávid*, kinek valamelyik elődje — gyaníthatólag — mint szabó iparos Rozsnyóról származott, jött és telepedett le M.-Vásárhelyt. 1636-ban április 22-én M.-Vásárhelyt költ végrendeletében nagyobb fiát *Szabó Pálnak*, kisebb fiát *Rozsnyai Szabó alias István Deáknak* nevezi, magát pedig *Szabó Dávidnénak*. Említést tesz végrendeleté-

ben *Rozsnyai Miklós* nevü unokájáról is, kit minden szerzeményéből kitagad, mondván: »Az unokám Rosnyai Szabó Miklós az ősből minden részét kivötte, mivelhogy engemet megtaglalt, sokáig viseltem kékit, az ajtón kivetett, részét kivötte, nem azt, az ki illette volna, de söt többet annál is. Ennek okáért én is ötet kitagadom minden örökségemből és javaimból. Átkozott, valaki Rosnai Miklósnak az én keresményemből adna és részeltetné. Ha az én fiaim és atyámfiai deficiálnának is, vagyon templom, vagyon vár és maradgyon minden oda az én maradékimról, neki ne adjanak semmit.« E Miklós nevü unokájáról nincs sehol semmi actában több említés.

Rozsnyai Dávid utódai közül I. József emelkedett ki. 1739-ben az erdélyi kir. guberniumnál mint cancellista kezdett szolgálni. A gubernium ajánlására Marosszékben jegyzői s később vice királyi birói hivatalra alkalmazták s több ízben volt országgyülési képviselő. 1767-ben Mária Terézia a kir. táblához számfeletti ülnöknek nevezte ki s ezen minőségben szolgált 13 évig. Összesen tehát 42 évig volt állami szolgálatban; meghalt 1781-ben julius havában, János, István, Sámuel és József fiakat hagyván maga után, kik közül János és István már ekkor a guberniumnál szolgáltak mint cancellisták, Sámuel Bécsben a katonai akadémián, a 4-ik, József, pedig gymnasiumban (literis adhuc humanioribus imbuit.)

Ezúttal azokat az adatokat mutatom be, melyek négy éves fogságát megelőzték: az erre vonatkozókat egy későbbi közlemény számára tartom fenn:

I. 1663. aug. 10.

Michael Apafi sat. Egregie Fidelis sat. Salutem sat.

Mostani alkalmatossággal fővezér urunknak, ő nságának iratván, nem akarok elmúlatni, hogy ez levelünk által egyik tagja lévén megromlott szegény puszta hazánknak és magunk dolgainak is vigyázására ne serkengetnök Hüségedet. Intvén kegyelmesen, hogy jövendőben dolgainkat Isten boldogítván, kegyelmességünkkel való jutalmaztatását magának foglalhatná, alkalmaztatná Hüséged minden alkalmatossággal való tudósitása által úgy magát, hogy mi is kegyelmességünkkel jutalmaztathatnók meg igazságát és hüséges hozzánk való jóindulatját. Eidem de cetero sat. Datum in oppido nostro Viz-Akna, die decima Augusti. Ao D. 1663.

M. Apafi mpr.

II. 1668. aug. 14.

Michael Apafi sat. Egregie Fidelis sat. Salutem et gratiam sat.

26. Julii nekünk küldött Hüséged levelét vettük, dolgainkba való

fáradozását értjük. Mi megvalljuk, hozzánk való igazságában és hüségében semmi kételkedéssel nem vagyunk, sőt mindenik oda bejáró szolgáink közűl, de legközelebb postamesterünk testálván Hűséged serénységérül, tökélletessen meg vagyunk nyúgodva magaviselésében és sinceritásában; ha az egyúttal elkészített dolognak haladásra kellett menni, arról nem tehetni, hanem legyen rajta ezután is, ha mit végben vihetnek, elkövetését ne igen halaszszák, Hűséged is meg lévén nyugodva abban, hogy ígíretünk szerint feledékenyek róla nem leszünk. Im megküldtük a Hűséged száz aranyát de a mellett csak az elkezdett dolognak végére hajtásában szivessen munkálódjék és végben menvén kivánságunk szerint, csak érthessük, minél hamarébb az háromezer négyszáz azaz 3400 aranyakat is beküldeni el nem múlatjuk, melyrül sub bona fide nostra christiana et verbo principali assecuráljuk ez levelünk által Hűségedet, és ez szerint Hűséged is másokat assecurálhat. Ami pedig Zólyomival való conversálkodását vagy nem conversálkodását illeti, ha az erdélyi házhoz megyen, vagy hívatja Hűségedet, vélle való beszélgetését miért ellenzenők, adván okot arra maga; Hűséged is inkább beszédéből tanúlhat s alkalmaztassa is úgy magát, mint igaz hazafiához és tökélletes hívünkhöz illik. Cui de reliquo stb. Datum in castro nostro Radnot. 14. August. Ao 1668.

M. Apafi mpr.

P. S. Vasadi György is hozzánk kijött szökve, hasonló dologban Daróczi és Gombkötő nevű szolgáival összeesküdvén, kiknek gratia és assecurationalis levelet küldtünk. Vasadi is nekiek mit írjon, abból tanúságot vehet és ahoz is legyen vigyázása, alkalmaztatván hozzájok is magát, mely ha azon az uton megyen is véghez, szintén oly kegyelmesen veszszük s Hűségednek is tulajdonítjuk, sőt még nekünk könnyebben esnék s költségünk is nem annyira terjedne. Azonban penig Hűséged megnyugodjék benne, hogy hozzája ígirt egyszeri kegyelmességünket meg nem változtatjuk.

Kívűl más kézírással: 1668. 14. Aug. Missiles principis Apafi ad portam Davidi Rosnyai, dum eidem 100 aureos transmisisse notificat.

(Külczímje pár szó kivételével leszakadt.)

III. 1675. jun. 5.

Michael Apafi sat. Salutem et gratiam sat.

Az mint szóval is megparancsoltuk Hűségednek, Fogarasban adott instructiójának is continentiája tartja, kegyelmesen és serio parancsoljuk .... kben az magyarországi, s eziránt minket illető dolgokra nézve Szepesi Pál urammal érezvén együtt, vigyázván mindenekben az mi méltóságunkra; és az dolgot Hívséged maturálja jó válaszszal. Azonban bennünköt mennél hamarább minden alkalmatosságokról tudósítani

el ne mulaszsza minden dolgokról. Neque secus facturus. Datum in civitate nostra Albae Juliae die 5-a Junii 1675.

Apafi mpr.

P. S. Ha Szepesi uram el talált jöni, Hűséged szakassza fel és continentiáját megértvén, ugyan nekünk szóló levelében includálván, külgye kezünkhöz.

Külczím: Generoso Dávidi Rosnyai ad Fulgidam portam otthomannicam expedito Ablegato nostro sat. Fideli nostro dilecto.

IV. 1675. jul. 8.

Michael Apafi sat. Generose fidelis sat. Salutem sat.

Kegyelmed levelét tudósításával együtt kegyelmesen elvettük s írását megértettük, mivel azért még bizonyosabb választ nem vehetünk, az dolgoknak semmi jó futamatját nem remélhetjük; Kegyelmednek kegyelmesen parancsoljuk, eleiben adott instructiója szerint az vezért ő nságát szorgoztassa s igyekezzék jó választ mentől hamarébb obtineálni; mivel az lelki és testi szabadságtól megfosztatott szegény magyarokat az gratiával valóban csak onszáltatja az német császár, az mint arról szóló levelét az kassai kamarás úrnak Huttjáni Andrásnak, melyet nekünk s azon szerént egynehányaknak az förendek közül küldött, Kegyelmednek in speciebus beküldöttünk, abból megláthatja az fényes porta, hogy az német sem contemnálná az magyarokat, s nem is kell azt úgy gondolni, hogy ez az megnyomorodott magyarság látván ennyi sokfelé való csalogattatásokat, tovább is telelne ebben az nyomorúságban és bujdosásban. Kegyelmed azért ezt szívesen urgeálja s tudósítson is mindenekről bennünköt. Eidem sat. Datum in civitate nostra Alba Julia die 8-a Julii Ao 1675.

P. S. Az lengyel király és az Fogarasban nálunk lévő lengyel követ minémű leveleket küldöttenek, ím azokat is beküldöttük in specie s ugyanarról mit írattunk az fővezérnek és tihajának ő nsgoknak, ezeket is hogy érthessék. Azért Kegyelmed megmondhatja szóval is, ha éppen ebben is kívánja az fényes porta szolgálatunkat, mi készek vagyunk szolgálni, csak érthessük, leszen-e kedves abbeli intentiónk és minémű conditiók alatt kívánja hatalmas császárunk az lengyellel való békeséget.

Jan. küldtük Kegyelmednek költségére tallér 50.
Sepesi és Uhiri uramnak . . . tallér nro 100.

P. S. Kegyelmed mindenben az mi méltóságunkra vigyázzon s hitesse el magával, kegyelmességünkbe meg nem fogyatkozik.

M. Apafi mpr.

Ez utolsó Post Scriptum Apafi saját kézírása.

Külczím: mint az előbbi.

V. 1678. jul. 5.

Michael Apafi sat. Egregie fidelis sat. Salutem et gratiam sat.

Néhai ngos Bánfi Dénes adott volt Hüséged keziben száz aranyokat becsületes tanács úr hívünk tetszésekből, hogy az fővezér akkori Tihaját hozzája engesztelje, az mely reinfecta maradván, ma is hüséged kezinél vagyon az megnevezett summa. Parancsoljuk azért Hüségednek kegyelmesen és igen serio, az mi kegyelmességünkből az nemes ország válasza szerint, említett néhai Bánfi Dénes relictájának instántiájára. Ezen levelünk megadó étekfogónk keziben haladék nélkül az praespecificált aranyat administrálván, iktassa Baló László hophmesterünk kezében. Secus non facturus sat. Datum in civitate nostra Albensi die 5-a julii Ao 1678.

M. Apafi mpr.

Kivül más kézírással: Ezt a száz aranyát az úr Székely László uram és Baló László uraimék ő kegyelmek által Bethlen Gergely uram pratensiójában szokataltam, abban a házban Fejér-Váratt, ahol az öreg Rákóczy képe, patkószeg képivel be van irva Vincz felől.

Külczim: mint az előbbi.

VI. 1678. szept. 15.

Anno 1678. 15. Septembris Marosvásárhelyi szállásomon létemben az öreg zöld ládában holmi egyetmásomat ezszerént raktam be magam kezemmel:

Vagyon a láda fenekén egy hájszin hosszu persiai kecze.

Vagyon egy kék atlaczos aranyas paplan.

Vagyon egy kék terczelen szoknya.

Vagyon egy zöld kanavász szoknya.

Vagyon egy teczin szőr kanavász szoknya.

Vagyon egy aranyas előkötő arany galanddal.

Vagyon két keszty ű, belől bélletlen, nyuszttal prémezve, egyik fekete, a másik teczin. Asszonnak valók.

Vagyon egy teczin bársony váll.

Vagyon egy kék terczelen váll.

Vagyon egy bokor kés ezüst hüvelylyel.

Vagyon egy ezüst sikos előkötő.

Vagyon más előkötő, selymes bulya vászon.

Vagyon öt öreg viaszgyertya.

Vagyon egy viseltes kis vánkoshaj, veres atlacz volt iszkofiommal.

Vadnak más három vánkoshajak veres atlaczból, nagyágú török varrások rajtok.

Vagyon más egy teczin atlacz vánkoshaj, nem igen új.

Vagyon egy kis bársony vánkoshaj.

Vagyon holmi nuszt hulladék, egy nuszt fark is közötte, egy darab papirosban takarva vadnak.

Vagyon asszonyember kézreval6 egy bokor fekete selyemkötés.

Ugyanezzel összekötve egy fejér selyem előkötő.

Vagyon három aranyas keszkenő, mind a három magyar keszkenő.

Vagyon egy végh fekete muhar.

Vagyon egy fátyol ingváll.

Vagyon egy jóféle fekete gyöngyös bársony pártácska.

Vagyon egy veres karmasin csizma aszonnak való.

Vagyon négy zöld kárpit falravalók.

Vagyon egy kis skárlát szőnyeg, a közepi meczin.

Vagyon egy fekete virágos bársony palást, a kételei nusztos, belől igen szép mogyoró nest egészlen, egy rend széles arany csipke az allyán, fejér lepedőben takarva. Item fellyül rajta egy kék futar.

Vagyon legfelyül egy szakadozott rosz tarka takaró. Kilim.

Itt egyéb s több nincsen, ne is keressen senki többet; ha mi még lehetett volna, mint enyimeket, a hová akartam, oda töttem, átok alatt kurva az annya, a ki keresi is.

Rosnay Dávid mpr.

Közli: Koncz József.

HELY-, NÉV-, ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Abafi Miklós 126. 129. 132.
Abaujvár 407.
Abaza v. Abassa v. Esseron pasa 56. 57. 59. 260. 263. 455.
Abdi, szolga 450.
Abdulla aga 464.
Achmed aga 66.
Afyz Memhet pasa 58.
Ahmet v. Amhet pasa 102. 438. 570.
Ahmet v. Amhet szultán 42. 51. 452. 465.
Ajtay Mihály 561. 747. 754.
Akermáni v. Akirmán pasa 39. 260.
Ak Murza, egy tatár 614. 618.
Alagi 125.
Albert kir. 205.
Albert oszt. hg 205.
Albert püspök 551.
Albinentzky Tóbiás 214.
Alexandros 143.
Ali budai pasa 3. 8. 9. 29. 74. 219. 220. 503.
Ali csausz 119. 120.
Ali szolnoki bég 43.
Almási István 178.
Almási (Pomarius) Sámuel 403. 405.
Alsó-Magyarország 27. 703.
Althan Adolf 8.
Alvinczy Péter 266. 267.
Amadé László 365.
Ambakstrat, Utrechtben egy utcza. 505.
Amhat bég 450.
Amsterdam 254. 330. 505.
Amurat, török császár 263.
András 580. 608. 719.
András, kovács 774.
Andrássiak b. 166.
Angol király 87. 269. 270. 273. 275. 458.
Angolország 152. 156. 157. 161. 164. 165. 168. 170. 173. 255. 269. 270. 349. 407.
Angyalosy Ferencz 754.
Angyalosi Mihály 435.
Apaffi György 66. 76.
Apafi Mihály 342. 501. 503.
Apponyi Pál 420.
Aranynemüek 373. 374. 409. 410 544. 545. 724. 725.
Arbonás Simon 441.
Arczatakaró (fátyol) 177. 552.
Arday Mihály 566.
Argente János 228.
Argis, folyó 502.
Aristoteles 70.
Arnhemius 270.
Arnódkő közel Drinápolyhoz 502.
Árthándy Pál 85.
Árva, vár 417. 421. 423. 424. 428. 429. 576.
Árva vmegye 422. 431.
Aspremont Juliánna 157.
Aszak (Krimben) 315. 321. 346.
Asztalszolgálat 395.

Atlacz (kék) 176. 779.
Atlacz (sárga) 131. 547.
Atlacz (testszín) 779.
Atlacz (veres) 552.
Atlacz (zöld) 132.
Attila 277.
Augsburg 644.
Auguszt (II.) lengyel király 347. 351. 352. 356.
Augustinus barát 117. 118.
Auraicus hg 275.
Austria 150. 155. 156. 160. 163. 266. 269. 271. 330. 352. 460. 641. 770. 771.
Austriaca Valachia 346. 347.
Awer Kilián 628. 630. 631. 632. 633.
Axamit Péter, von Kossaw 203.
Ázsia 111.

Babilonia 57. 241. 260. 311.
Bács (Bachia) 85.
Bács megye 89.
Bácsmegyei Ádám 167. 572. 574.
Badics (hib. Radis) 167.
Baidár falu Krimben 621.
Bajaran pasa 59.
Bajmócz 560.
Bajnócz 417. 576.
Bajorország 770.
Bakabánya 427. 656.
Baki basa 451.
Bakó család 403.
Baksai Mihály 505.
Bakyth Pál vajda 87. 88. 89. 90. 91. 92.
Bakythfelde 88.
Balakna város Krimben 621.
Balás deák 58. 441. 443.
Balassa 327.
Balassi Zsigmond 34. 35. 424.
Balási Ferencz 470. 471.
Balat, Konstantinápoly külvárosa 57.
Balázs (Blasius) Péter 496.
Bali bég 88. 93.
Bali csauz 471.
Bali budai pasa 101.
Bálint deák 131.
Bálintfi (irva Balinfi) István 253.
Bálinti György 346.
Ballingh 133.
Balló József 754.
Baló László 779.
Balocsán vajda 344.
Balog vár (Bolog) 328. 329. 497.
Balog (Alsó- és Felső-)helység 498.
Balog István 70.
Balogh István (Galantai) 167. 559.
Balog Máté 597.
Balog Mihály 614.
Balti tenger 238. 268. 274. 406. 504. 505.
Baluse 357.
Balyika László 765.
Bán helység 432.
Banér 255.
Bánfiné 126. 127.
Bánffy Dénes 228. 779.
Bánffi György gr. 342. 344.
Bánffi Kristóf 342.
Bánffy László 342.
Bánffy Lőrincz 89.
Bánffi kastély 415.
Bánfi-Hunyad 489. 490.
Bánya 495.
Bányaeszközök 627.
Bár, helység 363.
Baranov, város 504.
Baranyai Gergely 167. 342.
Barbetochy Imre 114.
Barbol 110. 111.
Baresai Ábrahám 132. 166. 442. 559.
Baresai (Ákos) 595. 598. 608.
Baresai Ferencz 544.
Baresai János 29.
Baresai Sándor 137.
Baresai Zsigmondné 612.
Bárcza-föld 80. 107.

Barkóczi 484.
Barkóczi Ferencz gr. 166. 412. 554.
Barlok István 408.
Báró 91.
Bársony (fekete) 547. 551.
Bársony (szederjes) 547.
Bársony (veres) 177. 409. 547.
Bársony (veres dupla) 551.
Bársonyból készült casulák 726. 727. 728.
Bártfa (Bartfeld) 203. 358. 404. 406. 411. 417. 504. 571. 583.
Bartholomé 59.
Bartos 53.
Basa Tamás 611.
Básta György 277.
Bata Pál 124.
Báthor, vár. 267.
Báthoriak 20. 89.
Báthory András 20. 76. 277. 697. 705.
Báthori Gábor 267. 277. 278. 429.
Báthori István 697.
Báthori István, lengyel király 276. 277. 699.
Báthori Krisfóf 277. 581—582.
Báthori Zsigmond 20. 277. 704. 705.
Battjáni 129. 335. 336. 679.
Baudesin (Baudisinum) 254. 407.
Bauer Márton 400.
Bay (hib. Buy) 167.
Bayer János 405.
Bayram ünnepe 93.
Bazilla (vár) 48.
Bazin (Bozin) 431. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 680.
Bebék (Ferencz) 121.
Bebesi Oszváld 579.
Bécs 7. 18. 20. 33. 45. 70. 120. 129. 133. 147. 155. 160. 162. 167. 173. 209. 211. 218. 229. 233. 266. 271. 293. 295. 299. 319. 326. 331. 344. 346. 347. 353. 411. 412. 413. 416. 417. 423. 424. 429. 430. 432. 454. 458. 484. 487. 509. 510. 522. 554. 570. 583. 641. 645. 700. 746. 770.
Bécs-Ujhely (Neostadium) 416. 417.
Becsvölgyi Kelemenné 579.
Begányi László 416.
Behm 255.
Békes Gáspár 581.
Bekir Czelebi 40.
Bela, folyó 504.
Bélay Ferenc 573.
Béldi Pál 131. 483. 487.
Beler János 718.
Belgium 130. 269. 275. 407. 459. 504. 505.
Belgrád (l. Nándorfejérvár.)
Belszkyné 156.
Belzen 263. 271.
Bene Pál, nándori 566.
Benecs Gergely 579.
Beneventum (Bedemontum) 346.
Beniczky Gáspár 167. 569. 572. 751.
Benthe László 14.
Benyei, Szőlőhegy 412. 418.
Beresényi Miklós, gr. 163. 164. 165. 166. 304. 349. 350. 351. 357. 358. 416. 417. 558. 559. 560. 564. 568. 569. 570. 574. 575. 576. 754. 763. 766.
Beresényi Miklósné 166. 763.
Beresényi Sándor 441.
Bereg-Ujfalu 758.
Berenstorff (l. Körtvélyessi)
Berényi b. 166.
Beresztelke 344. 345.
Berethalom 713.
Berki, puszta 773.
Berlin 157. 171. 407.
Bernatzky v. Bernaki moldvai pal. 263. 267. 270.
Bertalan 388.
Berthánė 580.

Berthóti Ferencz 167. 561. 571. 573. 576. 766.
Berthóti László 560.
Berzeviczi Miklós 127. 167. 544. 575. 761.
Bessenyei János 614.
Besseste 503.
Beszked, falu 504.
Beszterce 125. 342. 344.
Besztercebánya 553. 560. 561. 574. 575. 576. 622. 626. 628. 632. 634. 635. 643. 644. 651. 655. 656. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669.
Betegeknek étel. 381. 382. 383.
Bethius Bálint 551.
Bethlen grófok 166. 605. 611.
Bethlen Elek. b. 166.
Bethlen Ferenczné 610. 611. 612.
Bethlen Gábor 207. 249. 250. 251. 252. 253. 258. 277. 434. 435. 437. 449. 465. 466. 468. 475. 476. 479. 481. 485.
Bethlen Gábor halála 62.
Bethlen Gergely 178. 779.
Bethlen Istók 131.
Bethlen István 136. 138. 141. 328. 445. 471. 472. 477. 755.
Bethlen János gr. 574. 611.
Bethlen Klára 342.
Bethlen Mihályné 612.
Bethlen Péter 134. 135. 136. 137. 138. 147. 271. 328.
Bettlen, birtok 408.
Beycsy János 679. 686.
Bezeg István 406.
Biala 156.
Biber Memhet basa 451.
Bicse 428.
Bicskey 747.
Bihar vmegye 484. 489.
Billavia, kikötő 238.
Bobok Mihály 363.
Bocatius János, kassai polgár 230. 234.
Bocskai István 74. 277. 278. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 465. 704. 708.
Bocskay halála 429.
Bocskay Miklós 584.
Bocska-Volya 504.
Bodoky 566.
Bodrog megye 93.
Bogádi András 140. 282. 283. 287. 288. 289. 290. 293. 298. 306. 307. 308. 310. 429.
Bogdán vajda 123.
Bolczga (utcza Danzigban) 406.
Bolestraszycki 264.
Bolgárszeg 502.
Bologna (Bolonien) 256.
Bombavicza, folyó 502.
Bonac 156. 157.
Boneczidai Márton 249.
Bonkocz, helység 408.
Borbála királyné 405.
Borbély János, meszesi 494.
Bori 425.
Borkezelés 385. 386. 387.
Bornemisza Anna 551.
Bornemisza János 16. 125. 266. 296. 301. 317.
Bornemisza Pál 551.
Boronkay 167.
Boroszló 571. 573.
Bors Mihály 404.
Borsod megye 404. 408.
Borsos Tamás 46. 456. 464. 471.
Borysthenes 274.
Borzás 561.
Bosnyák György 580.
Bosnyák Tamás táb. 126. 127. 420.
Bossányi 167.
Bosznia 36. 455. 654.
Botfalva 59.
Botos Imre 561.
Bottyán János 560.
Bottyáni Ádám gr. 553.
Bottyáni Kristóf gr. 773.

Bottyáni Mihály 579.
Bottyáni Pál gr. 554.
Boyle 161. 162.
Bozóky Pál 407.
Bödy Albert 579.
Bödy Lukács 579.
Bötkerus Ottó 249. 250.
Brabantia 280.
Brabbée Gusztáv 520.
Bradna 494. 495.
Brandenburgia 239.
Brandenburgi vál. fej. 238. 243. 271. 272. 326. 327. 328. 407.
Brandenburgi Katalin fej. nő 267. 276. 479. 480. 481.
Brassó 80. 81. 343. 344. 470. 473. 501. 502. 561. 713.
Brassói (de Corona) András diák 80.
Braunschweig 520.
Brenner apát 167. 168. 358.
Brezo (Brizo) 494.
Brunsberg 238.
Bruyninx 157. 160. 162.
Brünn (Brunna) 412.
Brüssel 256.
Buckingham 270.
Bucsai 127.
Buda 9. 33. 36. 38. 39. 40. 45. 72. 82. 84. 85. 101. 104. 105. 106. 107. 109. 110. 112. 117. 138. 139. 160. 201. 258. 311. 321. 350. 414. 419. 422. 430. 439. 451. 457. 472. 522. 608. 623. 629. 650. 652. 668. 680. 769.
Budai Péter 594.
Buglár 502.
Bugovich János 774.
Buják 48.
Bukarest 59. 502.
Bulgaria 502.
Bulyovszky Dániel 167. 564.
Buys 175.
Buzinkai Mihály 501.
Bükkös 612.
Byzantium (l. Konstantinápoly)

Calmar 256.
Calmigkan, gubernator 258.
Calonne 520.
Candia 327. 332.
Cantamer pasa 56. 142.
Caprara táb. 488.
Carafa l. Karafa.
Carillo (Alfonz) 702.
Cartwriet, város 506.
Casal Montis ferrati 270.
Casulák 717. 718. 719. 720. 726. 727. 728.
Cazun, budai pasa 115.
Cedron Imre 570.
Chalon 257.
Chazina 99.
Cheche, villa 114.
Cheivannus 111. 112.
Chersonesus Taurica 270.
Chilko (hib. Milko) 167.
Chirua, vár 89.
Chmelcki 263.
Chorodiz Kristóf 494.
Chyernentczky 16.
Chywoman Oszváld 728.
Claudius Nero 322.
Clement 156. 157. 163. 166. 173.
Climontova 504.
Collart, Joe Frou Van 505.
Conczin Cyprián 231. 232.
Constancz 608.
Corvin János 622. 625. 635.
Corvin Mihály 404.
Csabay Gergely 754.
Csajághy János 167. 570.
Csáki Ferencz gr. 554.
Csáki Ferenczné 555.
Csáki István gr. 166. 277. 750.
Csáky László 325. 329. 330. 483. 489.
Csáky Mihály gr. 166.

Csampász Szintay Kristóf 754.
Cschország (Bohemia) 204. 269. 308. 330. 417. 460.
Csejte 553.
Cselikova 502.
Csemenyi 502.
Csemernye, helység 408.
Csender János 580.
Csender Mihály 580.
Csépánfalva 545. 548. 549.
Csepkovicza 504.
Csernátonyi István 480.
Csernel Mihály 544. 545.
Csernel György 139. 299. 302.
Cserödi János 544.
Csetnek 542. 548. 549. 560.
Csetneki Anna 542. 543. 550.
Csetneki Ferencz 542. 543. 544. 550.
Csetneki Istv. 542. 543. 544. 545.
Csetneki János 568.
Csetneki Mihály 542. 545. 549.
Csikszék 344.
Gsizmazia István 774.
Csizmazia Mihály 774.
Csoma György 471. 585.
Csomaközi 126. 129. 131. 413. 747.
Csombord 612.
Csongrád város 414.
Csongrád vmegye 93.
Csongrádi Pál 620.
Csontos 596.
Csulai 610.
Csúti Gáspár, 456.
Curtius Q. 407.
Cyrill, konstantinápolyi patriarcha. 263. 264. 271. 273. 274.
Czapa, (tengeri halhéj) 765.
Czapa (ezüst) 409.
Czapa (fekete) 409. 410.
Czapa, (narancsszin) 548.
Czapa (zöld) 410.
Czeczahó alias Szoczogó, helység 408.
Czeglédi György 223.
Czekkendorff 346.
Czereny Farkas 266
Czimbalmos János 774.
Czobor Éva 555.
Czobor Imre 582.
Czobor Imréné 555.
Czobor Mihály 29. 223. 224. 423. 427.
Czotmarierig 718.

Dállya 502.
Dalmatia 99. 634.
Damiáni János 366.
Dampierre (Dampirius) 277.
Dán Kristóf 406.
Dánia 359.
Dániai király 46. 50. 130. 255. 269. 271. 275. 458. 459.
Dániel György 568.
Vargyasi Dániel István 342. 441.
Dániel Judit 342.
Dániel Péter 754. 756. 764.
Danzig (Dantiscanum v. Gedanum) 238. 255. 268. 406. 458. 504. 505. 566. 644. 646. 647. 750.
Darabos Mátyás 579.
Darkócz Kristóf 544.
Darócz Márton 579. 580.
Daróczi 777.
Darvai 167.
Darvas 167.
Dávid Gábor 167. 554.
Debreczen 70. 71. 74. 168.
Debreczeni 288. 303.
Decsi János, baranyai 394.
De La Mothe-né 759.
Demjén Ferencz 35. 444. 448.
Denhof gr. 351.
Deregnyő 132.
Derffy 361.
Deresk, helység 496. 497.
Dersffy Ferencz 420. 422.
Dersffy Ferenczné 420. 421.
Dersffy István 693.

Dersi István, Zeleméri 373.
Dersi Margit 373.
Dersi Máté 373.
Dervis csaúz 446. 447.
Deés 283.
Deseőffy János 215. 218. 219.
Dessalleur 156. 157. 355. 356. 358. 755.
Detrik 757.
Déva 331.
Dévény 48. 124. 125. 129.
Dezsőffi 167.
Dietrichstein, cardinális 65. 130.
Dijon (irva: Dyion) 257.
Diószeg 489.
Dirsavia 266.
Dobai 167.
Doboka, vár 504. 561.
Doboka vmegye 343. 345.
Dobozi 155.
Dobra Ferencz 551.
Dobral 502.
Dobrocsány 503.
Dóczy István 441.
Dolgoruki 359.
Domajarits 554.
Domokos Ferencz 559.
Domokos Mihály 77.
Domokos (Damokos) Péter 614.
Domokos Tamás 599. 608.
Don (Duina) 271.
Donát János 62.
Döbörhegy 774.
Dömötery György 405. 406.
Dragolya 167.
Dragulykő 502.
Draskóczi Dávid 554.
Draskovics János gr. 554.
Draskovics Miklós gr. 554.
Dráva 91.
Dreilingius 240.
Drieschius Kornél 361.
Drinápoly 108. 165. 307. 311. 502.
Ducasy ajda 502.
Duka Gáspár 438.
Duna 91. 94. 106. 129. 153. 258. 260. 267. 288. 289. 308. 310. 317. 319. 328. 417. 418. 422. 428. 436. 441. 445. 454. 459. 460. 473. 474. 502. 620. 681.
Dunod 483. 484. 488. 489.
Duri 154.
Durmis Chelebi 110. 111.
Dvornikovics itélőmester 416.
Dytár 773.

Ebeczky 167.
Eckenperger 419.
Ecsed 134. 169.
Ecsedi Benedek 126.
Ecsege 93.
Eger (Agria) 36. 72. 160. 207. 208. 354. 358. 414. 418. 484. 558. 561. 566. 576. 748.
Egra 330.
Egri István 125. 126. 769.
Egyptom (l. Mizir)
Egyházi szert. eszközök 720. 721. 722. 723. 724. 725.
Ekmekcsi Ogli főkinestárnok 48.
Elbinga 238. 406.
Elek János 421.
Elesdorff birtok 651.
Előkötő (kötény) 177. 547. 552. 779.
Encsellőkő 502.
Engel István 626.
Engelmeyer 167.
Eödönffy János 413.
Eperjes 33. 82. 152. 391. 393. 404. 405. 407. 408. 412. 416. 417. 418. 480. 481. 574. 585.
Ér 134.
Erbstoll, bánya neve Beszterczeb. 651.
Erdély 1. 17. 24. 28. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 60. 63. 66. 67. 68. 70. 72. 74. 76. 105. 107. 109.

113. 117. 119. 122. 133. 138. 139. 141. 152. 153. 155. 156. 158. 163. 164. 168. 170. 171. 172. 173. 175. 210. 221. 227. 229. 230. 241. 242. 245. 250. 251. 253. 258. 262. 263. 265. 267. 274. 275. 276. 278. 285. 288. 289. 296. 305. 308. 324. 342. 343. 344. 346. 354. 356. 405. 411. 418. 429. 444. 445. 446. 453. 461. 462. 466. 471. 472. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 503. 506. 561. 563. 574. 584. 585. 594. 596. 597. 617. 649. 650. 679. 701. 702. 703. 704. 705. 710. 713. 714. 715.
Erdélyi vajda 82. 84. 87.
Erdő-Bénye birtok 408. 572.
Erdődy 583.
Erdődy Györgyné gr. 568. 759.
Ernust Ferencz 651.
Ernust János, de Csáktornya 651. 652. 653. 659. 661. 662. 664.
(Ernust) Zsigmond pécsi püspök 650. 652.
Érsek-Ujvár 417. 486. 558. 565. 566. 570. 574. 575. 576.
Esze Tamás 766.
Eszék 93. 94. 414.
Eszin Cselebi, egy tatár 621.
Esztergom (Strigonium) 48. 153. 418. 423. 428. 468. 565.
Eszterházy Antal gr. 166. 168. 357. 565.
Eszterházy Dániel gr. 166. 303.
Eszterházi Farkas 554.
Eszterházi Ferencz gr. 554.
Eszterházi György 554.
Eszterházi Imre 554.
Eszterházy István 166.
Eszterházi János 554.
Eszterházi Mihály 554.
Eszterházi Miklós hg 270. 512. 513. 518. 519. 523. 524. 554.
Eszterházi Miklósné 555.
Eszterházi Pál gr. 554.
Eszterházi Pálné 555.
Eszterházi Sándor 554.
Eszterházi Zsigmond 554.
Eszterházi Zsigmondné 555.
Ételnemek készitése 188. 189. 190. 191. 192.
Etzfalva 561.
Eugén (Sav.) 165. 349. 351. 111.
Európa 152. 155. 158. 159. 241. 501.

Fancsaly István 80.
Farensbach 254. 262.
Farkas Margit 342. 344.
Fátra 37. 223.
Fáy István 408. 560. 561.
Fegyverek 409.
Fehér hegyek 417.
Fejér tenger 451.
Fejérbánya 655. 656.
Fejéregyháza 574.
Fejérkövi István 544.
Fejérvár 39. 40. 48. 65. 136. 483. 501. 503. 504. 612. 707. 779.
Fejérvári Mózes 614. 615.
Fejes Bálint 564. 571. 751.
Fekete Gyergyó 502.
Fekete János 112.
Fekete-halom 501.
Fekete tenger 60. 258. 260. 271. 436. 443.
Felső-Magyarország. 28. 264. 266. 276. 411. 571. 703. 704.
Felső-Rákos 589.
Felvinczi Zsigmond 611.
Ferdinánd (I.) 112. 122. 123. 205. 695.
Ferdinánd (II.) 34. 263. 264. 266. 270. 276. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 475.
Ferdinánd (III.) 271.
Ferdinánd főherczeg 701.

Ferenczfy 144.
Ferhat basa 201.
Fest (szász ember) 346.
Fetzer F. Jakab 511. 516. 517. 519. 520.
Fierville, táb. 156. 561. 562. 563.
Filek 124. 125. 126. 462.
Filisburg 346.
Flandria 34. 330.
Fodorocsy Farkas 579.
Fogaras 101. 342. 501. 602. 611. 612. 777.
Fogarassy István 167. 558. 562. 564. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768.
Forgács b. 166.
Forgách Ádám gr. 166. 553.
Forgács Ferencz. 4.
Forgács Miklós 126.
Forgács Simon gr. 343. 344. 370. 372. 417. 544. 564.
Forgách Zsigmond 3. 4. 5. 420. 432.
Forsteryn Katalin 719.
Fosztyán, (felső ruha) 132.
Franconia 312.
Franczia király 87. 116. 117. 157. 270. 275. 346. 347. 352. 356. 359. 458. 459. 505.
Francziaország (Gallia) 52. 152. 255. 270. 274. 316. 359. 407.
Frangepán Bernát 634. 635.
Frankfurt 407.
Frater György 111.
Frater István 485.
Fray, apát 167. 355.
Freistadt 633.
Fridericus pfalczi választó 130. 458. 459. 460.
Frigyes csász. 205.
Frigyes (II.) porosz király 520.
Friska, falu 504.
Fuchs 151.
Fuggerek 630. 631. 632. 644. 645. 646. 647. 653.
Fugger Anna 636. 637. 638. 640.
Fugger Antal 651.
Fugger György 632. 640. 642. 644.
Fugger Hieronymus 651.
Fugger (Fucker) Jakab 628. 630. 631. 632. 641. 642. 643. 644. 651. 652.
Fugger Raymond 651.
Fugger Ulrich 628. 629. 630. 631. 632. 636. 639. 640. 641. 642. 644. 651.
Fulda 312.
Furtenberg 573.
Futak 91.
Füged 403.
Fülek 48.
Fülöp cs. II. 163. 719.
Füzesi Gáspár 620.
Füzesséry cs. 403.
Füzesséry László 404. 405.

Gabrillas v. Gábor vajda l. Mogilla.
Gács 576.
Gál Caesar 8. 9. 34. 422. 430. 441.
Gál Miklós 579.
Galacz (Glaczinum) 411. 412.
Galambos 167.
Galesanus János 114.
Galgora v. Galga szultán 344. 472. 608. 617.
Gantzaug János 571.
Garaiak 412.
Garamszeg, falu 413.
Gáspár deák 128. 131. 724.
Gáspár János 583. 584.
Gáspár vajda 440.
Gaÿlich Anna 769.
Gaÿlich Baltazár 769.
Géczy István 167. 412. 585.
Gedania (v. Gedanum) lásd Danzig.
Geiszler 522. 523.
Genf 257.

Genzanó 364.
Geresely 767.
Geréb András 126.
Gerend 65. 227. 612.
Gergely, Kemény J. szolg. 595.
Gergó András 774.
Gerhard György 167.
Gés [Kis- és Nagy-] birt 408.
Ghyczy András de Assakürt 404.
Ghyczy György 404. 405. 406.
Ghyczy János 581. 582.
Girgio (vár) 48. 501.
Gleichen Károly Henrik b. 521.
Glocknitzer Benedek 626. 628.
Glogavia 407.
Glückstadt 271.
Gógány-Várallya 344.
Gogos Mihály 502.
Golovkin 355.
Gombkötő, egy szolga 777.
Gombos Imre 413.
Gonzor Miklós 555.
Gosztonyi István 167. 579.
Gotthenburg 256.
Gottland 265.
Göllniczb. 576. 640. 641.
Göllniczi vashámor 560.
Gömör város 560.
Gömör megye 404. 408. 575.
Göncz 403.
Görgény 343. 344. 417. 602.
Görlitz 407.
Görög Simon 472. 473.
Grabarics 751.
Gradicska 346.
Grassalkovics János 566.
Gratianus 439.
Grätz orvos 157.
Graudentum 254.
Gribon 504.
Grönnitz 504.
Grudzinski 358.
Grünvaldt Salamon 404. 406.
Guncsi János 719.
Gúta 565.
Göresy v. Gürcze Mehemet pasa 56. 470.
Gurischen gat. 256.
Gyalu 697.
Gyarmat 45. 48. 462.
Gyekali György 502.
Gyergyó (l. Girgio)
Gyöngyösi 133. 414.
Győr 484. 681.
Györgyövics János Lukács 554.
György hirnök, talán Boynichich Horvát 109. 110. 116.
Gyula 67. 70. 71. 486.
Gyula Fehérvár (Alba Julia) 227. 270. 710.
Gyulafi b. 166.
Gyulay Ferencz gr. 167. 482. 750. 751. 753. 758. 759. 761.
Gyürki 167.
Gyürki Benedek 124.

Habort 748.
Hadik gr. 510.
Hafftánkö 502.
Hága 157. 161. 505.
Haga Kornél 263. 264. 271. 274. 276.
Hage gr. 256.
Hagara György 561.
Hagara Máté 572.
Hagymási Kristóf 233.
Haholthy Miklós 579.
Hairedin pasa 99.
Hajdar csauz 451.
Hajnácskö 48.
Halász György (Piscatoris) 197.
Hales 161.
Halfélék készitése 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 380.
Hali basa 470.
Halics 263.
Halil aga 72.
Halil effendi, a török cs. commissáriusa 8. 9.
Halkan 358.

Haller Gábor b. 166. 611.
Haller Péter 52.
Hampus János Ernest 626.
Hanau Zsigmond 407.
Hangossy 167.
Hankóczy Bálint 390.
Hansdorf 501.
Harakas pasa 472.
Harlinga 505.
Háromszék 501. 561. 589.
Harsányi Jakab 620.
Hartel 167.
Hassági János 579.
Hasszán, vezér 260.
Hatvan 389.
Haubitz János Keresztély. b. 566.
Havasalfölde. 37. 48. 57. 107. 263. 343. 438. 440. 461. 473. 502. 503. 713.
Havasalföldi vajda 101. 103. 104. 105. 110. 113. 115. 123. 142. 145. 335. 473.
Házi János 47. 64. 66. 464.
Hazina, helység 408. 412. 413.
Hegedüsfalva, alias Huczocz helység 408. 418.
Heiszter táb. 152. 344. 350. 414. 417. 418. 567.
Hellenbach János kamara-gróf 166. 559. 561. 569. 570.
Helmostwyth 88.
Heltai Gáspár (Heltus) 394.
Henczelfalva 657.
Henter Mihály 754.
Henter Zsigmond 768.
Herberstein gr. 165.
Herczegh János in Windisch landen 528.
Herencséni 126.
Hernád 569.
Hernád-Németi 569.
Hertelendi Ambrus 774.
Herter Ferencz 614.
Hertnek 407. 408.
Hilaga, kapikiha 446—447.
Hochenstein 406.
Hochstädti csata 151.
Hodolin 686.
Hoffmann György 230. 233. 426.
Hollandia 150. 152. 156. 157. 160. 161. 162. 164. 165. 168. 170. 173. 255. 256. 349. 458. 505.
Homonnai 143. 144. 285. 287.
Homonnai Drugeth Bálint 214. 429.
Homonnay Druget Mária 496.
Homonnai György 461. 553.
Homonnai János 70. 76.
Homozmansdorf birtok 651.
Honkocz helység 408.
Hónapok, törökül 474.
Hont vmegye 748. 773.
Hontensis vallis 496.
Horvát 167.
Horvátország 70. 296. 341. 463. 634.
Horváth Gáspár 29. 132.
Horváth György 405.
Horvát György, de Palosa 514. 754.
Horvát István 72.
Horvát Lázár 71. 73.
Horváth Márk 215.
Horváth Pál, Charlavisti 85.
Hosszein 447.
Hottin 347.
Hoverbecki János b. 406. 407.
Hoverbecki János Tódor 407.
Hoverbecki Lajos 407.
Höfft 255.
Hölgymál 177.
Höll Kornél 569. 570.
Hrabocza, birtok 413. 414.
Hrubo helység 408.
Hrusum 468.
Humet basa 620.
Hunyad 128.
Hunyad megye 484. 485.
Hussain aga 470.

Husz János 297.
Huszain basa 443.
Huszár István 129. 167.
Huszár Péter 596. 599.
Huszt 134. 135. 136. 137. 169. 417. 418. 574. 706.
Hutimál 61.
Huttjáni András 778.
Huzarep pasa 56. 57.

Ibrahim aga 67.
Ibrahim csauz 42.
Ibrahim pasa 333. 335. 336. 341. 449. 451.
Ida, villa 114.
Ilám aga 601.
Ilgen 157.
Illye 585.
Illyés Endre 158.
Illésházi Gábor gr. 327. 329. 554.
Illésházy István 4. 6. 8. 10. 24. 31. 32. 210. 211. 217. 219. 223. 224. 233. 679. 680. 681. 684. 685. 688. 689. 690. 691. 696.
Illésházy György gr. 554.
Illésházy József gr. 362.
Illok 414.
Ilosvay János 167. 564. 765.
Imreffy János 228.
Imreg helység 408.
Indiai ezüst 241. 255.
Indiai gyapju 255.
Insbruck 771.
Ipoly 420.
Irodai felszerelés 567.
Isold 167.
Istamét szoknya 177.
István vajda 613.
Istholczy Tamás, de Helefölde 579.
Istvánffy Miklós 544. 681.
Istvánffy Miklós halála 582.
Iván vajda 57.
Ivankovics Dániel 405.
Izdenczi Márton 167. 282. 284. 287. 288. 289. 292. 293. 572.
Izmil vár 48.

Jablonsky 150. 151. 155. 156. 157. 173. 356.
Jagerndorfi fejedelem 126.
Jahya pasa 50.
Jakab deák 132.
Jakab sátormester 565.
Jakusics 144. 288.
Jakusith Zsuzsánna 555.
Jankó Ambrus 579. 580.
Jankó Boldizsár 128.
Jankovitt 327.
I. János király 20. 99. 107.
János (I.) porosz király 505.
II. János király 20.
III. János lengyel király 406. 407. 504.
János harminczadszedő 88.
János mester 718. 750.
János vajda (L. Mogilla).
János Zsigmond 48.
Jánosháza, vár 11.
Jantó János 573.
Janus bég 116.
Janus táb. 358.
Jármai Ferencz 330.
Jármy István 747.
Jármy Miklós 747.
Jaroslaw Frigyes 211.
Jász-Berény (Berém) 553.
Jászvásár 444. 445.
Jaycza 85. 89. 93. 654.
Jazith 88.
Jazlav 504.
Jelentzko város 504.
Jena 407.
Jenckner János 559.
Jenő 74. 329. 338. 602.
Jolsva 497. 568.
Jordán Zsigmond 14.
Jósika b. 166.
Josza helység 408.

József (I.) király 153. 418.
József (II.) 507. 510. 511. 512. 513. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521.
Jörg Márton 723.
Junuz csauz 101.
Juszuf aga 40. 56. 68. 76. 77. 451.
Juszuf csauz (Juszup) 447.
Jusszuf pasa 334.
Juzog aga pasa 60.
Jüncker Viktor 629.

Kácsánd helység 408.
Kacziáni 394.
Kaffa város 260. 270.
Kakas Dömény, de Vanyán 551.
Kákoni 131. 132.
Káldi 167.
Káldy György 228.
Kálmánczay István 167. 407.
Kálmándi István 136.
Kálnay András 78.
Kálnásy Ferenczné 551.
Kálnássy János 167. 559. 569.
Kálnássi Pál 614.
Kalussa helység 408.
Kamonya Nagy-, helység 408. 416.
Kamper Flóra 404.
Kamuka (veres) 177. 547. 551.
Kamuka (zöld) 547.
Kanizsa 36.
Kanizsai család egyes tagjai 204. 205.
Kapi András 477.
Kapi György 611.
Kapuvár 560.
Karafa 482. 491.
Karas bék 617.
Karaszna 187.
Karcsay 747. 749.
Karlovicz 411.
Karinthia 771.
Karlsbad (Thermae Carolinae) 171. 417.
Károly (III.) 169. 344. 346. 347.
Károly császár (V.) 117.
XII. Károly svéd király 149.
Károly Mihály 478.
Károli 127.
Károlyi Sándor gr. 153. 165. 166. 168. 169. 350. 417. 754.
Kassa 24. 26. 80. 81. 125. 133. 153. 168. 210. 223. 266. 295. 299. 326. 327. 331. 354. 371. 407. 411. 412. 417. 418. 421. 423. 424. 425. 426. 427. 429. 432. 454. 463. 504. 560. 561. 566. 567. 568. 572. 574. 576. 585. 700. 702. 704. 756. 757.
Kassoffski András 264.
Kaszinbasza Törökországban 620.
Katalin fejedelemnő l. Brandenb.
Káthay György 371.
Káthai Mihály 23.
Katona Mihály 613.
Katonai törvények 396. 397. 398. 399.
Kaunitz gr. 348.
Kazanowsky kokenhauseni kapitány 2. 11. 12.
Kazimir tesseni hg 632.
Kazul basa 439.
Keczer család 412.
Keczer Ambrus 405.
Keczer András 167. 403. 404. 413. 544.
Keczer Anna 403. 404. 415.
Keczer Gábor 407.
Keczer Klára 404. 414. 415.
Keczer Mária 413.
Keczer Menyhért 413.
Keczer Sándor 414. 415. 571. 752.
Keczer Zsófia 403.
Keglevich György 582. 583.
Kékkő 48.
Kelemen 596.
Kellemesi Ferencz 83.
Kellemesi Imre 83.
Kellemesi Mihály 544.

Kemény Bódizsárné 612.
Kemény János 596. 599.
Kemény László b. 345. 346.
Kemény Péter 611.
Kemény Simon 607. 610. 612. 613.
Kemény testv. gr. 166.
Kemlick hegyek 99.
Kenczelfalva 657.
Kenderessy Mihály 85.
Kendi Sándor 49.
Kerczell András 167. 752. 755. 757.
Kerecsényi András gyermekei 773. 774.
Kerecsényi Mihály Kányaföldéről 570.
Keresztesi Pál 73. 448.
Keresztúr 233.
Kereszturiné 414.
Kéry gr. (hib. Hiri) 167.
Kéry János gr. 325. 554. 762.
Keserü (Keserew) Mihály 90. 133.
Kettze István Radoványról 579.
Kézsmárk 133. 566.
Khlesl (Gläsli) 430.
Kimita (hib. Kimisa) 167.
Kimpulunga, moldvai város 473.
Kióvi vajda 353.
Király Ádám szatmári 753.
Királykút 502.
Kisfaludi 167.
Kismarton (l. Mertestorff) 205.
Kis-Várda 390.
Kiszely 751.
Klement (l. Clement)
Klesch 406.
Klobusitzky Ferencz b. 136. 166. 292. 327. 328. 413. 417. 568. 572.
Klokoczó helység 408.
Kocsi Ferencz 565.
Koháry István gr. 415.
Kollmann János 630. 667. 668.
Kolonics 428. 430.
Kolozsmonostor 227.
Kolozsvár (Claudiopolis) 158. 252. 267. 278. 344. 345. 440. 487. 559. 584. 709.
Kolozs vmegye 343. 345.
Komádi cs. 403.
Komár, Kis- 462. 463.
Komárom 3. 7. 8. 29. 45. 46. 428. 459. 468. 565.
Komáromi István 167. 505.
Komarova 502.
Komját 126.
Komlóssi 167.
Koncz György 620.
Koncz Mátyás 620.
Konstantinápoly 34. 57. 92. 113. 114. 116. 160. 165. 260. 262. 263. 264. 270. 274. 276. 278. 315. 438. 441. 450. 471. 473. 620. 750.
Konti János 614. 615. 618.
Kontilova 504.
Konyecpolski 272.
Konyharendtartás 395.
Kopácsány falu 502.
Kopsia Miklós 423.
Koroczki 441.
Korittyáni Mátyás 544.
Korlát István 470. 471.
Kornis Ferencz 49. 599. 600.
Kornis István gr. 346.
Kornis Zsigmond 127. 128. 279. 280. 294. 323. 324. 476.
Korpona 6. 8. 24. 210. 655.
Korponai 167.
Kortholt 356.
Kósa István 374.
Kotkeniczi lengyel tábornok 130.
Kovács Gergely 596.
Kovács György 580. 596.
Kovách János 217. 569.
Kovács Máté 614.
Kovács Orbán 579.
Kovács Péter 60.
Kovásznay Mihály 573.
Kögl 364.

Köhalom 561. 713.
Kölcséri Sámuel 345.
Königsberg 249. 701.
Königsperger Mihály 626. 628. 629.
Körmend 773.
Körmöczbánya 128. 641. 649. 650. 654. 655. 656. 660. 661.
Körössy György 167. 554. 561. 563. 572. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 759. 761. 762. 763. 765. 766. 767.
Körtvélyessi 162. 163. 172. 174. 175.
Kővár 169. 417. 418. 482. 488.
Kővár vidéke 484. 485. 488. 490.
Kövi Miklós 427.
Krajnik László 754.
Krajova 347.
Krakkó 84. 130. 133. 153. 223. 253. 263. 407. 408. 571. 573. 630. 631. 646.
Kraszna vmegye 343. 344.
Krasznecz László 555.
Krasznibród, birtok 408.
Krásznócz helység 408.
Kray Jakab, kézsmárki 567.
Krempen 271.
Krim 260. 294. 346. 615. 618. 621.
Krivosztyán, birtok 408.
Kronpholcz Miklós 770.
Kruesay (hib. Konesai) István 167. 567.
Kruesay Márton 559.
Kruschyth János 677.
Krüger Joachim Fridrik 351.
Ksemeni 270.
Kubini János 421.
Kuchi (Kwchy) Ballybék 107.
Kucsinkcsink mező 310.
Kucsukczeczmező (falu) 34.
Kutsukderfend 502.
Kún István 440.
Kún László 132.
Kupfer Benjamin 407.
Kurima, üveghutával 559.
Kurland 238.
Kutasi János 544.
Küküllővár 713.
Kürtössy Erzsébet 415.
Kürtössy István 413.
Küszegi 774.
Kvassay István 413. 414.
Kyofsky 352. 353. 358.
Kyrcz 86.
Kys Ferencz 108.
Kyzdy (egy székely) 108.

Laborcz 416.
Lackner 508. 509. 512. 518. 519. 521. 524.
Ladiver Eliás, rektor 404. 406. 407.
Ladomerszky László 413.
Lajos (I.) magy. kir. 204.
Lajos (II.) 658. 668. 669.
XIV. Lajos 155.
Lamberg 157. 159. 160.
Láng Márton 504.
Langenthal 167.
Lányi (hib. Lanz) 167.
Lapsánszky 167.
László, váczi püspök 668.
László János 580.
Lasztamér, birtok 408.
Lator kert 179.
Latorcza 569.
Laurenti János 405.
Laxenburg 521.
Lechnicze (Lednicze) 203. 331. 576.
Lecznoschi, belzensi palatinus 252.
Léder Mátyás 765.
Légrády 757.
Lehota helység 495.
Leiden 505.
Le Maire, táb. 560.
Lemberg (Leopolis) 157. 357.

Lengyel király 17. 20. 37. 61. 85. 113. 133. 156. 248. 254. 270. 358. 458. 474. 475. 711.
Lengyelország 5. 9. 28. 53. 61. 129. 130. 144. 149. 154. 157. 168. 204. 221. 225. 226. 227. 231. 236. 237. 238. 239. 240. 243. 245. 247. 248. 249. 252. 254. 260. 261. 263. 266. 271. 272. 274. 275. 277. 285. 287. 307. 343. 349. 350. 352. 353. 391. 392. 416. 436. 458. 459. 504. 559. 561. 570. 574. 576. 711. 758. 763.
Léva 411. 417.
Levárt helység 496. 497.
Libetbánya 560. 575. 656.
Licze helység 496. 497.
Liebenstein b. 508.
Likava 417.
Lincz (Ligniczium) 407.
Lintelo b. holland követ 170.
Lipcse 407. 561.
Lipót (I.) 160. 168. 418.
Lipótvár (Leopoldinum) 152. 417.
Lippa 48. 67. 277. 389. 461. 486.
Lippo, birtok 408. 412. 413.
Liptó, város 393. 421. 423. 430.
Liptó vmegye 132. 422. 428.
Liszka, birtok 408.
Litava (Letava) 576.
Litva ország (Litvania) 130. 237. 238. 272. 276.
Livius Salinator 322.
Locher 165.
Löding, valami czifraság 746.
Lodomerszky László 418.
Lodron, olasz kapitány 455.
Lombardia 346.
London 161.
Lónyay Ferencz 557.
Lónyai Zsigmond 167. 304.
Lorántffy 575.
Losoncz 124.
Lotharingia 346.
Lőcse 127. 160. 358. 406. 417. 560. 573. 576. 584. 772.
Lőrincz barát 83.
Lubló 214. 263.
Lubomyrski muszka palatinus 263.
Lubomirszki Ilona 756.
Lugos, város 439.
Luka 575.
Lukách Menyhért, budai polgár 79.
Lulay János 84.
Lulier 566.
Luluz Mehmed pasa 470.
Luskocz, birtok 408.
Lüneburgi hg. 316.
Lütz János 710.

Mád 572.
Madocsáni Imre 554. 555.
Mágochi Ferencz 233.
Magyarország 2. 3. 7. 8. 10. 19. 20. 24. 25. 27. 28. 31. 37. 90. 104. 107. 125. 130. 134. 149. 150. 151. 153. 155. 156. 157. 163. 165. 172. 173. 174. 175. 211. 217. 219. 220. 221. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 233. 252. 263. 267. 269. 277. 285. 299. 300. 309. 334. 336. 337. 341. 343. 349. 350. 351. 352. 357. 358. 392. 423. 430. 432. 460. 461. 462. 465. 484. 485. 486. 488. 489. 504. 509. 510. 624. 652. 657. 674. 675. 676. 679. 680. 681. 682. 683. 685. 695. 715. 771. 772.
Magyarország történetének tervezete 590. 591. 592.
Mahmut 119. 120.
Mailáth (István) 113. 114.
Majténvi Ferencz 324. 505.
Makovicza 206. 388.
Malonyai 167.
Mansfeld 46. 129. 130. 458.
Mantua 256. 257. 274. 275. 346

Mányoky 755.
Marai (hib Marás) 167.
Máramaros 343. 345. 574. 706.
Máramaros-megye 484. 485. 488. 489. 490.
Marchisio, 483. 486. 489.
Mariaburg 238.
Márci András 585.
Mária magy. királyné 668.
Mária Christierna 701.
Mária Terézia 507. 512. 519.
Mária Thal (hibásan szedve: Jaal) monostor 152.
Máriási András 542. 544.
Máriási Anna 542. 545. 549. 550.
Máriási Christina 542.
Máriási Ferencz 542. 543. 544. 550.
Máriási Pál 544.
Máriási Zsigmond 544.
Markó vajda 436.
Markusfalu 544.
Marlborough (Malburg) hg 151. 157. 161.
Maros 94.
Marosszék 561.
Marosvásárhely 779.
Maróth 746.
Márton pléb 495. 719.
Maryshar János 657.
Mascon 257.
Masowia 254.
Máthé vajda 289. 295. 317.
Matolay Bernát 507. 508.
Mátra 559.
Mátyás (I.) 205.
Mátyás osztrák főherczeg 2. 3. 4. 7. 8. 9. 10. 18. 20. 29. 30. 32. 211, 228. 426. 679. 681.
Maurer János 718. 723.
Mauritius 34. 35. 130.
Maythényi b. 166.
Medgyes 595. 713.
Medgyesszék 561.
Megyery Gábor 408.
Mehádia 57.
Mehemet aga 445.
Mehemet pasa 74. 122. 260. 441. 442. 445. 453. 454.
Meindl Fortunatus 561.
Meleghegy, birtok 408. 412.
Melyetz város 504.
Melykok kereskedő 478.
Mencsikoff hg. 355. 356.
Méray 206.
Mérei Mihály 551.
Merscher Antal 558.
Merszi táb. 484.
Mertestorff (Kismarton) 204. 205.
Mertz János 558.
Merze Huszain basa 451.
Mészáros Ferencz 774.
Metternich 175.
Mevezd effendi 470.
Mezőség 345.
Michaelis Pál 406.
Mihály Nagy-, birtok 408.
Mihály mester 566.
Mihály vajda 57. 277. 704. 710. 711. 714. 715.
Mihne Raduly vajda (l. Radul)
Mikes Kelemen 60. 167. 572. 594. 595. 749. 753. 754.
Mikes Mihály 611.
Mikó 50.
Mikó Ferencz 252. 367. 477.
Mikola Zsigmond 599.
Miksa kir. 205. 206. 674. 676. 677.
Miksa Ernő 688.
Mikvásár 561.
Milanói hgség (Mediolanum) 346.
Millanov vár 504.
Milotai 133.
Mindszent, falu 132.
Mindszenti Mihály 564.
Mirabeau 520. 521.
Mirce vajda 117.
Miska, egy szolga R.-nál 766.
Miskolcz 408. 504.

Misleÿ Pál 374.
Mislina birtok 408.
Mizir (Egyiptom) 59.
Mladasavit Horvát Péter 4. 6. 8. 10. 24. 29. 210.
Moczár, birtok 408.
Modor város 152. 672. 673. 678. 693.
Mogila Gabriel vajda 472. 476. 477. 478. 480. 481.
Mogila János vajda 477. 478. 480. 481.
Mogni táb. 344.
Mogyorósi János 178.
Mohács 414.
Moharem pasa 67. 69. 70. 71. 73. 74.
Molart 432.
Mojsin László 754.
Molart Ernő 8.
Molart János 8. 34.
Molart Lajos 471.
Moldova 35. 37. 48. 107. 108. 253. 276. 343. 345. 347. 438. 443. 444. 445. 472. 475. 615. 711. 713.
Moldvai vajda 115. 123. 259. 260. 326. 335. 443. 473. 613.
Molnár (Mulner) Gergely 719.
Molnár Imre 167. 508.
Molnár János 774.
Monaki Miklós 550. 751. 754.
Montecuculi 487.
Morgonda 561.
Morva birtok 408.
Morvaország 152. 154. 204. 269. 347. 420. 425. 433. 454. 460. 771.
Moschovia nagyherczege 16. 263. 264. 272, 275. 276.
Mosel 165.
Moyszin vajda 441.
Mulykó, török kereskedő 564.
Munkács 168. 169. 170. 266. 354. 358. 417. 559. 560. 562. 563. 566. 568. 569. 570. 571. 572. 746. 747. 748. 754. 755. 756. 759. 763. 765. 767.
Mura 93.
Murány 225. 328. 329. 411. 417. 496. 571. 576.
Murat basa 465.
Murat csauz 102.
Murat szultán 449.
Muráth vajda 99.
Muretus, (Marcus Antonius) 584.
Murteza v. Mortezza is, budai pasa 52. 58. 266. 308.
Musza pasa 311.
Musztafa bég 72.
Muszuly (török kelme) 557. 562. 760.
Muzsna 561.
Münster (Monsterium) 330.
Myla, egy követ 87.

Nádasdy 121. 330. 335. 336.
Nádasdiné 555.
Nádasdi Krisztina 555.
Nádasdi Marcsa 555.
Nádasdi Tamás 233.
Nád-Udvar 207.
Nagy András 15. 74.
Nagy Benedek 580.
Nagy Ferencz 407.
Nagy János 167. 565.
Nagy Tamás 599. 600.
Nagy-Apold 501.
Nagy-Enyed 152. 713.
Nagyhajó, mészáros 774.
Nagy-Idai 565.
Nagy-Kálló (Callovia) 417.
Nagy-Károly 417. 585.
Nagy-Mihályi 167. 415. 416. 417.
Nagy-Sinkszék 561.
Nagy-Szeben 158. 561.
Nagy-Szombat (Tyrnavia) 6. 7. 152. 218. 366. 418. 425. 671.
Nagy-Szombati Gergely 544.
Nagyszögi 167.

Nagy-Szőllős 561.
Nagy-Várad l. Várad.
Naláczi István 501. 502. 503.
Nallivaici 272.
Nándorfejérvár 38. 48. 99. 104. 108. 131. 258. 277. 311. 347. 414. 441. 450. 451.
Nápoly 346.
Napradi Demeter 544.
Naszvad 565.
Náthafalva birtok 408.
Natolia 102.
Navarra 346.
Náznánfalva 561.
Neczpáli Ferenez 551.
Nedeczky Sándor 167. 171.
Negron 422.
Neiperg 347.
Nemes Balás 471.
Nemes Tamás 131.
Nemessányi János 407. 408.
Németalföld 156.
Németfalva 657.
Németország 52. 112. 154. 237. 238. 239. 268. 270. 423. 645.
Némethy Gergely 10.
Német-Poruba, birtok 408.
Neszter vize 436. 443. 596.
Neszter Fejérvár 436.
Neuhaus 746.
Neumark (Novitarg) 254. 576.
Neustoll, bánya neve Beszterczebányán 651.
Névedi András 554. 555.
Nezsider, vár Dunántul 155.
Nicodemi János 245. 246. 248. 249.
Niczky Boldizsár 554.
Niczkyné 555.
Nienburg 254.
Nigrelli táb. 414.
Nikápoly 288.
Nikodin László 614. 618.
Nissa 346.
Nixdorff, polgár 406
Noach hegye 502.
Nógrád 49. 460. 462. 463. 773.
Nógrád vmepye 568.
Nógrády 747.
Nürnberg 629. 645. 646. 770.
Nyago birtok 408.
Nyárai 167.
Nyári István 132. 584.
Nyáry Pál 223. 224. 233. 424. 425. 426. 702.
Nyedziltski Tamás 504.
Nyitra 126. 417. 558. 671.

Ocsabor 346.
Ocskai Ferencz 554. 555.
Ocskay László 152.
Odera 147. 239. 407.
Odokimosi Péter 270.
Ofen (l. Buda) 258.
Ojtoz 443.
Okolicsányi Mihály 149. 167. 173.
Oláh- vagy Felső-Remete, birtok 408.
Oláhország, 253. 268. 281. 621 705. 715.
Olasz Ferencz 178. 408.
Olasz v. Olaszi (birtok) 406. 408.
Olasz perém, v. parsamán 551. 552.
Olaszi-Liszka 573.
Olaszország (Italia) 52. 60. 152. 156. 271. 345. 346. 407. 459.
Olt 501.
Ongay Antal 403.
Ongay Borbála 403. 404.
Ongay János 403.
Onod 281. 414.
Opatocz 504.
Orbay (egy székely) 108.
Oreszka, birtok 408.
Oroszcsik, falu 502.
Orros Zsigmond 202.
Orsova 346. 347.
Osgyán 125.
Oskemum 504.

Osterrodam l. Amsterd.
Osztró, birtok 408.
Osztroluczky 167.
Osztrosith Mátyás 554.
Osztrozó 747.
Ottlik György 167. 558. 570.
Ottlyk Pál 563. 755.
Óvár 158.
Óvári János 501.
Oythoz 108.
Ozmán szultán 450.
Ölyves 612.
Ötvös (Ewttwes) János 724.
Ötvös-czéh szabályok 586.

Paczót Ferencz 544.
Paczót Zsigmond 544.
Pádár, falu 497.
Pál János 388. 389. 451. 467. 719. 723.
Palánk 48. 420. 462.
Pálfi Gergely 774.
Pálfi István 286. 326.
Pálfi János 326.
Pálffy Miklós gr. 165. 169. 420. 554. 673.
Pálné 127.
Palocsai b. 166.
Palota 48.
Panier, svéd tábornok 147. 295. 312. 313. 316.
Panajot 332. 333.
Pancratius dr. 405.
Panit, helység 498.
Pankotay György 619.
Pannuin 297.
Pap Benedek 580.
Pápa, város 329. 560.
Pápay János 167. 750.
Papaz Ogli 74.
Papi fizetések 494. 495. 496. 497. 498.
Papi öltönyök 717. 718.
Papmező 49.
Paribot András 504.
Parisius 222.
Párizs 256.
Parma 346.
Pataki János 614. 751.
Patay Kristóf 563.
Pazdics 403. 404. 405. 408. 414. 415.
Pécs (Fünffkirchen) 628. 631.
Pecsétszegő, falu 706.
Pécsi 131.
Péchy Ádám 408.
Péchy István 408.
Péchy László 408.
Péder 403. 404.
Pekri Lőrincz 344.
Pekri grófok. hib. Pécsi 166.
Pelenyizlov 504.
Perém, szederjes 552.
Perényi bárók 166.
Perényi László 754.
Perjessi vagy Perjés birtok, 408. 412. 498.
Perneszy János 774.
Perzsa király 111.
Pest 39. 110. 389. 522.
Pest m. 569.
Pesti Ferencz 393.
Pete Márton 544.
Péter deák 595.
Péter moldvai vajda 101. 102. 103. 104. 107. 108.
Peterborough 164.
Pétervárad 92. 106. 414. 523.
Petes gr. 167.
Petheő hib. Pettó gr. 166.
Petki István 611.
Petraskó, Mihály v. fia 57.
Petrócz, birtok 408. 418.
Petróczy Imre b. 405.
Petrovich Péter (Petrowytch) 122.
Petrőczi hib. Petróczi b. 166.
Petrziken. 203.
Pezzen Bartholomeus dr. 702. 705.
Pexa (hib. Pelta) 167.
Pfalcz (Palatinatus) 350. 459.

Pfeffer Lukács 223.
Philippus Augustus 145.
Pikó Deme 754.
Piléjus Gáspár 544.
Pillavia 268.
Pilsen (Pilsna) 417.
Piltza, folyó 504.
Pitterskertgraf, tér Leidenben 505.
Pizanyetga 502.
Placentia 346.
Ploumit angol kikötő 255.
Podolia 61. 133. 263. 436.
Podvinnyay Tamás 89.
Pogány György 706.
Polereczky 167.
Polgár Tamás 580.
Pomerania 239. 295. 297.
Pongrácz Dániel 554.
Pongrácz Dánielné 555.
Pongrácz Ferencz 167. 405.
Pongrácz Julia 555.
Ponyatovszky Stanislaus 157. 352.
Porosz király 155. 165. 347.
Poroszország 149. 156. 164. 165. 168. 170. 236. 238. 239. 264. 267. 270. 276. 352. 504.
Porsan (aranyas) 409.
Portugáll király 87.
Portugallia 149.
Porumbak 501.
Pósaházi János 501.
Posony 125. 129. 130. 148. 173. 175. 267. 298. 326. 328. 329. 354. 411. 416. 420. 431. 522. 681. 683. 686. 771.
Pössa, birtok 408.
Potoczky 160. 161. 421. 422.
Pozsega 103.
Pöstyéni fürdő 425.
Praecop 346.
Prága 8. 130. 230. 289. 299. 412. 417. 518. 678. 685. 687. 695.
Pray György 366. 367.
Prázsmár 59.
Préposti Károly 130.
Priandy 256.
Prileczki 167.
Prinkov falu 504.
Prinyi András 750. 751.
Prínyi János 761.
Privigye 560.
Prybog helység 495.
Publicans színű (sárgás-zöld) övek 566.
Puchaim gr. 553, 554.
Punten 257.
Pusch Lénárt 404.
Pwkancz, bányaváros 655.

Rabata 417.
Rabutin 152. 153. 418.
Raby, angol követ Berlinben 164. 167.
Rácz András 774.
Rácz János 620.
Rádai Pál 149. 153. 167.
Radul v. Sorbán vajda 59. 106. 107. 278. 441. 451. 461. 472. 503.
Ráduly László 596. 613.
Radvánszky (hib. Radványi) János 167.
Radziwill Kristóf hg. 252. 271. 272. 274.
Rajeczky András 544.
Rákócz, birtok 408. 413.
Rákóczi árvák 302.
Rákóczy Erzsébet 568. 759.
Rákóczi Ferencz (I.) 341. 343.
Rákóczy Ferencz (II.) 150. 156. 157. 161. 162. 164. 165. 166. 168. 169. 171. 173. 342. 343. 344. 348. 349. 350. 351. 352. 354. 355. 357. 358. 359. 416. 417. 418. 558. 559. 561. 563. 566. 567. 568. 572. 575. 576. 745. 746. 758.
Rákóczi Ferencz (II.) udvarnépe 556.

AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

Rákóczy udvartartása 754. 755. 756. stb.
Rákóczyné 157. 166.
Rákóczy György (I.) 125. 479. 480. 485. 779.
Rákóczy György (II.) 617.
Rákóczi László gr. 554.
Rákóczi Lászlóné 555.
Rákóczi Pál 282. 297. 298.
Rákóczy Pálné 147. 280.
Rákóczy Zsigmond 16. 17. 277. 278. 544.
Rákos 153. 391.
Rakovszky (de Rakov) György 551.
Randa, falu 504.
Ráskay 95.
Ratigrad város 502.
Rauenspurg 133.
Ravasz, helység 712.
Ravenstein 153.
Rayazo, vallis 92.
Rechtern gr. 174. 175.
Reczés gyöngyös fökötő 547.
Reczés kantus lepedő 552.
Reczés kendő 177.
Recziai bég 447. 448. 449.
Redern Menyhért 702. 704.
Regécz 303.
Regensburg (Ratisbona) 136. 140. 289. 316. 319. 330. 770.
Regieb pasa v. Reczep 263. 451. 564.
Regner János 471.
Regiomontum (Königsberg) 250.
Regy János 83.
Rétei 167.
Révai 329. 431.
Révai bárók 166.
Révai András 554. 555.
Révai Ferencz 550. 551. 554.
Révai Ferencz, János, László, Lőrincz, Mihály; Révai István és Ferenczuek fiai 551.
Révai Gábor 554.
Révai Imre 554. 555.
Révai Imréné 555.
Révai István 550.
Révai Istvánné 373.
Révai Miklós 554.
Reviszese Felső-, birtok 408.
Réz András 141. 144. 287.
Rhadon, falu 504.
Rhédei 124. 167. 423. 425. 426. 428.
Rhédey Ferencz 27. 28. 233. 600. 608.
Rhédey László 606.
Rhédei Pál 131. 132.
Ribnicze Nagy-, birtok 408.
Riczka birtok 651.
Riga 164. 265. 268.
Rigó Bálint 579.
Rimanovi János 496.
Rima-Szombat 125. 127.
Rimaszombati István 505.
Rimaviz 495.
Rimay 443. 444.
Rimnik 346.
Ritschán táb. (Riesáni) 417.
Riviere 167. 560.
Rodostó 571.
Ródus 617.
Rohan mantuai hg 271.
Róka mál 177.
Rokitocz birtok 408.
Róma 364. 705.
Románia 102. 122.
Róth 167.
Róth Hermann, rothenfeldi, 399.
Rót János, de Királyfalva 413. 415.
Rót Juliánna 413.
Rottal János gr. 553.
Roussellus Jákob 263. 264. 271. 275.
Rozgonyi István 81.
Rozthadyn, egy követ 87. 88.
Rózsahegy (Rosomberg) 423.
Rozsnya 399. 502.

Rozsnyó 560. 561. 759.
Rozsnyóbánya 564.
Rönne táb. 357.
Ruet helység 502.
Rudolf kir. 206. 277. 426. 477. 710.
Russawa 107.
Russia 263.
Rustán basa 116.
Rwoytt Mihály 90.

Saág birtok 415.
Sabaudia 275. 346.
Sabaudiai hg. (l. Eugén) 458. 459.
Sági Ferencz 614.
Sahin Giráj 247. 248. 252. 260. 263. 267. 270.
Sahos (sávos) 177. 548.
Saint Julien 157.
Sámogy, birtok 408.
San Murza 614.
Sándor, Radul fia 263. 440.
Sándor Gergely 345.
Sándor János 620.
Sapieha 252.
Sarctor János 710.
Sardinia királya 346.
Sárkányos 501.
Sárközy Albert, de Nádasd 669.
Sarodi kapitány 152.
Sáros vármegye 81. 393. 559.
Sáros várkastély 752.
Sáros-Nagy 559.
Sárospatak (Patak) 93. 303. 310. 403. 415. 563. 572. 746. 751. 752. 754. 767. 773.
Sárosi János 503.
Sartoris Szaniszló 626.
Sárvár 205.
Sbaraschi, krakkai kapitány 252.
Schapiroff b. 353. 357. 359.
Schenstochova 351.
Schlick táb. 417.
Schwarzenberg Adolf b. 702. 705.
Schwitz 257.
Scithia (egy szabó neve) 766.
Sclavonia 90. 98. 99. 634.
Scutari 364.
Scythia 27.
Sebesi 596.
Segesvár 713
Segesvárszék 561.
Segnia 634. 635.
Sellye 431.
Sellyei 613.
Selmeczbánya 151. 569. 576. 641. 654. 655. 656. 747.
Selyemfélék 747.
Semi Gallia 237.
Sempte 311. 320.
Sendomiria 263.
Sendomiriensis Starosta (egy lengyel) 252.
Semnyey Péter 374.
Sepsy (egy székely) 108.
Seréni András 554.
Seréni Pál 554.
Serke 575.
Serotin morva tábornok 130.
Servácius 389. 719.
Setki Mátyás 504.
Siberk helység 86. 561.
Sibrik Miklós 572. 751. 758.
Sicilia 346.
Sieniawszky (Chinasky) 157. 351.
Sieniawszkyné gr. 351. 561. 756. 758. 759. 761. 763.
Siger Borbála 544.
Silézia 37. 45. 130. 139. 144. 149. 155. 160. 174. 239. 252. 288. 330. 347. 350. 352. 459. 460. 701.
Sivatopelk 264.
Skárlát veres 131.
Skárlát zöld 132.
Skultéty János 494.
Smil 292.
Soldos Kristóf 544.
Somlyó vár 178. 417. 709.
Somogyi István 682.

Somoskő 48.
Sophia 122.
Soporovi kozákok 252. 264. 267. 270. 272. 273.
Sopron 205. 408.
Sorbán vajda l. Radul.
Sós István 167.
Spalotro 258.
Spanyol király 34. 37. 52. 53. 130. 171. 320. 346. 458.
Spanyolország 255.
Spillenberger Szaniszló 567. 568.
Spinola (Spinula) tábornok 34. 35. 458.
Spitzer Pál 204.
Splényi b. 510.
Sréter János 167. 560. 574. 575. 576.
Stahrenberg Guido 153. 418.
Stan Máté 603.
Starczer 441.
Stepanovicz 406.
Stettin 407.
Stiria 771.
Stomfa 559. 686.
Stralsundia 268. 270. 271.
Strasburgius Pál 249. 251. 252. 254. 258. 262.
Strattman 348. 349.
Strauch Egyed 406.
Sturczer György 627.
Sugó 167. 353. 356.
Sulcz 482.
Sulhoczky Szaniszló 472.
Sunderland 153.
Sümeg 288.
Svarczvalder 565.
Svéd király 17. 20. 61. 71. 130. 156. 236. 250. 270. 349. 350. 352. 353. 355. 356. 357. 358. 458. 459.
Svédország 156. 237. 238. 239. 242. 255. 267. 349.
Svendi Lázár 393.
Szabó Balázs 706. 741.
Szabó Gáspár 752. 753. 755. 756. 758. 764. 765. 767.
Szabó György (Zabo) 223. 774.
Szabó Imre 614.
Szabó János 472, 566.
Szabó Mihály györgyfalvi 621.
Szabolcsmegye 745.
Szajna (Saune) 257.
Szakhmár 134. 305. 329. 393. 411. 418. 572. 702. 748. 749. 750. 751. 754.
Szalai 167.
Szalánczi 596.
Szál-Dobos 589.
Szalontay János 568.
Szaly András 418.
Szántó András 388. 405.
Szarvaskend 774.
Szarvkő-vára 204. 205.
Szászok 82. 119. 153.
Szász Buda 561.
Szászfalva (Zazffalva) 657.
Szász-halom 561.
Szász-Régen 344.
Szász-Sebes 501. 710.
Szatmár vmegye 345.
Szatmári (Tzotmar) György 629.
Száva 93. 94. 332.
Szdromm 56. 57.
Szeben 343. 501. 612. 649. 650.
Szécsén 48. 172. 418. 462. 564. 748.
Szécsi György Rimaszécsi 496.
Szeged 106. 389. 414. 522. 524.
Székely András 416. 614.
Székely László 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 779.
Székely Menyhért 416.
Székely Mihály 585.
Székely Mózes 129. 277.
Székelyország 80. 82.
Szekeres 747.
Sz.-fehérv. (Alba Regalis) 112. 277,

Szekszárd 414.
Szele Jakab 579. 580.
Szele János 579. 580.
Szele Pál 579. 580.
Szele Péterné 579. 580.
Szelefalva 579.
Szelim szultán 51.
Szemere Pál 167. 403.
Szendrő (Szendrővia) 411. 417 587.
Szent-Anna 561.
Szent-György 99. 152. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 680.
Szent-Jakab (Alsó- Felső-) birtok 651. 657.
Szent-Kereszt 400. 408.
Szent-Király 774.
Szent-Miklós 89. 763. 764.
Szent-Pál 589.
Szent-Pétervár (Peterbourg) 355. 356.
Szent-Iványi János 167. 557.
Szentkereszti András 345.
Szentpétery János 408. 565.
Szepes 411.
Szepesmegye 415. 545.
Szepesvár (Arx Scepusiensis) 417.
Szepesség 393. 561.
Szepesi Pál 777. 778.
Szépviz 344.
Szerdahely 501.
Szered 565.
Szerencs 563. 570.
Szervia 347.
Szigethy Péter 611. 612. 613.
Szilágyi (Zilágy) János 55.
Szilassy János 614.
Sziliktár pasa 311.
Szilisztria (Zylyztre) 123. 608.
Szinán pasa 48.
Szinai, kapitány 566.
Szinye (helység) 404. 406. 408. 414. 415.
Szinyeiek 405.
Szinyey Kristóf 404.
Szinyey Miklós 414.
Szirák 416.
Szirma 403. 404. 408.
Szirmay Ádám 415.
Szirmay Anna 416.
Szirmay Borbála 416.
Szirmay Endre 403. 404 409. 410. 411. 412. 414. 416.
Szirmay György 403.
Szirmay István 167. 403. 404. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417.
Szirmay Juliánna 415.
Szirmay Klára 414.
Szirmay László 416.
Szirmay Menyhért 413.
Szirmai Miklós 404. 405. 409. 410. 411. 412. 416.
Szirmay Péter 403. 404. 405. 406. 408. 409. 411. 414.
Szirmay Sándor 418.
Szirmay Terézia 418.
Szirmay Zsuzsánna 413.
Szirta [Zenta (?)] 414.
Szkender pasa zalli bég 436. 437. 438. 430. 472.
Szmeskál 125. 132.
Szocsogo vide Czeczaho.
Szojtnyed helység 502.
Szolimán 48. 51. 111.
Szolnok 207. 296. 343. 414. 417. 703.
Szolnok vmegye 137. 345.
Szombat 125. 127.
Szombatfalva 501.
Szombathelyi 58.
Szombathy György 566.
Szombati István 505.
Szomolnok 560. 576.
Szoroka helység 438.
Szőny (Zeön) 468.
Szörény 94. 102. 106. 107.
Szörény megye 93. 102.
Szörényi Mihály (Zorenyi) 505.

Sztára birtok 408.
Sztokol Lénárt 551.
Sztrajnya birtok 408.
Sztrecsen 422.
Sztry, folyó 608.
Szucsán 423.
Szuczova 35.
Szuha birtok 408.
Szuhai István 496. 686. 687.
Szukko birtok 408.
Szulimán pasa 58.
Szunyog 145. 166. 296.
Szunyog Gáspár 554.
Szunyogh Gyu'a 555.
Szunyog Imre 554. 555.
Szunyog Imréné 555.
Szuronyok Magy.-on először 560.
Szürtei Miklós 544.
Szürtei Miklósné 542.

Taba János 774.
Tafota fejér dupla 551.
Tafota kék dupla 551.
Tafota zöld dupla 177.
Talexandrus Carolus v. Talerandus 263. 264. 274.
Tállya 504. 572. 768.
Tamás vajda 87.
Tamássi, birtok Gömörben 408. 412.
Tapolcsán Kis- és Nagy-, 558. 575.
Tapolcza, birtok (Topolcza) 408.
Tar Ambrus 580.
Tarczal 26. 233. 418. 572.
Tardos-Kedd 565.
Tárkány 390.
Tarna Nagy- és Kis-, birtok 408. 413.
Tarnóczy 445.
Tarnov 504.
Tarnovszky András 712.
Tasnád 132.
Tatárország 56. 247. 252. 620. 621.
Tatros 615.
Tayhan tatár falu 614. 618.
Teleki testvérek gr. 166.
Teleki Mihály 488.
Teleki Mihály tábornok halála 344.
Telkonius János 406.
Temesvár 36. 70. 439. 484. 486. 523.
Temetvény 420.
Terczelen, kék szoknya 779.
Tergovist v. Tergoviez 442. 502.
Terjék Pál, Szenterzsébetről 579.
Terjék Tamás u. onnan 579.
Ternavai Todorán 565. 566.
Terpendi Lukács 579.
Tésztás ételek 198. 199. 200. 380. 381.
Tessen (Teschin) város 632. 633.
Teva 278.
Tharczay Miklós 80. 81.
Theodosia urbs (v. Kaffa) 270.
Thewrewk Bálint 95.
Therek István 108.
Thorda Zsigmond 603.
Thornally János 85.
Thököli Imre 342. 344. 405. 406. 408. 565. 745. 750.
Thököli István 133. 554.
Thököli Istvánné 555.
Thököli Miklós 554.
Thurcsány György 412.
Thurn (Thorunium) 406.
Thuróczy Gáspár 560.
Thurzók 403. 421. 647. 653. 657. 658. 662. 664. 665. 666. 668.
Thurzó Elek 551. 651. 652. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669.
Thurzó György 623. 624. 625. 626. 628. 629. 630. 631. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 643. 646. 551. 652. 654. 655. 656. 659. 661. 662. 663. 665. 666. 667. 668. 678.
Thurzó Imre 128.

Thurzó János 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 634. 635. 636. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 646. 647. 649. 650. 651. 652. 654. 656. 659. 661. 662. 663. 665. 666. 667.
Thurzó Kristóf 233.
Thurzó Szaniszló 125. 420.
Tilchen 358.
Tilli 459. 460.
Tisza (Tibiscus) 221. 227. 233. 266. 390. 428. 429. 460. 482. 490.
Tisza István 620.
Tisza-Varsány 566.
Tiszolcz 560. 575. 576.
Tokaj 128. 415. 417. 418. 432. 433. 563.
Tokaji Ferencz 573.
Tokat, tartomány 56.
Tokat város 56.
Tolcsva birtok 408. 573.
Toldalagi Mihály 34. 50. 56. 133. 262. 270.
Tolnamegye 89.
Tolna város 94. 414.
Tolvaj Gábor 414.
Topollyán birtok 408. 416.
Topollyoka birtok 408. 412. 413. 415. 416.
Torda 121 136. 329. 345.
Torda vmegye 343.
Torgavia 144.
Torlad falu 502.
Tornallyai 167.
Toroczkai b. 166.
Torok-him, gyöngyös 517.
Torony, birtok 416.
Toscana 346.
Tóth István 566.
Tót (Thot) János 108.
Townshend 162.
Toxat 346.
Töke András 544.
Töres-vár (Therch) 107. 343. 502.
Török András (hib. István) 167 751. 756.
Török István 418.
Török Katalin 413.
Török Zsigmond 446. 447.
Török császár 3. 18. 19. 20. 31. 32. 34. 37. 39. 41. 43. 44. 46. 52. 54. 56. 72. 73. 87. 93. 94. 130. 105. 106. 107. 108. 109. 130. 241. 251. 252. 271. 274. 275. 310. 311. 337. 344. 429. 455. 472. 474. 475. 503. 594.
Török fővezér 9. 18. 20. 34. 35. 36. 39. 40. 41. 46. 49. 54. 56. 67. 72. 220. 224. 258. 271. 332. 334. 335. 337. 338. 340. 347. 427. 447. 474. 503. 602. 608.
Törökország 88. 90. 247. 248. 358. 473. 565.
Török-Kanizsa 520.
Törös 304.
Trador, török fejér (czüst brokát) 767.
Trapold 561.
Traun 312.
Trauttsmandorf 770.
Trencsén 155. 288. 420. 425. 433.
Trencsén vármegye 126. 575. 671. 672.
Trencsényi (Trentschini) 167.
Trenck Frigyes b. (hib. Treuck) 521.
Trieszt 645.
de Tristei cardinális 65.
Troske 165.
Tukova 504.
Turenne (Turannius) 330.
Turi Ferencz 431.
Turócz 421. 423.
Turócz vmegye 427. 718.
Turóczi 403.

Udvarhely 227.
Ugocsa vmegye 345.

Ugray György 476.
Ugrai Györgyné 618.
Uhiri, név 778.
Uj János (de Nova) 719.
Újbánya 655. 656.
Ujfalu, birtok 413. 467 468.
Ujfalusi János 554.
Ujfalusi László 554.
Újpalánka 346.
Ujvár (Novum Castellum) 99. 126. 130. 296. 354. 428. 429. 431.
Ujvári János 614.
Uiászló (II.) 624. 633. 649.
Ullimán (Wllimán) bék. 389.
Ullmannsdorf 651.
Ungvár 169. 417. 574. 763. 766. 767.
Ung vmegye 409. 587. 588.
Ungenaden Dávid 702.
Urbich 353. 354. 355. 356.
Urus Tamás 264.
Úsz (Utz) Gábor 416.
Úsz István 130.
Utrecht (Ultrajectum) 174. 505.

Vácz 44. 45. 48. 49. 460. 466.
Vadassi 596.
Vág, folyó, 411.
Vajda Mihály 754.
Vajda Miklós 596.
Vajna Gáspár 614. 615.
Vallis Olivér gr. 345. 346.
Vámos-Ujfalu, birtok 409.
Várad 47. 82. 90. 112. 128. 131. 133. 231. 232. 289. 303. 338. 339. 340. 344. 411. 454. 460. 463. 484. 487. 600. 602. 620. 702.
Váradgya 48.
Váradi 167.. 747.
Várallya, birtok 408—409.
Varasd Hentytz 99.
Varka 15. 504.
Várkony 364.
Varsó 133. 213. 243. 244. 249. 252. 253. 254. 406. 504.
Vas Benedek 131.
Vasadi György 777.
Vásárhely (Maros-) 121. 158. 343.
Vásárhelyi Péter 286. 292.
Vay Ádám 167. 416. 756.
Vecse 612.
Veimár (Vajmár) 330.
Velencze 36. 150. 257. 315. 327. 354. 458. 642. 645. 646.
Veligura, falu 504.
Veltelein 257.
Vende 501.
Verbócz, birtok 408.
de Verd János 330.
Verebély 126.
Verestorony 707.
Verfellyes szoknya (koczkás) 551.
Verner György 551.
Verneriusné 391.
Vesselényi Ferencz 321. 329. 403.
Vesselényi István b. 345.
Veselényi Pál 132.
Veszprém 48.
Vesztfáliai béke 158.
Veyt kaplan murza 617.
Viadona 257.
Viczai János 554.
Vihnye 570.
Vihoczki 617.
Vincz 128. 131. 614. 779.
Vinczi 128.
Vinna, birtok 408.
Visk 411.
Visky Mihály 564.
Vissenacque 563.
Visztula 238. 239. 271. 501.
Vitka, falu 563.
Vitzthum 352.
Vlissingen 256.
Volga, falu 504.
Volhynia 263.
Voltolina, tartomány 458.
Vrangel 295. 330.

Wackerbart 349.
Walkó vármegye 89.
Walkóvár 90.
Wallenstein (Walsteinianus) 266. 270. 271.
Wartenberg gr. 149.
Wásonÿ Imre 370.
Wécsei b. 166.
Weyckhardt János 714.
Wesselényi István b 345.
Weissenburg (Gyulafehérvár) 265.
Wellern 162.
Werbőczy István 85.
Windschacht 569. 570.
Wittenberga 407.
Witzleben 259.
Wolgastum 271.
Wotschi, királyi marsal 252.
Wrachar 93.
Wrathkoluyth István 88.
Wratislavia, város 252. 253. 407.
Wratislaw gr. 173. 351. 355.
Wucherer János György 511. 515. 516.
Wyssaczky 203.

Ysideus, marchio 263. 264. 274.

Zabiszov 504.
Zagyvai Miklós 5. 216.
Zalacska (Nagy- és Kis-) 409.
Zalánkemén (Zalonkemen) (Szlanka-Kamen) 201. 414.
Zalathnai György, pécsi püspök 11. 12.
Zaluzán, helység 495.
Zambequir Giray 247. 248.
Zamoiski 272.
Zápolya István 205.
Zára, vár 89.
Zaránd megye 484.
Zászlótartó Péter 613.
Zatha 90.
Záturecczky János 554.
Zay b. 166.
Zeleméri l. Dersi alatt is 549.
Zelistát 561.
Zeller 365.
Zemplén város 93. 346.
Zemplén vmegye 404. 408. 414. 415. 417. 573. 587. 588.
Zeng 645.
Zennyei Ferencz 554.
Zennyei István 554.
Zenta (Sentavia) 411. 414.
Zerethey 91.
Zichi István 554.
Zichy Péter gr. 167. 416.
Zilah 563.
Zintzendorff, egri parancsnok 152. 174. 175.
Zirchich 555.
Zizba, falu 504.
Zkender pasa 35.
Zlakocz vár 89.
Znaim (Cznaim) 771.
Zoltán Józsa 321.
Zólyom 124. 649. 652. 655. 656.
Zólyom (Veterosolium) 417.
Zólyom vmegye 622. 651. 657. 664. 666.
Zólyomi Dávid 129.
Zólyomi Miklós 332. 334. 338. 339. 340. 777.
Zombor (Sombor) 263.
Zombory 750.
Zrinyi Ilona 745.
Zrinyi Péter 329. 335. 336. 337. 341.
Ztadniczky Szaniszló 217.
Zülfikár 55. 59. 444.
Zvipacher 167.
Zsibrik 167.
Zsigmond kir. 204. 205.
Zsigmond lengyel király 271. 474.
Zsitva-Torok. 459.

HIBAIGAZÍTÁS.

A 152. l. első levél 3. sorában *Jal* h. »Maria Thal« olv.
A 155. l. első levélben 4. sor. nezsideri *tálor* helyett »várat«.
A 156. l. 2-dik levélben 11. sor. *Desailleur* helyett »Dessalleur«.
U. o. 2-ik kikezdés 6-ik sorában *Chinasky* után »(Sieniawsky.)«
U. o. 4-ik levél czimében *De Rosenau* után »(Clement.)«
A 162. l. első sorában *Berenstorff* után »(Körtvélyessy).«
A 163. l. czimében *okt. 28.* helyett »okt. 23.« olvasandó.
A 165. l. 4. levél 4. sorában *hantai* helyett »hántai« olv.
A 166. l. 2. levélben a nevek közt a következő hibák így javítandók ki:

A 6-ik sorban: *gr. Károlyi István* helyett »Sándor«.
A 11-ik sorban: *gr. Pettő* helyett »Pethő«.
U. o. gr. Barcsai helyett »Barcsai«.
A 12-ik sorban *Pécsi* grófok helyett »Pekry« grófok.

A Bárók közt:

Az 1-ső sorban *Petroczi* h. »Petrőczi«.
Az 2-dik » *Haller* után »Gábor« jön.
Az 9-dik » *testvérje* után »András és Zsigmond«.
Az 11-dik » *Torozkai* h. »Toroczkai«.

A Főpapok közt:

Az 1-ső sorban a *gróf.* törlendő és *Petes* után »prépost« olv.
Az 3-dik » *Hiri* h. »Kéry«.

A Nemesek közt:

A 3-dik sorban	*Radrány*	h.	»Radvánszky«	olv.
A 8-dik »	*Radis*	»	»Badics«	»
A »- »	*Buy*	»	»Bay«	»
A 9-dik »	*Lanz*	»	»Lányi«	»
A »- »	*Ilyosrai*	»	»Ilosvai«	»
A 18-dik »	*István*	»	»András«	»
A 21-dik »	*Marás*	»	»Marai«	»

A 21-dik sorban *Korponyai* h. »Korponai« olv.
A » - » » *Milko* » »Chilko« »
A 23-dik » *Nagyszögi* » »Nagyszegi« »
A » - » » *Dawid* » »Dávid« »
A » - » » *Kimisa* » »Kimita« »
A 24-dik » *Koncsai* » »Krucsai« »
A 24-dik » *Pelta* » »Pexa« »

A 170. l. a 4-dik levél nem Rádai-hoz szól, hanem »Rákóczihoz«.
A 172. l. *Birendorf* után »(Körtvélyessy)« teendő.
A 174. l. a 3-ik levél datuma »1612« helyett 1712-nek olv.
A 204. lap, második kikezdés, 6-ik sor: 1678 helyett olv. 1768.
A 205. » 9. pont 4. sorban: 1433 » » 1434.
A » » 16. » 2. » 1590 » » 1490.
A 206. » 21. » 1. » 1597 » » 1567.
A » » 22. » 1. » 1562 » » 1572.
Az 521. lap 1. sor *Treuck* h. »Trenck« olv. u. sz. a jegyzetben is.

8° 7906

TÖRTÉNELMI TÁR.

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

KÖZVETÍTÉSE MELLETT

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

1882-diki ÉVFOLYAM.

ELSŐ FÜZET. (JANUÁR—MÁRTIUS).

BOLTI ÁRA 1 frt 30 kr.

BUDAPEST, 1882.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

KNOLL KÁROLY AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

TARTALOM.

	Lap.
Bocskay István politikai levelezése. I. közl. **Szabó** Károly . . .	1
Bethlen Gábor és a porta. II. közl. **Szilágyi** Sándor	34
Tomori Pál kiadatlan levelei. Közli: **Fraknói** Vilmos	78
Fráter György levelezése és egyéb őt illető iratok. Befejező közl. **Károlyi** Árpád	96
Bethlen Gábor levelei feleségéhez Károlyi Zsuzsánnához. Közli: Dr. **Gergely** Sámuel	124
Pázmány, Lippay és Eszterházy levelezése. II. közl **Beke** Antal .	134
Regesták a külföldi levéltárakból. Közli: Dr. **Marczali** Henrik .	149
Művelődéstörténeti adatok.	
Parafernum. Közli: **Szádeczky** Lajos	177
Szilágy-Somlyó várának leltára. Közli: **Thaly** Kálmán	178
XVII. századbeli szakácskönyv. III. közl. **Toldy** László	88
[illegible]	
[illegible] vel)	201
[illegible] hoz. (Facsimilé-	
[illegible]	203
A kismartoni v. ltár némely érdekes okmányai. Közli **Rhódy** Alajos	206
Bethlen Gábor sajátkezű följegyzése. Közli: **Szabó** Károly . . .	207
Egy török levél. Közli: **Kiszelák** Sándor	207

Figyelmeztetés. A M. Történelmi Társulat pénztári hivatala Erzsébettér 9-ik sz. a. házba tétetett át.

Balthazár Béla,
pénztárnok.

☞ *Tagtársainkat, kik tagdíjaikkal hátralékban vannak, kérjük, hogy a tagsági illetményt (5 frt), valamint a „Történ. Tár“ előfizetési árát (2 frt 80 kr.) társulati pénztárnok Balthazár Béla-hoz Erzsébettér 9. sz. a. beküldeni szíveskedjenek. Azok részére, kik nem küldik be, a nyugtatvány utánvételi lappal fog megküldetni.*

— **A tagajánlások** s mindennemű a hazai történetírásra s annak kútfőire vonatkozó jelentések, továbbá a »Századok« reclamatiója a titkári hivatalba (Ferenciek-tere, Egyet. könyvtár) küldendők.

MIHÁLY HAVASALFÖLDI VAJDA ERDÉLYBEN

1599—1601.

IRTA

SZÁDECZKY LAJOS.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

I.

Mihály vajda. Erdély hagyományos politikája. Az osztrák ház állandó törekvése Erdély birtokáért. Báthori Zsigmond fejedelem rövid jellemzése.

Mihály vajdáról akarok írni, az oláhországi vajdák hírhedett alakjáról, a ki közel két évi Erdélyben szereplése által nevezetes részt erőszakolt ki magának a magyar történelemben. Rajzolni akarom jellemét, politikáját, kalandos élete végső időszakában — s általában szereplését Erdélyben.

Bukurestben, a boulevard közepén, egy díszes lovagszobor emelkedik, melyre lelki gyönyörrel tekint az oláh szem, látásán nemzeti büszkeségtől dobban meg az oláh szív. E szobor — az egyetem és akadémia közös palotája előtt — Mihály vajda emlékszobra.

Mihály vajdában nemzeti hősét tiszteli az oláh nép és történetirásuk, nevéhez füzvén a »vitéz« díszjelzőt. Sőt újabban nemcsak történelmük büszkeségét látják benne, hanem egy kedvencz eszméjük képviselőjét: Daco-Románia legbuzgóbb bajnokát.[1]) Ha az érem másik oldalát tekintjük, az erdélyiektől is nyert egy melléknevet, melylyel részükről jellemezték. E név: »a zsarnok« (»tyrannus«).

Az elfogúlatlan történetirás feladata immár kikutatni és kimutatni, ki volt az a Mihály vajda. Ha csak az volna a kérdés, »vitéz« volt-é, »zsarnok« volt-é, könnyű volna tán a felelet rá, hogy mind a kettő; de ezzel feladatunk legkevésbé sem volna megoldva.

---

[1]) Ezzel a szemmel nézi őt pl. *Balcescu Miklós:* »Istoria Romanilor sub Mihaiu Voda Vitezul« cz. munkájában (megjelent 1877. Bukurestben). Hasonlókép *Papiu Ilarianu:* »Istori'a Romaniloru din Dacia Supperiore«.

Valóban rendkívüli alak, kiben korának nem egy szép vonását feltaláljuk, de a kiben viszont korának vétkei és bűnei is páratlanúl s fokozott mértékben összpontosúltak. Erős testében erős akarat lakozott, harczias kornak edzett szülötte volt, de erkölcsileg pallérozatlan, egészen a nyers természet embere. Személyes vitézségével arányban állott erős elhatározása, szívós kitartása, makacs lelki ereje. Kár, hogy kitünő tulajdonaival nem párosult szívnemesség, jellemerő, hogy czéljai kitűzésében az »én« fogalmán kivűl mást ismerni nem akart s eszközei megválasztásában mindent megengedhetőnek tartott, a mit magára nézve hasznosnak vélt. Azt tartotta és követte, hogy a czél — habár jogtalan — szentesít minden eszközt, — lett légyen az még oly nemtelen is. — Furfangos ügyessége, leleményes ravaszsága nem ismert mértéket, nem kimélt senkit. Az ügyes államférfi —, a ravasz diplomata szerepét akarta játszani, de eszközeiben nincs méltóság, nincs szilárd jellem. Hűséget esküdni akkor, midőn ellenségkép készűl fellépni, — megesküdni a kereszt előtt saját lelkiüdvösségére, feleségei, gyermekei jólétére, ép oly könnyűnek tartotta, mint a mily kevéssé törődött annak megszegésével. »Fia husát egye, vérét igya,«[1]) ha Erdély ellen fellépni akar, esküdözék s alig pár hó múlva Erdélybe tör seregével.

De beszéljenek a tények.

Erdélynek a török hódítás korában igen nehéz állása volt, politikájában folytonosan a létért való küzdelem nyilvánult. — Az anyaországot dúló ellenség, a török, elég munkát adott Erdélynek is önfenntartásáért küzdeni. Magyarország, a mohácsi vész után másfél századig nem is annyira ország volt többé, mint csatatér. Szíve az ellenség kezében volt, központja sehol, fővárosa a tulsó határon Pozsony lett volna, de még inkább tényleg a

---

[1]) *Szamosközy* István: *Történeti Maradványai*, kiadta *Szilágyi* Sándor, II. k. (Akad. kiadv. 28 k.) 277 l. Juramentis identidem repetitis execrationis, si falleret admiscuit: . . . . . deum tam infestum sibi experiretur, in easque miserias redigeretur, ut *sui ipse filii viscera cogatur in cibum, sangvinem in potum adhibere, si sciens falleret.*

Igy *Bethlen Farkas: Historia de rebus Transylvanicis* (szebeni 1785. kiadás) IV k. 295 l.

határon túl, nem is Bécs, hanem Prága volt. A török hódoltság mint ék nyult be s szakasztotta el az ország legszebb részét, kettévágván mintegy a még megmaradottat is. Ez ék felső csúcsa a Mátráig nyult, szélei nagyjából egy részről Váczon át a Balaton vonalát, a másik részről fent a Tisza mentét, alant Temesvárt érintették. [1]) Ezáltal jóformán el volt vágva Erdély is az anyaországtól, — Pozsonynyal és Prágával (az uralkodó székhelyével) nagy kerülővel Kassán s a bányavárosokban keresztül érintkezhetett csak. Igy Erdélynek Magyarországtól külön válása nemcsak történelmi, de egyszersmind földrajzi tényezők követelménye is volt.

Ez a körülmény már magában nagyon megnehezíté az osztrák uralkodóház amaz állandó törekvésének sikerét, hogy Erdély hozzá tartozzék, — s tényleg a független Erdélynek védura sokáig nem a magyar király, hanem a török szultán volt. Pedig, hogy a prágai udvar oly nagyon vágyott Erdély bírására és megnyeréséért a XVI. sz. közepétől elkezdve a XVII. sz. végeig nem szűnt meg munkálni, alkudozással, a diplomatia minden fogásával, fondorlattal, pénzzel és vérrel: annak oka mélyebben gyökerezett, a mit nem ingathatott meg egykönnyen egy-egy tanácsos ama véleménye, hogy Erdélyért kár oly sok áldozatot elpazarolni, bírása többe kerülne, mint a mennyit ér. Az udvarnál azt tartották, hogy Erdély a magyar korona gyöngye, szép és gazdag ország, — megnyerése Magyarország felszabadításának alapfeltétele, biztos támpontot s fontos hadászati positiot nyujt a török ellen való küzdelemben. Ha Erdély az övék — gondolák — az Havasalföld is s érvényesíthetők a jogigények a lengyelekkel szemben Moldovára[2]). Erdély bírása azért is nagyon kívánatos,

[1]) *Salamon Ferencz:* Magyarország a török hódítás korában cz. m. 81—86 l. »a török foglalás rövid rajza a XVI. sz. végeig« szakaszban.

[2]) Ezek a pontok hosszasabban vannak fejtegetve egy udvari-tanácsosi véleményben Erdély felöl:

A 19. pont közül pl. az 1. *Siebenbürgen haben allzeit die ungrischen König für ihr höchstes cleinot gehalten,* weil sie durch dies orth des türgischen Kaisers allein mächtig sein und zum herzen kommen mögen.

2. Durch dies mittl ist Sinan basa geschlagen worden, auch Radul vaida bis gen Adrianopol mit dem kais. fahnen kommen.

3. Dies ist ein mittl alle augenblick Wallacheÿ und Moldau zubekommen u. zuerhalten, *wie solches alles Kaiser Rudolf erfahren.*

hangsulyozták az udv. titkos tanácsban 1599 aprilisban, mert Erdélyből könnyű leend elvonni, ha netán az ellenség Bécs vagy általában Ausztria ellen indúlna, s a harcztért könnyű leend Ausztriától messze Erdélybe tenni át.[1])

Erdély bírása tehát egy messze ágazó politikai combinationak volt kiindúlási pontja, alapfeltétele. Ez magyarázza meg azon erős küzdelmeket, diplomatiai harczokat, melyeket Izabellával, János Zsigmonddal szemben, majd Báthori István ellen Békes Gáspár pártfogolása által vívtak Erdély birásáért, — ez nyujtja a kulcsot az osztrákház Báthori Zsigmond léha uralkodásával szemben tanúsított magatartásának megértéséhez, majd Mihály vajda pártfogolásához is.

---

4. Durch das orth kann man einen exercitum für Constantinopol bringen und stellen.

5. Ist dieses orth nach Ihr May. willen versehen, sein die Ungarn leicht in offitio zuerhalten, wo nicht, ist ein König niemal der Ungarn mächtig.

6. Bekombt der Türgg dies orth, kann er sicherlich das königreich Ungarn bekommen, u. durch Siebenbürgen, Mährern, Schlesien und bis auf Dresden ins Reich ohne verhindterung kommen.

7. K. Ferdinandt, sambt allen ihrer räthen, haben wol verstanden, was an diesem landt gelegen, derowegen sie zu König Joannis zeiten so viel millionen angewendet, dasselb zubekommen u. zuerhalten, wie auch soviel bluet u. kriegsmacht darein gewendet.

9. K. Rudolf hat's erfahren, dass er mit halber mhüe u. unconsten den Türg. Kaiser, — weil Sigismundus Báthori mit ihr May. uniert — bekriegen könne.

12. *Summa: Siebenbürgen ist die vormaur der ganczen christenheit, ein rechtes clainot des haus Österreichs.*

(A bécsi cs. és k. titkos levéltárban, Hungarica o. 1624. fasc.)

[1]) *A titkos tanács véleménye a császárhoz* 1599. (april elején) Erdély elfoglalásáról: ». . . . dass auch Ew. K. Mayestät bei sollicher an- und einnemung dieser provinz sonsten kein sondern nucz (ja vielmehr allerlei unruhe und ungelegenheit) haben sollten, so haben doch dieselb entgegen diese nicht geringschäczig und *bei kriegsverständigen überaus sehr gute gelegenhait, dass sie durch kein bequemers mittl, dan eben durch dies des feindts anschleg und vorhaben auf Wien und Oesterreich divertiren und abwendig machen, und nemblich den ganzen kriegsschwall weit aus dem landt Oesterreich hinein in Sibenbürgen ziehen und setzen können* (a bécsi cs. és k. titkos levéltárból, Hungarica o.)

De Erdélynek helyzete kétszeresen nehéz volt. A rettegett hódító hatalomnak, a töröknek mintegy torkában feküdt s arra, hogy azzal szemben karddal tartsa fenn magát, egymagában gyenge volt. A viszonyok hatalma, az ország fekvése utalta arra, a mi aztán hagyományos politikájává vált, hogy a török védnöksége alatt biztosítsa állami létét, — s önállóságát hol adózással vásárolja meg, hol politikai eszélyességgel biztosítsa. Az osztrák ház nem tudta megvédeni s messze levőnek bizonyult.

Báthori Zsigmond, a szép tehetségű, de könnyelmű, állhatatlan fejedelem, midőn 1594-ben a közvélemény és a rendek többsége ellenére, vérbe fojtva az ellenzéket, kimondotta a töröktől elszakadást s Rudolffal szövetkezett: az ország hagyományos politikáját forgatta fel. A fejedelem léha uralkodása, a könnyelmű kapkodás, melylyel az ország kormányát majd oda hagyta, majd ismét visszavette, védura a római császár s magyar király elkeserítésével, nem maradhatott gyászos következmények nélkül. Zsigmond elvetette a szelet, de a vihar aratását nem várta be: ott hagyta szerencsétlen unoka testvérének, a jámbor Báthori Endrének.

Báthori Zsigmond tettei uralkodása végső szakában bizonyos lelki zavarnak, hogy ne mondjuk hóbortnak jeleit viselik magukon. Tetteinek rúgóit, főleg feldult kedélyvilágát, ha nem ismernők, egy lélektani rejtély állana előttünk. Az a nagy politikai tévedés, hogy a török ellen nyílt homlokot formált, a botlások egész lánczolatát vonta maga után. A török ellen való fellépése által országa létérdekét, — boldogtalan házassága által saját élte nyugalmát, kedélyvilágát támadta meg, zavarta fel. S így érthető, midőn az uralkodás fényéből, a politikai élet zajából, a társadalmi élet mulatságai közűl, csendes magány után áhítozott. »A papi élet példánykép tűnt fel előtte s a fejedelmi szék tulajdonosa irígyelte azt, ki cellájában naphosszat imádkozik«[1])

De nem tudott következetes lenni semmiben sem. A békés otthonból a csatatérre vágyott; midőn visszavonúlt a világtól, megválva fejedelemségétől, emlékei nem hagyták nyugodni, visszasóhajtozott újra hazájába, a politikai élet s a csaták zajába. Ha

[1]) *Szilágyi Sándor: Erdély története* I. k. 452. l.

nem látta nejét, Mária Krisztinát, sóvárogva gondolt reá, ha vele volt, férfiatlanságának öntudata gyötörte s futni kívánta »testvéri« tekintetét szép és kedves hölgyének, az udvar politikai czélja eme szánandó áldozatának.

1598 tavaszán lemond Erdélyről s elfogadja ötven ezer forint évi díj mellett a két sziléziai herczegséget, Opuliát és Ratibort, mely az erdélyi fejedelmekkel való alkudozásokban, Zápolyától kezdve, mindig úgy szerepel, mint valami pensio-herczegség. De Miksa főherczeg, a »választott lengyel király« czím viselője, a kijelölt erdélyi kormányzó, még be sem mutathatta Erdélyben a Kassán felöltött magyar nadrágot, — midőn Zsigmond már rá unt a kietlen Opuliára, melynek herczegi palotáinál Gyulafehérvárott az udvari istálók is különbek voltak, — s három hónapi távollét után egyszerre csak Erdélyben termett. Nejével kibékűlve, az ország által egykedvű belenyugvással fogadva, újra kezébe vette a kormányzás gyeplőjét. De csak azért, hogy legyen mit ismét kieresztenie. Az udvar még tanakodott mitévő legyen Zsigmonddal szemben, midőn 1599 elején újra jöttek a követek a fehérvári udvarból Prágába (Bocskai István s Náprági püspök), hogy alkudozzanak Zsigmond ismét-lemondása ügyében. A megállapított egyezségi pontokkal azonban még haza sem érkeztek a követek, midőn megjött a hír Prágába, hogy Zsigmond lemondott ugyan Erdélyről, de nem Rudolf (illetőleg Miksa főhg), hanem unokatestvére Báthori Endre javára.

Ezeket bevezetésül el kellett mondanunk, hogy Mihály vajda erdélyi szereplését megérthessük.

II.

Báthori Endre Lengyelországban. Feszült viszonya Zsigmonddal, testvére, Boldizsár megöletése miatt. Közeledés egymáshoz. Zsigmond Erdélybe hívja. Endre bemegy, hogy kibéküljön; a fejedelemségre távolról sem gondol. Zsigmond lemond; Endre nagy nehezen elfogadja a fejedelemséget. A megyesi országgyűlés. Zsigmond búcsúja Mária-Krisztina főherczegnőtől, a ki oda hagyja Erdélyt. Endre a főherczegnő kezét óhajtja; de hiába. Zsigmond Lengyelországba megy.

Endre nagybátyának Báthori István lengyel királynak oldala mellett növekedett fel s ő általa nyerte a díszes vármiai püspökséget és bibornokságot. Püspökségében csendes zavartala-

núl papi hivatásának élt, szeretve és tisztelve kartársaitól s nem vágyva valami nagy szerepre a politikai küzdtéren. Volt ugyan idő, midőn ő is a sorompóba akart lépni, nagybátyja halálával, a mikor is nevét a király-jelöltek között emlegették; de jelöltsége komolyan szóba nem jött. Igaz, hogy a Báthori családból ő lett volna első sorban István király örököse, ha a korona örökölhető lett volna, — rebesgették is országszerte, mintha Zamojski János a nagy kanczellár, a Báthoriak sógora, Endrét akarná lengyel királylyá választatni;[1]) de a választási mozgalmak, az osztrák ház erélyes fellépésével, pénzzel és fegyverrel való küzdésével oly erős hullámokat vertek, hogy maga Endre is jobbnak látta pártot nem szerezni. Zamojski pedig, a hatalmas osztrák-ellenes párti, a kinek vállán nyugodott ekkor Lengyelország sorsának intézése, ha gondolt is eleinte a Báthoriak jelöltségére (a mivel gyanusították), saját rokoni hajlamait alárendelte az ország közérdekének s így a svéd pártot juttatta diadalra, III. Zsigmond megválasztatásával. — III. Zsigmond trónja megerősítésében nem csekély részök volt az erdélyieknek is: Bicsin alatt a csata sorsát jórészt a Báthori Boldizsár által vezérlett kétezer erdélyi vitéz döntötte el, az ellenpárt által szintén királylyá kiáltott Miksa főherczeggel szemben, kire a végzetes csata királyi korona helyett megaláztatást s elfogatást hozott (1588 jan. 24.) Mind a valódi, mind a czímzetes lengyel királynak később is jókora része van Erdély történetében.

Báthori Endre nem élt jó viszonyban az erdélyi fejedelemmel, Zsigmonddal; a feszültség testvére Boldizsár kivégeztetése után (1594.) engesztelhetlennek látszott. Endre másik testvére, István, a véres tett után szintén Lengyelországba menekült. A bibornok maga is megjelent Krakóban, hol a király s a rendek előtt keservesen panaszolta Boldizsár kegyetlen megöletését s kifakadt unokatestvére, Zsigmond, álnoksága ellen.[2]) Ennek következménye az lett, hogy Endre és István birtokai Erdélyben lefoglaltattak s ők magok nótáztattak.

---

[1]) *Haidenstein* Reinhold: »Libri rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti« 249. l.

[2]) Ugyanott 306. l.

A gyűlölet lángja évek multával mégis lohadni kezdett s a keserű emlékeket lassanként háttérbe szorította a családi összeköttetés érzete. Endre, midőn 1598 elején hallotta, hogy Zsigmond Erdélyt Rudolfnak szándékozik átengedni, sietett felemelni kérő és intő szavát, hogy ne engedje Erdély fejedelemségét a család kezéből kiszakadni;[1]) valószínű, hogy tesvérére, Istvánra, célozott, a kit többször emlegettek is, mint fejedelem-jelöltet. Endrének eme megatartására támaszkodhatott Zsigmond akkor, midőn a következő évben elhatározta magában, hogy a fejedelemséget Endrének adja át. Nem lehetett ugyan bizonyos abban, hajlandó lesz-e elfogadni, épen azért nem is írta meg valódi célját, midőn Erdélybe hívta, — de hitte, hogy rá fogja bírhatni s le fogja fegyverezhetni, a saját maga által emlegetett, családi érdekekre való hívatkozással.

Az ürügy, melylyel Erdélybe hívta, a rokoni béke helyreállításának célja volt s ennek a szelíd, igazán vallásos lelkűletű bíbornok némi habozás után engedve útrakelt, kereskedőnek öltözve, miután a lengyel királylyal s Zamojskival Krakóban összejött s közölte velök Erdélybe útazását.[2]) A bíbornok nem is sejtette, Zsigmondnak mi a czélja,[3]) s Rudolfnak is írt, egész jóhiszemüleg még Lengyelországból, teli alázattal s engedelmességgel, biztosítandó, nehogy Erdélybe útazásában valami ő ellene irányzott fondorlatot gondoljon.[4])

---

[1]) *Szilágyi Sándor:* Erdélyi Országgyülési Emlékek IV. k. 141. l. Báthori Endre levele Zsigmondhoz (1598. febr. 20.): »ut a proposito (t. i. hogy a királynak átengedje Erdélyt) discedat, ac patriae ruenti sua prudentia ac magnanimitate subveniat, pro communi et familiae et patriae suae bono, *vehementer rogo, imo supplico.*

[2]) *Istvánffi Miklós:* Historia de rebus Ungaricis (kölni 1622. kiadás) 736. l.: Báthori András »prius rege Poloniae, Cracoviae convento ac consiliis cum Samoscio (t. i. Zamojski) collatis, via Sandocensi et Homonniana, simulato mercatoris habitu, mense febr. in Transylvaniam pervenit«..

[3]) Alaptalan *Teutschlaender* (id. m. 98. l.) amaz állítása, mintha a bibornok maga kereste volna a fejedelemséget (*„so eilte denn der ehrgeizige Cardinal, nicht zufrieden mit seinem Purpur, zu seinem Verderben nach Siebenbürgen“* stb.)

[4]) *Szamosközy* Tört. Maradv. II. k. 210. l.

A király részéről egyik fő-fő vád volt Endre ellen, hogy maga kereste a fejedelemséget s e czélból hagyta oda a lengyel földet. De ez alaptalan ráfogás volt. Nem egy okmány teszi világossá, hogy őt egyedűl az a gondolat vezette Erdélybe, hogy a régi gyűlölködést, az egész Báthori család szép egyetértésévé változtassák. E végből testvérétől, a magyarországi birtokain maradt Istvántól is felhatalmazó levelet kapott, hogy az ő nevében is végezhet Zsigmonddal, a család közös ügyei felől. Báthori István is óhajtotta s kifejezte, hogy Endre erdélyi látogatásával változtasson minden ellenségeskedést »igaz keresztyéni és testvéri szeretetté« s felhatalmazta, hogy a mit Zsigmonddal együtt végeznek, az ő nevében is megesküdhet rá. [1])

Hogy mily váratlanúl jutott a fejedelemségre Endre, mutatja ugyancsak Báthori Istvánnak szerencsekivánó levele is, a ki — amint mondja — csak elcsudálkozék, hogy oly váratlanúl, hirtelenséggel esett a dolog, mert hisz még közeli együttlétükkor arról szó sem volt. »De ha már ez úristen ily hertelenséggel megáldotta fejedelemséggel, (írja sok jó kivánsága után az örvendő testvér) emlékezék meg a jó hírnevű felséges lengyel-magyar István király mondásáról, a ki azt szokta volt írni és mondani: hogyha az én nemzetemnek én szolgálhatnék, a halál is édes volna nekem!« [2])

* * *

Zsigmond tehát el volt szánva, hogy a fejedelemségről lemond, de most — harmadszor — nem a Rudolf javára. A bíbornok megdöbbent, a midőn Zsigmondtól tervét hallotta s erős pres-

---

[1]) *Báthori István* meghatalmazó levele Endre számára 1599. febr. 8-ról: . . . »quod cum . . cardinalis Bathoreus ad principem Transylvaniae, ut de communibus familiae rebus mutuo transigerent, omnesque ex quacunque causa exortas contentiones et controversias complanarent, et in veram christianam ac fraternam charitatem redirent, proficisceretur: nos eidem praefato fratri nostro omnem facultatem nomine etiam nostro transigendi, tractandi, concludendi, decidendi et omnia ad praedictum finem faciendi, *et si opus fuerit etiam in animam nostram jurandi,* tanquam vero et legitimo nostro plenipotenti dedisse (significamus) sat. (A bécsi cs. és k. titkos levéltárban.)

[2]) *Báthori István* levele *Endréhez,* Fábiánházáról 1599. márcz. 26. »veteris calendarii«. (A bécsi cs. és k. titkos ltból.)

siónak engedett csak, midőn végre ráállott a fejedelemség elfogadására.[1])

A márczius 21-ére összehívott országgyűlésnek főfeladata a fejedelemválasztás, vagyis inkább új fejedelem elfogadása volt.

A megyesi országgyűlésen Zsigmond előterjesztését a nagy rész megnyugvással fogadta, — annál inkább, mert a város katonasággal volt megrakva; — de voltak, akik aggódva gondoltak arra, hogy mit mond ehhez Rudolf; némelyek viszont aggódtak, hogy Endre, testvére, Boldizsár megöletéséért bosszút fog rajtok állani. E részben megnyugtatta őket Endre fogadása, melylyel teljes bocsánatot és feledést ígér a Boldizsár megöletésében részeseknek. Márczius 28-án letette a bíbornok a fejedelmi esküt s feleskette viszont a rendeket.[2])

Ez országgyűlésről mondja aztán Szamosközy,[3]) hogy Zsigmond egyszerre kijátszotta a császárt, magokat az erdélyi rendeket s a Prágába küldött követeket.

Zsigmond az Endrével kötött egyezségben magának évenkénti 24,000 magyar forintot kötött ki, azonfelül négy falu dézmáját s Vécset és Sajót.

Hátra volt még egy szomorú feladat: a boldogtalan Mária-Krisztinát sorsára bízni. E czélból a kibékült rokonok a megyesi gyűlésről rögtön Fejérvárra kocsiztak, a hova a Kővárba zárkozott fejedelemnőt is hívatták. Zsigmond el akart búcsúzni, hogy végleg kibontakozzék a természetellenes kötelékből, mely a balvégzetű főherczegnőhöz fűzte. Ennek kellett az első lépésnek lenni a megkezdendő új élethez. Az új fejedelem pedig úgy gondolkozott, hogy örömest letenné a bíbor öltönyt a derék hölgy kezéért. Próbált is lépéseket tenni megnyeréséért;[4]) de arról Mária-

[1]) *Szamosközy:* Tört. Maradv. II. k. 219 l.: Cardinalis cum audisset se a Sigismundo in provinciae regimen invitari, ... *turbatus tota mente et consilio, quidnam facto opus esset, diu in incerto habuit.*"

[2]) A bíbornok esküje a rendeknek, testvére István nevében is, s a rendeké Endre hűségére, közölve van *Szilágyi S.* Erdélyi Országgy. Emlékek IV. k. 279—282. l.

[3]) Tört. Maradv. II. k. 201. l.

[4]) Emlékei ennek, maradtak fenn mind a levéltárakban, mind a nyomtatásban napvilágot látott kútfőkben. Maga a király is felemlegeti méltatlankodva felette (l. Szilágyi S. Erd. O. gy. Eml. 288. l.) *Szamosközy*

Krisztina hallani sem akart. Miután a főherczegnővel a házassági szerződésben lekötött birtokok felett megegyeztek (Endre azokért évenként 15,000 magyar forint haszonbér fizetésre kötelezvén magát [1]): megtörtént az elválás, nem minden megilletődés

(IV. k. 91. l.) mondja: »Az cardinal iszonyuképpen, szerette Maria Christiernát, elvötte volna . . .« szerinte tárgyalás is folyt a házasságról. »Immár ki akart az cardinal öltözni az papi ruhából, készen is voltak ruhái, ha igy nem járt volna (t. i. Mihály vajdával). Giczi Péter mondta volt az cardinalnak: ki tudja — ugymond — mit cselekedett Báthori Zsigmond az asszonynak? Mond néki cardinal: megcsütt az én kezemen Zsigmond, hogy semmi afféle dolga nem volt véle; meg is hittem bizonyosan.«

Weiss Mihály is azt mondja naplójában (Trauschenfels: Deutsche Fundgruben zur Gesch. Siebenbürgens 151. l.): Beginnet er (t. i. a fejedelem) »Mariam Christiernam zurück zu hohlen zu einem Ehe-Gemahl.«

A *Kornis Gáspár* Bastához küldetéséről szóló jelentés szerint (1599. aug.) Kornis azt is mondotta volna, hogy adják a fejedelemhez nagyobb biztonság kedvéért a főherczegnőt: »man wölle zu mehrerer bestättigung die Fürstin des Sigismundi nachgelassene vertraute (a fejedelemmel) vermehlen.« (Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltb. Turcica o.)

Kakas István (a főherczegnő hű szolgája,) is azt irja Carlo Magnonak (1599. hónap n.) hogy a fejedelem nagyon emlegette asszonyát, de ő tartózkodott e dologba bele avatkozni: »Aber doch als er (a fejedelem) mir erstlich *die handt gegeben khain andere gemahl zu begehren als meine Frau,* habe ich mich auf diese und noch gressere nie erbotten; da es von nöten, ich welle meiner frawen wegen gar in Indien rayßen, doch habe ich von meiner gn. frawen — als wahr gott mich erschaffen hat — in diesem mit khain wort, khein correspondenz khabt (!); die natur hat mir das gegeben, dass der ich diener bin, derselben person nutz und ehr gern suche« (Eredetije a bécsi cs. és k. hadügyminist. levéltárában »kriegsregistratur« 1599. nov. 74. sz.)

Endre még utolsó napjaiban is folyamodik a Mária Krisztina pártfogásához. 1599. okt. 3-án ir neki levelet, tudósitja, hogy Zsigmond Lengyelországba ment, a mely ország kedélye lecsendesitésére, nyugalmas életre sokkal alkalmasabb, mint Erdély; onnan Romába fog menni a pápához, hogy jövőjéről gondoskodjék. Minthogy hallom, u. m., hogy a főherczegnő, a császár s a szultán ezt nem jó néven vették, siettem a megnyugtatással, a császárnál s a szultánnál, hogy a Zsigmond Lengyelországban való tartózkodásából nem fog veszély háramlani senkire sem. Kérem fenségedet, járjon közbe ő felségénél, hogy ne nézze azt rosz szemmel. (Másolatban a bécsi titkos ltban, Hung.)

[1]) *Endre* oklevele a Mária Krisztina erdélyi birtokainak bérbevételéről (1599. april 8-ról) meg van másolatban a bécsi titk. ltban;

nélkül. Zsigmond kérte, feledje el szenvedett keserveit; — a fejedelemnő sem állotta meg könnyek nélkül, midőn örökre elválni készült Erdélytől, négy esztendei keserveinek gyászemlékű színhelyétől. A a bibornok-fejedelem, szép fogattal ajándékozta meg a távozót, a főherczegnő azon indúlt útnak Fejérvárról, jókora kísérettel. Tövisig elkísérte Zsigmond és Endre is. Felső-Magyarországon át tért vissza hazájába, Gráczba, édes anyja, Mária főherczegnő mellé s onnan csakhamar feldúlt kedélyvilágával a tiroli halli zárda falai közzé temetkezett, letévén a zárdai fogadalmakat. Itt élte le csendben, mint zárdafőnöknő, életének még hátralevő 22 évét. Zsigmond pedig nemsokára — Illésházy szerint — »mene Lengyelországba és *onnét másodmagával bujdosni mene ez világra, mint Kain az sok ártatlan vérontásért bujdosik vala.* [2])

III.

Báthori Endre uralkodása. Állása alattvalóival, a székelyekkel, szászokkal, magyarokkal szemben. Viszonya a külföldhöz, lengyelekhez, Moldovához, tatárokhoz, törökhöz. A lengyel király közvetítése Endre érdekében a magyar királynál s a szultánnál. Endre alkudozásai a törökkel.

A bíbornok-fejedelem helyzete az első percztől kezdve nagyon válságos volt, bent az országban is, de főkép kivülről. A székelyek előtt elég volt az, hogy annak a családnak ivadéka, melynek Báthori István, aki régi szabadságaikat felfüggesztette. A közszékelyek, a bíbornok fejedelemségével szemben, eleitől fogva ellenséges állást foglaltak el s utóljára is a szerencsétlen fejedelemnek székely keze által kellett elvesznie. Az udvar s később Mihály vajda, mindent elkövettek, hogy a székelyeket jó szolgálatban megtartsák s az feltűnően sikerült is. Ez pedig sokat számító, nagy nyereség volt, tekintve azon nagy hadi contingenst, melyet a székelyek kitettek. A székelyek a vajda legvitézebb katonái, midőn Erdélybe tör; ezrével áldozzák fel magukat az ő

ugyanott *Mária Krisztina* nyugtájának eredetije, az első félévi árendáról 7500 m. ftról. Nyomtatásban l. Uj Magyar Muzeum 1855. I. 513. l.

[2]) *Gróf Illésházy István:* Följegyzései (az Akademia kiadv.) az 1599. évhez.

zászlói alatt, midőn a többi erdélyiek felkelnek ellene; a székelyek azok, a kik titkon ragaszkodnak hozzá, még akkor is, midőn földönfutóvá lesz.

A szászok sem örömest látták, hogy a Rudolffal kötött szerződés ellenére Zsigmond visszatért s Endre megválasztatása után is hajlandók lettek volna a királynak fogadott hűséghez ragaszkodni. Náluk a vallás kérdése is szóba jött: nem sok jót reméltek egy *bíbornok* fejedelemségétől. [1])

A szabad választásra féltékeny harmadik nemzet, a magyarok között is sokan voltak, a kik Endre trónrajutásában a szabad választás megsértését látták [2]) s voltak, a kik a királyhoz ragaszkodtak. Igy Kornis Gáspár fennen izeni a király hívének, a szatmári kapitánynak, (jun. 3.) »ne gondolja ő kegyelme, hogy az ország valamennyi lakosa a római császárnak árúlója.«[3])

De mi volt mindez, a kivűlről fenyegető bonyodalmakhoz képest!

Endrének első dolga volt, mihelyt a trónra jutott, hogy követeket küldjön mindazokhoz, kikkel Erdély közelebbi érintkezésben állott. Igy a királyhoz, felső magyarországi főkapitányához Bastához, a törökhöz, Mihály vajdához s azonkivül Lengyelországba és Moldvába. Az előbbiekről alább részletesebben kell megemlékeznünk, az utóbbiakról itt röviden.

A lengyel királyhoz küldött követek (Bánffi Gábor és Kakas István) által jelentette, hogy a fejedelemséget kénytelen volt elfogadni, hogy mindig hálás szívvel fog emlékezni Lengyelországra, melynek polgára volt s kéri a királyt, (III. Zsigmondot) vetné magát közbe Rudolfnál, a vele kötendő egyezségben.[4]) A lengyel király írt is (Varsóból 1599 aug. 24-én) Rudolfnak, pártját fogván Endrének, a ki — ugymond — a fejedelemség elfogadásával korántsem akart a császár ellenére tenni, sőt min-

---

[1]) *Trausch* Josephus: Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum, sive Annales Hungarici et Transylvanici: 143 l.

[2]) *Szamosközy:* Tört. Maradv. II. k. 229 l.

[3]) *Pathó Gáspár* (a Székely Mihály szathmári kapitány Erdélybe küldötte) jelentésében, melyet 1599. jun. 3. Rudolfnak Kolozsvárról ír. (A bécsi titk. ltban, Hungarica.)

[4]) *Szamosközy:* Tört. Maradv. II. k. 253. l. *Haidenstein* id. m. 346. l.

denben a haza, a császár és a keresztyénség közös javára igyekezik.[1]) Tett lépést a lengyel király érdekében a töröknél is, hogy ne tekintsék ellenségüknek, az adót postosan be fogja küldeni.[2])

Moldovával is jó viszonyba igyekezett lépni Endre. A Moldova felett való fennhatóság joga folytonos vita tárgya volt ez időtájt a magyar és lengyel korona között. Most (1599.) a vajda, Jeremias, tényleg a lengyel király védencze volt, a kit csak azelőtt épen a lengyel hadak tettek fejedelemmé, az elűzött Rézmán helyébe. Endre jó viszonya a lengyel királylyal, megkönnyítette a moldvai vajdával való baráti szövetkezést; sőt tovább ment, mostoha-testvére, Iffjú János számára, eljegyezte a vajda leányát. Julius 3-án kiállíttatott a házassági szerződés,[3]) a mi azonban a bekövetkezett gyásznapok miatt létre nem jöhetett.

[1]) *III. Zsigmond levele Rudolfhoz*, (eredeti a bécsi államltban, Polonica o.) Azt is mondja: bár bennünk is csodálkozást keltett, mert nagyon váratlanul jött az erdélyi hirteleni változás, de nem akarom azért elmulasztani, hogy a Báthori cardinál kérését ne közvetitsem, kérvén fgedet az erdélyi ügyben mutassa kegyelmességét.

A lengyel király e levelére sept. 21-én válaszol Rudolf. Ugy mond: Erdély, úgy régi, mint ujabb jogczímen, hozzánk tartozik; Magyarországnak része, mint testnek a tagjai. Azért, azt ha sértik s vakmerően felforgatják, nem lehet, hogy sértésnek ne vegyük. Irt nekünk is a cardinál, de általánosságban, mi is úgy feleltünk. Mielőtt világosabban irna arról, hogy mit akar, mit kíván s mi czélja Erdélylyel, addig nem tudunk határozni azokról, a miket felséged érint s hogy mit fogunk határozni, most még legkevésbé sem látjuk előre. Fged legyen rajta, hogy a cardinál sem a töröknek ne hódoljon, sem pedig, ha ellenünk fordúlna, Lengyelországból ne segitse senki. stb. stb. (A bécsi titkos lt. Polonica o.)

[2]) *Konstantinápolyi követjelentés*, (»Constantinopolitana«) 1599. aug. 14. és 30-ról. A mufti beszélte az angol orátornak, hogy a lengyel király és a kanczellár irtak a szultánnak, Báthori Endre s az erdélyiek érdekében, hogy a cardinál Erdélyben »guter gubernator und treuer underthan der Porten sein, auch jährlichen den tribut schicken werde; wie sich dann der König und das landt (t. i. Lengyel o.) destwegen verpfendt habe«. A fejedelem is irt a muftinak, a ki a szultán előtt nagy tekintélyben áll, hogy legyen ügyének védelmezője a szultánnál »mit der vertröstung, dass er sein underthon und der Porten tributarius sein wolle.« (A bécsi titkos ltban, Turcica o.)

[3]) E házassági szerződés közölve van *Szilágyi S.: Erdélyi Országgyülési Emlékek IV. k.* 306. 307. l. Endre husz ezer, Iffju János tiz ezer aranyat köt le, ha el nem akarná elvenni a vajda leányát.

A tatár kán követei is jó hírrel, békeajánlattal keresték meg a bíbornok-fejedelmet s ő viszont követeket küldött Krimbe, a szövetség létesítésére.[1])

A törökkel is mindjárt megkezdette az alkudozást, legelsőbben is a Végekben folyó ellenségeskedés megszűntetésére. Nagyon valószínű, hogy eleinte maga sem volt tisztában a fejedelem azzal, hogy mily álláspontot foglaljon el a törökkel szemben s mily alapon alkudozzék. Legközelebbi czélja alig akart egyéb lenni, mint hogy időt nyerjen a megkezdendő alkudozásokkal s az időtől várja, hogy az meghozza majd, mi legyen a további teendő. A törökkel való viszony kérdése volt az egyik legbonyolódottabb gordiusi csomó a bíbornok-fejedelem feladatai között. Átlátta, hogy Zsigmond szerencsétlensége s az ország zavara onnan datálódik, midőn erőszakkal felforgatta Erdély hagyományos politikáját s vérbe fojtotta az észszerű politikához, a török szövetséghez, józan meggyőződésből ragaszkodó ellenzéket. Hiszen a lemondásnál maga Zsigmond is bevallotta azt, mint egyik legfőbb okot, a miért lemondani kényszerűl, mert látja — ugymond — hogy Erdély a németek segélyével nem védelmezhető meg a török ellen, ő azonban nem szegheti meg a keresztyénségnek adott esküt s nem térhet vissza a török hűségére. Igy mintegy rámutatott Endrére, ajánlásában, hogy az ő vértől tiszta keze lesz hívatva a törököt kiengesztelni s Erdélyt megmenteni (a mihez a szász krónikás hozzáteszi: de farkasra bízta a bárányt.) [2]) De hogy kössön ő, a bíboros főpap, a keresztyénség esküdt ellenségével, a törökkel, szövetséget, főkép midőn e kér-

[1]) A tatárokkal élénk összeköttetést folytattak az erdélyiek. Báthori Zsigmond alatt a tatárokkal való tárgyalás érdekes okmányait közli dr. *Károlyi Árpád*, a Történelmi Tár 1878. évfolyamában. Endre 1599. jul. 3-án kelt levéllel a khánhoz Torma Kristófot és Vári Istvánt küldi (a levél *Szilágyi*-nál. Erd. O. gy. Eml. IV. k. 306. l.)

[2]) *Trausch:* id. m. 141 . . . Zsigmond a lemondásnál »praecipuam facti sui allegavit causam: videre se a Germanis Transylvaniam contra Turcas defendi non posse, nec se posse fidem semel Christianitati datam frangere et ad Turcae obedientiam redire. Non igitur aliter posse paci et saluti Transylvaniae consuli, quam per hunc Andream Bathori, qui Turcam placaturus et Transylvaniam reconciliaturus sit. *Sed lupo ovem commiserat.*

désben az ország sem értett egyet. — Két hatalmas párt állott egymással szemben: nyilvánvaló volt, hogy »*az alsó rend akarna a török mellé hajlani, de az urak s a felső rendek nem akarják.*« Endre azt hitte mégis, megtalálja a dolog nyitját, hogy képes lesz a törököt, Erdélylyel szemben, lefegyverezni, a nélkül, hogy karjaiba vetné az országot: így meg lesz mentve az ország létérdeke s nem sérti meg papi bíborát sem. Az lebeghetett szeme előtt, a mit már előtte is megkísérlettek (pl. Frater György) s a mit később Bethlen Gábor oly bámulatos ügyesen meg is oldott, hogy a két hatalmas császár között egyensulyt tartva, *külsőleg* ide is, oda is tartozva, *tényleg* mindkettőtől önállóan biztosítsa az ország függetlenségét, jólétét.

A jun. 7-ére Kolozsvárra hirdetett országtanácsi értekezletre török követek is jelentek meg, a nagy vezértől,[2]) hogy egyengessék a kiegyezés utját s határozott feltétel-pontokat kérjenek a fejedelemtől, a kiegyezés létesitésére. A portára küldött erdélyi követek útasításának 12 pontja határozottan tanúskodik immár arról, hogy Endre a fennebb jelzett irányt tűzte maga elé. 1. Küldjön a szultán — szól az útasítás — a fejedelemnek zászlót,

---

[1]) A nagybányai biró jelentése Székely Mihálynak, 1599. máj. 31. l. *Szilágyi S.* Erd. O. gy. Eml. IV. k. 296 l.

[2]) Török csauszok sürün fordultak meg az erdélyi udvarnál. Pathó Gáspár, Rudolfnak szóló jelentésében, (1596. jun. 3.) leírja egy ily török csausz fogadtatását: Reggel 9 órakor, a mely napon a csausznak érkeznie kellett, elkezdettek dobolni s a trombitákat fújni, s erre az egész udvari személyzet s az előkelő polgárok lóra ültek s kivonúltak Kolozsvárról egy fél mérföldnyire, Torda felé, a hol a csausz az éjszakát töltötte volt. A fejedelem egy hatlovas kocsit küldött eléje, melybe, mihelyt találkoztak, bele ült a csausz, a velejött moldovai követtel együtt s úgy vonúltak be Kolozsvárra. A városban a katonaság sorfalat képezett, a kaputól a fejedelem lakásaig. A követeket elvezették a fejedelmi lak előtt s úgy vitték szállásukra »in das altschloss«. A fejedelem a moldvai követhez négy Moldvába való főszemélyt küldött, egy díszesen ékitett lóval, mire ezek a követet az udvarba vezették, kivel a fejedelem annyi ideig beszélt »mig két tojást meg lehetne sütni«. Egy negyedóra múlva ismét egy szép lovat küldött, előkelő személyekkel, kik a csauszt elővezetnék. A midőn megjöttek, a fejedelem elibe jött a csausznak, »durch das vierte zimmer« s bevezeté magával. Ezzel félóráig beszélgetett. stb. (A bécsi cs. és k. titkos ltban Hungarica o.)

a megerősítés jelvényét; ha ivadéka nem lesz, a szabad választás joga sértetlenül maradjon meg úgy Erdélyben, mint Havasalföldében. 2. Erdély határa (a mint jelenleg van) meg ne csonkítassék; hagyassék meg Lippa, Jenő s minden most Erdélyhez tartozó végvár. 3. »*Havasalfölde, mely az mi birodalmunk és kezünk között vagyon és olyan országunk mint Erdély, azon állapotba maradjon. Szultán szulimán idejében való adót megadjuk, mikor az adó-adásnak ideje elérkezik. És ugyan Mihály vajda legyen az országba fiával és hitesivel együt, mihozzánk hallgatván és tölünk függvén,* az hatalmas császár hűségéhez tartván magát, az rendelt adót megadván velünk együtt. Ebben az hatalmas császár minket megtartson.« 5. »*Ne eröltessen minket hadakozásra,* hanem hívségünkért, adónk megadásáért, oltalmazzon ellenségünk ellen.« 6 Ne kényszerítsen szokatlan adókra sem. 8. »Az hatalmas császár ezentúl *hat esztendeig adót ne kévánjon* rajtunk, Erdélytől és Havasalföldétől, csakis tisztességes ajándékot küldjünk évenként.« 11. A szultán a császárral esetleg kötendő békébe Erdélyt is foglalja belé. [1])

Valjon nem arra mutatnak-e ezek a pontok, hogy a törökkel ugy akarta a jó barátságot helyreállitni, hogy azért tényleg alá ne vesse magát s hűbérországát, Havasalföldét. Mit jelentene mást az, midőn a Szulimánnak fizetett adót *elvben* elfogadja, de ugy hogy hat évig csak ajándékot küldjenek; mit jelentene, midőn kiköti, hogy őket hadakozásra ne kényszerítse a szultán. Ha a szultánnal ez alapon létesülhet a kiegyezés, — ugy vélte Endre, nem lett volna felégetve a híd a királylyal való békés kiegyezéshez sem. De az események rohamos fejlődése elibe vágott a törökkel való viszony rendezésének, mire a fejedelem oly sokat épí'ett volt.

A tárgyalás folyt a törökkel serényen; két csausz érkezett közel egymásután, a gyulafejérvári udvarba. Huszain csausz »jó és kedves választ hozott« a fejedelem kívánságaira, de Musztafa csausz (a ki egyik erdélyi követtel, Budai Ferenczczel, Gávay

[1]) A követeknek adott emez utasitás közölve van Eudoxiu de *Hurmuzaki: Documente* privitore la *Istoria Romanilor* (Bucuresci 1880.) cz. gy. III. k. 321. l.

Miklós követtársával együtt érkezett Erdélybe) a szerdártól már sokban eltérő választ hozott. Ez utóbbira a fejedelem aug. 14-én felel a szerdárnak, sürgetvén ujra, hogy Lippa és Jenő várát vissza ne kívánja s méltatlankodik, a miért a szultán Mihály vajdának zászlót s botot küldött, »noha immár velek (t. i. Erdélylyel) mind az ország (Havasalföld) s Mihály vajda megegyezett;« hangsulyozza azt is a fejedelem, »Havasalföldét peniglen, Mihály vajdával egyetemben, el ne erőködjék tőlünk szakasztani (a szultán), mert ha különben leszen s valami háborúság történnék Havasalföldéről, nem mi leszünk okai.« [1])

Igy állott a törökkel való alku, közel a megvalósítás stadiumához, midőn Mihály vajdának támadása mindent megakasztott.

IV.

Mihály vajda előélete. Mihály mint kis-oláhországi bán. Menekvése, elfogatása; halálra ítélik, majd kegyelmet nyer. Újra futnia kell, Erdélybe menekül, onnan az erdélyiek pártfogásával Konstantinápolyba. A szultán havaseli vajdává teszi, Sándor ellenében. Mint vajda, a török ellen fordúl. A havaseli törökök vérnásza. A török elleni harczok. Magyar vitézei. Mihály, Báthori Zsigmond, majd Rudolf hűbéresévé lesz. Az Erdélybe visszatérő Zsigmondot pártfogolja a királynál. Moldova ellen akar fellépni; majd Báthori Endre trónralépte után Erdély ellen, de azért leteszi a hűbéreskü t Endrének is.

Nem kevésbé volt fontos, Endrének Mihály vajdához való viszonya. Mihály, mióta Báthori Zsigmond pártfogásával Havasalföld vajdaságára jutott, nevezetes szereplő volt a török ellen vívott harczokban. Mint Zsigmond hűbérese, sok szép segítséget kapott Erdélytől, — magyar kapitányai és katonái voltak a legjelesebbek, a kikkel legszebb diadalait aratá. A király is korán felismerte, mily jó szolgálatokra képes Mihály vajda a török ellen s azért az utóbbi években a hadakozásra pénzsegélylyel többször el-ellátta.

---

[1]) *Báthori Endre* levele a szerdárhoz 1599. aug. 14-ről, közölve van Szilágyi S. Erd. Ogy. Eml. IV. k. 313. l.

Vessünk egy futó pillantást a vajda előéletére.

Mihály vajda származása és előélete homályba van burkolva s mesékkel átszőve. Fia volt (az 1554—57. uralkodó) Petrasko vajdának, de — Szamosközy szerint — az is »nyilván vagyon, hogy igen szegény állapotban nevekedett fel, áros ember is volt, túl a Dunán kereskedett, Moldvában, Havasalföldében széllyel; az anyja égettboros kufárasszony volt.«[1]) Mihály trónrajutásáig, atyja halála óta, hosszú sora uralkodott Havasalföldén a vajdáknak, köztük testvérbátyja Csercsel (= fülbevaló) Péter (1583—85), majd többek után a kegyetlen István (»a ki — Szamosközy szerint — mindenkor, valamikor kiment a mezőre, soha el nem mulatta, hogy egy bojárt le nem vágatott volna«). Őt követte uralkodásban Mihály elődje: Sándor vajda.[2]) Mihály előnyös házasság által nyerte első emelkedését. Felségének Stancanak az apja, Jane, egy görög eredetű gazdag bojár, nagy befolyású férfi volt, mind Havasalföldén, mint Konstantinápolyban. Az ő pártfogásával lett Mihály kis-oláhországi, krajovai bán, a mi az első tisztség volt, a vajdaság után, Havasalföldén. Sándor vajda kegyetlenkedései népét ellene zúditották, mialatt Mihály naponként nyert népszerűségében. A Sándor-ellenes párt csakhamar természetes fejét látta a krajovai bánban, ki a sanyargatott népet tőle telhetőleg védelmezte. De épen ezért magára vonta a vajda haragját s midőn e miatt menekülni akart Konstantinápolyba, elfogatott s Bukurestbe vitetett, hol Sándor vajda kimondotta rá a halálos ítéletet. Másnap a nép általános részvéte mellett viszik ki Mihályt a pelengér alá, hogy lefejezzék, »de történik, hogy a czigány hóhér azon órában igen részeg volt; kiviszik a czigányt, hogy fejét vegye; látja a czigány, hogy Mihály: elretten tűle s miérthogy részeg is volt, elhagyítja a meztelen szablyát, elfut, ide s tova csavarog s mikor senki nem volna, a ki Mihálynak fejét venné, a boérok mindjárt Alexanderre esnek, könyörögnek: kegyelmezzen meg Mihálnak. Isten így szabadítja meg.« [3]) Sőt a kegyelemmel együtt visszanyerte nemsokára a krajovai bánságot

---

[1]) *Szamosközy* IV. k. 94. l.

[2]) A vajdák sorrendje Szamosközynél hiányosan áll. (IV. k. 94. l.)

[3]) Szamosközy IV. k. 92. l.

is. De csakhamar újra futnia kellett Sándor haragjától s ekkor Erdélybe, a fejérvári udvarba menekült. Báthori Zsigmond szívesen fogadta, ellátta ajánlólevéllel Konstantinápolyba a nagyvezérhez s a befolyásosabb basákhoz.[1]) A portán aztán, támogattatva apósa által is, csakugyan megnyerte a havaseli vajdaságot, Sándor letételével. Alig vezette be Mihályt a vajdaságba a két-ezer főnyi jancsár és spáhi kísérettel vele-küldött emír, mindjárt fellépni készült a török ellen. Mihelyt Báthori Zsigmond s Áron moldovai vajda szövetségére támaszkodhatott, vérfürdőt rendezett a havaseli törökök számára. Török hitelezőit behívta országába, hogy ki akarja őket elégíteni; feltalálta az adósságtörlesztésnek egy könnyed, kényelmes módját: mindnyájokat lemészároltatta. Azután jött a sor a körülötte lévő török katonaságra, kiket, tisztesség okáért, a szultán, új vajdaságába kiséretül adott melléje. Összehívatta ezeket egy faházba, »ott berekesztvén őket, négyfelül tüzet vetett az házra és taraczkok által lövöldöztette az házat.«[2]) E jeladást követték országszerte s a havaseli törökök mind lemészároltattak, a források szerint 8000.[3])

---

[1]) *Szamosközy:* IV. k. 93. l.:

»Mikor Alexander kergettetné (Mihályt), beszökik Erdélybe Zsigmond fejedelemhez. Itt Erdélben két hétig lappangott Zsigmondnál, Báthori Boldizsár forgatta minden dolgát. Itt Erdélben lévén, Báthori Zsigmond írt volt mellette az portára Szenán basának, hogy ű neki adják az havaseli vajdaságot; mert Zsigmondnak akkoron nagy hitele volt az portán. Irt volt Zsigmond az angliai követnek is Edoardus Bartonusnak, hogy mindenképpen legyen azon, hogy Mihály legyen vajda Havasalföldben.« stb. 94. l. »Mikor az török császár Mihály vajdának adta volt a vajdaságot, minden esztendőre hetvenezer tallért ígért volt a császárnak, de ez csak ígíret volt, semmi nem egyéb.« (93. l.:) »Azt fogadta Konstantinápolban az vezérek előtt, hogy valamenni adósság maradott volna hátra az előbbi vajdáktúl, ű mind megfizeti; mely dolog oly lehetetlen volt, hogy Havasalföldébe ha mind az gyermekeket és minden embereket eladtak volna is, meg nem fizethette volna az sok előbbi adósságot.«

[2]) Szamosközy IV. k. 95. l.

[3]) Áron vajda is követte példáját Moldovában, ő is »mindenütt az országban Moldovában minden törököket levágatott, ugyannira, hogy egy nehány ezer törököket ű is, Áron, vágatott le Moldovában.« (Szamosközy IV. k. 95. l.)

Ezzel megkezdette Mihály vajda szakadatlan sorát a török ellen való küzdelmének, melyben — ha nem is írjuk alá, a mit az oláh történetírók hinni szeretnek, hogy Hunyadi János óta nem volt félelmesebb ellensége a töröknek [1]) — az elvitázhatatlan, hogy bámulatos sikerrel küzdött, éveken keresztül, a túlnyomó török erő ellen. De az is kétségtelen tény, hogy fényes diadalaiban az oroszláni rész épen az erdélyi csapatokat, főleg a székelyeket illeti, legügyesebb kapitányai is legnagyobbrészt magyarok voltak, így Király Albert, a Báthori István lengyel király harczaiban iskolázott híres vitéz, Horváth Mihály, Székely István, Makó György s mások.

1594-ben elfoglalja a vajda saját és erdélyi csapatokkal Gyurgyevót. 1595 elején átkel a Dunán s Hirsova táján diadalmaskodik, győztes csatát vív a Duna jegén. Majd Szilisztriát dúlja fel s tönkretesz nagy tatársereget Serpetesnél.[2]) Még ugyanazon télen a portától ellenvajdául rendelt Bogdán törekvését hiúsítja meg, Ruscsuk mellett vívott győzelme által, a hol a vezérlő basa, Ahmed, maga is elesett. Ezután a Duna délső vonalán eső helyeket tisztíttatja meg a töröktől, egész a Fekete-tengerig, Mihálcsa bán és Király Albert vezérlete alatt. III. Mohamed mindjárt trónraléptével (1595. jan.) új ellenvajdát nevezett ki, Istvánt, a kit a szilisztriai basának kellett volna Havaselre bevinni; de az ellenök küldött Király Albert által megveretve, (febr. 16.) életüket is alig menthették meg. Király Albert kizsákmányolta Turtukait s csak a jég olvadása miatt tért vissza; de aztán még e télen elfoglalta Nikápolyt is. [3])

Az 1595 esztendő nemcsak e dicsőséges téli hadjáratról nevezetes, a szomszédos három fejedelemség történetében. Mihály,

[1]) *Papiu Ilarianu* mondja »Istori' a Romaniloru« cz. m. 47. l., hogy a török Hunyadi óta nem rettegte ugy egy ellenét sem, mint Mihály vajdát.

[2]) Bő leirása *Szamosközy*-nél (IV. k. 98. l.)

[3]) E harczok részletes leirását adja *Teutschlaender* Michael der Tapfere cz. munkájában 43—66. l.

Ugyancsak *Reutner* Nic.: Rerum memorabilium in Pannonia exegeses cz. m. (Francofurti 1603.) 227—255. l.: Brevis rerum a Michaele Moldaviae et Transalpinae sive Walachiae palatino gestarum descriptio, auctore Baldassare Walthero.

Havasalföld *vajdája*, ekkor veti alá magát Báthori Zsigmondnak, »Erdély, Havasalföld és Moldva *fejedelmé*-nek, letévén a hűbéresküt; szintúgy Moldova, hol az erdélyi sereg, Áron helyébe Rézmánt tette vajdává. Igy e három keleti fejedelemség, Erdély fönnhatósága alatt, úgyszólván egy államtestté alakúlt.

Az új állam-szövetségre erős megpróbáltatás várt, de ez a tűzpróbát dicsően állotta ki. Szinán nagyvezér százezernyi török sereget vezérelt a Dunán át, hogy megboszúlja a szenvedett sérelmeket s engedelmességre hajtsa az elpártolt országokat. Az első sikert Mihály vajda vívta, Szinán ellenében, Calugereni falunál, személyes bravourjával is nevelvén a győzelem fényét, »mert ezen a harczon úgy vágott Mihály vajda egy törököt, hogy az vállától fogva az ódalára általszakadott«.[1]) A döntő ütközetben maga Zsigmond fejedelem s vezére Bocskai István, Gyurgyevo mellett aratta legszebb diadalát. (1595. okt. 19.) De Moldovát azalatt elvesztették, a hol a lengyelek, — jó alkalmat látván jogigényeik érvényesítésére, — Rézmán távollétében, saját hűbéresüket, Jeremiás Mogilát ültették a vajdaságba.

1596-ban folytatta Mihály vajda a török elleni harczait Bulgáriába való becsapásaival.

A következő, 1597 évben, politikai összeköttetés tekintetében, nagy haladást veszünk észre Mihály vajda életében. A király, kinek figyelmét nem kerülte ki, hogy mily jó szolgálatokra képes Mihály a török ellen, összeköttetésbe lépett vele, ígért neki katonaságot és pénzsegélyt, csak szolgáljon híven a keresztyénség ügyének. Midőn pedig Zsigmond elkezdett »kibolondoskodni« Erdélyből, Mihály vajda mindinkább előtérbe lép. Zsigmond szeszélyes kapkodása következtében a főszerep, a török ellen, lassanként a vajda kezébe kezdett átmenni. A szultán is édesgeti vissza, küldöz hozzá csauszokat fermánnal; de a császár sem fukar szép szavakban s pénzsegély is, ha nem csordúl, cseppen, zsoldosok

---

[1]) *Szamosközy:* IV. k. 98. l. »Ez harcz oly erős volt, hogy szinte az Szinán basa sátorához mentek harczczal az Mihály vajda népei. De azután húszezer jancsár elérkezvén, kik az tábornak utolsó részébe voltak, azokat aztán nem állhatták Mihály vajda serege, és ugy tértek az sáron innet. . . . . Tizenegy órától fogva mind estvéig tartott az harcz.

fogadására. Miután 1598 tavaszán Zsigmond csakugyan Opulia felé járta az áprilist: Mihály vajda a király közvetlen hűbéresévé lesz, jun. 9-én leteszi a hűbéresküt, a kir. biztosokkal létrejön szerződése, mely szerint hűbérurától, a királytól, évenként 5000 emberre zsoldot, s másik 5000-re is esetleg pénzt, vagy katonát kap s azért tartozik a török *vagy más ellenség* ellen ott harczolni, a hol a király kívánja.[1])

Zsigmond Erdélybe való hirtelen visszatérése (1598. aug. 28.), gondolkozóba ejtette nemcsak a királyt, a vajdát is. De ez utóbbi jól tudván, hogy Erdélyre van utalva, nemcsak megújítja az előbbi viszonyt Zsigmonddal, ujra meghódolván neki, de sőt a királynál is mintegy közvetitőül, békitőül lép fel. Elősorolja Zsigmond nagy érdemeit a keresztyénség szolgálatában s kéri Rudolfot, hogy »az erdélyi királyt orszá gával együtt vegye kegyelmességébe, mert ha azt felséged megháborítja, én lehetetlen dolognak ítélem — ugymond — hogy az én országom nagy veszedelem nélkül megmaradhasson«.[2]) Rudolf válaszából látjuk, mily nagyot változtak már ekkor a viszonyok. A vazallus (M. v.) pártfogolja hűbérurát, Zsigmondot, a közös hűbérúr, a király előtt. S ime, a közös protector azzal bízza meg a vajdát, hogy ellenőrizze

---

[1]) Mihály vajda és bojárjai hűségesküje meg van *Hurmuzaki* id. m. III. k. 287—288. l.

»Sua Mtas C.... nobis ad tutandum provinciam,.. quinque millium hominum stipendium in paratis pecuniis per suos homines et solutores dabit, et numerandum curabit: de aliis quinque millibus hominum, quos nos petiimus, domini commissarii (t. i. az erdélyi kir. commissariusok, Szuhay püspök és Istvánfi Miklós) promiserunt nobis, se laboraturos et effecturos, ut Sua M^tas^ vel pecuniam, qua alantur et solvantur, vel gentes, equites et pedites in specie subministret.... His autem copiis nos in omnes occasiones ad avertendos a Transylvania et Valachia ac partibus Hungariae Turcas, aliosque hostes omnem operam navabimus, et in his casibus, victoriaeque successionibus, nos ad mandatum et omnimodam voluntatem Suae M^tis^ C. atque R. et serenissimi Maximiliani accomodabimus.

[2]) *Szilágyi S.* Erdélyi O. gy. Emlékek IV. k. 245. l. közölve van Mihály vajda levele, melyet Zsigmond érdekében Rudolfnak irt. Ugyanott Szuhayhoz irt levele, melyben az ismeretség révén, ajánlja neki Zsigmond érdekében küldött követét.

a fejedelmet, azt, a kinek tényleg alárendeltje, nehogy Erdélyben valami az ő (a király) akarata ellenére történjék.[1])

Ily tekintélyben állottak Mihály vajda jó szolgálatai a király előtt, midőn nemsokára újabb változás színhelyévé lett Erdély, Endre fejedelemmé tételével. Csak közvetlen azelőtt is (1598) újabb szerencse kísérte a vajda fegyverét: Bulgáriát kalandozta be, mélyen a tartomány szívéig, hat héten keresztül, s a tetemes zsákmányon felül most még »tizenkétezer ráczot is hozott Bolgárországból által s mind Havasalföldébe telepítette le.«[2])

Igy találta Mihály vajdát az 1599-iki erdélyi változás, hadi szerencséje közepette, mint hasznos, megbecsült harczosát a királynak, kártékony, félelmes ellenségét a szultánnak.

* * *

Mihály vajda tettvágyó s a mellett számító ember volt. Báthori Zsigmonddal szemben hűbéres szövetsége — a törökkel szemben fényes diadalai által, nemcsak megszilárdította Havasalföldében való uralkodását, de országát is a jólétnek régóta nem élvezett fokára emelte. De nem volt az az ember, a ki ezzel megelégedett volna. A Bulgáriába való beütéseket, a török ellen való rendszertelen csatározást, unni kezdette: nagyravágyó lelke más irányba kivánta terelni törekvéseit. Moldovára régóta áhítozott. Még 1598 tavaszán kérte Zsigmondot s a királyt, engedjék meg, hogy Moldovát elfoglalja, »mert ő neki jó módja lenne benne, hogy megvehetnéje, factioi is volnának,«[3]) engedjék meg azért — írá — hogy Jeremiást, a lengyelek védenczét, kiűzze s azt tegye helyébe vajdául, a kit a király akar.

De ajánlatát sem Erdélyben, sem a prágai udvarban, nem találták időszerűnek. Mihály tehát felhagyott tervével, várt kedvezőbb alkalmat, — és nem hiában. Az erdélyi változás (1599.)

---

[1]) Rudolf válasza a vajdához: u. o. 250. l.

[2]) *Szamosközy:* IV. k. 100. l. »Tizednapi járó földön az Dunán túl mind az havasig... dúlt, rabolt, pusztított, hat egész hétig; törököket mindenütt ölték, az keresztyéneket, ráczokat és bolgárokat minden marhájokkal, szekerekkel elhozták és Havasalföldébe telepítették le.... Oly nagy nyereséggel járt mindenütt Mihály vajda ez földön, hogy minden szablyára 80 tallér jutott.«

[3]) *Szamosközy* IV. k. 99. l.

csakhamar vizet hajtott malmára s ő ügyes molnár akart lenni, hogy a jó alkalmat el ne szalassza. Az erdélyi zavarok épen kapóra jöttek s a zavarosban — ugy hitte — könnyű lesz halászni. Éber figyelemmel kísérte az erdélyi változást, a bibornok-fejedelem és a király közötti viszony minden mozzanatát; de nem akarta elhamarkodni sem a dolgot. Tudott gondolkodni saját fejével, terveket szőni egymagában s tudta titkolni czéljait bojérjai előtt is mindaddig, míg az idő meg nem érlelte.[1])

* * *

Báthori Endre, mindjárt trónra lépte után, követeket küldött a vajdához (Ravazdi Györgyöt és Vitéz Miklóst), hogy előkészítsék a kötendő hűbéres-szövetséget, Mihály meghódolását. A vajda, a színlelésnek nagy mestere, külsőleg nagyon szívesen fogadta a követeket, megkezdette velök a tárgyalást s nem riadt vissza jun. 26-án hűséget esküdni a fejedelemnek, habár ekkor már jóformán készen volt a háló, melyet a vajda Rudolffal együtt szőtt, a szép aranyhal, Erdély, behálózására. Jun. 26-án kelt a hitlevél, melyben — úgymond — »Én Mihály vajda, Havasalföldének ura és az fölséges erdélyi, moldvai s *havaselföldi* etc. fejedelemnek híve és tanácsa .... esküszöm az élő istenre, a ki atya fiú és szentlélek egy bizony igaz isten, hogy az minemű hűséggel, igazsággal, engedelmességgel voltam Zsigmond fejedelemnek, azon hűséggel s engedelmességgel leszek ű felségének is ez mostani fejedelmünknek Báthori Andrásnak ..... barátinak barátja, ellenséginek ellensége leszek. [2])

Mihály vajda nem riadt vissza ez eskütől, habár a tárgyalás Rudolffal, Erdélybe ütése felől, (a mint alább látni fogjuk) ekkor már annyira előhaladt, hogy egy perczig sem lehetett kétséges a vajda előtt, hogy esküszegővé kell lennie. Hűséget eskü-

---

[1]) Később is Erdélyben, minden egyes fontosabb ügynél, pl. külföldi alkudozásoknál, óvatosságból más-más titkárt alkalmazott.

[2]) Közölve *Szilágyi S.* Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 304. l A havasceli rendek esküjében (u. o. 305. l.) foglaltatik aztán, »hogy ő felsége is (Endre) urunkot ő nagyságát, Mihály vajdát, és szerelmes fiát Petrasko vajdát ő nagyságát, mind penig az ő maradékit és minket is országostól abban az contractusban megtartson, a mint Zsigmond fejedelem idejében volt«.

dött, jóllehet, mihelyt Endre a fejedelemségre jutott, el volt határozva, hogy fellép ellene, hogy felajánlja kardját Rudolfnak, Erdély ellen. A király pedig alkalmas eszközt látott a vajdában Erdély meghódítására s most kétszeres buzgalommal igyekezett őt megtartani a régi hűségben.

V.

A prági udvar. Rudolf lelki betegsége. A főherczegek; a tanácsok.

Mielőtt tovább mennénk, szükséges egy pillantást vetnünk a prágai udvarra.

Rudolfon, ez idő tájban, már kezdett erőt venni lelki betegsége. A király phlegmatikus természete, — melylyel csak magának, a maga kizárólagos örömeinek, gondjainak élt — lassanként csendes melancholiába ment át. Festészetben, szobrászatban gyönyörködő lelke hova-tovább a divatos csillagjóslás s aranycsinálás-, a kor tudományos iránya eme ferde kinövéseinek tömkelegébe bonyolódott. 1600 körül betegsége már-már az elmezavarral volt határos. Tycho Brachenak ama csillagjóslása, hogy ő reá is III. Henrik sorsa vár, neki is egy barát orgyilkos tőrétől kell elvérzenie, szétszakíttatta vele az utólsó köteléket is, mely eddig még a külvilághoz fűzte. Nem létezett számára többé az istenháza sem, s az imádság — mint maga mondá — nem lelki megnyugvást, de sőt gyötrelmet szerzett számára. Mindinkább embergyűlölővé vált, remegett életeért lépten-nyomon, ébren és álmaiban.[1]) Elzárkozott palotájába, kertjében fedett sétahelyeket csináltatott magának, kihallgatásokat nem adott, a titkos tanács gyűlésein nagy ritkán jelent meg; izgatott volt tanácsosaival szemben. Két legbefolyásosabb titkos tanácsosát, Rumpfot és Trautsohnt kiüzette udvarából; az elsőt (1600. sept.) azért, mert sógorát, a hitvány Paradeisert ajánlotta a kanizsai várparancsnokságra, a ki gyáván feladta a várat a töröknek, a min a király annyira felindúlt, hogy Rumpfot méltatlan ajánlatáért rögtön kiüzte udvarából, sőt (a mint Szamosközy mondja): a ki a csá-

[1]) L. *Gindely* A.: Rudolf der Zweite I. k.

szárnak meghozta volt a Kanizsa vételét, lefogta s igen megbakulálta (megbotozta) a hírmondás jutalmául.« [1])

Elképzelhető, hogy Rudolfnak eme lelki betegsége menynyire késleltette, sőt zavarta, az államkormányzat gépezetének működését.

A főherczegek közül legnagyobb befolyása s szerepköre volt a későbbi királynak, Mátyásnak, a ki időközönként s épen ez idő tájon is, a magyarországi hadak főparancsnoka volt. Miksa főherczeg, a lengyel királyságra törekvésének meghiúsulta után, majd a török ellen való harczokban szerepelt, majd Tirol kormányát vezette s Erdély kormányzójává is jelöltetik, de sikertelenül. A többi főherczegek, Magyarország és Erdély történetében, kevés szerepet játszanak.

Fontos szerepet vittek az udvart környező tanácsok, igy főkép a titkos tanács, az udvari haditanács, az udvari kamara s az időközönkénti követségek, biztosok (commissariusok).

Ezek voltak a főtényezők a prágai udvarnál.

VI.

Hogy fogadták Endre fejedelemmé tételét az udvarnál. Rudolf magatartása Endrével szemben. Tárgyalások a felett, mi történjék Erdélylyel. A tanácsosok nagy része a támadást javalja. Rudolf ír Erdélybe, a rendeknek, a nemességnek, a székelyeknek és a szászoknak, hogy térjenek vissza hűségére. Bocskai megmarad a hűségben, kiköltözik Erdélyből. Hadi készület Erdély ellen a Végek felől. Az erdélyiek védelmi intézkedése. Kornis követsége Bástához. A pápa közvetítése.

Endre trónraléptetése nagy megütközést keltett a prágai udvarban. A királyi méltóság arczúlütését látták benne, hogy Zsigmond, midőn épen alkudozik Erdély újra átengedése tárgyában, ugyanakkor, a király háta megett, átengedi Erdély kormányát unokatestvérének. A kiegyezés létesítése végett Prágában járt

[1]) *Szamosközy:* IV. k. 126. l. »Romffnak sógora volt Paradeizer, ü commendálta volt az kanisai tisztre. Azért vetette ki császár Romffot, hogy olyan hitván embert commendált volt arra az tisztre. Ingyen sem vítták és mindjárást megadta.«

erdélyi követek (Bocskai István s Náprági Demeter, fejérvári püspök) visszatérő útjukban, még alig hogy Nagyszombatba értek, megjött Kamuthi Farkas Erdélyből, ki által Endre fejedelemmé tételét kívánta tudatni az udvarnál, erősen hangsulyozván levelében, hogy nem jó-szántából, csak a viszonyok kényszerítő hatalmának engedve fogadta el a fejedelemséget. A hírre Dr. Pezzen, a király titkos tanácsosa, rögtön fogságba tétette az erdélyi követet. [1])

Az uralkodói méltóságot sértve látták az erdélyi változás által, pedig a császár (mint Basta izené később Báthori Zsigmondnak) nem olyan mint egy magán-ember, hogy egy pohár borral, vagy egy lakomával ki lehetne békíteni: országok veszedelmével engesztelteti ki a fejedelmek megbántása. [2]) Rudolf határozott magatartást követett Endrével szemben eleitől fogva. Minden levelén, melyet Endréhez, vagy az erdélyiekhez intéz, a »nem alkuszunk« alapgondolata tükröződik vissza. Máj. 7-én válaszol Endre első megkeresé-

---

[1]) *Szamosközy:* II. k. 239. l. Endre levele Rudolfhoz, hogy a fejedelemség elfogadásában »*non tam voluntate nostra, quam fatali necessitate ducimur.*« Közölve van (*Szilágyi S.* Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 287. l.) a király instructiója, melyet dr. Pezzennek, egyik legelső tanácsosának ad, mikor értesült az erdélyi változásról, hogy mit mondjon az erdélyi követeknek: Intelliger .... de induciis cum Turca tractari, illius clientelam repeti, internuncios ac legatos ultro citroque mitti, Cardinalem non solum Polonica set et Moldavica amicitia niti, matrimonium serenissimae archiducissae patruelis nostrae ... ambire. Id si ita sese haberet, non posse nobis non ingratum esse, plurimumque displicere, quod in nostram et augustae domus nostrae injuriam ac despectum tenderet. stb. Georgium Bastam nostro jussu ac nomine .. certiorem faciet, ut nimirum diligenter ille advigilet, et quicquid opus fuerit, exequatur ... *Animandus etiam Valachiae vaivoda, ut non tantum non rebus novis, quae in Transylvania suscipiantur accedat, sed sinistras machinationes et conspirationes tum cum Polonis et Moldavis, aliisque diligenter observet, easdemque nobis fideliter renunciet et quantum in se sit, impedire juvet.*

[2]) *Szamosközy* IV. k. 133. l. »Az császár nem olyan, mint egy privatus aliquis, hogy mikor vétnek ellene, mint egy hitván ember között való boszútétel egy lakodalommal és boritallal megbékéltethetik üket, országok veszedelmével expiáltatik az fejedelmek megbántása. Rodolphus császárnak tulajdonittatik az prioratusság minden fejedelmek között, ezokáért tisztessigben kellene tractálni Rodolphust Sigismundus, mert ez nem kicsin dolog.« stb.

sére, hivatkozik arra, hogy Erdélyre régi joga és újabb jogigénye van. Régi joga, mint Magyarország királyának, mert Erdély Magyarországhoz tartozik, miként a testhez annak tagjai, — újabb jogigénye a Zsigmonddal kötött szerződés s az erdélyiek hűségesküje alapján.[1]) Endre máj. 23-án ujra esküdözik levelében, hogy nem kereste az erdélyi fejedelemséget, de kénytelen volt engedni az ország s Zsigmond kívánságának s azonkívül — írja meglepő nyíltsággal — észrevettem, hogy az ország népe nincs egészen jól hangolva felséged iránt. Rudolf jun. 15-én kelt válasza az volt, hogy erre is csak azt felelheti, a mit már előbb írt. [2])

Endrével szemben Rudolf ezen határozott álláspontja mellett mindvégig megmarad. A pápa közvetítése is később nem a lényegen, csak a külszinen változtatott. Az, hogy Endrét a töröknek meghódolással vádolták, csak ürügy volt.

A prágai udvarban, mindjárt Endre fejedelemmé tétele után, felvetették a kérdést, hogy mi történjék Erdélylyel és a bíbornokkal. Mátyás főherczeg külön kikéri az első rangú tanácsosok véleményét s az ő (máj. 24-én) Rudolfnak tett felterjesztésében elvileg már határozottan ki van mondva a háború, hogy Erdélyt meg kell támadni. Ez a nevezetes május 24-iki jelentés, referál a külön kihallgatott tanácsosok: Schwarzenberg Adolf, Rédei Menyhért, Ungnád Dávid és Dr. Pezzen Bertalan véleményéről. A két első határozottan háborúpárti, a két utóbbi véleménye enyhébb, első sorban ugyan szintén a támadást ajánlják, de ha nem volna

---

[1]) *Szilágyi S.* Erd. O. gy. Eml. IV. k. 290—291. l. közli Rudolf első levelét Endréhez 1599. máj. 7-ről. (Quae Paternitas Vra. Rma. scribit) »transactionibus nobiscum antehac initis *contraria* videantur... Obstricti nobis fuere juris jurandi sacramento provinciae ordines,... *dubitandi causam habemus, num illorum ad novam istam ac repentinam rerum conversionem voluntas accesserit*..... Ea provincia Hungariae regno, cui divino concessu praesumus, tanquam membrum corpori debebatur.« stb.

[2]) Ugyanott IV. k. 291. l. Endre levele Rudolfhoz 1599. máj. 23-ról: »*Sancte testor me nunquam adipiscendi principatus causa huc venisse;... Animadverteram regnicolas erga Mtem. Vram. C. non satis affectos esse.* Ad inserviendi M^ti^ V^rae^ C. studium promptam semper et paratam voluntatem sum declaraturus.«

Rudolf válasza u. o. 293. l.

elég hadi erő, alternativáúl a szépszerivel való megalkuvást állítják fel, végződjék az akár Endre lemondásával s Erdély átengedésével, akár pedig, esetleg, a fejedelemségben való meghagyásával.

Schwarzenberg sürgeti, hogy annyi néppel, a mennyivel csak lehet, siessenek felső Magyarországba, bízassék a sereg egy az országot, magyar szokásokat s hadakozási módot jól ismerő parancsnokra. De nem kell az időt elmulatni, nehogy az ellenség (t. i. az erdélyi fejedelem) előbb kiüssön. Ha a sereg együtt volna az erdélyi határon, azok is, kik félelemből most kénytelenek meghódolni Endrének, bátorságot merítenének s ujra visszatérnének a királynak fogadott hűségeskühöz.

Rédei még tovább megy. Ő a boszúállás hirdetője. A megcsúfoltatást, — szerinte — melyet az egész osztrák ház, a római birodalom, de főkép a király, Zsigmondtól szenvedett, nem lehet boszúlatlanúl hagyni. Ürügy van rá elég. Bár tették volna eddig is s ne szalasztottak volna el annyi kedvező alkalmat. Most, Bocskai hűségbenmaradása által, nyitva állanak az ő hatalmában lévő, Erdélybe vezető utak és várak: előre tehát, lássanak komolyan és késedelem nélkül a támadáshoz; annyi megcsúfolás, csalás és esküszegés, elégtételért és boszúért kiált. — Meggondolandó az is, — hangsulyozza — hogy az oláh vajda, ha látja, hogy nem törődnek Erdélylyel s ő két ellenség, a török s erdélyiek közé szorítva, nem maradhat ő felsége hűségében, kénytelen lesz a törökhöz állani, vagy országából kibujdosni s így, ha Erdély s Havasalföld egyesül a törökkel, felső Magyarországra — melyet a török máris legközelebbi hadjárata czéljáúl tűzött ki — nagy veszély vár. A vészt csak Erdély megtartása háríthatja el. Előre tehát Erdély ellen.

Mátyás, híven recitálván a királynak eme véleményeket, a maga részéről hozzáteszi, hogy: most már meggondolván a kárpótolhatlan veszteséget, kárt és szégyent, melyet Erdély és Havasalföld elvesztése okozna, a Schwarzenberg és Rédei véleményét teszi magáévá s ajánlja Erdély megtámadását.[1])

---

[1]) E nevezetes máj. 24-iki jelentése Mátyásnak, a bécsi cs. és k. hadügyministerium levéltárában van, 1599. 5. fasc. 4. sz. a.

Egyes pontok belőle:

1. »Hat erstlich der zu *Schwarzenberg* vermeldt... mit soviel

Ez egyetlen jelentés legjobban jellemzi az udvar hangulatát. Minden lépés ez irányban halad ott fenn. A kard, köszörűlés mellett azonban nem pihent a toll sem. Rudolf aláirásával, jul. 23-iki kelettel, négy levél indúlt Erdélybe, az összes rendeknek, a nemességnek, a székelyeknek és a szászoknak szóló. Mind a négyben ki van fejezve, hogy a király azt hiszi, nem jószántukból, de kényszerítve hódoltak meg Endrének, hogy csak az erőszaknak s a félelemnek engedtek, — inti őket, hogy józanabb

---

volcks, als man nur kann, u. dieser zeit auf dem fuess u. fortzubringen ist.... aus Undter- auf Ober-Hungern den nächsten weg gegen Szolnok werts fortzurucken u. zu den oberhung. kriegsvolcks zu stossen. Auf diesen fall aber werde man zu fortbringung, fürung u. regierung solches kriegshörs, eines des landts, der hung. gebrauch u. kriegswesens erfahrnen wol qualificirten haubts... bedürftig sein stb. Es wirdet auch den *Walachische Waÿvoda in Ew. k. Maÿ. devotion, wann er vermerken, dass man sich umb Siebenbürgen mit ernst annimbt, u. zu mehrern sicherheit, u. hoffnung seines lengern verbleibens gebracht wirdet, dardurch erhalten u. durch ine fürtrefflicher vorttl wider den Türckhen u. Siebenbürgen zu erlangen sein.*

2. Der von *Redern* befündet den spott, so Sigismundus Báthori dem ganczem löbl. haus Oesterreich, dem ganczen Röm. Reich u. insonderheit Ew. Maÿ. angethan also beschaffen, dass es nicht kann umbgangen werden, auch genugsambe befüegte ursach darzu vorhandten sein, denselben wider zu rechen, u. hette man solches lengst fürnehmen, nicht soviel guetter gelegenheiten verabsäumben, u. den Sigismundo zu seinem betrug so lang suchen sollen. Derhalben seÿ khein zeit ferrers zuverabsaumben, u. weill Ew. k. Maÿ. zween fürnembe päss u. schliessl zu Siebenbürgen possedirn, der Bocskai, so in Ew. k. Maÿ. devotion bestendig u. getreu verbleibt, auch zweÿ schlosser u. fürnembe örter zum eingang in das landt Siebenbürgen besitzt, u. ausser dieser päss kheine fürnembe vestung, noch häuser aus Oberhungern dahin-werts sich nicht befünden: diese gelegenheit in acht zu nehmen u. zur sachen — darzu Ew. Maÿ. genugsamb befüegt sein — mit ernst unverlengst zugreiffen, u. dabei zu bedencken, *wann das nicht alspaldt geschicht, u. der Wallachische Waÿwoda vermercken wirdet, dass man sich umb Siebenbürgen nicht einnimbt, u. er als Ew. Maÿ. getreuer zwischen den Siebenbürger u. Türcken nicht lenger verbleiben kann, er auch noth halber eintweder mit dem Türcken sich verglichen, oder aus seinem landt wirdet wäichen müssen.* Wann alsdann Siebenbürgen u. Wallachey mit dem feindt verainigt u. seiner subjection sein wirdet, ist dadurch dem feindt (der aller kundschaften nach sein intent wider Oberhungern gericht haben soll) der pass auf Oberhungern u. Kaschau auch eröffnet u. — welchs gott verhütten welle — endtlich

megfontolásnak adjanak helyt s térjenek vissza a neki letett esküjökhöz; a megtérőknek császári és királyi szavával kegyelmet ígér. A székelyeknek még régi szabadságaik megadását s minden előjogaik biztosítását ígéri. A szászokat pedig, régi előjogaik megerősítésének ígérete mellett, figyelmezteti *német eredetükre*, intvén őket, hogy mutassák meg most, hogy igazi szászok, azaz németek s hű alattvalók.[1])

Valóban, az erdélyieknek, az utóbbi rohamos változások köze-

---

dardurch gancz Oberhungern mit den anraimenden landen unwiederbringlichen schaden, leichtlichen zu verlust gerathen. *Diesen besorgunden unhaill, verderben u. undergang Ew. Maÿ. landt u. leut durch erhaltung des landt Siebenbürgen nunmehr vorzupauen hoch vonnötten.*

3. Des *Ungnaden* mainung ist, dass man aintweder die sachen auf das, was bisher mit Siebenbürgen ist furgeloffen, *mit ernst u. kriegsmacht* ausschiere, oder dissimuliere.. u. mit dem Cardinal Bathori gütige tractation pflege... Kundte er noch daselbst gelassen werden. 4. Dr. Pezzen ist seiner vorigen mainung: da man anderst die mittl zu ernstlichen prosequirung der sachen hat, dass man solches nicht verschieben, noch underlassen soll.

Auf obvermelte absonderliche undterschiedliche mainungen (fejezi be jelentését Mátyás föhg) *hat ich mich in erwegung derjenigen, was bisher mit Sigismundo Bathori fürgeloffen, u. des unwiederbringlichen verlust, schadens u. spotts, so Ew. k. Maÿ. u. derselben landt u. leutten wegen abfall Siebenbürgen u. Wallachaÿ vor augen wissentlichen u. hoch zu besorgen ist, mit des zu Schwarzenbergs u. des von Redern mainung bei dieser berathschlagung allerdings verglichen, ihnen beygefallen, u. solches Ew. k. Maÿ. in brüderlichen gehorsamb referiern wollen.*« stb.

[1]) Mind a négy levél közölve *Szilágyi S.* Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 309—312. l. A rendekhez intézettben (Omnibus, qui *coacti* et inviti) »aut vi aut metu defecissent, veniam verbo nostro caesareo ac regio promittimus. A székelyekében: »*libertatem vobis antiquam benigne permittimus*, et quidquid jam ante privilegiorum habuistis, vobis, si fidem vestram ac strenuitatem nobis in his, quas pro salute vestra suscipimus expeditionibus ita probitatis, integrum esse volumus et confirmamus. (Ebben van magyarázata annak, mért oly hív szolgái a székelyek Mihály vajdának, illetőleg Rudolfnak.) A szászoknak: Minime dubitamus, quin juris jurandi nobis praestiti, *et originis, quam a Germanis ducitis*,... memores, quid deo, quid nobis, quid patriae debeatis, pie cogitetis. Injuria si ad fidelitatem redieritis, ignoscimus et condonamus, ut privilegiis vestris et commoditatibus vos gaudere ac frui, tanquam nihil a vobis peccatum fuerit, velimus. *Vestrum igitur erit vos Saxones, id est Germanos, fidelesque subditos praebere.* stb.

pette igen nehéz helyzetük volt. Pár év óta egymást követték az egymással ellentétes hűségesküvések; de nem volt más választás, vagy esküdni s újra esküdni, vagy fejöket koczkáztatni. Zsigmond lemond 1598 tavaszán, s Erdély hűséget esküszik a királynak; ugyanazon év nyarán Zsigmond visszajön s Erdély kénytelen az ő hűségére térni. A következő év tavaszán — egy év alatt harmadszor — elhangzik az eskü Endre hűségére s most íme újra a király inti őket, hogy térjenek vissza a neki letett hűségeskühöz. Egy félév múlva megint esküdniök kell Mihály vajdának; az arra következő évben ismét a királynak; majd újra Zsigmondnak; meg megint Rudolfnak s igy megy még tovább is, szakadatlan sora az esküvés — és újra esküvésnek. S a mit Bocskai és Náprági megtett, nem tehette meg mindenki. Bocskai nem akarta Endrének letenni a hitet, míg a király fel nem menti a neki letett eskü alól s midőn Rudolftól a felmentés nem érkezett, készebb volt inkább odahagyni Erdélyt, gyönyörű birtokait s magyarországi jószágaira vonúlni. Nem törődött azzal sem, hogy Endre erdélyi birtokai lefoglalásán felűl, felségsértési pert is indított ellene.[1])

* * *

Az erdélyi változás hírére nagy hadi előkészületek tétettek az Erdély felől való Végekben. Mihelyt Rudolf april 12-én Mária Krisztina leveléből s ugyanakkor a szathmári kapitányéból értesűl Endre fejedelemmé tételéről, rögtön, még ugyanazon nap, ír Miksa főherczegnek Kassára, hogy Várad s általában az Erdély felőli Végek mindennel elláttassanak.[2]) Sűrűn követik egymást a

[1]) Ez ellene felhozott vádak alól mentegetőző szép levele, az erdélyi rendekhez, meg van a bécsi cs. és k. hadügyministeriumi levéltár registraturájában, 1599. okt. 14-éről, 71. sz. a.

[2]) *Rudolf* levele *Miksa* főhgnek 1599. april 12-ről. Mikor a levelet írni kezdette, még nem tudtak az erdélyi változásról: »Ew. Lieb. werden ihren christl. eifer nach sich also willfährig erzaigen, damit die Siebenbürger daher nit ursach nemen ein woywodam aus irer provincia (darauf die gesandten bey der handlung starck getrungen) zu erwählen oder fürzuschlagen, oder sonst andere u. solche leuth die eben so stettlich, als der Türck selber ins mitel [illegible]men.

P. S. A mint befejeztem a [illegible]elet, (folytatja) akkor jött Mária Krisztinától s Ferdinándtól, ugy szintén a szathmári kapitánytól jelen-

király levelei a főherczegekhez, főkép a magyarországi hadparancsnokhoz, Mátyáshoz,[1]) továbbá Básta Györgyhöz, a kassai kapitányhoz,[2]) Székely Mihályhoz, a szatmári várparancsnokhoz.[3]) Felkeresi a király april 19-én kelt levelével a huszti kapitányt is, Szabó Balázst, intvén, hogy most kétszeresen szolgálhat, vigyáztasson szorgalmasan az erdélyi viszonyokra s tegyen jelentést sűrűn a kassai vagy a szatmári kapitánynak.[4]) Mátyás főherczeg még sűrűb-

---

tés az erdélyi változást illetőleg. Azért nagyon szükséges a veszély elháritása végett, hogy Várad s a többi Végek, »auf das ehist« mindennel ellátassanak, Mátyás fivérünknek is irtam »damit sie mit dem von Schwarzenberg bey seiner vorhabenden impresa correspondenz halten, damit nach beschaffenheit des Oberhung. u. Siebenbürgischen wesens auf notfall u. occasion ein thail des volcks dahin gewendt werden künde.« (bécsi titkos lt. Hung.)

[1]) *Rudolf* levele *Mátyás* és *Ferdinánd* főhgekhez 1599. (april 20.) Az erdélyi követektől, a kancellártól (Náprágitól) és Bocskaitól jött levél, saját futáruk által, melyben megerősitik a hírt az erdélyi változás felől, az ország átadása felől Báthori cardinálnak.

Máj. 19-én küldi *Rudolf Mátyáshoz* dr. Pezzent, az erdélyi ügyekben (fogalm. a bécsi titk. lt. Hung.) Mihelyt elindúl Pezzen, jön a tudósitás az erdélyi követektől, melyet Rudolf april 20-án sietve küld utána, hozzá tévén »ut Paulus Nyárius quamprimum, quam celeriter possit, Varadinum rebus necessariis instructus pergat, curamus.« (fogalmazvány a bécsi titk. ltban.)

[2]) *Rudolf Bástának* 1599. máj. 7. Küldi a Báthori Endrének s Náprági püspöknek irt levelet. Inti, hogy jól vigyázzon s sűrűn tudósitson. (fogalm. a bécsi titk. lt. Hung.)

[3]) *Rudolf Székely Mihálynak* 1599. april 19. hogy vette april 7. jelentését, intette a huszti kapitányt is állhatatosságra, s hogy a híreket, »die geheimung«, tudassa Székelylyel vagy Bástával; csak animálja (Székely) a huszti, nagybányai s a többi Végek kapitányait is a hűségre s vigyázásra (fog. bécsi titk. lt. Hung.)

Székely Mihály Rudolfnak »Szakmár máj. 19. 1599. A felső-magyarországi fizetőmesterrel egy hű huszárját elküldötte Husztba, 1000 tallérral: »Ich schick Ew. röm. k. Mayj. in aller unterth. gehorsamb *ein pasquill*, das mir der richter von Nagy-Bánya zugeschickt hat, *darinnen Ew. röm. k. Mayj. allergnedigist viel seltsame sachen finden werden.*« (Fog. a bécsi titk. lt. Hung.)

[4]) *Rudolf a huszti kapitánynak*, april 19. A mostani erdélyi ügyek ugyancsak kívánják, »ut tuam nobis constantiam probes, et non solum te ipsum, tuosque, sed et vicinos animes«, tégy sűrűn jelentést Bástá-

ben levelez eme kapitányokkal s az összes Végekkel; ír Schwarzenbergnek is, a magyarországi hadak fővezérének, hogy a viszonyok követelése szerint a dunai s alsó-magyarországi sereg egy része Erdély felé indíttassék. Április 19-éről a király Bástának pénzt és katonaságot ígér, hogy mihamar küldeni fog,[1]) julius 26-án már »az erdélyi és az oláh dolgok felől« tett határozatát tudja íratni dr. Pezzen tanácsosa által.[2])

Szóval nagy volt a készülődés Magyarország felől is Erdély ellen.

* * *

Az erdélyiek a veszélyt, a király részéről, egyedül Magyarország felől várták. Észrevették a felső-magyarországi készületeket s ahoz képest ők is gondoskodtak a végvárak erősitéséről.

Huszt várát Szabó Balázs szép ígéretekért átadta Endrének. Ugy tűntették fel ugyan a dolgot, mintha nem önkényt adta volna fel, legalább a parancsnok színleg fogságba tétetett; de a szathmári kapitány átlát a szitán, azt írja jun. 2-án a királynak: Szabó Balázs elfogatása csak »stratagema«, hogy esküszegését palástolják; egy született erdélyinek sem kell hinni — teszi hozzá.—[3]) A fontos Huszt vára tehát Erdélyé lett s ugyancsak hor-

nak vagy Székely Mihálynak. (Fogalm. bécsi titk. lt. Hung.) De Szabó Balázs mihamar feladta Husztot az erdélyieknek.

[1]) *A király Bástának* april 19. 1599. »Ut periculi et malis, quae erumpere latius possint, obviam eas ... *rei pecuniariae et militum nervum quamprimum mittimus*« (fog. a bécsi titk. lt. Hung.)

[2]) *Rudolf Bástának jul. 26. 1599.* »De rebus Transylvanicis et Valachis quid in praesenti statuendum duximus, ex litteris consiliarii nostri D^ris^ Pezzi, per quem id tibi significandum jussimus, intelliges. (A bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

[3]) Székely Mihály le is foglaltatta jószágait Szabónak. Szabó méltatlankodva irja neki, jun. 7-ről: nem tudom mire vélni, hogy ngd én reám való boszúságában házamra küldött, a római császár hire nélkül házamnál németeket tart, asztagimat csépelteti, az szemit elhordatja és jobbágyimat vereti és kütteti ngd. Bizonysága legyen isten s mind ez világi emberek, hogy én semminek oka nem vagyok, sem az háboruságot nem én indítok ő Felségök között, *ha rajtam szegezett* ngd, nem leszek én az oka, ha olyan esik, a kinek nem kellett volna.« (A bécsi cs. és k. titk. ltb. Hung.)

Kornis Gáspár azt izente Székely Mihálynak Szabóval való elbá-

dották a várba a lövőszerszámokat, port, golyóbist, mintha a tatárok ellen fegyverkeznének, a kik állítólag Máramaroson át betörn készültek. Szilágy-Somlyót is néppel rakták meg s felszerelték, mintha a Szilágyságot és Tasnád vidékét féltenék a tatároktól.[1]) Erősítették a többi határmenti »ház«-akat is.

Bástához is küldöttek az erdélyiek mindjárt, a mint értesültek az ellenséges készülődésekről. Kornis Gáspár személyesen ment hozzá Tokajba. (aug.) A fejedelem nagyon fájlalja — jelentette Kornis — hogy a császár azt hiszi róla, mintha a töröktől a zászlót s buzogányt elfogadta s szövetkezett volna vele a keresztyénség ellen; az még gondolatjában sem volt; a tárgyalásokkal csak feltartóztatni akarta őket; a török követeknek feleletet máig sem adtak, meg akarták várni a király s az ő (Básta) tanácsát, hogy mit feleljenek; sőt, minthogy a fejedelem küldeni akar Ibrahimhoz, a nagyvezérhez, küldje Básta is egy bizalmas emberét, ki az erdélyi követ szolgájának színe alatt, a török tábort kikémlelje. Elmondotta Kornis azt is, hogy már hónapokkal azelőtt közölték Endrével bizalmasan, hogy a király Erdélyt erőhatalommal magához akarja hajtani. Kérte végül Bástát, járjon közbe a királynál, hogy Endrét lássa jó szívvel a fejedelemségben, ama föltételek mellett, melyekkel Zsigmond lekötötte volt magát, — sőt nagyobb biztonság okáért *adják Endréhez a Zsigmondtól elvált Mária Krisztina főherczegnőt.*

Básta felelete az volt, hogy csak ezek miatt bizony nem volt érdemes oly előkelő embernek, mint Kornis, kijönni, — de azért megjelenti a császárnak s a főherczegeknek.[2])

Istvánfi szerint Bástának azt is jelentette Endre, hogy

---

nására jun. 3-án, hogy a szamarat »nit beim hindern, sondern vornen pflegt man aufzuzaumben.« (bécsi titk. lt. Hung.)

[1]) *Szilágyi S.* Erd. O.-gy. Eml. 295. l. A nagybányai biró jelentése Székely Mihálynak. »Ez itczaka Huszt felé kétszáz székelyek mentenek által az havasokon, kik oda lóterhekben lövő szerszámokat port és golyóbist (vittek).« »Somlyóra is népet bocsájtottak, és lövőszerszámokat is hoztak, s több helyekre is az vígekben, okát mondják, hogy Szilágyságot és Tasnád vidékit fíltik az ide ki való tatároknak reájok dülísétől.« stb.

[2]) Jelentés *Mátyás főhghez* 1599. aug. (a bécsi államltár Turcica o.)

Mihály vajda Erdély elfoglalására készül, — mire Básta azt felelte volna, hogy Mihály szándékaival legkevésbé sem ismerős.[1])

* * *

Közbejött egy Endrére örvendetesnek látszó körülmény, a mi által, azt hitte, elháramlik a Magyarország felől fenyegető veszély. S ez a pápa közvetítése volt. Kelemen pápa a keresztyénség érdekének vélt szolgálatot tenni s Endre sorsa iránt, már bíbornoki méltóságát tekintve is, érdeklődvén, Malaspína püspököt oly küldetéssel indította Erdélybe, hogy az eshetőleges török szövetségtől elvonja a fejedelmet és kibékítse Rudolffal. A nuntius útbaejtette Prágát s a királytól és főherczegektől az Endrével folytatandó alkudozásokra formális instructiot nyert. De a királynak ezzel korántsem volt komoly szándéka, csak a pápa előtt akarta fentartani jó nevét.

Akármennyire vádolják is Malaspínát Teutschländer és az oláh történetírók, mintha egyetlen czélja lett volna, hogy magának érdemeket szerezzen a bibornoki süveg elnyerésére (a mire — úgy mondják — lengyelországi követségében hiába törekedett): az tagadhatatlan, hogy nagy erélyt fejtett ki, hogy Endrét a királylyal kiegyeztesse.

Aug. 22-én volt Gyulafejérvárott első kihallgatása,[2]) — de az alkudozás Endrével eltartott szeptember közepéig, midőn aztán a közös megegyezéssel alkotott feltételekkel (többnyire Zsigmond első prágai szerződése alapján) Kakas István Prágába menesztetett.[3])

Rudolf ugy találta, hogy a pápai követ ugyancsak túllépte a neki adott útasítás határát s legkevésbé sem érezte indíttatva magát, komolyan gondolni az Endrével való kiegyezésre.[4])

[1]) *Istvánfi Miklós:* Historia de rebus Ungaricis, (kölni kiadás) 737. l. »Michaëlis animum minime cognitum esse respondit (Basta).«

[2]) A kihallgatásról a pápai követ rögtön tudósítja Rudolfot (l. Szilágyi S. Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 315. l.)

[3]) Kakas István követségéről Szamosközy Tört. Maradv. II. k. 264. l.

[4]) *Rudolf levele Mátyás főhghez* sept. 22-ről 1599., küldi a pápai követ jelentését, megjegyezvén hogy a nuntius »sich zimblich ausgelassen«; nem emlékszik, hogy adtak volna neki oly messzire terjedő felhatalmazást.

A dolgok menetén legfőlebb annyit változtatott a pápai interventio, hogy Rudolf most még inkább óvatosan járt el az Erdély ellen való készületekben s igyekezett ugy készíteni elő Mihály vajdával Erdély megtámadását, hogy a pápa előtt menthesse magát.

VII.

Mihály vajda és a király. A vajda felajánlja kardját Erdély ellen. Rudolf elfogadja. A sürű követváltás. Mihály vajdának utalványozzák a 100,000 frt évi segélypénzt s örök birtokúl a szilézíai Königsberget. Mihály vajda korán elveti a hálót. Básta magatartása a vajdával szemben. Mihály követsége Bástánál, kivánalmai; a felső-magyarországi kapitány felháborodása ezek felett. Gyanúsitja Mihály vajdát. Az udvari tanács véleménye a támadást s a vajdát illetőleg.

Vessünk immár egy pillantást Mihály vajda és a király egymáshoz való viszonyára.

Nem lényegtelen tudnunk, kitől származott a terv, hogy Erdélyt Havasalfölde felől támadják meg. A források részint hallgatnak erről, részint egymástól eltérőleg, egyik részök Rudolfot, másik a vajdát mondja a terv szerzőjének. Ha a királytól származik, a vajda csak mint vak eszköz tűnnék fel; ha a vajda maga ajánlkozott, feltehetjük, nem az volt czélja, hogy másnak kaparja ki a gesztenyét a tűzből, sőt inkább az esetben úgy látszanék, mintha a vajda akarta volna a királyt felhasználni eszközül saját czéljaira. Pedig biztosra vehetjük, hogy a terv megpendítője — Erdélyt Havasalföldre felől támadni meg — nem a király, hanem a vajda volt. Ezen fordúl meg a dolog, hogy Mihály vajda, mint egyszerű condottieri, mint a király fogadott zsoldosa, lép-e fel Erdély ellen, vagy saját határozott czéljai vannak. Világos pedig, hogy a vajda tette az ajánlatot a prágai udvarban, egy raguzai nemes s mások által, hogy kész betörni Erdélybe s azt elfoglalni a király nevében. [1])

[1]) *Szilágyi S.* Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 316. a pápai követ aug. 22-iki jelentésében, első audientiájáról a fejedelemnél. Endre már akkor hallott volt Mihály fondorlatáról: »Ch'era ben vero, che havendo inteso

A tavasz kezdetétől (1599.) sűrűn jártak a követek Prága és Tergovist (az oláh székhely) között, de nagy óvatossággal, nehogy idő előtt elárúltassék a terv. A dolog leginkább élőszóval tárgyaltatott; a fenmaradt iratokban rendesen csak annyi van, hogy *a levélvivő követ* (vagy futár) *élőszóval fogja megbízatását előadni.* Legrészletesebb a királynak april 8-iki válasza Mihály előterjesztéseire s kéréseire. Dícséri felajánlott engedelmességét és készségét. Az elmúlt évi hadviselésre igért százezer forintból a hátlevő részt, 41,000 forintot, engedélyezi s ígéri az 1599. évre is a százezer forintnyi segélyt, melyet, mihelyt a törökre indúl, *vagy bárhová, a hova a király jónak fogja látni,* ki fog fizettetni. Hogy minden eshetőségre menedéke legyen Mihálynak, neki adja Sziléziában Königsberg várát a hozzá tartozókkal, fiúi ágon maradékaira is átszálló tulajdonúl. Inti végűl a hűségben maradásra, s hogy legyen a szolgálatra készen, *bármerre szólítaná a szükség.* [1])

Április 8-án még nem tudta a király, hogy a fejedelemséget Zsigmond Endrére ruházta, az első hír arról április 12-én érkezett

---

da un Gentilhuomo Ragusco, et da altri, *che Michaele faceve offerte in Corte Cesarea d'entrare in questa Provincia, et occuparla in nome di S.-Maesta.*« stb.

Istvánfi szerint (id. m. 737 l.) »Dicebatur autem Michaël mox post ingressum Cardinalis ad Caesarem nuncios misisse, per quos illum Turcicae societatis et clientelae ambitus insimularet: et si Caesari videretur, *eum, velut occultum Caesaris inimicum et hostem, armis provincia exturbandum pollicebatur.*«

[1]) *A király levele Mihály vajdához* april 8. 1599.: »Auxiliorum quae postulastis quaeque promisimus nomine pro anni proxime superioris expeditione centum millia talerorum concedimus. . . . . In hujus porro praesentis anni expeditionem alterum tantum, nimirum centum millia talerorum promittimus . . ., (quae), si arma in Turcas, *aut quocunque nobis visum fuerit,* convertas, persoluturi sumus. . . . Ut conjugi vestrae, et filio ac familiae refugium nostra in ditione pateat, dono vobis castrum Künigsperg in Silesia situm, cum territorio et jurisdictione, quae eo pertineant, ita donatum cupimus, ut ejus successio in filios vestros eorum descendentes masculos extendatur. Ut res Transylvaniae successerint, mindent elkövetünk s bizunk hűségtekben, *ut ubicunque res postulaverit juxta desiderium nostrum quacunque occasione cum vestris futuri sitis.* (Fogalm. a bécsi titkos ltb. Hung.)

az udvarba, Mária-Krisztina főherczegnőtől s a szatmári kapitánytól; mégis úgy látszik, csak e levélből is, hogy az erdélyi támadás lehetőségére már akkor is gondoltak.

April 8. és május 7. között újabb oláh követségnek kellett megfordúlni Prágában s Bécsben, mely, Erdélyt illetőleg, figyelmetkeltő izenetet hozhatott a vajdától, talán épen már ajánlatot a fegyveres támadást illetőleg, mert Mátyás főherczeg (Bécsből) máj. 7-én az írja Rudolfnak, hogy szerinte Mihály vajda Erdély felől kinyilatkoztatott vélekedése nagy figyelmet érdemel, ő (a főherczeg) szándékában megerősítendőnek véli a vajdát s az erdélyi viszonyok ilyetén alakúlása mellett, a jó szolgálatban minden áron megtartandónak gondolja.[1]) Ugyanakkor kifizette Mátyás a követeknek az utalványozott pénzt is, hihetőleg az april 8-iki királyi levélben említett 1598-ik évi hátralékot (41,000 ftot.)

A király a vajda felajánlott kardját *elvben* tüstént el is fogadta. Jun. 4-én Mihály vajdának egy futárja által tett előterjesztésére válaszol s ugyanekkor saját küldöttet is indít hozzá (Radibrád Alajost), hogy »általa biztosabban válaszolhasson.«[2]) Ez idő tájban már rohamosan halad az ügy. Junius 12-én ujra van mit írnia a királynak a vajdához, jele, hogy a »közös titok« közel volt a megéréshez; az oláh követ által küld válasz-üzenetet a vajdának, levélben csak annyit: »*bátran előre a keresztyénségért, tőlünk minden jót várhatsz.*[3]) Jul. 8-án újra csak szóbeli ize-

---

[1]) *Mátyás főhg levele Rudolfnak* (Bécs máj. 7. 1599.): »Da dem also, was des Wayda Michaël in der Walacheÿ u. seiner erclärung halber gegen den Siebenbürger vermeldet wirdet, were er in seiner opinion u. intention billich zu conformiren u. *auf alle mittl u. weg zugedencken, wie er bei so beschaffenen sachen in Siebenbürgen in guter devotion zuhalten sein möchte,* seine abgesandte sein noch alhie u. ist inen die von Ew. k. Mayÿ. angeschaffene summa gelts dieser tagen allhie völlig u. in paren gelt bis auf 600 taler, welche nach Caschaw verwichslet ausgezahlt worden, wie sie dann meines wissens darmit vorders wol zufriden u. content sein; die werden wie sie sich vermercken lassen, morgen von hienen nach der Schlesien u. für anhaimbs nach der Walacheÿ verraisen.« (Fog. a bécsi titk. ltb. Hung.)

[2]) *Rudolftól* »Praga jun. 4. 1599.: »Credentiales pro Aloysio Radibrat.« (Fog. a bécsi titk. lt. Hung.)

[3]) *A király felelete a vajdának* junius 12-ről: „*Fortiter itaque pro*

netet bíz az oláh követre, levélben csakis hűségét és állhatatosságát magasztalja a vajdának s pártfogásáról biztosítja. Jul. 23-án hasonló értelemben válaszol a király, egyik újabb oláh követnek, Örmény Péternek.[1] Okt. 6-án a visszabocsátott oláh követtel (a kincstárnokkal) Marino Jánost küldi követségbe a vajdához, titkos megbízatással, levélben újra csak annyit irván: *számíthatsz állandó pártfogásunkra, bármi történnék is.*[2]

Daczára eme sűrű izenetváltásnak, bizonyosnak látszik, hogy a dolog az elvi megállapodás stadiumában volt csak, hogy a király határozott parancsot a támadásra még nem adott volt. Szamosközynek lehet igaza, midőn azt mondja, hogy a türelmetlenkedő Mihály vajda *nem a király határozott parancsára, de nem is akarata ellen* vetette el a hálót s támadott Erdélyre.[3]

A dolog menete ez lehetett: Báthori Endre trónrajutásának hírére Magyarország felől komoly készületeket tesznek az Erdélybe ütésre; időközben Mihály vajda ajánlatot tesz Erdély elfoglalására; erre felhagynak az előbbi tervvel, — elfogadják a vajda ajánlatát, annál is inkább, mert így jobban lehet palástolni a dolgot a külföld előtt s főkép a pápánál, Mihály vajdára hárítván a dolog odiumát.

Szamosközy azt mondja, mintha combinált támadást terveztek volna, t. i. hogy Havasalfölde felől a vajdának, Magyaror-

---

republica christiana pergite, ac de nobis quidvis sperate." (Fog. a bécsi titk. lt. Hung.)

[1]) Közölve *Szilágyi S.* Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 307—308 l. »Laudamus insignem vestrum, quem constanter continuatis, in christianitatem zelum et praeclaram erga nos fidei devotionem.«

[2]) Közölve *Szilágyi S.* Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 326. l. „*A nobis perpetuam protectionem quicquid evenerit, expectetis.*"

[3]) *Szamosközy:* II. k. 269. l.: »Michaël mora impatiens non expectatis germanicis auxiliis suapta mole et cunctatione semper tardis, quo tantae rei gloriam ipse primus et solus defloraret, *non jubente tunc quidem, sed non invito tamen Caesare,* pugnae aleam jecit, feliciterque perfecit.

Istvánfi szerint (id. m. 737. l.) Michael V. *sive permissu Caesaris, sive non,* ullis ejus expectatis mandatis, ambitiosi facti certus ac dominationis, quam animo conceperat, praeproperus, exercitum coëgerat, ut provinciam armis invadere, *Caesarisque imperio in speciem, re autem vera,* — uti exitus docuit — *sibi* subjicere posset.

ság felől pedig Bástának s a király hűségében levő Bocskai Istvánnak kellett volna együttesen Erdélyre támadniok. [1]) De ha ilyesmi lett volna is tervben, határozott, kiforrott nem lehetett még akkor, midőn a vajda elvetette a hálót. Legalább a király, a főherczegek s a magyarországi királypártiak minden tettét, irását, ez ügyben, a határozatlanság jellemzi.

* * *

Bástának be kellett avatva lennie a király és Mihály vajda között folytatott titkos tárgyalásba. Egy julius 26-án kelt királyi rendelettel együtt jelentést kap Pezzentől, az erdélyi dolgokat és az *oláhokat* illetőleg. Szept. 7-én Básta maga is ír Pezzennek, hogy mit tart ő szükségesnek a Mihály vajda Erdélybe töréséhez s tudakozódik a király részletes véleménye iránt, kérvén parancsát, Felső-Magyarországon maradjon-e, vagy alább vonúljon. A király (sept. 16-án kelt levelében) feltűnő határozatlansággal Bástára bízza, hogy Kassán maradjon-e, vagy serege leghívebb részével Erdélyhez közelebb mozdúljon, — »a mint inkább szükségesnek látja« — s levelezzen e felől Mátyással. [2])

Látszik a dolog menetéből, hogy Bástának nem nagy kedve volt a maga részéről Erdély megtámadásához, ő jobb' szerette, hogy a vajda kaparja ki a gesztenyét a tűzből; serege sem volt elég. Egész meglepetve érzi magát, midőn (szept. 15-én) Mihálytól követek érkeznek hozzá, hogy miért nem küld segélysereget, — a vajda már több nap óta Erdély határán áll, teljes fegyverben s csak azt várja, hogy Básta jelt adjon a támadásra. Hozzá téteti a vajda egész nyomatékkal, (a miből egy szó sem volt igaz), hogy a török császár kínálgatja a zászlóval s neki akarja adni Oláhország mellett Moldvát és Erdélyt is, ha hozzá áll, — a mely ajánlatokra, ha cserben hagyatik, kénytelen lesz rá állani. Ha katonaságban nem tehetik, legalább pénzben küldjenek segítséget, mert neki népe elég volna, csak lenne miből fizetnie őket.[3]) Básta vála-

[1]) *Szamosközy* II. k. 268. l.

[2]) *Rudolf* levele *Bastához* (Pilsna 16. sept. 1599.) a bécsi titk. ltb. fog. Hung.

[3]) Mihály vajda követei (Székely János és Prybék Mátyás) által a következőket izente Bástának:

szában biztatja a vajdát pénzsegélylyel, katonákat most nem küldhetvén; legyen nyugodt — izeni neki — ő felsége bizonyára nem hanyagolja el az ügyet, ha már egyszer kezébe vette volt, ha kissé talán késnék is.

A vajda követeit Básta szép szóval elégíti ki; de annál inkább látjuk Mátyás főherczegnek (szept. 15.) tett jelentéséből, hogy mennyire mást várt ő Mihály vajdától. A vajdában nem tud

---

1. miért nem küldték a segélyt »dem beschehenen entschluss nach«;

2. tudósít, hogy »etliche viel tag« egész seregével, ágyúival és hadifelszerelésével az erdélyi határon áll és várja naponként »des Obristverwalters schreiben, wann er solle fortrucken;

3. jelenti, hogy ha a dolog abban marad, »grosse gefahr von Moldauern, Siebenbürgern u. Türcken darauf stehe«;

4. ha néppel nem, segítsék pénzzel; — az ő vagyona teljesen ki van merítve;

5. »*es hab ihme der Türkisch Kayser unlengst sein kais. fahnen, mit schreiben zugeschickt, darinn er ihne privilegirt, dass er ihme die Walachey, Moldau u. Siebenbürgen zu ewiger erblicher besatzung geben u. einraumen wölle, welch er aber bishero nicht angenomben*;«

6. akarna a császár hűségében megmaradni, csak őt se hagyják el;

7. a követeket jól ellátva küldje vissza. Másnap még azt is jelentették, *hogy ha sem pénzt, sem katonát nem küld (Básta) a vajdának, kénytelen lesz a szultán zászlóját elfogadni „die schuld aber wöll er alle auf ihne k. Obristverwalter beÿ Irer May. legen.“*

Básta felelete Mihály v. izeneteire:

1. Hogy segélyt nem küldött, oka az, mert a szileziai lovasság és gyalogság, »nicht mit richtiger bestellung hinein gelangt.«

2. Ezért is nem írtak a vajdának, s mert pénz sem volt kéznél.

3. Ne kételkedjék, ő fge bizonyára nem fogja az ügyet elhanyagolni, ha már egyszer magáévá tette, »ob es wol etwas spatt möcht zugehen.«

4. Ő fge elküldötte báró Ungnadot, hogy pénzt kerítsen (geld aufzubringen.)

4. A török szultán igéreteit a mi illeti, tudja a vajda, milyen »process führe« a török s milyen ezzel szemben a császári »gnad u. gemüth.«

6. Hogy állhatatosnak nyilvánítja magát, az nagyon dicséretre méltó, ő fge mindenesetre elismeréssel fogja fogadni.

7. Pénz most nincs kéznél, de mihelyt lesz, rögtön küldi sietve; *azalatt legyen türelemmel* s ne kételkedjék, hogy ő fge ki nem elégíti.

(Másolatban a bécsi cs. és k. titkos levéltárban, Hung.)

bízni, mert — úgymond — nyilvánvaló, hogy a bíbornoknak hűséget esküdött s csak nem rég is *azt a hírt terjesztette el, hogy Erdélyt már megtámadta* s most ilyen követelésekkel lép fel. Azt hiszem — folytatja Básta — hogy a kardinállal titkos egyetértése van s ez a követküldés sem céloz mást, mint hogy a mi helyzetünket és céljainkat kifürkészsze.[1])

Ez alatt oláh követek a főherczegnél s Prágában is sürgették a vajda kívánalmainak teljesítését, nem feledkezvén meg soha azon nyomaték használatáról, hogy a török nagyon csábítgatja magához Mihály vajdát, — ne kényszerítsék, hogy csakugyan átálljon.

Okt. 4-én összeült az udvari tanács, hogy tüzetes tárgyalás alá vegye az erdélyi dolgokat, — hogy mi történjék az egyezkedéssel, Endrével, s Mihály vajda tervezett támadásával. A kérdés ügyes megoldását Szilágyi Sándor méltán »diplomatiai remekmű«-nek nevezi. — Csakugyan ezt a kétszínű politikát, a mily ügyesen volt kigondolva, oly sikeresen keresztül is vitték. Erdély is el lőn foglalva, a bibornok is elveszett, de azért a dolog odiumát sikerült Rudolfnak a külföld előtt magáról elhárítani.

Az oláh követek sürgetése a pénzsegély küldésére irányúlt. Felpanaszolták, uroknak roszúl esik, hogy az erdélyi támadást oly sokáig húzzák-halasztják; vádat emel a vajda Básta ellen, a miért tőle nemhogy segélycsapatokat, de még feleletet sem kapott; Básta árúló, — izeni urok — a ki 7000 arany forintot fogadott el a bibornoktól; vagy küldjék a pénzt, vagy oldozzák fel hűség-esküje alól.

Az udvari tanács véleménye abban összepontosúl, hogy

---

[1]) *Básta* jelentése *Mátyás* főhgnek, a Mihály vajda követeiről s azok kivánalmairól. (»Caschau 15. sept. 1599.«) »*Ich kann des Walachen sein gemüett nit recht ergründten, weil derselb mit solicher umbständigkeit umbgehet; dann man wais gewiss, dass er dem Cardinalen geschworn, oder gehuldiget habe u. dass lecztermall liess er allhier erschallen, als hab er Siebenbürgen angriffen, jetzt aber schickt er leüth mit dergleichen begern u. ansuchungen.... Ich glaub aber gewisslich, sy werden mit dem Cardinalen einen haimblichen verstandt undtereinander haben, u. diese jeczige hieher schickung seye auf anders nichts, dann dardurch unsere anschleg oder fürnehmen zuerforschen angesehen.*«

Oldalt: »describatur pro imperatore; factum 23. sept.«

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hung.)

Erdélylyel sem szakítandó meg egészen a tárgyalás, a pápai követ által, de *Mihály azért minden áron megtartandó szándékában,* most pénzzel kell kielégíteni, kapja meg az évi segélyösszegnek negyedrészét, 25,000 frtot, — *az idő mihamar meghozza, mi lesz a további teendő.*[1])

Látszik ebből is világosan, hogy Erdély megtámadtatása Mihály vajda által régóta elhatározott dolog, nyílt titok volt, de az időt még nem látták elérkezettnek az udvarnál.

Mihály vajda, ügyei állásáról a prágai udvarban, csak saját követeitől értesülhetett, — a királyi követ »állandó pártfogás«-ról biztosító levéllel csak később indúlt. De a vajdának elég volt annyi. Ő különben is tovább ment már, mintsem a visszalépésre csak gondolni is akart volna; — annyira bele képzelte már magát az erdélyi fejedelmi székbe, hogy eszeágában sem volt vérmes reményeiről lemondani.

VIII.

Az erdélyi viszonyok. Endre jóhiszeműsége. Első tanácsosa, Kornis Gáspár, állitólagos árulása. Endre gyanakodását a vajda hűségesküdözéssel altatja el. Követségek. A vajda elhiteti, hogy a törökre készül; hadiszereket s katonákat nyer Erdélyből.

Báthori Endre élhetetlen jóhiszeműségével maga készítette magának a sírt. Ez szószerinti értelemben is szomorú valósággá vált. Politikai martyr-halált szenvedett testvérének, Boldizsárnak, koporsót faragott gondtalan óráiban[2]), nem is sejtette, hogy magának készíti.

Azt hitte, csak Magyarország felől fenyegetheti veszély, onnan is oszladozni látta a vészfelhőket a láthatáron. Őt, a ki a vallásos nemes kedélynek, a naivságig nyílt jellemnek, emberszeretetnek példányképe lehetett volna, élettapasztalás, életbölcsesség hiányában könnyű játék volt elaltatni, rászedni oly lelketlen

---

[1]) Közölve *Hurmuzaki:* Docum. Istoria Romanilor cz. m. III. k. 334—339. l.

[2]) *Szamosközy* II. k. 279. l.

ravasz cselszövőnek, a minő Mihály vajda volt, — főkép midőn legfőbb tanácsosai is, a kik környezék, nagyon lágymeleg jóindulattal viseltettek iránta.

Első tanácsurát, Kornis Gáspárt, a fejedelem mostoha-öcscse, Iffjú János, nyíltan árúlónak nevezte.[1]) Az egykorú történetiró Somogyi Ambrus határozottan árúlással vádolja Kornist, hogy midőn Mihálynál követségben járt, személyes gyűlöletét a fejedelem iránt, elébe tette volna hazája jólétének s maga tüzelte volna Mihály vajdát, hogy Erdélybe törjön s a bibornok fejedelmet űzze ki, s hogy Csomortáni Tamást, egy székely ifjút, a ki a vajdához bejáratos volt, rábeszélte volna, tolmácsolná azt a vajdának, mintha Endre azt izenné és parancsolná, hogy Havasalföldéből rögtön távozzon, mert a vajdaságban meg nem tűri sem ő, sem a török. Vádolja továbbá, mintha azután is Kornis írta volna Mihálynak, hogy mikor van a legalkalmasabb idő az Erdélybe ütésre, s hogy a Szeben alatti csata előtt is, az erdélyi sereg állásáról, pontosan tudósitotta volna a vajdát.[2])

Ezeket a sulyos vádakat nem látjuk igazolva a többi forrásokból, sem pedig az események tanúságából. Annyi áll, hogy Kornis nem tartozott őszinte hívei közé a fejedelemnek, választása ellen is felszólalt a meggyesi országgyülésen, a törökkel való alkudozást is rosz szemmel nézte, — szóval megmaradt Endre alatt is mintegy *királypártinak* s később is ő lett egyik legbuzgóbb zászlóvivője Rudolf ügyének Erdélyben. Hogy Mihály vajda szolgálatában is első volt, abból még nem következik, hogy árúló lett légyen,

---

[1]) *Simigianus* (Somogyi) *Ambrosius:* Historia rerum Ungaricarum et Transylvanicarum 189. l. Iffju J. »*Casparum Kornis proditorem* nominans et inclamitans, ac fraternae caedis (t. i. Boldisárnak) reum dictitans, vehementer ostendit atque exacerbavit.«

[2]) *Simigianus* id. m. 189—190. l. Kornis, mint követ „*Michaelem Vaivodam subdole contra Andream principem exacerbavit, imo ex suo cerebro multa confinxit, edocens illum, qnomodo, quibus mediis, qualive occasione esset irrumpendum in Transylvaniam.*“ »Thomam Csomortani... evocabat et docebat... Andream hoc jubere et mandare, *ut Michael relicta Transalpina confestim excederet, alioquin captum etiam adducturum.*«

Somogyi ugy adja elő, mintha formalis összeesküvés lett volna Endre ellen.

eléggé megmagyarázza azt erős királypártisága. Senyei Pongráczról is (ki szintén a legelső tanácsurak egyike volt) azt mondja Somogyi Ambrus, hogy hasonszőrű ember, mint Kornis.[1])

De Endrének legnagyobb ellensége önmaga, saját könnyelmű jóhiszeműsége volt. Rácz János, a vajda titkára, korán jelentette neki, mi készül Erdély ellen Tergovistyében és Prágában.[2]) Endre előtt az hihetetlennek látszott, megnyugodott a vajda hűségesküjében s mindössze annyit tett, hogy a postákra vigyáztatott. El is fogták igy Örmény Pétert, a kinél Rudolfnak és Mátyás főherczegnek egy-egy levele volt, de az egyiket sikerült a követnek lenyelnie, a másikat ügyesen elrejtette.

A vallásos bíbornok-fejedelem, mintha csak bűnnek tartaná még kételkedni is annak az embernek hűségében, a ki arra megesküdött »az élő istenre, a ki atya, fiú és szentlélek egy bizony igaz isten« s esküjéről ünnepélyes oklevelet állított ki, mind maga, mind pedig bojérjai nevében (jun. 26-án) s a ki a hozzá küldött követeket a legmézes-mázosabb izenetekkel, a legerősebb hűségesküdözésekkel bocsátotta vissza.

Sennyei Pongrácz azzal tért vissza: a vajdának fáj az, hogy daczára esküjének, kételkedik benne a fejedelem, — hogy emelhetné ő kezét Erdély ellen, hisz az nyujtott neki menedéket üldöztetésében, — annak köszöni vajdaságát, — kész hűsége bebizonyítására akár egyetlen fiát és feleségét kezesül Erdélybe küldeni,

---

[1]) *Simigianus* id. m. 191. l. Sennyei »eiusdem farinae homo« (mint Kornis Gáspár.)

[2]) *Szamosközy* II. k. 295. l. *Bethlen F.* IV. k. 328. l.

Rácz János kegyetlenül megszenvedett később ezért s azért, hogy a Szeben alatti csatát megelőzőleg, átállott honfitársaihoz. Mihály v. kezébe került és ő »az fejérvári pelengér alatt igy ölette meg, hogy az térdében mindkét lábát, és az kezét mindkét könyökében elvágatta és ugy hatta az pelengér alatt. De mihelt az egyik lábát elvágták, mindjárt meghalt. Mikor igy vagdalnák tagonként, nagy hirtelen egy fekete komondor ott terem az oláh drabantok között, azok mindjárt oly igen megrémülnek, hogy hanyathomlok az várfelé kezdenek befutni. *Ez komondort, mondják, hogy az Rácz János anyja ördögsígivel cselekette volna az fia megszabadításáért.* De nem tehette szerét. Az anyja akkor Erdélben volt, és azután az vajda, hogy valami ördögséget ne cselekedjék rajta, megölette volt.« (Szamosközy IV. k. 111. l.)

csak Endre is küldje testvérét, Istvánt, eléjök a Vöröstoronyba, a hol a kitűzendő napra ő is családját elviendi, hogy ott Báthori Istvánnal személyesen találkozván, némi titkos dolgokat megbeszéljen vele s aztán családját kezéhez adja. Sőt arra is fakadt a vajda, hogy *isten öt oly nyomorúságba sülyeszsze, hogy eledele fia húsa, itala vére legyen, ha az erdélyieket rászedni akarná.*[1])

Sennyeit is elvakították e magashangú szólamok, úgy, hogy Endre előtt oda nyilatkozott, hogy kész fejét lekötni Mihály vajda hűségére.[2]) Kornis Gáspár, egy újabb követségből visszatérve, nemkülönben »*börét engedi lenyúzatni*« ha Mihály esküszegő s hűtlen lenne.[3])

A vajda pedig, hogy a lelketlen megcsúfolást teljessé tegye, elhitette a fejedelemmel, hogy Bulgáriát akarja megtámadni, azért küldjön neki harczedzett vitézeket s újonczokat, ugyszintén alkalmas csapatparancsnokokat és hadiszereket; — s Endre, hogy betetézze saját együgyűségét s tanácsosai és követei páratlan vakságát, híven a kéréshez, küldözte a katonákat, a fegyvert, önmaga ellen, szállíttatott a vajdának ágyúkat, lőport, dobokat, zászlókat s más hadiszerszámokat.[4])

A vajda a váratlan meglepetésre épített legtöbbet. Ügyesen titkolta szándékát az utólsó perczig, még saját katonái előtt is. »Úgy elosztotta volt népit Havasalföldiben, hogy önön köztök ő magok is az szolgáló rendek nem tudták, kik és mennyin vannak, — csakhogy az híre inkább el ne menne.« Az erdélyiekkel szemben a váratlan meglepetés csele teljesen sikerűlt is. Palatics György, a ki csak a betörés előtt tért vissza a vajdától »ezt mondta cardinálnak: én bizony semmi népit nem láttam, hanem vagy háromszáz gyalogja vagyon. — Béldi János szolgáját tar-

---

[1]) *Szamosközy* Tört. Maradv. II. k. 277. l.; s utána *Bethlen Farkas* id. m. IV. k. 295. l.

[2]) *Szamosközy* id. m. IV. k. 277—278. l. Senieius et ipse *capitis periculo se obstrinxit, si unquam id ille tentaturus sit.*

[3]) *Bethlen F.* id. m. IV. k. 297. l. Vitam etiam suam facile se impositurum affirmare (mondja Kornis) atque spondere pro Michaele V., nihil quidquam tale illum intendere, atque statuere velle, quod si aliter fieret, *vivo sibi corium detraheretur in ignominum sui nominis.*

[4]) *Szamosközy* id. m. II. k. 272. l.

totta szűntelen Havasalföldiben kémségben; egy néhányszor meghozta azt, hogy Erdélyre készül, kit Béldi értésire adott az cardinálnak, de nem hitte. Ő maga is Béldi bejött udvarhoz, megmondta, mint vagyon az dolog. Mond neki cardinál: ne higyje János uram kegyelmed, hiszen most jött Sennyei Pongrácz onnét, azt mondja, hogy jó szívvel vagyon hozzánk az vajda.«[1])

Ezzel az élhetetlen jóhiszeműséggel ásta meg Báthori Endre magának a sírt.

IX.

Mihály vajda támadását sietteti. Két kémlelő oláh követség Erdélyben. A vajdát neje kéri, ne legyen hálátlan Erdély iránt, ne támadja meg. Mihály hajthatatlan. Táborba szállása s Erdélybe ütése.

Mi fejti meg a vajda hirtelen támadását?

Láttuk, hogy a császári udvarból követei jó híreket hozhattak ugyan, de tényleges eredményt, a pénzküldést illetőleg, még mindig nem. Bástától is csak azt hallhatta, hogy katonaságot nem küldhet, pénzért lépéseket tesz a császárnál, az állitólagos combinált támadásról pedig Básta tudni sem akart. Hogy mégis elhatározta Mihály vajda, hogy már most támadólag fellép, annak magyarázatát egyrészt a vajda jellemében és czéljaiban, másrészt a viszonyokban találjuk.

A pápa közvetítéséről tudomása volt, a tárgyalás hogy szépen előhalad, nem volt ínyére s nem ok nélkül tarthatott tőle, hogy a kiegyezés még létrejöhet a király és Endre között (e végből volt az országgyűlés is hirdetve okt. 18-ára Gyulafejérvárra): s ennek minden áron eleibe kellett vágnia. Katonája volt elég, a kik úgyis huzták a zsoldot. A pénzsegély felől határozott biztatást hoztak követei Prágából. Hogy Básta nem mozog, annak magában még örűllhetett, mert csekély erejével segíteni nem tudna sokat, de Erdély meghódítása esetére ellenőrizni igen is tudná. A kölcsönös gyűlölet is hamar lángot vetett a két nyers harczos között. Önző terveire nézve a vajdának jobb volt (bár e miatt elégedetlenséget

[1]) *Szamosközy* IV. k.

színlelt), hogy egyedűl, a király generálisa nélkűl hajtsa végre Erdély meghódítását.

Biztatta és siettette őt Erdély készületlensége is. Követei, Mihálcsa krajovai bán és Rácz György (kik színleg azt kérték, hogy míg urok Bulgáriában hadakozik, biztositsa a fejedelem, hogy Erdély felől [mitől sem tarthat) azzal a hírrel tértek meg, hogy Endre hadait a szászsebesi táborból haza bocsátotta.[1])

Az utolsó és legarczátlanabb követség (Damianus Vizter és Préda) azzal kereste meg Endrét, Mihály nevében, hogy csapatait engedje Erdélyen keresztűl vezetni a török ellen. Endre az felelte erre, hogy Magyarországon nincs szükség ő reá a török ellen, jobb szolgálatot tehet, ha a Dunán-túlra Bulgáriába üt.[2])

Az erdélyiek szemét még ez sem bírta felnyitni. A gyanút, a mit ez utolsó követség által felköltött, eloszlatta a vajda az erdélyi követnek, Csomortáninak (okt. 9-én) adott, békéről esküdöző feleletével.[3])

Mihály vajda pedig nem akarta a jó alkalmat elszalasztani; az időt nagyon alkalmasnak találta a támadásra. Báthori Endre mit sem sejt és készületlen, — a király elvben elfogadta ajánlatát, bár határozott parancsot a támadásra még nem adott, jó indúlattal viseltetik s készíti a pénzt. Básta ugyan nem fog segédkezni a Végek felől való támadással, — de nem is lesz nyűg nyakában, a biztosra vett győzelem esetén.

Voltak ugyan közvetlen közelében a vajdának, kik intették és kérték, állana el a tervezett Erdélybe ütéstől; de ha nem ellensulyozta volna is első tanácsosa, Mihálcsa bán, ezeket biztatásaival, — Mihály úgy sem tágitott volna most már. Neje, Stanca, egy nemeslelkü, szelid nő, könnyek között kérte, tegyen le tervéről: szerinte Erdély megtámadása jog- és méltánytalan, — emlékeztette férjét, hogy Erdély volt az, mely menhelyet nyújtott

---

[1]) *Bethlen Farkas* id. m. IV. k. 314. l.

[2]) *Bethlen* id. m. IV. k. 320. l. *Istvánfi* Miklós id. m. 737. l. szerint azt mondotta a vajda, hogy a *császár parancsára* Magyarországba kell vezetnie seregeit, azért bocsássa Erdélyen át.

[3]) *Bethlen* id. m. IV. k. 333. l. az említett szombati nap, melyen Csomortánit fogadta a vajda, okt. 9-ére, nem (mint Bethlen mondja) 11 ére esett. (*Kulcsár* krónikája ugyanerről 89. l.)

nekik, midőn Sándor vajda elől menekültek volt; hogy a Báthoriak pártfogása segítette őt a vajda-székbe, hogy Erdély mentette meg Szinán basa támadásakor. Hogy nem borzad vissza jóltevői ellen emelni kezét; hogy nem fél az istentől, a ki azért előbb vagy utóbb megbünteti. [1])

De bár kanczellárja, Theodosius logofet is hasonlókép intette a vajdát, szándékában nem ingathatták meg.

Mihály vajda el volt határozva, s tetthez látott.

Ploestibe gyűjtötte össze hadait, hogy felettök szemlét tartson. Seregének magva, színe-java, magyar volt, a csapatparancsnokok nagy része is, a kik a török ellen sok szép győzelmet vívtak Mihály zászlói alatt.[2]) A zsoldos sereg különben az összes szomszédos nemzetiségek tarka vegyületéből állott: oláh, magyar, (főkép székely és hajdú), lengyel, rácz, szász, doni kozák s mindenféle közeli népfajú katona váltogatta seregében egymást. A magyar katonák nagy száma teszi érthetővé azt, a mit források egyhangúlag állitanak, hogy a vajda még indúlásuk napján sem nyilatkoztatta ki seregének, hogy ki ellen akarja vezetni őket. Mindössze legfőbb tisztjeit avatta be, de az egész sereget megeskette, hogy akárhova követni fogják s hívek lesznek a hadjáratban. Némelyek szerint azt mondotta volna katonáinak, hogy Erdélyen át Magyarországba vezeti őket, a török ellen; mások szerint (a mi hihetetlen), hogy a császár, mivel Endre fejedelem megbékélt a törökkel s ő többé Havasalján nem maradhat, Magyarországon rendelt neki helyet, oda kell, hogy elkisérjék. [3])

Így felkészülve, Bodzavásárára (Buzeu) indúlt s a Bodza szoroson át hirtelen beütött Erdélybe (okt. 17-én [4]), a nélkül,

---

[1]) *Szamosközy* II. k. 286—287. l. *Bethlen F.* IV. k. 387. l.

[2]) *Kulcsár* krónikájában (90. l.) előszámlálja a vajda seregében levő magyar főtiszteket, a következőképen: A Gergicsén való katonáknak kapitánya *Makó György* vala; utána való kapitányok: *Tárkány István, Tamásfalvi János, Nagy Demeter* és *Kiss Gergely*. A floresti katonáknak pedig *Nagy Bálint* volt kapitányok; hadnagyok *Horváth György, Kiss János,* ezenkivül egy nehányon. A besliák hadnagyok volt *Pekneházi István*. — *Szamosközy* (II. k. 290. l.) még Kidei Pétert és Szindi Jánost említi. Utána *Bethlen* F. (IV. k. 335. l.)

[3]) *Kulcsár* krónikája 90. l.

[4]) Den 16. oktobris fortgerueckt, und den 17. in Siebenbürgen

hogy a határon, vagy a szorosban, legkisebb ellenállásra is talált volna.

Első táborhelyéül erdélyi földön, Béldi János rétjét válasz-

---

ankhumben. (Szilágyi O. gy. Eml. IV. k. 330. l. Jelentés M. v. betöréséről.)

A mars routa pontos megállapítása különben alig lehetséges, a források zavaros előadása mellett. Jobbára csak a hét napjait említik, a hónap hanyadikát nem. Kulcsár krónikájában mindössze egy fix pont van, a Szeben alatti csata napja, okt. 28-a; Szamosközynél is ez és a Havasba felvonulás napja, szerinte: péntek, okt. 22-e. (Úgy látszik, mindkettőjök tudósítása egy közös forrásra vihető vissza, a Kulcsár által említett Szindi János írására.)

Kulcsár szerint:

kedden = (okt. 19?) M. v. Ploestiben szemlét tart s katonáit megesketi,
csötörtökön = (21) a Havas alá száll,
pénteken = (22) »nagy szélvízben« a Havason felvonulni kezd,
szombaton = (23) táborba szállás Bodzán, a Béldi rétjén,
vasárnap = (24) Prázsmárra szállás,
hétfőn = (25) Szúnyogszegi táborozás,
kedden = (26) Fogarason túl,
szerdán = (27) Szeben alatt,
csötörtök = okt. 28. a csata napja.

Szamosközy szerint:

pénteken = *XI. kal. nov.* (= okt. 22) felvonulás a Havasba nagy zivatarban,
szombaton = (okt. 23) Béldi rétjén,
vasárnap = (24) Prázsmáron,
hétfőn = (25) Szúnyogszegen való táborozás.
kedden = (26) előnyomúlás Fogarason át,
szerdán = (27) Vöröstorony előtt; fegyverszünet, alkudozások,
csötörtökön = *okt. 28-án,* ütközet Szeben alatt.

Bethlen F., mint rendesen, ebben is Szamosközyt követi.

Trausch szerint (a legzavarosabban):

okt. 28, (talán 18?) szt. Lukács napja, kedd (?) = Prázsmári táborozás,
okt. 20 = a brassói követség a táborban,
» 21 = Czejden (= Feketehalom),
» 22 = Sárkány,
» 23 = Fogarason át Kertz-ig vonúl,
» 28 = Szeben alatti csata.

totta, a Bodza szorosban, mely gazdag legelőül kínálkozott a lovaknak. A székelyek közé küldötte innen Makó Györgyöt, Havassalyi Istvánt, Dömöllyi Istvánt és Tamásfalvi Jánost, hogy őket felizgassák s csatlakozásra bírják. Nem is volt nehéz az elégedetlen háromszéki, csíki s gyergyai székelységet régi szabadságuk visszaállításának ígéretével fellázítani. Tömegesen gyűltek a zászló alá, lerombolták a fékentartásukra épített Várhegyet s mintegy ezeren siettek a vajda serege után.

A vajda másodszor Prázsmáron ütött tábort. Oda hivatta Brassó előljáróit, hogy a várost magának hódoltassa. A szászok élelmiszerekkel megrakodva s egy szekér ágytakaró pokróczot is hozva a katonák számára, jelentek meg a vajda előtt s kérték, ne kívánja, hogy a fejedelemnek adott hitöket megszegjék, intézze el előbb ügyét a cardinállal; magok részéről ígérték, hogy semmiféle ellenséges lépést nem tesznek ellene, csak városukat hagyja bántatlanúl. Mihály is látván, hogy mind tőle, mind a fejedelemtől félnek, megelégedett a semlegesség ígéretével, s kíméletet ígért, de katonáit azért meg nem akadályozhatta, hogy a brassaiak rovására is széltiben ne raboljanak.

Prázsmárról, a hol egyetlen házat sem hagytak lakható állapotban, több csapatban indúlt előre a havaseli sereg. Elözönlötte az egész Barczaságot. A félreeső Rozsnyó vidékét kivéve, minden egyes falunak volt ott oka siratni kezök nyomát. Szúnyogszegen ütötték fel harmadszor a tábort. A közeli Földváron Béldi János udvarházánál egy hívatlan látogatást tétetett a vajda, megköszönendő a gazdag székely főúrnak, hogy egykori ellenfelének, Mihne vajdának, menedéket nyujtott. E látogatás a fejérvári országgyűlésen levő Béldinek hatszáz juhába, udvarháza felgyujtásába s összes gazdagsága feldúlásába került.

Gyulafejérvárt pedig azalatt összeült az országgyűlés, hogy a béke felől tárgyaljon. A második nap mint villámütés jött a hír, hogy a délkeleti határ lángba borúlt. [1]) A fejedelem s a ren-

[1]) A hír vételét a fejedelmi udvarban, Szamosközy (II. k. 296. l.) s utána Bethlen, nagyon regényesen, így adja elő: A brassói bíró, Hersel Valentin, a vajda beütésekor küldött levelet a fejedelemhez, hogy

dek szinte fejöket vesztették, látva, hogy a lángok már-már átcsaptak felettök. Lázas sietséggel tették meg, a mit megtehetőnek hittek: futárokat küldöttek szét az országba véres karddal, általános felkelés hirdetésére, de már késő volt; írtak segélyért Jeremiásnak, a moldvai vajdának is, de a levél elfogatott. A fejedelem rábízta a kormányzást testvérére, Istvánra s Gyulafi Lászlóra, maga pedig a szász-sebesi táborba indúlt, hogy személyes jelenléte által is siettesse a vitézlő rend gyülekezését.

Brassó vidékén minden csendes, csakis néhány lengyel portyázó lovas mutatkozott Bodza táján, de emberben, avagy marhában azok sem tettek kárt. A futár, kit e levéllel indítottak, alig hagyta el a várost, midőn egyszerre szertekalandozó havaseli csapatokat látott mindenfelől feltünedezni. Brassótól el volt immár vágva, oda vissza nem térhetett, azért sietett előre s menten ment Gyulafejérvárra. Megérkezvén az udvarba, a levelet Kornis Gáspár vette át tőle, a ki fel volt jogositva a fejedelem leveleit felbontani. A levélhozó, mert nem kérdezték, semmit sem szólt az útközben látottakról és hallottakról, azt hitte, a levélben meg van irva minden részletesen. Kornis bement a fejedelemhez, hogy megjelentse neki a brassói jó híreket. A futár azonban, alighogy elhagyta az udvart, úton-útfélen ujságolta, hogy M. v. népével betört, Brassót körülözönlötték s ő maga is, isten csodája, hogy megmenekülhetett elölök. Egy szempillantás alatt elterjedt Fejérvárt a rémhír, csakhamar az egész város zsongott attól, mint a méhköpű. Az udvartól sem maradhatott az sokáig távol. Sibrik Gáspár, a testőrség parancsnoka, hivatalos ügyben Kornishoz ment épen, nem is képzelte, hogy a generális ne tudna a városban elterjedt hír felöl. Hogy vagyunk? kérdi Sibrik. Nagyon jól! feleli Kornis s átnyujtja a brassói levelet átolvasás végett. Sibrik csak elhült, a mint látta, hogy az udvarban még mit sem tudnak M. v. beütéséről; Kornis pedig egész magánkivül volt a levélhozó esztelensége felett, hogy neki mit sem szólott. Tüstént maga elé hivatta, a legkeresettebb szidalmakkal illette, deressel, akasztófával ijesztgette s felindúlásában tán szétzúzta volna fejét buzogányával, ha Sibrik közbe nem lép. Kornis aztán rohant a fejedelemhez, hogy a közelgő veszélyről tudósítsa. A fejedelemre villámként hatott a hír. Idő kellett, míg felocsúdott a váratlan meglepetés zavarából; mire rögtön tanácsot tartott a körülötte-levőkkel, hogy mi legyen a teendő.

X.

Mihály vajda előnyomulása Erdélyben. — A pápai követ békülési kísérletei. A vajda a Vöröstoronyi szoros előtt. Egy napi fegyverszünet. Előkészület a harczra. A seregek felállítása. Létszámuk. A Szeben alatti csata.

A Brassótól Fogaras és Szeben felé vezető úton nyomúlt előre a tarka sereg, melynek az utána húzódó hosszú kocsisor, népvándorlás képét kölcsönözte. A vajda s a gazdag bojárok magokkal hozták családjaikat s kincseiket nehogy időközben, ha a török, vagy tatár beütne Havasalföldére, mindenüktől megfosztassanak. A mint a szúnyogszegi táborból felkerekedett a vajda s Sárkány tájára ért, ott találta őt a pápai nuntius levelével, mint követ, egy előkelő erdélyi nemes, Csejthi Izsák. A pápai követ még mindig hitte, hogy a vajdát visszatérésre bírhatja, ha meggyőzi őt, hogy a király s a fejedelem között az egyezség mármár meg van kötve. Intette a vajdát, hogy meg ne zavarja a békés kiegyezés s a keresztyénség szent ügyét s meg ne szegje az esküvel erősített frigyet, — gondolja meg azt is, hogy a szerencse változó: *ma neked, holnap másnak.*[1]) Mihály vajda felelete az volt, *nem saját akaratából, hanem kegyelmes ura, a császár parancsából jön.* [2]) Útját megszakítás nélkül folytatta.

Okt. 26-án már a Vöröstoronyi szoros bejáratánál, Talmácsnál ütötte fel táborát. Valószínű, hogy szeretett volna Szebenhez hamarabb érni, mint az erdélyi sereg, mert bízott, hogy a szászok hozzá állanának,[3]) — de Endre megelőzte őt. — A szoros bejáratánál helyezte el a szekereket, ott hagyta családját is a vajda, de ő előbb akart vonúlni, mert tetemes serege nem tudott volna itt kellőleg kibontakozni. Hogy jól felkészüljön az ütközetre, időt kellett nyernie, s mert csapatokat is várt a Vöröstoronyi szoroson át

---

[1]) *Szamosközy* II. k. 307. l. »Sciret variabilem esse fortunam, et qui nunc alienum bello iniquissimo involare pergeret, mox de suo tutando dimicare cogeretur.« *Bethlen F.* IV. k. 361. l.

[2]) Jelentés a Szeben alatti csatáról *Szilágyinál* Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 333. l.

[3]) *Bethlen F.* mondja IV. k. 363. l. Mikó Ferenczre hivatkozva

(többek közt Baba Noák hirhedt szabadcsapatát) s ágyúi is elmaradtak.[1]) Okt. 27-én ütközni azért sem akart, mert oláhjainak ünnepe volt: sz. Lukács napja. Segített is magán szokott ravaszságával. Békülési hajlamot színlelt, úgy hogy maga a pápai követ is átjött hozzá, a fejedelem táborából, mely már szintén Szeben alatt állott.[2]) A nuntius, bár gyöngélkedő volt, minden követ megmozdított, hogy az összecsapást megakadályozza; de mind hiába. Mihály vajda a császár nevével takarózott s főkép három okot hozott elő, a miért támadását intézte: 1. mert e felől a császárnak 14 levele van nála s engedélye van ahhoz a török szultántól is; 2. mert értésére jutott, hogy Erdély, Lengyelország és Moldva egymás között szövetséget kötött; 3. mert a fejedelem ráírt, hogy a vajdaságot tegye le, mivel a török Havasalföldében tűrni nem akarja.[3]) A pápai követ minden erőlködése sikertelen maradt, —

---

[1]) *Simigianus* id. m. 194. l. mondja, hogy ágyui egy napi járó földre elmaradtak.

[2]) *Haidenstein* szerint (id. m. 346. l.) Endre élelmiszereket is küldött a béketárgyalás alatt Mihály v. táborába.

[3]) *Szilágyi S.* Erd. O. gy. Eml. 419. l. Bocskai, jelentése szerint, a pápai követtől hallotta, hogy neki a vajda azt mondotta »tribus potissimum de causis ad tentandam Transylvaniam adductum esse: primo *ex mandato,* M^tis V^rae S., seque de iis rebus quatuordecim litteras a M^te V^ra S. habere; *fecisse id ex annuentia Turcarum quoque imperatoris.* Secundo: intellexisse se confederationem Polonorum, Transylvanorum et Moldavorum factam esse... se tanquam illorum adversariorum regno deturbare voluisse. Tertio: manifeste scripsisse sibi cardinalem, quod regno abscederet, Turcarum siquidem imperatorem nequaquam eum diutius ibi passurum.

U. o. 330. l. Jelentések Báthori Endre bukásáról: »Des Cardinals schreiben u. sein aigene handschrift, genugsamb ausweisen, (dass der Cardinal) dahin getrachtet, *wie der Michael weijda ainer seits von den Türggen, anders thails von Muldauern und Tartern und von ime Cardinal umbringet u. den Türggen in die gewalt gebracht worden mochte* " stb.

U. o. 333. l. Mihály v. azt írta volna a pápai követnek Erdélybe ütése felől: „*Sciat non proprio meo motu esse factum, verum a M^te Sua S. domino meo clementissimo mihi esse demandatum,* (quia Cardinalis) per primum suum legatum mihi nunciavit, *quod ego ex provincia mea Transalpina decedam (??);* in Transylvania locum mihi designabit, nam Turcae me inimicissimum ipsis non patiantur, nec foedus aliquod stabile propter me inter Turcas et Transylvanos fieri posse.

eredmény nélkül kellett, hogy visszatérjen. Az, hogy egy napra, okt. 27-ére fegyverszünetet kötöttek, csakis a vajda malmára hajtotta a vizet, mert így volt ideje seregét előrevonni s előnyös helyen felállítani.

Káros tévedés volt a pápai követtől s a fejedelemtől, azzal hitegetni magokat s az erdélyi tábort, hogy talán még visszatérésre bírhatják a vajdát. Mihálynak csak jó szolgálatot tettek azzal, hogy hiábavaló békülési kísérletekkel bizonytalanságban tartották harczvágyó seregüket s tétlenül állottak, míg a vajda erősen készült a harczra, s újabb erősítést és ágyúkat kapott. Szamosközy hanyagságot vet szemökre az erdélyi csapatparancsnokoknak, hogy az alkudozásokba bízakodva, tétlenül vesztegeltek.[1])

Gróf Illésházi »Feljegyzései«-ben azt is mondja, hogy »kívánta a vajdától Báthori cardinál, hogy ketten megvínának s ne veszessék a keresztyénséget, de Mihály vajda nem akará.«[2])

Az okt. 27-iki fegyverszünet idejére kölcsönösen kezeseket adtak egymásnak, — a fejedelem Székely Mózest és Bogáthi Menyhértet, a vajda pedig Préda és Postelnik György bojárjait. Az erdélyi kezesek még egy utólsó kísérletet tettek a véroutás megakadályozására. Kérték a vajdát, hogy a harczlól álljon el s maradjon hű a régi szövetséghez, emlékeztették az Erdélytől nyert jótéteményekre, a hadi szerencse forgandóságára, *nehogy midőn idegen országra vágyik, a magáét is elveszítse,* — hisz semmiféle

---

Ezekre a vádakra u. a. jelentés szerint Endre rögtön válaszolt, a szebeni csatát megelőzőleg, t. i. »Die sequenti allatae sunt a Cardinale litterae, in quibus deo advocato teste, negavit se *nec ea ipsi per quemquam legatorum suorum nunciasse,* nec vayvodae Hÿeremiae de eo quicquam scripsisse.«

A pápai követ azt is mondotta volna Mihálynak, hogy Rudolf parancsolja: térjen vissza Erdélyből. »Als aber er *weyda den kais. bevelch zu sehen begert,* der nuntius vermeldet, solcher bevelch wäre nit in iren, sondern des Cardinals handen, soll er weyda darauf geantwortet haben, *er hette von der kays. Maiestät ain andern bevelch in husen,* dem wollte er nachkumben.« stb. (U. o. 330. l.)

[1]) *Szamosközy* id. m. IV. k. 313. l, »Negligentia pestis in bello.«

[2]) *Gróf Illésházy* feljegyzéseiben (az Akademia kiadv.) 1599. szakaszban. De ez nem valószinű.

igaz oka a harczra nincs, a fejedelem és a király között is már-már meg van kötve a kiegyezés. [1])

A vajda azt felelte ezekre, hogy nem óhajtja a szövetséget azzal, a ki kivonta magát a keresztyénség szövetségéből s a keresztyén név esküdt ellenségével, a törökkel fogott össze, — azzal, a ki nem elégszik meg a magáéval, hanem őt is ki akarta űzni havaseli vajdaságából; de mégis, nehogy megátalkodottnak látszassék, megbékél a következő feltételek alatt: állítson ki a fejedelem hitlevelet, hogy a császár hűségétől soha el nem tér; *fizessen hadi költségül százezer forintot; hagyja sértetlenül s a maga függetlenségében Havasalföldét;* vessen fátyolt minden sérelmeire. Mások szerint még ezt is kívánta volna: *engedje vissza a bibornok a fejedelemséget Báthori Zsigmondnak,* akit mesterkedéssel forgatott ki abból; ő maga térjen vissza Lengyelországba, püspökségébe, *úgyis inkább papnak, mint uralkodónak való.* [2])

Endrének fel kellett háborodnia ilyetén feltételek hallattára, önérzettel s megvetéssel gondolt a vakmerőre, a ki még az imént hűbéresküt tett le neki s most ily fenhéjázva szabná a gúnyos feltételeket. Belátta, hogy itt a kardnak kell dönteni. Hadi tanácsot hívott össze. Már azelőtt, a hogy Fejérvárról elindult, voltak, a kik tanácsolták, hogy húzni, halasztani kell a háborút, ne bizzák az ország sorsát egyetlen csata kimenetelére, mert ha győznek is, csekély számuk miatt nem használhatják ki eléggé a győzelmet, a nyerhető csekély eredmény nincs arányban a roppant vesztességgel a csatavesztés esetén. Mert mit várhatnak egyebet a legjobb esetben is, mint hogy lemészárolhatják jókora részét a vajda seregének s némi csekély zsákmányt ejthetnek, — mig ha legyőzetnek, elveszett az ország. De ha a háborút elnyujtják, a vajda nem lesz képes oly különféle elemekből álló seregét

---

[1]) *Szamosközy* II. k. 309—310. l. *Bethlen F.* IV. k. 378. l.

[2]) *Szamosközy* II. k. 311. l. *Bethlen F.* IV. k. 381. l. His utcunque tolerabilibus conditionibus ferunt alii adiectas: *ut principatu Andreas resignato, Sigismundum Bathorium, quem astu et clandestina machinatione eliminatum ab eo suspicabatur, e vestigio restituendum curaret: ipse Poloniam, suumque sacerdotium repeteret, quippe quem sacris magis, quam armis tractandis idoneum, tum religionis, cui se addixisset, institutum, tum natura et mores, tum etiam patruus ejus Rex Poloniae consecrasset. (??)*

összetartani, mert az időjárás, az élelemhiány, a harcz fáradalmai, a zsoldhiány, a lázongás, a rablásba merűlés meg fogja törni az ellenség erejét — s az, a vezér erélye daczára is, magától szét fog zülleni. Az erdélyi sereg pedig csak három nap alatt is tetemes növekedésre számíthat, mert hisz eddig nem hogy a táborba érkezni, de még felülni sem volt ideje a megyék katonaságának. — Emelkedtek hangok a mellett is, hogy a tábort Szeben falai alatt állítsák fel s vegyék körűl szekérsánczczal; így — vélték némelyek — sokáig védhetnék magokat, élelemmel bőven el lehetnének látva a város felől, a támadást ágyúkkal is visszaverhetnék s kirohanásokkal nyugtalaníthatnák a vajda úgy is türelmetlen, katonai fegyelemhez nem szokott seregét, míg időközben fegyverszünetekkel, alkudozásokkal, követváltással kellene próbára tenni s kifárasztani az ellenség harczi kedvét. Ez a vélemény sem talált visszhangra. A haditanács a megütközést határozta el, úgy vélekedvén, hogy most már a tisztességes visszavonúlás útja el van zárva.[1]) Szikszay Imre arra intette a fejedelmet, hogy legalább saját személyét helyezze biztonságba, hagyja el a tábort, ne bízza életét egy kétes kimenetelű ütközet szerencséjére, nehogy a várnai és a mohácsi eset ismétlődjék. A fejedelem állítólag igy felelt volna arra: *Ugy tennék tán, ha a te helyzetedben volnék, de mivel a sereg feje vagyok, eszemágában sincs, hogy szökevénynyé s az enyéim árúlójává legyek.*[2])

Felvirradt okt. 28-a, egy szép csütörtöki nap. Az erdélyi kezesek kora-hajnalban visszatértek a vajdától, — Endre is visszabocsátotta a két bojárt. A pápai követ még most sem bírt nyugodni, kocsiba ült s nehány szolgája kíséretében újra áthajtatott az oláh táborba, hogy még egy utólsó kísérletet tegyen a kibékűlésre. Mihály vajda szóba se állt vele, csak elviteté a sereg háta megé, őrizetet rendelvén melléje, nehogy bántalmazásnak legyen kitéve.

A vajda pedig hozzálátott serege felállításához, az ágyúk elhelyezéséhez: szóval készűlt az ütközetre. A fegyverszünet alatt

[1]) *Szamosközy* II. 315—316. l. *Bethlen F.* IV. k. 368. l.

[2]) *Szamosközy* II. k. 316. l. *Bethlen F.* IV. k. 373. l. „*Et ego id facerem,* inquit (cardinalis) *si tu essem; nunc quando me principem exercitus esse agnosco, nec semel quidem volo esse transfuga, meorumque desertor.*“

előmozdította seregét Szeben alá egy mérföldnyire, Sellenberk faluig, ahol hullámos dombhátakon, az erdélyi tábort dominálo előnyös térségen állást foglalt. Az erdélyi sereg Szebentől keletre, Szent-Erzsébet felé, a Szeben folyó jobb partján táborozott, úgy hogy egy részről a város, más részről a Szeben folyó hajlása által bekerítve, szabad mozgásában is akadályozva volt. Igy már állását tekintve is, határozott hátrányban volt a vajda seregével szemben.[1])

Az erdélyi sereg hármas csatarendben állott fel. Az elsőt mintegy ezer főnyi lovasság képezte, Székely Mózes parancsnoksága alatt, alparancsnokai voltak Lévai Ferencz s Csomortáni. Ehez járult még 300 lengyel könnyű lovas. A jobb szárnyon állott 800 gyalog, részint várőrségekből kivont vitézek, részint a szász városok rendes állománya; ezeknek a parancsnoka volt a jeles Lázár István, a ki Báthori Istvánnak a muszka ellen való harczaiban szép hírre tett szert; segédje volt Aradi György, a brassói gyalogok kapitánya. Az első sor balszárnyát a kék drabantok 600 főnyi csapata képezte, Perussith Mátyás parancsnokuk alatt, a kit Endre fejedelem Lázár István leköszönése után emelt e tisztségre, — segédje volt Thuri Ferencz. Az egész első sornak tartalékául rendeltetett 500 lovas, Huszár Péterrel és Tahy Istvánnal élükön, kik mindketten Magyarországból hívattak Erdélybe, még Zsigmond által, hadi vitézségök híreért; mellettök volt több nemes között Zalasdi Miklós, Bogáthi Menyhért stb. Ezekhez csatlakozott a jobb szárnyon mintegy 400 gyalog telek-katonaság; a balszárnyon Barcsai András lugosi bán ugyanakkora számú lovas csapattal, — mellé volt adva Sibrik Gáspár a fejedelem apródjainak, a »nemes ifjak«-nak csapatával. — Az első csatasort követte a sereg zöme, azaz a megyei katonaság s a főnemesek csapatai. A milyen sokféle elemből állott ez ép oly kevéssé volt alkalmas az egyöntetű működésre. Itt állottak az erdélyi főnemesek közül: Sennyei Pongrácz, Toldi István, Ravazdi György, Bodoni István tanácsurak, Iffjú János, a fejedelem mostoha-testvére (anyja után), Kornis Boldisár (Gáspár fia) és többen. Az egész körűlbelől 2000 főnyit tehetett. Két

[1]) *Szamosközy* II. k. 322. l. *Bethlen F.* IV. k. 386. l.

oldalt a szárnyakon gyalogság állott, körűlbelől 1000—1000 főnyi. — A harmadik hadtestet — a tartalékot — mindössze vagy 600 lovas képezte, Mindszenti Benedek vezénylete alatt.[1])

A fejedelem maga a sereg zömétől balra, emelkedett helyen foglalt állást s hogy szembetűnő legyen helye, »A« betűvel hímzett zászlóval volt megjelölve. Ő maga a bibornoki ruha helyett könnyed skarlát mentét öltött s egy nemes vérű fekete paripán lovagolt, melyet Zsigmondtól kapott ajándékba. Oldala mellett voltak Csáki István, Palatitz György és mások, főkép a székely nemesség közűl.

Az egész sereg tényleges vezérletét Kornis Farkasra bízta (mint kitűnt: farkasra a bárányt), a ki a tizenkettős tanács elnöke volt s a sereg főgenerálisa.

Hogy mennyit tett ki az egész erdélyi sereg, a felett eltérők a vélemények, a kik legkevesebbet 5000-et, a kik legtöbbet, 9000-et mondanak.[2]) Ez utóbbi számnál több nem lehetett. Az alatt a pár nap alatt, mióta Mihály vajda Erdélybe belopózása köztudomásúvá lőn, ennyi seregnek összetoborzása sem volt könnyű.

Lássuk a vajda seregének felállítását. Itt is három harczvonal állott egymásután. Az első sor homlokzatát a magyar harczosok képezték, a kikben a vajda legfőbb reményét helyezé a győzelemre; parancsnokuk volt Makó György s alatta csapatvezérek Lugasi Ferencz, Nagy Demeter, Horváth György, Gyulai Mihály, Novák Farkas és mások. Igy ezek a Székely Mózes csapatával állottak szemben. Az első sor balszárnyán (szemben Lázár István gyalogjaival) állott Baba Noák szabadcsapata, a jobb szárnyon rácz lovasság. A második rendet lengyel-kozákok alkották s nagy tömege az oláh lovasságnak. A harmadik hadosztályt

[1]) A sereg felállítását adják Szamosközy és Bethlen Farkas. Egyes apróbb részletekben eltérnek egymástól, sőt néhol magának Szamosközynek története is (II. k.) feljegyzéseitől (IV. k.); de nagyjából így lehet egyeztetni.

[2]) *Szamosközy* történetében (II. k. 324. l.) szemtanúk s saját szeme bizonyságára hivatkozva, 5000-et mond; mig rövid feljegyzéseiben (IV. k. 107. l.) 9000-et.

Istvánfi (id. m. 738. l.) 9000-re teszi az erdélyi sereg létszámát; a vajdának, szerinte, Erdélybe ütésekor 23000 embere volt, mely a székelyek csatlakozása után kétannyira (??) szaporodott.

tette a bojárok hadi contingense, élén magával a vajdával s a fellázított székelység között toborzott ezred.

Hogy mennyi volt a vajda seregének száma, pontosan meghatározni nem lehet. Az oláhok, hogy vitézebbeknek látszassanak, mennél kevesebbnek mondogatták a sereg létszámát, mindössze 8000-nyinek híresztelték. Szemtanúk közűl, aki legkevesebbet mond is, 20,000-re teszi, de mondanak 30,000-et is. Hogy két annyinál is több volt, mint az erdélyi sereg, annyi bizonyos.[1]) Tény az is (mondja Szamosközy), hogy Mihály vajda serege Erdélyben is egyre szaporodott, sokan zsákmányolási vágyból önként csatlakoztak a sereghez, sokan félelemből is, mert a vajda mindenütt, a merre ment, kihirdettette, hogy minden harczképes ember csatlakozzon seregéhez, különben halálfia.[2])

Az egykorú írók hosszú szónoklatot adnak mind a fejedelem, mind a vajda szájába, melylyel állítólag seregüket csatára buzdították. A fejedelem — ezek szerint — felolvastatta minden zászló alatt a vajda hitlevelét, melyben hűséget esküszik neki; vádolta esküszegéssel, hogy hűbéri fogadását — lábbal tiporva isteni és emberi törvényeket — ily alattomosan megszegte s álnokúl, minden igaz ok nélkűl, az országba tört. — Felemlegette a jótéteményeket, melyeket Erdélytől nyert, hogy épen erdélyi pártfogás emelte a vajdaságra, Erdély mentette meg Szinán basától magát s országát; kigyót melengettünk kebelünkben — úgymond —

[1]) *Szamosközy* II. 304—305. l. »Valachi ipsi, quo fortiores videri velint, impudens dictu ac ne creditu quidem facile est, quam pauca suorum manu florintissimam alias provinciam oppressam profiteantur. *At nos ex oculorum nostrorum fide, omni remoto affectu, id quod res est testamur.* Qui de magnis magna loquuntur, *triginta millia qua equitum, qua peditum fuisse memorant. Qui minimum: viginti; Valachi octo tantum; qui medium viginti quinque asserunt.*«

Haidenstein szerint (id. m. 346. l.) Mihály v. seregében volt: Endrétől elpártolt lengyel = 2500; moldovai = 3000; magyar = 3000; székely = 6000; oláh, szerb s más nemzetiségü = 10,000; összesen mintegy 25,000. — András fejedelemnek szerinte (mindenesetre hibásan) 16,000 embere volt együtt a szász-sebesi táborban.

[2]) *Szamosközy* id. m. II. k. 305. l. „*Valachus quacunque ingrederetur, edicto proclamari passim jussit, se pro hoste habiturum, praesentique caede moram ulturum, quicunque armis ferendis idoneus in vestigio sua non sequeretur castra armatus.*“

most mérgét ellenünk fordítja, mi neveltük fel a farkasfiút, most minket akar szélyeltépni, — az alacsony, kétes származású kalandor, nem pirúl, a magyarok feletti uralkodásra vágyni, — az, akinek fivérei még most is disznókat őriznek a havaseli erdőkben, vagy pedig öszvérhajtsárok.[1]) — Ilyen szenvedélyes kitörésekre fakadt volna, állítólag, a fejedelem, midőn seregét harczra tüzelte.

A vajda sem beszélt más hangból. Ő is hitszegést emlegetett, hogy az erdélyiek sem isten, sem a keresztyénség, sem barátaik irányában nem tartották meg hitöket, a miért isten büntetése el nem maradhat. A győzelem gazdag zsákmánynyal jutalmazand — hangsulyozá serege előtt — bő zsold várakozik abból reátok; ne féljetek az ellenségtől — biztatá őket — mert a milyen vezérük, olyan a sereg maga is; szegény pap, a ki sem a béke művéhez, sem a harczhoz nem ért! Festette előttük Erdély gazdagságát s a kínálkozó jó alkalmat a gazdag prédára, a mi egyedül volt képes lelkesíteni szedett-vedett seregét.[2])

A támadást a vajda kezdette meg, reggeli 9 óra tájban, heves ágyúzással, a mi azonban a tüzérség ügyetlensége miatt keveset ártott: rendesen túllőttek a czélon. Annál többet ártott az erdélyieknek, hogy mindjárt az ütközet kezdetén átszökött a vajda táborába egy Zalasdi Dániel nevű hunyadmegyei oláh, kit a Báthoriak emeltek nemességre s ez, az áruló, sietett aztán a vajdát tudósítani az erdélyi sereg állásáról s gyöngéiről.[3])

A támadást Baba Noák nyitotta meg, az erdélyiek jobb szárnya ellen, de Lázár István vitézül tartá magát s nagy veszteséggel űzte vissza az oláhokat. Segítségükre a vajda a középen állott magyar lovasságot rendeli Makó Györgygyel, úgy hogy Baba Noák is újra összeszedhette csapatát s most közösen, két oszlopban támadtak az erdélyiekre. Az egyik, Lázár gyalogjaira vetette magát s köztük dárdáikkal nagy öldöklést vittek végbez; maga Lázár is elesett, állítólag eme szavakkal: örömest

---

[1]) *Szamosközy* II. k. 319. l. *Bethlen F.* IV. k. 392. l.

[2]) *Szamosközy* II. k. 321. l.

[3]) De fordúlt a koczka aztán neki is: egy év mulva az erdélyiek kezébe került s Székely Mózes lófarkához köttetve hurczoltatta meg s testét aztán négy felé vágva, különböző helyeken akasztották fel.

halok meg, hogy ne kelljen szolgálnom a hálátlan papnak, a ki hívatalomtól méltatlanúl megfosztott.[1]) A másik hadoszlop a középre, Székely Mózes lovasaira támadt. Itt magyar magyar ellen küzdött, neki-keseredve, elszántan. Sokáig ingott ide is oda is a hadi szerencse, mígnem Mihály vajda erősítést küld az övéinek s Székely Mózes már már engedni kénytelen, helyéből kimozdúl, egy zászlót is vesztenek, miután három zászlótartó elesik egymásután; — de íme segítségűl érkezik Huszár Péter huszárjaival s most egyesült erővel rohanván meg a vajda magyarjait s ráczait, azokat visszanyomják. A hátrálóknak most Mihály vajda hoz segítséget, a többi magyar és oláh lovasságot indítván Huszár ellen, — a ki engedni kényszerűl. A vajda ki akarja erőszakolni a győzelmet, merészen közibe vág az erdélyi tábornak, de ez is érzi a pillanat fontosságát, az eddig pihent csapatok is tűzbe mennek s a két ellenséges tábor egészen összegomolyodik. Hirtelen egy váratlan esemény zavarta meg az erdélyieket: fővezérük, Kornis Gáspár, elfogatott. A vajda hátra vitette s minden bántalmazás ellen oltalmaztatta. Azt is rebesgették, mintha önszántából fogatta volna el magát Kornis.[2]) Ugyanakkor fogták el Ravazdi Györgyöt is, a tizenkét tanácsúr egyikét, kit a vajda odadobott a székelyek dühének áldozatúl. Ravazdi ugyanis Udvarhely várának volt kapitánya Báthori Zsigmond alatt s ő volt az, a ki a székely lázadást Apafi Miklóssal elnyomta. Vele egyszerre gyilkoltatott le, a vajda parancsára, a szintén fogolylyá lett Bolyai Gáspár is.

A harcz azért elkeseredten folyt, roham rohamot ért, s engedni egyik fél sem akart. Délután három órára járt már az idő, midőn a fejedelem, elcsüggedve a vezér elfogatása felett s nem bízván összekeveredett serege rendbehozhatásán, odahagyta a csatatért, némi csekély kísérettel. Pedig csalatkozott. A csapatparancsnokok, köztük főkép Székely Mózes, Barcsai András, Tahi

---

[1]) *Szamosközy* 328. l. *Bethlen F.* IV. k. 400. l. »Ubi et Lazar dux periit, obstinato animo morti se devovens, ac in mediis suorum caedibus clamitans: occumbam libens, nec inserviam ingrato sacerdoti, qui meo me officio ac dignitate inique privavit.«

[2]) *Szamosközy* II. k. 329. l. *Bethlen F.* IV. k. 407. l. Non defuerunt famae atque existimationis eius infesti nonnuli, qui consulto, non casu, se capi atque ad Valachum deduci voluisse, eum criminati fuerint.

István s Huszár Péter nagy erőfeszítéssel, a mennyire lehetett, rendbeszedték az összebomlott csapatokat s újult tűzzel támadtak a vajda seregére. A harczi hév most érte el tetőfokát. A kék drabantok elemökben voltak, tág tere nyílt a személyes vitézségnek: zászlókat ragadtak el, ágyúkat foglaltak s mindenfelé nagy bravourral harczoltak. A győzelem kezdett feléjök hajlani. A vajda a már-már kezében hitt diadalt egyszerre kiragadva látta, a mint visszavert csapatai, őt is magokkal ragadva, vad futással menekültek az erdélyiek elől. Sellenberken alól, a Vöröstorony s Nagydisznód felé bozótos, cserjés, dombok terülnek el: arra vették irányukat a futó csapatok, hogy ott biztosabb menedéket, fedett rejtekhelyet találjanak. A vajda, a mint lélekzethez juthatott, a kétségbeesés erőfeszítésével vetette magát futó serege elé s fenyegetőzéssel, szitkozódással, villogó kardjával, — hozzá még egyik tisztjét keresztül is lővén, — sikerült megállapodásra bírni futó seregét. Némelyek szerint a vajda nemcsak a tábora megetti dombokig, de egészen Talmácsig futott, (a hol a szekerek voltak felállítva) s itt a magyar lovasok egyik kapitánya, Tamásfalvi János (a kire később Maros-szék kapitányságát bízta) támadott rá, kemény, szemrehányó szavakkal, hogy újítsa meg a harczot. [1])

Nagy hiba volt az erdélyiek részéről, hogy nem üldözték serényebben a futó ellenséget, — nem lett volna nehéz, az ellenség zavarát felhasználva, a győzelmet magoknak biztosítani. Az erdélyiek magokat kevés számukkal mentegették, tartottak attól, nehogy helyökből kimozdúlva, körűlfogassanak. A fáradság is erőt kezdett venni rajtok az egész napi harcz után. Felhozzák táboruk hátrányos fekvését, hogy ágyúikat a terrain alkalmatlan volta miatt jóformán nem is használhatták, hogy a szél szemök közé hordta a puskaport s hozzá még a nap sugarai irányában állván, az egészen elvakitá szemöket. [2]) Szóval minden mintegy összesze esküdni látszott ellenök.

A vajda seregének volt még egy része, a mely össze nem bomlott: két zászlóalj lengyel-kozák. Ezek nyitották meg újra a harczot, Székely Mózes és Barcsai lovasságára rohanván. De

[1]) *Bethlen F.* IV. k. 405. l.

[2]) *Szamosközy* 335—336. l. *Bethlen F.* IV. k. 414. l.

ezek vitézül állják a rohamot s néhányszor visszaverik őket. Vádolják itt a megyei hadakat, hogy tétlenül állottak s nem siettek támogatásukra, — mintha parancsnokuk, Senyei Pongrácz, az elfogott Kornissal egyetemben a vajda kezére játszott volna, Ezt a vádat nem látjuk eléggé igazolva. Tény, hogy az erdélyiek a sereg feldaraboltsága mellett, az egységes vezénylet hiányában, nem egy hibát, mulasztást követtek el; de nem ez döntötte el a csata sorsát. Az erdélyi sereg kozákjai, midőn látták az ellentáborban levő honfitársaik heves támadásait, átpártoltak hozzájok. Nem bíztak tán többé az erdélyiek szerencse-csillagában s inkább számítottak a vajda zászlója alatt zsákmányra, a mi egyedül volt képes őket lelkesíteni. Ez az átpártolás adta meg a halálos döfést az erdélyiek ellenállási képességének. Általános lett e miatt a zavar; a csapatvezérek is kezdették átlátni, hogy a győzelemre többé alig lehet kilátásuk, — nem is azért harczoltak már, inkább csak azért, hogy a nap lehanyatlóban lévén, tartani akarták magokat addig, míg a sötétség védszárnya alá veheti őket, hogy így kevesebb veszélylyel huzódhassanak vissza.

De a vajda összeszedett serege sem égett többé harczvágytól, igazi harczi kedvet, bátor lelket, a kozákok átszökése sem tudott többé a kimerült harczosokba önteni. Féltek azoktól — mondja Szamosközy — a kik szintén féltek tőlük, s így a kölcsönös félelem megbénította mindkét tábor erejét.[1]) A vajda magyarjai próbáltak még egyszer szerencsét, összeszedték magokat s egy utólsó rohamot kísérlettek meg a győzelem kierőszakolására. Nagy Demeter ágyúkat fordít az erdélyiek ellen, melyeket Lázár István csapatja hagyott hátra az első összecsapásnál, de mind hiába: az erdélyiek sortűzzel felelnek, úgy hogy utóljára is kénytelenek amazok visszavonúlni.

Így végződött, úgyszólván befejezetlenül, az ütközet, mindkét harczoló fél kimerülésével. *Látszólag* az erdélyiek győztek, amennyiben nem mozdúltak ki állásukból s nem futottak meg, mint a vajda serege; *tényleg* azonban Mihály vajda, a ki másnap az elhagyott erdélyi tábor birtokába jutott.

---

[1]) Szamosközy: II. k. 334. l. Metuebant eos, qui non minus metuebant, alterque alterius formidine a pugna quiescebat.

Mihály vajda azt hitte, másnap újra kell kezdenie a harczot. Az éj beálltával nem merték átadni magokat a nyugalomnak, sőt a futásra is gondoltak, mert féltek, hogy az erdélyiek a sötétség leple alatt megtámadják őket. De az erdélyiek ingyen sem gondoltak arra, inkább akarták, hogy seregüket a haza jobb szolgálatára megmentsék, mintsem még egy egyenlőtlen harczban koczkára tegyék. Azért a tábor elhagyására s visszavonúlásra határozták el magokat. Nem állottak el attól akkor sem, midőn két szökevény (Rácz Ábrahám és Sipos János) az ellentáborból hozzájuk jött s jelentette, hogy mily kétség között tölti az éjt a vajda serege, hogy a sereg szét van bomolva, hogy sokan odahagyták a zászlókat s a többi is inkább a futást, mint az újabb harczot óhajtja. Biztatták ezek az erdélyieket, támadnák meg az oláh sereget,— esküdöztek, hogy azok pusztán a fegyverzörgésre is szétfutnak s meg sem állnak Havasalföldéig.[1]) Az erdélyiek egy része, ezek hallatára, kész is lett volna az éjjeli támadásra, de a nagyobb rész gyanakodott, hogy ezek álhírek, magától a vajdától származnak s hadi csel rejlik mögöttök.

Így győzött az a vélemény, hogy a tábort odahagyják s visszavonúljanak.

A két szökevény pedig gazdag prédával megrakodva az elhagyott táborból, visszatért a vajdához s megjelentette neki az erdélyiek elvonúlását. Az a hír is keringett később, hogy a vajda még az éjjel Havasalföldébe visszament volna, ha nem hallja, hogy az erdélyiek táborukból felkerekedtek.[2]) Az örömhír felvillanyozta a vajdát s lelket öntött seregébe. Alig várták a hajnalt;

---

[1]) *Szamosközy* II. k. 338. l. *Bethlen F.* IV. k. 416. l. (Bini transfugae) nunciant Michaelem abiecto omni pugnae successu, iam dudum in fugam se coniecisse: omnem eius exercitum, partim a signis discessisse, ac sparsum dispalatumque esse, partim habere in castris quidem, sed incompositum consternatumque vasa colligere, fugamque meditari..... Per omnes deos jurabant, audito tantum armorum Transylvanorum strepitu, nusquam staturos Valachos, sed recta in Valachiam fugam continuaturos.

[2]) U. o. 339. l. U. o. IV. k. 418. l. *Michael Valachiam versus moturus fuerat, nisi ex Transylvanorum abitione animos a pavore recepisset.*

a mint pitymallott, nagy örömrivalgás között ráestek a puszta táborra, hol az egész tábori készlettel együtt 32 ágyut találtak.

Mihály vajda egyes csapatokat rögtön az erdélyiek üldözésére küldött, némelyeket kémekül menesztett Gyulafejérvár irányában s midőn értesült, hogy nincs mitől tartania, megindult a fejedelmi székhely felé.

A sirásó szerep, a harcz áldozatainak eltemetése, a szebenieknek jutott. Az erdélyi seregből közel 3000 holttest borította a csatatért,[1]) nem kevesebb lehetett az oláh sereg vesztesége; azonfelül 1000 foglyot említenek az erdélyiek közül.[2]) A holttestek számára egy óriási sírt ástak, de nem férvén mind bele, nagy halmot raktak felibe a hullákból s ugy fedték be földdel. Emez óriási sírhant alatt békés nyugalmat talált barát és ellenség. E halom (valóságos tetemvár) lett egyszerű, de gyászos emléke a véres csatának, mely Erdély szerencsétlenségeinek hosszú sorát nyitotta meg. Ez lett sírja egyszersmind Erdélyország dicső szabadságának is hosszú hosszú időre.

XI.

A Szeben alatti harcz után. — Általános zavar Erdélyben. — Gyulafejérvári követek a vajda táborában. Bevonulása a székvárosba. Az ország siralmas helyzete: rablás, égetés, gyilkolás széltében.

Mihály vajda Szebenen innen állott táborban, midőn Gyulafejérvár városától követek érkeztek hozzá. A fejedelmi város kérés-

---

[1]) *Ungnád, Rudolfnak,* nov. 6-áról, Tasnádról irva, 3027-re mondja az erdélyiek veszteségét holtakban. (Bécsi titkos levéltár.) Egy más jelentés azt mondja: »Auf der waalstatt sein 2927 Sibenbürgischer todter cörper gezelt worden, der lebendigen über die 1000 gefangen.« Hihetetlen, a mit utóbb mond, hogy »auf des Wallachen seitten sollen über 200 nit geblieben, und ungefährlich soviel beschödigt sein worden.) (Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 331. l.)

Egy egykorú oláh költő igy emlékezik (Papiu Ilarianu: Istoria t45. l.) a Szeben alatti csatáról: Sok magyar nő maradt özvegy, sok vér ömlött ki estig Vitéz Mihály kardjától, mig egészen be nem sötétedett a sok magyar lélektől, kik az alvilágba leszállottak.

[2]) *Simigianus* id. m. 196. l. (kétség nélkül nagyon tévesen) azt mondja: *ferunt* tamen captivorum numerum tum fuisse quinque millia et sexcentos.

sel és ajándékokkal akarta meglágyítani a zsarnok szívét. Eleibe küldötték azért Thuri Mártont, Szartóri Istvánt s Nagylábú Györgyöt arany és ezüst serlegekkel s másféle ajándékokkal, a kik kérték, ne szigorral, sőt inkább kegyelemmel járjon el meghódoló városukkal szemben, óvja meg azt mindenféle jogtalanságtól, ne engedje, hogy a fejedelmi székhely, ahol ő is lakni fog, kiraboltassék s felégettessék; a fejérváriak megnyugosznak az isteni végzésben, hűségébe és oltalmába ajánlják magokat. Mihály vajda ezekre azt felelte: nem jött ő a tartományt felforgatni, sőt meg akarja azt épségében tartani, nem pedig kegyetlenséggel megékteleníteni; csak is a győzhetetlen római császár hűségére akarta őket visszahajtani, a kitől csak az imént, minden isteni és emberi jogot lábbal tiporva, elpártoltak; sem a fejérváriakon sem másokon, akik meghódolnak, nem akar kegyetlenkedni, csak hívek legyenek.[1])

Ezzel a győztes vajda sietett, hogy a székvárosba bevonúljon. A városon kívül eleibe jött a korlátnok, az állhatatos királypárti Náprági Demeter, püspöki díszben, hogy üdvözölje s hosszú szerencsés uralkodást kívánjon neki. Nov. 1-e volt,[2]) midőn a vajda a fejedelmi városba nagy pompával bevonúlását tartá. Legszebb lován, egy vasderes színű paripán lovagolt, előtte nyolcz vezeték lovat vittek, szerszámuk aranytól és ezüsttől ragyogott. A vajda maga legdíszesebb öltözetét viselte, fehér selyem köpenyt, ugyanolyan mentét, aranynyal gazdagon tődzve, fejét magyar kalpag fedte, díszes forgóval, lábán sárga karmazsin csizma volt, övéről drágakövekkel kirakott kurta kard függött alá. Előtte vitték családi czimerét: az arany ölyveket, utána a Szeben alatti csatában nyert zászlókat; mellette jobbról és balról 8—8 könnyed öltözetű kengyelfutó lépdelt. Nem hiányoztak a török síposok sem, nyolczasával, ugyanígy a dobosok, citherások, énekesek, — majd tíz muzsikus czigány, fedetlen fővel, oláh nótákat játszva. A főbo-

---

[1]) *Szamosközy* II. 346. l. *Bethlen F.* IV. k. 427. l.

[2]) *Mihály v. levele Rudolfhoz* nov. 4. (1599) Fejérvárról: »Prima die novembris, qui erat omnium sanctorum solennitati dicatus, triumphans Albam, principum Transylvaniae sedem, occupavi. (*Szilágyi:* Erd. O. gy. Eml. IV. k. 415. és *Hurmuzaki:* Documente 339. l.)

járok a vajda után lovagoltak; ezeket követte a katonaság hosszú sora.[1])

A nagy fény, pompa megvolt, de ragyogása olyan volt, mint a téli napsugár, hiányzott az, ami az ilyen díszmenetekbe életet, lelket önt. Nem hangzott az éljen, a nép örömrivalgása helyett síri csend uralgott, néma, kiholtnak látszott minden; nem hullámzott a lakosság örömtől ragyogó arczczal az útczákon, kiki meghúzta magát csendesen lakában s legfelebb a kapukon s ablakokon át nézték kandi szemek, kiváncsiságból, a vajda diadalmenetét.[2])

Mondják, midőn így a vajda a városba bevonúlását tartaná, tudakozódva fordúl Bodoni Istvánhoz, mit gondol, hova is szálljon ő. Kétségkívűl — felelt Bodoni — András *fejedelem* palotájába. Mire a vajda gunyorosan kérdi: *vajjon még mindig András fejedelemé-e, nem vagyok tán.én a győztes?!*[3]) El is foglalta a fejedelmi palotát, katonáit pedig beszállásolta részint nyilvános épületekbe, részint magán házakba.

A fényes diadalmenetet az ország temetési pompájának nevezik az egykorú erdélyi irók. Az ország siralmas állapotában igazolva is látjuk ezt.

* * *

A fejérváriak példáját követték csakhamar a többi városok is. A király nevének hangoztatása (igazabban az azzal való takarózás) egymásután rá-bírta a fejedelmi várakat is, hogy megadják magukat s oláh őrséget fogadjanak be. A nemesség közűl is sokan, a hirdetett kegyelemre, meghódoltak, miután egy ideig lappangottak, de belátták, hogy sorsuk jobbrafordúltára ez idő szerint nem lehet kilátásuk.

Amíg a vajda s oláhjai a diadal mámorában magokénak hitték a világot, Erdélynek fenékig kellett ürítenie a keserűség poharát. A ki tehette menekűlt, odahagyta a sülyedező hajót, a kit sorsa földéhez kötött, annak el kellett szánva lennie, élni ha lehet, halni ha kell. A győztes had nem ismert kíméletet; a dúló sereg

[1]) *Szamosközy* II. k. 348—349. l. *Bethlen F.* IV. k. 431—433. l.
[3]) U. o. 349. l. — U. o. 434. l.
[2]) U. o. 350. l. — U. o. 434. l.

példájára az oláh parasztság — mely a csata kimenetelének hírére mintegy villanyütésre kelt fel mindenütt — s mindenféle gyülevész nép, rablócsapatok fosztogattak, égettek, gyilkoltak széltiben, nem kimélve sem kort, sem nemet.[1]) Az oláh lakósok valóságos írtó háborút kezdettek a magyarok és szászok ellen, a székely köznép pedig a székelyföldi udvarházakat verte fel. A rosz példa ragadt. Alig volt az országnak egy vidéke is, a hol ne csoportosúlt volna össze a zavarosban halászni kívánó csőcselék. Még nov. 20-án is azt jelenti Rákóczi Zsigmond, hogy a vajda emberei »most is szörnyű dúlást mívelnek, nincs oly nemes ember, kinek házát fel nem dúlták s mindenét el nem szórták. Az paraszt emberek is feltámadtak urokra, meg is ölik őket és megfosztják.... Az úristennek szörnyű büntetése vagyon az hitetlenségért rajtok, jajszóval járnak alá s fel és úgy kiátják: ve nobis, quia peccavimus! (Jaj nekünk, a miért vétkeztünk.)«[2]) A vezér maga sem volt a jámborság példányképe, a zsarolásban s erkölcstelenségben maga ment gonosz példájával elől.[3])

Báthori István, kire a harczba indúló szerencsétlen fejedelem a kormányzás gondjait bizá, még a csatát követő éjjel odahagyta a legfőbbekkel Gyulafejérvárt, menekűlt magyarországi birtokai felé s Kővárba húzta meg magát.[4]) Őt követték az ország legfőbbjei, menedéket keresve Kővárban, avagy Huszton. Egy részök csatlakozott aztán a hirtelen Erdélyben termett hűséges királypárti Bocskai kisded seregéhez, a mely egyideig Kolozsvár körül

---

[1]) *Bethlen F.* IV. 425, 428. l. *Simigianus* szerint (id. m. 197. l.) »ultimum diem quisque prae oculis habebat.«

[2]) *Forgács Zsigmond Pálfi Miklósnak,* fejérvári követ ségéről, Kolozsvárról nov. 20-án (1599) (Szilágyi: id. m. 425. Német fordítása, Pálfi Miklóshoz czímezve, a bécsi cs. és kir. hadügymin. registraturájában 174. szám alatt.)

[3]) *Bocskai J. Barvitiusnak* (Szentjob decz. 23. 1599.) Az erdélyi dolgokról s Mihály vajdáról írván: ad praesens etiam inaudita latrocinia, crudalitates, aliaque nefanda facinora, *cum nullis honestis matronis, imo virginibus a decem annis libidine sua non parcant, exercentur*" (a bécsi titkos ltb. Hung.)

[4]) *Nyári Pál Bastának* Váradról nov. 3. (1599) (a bécsi titkos ltb. Hung.)

foglalt állást, várva a történendőket; más része meg sem állott Lengyelországig.

* * *

A Szeben alatt vívott harczczal Erdély sorsa el volt döntve, az ország a kalandor vajda kényének s féktelen vad seregének zsákmányúl odadobva.

Nem a vesztett csata döntötte el az ország sorsát, hanem az ez által előidézett általános zavar, a fejetlenség, a mi jó részt azelőtt is megvolt, s most tetőfokát érte el. Erdély történetében itt ismélődni látjuk azt, a mi Magyarországon három negyed századdal azelőtt, a mohácsi vész után történt, hogy mert mindenki elvesztette fejét s ellenállásra többé gondolni senki sem akart, az ország is elveszett. Nem akadt itt sem egy szilárd fő, egy vas kéz, mely felragadta — s újra kitűzte volna a letiport zászlót. A hasonlat a mohácsi s Szeben alatti harcz között abban is talál, hogy mindkettőnek az ország feje is áldozatává lőn. A főszereplők, a kiktől az ország megmentését várhatta volna, elzüllöttek; a fejedelemről semmi biztos hír nem hallatszott addig, mig gyilkosai, a csik-szt.-mártoni hegyekből fejét Fejérvárra nem hozták. A hadászatban legjelesebbek közül nem egy áztatta vérével Szeben alatt a csatatért s Endre első tanácsurai közül nem egy sietett fejet hajtani a győző előtt, hívséget akarván mutatni a király iránt, kinek nevével a vajda ekkor még nagyban kérkedett. Igy Náprági püspök a kanczellár készségesen vitte elébe a székváros, Gyulafejérvár kulcsait, Senyei Pongrácz, Bornemisza is mindjárt csatlatkoztak hozzá, nem is említve a vajda táborában egész otthonossá lett Kornist, a ki, mint egyik legbefolyásosabb tanácsosa Mihálynak, ismételten fényes ajándékokat nyer tőle.[1]) Valóban, ha fel is menthető Kornis azon vád alól, hogy árúló volt, — a tények annyit világosan mondanak, hogy Endrének legkevésbé sem volt jóakarója.

Midőn azok, a kiken az ország szeme csüggött, igy gondolkoztak, nem csoda, ha egy kardcsapással meg volt törve Erdély. Pedig a Szeben mellől »visszavonúlt« harczosokból, ügyes szer-

---

[1]) L. *Bocskai* levelét *Barvitzhoz* a kir. titkos tanácsosához nov. 16-áról. (bécsi titk. lt.)

vező kéz nagyon hasznavehető sereget alkothatott volna. — Tegyük fel pl. (ha egyáltalában megengedhető a historiában a lehetőségeket taglalni) hogy Besztercze vidékén újra kitűzik a zászlót s a megyéknek még legnagyobbrészt otthonmaradt hadait oda gyűjtik, Jeremiást, a moldvai vajdát, segélyért keresik meg s esetleg Báthori Zsigmond is segélyűl sietendett: nagyon kétes helyzetbe juthatott volna Mihály vajda, rabláshoz és gyujtogatáshoz fogott, fékevesztett seregével.

Maga is alig hitte a vajda, midőn Fejérvár és Kolozsvár irányában az ellenség űzésére kiküldött csapatai azzal tértek vissza, hogy ellenség többé nincs. Igy Mihály vajda diadalmámora mézes napjait az ország székvárosában nyogodtan tölthette.[1])

XII.

A fejedelem menekvése. A vajda a székelyek által lest vettet ellene. Endre Szekely-Udvarhelyt. Bolyongása a Hargitában. Csik széken át a határhavasok közé ér. A csik-szent-mártoni havasban vár reá a haláltusa. Küzdelem az üldöző székely parasztsággal. A fejedelem megöletése. Levágott feje Fejérvárra vitetik. Mihály neje s a vajda maga is megsiratja. Ünnepélyes eltemettetése.

Báthori Endre a Szeben alatti csatából Moldva felé vette útját,[2]) hogy onnan Lengyelországba menekűljön s onnan várja és munkálja maga és országa sorsa jobbra-fordúltát. Kíséretében volt több székely főnemes, a kikkel még azon éjjel Székely Udvarhely várába ért, a hol három napot késlekedett, várván kisérőit, míg legértékesebb holmijokat összeszedik, hogy aztán együtt bujdossanak ki vele, kikerűlni akarván a vajda s a közszékelység boszú-

---

[1]) *Szamosközy* feljegyzéseiben (IV. k. 101. l.) olvassuk a diadalmámorról: »Ekkor lőtt vala bő bor, melylyel az oláhok jól lakának. Azután az vajda rendele nekiek minden hóra hat-hat förintot, melyet mind olyan inségben is meg kellett adni, ezenkívül élést az sok gaz népnek. Akkor szokták vala mondani, hogy *nincs oly vakart tök, az kiről nem vakarhatnak többet mindaddig, míg valami épség vagyon benne.* Nulla est tam rasa et glabra cucurbita, de qua plus ramenti deradi nequeat, quamdiu integra fuerit.«

[2]) *Haidenstein* tört. (347. l.) szerint: Mikó Miklós tanácsára.

ját. A fejedelem azonban nem engedte mind a kínálkozókat, hogy kíséretébe álljanak, nehogy megnehezítsék a székely földön való átosonását. Udvarhely várában hátrahagyta Palatitz Györgyöt és ott elbúcsúzván az övéitől, intette őket, viseljék megnyugvással a zsarnok igáját, mig ő isten kegyelmével visszatérhet megszabadításukra s ezzel mintegy 104 főnyi, többnyire székely urakból álló kíséretével tovább indúlt Csík szék felé.

Mihály vajda nem nézte tétlenül a fejedelem menekvését. Mihelyt futása irányáról értesült, rögtön hírnököket küldött nyílt parancscsal a székelység közé, hogy a népet gazdag jutalmak ígéretével felizgassák, a fejedelemnek élve vagy halva kézrekerítésére.[1])

A fejedelem, ha nem is értesült Mihály vajda rendeletéről, a székelyek felbujtogatásáról, tudta, hogy nem számíthat hűségükre s azért a lehetőleg rejtett útakon, járatlan ösvényeken igyekezett a moldvai határt elérni. De sorsát ki nem kerülheté. A közszékelység halálos gyűlölettel volt eltelve a Báthori név iránt, nem felejthették, hogy Báthori István fosztotta meg őket szabadságuktól, Zsigmondnak is sok volt rovásukon s Endrében is gyűlölték a Báthori vért. Igy könnyű volt őket a vajdának zsarnoki kénye eszközeül felhasználni. A boszú és jutalomvágy annyira felizgatta a nyers tömegeket, hogy mindenfelé résen állottak a fejedelem kézrekerítésére.

A fejedelem kis csapatával lassan bolyongott a sötét Hargitában, erdőn s berken át. A töretlen útakon nem haladhatott gyorsan, kísérete, podgyásza is késleltette s ő maga, kényelmes élethez lévén szokva, nehezen viselte az út fáradalmait. Feljegy-

[1]) *Szamosközy* II. kötet 353. l. UgyancsakIV. 101. l. »Az vajda a székelyeknek meghadta volt, tudván azt, hogy az urakban és nemesekben Molduvára futnának, hogy valakit valahol találnak, levágnák. Ez volt oka az cardinál halálának is. Ölte meg az cardinált havasban Balás Mihály, csíki székely, Boldog Asszonfalvából való.

Bethlen F. IV. 421. l. Vajvoda... per praecones et patentes litteras ubique edictum promulgat: *ut ubicunque comparuerit Andreas Bathoreus, aut vivus captus ad se adducatur, aut interficiatur; promittens pro praestito officio condignam remunerationem; contra quicunque eum fovere, aut protegere, vel saltem hospitio excipere ausus fuerit, maximam suam et nonnisi morte ejus terminandam indignationem denuncians.*

zésre méltó egy jóslatszerű mondása a fejedelemnek, a mit a veszélyből kimenekültek tartottak fenn. Az erdőségben egy kies helyen, forrás mellett telepedtek le egyszer, hogy megpihenjenek. A fejedelem egy katona-tarisznyából kenyeret és bort vétet elő s ezt mondá megindúlt hangon a körűlötte ülőknek: valamint üdvözitőnk Jézus Krisztus, magát engesztelő áldozatúl a halálnak szentelvén, az utólsó vacsoránál megjósolta elárúltatását tanitványainak: úgy én is, midőn némely árúlók és pártütők által a végveszélybe űzettem, ugy sejtem, hogy utólsó vacsorámat költöm most veletek el, mintegy a magam és hazám temetési torát ülvén. [1]) — Jóslata beteljesűlt, másnap már nem vacsorált.

A szerencsétlen csata után a hatodik napon, Csik szék északi részébe, Csik-Szt.-Tamás faluhoz érkeztek; — úgy látszik, a Gimesi szoroson át akartak kimenni Moldvába. Útjok jó részét már megtették, még csak a Kárpátok határhavasain kellett volna keresztűl vergődniök, hogy biztonságban legyenek. De itt várt a végzetes megpróbáltatás, a haláltusa reájok. A vidéki székely parasztság neszét vette a fejedelem arra menekvésének s készen várta őt. Székely, máskép Ördög Balázs, aki silány szolgaságból jobb módra épen Endre fejedelem kegyéből jutott, nyomában volt, fellázított társaival. A hegyi útakat mesterségesen járhatlanná tették, fákat döntögettek le, elárkolták — s lesben várták a kisded csapat érkezését. A mint ez egy meredek hegyoldalhoz ért, mely sűrű erdővel s tövises bozóttal volt borítva, a szakadékokból elő ugrálnak az üldözők s körűlfogják a menekvőket. Ezek a váratlan meglepetés daczára vitézűl helyt állanak, védik magokat, úgy hogy egész kis csata fejlődött ki. Az üldözők el voltak látva mindenféle fegyverrel, kézi ágyúval, puskával, karddal, lándzsával, fejszével, míg a menekvők podgyászuk miatt sem harczolhattak egész szabadon s lovaikkal is nehezen mozoghattak. A fejedelmet elszántan védelmezte fegyverhordozója, Romány Ferencz, — a ki, a mint lova lerogyott is, tüstént talpra szökött s átdöfött egy a fejedelemre támadt parasztot, — mígnem maga is elesett. A menekvők védték magokat, a míg védhették; de a parasztok túlnyomó számmal, nehány százan voltak, úgy hogy a megtámadottak utóljára is

[1]) Szamosközy II. k. 354. l. *Bethlen F.* IV. k. 442. l.

engedni kényszerültek s megfutamodtak. Legtöbben lovaikról leugrálva, az erdő fái és bozótjai közé vetették magokat. A parasztok utána eredtek a szaladóknak s gyorsabbak lévén és ismerősök a helyi viszonyokkal, nem volt nehéz nekik a bujdosókat kézrekeríteni s lekaszabolni. Egész vadászatot tartottak a vérengzés helyéről megmenekültekre. A fejedelem körül kevesen maradtak, azok is hova-tovább elmaradoztak. Lovon alig szaladhattak még pár száz lépésnyire, a sziklák és szakadékok miatt kénytelenek voltak leszállani s gyalog kapaszkodni a meredeken felfelé. Már csak két társa volt Endrének s azok közül is az egyik, Fekete István, erősen vérzett sebéből, úgyanannyira, hogy egészen elgyengült s tovább nem bírt. A fejedelem s most már egyetlen hű bajtársa Mikó egy hajlásban fagalyakkal s levelekkel fedték be Feketét, nehogy a vad üldözők kezébe jusson, — a ki azután felocsúdva, sok bolyongás után szerencsésen megmenekült s a történteket elbeszélé.

A fejedelem ez idővesztés után Mikóval tovább vergődött. Már-már a sötétség is beállott, midőn egy hegyháton pásztorkunyhóra akadtak. Naszkalátnak nevezték a helyet, mely időszakonként juhászoknak szolgált tartozkodási helyül. A kunyhóban egy juhászt találták, kitől a fejedelem, szomját enyhítendő, valami italt kért. A juhász egy edényben tejet nyujtott neki, mit Endre egy aranynyal köszönt meg.[1]) A kunyhót alighogy odahagyták, a fejedelmen erőt vett a fáradtság s az álom. Kérte Mikót, őrködjék, mig ő egy kissé megpihen s egyet szunnyadt, azután majd ő váltja fel. Párna helyett egy korhadó törzsökre nyugtatta fejét a fejedelem, de alig szunnyadt el, midőn hallatszott az üldözők zaja, a kik faggatták a juhászt, kiket fogadott be az imént kunyhójába. Ez megrettenvén, elárúlta őket, hogy itt kell a közelben lappanganiok. Menekvésről szó sem lehetett többé; a hold fényénél mihamar észrevették őket. A hű bajtárs, Mikó, sokáig védekezett, míg többszörösen megsebesülve, élve elfogatott. Maga nyujtotta oda éles kardját, kérve, hogy azzal döfjék át, ne kinozzák sokáig saját rozsdás szablyájukkal. A mint Mikót lenya-

[1]) *Istvánfi* szerint (id. m. 739. l.) »..... unum, dato ei aureo numo, pro vicini fontis aqua miserat.«

kazták, hárman rohantak egyszerre az álmából alig felocsúdott fejedelemre, a ki kivont karddal fogadta a támadást. Ördög Balázs férkőzött legközelebb hozzá s némi viaskodás után, fejszéje fokával, vakszeme táján, úgy ütötte meg a szerencsétlen fejedelmet, hogy eszméletletlenül terült el. Gyilkosai, meg sem várva, hogy utólsót leheljen, először is drágaköves pecsétgyűrűjének estek, melyet kisujján hordott s hogy kevesebb fáradsággal hozzá jussanak újját vágták le a gyűrűvel; azután kifosztották mindenétől, kivetkőztették ruhájából s levágott fejét magokhoz vevén, — a megcsonkított testet otthagyták a vadállatoknak.[1])

Ily szörnyű vége lett a békés fejedelemnek, élte virágában, rövid uralkodása hetedik havában. A gyilkosok nov. 10-én értek a becses fővel Fejérvárra. Amint Ördög Balázs kipakolta a lenszövetbe göngyölt véres főt, Mihály vajda asztalára tétette s úgy gyönyörködött benne. Mondják, felesége Stanca, könnyekre fakadt a fő látásán. A vajda kérdezte, miért sír. Azért — ugymond — mert a mi vele megtörtént, az veled s ezzel is (fiára Petraskora mutatva) megtörténhetik. A vajda is megilletődött egy perczre s mint Julius Caesarnak, midőn Pompejus fejét meglátá, könnye kicsordúlt s felkiáltott: o sâracul popa! sâracul popa (szegény

---

[1]) A fejedelem menekvésének s megöletésének leirását részletesen adja Szamosközy id. m. II. k. 352—361.; IV. k.: 107—109. A Naszkalát hegyi tusa közben estek el a fejedelem kiséretéből a többek közt Béldi János és két fia Pál és Kelemen, Mikó Péter, Bécs Tamás és Imre, Romány Ferencz, a fejedelem fegyverhordozója, Lázár Imre, Nagy Ferencz, Karácsonyi Mihály főágyúmester stb. stb. Az egész kíséretből mindössze Fekete István s Csomortányi Tamás menekült meg, ez utóbbi egymagában Moldovába kijutott. Az élve elfogottak közül ötöt a vajda parancsából fejeztek le, Fejérvár mellett. Ezek voltak: Kabos István, Palosi Gáspár, Bartakuti Miklós, Geréb Ferencz s Béldi Pál. Béldi Pálnak (Bethlen szerint, IV. k. 461. l.: Mikó Miklósnak) 12 éves kis fiát élve vitték a vajda elibe, Iffjú Jánossal, a fejedelem féltestvérével együtt, kit egy ideig fogságban tartottak Déván, később a vajda parancsából, Rácz György, az akkori dévai parancsnok, a Marosba vettette nehéz kővel a nyakában, még gúnyolódott is a szerencsétlennel: atyád — úgymond — sok jó bort megivogatott, légy te józanabb, igyál vizet! (Szamosközy: II. 368. l. Bethlen: IV. 485. l.)

pap! szegény pap!).[1]) Aztán elküldte a fejet a pápai követnek, a ki azt lerajzoltatta a pápa s a király számára.[2]) -

A vajda felkerestette a fejedelem megcsonkított hulláját is. A gyilkosok a lemeztelenített testet egy könnyedén összetákolt koporsó félébe tették s fagalyakkal betakargatva hozták be, nov. 19-én, Fejérvárra. A vajda, logofetje, a békés indúlatú Theodosius tanácsára, díszes temetést rendeztetett tiszteletére (nov. 24-én) már csak azért is, mert a nép között élt még a hit, hogy a fejedelem szerencsésen elmenekült s nem öletett meg.[3]) A fejérváriakon kívül az ország nemessége is nagy számmal vett részt a temetésen, — épen együtt lévén az országgyűlés — maga a vajda is elkísérte, égő gyertyával kezében, a nagy templomig, melynek sírboltjába örök nyugalomra tétetett. Milyen szeszélye az emberi sorsnak! a díszes síremlékre, melyet a jobb sorsra érdemes fejedelem maga faragott nagy gonddal, testvére számára: magának lett szüksége, az alá temették.

A gyilkosokat üres kézzel bocsátotta el a vajda; azt tartotta, a mit Augustus császár: az árulást szeretem, az árúlókat nem szívelem.[4]) Őt magát is némi bűnbánat, vagy is inkább babonás félelem fogta el — különben is nagyon babonás volt — valahányszor a fejedelem sorsára gondolt, a kit ő ártatlanúl legyilkoltatott. Bizonyára nem egyszer eszébe jutott, mintha sorsát előre látta volna: ma neki, holnap lehet nekem!

---

[1]) *Szamosközy* II. 366. l. *Bethlen Farkas* IV. 461—462. l.

[2]) Nem hihető, a mivel *Haidenstein* (tört. 347. l.) gyanúsitja a pápa követét, mintha ő is előmozdította volna a bibornok-fejedelem megöletését. Szerinte a pápa kiátkozta a gyilkosokat.

[3]) *Szamosközy* II. 369. l. »... etiam ad excutiendam opem eorum, qui illum in tutiora elapsum (nam et haec fama erat) ad reparandas vires animum intendere, ad plebem vana crudelitate nunciarent.«

[4]) Egy névtelen történelmében (Bp. egyet. kvtár kéziratai: Hevenesi gy. XXIII. k.) egy pár jellemző vonást találunk M. v. történetére.

XIII.

A királypártiak a Végekben. Hogy fogadja Rudolf a vajda támadása hírét. A győzelemre Prágában örömöt lőnek. Mihály vajda „a császár helytartója és főkapitánya.“ Teljhatalmú uralkodó Erdélyben. Felkölti a gyanút a király híveiben. A vajdának tulajdonított oláh nemzetiségi missio.

Az erdélyi hírekre felrajzoltak a királynak a Végekben levő hívei is. Nyári, Pál a nagyváradi kapitány, katonasága nagy részét Erdélybe küldi Bocskaival, a kit a király maga intett ügyének védelmére.[1]) Maga a váradi kapitány sem marad tétlen, rögtön megszállatja Belényes várát, elfoglalja aztán Szilágy-Somlyót, a Báthoriak családi birtokát s magát Báthori Istvánt is felszólítja a meghódolásra, a ki az ő közvetítésével le is tette a hűségesküt a királynak.[2]) Meg akarja szállni Boros-Jenőt s Lippa várát is, biztosítandó a török ellen, s Bástától pénzt sürget erre.[3])

Básta is tüstént felkerekedett Kassáról. Nov. 5-én már Tokajban volt s 6-án átkelvén a Tiszán, sietett Szatmár felé, a honnan (ugymond) legközelebb s legjobb úton lehet esetleg az »oláh«-hoz sietni; előre küldte addig is Erdélybe Ungnád Dávidot. Első gondja, hogy katonaságot sürgessen Mátyásnál, *nehogy gyengébb legyen az oláhnál, ha az valami újítást tervezne*[4]). Mindössze 3000 gyaloggal s 2000 lovassal rendelkezett.

---

[1]) *Rudolf Bocskainak* Pilsenből nov. 6. (1599.) (fogalm. a bécsi cs és k. államltbn Hung.)

[2]) *Báthori István* hódolati esküje közölve Szilágyi: Erd. O. gy. Eml. IV. 418. l.

[3]) *Nyári Pál Bastának* Váradról nov. 3.;
Básta Mátyás főhgnek Tasnádról nov. 15. (bécsi titk. lt.)

[4]) *Básta Mátyás főhgnek* Tokajból nov. 5. (1599) Katonaságot sürget »damit man nicht schwecher were, als der Wallach, zum fall er neuerung fürneme.« Előszámlálja, hogy mennyi s miféle katonája van, összesen 3000 gyalog és 2000 lovas. (Veres rokkos, sárga rokkos, s a szathmáriak = 600, Forgács féle huszár = 1000, váradi huszár = 400.) — Pénzt is sürget hadiköltségül »damit das landt durch die soldaten nit gar verderbt werde« — (Eredetije a bécsi cs. és kir. államltban.)

Rudolf november 5-én értesült először a vajda beütéséről, Básta, Bocskai, Székely Mihály (a szatmári kapitány) s Mátyás főherczeg jelentéseiből.[1]) Nagyon meglepte a hír, ő korántsem várta azt még most, ingyen sem gondolta volna, hogy a vajda oly hirtelen elvesse a hálót, hiszen — irja Mátyásnak — a pápai követet s ő általa Báthori Andrást biztosítottuk, hogy e hónapban semmit sem indítunk Erdély ellen. — De azért könnyen megnyugodott benne, nem lesz nehéz, gondolá, mentséget találni, bár aggódott, hogy sokakat megdöbbent a hír s főkép hogy a pápa, nagyon meg fog ütközni rajta. Visszatérés azonban többé nem volt; azért sürgette, hogy Básta rögtön indúljon Erdély felé, tartsa készen a patens leveleket a székelyek, szászok, városok s mindazok számára, a kiknek hűségére számítani lehet; — pénzről is gondoskodik, egyelőre 50,000 forintot rendelvén Kassára.[2])

A király tehát nem várta még Mihály vajda beütését, de örömét nem titkolhatja el a felett, főkép midőn a győzelemről is értesült: az kedves hírre »*nagy sokat lövének Bécsben örömöt, azonképen Pozsonyban is örömöt löttenek.*«[3])

Az öröm mellett nem hagyja a király lelkét érintetlenül az aggódás sem s első gondja, hogy intse Bástát, Ungnádot, Székely Mihályt, Nyári Pált s többeket, hogy nagyon vigyázzanak a Báthoriak törekvéseire (még akkor nem tudta a fejedelem gyászos sorsát), nehogy azok a törökkel s tatárral egyesüljenek s nehogy a török felé eső Végeket, Lippát, Jenőt elfoglalják. Készül követet küldeni a pápához, hogy előtte magát kimentse, szintúgy a lengyel királyhoz, nehogy a Báthoriaknak segítséget adjon.[4])

* * *

[1]) *Mátyás fhg, Rudolfnak* nov. 5. küldi Básta és Bocskai tudósítását Mihály v. támadásáról.

Rudolf, Mátyás főhgnek, Pilsenből nov. 6. — Ugyanakkor Bocskainak (A bécsi titk. ltb.)

[2]) *Rudolf, Mátyás főhgnek,* Pilsenből nov. 5. (Hurmuzaki: Documente 341. l.)

[3]) *Gróf Illésházi István* följegyzései 76 l.

[4]) *Rudolf levele Mátyás főhghez,* Pilsenből nov. 17-éről.

Rudolf Bástához (nov. 17.) hogy a lehető gyorsan siessen Erdélybe hadaival s ne nyugodjon addig, míg főképen »die Bathorische faction gedempft und getillt sey.« Vigyázzon, nehogy a törökkel s tatárral egye-

Mihály vajda, a mint kinyugodta győzelemre s uralomra jutása első mámorát, sietett felfogni a levelezés elejtett fonalát a királylyal. Nov. 4-én indítja futárral első nagyhangú levelét Rudolfhoz, hogy »ime megboszúlta felséged magát *általam* az erdélyiektől s főkép fejedelmeiktől szenvedett annyi sérelemért«. [1]) Tüstént tudatta diadalát Bástával s a magyarországi birtokain künn lévő Bocskaival is, a kik, a mint láttuk, rögtön fel is kerekedtek. Ugyanakkor (nov. 4.) országgyűlést is hirdet »tizenötöd napra« (nov. 20-ra) Gyulafejérvárra. [2]) S jó eleve kölcsön után is néz.[3])

Mihály vajda az országot ravaszsággal és karddal hódította meg, — ravaszsággal s ha kell karddal akarta azt megtartani; de megtartani minden áron, az volt fő törekvése. A császár helytartójának és főkapitányának írja magát s szép szóval legkevésbé sem marad adós, mert hisz most még nem szakíthat a királylyal s sok szép pénzt is remél tőle; de hol a fejedelmi jogok gyakorlatáról van szó, ott nem kérdez senkit, ő a teljhatalmu úr, ura életnek és halálnak, — nincs előtte szent, sem törvény, sem előjo-

---

süljenek s nehogy a török felé eső Végek, a Báthoriak, vagy más ellenség kezébe jussanak, hanem azokat, mihelyt alkalom lesz rá, foglalják el német őrséggel s megbízható kapitányokkal lássák el.

Rudolf, Ungnád Dáridnak (nov. 17.). Bástával, Székely Mihállyal és Nyárival arra ügyeljen főképen, hogy a Báthoriak össze ne szedődhessenek, s hogy Lippát s a többi Végeket el ne foglalják. A vajdához siessen s tudja meg tőle, hogy (a király) részéről mit ígért a székelyeknek és szászoknak s tegyen azokról jelentést.

Ilyen értelemben irt a király (mint levelében említi) Székely Mihálynak és Nyárinak is.

Rudolf, Bástának nov. 29. (A bécsi cs. és kir. államlevéltárban Hung.)

[1]) *Mihály v. levele Rudolfhoz* nov. 4. Gy.-Fejérvárról: »Vindicavit tandem aliquando M^tas^ V^ra^ nescio an a Transylvanis, vel a principibus potius V^rae^ M^ti^ et toti Austriacae domui toties illatas iniurias, per me 28. praeteriti mensis ferro.« stb. (Közölve *Szilágyi*: Erd. O. gy. Eml. IV. k. 415. l. és *Hurmuzaki*: Documente 339. l.)

[2]) Mihály v. országgyülésre való meghívója közölve *Szilágyi*: id. m. IV. k. 416. l.

[3]) Nov. 3-án írja a szászvárosiaknak, hogy: »kegyelmeteket szeretettel kérem, hogy kgtek énnekem ez mostani szükségemre *adjon ezer forintot kölcsön.*« (Eredetije a nagyszebeni levéltárban No. 1407.)

gok, — a kiváltságukra hívatkozó rendeknek azt mondja, kardjára ütve: »*ez a ti kiváltságotok!*«

Ungnád nov. 6-án még egész elragadtatással ír róla a királynak, magasztalja kitánő hűségét, melylyel nagy jutalomra tette magát érdemessé, sokkal méltóbb volna — úgymond — az aranygyapjúra és más kitűntetésekre, mint volt az esküszegő Báthori Zsigmond volt.[1]) Alig pár nap múlva (nov. 20-án) Forgách Zsigmond már máskép vélekedik: »*bizony csuda ember* — írja — *nem tud ember mint elfordúlni beszédén, mindenfelé egyaránt jó szót reményeket ad.*«[2])

A király magyarországi hívei közül novemberben megfordúl udvarában Bocskai, Ungnád, Forgách Zsigmond és többen. Ezek tanúi voltak, a mint a hozzá-gyűlt nemeseket a maga és fia hűségére esküvel kötelezte le, — a mint a »Részek« várait magának igyekezett megszerezni, versenyezvén ebben a király embereivel, — a mint a nemesek jószágait kénye-kedve szerint foglaltatta le s adományozgatta embereinek, — a mint a városokat sarczoltatta: s mindezt a király tudta és megkérdezése nélkül.

Bocskai Rudolfhoz intézett nov. 16-iki jelentésében már élénken figyelmeztet a jelekre, melyekből a királynak nagy kellemetlenségei származhatnak; tanácsolja, hogy jó lesz mihamar gondoskodni Erdély kormányzásáról.[3]) Forgách is belát a vajda lelkébe s jellemzően festi őt (nov. 20-iki levelében), hogy »*napról napra feljebb néz s maga sem tudja mit kellessék mívelni*, — s z ó v a l *azt mondja, hogy a császárnak ő felségének vette meg*

---

[1]) *Ungnád, a királynak,* Tasnádról nov. 6. Többek közt: »und haben wir uns hoch erfreut, dass der Michael wajda in seiner patent... sich Ew. May. rath u. statthalter in Siebenbürgen, auch general-veldobristen nennet.« Még ekkor azt hitték Ungnádék, a mint e leveléből látszik, hogy *mindkét Báthori Huszt felé menekült.* (Eredetije a bécsi titk. ltb. Hung.)

[2]) Közölve Szilágyinál id. m. 425. l.

[3]) *Bocskai* jelentése nov. 16. »ex possessione Kemer«: *Cum signa ejusmodi sint, unde maximum suae M^tis s. incommodum, ac rei publicae christianae detrimentum oriri possit, in tempore suae M^ti s. de statu et gubernatione Transylranica providendum est.* (Szilágyi Erd. O. gy. Eml. IV. k. 422 és *Hurmuzaki:* Documente 352.) *Bocskai* nov. 16-iki levele *Barrtiushoz* Szilágyinál 416. l. Hurmuzakinál 355. l.

az országot, de cselekedettel *contrariumot jelent, . . . mint örökös fejedelem ugy bír mindennel, sőt annál keményebben.*«

Ily viszonyok között, természetes, hogy az erdélyiek elkeseredése is nagy volt; arra fakadtak, hogy »*bátor egy kemenczefütőjét küldené ő felsége, még is inkább szolgálnának annak, hogy sem mint ennek.*«[1])

Jellemző az is a vajdára, hogy a visszavonúlás hidját soha nem égeti el maga után; — most is a törökkel fenntartja az érintkezést, sőt ámítja a hozzá jött csauszokat, mintha a szultán számára hódította volna meg Erdélyt. A temesvári basa követjét gazdagon megajándékozza s kérkedve mondja neki: ládd régi kivánságtok szerint meghódítottam a hatalmas császárnak (t. i. a szultánnak) Erdélyt.[2])

Igy állottak az ügyek, midőn nov. 20-án az országgyűlés megnyílt. A törvényczikkeket természetesen a vajda diktálta, a rendeknek csak bele kellett nyugodniok, hogy »az úristen, kitől minden birodalmak és fejedelemségek vagynak, Mihály vajdát rendelte fejedelmükké« — s megszavazniok az adót, kapuszám szerint hat forintot[3]).

Balcescu, román történetíró, ez országgyűlésről emlékezvén, felróvja Mihály vajdának, hogy nem gondoskodott az erdélyi oláhok felszabadításáról, — s igy hűtelen lett missiójához s megérdemelte bukását, mert nem volt jobb alkalom soha — úgymond — az erdélyi oláhok felszabadítására, mint éppen akkor, — a mi által megingathatlan talajt készitett volna elő erdélyi uralkodásához; s csudálkozik Balcescu a felett, hogy nem oláhokkal vette magát körül az ország kormányzásában.

A vád utóbbi pontjára megfelel Teutschlaender (ugyanaz a Teutschlaender, a ki magyar chauvinismust emleget, tehát koránt-

---

[1]) *Szilágyi:* O. gy. Eml. 426. l.

[2]) Ugyanott: 424. l. »Captivorum Turcarum pedibus ferra, ac compedes adimere jussit iique libere Albae Juliae incedunt. Adest quoque apud ipsum chiausius legatusTurcarum, cui manifesto dixit: *en* — inquit — *quod vos a multis temporibus optastis, vides cuiusmodi regnum potentissimo imperatori subiugarim.*«

[3]) Az országgyülés végzése közölve Szilágyinál: Erd. O. gy. Eml. IV. k. 431. l.

sem eshetik abba a gyanúba, mintha a magyaroknak hízelegni akarna) s ő azt mondja, hogy ép ugy a vajdának magának, mint oláh tanácsosainak, bojárjainak, nem volt semmi államszervező és kormányzó tehetsége. — A győző mélyen alantabb állott e tekintetben a legyőzötteknél. Hogy az ország-kormányzás complicált gépezete működhessék, kénytelen volt a vajda magyarokat alkalmazni. Belátta, hogy saját fajrokonaira vajmi keveset számíthat, hogy nevelhetik seregét, de államhivatalok betöltéséhez nincs tehetségük, mert politikailag éretlenek. Sőt nem is találjuk, hogy politikai jogokra a vajdánál igényt támasztottak volna.[1])

Arra pedig, hogy miért nem szabadította fel Mihály vajda az erdélyi oláhokat a jobbágyság alól, egyszerűen azt felelhetnők: nagy tévedés Balcescutól, hogy az 1848—49-es idők szemüvegén keresztül akarja megitélni a harmadfél századdal azelőtt való állapotokat, — a midőn pedig nemcsak Mihály vajdának nem jutott eszébe jobbágyokat felszabaditani, de a kerek föld egyik halandójának sem; sőt magoknak az erdélyi oláhoknak eszök-ágában sem volt, hogy kérjék a jobbágyi kötelékek szétszaggatását.

Az pedig, hogy Balcescu oláh nemzetiségi missiót akar Mihály vajdának tulajdonítani (bár fel is róvja neki, hogy hűtlen lett missiójához), szintén oly erős tévedés, a mit csakis az erdélyi oláhok 1848/9-iki mozgalmainak csodálatába mélyedt szem láthat. Nemzetiségi kérdésről — mai alakjában — annak a kornak sejtelme

---

[1]) *Teutschlaender:* »Michael der Tapfere«, 139. l. Dass Michael bei seiner Eroberung Siebenbürgens eine nationale Mission im Auge gehabt, lässt sich aus den Thatsachen nicht ableiten. Gesetzt aber, dass er sich ihrer bewust war, so lag es nicht in seiner Macht, dieselbe zu erfüllen. Ihm selbst, sowie seinen walachischen Rathgebern fehlte es an der dazu erforderlichen Bildung, an staatsmännischer, organisatorischen Befähigung. *Der Sieger stand in dieser Beziehung tief unter dem Besiegten.* . . . . . Ausserdem konnte er bei seiner natürliche Klugheit sich der Einsicht unmöglich verschliessen, dass von Seiten seines Volkes auf eine wesentliche Hilfe nicht zu rechnen war. Er hätte sich desselben wohl bedienen können, um seine Armee zu vergrössern, aber nicht, um es an Staatsgeschäften theilnehmen zu lassen, wozu dasselbe, *weil politisch nicht reif, keinerlei Befähigung hatte.* Wir finden auch nicht, dass es Ansprüche auf politische Rechte bei Michael geltend gemacht habe. stb.

sem volt. — Különben elég csak egy tekintetet vetnünk a vajda hadseregére, mely Kelet-Európa mindenféle nemzetiségéből volt összetákolva, hogy önkénytelenül kérdezzük: hát ez az az oláh nemzetiségi missionarius hadsereg?!

A Mihály vajdának tulajdonított oláh nemzetiség felszabadítási missio nem egyéb, mint XIX-ik századi visio.

XV.

A királypártiak czélja Erdélylyel. Mihály vajdától szeretnének szabadúlni. Kit nevezzenek ki kormányzóvá. A tanácsosok véleménye Erdély ügyében. Mihály vajda és Básta között lobot vet a gyúlölködés.

Mi történjék Erdélylyel: ez volt a császári udvarban a kérdések kérdése. Ez foglal koztatta az udvart, a főherczegeket a tanácsosokat mindenfelé. Véleményadásra szóllította fel e felől a király legbefolyásosabb magyarországi híveit is. *Elvileg* körülbelül el volt határozva, hogy Erdély egy kormányzóra fog bízatni, de *valóságban* oly lassan haladt a dolog, hogy a vajdának az elégnél több ideje maradt, hogy helyébe jól befészkelje magát.

Mi történjék Erdélylyel a helytartó kinevezéseig? kérdi Rudolf még nov. 17-én is Mátyás főherczegtől. Hát még aztán az a kérdés: ki legyen az erdélyi helytartó? az okozott még nagy fejtörést. Mihály vajdára félve gondoltak. Előszólítsák talán ismét a sokat útaztatott Miksa főherczeget, (a kit elinditottak egyszer Lengyelországba s volt is névleg »választott Lengyel király«, tényleg elfogott trónkövetelő, — másodszor elküldötték Erdélybe, de mielőtt csak szinét is látta volna kijelölt kormányzóságának, vissza kellett térnie), vagy tán egy harczedzett tekintélyes magyar emberre bízzák a fontos méltóságot?! Ilyet csakugyan keresve sem találtak volna alkalmasabbat, mint a törökellenes csaták veterán bajnokát, a csakugyan combinátióba vont Pálffi Miklóst.[1])

De az Erdélyből szállingozó hírek hamar felköltötték az aggodalmat, hogy az alig fog oly könnyen, oly simán menni, mint ahogy szeretnék, s ahogy eleinte gondolták. Alig hogy elhangzottak az öröm-lövések, nem-szeretem ujságok érkeztek a prágai

[1]) *Engel J. Chr.*: Geschichte des Ungarischen Reiches IV. k. 280. l.

udvarba a vajda felől, a ki keresztezte az udvar minden combinátióját. Ő maradni akart Erdélyben s maradt is, nem várta, hogy kinevezzék kormányzóúl, kormányozott ő a nélkül is.

Az államtanács Prágában mindjárt Erdély elfoglalásának hírére tárgyalás alá vette az ország kormányzásának ügyét. A nov. 16-iki előterjesztésben határozottan ki van mondva, hogy *Mihály vajda minél előbb haza küldendő* s kormányzót kell kinevezni. Miksa főherczegre vetik tekintetöket, talán megnyerhető lenne ő — írák — bizonyos feltételek mellett, kormányzóúl. [1])

Bocskai már nov. 7-én sürgeti, hogy ő felsége egy főtekintélyű embert küldjön minélelőbb Erdélybe. Nov. 16-ki jelentésében ő is élénken figyelmeztet a jelekre, melyekből semmi jót nem jósolhat, csakis veszélyt lát ő felsége s a keresztyénség ügyére nézve, a minek eleibe vágni egyedül a kormányzó gyors kineveztetésével lehet. A vajda — úgymond — (a ki egyáltalában nem tetszik a pápai követnek sem) már is messze ment: felvette a kormányzó és helytartó czímet, a székelyeket önhatalmúlag felszabadítván, nemcsak ő felsége, de a saját, *sőt fia hüségére is* feleskette; birtokokat osztogat széltében; a' hirdetett országgyülésre meghívta a magyarországi Részek-et is; a Végek-et pedig, Kővárt, Husztot és a többit, minden áron elfoglalni törekszik; emberei az országban irtózatos rablást s gyilkolást visznek véghez. [2]) Nem csuda azért, ha Erdély epedve várja egy kormányzó beküldetését.

Istvánffi Miklós véleménye szerint: tény, hogy a vajda kitette magát Erdélyért s azért meg is jutalmazandó, de nem minden szavát kell azért készpénzül venni; ő rá is illik a példa-beszéd, hogy nem fázik annyira, mint ahogy reszket. Nagyon megfontolandó, rá bizzák-e a vajdára Erdély kormányzását; az is nagyon kérdéses, megtudná-e védeni háború esetén mindkét tartományt. [3])

Gróf Zrinyi György véleményét Erdély felől 12. pontban

---

[1]) *A titkos tanács előterjesztése* nov. 16-áról a bécsi cs. és k. államltb. Hungarica o. van.

[2]) *Bocskai* nov. 16. jelentése közölve Szilágyinál és Hurmuzakinál, m. f.

[3]) *Istvánffi* véleménye, *Mátyáshoz* (Datum in Vinicze 13. dec. 1599.) »Non tantopere algere, quantum tremere existimandus est (Michael Vaivoda) stb. (Közölve Szilágyinál Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 455. l.)

terjeszti elő. Szerinte négy, harczban jártas katonai parancsnok volna Erdélybe küldendő, a kik a tartomány közigazgatását vezetnék; az erdélyi várakat és a Végeket német gyalogsággal s magyar lovassággal lássák el s általában Erdélybe minél több katonaságot küldjenek. Mihály vajdát méltónak itéli nemcsak a megillető pénzsegélyre, de szép ajándékokra is, hogy jó szolgálatban tartassék jövőre is. A székelyeknek régi szabadságuk adassék vissza s fegyverezzék fel őket. A harczban elfogottak s a Báthori pártiak iránt is legyen ő felsége kegyelmes, mert hisz urok mellett kénytelenek voltak fegyvert fogni.[1]) stb. stb.

[1]) *Gróf Zrinyi György véleménye* az Erdély felől hozzá küldött pontokat illetőleg, *Mátyás főhghez,* Csáktoronyáról dec. 12-én (1599.).

Ezekből a pontokból látjuk azt is, mik lehettek a kérdések, melyekre Mátyás főhg első tanácsosai véleményét kikérte.

A 12. pont rövid tartalma:

1. A harczban elfogottakat megbüntetheti ő fge, de méltányos azt is tekintetbe venni, hogy azok urokért kénytelenek voltak harczolni, s hogy inkább kegyelmesség által tarthatók meg jövőre jó szolgálatban.

2. A kolozsváriak, igaz, hogy sokat ártottak hűtlenségükkel, de jövőre inkább kegyelem által biztosíthatók.

3. Mind Kolozsvár, mind a többi városok pénzbirságra büntettessenek.

4. A tatár kánt czélszerű ajándék által megnyerni.

5. *„Dignus est Michael vajvoda Transalpinus meo judicio non tantum sumptum, quem sustinuit, recipere, sed etiam honorario aliquo munusculo augeri, ut et is ad majora officia praestanda animum hilarior adjiciat et reliquos ad virtutem accendat.“*

6. A katonák a háború tartamára havi zsolddal lennének ellátandók — és csak annyi katonaságot tartsanak, a mennyit fizetni tudnak. Azok a török sűrű becsapásai közben nem csekély kárt tehetnének a törökben, hogy ha a végvárakig kivonatnának.

7. A kozákokat is jó volna hópénzzel megtartani, mert jó katonák s nagy havi zsoldot nem igényelnek.

8. *„Siculi antiqua libertate donati, quoniam ipsorum militia magnum in Transylvania, adfert emolumentum, tenentur quidem antiqua lege militare, sed certum est, eos armis necessariis non per omnia esse instructos: itaque etiamsi non poterit pro ipsorum voto, attamen ut arma postulata pro ipsorum pecunia ipsis sensim suppeditentur, inprimis necesse est.“*

9. Nagyon szükséges volna, hogy magyar lovassággal és német gyalogsággal látassanak el az erdélyi várak és a Végek és pedig mihamar, hogy az azoktól való félelem által az erdélyiek engedelmességre és hűségre szoríttassanak.

Básta véleményében egészen körűlirja a jövendőbeli kormányzó elé tüzendő jogokat és kötelességeket. Szerinte a leendő kormányzó, a tizenkét legfőbb országnagy s mind a három rend személyenként tenné le a hűségesküt ő felségének s adna arról reversalist, hogy a letett esküt híven megtartják és a töröknek semmiben és semmiképen sem lesznek segítségére. A kormányzó a fönhatóság elismerése végett fizessen némi csekély évi adót. A várakat saját és az ország költségén egymás után építse ki, szerelje fel. Ő felsége privilegiumai, melyeket a szászoknak és városoknak adott érvényben maradjanak. A magyarországi Részek-hez, u. m. Máramaros, Szilágy, Közép-Szolnok és Bihar vármegyékhez s az ottani várakhoz, úgyszintén az Erdélyben építendő erősségekhez, (mint pl. Szamos-Ujvárhoz) semmi jogot ne formáljon a kormányzó. Ő felsége a pénzügyet, a bányászat kezelését magának tartsa fel; minden pénz az ő neve alatt veressék s a bánya-tized fele őt illesse. Mária Krisztina erdélyi birtokait háboritlanúl bírhassa. A törökkel az illető kormányzó tárgyalhasson ugyan, de úgy, hogy ő felségének teljesen szabad kéz hagyassék s a törököt se katonával, se hadiszerrel, vagy élelemmel ne segítse.[1])

Az erdélyi ügyben jöttek a vélemények nov. s decz.-ben másfelől is, így a szepesi kamarától, Rákóczi Zsigmondtól s másoktól.[2])

---

10. .... »*Ut quatuor militum tribuni et capitanei .... qui rite omnia administrent, in Transylvaniam mittantur*, requiritur publico ejus regni bono.«

11. Ő fge bölcsesége legjobban fogja tudni mindenekre nézve, hogy mit kell tenni.

12. „*Potest quidem consilium cum Moldavorum et Polonorum praefectis Michael vajvoda communicare, viresque conjungere, et eos huc inflectere, si modo turbae viventur magnae, bello enim Turcam et Polonum simul eodemque tempore petere, haud tutum esse judico. Nihilominus si rei gerendae tempus et occasio offeret, eam arripiendam censeo.*“

Eredetije a bécsi cs. és k. hadügymin. »Kriegsregistratur«-ában (1599. 50. sz. a.; — Hurmuzaki kiadta id. m. 381. l.)

[1]) *Básta* véleménye (»furschlag«) Erdély biztositása czéljából (1599. nov.) (valószinűleg Mátyás főhghez). (Másolat a bécsi cs. és. k. hadügymin. registraturájában 1599. nov. csomag 74. sz. a.)

[2]) *A bécsi hadügyminiszterium* registraturájában 1599-iki 50. sz. a. feljegyzés szerint *Rákóczi Zsigmond* is benyujtotta véleményét Munkácsról dec. 10. kelettel. (Ez ismeretlen) Az ott szintén említett szepesi kamaráét kiadta Szilágyi: id. m. IV. k. 450. l.)

De mindezek légbe épített tervek voltak, szép üres szó maradt az egész, a mihez Mihály vajda is hozzászólt, és pedig övé volt a döntő szó. Erdélyen *kívül* hiába alkudoztak a medve bőrére, *ott benn* Mihály vajda az úr. A jelenségek pedig, melyek arra mutattak, hogy akar is úr maradni s a király nevével csak takarózik, s eszközül használja saját önző czéljaira: mindig sűrűbben és világosabban mutatkoztak. A király hívei közül, a kik udvarában megfordultak, mindenik fedez fel valami gyanús jelt, igy Bocskai, Rákóczi Zsigmond, Ungnád, Melith Pál, [1]) s maga a pápai követ is.

* * *

Básta az első percztől nem bízik a vajdában, eleitől fogva kételkedik hűségében.[2]) Mihály vajda is hamar átlátja, hogy két éles tőr nem fér meg egy hüvelyben. A két nyers természet között a versengés és gyűlölet lángja mihamar lobot vetett. Mihály vajda tisztában volt a helyzettel, világosan látta, hogy Básta az ő ellenlábas, látta, hogy neki jutott az ellenőri szerep, mihelyt Kassáról megindúlt s Erdély határán teremvén hódoltatta a király hűségére a Végeket. A vajda nem is titkolta e felett boszúságát. Nov. 11-én egész méltatlankodással ír a kapitánynak, hogy mit keres az erdélyi Végekben, *segélyére szükség nincs* — úgymond — *ha akkor nem jött, mikor kellett volna;* hallom, hogy seregével felkerekedett s most itt pusztítja az ő felsége tartományát, foglalgatván a várakat s végházakat; a tartomány immár meghódolt ő felségének s itt vagyok én (teszi hozzá önérzetes

[1]) *Melith Pál* levele szerint, (kihez?): Tasnádról 1599. nov. 14.: Székely Mózesről, Ravazdi Györgyről s többekről, kikről nem tudják, hogy hol van, az a hír, hogy a csatában kellett elesniök. Hogy mi czélja Mihály vajdának az országgal, nem tudjuk »allein wir vernehmen alhie, dass er dasselbe under sich u. sein sohn zubringen understehen. Darum wär's gleichzeit, dass man demselben bei zeitten vorkommen khundte. Minden kir. erősség hü parancsnokkal volna ellátandó, a mostaniak nagy részét csak gúny illetheti. Kővár megadta magát, de nem Székely Mihálynak, hanem a vajdának, most Huszt végett traktálnak. Nekem nem tetszenek az erdélyi dolgok semmiképen sem. (Másolat a bécsi cs. és k. hadügyministerium ltban. 74. cs.)

[2]) *Básta, Mátyás főhgnek* Tokajból nov. 5. irt levelében már ki van fejezve a gyanú. (A bécsi titk. ltb.)

*

nyomatékkal), azért nem illik, hogy a tartomány pusztítassék, vezesse tehát vissza seregét. [1])

Bástának ez az »uralkodói hangon írott levél« nagy szöget ütött a fejébe s szörnyen sértette, — sietett is mindjárt felküldeni Mátyás főherczegnek, hozzátevén, hogy íme, nem hiába sürgette a hadakat. Szememre veti — mondja Básta — mintha nem jelentem volna meg, midőn segítségre szólított fel, pedig sem Erdélybe ütése előtt, sem azután egy árva betűt sem kaptam tőle; nem gondolhatok mást, mint hogy közellétem terhére van. Belátom, hogy ő felségének érdekében áll, hogy összeütközésbe ne jőjek a vajdával s daczára ennek a legnagyobb bonyodalmak előtt látom magamat. Kétségkívűl erősen rajta lesz a vajda, hogy a Végekből távozzam, de azt ő felsége kárára tehetném csak s igy tenni semmikép sem fogom, ha csak ő felsége, vagy fenséged nem parancsolja. Míg erre választ nyernék, megpróbálom szavakkal tartani a vajdát. [2])

---

[1]) *Mihály v. Bástának Gy.-Fejérvárról* nov. 11. 1599. Intelligimus, quod D^tio^ V^ra^ m. cum copiis suae M^tis^ egressa sit, *atque nunc hanc suae M^tis^ ditionem vastet, arces, castella occupando .... Auxilium Magnificentiae V^rae^ nunc non requiritur, siquidem antea non venit, dum requirebatur.* Qna propter Magn^am^ V^ram^ amice petimus, ut copias suas remittat, ne hanc suae M^tis^ ditionem adhuc magis opprimant« stb. (Hurmuzaki: Documente III. k. 351 l.)

[2]) *Básta, Mátyás főhghez* Szilágy-Somlyóról november 18. 1599. Hoch vonnotten sey volkh u. gelt herein zu schicken (t. i. Erdélybe), dardurch allem unfall, so sich zutragen möchte, zubegegnen, u. rath zu schaffen ... *Sintemall alle stundt die suspetti u. verdächtikheiten waxen u. zu nemben. Inmassen dann Ew. f. Durchl. sonderlich aus dem fast imperiosischen schreiben, so mir obberürter Wajvoda yeczo gethan mit mehrern yn. zu ermessen.* Darinnen dann undter andern dies fürgeben zubefinden. als ob ich ime zur zeit, da er meinen succurs begert habe, nicht erschienen, oder beygesprungen were; weliches aber gancz falsch, dann weder vor seinem ersten anczug, noch darnach hab ich von ime ainiches wenigstes schreiben nit gesehen, weniger dann ainigen menschen, der in seinem namen mich umb yehtwas (= etwas) ersucht, oder angesprochen hätte; also dass dannenhers schliesslich anders nichts zuvermutten, als dass *ime mein gegenwurt, oder hiesein missfellig u. fastidi gebere.* Wiewohl ich dann selbst erkenne, wie hoch Irer k. May. damit gedient, oder angelegen, damit ich mit ime nicht abstosse, yedoch *befinde ich mich hierdurch in einem eusseristen labyrintho.* Dann auser alles zweifels wirt er starkh drauf behorren in wollen, *ich sollte mich von dieser granicz hinweeg*

Básta nem is engedett, sőt még közelebb ment, egész Somlyóig, hogy ott várja meg a nov. 20-ára hirdetett országgyűlés kimenetelét, hogy közelléte által a király hívei bátorságukban nyerjenek s »az oláh« is inkább féken tartható legyen, ha netán valamiben mesterkedni merészelne.

Igy el volt hintve a vajda s a felső-magyarországi kapitány között a viszály magva s az megtermé továbbra is fanyar gyümölcseit. A viszony közöttük mindinkább elmérgesedett.

Básta nagyon radikálisan akart fellépni. Mátyás főherczegnek nov. végén azt tanácsolja, hogy lépjenek fel fegyverrel »az oláh« ellen s vessék ki Erdélyből. De a király, kapitányának emez ajánlatához, — tudván úgy is, hogy Básta a vajda iránt soha jó szívvel nem viseltetett — nem volt hajlandó beleegyezését adni, mert a vajda, bár némely tette gyanús, eddigelé nyíltan ellenségnek még nem mutatta magát s mert az olyan vállalathoz sok pénz és katona volna szükséges.[1])

A gyűlölség a két zord harczos között hova-tovább új-új

---

machen, ich aber . . . . bin ganczlich des willens dasselbe nicht zuthun, ausser u. ohne ihrer k. May. oder Ew. f. Durchl. ausdrücklichen geschäffts u. verordnung, deren ich dann ehist u. was mir Ew. D. hierüber gn. bevelchen werden geh. thue erwarten, *inmittls gedenkl ich inne mit wortten zuspeisen,* sovill mir müglich sein wirt. Und nach laut meines gestrigen schreibens hab ich besser hinfurgeruckt u. zugenahet bis hieher zum schloss *Somlio,* den ausgang oder schluss des durch inne auf den 20 dits gen Clausenburg bestimbten landtags zu sehen, *ut soliches beschicht von mir zwar darumb, damit so woll denjhenigen, so in ihrer Maÿ. devotion, muett u. stärckh zugeben, als auch inne Wallachen selbst etwas in zaumb zuerhalten, wann er sich yrgendtwas undterstehen oder machiniern wollte, wie verargwönnet. stb.* (Eredetije a bécsi cs. és k. államlevéltárban, Hungarica o.)

[1]) *Rudolf Mátyás, főhgnek,* Pilsenből dec. 6. 1599. Básta kivánalmait megértettem — írja — fngdnek decz. 2. leveléből. De mivel a vajda eddig magát nyíltan ellenségnek nem mutatta, habár némely tettei gyanúsak is, — nem látjuk be, hogy valamit erőszakkal tehetnénk ellene, főkép mivel ahhoz sok pénz és nép kellene. Azért tanácsosabb várni, mig az országgyülésről s a vajda más tetteiről biztosabbat hallunk, — *Bastát pedig, a ki különben is a vajda iránt soha jó szívvel nem viseltetett, kívánságával simán el kell útasitani.* Az erdélyi kormányzóság betöltését illetőleg kérem fngd véleményét. (A bécsi cs. és k. államlevéltárban, Hung.)

tápanyagot talált. Igy pl. Mihály vajda Magyarországon zsoldosokat kezdett toborzani, Básta betiltotta. Erre a vajda bevádolta őt (decz. 21-éről keltezve) a király előtt, hosszú lajstromát számlálván elő a kapitány hűtlensége bizonyítékainak, kérvén egyszersmind egy bizalmas, meghitt ember hozzá küldését, a ki előtt Básta árulását teljesen felfedje, hadd lássa meg ő felsége »*minémü hív szolgája legyen Básta György*«[1]) Bástának ez füléhez jutott s decz. 31-én Carlo Magnot, a király egyik legmeghittebb emberét, kéri levélben, hogy szólítaná fel »az oláh«-ot nevében, vonja vissza az ellene emelt vádakat, vagy mutassa elő, az ő (Básta) állítólagos árúló leveleit.[2])

A két legfőbb szerepvivőnek ekkora elkeseredett gyűlölsége nem lehetett jó következménynyel a király ügyére, de nem magára a vajdára sem: *utóljára is épen ez vált reá nézve végzetessé.*

Különben a Végekben levő királypártiak között sem volt meg a kellő egyetértés: Básta s Ungnád (a királyi biztos) viszálya is, — mely egy év múlva, midőn 1600 őszén együtt voltak Erdélyben, annyira elmérgesedett — szintén innen datálódik.

---

[1]) *Mihály v. a királynak* Gy.-Fejérvárról december 21. 1599. ».... Básta György az mint eszembe veszem, mind ellenem törekeszik... Hogy immár ez országban benn voltam, Básta Györgyhöz bocsáttam embereimet, kik által hívatám, hogy segítségemre jüjjön el, avagy népet adjon, de akkor is semmiképen el nem akart jünni, sem segítséget nem akart küldeni. Azután hogy az országot fgd számára recuperáltam, és az városokat és az egész országot fgd számára megesküdtettem, felkölt Básta György Bocskai Istvánnal, nagy haddal jüvén, és Erdélynek egy darabatját mind elpusztították és semmivé tötték..... Emberimet bocsáttam vala az fgd pínzével népet fogadni és keresni az fgd országában, de Básta György abban is ellentartó lévén, elüzte emberimet, és nem engedte ezt... Mind meg nem írhatom, hanem akarnám, hogy fgd egy meghitt emberét bocsátaná hozzánk, kinek minden dolgokat eleiben adván, fgdnek referálna, *abból megítélhetné fgd osztán minémű hű szolgája fgdnek Básta György.* stb. (Egész terjedelmében l. Szilágyinál Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 461 l. és Hurmuzakinál: Documente III. k. 390. l.)

[2]) *Básta levele, Carlo Magnóhoz.* (Di Schulles (=Szőlős), l'ultimo di X-bre 1599.) Hurmuzaki: Documente III. k. 406. l.

MIHÁLY HAVASALFÖLDI VAJDA ERDÉLYBEN.

1599—1601.

ÍRTA

Dr SZÁDECZKY LAJOS.

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT KÖZVETÍTÉSE MELLETT

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1882.

MAGYAR NEMZETI
ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

ELŐSZÓ.

Közel három éve, hogy Mihály vajda történelmével foglalkozom. Mihály oláh vajdáéval, azon időtől kezdve, a mint Erdélybe ütésével hazánk történelmében szerepelni kezd.

Az ő erdélyi szereplését én nemcsak egy gyászkeretű lapnak tekintem hazánk történelmében, hanem messze kihatónak tartom azt a következő időszak, Básta rémuralma s Bocskai felkelése előkészítésére is. E korszak nemcsak történelmi tekintetben *nevezetes*: drámai episodjai és fordúlatai *érdekességét* is nagyban fokozzák. Sőt mintegy *időszerűvé* is válik azon körűlmény által, hogy Mihály vajdának honfitársai újabban nemzetiségi törekvéseikkel azonos történelmi szereplést tulajdonítanak, így nevét mintegy belejátszatják a jelenkor uralkodó napikérdéseibe.

Munkám mindazáltal szorosan történelmi tanúlmány akart lenni, kerűltem mindenféle tendentiát, zsinórmértékűl egyedűl a történelmi igazságot tekintettem.

Igyekeztem, hogy lehetőleg minden levéltári anyagot kiaknázzak s jó lelkiismerettel mondhatom, hogy munkám nagyrészt eddig ismeretlen adatokon épűlt. Erre az időszakra leggazdagabb a bécsi cs. és kir. házi- udvari- s állami- (máskép titkos)-levéltár, azonkívül a bécsi hadi levéltár s annak registraturája és ugyancsak a bécsi kamarai levéltár. Az ezekben található tömérdek anyag átdolgozását az tette lehetővé, hogy Bécsben két évet töltöttem mint az ottani történetkutató intézet tagja. A Közoktatási m. k. Miniszteriumnak Bécsbe kiküldetésemért hálás köszönetem e szerény munkám által is. A bécsi levéltárak anyagán kívűl a hazai, főkép az erdélyi városi levéltárak nyújtottak tetemes adatot. Lementem Bukarestbe is kutatás czéljából, de az oláh levél-

tárak vajmi szegények erre a korra. Lembergben a gróf Ossoliński nemzeti intézet kézirattárában néhány érdekes adatot találtam a lengyel beavatkozás történetére, a krakói egyetemi könyvtár kéziratai között megtaláltam a havaseli harcz jóformán egyetlen részletes leírását. A nyomatott kútfőket természetesen mind felhasználtam, a hol valami újat nem találtam szükségtelennek tartottam idézni.

Hálás köszönetemet kell kifejeznem a M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának munkám kiadásáért, úgyszintén a használt levéltárak igazgatóságain kivül Szilágyi Sándor úrnak, a ki kutatásaimban nagyban elősegített s dr. Károlyi Árpád úrnak, hogy regestáit rendelkezésemre bocsátotta.

Ezzel a t. olvasó közönség elé bocsátom igénytelen munkámat. Történettudásunkhoz ha csak egy szemernyivel is sikerült hozzájárúlnom, jó igyekezetemért megjutalmazva érzem magamat.

Budapest, 1882. junius hava

Szádeczky Lajos.

XV.

A prágai udvar határozatlansága. Királyi biztosokat nevéznek ki Erdélybe, a kik a pénzsegély késése miatt sokáig Szatmáron vesztegelnek. Jelentéseik s véleked ésük a vajda felől. Báthori Zsigmond s a lengyel kanczellár készülődései. Huszár Istrán küldetése Zsigmondtól Bocskaihoz. Básta zsoldosai féktelensége.

A prágai udvar magatartását Mihály vajdával s Erdélylyel szemben mindvégig a határozatlanság jellemzi. Húzzák-halasztják a legfontosabb ügyek elintézését is, nincsennek tisztában, hogy mit tegyenek. A régi átok, a késedelmezés, folyton-folyvást ott kísért erdélyi politikája felett. — Sok beszédnek sok az alja. A nagy tervezgetés Erdély miként kormányzása felől füstbe ment. Kormányzót nem mertek kinevezni, mert mihamar észre kellett venniök, hogy nyakukra növeszték a vajdát. Eszközül szánták Erdély meghódítására s íme arra ébredtek, hogy versenytárssá lett a szép ország bírásáért. A hű szolga, a szövetséges dicsfényéből az ellenség, a magának hódító harczos sötét alakját látták mindinkább kibontakozni. Mit tehettek tehát?! Húzták-halasztották a végleges elhatározást, a kormányzóság rendezését: tett helyett egyelőre a szóhoz, a diplamacziához folyamodtak.

Rudolf 1599. decz. 6-án két királyi biztost nevez ki: báró Ungnád Dávidot és Székely Mihály szathmári kapitányt. Utasításúl adja, hogy siessenek Erdélybe a vajdához, vigyék meg szerencsekívánatát az ország meghódításához, biztosítsák atyai jóindúlatáról, szerezzenek biztos tájékozottságot az erdélyi viszonyokról, tudósítsanak szorgalmasan mindenről: mit akar a vajda, mi czélja Erdélylyel, mit lehetne tenni a hadsereg szervezése, az ország védelme tekintetében; a birtokok adományozásában szorítsák meg a vajdát, de kíméletesen, csinnyán bánjanak vele; tudósítsanak a zsákmányról, a talált kincsekről s a lefoglalt irományokról. Szóval lássanak mindent, írjanak mindenről, s szolgálják híven a király érdekeit a vajda mellett. [1])

[1]) Rudolf levelei M. vajdához, Ungnád Dávidhoz, Székely Mihályhoz, Carlo Magnohoz, s a biztosoknak adott utasítás közölve Szilágyi S. Erd. O. gy. Eml. IV. k. 443 l. — Hurmuzaki: Documente etc. 371 l. —

Hogy azonban a király biztosai beérkezte előtt is megnyugtassa a vajdát, előre küldi egyik udvari emberét, Carlo Magnot. Valóban a megnyugtatásra nagy szükség volt, mert a vajda nem tudta mire vélni a hosszas hallgatást. Első futárját Őrmény Pétert, a ki a győzelem hírét hozta (a nov. 4-iki levéllel), jó ideig késleltették társaival az udvarnál, bár előzékenyen fogadták, szép ajándékokkal, arany ezüst lánczokkal ékesítették fel őket, de vissza csak decz. 3-án indítják a segélypénz igéretével és hangzatos levelekkel a vajdához. De ez a visszaindúlás sem volt egyértelmű az Erdélybe visszatéréssel, sem a kir. biztosok kinevezése a vajda mellé sietéssel.

Mind a vajda követje, mind a biztosok, mind az előre küldött futár Carlo Magno megrekedtek Szatmáron. Nem volt pénz s pénz nélkül nem mertek bemenni Erdélybe. Őrmény Péter még Pilsenből megírta urának, hogy a király nemcsak segélypénz adását elrendelé a kassai fizetőmesternél, de még ajándékot is igért, hogy külön követ által küldeni fog; az útból pedig egyik követtársát azzal a hírrel küldötte előre, hogy Carlo Magno nagyszerü ajándékot, 12000 aranyat érő lánczot visz a vajda számára, melybe a király képe van foglalva. Őt ugyanis azzal indították el az udvarból, hogy a pénzsegély felől az intézkedést a biztosoknál találja, azok pedig mitsem tudtak arról. A mint Őrmény, Carlo Magno s a kir.biztosok, deczember 30-án Szatmárt találkoztak nagyot néztek egymásra, hogy egyiknél sincs pénz, sem aranyláncz. Mindenik a másikra számított s kölcsönös volt a csalódás. Pedig Fehérvárról rosz hírek érkeztek, a katonaság tombolt, dühöngött a fizetetlenség miatt s a vajda épen Őrmény Péter jövetelével csitította lázongó zsoldosait. Erdélyben a hír megkétszerezte az érkezendő ajándék értékét s segélypénz összegét. Hogy mehetnének be tehát üres kézzel, hisz a vajda a legvégsőre ragadtatná magát.

Őrmény Péter napról-napra elkeseredettebb, kudarcza felett kétségbe van esve. A vajda meghagyta volt neki, hogy a segélypénz nélkül vissza ne térjen semmiféle puszta levéllel. A biztosok igyekeznek őt vígasztalni s jó reménységben tartani, hogy előbb-utóbb érkeznie kell a pénznek Bécsből, vagy a kassai fizetőmestertől; de nem tudták eloszlatni rémképeit. Nemcsak kegyvesztéstől, már

még kivégeztetésétől is tartott; sőt a biztosokat is rémítgette, hogy üres kézzel be ne menjenek, mert a vajda zsold után kiáltozó katonáinak oda dobja őket áldozatúl. A vajda is csak ember (mondogatá — a mint sok mindenféle hír szivárgott Erdélyből), neki is megvannak a maga hibái, nem lenne csoda, ha hűségében megfogyatkoznék, mikor látja, hogy követeit oly soká feltartóztatták s utóljára is pénz nélkűl bocsátják el. Mert a vajdát — úgymond — sokféle tanácsosok környezik, nemcsak oláhok és ráczok, hanem erdélyiek is, a kik pedig ő felsége iránt nincsennek jó szívvel — már is példálózgatnak, hogy Báthori Zsigmond is átengedte az országot, de mikor sem Miksa főherczeg be nem jött, sem segélyt nem küldöttek, újra behívták Zsigmondot. Igy ébresztgetik a vajdában az elszakadás vágyát, azon közben magok között súgnak-búgnak a vajda ellen. El akarják szakítani ő felségétől, hogy így meggyengítve, könnyebben elbánhasssanak vele.[1]) Sok gúnyolódó beszédük között az sem volt utólsó, hogy ő felsége a vajdával úgy bánik, miként gyerekkel vagy bolonddal szoktak, kinek almát mutatnak, de oda nem adják. [2])

Ily kétség között teltek a napok Szatmárt. Külön futár érkezését a pénzzel hiába várták. A mint jan. 5-éig semmi biztos hír nem érkezett, Őrmény elkeseredve, félig kétségbeesetten arra határozta magát, hogy visszatér Bécsbe, Mátyás főherczeghez, a hol az időközben kiküldött oláh követeket is (Mihálcsa bánt s Stoikát) találni vélte.[3]) Vissza is indúlt, de egy váratlan hír megdöb-

---

[1]) A biztosok jelentései Rudolfhoz s leveleik az udv. tanácsosokhoz 1599. decz. végéről s 1600. jan. elejéről. *Ungnád a királynak* decz. 17. 18. 19. (Halmi) 20.; 22. (Ordód) 23.; Szatmárról decz. 24. 25. 30. 31.; január 2., 3., 5., 8.; jan. 10. 13. (Munkács); január 18. 20. 21. 22. (Szatmár). — *Mihály vajda* Mátyásnak január 3.; a kir. biztosoknak jan. 21.; *Ungnád* Mátyásnak jan. 3.; *Nyári* Pál Mátyásnak jan. 8. (Várad), *Székely* M. Mátyásnak jan. 16. (bécsi titk. lt. Hungarica, Turcica o. és a hadi levéltár).

[2]) *Ungnád Rudolfnak,* jan. 24. Szatmárról Olyan beszédeket kell hallanunk »die Ew. May. treuen dienern mir und andern das herz durchdringen und schneiden möchten .... Ihn (t. i. M. v-t) in solche gedanken stürzen, als dass man ihn für ein narren oder khind halt, denen man ein apfel zaigt und doch nicht gibt.« (bécsi titk. lt.)

[3]) *Ungnád a királynak*, jan. 7. (bécsi titk. lt.)

bentette s Kassán feltartóztatta. Itt találkozott egy Bécsből jövő oláh futárral, Pribék Mátyással. Ettől hallotta, mily messzire mentek a követelésben az újonnan kiküldött oláh követek, kik nem kevesebbet kivántak, mint hogy a vajda Erdélynek örökös ura, kormányzója s független fejedelme legyen (possessor, gubernator et absolutus patronus) [1]) s hogy ötszáz ezer forintnyi hadisegélyt kapjon. Az udvarnál elhűltek eme kivánalmak hallatára s kitérőleg feleltek, hogy a kir. biztosok által fognak válaszolni.

Őrmény nem helyeselte a követek ily merész fellépését, tudta, hogy Mihálcsa bán s Stoika személyes érdekből mindenkép azon vannak, hogy a vajda Erdélyt megtartsa, arra számítván, hogy így ők is, mint első tanácsosai, várak és jószágok birtokába jutnak, mi a zárt Erdélyben sokkal többet érő s kecsegtetőbb, mint a nyilt Havasalföldén, az ellenség torkában. Őrmény félt, hogy a követek maguktartásával törésre viszik a dolgot a vajda és a király között, azért rászánta magát, hogy lehető ellensulyozásukra visszatér Fejérvárra, miután a fizetőmestertől a pénz felől is némileg megnyugtató biztatást nyert.

*

Az udvarnál nem voltak tisztában a vajdával, hitele meg volt ingatva, azt sem tudták barát-e, vagy ellenség. Legközelebbi következménye lett ennek a határozatlanság és habozás a felett, küldjék-e neki a segélyt, vagy ne. Ebből folyt aztán, mint egyik lánczszem a másikból, hogy a kir. biztosok megrekedtek Szatmáron. Activ helyett passiv szerepre lettek kárhoztatva. Csöndes szemlélődésben, váltogatva kétes izgatottsággal, telik nap nap után. Irogatják az Erdélyből szállingozó híreket, egyszer az égig magasztalva, máskor sötét színekkel festve a vajdát s czéljait. *Ungnád* pessimistikus hajlamú, nem könnyen bízik az emberekben. Tolla kétélű, egyszer légvárakat rajzol, mi mindent lehetne véghezvitetni a vajdával, másszor a sárba rántja le, a szerint a mint a hír szállong a Királyhágó felől. Ma minden nemes iránt érzéketlen emberi-szörnyeteg nála a vajda, ki csak pénz után

[1]) *Ungnád Rudolfnak,* jan. 13. Munkácsról (Eredetije a bécsi kamarai ltb. Hung. 14,406. fasc.) Ugyancsak a biztosok, febr. 2-ról Nagy-Bányáról (bécsi titk. lt.) és a többi jelentéseikben.

kiáltoz, kapkod és tombol, [1]) holnap ellenállhatlan hódító, a kivel el lehetne foglaltatni Bulgáriát, Szerbiát — a minél a vajda jó kedvében olykor tovább is ment, nem akarván kevesebbről tudni, mint Konstantinápoly falai megdöngetéséről —. A számos követségben forgódott Ungnádnál szép élettapasztalatával nem áll mindig arányban emberismerete. A vajdáért korántsem rajong, de hasznavehető embernek tartja. Még kevésbé szereti az erdélyieket, azt tartja, egy erdélyinek sem lehet hinni, mindenikükben egy-egy cselszövőt lát, kik csak arra törekednek, hogy összeveszítsék a vajdát a királylyal, hogy így a két versengő között a harmadiké — az övék — legyen a győzelem. Nem bízik hűségükben, nem bizik tehetségükben, fenmaradtak gőgös szavai: »neki tizen hat éves korában volt annyi esze, mint az erdélyi tanácsosoknak vénségükre.« Követtársa *Székely Mihály* szintén feltétlen híve királyának, de a mellett magyar ember. Nem gyűlöli az erdélyieket, de bizonyos bámúlattal, mondhatnók rajongással csügg Mihály vajdán. Nem ment az elfogúltságtól, de van benne politikai eszély. Ungnádnál sokkal határozottabb, tolla nem irányúl a szélkakas után, kósza hírek nem teszik lengő náddá. — A vajda szolgálatait nagyrabecsüli s bizik benne, sürgeti irányában a méltányosságot, méltányos kívánalmai kielégítését. Már decz. 14-én védő szót emel mellette. Nem kell minden kósza hírnek hinni — úgymond — a mi a vajda felől kering. Mindaddig, míg az uralkodó házból nem küldenek valakit kormányzóúl Erdélybe, a vajda tart arra igényt, mert életét tette érte koczkára. Ám a szultán édesörömest átengedné neki Erdélyt, s mindent, a mit elfoglal, csak állana hozzá. A királynak nem volt még olyan szolgája, a ki oly kevéssel annyit kivitt volna, de viszont nem is volt még olyan ellensége, mint ő belőle válnék, ha elkeserítik. A vajda becsületes és erélyes, a szerencse kedvez neki, mert merész, — katonái szeretik, mert bőkezű. Hátha még a török segélye hozzájárúlna, ki bírhatna akkor vele?! [2])

---

[1]) A febr. 2-iki jelentésben: M. v. »nach nihtem andern, als allein nach dem gelt schreÿt, tobt und wiet« (bécsi titk. lt.)

[2]) *Székely Mihály Barvitius* titk. tanácsosnak dec. 14-röl (a bécsi titk. ltb.) »Er ist redlich u. geschwindt, glickt ihme durch sein geschwin-

Székely Mihály nagyon határozott tanácscsal lép fel. (decz. 25.) Hagyják Erdély kormányzását a vajda kezében, s biztosítékúl vegyék az udvarba fiát, növeljék fel ott s házasítsák is ki onnan. Nem lát más módot, hogy a vajda eddigi hűségében megtartható legyen, *mert Básta nagyon elkeserítette.* Meggondolandó, nem jobb-e, hogy élethossziglan önkényt neki engedjék Erdélyt, mintsem a török szövetségbe űzzék, a mikor nemcsak hogy Erdély és Oláhország elvész, de Magyarország is nagy veszélybe kerül. *Nem kell a már egyszer megfogott madarat elbocsátni azért, a mely még a levegőben repdes.* Inkább kell hinni annak, a mit a szem lát, mint a mit a fül hall: már pedig a mit Mihály vajda tett és szerzett, az csakugyan szemmel látható s kézzel fogható.[1])

Majd elkeseredéssel ír a pénzsegély késedelmezése felől (jan. 5. és 10-én.) Sok gúnyt és gyalázást kell a miatt hallanunk és békével elnyelnünk. A vajda zsoldosai dühöngenek, sokat is beszélnek a levegőbe, nem gondolják meg, hogy a szó szájról szájra száll, inkább tüzes vasat tartanának addig szájokban. Ismétli, hangsulyozza újra és újra, hogy ha Mihály vajdát megtartják, nagy nyereség, ha elvesztik, pótolhatlan kár. Nem kívánhat a vajda olyasmit, a mit meg ne lehetne neki adni, azonképen nem lehet neki oly sokat adni, hogy azt vissza ne térítené. Hej, nem jól mennek nálunk a dolgok! — sóhajt fel — a beszédből és írásból kevesebb is elég lenne, tenni is kellene már egyszer! A ki a vajdáról rosz híreket terjeszt, nem barátja az az osztrák háznak, de sőt ellensége s mint olyan irígyel ily sokat érő szolgát. Küldjék már a pénzt, mert a katonák türelme szakadtára jár, ha mégis késik, gyalázni, szidalmazni, a sárban meghurczolni fogják a király nevét. Pedig a királyi tekintély drágább kell hogy legyen aranynál, ezüstnél, — pénz csak akad mindenfelé, de olyan hű szolga, mint a vajda, nem minden bokorban.[2])

dickheit, das kriegsvolck zucht ihme gern zu seiner freygebickheit halber« stb.

[1]) *Székely Mihály Barvitiusnak* dec. 25. . . . »dass wir nicht den vogl, den wir gefangen haben, auslassen, umb ein, der in lifften fleugth« (bécsi titk. lt.)

[2]) *Székely M. Barvitiusnak*, jun. 5. és 10. . . . »mir gefellt nicht wie man da beÿ uns procediert, mit reden u. schreÿben meht man mit wenigern auskhumen.« (bécsi titk. lt.)

Székely ilyen teljes önérzettel és meggyőződéssel írott dicséneket később maga sem zengett volna a vajdáról. Sok volt ebben a jóhiszemű elfogúltságból; de az ügybuzgalom, melyből eredett, a határozott magatartás, mely abban nyilvánúlt, mutatják, hogy a mit írt az komoly meggyőződése volt.

*

Abban teljesen igaza volt Székely Mihálynak, hogy az erdélyi viszonyok nagyon válságosak voltak. — A dolgok mindinkább bonyolúltak kívűlről is. Mindenki természetesnek fogja találni, hogy Báthori Zsigmond nem merenghetett tétlenűl Erdély sorsa felett. Tudta, hogy ő döntötte veszélybe a szerencsétlen országot; legyilkolt testvérének véres árnya meg-megjelent álmaiban, éreznie kellett, hogy »a legyilkolt atyafinak vére boszszúért kiált fel az egek egére.«

Zsigmond mikor hallotta Endre halálát, gondolta ő azt — úgymond — hogy nem lesz jó vége a dolognak, mert a fejedelemnek két nyúllal volt dolga, a római és a török császárral s ő mindkettőt csak heczre használta. Kornis árúlta el mind őt, mind Endrét, de kerűljön bármibe, azt az embert megöleti.« [1])

Nemcsak őt döbbentette meg Endre megöletésének híre, a lengyel kanczellár is, amint hallotta, összecsapta kezét feje felett s félóra hosszat siratta szerencsétlen rokona szomorú sorsát. [2]) A bosszúérzete beférkőzött az ő szívébe is s a mint egyszer a vajda Moldovára támadott, a bosszúállás vágya egygyé forradt országa érdekével.

Zsigmond sógoránál Zamojskinál hosszasabban időzött, többször volt kihallgatáson a lengyel királynál is, a ki két óra hosszat is beszélgetett vele egész bizalmasan.

Jó eleve kezdette egyengetni az útat az Erdélybe visszatéréshez. Zamojski biztatta, hogy visszahelyezi régi fejedelemségébe, ha utólsó mentéjét is érte kellene adnia; csak türelem, télen nem lehet, de nyáron dologhoz látnak.

Zsigmond deczember végén kamarását, az ifjú Huszár Istvánt

---

[1]) Herberstein Fr. és Hofkirchen Á. a kir. biztosoknak N.-Bányáról jan. 22. (a bécsi titk. ltb.)

[2]) Ungnád jelentésében jan. 13-ról (bécsi kamarai lt.)

járatja az erdélyi végekben. A kassai fizetőmester kéme Samborban találkozik vele s jó Báthori-pártinak adván ki magát, meglepő híreket hall tőle Zsigmond hadi készületeiről. A kassai fizetőmester (Unterholzer János) siet is (decz. 17.) ezekről tudósítani Bástát, hogy vigyáztasson Munkácson, Huszton és mindenfelé Huszár Istvánra: jó fogás volna! [1]) De Huszár megelőzte az őrszemeket, decz. 29-én már Szent-Jóbon volt Bocskainál, a kihez urától küldetése szólt. Arra kérte Bocskait, ne nehezteljen rá s vesse magát közbe érette a királynál, hogy vegye újra kegyelmébe. Bocskai nem csinált titkot Huszár küldetéséből, közölte azt mindjárt a királylyal és befolyásosabb tanácsosaival [2]). De mindez nem zárta ki, hogy szívélyesen ne fogadják a bujdosó Báthori követét. Nagy vendégséget csaptak tiszteletére Szent-Jóbon, melyen jelen voltak a vidéki urak legnagyobb részt. Ott volt somlyai Báthori István, a nagyváradi parancsnok Nyári Pál, Gyulafi, Dengelegi Miklós, Kardos András (Bocskai gyalog kapitánya) s még többen. Tánczoltak, mulattak nagy vígan, mintha egy szebb jövő hajnalát köszöntenék. [3]) A kir. biztosok minderről tudomást vettek. Nyári ugyan (úgylátszik: színből) elfogatta Huszárt, Váradra csalván magával s vasra is verette, de másnap már szabadon látták fel s alá sétálni a vár udvarán.

Ungnádnak sehogy sem tetszik a Huszár István dolga, gyanús előtte mindenki, a kivel az érintkezett. Nyárinak rögtön ír a szabadlábra-helyezés hírére, hogy gondolja meg, mily nagy felelősség háramlik reá, ha Huszárt elszalasztja. Mert az bizonyára affajta jó-madár, a ki tudni fogja, Zsigmond s a lengyel kanczellárral miben mesterkedik s kikkel fújnak egy követ Erdélyben és Erdélyen kívül. Azért kár sajnálni tőle egy pár vasat s szállásául a legbiztosabb bástyatornyot. Bocskainak, ha százszor mondaná sem hiszi el Ungnád, hogy Huszár levelet is ne hozott volna Zsigmondtól, úgy látszik, — jegyzi meg gúnyosan — a jó Bocskai

---

[1]) Undterholzer János levele Bástához Kassa dec. 27-ről, a bécsi hadi lt. registraturájában, 50. sz. a.

[2]) Bocskai levelei Huszár küldetéséről közölve Szilágyi S. Erd. Orgy. Eml. IV. 464. l.

[3]) Ungnád levelei jan. 22. 23., Barvitiusnak, 24. Nyári Pálnak stb. (bécsi titk. lt.)

két úrnak szeretne szolgálni. Huszárnak az ördög higyje, hogy csak azért jött volna, hogy Bocskai kegyelmet eszközöljön urának a királynál. Kardos és Dengelegi szavára nem ád semmit, mert tizenhárom próbás báthoristák, úgy annyira, hogy az előbbi Zsigmondot »király«-nak czímezgette maga Székely Mihály előtt is. Az meg épen nagy szálka Ungnád szemében, hogy Báthori István oly szabadon járat embereket levéllel Lengyelországba. Ungnád maga óhajtaná, hogy vezesse Huszár vallatását, mert attól tart, Bastát a magyar urak körűlveszik s jóhiszeműségét felhasználva, az egész dolgot elsimítják. Nyárinak hűségében ugyan nem akar kételkedni, mégis czélszerűnek tartaná, hogy Várad is, Husztnak példájára, német őrséggel láttassék el, a magyar katonáknak, kik úgy is legnagyobbára lovasok, a városon kivűl épithetnének valami faerődöt. Ezzel eleje vétetnék annak a feltűnő visszás állapotnak is, hogy a várban most egyik vendég a másikat éri, folytonos benne a dínom-dánom, úgy hogy gyakran éjente is őrizetlenűl s tárva-nyitva vannak a kapuk. Hiába, a vér meg nem tagadja magát; Erdély s a Végek egy húron pendűlnek, rokonság, atyafiság erős kötelékek. [1])

Huszár István missiójával egy időben Nagybányán Zsigmond négy szolgájának jöttek nyomára, a kik Erdélybe igyekeztek. Kocsisoknak mondották magokat, de a bíró előtt, a kihallgatásnál, oly dolgokat beszéltek, a miről kocsisok nem szoktak tudni. Egyikök többek közt azt is mondta, hogy Zsigmond gyakran órákig elbeszélgetett vele, karonfogva sétálgatván együtt a mezőn. Úgy sejtik, másféle madaraknak kellett lenniök. Zsigmond fent Königsbergben tartózkodik — mondják, — egészséges, jól érzi magát, lengyel főurak és főpapok látogatják, — lengyel, kozák és tatár katonák környezik, feles számmal vannak körűlötte erdélyiek is. Tudtak ez állítólagos kocsisok Huszár küldetéséről is, a kit — úgy mondák — Katona Mihály kolozsvári bíró küldött volt Zsigmondhoz. Katonát később az oláh katonák kegyetlenűl legyilkolták, szakálát szálanként tépték ki s nagy kínzás után torkát vágták el. [2])

[1]) Ungnád levelezése e tárgyban, jan. 22., 23. Barvitiusnak; jan. 21., 24. Nyári Pálnak. — Básta Ungnádnak jan. 29. stb. (bécsi titk. lt.)

[2]) Herberstein és Hofkirchen fentebb idézett levele.

Székely Mihály később arról értesült, (a mint febr. 7-én a királynak jelenti) hogy B. Zsigmond a lengyel kanczellárnál tartózkodik, a ki három lengyel vajdával szövetkezett, hogy egy milliót adnak neki hadiköltségre, a melylyel Mihály vajdát Erdélyből kiűzze; követet is küldöttek volna már Konstantinápolyba, hogy Zsigmond fiörökös nélkűl kimúlása esetén az erdélyi fejedelemségbe a porta a kanczellár fiát igtassa be s így Erdély török és lengyel védnökség alatt álljon. [1])

Minden jel arra mutatott, hogy B. Zsigmond nem fogja összetett kézzel nézni az Erdély szinpadján megindúlt dráma lefolyását. Első lépésére, a kegyelemkérésre a királynál, az lett a visszhang az egyik kir. biztos Ungnád részéről (jan. 23): soha, de soha nem tanácsolná, hogy Zsigmond kegyelmet kapjon, sőt inkább, hogy kézre kerítsék s olyan börtönbe vessék, a melyet örömest váltana meg napjában tízszer a halállal, — követeljék kiadatását, vagy tűzzenek ki fejére díjat, csakhogy megkerítsék élve vagy halva.[2])

B. Zsigmond és a lengyelek készűlődését annál kevésbé lehetett félvállról venni, mert mind Erdélyben, mind a Részekben nőttön-nőtt az elkeseredés. A mit amott a vajda martalócz hadai műveltek, itt Básta zsoldosai űzték. A zsoldhiány miatt rablás, dúlás volt itt is napirenden. Básta nem kímélte a nemesek portáit sem, katonákat szállásoltatott be hozzájuk. Katonáinak egyenként napjára egy pint bort, két kenyeret, egy font húst rendelt a szállásadótól. A nép megtagadta, ellenvetvén, hogy nem bírják meg. — A katonák zsarolták, fosztogatták a népet. Rájok rontottak házaikban, a férfiakat elverték, kaszabolták, a nőket üldözték, asszonyok és leányok sokszor az ablakon át szöktek ki s rejtőztek el előlök. Az elkeseredés általános volt. A megyék sulyos vádakkal, erős panaszszal készűltek fellépni Básta ellen a pozsonyi országgyűlésen. Ungnád, Rákóczi Zsigmondhoz utazván Munkácsra (jan. 10-én), hogy kölcsön felől alkudozzék vele a király nevében, alkalma volt a katonáktól véresre vert jobbágyo-

---

[1]) Székely Mihály jelentése Rudolfnak, Kolozsvár 1600. febr. 7. (Eredetije a bécsi titk. ltb.)

[2]) Ungnád Barvitiushoz, jan. 23-iki levelében. (bécsi titk. lt.)

kat látni, alkalma volt hallani Rákóczi kifakadásait Munkács vidéki falvai feldúlatása — s Regécz, Szerencs, Mád, Szántó, Tállya városokban szenvedett kárai miatt. Elannyira, hogy Ungnád — bár görbe szemmel nézett reá Bástа — meg nem állhatta, hogy ne figyelmeztesse levélben a generálist katonái űzelmei káros következményeire.[1])

XVI.

Az erdélyi viszonyok. Az oláhok Erdélyt mind-jobban megszeretik. Farsangi ünnepélyek. M. v. terve Moldova ellen.

Bent Erdélyben a vajda haladt a maga útján, kitűzött czélja felé, elszántan, bízva a példaszóban, hogy: a ki mer, az nyer.

A szabad levegőben repdeső madárhoz hasonlította magát, szabad annak ágról-ágra szállni: ő Erdélyre szállt, ott rakott magának fészket,[2]) s e fészket nagyon megszerette, ahoz erősen ragaszkodott. Csak ha a király talál valakit, aki érdemesebb Erdélyre mint ő, akkor fog csak engedni — mondogatá. — Czíme, melyet kiadott rendeletein, vagy levelein használt, ez volt: Mihály havaseli Oláhország vajdája, ő cs. és k. felségének tanácsosa, Erdélyben helytartója, Erdélyben s a hozzátartozó részekben levő seregének főkapitánya. — Intézkedései arra irányúltak, hogy mennél jobban megvesse lábát Erdélyben. A székelyeknek visszaállította régi kiváltságaikat, egy nov. 28-án kelt diplomával.[3]) Bojárjainak jószágokat kezdett adományozgatni, pl. Mihálcsa bánnak Maros-Ujvárt, a többiek is beleszerettek Erdélybe, vágytak az erdélyi földesuraságra. Igy ezekből egy erős oláh párt képződött (a mennyiben pártnak nevezhető), a mely hallani sem akart arról, hogy az országot a vajda a királynak átengedje. Élén ezeknek Mihálcsa bán s Stoika állott, a vajda első tanácsosai. Az előbbi eszes, ravasz, nagyralátó, hajlottkorú férfi, a vajdának jobb

[1]) Ungnád Rudolfnak jan. 7. Szatmárról. Ungnád Bástának jan. 10., 13. Munkácsról jan. 22. (Szatmár). (bécsi titk. lt. Hung. Turcica.)

[2]) Ungnád Rudolfnak 1599. dec. 25. »Er wajda sei wie ein vogl in lüfften, hab ihm ein nest in Siebenbürgen gericht . . .«

[3]) Közölte Szabó Károly: Történelmi Tár 1880. évf. 789. l.

keze az utóbbi ügyes, ambitiosus, a ki céljához az eszközök megválasztásából legkevésbé sem csinál lelkiismereti dolgot, így később a tolmácsolásnál elferdítéseivel sok zavart okozott a vajda s a kir. biztosok között. Nem hiányoztak (bár az oláhok közzűl kevesen lehettek), kik mindenekfelett a királylyal való jó viszonyt akarták fentartani, mintegy ösztönszerűleg érezvén (egész helyesen,) hogy abban rejlik a vajda ereje. Ezek között legőszintébbek a tirnovai érsek, meg Őrmény Péter s később Kulcsár Radul (egyik főfőbojár). Őrményre azért amazok kígyót-békát kiáltottak, árúlónak nevezték.[1])

Az erdélyiek közűl őszintén alig csatlakozott egy is e két irányhoz. A legnagyobb rész reménykedve várta Fortuna szekere megfordúlását, — titkos óhajjal lestek minden változást, kárörvendve fogadták a bizalmatlanság és meghasonlás szállingózó híreit a király és a vajda között, — lázas örömmel, alig leplezve vérmes reményeiket, üdvözölték a vajda újabb kalandos terveit Moldova ellen s még magok bíztatták újabb hódításokra, mert a zavarosból elveszett szabadságuk kihalászását remélték. Csak az igy fel-felcsillámló reménysugár tudta enyhíteni némileg az országos gyászt. A jelen keservét csak a jövőbe vetett hit és remény édesítgette. Még így is hányszor csendűlt meg a panasz hangja, hogy inkább készek egy szálig elveszni, mintsem a vajda zsarnokságát tovább tűrjék.[2])

Erős rövidlátás kellett volna ahoz, hogy mindezt a vajda ne lássa. Látta — s nem is hunyt szemet rá. A várakat oláh őrséggel rakatta meg féltettebb kincseit Havasaljára küldötte, — úgy az erdélyi főurak azon részét is, kikben legkevésbé bízott, beküldötte fiához, másik részét maga körűl tartotta udvarában, a gyanúsított Kornistól pedig elvette serege fővezérletét s Székely Mózesre bízta.

---

[1]) Ungnád, jan. 13. jelentésében (bécsi titk. lt.)

[2]) *Ungnád Rudolfnak* 1599. dec. 17. »Die Siebenbürger sollen, da Ir May. nit drein schlagen, willens sein, lieb alle zu sterben, oder ihne (M. v.) zu tod zu schlagen, ehe sie den tyrannen in die leng leiden wöllen, darumb er sie von einander absondert, u. die vestungen mit Walachen besetzt (bécsi hadi lt. registraturája, 64. sz. a.)

Természetesen a Székelyé is csak amolyan színpadi vezérség volt, a valódi vezéri szerepet hogy bocsátotta volna ki a vajda saját kezéből, mikor egyedűl csak seregére támaszkodhatott. Ámde a hadseregeknek akkor sem húllott manna az égből, akkor is pénz volt a fő, a nervus rerum gerendárum. S ez volt a vajdának achillesi sarka. Kétszeresen érzékeny olyan férez hadsereggel szemben, melyet semmi más, csak a zsold tartott össze. Pedig a vajda folytonos pénzzavarban szenvedett, a zsold fizetésével mindegyre hátrálékban volt. Ez korántsem válhatott a fegyelem előnyére. Nem egyszer zúdúl fel és kiáltoz a katonaság zsoldért, a vajda mézes-mázos igéretekkel s rendesen a kir. biztosok jövetelével csilapítja őket. A martalócz had aztán megragadott minden alkalmat, hogy kárpótolja magát: az erőszakos kárpótlást bizonyára nem a vajda, a lakosok szegénysége bánta. A diadal első mámorában azt hitték, akár kanállal ehetik az aranyat és ezüstöt. De a mámorra kiábrándulásnak kellett következnie. Az összeharácsolt kincs mihamar leolvadt. A Báthoriak töméntelen gazdagsága, a családban nemzedékről-nemzedékre gyűjtött arany és ezüst »marha«, tálak, billikomok, ékszerek, melyet szekereken vontak a győzelem után Fejérvárra be, elég volt arra, hogy látásukon a vajda szeme szája ellálljon: óh, mennyi zsold került volna ki ebből! kiáltott fel; de nem volt elég arra, hogy a zsoldosok kincsszomjának hónapokon át tápot nyújtsanak, hogy azzal mindvégig töltözzenek. A dinom-dánom, ünnepélyek, lakomák eleinte napirenden voltak, az élvvágy nem ismert határt, lázas izgalomban tartotta a kedélyeket, sietve ürítgették az öröm poharát (nem is álmodva, hogy oly hirtelen üröm-pohárrá változzék), a mai nap mámorában ki gondolt volna a holnapra. Néhány hét és hó múltán a farsangi ünnepélyek fénye csak a köz-nyomor sötét árnya takargatására szolgált, s a fitogtatott kül-pompa rongyokat fedezett. Január 16-án fényes ünnepélyt tartott a vajda Gy.-Fejérvárott. A város hangzott a vígságtól. Díszmenetet rendeztek, melyben részt vett a vajda maga is. Tündökölni vágyott (tudta miért!) csüggedő zsoldosai előtt, vakítani akarta az erdélyi nemességet s a kiszipolyozott népet. Legdíszesebb ruháit ölté fel, ragyogtatta magán a Báthoriak ékszereit, lovainak pompás szerszámai mesés gazdagsághoz voltak illőek. Oláhjai

fantásiájára máskép is akart hatni: paripáját a tirnovai érsek által szentelt vízzel hinttette be.[1]) Íme a felkent: az Augustus!

E színpadias tűntetés nagyobb hatással lehetett az egykorúakra, mint mi reánk. Nekünk a sárgult levelek, a mult emlékeinek eme letéteményesei, bepillantást engednek a színfalak mögé is. Ott pedig mi tárúl elénk? Üres kincstár, zsoldhátrálékok, kölcsön után kapkodás, gyorsan egymást követő adókivetés, segélysürgetés a királynál, szóval örökös pénzzavar. Pedig katonasága bizalmát nem szabad volt engednie hogy megrendűljön. Mi lett volna belőle az ellenséges ország közepette? Mihelyt egyszer meglazúl a hadait összetartó kapocs, kész a bukás, vége a pünkösdi királyságnak. A katonaság tartása pedig sok pénzbe kerűlt, havonként 98,000 tallérra rúg a zsold.[2]) A király évenkénti 100,000 frtnyi segély *ígérete* mily elenyésző csekélység e mellett. Az akkor óriási teher, a szegény adózó népet, a misera plebs contribuens-t nyomta.

A királyi segélyből 1599-re hátra volt még 75,000 frt. De Prágában e felől nyugodtan aludtak. Nem volt pénz ott sem, fillérenként kellett összegyűjteni. S a mikor összegyűlt is némi összeg, nagyon meggondolták, küldjék-e tehát a vajdának. A kir. biztosok Szatmárról sokáig hiába rimánkodnak. Három kir. rendelet érkezett közel egymásután Kassára a fizetőmesterhez, tiltva a pénz kiadását[3]), a negyedik végre, jan. 11-én, azt hagyta meg, hogy az összehozott 30,000 frtot adják át a commissariusoknak.[4])

Igy a biztosok valahára felszabadúltak a vesztegzár alól. Jan. 30-án indíthatják már egyszer a pénzt, magok másnap indúlnak utána, elszenderűlt aggálylyal, de nem teljes örömmel, közelebb még akkor is a desperatióhoz, mint a vérmes reményekhez. Mert volt mivel tépelődni: megelégszik-e a vajda annyival, mit szól a 45,000 elmaradásához, végezhetnek-e vele valamit a király érdekében. Azzal jóformán tisztában voltak, hogy Erdély

---

[1]) *Ungnád Rudolfnak* 1600. jan. 20. 21-ről (bécsi titk. lt.)

[2]) Ungnád a királynak 1600. jan. 2-ról (bécsi titk. lt.)

[3]) Lassota Emil és Underholzer János fizető-mesterek levele Mátyás főhghez Kassa 1600. jan. 9. (a bécsi titk. lt.)

[4]) *Rudolf Underholzer* fizetőmesternek, Pilsen 1600. jan. 11. (bécsi kamarai lt. 14,406. fasc. Hung.)

átengedését nem fogadja el a vajda az alkudozás alapjául, — de mi történjék akkor? erre nézve újabb instructiót sürgetnek útjokban.[1])

Legközelebbi törekvésük arra irányúl, hogy minél imposansabb legyen bemenetelük, hogy királyuknak becsületére váljék. Tizenöt kocsival, nagy személyzettel indúlnak be: »*mert az erdélyiek kevély, gúnyolódó felfuvalkodott emberek* (írta volt Ungnád a királynak), *kik felségedre teljes világ életökben keveset adtak.*«[2])

*

A vajda ekkor már sokkal tovább ment, hogysem Erdélyből távoznia eszeágában is lett volna. A nagyravágyás szirénje kibontotta előtte aranyhaját, csábos éneke megcsendűlt fülében, varázsának ellenállni nem tudott. Szőtte tovább kalandos terve szálait: most már Moldova elfoglalásához. Alig melegedett meg helye Erdélyben, már is új hóditás vágya izgatta. Kardja nem állhatta hűvelyét, vérre szomjúhozott. Első követsége még vissza sem ért, a második még az udvarnál volt, s már is harmadikat indít Rácz György és Pató Gáspár személyében,[3]) hogy Moldova elfoglalására engedélyt kérjen s követ küldetését a lengyel királyhoz, a ki által az megnyugtatandó lenne, hogy Moldova megtámadása nem akar ő ellene irányzott lépés lenni. A haditanács, jan. 17-én Mátyáshoz intézett véleményes jelentésében, határozottan elitéli a vajda tervét. Kár volna a lengyelt nyakunkra zúdítani — írják — a nélkül is bőviben vagyunk az ellenségnek.[4])

Már e követség küldése előtt is volt tudomása a királynak a vajda szándékáról. Deczember 22-én Pilsenből megtiltja, hogy Moldovára üssön. Csatolja leveléhez a lengyel király leve-

---

[1]) *A kir. biztosok jelentései a királynak*, jan. 24., 31. (Szatmár); febr. 1. (Váralja); febr. 2. (Nagy-Bánya); febr. 3. (»Culpa«); febr. 4. (»Bedesch-Patak«); febr. 5. (Deés); febr. 6. (Kolozsvár); febr. 7. (Torda); febr. 8. és 9. (Enyed) — (Eredetiek a bécsi cs. és k. titkos ltb.)

[2]) »Berek« jan. 10. 1600. (bécsi titk. lt. Turcica o.)

[3]) Ungnád Rudolfnak Szatmár 1599. dec. 25-én, tudósít a követek odaérkezése felől (bécsi hadi lt. registratura 64. sz.)

[4]) A hadi tanács véleménye Mátyás főhghez, Bécs jan. 17. és jan. 19. (bécsi hadi lt. registratura, 80. sz.)

lét is. Mert a lengyelek is mindjárt észrevették Moldovára készülését.[1])

Mihály vajda ugyan rendes szokásaként hitegetni igyekezett őket, de Zamojski résen állott, tudván, hogy nem zörög ott a levél, a hol nem fúj a szél. — Samborban figyelő hadtestet állított fel, Huszt átadásáért alkudozott. Jan. elején 500 kozák ment ki a huszti úton Lengyelországba, a király s kanczellár ama fenyegetésére, hogy ha oda nem hagyják a vajda zászlaját, javaikat confiskálják.[2]) Minden jel arra mutatott, hogy a Kárpátokon túl ébren vannak.

De a vajdát elhatározásában a királyi tilalom sem ingatta meg. Daczos bizalommal mondotta: ha ott fenn az udvarnál czerszer eltiltanák is ez országtól, ha még annyit beszélnek is össze-vissza a felől, utóljára mégis csak rátérnek, a mit ő akar.[3])

Moldova elfoglalása által foglalkoztatni akarta zsoldosait, hadászatilag erősbűlni kívánt B. Zsigmond és a lengyelek ellen, hátvédet gondolt szerezni erdélyi s havaseli uralmához, védgátúl a Neszter vonalát óhajtván. A királylyal szemben pedig egyes fenyegető szavai elárúlták önző czéljait: ha Moldovát meghódítja — úgymond — a király számára s ő azután sem fog neki hinni és segélyt küldeni, majd fog ő akkor találni mást, a ki hisz neki s fogja segíteni.[4]) Pedig az udvarnál s a tanácsosok körében a moldovai hadjárat terve teljesen népszerűtlen volt. Az egy Székely Mihály volt, kinek a betiltás nem tetszett. Kár volt eltiltani M. v-t Moldovától, — írja — ez őt lehangolja s B. Zsigmondba lelket önt. Mert ő akarja Moldovában megvetni lábát, hogy onnan lengyel s török segítséggel Erdélyt s Oláhországot elfoglalja. Nem árt szerencsét próbálni: tentare non nocet. A lengyel királylyal szemben elegendő mentség lehet az, hogy ő fölsége a vajdának

---

[1]) Közölve Hurmuzaki Documente III. k. 397. l. A lengyel király levele Rudolfhoz, nov. 24-én kelt (kivonatban a bécsi titk. lt. Hung.)

[2]) Ungnád jelenti Rudolfnak 1600. jan. 10-én (a bécsi titk. lt. Turcica.)

[3]) Carlo Magno, Rudolfnak, Gy.-Fejérvár 1600. febr. 4. (u. o.)

[4]) Ungnád Rudolfnak 1600. jan. 5. (bécsi titk. lt.)

megtiltotta a támadást. Hajtsa végre a vajda a maga szakálára.[1])

Utóljára is Székely Mihálynak lett igaza. A támadást hivatalosan eltiltották, máskülönben szemet hunytak rá s a vajda végrehajtotta saját felelősségére; az udvarnál pedig aztán a befejezett dolog előtt meghajóltak. — De ne vágjunk elibe a dolgok menetének.

XVII.

A kir. biztosok Gyula-Fejérvárra érkezése. Audientiák. A vajda minden áron kormányzó akar lenni Erdélyben. Országgyűlés febr. 15-én. Stoika visszaérkezése az udvarból. A vajda ingerült a király ellen. A törökkel akar szövetkezni. Pezzen bejövetelét sürgeti.

Gy.-Fejérvárott türelmetlenül várták a biztosok, de főkép a pénz érkezését. Carlo Magno jan. közepétől benn volt. Ő régi ismerőse volt a vajdának, hat év előtt már járt nála. Jövetelét fényes ajándék hozásáról szárnyaló hír előzte meg. Midőn puszta kézzel érkezett, nem kevéssé hangolta le a vajdát, megbízatását is, hogy a kezén lévő végvárak (mint Kővár) kiadatását sürgesse, nagyon fanyar ízűnek találta, de színleg még is szivélyesen fogadta, — gondolta, hogy rehabilitálhatja tán általa a király előtt megingott hitelét. Esküdözött, hogy »*egy csepp vér sincs ereiben, mely a királyhoz hütelen lenne*«.[2]) Erős reményeket ébresztett Carlo Magnoban, hogy Erdélyt szép szerivel átengedi a királynak, — csak később sült ki, mennyire orránál fogva hurczolta őt.

Még szívesebben fogadta Marinit, ki 25,000 tallér ajándékot hozott a vajda számára. Nem is késett biztosítani a királyt általa (midőn febr. 21-én kelt levelével visszaindítja) hogy *egy körömfeketényire sem távozott el ő felsége hüségétől,* a sok kósza hír ellene, mind rágalom.[3])

Ungnád és Székely febr. 10-én 11 órakor érkeztek

---

[1]) Székely M. levele Barvitiushoz Szatmár 1600. jan. 16. (bécsi titk. lt.)

[2]) Carlo Magno a királynak (bécsi titk. lt.)

[3]) Rudolf levele M. vajdához közölve Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 494. l.

fényes, tűntető fogadtatásukról gondoskodva volt. A vajda elejök rendelte egy negyed mérföldnyire az erdélyi előkelőket, a bojárokat s a katonaságot. Náprági latin szónoklattal, az erdélyi, kozák és oláh lovasság üdvlövésekkel fogadták őket. Hat lovas díszes kocsi várt reájok, magokhoz ültették abba Carlo Magnot is s úgy tartották bevonúlásukat. A városban a kaputól egész szállásukig gyalogság képezett sorfalat. A katonák újongtak örömükben, hogy pénzt hoztak nekik. A vajda is sietett mindjárt istenhozottat mondatni, Őrmény Péter által, a várvavárt vendégeknek. Carlo Magnot tüstént magához hívatta s kifejezte, mennyire örül a biztosok megjöttének, csakhogy már lát valakit ő felségétől maga mellett. A 30,000 tallért éjjel vitette át magához, embereinek hitele öregbítésére 100,000-re mondogatta, s hogy újabb 100,000 mihamar jönni fog.[1])

Másnap volt az első audientia. Mintha csak a Báthori-pártiak vérig gúnyoltatására rendezték volna, a vajda előkészítette a biztosokat, mellőzzék a titkosabb dolgokat, mert jelen lesznek az erdélyi főurak is, de annál kevésbé hallgassák el, a mi a pártosok s általában a hűtlenek ellen mondandójuk van, mert előttök fog állani egy pár esküszegő a javából. Úgy is történt. Ungnád beszédében üdvözölte a vajdát a király nevében, biztatta pénzsegélylyel, dicsérte »lovagias tetteit«, (s ezt keményebb szavakkal) hogy a hűtelen Báthoriak ellenében oly híven szolgálta a királyt. Átadták megbízó levelüket. A vajda megcsókolta, homlokához emelte, pecsétjét büszkén mutatta fel a jelenlevők előtt. Az erdélyiek alatt égett a föld, Kornis Gáspár kínjában fejét vakargatta. Náprági felelt a vajda nevében. Körmönfont latin dikcziója felemlegette, mily veszélynek tette ki magát a vajda, midőn meghódítá e »perfid provinciá«-t, kifakadt a Báthoriak gazsága s követőik ellen, olyan szavakkal, melyek az erdélyieknek arczukba szöktette a vért. A vajda triumphálva hordozta körül gúnyos tekintetét az erdélyi tanácsurakon, mintha csak intette volna, hogy: igen, igen, ti vagytok azok a pelengére állított árúlók. S azoknak hallaniok s látniok kellett mindvégig ezt

[1]) A fogadtatásról referálnak a biztosok a királynak febr. 10-én (bécsi titk. lt.)

ott állottak szótlanúl, szégyentől égve, ajkukba harapva s reszketve a visszafojtott felindúlástól.[1])

Febr. 12-én volt a második: a titkos audientia. Az erdélyiek teljesen ki voltak zárva, a vajda részéről Örmény Péter, mint tolmács, a biztosok részéről Carlo Magno és Marini voltak jelen. Most már nem a tegnapi bókolás, tömjénezés s az erdélyiek kigúnyolása járta. Nagyon kínos kihallgatás volt, a vajda sokat nem tudott, vagy nem akart megérteni, úgy hogy közbevetései miatt három óráig elhúzódott. A biztosok útasításuk értelmében mindenekelőtt azt vetették fel: *mikép volna szervezendő ő nagysága* (a vajda) *tanácsával a kormányzóság.* E kérdés sehogy sem fért a vajda fejébe, félóra kellett, a míg megérté. Hát nem jól kormányozza ő az országot, kinek mi kifogása lehet az ellen, — a hadi dolgokban megállja ő a helyét, egyebekben — im azért küldött biztosokat a császár, hogy tanácsoljanak. Ne féljen ő felsége, *hü lesz az ország, a míg az ország ura hü.* Ungnád elértette a czélzást s sietett visszavágni: az ország ura ő felsége, hogy lehetne tehát maga ellen hűtelen. A vajdát az ügyes parrírozás egy pillanatra zavarba hozta, de annál türelmetlenebbül vágta ketté a vitát. Propositiojokat haszontalannak jelenté ki; az a kérdés: békét akar-e ő felsége, vagy nem, — ha békét, ugy jól van, ha háborút, miért nem küldi a segélypénzt. *Én* (úgymond) *kormányzó akarok lenni az országban, ő felségét helyettesítem székemben,* a ki biztosait tanácsosokúl rendelte mellém. — Végre is az ország kormányzására vonatkozó pontot kénytelenek voltak irásban nyújtani be, legalább így el nem tagadhatja, vígasztalták magukat. Bizony nagyon távol áll attól, mit eleinte mondogatott, hogy ő felsége csak egy czigányt küldjön is be, átengedi neki a kormányt, távol attól, mit Örmény jelentett, hogy a vajda azt forgatja eszében, hogy felútazzék az udvarhoz s ő maga vezesse be Erdélybe Miksa főherczeget[2])

Ez az audientia is elég lehetett, hogy kiábrándítsa a bizto-

[1]) Ungnád és Székely Mihály a királynak febr. 11-én (bécsi titk. lt.)

[2]) Mindjárt az nap referálnak a biztosok a királynak ez audientia felől is. M. v. hangsúlyozta: er wöll gubernator in diesen land sein, er sey nach E. May. in diesen stuel geseczt (bécsi titk. lt.)

sokat. De még inkább fel kellett, hogy nyissa szemöket, a mit naponként hallottak, láttak, tapasztaltak Fehérvárott. M. v. nagyon nyílt kártyákkal játszott, úgy viselte magát mindenben, mint teljhatalmú kormányzó, független uralkodó. Fogarast feleségének adományozta, »mint a mely ősi jogon az oláh vajdák tulajdonát képezi.« [1]) Hogy Kővárt (mint végvárt) Székely Mihály kezébe adja, arról hallani sem akart. Erdély rendezendő kormányzatáról szót sem tűrt. Ő akar kormányzó lenni, ő űl a kormányzói székben, hallatta naponként — s abból sem csinált titkot, hogy fiát akarja utódául Erdély kormányán.

Az ország rendeit febr. 15-ére összehívta, hogy adót szavaztasson meg s mintegy szentesíttesse velök újabb kívánalmait, melyekkel Náprágit, Kornist és Bornemisza Boldizsárt a királyhoz ki akarta küldeni. Az útasítás főbb pontjai: kívánja fiát örököseül s utódául Erdély és Oláhország kormányán; Husztot, Nagy-Bányát és az Erdélyhez tartozó többi részeket; a mit ezután hódít, övé és fiáé legyen; mindazon javakat és méltóságokat, melyeket B. Zsigmond is élvezett; katonái számára elegendő zsoldot; ha elfogatnék, a király a többi keresztyén fejedelmekkel együttesen váltsa ki; ha Erdélyből és Havaselről elűzetnék, kapjon 100,000 frt évi jövedelmű birtokot Felső-Magyarországban. Eme pontokat nagysóhajtozva s fejét vakarva Kornis beszélte el a biztosoknak.[2]) Kornis ugyancsak fázott a vajdától, féltett kincseit jóeleve kiküldötte Erdélyből Melith Pálhoz; szintúgy a kanczellár, Náprági.[3])

Az új követek el is indúltak (febr. 15-én és 16-án). De időközben (febr. 26-án) haza érkezett Pilsenből egyik régebbi követ. Stoika, a király (febr. 3-iki) válaszával.[4]) A nem várt válasz egészen kihozta sodrából a vajdát. Tüstént rendeletet adott az elindított követek visszahívására. Arczából kikelve, ingerülten járt föl s alá, — mennyre-földre fogadta, hogy inkább a pogány törökkel

---

[1]) A biztosok jelentésében febr. 15-ről. M. v. úgy viseli magát, mint »gubernator, possessor et absolutus patronus«, Fogarasra »ein jus antiquum vajvodarum Valachiae Transalpinae praetendirt« (bécsi titkos lt.)

[2]) A febr. 15-iki commissariusi jelentésben (bécsi titk. lt.)

[3]) Ungnád és székely jan. 12. jelentése szerint. (u. o.)

[4]) Közölve Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 487. l.

szövetkezik, mert ez jobban hisz neki és bízik benné, mint a német[1]).

Most sült ki, mekkora ámítás volt minden szava, midőn Carlo Magnónak esküdözött, hogy nem adott követeinek oly messze menő útasítást, hogy számára a független kormányzóságot követeljék. Kitűnt, mennyivel többet követelt, mint a miért eleinte, hogy szavatosságot vállaljon, erkölcsi bátorsága volt. Kivánta követei (Mihálcsa bán és Stoika) által a független kormányzóságon kívül Básta eltávolítását a Végekből; az erdélyi részek átengedését, Nagy-Várad, Somlyó, Nagy-Bánya, Huszt váraival; 500,000 frtot zsoldot; birtokot Felső-Magyarországon szükség esetére menedékül. — A Stoika hozta részint kitérő, részint visszaútasító válaszba sehogy sem tud belenyugodni, nem hiheti, hogy úgy adták volna elő a király előtt kivánalmait, a mint ő meghagyta s »tanította«; siet is újra útasítani a még Bécsben maradt Mihálcsa bánt, hogy neki, ha törik-szakad is, hozzon levelet a római császártól Havasalföldére s Erdélyre régi határaival és pedig, hogy maradékai is fiúrúl fiúra bírhassák. A többi fennebb elősorolt pontok kívánását is megújítja.[2])

Stoika megjövetele után következő nap (febr. 17-én) hívatta magához a vajda a biztosokat. Ez az audientia köddé változtatott minden még fönmaradt illusiót.

A vajda dühében féket nem ismert, szenvedélyesen fakadt ki a király ellen. A török császár — úgymond — kire annyi gúnyt és gyalázatot halmoztam, kinek annyi kárt okoztam, követet követ után küld hozzám, szebbnél szebb ajándékokkal látogat: a római császár pedig, a kinek ellenségét legyőztem, kinek Erdélyt meghódítottam, az küld nekem két ív papirnyi ajándékot, olyan ajándékot, a melylyel Erdélyből ki akar űzni, mint egy utólsó rimát.[3]) De nem addig van az, nem rövidűlt meg az ő keze még, (teszi

---

[1]) A febr. 15-iki kir. biztosi jelentésben.

[2]) M. v. utasítása Mihálcsa bán számára közölve Szilágyinál Erd, O.-gy. Eml. IV. k. 502. l.

[3]) Székely Mihály Barvitiusnak febr. 20-ról: A római császár »schickt mir ein verehrung von zwei pegen papier, ein verehrung darinnen er mich begehrt aus Siebenbürgen auszutreiben wie man ein huren austreibt« (bécsi titk. lt. Hung.)

hozzá önérzetes gőggel.) Simigianus szerint a vajda arra is fakadt: ha a császár az igért pénzsegélyt nem küldi, nemcsak emberekkel, de ördögök ezreivel is szövetkezik ellene.[1])

A vajda elkeseredésében — úgy látszott — kész a legvégsőre is. Vérszemet kapott, hogy élére állítsa a dolgot, hogy mindent nyerjen, vagy szakítson a királylyal. A mit eddig titokban, vagy a király érdekeinek álarcza alatt tett, azt most nyiltan, tűntetőleg kezdette űzni. A törökkel Erdélybe jövetele óta folytonosan conspiralt, csauszok fordúltak meg udvarában, ő is küldözte embereit hozzájuk Temesvárra, Szolnokra, Nándor-Fehérvárra, Budára s egyengette az útat a török szövetséghez. Fentartotta érintkezéseit a tatárral is. Lengyel követ is tartózkodott heteken át udvarában, Tarnovski, a kiről maga mondá, hogy nagyfontosságú közügyekben fáradozik nála.[2]) A nyilvánosság elé kevés szivárgott ki tárgyalásaikból, de a hír beszélt lengyel-török-oláh szövetség tervezéséről, rebesgették a B. Zsigmonddal szándékolt kiegyezést. Mindez csak valószínű, de az bizonyos, hogy a törökkel való kibékülésre s esetleg szövetkezésre komolyan gondolt. Sokat foglalkozott a gondolattal, nem jobb volna-e a török fönhatósága alá adnia magát s úgy megtartani Erdélyt, mely fekvését tekintve is inkább arra van utalva, mert úgy találta, hogy a németek nagyon messze vannak s szerfelett lassúk s késedelmezők mindenben, a követségi útjából visszahívatott Kornistól gúnyorosan kérdé: hogy-hogy, ily hamar visszajött Prágából, hisz a németek oly messze vannak s oly igen huza-vonó nép?! Bizony Kornis uram, (tette hozzá komolyan) jobb volna a törökhöz állanunk. Kornis felelete, hogy: a hosszasan és jól megfontolt dolgok állandóbbak, mint a pillanat művei, — nem nagyon tetszhetett a vajdának.[3]) Náprágitól is azt kérdé később Brassóban: mi hírt

---

[1]) Id. m. 201. l.

[2]) M. v. Mátyás főhgnek jelentette jan. 7-én barátja Tarnovski jövetelét, azzal, hooy Munkácsra kocsit küld elibe, de hogy mi czélból jön, nem tudja. (A levél eredetije a bécsi hadi lt. registraturájában, 80. sz.) — A biztosok febr. 21-iki jelentése szerint M. v. maga mondá Marininek, hogy Tarnovski nemcsak privát dologban jött »sondern auch in arcanis publicis maximi momenti rebus« (bécsi titk. lt.)

[3]) A kir. biztosok febr. 21-iki jelentésében (bécsi titk. lt.)

hallott útjában? Azt, felelé, hogy a törökkel meg akar békélni nagyságod. A vajda mosolyogva válaszolt: igen, azt akarom s ha megtörténik, fogsz-e akkor te is nevetni? Oh nem, sőt csodálkozni fognék rajta! — Tréfában az igazság, jegyzik meg az ilyen kedélyeskedésekről a biztosok.[1])

A török szövetség eszméje mindegyre kísért a vajdánál. Nyilvánosan is felvetette a kérdést később négy erdélyi tanácsos előtt: (Kornis, Sennyei, Bornemisza és Alárdi Ferencz előtt) kivel tartsanak, a királylyal-é vagy a szultánnal.[2]) A hű királypárti tanácsosok természetesen az előbbi mellett nyilatkoztak, de jól tudta azt a vajda, hogy a köznemesség inkább tartana a törökkel, nem ugyan az ő kedveért, hanem a török szövetség hagyományos jó emlékeért. Sóhajtoztak is mindétig egy, a törökhöz hív fejedelem után, emlegetvén, hogy *míg B. Zsigmond a töröktől el nem pártolt, életök rózsás-kertben folyt, boldogságuk végtelen volt, most ellenben a végső romlásba jutottak, melyből sohasem remélik többé, hogy kigázoljanak.*[3])

A király hűségéhez — úgy látszott — most már gyenge hajszál köti a vajdát, a reménynek az a gyenge szála, mely a harmadik királyi biztos, Dr. Pezzen Bertalan bejöveteléhez fűződött. Pezzent személyesen ismerte; eleitől fogva az ő küldetését óhajtotta, benne bízott még, hogy általa kivihet valami kézzelfoghatót a királynál, az üres szólamok helyett, melyeknél egyebet (úgy mond) Carlo Magno, Ungrád, Székely s Stoika követségéből nem nyert. Pezzen jövetelét most kétszeresen sürgette[4]) s sürgettette mások — igy a biztosok s Náprági által is, jólehet Náp-

[1]) A biztosok márt. 8. (Brassó) jelentésében: »ridendo dicere verum, quis vetat, absit omen.« — Ungnád Barvitiusnak márt. 7. (bécsi titk. lt.)

[2]) Ungnád és Székely jelentése april 19. (Gy.-Fejérvárról) (bécsi titk. lt.)

[3]) A biztosok Barvitiusnak, Brassó, márt. 16. Az erdélyiek egyre azt hajtják: »Ehe der Sigismundus sein schwur violirt wider den Türcken, so sein sy im rosengarten gesessen, glücksälig, überglücksälig gewest, endgegen siczen sie jecz in eiseristen verderben, daraus sy nimmer mehr zu khumben hoffen« (bécsi titk. lt.)

[4]) M. v. levele Pezzenhez febr. 21. közölve Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. 495. l.

rágiban sem sokat bízott már, csak az előtt kevéssel történt, hogy megragadta a püspök nyakában függő keresztet s azt mondá, hogy a ki a keresztet hordja, annak hűnek kell lennie a római császárhoz s ő hozzá.[1])

A kétségeskedés emez időszakában írt a pápának is, felpanaszolván, hogy Erdélyt igaztalanúl el akarják tőle venni. Ha pénzzel segítenék, a pápa és a keresztyén fejedelmek, nemcsak a szomszéd török tartományokat, de sőt Konstantinápolyt is elfoglalná. A pápa nem késett a válaszszal. Levelében dícséri a keresztyénségnek tett szolgálatait, biztatja segélylyel *s felszólítja, térjen a katholikus hitre.*[2])

Itt végződik M. v. erdélyi uralmának mintegy az első felvonása. Színhelye a Szeben alatti harcz után Gyulafehérvár volt. A cselekvény a vajda részéről abban tetőzik, hogy a kormányzóságnak keresztelt független uralom elnyerésére törekszik Erdélyben, a király részéről pedig, hogy a vajdát Erdély átadására akarja bírni. Egyikök sem éri el czélját. A következő jelenet tárgya a további actió megindítása, márczius havában Brassóban a törökkel szövetkezés igazi színjátéka, áprilisban, újra Gyulafejérvárott, a moldovai hadjárat előkészítése.

XVIII.

M. v. brassai útja. A kir. biztosokat maga után hurczoltatja. Sok méltánytalanságot kell tűrniök. Az ország siralmas állapota, az elkeseredés tetőfokra hág. A török követség Brassóban. Országgyűlés márt. 14—15-én. M. v. zsarolása a városokon. A lengyel követtel való tárgyalás. Visszautazás Gyula-Fejérvárra.

M. v. régóta tervezett és nem kevéssé fontos út előtt állott, Fogarasba, most már neje birtokába, s Brassóba szándékozott. Brassóban, Erdély, Havasalföld s Moldova összeszögellésénél akarta fogadni a török követséget, melynek érkezése jelezve volt.

---

[1]) A biztosok febr. 21. jelentésében (bécsi titk. lt.)

[2]) *VIII. Kelemen pápa levele Mihály vajdához,* Róma, 1600. április 22. (Közölte gróf Kemény József, Magyar Történelmi Tár III. k. 120 l.) — A hadi lt. registraturájában kivonatban olvasható, hogy: 1600. april 22. Rómából Cinchius bíbornok M. v.-nak »übersendet das apostolische breve.« stb. — Úgy a biztosok febr. 24-iki jelentése.

Ott akart határozni, fia, a török követség, a lengyel követ, a kir. biztosok, az erdélyi tanács-urak és országgyűlés jelenlétében, a követendő politikai irány s a további hadműködés felől.

Elindúlása előtt még egyszer fogadta a biztosokat (febr. 19-én). Ungnád és Székely a febr. 17-iki audientia után, midőn oly kiméletlenül viselte magát a vajda velök s tiszteletlenül a királylyal szemben, elhatározták ugyan, hogy Pezzen megjöttéig nem kérnek többé tőle kihallgatást s csak harmadik személy közvetítésével fognak tárgyalni vele, — de mert hívatta őket a vajda, el kellett menniök. Nagy ámulatukra ép oly alázatosnak találták, a mily szenvedélyes volt két nap előtt, mentegette magát, hogy nem akarta a királyt sérteni, haláláig híve akar maradni, isten után benne helyezi minden bizodalmát, reménységét, haragja Básta ellen irányúlt, a kit legnagyobb roszakarójának és ellenségének tart. Kivánsága csak az, hogy a király őt és fiát Erdély birtokában erősítse meg. Jelentette a török követek érkezését, kérdezvén, hogy ha megjönnek a zászlóval és ajándékkal, mit feleljen nekik. A biztosok azt tanácsolták, hűségesküt valahogy ne tegyen a töröknek, hanem ajánlkozzék békeközvetitőül. A frázisokra Székely M. jónak látta szintén frázisokkal felelni, hogy ő felsége őt úgy szereti, mintha tulajdon édes fia volna s azon van, hogy neki fényes címeket és méltóságokat adjon, fiát és leányát uralkodó családokba házasítsa s a pápa és spanyol király segélyével az ő fejére koronát tétessen. A mint Stoika tolmácsolása által ezeket a vajda megértette, annyira felvidúlt, hogy, a mint tanácsosai mondogatták, régen nem látták oly jókedvűnek. Látszott, menynyire szeretné, ha minden úgy lehetne: mindegyre csak sóhajtozott. Székely azt hitte s tanácsolta is az udvarnál, hogy magas címekkel, kitűntetésekkel, szép igéretekkel fia és leánya kiházasítását illetőleg hajlítani lehetne, mint a vesszőt. — Igen udvariasan vált el tőlük a vajda, azzal szakítván meg a kihallgatást, hogy isteni tiszteletre kell mennie. De nem ment, mindjárt utánuk a lengyel követet, Tarnovskit fogadta, a kivel három óra hosszat értekezett.[1]) Kitűnt, hogy ez a szivélyesség is csak színlelés volt, egy kis mézes madzag akart lenni a brassai út előtt.

[1]) A kir. biztosok jelentése febr. 19-ről. Székely Mihály Rudolf-

M. v. febr. 21-én indúlt útjára. A biztosoknak megizente, hogy nehány nap múlva kövessék. Mellékök rendelte kisérőül, tényleg felvigyázóúl Stoikát, a kit pedig ki nem állhattak, mert nagyon kihívóan, fitymálva bánt velök. Helyzetük valóban napról-napra elviselhetlenebbé vált. Sok megaláztatást kellett tűrniök. Nem egyszer tör ki panasz ajkukon, hogy bárcsak be ne jöttek volna Erdélybe, ő felsége tanácsadóúl rendelte őket a vajda mellé, de nem közölnek velök semmit, inkább mindent titkolnak, véleményűket ingyen sem kérdik, »mint árnyék a falon« úgy tartatnak itt. [1]) Stoikának jutott a feladat az útban, lépten-nyomon figyelmeztetni őket, (hogy ők aztán Prágában megértessék), hogy Erdély átengedéséről szó sem lehet, ha ki akarnák szorítani a vajdát, nem lesz jó belőle s ha nem segítik, előbb-utóbb a törökhöz áll. Egy ízben a biztosok próbálták Stoikát rábeszélni, vetné magát közbe, hogy ura engedje át Erdélyt a királynak, de azt a feleletet nyerték: ura s a bojárok nem maradhatnak többé Havasalföldén, hova legyenek tehát, Erdély szép ország, minél tovább lakják, annál jobban belészeret mind a vajda, mind népe. [2])

A biztosok meggyőződtek, hogy ez alapon alkudni a vajdával többé nem lehet; de meg volt kötve a kezük. Utasításuk szűk határokat szabott nekik, nem tehettek a vajdának semmiféle kötelező igéretet a király nevében. Feladatuk, elszigeteltségükben jóformán csak arra szorítkozott, hogy értesítsék szorgalmasan a királyt a látottak és hallottakról. Ennek meg is feleltek emberül. Naponként írják ívekre terjedő hosszú jelentéseiket. A bécsi állami és a hadi levéltárban megőrzött óriási halmaz jelentés szép emléke a lankadatlan buzgalommal vitt sisiphusi munkának.

A biztosok Fejérvárról febr. 24-én indúltak el. Útrakelésük előtt meglátogatták a betegen fekvő tirnovai érseket. Tőle is épületes jellemzést hallottak a vajdáról. A legistentelenebb em-

---

nak febr. 20. Ugyanő Barvitiusnak febr. 20. Magas czímek és méltóságokkal »meht man ihn umb den finger winden« (bécsi titk. lt.)

[1]) Jelentésük utóiratban febr. 22-ről (bécsi titk. lt.)

[2]) A biztosok jelentései között febr. 27-iki utóirat (Megyesről) »sein herr u. seine boiarn khönnen nicht mehr in der walachei pleiben, wo er dann mit den seinen hin soll? Das land ist schön, darein verliebt er sich u. seine leut ye lenger ye mehr« (bécsi titk. lt.)

beruek festette, szebbnél szebb jelzőkkel illette (impius, in quo nullus dei timor, scortator, adulter moechus, virginum constuprator«). A császárra nagyon bosszús — úgymond — a miért nemcsak hogy nem küldte meg neki az igért pénzt, embereivel nemcsak hogy úgy bánt, mint a kutyákkal, de még Erdélytől is meg akarta fosztani. Az érsek azt tanácsolta: hangzatos címekkel, magas méltóságokkal kellene a vajdát megnyerni, a király venné fiát udvarába, neveltetné fel s adna neki feleséget felséges családjából, addig pedig M. v. mint kormányzó igazgatná Erdélyt a király tanácsosaival.[1])

A vajda egyik főczélja volt a brassai körúttal, hogy fitogtassa előttök hatalmát bent az országban és kifelé. E végből hurczolta magával a biztosokat s a lengyel követet (a mint saját főpapja a tirnovai érsek elárúlta.[2]) Demonstrálni akarta, hogy nincs rászorúlva a király kegyelmére, hogy hatalmában áll szövetkeznie törökkel, tatárral, lengyellel, ha úgy tetszik. A törökkel való tűntetés tudott imponálni a biztosoknak, de arról is meggyőződtek útjokban, hogy bent az országban nagyon ingatag talajon épült uralkodása, hogy füstölgő vulkánon jár. Útjokat Megyes felé vették a biztosok. Szomorú kép tárúlt eléjök lépten-nyomon; a pusztúlás képét látták mindenütt. Monorán (az előbb Mária Krisztina nászajándékához tartozó falu most Stoikáé volt) visszasóhajtozott a szegény nép a régi birtokosnő, a »német királynő« után; Megyesen a szászok mellöket verték, hogy ha tudták volna, hogy M. v. nem ő felsége számára foglalja el Erdélyt, bizony nem adták volna meg oly könnyen magokat. A Barczaság gyönyörű síksága, a szép erdélyi Kanaán mintha sivataggá változott volna. Az ott telelő zsoldosok keze-nyoma átokként nehezült reá. A falvak feldúlva állottak, meztelen falak meredtek az ég felé; a felperzselt házak feketélő üszkös gerendái híven jelképezték az általános gyászt. Bent a zsoldosok kapzsi keze prédált fel mindent, mit szorgalom és munka alkotott, kint lovaik patkója tarolta le az ébredő természet gyenge hajtásait. A nép előre

[1]) A biztosok jelentése febr. 24-éről, majd ismét márcz. 29-ről (bécsi titk. lt.)

[2]) A márcz. 29. jelentésben.

fázott a hírtől, hogy a vajda újra hat tallér adót vet ki egy házhelyre, a roppant teher alatt már-már roskadoznak, évek múltán sem heverik ki. Másutt már az éhhalál borzalmai rettegtették a szegénységet. A falvak romokban állottak, pusztúlás, romlás mindenütt. Az élelmi szer fogyatékán. A zabot rég felemésztették a zsoldosok lovai, most már a gabonát etették. Mi lesz a vége, előre látható. Iszonyatos drágaság, a szegénységnek nem lesz betevő falatja. Ez így nem maradhat soká. Előbb-utóbb zendűlés kell hogy kiüssön.[1]) A végső kétségbeesés fegyvert ragadtat a félholttal is.

A panasz s elkeseredés a katonaság zsarolása miatt általános volt. Úgy látszott, csak egy szikra kell, hogy lángba boruljon az ország. A biztosoknak tartózkodás nélkül tudtára adták az erdélyiek, hogy ő felsége csak egy-két ezer embert küldjön Zilah felé, mindnyájan hozzá állnak a vajda ellen.[2])

* * *

M. v. márcz. 1-én fényes bevonúlást tartott Brassóba, a Barczaságban telelt hatezer zsoldosa élén.[3]) A város bírájához szállott. A kir. biztosok márcz. 2-án érkeztek. Feltűnt nekik, hogymíg eddig minden szász városban a bíró a tanácsbeliekkel rendesen eljött hozzájuk a király iránti hódolatuk kifejezésére, addig Brassóban rájok sem hederítettek. — Rájöttek, hogy ez is a vajda akarata. A bíró nagyon mentegettette magát barátai által a biztosok előtt, hogy miután a vajda ő nála szállott, kénytelen volt a biztosokhoz menetelre helybenhagyását kérni. A vajda napról-napra halasztá s végre is megizente, hogy a látogatás szükségtelen, nincs értelme.[4]) Másrészről azonban a vajda erősen óhajtotta, hogy a biztosok fiát, Petraskót, látogassák meg. A biztosok meg is tették, de úgy, hogy tulajdonképen az atyjához mentek, hozzá csak beszóltak.[5])

M. v. tűrelmetlenül várta a török követek érkezését. Szél-

[1]) A biztosok jelentése febr. 26., 27.
[2]) A biztosok febr. 23-iki jelentésében (a bécsi titk. ltb.)
[3]) *Transch* Jos. Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum 152. l.
[4]) A biztosok márcz. 16. jelentése Brassóból (bécsi titk. lt.)
[5]) Márcz. 10., 13. jelentés (u. o.)

tében dicsekedett, mintha a szultántól jönnének, pedig tényleg csak Ibrahimtól, a temesvári basától jöttek, a ki mióta a vajda Erdélyben volt, nagyon kereste barátságát. A közbeeső pár napot arra használta, hogy rettegtette a biztosokat, hogy ha Pezzen nem jő jó válaszszal s a segélypénzzel, megbékél a törökkel, a ki két zászlót küld neki, egyiket Erdélyre, másikat Moldovára. Egyengette a moldovai vállalat útját is, tudtára adatván a biztosoknak, hogy Miksa főherczeget lengyel királylyá óhajtaná tenni.[1]) A biztosokat sikerült különben megrémítenie, elhitték még azt is, mit széltiben rebesgettek, hogy őket a vajda ki akarja a töröknek szolgáltatni.[2]) Ez a hír Magyarországon is elterjedt. Nyári Páltól küldöncz jött hozzájuk (később Szászsebesre), hogy élnek-e még, mert kint híre jár, hogy egyiküket kiséretükkel levágták, másikukat pedig a török kezébe adták. Óh bizony — sóhajtoztak — inkább lennének a töröknél, mint ilyen keresztyénnél követségben.[3]) A mellett határozottan tanácsolták a királynak, adna Pezzenek olyan útasítást, hogy Erdély átengedése alapján tárgyaljon a vajdával, mert arról, hogy ő engedjen, többé szó sem lehet. Az isten szent szerelméért, csak küldjék a vajdának az ajándékot s a hátralévő 45,000 tallért, mert elkeseredésében csakugyan a törökhöz áll. Az erdélyiek, a bojárok, a török, a lengyel éjjel-nappal hazudoznak fülébe, hogy ő felsége részéről megcsalatik. Csak engedjék át neki Erdély kormányát, jobb, hogy egy részt feláldozzanak, mint mindent elveszítsenek. Újra és újra csak azt írják, hogy ha Pezzen sem hoz neki ajándékot, ha nem hozza a 45,000 tallért, fényes czímek és méltóságok ígéretét s ha ő is csak azzal jön be, hogy Erdélyt engedje át Miksa főherczegnek: a vajda dühében ki fog ugrani bőréből s menthetetlenül a török és lengyel karjaiba veti magát.[4])

---

[1]) A biztosok marcz. 5-iki s 8-iki jelentése Brassóból. (A bécsi titk. lt.)

[1]) Ungnád Barvitiusnak márcz. 7. Brassó. (U. o.)

[3]) Ungnád Barvitiusnak márcz. 27. Szászsebes »Ich wollt lieber beim Türckischen kaiser, als bei dergleichen Christen ein potschaffter sein«

[4]) *Székely Mihály Carlo Magnonak* Brassó, márcz. 7. ». . . Umb gottes willen u. umb gottes willen, ist miglich, schick man ihme den praesent«. — *Székely M. Barvitiusnak:* »Ist besser ein wenig verlieren, als

A török követség márcz. 9-én érkezett meg. A vajda eléjök küldötte Senyei Pongráczot s egy bojárt, most Vidombákig maga is eléjök lovagolt. Egész kis sereget tett ki a követség. Huszain aga, egy tisztes ősz volt a főkövet, kisérete összesen mintegy száz személyből állott, köztök 35 előbbkelő. A mint találkoztak, a vajda leszállott lováról, gyalog ment a főkövet elébe, átvette s ajakához emelte a hozott fejedelmi jelvényeket. Nagy pompával ágyú durrogatás között tartották bevonúlásukat Brassóba, a hol tiszteletökre egyik ünnepély a másikat érte. Tárgyalásait különben a törökkel mély titok fedte. A kir. biztosokkal nem közölt semmit, mindössze annyit izent, hogy a török császár levelét Fejervárott majd tolmácsoltatja előttük s tudtukra adja, mit végzett a törökkel s lengyellel.[1]) De annyit mégis láttak a biztosok, hogy »roszban töri a fejét« a törökkel. Annyi bizonyos, hogy ha formális szövetkezés nem is jött létre közöttük, a töröknek minden módon kedvében járt, hogy számíthasson reájok, ha a királylyal szakítani fogna. Különben nyilvánosan is felvetette a törökkel szövetkezés kérdését az erdélyi tanácsosok előtt. Országgyűlés volt hirdetve márcz. 13-ára. Azelőtt összegyűjtötte az erdélyi tanácsosokat s eléjök adta, hogy ime itt a tavasz s a német segély még sem érkezik, ő kénytelen a törökkel egyezkedni, mit szólnak hozzá. Náprági megfelelt: jó lesz a dolgot jobban meggondolni s példákat hozott fel, hogy mind meg járta az, a ki Erdélyben a felséges osztrák ház ellen támadott. A felelet nem volt a vajda ínyére, Naprágit (mint a püspök maga mondá) bizonyára csak papi ruhája óvta, hogy addig is baja nem esett.[2]) A tanácsosok ellenére nem merte a vajda az országgyűlésen előhozni a török szövetség ügyét. Midőn megnyilt (márczius 14-én) mindössze az adó megszavazását terjesztette eléjök.[3]) Nyolcz frtot kivánt por-

---

alles: partem pro toto«. — *Ungnád és Székely Barvitiusnak*, Brassó, márcz. 16. Ha nem hoz Pezzen legalább 45,000 tallért, ajándékot, fényes czímeket, csak a régi követelést: *„so wirt er waida gar aus der haut springen, u. alles praecipitanter umbstossen et per indignationem sich mit den Türkhen u. Pollakhen vergleichen“* (bécsi titk. lt. Hung.)

[1]) A biztosok jelentése márcz. 17. Wolkendorf (u. o.)

[2]) A biztosok márcz. 16. jelentése (bécsi titk. lt.)

[3]) A biztosok írják márcz. 16. Barvitiusnak: az országgyülés

tánként. A rendek panaszolkodtak, hogy nem birja meg az elpusztúlt szegénység. Végre négy tallérban állapodtak meg. Még így is nagy teher volt az általános nyomor közepette. S ez már a harmadik adókivetés volt rövid öt hónap alatt. A kolozsváriaknak épen futárjok járt nála, ki által a rajtok élődő 4000 zsoldos zsarolása miatt panaszkodtak. A szász városoknak is volt mit felpanaszolni. A brassaiaknak több mint 30,000 frtjok (akkor nagy összeg) bánta a vajda uralkodását az adókon kivűl; nem számítva a sok kelmét s a katonatartási költséget. A mint kérték a vajdát, hogy legalább az Erdélybe ütése után mindjárt kölcsön kért 15,000 frtot vonják le a rájok eső adóból, boszúsan mordúlt rájok, hogy ők nejeikkel, gyermekeikkel, életükkel, pénzükkel s minden néven nevezendő javaikkal együtt az ő tulajdonát képezik, kardjával (melyet csörtetve rázott meg) nyerte ő őket s azzal is akarja megtartani, s ha kell, nekik törvényt szabni. A nagyszebeniek sem remélték, hogy 45,000 tallérra rúgó kölcsönüket visszakapják. Így állott a dolog Kolozsvár, Megyes, Segesvár, Szászváros, Besztercze s a többi városokkal is.[1])

A vajda Brassóban, a lengyel követtel Tarnovskival is sűrűn érintkezett, de hogy mit végzett vele, az titokban maradt. Onnan bocsátotta el állitólag üres, semmit mondó felelettel. Némelyek tudni akarták, hogy Tarnovski azzal jött a vajdához, hogy engedné át Erdélyt B. Zsigmondnak s kárpótlásúl a szultán beleegyezésével ő Moldovát nyerendi. Voltak, kik tudni vélték, hogy B. Zsigmond követe is résztvett a brassai tárgyalásokban, — mások általában csak török-lengyel-oláh szövetség tervezéséről rebesgettek.[2])

A kir. biztosok semmivel sem tudtak többet, mint egy közönséges polgár. Nem közölt a vajda velök semmit.[3]) Azt sem

---

megtartatott »re nobiscum nec quidquam communicata, multo minus consultata« (u. o.)

[1]) A kir. biztosok márcz. 15., 16. jelentése (u. o.)

[2]) A biztosok jelentése a királyhoz april 30. Gy.-Fejérvárról (a bécsi titk. lt.)

[3]) Márcz. 15-iki jelentésükben mondják: uns als von Ew. May. m herrn vaida zugeordneten assistenzrätten wirt nichts communicirt u. wir werden umb nichts gefragt« (u. o.)

tudták, mikor lesz az országgyűlés, arról is csak ünnep után értesültek. Minden lépésöket figyelemmel kisérték, egy fő bojár volt rendesen mellékök adva, kinek tudta nélkül senkivel sem szólhattak. Ugyanaz a kém-szerepe volt ennek a bojárnak, mint a portán a követek mellé adott csauszoknak. Brassóból sem jöhettek vissza egyszerre a vajdával. Hogy hol szállnak meg, s mennyi időt töltenek valahol, nem ők, a bojár szabta meg, a kinek gyámsága alatt állottak.

A vajda márcz. 16-án indult Brassóból.[1]) Kivonulását fejedelmi diszszel rendeztette. A török követet bal oldalára vette (török szokás szerint ez a megtiszteltetés jele). Fogarason s Szebenben mulatott hosszasabban, eminnen 23-án indult Fejérvárra. A biztosokat tiszteletteljes távolban másnap (márcz. 17-én) indíttatta maga után. Útközben is sok megaláztatást kellett szenvedniök. Fogarasban a várat meg akarták nézni, de a bent lévő bojárok nem eresztették be őket. — Furcsa bizony (írják a királynak), hogy felséged helytartójának — a mint a vajda magát nevezgeti — emberei ilyen szép bizalommal vannak felséged követei iránt.[2]) Szebenben (márcz. 25-én) a királybíróval és a kisérő bojárral meglátogatták a csatatért. A helyrajzi viszonyokkal összevetve a sergek felállítását, úgy találták, hogy az okt. 28-iki csatában mindkét részről kevés hadi jártasságot tanúsítottak. Széltében beszélgették még akkor is, hogy M. v. árulással győzhetett csak, s hogy az árulásban az oroszlán rész Kornis Gáspár lelkét nyomja.[3]) Márcz. 26-án indultak tovább Szászsebesre. Itt a »spionkodó« bojár újra megtartóztatta őket, még 27-ét is ott kellett tölteniök. Fejérvárott is kellemes meglepetés várt reájok: eddigi lakosztályaikat Bocskai házában Stoika foglalta el, ők kényelmetlenebbet kaptak, cselédségük el lett tőlük különítve. Napi szükségleteiket is nehezen fedezhették, drága pénzen is alig tarthatták kiséretüket és lovaikat. Óh bárcsak be sem jöttünk volna Erdélybe, minthogy folytonos megcsúfoltatás-

[1]) *Trausch* J. id. m. 154. l. — Czauck Simon: Ephemeris Libellus. Megj. Trauschenfels: Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens, (Neue Folge) 118. l.

[2]) A biztosok márcz. 19. jelentése Fogarasból (a bécsi titk. lt.)

[3]) Ungnád és Székely a királynak, N.-Szeben márcz. 24., 25. (u. o.)

nak legyünk kitéve! sohajtanak fel nem egyszer a sok méltatlanság felett.[1])

A brassai körút még sem volt minden tanúság nélkül. Egy szomorú de lényeges tapasztalással lettek gazdagabbak, hogy a nyomor elviselhetlen, az elkeseredés általános az országban. Nemcsak a magyarok, de még a szászok is, előkelők s alsóbbrendűek egyaránt, kívánták, bárcsak visszatérhetne közéjük B. Zsigmond. Maga a szebeni királybíró megvallá, hogy Szeben városa örömest esküdnék Zsigmond hűségére. Sőt még a székelyek is arra fakadtak: örömestebb tűrnék előbbi uraikat, kiket nagyrészt remélt szabadságukért agyonvertek, mintsem a vajda által kiszabott terheket viseljék, mert félévi hadakozást kíván tőlük saját költségükön. De még ez sem volt minden. Mintha a vajda hadat akarna egy magában izenni az egész világnak, az hírlett, hogy katonái zsoldjából is le akart húzni három vagy négy hópénzt, a miért eddig tétlenül s ingyen éltek az országban, azt adván okúl, hogy a levont összegből az okozott károkat fogná megtéríteni.[2]) S mindemellett újabb kalandokon törte fejét. Hajlandó volt készpénz gyanánt venni ama képtelen hírt is, melylyel Rácz György hízelgett neki, követségéből visszatérve, hogy Magyarországon Pozsonytól kezdve az erdélyi határig nagyon sok magyart talált, a kik kiváunák, hogy necsak Erdélyben, de Magyarországon is ő uralkodjék, mert a németek uralma elviselhetlenné vált, úgy hogy az osztrák ház alatt többé nem maradhatnak.[3])

XIX.

Előkészület a moldovai hadjáratra. Újabb audientiák. Hangzatos szólamok Szerbia, Bulgária, Konstantinápoly meghódítása felől. M. v. a magyarországi részeket visszakövetelí. Változó kedélyállapota. Katonai zavargások. A biztosokkal elfogadtatja moldovai tervét. Jeremiást s B. Zsigmondot ámítja. Moldova elfoglalása. Visszatérése Erdélybe.

Gyulafejérvárra visszatérte után a vajda legfőbb gondja a moldovai hadjárat előkészítésére irányúlt. Siettette a tavasz kinyílta, — immár április hava járta — ösztönözte, hogy zsoldért

[1]) Jelentéseik Szászsebesről márt. 26., 27. (bécsi titk. lt.) — [2]) A kir. biztosok jelentése márcz. 29. Gy.-Fejérvárról (u. o.) — [3]) Ungnád és Székely a királynak, márcz. 29-ről a második jelentés (u. o.)

kiáltozó katonáinak foglalkozást adjon, sarkalta a B. Zsigmond készülődéseiről szállingó sokféle hír. Szájról-szájra járt a lengyel kanczellárnak is egy mondása: most az ideje, hogy a kukaczot a sajtból kivegyük, mondá nyilvánosan a varsói országgyűlésen, a vajda erdélyi uralmára czélozva.[1])

A vajda tehát készült, a kard köszörűlés között megkezdődtek azonban újra az audientiák is: a vajda változékony lelkűletének eme hévmérői. Egyszer az elkeseredés és a szenvedély — másszor a panasz és esdeklés, — majd meg a nagyralátó tervelgetés s hűségesküdözések hangjait hallatá ezeken a vajda. A brassai triumphálás fenhéjázó illusiói még el nem oszlottak, a mint nagypénteken (márcz. 31-én) magához hívatá a biztosokat. Panaszkodott Pezzen s a pénz lassú érkezése miatt. Aztán rákezdte a régi nótát. Csodálkozását fejezte ki, hogy miért nem akarja a király általa kormányoztatni Erdélyt, pedig ő biztosítani akarja fiának is azt, mert valamint a ki jószágot vesz nemcsak magának, hanem maradékainak is veszi, épúgy rakott fészket ő is Erdélyben fia s maradékai számára is. Mindazáltal ő felségének híve és szolgája akar maradni. Ha tán arra vár ő felsége, hogy katonái eloszoljanak s magára maradván, könnyen kikergethesse Erdélyből, arra ugyan hiába vár: tud ő magára gondot viselni. Havasalföldén is mennyi ideig várta az igért segélyt, s bár nem jött, mégis elfoglalta a maga erejéből Erdélyt.[2])

Április 1-én érkezett vissza az udvarból Mihálcsa bán a vajda sürgető leveleire. Ő hozhatta a febr. 11-én Pilsenben kelt királyi diplomát, melyben Mihály a havaseli vajdaságban megerősíttetik s az utódai számára is biztosíttatik, de úgy, hogy minden új vajda letegye a hűségesküt.[3]) De mi volt mindez a vajdának, ő Erdélyre szeretett volna hasonló diplomát nyerni.

Az egész városban elterjedt a híre, hogy Mihálcsa bán

---

[1]) A kir. biztosok aprilis 30. jelentése Gy.-Fejérvárról (bécsi titk. lt.)

[2]) Ungnád és Székely márcz. 31. jelentése a királynak (bécsi titk. lt.)

[3]) Rudolf diplomája M. v. számára, Pilsen, febr. 11. eredetiben meg van a gróf Telekiek maros-vásárhelyi levéltárában. A hatalmas hártya-levél függő pecsétje hiányzik. — Bethlen F. közli ez oklevelet id. m. IV. k. 487. l.

nagyon kedvezőtlen választ hozott, mintha a király a vajdát erőszakkal ki akarná verni Erdélyből. M. vajdát végtelenül bántotta, hogy a királytól még jó szót is alig nyer, nemhogy kivánalmai teljesítését s az ígért pénzsegélyt kapná. Pedig úgy hitte, hogy csak hatod részével is, mint a mennyibe a magyarországi sereg föntartása kerül a török ellen, kiűzné egész Magyarországból a pogányt s meghódítaná a földet Nándorfejérvártól Drinápolyig, Erdélytől a Feketetengerig aztán elfoglalná a lengyeltől Moldovát, Podóliát, Litvániát s megtenné Miksát lengyel királynak. — Nagy sóhajtások között beszélte, hogy látja, ő felsége nem akarja az ő szolgálatát, pedig most volna a legjobb idő olyat vinni véghez, a mire száz év alatt alig nyílik alkalom. A szerbek, a bolgárok követei nála vannak, e két nép kész egy szálig felkelni a török ellen, csak vezérök legyen. Ezeket ő, nagy fájdalmára, csítitani s nyugalomban tartani kénytelen, pedig ezekkel egy év alatt képes volna annyit tenni a török ellen, a mennyit ő felsége hat év alatt, hat annyi költséggel sem tehet. Látja, hogy utóljára is a törökhöz kell állania. Lám, a török szünet nélkül édesgeti magához, nemcsak Oláhország, Erdély és Moldova háborítlan birtokát igéri, de azt is, hogy az összes török sergek fővezérévé teszi, vagy ha ezt el nem fogadná, hanem csak a király ellen való hadakozásra vállalkozik, az esetben 40—45,000 embert adna zászlója alá, még pedig úgy, hogy a mely földet paripája patkója érint, az az övé is maradna.[1])

Pezzen levelére, hogy fiát küldje az udvarba nevelésre, gúnyosan nevetett: ki maradna akkor Oláhországban?!

A vajda annyira fel volt izgatva, a miért a királynál kivánalmait nem tudja elérni, hogy a legrosszabbtól lehetett tartani. Fenyegetőzött, hogy a magyarországi részeket nem hagyhatja, a mi eddig Erdélyhez tartozott, annak ezután is oda kell tartoznia. Belényesen 1500 tallér ára rezet vásároltatott, s hallván, hogy az is Erdélyhez tartozott, mérgesen a szakálába harapott s kifakadt, hogy ő karddal hódítá meg ez országot, azért, a mi hozzá tartozott, azt követeli. A biztosok féltek, hogy elkeseredése s gyűlölete Básta ellen, arra fogja indítani, hogy a Szilágyságba, vagy

[1]) A kir. biztosok jelentése április 3., 5. (bécsi titk. lt.)

Nagy-Várad avagy Huszt alá vezesse seregét. Az esetre kétségkívül »hajba kapott volna« Bástával s a kir. seregekkel. Nem lesz jó vége — írogatják a biztosok — ime mintha a fátum is ellene volna az osztrák ház erdélyi uralmának, akárhányszor megkísérlették a mohácsi vész s főkép Buda elvesztése óta, hogy Erdélyt megszerezzék, mindig balúl ütött ki.

A biztosok attól is tartottak, hogy őket a vajda csúfosan kiűzi Erdélyből. [1])

A borúra egy pillanatnyi derű következett. Április 4-én este futár érkezett Pilsenből. Levelet hozott a királytól (márcz 20-áról keltezve), a mely biztatásokat és igéreteket tartalmazott Pezzen követsége és a pénzsegély küldése felől. Ez egy pillanatra felvillanyozta a vajdát. Rózsás színt öltött előtte a jövendő, lelkét nagyralátó tervek édes ábrándjaiba ringatta. A bojárokat is elkapta az öröm, a királyi biztatások hatása alatt napok múlva is »ettek, ittak, muzsikáltatták magokat.«[2])

De a vajda állhatatlan, változékony kedélyét az öröm sem állotta sokáig. Mint az áprilisi idő, gyorsan váltakozott nála ború és derű. Egyszer szokatlan víg volt, máskor egyre sóhajtozott, mintha kínos előérzet bántaná; a kicsapongó jó kedv s a sötét melancholia, ikertestvérek kedélyvilágában. Majd magába zárkózott, majd meg szórakozás után vágyott s kereste a változatosságot mindenben, gyönyörködött a fényűzésben, napjában kétszer-háromszor is váltogatta aranynyal ezüsttel tődzött skárlátos selyem mentéit. [3]) Emberei csak nézték, mi lelte.

Legfőbb vágya volt ez idő tájt, hogy csak Pezzen jönne már a pénzzel, melyre napról-napra égetőbb szüksége lőn. [4]) De az ő követsége is ólomlábon járt. Pedig M. v. már még attól is tarthatott, hogy zsoldosai ellene támadnak. A ráczoknak áprilisban már hat a kozákoknak négy havi zsolddal tartozott[5]), április 13-án és ismé-

[1]) Elszórva a jelentésekben (pl. april 3., 22.), így a biztosok levelében Pezzenhez april 6.; majd Barvitiushoz május 7. Gy.-Fejérvár (bécsi titk. lt.)

[2]) A kir. biztosok jelentése april 9. (bécsi titk. lt.)

[3]) Ungnád és Székely Rudolfnak april 20. (bécsi titk. és hadi lt.)

[4]) M. v. levele Pezzenhez apr. 6. (a bécsi titk. lt.)

[5]) A biztosok a királynak april 10. (u. o.)

telten 15-én csakugyan lázadás tört ki a gyalogság között Fejérvárott, a miért a lovasság némi csekély zsoldot kapott, ők pedig nem. Megrohanták a piaczot, az élelmiszereket erőszakosan elszedték, betörtek a boltokba, raboltak, dúltak szerte a városon. A megrentent vajda s bojárjai némi kevés pénzzel, a mennyi épen kéznél volt, kényszerültek a lázongókat lecsilapítani. A vajda komolyan aggódni kezdett. Kérte a biztosokat is, nem vehetnének-e fel ő felsége nevében valakitől kölcsönt, a melylyel tomboló seregét kielégítse. Mentegetőztek, hogy arra nincsennek felhatalmazva. [1])

Mindennek daczára a moldovai vállalattal nem akart felhagyni, az előkészületet erélyesen folytatta. Nincs pénze (úgymond) s még sem tesz le Moldováról, ha utólsó ingét el kellene is adnia. [2]) De a király irányában egy pillanatra egészen megpuhúlt. Április 9-én kérte a királyt, küldené hozzá Péter moldovai vajdának Innsbruckban tartózkodó fiát Istvánt; [3]) ezt akarta moldovai vajdává tenni. Április 20-án magához hívatta a biztosokat s szokatlan tisztességgel fogadta őket, a min ők nem tudnak eléggé csodálkozni. Soha még annyira eléjök nem jött, soha még úgy megindúlva nem látták, soha oly hevesen nem beszélt s oly erősen nem esküdözött még ő felségének hűséget, mint most — írják nagy csodálkozva. Igen, mert szüksége volt reájok. Villámhárítóúl akarta őket felhasználni a királylyal szemben. Esküdözött, úgy adjon isten neki és fiának szerencsét, s üdvösséget, mint ahogy ő igaz szolgája akar maradni ő felségének, elméjében egyre azt forgatja, hogy ő felségének télen nyáron, éjjel-nappal, szűnet nélkül szolgálhasson. Bárcsak közelebb volna ő felsége, hogy elmehetne hozzá s lábaihoz borúlva, csak nehány nagy titkot rejtő szót mondhatna neki, mindjárt megkönnyebbűlne szíve, mert ő felsége akkor megismerné őt a maga valóságában, meggyőződnék, hogy minő hű szolgája ő; tudja, hogy azután szeretné s megbecsülné. [4])

---

[1]) A kir. biztosok jelentése april 14., 15., 16. (bécsi titk. lt.)

[2]) A biztosok a királynak apr. 20. M. v. mondja »er hab gleichwohl nicht geldt, wöll dennoch fort und sollt er das hembet am leib verkaufen (bécsi titk. és a hadi lt.) — [3]) M. v. levele Rudolfhoz ápr. 9. (a bécsi titk. ltb.) — [4]) Ungnád és Székely Rudolfhoz ápr. 20. »Er wünschte, dass

Ez mind csak behízelgés s jó hangúlatkeltés akart lenni. A vajda — a ravaszság nagy mestere — régóta táplált, de a király által ellenzett tervét olyan álarcz alatt, oly ürügy mellett akarta végrehajtani, a melylyel a király előtt igazolhassa, sőt szép színben tűntethesse fel magát. Elhíreszteltette, hogy B. Zsigmond nagy sereggel Moldovában van Jeremiásnál s minden perczben várható Erdélybe ütése, sőt egyszer csak szárnyra kapott a hír, mintha tíz ezer emberrel be is csapott volna már a Székelyföldre s tizenhárom falut felégetett. [1]) E rémhírek nyomása alatt kérdezte a biztosokat, mit tegyen, bevárja-é a közös veszélyt összetett kézzel. Természetesen ők azt felelték, hogy inkább ő előzze meg Zsigmondot, mintsem az üssön Erdélyre, csak a királyt tudósítsa s számlálja elő a kényszerítő indokokat, s főképen, hogy a király nevét ne emlegesse ennél a vállalatnál. [2])

E magában véve haszontalan, de a vajda előtt még is jelentékeny nyilatkozat után nyugodtan gondolt a királyra, s siettette készületeit. Seregét mindenfelől összevonatta, nagy mustrákat rendelt el. De nem feledkezett meg régi kipróbált fogásairól sem. Nem késett Jeremiás vajdát állandó barátsága felől biztosítani, hogy jóhiszeműségben ringassa, miként Báthori Endrével tett volt; sőt hogy annál inkább elaltassa, leánya kezét kérette fia Petraskó számára. [3]) B. Zsigmondról sem feledkezett meg. Hozzá az olasz Muraldot küldé (a kiről az a hír volt elterjedve, mintha Mária Krisztina számára vele készíttettek volna mérget). Megbízatása, hír szerint az volt, hogy vagy eltegye láb alól Zsigmondot méreg által, vagy ha nem sikerül, igérjen neki aranyhegyeket, hogy a vajda kész számára átengedni Erdélyt, csak Brassót és Fogarast tartja meg magának s ha kívánja, neki adja leánya

E. M. in der nahendt sein, u. er für E. M. erscheinen kundt, auf die erdt zu E. M. füssen fallen, u. nur etlich wenig wort E. k. M. persönlich furbringen u. in höchster gehaimb eröffnen könnte, so wär er schon getröst, u. er weist, so denn E. M. wurden ihn erst recht kennen, u. für einen dero treyisten diener befinden, lieben u. halten«. (Eredetije a bécsi titk. ltb., másolatban a hadi ltb.)

[1]) A biztosok a királynak april 19. (bécsi titk. lt.)

[2]) Ungnád és Székely Rudolfnak april 20.

[3]) Simigianus története 203. l. — Foglfeder Szaniszló levele Mária főherczegnőhöz Varsóból 1600. márcz. 31. (bécsi titk. lt. Hung.)

Florica kezét.[1]) Az erdélyiek egy része nem tartotta a Zsigmonddal való kiegyezést lehetetlennek Kornis Gáspár ki is fejezte aggályát: ő bizony, ha B. Zsigmond bejön, bár 2500 jobbágya van Erdélyben, készebb oda hagyni mindenét s hacsak egy kabátban is kifut Erdélyből.[2])

M. v. április 24-én kora hajnalban elindúlt Fejérvárról Fogaras felé. A kir. biztosoknak azt sem mondta isten velök. Stoika által megizente nekik két nappal előbb, hogy őket Erdélyben hagyja logofetjével, hogy távolléte alatt vele együtt igazgassák az országot, de később Mihálcsa bánt teszi helytartójává.[3]) Hiába tiltakoztak a biztosok, hogy a király parancsa az, hogy mindenűvé kövessék, a vajda nem tágított. Hisz épen ő általuk akarta biztosítani magát, hogy távollétében az erdélyiek ellene ne támadjanak. A török és tatár követséget maga után vitette, de a biztosoknak akarva-nemakarva maradniok kellett. Nekik valóban szomorú helyzetük volt. A logofet mint foglyokat úgy tartotta őket. Fejérvárról máshová mint Meggyesre nem engedte őket, Kolozsvárra (úgymond) be nem eresztenék őket. Igy május 9-étől csakugyan Meggyesen tartózkodtak. Az olasz lapok nyilvánosan írták, hogy fogságba lettek vetve.[4]) Sok keserű panaszt hallatnak ez időből jelentéseikben: csúfjára vannak az embereknek, nevetségére az útczagyerekeknek, még az élelmiszerek bevásárlásánál is kétszeres áron fizettetik meg őket. A mellett rettegtek is, mert a Báthori-pártiaktól mindenféle rémhíreket hallottak, hogy mily erős sereggel áll Zsigmond a határon. »Ha Báthori győz — írják — készen van számunkra a sír.«[5])

A vajda Fogarasban rövid pihenőt tartva, ír (április 27-én) a biztosoknak, sürgessék Pezzen bejövetelét a pénzzel, ír a király-

[1]) Szamosközi IV. k. 116. l. *Trausch* J. id. m. 154. l. márcz. 26-án ment Muraltus Brassón át moldovai követségébe.

[2]) A kir. biztosok jelentése april 21. (bécsi titk. lt.)

[3]) M. v. levele a biztosokhoz, Bereczk máj. 4., 6. Kézdi-Vásárhely máj. 7. (Bécsi titk. lt.)

[4]) A lengyel király írja Mária főhgnőnek »Jaschof 20. maii 1600« (bécsi titk. lt. Hung.)

[5]) *A kir. biztosok jelentései* Gy.-Fejérvárról, april 23., 24., 25., 26., 30., május 1., 2., 3. Ugyancsak Ungnád Barvitiusnak május 2. (bécsi titk. lt.)

nak, Mátyás főherczegnek s Pezzenek (április 28-án). Tudatja Moldvára indulását, hogy megelőzze az Erdélybe ütni készülő Zsigmondot és Jeremiást, kik — úgymond — nagy török és tatár sereggel állanak résen.[1])

Nagy ellenséges sergekről, tornyosúló vészről írogatott, pedig jól tudta, hogy Moldvában még minden csendes, kémei meghozták, hogy sem Zsigmondnak, sem Jeremiásnak serege nincs. Hiszen egész hadi taktikáját Moldovával szemben épen a váratlan meglepetésre építette, bár jókora számú hadsereggel rendelkezett,[2]) a melyben nem hiányzott a harczi kedv, a biztosra vett győzelem lelkesítése. Elemökben találták zsoldosai magokat, örültek, hogy újra csatazaj váltja fel az egyhangúvá vált tivornyákat. A moldvai nép között a mellett kedvező fogadtatásra számított, mert Jeremias nagyon zsarolta őket.

A sereg vezérletét Székely Mózesre bízta, a dandárt Barcsai András vezette. A vajda és fia külön mentek. Kézdi-Vásárhelyen át az Ojtozi szoroszon keresztül vonúlt a sereg Moldovába s midőn máj. 7-én átlépték a határt, a vajda maga Bereczkből Brassóba visszatért, fiát a sereggel küldvén.

Két nap múlva azonban rosz hírek érkeztek Moldovából. Némelyek szerint, hogy titkos összeesküvés vetett lobbot a vajda ellen az erdélyi főurak között, Zsigmond javára, mire »a vajdy elfogta a düh s rémítően tombolt, dúlt-fúlt mérgében«[3]) — mások

[1]) M. v. levelei: a biztosoknak ápr. 27. (bécsi titk. lt. és hadi lt. registratura); Mátyásnak ápr. 28. (titk. lt. Varia Turcica o.); Pezzennek ápr. 28. (hadi lt. 54.); a biztosok Pezzennek május 3. (titk. lt.)

[2]) Serege létszámára biztos adatunk nincs. A hír szerfelett nagyította. Május 1-én M. v. Fogarasból jövő futárja Székely János a köv. számlálja elő a biztosoknak: 38,000 lövész, 3000 kozák, 4000 rácz lovas, 6000 erdélyi lovas, Bába Novák 4000 lovasa, 40,000 (!) székely, Kornis G. és Tahy István 1000 kopjással. Május 2-án azt hozták, hogy M. v. és fia 108,000 emberrel rendelkeznek; B. Zsigmond pedig mindössze 12,000-el. Mihálcsa bán meg már 150,000-re mondta ura seregét, máj. 12-én a biztosoknak. A gy.-fejérvári báthoristák szerint Moldvában készen állott: 28,000 lovas, 28,000 gyalog, 20,000 magyar, lengyel és moldvai kopjás. (A biztosok jelentéseiben, bécsi titk. lt. Hung.)

[3]) *A commissariusok a császárnak*, Megyes, máj. 12. Darai J. Brassóból jövet mondja, szörnyű volt látni, hogy a »conjuration u. conspiration« hírére »*wie der mann* (t. i. M. v.) *gewiet, getobt*« (bécsi titk. lt.)

szerint, hogy Székely Mózes siettette személyes bemenetelét, mert a sereg dúlásnak, rablásnak adta magát, úgy hogy megfékezésükre személyes jelenléte volt szükséges. Tény az, hogy Mihály rögtön Moldovába sietett. Később elterjedt a hír Erdélyben, hogy Tatros városában, a város feldúlása közben, a székelyek és hajdúk között véres verekedés tört ki, úgyannyira, hogy a hajdúk közül kevesen maradtak életben.[1])

Moldova pedig jóformán kardcsapás nélkül meg volt hódítva. B. Zsigmond olcsó gondűzésben töltötte napjait, Szucsaván kedvtelve váltogatta fényes öltözeteit, borba fojtogatta búját baját, muzsikáltatgatta magát kedvire.[2]) Jeremiás pedig épen lakadalmon mulatott Tatroson, a mint a támadás hírét vette. — Kevés kozákja alig próbált ellenállást, mindjárt megfutottak s meg sem álltak Szucsaváig. Itt csatát fogadott el Jeremiás, de katonái jókora része (5000 oláh) cserben hagyta, süvegeiket a levegőbe feldobálva (így írják) s lándsára szúrva kérték a pardont s átállottak. Jeremiás tovább menekűlt, a Neszter folyó mellé, a lengyel határra, az erős Hocim várába, hova 300 lengyel s 300 moldovaival vette be magát. Útközben maga után mindent elpusztított, a kútakat betemette. Annyit sikerűlt ezzel elérnie, hogy M. v. serege nagy szükséget szenvedett, a katonák faleveleket is rágtak az éhség miatt. — Brassóból kellett élelmet szállítani utánok. De azért az ország hódoltatása rohamosan haladt elő. Május 16-án már Szucsava vára is kezében volt. Itt hirtelen vagy tíz erdélyi főur által adót szavaztatott meg Erdélyre, 3 frtot kapu-szám szerint.[3])

M. v. nem akart addig nyugodni, míg az ellenség egészen meg nincs törve, — gyorsan követte Jeremiást Hocimig. Jere-

[1]) A biztosok jelentése. Kolozsvár, máj. 18. (bécsi hadi lt. registratura 54. sz.)

[2]) *Barilovich Ferencz* Székely Mihály Moldovába küldött emberének relatiója szerint (Kolozsvár 1600. jun. 12.) a szucsavai lengyel katonák »juramento confirmarunt, Sigismundum per medium annum in Zuchawa fuisse, quotidie splendide indutus, vino et musica delectabatur« (bécsi hadi lt. registratura 54. sz.)

[3]) *Reinholdi Heidensteinii:* Libri Rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti XII. könyv 351. l. — A kir. biztosok jelentése, maj. 24. Kolozsvár, (bécsi hadi lt.)

miás itt is ellenállást próbált, de ismét hiába, serege egy része a várba, más a folyón át menekült, sokan oda is vesztek. Erre M. v. a várost felégette, de a vár ostromával sehogy sem boldogúlt. M. v. seregéből egyes csapatok beütöttek lengyel területre is, Pocutiaban és átmenvén a Neszteren Podolia szélein égettek, raboltak, a mivel még inkább maga ellen zúdította a vajda a lengyeleket.[1])

Hocim várát eleinte ostrommal, majd alkudozással akarta bevenni. — A mint az ostrom sikertelenségét látta, — felszólította az ostromlottakat, hogy adják fel a várat szabad elmenetel biztosítása mellett, de azok bízván a vár erős falaiban s még inkább a készülődő lengyel seregben, még csak válaszra sem méltatták. Mihály azután, nehogy maga sok időt elvesztegessen a vár alatt, oláh kapitányaira bízta annak rendszeres ostromát s ő maga Szucsavára visszatért. Itt a vár porkolábjául kinevezte Kaptury Jánost, kivel május 29-én letétette a hűségesküt, a mely írásban is reánk maradt.[2]) Innen Jászvásárra ment, junius havát ott töltötte. M. v. Szucsaváról, még Hocim ostroma előtt írt (május 16-án) Erdélybe a városoknak (Kolozsvárnak, Szebennek stb.), hogy győzött, tehát »vígan és örömmel legyenek.« Irt a biztosoknak is. Majd Hocim alól újra értesíti őket a diadalról s kéri közbenjárásukat, hogy Miksa főherczeg a sziléziai határ felől haddal tüntetne a lengyelek ellen, hogy ez által visszatartsa őket a támadástól; kéri továbbá őket, sürgetnék Pezzen jövetelét. Május 24-én írt Rudolfnak,[3]) úgy szintén a lengyel királynak is. Ez utóbbi levelében egészen előttünk áll M. v., úgy, a mint őt erdélyi szerepléséből ismerni tanúltuk. Az által akarja takargatni magát,

[1]) *Heidenstein* id. m. 352. l.

[2]) Kaptury János esküje máj. 29. Szuchaváról. »Én K. J. Sz. várának porkolábja esküszöm ... hogy én, az én kegyelmes uramnak, Erdélynek, Havasalföldének és Moldva országának *fejedelmének* és urának M. v.-nak ű ngának igaz és hív leszek, és az ű nga fiának Péter vajdának ű ngának azonképen igaz és hív leszek« stb. (bécsi hadi lt.)

[3]) *M. v. levelei* a biztosoknak máj. 16. (Szucsava), május 20. (Hocim); Kolozsvárnak máj. 16., 20.; Pezzennek máj. 23. (újra Szucsava). Csáki István Napráginak máj. 27. (Szucsava). Mindannyi a bécsi hadi lt. registraturájában 54. sz. a.) A királynak írott közölve Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 517. l.

hogy Jeremias ellen a legképtelenebb kigondolt vádakat sorolja fel, — ezek közt, hogy még méregkeverőket és orgyilkosokat is küldött hozzá, hogy őt eltegyék láb alól, csakhogy testvérét Simont az oláhvajdaságba ültethesse. Igéri, hogy a moldvai vajdák Lengyelország irányában tartozó minden kötelezettségének eleget tesz; megtámadja a király előtt mindenható miniszterét Zamojskit is s óvja tőle. Ez utólsó pontja levelének csak is ártalmára válhatott a vajdának, Zamojskit annál inkább sarkalta vele.[1])

M. v. junius elsején új tartománya székvárosába: Jászvásárra ment. Oda gyűjtötte az ország előkelőit, megeskette őket hűségére s szemlét tartott a moldovai katonaság felett. Bába Novák csapatait szerteküldötte az országba, hogy hódoltassa a népet s eskettesse hűségére, az ellenszegűlőket tűzzel-vassal írtsa, pusztítsa. Junius 2-án általános kihallgatást tartott. A számosan jelentkezők között először a török követekkel beszélgetett, nagyon nyájasan, mosolygó ajakkal; azután jött a moldvai bojárokra a sor.[2]) Azonban Moldva közigazgatásának rendezése között sem feledkezett meg a Szatmárt késedelmező Pezzen sürgetéséről. Jun. 2-án intézkedik, hogy Mihálcsa bán menjen kivánatára eléje a Kolozsvárott időző két kir. biztossal egyetemben. Kéri Pezzent arra is, vetné magát közbe, hogy Básta küldjön hadakat a lengyel határra tűntetés végett. Jun. 17-én Alárdi Ferencz tanácsosát és Barcsai András »bán«-ját indítja Pezzen elé.[3])

Moldovát pedig immár magáénak tekintvén a vajda, meg akarta kímélni a pusztítástól, betiltotta katonáinak a sarczolást s a kihágókat keményen bűntette. De nem egyenlő mértékkel osztott igazságot katonái között; a magyarok iránt kegyetlenkedni kezdett, rendre ölette őket, míg az oláhok ugyanazon vétekért botütéssel bűnhödtek.[4]) Főkép egy eset keserítette el a magyarokat. Sennyei Pongrácz és Sibrik György szolgái takarmány elhordáson kapattak s elfogattak. A magyar katonák közbeléptek sza-

[1]) Teutschländer id. m. 170. l.

[2]) Barilovich F. relatiója 1600. jun. 12. (bécsi hadi lt.)

[3]) M. v. levelei Jászvásárról a biztosoknak: jun. 2., 17., 24.; Pezzennek jun. 2., 5., 17. (titk. lt. Varia Turcica); Mihálcsa bánnak jun. 15., 17. (A bécsi hadi lt. registraturájában, 39. sz.)

[4]) Simigianus id. m. 205. l.

badon bocsáttatásukért, mert vitéz embereknek ismerték őket. Tisztjeik a vajdához mentek s az egész magyar sereg nevében kérték kibocsáttatásukat. De a vajda a tisztek eltávozása után rögtön lefejeztette mind a hét elfogottat.[1]) Ez az eset rosz vért szült a magyar táborban, a régi gyűlölethez még ilyen közeli fájó emlékek is járúlván, midőn hallották, hogy B. Zsigmond a határhoz közel táborozik Zamojski seregével, Székely Mózes és Csáki István tanácsából követeket küldöttek hozzá s előadták szomorú sorsukat, kérvén őt, hogy siessen felszabadításukra. Zsigmond bíztatta őket s Zamojski is megigérte Zsigmondnak támogatását.[2])

Mihály jól látta még Moldovában, hogy most a lengyellel fog meggyűlni a baja, ha csak valamiképen elejét nem veszi. Rudolfra s Miksára gondolt, hogy tán képes lesz általuk eltávolíttatni a veszélyt, azért is siettette visszatérését Erdélybe. Moldovát bojárjai katonai parancsnoksága alá rendelte, ott hagyván Székely Mózest is katonasággal. Ő maga junius végén visszatért az Ojtozi szoroson át Brassóba. Jun. 27 — jul. 1-ig itt mulatott, s innen Gyulafehérvárra sietett, hogy oda második győzelmi bevonúlását tartsa .[3])

XX.

M. v. Moldova elfoglalása után, hatalma tetőfokán. További vágyai. A kir. biztosokkal való szégyenletes bánás. Pezzen bejövetele. A julius 20-iki országgyűlés. M. v. merész kivánalmai. A király válasza azokra.

Moldova elfoglalása után Mihály v. hatalmának tetőpontján állott; de csak egy pillanatra, — mint a feldobott kő, midőn eléri a legmagasabb pontot, — hogy annál rohamosabban zuhanjon alá.

Birtokában volt Erdély, Havasalföld és Moldova, — egy kézben a három ország, melyekből egy keleti birodalmat alkotni a Báthoriak hagyományos politikájának tartották.

---

[5]) *Bethlen Farkas* id. m. IV. k. 501. l.

[6]) *Simigianus* id. m. 206. l.; *Bethlen F.* id. m. IV. 502—503. l.

[1]) *Trausch* id. m. 157. és *Czauck* Simon: Ephemeris Libellus szerint (Trauschenfels D. Fundgruben 119. l.) jun. 27-én ment Brassóba.

Hogy Mihály v. is azt tűzte volna maga elé czélúl s most midőn elérte azt, megállapodásra s szervezésükre gondolt volna, nem látjuk tetteiből.

De azt sem látjuk, a mit Balcescu az oláh történész modern szemüvegén keresztűl látott, hogy Dáko-Romániát akarta volna megalapítani s hogy végczélúl az oláh nemzet nagygyá tétele lebegett szeme előtt.

Mihály vajdát sarkalta nyugtalan tettvágya, ösztönözte tetterejébe vetett erős birodalma; nem akarjuk tagadni, hogy határozott czélok után indúlt, de e czélokat időről-időre tűzte maga elé. Iránytűje önnön hatalmának az emelése volt. A császár-király és a török szultán birodalma között önálló uralmat akart alkotni magának, azt hitte, hogy vas kezével s két élű ravasz politikájával, — melylyel mind a királyt, mind a szultánt hűségigéretekkel hitegette, — megtarthatja azt, minden belső kapocs nélkűl is. De e kényszer-állam alkotás magában hordá kezdettől fogva a felbomlás csiráját. A vajda hódítani tudott, megtartani nem. Nem volt szervező tehetség, eléggé kimutatta. Serege élén, mint hadvezér érezte elemében magát. Mintegy vak ösztönként működött benne a nagyravágyás, a mely nyugodni nem engedé, azt súgva folytonosan: tovább, tovább.

Munkált azon, hogy Lengyelország megengesztelődjék s ne indítson hadat, de gondolt az ellenkezőre is s azt hitte, még javára fordíthatja. Elképzelte, a mint a lengyeleken diadalmaskodni fogott hadával benyomúl Lengyelországba, szövetkezve a lengyel elégedetlenekkel és a muszkákkal, kiket a görög-keleti vallás terjesztése színe alatt csalogatott szövetségébe, támogatva másfelől a lengyel koronával biztatgatott Miksa főherczegtől. *Lengyel király akarok lenni* — írta volt Hassán bégnek — Erdélyt fiamra hagyom, Oláhországban és Moldovában pedig, mely utóbbit Jeremiástól s a »*semmirekellő eb*«-től Zsigmondtól elfoglaltam, hadd kormányozzanak beglerbégek.[1]) A királynak pedig azt

[1]) M. v. levele »ad Hassan begum Sendziacum Techinensem d. n. (1600. sept. előtt) „*Nebulo iste canis Sigismundus* deseruit servitia ser. caesaris (sc. sultani) . . . *Animus mihi est, ut rex in Polonia sim.* etc. etc. (bécsi titk. lt. Polonica o.)

izente Moldova elfoglalása után, *csak százezer forintot küldött volna neki, azóta Krakóban ülne s hacsak egy czigány-rajkót küldött volna is oda, Lengyelországot ő felsége kezéhez adta volna.* [1])

Ilyen ködfátyolkép gyanánt előtte lebeghetett az is, hogy ha a királylyal szakítani kénytelen, Magyarországba vezérli seregét. Nem lehetetlen, hogy komolyan vette Rácz György képtelen beszédjét s elhitte, hogy Magyarországon még akadnának, kik őt magyar királylyá óhajtanák. Hogy ő nem nyugodott volna, ha az események fordúlata nem kényszerítette volna csakhamar saját védelmére kivonnia kardját, több jelből lehet következtetnünk. Nyíltan mondogatta katonáinak, várjatok csak vitézeim, nem sokára arany és drága kövekben s mindennemű gazdagságban bővölködő országba vezetlek én titeket. [2]) Mihálcsa bán is feltűnő nyiltsággal beszélt Szatmáron (a király egyik híve Radibrád Alajos előtt): *ha a császár a vajda kívánalmait nem teljesíti, meglátják, mire jut Kassa, Bécs és Prága.* [3]) Mindezek és sok más nem békés szándéknak voltak előjelei.

De a királylyal való egyezkedés fonalát is sietett felvenni a vajda. Moldovából épen azért sietett vissza Erdélybe, hogy Pezzent fogadhassa. Azonban Pezzen követsége sem járt sas-szárnyakon. Április 4-én érkezett az udvarból Bécsbe, április 28-án Kassára, julius 6-kát írták, midőn Szatmárról kiindúlt s jul. 12-ét midőn Gy.-Fejérvárra bevonúlt. [4]) A logofetnek igaza lett, midőn azt mondotta a biztosoknak: fejét teszi rá, hogy Pezzen addig be nem jön, mig a moldvai hadjárat eredménye ismeretes nem lesz, épen úgy mint Básta, ki Erdély meghódítása után szintén a

---

[1]) *Barilovich* relatiója a biztosoknak M. v. udvarából visszatértekor, Szatmár 1600. aug. 6. (bécsi hadi lt. 62. sz.)

[2]) Simigianus id. m. 228. l.

[3]) Ungnád és Székely jelentése Szatmárról jul. 6. ». . . . werde man wohl sehen, wohin Caschau, Wien u. Prag khumben wirt« (bécsi titk. lt.)

[4]) *Pezzen levelei: Rudolfnak* apr. 7. (Bécs), apr. 30., május 3. (Kassa), május 11. (Kis-Várda); *Mihálcsa* bánnak máj. 31. (Szatmár) *Mátyás* főhgnek jul. 2. (Szatmár); Ungnádnak jul. 12. (Gy.-Fejérvár.) (Mindannyi a bécsi hadi és titk. ltárakban.)

készre jött. [1]) De nem is lehetett nagyon csalogató reá nézve az a sok szép hir, mely a biztos-társaival való bánásmódról hozzá jutott. Ungnád és Székely május 9—15-ig Meggyesen voltak, formális fogságban; nem engedte a logofet, hogy Kolozsvárra menjenek, mert úgymond, nem eresztenék be őket a városba; Mihálcsa bánnál (kit a vajda helytartójául küldött) kellett orvoslatot keresniök, hogy május 15-én Kolozsvárra menniök megengedtessék. Itt kezdődött még a valódi fogság. A logofet azon hírre, mintha titkon szökni akarnának Erdélyből, megtiltotta nekik május 23-án a város kapuján való kimenetelt. Nagy elkeseredve írnak a királynak, Mihály vajdának, Mihálcsa bánnak, Pezzennek, hogy íme még egy kertbe sem szabad kimenniök a városon kívül, protestálnak a rajtok, mint követeken elkövetett sérelem —, a »népjog« ilyetén megsértése ellen. Ungnád kifakad, hogy a portán 6 évig tartó követsége alatt szebb bánásmódban részesült, mint ez országban, melyet a vajda ő felsége országának nevez. — A logofet később nagy kegyesen oda módosította tilalmát, hogy kimehetnek a városból, csak vigyenek mindig magokkal hat-hét polgári egyént. Mihálcsa bán, a vajda »*helytartója és tanácsa*«, azt az elégtételt adja (Meggyesről máj. 26-ról írott levelében), hogy ne vegyék annyira zokon a logofettől ezt az ő nyerseségét, mert ő országokban nem járt, császárok, fejedelmek udvarában nem forgolódott, s minden tekintetben nagy »bufalo« (bivaly). M. v. Jászvásárról írva, jun. 24-én, elégtételt igér a méltatlan bánásmódért, mentegetőzik, hogy nem tudtával történt. [2])

Pezzen jövetelét bizonyára az ilyen kellemes hírek nem nagyon siettették. Hiába pattogtatta Mihálcsa bán a szellemeskedő parabolákat: az útast addig kell felvenni, míg gyalog megy, ha egyszer lóra kapott, nincs szüksége többé arra. Hiába bizonyozott, hogy a vajdának csak öt-hatszáz ezer frtnyi segélyt

---

[1]) A kir. biztosok jelentése május 3. Gy.-Fvárról. (bécsi titk. lt.)

[2]) *A commissariusok levelei:* a királynak: máj. 3., 5., 8., 9., 12., 18., 24., 31.; a vajdának: máj. 29., jun. 7., 22., 27.; Mihálcsa bánnak: máj. 21., 25., 29., jun. 6.; a logofetnek: máj. 23., 28. — *M. v.* a commissariusoknak: jun. 24.; Mihálcsa bánnak: jun. 15. és d. n. — *Mihálcsa bán* a kir. biztosoknak: máj. 24., 26., 28., jun. 6. 10. (mind Meggyesről), (bécsi hadi és titk. ltárak.)

küldött volna a császár, azóta már Konstantinápolyt is elfoglalta volna neki, ha nem hiszik (erősítgette) próbálják meg, őt tartsák addig zálogban s ha nem úgy lesz, nem bánja, hadd vesszen gonoszúl. [1])

Pezzen nyugodtan várta a dolgok folyását, a moldvai hadjárat befejezését. Pénz sem volt kéznél, kölcsönre alkudozott Melith Pállal, Rákóczi Zsigmonddal, Dobóval. Időt akarván nyerni, kívánta azt is, küldené a vajda embereit hozzá Szathmárra kívánalmaival. Azon közben tudósítgatta a királyt a roppant szükség és drágaság felől, mely Felső-Magyarországot nyomorgatja. Jajgatás és kétségbeesés minden felé, az éhhalál árnya már-már kísért, a drágaság óriási, a nagy urak tárházaiban összehalmozott élelem csak növeli a szegénység szükségét. A szegénység elhagyja házait s koldúlva bolyong szerteszét. Ő is alig talál utközben annyit, a mivel 40 személyből álló kísérete megélhet. Isten segélyével eleget útaztam — írja — de ilyen nyomort még a legszegényebb török alattvalók között Szerbiában, Bulgáriában sem tapasztaltam, pedig ott szoktak legrosszabbúl állani a viszonyok. Sírva rimánkodva panaszkodik s esdekel a nép, lépjek közbe felségednél.[2])

Julius 3-án megérkeztek Szatmárra, Ungnád és Székely Mihály, másnap pedig a vajda követei: Mihálcsa bán, Alárdi Ferencz és Barcsai. A két magyar követ sietett felvilágosítani Pezzent, hogy arról szó sem lehet, hogy a vajda átengedje Erdélyt, minden áron független uralkodója akar lenni, különben el van határozva, a törökhöz állani s a magyarországi részeket karddal megvenni. De megmondották nagy titokban azt is, Erdélyben oly nagy az elkeseredés, hogy nem kellene egyéb, mint hogy pár ezer embert a határon összegyűjtenének, Kolozsvárra beküldenék, Erdély mint egy szál ember hozzájuk állana s egy kardcsapással

---

[1]) »Relatio a Barilovich 29. maii 1600. facta« (bécsi hadi lt. registratura 54. sz.)

[2]) Pezzen levele a királyhoz, Kassa április 30. A lakosság nagy része »die häuser verlassen, und hin und wider mendicando ihr nahrung suchen müssen . . . . Bin meines theils ander ortten hin u. vider gereist, aber ein solch armut und elend hab ich auch bei dem ärmbsten türkischen underthonen per Serviam et Bulgariam, da es am üblisten sunsten pflegt zu sein, nicht angetroffen.« (bécsi hadi lt.)

ura lehetne a király Erdélynek. Ha ez nem történik, a végső kétségbeesésben az erdélyiek kénytelenek lesznek B. Zsigmondot behozni, csakhogy az oláh zsarnoktól megszabadúljanak. A biztosok egymás között abban állapodtak meg, hogy Pezzen egyedűl menjen be Erdélybe és pedig a pénz nélkűl, Mihálcsa bán pedig és a többi követek mintegy kezesekűl maradjanak velök Szatmáron. Ha a vajda hűnek mutatja magát, később jöjjenek be a pénzzel. Mihálcsa bánt bántotta a Szatmáron visszatartás, gúnyolódott is, csak vigyázzanak jól reá, nehogy elszökjék. De a biztosok nem sokat adtak arra, urában is vajmi keveset bíztak, könnyen kimondják reá a sententiát: csak oly állhatatlan, csalárd, ravasz, beszédében áradozó, mint eddig volt.[1])

*

Pezzen jul. 12-én ért Gy.-Fejérvárra. Díszes fogadtatásáról gondoskodva volt. Előkelő bojárok lovagoltak eléje, mintegy 300 lovas, az erdélyiek közűl egyedűl Sennyei Pongrácz, azon kivűl 4000 drabant fegyverén csillogott a nyári napsugár, bent a városban Kornis s mások kísérték egy compania lovasság élén szép zene szóval. Mindjárt az nap volt az első audientia.[2]) Olyan kínos jelenetekre nem kellett hogy kerűljön a dolog, mint Ungnád és Székely követségénél. A vajda nagyon határozottan beszélt, ő akarta diktálni a feltételeket. Pezzen pedig engedékeny volt a legvégső határig, meddig útasítása menni engedé. Mihály v. a hozott szép ajándéknak felette örűlt[3]); de nem annak, hogy a pénzt Szatmáron hagyták. Az »*Erdély helytartója és császári tanácsos*« czím engedélyezésével legkevésbbé sem volt megelégedve. Sokat, nagyon sokat kívánt, melyek felett csak a király határozhatott. Pezzen azért írásba kivánta foglaltatni kivánalmait, hogy azok felett Prágában határozzanak. Külön követekkel küldötte azokat

[1]) A kir. biztosok jelentései jul. 1. (Mono, 4 mf. Szatmártól), 5., 6., 17., aug. 22. (Szatmár), a bécsi titk. és hadi ltárakban.

[2]) Pezzen Ungnádéknak jul. 12. (Gy.-Fvár), a bécsi hadi lt. registratura 44. sz.

[3]) Szamosközi IV. k. 113. l. így ír a láncról: gyöngyláncz volt, felette szép arany foglalások voltak benne, és az császár képe és neve volt függő gyanánt rajta. A császár képének az pectusán egy öreg gyémánt volt. Becsülték ez láncot 60,000 frtra.«

föl. Ezzel Pezzen befejezve látván küldetését, visszaindúlt. Díszesen, a mint fogadták, szép muzsika szóval ki is kísérték Fejérvárról. Julius 19-én már Kolozsvárott volt visszatérő útjában. Fejérvári időzése alatt a mulatságban időközben sem volt hiány. A vajdának ezek lehettek legillusoriusabb napjai, elegyítvén a dicsőség mámorát a földi élvek mámorával. Mohón kellett élveznie, hamar következett a kiábrándúlás. Az in vino veritas (borban az igazság) példabeszéde rajta is beteljesült, hogy mily tekintélye volt előtte a királynak, mutatja az is, hogy egy alkalommal víg mulatás mámora között azt kérdezte Pezzentől: *asszony-ember-é az német császár, vagy leány?!* [1]) (Si non è vero, è ben trovato!)

Pezzennel egyidejűleg török követ is tartózkodott udvarában. Azt is ámította, hogy a szultán híve, Moldovát a szultánnak hódította meg. Azzal bocsátotta el őket, várjanak Temesváron, mihelyt az adót beszedi, utánok küldendi. A török követség útra indítása csak oly fénynyel történt, akár a Pezzené, kísérőül Léka agát, a kővári kapitányt adta mellékjük. Búcsúzóúl együtt muzsikáltatta magát velök s az oláh és török zene búskesergő hangja mellett annyira elérzékenyűlt, hogy sírva fakadt, úgy kellett elvezetni onnan.[2]) Nem késtek ebből azt jósolni, hogy látszik, szíve inkább a török felé hajlik, mint ő felsége felé.

A Szatmáron visszatartott segélypénzt a vajdának a szepesi kamara egy titkárja által küldötték be jul. végén.[3])

M. v. Moldovából visszatértével mindjárt országgyűlést is hirdetett, jul. 20-ára. Ezen a rendek 6 frtot szavaztak meg portánként adóba, bár a vajda eleinte 8 frtot követelt. Ez már az ötödik adókivetés volt Erdélybe törése óta, 9 hó alatt összesen 25

---

[1]) Szamosközi IV. k. 114. l.

[2]) *Radibrad* Alajos Ungnádnak, Gy.-Fejérvár jul. 31. Ugyancsak *Barilovich* jelentése a commissariusoknak visszatérve Szatmárra Gy.-Fejérvárról: »Wie er die türkisch pottschaft abgefertigt, so hat sich der Mihal unter den getön der wallachischen, zigeinerischen u. türkischen musikhen dermassen mit ir überweint, dass man in hat wekhführen müssen« (bécsi hadi lt.)

[3]) Taraconimus János jelentése Ungnádnak Gy.-F. jul. 31., aug. 2., 5. (bécsi hadi lt. r. 44.)

frtot tett ki az adó portánként, a mi addig hallatlan volt Erdélyben. Az oláh papokat felmentette a községi szolgálat alól. Határozták, hogy a vajda ne küldjön rácz vagy oláh, hanem csak magyar levelet a magyarokhoz.[1])

Ez országgyűlésről indította követeit kivánalmaival a királyhoz. Mint ilyen Kornis Gáspár (ki moldovai szolgálatai után újra grátiájába jutott a vajdának), és Theodosius logofet (a ki — Mihálcsa bán szerint — eddig országokat nem járt, talán hogy eddigi mulasztását pótolja) aug. 13-án útaztak keresztül Szatmáron, a hol Ungnád és Székely még mindig tartózkodtak. Egyidejűleg Legyelországba is küldött M. v. követeket, Rácz Györgyöt és Buzesti Sztrojá-t, de ezeknek már nem volt idejök oda bemenni, az erdélyiek felkelésének hírére Munkácson Rákóczi Zsigmond letartóztatta őket.

M. v. kivánalmai a királylyal szemben a következők voltak:

Erdélyt gubernátorság neve alatt engedje át ő felsége a vajdának, a ki ott benn országgyülést szabadon tarthasson, a törvényczikkeket maga erősíthesse meg. Halála után Erdély szálljon fiára, utána az ő maradékaira fiúról fiúra; ha magva szakadna, »az ország legyen ő felségeé, a római császáré.«

Moldovát engedje át ő felsége, miként Havasalföldét, »örökben, fiúról fiúra« kiterjesztve az örökösödést a leányágra is, és pedig úgy, hogyha nemzetségének mindkét ágon magva szakadna, mind Havasalföld, mind Moldova maga választhasson szabadon magának fejedelmet, de »zászlót ő felségétül az római császártúl kérjenek és szolgáljanak ő felségének.«

Törvényt a vajda maga lásson mindenben, minden peres ügy ő előtte szakadjon végbe, apellatióba a királyhoz semmi ki ne menjen; tetszése szerint adományozhasson jószágokat s szabadon büntethessen.

»Az öt vármegyét, Bihart, Közép-Szolnokot, Máramarost, Zarándot és Krasznát minden váraival és tartományaival egyetemben ő felsége adja Erdélyhez, mint annak előtte volt.«

Családi birtokúl kivánja Erdélyben Fogarast, Gyalut, Görgényt és Vécset, minden tartományaival és jövedelmeivel egyetemben, örökben; Magyarországon pedig Husztot, Kővárt, fiúról fiúra, mindkét ágon. A fiág kihaltával szálljanak át a leányágra és öket senki meg ne háborgassa azokban.

A mely végvárakat megvehet pogány kézből, pl. Tömösvárt, Felnakot, Csanádot, Becskereket, Pancsovát és Berényt, azok az övéi legye-

[1]) Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 520. l.

nek, minden hozzájuk tartozókkal egyetemben a Dunáig örökben, fiúrúl fiúra, mindkét ágon.

A hadakozásra ő felsége 20,000 emberre való hópénzt adjon, és pedig nemcsak öt hónapra, hanem egész esztendőre; a jövő három hónapra pedig (aug.—okt.) »mox et defacto« küldjön száz-száz ezer, összesen 300,000 frtot.

Ha az ellenség miatt a három országot elvesztenék, ő felsége adjon Magyarországon százezer arany forint évi jövedelmű jószágot, vagy Movában, avagy Csehországban egy jó hasznú várat.

A minemű titulusa (díszczime) Báthori Zsigmondnak volt, az neki és fiának is adassék meg; vegyék be mindkettőjüket a római sz. birodalmi (»az imperiombeli«) fejedelmek közibe és társaságába: továbbá az »arany bárán«-t (t. i. az aranygyapjút) is szerezze meg ő felsége, mind neki, mind fiának.

Ha szükség kivánja, a kassai kapitány siessen legott segitségére, oda, a hova a vajda kivánja, »ne mutogasson császárra ő felségére.«

Ő felsége a vajda híre és tudta nélkül a törökkel frigyet ne vessen, sem meg ne békéljék. A kötendő békébe a három ország is bele foglaltassék.

Erdélyben szabad tetszése szerint nyithasson és mivelhessen bányákat. Minden arany, ezüst, só és egyéb bánya-jövedelem, úgy a harminczadok, dézmák öt illessék.

Ő felségének e a vajda mellé küldendő embere, a ki a hadak szükségleteire gondot viselend, ne ártsa magát a vajda itéleteibe, dolgaiba.

A vajda állandó követet tarthasson az udvarnál, kinek ő felsége rendeljen mind ételt és italt és mind ő felségétül, mind pedig tanácsitúl tisztessége és böcsületi legyen. [1])

E kivánalmakra a királyi válasz sept. 12-én kelt, hat nappal a vajda miriszlói vesztett csatája előtt. A válasz pontjai a következők:

---

[1]) Az előszámlált kivánalmak a vajda három külön felterjesztésében foglaltatnak. Egyik 12., a másik szintén 12, »harmadik 6 pontból áll. Mindenik több kevesebb eltéréssel lényegében ugyanazt tartalmazza. Az első 12 pontot M. v. oláh aláírásával követei kellett hogy felvigyék, a második szintén aláírással ellátott 12 pont — a mint kivül egy megjegyzés mutatja — először a szepesi kamara (nem-e a biztosok?) s azután ő felsége elé terjesztettek; ehez meg van a commissáriusok válasza is szintén 12 pontban; a harmadik, a 6 pontos felterjesztés másolatban van meg. Mind a négy magyarúl irott nagyérdekű okirat a bécsi cs. és k. hadi levéltár registraturájában őriztetik 64. sz. a. Kiadva közülök az Akad. által (1857) kiadott M. Tört. Tár. 3 k. 123 l. Gr. Kemény János által, német fordításban.

A király, bár jobb szerette volna, ha a vajda Erdélyből hazájába visszatér, kívánságára beleegyezik, hogy Erdélyt kormányozza, élete fogytáig, de úgy hogy a királynak mindig egy tanácsosa legyen körülötte, a ki, ha ő Erdélyből távol van, helyettese legyen. Fiáról kegyelmesen gondoskodni fog.

Havasalföldére kiterjeszti a leányág örökösödését is. Moldováról nem határozhat.

Kisebb javakat a tanácsosok véleménye meghallgatásával adományozhat, közönséges büntettekben ítélhet, de nagyobb adományozásnál s fontosabb ítélet hozatalnál a király előleges megkérdezésével és vele egyetértőleg járjon el.

Az öt vármegye nem csatolható Erdélyhez, azok Magyarországhoz kapcsoltatnak.

A kért várak nem adhatók a vajdának. Fogaras Mária Krisztináé, Gyalu az erdélyi püspökséghez tartozó egyházi jószág, Görgényre és Vécsre Bocskai jogigénye megvizsgálandó, de ha megnyerik is azokat, a fiscushoz csatolják; végül Huszt és Kővár Magyarországhoz tartozik.

Ha a töröktől első rendű végvárat, (mint pl. Temesvár, Gyula, Szolnok, Csanád) foglalna el, az a királyt illeti; kisebbek, mint királyi adomány, legyenek a vajdáé.

Ha az ellenség által országából kiüzetnék, róla s előbbkelő bojárjairól országában gondoskodni fog a király.

A háború tartamára fog nyerni segítséget, így tüstént 50,000, később, de még ez év folytán, szintén 50,000 tallért kap. Ezért köteles a török ellen harczolni. A törökkel folytatott üzelmével pedig hagyjon fel. A moldovai ügybe ő felsége ezután sem akarja beleártani magát.

A kivánt czímeket megszerzi számára.

A kassai kapitánynyal egymást kölcsönösen segíteni tartozandanak.

A törökkel kötendő békébe őt is befoglalják [1]).

Bányák míveléséről a király maga gondoskodik.

Beleegyezik a király, hogy udvarában állandó embere tartózkodjék a vajdának. Ennek és a futároknak költsége az erdélyi fiscust terhelje [2]).

Ez engedményeknek M. v. többé nem vehette hasznát. Ő ekkor már eljátszotta erdélyi uralmát. Sorsa felett nem Prágában tollal, hanem a miriszlói mezőn karddal határoztak.

---

[1]) Ez csak a comissariusok válaszában van meg.

[2]) Responsum pro Michaelis vaivodae legatis cz. a. (Prága 1600. szept. 12. kelettel) közölve Szilágyi: Erd. Ogy. Eml. IV. k. 539. l.

XXI.

M. v. fegyverkezik. A lengyelek készülődése. Bánffi-hunyadi és fejérvári vérengzések. M. v. az erdélyi nemesség megöletését tervezi. Az erdélyiek felkelése.

Mihály vajda a julius 20-iki országgyűlés után mihamar a hadikészülethez látott, hadait a szászsebesi táborba gyüjtötte. Az erdélyi láthatár kezdett beborúlni. Lengyel, török, tatár készülődésekről szállongott a hír. Míg a török Nándorfejérvár felől készült Lippa és Várad ellen, addig jul. 28-án már meghozták kémei a vajdának, hogy a lengyel harczkészen áll s szövetkezett ellene a tatárral is. M. v. rögtön ír Pezzennek s a többi biztosoknak, hogy a kassai, szatmári, huszti s a többi kapitányok üssenek lármát, toborzzanak nyilvános parancsokkal sergeket mindenfelé, szóval tűntessenek a háború mellett, hogy a lengyelnek onnan tartása legyen. Majd sürgeti a vajda Básta Tasnádra jövetelét (aug. 2.), hogy közel legyen, ha kell a segítség »úgy penig — írja — hogy az *ne levélbeli,* a ki mi nekünk nem kell, hanem valóba való segítség legyen.« Aug. 4-én kéri a generálist, hogy az eltorlaszolt kárpáti szorosokat (Bártfa, Munkács felől) tisztíttassa meg munkások által, hogy így a lengyel onnan fenyegetve érezze magát s ereje egy része ott legyen lekötve.[1])

Aug. elején Zamojski B. Zsigmonddal csakugyan táborba szállott Hocim táján a Neszter mellett, csak alkalmas időt vártak, hogy Moldovába átlépjenek (nagy esőzés zavarta aug. elején a táborozást). Pogány Györgyhöz, a máramarosi alispánhoz, (aug. 12. táján) arról jön tudósítás, mintha 30,000 lengyel, 20,000 kozák s 6000 tatár állana ott fegyverben s három felől akarnának beütni: Munkács, Huszt irányában és Moldovából, hogy kiragadják Erdélyt az istentelen M. v. kezéből.[2])

M. v. készült fogadni a lengyeleket, bízott magában s ká-

[1]) M. v. Bastának aug. 2. 4.; a commisariusoknak aug. 2, 4. Taraconimus F. a biztosoknak aug. 13. (bécsi hadilt. r.)

[2]) Tureczki Pál, Pogány Györgynek d. n. (aug. 10—12.) Pogány a biztosoknak aug. 13, 16. (bécsi hadi lt.)

romkodott erősen, megtanítja ő a lengyel »pan«-okat. De kifeledte számításából az erdélyieket. Ezek sokkal többet álmodoztak B. Zsigmondról, mint a vajda eleinte hitte volna; tudták, ütött az óra, itt az idő, midőn »ismeg fordúl egyet Erdély sorsa.«

A viszonyok Erdélyben is napról-napra mind jobban elmérgesedtek. A levegőben gyűlt a gyú-anyag. A lappangó tűz sziporkái itt-ott már előtűnedeztek. Igy Bánffi-Hunyad jul. 23-án véres verekedés színhelye lőn. El volt ott szállásolva mintegy 180 »veres drabant«, kik határt nem ismerő féktelenséggel »sarczoltatták, verték, dúlták az községet, ragadoztak, vontanak s minden bosszút töttek az szegíny közsígen«, vásár alkalmával a vásárosokat elverték, áruikat felprédálták. A zaklatott lakosság türelmének kevés kellett, hogy vége szakadjon. Julius 23-án — vasárnap volt — templomba gyűlt a nép. Imádkozás alatt szörnyű zsivaj, rivalkodás zavarja meg az isteni tisztelet komoly csendjét. A nép kirohan s látja, hogy a drabantok egy városi polgárt szekercze-fokokkal döngetnek a templom előtt, s azután keresztűl lövik. Erre a toronyban harangot kondítanak, a város népe fegyvert ragadoz, kezdik a drabantokat kergetni, vágni, ölni s így 50—60-at lekaszabolnak. M. v. a hír hallatára mindjárt reájok akar küldeni a hunyadiakra, de magyar tanácsosai intésére »noha olyan pogány szabású kegyetlen fejedelem volt« először törvényt láttat Fejérvárott s azután küld 500 drabantot reájok, hogy »mind elveszessék s megégessék az Hunyadon valókat.« De addig a lakosságnak, előre értesíttetvén a magyar tanácsosok által, volt ideje menekűlni, úgy hogy az oláh drabantok mindössze néhány koldúst találtak ott, kiket bosszújok áldozatául kard élire hányhattak. A várost egy-két udvarház kivételével felégették.[1])

A viszály magva el volt hintve a vajda táborában is. A fizetetlenség miatt nagy volt az elégedetlenség a zsoldosok között. Főként a kozákok nyugtalankodtak, vissza akartak térni Lengyelországba. M. v. jónak látta intézkedni, hogy a huszti, szatmári

---

[1]) A tanúvallomások M. vhoz czímezve (17 tanú kihallgatása) a bécsi hadi lt. r, 44. — Úgyszintén Szamosközi id. m. IV. 117. l.

és váradi kapitányok résen legyenek, hogy, ha kell, fegyverrel is megtorolják a szökevények hűtlenségét.[1])

Aug. elején Gy.-Fejérvár volt tanúja a bánffi-hunyadihoz hasonló vérkeresztségnek. Csakhogy itt zsoldosok, kozákok és oláhok mészárolták kölcsönösen egymást. Déva vidéki kvártélyokból a kozákok elei, mintegy százan, Fejérvárra jöttek zsoldért. Egyikök egy hitvány nőszemély miatt összekapott a vajda szolgáival.[2]) Szóról-szóra, többről-többre, végre kardra került a dolog. A kozákok nem hagyták társukat, az oláhok is összefutottak s véres verekedés fejlődött ki. Három óra hosszat folyt a csetepaté. Eleinte Stoika, majd maga a vajda hiába csillapították a verekedőket, — csak nézték magok is, hogy ép bőrrel menekülhessenek be a várba. Fokozódott a veszély, a mint a kvártélyokban maradt kozákok neszit vévén a verekedésnek, társaik segélyére siettek Fejérvár felé. M. v. tüstént követeket küldött eléjök, gazdag ajándékokkal tudta csak megtartóztatni őket, megölt társaikért is vérdíjat igérvén. A vérengzés színhelyén (valószínűleg némi nagyítással) száz-száz körűl maradt halva egy-egy részről. A kozákokat egészen megengesztelnie még sem sikerűlt a vajdának. Csapatonként hagyogatták el a zászlót és szökdöstek Lengyelországba. Aug. 26-án 60 kozák lovas szökik Huszton keresztűl. Pogány György, a máramarosi alispán, rendesen adót szed a havasban ő felsége számára, mikor Huszton ilyesmi történik. Székely Mózes átosonását is 103 lovassal, hivatalosan csak utána való nap tudta meg; de az nem zárta ki, hogy titokban össze ne jöhetett légyen vele valamelyik félreeső faluban, mint a hogy a kir. biztosok sejtették, mentegetőzésére, hogy adót szedni járt.[3])

*

[1]) M. v. Pezzenek jul. 26. (bécsi hadi lt r.)

[2]) Bethlen F. id. m. IV. k. 522 l. . . . Unus eorum (sc. Kozacorum) quandam inpuram foeminam pretio ad venerem exercendam conduxisset, quae prius famulis vaivodae erat familiaris. . . .

[3]) Pogány Gy. a biztosoknak aug. 26. A biztosok jelentései aug. 28; aug. 7, 9, 13, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 27. Léka Ága a biztosoknak, Kővár aug. 21; Örmény Péter a biztosoknak, Torda aug. 18. — Györgyfalusi Gy. relatiója aug. 19. — Kaliski Miklós Herbersteinnak Kolomeából (Gácsországból) aug. 7. stb. stb. a bécsi hadi és titk. ltárakban.

Lassanként tornyosodni kezdettek a fellegek Erdély felett, közelgett a vihar, — érezte s készült mindenki, nehogy a villám őt érje. Mihály v. figyelmét sem kerülték ki az előjelek, melyek vészt jósoltak. Nyomára jött a moldovai B. Zsigmonddal való titkos összejövetelnek is s Székely Mózest el akarta fogatni, de ő elmenekült.[1]) Léka aga hiába üldözte 25 lovassal. A vajda, hogy megbosszúlja magát, legalább Székely M. ipát Kornis Farkast fogatta el (kit a miriszlói harcz után lefejeztetett) s ugyanakkor Szemere Mihályt és Farkas Józsefet, kiket tögtön kivégeztetett.[2])

Az erdélyi nemesség megöletéséről is forgatott titkos szándékát agyában. A királylyal régóta levelezett a B. Zsigmond visszahívatásában részesek megbüntetése felől. Szamosközi említi, hogy már a februárban tartott országgyűlés alatt megfordúlt elméjében a nemesség »kigyomláltatásának« gondolata s csak azért tett le arról, mert »a bolgárok érseke Demetrius ment a bibliával hozzája, protestált, mint veri meg isten, ha azt cselekszi.«[3]) Most, hogy észrevette, hogy az erdélyiek között valami forrni kezd, hogy Zsigmonddal titkos egyetértésben vannak, hogy a lengyel erősen készülődik, nagy szorongattatásában képes lett volna vérfürdővé változtatni a leigázott szerencsétlen országot. Bizalmasb embereinek el is árúlta tervét s kezdett kivitelén gondolkozni. Hadnagy Istvánt, egyik kapitányát beavatta szándékába, ily értelemben írt Tamásfalvinak, Maros szék kapitányának is.[4]) Makó György, a barczasági magyar hadak parancsnoka, levélben intette egyik barátját, hogy a vajda az összes nemesség élete ellen tör, a mely levél Mihály kezébe jutott s egyik oka volt a magyar hadak elszakadásának.

A hír nyilvánosság elé szivárgott s »poharazás közben« széltiben beszélgettek a vajda rettenetes tervéről.[5]) — Ez bizonyára csak siettette bukását.

A mint érezte hogy a napok mindinkább melegednek, arra határozta magát, hogy a gyűlölt Basta segítségéhez is folyamodik. Aug. elején többször ír Szathmárra a biztosoknak, hogy

---

[1]) Ungnád aug. 21-iki jelentése. — [2]) Bethlen F. id. m. 512. l. — [3]) *Szamosközi:* id. m. IV. k. 514. l. — [4]) Bethlen F. id. m. 525. l. — [5]) Simigianus id. m. 221. l.

Bastánál sürgessenek segítséget, mert a lengyel, török, tatár készülődik s Zsigmond az erdélyiekkel fondorkodik. A biztosok a hírre váltott lovakon futárúl küldik Prágába Radibrádot s Székely Mihály személyesen indúl Bástához.[1]) De már azelőtt figyelmeztették a császárt a biztosok, mily előnyös volna, ha Basta közelebb jönne Erdélyhez s korántsem Mihály érdekében, hanem épen azért, hogy az erdélyi elégedetlenekkel kiragadhatná Mihály kezéből az országot. Bizonyosra vehetjük, hogy Bástát már Kassáról megindúlásakor inkább ez, mitsem a vajdának viendő segélyadás gondolata vezérlette.

A vajda Szász-Sebesnél tartotta táborát, az erdélyi nemesség pedig Kolozsvárott, majd Torda mellett a Keresztesmezőn kezdett gyülekezni, eleinte titkolván valódi szándékát. A vajda sejtette azt, s mindenfelől seregének összevonásáról kezdett gondolkozni, azon ürügy alatt, hogy Temesvár felé a törökre akar ütni. Követséget küldött a nemesek táborába, parancsolván, hogy rögtön siessenek hozzá. — Amazok, hogy palástolják az összeesküvést, mentséget kerestek, — azt felelték ugyanis vissza, hogy Torda inkább központi hely a gyülekező nemeseknek s ott nagyon jó legelők vannak a lovak számára, míg Fejérvár vidéke el van pusztítva.[2]) — Csáki Istvánt is hozzájuk küldötte követségbe a vajda, de — Szamosközi szerint — »Csákit az katonák és nemesség megtartóztatják .. és ugyancsak fenyítékkel arra veszik, hogy egyetértsen velök Mihály ellen és így generálissá teszik mind az egész táborban Tordánál.«[3])

Csáki megnyerése nagy előny volt a felkelőknek azért is, mert Mihály benne főkapitányát vesztette el. A moldovai harczok után tette őt azzá ott tanúsított vitézségeért, némelyek szerint azért, mert a vajdának mindenben hízelgett, szokásaiban ruházatában utánozta, égig magasztalgatta, s a világ legnagyobb hőseivel hasonlítgatta össze.[4])

Nem lett eredménye Mihály ama parancsának sem, hogy

---

[1]) A biztosok a királynak Szathmárról, aug. 19. (bécsi titk. lt.)

[2]) *Bethlen F.* id. m. 543. l.

[3]) *Szamosközi:* id. m. IV. k. 124. l.

[4]) *Simigianus* id. m. 224. l.

minden nemes két-két szolgájával rögtön Fejérvárra siessen.[1]) Azt hitték, hogy ezzel megöletésükre céloz a vajda.

Határozott nagy nyereség volt a nemességre M. v. magyar zsoldosainak csatlakozása. A barczasági magyar sereget, mely számra nézve nem volt nagy, de a vajda erejének magvát képezte, elidegenítette magától a vajda, főkép mert kapitányuk Makó György élete ellen tört, kit az összeesküvésben való részességgel gyanúsított.

M. v. nagyon megdöbbent a hírre, hogy legvitézebb zsoldosai elpártolni akarnak. Egyre-másra küldözött követeket a felkerekedett s Meggyesen át a nemesek tábora felé tartott csapathoz, hogy »aranyhegyek igéretével is« visszaédesgessék őket.[2])

M. v. részéről nem használt semmiféle magas igéret, sem a szívökhöz beszéltetés. Az aranyhegyek helyett jobban vonzotta őket, nem akarjuk mondani, hogy az ajándékúl igért két havi zsold a nemesek részéről, hanem a felébredt önérzet s a vágy, hogy magyar ügyért, Erdély felszabadításáért küzdjenek s csatlakozzanak vérrokonaikhoz. A mint a tordai táborba érkeztek, nagy és méltó volt az öröm mindkét részről; harsogtak a trombiták, sípok, meleg kézszorítással üdvözölték egymást a bajnokok.[3]) Az erdélyiekre nézve kétszeres volt ebből az erkölcsi haszon, — egészen felvillanyozódtak a szövetkezettek s siettette a még otthon lévők csatlakozását is.

A nemesekhez csatlakoztak az aranyos-széki székelyek, megjött a maros-székiekkel Vásárhelyről Tamásfalvi kapitány is mintegy 1300 lovassal s előmutatta M. v. hozzá írt levelét a nemesek megöletésének tervéről. A többi székelység a hívogatás daczára is megmaradt a vajda hűségében és az ő zászlói alá gyűltek. Szökdöstek át M. v. táborából is többen. A szászok a nemesek mellett nyilatkoztak, de jönniök a vajda tábora és őrködése miatt alig lehetett, így kevés szász vett részt a csatában. Tettek kisérletet a kozákok átpártoltatására is. Azok hajlandók is lettek volna átállani, üres kézzel csak egy lovon átszökhettek volna, de nem akarták a sok zsákmányt szekereikkel elhagyni,

---

[1]) *Bethlen F.* id. m. 224. l. — [2]) Simigianus 226. l. — [3]) Bethlen F. 566. l. [4]) Album Oltardinum m. f. 34. l.

csak ha a nemesek megtérítették volna nekik. Így ha nem is állhattak át, a nemesek mégis bíztak, hogy nem igen fognak ellenök harczolni. [1])

A legnevezetesebb, a mi az erdélyiek készülődését megkoronázta, Básta megnyerése volt. Követeik (Alárdi Ferencz és Haller Gábor), kik az összes nemesség aláírásával ellátott hitlevelet vittek [2]) Bástához, eredménynyel jártak el. Básta, a ki különben is gyűlölte a vajdát, nem csak személyes bosszúját vágyott kielégíteni, de a királynak is jó szolgálatot hitte, hogy tesz, midőn elhatározta, hogy a felkelőknek segítségére siet. Szathmár alól felkerekedett hat (mások szerint nyolcz) ezer emberével s nagy örömrivalgások között vonúlt be Kolozsvárra s onnan Tordára sept. 13-án, a hol a fővezérséget rögtön átadták neki. Básta eleinte azt hitte, hogy M. v. Erdélyből szép szerivel kitakarodik s az esetben ő Temesvár ostromára vezetheti a sereget. [3])

Mihály v.-nak ezalatt egymást érték követei a tordai táborban, eleinte parancsolva, majd intve, fenyegetőzve, végűl kérve és esdekelve, — de minden eredmény nélkűl. Egyik követsége épen a vajda ellen izgatott, a másik meg kihallgatásra sem talált.

A vajda sem várta azonban tétlenűl a veszélyt, hadait mindenünnen összevonta, a hozzá hű székelyeket táborába gyűjté, fiához Havasalföldébe gyors futárokat küldözött. Segélyadásért kereste meg Ibrahim temesvári basát is. Az erdélyi oláhságot is fegyverbe szólította, a mi azoknak nem igen volt ínyökre, jobb szerették a rablást, midőn már készen volt előttük, — harczolni nem volt oly kedves mulatság. »Fogaras tartományból minden háztól egy embert kívánt, a mihez azonban a községnek semmi kedve nem volt, mint az uraimnak a sós káposztához.« [4]) Adókat

[1]) A felkelésről figyelmet érdemel: Maros-vásárhelyi *Nagy Szabó Ferencz* Memoriáléja. *Enyedi* Pál éneke az erdélyi veszedelmekről (kiadva Erd. Tört. Adatok, szerk. gr. Mikó I. 1. k.). *Miko* F. Historiája (Ak. kiad. II. o. 7. k.) *Kulcsár* István Krónikája 98. l. *Miles* Siebenbürgischer Würg-Engel oder Kronik ü. d. XV. Jahrh.

[2]) *Bethlen F.* id. m. *549. l.*

[3]) Básta Mátyás főhgnek, Torda szept. 14. (titk. lt. Varia Turcica.)

[4]) Névtelen jelentés, a tordai határozatok mellett N.-Szebenben a városi ltban »die 9. szept. estwe 1600« kelettel.

sietett behajtani, kölcsönöket szedett fel, (Szebentől 28,000 frtot kért kölcsön) — hadiszerekkel látta el magát Szebenből, — szóval minden lehetőt megtett, minden követ megmozdított s erősen bízott, hogy »az árúlókat megveri az isten, mert valaki *ura fejedelmére* támadott valaha, mindenkoron szégyent vallott az.« [1])

*

A megpróbáltatások eme nehéz napjaiban a vajdának egyik érdekes jellemvonása tűnik szemünk elé: *babonasága*. Már előbb jósoltatott magának öreg anyjával, hogy állandó lesz-é uralma Erdélyben, de a jóslat balúl ütött ki. Majd magyar és oláh paraszt gyerekeket állít ki egymás ellen egyenlő számmal s összeverekedteti őket, abból akarván jósolni, hogy győzni fog-e. De a magyar suhanczok ügyesebben forgatták a botot s leverték az oláhokat. [2]) A tábor kimozdítása előtt való éjjel álmában borzasztó vihart látott a vajda, mely Fejérvár felé húzódott s egy villám épen őt találta. — Riadva ugrik fel ágyából, rögtön ki akar futni Oláhországba, összeszaladt tanácsosai alig tudják megtartóztatni. [3])

A vajda kedélyállapotát semmi sem jellemezheti jobban, mint Ungnádnak egy sept. 14-én Kolozsvárott kelt jelentése:

A vajda — mondja a jelentés — a sokféle hír miatt egészen magán kívűl van, ki van kelve színéből, nagyon ingerült s annyira zavarban van, hogy azt sem tudja, mit tegyen, *egyszer sír, másszor káromkodik.*[4])

Szinte képzeljük magunk előtt a szilaj szenvedélyek emberét, a mint a düh és kétségbeesés marczangolja. Megérte fő-fő vágyainak teljesülését, — urává tette ravasz esze és kardja három országnak s most, midőn a szerencse oly magasra emelte, egyszerre feltűnni látja maga előtt a tátongó mélységet, mely őt

[1]) *Mihály v. levele Nagy-Szeben tanácsának 1600. szept. 13-ről.* (a. n.-szebeni lt. 1484. sz.)

[2]) Bethlen F. 520.

[3]) *Szamosközi:* id. m. IV. k. 123. l.

[4]) *Ungnád, a királynak, Kolozsvár, szept. 14. 1600.* »Er soll vor zorn und ungedult aller entfarbt und furiosissimus jetzt, u. also confundirt sein, dass er auf täglich einkummende wiederwertige zeitungen u. obfäll nicht wäs, wo u. wie er daran ist, *ein weill waine er, ein weill fulminir er*« stb. (bécsi titk. lt.)

elnyelni készül. Görcsösen ragaszkodik, mint a vízbefúló, minden szalmaszálhoz, ha a jövőre gondol, elfogja a kétség, ha ellenségeire, megszállja a düh s haragja és izgatottsága könyekbe és szitkozódásba fúl.

XXII.

A miriszlói ütközet és következményei. — M. v. üldöztetése. A vajdával kötött egyezmény. Kitakarodása Erdélyből. M. v. havaseli ütközete a lengyelekkel.

Az ellenséges seregek megindúltak, hogy megmérkőzzenek. Mihály v. serege az ő és Barcsai András vezérlete alatt, a nemeseké Bástával és Csákival élükön. N.-Enyed vidékén találkoztak: Miriszló és Decse között a Maros jobb partján ütköztek meg szept. 18-án.

A csata lefolyásából csak a legfőbb vonásokat akarom kiemelni. Mihály v. egy szűk völgyben, dombok között, elől egy patak, hátúlról a Holt-Maros egy ágától védve, nagyon előnyös állásban foglalt helyet. Básta és a harczban-jártas Borbély György rögtön felismerték az oláhok előnyös állását. Básta arról egy személyesen vezetett recognoscirozás által is meggyőződött. Azért, hogy kicsalják, cselhez folyamodtak, »mert — úgymond Básta — a vajda czigány, mi is ravaszok legyünk.«[1]) Menekülést színlelve, csatarendben visszavonúltak Miriszló alól Decse felé. A csel használt. Mihály seregét vad öröm szállotta meg, azt vélték, fut az ellenség. Most már Prágáig meg se álljunk, mondá a vajda s gúnyos önhittséggel kiáltott fel: hová fut az olasz kutya, nem tudja, hogy én mindenütt utólérem. Rögtön előre indította seregét. Csak midőn látta, hogy a »futó« erdélyiek megállanak s kibontják soraikat, sejtette a cselt, de már késő volt. Meg kellett ütköznie, még ő volt a támadó, de bár számra nézve nagyobb serege volt, nem sokáig tarthatta magát. Az erdélyiek tudták, hogy mindenük e harczon fordúl meg s ember feletti erővel harczoltak. »*A mint Mihály vajda lötette az magyarokat, úgy állottak, mint az köszikla, hogy csak nézni is szörnyü dolog volt.*[2])

[1]) *Szamosközi:* id. m. IV. k. 124 l.

[2]) *Szamosközi,* id. m. IV. k. 126. l. — Úgyszintén Maros-vásárhelyi Nagy Szabó Ferencz Memorialéja (közölve a Gr. Mikó Imre szerk. Erd. Tört. Adatok I. k. 39 l.)

Mihály, a mint látta, hogy a csatát elvesztette, letépeté a fő-zászlót nyeléről, — menekvés után látott s meg sem állt Fejérvárig. Fehérvárott drágaságait magához véve, tovább száguldott. Előtte s utána roncsolt serege maradványai futottak. — Égetés és gyilkolás jelölte útjokat Fogaras felé.

A miriszlói vérengző csata áldozata az erdélyiek soraiból 4000 halott volt, Mihály seregéből 5000 s 900-at tett a külön lemészárolt székelyek száma.[1]) Ágyút 25-ötöt foglaltak a vajdától.

Bástáék szept. 20-án győzelmi bevonúlásukat tartották Fejérvárra, s 21-én tovább indultak az ellenség nyomában.

M. v. Fogarasban állapodott meg. Ott voltak felhalmozva összeharácsolt kincsei, ott volt neje s leánya. Itt a mennyire lehetett, szétszórt seregét összeszedte, mely az Oláhországból, Moldovából s Székelyföldről jövő csapatokkal mintegy tizenhat ezerre gyűlt.[2])

A segédcsapatok nem egy-könnyen juthattak be Erdélybe. Az erdélyiek siettek a szorosokat eltorlaszolni és védeni, mert annyira el voltak keseredve, nem akarták, hogy a vajdának egy porczikája is kimeneküljön Erdélyből.[3]) A Vöröstoronyi szorosnál a szebeniek álltak őrt. A Törcsvári szorosban rosnyaiak és brassaiak tartóztatták fel a benyomúló oláhokat. Még erősebb harczot vívtak a brassaiak a Bodza-szorosban. Egy ideig sikeresen védték sánczaikból a szorost, megszalasztották az oláhokat, zászlókat és két ágyút foglaltak, de később a Moldovából is elősiető túlerő elől városukba kellett zárkózniok. Az oláhok dühe Brassó erős falain megtörött, bosszújokat a barczasági falvakon töltötték, melyeket egymásután felperzseltek s védtelen lakosaikat pokoli

---

[1]) *Ungnád* jelentése szept. 21. »im feldläger 2 meill von Weissenburg gegen der Hermanstett zu.« — *Simigianus* azt mondja, hogy mindkét részről együtt 6500 esett el. — *Mikó Ferencz* Historiája 245. l. (Akad. kiadv. II. o. 7. k.) 11.000 halottat említ.

[2]) Ungnád szept. 14. jelentése Kolozsvárról.

[3]) *Trausch* Jos. Chonicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum. 990—1630 160 l. — *Krauss* Gy. Tractatus rer. Transylvanicarum (kiadta Gr. Kemény J. Deutsche Fundgruben, d. G. Siebbg. 164. l.) *Weyss* Mih. Liber Annalium (kiad. Trauschenfels: D. Fundgruben. Neue Folge 138 l.) *Nössner* S. Res actae in H. et Trans. (u. o. 62. l.) *Album Oltardinum* (u. o. 34. l.) *Bánfi* P. naplója (u. o. 247. l.)

kedvteléssel öldökölték, míg az erdélyi üldöző hadsereg sarkukba nem jutott.[1])

Bástáék 2 mfnyire állapodtak meg Fejérvár alatt, itt vették a hírt, hogy a lengyel kanczellár, Jeremiással és B. Zsigmonddal már Moldovában van. E hír kissé gondolkozóba ejtette a generálist és a biztosokat s nagyon megfontolva haladtak előre. Szeben alá csak 24-én érkeznek s ott maradnak Mihály v. alkudozásai által is feltartóztatva, egész október elsejéig. Azt hitték, hogy még egyszer meg kell ütközniök M. vajdával. De a vajda helyzete sokkal válságosabb volt, mintsem arra gondolhatott volna.

Valóban érdekes bonyodalom keletkezett a lengyelek előnyomúlása által, a mely hogy hová fog kibukkanni, egyik fél sem tudhatta előre. A mint az erdélyiek Szeben felé közeledtek, a vajda már oda hagyta Fogarast s Brassó felé szállott. De egyszer csak jön a hír szept. 26-án, hogy Székely Mózes és Potoczki Jakab lengyel katonasággal bent vannak Erdélyben, Beszterczéhez 3 mfnyire, a hír szerint 12000 emberrel (később csak 3000-et mondanak szemtanúk).[2]) Székely Mózes követet is küldött onnan Csákihoz, izenvén, hogy nincsennek ellenséges szándékkal Erdély iránt, csak is M. v. ellen küldötte őket a kanczellár.[3])

Ez az izenet jóformán megnyugtatta az erdélyieket, kiknek nagy része, főkép a köznemesség, ohajtotta volna Zsigmond behozatalát, de annál kevésbé nyugtatta meg a. császáriakat. Ezek annál nagyobb kétségben voltak, mert nem ismerték sem a vajda, sem a lengyelek czélját. Zsigmond levelet küldött be a rendekhez és városokhoz, a mi nagy szeget ütött Basta fejébe, de nem kevésbé Székely Mózes azon izenete, hogy Csákival szeretne összejönni, nem azért, hogy B. Zsigmond felől beszéljen, — az ő sorsáról már gondoskodva van, hanem más dolog felől. Ebből lehet következtetni — írják a biztosok szept. 27-én — hogy a lengyel király és kanczellár Erdélyt a lengyel koronához akarná csatolni s Zsigmondot máskép kielégíteni Lengyelországban, remélhető azonban

---

[1]) *Ungnád* szept. 22-éről a Fejérvártól $1\frac{1}{2}$ mfnyire fekvő táborból.
[2]) A biztosok jelentései szept. 27. 30. N.-Szebenből (bécsi titk. lt.)
[3]) *Heidenstein* id. m. 359. l.

— teszi hozzá mintegy megenyhűlve — hogy mivel nem ők űzik ki Erdélyből M. v.-t, mint ahogy akarták, most más czélt tűznek magok elé.[1])

Potocki Jakab szintén Besztercze alatt kelt szept. 21-iki levele sem nyugtatta meg őket egészen. Irja Potocki, hogy a kanczellár M. v.-t bárhol találja, megtámadni szándékozik, Erdélyben is felkereste volna, de midőn hallotta, hogy felkeltek Mihály v. ellen, őket indította segítségűl az erdélyiekhez a vajda ellen, kéri azért, hogy rendelkezzenek velök, mitévők legyenek.[2]) Ungnád ez alatt is valami lengyel fondorlatot vél rejleni.

Még Szebennél veszik a hírt, hogy a lengyel kanczellár már a moldovai havasok alá érkezett Tatrosba, az ojtozi szoros bejárásához. »Ha Jeremiás és a kanczellár (jegyzi meg Ungnád szept. 30-án) beüt Erdélybe s Mihály v. addig el nem vonúl a Barczaságból, ugy még előbb megtámadtatik a lengyelek, mint mi általunk.« [3])

Gondolkoznak azért a császáriak, hogy mi volna teendő, azt hiszik, hogy mindkét sereggel, az oláhval és lengyellel is meg kell mérkőzniök, hogy a három közűl mindenik félnek két-két ellenséges sereggel lesz dolga. A lengyelek az ojtozi szoros szájánál, Mihály v. a bodzai szoros kijárásánál, Székely Mózes a lengyelekkel Besztercze felől száll alá, ők Fogaras felé előnyomúlóban.

E ritka complicalt helyzetben egy csapással két legyet szeretnének ütni. Ravaszsággal akarnak élni. Oda megy ki véleményük: meg kell várni, míg a lengyel és oláh összetűz, a melyik legyőzetik, azzal be lesz fejezve a számadás, a győztesre pedig akkor kell hirtelen rátámadni s kiűzni Erdélyből, legyen az akár a lengyel, akár az oláh. Ez ügyesen lehetett kigondolva, de ha a kivitelre került volna a sor, esetleg a győztes lengyel sereg ellen, hajótörést szenvedett volna már magán az erdélyi köznemesség Zsigmondhoz s az ő ügye képviselőiűl tekintett lengyelekhez szitásán.

---

[1]) Ungnád jelentése szept. 27-éről.

[2]) »*Pothocky Jakab de Pothok*« Csáki Istvánnak »Datum ex castris ad Nyrmező positis a. d. 1600. 22. sept.« (bécsi titk. lt. Hung.)

[3]) *Ungnád, szept. 30. jelentése.*

De nem jött odáig a dolog. A keserűség poharát egyedül Mihálynak kellett fenékig üritnie.

A vajda szorongatott helyzetében nem gondolt többé ellenállásra, utólsó menedéke, Havasalföld felé is két oldalról tornyosúlni látván a vészt. A lengyel a határon, a török az ország belsejében Bukurestben volt, a lakosság a hegyek alá menekült, katonái hüsége is ingadozott. Hires szabad-csapat vezére, Bába Novák (okt. 1.) felajánlotta szolgálatát az erdélyieknek, csak küldjenek hitlevelet, hogy bátran átállhat. Ungnád örömben tör ki e hírre, mily nagyszerű volna, ha saját emberei kezükbe adnák a vajdát.[1]) M. v. menedékét egyedül abban hitte, ha hirtelen kibékül a császáriakkal, így még segélyt is remélt tőlük a lengyel ellen.[2])

Már szept. 23-án írt levelet üldözőinek fogarasi táborából s Szelestei Jánost két bojárjával követségbe küldé a Szebennél álló táborba, kérvén, hogy ne taszítsák el erővel ő felsége szolgálatától, hűsége zálogául kezükbe adja feleségét, fiát, leányát és kincseit.[3]) De nem hisznek neki, kalandor politikája ujabb csalásának tartják, a minek csak az a czélja, hogy egy kissé »levegőhöz jusson.« Majd attól tartottak hogy a temesvári basával van egyetértése, majd hogy Zsigmondnak felajánlja kardját és seregét, csakhogy megbosszúlhassa magát.

Szept. végén már egész részleteivel folyt a tárgyalás. 30-án Mihály v. Bástához szóló levéllel küldi a Szeben alatt 2 mfnyire fekvő táborba követét Kulcsár Radult és Száva Armást kivánalmaival. Főbb pontok, hogy a székelyek szabadsága meghagyassék s ő Fogaras, Vécs és Görgény várakat nyerje. De e feltételről a táborban hallani sem akartak, eltalálván az alatta lappangó utógondolatot, hogy e várak és a székelység által bírni akarja Erdély egyharmadát s így Brassót is, a mely most győzelmesen daczolt ellene.[4])

M. v. tábora ekkor már Prázsmár mellett feküdt. Az erdé-

[1]) Okt. 1. jelentése.

[2]) Ungnád jelentése Brassóból okt. 6. (1600).

[3]) Básta levele M. v.-nak szept. 15. N.-Szebenből. Ungnád szept. 27. jelentése. (bécsi titk. lt.)

[4]) Ungnád szept. 30-iki jelentése.

lyiek okt. 6-án vidombáki táborukból felsorolják Mihálynak feltételeiket, hogy tüstént kimenjen az országból, az Ojtozi szorosba küldjön a lengyelek ellen 2000 puskást, a székely hadat mindenestűl bocsássa vissza, fiát, feleségét és minden kincsét hat nap alatt küldje közikbe, a mi pedig a lengyelek ellen kívánt segítséget illeti, arra nézve találja meg ő felségét a királyt, mert ők is onnan függenek, »az alatt, a mint tudja oltalmazza hazáját.«[1]) Mihály nagyon alázatosnak mutatta magát[2]): a feltételeket sietett elfogadni, letévén az esküt is a király hűségére. Keservesen panaszkodott ugyan, hogy úgy bánnak vele, mintha legalább is már fogoly volna. Nem ezt érdemelte ő a keresztyénségtől, melyhez még is hű akar lenni, habár keze nincs még a hátához kötve. Kéri, küldjenek segitséget a lengyel ellen s a sereggel mozdúljanak Bereczk felé, hogy a lengyelt hátba fenyegessék. Ő már nem tart sokat e két országra, ám lássák, ha Havasalföld elvész, oda lesz Erdély is. Majd a lengyelek ellen fakad ki: lám ő felsége mindig azt hajtotta (írja, a király Moldova ellen való tilalmára célozva), hogy a lengyeleknek békét kell hagynunk, mert azok is keresztyének, íme tessék, láthatják most, miféle keresztyének, pogányságukból csak az hiányzik, hogy nincsennek körűlmetélve.[3])

A biztosok még most sem hittek neki, tudták, hogy hacsak szerét teheti, kivonja magát a feltételek teljesítése alól, mert úgy látták, hogy *félig kétségbeesett, félig* — még most is — *rosz indúlatú.*[4])

De M. v. mert saját házát égni látta, sietett ki Havasalföldére, hogy legalább azt megmentse. Okt. 7-én átkelt a havason.

---

[1]) Közölve *Szilágyi* Erd. Orgy. Eml. IV. k. 546. l.

[2]) A brassai biró beszélte *„wie sehr diemithig er Mihál sich erczaigt“* (Ungnád okt. 6.)

[3]) *M. v. Bástáéknak*: okt. 17. »aus seinem lager zwischen den Wallachisen gebürg; d. n. »in castris ad possessionem Retest positis«; d. n.; okt. 13., 14. — *Básta s a biztosok M. vajdának:* okt. 12; d. n. — *A biztosok jelentései:* okt. 1.; 6. 7 (Brassó) 10. (Regii = Réti) 12. 13. 14. 16. 17. (Illyefalva). — Az erdélyi rendek Zsigmondnak, Vledényről okt. 4. (bécsi titk. lt.)

[4]) Ungnád a királynak okt. 6.: M. v. »halb desperirt und halb male intentionirt.« (bécsi titk. lt.)

A mily fenhéjázva lépte át egy év előtt a havast, ép oly meghunnyászkodva sompolygott most azon át. Tavaly vérmes reményekkel, minden ellenállás nélkül, most kétségbeesetten, mögötte az üldöző ellenség, előtte újabb harczra váró ellenséges sereg.

Igy lett M. v. erdélyi uralmának vége. Ha nagyravágyása el nem kapatja, mily szépen élhetett volna Havasalföldén, sikerrel küzdhetett volna tovább is a török ellen, elfoglalhatta volna Bulgáriát, Szerbiát, később Moldovát is; de istentelen, állhatatlan lelkülete, csalárdsága, zsarnokoskodása, fajtalankodása Erdélyben, időszerűtlen betörése Moldovába, végre is a bukás örvényébe sodorták. Mindenkit meg akart csalni s leginkább maga-magát csalta meg. Veszélybe sodorta a három országot, melyet még keveselt, — s íme most nincsen hol nyugodtan fejét lehajtsa. Ezekkel a szavakkal búcsúztatja őt Erdélyből Ungnád (a királyhoz okt. 10-én írott levelében.)

A dráma még nem volt befejezve. Okt. 20-án sűrű ágyúdörgés hallatszott a havasokon át, feszült figyelemmel várták a bodza-szorosi magyar hadak a hírt, tudták, hogy Havasalföld sorsa ma dől el. A hír azt hozta, hogy Mihály vajda csatát vesztett s földönfutóvá lett.[1])

* * *

Mihály vajda mikor Erdélyből kivonúlt, a lengyel sereg már Bodzavásárán (Buzeu) volt. Miután Moldova egy kardcsapással elesett, a benlévő oláhok visszaszoríttattak s Deli Marko ellenállást kisérlő csapata a Szeret folyó mellett megveretett, Havasalföldére kerűlt a sor. A lengyel sereg élén Zamojski állott, vele volt B. Zsigmond, Jeremias v., s Dimitrasko egy vajdafi. — M. v. okt. 12-én 3—4 mfdnyi távolságban állott tőlük a Kirkoi völgyben.[2]) E naptól kezdve megindúltak a csatározások lengyelek és oláhok között. Az oláhok guerilla-harczczal akarták kifárasztani s megtörni a lengyeleket. Időközben mindig sürgették Erdélyből

[1]) *Csáki István* Bástának s a kir. biztosoknak okt. 21. és 21 »in der nacht« 22. (Léczfalva). *A biztosok* a királynak okt. 21. (Illia városch= Illyefalva), 21. (Illiafalu). a bécsi titk. ltb.

[2]) *Mihály vajda* levele Bástához a kirkói völgyi táborból okt. 12. 1600. (bécsi titk. lt.)

a segélyt, de ha a kir. biztosok óhajtották volna is, az erdélyiek hallani sem akartak segélyadásról.

A lengyelek működési vonala Bodzavásárától Ploesti s a székváros Tergoviste felé irányult. M. v. előre küldötte Bába Novákot, a ki okt. 12-én a lengyel sereg útjában, egy szűk völgyben (Naj falu mellett) húzta meg magát, — a vajda serege a túlsó oldalon, a hogy megett állott: két tűz közé akarták fogni a lengyeleket. De azok észrevették a lest s lépre nem mentek. A nizovi kozákok s a nemesek közül az önkénytesek reá támadtak Bába Novákra, megszalasztották s űzték csaknem a vajda seregéig, sokat lekaszabolva közülök.

Másnap (okt. 13-án) M. v. nagy vízmosásokba állította fel seregét a lengyel sereg útjában, de onnan is kiűzetve, folytonos csatározás között visszahúzódott a hegyek közé s ott Cseptura faluban elbarrikadírozta magát. A lengyelek estig ágyúkkal lőtték az oláhokat, éjszakára az ellenséggel farkasszemet nézve, szintén tábort ütöttek. — M. v. éjjel odahagyta sánczait, a tovább vonúlt mélyebbre a hegyek közé. Zamojski, hogy az erdő közé kövesse, veszélyesnek tartotta, másrészt a vízhiány miatt is odább vezette seregét a Cricova folyó mellé. De a mint Zamojski a folyón átkelve Ploesti felé indította seregét, észrevette, hogy az ellenség elibe vágott s oldalvást egy mérföldnyire táborban áll.

Ploestitől Bodzavására felé útazva, a vasút mentétől északra, szép lankás szőlőhegyek láthatók, melyek mintegy előfutárjai az erdélyi havasoknak. Ezek mögött a Telega (most Teleajenu) folyóhoz közel, nehezen hozzáférhető helyen foglalt állást a vajda, a hova egy ízben a török s tatár elől menekült s a hol nemcsak sikeresen megállotta az ostromot, hanem elleneinek nagy kárt is okozott. Itt akarta most is a csatát elfogadni, bízva a kipróbált hely előnyeiben s a pogány ellen sikerült hadi cselekben.

Zamojski tanácsba hívta a lengyel urakat. Elhatározták, hogy megütköznek. Két felől volt hozzáférhető M. v. tábora: az egyik út szakadékok között, völgyön s vízen át, hídon keresztül, erdő között vezetett, — a másik hegyen át szintén erdő között. Ez utóbbit választá Zamojski. Seregét a hegyre vezette, a honnan a vajda hadsorai láthatók valának.

A vajda legfőbb reményét az erdei út mentében lesbe állí-

tott vadászaiba s elrejtett ágyúiba helyezte. Zamojszki élt a gyanúperrel. Egy ideig hevesen ágyúztatott az erdőtől oldalvást állott oláh gyalogság közé. Azonközben az oláhseregből egy magyar és egy oláh jött át hozzá, kik a vajda seregének felállításáról informálták a kanczellárt. Hét erős oszlopban volt az felállítva, a gyalogság jókora része pedig lesben állott. Zamojski átlátta, hogy a lesben állók kijátszásán fordúl meg a hadi koczka. A nizovi kozákok ajánlkoztak ezek kiűzésére s az erdei átjáró megtisztítására. Melléjök adta a kanczellár a királyi gyalogság egy részét s a nemesek közűl az önkénytesen vállalkozókat. A támadók így neki készűlve, nagy harczi kedvvel »dagasztottak« a sáros erdei úton s egy mély iszapos árok mellett rábukkantak az ellenséges vadászokra s ágyúkra. A heves tüzelésre nem tántorodtak meg, elszántan rohantak, bár csaknem övig kellett lubiczkolniok az iszapos árokban, bátran megállották a sarat s vitéz harcz után kiverték a lesből az oláhokat. Erre megindúlt a hegyről az egész lengyel sereg. Megrohanták a vajda hadsorait s elkeseredett harcz után visszaszorították őket a hegyek s szőlők közé. A szétszórt sereg három irányban futott, a vajda maga is az erdők védszárnya alá menekűlt. A csatatért sűrűn borították holttestek. Az ágyúk kezükbe kerűltek; zászlót kilenczvenet adtak át a kanczellárnak (a mint ő maga írja királyának), körűlbelől ugyanannyit a szegény fegyverhordozók tartottak meg maguknak, hogy »takaróúl« használják. A csata után néhány tized lengyel jött át a kanczellár seregébe, már előbb átjött Brassóból ötszáz kozák, a többiek is hajlandók lettek volna, de bűntetéstől félvén kérték előzetesen a kegyelmet s a biztosítást, hogy semmi bántásuk nem leend. [1])

Igy lőn a lengyel Havasalföld urává, M. vajda pedig hazátlan földönfutóvá. A pünkösdi királyságnak vége lőn. A légvárak romba dőltek. Mekkora ellentétek: a merész hódító, most hon-

[1]) A havaseli harczról hosszú részletes jelentést küldött *Zamojski a lengyel királynak,* melyre a krakói egyetemi könyvtár kéziratai között akadtam rá. (a 102. sz. cod.) »Opisanie Jana Zamoiskiego canclerza ÿ wielkiego hetmana coronnego wÿgranneÿ bitwÿ w Multaniech z Mihálem woiewoda Multanskiem, a. d. 1600.« Ugyancsak a csata leírása Zamojski az erdélyiekhez s a kir. biztosokhoz írott levelében, a bukobyl-i táborból okt. 23. 1600. (a segesvári v. ltb. 80, sz. a.)

talan bujdosó; az egykori törökrém, most szánalmat gerjesztő zarándok; a gőgös vajda, most csüggedt sorsüldözött. Mögötte nagyralátó reményekkel kezdett életpálya; előtte az eljátszott élet kétes jövője. Dicsteljes múlt, nyomorúságos jelen, bizonytalan jövő.

XXIII.

M. v. fiát és nejét beküldi Erdélybe. Az erdélyi tábor „nemzeti gyűlés"-e Léczfalván. Meghasonlás Bástа és Ungnád között. Gy.-fejérvári országgyűlés nov. 21-én. Erdélyi követek Prágában. Bába Novák megöletése Kolozsvárott. Kolozsvári országgyűlés jan. 21-én. Zsigmond fejedelemmé választatása. A „németes urak" elfogatása. Zsigmond Erdélybe hozatala s ünnepélyes beigtatása.

M. v. a havaseli ütközet előtt beküldötte Erdélybe fiát és nejét, a szerződés értelmében. Az erdélyiek s Bástáék akkor már a határon, a Székelyföldön táboroztak. A Bodza szorost Székely Mózes tartotta megszállva, a ki csatlakozott Lengyelhonból jött huszárjaival az erdélyiekhez. Petraskót okt. 17-én kisérte át Csáki István a léczfalvi (magyar) táborból a (német) illyefalvába. A tizennégy éves fiú szemeiben könyek csillogtak, de bátor és vidám volt. Azt mondogatta: ő felségéhez szeretne menni, hogy neki szolgáljon, ő nem fél senkitől, neki nincs ellensége, ha apja vétkezett is, ő annak nem oka. Vele volt a tirnovai érsek is. Csáki igen szépen bánt vele. A táborból mihamar Brassóba küldötték.

A vajda neje okt. 20-án jött át a hegyeken Székely Mózes csapatához, 21-én Léczfalvára Csákiékhoz, a hol egy napig pihent a fárasztó út után. Keservesen sírva panaszkodott férje istentelen élete felől, *nem volna csoda* (úgy mond), *ha a föld régen elnyelte volna,* ő egész éven át mindig jósolgatta neki, hogy nem fog jó véget érni. Léczfalváról okt. 23-án ment Brassóba, 19 kocsival; saját kocsijába s még kettőbe utána hat-hat pompás ló volt fogva. Egy öreg asszony ült vele szemben. Az illyefalvi tábor mellett midőn elhaladtak, sokan kilovagoltak látására. Nagyon szerényen és alázatosan viselte magát; őt is mindenfelé lovagias tisztelettel fogadták. Brassóból mihamar Fogarasba szállították át őket.[1])

[1]) *Csáki* Bástáéknak okt. 21., 22. (Léczfalva), *Ungnád* a királynak okt. 17., 21., 22. (Illyefalva) „*Des Michael weib klagt jammerlich und*

Zamojski a győzelemről mindjárt másnap értesítette az erdélyi rendeket, kéri őket s Bástáékat, hogy M. vajdát, ki bizonyára hozzájok menekült, adják kezébe, hadd küldje őt a lengyel királyhoz. A kir. biztosok válaszukban intették a kanczellárt, hogy új vajda behelyezése vagy Oláhország birtokba vétele által ne zavarják meg a császár és lengyel király között fennálló békés viszonyt; M. v.-t a mi illeti, nincs náluk, de ha Erdélybe menekült volna is, ki nem adnák, a császárnak küldenék fel.[1]) Zamojskit ez vissza nem ijesztette, hogy oláh vajdává kinevezze Jeremiás testvérét, Mogila Simont. Maga télire sietett vissza Lengyelországba.

Az erdélyi tábor még jó ideig együtt maradt. Gondoskodniok kellett az ország miként kormányzásáról. A külső veszély megszűntével megkezdődött mihamar a pártok harcza. A királynak nem akarták feltétlenül karjaiba vetni magukat, az eskü letételét halasztgatták; de hálátlanok sem akartak lenni a zsarnok ellen nyujtott segélyért, hogy pl. B. Zsigmondot nyomban visszahívják. Két erős párt keletkezett s egy harmadik, mely a kettő között közepes állást foglalt el. Egyik a határozott királypártiaké (»németes urak«), a kik Miksát akarták fejedelemnek behívatni; a másik, kik a szabad választás mellett kardoskodtak, Zsigmond hívei (»törökös urak«)[2]); a harmadik, a kettő között álló, a király iránti hűség mellett a szabad választást s az alkotmányos jogok biztosítását czélozta. A királypártiak vezére s leghatározottabb embere a prágai követségből épen visszatérő Kornis volt, a kit az udvar részéről nyert kitűntetések, a feleségének adott szép ajándék, még inkább odaadó hívévé tettek a királynak. Váltig erősít-

---

erschrecklich über ihres manns gottloserlichs leben, dass nit ein wunder wär, die erd hett ihn lengst verschlungen, und sie hab ihm den untergang dis ganez jar herumb propheczeith«. Ungnád Rudolfnak okt. 23. (»Illiavarosch«) (bécsi titk. lt.)

[1]) *Zamojski* János levele az az erdélyi rendekhez és Bástáékhoz »Datum ex castris ad Bukobÿl positis« 23. okt. 1600.« (a segesvári v. ltb. 80. sz.). *Básta* és a biztosok a lengyel kanczellárhoz okt. 26. (»Illiaváros«, okt. 28. (»Illiafalu«). *Ungnád* a királynak okt. 24., 25., 26., 28., 29. (bécsi titk. lt.)

[2]) Maros-vásárhelyi Nagy Szabó Ferencz nevezi így Memorialéjában m. f. 28. l.

gette a biztosok előtt, hogy ő felségéért élni-halni akar s ha más úr volna Erdélyben, egy óráig sem maradna bent. Ilyen határozott királypárti az erdélyi főurak között még csak egy volt, Sennyei Pongrácz. A Zsigmond-pártiak zászlóvivőjeül Székely Mózest tekintették.[1]) Csáki István a két párt egyikéhez sem tartozott. Ő maga óhajtott volna Erdélyben kormányzó lenni, ha máskép nem lehet, legalább Miksa fejedelemsége mellett. A helyzetnek ura most csakugyan Csáki volt. Meg tudta nyerni a nemesség szívét s bizalmat tudott kelteni Bástában. »Első tanácsos úr«-nak címezte magát. Színleg a kormányzást Bástával s a többi tanácsurakkal együtt vitte, de tényleg az ő akarata valósult mindenben.

Elhatározták, hogy Léczfalván gyűlést tartanak. *Nemzeti gyülésnek* (congregationak) nevezték; de minden az országgyűlés jogkörébe tartozó tárgyak felett határozott. Okt. 31-én nyitották meg s tartott nov. 4-ig. Főbb végzései a következők: 3 frt kapuadót vetettek ki. Csákit megerősitették M. v.-tól nyert adományaiban, valamint a vitézlő népet is. Eltiltották Havasalföldére a szolgálatra járást. Kitiltották a kalugyereket (a vándor oláh papokat.) A hadból hír nélkül távozókra személyenként kivetett egy frtnyi birságból határozták, hogy Miriszlón kápolnát építenek s kimondották, hogy sept. 18-ika a győzelem napja, évenként megünnepeltessék. A köz-székelyeket visszaitélték földesuraiknak, elrendelték, hogy a lerombolt két várat, Várhegyet és Udvarhelyt építsék fel. Adják ki a vajdától kapott puskákat s az oláhoknak és székelyeknek nem szabad többé fegyvert viselniök. Igy a székelyek ujra elvesztették féltékenyen őrzött szabadságukat. Nevezetes pontja a végzéseknek, mely az erdélyiek előtt ekkor annyira gyűlöletes Bocskai ellen irányúlt. »Minthogy Bocskai István nemcsak császárnak ő felségének nagy bosszújára s szerelmes atyafiának Maximilianus herczegnek ő felségének, sőt az egész ausztriai háznak nagy gyalázatjára sokat vétett, de az országnak is nagy kárt és romlást szerzett, ez országba Zsigmond fejedelmet ország híre nélkül Opoliából

[1]) *Ungnád a királynak*, Illyefalva okt. 30. 31. (bécsi titk. lt.) »Friedrich Freiherr zu *Herberstein*« *Mátyás főhgnek*, d. n. »Sich die k. May. auf keine andere Siebenbürger verlassen künnen, als auf den Kornis Gaspar u. Senycy Pangracz« (bécsi hadi lt. reg. 59. sz.)

behíván . . . . végeztük, hogy itt benn Erdélyben semmi köze, semmi jószága, se birodalma ne legyen és közinkbe soha Erdélybe lakóúl ne szállhasson, avagy másképen.« [1]) Hogy a királyhoz követet küldhessenek, arra nov. 23-án újra összehívták részgyűlésbe a rendeket Fejérvárra. Ezzel a léczfalvi gyűlés s a tábor feloszlott.

Ungnádnak sehogy sem tetszettek az erdélyi állapotok. Ő mindenben gyanúsat, Zsigmondhoz szítást, lengyel, török praktikát lát, Básta engedékeny magatartását, a főurakhoz alkalmazkodását kárhoztatja. A nyers generális pedig teljesen háttérbe szorítani igyekezett a kir. biztost. Mellőzte mindenütt, a hol csak lehetett, az erdélyiekkel tartott tanácskozásokból kirekesztette, biztos-társát Székely Mihályt, előzetes tudta és megkérdezése nélkül felküldötte a királyhoz, hogy személyes jelentést tegyen az erdélyi ügyekről. Mikor Ungnád e miatt kérdést tesz nála, csak annyit felel: a dolog úgy van, a mint van, többet nem mondhatok. [2]) Ungnád keservesen panaszkodik a királyhoz irott leveleiben ezek miatt. Megaláztatását tovább nem tűrheti, útnak indúl ő is. Nov. 21-én már Kolozsvárott volt; deczemberben Kassán időzött, januárban már holt hirét hallották az erdélyiek.

Az erdélyieknek csakhamar be kellett látniok, hogy labirintba jutottak, melyből kivergődniök igen nehéz volt. A Scylla és Charibdis közmondása beteljesült rajtok. Herberstein Frigyes azt írja Mátyás főhgnek, hogy ha Básta Erdély kormányzásától nem akarna tágítani, holtan fogják kivetni Erdélyből.[3])

A fejérvári nov. 22-iki gyűlésből követséget indítottak a királyhoz. Tagjai voltak: Bornemisza Farkas, Trauzner Lukács, Daczó Ferencz, Enyeter Lukács és Gyerőffy János. Köszönetet mondanak általuk a királynak a M. v. ellen nyujtott segítségért,

[1]) A léczfalvi gyülés határozatai közölve vannak Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 551. l.

[2]) *Ungnád Székely Mihálynak* nov. 21. Kolozsvárról, panaszolja, hogy Bástától mindössze ezt a feleletet nyerte: »*la cosa del sig^re Zaygl* (= Székely) *sta, come la sta, non posso dir piu*« (bécsi titk. lt. Turcica). *Ungnád a királynak,* nov. 18. (Gy.-Fejérvár), nov. 21. (Kolozsvár), nov. 27., 29. (Szatmár), dec. 11., 12., 14., 16. (Kassa).

[3]) *Herberstein Mátyás főhgnek* d. n. »Wenn'H. Georg Basta von dem fürstlichen stuhl nit weichen woll, man schlaipf ihn dann todter aus der burgg« (bécsi hadi lt. r.)

kérik, küldené be mihamar Miksa főhget fejedelmül, ha nem küldheti, engedné meg a szabad választást az ő hűsége mellett. A vajda iránti elkeseredésüket nagyon élénken festi az erdélyi rendek jan. 5-én a királyhoz intézett levele, melyben feltárják a zsarnok vajdának irtózatos kegyetlenségeit s kérik a királyt, ne higyjen hazudozásainak, melylyel magát bizonyára tisztázni fogja akarni, inkább adja ki nekik vasra verve az elvetemedett vérszopót, hogy a hol istentelen gonoszságait elkövette, ugyanott vegye el méltó büntetését. Vagy ha azt nem akarná, állíttassa törvény elé a Pozsonyban tartandó országgyűlésen s ott ítéltesse el gonosz tetteiért.[1]) A követeket jan. elején fogadta a király, de sorsuk mint rendesen, az lett, hogy üres szavakkal sokáig visszatartották őket az udvarnál. Az ekkor Bécsben időző M. v. is mindent elkövetett, hogy míg őt Prágában ki nem hallgatják, addig az erdélyi követek választ ne kapjanak. Azzal akart a királyra hatni, hogy — úgymond — Miksát csak azért kivánják be az erdélyiek, hogy a töröknek kiszolgáltassák kedveskedésül.

Az erdélyi ügyek az alatt mindinkább bonyolúltak. Básta hadait elbocsátotta, úgy vélekedvén, hogy ha az erdélyiek a királyhoz hívek akarnak maradni, nem szükséges a német had, ha pedig nem akarnak, úgy sem elég arra, hogy hűségre kényszerítse általa őket.[2]) Igy Básta erejében meggyengűlt, a pressio megszűnt, karddal nem védhette volna immár a király érdekeit. A török felől pedig a valóságot nagyító, fenyegető hírek hallatszottak. Moldva és Havasalföld lengyel és török kézben tárt kapu lehetett minden támadáshoz. M. v. grátiába fogadása felől kora hírek nyugtalanították a sokat zaklatott kedélyeket. Mindez felbátorította s tettre buzdította a báthoristákat, érlelte vágyaikat.

Nem hiányzott, a mi a szenvedélyeket még inkább felizgassa. Bába Novákot, M. v. híres szabadcsapat vezérét egy Saski nevű pópával árúláson érték. Levelet küldött a pópával a temesvári basának, igérvén, hogy Lugost s Karánsebest kezére játsza. A levéllel együtt elfogták őket, Kolozsvárra hurczolták s borzalmas

---

[1]) Az erdélyi rendek a királynak, Gy.-Fejérvár jan. 5. (bécsi titk. lt. Turcica.)

[2]) Simigianus id. 242. l.

kínzással végezték ki: nyársra húzva elevenen megsütötték őket s még hozzá öntön-öntözték vízzel, hogy annál tovább vesződjenek.[1]) A fékevesztett bosszú nem ismer kíméletet. M. v.-nak két egykorú kapitánya volt még Kolozsvárott, Szelestey János és Száva Armás. Az elsőt, midőn a vajdától követségbe jött hozzájuk, tartoztatták meg, az utóbbi önként állott át. A nép vak boszúja most ezek ellen fordúlt, kikiáltották őket árulónak, hogy még most is egyetértenek a vajdával, megrohanták s megkínozták őket. Szelesteynek (mint magyar származásúnak) karjait és lábát összetörték, azután börtönbe vetették, Száva Armást szűk alacsony börtönbe zárták, hogy fel sem állhatott.

A báthoristák elérkezettnek hitték az időt, hogy tetthez lássanak. Követet küldöttek Zsigmondhoz, a ki napja feljöttét Moldvában leste-várta. Innen felhívást s leveleket küldött az erdélyiekhez, hogy adják hívsége alá magukat. Indított követet is Szegedi Nagy Pál személyében.[2]) Midőn Erdélyt hazája javáért B. Andrásnak kezébe ereszté, — írja — nem fosztotta meg magát jogos igényeitől. Az ország szerencsétlenségén szíve megindúlt, oltalmára akar sietni. Ő a hatalmas császár (a szultán) szívét megcsendesíté irántok, aki általa »tulajdon természet szerint való fejedelmük által, minden csendes megmaradásra való útat nyitott és adott.« Azért ő »semminemű úton és módon feje fennáltáig, az isten kegyelme és az török császár creje vele lévén, Erdélyt senkinek nem akarja engedni.«[3])

Erdélynek meg kellett hajolnia a viszonyok hatalma előtt, — a kényszerűség vaspánczélján a király iránt méltányosságot sürgetők

---

[1]) *Szamosközi* id. m. IV. 128. l. »Bába Noák ráczfi volt: török fogságban lévén (azelőtt), minden fogait az törökök kiszedték volt, úgy hogy egy foga sem volt szájában.« — *Miko F.* Historiája (Akad. kiadv. II. o. 7. k. 245. l.)

[2]) A Szegedi Nagy Pálnak adott instructiot közlötte P. Szathmáry Károly a Győri Tört. és Régészeti Füzetekben IV. k. 115. l. — 1600. decz. 25-éről van keltezve h. n.

[3]) *Zsigmond levele az erdélyi rendekhez* d. n. Így czímezi magát: »Zsigmond Erdélyországnak, Moldovának, Havasalföldének és az szent római imperiumnak fejedelme, Magyarországnak részeinek ura, az aranygyapjúnak szentelt vitéze és székelyeknek ispánja« (bécsi hadi lt., registratura, 161. sz.)

erélye is megtörött. Csáky s a tanács urak kényszerűlve látták magokat jan. 21-ére Kolozsvárra országgyűlést hirdetni. Ez alatt török és lengyel követek is érkeztek. A fejedelem-választás kitűzetett. A szabad választás külső formája kedvéért jelöltűl állították Zsigmonddal szemben Csáki Istvánt. Febr. 3-án Zsigmondot egyhangúlag fejedelemmé választották s a székesegyházban ünnepélyesen kihirdették.[1]) A Báthori-pártiak azt hitték győzelmük még nem teljes, azért a népet a német párt zászlóvivői ellen lázították s így Kornis Gáspár, Sennyei Pongrácz, Giczi, Huszár, Bodoni István M. v.-val szemben tanúsított árúlás ürügye alatt elfogattak. A két első bilincsek között Görgénybe, a többiek Dévára hurczoltattak fogságra.[2])

Básta csak akkor látta a dolgot a maga ijesztő valóságában, mikor a fejedelemválasztást mint bevégzett tényt jelentette neki Csáki és Székely Mózes. Kérték, azért maradna köztük, felajánlották neki Déva várát s ajándékúl egy színarany serleget ezer aranynyal megtöltve. Básta nagy megütközéssel utasította vissza ajánlataikat s gyorsan odahagyva Kolozsvárt, sietett ki Magyarországra.[3])

Az erdélyiek Zsigmondért követséget küldöttek, a mely Botosánban találta őt. Jeremiás vajda felvigyázat alatt tartotta, úgy hogy az ablakon át kellett éjjel megszöktetniök. Székely Mózes Beszterczéig eléje ment, a hol nagy ovátióval fogadták a hazájába visszatért bujdosót. Kolozsvárra ez alatt újra összejöttek a rendek, hogy annál díszesebben fogadják. Márcz. 27-én, a mint Kolozsvárra érkezett, a rendek kivonúltak eleibe, szép szónoklattal üdvözölték, a sorfalat képező katonaság háromszor Jézus-t kiáltott. Zsigmond tüstént a jezsuiták templomába sietett, hol hála istenitisztelet tartatott. Április 3-án ment végbe ünne-

[1]) *Miko F.* Historiája m. f. 245. l. »Ezen gyülés alatt B. Zs. Moldova határában volt; várta, leste az választást, úgy hirdette, hogy kilencz ezer néppel volna, mikor csak kilenczedmagával sem volt.«

[2]) Szamosközi id. m. 131. l.

[3]) *Borsos Sebestyén* krónikája *Maros-vásárhelyi Nagy Szabó Ferencz* folytatásában (Erd. Tört. Adatok I. k. szerk. gr. Mikó Imre 59. l.) Básta így fenyegetőzött Kolozsvárról kimenetelekor: »Meglássátok azt, hogy jótétemért megtréfálátok; de én is esztendőre adok néktek oly pohárt igen jó teli mértékkel, hogy meg nem ihatjátok. Várjátok el csak!«

pélyes beigtatása, még egyszer fejedelemmé kiáltották s feleskették a nagy templomban, a rendek is letévén a szokott esküt. A gyűlés a portára is mindjárt követeket küldött, Torma Kristófot és Toldi Istvánt, állandó kapitiháúl pedig Aszalay Mátyást.

Kolozsvár fényesen ünnepelte e napot, a város s vele az egész ország örömben úszott, azt hitték, megbünhődték már a multat s jövendőt s immár egy szebb jövő hajnala derült fel Erdély egén a sok szenvedés sötét éje után. Ha a végzet könyvébe láthattak volna?! Milyen keserű csalódás, mennyi szenvedés, mekkora gyász várt még reájok.

XXIV.

Mihály vajda földönfutóvá lesz s Bécsbe, onnan Prágába megy fel. Emlékirata a királyhoz. — Bécsből a török szövetséget vadászsza. Gyalázó levelei a király s udvara ellen. Fiát ki akarja szöktetni Erdélyből. Rudolf a vajdát kegyelmébe fogadja s Erdély ellen indítja.

M. v. havaseli vesztett csatája után belátta, hogy hazájában nincs hol maradása. Gyorsan és merészen határozott, hogy felmegy a királyhoz Prágába. Mondják, mintha a vesztett harcz után Erdélybe akart volna menekűlni, csak midőn észrevette, hogy a Bodza-szoros őrizete legnagyobb ellenségére Székely Mózesre van bízva, fordította meg a kantár szárát s úgy csapott nyugatnak.[1]) Tergovistében helytartójául rendelte a három Buzesti testvért. Kis-Oláhországban, az argesi zárdában, meglátogatta öreg anyját. Majd megverekedett a bodoni és nikápolyi bégnek a Dunán átkelt csapataival s azután felszedve sátorfáját, néhány száz kísérővel a Vulkán-szoroson át erdélyi terűletre lépett. Hátszeg vidékén nyargaltak keresztűl. Déva váráról ágyúlövésekkel fogadták a kelletlen útasokat, Kőrösbányára leveleket küldöztek az erdélyiek, hogy felizgassák ellenök a lakosságot, a lippai, jenei katonák is vadásztak reájok, de ők minden veszélyt kikerűlve, szerencsésen érkeztek Nagyvárad alá.[2]) Nyári Pál koránt-

[1]) Ungnád a királynak okt. 23. 30. 31. (bécsi titk. lt.)

[2]) *Mihály vajda emlékirata a királyhoz*, Bécs, jan. 17. (bécsi titk. lt. Varia Turcica.)

sem örült a hivatlan vendégeknek, de számot vetve a viszonyokkal, kisebb rosznak ítélte, hogy a vajdát útnak ereszsze, nehogy kétségbeesett helyzetében még törökké legyen. A vajda különben annyira bizalmatlan volt, hogy a várba semmi áron nem akart bemenni, sőt a városba is hogy bemenjen, alig tudta rábeszélni Mihálcsa bán. Nyári tüstént írt a felső-magyarországi kamara elnökének Kassára a vajda érdekében s a vajdát (számos kisérői egy részét visszatartván) útra bocsátá.[1]) Debreczenben,[2]) majd Tokajon állapodott meg. A tokaji várnagy nem tudott érkezéséről, azzal fogadta: van-e ő felségétől útlevele? Sennyei Miklós fogta pártját a vajdának; ő azt mondá: 300 katonánál nincs több a vajdával, a többit Váradon hagyta. A tokaji parancsnok eleinte csak ötvened magával akarta átbocsátani a hidon, de Sennyei jót állására, hogy minden kárért, bajért ő felelős, engedett. Erre az átvonúlás megkezdődött; de kisült, hogy több emberének kellett lenni 300-nál és pedig többnyire kozákok voltak.[3])

Utját Kassán át (hol Ungnáddal is találkozott) s innen a bányavárosokon, majd Nagy-Szombaton keresztül folytatva, 1601 jan. 12-én megérkezett Bécsbe. Mátyás főherczeget írásban tudatja, miért akar Prágába menni, kéri egyszersmind, gondoskodnék Váradon és Kassán hagyott emberei zsoldjáról s Erdélyben hagyott családjáról. A királyt is tüstént értesíti Bécsbe érkeztéről. Elhatározta magát — írja — hogy ő felsége legigazságosabb ítélőszéke előtt személyesen megjelenjék, hogy élőszóval előadjon mindent: ha bűnösnek találják, ám vegye el méltó büntetését, ha ártatlansága kiderül, részesüljön ő felsége kegyében. Kéri a királyt arra is, parancsolná meg Bástának, hogy feleségét és fiát az erdélyiek kezéből szabadítsa ki, mert, úgy hallja, veszélyben forognak s küldje ki őket Kassára, vagy a hová ő felsége rendeli. Nem mulasztja el M. v. ugyanakkor a legbefolyásosabb tanácsosok pártfogását is kérni levélben, hogy neki audientiát eszközöljenek.[4])

---

[1]) *Ungnád a királynak,* Kassa, decz. 12. 14. (bécsi titk. lt.)

[2]) *Mihály vajda* levele a kamara elnökének Kassára, Debreczen, decz. 14. (?) (bécsi titk. lt.)

[3]) »Spayser fendrich zu Tokaj« a kassai »muster-maister«-nek Tokaj decz. 10 (?) (bécsi titk. lt.)

[4]) *Mihály vajda levelei* 1601. jan. 12-éről Bécsből: a királynak,

Az udvarnál eleinte hallani sem akartak a vajdáról. A biztosok jelentései, s legközelebb Székely Mihály személyes relátiója sokkal inkább kellő világitásba helyezték üzelmeit, mintsem tárt karokkal fogadhatták volna. Bizony Bécsben bele kellett kóstolnia a számkivetés keserű kenyerébe. Alig volt miből élnie. Utját is kölcsön pénzen tette meg, Bécsben ugyan már csak kevés számú személyzete volt, de annyival is csak napról-napra tengődhetett. Folytonosan könyörög pénzért a királynál és Mátyás főherczegnél. Ökröket hajtatott ki azelőtt való évben Oláhországból, melyeket 43,000 frtért adtak el, ezt sürgeti folytonosan, melyből mindössze csak 4000 frtot kapott Mátyástól.[1])

Bécsi isoláltságában volt ideje egy hosszú emlékiratot készíteni a királyhoz.[2]) Ez egy terjedelmes védirat önmaga mellett, vádlevél az erdélyiek ellen, mindent elhallgatva s szépre festve, a mivel magának árthatna s hozzá toldva sokat, a mivel az erdélyieket befeketítheti. Rövid veleje a következő:

Havasalföld úgyszólván a török szájában fekszik, Konstantinápolyhoz mindössze öt napi járó föld, mégis szövetkeztem a török ellen. Erdélyt felséged akaratából s parancsára támadtam meg s foglaltam el, megbosszúlandó hütlenségüket, B. Zsigmond sokszoros árulását, a kardinál becsempészését, Mária Krisztina siralmas sorsát. Básta ugyan felséged parancsát, hogy segítségemre legyen, nem teljesitette, míg most, mikor én kértem segélyét, épen ellenségeimet segítette. Erdélyt felséged nevében kormányoztam. Én színlelésből tárgyaltam a törökkel, de az erdélyiek — kik mindig a régiek, valamint a róka fiak mindvégig megtartják ravasz természetüket — édes örömest kötöttek volna vele szerződést, fenyegetéssel, rettegtetéssel kellett visszatartanom őket a török szövetségtől (?), nyilvánosan az országgyülésen tanácskoztak és végeztek a törökkel szövetkezés felől (?) s mi több, nekem is tudtomra adták, hogy ha a törökkel békét kötök, serényebben, híven fognak szolgálni nekem. Midőn látták, hogy biztató feleletet nem nyernek tőlem, árláshoz folyamodtak. A török követséggel titkon súgtak-búgtak, hogy míg én kormányozom Erdélyt, békében nem lehet, szerezzen azért a török módot B.

Mátyás főherczegnek, Pezzennek, Carlo Magnonak, Lichtensteinnak (bécsi titk. lt. Varia Turcica.)

[1]) *Az udvari kamara Rudolfnak*, Bécs, 1601. febr. 1.; »*Ratio* fl. 43,160 Walachicorum« d. n.; *Mátyás főherczeg Rudolfnak*, Bécs, 1601. febr. 20. (bécsi kamarai lt. Hung. 14,408. fasc.)

[2]) »Propositio et supplicatio humillima Michaelis vaivodae Transalpinae«, Bécs, 1601. jan. 17. (bécsi titk. lt. Varia Turcica.)

Zsigmond visszahozatalára. Elárulták azt is, hogy én csak ámítom a törököt. A moldovai hadjárat közben némely árulók : Székely Mózes, a kit pedig a sereg parancsnokává tettem, Sibrik Gáspár, Makó György és többen átkeltek a Neszteren s a lengyel határon összejöttek Zsigmonddal és az én megöletésem felől tanácskoztak. Az összeesküvésről egymás között levélben is fogadást tettek. Tervük az volt, hogy Zsigmond betör Erdélybe s engem akár kéz alatt, akár nyílt harczban, eltesznek láb alól. Elhatározták, hogy ha majd táborba szállandanak, engem, ha lehet, fogva kiszolgáltatnak Zsigmondnak, ha nem, Makó György vállalkozott, hogy golyót röpít a fejembe. Az összeesküvést némely hű szolgám felfedezte előttem. Erre Székely Mózest a többiekkel együtt udvaromba idéztem, de ők neszét vevén a dolognak, kimenekültek Lengyelországba Zsigmondhoz. Onnan költött, hamis hírekkel az erdélyieket ellenem izgatták, hogy annál könnyebben keresztülvigyék szándékukat, a lengyelekkel szövetkezve is. És nem hiában. Erdély fellázadt, a lengyel segítségül sietett. Bástát hívtam, ő ellenségeimmel egyesült.Ne gondolja felséged, hogy az erdélyieket a hűség vezette Básta zászlója alá. Óh nem : a félelem, mert Zsigmond késedelmezett s tudták, hogy én ellenök készülök. Básta eme nem várt tette okozta, hogy elveszett Moldova, Oláhország *és Kanizsa.* Ennek ám a török örül, nevet rajta, mert Moldovából aztán egy ugrás Erdélybe. A fellázadás hírére küldöttem felségedhez Rácz György, Vajda Miklós és Horváth Márk követeimet, de elfogták őket, úgy híveim közül többeket s sóbányába vetették őket. Básta seregével egyesülve, tüstént ellenem indúltak. Én a keresztyén vér kimélése végett az utólsó pillanatban is tettem békekísérletet. Ők csak azt felelték : távozzam Erdélyből. De nem mondották, kinek a nevében akarják Erdélyt elfoglalni, s én felségednek parancsát nem látván, gyalázatosan eltávozni nem akartam. Milyen hűséggel viseltettem akkor is felséged iránt, megitélheti abból is, hogy kértem őket, mutassák elő, ha van, felséged parancsát, vagy legalább megbízó-levelét, ha felséged rendeletét látom, akkor híven engedelmeskedem ; de feleletük mindétig csak az volt, távozzam Erdélyből. Hiába protestáltam, hogy én felséged híve vagyok, meg akartak velem ütközni. De én keresztyén vagyok, nem szoktam volt keresztények ellen harczolni. Most is, hogy a szükség kényszerített, nem harczoltam úgy, miként természetes ellenségünkkel szemben szoktam. Nem lelkesítettem vitézeimet a csatára, nem mentem elől jó példával, nem állottam seregem élére, mert sajnáltam, hogy egyesek büne miatt annyi ártatlan keresztyén vér folyjék. Igy az első rohamot sem fogtam magam személyesen fel, mint rendesen szoktam, sőt mindjárt visszahúzódtam. Nem mintha túlerővel állottam volna szemben, vagy a bátorság hiányzott volna nálam, de mert borzadtam a gondolattól is, hogy kardomat, mely annyi ellenség vért ivott, keresztyén vérbe áztassam. Midőn katonáim, kik engem máskor mindig legelől láttak, ez ütközetnél ott hiába kerestek szemeikkel, zavarba jöttek, nem a félelem,

de jelen nem létem miatt s azt hivén, hogy valami bajom történt, meg hátráltak. Ez a története az ütközetnek, ez adott alkalmat Ibrahimnak Kanizsa elfoglalására. A harcz után az erdélyiek hallatlan kegyetlenséget követtek el. A székelyeket, kik egy hegyre menekültek, felséged hűségére lecsalták s álnokúl lekaszabolták őket, mintegy 900-at. Szeben mellett találtam havaseli 13,000 főnyi seregemet Huszár Péter vezérlete alatt, Fogaras mellett pedig a moldovait Szelestei Jánossal élükön. Ezek minden áron meg akartak még egyszer ütközni. De én nem engedtem, hogy még több keresztyén vér folyjék, csilapítottam őket, szépítvén előttük a dolgot, hogy török praktikából s félreértésből kell hogy származzék, hogy mi most egymást mészároljuk. Inkább javukat akarván, küldöttem követségbe hozzájuk Szelesteit, hogy figyelmeztessem őket a lengyelek részéről fenyegető veszélyre. S íme olyan istentelenségre vetemedtek, hogy követemet vasra verték, durva szavakkal, sőt veréssel illették, s mint később útközben hallottam, kezét-lábát összetörték, s hír szerint megölték. Boszúlatlanúl, kérem, ne hagyja felséged. Én az ő követjüket: Tököli Sebestyént s más erdélyi nemeseket illően fogadtam. Kívánságaikra ráállottam, letettem az esküt s átmentem Havasaljára, fiamat kezesül átküldöttem, kivánván, hogy felségedhez küldjék fel, beküldöttem feleségemet is. De mint hallom, őrizet alatt tartatnak, nyomorban szenvednek. Oláhországot lángban vérben találtam, két ellenség dúlta, rabolta, lengyel és török. Az erdélyiektől hiába kértem segítséget, inkább megöletésemen jártatták eszüket. A lengyeltől nem féltem volna, ha a másik oldalról a török nem fenyeget. A lengyellel két ízben szerencsésen ütköztem meg (?) de mivel egyik részről a lengyel, másikról a török szorongatott, a harmadikról Erdély felől Székely Mózes, B. Zsigmond katonáinak parancsnoka, Oláhországba betört (?), kénytelen voltam a havasok alatt Krajova felé visszahúzódni. Innen újra sürgettem az erdélyiektől segélyt, de hiában. Ily veszély közepette elhatároztam, nem láttva más menekvést, hogy felségedhez feljöjjek, kihez mindig hű voltam. Útközben sok zaklatást, üldözést kellett kiállanom s végre mindenemből kifosztva, kincseimet, aranyos ezüstös drága köntösimet, szép lovaimat, s minden javamat elveszítve értem ide. Nemcsak én, az egész keresztyénség kell hogy kivánja e hitszegő tartomány méltó megbüntetését. Felséged bölcsessége könnyen találhat módot, melylyel a további veszélynek elibe lehet vágni. Ha pedig én is beboesáttatom a tanácsba, gyenge elmémtől kitelhetőleg megmutatom az útat és módot, mely nemcsak felségednek s az osztrák háznak, hanem az egész keresztyénségnek javára szolgáland. Felségednek örökké alázatos szolgája, alattvalója és híve: Mihály havaseli vajda.

M. v. kérése, a mint külön leveleiből látjuk, oda terjed, lássa el a király pénzzel katonák toborzására s rendelje mellé saját felső-magyarországi csapatait a tartományok visszafogla-

lására. Inti a királyt, Miksát sereg nélkül be ne ereszsze Erdélybe, mert kiadják a töröknek. Ha Miksát rendeli Erdély fejedelmévé, ő híven fogja szolgálni Havasalján.[1])

De csalódnánk, ha azt hinnők, hogy a sors csapása alatt a nagyravágyó M. v. megtörött s többé nem az, a kinek erdélyi szereplése alatt megismertük. Bécsben s Prágában sem tagadta meg magát. Kárán nem tanúlt, bosszúvágyát nem felejtette. Szőtte tovább onnan is kétirányú perfid politikájának szövevényes szálait. Két úrnak akarta színlelni a szolgálatot, hogy mindkettő rovására önmagát emelhesse. Látván, hogy kevesct törődnek vele s az udvartól sokáig semmi válasz, semmi biztató hír: a törökre gondol. Hátha a törökkel szövetkezve (mely csak az imént is diadalmasan tűzte Kanizsa vára ormára a félholdat), könnyebben czélt érhetne. Csak a czél volt nála fő: visszahódítani minden áron az elvesztett tartományokat; az eszköz, hogy mi módon, az nála mellékes. Akár a kereszt jelvénye mellett, akár a félhold lobogói alatt, csak jöjjön a segitség bárhonnan, kapva kapott volna rajta mindenképen. Ha szolgálata Bécsben és Prágában nem kell, majd fog kelleni Konstantinápolyban, gondolá. Igy felajánlotta szolgálatát Ibrahim basának. Mentegeti magát egy körmönfont levélben »a keresztyének császárá«-hoz menekűléseért, gyalázó szavakkal illeti a királyt, környezetét s általában a németeket s kéri Ibrahimot, szabadítsa ki fiát és feleségét az erdélyiek kezéből, s nyújtson neki segítséget az elveszett tartományok visszafoglalására, örökké hű szolgája leend a szultánnak. *Nem maradhatok tovább* — így ír — *e között az esztelen, ostoba nép között. Maga a császár féleszü, nem különben a főherczegek; környezete, hadvezérei semmit érő nép, nem férfiak, asszonyemberek, gyávák, elpuhúltak, alávalók, embertelen »szászok«. Láttam váraikat, seregöket, kapitányaikat; megismertem szokásaikat, erkölcsüket, szemeimmel látom, mily tehetlenek önmagokkal is, hogy tudnának hát mást oltalmazni.* Váraikat, országukat egy csapásra elfoglalnám s a hatalmas szultán hatalmába hajtanám. Kérem is az istent, hogy megszabadítson tőlük; csak visszanyerjem egyszer Erdélyt, a két tartománynyal,

[1]) *Mihály v. levele a királyhoz* az emlékirat mellett, Bécs, 1601. jan. 17. (bécsi titk. lt. Varia Turcica); más levél d. n. (u. o. Hungarica.)

Havasalföldével s Moldovával, védszárnya alá bocsátom azokat a hatalmas szultánnak, kinek fénye az egész világ felett tündököl.[1])

Ilyen hangon beszélt M. v. az udvarról, melynek védszárnya alá menekült. A vajda ámításait már nagyon megszoktuk, nem lehet nagy hatással reánk, ha eget-földet ígér is, eszünkbe juttatja a róka s a csőrében sajtot tartó holló meséjét. De most mégis kihívja figyelmünket a török barátság ilyetén vadászása, és pedig azért, mert ugyanilyen hangon, ily értelemben ír, visszajövet Kassáról, havaseli bojárjainak. Midőn a királytól jó válasszal s a legjobb reménnyel tért vissza, bojárjaihoz intézett levelében is ismétli sőt tetézi mindama gyalázást, melyet a királyra s övéire szórt s határozottan kifejezi, hogy csak visszafoglalja a tartományokat, a törökhöz fog állani. Mit jelentsen ez? Most csakugyan úgy érzett volna, mint a hogy beszélt?! Vagy ha a törököt ámítani akarta volna is (mint ahogy ámított is mindenkit, a kivel érintkezett), mi czélja lett volna azzal, hogy saját bojárjait tévútra vezesse. Talán csakugyan arra a meggyőződésre jutott Bécsben és Prágában, hogy jobb lesz sorsát a törökhöz kötnie. Ezek a kérdések tolúlnak előnkbe. A feleletet bizonyára megadta volna később M. v. maga tetteivel, ha napjai nem lettek volna annyira megszámlálva.

M. v. eme nevezetes két levelét elfogták. Zsigmond sietett azokat Gonzágához, a felső-magyarországi parancsnokhoz felküldeni Kassára (jun. 15.), Gonzága pedig tüstént küldi a királynak.[2]) A vajdának tudomására jutott a levelek sorsa s ő nem késett tiltakozni, hogy ő nem írta azokat, s fennen erősítgette, hogy Zsigmondnak kellett hamisítania azokat az ő nevében.

---

[1]) *Mihály vajda levele Ibrahim vezér basához* d. n.; *oláh bojárjaihoz* Kassáról május 1. (bizonyára ó stylus szerint) . . . »Ego hic in istis regnis inter tot insipientes et stultos homines manere non possum. . . . Imperator mediocris sapientiae et sine modo, similiter et fratres sui ejusmodi sunt unacum copiis eorum. . . . . Isti nullius momenti sunt foeminei sexus, molles, turpes, abjecti unacum imperatore« . . . (a bécsi titk. lt. Varia Turcica.)

[2]) *Zsigmond* levele Gonzagának és Bástának, jun. 15. — *Gonzaga* a királynak jun. 21. — *Básta* Zsigmondnak jun. 19., Rudolfnak jun. 20. — »Le lettere cognosciamo che sono di mano del suo piu fido et caro consigliero Ban Mihalcsa« Zs. G.-nak. (Olasz levelek a bécsi hadi ltb. r.) — Szamosközi id. m. IV. k. 134. l.

M. v. más úton is megkísérlé az övéi, főkép fia kiszabadíttatását az erdélyiek kezéből: lopva akarta kihozatni Gyaluból. Nejével kevesebbet törődött, vagy tán inkább bízott egy nővel szemben az erdélyiek lovagiasságában. Különben nejét nem igen szerette, Erdélyből is mihamar visszaküldte Havasalföldére, Szamosközi szerint: mert »vénecske« volt. (»et penes se duas continue pellices aluit«) [1]

A kényes megbízatás, hogy fiát Erdélyből szöktessék meg, Somogyi Bertalan belényesi várkapitánynak s Sennyei Miklósnak jut ki. Somogyi bízott, is »hogy ha az ördögök környűlötte nincsennek« kilopatja, mert ő minden dologról jól van értesűlve, a mi Erdélyben történik, akár azt is megírhatná »naponként az főemberek mit esznek avagy isznak.« De az erdélyiek is vigyáztak ám Petraskóra, mint szemök fényére, azt hitték, még hasznát vehetik. »Mihelyt Nagyságod ide ki az mi földünkre ért (írja Sennyei Miklós márcz. 28-án Lapispatakáról), azután mulatni sem bocsátották« ki Petraskót. Nagyobb biztonság okáért el is szállították Gyaluból Fogarasra. A márcziusi országgyűlés alatt Erdélyben járt török követ is kívánta a vajdafi kiadatását, de siker nélkül. Máskülönben jó bánásmódban részesültek »tartásuk és asztaluk becsületesen vagyon, nincs is nagyságodnak marhájában semmi tékozlás« jelenti Sennyei Miklós. [2]

*

M. v. Bécsben sokáig tüzön ült. Hetek jöttek, hetek múltak s leveleire a királytól választ sem kapott. Febr. 6-án már egész türelmetlenűl ír Rudolfnak, immár három hete, hogy Bécsben van s leveleire válasz még sem jön. Egészen kétségbe van esve. A bizonytalanság mardosó gondolata kínozza. Pénze sincs, a miből embereinek foszladozó ruháit újakkal cseréltesse ki, s a

---

[1] Id. m. IV. k. 113. l.

[2] *Somogyi Bertalan* levelei a vajdához, Belényesről, 1601. márcz. 23., aprilis 14. és még egy april. 14-ről. »*Segniey*« *Miklós M. v.-nak* Lapispatak, 1601. márcz. 28. *Zólyomi Miklós M. v.-nak,* Székelyhid márcz. 29. *Rákóczy Lajos a vajdának,* Kassa, aprilis 23. [és Felső-Vadász, aprilis 1. Ezt kiadta Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. V. k. 84. l.] E levelek mind magyar nyelven irvák s megőrizvék a bécsi hadi lt. registraturájában 152. és 189. sz. a.

mivel Prágába útazzék. De van a mi vigasztalja s reményt gyújtson csüggedő lelkébe. Az erdélyi változásokról szállingozó hírek éltetik, bízik, hogy azok következtében felderűlend napja mielőbb. Siet ő is tudósítani a királyt (febr. 10.) B. Zsigmond behozataláról, kérve ekkor is zálogban lévő szerettei kiszabadítását Erdélyből.

Nem kevésbé türelmetlenkedtek az erdélyiek is, követségük késedelmezése miatt. Tudták, hogy nem jót jelent. Felküldik utánok (febr. 11.) Kakas Istvánt, ama megbízatással, hogy az erdélyi változásokról tegyen élő szóval jelentést, elbeszélvén a történteket a maguk valóságában, okaikkal együtt.

Az udvarnál, mihelyt meghallották B. Zsigmond fejedelemmé választatását, M. v. napja mindjárt felderűlt. Elhatározták, hogy Erdélyt megtámadják s igy szükségük lőn a vajdára. Most már megnyíltak előtte a Hradsin sokáig hiába zörgetett ajtai, engedélyt kapott a Prágába menetelre s márcz. 23-án audientiát nyert. Prágában a király nagy tisztességgel fogadta, kitüntetésekben részesítette, »még ott lőn, mindennap vendéglette. Végezé vele, hogy Erdélyt visszavegyék és a császárnak maradjon, Havasalfölde Mihályé legyen.« [1]) Rudolf le is festtette a vajdát saját udvari festőjével. A kép elég csinos férfias arczot mutat, sötét ritkás szakál árnyékolja soványos arczát, melynek nagy fekete szemei, hatalmas orra erőteljes kifejezést kölcsönöznek, fejét oláhosan félrehajtott kucsma borítja, bogláros forgóval, vállát fehér köpeny fedi.

A mily jó dolga volt a vajdának Prágában, épen oly lealázóan bántak az erdélyi követekkel. Sok szidalmat és bántalmat kellett eltűrniök, sőt börtönbe is vetették őket, a honnan kiszabadúlva, szomorú hírrel siethettek vissza hazájokba.

A vajda pedig sietett gondoskodni hadak szerzéséről. Nehány felső-magyarországi főúrral jó viszonyban állott s fentartotta velök érintkezését számkivetése ideje alatt is. Rákóczi Lajos Felső-Vadász táján hagyott kozákjaira és moldovai katonáira visel gondot, míg a kozákok a fizetetlenség miatt át nem mennek Lengyelországba. »Rákóczi jó szívvel emlékezik nagyságod felől (írja Sennyei Miklós), mondja, hogy kész ő is ngd mel-

[1]) *Gróf Illésházi I.* feljegyzései (Akad. kiadv. II. 7. k. 87.)

let fizetés nélkül is hat vagy hétszáz vitézét elbocsátani. Most mind lovagot mind gyalogot eleget tanálunk, csak hozza isten nagyságodat egészséggel.« Homonnai Bálint szintén táplálta, a vajda jó híreért neveért, éhező katonáit. Sennyei udvarházánál Lapispatakon is feküdtek katonái s lovai a vajdának. Sennyei Miklóst személyes sympathia fűzi a vajdához, bámúlója vitézségének, elszántságának, minden áldozatra kész érte. »Nemcsak marhámat merem elkölteni nagyságod mellett, — írja — hanem még életemet is el merem fogyatni az nagyságod szolgálata mellett mert tudom, láttam is az nagyságod vitézségét s az keresztyénséghez való hívségét«. Alig várja vissza a vajdát, ő, a ki »vérét sem szánja kiereszteni szolgálata mellett.«

XXV.

Mihály vajda Magyarországba visszatér. Hadakat toborz. A goroszlói harcz. Előnyomulás Erdélybe. M. v. megöletése.

M. v. sietett mindjárt a királytól nyert jó válasz után Magyarországba visszatérni, hogy hadakat gyűjtsön. 80,000 frtot kapott hadszerzésre. Bécsből április 29-én indúlt vissza s gyorsan Kassán termett. A király parancsot küldött Gonzagának a felsőmagyarországi főparancsnoknak, hogy békítse ki a vajdát Bástával, mert együtt kell Erdély ellen operálniok. Gonzaga magához hívatta mindkettőjüket ebédre s lakmározás és poharazás közben felhívta őket a király nevében a kibéküléstre. A királyi parancs elnémította a régi gyűlölet szavát s a két ellenfél kezet nyújtott egymásnak. De a kéz kézben, nyájas szó az ajkon még nem jelentette azt, hogy a heves gyűlölet szivükben is elhamvadott; azt nem irthatta ki semmiféle királyi parancs.

M. v. Kassáról zsoldot kiáltatott, hadakat toborzott és pedig jókora hópénz mellett, mert Erdélybe is sok szegény legény ment, hallván a jó fizetést. Tokajhoz közel Rakamaznál ütötte fel táborát. Oda jött hozzá egy előkelő lengyel pártos is, jól felfegyverzett kozákcsapattal, Stadnicki, a ki a kanczellárral régóta viszályban élt. Járatta követeit Oláhországban is, hogy legyenek készen, lázadást is szított riválisa Simon vajda ellen, melyben a szerencse a fellázadtaknak kedvezett.[1])

[1]) *Trausch J.* Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum 181 l.

Bástához jul. 12-én csatlakozott a vajda serege Szatmárt. M. v. csak attól tartott, hogy házanépének baja történik, ha ő Erdélyre támad, Zsigmondtól azért egy ravasz cselfogással ki akarta csalni fiát és feleségét. Azt izente volna neki, adja ki az övéit, őt pedig engedje be Havasalföldére s örökre jó barátja lesz neki s Erdélynek. Ha tette is a vajda emez ajánlatot, Zsigmond jobban ismerte már, hogysem hihetett volna neki.

M. v. és Básta készülődése hírére Zsigmond is kiadta táborba szállásra a rendeletet. Szamosfalva; Kolozsvár tőszomszédságában, volt a táborhely. Pünkösd másodnapjára (jun. 3-ára) pedig országgyűlést hirdetett Kolozsvárra, követeket küldött a budai, nándorfehérvári, temesvári basákhoz s a moldvai vajdához segítségért, írogatott a felsőmagyarországi nemeseknek is. Básta sem nyugodott, ő is toborzott katonákat, a hajdúkat azzal ámította, hogy nem Erdély ellen készülnek, mindössze M. v.-t akarja Havasalföldére bevezetni.

Zsigmond a békés kiegyenlítésre is tett kísérletet. Gyulafi Lestárt két ízben járatta Bástához Szatmárra. Básta azt izente vissza: a császár nem olyan, mint egy privát ember, hogy mikor vétenek ellene, egy lakodalommal és bor-itallal megbékéltethetik: országok veszedelmével engeszteltetik ki a fejedelmek megbántása. Gyulafi alig hogy visszatért Zsigmondhoz (a ki juniusban betegen feküdt Kolozsvárt: »angina volt az torkában«) újra küldötte Bástához, protestálván isten és a világ előtt, hogy ő nem lesz oka a készülő veszedelemnek. Básta felelete az volt: ő szolga, a katonának parancsolnak s az engedelmeskedni tartozik.[1]) Zsigmond beláthatta, hogy békére semmi kilátás. Annál erélyesebben készült a harczra. A töröknél sürgette a segélyt és nem hiában. A basák parancsot kaptak, hogy segélyére siessenek. Hiába volt az udvar részéről minden törekvés, hogy a törököt semlegességre bírják, a török segélycsapat elindult. De a mit nem tudtak kivinni szép szerivel, kivitte M. v. álúton csalással. Levelet hamisított Zsigmond nevében a basákhoz, hogy köszöni szivességöket, de elég erős egy magában is megküzdeni az ellenséggel, azért csak tartsák fenn máskorra segélyüket, készségükért

[1]) Szamosközi id. m. 134 l

fogadják szívesen a küldött csekély ajándékot. A basák a levél vételével zsörtölődve visszabocsátották hadaikat. A csalás ugyan kiderült, de későn, a csatára mindössze 300 tatár érkezhetett.

Zsigmond jun. 27-én 43 zászlót vitetett ki a szamosfalvi táborba. A sereg vezérletét Csáki Istvánra és Székely Mózesre bízta »így két generálist választa hadában, mely egyik oka lőn az veszedelemnek.« Nagy bizodalommal indúlt a sereg a gyalui úton a Szilágyság felé, Erdély határán kivűl akarván megütközni. Székely Mózes nagy fennen mondotta, hogy ha az ég leszakadna is, azt is feltartanák a lovasság sűrű kopja szálai.[1]) Tasnádig mentek előre. Básta Majténynál ütötte fel táborát s szekérsánczczal vétette körűl. M. v. és Básta egyesült serege az egyesülés után 20,000 főnyi körűl lehetett, alig volt több az erdélyi sereg is.[2])

Zsigmond Tasnádról, miután hiába várta a török segélyt s Bástát sánczai megett megtámadni nem akarta, visszahúzódott Szilágy-Somlyó felé. Básta s M. v. követte. Aug. 2-án *Nagy-Goroszlónál* találkoztak.

Aug. 3-án volt az ütközet. Básta kora reggel csatarendbe állította seregét. Három hadtest volt megkülönböztethető a felállításban: a Bástáé, Mihály vajdáé és Rotthal szendrői parancsnok tartalékcsapata. A csatasorok (Istvánfi és Bethlen előadása szerint) így következtek: szileziai és vallon-lovas 3000, ugyanannyi magyar kopjás, támogatásukra Székely Mihály csapata, azután Pecz János ezrede, majd 3000 főnyi gyalog, utánok vallon gyalogság s hat nehéz mezei ágyú. Ez volt Básta csapata. El volt különítve ettől a M. vajdáé, melyet némi csekély távolság választott el amattól. M. v. csapata legnagyobbrészt újonnan toborzottakból, régi maradék kozákjaiból, némi oláhságból és ráczokból állott. Vele volt Rákóczi Lajos magyar lovasokkal. A tartalékot Rotthal vezette. Ez Szendrő és Fülek vidékén toborzott zsoldosokból állott, 1000 lovasból s 1500 gyalogból. Ezekhez volt rendelve még 600 puskás lovas, mentéjök színétől u. n. veres, kék és fekete rokkosok.

Az erdélyiek táborában Zsigmond a sereget a két fő parancs-

[1]) *Krauss* Gy. Tract. rer. Trans. 170. l. — [2]) *Istvánfi* szerint (780. l.) erdélyi 35,000, ellenfél 18,000 volt. Előcsatározásnál elfogottak az erdélyieket mindössze 12,000-re vallották.

nok szerint Csáki István és Székely Mózes csapatára osztotta. Nagy akadály volt ez az egységes működésre, mert egyik sem volt alárendelve a másiknak, mig az ellentáborban Básta volt a főparancsnok M. v. csapata felett is.

Zsigmond völgyben álló tábora erősitéseül jó eleve egy közeli halmot foglalt el, melyet Székely Mózes ágyúkkal erősite meg. Bástának is első dolga volt egy szemben lévő dombot megszállani, mely azért is felette előnyös volt, mert magas tölgyek védték rajta seregét az ellenséges ágyúk lövéseitől. Erről a két halomról indúlt meg a harcz kölcsönös ágyúzással, a mi szakadatlanúl folyt késő délutánig. Básta, M. vajdával egyetértve, e napon tartózkodni akart a támadástól, hogy seregük kipihenje magát. De nem úgy történt. Básta délután a naptól eltikkadva, a domb oldalán néhány sátort vonat fel s egyik alatt a zöld fűre lehevérész. Az erdélyiek táborából, a mint látták, hogy Bástáék sátrakat vonnak fel, azt hivék, be akarják szüntetni a harczot az napra. Az idő már estére hajlott, 5 óra volt, s egész nap teljes fegyverben állván s a rekkenő hőségben ki lévén merülve, kaptak az alkalmon, hogy ők is megpihenjenek. Zsigmond kiadta a parancsot, hogy leszálljanak a táborba; az ágyúkat is kezdették levonatni a dombról.

A mint M. v. észreveszi, hogy az erdélyiek csatarendje felbomlott, hogy fegyvereiket lerakták, lovaikat lekantározták, ágyúikat levonták s ők maguk a táborban az egész napi koplalás után lakmározni készültek, tüstént jelenti Bastának, hogy most volna jó alkalom a támadásra, mikor amazok nem is sejtik. Básta helyesli a tervet, hirtelen lóra ül, a vajdát a jobbszárnyra rendeli, Rotthalt a középre, ő maga a balszárny vezényletét veszi át. A készület egy pillanat műve volt, a másik pillanatban mint sebes ár pokoli lármával rohantak az erdélyiekre. Zsigmond seregében e meglepetés nem csekély zavart idézett elő. Lázas sietséggel fegyverkeztek, nyergeltek, kantároztak. Székely Mózes puskásokkal s ágyúkkal rögtön az odahagyott domb megszállására sietett. Básta is csakhamar belátta, hogy e domb elfoglalásán fordúl meg a csata sorsa. 600 legjobb vadászát az ellen rendeli s maga áll a támadók élére. A támadók golyózáporral lepik el az erdélyieket, ezek sem engednek, ágyú s puska tűzzel felelnek. Magának Bástának is golyó

fúrja át páncélját, szerencséjére vállán, úgy, hogy sebet nem ejtett. A támadókat mindig újabb és újabb csapatok támogatják, míg az erdélyiek részéről a kopjások, kik a sereg javát és fő erejét képezték, a terrain alkalmatlan volta miatt, árkok és bozótok között, kopjáikat nem használhatták. A halál bő aratásra talált mindkét seregben. Az erdélyiek hősi elszántsággal, teljes halálmegvetéssel harczoltak; de előbb-utóbb be kellett látniok, hogy a halmot végső önfeláldozással sem tarthatják meg. Így hosszú küzdelem után azt az ellenségnek engedték át, hátrahagyván ágyúikat is. — Ezzel a győzelem ki volt ragadva kezükből. A mint az ellenség a dombot megszállotta, az ágyúkat onnan az erdélyi sereg még csatarendben álló szárnya ellen fordította; dominálo positiojukból könnyű volt leseperniök a makacsúl helytállókat s nem volt nehéz összezavarniok minden még meglévő csatarendet. Petki István lovas parancsnokot ágyúgolyó terité le, Tárkányi István lovas kapitány három lándzsaszúrástól esik el, Horváth György »száz lovag kapitánya«, a ki felette jól forgódott, halálos sebet kapott, Csomortáni Tamás a székely csapatok parancsnoka »sebben szaladott el s Egregyen halt meg az úton.« Elestek többen is a csapatparancsnokok közűl. Utoljára is az erdélyiek futásban kerestek menekülést, űzetve a vajda s Rotthal csapatai által, mindaddig, míg az éj el nem fedte sötét leplével a menekülők nyomát. Zsigmondnak is hajszálon függött az élete. Ott forgolódott mindvégig, hol a csata legrémesebben zúgott, nem egy golyó sivított el feje felett, bajtársai szétfecscsenő vére festette arczát, szétlőtt tagok roncsolt foszlányai keverték ruháját. Kitartott véges-végig, mintha vérével akarta volna lemosni könnyelmű vétkeit, melyek hazáját e végzetes veszélybe sodorták. A mint látta, hogy veszve minden, gyors lovára s az útakat jól ismerő néhány vitézére bízta életét. (Hogy Sebes Pál üldözés közben utólérte volna s Zsigmondot csak bajvívó ügyessége mentette volna meg, alighanem mese lesz.[1]) A futó fejedelem Deésen pihente ki a vesztett csata testi lelki fáradalmait. Ott főbbjeivel (Székely Mózessel, Csáki Istvánnal, Gyulaffi Lászlóval) tanácskozván, arra a meggyőző-

[1]) *Album Oltardinum* (Deutsche Fundgruben z. G. Siebenbürgens. Neue Folge, kiad. Trauschenfels 35. l.)

désre jutottak, hogy Kolozsvárt nem tarthatnák sokáig, azért arra határozták magokat, hogy Zsigmond Csákival Moldovába megy Jeremiáshoz, hogy segítséget sürgessen, Székely Mózes pedig az összeszedhető sereggel Erdély alsó részébe vonúl s azt védelmezendi addig, míg Moldovából s a töröktől segítséget kaphatnak, hogy azután egyesült erővel lássanak az ország visszafoglalásához.[1])

A győzők pedig két napig a csatatéren maradtak. A kemény harcz, a drága áron vett győzelem után volt mit gyógyítgatni s jól esett a fáradt harczosoknak a pihenés. Bosszúszomjuk is talált táplálékot az elfogottak vérében. Stépán Istvánt lábánál fogva akasztatta fel Básta, Rácz Istvánt és Vajda Miklóst, kik előbb Mária Krisztina szolgái voltak, kivégeztette. Igy többeket a foglyok közül. Azután feljárták a csatatért, összeszedték az ágyúkat s az elhagyott hadijelvényeket. M. v. aug. 4-én írott tudósításában, 62 zászlót említ, hogy a királynak felküldenek.[2]) Ágyút is jókora számmal (50 körül)[3]) foglaltak. A kölcsönös veszteségről biztos tudósításunk nem maradt fenn, Istvánfi állítása az erdélyiek 10,000 főnyi veszteségéről a császáriak 160 halottjával szemben, mendemondának vehető csak; Somogyi szerint mindkét részről 2000—2000 esett el.

M. v. a király előtt kifejezi, hogy Zsigmonddal szintoly röviden akarna elbánni, mint testvérével tette volt.

Básta és M. v. két napi pihenés után, — értesülvén, hogy Zsigmond feladva a további ellenállás reményét, Moldovába menekült — Erdélybe indították seregüket s meg sem álltak Kolozsvárig. A város pénzzel igyekezett megváltani magát, 32,000 frtot küldöttek Bástának, 2000-et Székely Mihálynak, ajándékokat a csapatparancsnokoknak, úgy hogy a váltságdíj közel 100,000 frtra rúgott. Mégsem háríthatták el, hogy legalább a külvárost ki ne rabolják s a vidékről a városba menekülő nemességet ki ne foszszák s ne öldössék. Nemcsak a kolozsvári tábor környékén folyt a rablás, fosztogatás, távoli vidékekre is száguldoztak

---

[1]) *Bethlen F.* id. m. v. k. 282. — *Simigianus* id. m. 251. l. — *Krauss György* Tractatus rerum Transylvanicarum 170 l.

[2]) Szilágyi id. m. V. k. 98. l. — *Gróf Illésházi* Följ. 120 zászlót említ. *Istvánfi* id. m. 760. l. 130-at; *Szamosközi* id. m. 153. l. 72.-t.

[3]) Istvánfi szerint 45-t; Somogyi Ambrús szerint 53-at.

kincs és vérszomjas martalóczok, kik mindenükből kifosztották a szegénységet, dúltak, raboltak, égettek kimélet nélkül, öltek, gyilkoltak irgalom nélkül. Nem volt előttök szent az istenháza sem. A vajda a Kolozsvárott megégetett pópáért bosszút állandó, meghagyta katonáinak, valahol egy papot találnak, irgalom nélkül vágják-öljék. Bosszú-hevök határt nem ismert. Miután mindent kiraboltak, a marhákat elhajtották, a falvak védtelen lakóit legyilkolták, nehogy az elmenekültek visszatérve valamit találjanak, a miből nyomorúlt életöket tengethessék: felégették a mezőn még lábon álló életet is. M. v. nemcsak véráldozatot hozott Bába Novák emlékének, kivégeztetése helyére egy öreg zászlót is tétetett »az ű fű és jó vitéz szolgájának tisztességire.«

*

Básta és M. v. nem sokáig versenyezett egymással a letiprott ország koldúsbotra juttatásában: másféle versengés kapott lábra köztük. A régi gyűlölet parázsa, melyet a királyi békítő parancs csak gyönge hamvval fedett be, lángra lobbant. A közös ellenség előtt szövetségesek, a hatalom felett osztozkodásban összeférhetlen riválisokká, halálos ellenségekké váltak. A generális és a vajda: tűz és víz. Vagy a víz oltja el a tüzet, vagy a tűz hevétől válik a víz párává, gőzzé. A kettő egymást meg nem tűri.

A visszafojtott gyűlölet még a goroszlói csatasíkon gátat tört. A győzelem dicsőségét mindkettő magának tulajdonítá »miérthogy mindenik nagy tisztességkívánó ember volt« Básta, mint főparancsnok, kérette a M. v. kezébe jutott győzelmi jelvényeket, hogy ő küldje fel a többivel együtt a királynak. M. v. bojárjai tanácsára maga akarta felküldeni azokat. Később, Kolozsvár alatt, a vajdát és embereit az bántotta, hogy az erdélyiek inkább Bástának járnak kedvibe, mint ő neki. Egy-egy elejtett szó sokat sejtetett Bástával. Rácz János, a vajda pohárnoka, Kolozsvárt a városháza előtt, nyíltan panaszolkodott, hogy urát háttérbe szorítják Básta mellett, pedig meglátják — úgy mond — rövid időn, hogy nem az lesz az ő urok, parancsolójok, a kit gondolnak. Hallván ezt Trauzner Lukács, első dolga volt, hogy Bástának megjelentse. Egyéb jelekből is úgy látta Básta, hogy a vajda ismét Erdély ura akar lenni. A magyar hajdúkat, midőn magához édesgette a vajda, Básta azt hitte, ez is előkészület arra,

hogy a német sereget Erdélyből kiűzze, s őt megölesse. A hajdúk a német katonákkal úgyis visszályban éltek, ingerelték, szidalmazták őket, »a süveget kiragadták a német fejéből és belé fúttak, és a földhöz puffantották«, s mindenféle gúnyt űztek belőlük. Értésére esett az is Bástának, mintha »a vajda az egész székelységnek levelet küldött volna, hogy mind felkeljenek és ő eleibe jöjjenek, és ő szabadságokban őket megtartja.«[1])

Kolozsvárról csakhamar Torda alá, a Keresztesmezőre szállott a kettős sereg. Külön táborozott Básta, külön M. v. serege. Az Aranyos partján az alant síkon Básta, — attól délre a lépcsőzetes magasabb lapályon (a most is járt római út mentében) M. v. ütött sátort. Torda az első nap lángba borult, az oláhok gyujtották fel, kétszer is egymásután, a gyűlölt várost, bosszút akarván állani, a miért gyűlhelye volt múlt őszszel a felkelőknek. Básta erre ráizent a vajdára »az várost ne égettesse, mert az császárnak ő felségének nem azért vötték meg az országot, hogy elégessék és elpusztítsák.« M. v. erre azt feleli, hogy »az császárnak elég országa vagyon, nem szűkölködik ő Erdély nélkül, ő (M. v.) a, rajta tett bosszúságot meg akarja vindicálni.« Hogy szavának még inkább nyomatékot adjon, szétbocsátotta embereit zsákmányolásra. Enyedet, Fejérvárat s a közbe eső falvakat iszonyú pusztítással, öldöklléssel látogatták meg oláhjai, ráczai, prédaleső hajdúi. A székvárosban felforgatták s szétszórták a levéltárt, a templom sírboltjait sem iszonyodtak feltörni s kirabolni. Hunyadi János sírját sem kímélte szentségtelen kezük, azt is feltörték, a dicső hős hamvait megbolygatták, a talált ékszereket a vele eltemetett buzogánynyal együtt elrabolták. Ilyen rabló oláhcsapat kezébe került Kornis Gáspár és Sennyei Pongrácz is, a kik Görgényből a goroszlói harcz hírére szabadon bocsátatván Bástához igyekeztek. Kornist agyonütve, Sennyeit sebekkel eltorzítva találták meg a magyar katonák s úgy vitték őket Bástához. Básta követelte a gyilkosok kiadatását a vajdától. M. v. sértett büszkeséggel azt válaszolta: emlékeztetnie kell Bástát, hogy ő csak szolgája, míg ő maga (M. v.) barátja a császárnak s méltóságra nézve ha nem nagyobb, bizonyára kisebb sem a

[1]) Mvh. Nagy Szabó F. Memoriáléja 61. l.

generálisnál, azért nem tűr tőle rendeleteket, ha katonái valamiben vétkeztek, ő maga számol arról a császárnak.

Mindez és sok más nevelte a gyűlöletet, még inkább megerősítette Bástát abban a hitben, hogy M. v., »minden módon azon volna hogy Erdélyt magának foglalja és hogy Mihálynak oly tanácsa volna, hogy ugyanott Tordánál az nemeseket levágja és őt (Bástát) kiűzze az országból.« Ejtettek ilyen szót is M. v. emberei: »Torda mezején vesztettük el Erdélyt, itt is akarjuk visszaszerezni.« Majd Básta sürgetni kezdte M. v. Havasalföldébe kimenetelét, mert neki — úgymond — utasítása van, hogy őt oda bekísérje, hogy ő aztán ott uralkodjék. M. v. azt felelte: »sőt énnekem az császárral más tractatusom volt ez országok felől, miérthogy ezelőtt is én bírtam és az császár is Pecz Bertalan és Székely Mihály által énnékem megadta volt ezelőtt Erdélyt, most is ugyanazon tractatushoz akarom magamat tartani.«

Még ez sem volt minden, veszélyesebb fondorlatok híre is szállingózott. Zsigmond Moldovában volt a nemeczi kolostorban, közel az erdélyi határhoz. Oda akarta vitetni Fogarasból a vajda családját. M. v. ennek hallatára emberét küldötte hozzá levéllel, kérvén, kegyelmezzen fia és felesége életének s ő Erdélyt kezébe játszá, módot és segélyt nyújt a németek kiveréséhez. A levél Básta kezébe került. Írt a vajda az egri basának Sinánnak is hogy aug. 17-ére küldjön valakit Lippára, hova ő Léka aga főemberét küldendi, ki által nagyon fontos dolgokról fog izenni. Ez a levél is Básta kezébe került. Mindez a régebbi Ibrahim nagyvezérhez s bojárjaihoz írott levéllel egyetemben alkalmas volt arra, hogy meggyőződéssé érlelje Básta hitét, hogy M. v. újra régi perfid politikáját akarja folytatni, csakhogy magához ránthassa Erdély uralmát.

Azonban gyanú ébresztésére lehet valami sok, a mi bizonyságnak még nagyon kevés. Merte volna-é Básta magától puszta gyanúra ama végzetes lépésre elszánnia magát, hogy a vajdát megölesse? Ez a kérdés tolúl önkénytelenül előnkbe. Vajon Básta M. vajdának eleitől fogva ellenőre, most még felebbvalója is, nem nyerte-e az általa is emlegetett instructioban a végső esetre teljesen szabad kezet. *Ha igen*, úgy értjük, hogy ennyi gyanúok alapján oly merészen határozott, így megért-

jük azt is, miért nem görbül hajaszála sem Bástának, midőn a vajda megöletéséről, mint bevégzett tényről, tudósítja urát, császárát. *Ha nem*, úgy sok rejtély marad megoldatlanúl, úgy másnak is kellett történnie, a miről ránk nem jutott el tudósítás.

A tény az, hogy Básta Mihály vajdát megölette. A véres tett körülményeit több változatban így adják elő forrásaink.

M. v. Fogarasra készült hadaival, hogy háznépét kiszabadítsa. Bástától néhány taraczkot kért, melylyel Fogarast megostromolhassa. Básta azt izente: nem engedheti, hogy a tábor kétfelé szakadjon, várjon, ő is vele akar menni. Básta erre eljöttnek látta az időt, hogy gyilkos szándékát végrehajtsa. Szombat este volt. Hívatja magához néhány meghitt vallon (olasz) hadnagyát s »megjelenti nekiek akaratját, hogy ha élni akarunk mi mindnyájan, a kik császár hívei vagyunk, — úgymond — az oláhot meg kell ölnünk, mert minden módon reánk szándékozott, hogy elveszessen s az országot magának foglalja.« A vallonok készségesen vállalkoznak a vajda megölésére. »Másnap, vasárnap, (aug. 19.) meghagyja, hogy az kornétát (mely kis zászló), kit mindenkor Básta előtt szoktak hordozni, valamikor látják, hogy dob és trombita nélkül lóháton felemelik, mindjárt minden vallon és német lovok hátokon legyenek, mintha mindjárt az ellenséggel szemben akarnának víni.« Igy Básta serege nagy csendességben felkészüle, hogy ha kell, az egész sereg a vajda táborára üssön. Básta közülök 300 vallont és németet küld M. v. sátorára, a kiszemelt orgyilkos Beauri Jakab vezetése alatt. A sátort hirtelen körülfogják. A vallon kapitány nehányadmagával a sátorba megy s ezen szavakkal: fogoly vagy! megragadja a vajdát. Mihály sem rest, felkiált: ha?! (úgy-e?!) s kardjához kap bal kezével (mert balog volt, a miért a magyarok »balog Mihály«-nak is nevezgették). De a vallonok megelőzik, egyik puskáját hozzá lövi s épen bal karját találja, másik lándsával mellét általüti, a harmadik derekát lövi át. Igy, midőn sebeiben összeroskadt, saját szablyájával fejét veszik, aztán a sátorból kivonszolják, levágott fejét egy elesett ló testéhez illeszték s sokáig ott tartották közszemlére kitéve, hullája harmad napig hevert lemezítelenítve az útfélen. »Az németek a vajda testéből darabonként nagy bőröket szeldeltek ki, megnyúzván a hátát, oldalát, vállát« s a bőrdarabokat eltették emlé-

kűl s talizmánúl. »Végre ilyen undokúl hogy szinte az ebek meg ne egyék, egy kis verembe valami ráczok eltemették.« Básta aztán Fejérvárra vitette s a vajda által alapított templomban temettette el; később az oláhok Havasalföldébe vitték s most ott nyugosznak hamvai egy kolostorban.

Más változat szerint csellel ölték meg a vajdát. Beauri kapitány azzal ment volna hozzá, hogy hallván Fogarasra készűlését, kérik, vinné el őket, a vallonokot is magával, hogy nekik is jutna valami az ország javaiból, mert most mind csak a hajdúk töltöznek minden gazdagsággal. A vajda örömmel vette ajánlkozásukat s tüstént küldötte Bástához Juan nevű tolmácsát. Beauri hozzá menetele pedig csak kémlelés volt. Midőn aztán a vajda a vallonokat jönni látta, azt hivén, hogy csakugyan csatlakozni akarnak hozzá fogarasi útjára, messze eléjök ment. A vallon kapitányt, tisztesség okáért', elől akarta beereszteni sátrába, de ez addig vonakodott, míg a vajda maga lépett be először. Abban a pillanatban a kapitány alabárdjával (»melynek az elei hosszú hegyes vas«) hátúlról derékban általüti, úgy, hogy elől egy arasznyira is keresztűl ment rajta az alabárd hegye. Másik vallon mindjárt puskával általlövi s azután fejit veszik.[1])

A vajda megöletése egy pillanat műve volt, másik pillanatban az urok körűl lévő néhány (16—17) szolgát csapkodták le. Van említés arról is, mintha Rákóczi Lajos is sátrában lett volna a vajda megöletésénél és hogy ő is sebekkel menekűlt el. Básta is ott termett, mihelyt hallotta, hogy megtörtént, a minek megtörténnie kellett s lecsendesítette a vajda táborát. Feltűnő, hogy a vajda emberei (bár kevesen voltak otthon, mert a legnagyobb rész szerte járt az országban rabolni) még kardot sem ránttottak, hogy urok halálát megbosszúlják. Mihálcsa bán lóháton menekűlt s Tordán felűl egy malomba rejtőzött. De a vallonok utána iramodtak s rejtekéből kivonszolták. Sok kínzás-csigázás által val-

[1]) M. v. megöletését hosszasan beszéli el *Szamosközi* I. id. m. 143. l. — a ki »hogy tőle is valami becsület adassék neki« a következő gúnyverset csinálta a vajdáról:

Hic jacet ille ferus, latro merus et Nero verus:
Cacus, atrox Dacus, scelerum lacus, ille Valachus.
Hac qui transibis, bis terve cacabis et ibis.

látták s ölték meg. Azután Fejérvárnál a táborban egy »kőhányáslyukba« vetették be testét, »az honnat az ebek kivonván, megötték.«

* * *

Igy lőn vége M. v.-nak *a vitéznek, a zsarnoknak.* Vitézsége e harczias korszakban, korántsem áll páratlanúl, zsarnoksága korában is ritkítja párját. Tagadhatatlan, hogy rendkívüli alak; de távolról sem az, a kinek honfitársai napjainkban hinni szeretik, midőn újabb nemzetiségi törekvéseik zászlóvívőjeül emlegetik. Neki, hogy Dáko-Romániáról álmodozzék, esze ágában sem volt. Hódításainak nemzetiségi czéljai legkevésbé sem voltak. Mindenben saját hatalma öregbítését kereste. Havasalját keveslette, Erdély s Moldova ura is akart lenni, vágyott Bulgáriára, Szerbiára, óhajtotta megdöngetni Konstantinápoly falait, álmodozott a lengyel királyságról is, sőt fenyegetőzött, hogy porrá teszi Kassát, Bécset és Prágát. Pályáját dicsőségesen kezdette. Népe dalban dicsőíti maig is, a törökön vett diadalaiért magasztalva emlegette a keresztyén Európa, szerencsekivánatokkal halmozták el királyok, fejedelmek, maga a pápa is dícsérte a keresztyénségnek tett jó szolgálatait s felszólította, legyen katholikussá. De határtalan uralomvágya ferde irányba terelte, Erdélyben országa természetes szövetségesét s jóltevőjét támadta meg. A vége bukás s csúfos halál lőn. A végzet légvárai romjai alá temeté.

Hazánk történelmében gyász betükkel van beírva neve. Erdélyi uralma nemcsak egy évi keservnek s nyomornak lőn kútforrása, nagy része van annak a további gyászos időszak, Básta rémuralma előidézésében s Bocskai felkelésében is.

Igy Erdélyre nézve a M. v. által megindított dráma a vajda megöletésével korántsem volt befejezve. M. v. megnyitotta s egyengette az útat, Básta rémes kegyetlenkedéseivel tovább haladt azon. Míg végre, hogy szinűltig telt a keserű pohár, Bocskai felragadta a letiprott zászlót s a nemzet mint egy ember állott fel, hogy jogait és szabadságát karddal vívja ki, vérrel váltsa meg.

TARTALOM.

Lap.

I. Mihály vajda. Erdély hagyományos politikája. Az osztrák ház törekvése Erdély birtokáért. Báthori Zsigmond jellemzése. . 1

II. Báthori Endre Lengyelországban. Zsigmond Erdélybe hívja. Zsigmond lemond Endre javára. A meggyesi országgyűlés. . . 6

III. Báthori Endre uralkodása. Viszonya a külföldhöz. Alkudozásai a törökkel. 12

IV. Mihály vajda előélete. Kis-oláhországi bán. Erdélybe menekül. A szultán havaseli vajdává teszi. Török elleni harczai. Magyar vitézei. Mihály Báthori Zsigmond, majd Rudolf hűbéresévé lesz, leteszi a hűbéreskü Báthori Endrének is. 18

V. A prági udvar. Rudolf lelki betegsége. Főherczegek; tanácsok. 26

VI. Rudolf magatartása Endrével szemben. Tárgyalások mi történjék Erdélylyel. Hadi készület Erdély ellen. Az erdélyiek védelmi intézkedése. A pápa közvetítése. 27

VII. Mihály vajda és a király. Sürü követváltás. Básta magatartása. Az udvari tanács véleménye. 38

VIII. Az erdélyi viszonyok. Endre gyanakodása, a vajda hűségeskü dözése. Követségek. A vajda elhiteti, hogy a törökre készül. 45

IX. Két kémlelő oláh követség Erdélyben. A vajdát neje kéri ne támadja meg Erdélyt. Mihály Erdélybe üt. 49

X. Mihály vajda előnyomúlása. A pápai követ békülési kisérletei. Előkészület a harczra. A Szeben alatti csata. 55

XI. A Szeben alatti harcz után. Bevonúlása a székvárosba. Az ország siralmas helyzete. 68

XII. A fejedelem menekvése. Megöletése. Levágott feje Fejérvárra vitetik. Ünnepélyes eltemettetése. 73

XIII. Hogy fogadja Rudolf a vajda támadása hírét. Mihály vajda »a császár helytartója és főkapitánya.« Teljhatalmú uralkodó. Felkölti a gyanút. A vajdának tulajdonított oláh nemzetiségi missio. 79

XIV. A királypártiak czélja Erdélylyel. Kit tegyenek kormányzóvá. A tanácsosok véleménye. M. v. és Básta gyülölködése. 85

Lap.

XV. A prágai udvar határozatlansága. Királyi biztosok. Szatmáron vesztegelnek. Jelentéseik. B. Zsigmond s a lengyelek készülődése. 93

XVI. Az oláhok Erdélyt mind-jobban megszeretik. Farsangi ünnepélyek. M. v. terve Moldova ellen. 103

XVII. A biztosok Gy.-Fehérvárott. Audientiák. M. v. a kormányzóságot kívánja. Ingerült a király ellen. Törökkel akar szövetkezni. 109

XVIII. M. v. brassai útja. A biztosok panaszai. Erdély siralmas állapota. Török követség Brassóban. Visszatérés Fejérvárra. 116

XIX. Hadikészület Moldovára. Újabb audientiák. Katonai zavargások. Moldova elfoglalása. Visszatérése Erdélybe. . . . 125

XX. M. v. hatalma tetőpontján. További vágyai. A biztosokkal való szégyenletes bánás. Pezzen bejövetele. M. v. kívánalmai. 136

XXI. A lengyelek készülődése. Bánffi-hunyadi és fejérvári vérengzések. M. v. a nemesség megöletését tervezi. Az erdélyiek felkelése. 146

XXII. A miriszlói ütközet. M. v. üldöztetése. Kitakarodása Erdélyből. Havaseli ütközete a lengyellel. 154

XXIII. M. v. fiát és nejét Erdélybe küldi. Tábori országgyülés Léczfalván. Országgyülés nov. 21. Gy.-Fejérvárott; 1601. jan. 21. Kolozsvárott. B. Zsigmond fejedelemmé választatása. . . . 163

XXIV. M. v. Bécsben és Prágában. Emlékirata. Gyalázó levelei az udvar ellen. Rudolf a vajdát Erdély ellen indítja. . . . 170

XXV. M. v. Magyarországba visszatér. Hadakat toborz. A goroszlói harcz. Előnyomúlás Erdélybe. M. v. megöletése. . . 179